

SZÜLŐI SZABADSÁGOK ÉS KORAGYERMEKKORI PROGRAMOK

MÁSODIK RÉSZ

Válogatta:

BÁNYAI EMŐKE és DARVAS ÁGNES

Az elektronikus kiadvány a *TÁMOP-5.4.4-09/1/C-2009-0001*
„Képzésfejlesztés az összetartozásért”
projektje keretében készült

© OECD 2006

Szerkesztés © Bányai Emőke, Darvas Ágnes, 2012
Hungarian edition © ELTE TáTK, 2012

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Budapest, 2012

Biztos alapokon II.

KORAGYERMEKKORI NEVELÉS ÉS GONDOZÁS

Biztos alapokon II.

KORAGYERMEKKORI NEVELÉS
ÉS GONDOZÁS

ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT

GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS FEJLESZTÉSI SZERVEZET (OECD)

Az OECDⁱ egyedülálló nemzetközi fórum, amelyben 30 demokratikus ország kormányai dolgoznak együtt a globalizáció gazdasági, társadalmi és környezeti kihívásainak kezelése érdekében. Az OECD továbbá élen jár abban, hogy elősegítse az olyan új fejlemények és kihívások megértését és kezelését, mint amit például a közös irányítás (corporate governance), az információs gazdaság, valamint az idősödő társadalom jelent. Az OECD teret biztosít ahhoz, hogy a kormányok összevethessék politikai tapasztalataikat, megoldásokat kereshessenek a közös problémákra, azonosíthassák a jó gyakorlatokat, dolgozhassanak a hazai és nemzetközi szakpolitikák összehangolásán.

Az OECD tagországai: Ausztrália, Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, Dél-Korea, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Izland, Japán, Kanada, Lengyelország, Luxemburg, Magyarország, Mexikó, Németország, Norvégia, Portugália, Szlovákia, Spanyolország, Svédország, Svájc, Törökország, Új-Zéland. Az Európai Közösségek Bizottsága is részt vesz az OECD munkájában.

Az OECD Publishing kiadó széles körben terjeszti a szervezet statisztikai adatgyűjtésének, illetve gazdasági, társadalmi, környezeti témájú kutatásainak eredményeit, valamint a tagországok által közösen elfogadott konvenciókat, irányelveket és szztenderdeket.

Az eredeti angol nyelvű kiadványért (amely alapján a jelen fordítás készült) az OECD főtájkára felelős. A tanulmányban kifejtett vélemények és nézetek nem feltétlenül tükrözik a szervezet, illetőleg a tagországok kormányainak hivatalos álláspontját.

Az angol változat elérhető a következő internetes helyen:

http://www.oecd.org/document/63/0,3746,en_2649_39263231_37416703_1_1_1_1,00.html

A francia változat szintén elérhető a következő címen:

Petite enfance, grands défis II

ÉDUCATION ET STRUCTURES D'ACCUEIL

© OECD 2006

Ennek a kiadványnak a sokszorosítása, másolása vagy lefordítása írásbeli engedély nélkül tilos. Engedélykérelmet a következő címre kell küldeni: OECD Publishing: rights@oecd.org vagy faxon (33 1) 45 24 13 91. A kiadvány részeinek másolása iránti kérelmet a következő címre kell küldeni: Centre français d'exploitation du droit de copie (CFC), 20, rue des Grands-Augustins, 75006 Paris, France (contact@cfcopies.com).

A magyar nyelvű kiadás megtalálható lesz a www.tankonyvtar.hu címen.

Fordította: © Kozma Judit

A fordítást az eredetivel egybevetette: Bánya Emőke és Darvas Ágnes

Az elektronikus kiadvány a TÁMOP 5.4.4.-09/1/C-2009-0001 Képzésfejlesztés az összetart(oz)ásért projekt keretében jelent meg.

Hungarian edition © ELTE TáTK, 2012

ⁱ Organization for Economic Co-operation and Development, Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet. A fordító megjegyzése.

Előszó

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tematikus áttekintésének háttere

A „Koragyermekkori nevelés és gondozás irányvonalainak tematikus áttekintése” címet viselő kezdeményezést az OECD Oktatási Bizottsága¹ indította el 1998 márciusában. A kisgyermekkel foglalkozó projekthez az ösztönzést az oktatási miniszterek 1996-os találkozója adta, mely a „Az élethosszig tanulás elérhetővé tétele mindenki számára” (Making Lifelong Learning a Reality for All) címet viselte. Nyilatkozatukban az oktatási miniszterek rendkívül fontos célnak minősítették a koragyermekkori nevelés és gondozás hozzáférhetőségének, valamint minőségének javítását. Az Oktatási Bizottság álláspontja szerint az áttekintés célja az élethosszig tartó tanulás alapjainak megerősítése. Nem csak arról van szó, hogy a kisgyermek gondozásának és nevelésének [családon belüli és családon kívüli formái – a fordító megjegyzése] szükségesek a nők munkaerő-piaci részvételének biztosításához, hanem arról is, hogy a korai fejlődést egyre inkább az emberi tanulás és fejlődés megalapozó szakaszának tekintik. Amennyiben a szülőket és a közösségeket hatékony költségvetési, szociális és foglalkoztatási intézkedésekkel támogatják meg, a koragyermekkori programok biztosíthatják minden gyermek számára a kedvező életkezdést, valamint hozzájárulhatnak az egyenlő oktatási esélyekhez és a társadalmi integrációhoz.

Az 1998-as találkozón tizenkét ország – az Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Belgium, a Csehország, Dánia, az Egyesült Királyság, Finnország, Hollandia, Norvégia, Olaszország, Portugália és Svédország – vállalkozott arra, hogy áttekinti a koragyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos politikáját és szolgáltatásait. 1998 és 2000 között az OECD áttekintő csoportja ellátogatott a tizenkét résztvevő országba.² Az ország-áttekintések elkészítését a résztvevő országokban a koragyermekkori nevelés és gondozás politikájának nemzeti koordinátoraival folytatott alapos konzultáció előzte meg. Ez alkotta az alapját annak az összehasonlító jelentésnek, melyet az OECD Titkársága jelentetett meg a Biztos alapokon – Kisgyermekkori nevelés és gondozásⁱⁱ (Early Childhood Education and Care – OECD, 2001) címmel. A kiadványt 2001. június 13-15-én hozták nyilvánosságra egy nemzetközi konferencián, melyet a svéd Oktatási és Tudományok Minisztérium szervezett Stockholmban.

Az OECD Oktatási Bizottsága 2001 novemberében az áttekintés körének kiszélesítése érdekében második fordulót kezdeményezett. Ebben a körben nyolc további ország csatlakozott: Ausztria, Franciaország, Írország, Kanada, Korea, Magyarország, Mexikó és Németország. Az áttekintés második fordulója 2002 őszén kezdődött és 2004 telén fejeződött be. Párhuzamosan négy tematikus műhelysorozatot szervezett a Titkárság a koragyermekkori nevelés és gondozás nemzeti koordinátorainak olyan szakpolitikai témákról, melyek fontosak az egyes országok szakpolitikájának kialakításakor. Ilyenek a finanszírozás, a curriculum és pedagógia, az adatgyűjtés, valamint a kisebbségi, illetve az alacsony jövedelmű családok gyermekeinek biztosított korai nevelés kérdései. Összességében a hatéves időszakban, 1998 és 2004 között, 20 ország vett részt az ország-áttekintésekben, és 24 ország a koragyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos szakpolitika kérdéseiről szervezett műhelyeken. Ezekben az országokban különféle gazdasági és

ⁱⁱ Az első jelentés megjelent magyarul is: Biztos alapokon – Kisgyermekkori nevelés és gondozás.
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=oecd-Biztos> - A fordító megjegyzése

társadalmi körülmények között élnek az emberek, és a kisgyermek nevelésével és gondozásával kapcsolatban sokféle szakpolitikai megközelítés érvényesül.

A jelentés célja és tartalma

Az első Biztos alapokon (OECD, 2001) összehasonlító jelentés – a tizenkét áttekintett ország koragyermekkorai neveléssel és gondozással kapcsolatos szakpolitikájának és szolgáltatásainak vizsgálata alapján – a sikeres szakpolitikák nyolc kulcsfontosságú elemét azonosította. Ezek a következők voltak:

- A koragyermekkorai neveléssel és gondozással kapcsolatos szakpolitika rendszerszerű és integrált megközelítése;
- Az oktatási rendszerrel fenntartott szoros és egyenrangú kapcsolat;
- Univerzális hozzáférés biztosítása, különös tekintettel a speciális támogatást igénylő gyermekekre;
- A szolgáltatások és az infrastruktúra jelentős közfinanszírozása;
- A minőségfejlesztés és -biztosítás részvételi megközelítése;
- A megfelelő képzés és munkafeltételek biztosítása az ellátás bármely formájában dolgozó munkatársak számára;
- A rendszeres, szisztematikus adatgyűjtés és monitorozás;
- Szilárd keretek és hosszú távú tervek a kutatáshoz és az értékeléshez.

A fenti elemeket a jelen kiadvány 2-9. fejezeteiben tekintjük át, azzal a céllal, hogy megvizsgáljuk, milyen fejlődés ment végbe ezeken a területeken a résztvevő országokban. A második fordulóban lefolytatott vizsgálat nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy ezt a nyolc elemet tekintsük a szakpolitika keretének a koragyermekkorai nevelés és gondozás területén. Az új országáttekintések további bizonyítékokkal szolgáltak arra vonatkozóan, hogy a nyolc elemnek központi jelentősége van a politikai döntések során, emellett új példákat adtak az ezeken a területeken megvalósuló sajátos szakpolitikai kezdeményezésekre is. Jelen összeállításban számos szakpolitikai területet mélyebben elemzünk: a koragyermekkorai nevelés és gondozás rendszereinek irányítását; a finanszírozási megközelítések hatását a minőségre; valamint az egymásnak ellentmondó pedagógiai megközelítéseket. Ahogy a Biztos alapokon (OECD, 2001), a mostani jelentés is körvonalazza a koragyermekkorai neveléssel és gondozással kapcsolatos szakpolitikát befolyásoló egyes kontextuális tényezőket, különös tekintettel a kisgyermekeknek nyújtott szolgáltatások szervezése során felmerülő, a női egyenjogúság biztosításával kapcsolatos növekvő igényekre (1. fejezet). A következőket tartalmazó 10. fejezet tíz szakpolitikai területet ajánl a kormányok figyelmébe:

1. Vegyék figyelembe a koragyermekkorai fejlődés társadalmi kontextusát.
2. A gyermek önálló tevékenységét és természetes tanulási stratégiáit tiszteletben tartva állítsák a koragyermekkorai szolgáltatások gyakorlatának középpontjába a jóllétet, a korai fejlődést és tanulást.
3. Hozzák létre a rendszer elszámoltathatóságához és minőségbiztosításához szükséges irányítási struktúrákat.
4. Az érdekeltek közreműködésével fejlesszenek ki általános irányelveket és curriculum-sztenderdeket valamennyi, a kisgyermek nevelésével és gondozásával foglalkozó szolgáltatás számára.
5. A koragyermekkorai nevelés és gondozás állami költségeit úgy becsülik meg, hogy ezzel minőségi pedagógiai célokat lehessen elérni.

6. *Csökkentsék a gyermekek szegénységét és kirekesztettségét esélykiegyenlítő fiskális, szociális és foglalkoztatáspolitikával, valamint bővítsék az eltérő oktatási jogokkal rendelkező gyermekek univerzális programjaira szánt forrásokat.*
7. *Ösztönözzék a családok és közösségek részvételét a koragyermekkori szolgáltatásokban.*
8. *Javítsák a koragyermekkori nevelés és gondozás területén dolgozók munkafeltételeit és szakképzését.*
9. *Biztosítsanak önállóságot, finanszírozást és támogatást a koragyermekkori szolgáltatásoknak.*
10. *Törekedjenek a koragyermekkori nevelés és gondozás olyan rendszerének kialakítására, amely támogatja a széleskörű tanulást, a részvételt és a demokráciát.*

Jegyzetek

1. Az OECD Oktatási Bizottsága az OECD országok oktatási minisztereinek fóruma. Az Oktatási Bizottság évente kétszer ülésezik az OECD központjában az oktatáspolitikai és oktatásügyi kérdéseinek megtárgyalására.
2. Az áttekintés céljainak, elemzési kereteinek és módszertanának részletesebb leírása az OECD következő kiadványában található: Early Childhood Education and Care Policy: Proposal for a Thematic Review: Major Issues, Analytical Framework, and Operating Procedures (1998, Paris). A látogatásokról és az áttekintési jelentésekről információ a projekt honlapjáról nyerhető: www.oecd.org/edu/earlychildhood.

Köszönetnyilvánítás

Az OECD Titkárságán John Bennett volt felelős a kisgyermekellátás szakpolitikájának áttekintéséért, és Collette Tayler, az ausztrál Queensland Technológiai Egyetem (Queensland University of Technology) professzora felelt a jelentés megírásáért. A projektet a Képzés- és Oktatáspolitikai Részlegen belül az Oktatási Igazgatóság hajtotta végre, Abrar Hasan irányítása alatt. A projekt adminisztratív és statisztikai támogatását Sabrina Leonarduzzi és Tyra Malzy végezte, akiknek nagyon hálásak vagyunk.

A munkát nem tudtuk volna elvégezni az OECD Oktatási Bizottságának és az áttekintésben résztvevő 20 ország koragyermekkorai nevelés és gondozás koordinátorainak folyamatos támogatása nélkül. A koordinátorok és nemzeti bizottságaik méricskélés nélkül áldozták idejüket és nyújtották tudásuk legjavát az áttekintések szervezésében és a jelentés nemzeti profiljainak átdolgozásában. Az áttekintést végző munkacsoportokban résztvevő nagyformátumú szakértők szintén létfontosságúak voltak a kutatás sikerében. A Titkárság szeretne köszönetet mondani azoknak a kormánytisztviselőknek és koragyermekkorai szakértőknek, akik elmondták véleményüket e jelentés korábbi változatairól. Bár ezeket a személyeket nem említjük név szerint, segítségüket nagyra becsüljük; ők semmiképpen sem vonhatók felelősségre a szöveg hibáiért vagy pontatlanságaiért, ami egyedül a szerzők felelőssége. Meleg köszönetünket fejezzük ki Michelle Neumannak, a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) első kötetében végzett munkájáért, amely modelljéül szolgált a jelen kötetnek.

Tartalomjegyzék

Vezetői összefoglaló	15
1. Fejezet Miért fektetnek be az országok a koragyermekkorai nevelésbe és gondozásba?	25
1. A szolgáltató gazdaság bővülése és a nők beáramlása a fizetett foglalkozásokba	26
2. A munkahely és a családi kötelességek összehangolása oly módon, ami csökkenti a nők és férfiak közötti egyenlőtlenséget	29
3. Demográfiai kihívások: csökkenő termékenységi ráta és folyamatos bevándorlás	38
4. A gyermekszegénység és az oktatási hátrány elleni fellépés	41
5. A koragyermekkorai nevelés és gondozás, mint közjószág	45
Jegyzetek	49
Hivatkozások	49
2 Fejezet A koragyermekkorai neveléssel és gondozással kapcsolatos politika rendszerszerű és integrált megközelítése	53
1. Koordinált politikai keretek központi szinten	55
2. Az irányító minisztérium kijelölése	57
3. A központi és a helyi szintek koordinációja	59
4. A reform együttműködésen és részvételen alapuló megközelítése	62
5. Helyi kapcsolatok a szolgáltatások, szakemberek és szülők között	63
Jegyzetek	65
Hivatkozások	65
3. Fejezet Erős és egyenrangú kapcsolat az oktatási rendszerrel	67
1. A tanulás egységes megközelítése	69
2. „Iskolásodik-e” a koragyermekkorai nevelés és gondozás?	72
3. Az átmenetek elősegítése a gyermekek számára	75
Jegyzetek	80
Hivatkozások	82
4. Fejezet Az univerzális hozzáférés, különös tekintettel az eltérő támogatást igénylő gyermekekre	85
1. Univerzális és megfelelő hozzáférés biztosítása minden 3-6 éves gyermek számára	90
2. A 3 évesnél fiatalabb gyermekek állami ellátásának fejlődése	97
3. Egyenlő hozzáférési esély biztosítása a jó minőségű koragyermekkorai szolgáltatáshoz	108
Jegyzetek	112
Hivatkozások	114

5. Fejezet	Jelentős állami befektetés a szolgáltatásokba és az infrastruktúrába	117
1.	Kinek van haszna a koragyermekkori szolgáltatásokba történő befektetésekből?	118
2.	Mennyit költenek az országok a koragyermekkori nevelés és gondozás szolgáltatásaira?	120
3.	Új források bevonása a koragyermekkori nevelés és gondozás területére	125
4.	Hogyan finanszírozzák a kormányok a koragyermekkori szolgáltatásokat?	128
5.	A szülők gyermekgondozási költségei	131
6.	Hatással van-e a választott finanszírozási mód a rendszer minőségére?	132
7.	A hatékony szakpolitikához hozzátartozik az igazgatásba és a támogató szolgáltatásokba történő befektetés	139
	<i>Jegyzetek</i>	<i>140</i>
	<i>Hivatkozások</i>	<i>141</i>
6. Fejezet	A minőségfejlesztés és -biztosítás részvételi megközelítése	145
1.	Minőség és szabályozás a koragyermekkori nevelésben és gondozásban	147
2.	A koragyermekkori nevelés és gondozás szabályozásának helyzete az OECD országokban	150
3.	A szabályozás és a minőségi sztenderdek javítására irányuló kezdeményezések	152
4.	A pedagógiai keret és a nevelési tervek használata	155
5.	A koragyermekkori nevelés és gondozás curriculumának domináns értelmezései	156
6.	Mit tesznek az országok azért, hogy a koragyermekkori szolgáltatásokban elterjesszék a minőség részvételi kultúráját	170
	<i>Jegyzetek</i>	<i>178</i>
	<i>Hivatkozások</i>	<i>178</i>
7. Fejezet	A koragyermekkori nevelés és gondozás területén dolgozók megfelelő képzése és munkafeltételei	183
1.	A koragyermekkori rendszerek megfelelő minőségéhez a munkatársak hatékony képzésére és méltányos munkakörülményekre van szükség	185
2.	Munkakörök a koragyermekkori szektorban	190
3.	Milyen szakemberek dolgoznak a koragyermekkori szolgáltatásokban?	195
4.	Alap- és továbbképzés	198
5.	Bérezés és munkafeltételek	199
6.	A vegyes összetételű munkaerő toborzásának technikái	201
	<i>Jegyzetek</i>	<i>204</i>
	<i>Hivatkozások</i>	<i>204</i>
8. Fejezet	Rendszeres adatgyűjtés és monitorozás	207
1.	A kisgyermekekre és szolgáltatásaikra vonatkozó átfogó adatgyűjtés kialakítása	208
2.	A koragyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos adatgyűjtés javítása	212
3.	A koragyermekkori nevelés és gondozás megbízható adatainak gyűjtésére és átadására szolgáló nemzeti eljárások kidolgozása	214
4.	A koragyermekkori nevelési és gondozási rendszer monitorozása	216
5.	A rendszermonitorozás részvételi megközelítései	218
	<i>Jegyzetek</i>	<i>219</i>
	<i>Hivatkozások</i>	<i>220</i>

9. Fejezet	Szilárd keretek és hosszú távú tervek a kutatáshoz és értékeléshez	221
1.	Melyek a kutatás legáltalánosabb típusai?	223
2.	A koragyermekkori nevelés és gondozás kutatási területének kiterjesztése	228
3.	Kihívások a kutatás területén	234
	Jegyzetek	237
	Hivatkozások	237
10. Fejezet	A szakpolitika megfigyeléséből levonható következtetések	241
1.	A megfontolandó szakpolitikai területek	242
2.	Záró megjegyzések	260
	Jegyzetek	263
	Hivatkozások	264

Keretek

1.1.	Gazdasági növekedés Írországhban	27
2.1.	Koordinált gyermekfejlesztési politika helyi szinten Kanadában	60
2.2.	A kisgyermekellátások fejlesztésének részvételi megközelítése Finnországban	63
3.1.	A neveléssel és gondozással kapcsolatos politika Nuevo Leon-ban (Mexikó)	78
4.1.	Új szolgáltatások kialakítása a 3 év alatti gyermekek számára A Csemete Gyermekcentrum, Székesfehérvár, Magyarország	99
4.2.	A Mo.Ki (Monheim für Kinder) kísérleti projekt. A „Monheim a gyermekekért” a németországi Vesztfáliában	112
5.1.	A francia szülőknek a koragyermekkori nevelés és gondozás igénybevételéhez juttatott támogatás	123
6.1.	Az Arkansasi Jobb Esély Program Irányelvei (Arkansas Better Chance Programme, ABC) az Egyesült Államokban	154
6.2.	Az amerikai Egyetlen Gyermeket sem Hagyunk Hátra (No Child Left Behind, NCLB) keret	159
6.3.	A Han-Mi „Reggio Emilia” központ Koreában	173
6.4.	Szülői részvétel a korai nevelésben – példák az Egyesült Államokból	177
8.1.	Oszttrák statisztika – az Országos Statisztikai Hivatal szerepe	215
9.1.	Az iskola előtti ellátás hatékonyságát vizsgáló EPPE (Effective Provision of Pre-School Education) projekt az Egyesült Királyságban	226
9.2.	Diverzitás a koragyermekkori nevelés és képzés területén	232
9.3.	Folyamat-orientált értékelés a gyermekgondozó intézményekben (PSIC)	236
10.1.	A koragyermekkori nevelés és gondozás programjának kidolgozása Finnországban, 2000-2003	247

Táblázatok

1.1.	A családi napközik, bölcsődék és állami korai nevelési szolgáltatások regisztrációs követelményei kiválasztott OECD országokban.....	31
1.2.	Az Egyesült Királyságban végzett, Az iskolát megelőző nevelés hatékony biztosítása (Effective Provision of Pre-school Education, EPPE, 2004) című vizsgálatban használt veszélyeztetettségi (at-risk) indikátorok 1997-2007	41
2.1.	Rendszerszemléletű megközelítések egyes OECD országokban a közelmúltban	57
4.1.	A koragyermekkori ellátás főbb intézményi formái az OECD országokban	88
4.2.	A koragyermekkori ellátásra való jogosultság az OECD országokban.....	93
4.3.	Az anyasági, apasági és gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos szakpolitikák	104
5.1.	Becslések a jó minőségű koragyermekkori programok gyermekekénti költségeiről	124
5.2.	A koragyermekkori szolgáltatások finanszírozásának fő formái (0-6 évesek) kiválasztott országokban	130
6.1.	A családi napközik, bölcsődék és állami korai nevelési szolgáltatások regisztráció követelményei kiválasztott OECD országokban.....	151
6.2.	A két tantervi hagyomány jellemzői.....	164
6.3.	Koragyermekkori curriculumok néhány OECD országban	169
7.1.	A kora gyermekkori intézmények képzett munkatársainak helyzete	186
7.2.	A koragyermekkori nevelés területén dolgozó szakemberek leegyszerűsített típusai.....	191
8.1.	A gyermekgondozás igénybevétele alcsoportonként Flandriában	212

Ábrák

1.1.	A 25-34 éves nők és férfiak foglalkoztatás/népesség rátája az OECD országokban, 1980 és 2004.....	27
1.2.	A női részmunkaidős és teljes munkaidős foglalkoztatás a teljes női foglalkoztatás százalékában 2004 ¹	29
1.3.	A szülői szabadság hatékonysága	32
1.4.	A részmunkaidős foglalkoztatás a teljes foglalkoztatás százalékában: férfiak és nők 2004 ¹	34
1.5.	A férfiak és nők foglalkoztatási rátája (25-54 évesek) 2004	37
1.6.	Idősödő és bevándorló népesség az OECD világban	39
1.7.	A szociális juttatások hatása a gyermekszegénységre	42
1.8.	Az egyedülálló szülők aránya az összes családon belül kiválasztott OECD országokban	43
1.9.	Az emberi tőkébe való befektetés megtérülési rátája a kezdeti befektetés összegével azonos befektetésre vonatkoztatva, különböző életkorokban	47
4.1.	A 3-6 éves gyermekek felvételi aránya a szabályozott koragyermekkori nevelési és gondozási, illetve iskola előtti nevelési szolgáltatásokba.....	91
4.2.	A 3 évesnél fiatalabb gyermekkel rendelkező anyák foglalkoztatási rátája, valamint a 3 év alatti gyermekek hozzáférési aránya az engedéllyel működő koragyermekkori szolgáltatásokhoz	100
4.3.	A 3 év alatti gyermekekkel és szüleikkel kapcsolatos szakpolitikai megközelítések	107
5.1.	A Perry iskola előtti kutatás főbb eredményei a résztvevők és a kontroll csoport tagjainak 40 éves korában.....	119

5.2.	<i>A családok és kisgyermek számára nyújtott szolgáltatások költségei a GDP százalékában</i>	120
5.3.	<i>Közkidadások a koragyermekkori szolgáltatások területén (0-6 éves korúak) néhány OECD országban (%)</i>	121
5.4.	<i>Az iskola előtti neveléssel kapcsolatos állami és magán kiadások a GDP százalékában (csak a 3-6 éves korúakra vonatkozóan)</i>	129
7.1.	<i>A koragyermekkori szolgáltatásokban dolgozók átlagos óradíja (beleértve a dajkákat, de kivéve a tanárokat) összehasonlítva a hasonló képesítést igénylő foglalkozásokkal</i>	200
10.1.	<i>A gazdag országok relatív gyermekszegénységi rátái (1997 és 2001 között)</i>	252

Vezetői összefoglaló

Bevezetés

A koragyermekkori nevelés és gondozás biztosításának stabil helye van az utóbbi évek kormányprogramjaiban. A közvéleményben tudatosult, hogy a szolgáltatások területén ellátási hiányok vannak, és nem megfelelő a minőség, ami sok országban a választási programok részévé tette a gyermekgondozással és a napközbeni ellátással (after-school care) kapcsolatos kérdéseket. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a korai hozzáférés a koragyermekkori nevelési és gondozási programokhoz jó életkezdeti lehetőséget biztosít a kisgyermekeknek, különösen az alacsony jövedelmű családokból származóknak, és azoknak, akik a helyi nyelvet nem anyanyelvként tanulják meg. Tizenkét ország vállalkozott az áttekintés 1998 és 2000 között zajlott első körében való részvételre. Tekintettel az első jelentésbe foglalt áttekintés értékére és az ajánlások minőségére, az OECD Oktatási Bizottsága megbízást adott egy második áttekintés elkészítésére, amelyben nyolc ország vett részt. Az áttekintés mindkét fordulója során a résztvevők tág és holisztikus megközelítést alkalmaztak, megvizsgálták, hogy a szakpolitikák, a családok és a közösségek miképp tudják támogatni a kisgyermekek korai fejlődését és tanulását.

1. fejezet – Miért fektetnek be az országok a koragyermekkori nevelésbe és gondozásba?

A kormányok figyelmét elsősorban a következő tényezők irányították a koragyermekkori nevelés és gondozás kérdéseire: a törekvés a nők munkaerő-piaci részvételének növelésére; valamint a munkahelyi és családi kötelezettségeknek a nők számára méltányosabb összehangolására; a szembenézés az OECD országok demográfiai kihívásaival (melyek közül kiemelkednek a csökkenő születési ráták és a népesség általános idősödése); és annak szükségessége, hogy lépéseket tegyenek a gyermekszegénység és az oktatási hátrányok csökkentése érdekében. A gazdasági prosperitás a magas foglalkoztatottsági ráta fenntartásán múlik, ezért a kormányok alapvetően érdekeltek abban, hogy minél több nőt vonjanak be a munkaerő-piacra. Ez az érdekeltség kulcsfontosságú ösztönzője a kisgyermekellátó szolgáltatások kiterjesztésére irányuló törekvésnek. Különösen az európai kormányok igyekeznek olyan család- és gyermekpolitikát kidolgozni, amely segíti a párokat a gyermekvállalásban, valamint a munkahelyi és családi kötelezettségek összehangolásában. A másik faktor, ami a kormányokat a koragyermekkori szolgáltatások fejlesztésére ösztönzi, a bevándorlás. A bevándorlás erőteljesen hozzájárul a gazdasághoz, de ugyanakkor kihívásokat is jelent a foglalkoztatás, a szociális ellátás és az oktatás területén. A bevándorló szülők esetleg nehezen találnak munkát, így a gyermekek és családok szegénysége növekedhet (1995 és 2001 között, a 24 OECD országból, amelyekre vonatkozóan az adatok rendelkezésre állnak, 17-ben növekedett vagy változatlan maradt a gyermekek szegénységi rátája), emellett a bevándorló gyermekek nehézségekkel találkozhatnak az oktatásban. A széleskörű koragyermekkori szolgáltatások segítik a kisgyermekes családok integrációját. Ezek gyermek-egészségügyi, jelzési és más szolgáltatásokat nyújtanak, valamint nagymér-

tékben hozzájárulnak a kisgyermek iskolára való felkészítéséhez. Egyre nagyobb a támogatottsága annak a nézetnek, hogy a koragyermekkori nevelést és gondozást közjóságnak kell tekinteni, ezt a szemléletet határozottan ösztönzik az oktatás-gazdaságtani kutatások is.

2. fejezet – A koragyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos szakpolitika rendszerű és integrált megközelítése

A második fejezet a koragyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos szakpolitika és a szolgáltatás-koordináció területén tapasztalható öt kihívást vizsgálja, melyek: a központi szinten biztosítani a szakpolitikai irányvonalak kidolgozásának koordinációját; egy irányító minisztérium kijelölése; a központi és decentralizált szintek koordinációja; a reform során az együttműködésen és részvételen alapuló megközelítés alkalmazása; továbbá a szolgáltatások, szakemberek és szülők közötti kapcsolatok erősítése helyi szinten. A központi szint koordináló tevékenységével kapcsolatban a fejezet rámutat a komplexitásra, amellyel a kisgyermekellátás területén a politikai döntéshozás találkozik. A koragyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos szakpolitika nem csak a kisgyermekeknek nyújtott nevelésre és gondozásra vonatkozik, hanem összekapcsolódik a nők foglalkoztatásának és esélyegyenlőségének ügyével; a gyermekek fejlődésével és a gyermekszegénységgel összefüggő kérdésekkel; az egészségüggyel, a szociális jólléttel és a későbbi oktatással is.

A Biztos alapokon II-ben két koordinációs stratégiát vizsgáltak, ezek: a minisztériumközi koordinációs testületek létrehozása és/vagy egy vezető kormányzati minisztérium vagy ügynökség kijelölése. A kutatási tanulmány megjegyzi, hogy a koordináló mechanizmusok akkor működhetnek jól, ha világosan megfogalmazott célból hozzák őket létre. A koragyermekkori nevelés és gondozás irányvonalainak kidolgozása a központi kormány és a helyi önkormányzatok megosztott felelősségévé vált sok OECD országban. A decentralizáció pozitív következménye volt a korai nevelési és gondozási szolgáltatások helyi szintű integrációja, ami együtt járt a helyi szükségletek iránti nagyobb érzékenységgel. A decentralizáció kihívásokat is eredményez. Az OECD áttekintés tapasztalatai arra utalnak, hogy a hatalom és felelősség megosztása növelheti a régiók közötti hozzáférési és minőségi egyenlőtlenségeket. A hatalom és felelősség megosztásának során nyilvánvalóan fontos, hogy a koragyermekkori szolgáltatások egy jól konceptualizált nemzeti politika részei legyenek, mely egyrészt a helyhatóságoknak önálló hatáskört biztosít, másrészt állami szinten határozza meg a célokat, a törvényeket és szabályozást, a finanszírozást, a szakmai stábbal kapcsolatos feltételeket, valamint a programok sztenderdjeit.

3. fejezet – Erős és egyenrangú kapcsolat az oktatási rendszerrel

A kutatás eredményei szerint a tanulás egységesebb megközelítését kell alkalmazni mind a koragyermekkori nevelésben, mind az alsó fokú oktatási rendszerben, és figyelemmel kell lenni azokra az átmenettel kapcsolatos nehézségekre, amelyekkel a kisgyermek az iskolába lépéskor találkozhatnak. Az egységesebb megközelítésre törekvés

különböző szakpolitikai lehetőségeket hordoz. Franciaország és az angolszász országok az „iskolaérettség” megközelítést tették magukévá, amely – bár tágan határozzák meg – a gyakorlatban a korai évek kognitív fejlődését és egy sor tudás, készség, valamint beállítódás, magatartásminta elsajátítását állítja a fókuszba. Ennek a megközelítésnek az alapvető hátránya, hogy olyan programokat és megközelítéseket használ, amelyek kevésbé illeszkednek a kisgyermekes pszichológiájához és természetes tanulási stratégiáihoz. A szociálpedagógiai tradíciókkal rendelkező országokban (az északi és közép-európai országokban) az óvodáskort az életre való széleskörű felkészülésnek és az élet-hosszig tartó tanulást megalapozó szakasznak tekintik. A gyermekek iskolába lépésének elősegítése minden rendszerben szakpolitikai kihívást jelent.¹ A gyermekek számára az átmenetek általában stimulálják a növekedést és a fejlődést, viszont ha túl hirtelen és körültekintés nélkül következnek be, magukkal hozhatják – különösen kisgyermekes esetében – a regresszió és a kudarc kockázatát.

4. fejezet – Univerzális hozzáférés, különös tekintettel az eltérő támogatást igénylő gyermekekre

Az univerzális hozzáférés nem vezet szükségszerűen teljes lefedettséghez, mivel különböző életkorokban és eltérő családi körülmények között a koragyermekes nevelés és gondozás iránti igények is különböznek. Így inkább arról van szó, hogy a hozzáférést mindazon gyermekek számára lehetővé kell tenni, akiknek szülei kívánják azt. A hozzáférés univerzális megközelítésének ellentéte a koragyermekes nevelés és gondozás célzott megközelítése, mikor a kormány elsősorban a gyermekek kiválasztott csoportjai számára biztosít közpénzekből finanszírozott programokat. A 4. fejezet körülírja a hozzáférés jelentésének komplexitását, valamint értelmezi az univerzális és megfelelő hozzáférés fogalmát. A fejezet foglalkozik a napközbeni ellátás területével is, és azokkal az erőfeszítésekkel, amelyeket az országok ennek kiterjesztéséért tesznek. A jelentés több táblázata és ábrája ebben a fejezetben található: a koragyermekes nevelés és gondozás főbb intézményi formái; a 3-6 éves korú gyermekeknek a koragyermekes nevelés és gondozás szolgáltatásaiban való részvételi rátája; a koragyermekes ellátásra való jogosultság az OECD országokban; a 0-3 éves gyermekek között a működési engedéllyel rendelkező szolgáltatásokat igénybevevők aránya; az anyasági, apasági és szülői szabadsággal kapcsolatos politika.

5. fejezet – Jelentős állami befektetés a szolgáltatásokba és az infrastruktúrába

Az 5. fejezet a koragyermekes szolgáltatások közfinanszírozásának kritikus kérdését vizsgálja. Néhány ország, mely korábban, más országokkal összehasonlítva keveset költött a gyermek-szolgáltatásokra, az elmúlt években jelentősen növelte kiadásait. Bár a szakértőktől származó bizonyítékok világosan leírják, hogy mennyit kell költeni gyermekenként a minőségi programra, az OECD országok – az északi országok kivételével – túl keveset költenek a koragyermekes nevelés és gondozás szolgáltatásaira.² A fejezet vizsgálja, hogy az egyes országok milyen módon finanszírozzák a koragyermekes nevelés és gondozás szolgáltatásait, illetve hogy milyen hatással van a használt finan-

szírozási mód – különösen a szolgáltatások közvetlen finanszírozása, illetve a szülőknek nyújtott támogatás – a minőségre. A kutatási bizonyítékok szerint a szolgáltatások közvetlen közfinanszírozása – összehasonlítva a szülőket támogató modellel – magával hozza a koragyermekkori szolgáltatások hatékonyabb kormányzati felügyeletét, a méretgazdaságossági előnyöket, a jobb országos minőséget, a nevelők hatékonyabb képzettségét, és a hozzáférési esélyegyenlőség nagyobb mértékét.

6. fejezet – A minőségfejlesztés és -biztosítás részvételi megközelítése

A 6. fejezet foglalkozik mind a minőségsszabályozással, mind a minőség különböző megközelítéseivel. Sok OECD országban a 3 év alatti gyermekek szolgáltatásainak szabályozási szintje kérdéseket vet fel: a gyermekgondozási szektor nagy része nem állami és szabályozatlan, az alkalmazottak felkészültsége és a pedagógiai programalkotás különösen gyenge. A korai nevelési szektorban az alapvető strukturális sztenderdeket – mint amilyenek a megfelelő helyiségek és tér a gyermekeknek; a gyermekek és a szakképzett munkatársak aránya; a curriculum keretei; az alkalmazottak megfelelő képzése és bizonyítványai, és így tovább – általában fontosnak tartják, de a gyakorlatban sokféle előírás létezik, különösen a gyermekek és a szakképzett munkatársak arányát tekintve. A szülői részvételt általában megszervezik, de különböző szinten vonják be őket. A fejezet a pedagógiai keretek és a curriculum-fejlesztés kérdéseit is vizsgálja. A curriculumokban két különböző megközelítést azonosíthatunk: a korai nevelési és a szociálpedagógiai megközelítést. A két megközelítés jellemzőit egy sor kritérium mentén hasonlítjuk össze. Összefoglalva, a koragyermekkori nevelés hagyományos megközelítése a curriculum tartalmának és módszertanának központosítottabb és akadémikusabb megközelítését eredményezi; míg a szociálpedagógiai hagyományban a pedagógiai keretek helyhez kötöttebbek, a gyermeket állítják a központba és holisztikusak.

7. fejezet – A koragyermekkori nevelés és gondozásterületén dolgozók megfelelő képzése és munkafeltételei

A 7. fejezetben áttekintjük a gyermekek korai nevelésének és gondozásának területén dolgozók helyzetét és képzettségi szintjét a résztvevő országokban, és bemutatja a koragyermekkori nevelésben leginkább szükséges készségtípusokra vonatkozó új elképzeléseket. A kép vegyes, elfogadható professzionális, a korai évekre érvényes képzési sztenderdeket jegyeztek fel az északi országokban, de az országok többségében csak az óvodai jellegű nevelés területén. Minden vizsgált országban jelentős az aránytalanság a hivatásban a férfiak és nők, valamint a többséghez és a kisebbségekhez tartozó alkalmazottak tekintetében. A jelentés azt is megállapítja, hogy a szolgáltatáson belüli továbbképzés szintje jelentős eltérést mutat az egyes országok között, valamint a nevelési

(education) és gyermekgondozási szektorokⁱⁱⁱ között is. A finanszírozás elégtelensége miatt a vegyes piaci rendszer részét képező számos magán, közösségi és önkéntes testület nem képes szolgáltatáson belüli képzést és/vagy tanulmányi szabadságot biztosítani munkatársainak arra, hogy fejlesszék pedagógiai gyakorlatukat.

A különböző országok statisztikái szerint igen nagy különbségek vannak a gyermekgondozók és a tanárok között, a legtöbb országban a gyermekgondozók alacsony képzettségűek és fizetésük közel van a minimálbér szintjéhez. Így nem meglepő, hogy a gyermekgondozási szektorban igen nagy a munkatársak cserélődése. Tárgyaljuk a nemek és származás szempontjából kevert munkaerő toborzásának stratégiáit. A jó szándék ellenére az országok többségében nem sikerül sem megfelelő számú férfi, sem a kisebbségi közösségekből származó munkatársat toborozni a korai nevelési és gondozási szolgáltatásokba. Néhány nagyszerű inkluzív program jött létre az áttekintésben résztvevő országokban, de ezek a programok jórészt elszigeteltek maradtak, és ritkán terjedtek ki az egész rendszerre.

8. fejezet – Rendszeres adatgyűjtés és monitorozás

Hogy a korai neveléssel és gondozással kapcsolatos politika jól informált és realisztikus legyen, az igazgatásnak energikusabban kell megszervezni e területen az adatgyűjtést és a monitorozást. Akkor lehet biztosítani a racionálisabb politikai döntéshozatalt, ha rendelkezésre állnak az éves adatok a központi jelentőségű koragyermekkori területekről: mekkora a férőhelyek iránti kereslet és kínálat, milyen az igénybevétel; a közfinanszírozás volumene és allokációja; a szolgáltatást igénybe vevő és abból kimaradt gyermekek társadalmi-gazdasági státusza; az alkalmazottak rekrutációja és képzettségi szintje; a helyi minőségi sztenderdek; és a szolgáltatásnyújtás más vonatkozásai, melyeket időszakonként elemezni szükséges.

Az adatgyűjtés nehézségei bizonyos mértékig a terület újdonságával függenek össze. A népességre, a háztartásokra, a szociálpolitikára vagy az oktatásra vonatkozó átfogó információs rendszerek, amelyeket a nemzeti statisztikai hivatalok rutinszerűen kezelnek, eredetileg nem arra jöttek létre, hogy olyasfajta adatokat szolgáltatassanak, mint amilyenek a koragyermekkori gondozással és neveléssel kapcsolatos szakpolitikához és az ellátás javításához szükségesek.

9. fejezet – Szilárd keretek és hosszú távú tervek a kutatáshoz és az értékeléshez

A Biztos alapokon javaslatai szerint a kormányoknak folyamatos támogatást kell biztosítaniuk a kulcsfontosságú szakpolitikai célok kutatására. A nemzeti kutatási terveket ki

ⁱⁱⁱ Az angol „education” kifejezés lefordítása gondot okozott, ami összefügg azzal is, hogy a koragyermekkori szektor értelmezése eltér az egyes országokban. Az „education” egyszerre jelent nevelést és oktatást. Ezt a kifejezést a 2-3 éves kortól 6-7 éves korig zajló élet-szakaszban lévő gyermekek ellátására használják, viszont – ahogy a jelentés későbbi részeiből kiderül – az országok egy részében ezt az iskola előkészítő szakasznak tekintik, és inkább az oktatási rendszerhez sorolják, míg más országokban inkább a pedagógia (holisztikus szemléletű nevelés) felségterületének tartják. Mivel a magyar rendszer ez utóbbihoz áll közel, mi a „nevelés” kifejezéssel éltünk. A gondozás a 0-3 éves korosztály ellátása. – A fordító.

kell terjesztetni a jelenleg alulreprezentált tudományszakokra és módszerekre is. Azt is meg kell vizsgálni, hogy milyen stratégiákkal lehet a kutatási eredményekről a különböző közönségeket informálni. Mindezekben a területeken történt előrehaladás. A kutatás területe szintén növekszik, és a 9. fejezet megállapítja, hogy megújult az érdeklődés az olyan kvalitatív vizsgálatok iránt, mint a gender-szemponútú és a szociokulturális vizsgálatok, a társadalmi különbségek vizsgálata, a gender- és posztmodernista elemzések, a résztvevő megfigyelés és a gyermekkutatások. A 9. fejezet a kutatások néhány, széles körben elterjedt típusát is bemutatja, bár a kutatási metodológiák és témák nagymértékben különböznek az egyes országokban, és az egyes kutatási típusokon belül is.

10. fejezet – A szakpolitikai megfigyeléséből levonható következtetések

A záró fejezet a politikai lehetőségek tíz területét ajánlja a kormányok és a koragyermekkorai gondozás és nevelés területén érdekeltek figyelmébe:

- *A koragyermekkorai fejlődés társadalmi kontextusának figyelembe vétele.* A koragyermekkorai szolgáltatások fontos társadalmi és gazdasági célokat szolgálhatnak, mint amilyenek a munkaerő-kínálat biztosítása, a nők esélyegyenlősége, a családok jólléte és a társadalmi inklúzió. A jól szervezett szolgáltatások támogatni fogják a szülőket a gyermeknevelésben, lehetőséget biztosítanak a nőknek a munkavállalásra, valamint elősegítik az alacsonyjövedelmű és bevándorló családoknak a közösségbe és a társadalomba való beilleszkedését. A felelős minisztériumnak a koragyermekkorai szolgáltatások széleskörű, de kivitelezhető jövőképét kell kidolgoznia, amellyel minden érintett minisztérium, a helyhatóságok és a szülők is azonosulni tudnak.
- *A jóllét, a korai fejlesztés és tanulás központba állítása a koragyermekkorai nevelés és gondozás terén a gyermek önálló tevékenységének és természetes tanulási stratégiáinak tiszteletben tartásával.* A gyermekek jólléte és tanulása a koragyermekkorai szolgáltatások központi célja, de a 3 éves kor alatti gyermekeknek szóló szolgáltatásokat gyakran tekintik a foglalkoztatáspolitikai pusztán kiegészítőjének, és emiatt a csecsemőket és kisgyermeket olyan szolgáltatásokban helyezik el, melyeknek nincs jól körülírt fejlesztési programja. Ezzel párhuzamosan a koragyermekkorai nevelési szolgáltatások gyakran helyezik el a 3-6 éves korú gyermekeket iskola-előkészítő csoportokban, amelyekben jellemző, hogy sok gyermek jut egy gondozóra, olyan pedagógusok dolgoznak a gyermekekkel, akiknek nincs megfelelő, kisgyermekkorra vonatkozó képzésük, szegényes a tanulási környezet, és hiányzik a gondozást végző személyzet. Sok ország számára jelent kihívást, hogy elsősorban a gyermekekre összpontosítsanak, valamint nagyobb megértést tanúsítsanak a kisgyermekkorai sajátos fejlődési feladatai és tanulási stratégiái iránt.
- *A rendszer elszámoltathatóságához és minőségbiztosításához szükséges irányítási struktúrák létrehozása.* A szükséges irányítási struktúrák példái: erős politikai egységek széleskörű szakértelemmel; adtagyűjtést és monitorozást végző iroda; értékelést végző, képzést nyújtó szervezet; ellenőrzést és pedagógiai tanácsadást végző testület; stb. Ezeknek a struktúráknak egy része általában hiányzik a koragyermekkorai neveléssel

és gondozással kapcsolatos rendszerekből, beleértve ebbe sok országban a koragyermekkel kapcsolatos kutatásokkal foglalkozó nemzeti szervezetet is. Jelentős beruházásra van szükség, hogy a kutatás, az adatgyűjtés és a monitorozás nyomán jól informált politikai döntések születhessenek, rendszerszintű reformokat lehessen kidolgozni, valamint átfogó ellátási struktúra jöjjön létre.

- Általános irányelvek és curriculum-sztenderdek kifejlesztése az érintettek közreműködésével, valamennyi, a kisgyermek nevelésével és gondozásával foglalkozó szolgáltatás számára. Az iránymutató keretek elősegítik az egységesebb minőségi szintek kialakulását a különböző korcsoportok és ellátások vonatkozásában; irányítják és támogatják a szakembereket; továbbá ösztönzik a kommunikációt a munkatársak és a szülők között. A keretek – ha a főbb érintettekkel együtt hozzák létre őket – hozzájárulnak a hatékonysághoz. Általában ezek inkább tágabban határozzák meg a pedagógiai célokat a fejlődés minden területére vonatkozóan, de nem részletezik, hogy mit kell tanítani. Két pedagógiai megközelítés látszik különösen fontosnak a gyermekek jólléte és tanulása szempontjából: a gyermek részvételére alapozó megközelítés, amibe beletartozik a gyermek természetes tanulási stratégiáinak tiszteletben tartása; valamint a meghallgatásnak, a projektmunkának és a kisgyermekkel végzett munka dokumentációjának széles körű használata.
- A koragyermekkorai nevelés és gondozás állami költségeinek olyan becslése, ami lehetővé teszi a minőségi pedagógiai célok elérését. Az egy gyermekre jutó közkiadások a korai nevelés területén igen eltérőek. Az egyik véglet, hogy jelentősen alacsonyabbak a kisiskolásokra jutó összegnél, míg a kontinuum másik végén nagyjából megegyeznek azzal, pedig a kisgyermek neveléséhez több alkalmazottra van szükség, mint az idősebb gyermekekéhez, továbbá a kicsik rendszerint hosszabb időt töltenek az intézményben. A megbízható költségbecslések szerint a legtöbb országban meg kellene duplázni az egy gyermekre jutó éves kiadásokat ahhoz, hogy biztosítani lehessen a magasan képzett alkalmazottakat, a gyermekek és a szakképzett munkatársak megfelelő arányát. A jól működő rendszerekben a kormányok világos és konzisztens stratégiát dolgoznak ki a megfelelő forráselosztás érdekében, amelybe beletartoznak a hosszú távú tervezésre és a minőségügyi kezdeményezésekre szánt kiadások is. A beruházásokat a magas minőségű pedagógiai célkitűzések elérése, és nem pusztán a férőhelyek létrehozása érdekében kell végrehajtani.
- A fiskális, szociális és foglalkoztatáspolitikai átalakításával a gyermekek szegénységének és kirekesztettségének csökkentése, valamint az eltérő oktatási jogokkal és többlet tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekeknek^{iv} szóló, univerzális programokra szánt források bővítése. A koragyermekkorai szolgáltatások között különösen fontosak a speciális és többlet tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekeknek szólóak, akár fizikai, mentális vagy érzékszervi akadályozottságról, akár társadalmi-gazdasági hátrányról van esetükben szó. Mégis az ő érdekeiket szolgáló programok

^{iv} A sajátos nevelési igényű gyermekeken kívül ide tartoznak mindazok a gyermekek, akik valamilyen oknál fogva (legyen az egészségi ok, hosszú hiányzás, érzelmi megterhelés, vagy más) többletfigyelmet igényelnek nevelési helyzetben.

Forrás: Children with Additional Learning Needs. http://www.governorswales.org.uk/media/files/documents/2011-05-11/Chapter_13_-_Children_with_Additional_Learning_Needs_December_2009.pdf, utolsó megnyitás 2012. február 4. - A fordító megjegyzése.

gyakran nem rendszerezsek, alulfinanszírozottak és nem fér hozzájuk mindenki, akinek szüksége lenne rájuk. A kutatások azt sugallják, hogy az univerzális programokba való bevonás valószínűleg a leghatékonyabb megközelítés e gyermekek és családok elérésében, a sikeres bevonás azonban megköveteli a megnövelt finanszírozást, hogy egy szakképzett munkatársra csak kevés gyermek jusson, legyenek speciális képesítéssel rendelkező munkatársak és jól tervezett pedagógiai program. A célzott programok szegregálnak, stigmatizálhatnak és általában sok, speciális programra jogosult gyermek számára nem biztosítanak megfelelő ellátást. A nemzetközi adatok mutatják, hogy a gyermekszegénység számos OECD országban növekszik. Az integrált politikai döntéshozás kudarcát tükrözi, hogy a kormányok nagy erőfeszítéseket tesznek, és sok közpénzt áldoznak a kedvezőtlen háttérből jövő kisgyermekeket segítő, célzott koragyermekkorai programokra, miközben ugyanakkor nem sokat tesznek a családok szegénységének újratermelődése ellen.

- *A családi és közösségi részvétel ösztönzése a koragyermekkorai szolgáltatásokban.* A családok főszerepet játszanak gyermekeik gondozásában és nevelésében, különösen a kisgyermekkorai periódusban. A koragyermekkorai intézményeknek és munkatársaiknak segíteniük kell őket gyermekeik fejlesztésének és tanulásának támogatásában. A gyermekek különböző környezetekben szerzett tapasztalatainak folytonosságát nagymértékben javítja, ha a szülők és a szolgáltatások munkatársai rendszeresen megosztják információikat, és a szocializációval, a napirenddel, a gyermek fejlődésével és tanulásával kapcsolatban egységes megközelítést alkalmaznak. Az iskola-előtti nevelésben (pre-school) fontos a közösség részvétele, nem csak a szélesebb körű szolgáltatások nyújtásához és a szükséges jelzések megtételéhez, hanem ahhoz is, hogy teret biztosítson a szülők partneri részvételéhez.
- *A koragyermekkorai nevelés és gondozás területén dolgozók munkafeltételeinek és professzionális képzésének javítása.* A minőségi szolgáltatások kulcsa, hogy odafigyeljenek a koragyermekkorai szolgáltatások munkatársainak toborzására, professzionális képzésére és munkafeltételeire. Számos országban szintén rendkívül fontos, hogy figyelmet fordítsanak a munkaerő képzésére, és a koragyermekkorai szolgáltatások számára történő munkaerő-toborzás során gondoljanak a hosszú távú fenntarthatóságra. Az OECD országok áttekintéséből a humánerőforrás-politika számos gyengesége derült ki: az alacsony rekrutációs és fizetési szint, különösen a gyermekgondozási szolgáltatásokban; a koragyermekkorai pedagógiai képesítés hiánya az iskola előtti nevelés rendszerében; a munkaerő elnöiesedése; valamint a pedagógus-munkacsoportok képtelensége arra, hogy megfelelően reagáljanak a szolgáltatásban résztvevők sokféleségére.
- *Önállóság, finanszírozás és támogatás nyújtása a koragyermekkorai szolgáltatásoknak.* Miután a koragyermekkorai szolgáltatások céljait és program-sztenderdjeit a nemzeti keretdokumentumok határozzák meg, a munkatársaknak és szolgáltatásoknak autonómiával kell rendelkezniük, hogy megtervezzék, megválasszák vagy kidolgozzák a gondozásukban lévő gyermekek számára megfelelőnek ítélt gondozási tervet. Az önálló költségvetés és a nemzeti célok elérési útjának megválasztásában élvezett szabadság lehetővé teszi, hogy a jól képzett munkatársak vállalják a felelősséget azokért a pedagógiai döntésekért, amelyek megfelelően szolgálják a gondozásukban lévő gyerme-

keket. A minőségfejlesztés részvételi megközelítésének – mint amilyen a dokumentáció – minisztériumi támogatása növelheti a munkatársak tudatosságát és motivációját.

- Törekvés a koragyermekkori nevelés és gondozás olyan rendszerének kialakítására, amely támogatja a széleskörű tanulást, a részvételt és a demokráciát. Fontos, hogy a szélesebb társadalom érdekei tükröződjenek a koragyermekkori szolgáltatási rendszerben, beleértve ebbe a gyermeki jogok és különbségek tiszteletben tartását, a speciális és többlet tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekek számára a hozzáférés javítását. A demokratikus megközelítés lényege, hogy a gyermeket aktív szereplőnek tekinti, és lehetővé teszi, hogy a szülők éljenek azzal az alapvető jogukkal, hogy részt vegyenek gyermekeik nevelésében. Ebben a megközelítésben a koragyermekkori nevelést biztosító intézmény olyan helyé válik, ahol elismerik minden ember értékét, ahol támogatják a demokratikus részvételt és tiszteletben tartják a közös környezetet. Ebben a felfogásban minden gyermek egyéni és társas fejlődésének motorja az élni, cselekedni, tanulni, és együtt élni tanulás folyamata.

Jegyzetek

1. A különböző országokban az átmenet megközelítéseinek áttekintését lásd: Petriwskyj, Thorpe and Tayler, 2005, "Trends in the Construction of Transition to School in Three Western Regions, 1990-2004", *International Journal of Early Years Education*, Vol. 13(1), pp. 55-69.
2. Kagan és Rigby becslései szerint ("Policy Matters: Setting and Measuring Benchmarks for State Policies. Improving the Readiness of Children for School. A Discussion Paper", Center for the Study of Social Policy, 2003, Washington DC), melyeket a *Head Start*-tól, a New York Gazdasági Fejlődés Bizottságtól (New York Committee for Economic Development); valamint Dániából, Finnországból, Norvégiából és Svédországból származó adatok alapján készített, egy minőségi félnapos program gyermekenkénti éves költsége 5 000 US dollár, és 10 000-15 000 US dollár között van egy-egy csecsemő/kisgyermek számára az egész napos, egész éves (11 hónapos) program esetében.

1. fejezet

Miért fektetnek be az országok a koragyermekkorai nevelésbe és gondozásba?

Az 1. fejezet azt vizsgálja, hogy miért vált a koragyermekkorai nevelés és gondozás központi kérdéssé sok ország kormánya számára. Az utóbbi évtizedekben a gazdaság fejlődése és a gyors társadalmi változás az OECD országokban átalakította a hagyományos családi és gyermeknevelési mintákat. A koragyermekkorai szolgáltatásokba történő beruházásokra hatással van a gyermekfejlődés jelentőségének felismerése, valamint az, hogy a kisgyermeket jogokkal és szükségletekkel rendelkező állampolgároknak tekintjük. A kormányok figyelmét azonban ennél szélesebb társadalmi és gazdasági összefüggések irányították a koragyermekkor ügyére. A koragyermekkorai befektetésekkel a kormányok a következő célokat kívánják elérni: növelni a nők munkaerőpiaci részvételét; lehetővé tenni, hogy a nőknek jobb esélyeik legyenek munkahelyi és családi kötelezettségeik összehangolására; vizsgálat alá vonni az OECD országok növekvő demográfiai kihívásait, különösen az áttekintett európai és ázsiai országokban; és végül kezelni a gyermekszegénységgel és az oktatási hátrányokkal kapcsolatos problémákat. A fejezet következtetéseiben megvizsgáljuk, hogy miért tekintik az országok a koragyermekkorai nevelést és gondozást a közoktatáshoz hasonlóan közjóságnak.

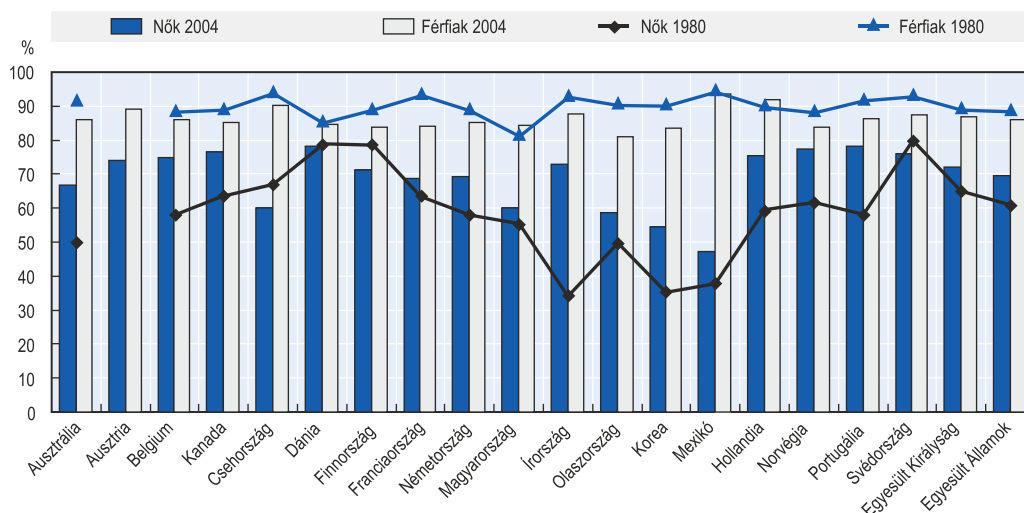
Az OECD kormányok központi kérdése nem az, hogy befektessenek-e a koragyermekkorai szolgáltatásokba, hanem az, hogy milyen mértékben és milyen színvonalon finanszírozzák azokat közforrásokból. Mennyi közpénzzel és milyen támogatásokkal kell a kormányoknak támogatniuk az illetékességi területükön élő kisgyermekes családokat? Milyen családon kívüli szolgáltatásokat szükséges létrehozni? Figyelembe véve a közkiadások kontrollját támogató jelenlegi közhangulatot, mi a közfinanszírozás adekvát szintje? Létre lehet-e hozni a koragyermekkorai szolgáltatások minőségi és társadalmi méltányossági szempontokhoz illeszkedő finanszírozásához új pénzügyi forrásokat? Részt kell-e venniük a kormányoknak a szolgáltatások szabályozásában és feltérképezésében? Csak néhányat említettünk a minden OECD országban széles körben vitatott kérdések közül, amelyek jelzik a háború utáni években uralkodó ortodoxiától való éles elfordulást. A társadalmak abban az időben a gyermekek fejlődését és szocializációját csaknem teljes egészében az anya-gyermek kapcsolat terminusaiban értelmezték, a férfi-kenyérkereső családmodell kontextusán belül. A gyermekgondozást alapvetően az anyák végezték otthon, amit némiképp kiegészített a más családtagok vagy szomszédok által nyújtott informális gondozás marginális felhasználása (Tizard, 1986). A gyermeknevelésnek ez a modellje – a társadalmi körülményekben bekövetkezett négy változás következtében – mára elveszítette domináns pozícióját. E négy változás:

- A szolgáltató gazdaság bővülése és a nők beáramlása a fizetett foglalkoztatásba;
- A munkahelyi és családi kötelezettségek szükségszerű összeegyeztetése, bizonyos értelemben a nők számára méltányosabb formában;
- A csökkenő születésszám demográfiai kihívása és a növekvő bevándorlás, különösen az európai országokban;
- A kisgyermekkorban kezdődő szegénységi és egyenlőtlenségi ciklus megtörésének szükségessége.

1. A szolgáltató gazdaság bővülése és a nők beáramlása a fizetett foglalkozásokba

A nők az 1970-es évek óta növekvő számban lépnek be a fizetett foglalkoztatásba. A foglalkoztatási mintáknak ezt a változását megerősítette az ipari országok szolgáltatás- és tudásalapú gazdaságokká való átalakulása, ami magas népesség/foglalkoztatás arányt követel, ha fenn akarják tartani a növekedést és a prosperitást (lásd az 1.1. ábra). Ma szükség van nőkre a munkaerő-piacon e követelmények kielégítésére, már csak azért is, mivel a nők általában magasabb képzettségűek, viszont relatíve alacsonyabb fizetésért dolgoznak, ami nemzetgazdasági hozzájárulásukat kulcsfontosságúvá teszi (lásd 1.1. keretes írásunkat). A legutóbbi brit becslések azt mutatják, hogy az Egyesült Királyságban a nők munkájából származik a GDP 30%-a (Dániában és Svédországban ez az arány 40%), nem számítva az otthon végzett nem fizetett munkát (Department for

1.1. ábra A 25-34 éves nők és férfiak foglalkoztatás/népesség rátája az OECD országokban, 1980 és 2004

Forrás: OECD labour force statistics database, 2005.

1.1. Gazdasági növekedés Írországban

1993 és 2003 között Írország nemzeti összterméke (GDP) 7,8%-kal növekedett évente, ami a legmagasabb növekedési ráta volt valamennyi OECD ország között ebben a periódusban (OECD, 2004d). Ezekben az években a felnőtt népességben belül a foglalkoztatottak teljes száma 51%-kal növekedett (CSO, 2004). A megnövekedett munkaerő-szükségletet a munkanélküliség csökkenő szintje, a munkaerő-bevándorlás és a női foglalkoztatottság jelentős emelkedése elégítette ki. 1997 és 2004 között a dolgozó nők száma 48,5%-kal (539 700-ról 801 700-ra) növekedett. A részmunkaidős foglalkoztatás a nők körében ebben az időszakban több mint kétszeresére (124 600-ról 251 900-ra), és a teljes munkaidőben foglalkoztatott nők száma csaknem egyharmaddal (415 200-ról 549 800-ra) növekedett. Bár a GDP növekedése azóta évi 5%-ra lassult, 2005-ben – 87 000 új munkahely létrejöttével – a gazdaság dinamizmusa nem tört meg.

A nők részvételének változása a formális ír gazdaságban is megnövekedett képzettségi szintjüknek, valamint magasabb egyéni elvárásainak tudható be. Sok nő nyert gazdasági önállóságot és társadalmi státuszt ebben az időszakban. Azonban nem minden csoport részesült a nyereségből: sok nő, és ennek következtében sok gyermek továbbra is szegénységben él. Miközben az oktatáshoz, képzéshez és foglalkoztatási lehetőséghez való hozzáférést a társadalmi kirekesztésből kivezető elsődleges útnak tekintik, ezzel párhuzamosan egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a megfizethető, minőségi gyermekgondozás szintén alapvető stratégiája a munkába lépés ösztönzésének.

Ezeket a változásokat kiegészítette, hogy az ír társadalomban növekedett az állampolgárság és a jogok kérdéseiről való érdeklődés. Két fontos ENSZ egyezményt ratifikáltak és építettek be az ír jogrendszerbe: az Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről címűt 1985-ben, valamint 1992-ben az Egyezmény a gyermek jogairól szóló konvenciót. Elismerték, hogy korábban a gyermekeket tradicionálisan „a családban elfoglalt helyük szerint és nem saját jogokkal rendelkező individuumnak” tekintették (CPA, 2005, p. 20). Ez a felismerés vezet ahhoz az elkötelezettséghez, hogy olyan politikát és ellátást biztosítsanak, mely megfelel a gyermekek szükségleteinek a gyorsan változó társadalomban.

Forrás: National Women's Council of Ireland, 2005.

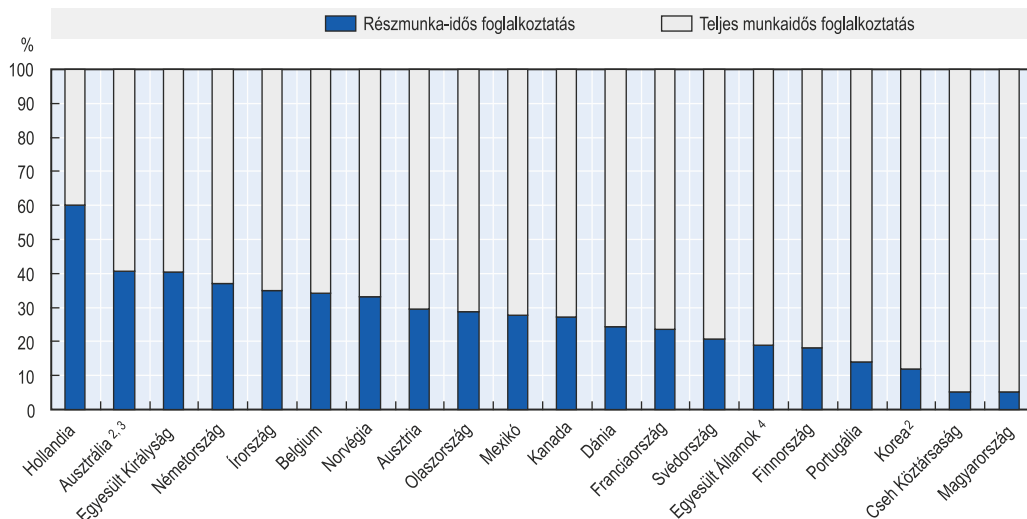
Education and Skills [DfES], 2004). 2003-ban az átlagos női részvételi ráta a G7^v gazdaságokban 66,4 % volt, ami 1993-hoz viszonyítva 8%-os emelkedést jelent. Több OECD országban a 25-54 éves nőknek ma több mint 75%-a a munkaerőpiacon van. Az ilyen je-

^v A G7 országok: Franciaország, Németország, Olaszország, Japán, Egyesült Királyság, Egyesült Államok, Kanada - a hét fejlett ország politikai és gazdasági együttműködése. – A fordító megjegyzése.

lentős mértékű női foglalkoztatás nagy hatással van a gyermeknevelés módjára. Széles körben elismerik, hogy ha a nőknek a formális munkaerőpiacon való részvétele elér egy bizonyos szintet (általában az 50%-on felüli szintet), akkor a gyermekgondozási szükségletek magán megoldásai elégtelenné válnak. A szülők és más családtagok maguk is dolgoznak, és az informális gyermekfelügyeleti megoldások a minőséggel, a hiányokkal és a bizonytalansággal kapcsolatos problémák miatt nem kielégítőek (American Business Roundtable, 2003; Dy-Hammer et al., 2001).

Ezek a női foglalkoztatás mintáiban bekövetkezett változások sok országban lendítőerejévé váltak a gyermekgondozási programok fejlődésének. Mindazonáltal a koragyermekkori szolgáltatásokat a női munkavállalás szemszögéből vizsgálni nem kockázatmentes vállalkozás. Egyrészt ez esetben a gyermekeket a női munkavállalás akadályának, a gyermekgondozást pedig szükségszerű rossznak tekinthetnénk. Ezért helyeztük a *Biztos alapokon* jelentésben a „nevelést” a „gondozás” elé – a gyermeknek a fejlesztéshez és neveléshez fűződő jogát tekintjük elsődlegesnek a kisgyermekek valamennyi szolgáltatásának szervezésében. Egy másik kockázat, hogy megerősítjük a gyermeknevelést a nőkkel kapcsolatba hozó asszociációt, mintha a gyermeknevelés független lenne a férfiak foglalkoztatási mintáitól vagy a munka általános szerveződésétől társadalmainkban. A ma kínáló gyermeknevelési megoldások némelyike a hagyományos nemi szerepek továbbéléséről árulkodik, ilyen például a nők részmunkaidős foglalkoztatásának ösztönzése annak ellenére, hogy a „nem-rendszeres” foglalkoztatással nem jár társadalombiztosítás. Az Európai Alapítvány (European Foundation) vizsgálata szerint az európai kisgyermekes nők többsége előnyben részesítené a színvonalas gyermekgondozást és a teljes munkaidős állást, ha erre lehetősége volna (European Foundation, 2003). A részmunkaidős foglalkoztatás jelentős kérdéseket vet fel az egyenlőséggel kapcsolatban is. Számos országban a részmunkaidős foglalkoztatást a nőknek tartják fenn (lásd az 1.2. ábra), és ha fennmarad a gyermeknevelés éveiben, jelentős hatással van a nők karrierjére, nyugdíjára és az egész életükben szerzett jövedelmükre (Glass és Estes, 1997). Ráadásul a nők számára elérhető részdíós munkák nagyrészt „nem szabványosak” („non-regular”) vagy „marginálisak” (Ausztria, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Korea többek között), azaz alkalmi, részmunkaidős, zsebből zsebbe fizetett állásokról van szó. A szolgáltató gazdaságban az ilyen munkák jó része nem jelent szerződéses viszonyt, és nem terjed ki rá a társadalombiztosítás. Összességében, ha a kisgyermekes nők esetében kielégítően össze kell egyeztetni a családi kötelességeket és az esélyegyenlőséget, a közhivataloknak a munkaerő-piaci mintákat is vizsgálniuk kell, miközben megbízható és szakszerű gyermekgondozási szolgáltatásokat nyújtanak vagy ösztönöznek. Emellett a nők és férfiak közötti *egyenlőtlenségek mérséklése*¹ megköveteli, hogy a gyermekgondozás vagy a háztartási munka nem lehet kizárólag a nők felelőssége.

1.2. ábra A női részmunkaidős és teljes munkaidős foglalkoztatás a teljes női foglalkoztatás százalékában 2004¹

1. A részmunkaidős foglalkoztatás olyan személyekre vonatkozik, akik 30 óránál kevesebbet dolgoznak hetente a főállásukban. Az adatok csak olyan személyekre vonatkoznak, akik beszámoltak szokásos munkaidejűk óraszámáról. A nem szerződéses jellegből adódóan a szövegben említett „marginális” vagy „nem szabványos” munka nem szerepel ezekben a hivatalos adatokban.
2. Az adatok a ténylegesen ledolgozott órákon alapulnak.
3. A részmunkaidős foglalkoztatás az összes munkahelyeken ledolgozott órák számán alapul.
4. Az adatok csak a bérből és fizetésből élőkre vonatkoznak. Az alkalmi részmunkaidős munkát nem vettük számításba.

Forrás: OECD (2005c).

2. A munkahely és a családi kötelességek összehangolása oly módon, ami csökkenti a nők és férfiak közötti egyenlőtlenséget

Az egyenlő esélyek témájával kapcsolatos irodalom és kutatás szerint még mindig aktuális a jelenkori társadalomban a nőket érintő három jelentős kihívás: az anyaság összeegyeztetése a munkakarrierrel; az egyenlő esélyek a munkahelyen; valamint a gyermeknevelés és a háztartási feladatok méltányosabb megosztása.

Az anyaság és a munkakarrier összeegyeztetése

Esping-Andersen és munkatársai (2002) szerint „az anyaság és a karrier összeegyeztetése az intézményi támogatás természetétől függ”, különösen attól, hogy a szülői szabadság kap-e köztámogatást, vannak-e koragyermekkorai szolgáltatások, és rendelkezésre állnak-e családbarát munkahelyek.

A szülői szabadság köztámogatása

A legtöbb OECD országban a fizetett szülői szabadság jelentős elemévé vált a család- és foglalkoztatáspolitikának. A szabadságot eredetileg anyasági szabadságként értelmezték, ami fontos az anya és a gyermek egészsége szempontjából. A kutatások tanúsága szerint az anya és a csecsemő közötti egyszemélyes kapcsolat és gondoskodás fejleszti a kötődés érzését, valamint hozzájárul az érzelmi és nyelvi fejlődéshez (Tanaka, 2005). A férfiak gyermekgondozásban való részvételének értékéről és fontosságáról is

szólnak bizonyítékok (Cabrera *et al.*, 2000; McBride és Rane, 1997). A legtöbb európai országban² a szabadságba beletartozik egy minimum 15 hetes anyasági szabadság, ezt a szülői szabadság periódusa követi, ami különböző hosszúságú, három hónaptól körülbelül egy évig tart. Ebben az időszakban a szülő megfelelő jövedelempótlást (replacement wage) vagy ellátást kap, és garantálják, hogy ugyanabba vagy hasonló pozícióba térhet vissza a munkahelyére. Ha a távolléti periódust törvények védik és pénz jár vele, a szülőknek valódi választási lehetősége van arra, hogy gyermeküket ott-hon gondozzák, anélkül, hogy a családi költségvetést vagy a nő karrierjét jelentősen veszélyeztetnék.

A szülői szabadság praktikus megoldása annak a kihívásnak, amit a gazdaság szerveződése és a munkaerő-piac felvet.³ A szakpolitikának egyaránt vannak pozitív és negatív oldalai. Az olyan országok, mint Norvégia és Svédország (amelyekhez mostanában csatlakozott Kanada és az Egyesült Királyság), azt a nézetet vallják, hogy a körülbelül egyéves fizetett szülői szabadság méltányos megoldás, ami jótékony a gyermek és az anya egészsége, jólléte és pszichológiai szükségletei szempontjából; segítségére van a szülőknek, akik fizetést kapnak ebben az időszakban, ugyanakkor megőrizhetik nyugdíjjogosultságukat és munkaerő-piaci helyüket; valamint támogatja a tágabb családi stabilitást és munkamegosztást, amennyiben a férfiakat fokozatosan bevonja a szülői szabadság területére és a kisgyermek gondozásába. A nők számára kevésbé kielégítő, ha a szülői szabadságot anyasági szabadságnak tekintik vagy nevezik (mivel ez megerősíti azt az elképzelést, hogy a gyermekek gondozása egyedül a nők kötelessége); és az sem kedvező, ha a hosszú szülői szabadság fizetetlen vagy munkánélküli ellátásnak minősül. A munkahelytől való hosszú távollét megszakítja a nők karriervonalát, alacsonyabb nyugdíjellátásra lesznek jogosultak, és anyagi nehézségekkel járhat, ha kiskorú gyermekeik vannak például különélés vagy válás esetén.

Milyen szülői szabadságokkal kapcsolatos intézkedések jellemzik a különböző országokat?

Az Európai Unióban a tagállamok kötelesek követni az Európa Tanács 1996-os irányelvét, amely kötelezi a tagállamokat, hogy olyan törvényt hozzanak, ami lehetővé teszi a szülőknek gyermekük egész napos gondozását minimum három hónapon keresztül. A szabadságra való jogosultságnak, a szabadság hosszának, a jövedelemhelyettesítés szintjének és a munkahely megőrzésének azonban sokféle megközelítése van. Az 1.1. táblázat a szülői szabadság hosszával kapcsolatos, az OECD országokban hatályos intézkedéseket tekinti át.

1.1. táblázat A családi napközik, bölcsődék és állami korai nevelési szolgáltatások regisztrációs követelményei kiválasztott OECD országokban

	Anyasági szabadság (hónap)	Apai szabadság (hónap)	Szülői szabadság (hónap)	Teljes szülés utáni szabadság	Gyermekgondozási szabadság beteg gyermek esetén
Ausztrália	√	x	√ 12 CS	12(0)	x
Ausztria	√√√ 3.5	x	√√ 22 CS	24(24*)	√√√ 0.5
Belgium	√√√ 3.5	√√√ 0.5	√√ 6 E	9.5(9.5)	√ 0.5
Dánia	√√√ 4	√√√ 0.5	√√√ 7.5 CS	10.5(10.5)	x
Egyesült Államok	x ⁸	x	x	0	x
Egyesült Királyság	√√ 12	√√√ 0.5	√ 5-6 ⁶ E	18	√ ⁶ ?
Finnország	√√√ 4	√√√ 1	√√√ 6 CS	36(36)	√
Franciaország	√√√ 3.5	√√√ 0.5	√√* 33 CS	36(36*) ²	√ < 0.5
Hollandia	√√√ 3.5	√√√ < 0.5	√ 6 E	8.5(2.5)	√√√ 0.5
Írország	√√ 4.5	x	√ 6.5 E	12 ⁴	√√√ < 0.5
Kanada ¹	√√√ 3.5	√ < 0.5	√√√ 8.5 CS	12(11.5)	√
Magyarország	√√√ 5.5	x	√√√ 31.5 ⁴	36(36)	√√√ ⁴
Németország	√√√ 3.5	x	√√* 34 CS	36(24) ³	√√√ 1
Norvégia	√√√ 2	√ 0.5	√√√ 10 CS/E	11.5(11.5)	√√√ ⁶
Olaszország	√√√ 4.5	x	√√ 10 ⁵ E	12.5(12.5)	√ ⁵
Portugália	√√√ 5.5	√√√ 1	√ 6 E	11.5(5.5)	√√√ 1.5
Svédország		√√√ 0.5	√√√ 16 CS/E		√√√ ⁷

A táblázat jelzései:

x – nincs törvényben biztosított jogosultság

√– van törvényben biztosított jogosultság, de a szabadság nem fizetett; √√– van törvényben biztosított jogosultság, a távollét fizetett, de vagy alacsony összegű, vagy a korábbi bérhez kötött, és kevesebb a korábbi bér 50%-ánál, vagy nem univerzális, vagy nem terjed ki a távollét egész időtartamára; √√√ – törvényben biztosított jogosultság, minden szülő számára fizetett, a korábbi fizetés több mint 50%-ával (a legtöbb esetben maximum összeg meghatározásával); * – minden kisgyermekes szülőnek jár a kifizetés, akár igénybe veszi a szabadságot, akár nem; ? – a szabadság hossza nem ismert.

Az egyes szabadságkategóriákban a nem zárójelben közölt szám jelzi a szabadság teljes hosszát hónapban megadva (ke-rekítve); a zárójelben szereplő szám a „Teljes szülési szabadság” cellában a fizetett távollét hosszát jelzi.

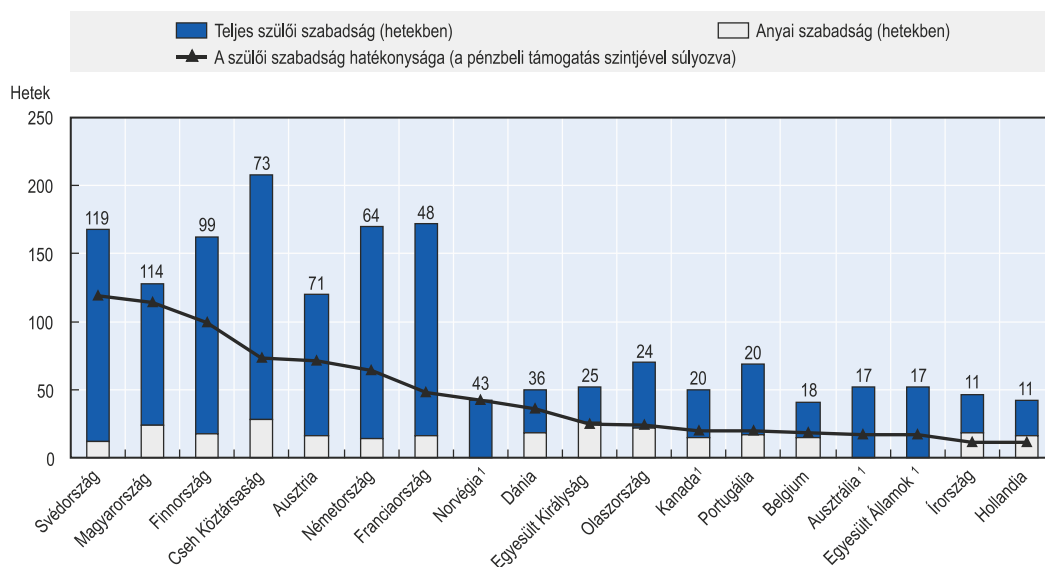
Szülői szabadság: CS = családi jogosultság; E = egyéni jogosultság; CS/E = bizonyos periódusban családi jogosultság, míg más szakaszban egyéni jogosultság.

- 1 Az egyes tartományokban és területeken különbözik a szülői szabadság hossza: három tartomány 3-5 nap fizetetlen gyermekgondozási szabadságot biztosít a közvetlen családtagnak. A 2001-es szövetségi költségvetés felemelte két évre azt az időt, amelyre a szülők anyasági vagy szülői ellátást kérhetnek, amennyiben a gyermek hosszabb időre kórházba kerül a születést vagy örökbefogadást követően; továbbá kiterjesztette a speciális anyasági ellátást maximum 65 hétre bizonyos esetekben.
- 2 Az egygyermekes családoknak fizetik csak hat hónapig a szülési (maternity) szabadság vége után.
- 3 Pénzbeli ellátás a szülési szabadság után a gyermek kétéves koráig és jövedelemvizsgálathoz kötötten jár.
- 4 A biztosított szülők számára a szabadság alatti ellátás a korábbi fizetés 70 %-a a gyermek kétéves koráig, majd alacsony összegű, a gyermek egyéves koráig csak az anya jogosult igénybe venni. A beteg gyermek ápolására igénybe vehető szabadság eltérő a gyermek életkora szerint, a korlátlan időtartamtól (a gyermek egyéves kora előtt) a 14 napig, amit egy 6-12 éves korú gyermek esetén lehet igénybe venni.
- 5 Hat hónap szülőnként, de egy családban a teljes szülői szabadság nem haladhatja meg a 10 hónapot. A gyermek betegsége esetén rendelkezésre álló szabadság a 3 éves kor alatti gyermek esetében korlátlan, és 5 nap a 3-8 éves kor közötti gyermekek esetén.
- 6 Tíz nap szülőnként, ha egy gyermek 12 év alatti; 15 nap, ha a családban 2 vagy több gyermek van. A jogosultság kiterjedtebb, ha krónikus beteg gyermekről kell a családnak gondoskodnia.
- 7 480 nap fizetett távollét családonként (megosztva az egyéni és a családi jogosultság között), 390 nap a korábbi fizetés 90 %-át kitevő ellátással, utána 90 nap kisösszegűvel; mindkét szülő jogosult 18 hónap fizetetlen szabadságra is. 60 nap szabadság évente gyermekenként a beteg gyermek ápolására.
- 8 A szülők kivehetnek 12 hét fizetés nélküli szülési szabadságot vagy 12 hónapot a gyermek gondozására a szövetségi Családi és betegségi szabadság törvény (Family and Medical Leave Act) alapján; az 50 alkalmazottnál kevesebbet foglalkoztató munkáltatók ez alól kivételek. Öt állam és Puerto Rico nyújt némi ellátást a szülés körüli időben a munkából távol maradó szülőknek.

Forrás: Deven és Moss (2005).

A szülői szabadság „hatékonyságát” bemutató 1.3. ábra holland kutatók, Plantenga és Siegel (2004) munkáján alapul. A szabadság hatékonyságának kiszámításához a törvényben biztosított szülői szabadság hosszát súlyozták a helyettesítő jövedelem vagy az egyéb pénzbeli ellátás szintjével. Mivel a helyettesítő jövedelem feltételezhetően hatással van az igénybevételre, a táblázatban szereplő adatok jelzik, hogy a szülői szabadság mennyire hasznos a szülők számára, és az igénybevétel valószínűségére is utal. A szabadság hatásossága a svédországi 119 pontos és az alacsony, írországi és hollandiai 11 pontos koefficiens között változik. Néhány, az Európai Unión kívüli ország is bekerült az ábrába, de meg kell jegyezni, hogy az EU-tól eltérően a szülők ezekben az országokban általában nem jogosultak a szülői szabadságra, és nem részesülnek jelentős állami juttatásban sem a távollét idején. Ezért a 17 pontos koefficiens Ausztrália és az Egyesült Államok esetében csupán „a legjobb eset” scenárióra vonatkozik, mivel sok ausztrál és amerikai szülő valójában nem részesül semmiféle szülői szabadságban. Korea nem került be a táblázatba, mivel bár törvényben biztosított a szülői szabadsághoz való jog, a munkakultúra a legtöbb nőt megakadályozza abba, hogy igénybe vegye a távollét lehetőségét, és sok anya ezért egyszerűen kilép a munkahelyéről szülés előtt vagy után. Kanada a 35 hetes szülői szabadságra való jogosultsággal és a szülést megelőző bér 55%-ában megállapított havi illetménnyel (melynek van felső korlátja) kivételt jelent. Kínában létezik az ún. könyörületességi gondozási szabadság (Compassionate Care) is, amely 6 hét fizetett távollétet tesz lehetővé az alkalmazottak számára a haldokló családtag ápolására.

1.3. ábra A szülői szabadság hatékonysága

Megjegyzés: A szülői szabadság hatékonyságát úgy számították ki, hogy a szülői szabadság hosszát a kifizetés szintjével súlyozták. Szülői szabadság hatékonysága = [(szülési szabadság -14 hét) * % pénzbeli ellátás] + (teljes szülői szabadság hetekben megadva * % pénzbeli ellátás).

1. Az adat Cleveland és Krashinsky (2003) munkájából való.

Forrás: Deven és Moss (2005); Plantenga és Siegel (2004)

A közép-európai országoknak az ábrán látható helyzete némi magyarázatra szorul. A szülői szabadság hatékony ezekben az országokban (legalábbis a munkahellyel rendelkező szülők esetében), de a gyermekgondozási szolgáltatások gyengék. Ausztriában

és a korábbi Nyugat-Németországban a gyermekeknek az otthonon kívüli elhelyezése elleni tiltakozást felerősítették a háború utáni Európa ideológiai ellentétei. A *maternalizmus*⁴ vált a domináns gyakorlattá a Nyugattal szövetséges közép-európai országokban, így a 0-3 éves korúak szolgáltatásai alacsony szintűek, és hosszú a szülői szabadság, Ausztriában két év (meghosszabbítható három évre), Németországban három év (ami meghosszabbítható hat évre). A szovjet hatás alatt álló szocialista országokban a gyermekgondozási szolgáltatásokat kiterjesztették, hogy azok megfeleljenek a nők magas foglalkoztatási arányának. Az 1990-es évek elején, amikor a kommunista rezsimet a demokratikus berendezkedés váltotta fel, az állami gyermekgondozási rendszer finanszírozását jelentősen csökkentették a Csehországban és Magyarországon, miközben a szülői szabadságot meghosszabbították. Ennek következményeképpen a gyermekgondozási szolgáltatások sok településről eltűntek, és a hosszú, három évig tartó szülői (anyai) szabadság igénybevétele lett az általános gyakorlat. Az OECD munkacsoportok szerint ez a rendszer támogatja a nőket ezekben az országokban, és megfelel a munkaerő-piac jelenlegi helyzetének. Hosszú távon azonban a negatív demográfiai trendek és a jövőbeni munkaerő kínálattal kapcsolatos elvárások miatt diszfunkcionálissá válhat, szükség lehet a foglalkoztatottság növelésére, azaz több nő bekerülésére a munkaerő-piacra.

Hollandia helyzete – a hat hónapban meghatározott, fizetés nélküli, mindkét szülő által igénybe vehető szabadságra való jogosultsággal – szintén érdekes. Hollandiában az 1990-es években nem a szülői szabadságot támogatták, hanem igyekeztek rugalmasabb munkafeltételeket teremteni a szülők számára, lehetővé téve, hogy egy egyenlő „kétszeri, háromnegyedes” munkaidő beosztás felé mozduljanak el. Eszerint a pár minden egyes tagja elvben ledolgozhatja a hivatalos munkaidő háromnegyedét, és így együtt a heti munkaidő felében képesek biztosítani a szülői gondoskodást a gyermek(ek) számára. A valóság azonban nem felelt meg az elvárásoknak, mivel a férfiak messze kevésbé voltak hajlandók csökkenteni a munkaidejüket. Bizonyos mértékig ez racionális gazdasági döntés, mert többet vesztené a családi költségvetés, ha a magasabb keresetű férfi venné igénybe. E racionalitás mögött az a felfogás húzódik meg, hogy a nőknek kevesebbet kell keresniük; az ennek jegyében hozott sorozatos döntések végső soron tovább erősíthetik a férfiak és nők közötti egyenlőtlenséget. A gyermekgondozási felelősség méltányos megosztását várták ettől a lehetőségtől, a gyakorlatban azonban a nők és a férfiak keresete közötti különbség miatt egy plusz fél (vagy ha a keresetek alapján számítjuk, egy plusz egynegyed) munkaidő-megosztási mintát eredményezett, mivel ismét a nők vállaltak részmunkaidős munkát, feláldozva ezzel fizetést, karriert és nyugdíjat, hogy nevelhessék a gyermekeket. A holland nők munkaerő-piaci részvétele 67%, ami magasabb az EU átlagnál, de nem a teljes munkaidőben való foglalkoztatottság alapján: a nők csaknem 60%-a részmunkaidőben dolgozik Hollandiában, a kisgyermekesek esetében ez az arány eléri a 64%-ot. Valójában az egy- vagy kétgyermekes foglalkoztatott holland nők 90%-a részmunkaidőben dolgozik, míg a gyermektelenek esetében ez az arány 53% (*OECD Employment Outlook*, 2002b).

A szülői szabadsággal kapcsolatos, Svédországban bevezetett politika látszik a leg-sikeresebbnek a gazdaság és a nemek közötti egyenlőség szempontjából. A szülői szabadság hatékonyságát tekintve Svédország áll az első helyen (a szabadság hossza és a szülőknek jutott jövedelemhelyettesítés alapján számítva), de a női foglalkoztatottsági ráta szempontjából is sikeres, ami a legmagasabbak közé számít a világon (lásd az 1.3. ábra). Mindazonáltal – ahogy más országokban is – a szülői szabadságot túlnyomórészt

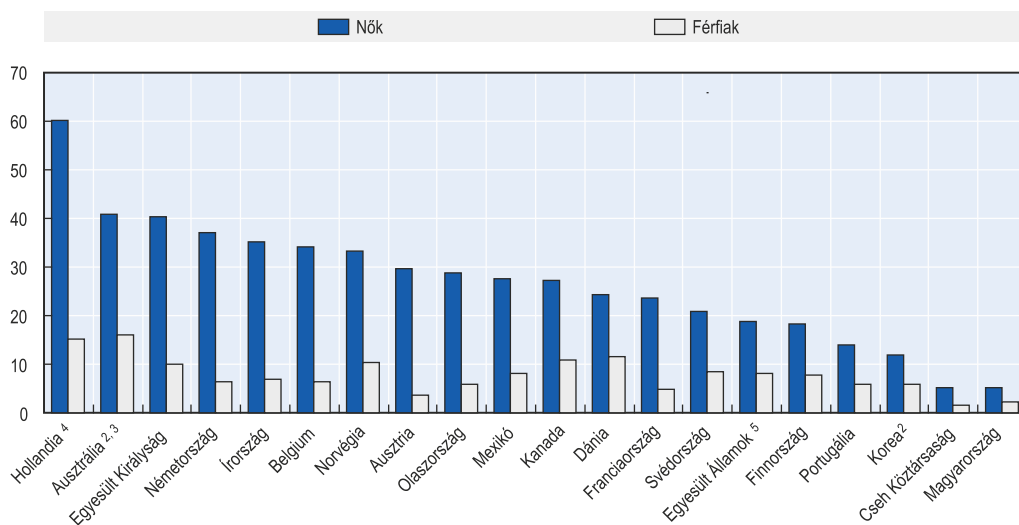
a nők veszik igénybe. A svéd hatóságok különleges intézkedésekkel igyekeznek az egyenlőtlenséget enyhíteni, így manapság az apák 35%-a él a teljes, 6 hónapos jogosultságával, ami messze magasabb arány, mint más országokban. A kutatások jelzik, hogy a gyermek születése körüli idő fontos szakasz a férfi partnernek a párjához és a gyermekhez való kötődése szempontjából, és ez az a periódus, amikor a férfiak megtanulják a gondozási és háztartási feladatok megosztását (Mezulis *et al.*, 2004; Barclay és Lupton, 1999, Dermott, 2001).

A nők és férfiak közötti egyenlőség: egyenlő hozzáférés a munkához és egyenlőség a munkában

A nőket érő második kihívás az egyenlőség a munkahelyen, ami számos feltételtől függ:

- *Egyenlő esélyű hozzáférés a munkahelyhez.* A dolgozó nők még mindig az alacsonyabb képzettséget igénylő foglalkozásokban koncentrálnak, ahol az atipikus munkarend általánosabb. Nagyobb valószínűséggel találjuk őket részmunkaidős munkahelyeken is (lásd az 1.4. ábra), amelyek bizonytalanok és rosszul fizetettek, például Hollandiában (ahol relatíve jó a munkaügyi védelem) és Ausztráliában. A jelen realitása, hogy az OECD gazdaságokban több mint háromszor annyi nő dolgozik részmunkaidőben, mint férfi (OECD, 2005a). Az OECD *Foglalkoztatási kilátások* c. kiadványa (*Employment*

1.4. ábra A részmunkaidős foglalkoztatás a teljes foglalkoztatás százalékában: férfiak és nők 2004¹

1. A részmunkaidős foglalkoztatás olyan személyekre vonatkozik, akik rendszerint hetente kevesebb, mint 30 órát dolgoznak a főmunkahelyükön. Az adatok csak azokat a személyeket tartalmazzák, akik bevallották a szokásos munkaidejüket. A marginális vagy az alkalmi munkát – amelyet főleg nők végeznek – nem foglaltuk bele ezekbe az adatokba.
2. Az adat a ledolgozott munkaórákon alapul.
3. A részmunkaidős foglalkoztatás az összes munkahelyen ledolgozott órák számán alapul.
4. A foglalkoztatási ráta adata Hollandia esetében a 15-64 éves korosztályra vonatkozik szemben a teljes népességgel.
5. Az adat csak a bérből és fizetésből élőkre vonatkozik.

Forrás: OECD (2005c).

Outlook, 2002b) szerint, mivel a nők gyakrabban dolgoznak részmunkaidőben (nagyjából háromszor olyan gyakran, mint a férfiak), így a nők alacsonyabb hivatásbeli előmenetelre, kevesebb fizetésre számíthatnak, nem futnak be olyan karriert, mint a férfiak.

- *Egyenlő bérek.* Az OECD országokban a nők – tekintet nélkül a képzettségi szintjükre – még mindig kevesebbet keresnek, mint a férfiak. Átlagban a magasabb középfokú végzettség nélküli nők az ugyanilyen végzettségű férfiak fizetésének 60%-át, míg a magasabb középfokú és felsőfokú végzettséggel rendelkező nők átlagban a megfelelő végzettségű férfiak fizetésének 65%-át kapják (OECD, 2004a, *Education at a Glance*, Table A11.1b). Ráadásul – ahogy az E mellékletben bemutatott ország-profilok mutatják – a nők sokkal gyakrabban vállalnak részmunkaidős állást, mint férfi partnereik. A nők gyengébb kapcsolódása a munkaerő-piachoz magával hozza az egyenlőtlenség növekedését a nyugdíjjogosultság tekintetében, illetve ha a válásra még eltartott gyermekekkel kerül sor.
- *A férfi partner fizetéséhez kapcsolódó, a nők munkáját sújtó adóhátrány megszüntetése.* Az adópolitika erősen különbözik az egyes országokban, de bizonyos tekintetben a juttatások és kedvezmények csökkentése vagy a büntető adóhányad elveheti a második kereső kedvét a munkavállalástól.
- *A gyermekgondozás költségeihez nyújtott támogatás.* Sok országban az anyák számára ellenősztönzést jelent a munkavállalással szemben a gyermekgondozás magas költsége. Ez akkor a legvalószínűbb, ha a kormány nem figyel erre az ügyre, vagy a szolgáltatási kínálat elégtelen az olyan országokban, ahol a szolgáltatók teljes piaci árat követelhetnek. Az áttekintésben szereplő országok közül Írország az egyik példa, mivel az ír szülők átlagosan a gyermekgondozás költségének több mint 50%-át fizetik. Támogatás vagy az elkérhető szolgáltatási díj maximumának meghatározása nélkül sok alacsonyan és közepesen fizetett munkahelyen dolgozó nő nem képes hozzájutni elfogadható minőségű gyermekgondozási szolgáltatáshoz.
- *A házimunka és gyermeknevelési feladatok egyenlőbb megosztása.* Sok nő szembesül azzal a kihívással, amit a munkahely, a gyermeknevelés és a házimunka nagyobb részének (az EU tagországokban több mint 80%-ának) elvégzése jelent. A háztartási teendők és a gyermeknevelési feladatok egyenlő megosztása nélkül a nők nem vállalhatnak teljes munkaidős állást. Az északi országok és az Egyesült Államok kivételével a férfiak szokásai alig változtak, amióta a kutatások elkezdődtek.
- *Szülői szabadság és családbarát munkahelyi gyakorlat.* A szülés előtti és utáni periódusban a szülői szabadság és a rugalmas munkahelyi gyakorlat segíti a nőket az anyaság és a munka összeegyeztetésében. A családbarát munkahelyi intézkedések általában a munkaidővel kapcsolatosak, ilyenek lehetnek például a szoptatási időszakban adott kedvezmények, a gyermekkel összefüggő sürgősségi távollét, az iskolai szünethez alkalmazkodó szabadságolás, a rugalmas munkaidő, a részmunkaidős munka, sőt a távmunka. Az intézkedések közé tartozhat (mint például Ausztriában) a családi tanácsadás elérhetővé tétele, és az olyan intézkedések, melyek segítenek a hosszabb szülői szabadságon lévők reintegrációjában. Az OECD kutatások szerint „a munkaadóknak jó okuk van az ilyesféle intézkedések bevezetésére. Ezzel motiválják a létező munkaerőt, növelik annak termelékenységét, és elősegítik, hogy rohammunkák

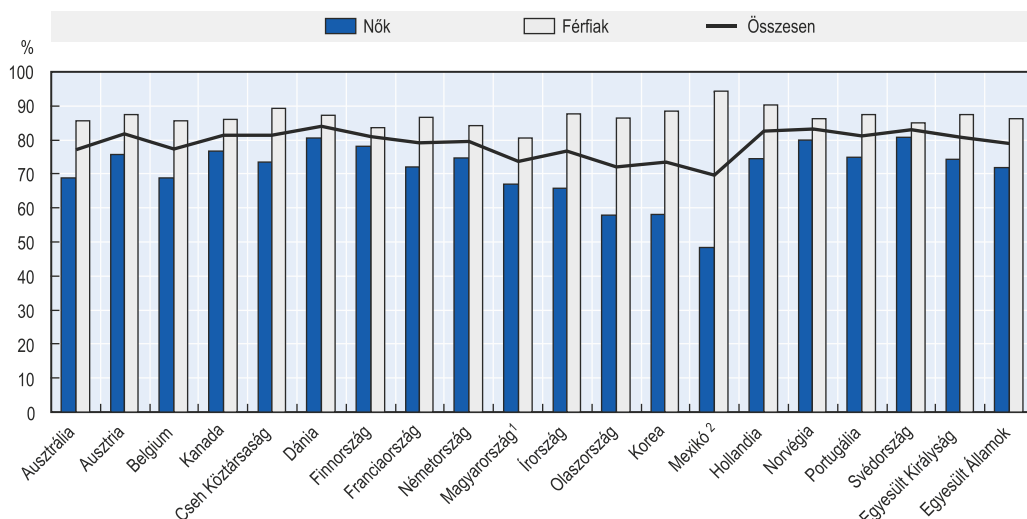
idején a szükséges munkaerő rendelkezésre álljon. A képzett munkaerő számára vonzóvá teszik a munkahelyet, és így segítik az alkalmazott munkatársak megtartását is” (OECD, 2003a).

Egyenlő esély a munkahelyhez

A munkahelyen belüli egyenlő esély az alapvető igazságosság kérdése, ami a legtöbb OECD országban egyre több esetben bírósági jogorvoslat tárgya. Emiatt a női egyenjogúság szószólói általában nem a nőket előnyben részesítő intézkedések (affirmative action) mellett törnek lándzsát, hanem egyszerűen a nemmel szembeni neutralitást (a diszkrimináció hiányát) követelik a munkaerő-felvételnél, a bérek elosztásánál, a munkahelyi és karrier előmenetelnél, a jóléti és nyugdíj kimenetelnél. A jobb egyensúly megtalálása ezeken a területeken nem egyszerűen a nők ügye, hanem a társadalom egészének fontos a gazdasági és társadalmi haladáshoz, a család szintjén pedig a gyermekek jóllétéhez. A nők foglalkoztatásának számos hatása van: a termelés oldalán a nők hozzájárulnak a javak és szolgáltatások rendelkezésre álló készletéhez a modern gazdaságban; a fogyasztás oldalán a nők növekvő hozzájárulása a háztartás jövedelméhez növeli a fogyasztást; az állami költségvetés oldalán a nők jövedelemadója növeli az állam bevételeit. A család szintjén esetleg a nők munkája jelenti a család egész jövedelmét, de minden háztartásban jelentősen hozzájárul a család jövedelméhez és a gyermekek lehetőségeihez. Ráadásul a népesség idősödésének és növekvő várható élettartamának viszonyai között a jelen társadalmakban a tartós gondozás és nyugdíjrendszer csak akkor tartható fenn, ha a munkavállaló korú népességen belül fennmarad a magas foglalkoztatási ráta.

A nők számára a munkán belüli egyenlő esélyek elérése komplex erőpróba (lásd az 1.5. ábra). A diszkriminatív gyakorlat jórészt a nemi szerepekről és a kisgyermekek szükségleteiről szóló mélyen fekvő társadalmi nézetekben gyökerezik – olyan nézetekben, melyeket beépítettek a munkaügyi és szociális törvénykezésbe az elmúlt évszázadban. Következésképpen, bár a nők elleni nyílt diszkrimináció elfogadhatatlannak minősül, a munka világában ma is megannyi rendszerszerű egyenlőtlenséget találunk: olyan munkahelyeket, ahol kevesebbet fizetnek a nőknek, mint a férfiaknak ugyanazért a munkáért, vagy a nők által betöltött munkahelyeket kevésbé értékesnek minősítik, vagy a szülési és családi szabadságot nyűgnek tekintik. A nők helyzetének javítására mind az ír, mind a koreai kormány létrehozta a nemek közötti egyenlőség minisztériumát az elmúlt évtizedben. A koreai minisztériumnak például egy erős férfiközpontú kultúrát kell megingatnia a munkaerőpiacon, amely hatékonyan akadályozza a szülői szabadság igénybe vételét (bár erre a jogot törvény biztosítja), és ezzel a nők jelentős részét a kényszerítik bizonytalan, rosszul fizetett és szociális védelmet nem biztosító munkavállalásra (lásd az E mellékletet).

1.5. ábra A férfiak és nők foglalkoztatási rátája (25-54 évesek) 2004

1. Az 1990-es adat 1992-re vonatkozik.

2. Az 1990-es adat 1991-re vonatkozik.

Forrás: OECD (2005c).

Munkahelyi szegregáció a gondozási hivatáson belül

A nemek közötti egyenlőséggel összefüggő másik kérdés a gondozási munka, és különösen a gyermekgondozási tevékenység alacsony státusza és túlnyomórészt nők-höz kötött jellege. A közkiadások korlátok között tartásának nevében, vagy azért, hogy alkalmas feltételeket teremtsenek a piaci szolgáltatók belépéséhez a gyermekgondozás területére, a kormányok vonakodnak professzionális képzettséget elvárni azoktól, akik a kisgyermeket gondozzák, sőt a szektort olyan területnek tekintik, amely felszívhatja az alacsony képzettségű női munkaerőt (OECD Germany Country Note, 2004b; Netherlands Country Note, 1999). A minőség szempontjából ez rövidlátó megközelítés. A kutatások folyamatosan igazolják, hogy a kicsik nevelésének és gondozásának minősége szignifikáns kapcsolatban van a képzett és elkötelezett munkatársak jelenlétével (Shonkoff és Philips, 2000). Annak ellenére, hogy sok nő nyilvánvalóan elkötelezett a kisgyermek gondozása iránt, az alacsony bérek miatt nehéz megfelelő munkatársakat találni, a gondozóknak nincs szakmai tudásuk, hiányosak az interaktív és nyelvi készségeik, amelyekkel elősegíthetnék a kisgyermekek kognitív és nyelvi fejlődését. Ráadásul a magas foglalkoztatottsági szinttel jellemezhető szolgáltató gazdaságokban az alacsony fizetések szintén a munkatársak elégedetlenségéhez és gyakori cserélődéséhez vezetnek, ami viszont negatív hatással van a gyermek kötődési képességére és társas-érzelmi fejlődésére (AAP/APHA, 2002).

Női egyenjogúság – a háztartási és gyermeknevelési feladatok egyenlőbb elosztása

Hasznos különbséget tenni a férfiak és nők esélyegyenlősége (equality) és egyenjogúsága (gender equity) között. Az előbbi a munka világára vonatkozik, és olyan jogot jelent, amelyet elvileg törvényekkel kell kikényszeríteni: ilyen az egyenlő elbánás a munkaerő toborzása és felvétele során; az egyenlő munkáért egyenlő bér; az érdem alapján történő egyenlő előmenetel a munkahelyen (szemben az „üvegplafonnal”). Az egyenjogúság másrészt a gyermeknevelési és háztartási munka egyenlő megosztására

vonatkozik. Bár általában a formális jog területén kívül van, a férfiak és nők közötti egyenlőség kérdéseit nem szabad alulbecsülni: a nemek közötti egyenlőség hiánya ott-hon sok nőt megakadályoz az egyenlő esélyek elérésében a munkahelyen. A mindennapi súlyos háztartási munka miatt a nők rákényszerülhetnek, hogy házon kívül csak részmunkaidős munkát vállaljanak, általában alacsony fizetésért és túlnyomórészt nőket alkalmazó területeken, mint amilyen a takarítás, a gondozás, a vendéglátás és a pénztárosi munka, ami gyakran semmiféle összefüggésben sincs képzettségükkel vagy képesítési szintjükkel. A háztartási munkamegosztást önkéntesnek és hagyományosnak tekintik, ezért nehéz házon belül megkérdőjelezni vagy bíróságon megtámadni. Az időmérleg-vizsgálatok minden országban világosan mutatják, hogy a nők a teljes munkaidős foglalkozás mellett is sokkal több időt áldoznak a gyermeknevelésre és a háztartási feladatokra, mint a férfiak. Olyan pároknál, ahol a férfi a kenyérkereső, a férfiak házimunkája napi 13 perc (Japán) és napi három óra között (Svédország) változik (OECD, 2003a). Ennek következtében sok nő szembesül a hármas kihívással, amit a munkavállalás, a gyermeknevelés és a háztartási munka nagyobbik hányada jelent (az EU tagállamaiban a nők átlagosan a háztartási és gyermeknevelési feladatok 80%-át teljesítik). Franciaországban például továbbra is a nők viselik a fő felelősséget a háztartási és családi feladatokért (Méda, 2001). A francia háttérjelentés (OECD, 2003b) megállapítja, hogy a 15 év alatti gyermekekkel élő anyák 1 óra 35 percet áldoznak naponta a szülői feladatokra, miközben az apák csak 31 percet. A családon belüli nemi szerepek közötti ilyen egyenlőtlenséget megerősíti a kisgyermekes nők alacsonyabb foglalkoztatási rátája.

3. Demográfiai kihívások: csökkenő termékenységi ráta és folyamatos bevándorlás

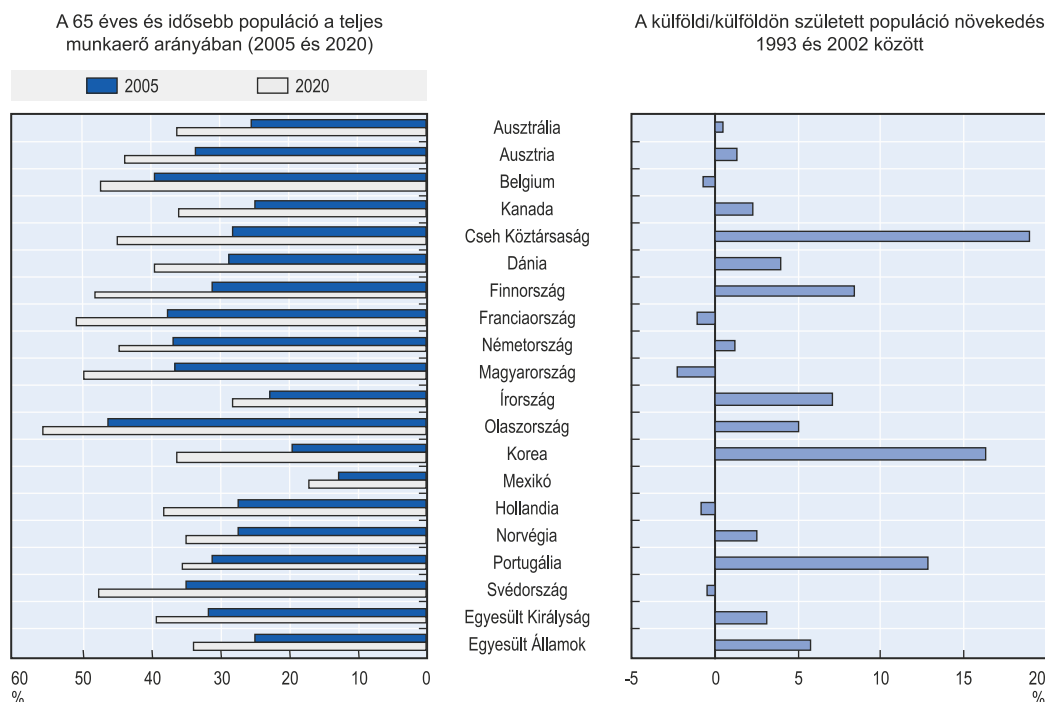
A jelenlegi demográfiai minták (lásd az 1.6. ábra) is indokolják, hogy a kormányok több figyelmet szenteljenek a koragyermekkorai szolgáltatásoknak. Egyrészt sok OECD országban alacsony a termékenységi ráta és csökken a népesség; másrészt sok OECD ország ad otthont nagyszámú bevándorlónak és a befogadó ország nyelvét második nyelvként tanuló, iskoláskort elérő gyermekek jelentős kihívást jelentenek az oktatásban.

Az alacsony születési szám kérdése

A jelenlegi demográfiai előrejelzések kétségessé teszik, hogy az országok egy része képes lesz-e a jövőben a jelenlegi gazdasági növekedés fenntartásához szükséges munkaerő-kínálatot biztosítani, miközben a jelenlegi szinten elégíti ki az idősödő népességnek a nyugdíjjal és közegészségüggyel kapcsolatos elvárásait. Mexikón és az Egyesült Államokon kívül az áttekintésben résztvevő OECD országok mindegyikében elmarad a termékenységi ráta a helyettesítési szinttől. Az alacsonyabb termékenységi ráta egyik oka, hogy a gyermekvállalás függhet a képzés befejezésétől és/vagy a foglalkozáson belüli stabilitás elérésétől (Becker, 2005). A házasság tehát halasztódik, ahogy egyre több férfi és nő egyre hosszabb ideig és saját maga által finanszírozva folytat középiskola utáni tanulmányokat a szakképzésben vagy a felsőoktatásban. Ráadásul a stabil foglalkozás sok gazdaságban egyre kevésbé elérhető, különösen a fiatal felnőttek számára (például Franciaországban és Németországban), vagy bizonytalan, mint Ausztráliában, Hollandiában és az Egyesült Királyságban, ahol általában részmunkaidős és határozott idejű szerződéseket kötnek a kiskereskedelemben, az adminisztratív munkákban és más

területeken a szolgáltatási szektorban, ahol általában nőket foglalkoztatnak. Szintén negatív hatással lehetnek a gyermekvállalási döntésre a gyermeknevelés becsült költségei, a gyermekgondozás közvetlen és közvetett költségei, utóbbira példa az anya karrierlehetőségeinek beszűkülésével összefüggő elmaradt haszon (Becker, 2005).

1.6. ábra Idősödő és bevándorló népesség az OECD világban

Megjegyzés: Ausztrália, Kanada, Mexikó, Új-Zéland és az Egyesült Államok esetében az adatok csak a külföldön születettekre vonatkoznak. Az 1993 és 2002 közötti éves átlagos változást mutatják az adatok, kivéve Kanadát (1991 és 2001), Franciaországot (1990-1999), Magyarországot (1994-2002), a Szlovák Köztársaságot (1995-2002) és az Egyesült Államokat (1994-2002).

Forrás: OECD (2005b, 2005d).

Különösen az európai kormányok vezettek be átfogó családi és gyermekgondozási intézkedéseket a születési ráta csökkenésének hatására, ezekkel ösztönözve a párokat a gyermekvállalásra, valamint ezekkel biztosítva a nők számára a munkahelyi és családi felelősség együttes vállalását. Számos ország a szolgáltatások egész sorát biztosítja a kisgyermekes szülőknek: családi ellátásokat; családbarát munkamódokat, szülői szabadságot; gyermekgondozási szolgáltatásokat és/vagy a gyermekgondozás megvásárlását lehetővé tevő támogatást. Néhány ország, mint Dánia, Finnország, Norvégia (folyamatban), Svédország és az Új Szövetségi *Länder* (a korábbi Kelet-Németország) garantálni tudja a gyermekgondozási férőhelyet a szülői szabadság vége után; amit korai nevelési és átfogó napközbeni ellátás követ. A foglalkoztatás-, család- és gyermekjóléti politikáknak ez a kombinációja Walker (1995) szerint a párok bizonyos mértékű munkahelyi biztonságát eredményezi, és csökkenti a gyermekgondozással kapcsolatos szorongást, ami kedvezőbb alapot teremt a gyermekvállalással kapcsolatos döntéshez. Koegel (2002) elemzése szerint az európai országok közül a skandináv országokban van a legkedvezőbb, míg a mediterrán országokban a legkevésbé kedvező lehetősége a nőknek a gyermeknevelés és munkavállalás összeegyeztetésére.

Mindazonáltal a kisgyermekeknek szóló szolgáltatások kínálata és a termékenységi ráta közötti oksági kapcsolat messze nem bizonyított. A demográfiai változás komplex jelenség, és a fertilitás csökkenése esetén sokféle kauzális faktor működik közre, például a népesség felsőoktatási részvételének szintje; a nőknek a munkahelyi karrierrel kapcsolatos törekvései; a családbarát munkahelyi gyakorlat hiányában a munkanap hossza; a gyermekek oktatási költségei; az első lakáshoz jutás és a magasabb képesítés megszerzésére irányuló törekvés, egy sor más társadalmi és kulturális faktor mellett. A Nobel díjas amerikai közgazdász, Gary Becker úgy ítéli meg, hogy a koragyermekkorai szolgáltatások állami biztosításának és a szülői szabadságok rendszerének lehet valamiféle hatása a családi döntésekre, de csak „közvetett és nem hatékony módon” (Becker, 2005). Az Egyesült Államoktól eltérően, az ilyesféle szakpolitikákat bevezető legtöbb európai országban a teljes termékenységi ráta jelentősen alatta marad a helyettesítési szintnek. Becker vélekedése szerint a szülési kedv ösztönzésének legjobb módja az, ha havi családi ellátást nyújtanak azoknak, akik további gyermekeket vállalnak: „egy hatékony családi pótlék program a marginális termékenységi döntések támogatására koncentrál, azaz a második, harmadik vagy további szülésekre, amelyekre nem kerülne sor támogatás nélkül” (Becker és Posner, 2005).

Becker okfejtését nem mindig támasztja alá a mindennapi tapasztalat: például a harmadik gyermek után járó magas különjuttatás ellenére Quebec termékenységi rátája nem különbözik jelentősen a Kanada más részein mérttől. Ugyanígy Ausztria nagyvonalúbb családi ellátásokat nyújt a legtöbb OECD országnál, mégis továbbra is alacsony a teljes termékenységi ráta. Ráadásul Becker érvelése a demográfiai eredményekre összpontosít, és figyelmen kívül hagyja az emberi költségeket, amelyeket a szülői szabadsággal kapcsolatos nem megfelelő szakpolitikák és a koragyermekkorai szolgáltatások hiánya rákényszerít a nőkre. A fizetett szülői szabadság választási lehetőséget nyújt a szülőknél, és lehetővé teszi, hogy az anyák (vagy, ha kívánják, az apák) munkahelyük vagy jövedelmük feladása nélkül gondozzák kisgyermeküket.

Bevándorlás

A bevándorlás a másik olyan demográfiai faktor, ami a koragyermekkorai szolgáltatások fejlesztésére ösztönzi az országokat. Az európai és amerikai nagyvárosok szegények lakta területeinek iskoláiban és kisgyermek-ellátó intézményeiben a külföldön született szülők gyermekeinek száma könnyen meghaladhatja az 50%-ot. Az ilyesféle változatosság jelentős új erőt hoz a társadalomba, de kihívást is jelent szociális és oktatási területen. A bevándorló családok gyermekei különösen gyakran válnak „veszélyeztetetté” (at-risk), ami betudható egyrészt annak, hogy szüleik nehezen találhatnak munkát, másrészt annak, hogy kevésbé ismerik a befogadó ország nyelvét és kultúráját. Az iskolai kudarc valószínűsége az összeadódó kockázati tényezők számának emelkedésével növekszik. Az 1.2. táblázat bemutatott faktorokat az „Az iskolát megelőző nevelés hatékony biztosítása” (*Effective Provision of Pre-school Education [EPPE]*, 2004) című, jelenleg is folyó brit vizsgálatban használták.

1.2. táblázat **Az Egyesült Királyságban végzett, Az iskolát megelőző nevelés hatékony biztosítása (Effective Provision of Pre-school Education, EPPE, 2004) című vizsgálatban használt veszélyeztetettségi (at-risk) indikátorok 1997-2007**

Gyermek sajátosságai	Hátrányos helyzet indikátorok
Anyanyelv	= az angol nem az anyanyelve
Családnagyság	= 3 vagy több testvér
Születési súly	= koraszülött vagy 2500 gramm alatti
Szülők sajátosságai	Hátrányos helyzet indikátorok
Anya legmagasabb iskolai végzettsége	= nincs képesítése
Az apa foglalkozása szerinti társadalmi osztályba tartozás	= félig képzett, képzetlen, sosem dolgozott, nincs apa
Az apa foglalkoztatási státusza	= nem foglalkoztatott
Az anya kora	= a vizsgálatban részt vevő gyermek az anya 13-17 éves korában született
Egyedülálló szülő	= egyedülálló szülő
Anya foglalkoztatási státusza	= munkanélküli
Otthoni környezet skála	= alsó kvartilis

Forrás: Sylva et al. (2003).

A 4. részben tárgyaljuk, hogy a színvonalas koragyermekkorai programok miképp járulnak hozzá a gyermekek fejlődéséhez és iskolai sikeréhez, és különösen a gazdaságilag hátrányos háttérből jövő gyermekek előmeneteléhez. Még inkább szükségesek az ilyen programok azoknak a gyermekeknek, akiknél a társadalmi-gazdasági hátrányhoz a bevándorló, idegen anyanyelvű státusz társul, és akik nagy valószínűséggel felkészületlenül kerülnek iskolába, s így nem képesek hasznosítani az oktatás nyújtotta lehetőségeket. Németországban például a becslések szerint a bevándorló gyermekek 25%-a óvodai tapasztalat nélkül lép a kötelező oktatásba (German Background Report, OECD, 2004b). Az Iskolát megelőző nevelés hatékony biztosítása (2004) című kutatás – legalábbis az Egyesült Királyságra vonatkozóan – azt mutatja, hogy ami a kognitív fejlődést (különösen az olvasást megalapozó készségeket) illeti, a legtöbb olyan gyermek, aki az integrált korai fejlesztő programba vagy bölcsődébe járt, gyakran már egyetlen év után kikerült a „veszélyeztetett” státuszból. A gyermekek érzelmi fejlődése (együttműködő, kiegyensúlyozott viselkedés, szemben az antiszociális/nyugtalan/zavart viselkedéssel) javult a napközbeni ellátás minden formájában való részvétel következtében, és több gyermek került ki a „veszélyeztetett” státuszból, mint ahány bekerült. Szintén pozitív hatást találtak a kognitív és szociális fejlődés szempontjából. Különösen az integrált intézmények és bölcsődék produkáltak igen jó eredményeket. Ezzel egy időben a Felkészülés az iskolára (Preparing for School) című vizsgálat az ausztráliai Queenslamban azt találta, hogy a mindenki számára elérhető, egész napos, játék-alapú nevelési program megszüntette a társadalmilag előnyös és hátrányos helyzetű gyermekek szociális fejlettsége, számolási, valamint írás-olvasási teljesítménye között meglévő jelentős különbségeket (Thorpe et al., 2004). Szintén ez a vizsgálat mutatta ki, hogy az iskolába lépés előtti évben a csoport-tapasztalatok hiánya előre jelzi a gyenge fejlődést, különösen a hátrányos környezetből jövő gyermekek esetében.

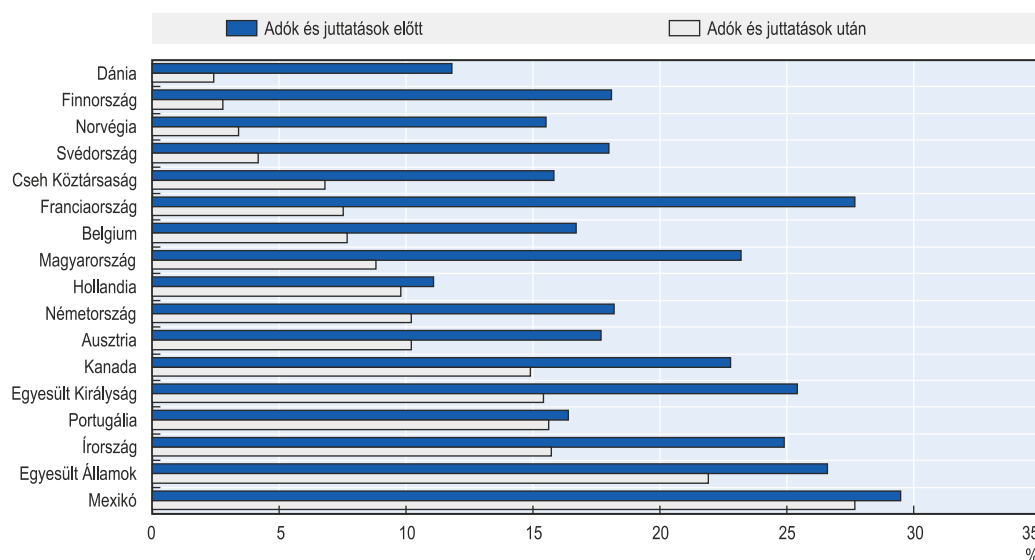
4. A gyermekszegénység és az oktatási hátrány elleni fellépés

A negyedik faktor, ami a koragyermekkorai szolgáltatásokra szánt kiadások növekedéséhez vezet, a szegénység és az oktatási hátrány folyamatos jelenléte az OECD or-

szágokban élő kisgyermekek jelentős hányadának körében. Gyermekszegénységről akkor beszélünk, ha „a gyermekek számára elérhető jövedelem – feltételezve a források igazságos elosztását a családon belül, és a juttatásoknak a családnagysághoz és összetételhez igazodó jellegét – kevesebb, mint fele az ugyanabban a társadalomban felnevelkedő gyermekek számára elérhető jövedelem mediánjának”.⁵ Gondolhatnánk, hogy a gyermekszegénység marginális jelenség az OECD országokon belül, a valóságban azonban 1995 és 2005 között a gyermekszegénységi ráta 24 OECD ország közül 17-ben (amelyekre vonatkozóan az adatok rendelkezésre álltak) növekedett (UNICEF, 2005). Az 1.7. ábra szereplő húsz ország közül tizenben több mint 10% a növekedés, míg kettő – Mexikó és az Egyesült Államok – esetében a növekedés több mint 20%-os. Az új, globális gazdaságban azok a családok, amelyek nem rendelkeznek a munkaadók által elvárt készségekkel, könnyen csúsznak bele a szegénységbe (Lindert és Williamson, 2001; Minjuin *et al.*, 2002). Figyelembe véve, hogy a szegénység hatása nagyobb és hosszabban tart a kisgyermekek, mint bármelyik másik korcsoport esetében, erős társadalmi és gazdasági érvek szólnak a gyermekszegénység újratermelődésének megakadályozása mellett.

A gyermekszegénységet számos faktor határozza meg. Ezek közé tartozik a szülők alulfoglalkoztatása, a jövedelmi egyenlőtlenségek, az elégtelen szociális transzferjöveldelmek és bizonyos esetekben a megfizethető gyermekgondozási lehetőségek hiánya. A szülők alulfoglalkoztatása jelenthet munkanélküliséget és rosszul fizetett, szociális védelmet nélkülöző, részmunkaidős állást is, amelyet legtöbbször nők foglalnak el. Egy gyermekes párnak ahhoz, hogy a szegénységi küszöb fölött maradjon, Európában⁶ egy teljes munkaidős, minimálbéres és egy részmunkaidős munkahelyének kell lennie, míg egy egyedülálló szülőnek teljes munkaidős munkára és juttatásokra van szüksége (CERC, 2004). Ez az egyik oka annak, hogy miért találunk nagyobb valószínűséggel szegényeket a bevándorló családok között, akik sokkal nehezebben találnak munkát a formális gazdaságban, mint az állampolgárok. Ráadásul sok bevándorló család kimaradhat a társadalombiztosítási rendszerből és a családi juttatások elosztásából.

1.7. ábra A szociális juttatások hatása a gyermekszegénységre

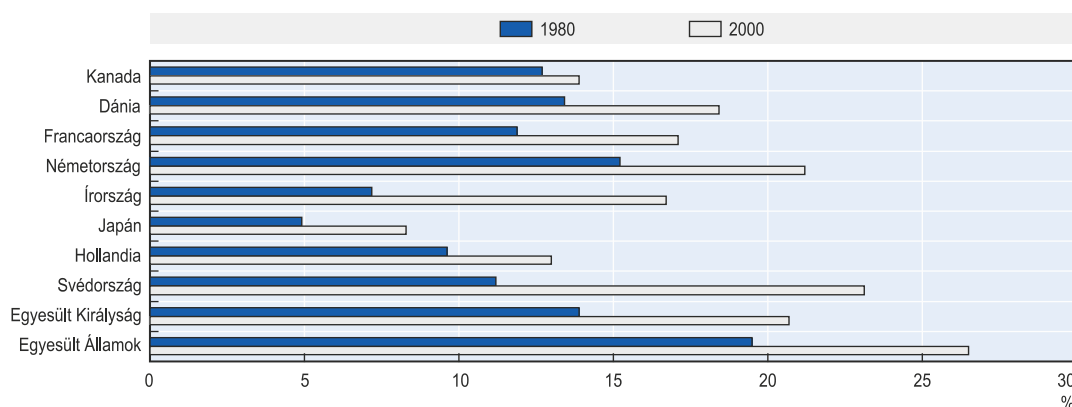
Forrás: UNICEF (2005)

Ahogy az 1.7. ábra mutatja, a szociális transzferek – a jövedelem újraelosztási rendszere, a családi és a gyermekek után járó juttatások, valamint más szociális kiadások – kulcsfontosságúak a gyermekek és családok szegénységének megelőzésében.

A családok szegénysége összefügghet a gyermekgondozási szolgáltatások hiányával is. Az egyedülálló szülők (lásd az 1.8. ábra) és az alacsony jövedelmű családok különösen sérülékenyek, amennyiben nincs gyermekgondozás, vagy nem megfizethető, vagy rossz minőségű. Különösen az egyedülálló anyák kényszerülnek gyakran elhagyni a munkaerőpiacot, ami oda vezet, hogy alig képesek magukat és gyermekeiket fenntartani a jóléti ellátásokból. Az OECD országokban a jóléti ellátásokból élő egyedülálló anyák mindenütt a legszegényebb csoportokba tartoznak.

Az oktatási kudarc szempontjából veszélyeztetett gyermekek egy sor különböző szakpolitikai intézkedés és program célcsoportjai. E programok korai fejlesztéssel és – egyre gyakrabban – a családi és közösségi környezetet fókuszba állító, átfogó szolgáltatási megközelítéssel igyekeznek a nehézségeket kezelni (Nair és Radhakrishnan, 2004; Tremblay *et al.*, 2004). Az emberi tőke egész életen át folyó létrehozása nem csak a genetikai örökségen, hanem a családi, az iskolai és a munkahelyi környezeten is alapul. Bár az emberi tőke előbb említett négy komponense között komplex összjáték folyik, a legtöbb kutatás megerősíti az általános megfigyelést: a családi környezet döntő jelentőségű a gyermek intellektuális tőkéjének és jólétének megerősítésében és megerősítésében. Ez az összefüggés nem csak a jelenlegi családokkal való foglalkozás során válik nyilvánvalóvá, hanem a generációk között is. Az alacsony társadalmi-gazdasági státuszú családokból származó gyermekek kisebb statisztikai valószínűséggel érik el ugyanazt a készség szintet és az intellektuális tőke ugyanazon mértékét, mint a magas társadalmi-gazdasági státuszú környezetből jövő gyermekek. Feinstein (2003) például azt találta, hogy a kognitív fejlettség tekintetében 13%-os különbség van 22 hónapos korban a magas és alacsony társadalmi-gazdasági státuszú családokból származó brit gyermekek között. 10 éves korra (118 hónap) a kognitív fejlettségben mért különbség átlagosan 28% volt.

1.8. ábra Az egyedülálló szülők aránya az összes családon belül kiválasztott OECD országokban

Megjegyzés: Az adatok Kanada, Írország és az Egyesült Királyság esetében 1981-re, míg Svédország esetében 1985-re vonatkoznak, Franciaország és Hollandia esetében 1988-as, Németország esetében 1991-es adatokat használtunk. 2001-es adatokat használtunk az Egyesült Államok, Dánia, valamint az Egyesült Királyság esetében, és 2002-ből származnak az írországi adatok.

Forrás: Clearinghouse on International Developments in Child, Youth and Family Policies, Columbia University, 2005.

A családi szegénység⁷ szignifikáns összefüggésben van a gyenge tanulmányi eredményekkel. Az olyan értékelések, mint a PISA (OECD, 2001, 2004), megerősítik a társadalmi-gazdasági státusz és a tanulmányi eredmények közötti összefüggést. A középosztályhoz tartozó családokból származó gyermekek sikerének egyik oka a családi környezet: ezek a gyermekek napi kapcsolatban vannak azokkal a kódokkal, nyelvvél és kulturális forrásokkal, amelyeket az oktatás főárama értékel. Átlagos teljesítményük minden országban szignifikánsan jobb, mint az ilyen előnyöket nélkülöző gyermekeké. A másik ok, hogy a magasabb kockázati kategóriába tartozó gyermekek esetleg nem látnak sikeres szerepmodelleket, vagy nem sajátítják el kisgyermekkorukban a minden tanuláshoz nélkülözhetetlen alapképességeket és motivációkat, mint amilyen a megfelelő fogalom- és nyelvhasználat, az önfegyelem, valamint az interakcióba lépéshez és az önkifejezéshez szükséges önbizalom. A vizsgálatok azt mutatják, hogy az életciklus egyik szakaszában elsajátított készségek a következő szakaszban is hatással vannak mind az adottságokra, mind a tanulási képességre, vagy, ahogy Carneiro és Heckman (2003) kifejezi: „a képességek képességeket nemzenek”. Ebben az értelemben, a szegénységnek korai gyermekkorban súlyosabb hatása van, mint az életciklus bármelyik másik szakaszában, mivel jelentősen akadályozhatja az alapképességek elsajátítását, és ugyanez a helyzet az egészségi és szociális fejlődésre terén is. Az alacsony társadalmi-gazdasági státuszú háttér és az alacsony tanulmányi eredmények közötti kapcsolatot tovább erősítheti, hogy a szegény szomszédságokban élő gyermekek nem jutnak hozzá a megfelelő alap- és középfokú oktatáshoz. Az OECD PISA vizsgálata bizonyítja, hogy még ha be is jutnak a megfelelő iskolába, az iskola nem csökkenti szükségyszerűen a kedvezőtlen és kedvező háttérből jövő gyermekek közötti szakadékot, hanem még tovább mélyítheti azt. Mindazonáltal nem sorsszerű a gyermekek egyenlőtlen hozzáférése és a nem egyenlő kezelésük az iskolarendszerben. Az iskolarendszer néhány országban, például Ausztráliában, Kanadában, Finnországban és Japánban képes kompenzálni a társadalmi-gazdasági hátrányokat, és biztosítja, hogy az alacsony jövedelmű családok gyermekei ne maradjanak le behozhatatlanul a tanulási előmenetelben. Korea, melynek nemzeti összterméke (GDP) jóval elmarad az OECD átlagtól, szintén képes magas teljesítményszintet fenntartani a különböző háttérből jövő tanulók valamennyi csoportja esetében, bár erre vonatkozóan nem szabad alulbecsülnünk a koreai szülők gyermekeiknek nyújtott támogatását és a velük kapcsolatos ambícióit.

Az országok széles körében lefolytatott nemzetközi kutatás mutatja, hogy a korai intervenció jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy az alacsonyjövedelmű szülők gyermekei rákerüljenek a fejlődés és az iskolai siker útjára; lásd például Thorpe és munkatársai, 2004 (Ausztrália); McCain és Mustard, 1999 (Kanada); Jarrowse és munkatársai, 1992 (Franciaország); Kellaghan és Greaney, 1993 (Írország); Kagitcibasi és munkatársai, 1991 és 2001 (Törökország); Osborn és Milbank, 1987 (Egyesült Királyság); a követéses EPPE projekt, 1997-2007 (Egyesült Királyság); Berrueta-Clement és munkatársai, 1984 (Egyesült Államok); McKey és munkatársai, 1985 (Egyesült Államok); Schweinhart, 2004, Schweinhart és munkatársai, 1993 (Egyesült Államok) vizsgálatait. Ezek a kutatók mind egyetértenek abban, hogy a jól megalapozott, integrált szociális-oktatási programok javítják a kockázati csoportba tartozó gyermekek kognitív és szociális működését. Ha megfelelően összekapcsolódnak foglalkoztatási, egészségügyi és szociális szolgáltatásokkal, a koragyermekkori szolgáltatások várhatóan további eredményeket is hozhatnak, ilyen az anya foglalkoztatási helyzetének javulása, a család szegénységének csökkenése, a jobb szülői készségek, valamint a nagyobb családi és közösségi kohézió

(lásd Lynch, 2004, a D függelékben). Brooks-Gunn professzor (2003) az Egyesült Államok kongresszusában tartott előadásában – melynek fókuszában az oktatási beruházások megtérülése állt – megerősítette, amit a kutatások főárama jelzett:⁸

- A jó minőségű, intézményekben szervezett (centre-based) programok javítják a kisgyermek iskolai teljesítményét és viselkedését.
- Ezek a hatások erőteljesebbek a szegény gyermekek és az alacsony képzettségű szülők gyermekei esetében.
- A pozitív eredmények folytatódnak az általános iskola felső osztályaiban és a középiskolai években, bár kisebb mértékben, mint az általános iskola kezdetén.
- Az intenzív korai intervenciót kínáló és az általános iskolában folytatódó programoknak vannak a leginkább fenntartható, hosszú távú hatásai.

A fenti bizonyítékok ellenére a Biztos Kezdet helyi programjairól készült legutóbbi brit értékelések (NESS, 2005) nem biztatóak, bár szerzőik hangsúlyozzák, hogy ennek az előzetes vizsgálatnak a következtetéseit további követéses vizsgálattal kell alátámasztani. A NESS hatásvizsgálat megállapítása szerint a Biztos Kezdet helyi programjai csak mérsékelt – vagy pozitív, vagy ellentétes – hatásokkal jártak. A legtöbb családban nem mutatkozott az elvárt eredmény, és kevés bizonyíték szólt a mellett, hogy a program elérte volna a szolgáltatások szélesebb körű igénybe vételével kapcsolatos célokat, vagy javította volna a családok megítélését a közösségben. Ezek az eredmények viszont jelentősen különböznek egy hasonló amerikai vizsgálat következtetéseitől. Utóbbit egy részletesen megtervezett, precíz program-sztenderdekkel megalapozott, 3 éves gyermekeknek és szüleiknek kínált korai fejlesztő program (Early Head Start) hatásosságáról készítették. A program értékelését Love és munkatársai (2005) végezték, véletlen kiválasztáson alapuló kontroll-csoportos kísérlettel, melybe 17 programban résztvevő 3 001 családot vontak be. A korrigált regressziós hatásvizsgálat azt mutatta, hogy a programban résztvevő 3 éves gyermekek a kontroll csoportba tartozó gyermekeknél jobb teljesítményt nyújtottak a kognitív és nyelvi fejlődésben, erősebb érzelmi kapcsolatot építettek ki a szüleikkel, hosszabban tudtak figyelni a játéktárgyakra, továbbá kevesebbszer tanúsítottak agresszív viselkedést. A kontrollcsoporttal összehasonlítva a korai fejlesztő programban résztvevő szülők érzelmileg támogatóbbak voltak, több verbális és tanulási stimulust nyújtottak, többet olvastak a gyermekeiknek, és ritkábban fenékeltek el őket. Mindazonáltal az „intervenció” programok bizonytalan eredményei biztosítják azt a következtetést, hogy a kisgyermekeknek igen nagy nehézséget jelent behozni azokat a hátrányokat, amit a gyenge kezdet okoz. Ezért több figyelmet érdemel az északi modell, amely szintre hozó költségvetési, szociális és családpolitikákkal előzi meg a gyermekszegénységet.

5. A koragyermekkorai nevelés és gondozás, mint közjóság

Annak elméleti alapját, hogy a koragyermekkorai nevelést és gondozást közjóságnak tekintsük, Cleveland és Krashinsky (2003) munkájában olvashatjuk. A kanadai közgazdászok szerint a koragyermekkorai nevelés és gondozás közjóságként kezelése mellett felhozott érvek nagyon hasonlóak ahhoz, amelyeket a közoktatás érdekében használnak. Összefoglalva: a koragyermekkorai szolgáltatások externáliákat⁹ is eredményeznek, a közvetlen, személyes érdekérvényesülésen vagy fogyasztáson túl. A korai nevelés és gondozás hozzájárul a közjóhoz, azaz a nemzet gyermekeinek általános egészségéhez, a jövőbeni tanulmányi eredményeikhez, a munkaerőpiac volumenéhez és

rugalmasságához, valamint a társadalmi kohézióhoz (lásd a D függelék). A koragyermekkorai szolgáltatások ugyanakkor ki vannak téve a „piaci kudarcnak” is, azaz olyan jellemzőik is vannak, amelyeket a fogyasztók nehezen tudnak pontosan megítélni, és a vásárlási hibák súlyos következményekkel járhatnak a kisgyermekek fejlődésére. A nevelés ritkán megismételhető folyamat. Ha megvásárolunk egy terméket, azt visszaadhatjuk vagy visszacserélhetjük, viszont egy gyermek kivétele egy színvonalatlan koragyermekkorai elhelyezésből még nem hozza helyre a korábbi esélyvesztéseget, miközben a rossz szolgáltatás további igénybe vétele valójában káros lehet a gyermek fejlődése szempontjából (NICHD, 1997). Piaci körülmények között a koragyermekkorai szolgáltatások esetében is előfordulhat a súlyos hiány és az alacsony minőség – mindezek mutatják a kormányzati intervenciók indokoltságát. A kormány részvételét az a tény is igazolja, hogy a magas minőségű koragyermekkorai szolgáltatások haszna a társadalom számára nagyobb, mint a költsége (lásd a D függelék).

Az OECD országokban a *de facto* helyzet támasztja alá ezeket az érveket. A legtöbb országban a koragyermekkorai szolgáltatások nagyobbik hányada közfinanszírozásban részesül, és a szolgáltatások kiterjedt kormányzati szabályozása a gyakorlat. Csak a liberális gazdaságokban találjuk meg a koragyermekkorai szolgáltatások jelentős független piacát, de ezen országok közül Írország, Hollandia és az Egyesült Királyság univerzális, ingyenes korai nevelést is biztosít a gyermekeknek napi néhány órában, legalább négy évig. Az Egyesült Államokban 46 állam most vezette be a közfinanszírozott óvoda előtti nevelés néhány formáját a 4 éveseknek, és három állam – Georgia, Oklahoma és New York (elvben) – kinyitotta ezeket a programokat minden gyermek számára. Viszont – bár a korai nevelés közjóság jellegét széles körben elismerik – a kormányzati intézkedések és a hozzáférési jogosultságok igen eltérőek az OECD országokban (lásd az 1.2. táblázat).

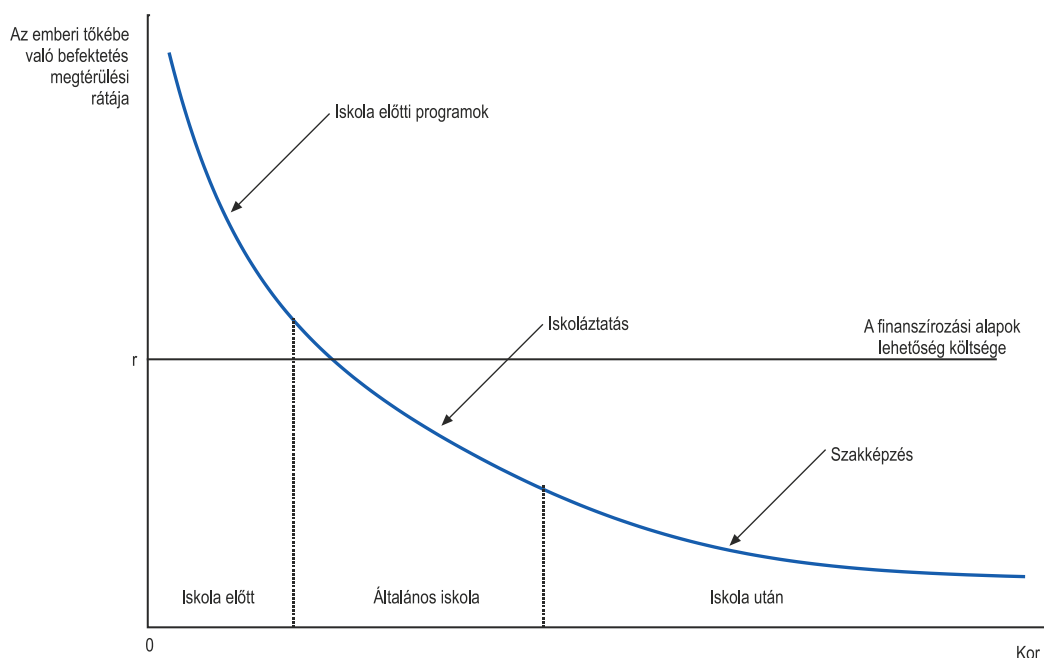
Néhány kommentátor szerint a közoktatási rendszerhez fűződő közelebbi kapcsolat – a koragyermekkorai szolgáltatások sajátosságait tiszteletben tartó integratív oktatási koncepcióra alapozva – további lépést jelenthet a koragyermekkorai nevelés és gondozás közjósággként való elismerése felé (Barnett *et al.*, 2004). Ha egyszer az óvoda és a bölcsőde nevelési hasznát hivatalosan elismerik, ezek a szolgáltatások egyre inkább jogosulttá válnak a rendszeres közfinanszírozásra, és sok szempontból valódi közszolgáltatássá válnak.

A tanulás megalapozza a későbbi tanulást

A koragyermekkorai szolgáltatásoknak a közjóságok közé való felvételét sokan támogatják az utóbbi években, közgazdászok éppúgy, mint oktatáskutatók. Cunha és Heckman (aki később közgazdasági Nobel-díjat kapott) szerint a kisgyermekkor szaka-sza páratlan lehetőséget biztosít az emberi tőkébe való beruházásra (lásd az 1.9. ábra). Ezek a tudósok az emberi tőke kialakulását dinamikus és az élet egész tartama alatt zajló folyamatként értelmezik (Cunha *et al.*, 2005). Az alapelv, hogy az egyik életszakaszban megtörtént tanulás váltja ki a tanulást a következő szakaszban. A koragyermekkorai megalapozó szakaszban történő befektetés növeli az eredményességet a következő szakaszban, és így tovább (ami ismételten rámutat a tanulási lehetőségekbe történő befektetések folyamatosságának jelentőségére a teljes életciklus során). Az egyes szakaszok egymást kiegészítő jellegét bármely pillanatban le lehet gyengíteni, például gyenge alsóbb középfokú oktatási periódussal. A koragyermekkorai alapozó szakasznak döntő jelentősége van. Ahogy a kutatók megállapítják: „Egy dollár befektetés megtérülése

akkor, ha azt egy fiatal emberbe fektetjük be, magasabb, mint annak az egy dollárnak a megtérülése, amit egy későbbi életkorban fektetünk be (p. 19)”. A kisgyermekkorban elmélyül a pozitív (vagy negatív) beállítódás a társadalommal és a tanulással szemben, miközben a gyermekek elsajátítják az alapvető életkészségeket, mint amilyen a kortársakkal és a felnőttekkel való együttműködés, az autonómia, az értelem-adás, a kreativitás, a problémamegoldás és a kitartás. E mellett a szülők ebben az életkorban különösen védik a gyermekeiket, és buzgón támogatják a korai fejlődést és tanulást. A kisgyermekkor ezért logikus időpontja az emberi tőkébe való befektetésnek, olyan befektetés, ami nem csak a gyermekeket, hanem a családjukat is eléri. A fiatal iskolaelhagyóknak vagy a gyenge alapkészségekkel rendelkező felnőtteknek szóló korrekciós oktatási programok lényegesen költségesebbek, és a kutatások szerint kevésbé eredményesek (Alakeson, 2004).

1.9. ábra **Az emberi tőkébe való befektetés megtérülési rátája a kezdeti befektetés összegével azonos befektetésre vonatkoztatva, különböző életkorokban**

Forrás: Cunha et al. (2005), Interpreting the Evidence on Life Cycle Skill Formation.

Mélyen gyökerező hagyományos attitűdök a gyermekneveléssel és a koragyermek-kori tanulással kapcsolatban

Különböző módon interpretálják a kutatók, a családok és a kormányok azt a vizsgálati eredményt, hogy a gyermekek nagyon korán (még a megszületés előtt) elkezdnek tanulni. A vizsgálatok általában megerősítik és kiemelik akár a csecsemőkori, otthonon kívüli minőségi gyermekgondozás jótékony hatásait, ilyenek a kisgyermekek fejlődési előnyei; a nők és a családok számára biztosított gazdasági előnyök; a növekvő termelékenység és az adóbevételek vonatkozásában jelentkező pozitív társadalmi-gazdasági hatások; a munkaerő-piac volumene és rugalmassága; a szociális jólét; a társadalmi kohézió és a közösség fejlődése; és végül a gyermekek jobb tanulmányi eredményei,

amennyiben a tanulás alapjait jól fektették le (lásd a D mellékletben a kutatás összefoglalóját). Figyelmeztetések is elhangzottak a hosszú idejű házon kívüli gyermekgondozással kapcsolatban olyan kutatóktól, mint Belsky (1998, 2001), McCartney (2003), valamint az amerikai Gyermekegészségügy és Emberi Fejlődés Országos Intézetének (National Institute of Child Health and Human Development, NICHD) munkatársai. Ezek a kutatók rámutatnak, hogy amennyiben az anya a nap nagy részében távol van, és a kisgyermeket rossz minőségű gondozásban helyezik el, lemaradások mutatkoznak érzelmi és nyelvi fejlődésében. Az északi országok a szülői szabadság első életévben történő finanszírozásával és a nők egyenlő esélyeinek fenntartásával különösen figyelnek arra, hogy elkerüljék ezeket a helyzeteket.

Az elmúlt 30 évben minden országban radikálisan megváltozott a szülőknek a házon kívüli gyermekgondozással kapcsolatos attitűdje. Az áttekintésben résztvevő OECD országokban a szülők többsége lehetőségnek tekinti az otthonon kívüli gyermekgondozást, különösen amennyiben az helyben van, megfizethető és megfelelő minőségű. Az Egyesült Államokban a 0-3 éves korú gyermekek több mint felét e gyermekgondozási formák valamelyikében helyezik el. Viszont a hagyományosabb attitűd is továbbél, mely szerint a kisgyermek gondozása és nevelése családi ügy, amit a szülők szerveznek meg anyai gondozással, és a kiterjedt család, valamint más magán szerveződések támogatásának igénybe vételével. Az 1994-es „Családi és nemi szerepek” Nemzetközi Szociális Felmérési Program (International Social Survey Programme) eredményei szerint az osztrákok 60%-a és az írek 50%-a érezte úgy, hogy az iskoláskor alatti gyermekeket nevelő anyáknak nem szabadna házon kívül dolgoznia. Az ezt követő 2002-es vizsgálat szerint az attitűdök jelentősen megváltoztak, különösen Írországból, de sok országban máig is erős a meggyőződés, hogy az első három évben a kizárólagos anyai gondozás a gyermeknevelés ideális formája.

A kormányok kisgyermek nevelésével és gondozásával kapcsolatos attitűdjei elsősorban sajátos választói körüktől és az ország társadalmi-gazdasági hagyományaitól függenek. A liberális gazdaságokban az állam esetleg segíti a családokat gyermeknevelési feladataikban, de a kormányok általában úgy ítélik meg, hogy kevésbé tartozik felelősségeik közé az univerzális koragyermekkorai intézmények támogatása, mivel ezek inkább csak a munkaerőpiacot ösztönzik, vagy felkészítik a kisgyermekeket az iskolára. Ennek következtében a szolgáltatásokra szánt befektetések még mindig korlátozottak, különösen a legfiatalabb gyermekek esetében. Ám fokozatosan tért nyer a Heckman és sok más kutató által képviselt álláspont, mely a koragyermekkorai nevelést és gondozást lehetőségnek tekinti a családokat támogató és a jövő emberi tőkéjét fejlesztő közösségi befektetésre. Az agykutatás eredményeinek köszönhetően a „gyermekgondozási” szolgáltatások egyre inkább a fejlesztési megközelítésre épülnek. A csecsemők és a típegők korai gondozása különösen fontosnak tűnik, mivel ebben a szakaszban rendkívüli neurológiai fejlődés történik. Ezekkel a bizonyítékokkal szemben a kormányok – az ország emberi tőkéjével kapcsolatos politika kialakítása során – nehezebben tudják jelentéktelennek tekinteni az óvodáskor alatti gyermekeket célzó nagy-léptékű, házon kívüli gondozás megszervezését. A választók és a vállalkozói közösségek egyre inkább szót emelnek a szolgáltatások átfogó finanszírozásáért és szabályozásáért.

Jegyzetek

1. Ahogy korábban már megjegyeztük, különbséget teszünk a férfiak és nők esélyegyenlősége (equality) és egyenlősége/egyenjóság (gender equity) között. Az előbbi a munka világára vonatkozik és olyan jogot jelent, amelyet elvileg törvényekkel kell kikényszeríteni: egyenlő elbánás a munkaerő toborzása és felvétele során; egyenlő munkáért egyenlő bér; egyenlő előmenetel a munkahelyen, érdem alapján (szemben az „üvegplafonnal”). Az egyenlőség/egyenjóság másrészt a gyermeknevelési és háztartási munka egyenlő megosztására vonatkozik.
2. Ausztráliában, Koreában, Mexikóban és az Egyesült Államokban a szülői szabadság és családbarát politika lehetősége sok cégnél és iparágban jelen van. Azonban a fizetett szülői szabadság és a megfizethető gyermekgondozási szolgáltatások általános hiánya azt jelenti, hogy az alacsony és közepes keresetű családok még mindig küzdenek azért, hogy megfelelő megoldást találjanak csecsemő- és kisgyermekük számára. (Fuller et al., 2005; Pocock és Masterman-Smith, 2005; OECD, 2004c).
3. Itt a szülői szabadságot a foglalkoztatás és a női esélyegyenlőség nézőpontjából elemezzük. A Gyermekegészségügy és Emberi Fejlődés Országos Intézete (National Institute of Child Health and Human Development, NICHD) egyik újabb, a gyermek szempontjából végzett kutatásának eredményei azt sugallják, hogy a gyermek szempontjából legalább 9 hónap szülői szabadság lenne kívánatos, még akkor is, ha ellenőrzés alatt lehet tartani a gyermekgondozás minőségét, az otthoni környezet minőségét és az anyai érzékenységet (Brooks-Gunn et al., 2002).
4. A maternalizmus Randall (2000) meghatározása szerint ideológia vagy erős meggyőződés arra vonatkozóan, hogy a kisgyermekeket a családban kell gondozni, és ez a feladat elsősorban az anyákra vár.
5. A meghatározás a következő műből származik: Innocenti Report Card: Child Poverty in Rich Countries, Issue No. 6, UNICEF, 2005.
6. Az Európai Unióban a szegénységi küszöböt a medián életszínvonal 60%-ára teszik. A háztartás életszínvonalát a közvetlen adók levonása után rendelkezésre álló jövedelemmel határozzák meg úgy, hogy azt elosztják a család nagyságával (az első felnőtt 1, míg a többiek fejenként 0,5 fogyasztási egységre számítanak).
7. A szegénységet széles értelemben úgy határozzuk meg, hogy nem csak az alacsony jövedelem, hanem a társadalmi kirekesztés és a kulturális depriváció is beletartozik a fogalom tartalmába.
8. A témáról szóló nemzetközi kutatás más országokra vonatkozó részletesebb összefoglalója megtalálható az OECD kiadványában (1999 és 2002a), valamint Leseman (2002) tanulmányában.
9. Az externáliák fogalma a közgazdászok értelmezésében azokra a hasznokra vagy költségekre vonatkozik, amelyek más személy, és nem az egyéni fogyasztó vagy a gazdasági döntés meghozója számára jelentkeznek. Például a gyermek beiratása a koragyermekkorai intézményekbe hasznot hoz a gyermeknek, de hasznot jelent a családnak (az anya el tud menni dolgozni, és hozzájárul a családi költségvetéshez), valamint a gazdaságnak is (mivel az anya munkája hozzájárul a gazdasági teljesítményhez, növeli az állam adóbevételeit, és lehetővé teszi, hogy az állam csökkentse a szociális ellátások költségvetését).

Hivatkozások

- AAP/APHA (2002), (American Academy of Pediatrics/American Public Health Association and the National Resource Center for Health and Safety in Child Care), *National Health and Safety Performance Standards: Guidelines for Out-of-Home Child Care*.
- Alakeson, V. (2004), *A 2020 Vision for Early Years: Extending Choice; Improving Life Chances*, Social Market Foundation, London.
- American Business Roundtable (2003), *Early Childhood Education: A Call to Action from the Business Community*, www.businessroundtable.org/pdf/901.pdf.
- Barclay, L. and D. Lupton (1999), "The Experiences of New Fatherhood: A Socio-cultural Analysis", *Journal of Advanced Nursing*, Vol. 29(4), pp. 1013-1020.
- Barnett, W.S., J.T. Hustedt, K.B. Robin and K.L. Schulman (2004), *The State of pre-school: 2004 State preschool Yearbook*.
- Bauer, P.J. (2002), "Long-term Recall Memory: Behavioral and Neuro-developmental Changes in the First Two Years of Life", *Current Directions in Psychological Science*, Vol. 11(4), pp. 137-141.
- Becker, G. (2005), *Lloyd Delamar lectures*, American University of Paris, Paris.

- Becker, G. and Posner, R. (2005), "Should Governments Subsidise Child Care and Work Leaves?", Becker-Posner Blog, November 2005, www.becker-posner-blog.com/.
- Belsky, J. (1988), "The 'Effects' of Infant Day Care Reconsidered", *Early Childhood Research Quarterly*, Vol. 3, pp. 235-272.
- Belsky, J. (2001), "Developmental Risks (Still) Associated with Early Child Care", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 42.
- Berrueta-Clement, J.R., L.J. Schweinhart, W.S. Barnett et al. (1984), *Changed Lives: The Effects of the Perry pre-school Program on Youths Through Age 19*, High/Scope, Ypsilanti, Michigan.
- Brooks-Gunn, J. (2003), "Do you Believe in Magic? What we Can Expect from Early Childhood Intervention Programs", *Social Policy Report*, XVII (1), pp. 3-7.
- Brooks-Gunn, J., W. Han and J. Waldfogel (2002), "Maternal Employment and Child Cognitive Outcomes in the First Three Years of Life: The NICHD Study of Early Child Care", *Child Development*, Vol. 73(4), pp. 1052-1072.
- Brooks-Gunn, J. and L.B. Markman (2005), "The Contribution of Parenting to Ethnic and Racial Gaps in School Readiness", *Future of Children*, Vol. 15(1), pp. 139-165.
- Cabrera, N.J., C.S. Tamis-LeMonda, R.H. Bradley, S. Hofferith and M.E. Lamb (2000), "Fatherhood in the Twenty-First Century", *Child Development*, Vol. 71(1), pp. 127-136.
- Carneiro, P. and J. Heckman (2003), "Human Capital Policy", in J. Heckman and A. Krueger, *Inequality in America: What Role for Human Capital Policy?*, MIT Press.
- CERC (Conseil de l'emploi, des revenus et de la cohésion sociale) (2004), *Les enfants pauvres en France* (Combat Poverty Agency) (2005), *Ending Child Poverty*, CPA, Dublin.
- CSO (Central Statistics Office) (2004), *Women and Men in Ireland*, Stationery Office, Dublin.
- Cunha, F., J. Heckman, L. Lochner and D.V. Masterov (2005), "Interpreting the Evidence of Life-Cycle Skill Formation", IZA Discussion Paper Series, No. 1575, Institute for the Study of Labour, Bonn, Germany, July.
- Dermott, E.M. (2001), "New Fatherhood in Practice? Parental Leave in the United Kingdom", *The International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol. 21, pp. 4-6.
- Deven, F. and P. Moss (eds.) (2005), "Leave Policy and Research: Overviews and Country notes" (CBGS Work documenty 2005/3), available at www.cbgs.be/repository/VVD_2005_03.pdf.
- DfES (2004), *Choice for Parents: The Best Start for Children. A 10-year Strategy for Children*, HMSO, Norwich.
- Dy-Hammer, F.J., C. Ernst, D.M. McCann, W.D. Salter and D.A. Kidd (2001), "How Working Conditions Affect Families: Working Time, Family Health and Gender Equality", *Global Economies at Work*, Working Paper Series, Harvard Center for Society and Health, Boston.
- EPPE project (1997-2007), "The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project. A Longitudinal Study Funded by the DfES", <http://k1.ioc.ac.uk/schools/ecpe/eppe/index.htm>.
- Esping-Andersen, G., D. Gallie, A. Hemerick and J. Myles (2002), *Why We Need a New Welfare State*, Oxford University Press, Oxford.
- European Foundation (2003), *Promoting Gender Equality in the Workplace – Key Findings from 21 Company Structures*, European Foundation, Dublin.
- Feinstein, L. (2003), "Inequality in the Early Cognitive Development of British Children in the 1970 cohort", *Economica*, Vol. 70, pp. 73-97.
- Fuller, B., S.L. Kagan, G.L. Caspary and C.A. Gauthier (2004), "Welfare Reform and Child Care Options for Low-income Families", *Child and Welfare Reform*, Vol. 12(1), pp. 97-119.
- Fuller, B.C., A. Livas and M. Bridges (2005), "How to Expand and Improve Pre-school in California: Ideals, Evidence, and Policy Options", PACE Working Paper 05-1, Policy Analysis for California Education (PACE), Berkeley, California.
- Glass, J.L. and S.B. Estes (1997), "The Family Responsive Workplace", *Annual Review of Sociology*, Vol. 23, pp. 289-313.
- IRS (Internal Revenue Service) (2000), *Employment Review*, Feb. 2000, Reed/Elsevier, United Kingdom.
- Jarousse, J.P., A. Mingat and M. Richard (1992), "La scolarisation maternelle à deux ans : effets pédagogiques et sociaux", *Éducation et Formation*, ministère de l'Éducation nationale et de la Culture, Paris.

- Kagitcibasi, C. and S. Bekman (1991), *Cognitive Training Programme*, Finans Vakıf Publications, Istanbul.
- Kagitcibasi, C., D. Sunar and S. Bekman (2001), "Long-term Effects of Early Intervention: Turkish Lowincome Mothers and Children", *Applied Developmental Psychology*, Vol. 22, pp. 333-361.
- Kellaghan, T. and B.J. Greaney (1993), "The Educational Development of Students Following Participation in a Pre-school Programme in a Disadvantaged Area in Ireland", *Studies and Evaluation Paper No. 12*, Bernard van Leer Foundation, The Hague.
- Koegel, T. (2002), "Did the Association between Fertility and Female Employment in OECD Countries Really Change its Sign?", Working Paper No. 2001-034, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock, Germany (available at www.demogr.mpg.de).
- Leseman, P. (2002), *Early Childhood Education and Care for Children from Low-Income or Minority Backgrounds*, OECD, Paris.
- Lindert, P.H. and J.G. Williamson (2001), "Does Globalization Make the World more Unequal?", paper presented at the NBER Globalisation in Historical Perspective Conference, Santa Barbara, California, May 3-6.
- Love J.M. et al. (2005), "The Effectiveness of Early Head Start for 3-Year-Old Children and Their Parents: Lessons for Policy and Programs", *Developmental Psychology*, Vol. 41(6), pp. 885-901.
- Lynch, R. (2004), "Exceptional Returns. Economic, Fiscal, and Social Benefits of Investment in early Childhood Development", *Economic Policy Institute*, Washington DC.
- McBride, B.A. and T.R. Rane (1997), "Father/male Involvement in Early Childhood Programs: Issues and Challenges", *Early Childhood Education Journal*, Vol. 25(1), pp. 11-15.
- McCain, M.M. and J.M. Mustard (1999), *Reversing the Real Brain Drain: Early Years Study Final Report*, Government of Ontario, Toronto.
- McCartney, K. (2003), *Child Care and Behaviour: Findings from the NICHD Study of Child Care and Youth Development*, Harvard Graduate School of Education, Boston.
- McKey, R.H., L. Condelli, H. Ganson, B.J. Barrett, C. McConkey and M.C. Plantz (1985), *The Impact of Head Start on Children, Families and Communities*, United States Department of Health and Human Services, Washington DC.
- Méda, D. (2001), *Le temps des femmes: pour un nouveau partage des rôles*, Champs/Flammarion, Paris.
- Mezulis, A.H., J.S. Hyde and R. Clark (2004), "Father Involvement Moderates the Effect of Maternal Depression during a Child's Infancy and on Behaviour Problems in Kindergarten", *Family Psychology*, Vol. 18(4), pp. 575-588.
- Minjuin, A., J. Vandemoortele and E. Delamonica (2002), "Economic Growth, Poverty and Children", *Environment and Urbanization*, Vol. 14(2) pp. 23-43.
- Nair, M.K. and S.R. Radhakrishnan (2004), "Early Childhood Development in Deprived Urban Settlements", *Indian Pediatrics*, Vol. 41(3), pp. 227-237.
- National Women's Council of Ireland (2005), *An Accessible Childcare Model*, NWCI, Dublin.
- NESS (2005), *National Evaluation of Sure Start Impact Study, Early Impacts of Sure Start Local Programmes on Children and Families*, Birbeck, University of London.
- Netherlands Country Note (1999), www.oecd.org/document/3/0,2340,en_2649_201185_27000067_1_1_1_1,00.html.
- NICHD (National Institute of Child Health and Human Development) (1997), *Mother-child Interaction and Cognitive Outcomes Associated with Early Child Care: Results of the NICHD Study*, Society for Research in Child Development meeting symposium, NICHD, Washington DC.
- OECD (1999), *Education Policy Analysis*, OECD, Paris.
- OECD (2001), *Starting Strong: Early Childhood Education and Care*, OECD, Paris.
- OECD (2001-2004), *OECD Programme for International Student Assessment* (SA), www.pisa.oecd.org/pages/0,2966,en_32252351_32235731_1_1_1_1,00.html.
- OECD (2002a), *Educational Policy Analysis*, OECD, Paris.
- OECD (2002b), *Employment Outlook*, OECD, Paris.
- OECD (2003a), *Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life*, Vol. 2, OECD, Paris.

- OECD (2003b), Background Report of France, OECD Web site: www.oecd.org/edu/earlychildhood.
- OECD (2004a), Education at a Glance: OECD Indicators, OECD, Paris.
- OECD (2004b), Germany Country Note, OECD, Paris, www.oecd.org/edu/earlychildhood.
- OECD (2004c), Mexico Country Note, OECD, Paris.
- OECD (2004d), *OECD in Figures*, OECD, Paris.
- OECD (2005a), *OECD in Figures. Statistics of the Member Countries*, OECD Observer 2004/Supplement 1, OECD, Paris.
- OECD (2005b), *OECD Factbook*, OECD, Paris.
- OECD (2005c), *Employment Outlook*, OECD, Paris.
- OECD (2005d), *Society at a Glance*, OECD, Paris.
- Osborn, A.F. and J.E. Milbank (1987), The Effects of Early Education: A Report from the Child Health and Education Study, Clarendon Press, Oxford.
- Plantenga, J. and M. Siegel (2004), "Position Paper – Childcare in a Changing World", prepared for *Child Care in a Changing World*, Conference sponsored by the Dutch Presidency, Groningen, the Netherlands, 21-23 October, available on www.childcareinachangingworld.nl.
- Pocock, B. and H. Masterman-Smith (2006), "Work-choices and Women Workers", *Journal of Australian Political Economy*, Vol. 56(12), pp. 126-144.
- Randall, V. (2000), *The Politics of Child Daycare in Britain*, Oxford University Press, Oxford.
- Schweinhart, L. (2004), "The High/Scope Perry pre-school Study through Age 40: Summary, Conclusions, and Frequently Asked Questions", High/Scope Press, Ypsilanti, MI, www.highscope.org/Research/PerryProject/perrymain.htm.
- Schweinhart, L.J., H.V. Barnes and D.P. Weikart (1993), Significant Benefits: The High/Scope Perry pre-school Study through Age 27, High/Scope Press, Ypsilanti, Michigan.
- Shonkoff, J.P. and D.A. Phillips(eds) (2000), From Neurons to Neighbourhoods: The science of Early Childhood Development, National Academy Press, Washington DC.
- Sylva, K. et al. (2003), The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project: Findings from the Pre-school Period, Institute of Education, University of London.
- Tanaka, S. (2005), "Parental Leave and Child Health across OECD Countries", *Economic Journal*, Vol. 115, No. 501, pp. F7-F27, February.
- Thorpe, K., C. Tayler, R. Bridgstock, S. Grieshaber, P. Skoien, S. Danby and A. Petriwskyj (2004), "Preparing for School", Report of the Queensland Preparing for School Trials 2003/4, Department of Education and the Arts, Queensland Government, Australia.
- Tizard, B. (1986), *The Care of Young Children: Implications of Recent Research*, University of London, Institute of Education, London.
- Tremblay, R.E., D.S. Nagin, J.R. Seguin, P.D. Zoccolillo, M. Boivin, D. Perusse and C. Japel (2004), "Physical Aggression during Early Childhood: Trajectories and Predictors", *Pediatrics*, Vol. 114(1), pp. 40-50.
- UNICEF (2005), A League Table of Child Poverty in Rich Nations, Innocenti Report Card, Florence.
- Walker, J.R. (1995), "The Effect of Public Policies on Recent Swedish Fertility Behaviour", *Journal of Population Economics*, Vol. 8(3), pp. 223-251.

2. fejezet

A koragyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos politika rendszer-szerű és integrált megközelítése

A 2. fejezetben összefoglaljuk a Biztos alapokon (OECD, 2001) kötet megjelenése óta tapasztalható főbb változásokat; rendszerszerű és integrált koragyermekkori politikák kialakítására teszünk javaslatot. Az egyes országokban tapasztalt fejlemények vegyesek ezen a területen. Az OECD országok többségében a politikai döntéshozók igyekeznek javítani a koragyermekkori tapasztalatok minőségét és elérni a források leghatékonyabb felhasználását. Az előnyök számottevőek. A terület integráltabb megközelítése lehetővé teszi, hogy a kormányzat, a minisztériumok egyeztessék politikai döntéseiket, és összeadják a forrásokat a koragyermekkori szolgáltatásokra. A szabályozási, finanszírozási és munkaerő-kiválasztási rendszerek, a szülők által fizetett hozzájárulás és a nyitvatartási idő ma már egységesebb. Csökkenthették a hozzáférési és a minőségi különbségeket, és jobban összekapcsolódnak a szolgáltatási szintek, a különböző korcsoportok és az egyes intézmények. Az integrált rendszerekben a nevelés és gondozás közös, a szociális és pedagógiai célok egyeztetésén alapuló jövőképet lehet kidolgozni. Ezek az eredmények azonban számos kérdést vetnek fel, biztosítani kell a központi politikai döntéshozás koordinációját; ki kell jelölni egy vezető minisztériumot; biztosítani kell a központi és helyi szintek koordinációját; a reform együttműködésen és részvételen alapuló megközelítésének alkalmazásával; és a szolgáltatások, szakemberek és szülők közötti helyi szintű kapcsolódások kimunkálásával.

Történelmi okokból a kisgyermek „gondozása” és „nevelése” (education) egymástól elszigetelten fejlődött, a gyermekkel kapcsolatos értelmezések különbözőségével és az irányítás eltérő rendszereivel. A szolgáltatásokkal kapcsolatos felelősség számos minisztérium között lehet felosztva, inkább a hagyományos kormányzati feladatmegosztás, semmint a családok és kisgyermek valódi szükségletei alapján. 1999-ben az Egyesült Államokban például 69 szövetségi program nyújtotta vagy támogatta az 5 év alatti gyermekek nevelését. Kilenc különböző szövetségi intézmény és minisztérium irányította ezeket a programokat, bár többségüket az Egyesült Államok Egészségügyi és Humán Szolgáltatási Minisztériuma, valamint az Egyesült Államok Oktatási Minisztériuma működtette (United States General Accounting Office, 2000). Írországban hasonló a helyzet: az elmúlt évtizedekben hét minisztérium és intézmény volt felelős a gyermekeknek nyújtott szolgáltatások egyik vagy másik aspektusáért, bár mostanában a Gyermekek Miniszterének felügyelete alatt kísérletek történnek valamiféle koordináció biztosítására (Ireland, December 2005). Általában a hatásköri és értelmezési különbségek a szolgáltatások szervezésének kettős rendszerében képeződnek le, melynek egyik ága a „gyermekgondozás” a kisebb gyerekek számára, a másik pedig az „iskola-előkészítés” (pre-primary education) a 3-6 éveseknek. Az eredmény a gyerekek és családok számára a koherencia hiánya lehet, nehezen áttekinthető finanszírozási folyamatokkal, működési eljárásokkal, szabályozási keretekkel, képzési és képzettségi elvárásokkal.

A gyermekgondozási szolgáltatások különösen szenvednek ettől a hatásköri megosztottságtól. Nagyobb valószínűséggel kevésbé biztosítanak egységes lefedettséget; az ellátórendszer bizonyos értelemben a kis ellátók és az egyéni családi napközik halmazává vált. A megfizethetőség gyakran probléma, és sok országban az alacsonyjövedelmű csoportok gyakorlatilag ki vannak zárva az intézményes szolgáltatásokból. A munkatársaknak gyakran alacsony a képzése és a fizetése, valamint előfordul, hogy nincs munkaszerződésük vagy társadalombiztosításuk. Különösen igaz ez a családi napközikben dolgozók esetében, ahol a működési engedélyhez gyakran elegendő a „jó személyiség”. Ezzel ellentétben a korai fejlesztő szolgáltatások elérhetőbbek az iskolai hálózaton keresztül, és ingyenesek a szülők számára. A felsőfokú tanár- vagy pedagógusképzésben diplomát szerzett munkatársaknak van munkaszerződésük, és fizetésük nagyjából megegyezik a közoktatásban dolgozó tanárokéval. Viszont az alapfokú oktatással való szoros kapcsolat miatt a koragyermekkorai szolgáltatásokban esetenként túl sok gyermek jut egy pedagógusra, és nem működnek teljes munkaidőben, az év minden munkanapján.

A koragyermekkorai szolgáltatások rendszere nagy valószínűséggel szétaprózott olyan kormányok alatt, amelyek a korai gondozást nem közfelelősségnek, hanem a szülők privát felelősségének tekintik. Gyakran ez a megközelítés jellemzi a liberális piacgazdaságokat (az áttekintésben résztvevő országok közül ilyen Ausztrália, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Hollandia, Írország, Kanada és Korea). Ezek az orszá-

gok általában elismerik a 3 vagy 4 éves korú (vagy egyes országokban még idősebb), és különösen a hátrányos helyzetű vagy „veszélyeztető” környezetben élő gyerekek számára szervezett iskola-előkészítő szolgáltatásokért viselt kormányzati felelősséget, de általában nem vállalnak felelősséget a 3 év alatti gyerekekkel kapcsolatban. A fiatalabb gyermekekre úgy tekintenek, hogy azoknak inkább „gyermekgondozásra” van szükségük, semmint korai nevelésre (education), és a szülőket – jövedelmüktől függően és/vagy a nők munkaerő-piaci részvételének ösztönzése érdekében – vagy segítik, vagy sem abban, hogy a piacon vásároljanak gyermekgondozási szolgáltatásokat. Ebben az esetben sokkal nagyobb mértékű fragmentáció¹ tapasztalható, mint az északi országok állami irányítású rendszereiben. Megjegyzendő viszont, hogy különböző mértékű az állami részvétel a liberális gazdaságokban is, például az Egyesült Királyságban, ahol – bár fenntartották a magánellátás és piaci verseny ösztönzésének lehetőségét – a kormány a közeli években a magánellátók ugyanolyan szigorú szabályozásának bevezetését tervezi, mint ami a közszektorban szokásos. Az Oktatási és Szakképzési Minisztérium (Department for Education and Skills, DfES, 2004) szerint ugyanaz a felügyeleti szerv, az Oktatási Szttenderdek Hivatala (Office for Standards in Education, OFSTED) lesz felelős a teljes szolgáltatási rendszer sztenderdjeiért, és új hatósági felelősség kerül a helyhatóságok illetékességi körébe, hogy megfelelő, megfizethető koragyermekkorai nevelést és gondozást biztosítsanak azoknak a családoknak, amelyeknek erre szükségük van, továbbá minden szolgáltatás számára azonos képesítési és javadalmazási struktúrát dolgozzanak ki.

Mit ajánlott a Biztos alapokon?

A 0-6 éves korú gyermekeknek nyújtott szolgáltatások integrációja érdekében a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) kötetben a következő javaslatok fogalmazódtak meg:

- Koordinált politikai keretek kialakítása és alkalmazása központi és helyi szinteken;
- Egy irányító minisztérium kijelölése, amely más minisztériumokkal és szektorokkal együttműködésben dolgozik;
- A reform kidolgozása során együttműködő és részvételi megközelítés alkalmazása;
- Erős kapcsolatok létrehozása a szolgáltatások, szakemberek és szülők között minden egyes közösségben.

1. Koordinált politikai keretek központi szinten

A kisgyermekkorral kapcsolatos politika komplex terület. A kisgyermekek nevelésének és gondozásának biztosításával foglalkozik, de kapcsolódik a nők foglalkoztatásához, valamint az esélyegyenlőség biztosításához; a gyermek fejlődése és a gyermekszegénység kérdéseihez; a munkaerő-piaci kínálatához; a gyermekegészségügyhöz, a gyermekek szociális jólétéhez és korai neveléséhez. A programhoz kötöttebb és kvalitatív ügyek mellett, a döntéshozóknak foglalkozniuk kell olyan kérdésekkel is, mint a szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a családi jövedelmek és ellátások, a szülők munkából való távolléte, a családbarát intézkedések, a finanszírozási módok, az alkalmazottak státusza és képzése. Azok az országok, amelyek koordinált módon kívánnak szolgáltatásokat nyújtani a szülőknek és a kisgyermekeknek, szükségét érzik, hogy mindezeket a különböző politikai szálakat összekössék. A rendszerszerű megközelítés magával hozza a közös politikai keret kidolgozását, összehangolt célokkal a rendszer

minden részében, valamint világosan meghatározott szerepekkel és felelőségekkel az igazgatás központi és helyi szintjén egyaránt.

Az együttműködés politikai kereteit minisztériumközi és/vagy kormányközi koordinációs testületek életre hívásával teremtették meg. Ilyen testületet találunk Dániában, az Egyesült Királyságban vagy Kanadában, ahol a kormány átfogó gyermekügyi stratégiát hozott létre (beleértve ebbe a kisgyermekeket is). A testületet adminisztratív részleg és a kabinetben a gyermek ügyeivel foglalkozó bizottság támogatja, melynek elnöke a pénzügyminiszter. Choi (2003) bebizonyította, hogy az egy bizonyos célra kialakított koordináló mechanizmusok működnek jól, például azok, melyeket körülhatárolt koragyermekkor feladatok végrehajtására, vagy egy megcélzott népesség ügyeinek figyelemmel kísérésére hoztak létre.

A koordinációs testületek és a szektorközi együttműködés korlátait szintén tapasztalhatjuk olyan országokban, mint Írország és Korea, ahol a kisgyermekkel kapcsolatos programok célját egyre inkább megértik, azonban a minisztériumok határai továbbra is problémát jelentenek. Ha nincs egy olyan irányító minisztérium vagy intézmény, mely a kisgyermekkorral kapcsolatos politikáról szóló alapos ismeretekkel rendelkezik, és változásokat tud elérni e téren, akkor a kormányok pénzügyminisztériumai a gyermekgondozási szolgáltatásokat elsősorban a munkaerő-piac vagy a közkiadások szempontjából szemlélhetik (May, 2001). Összefoglalva, bár a miniszteriális együttműködés ténye valódi haladást jelent, a különböző minisztériumok eltérő kultúrája és céljai megnehezíthetik a kisgyermek fejlődését és nevelését szolgáló koordinált politika megvalósítását. Az országok tapasztalatai azt mutatják, hogy a legnagyobb haladást akkor lehet elérni, ha a kisgyermek nevelésével és gondozásával kapcsolatos politika centrumában határozott jövőkép áll, és egy elkötelezett minisztériumot jelölnek ki ennek valóra váltására. Az irányító minisztériumnak azonban még egy ilyen jövőkép birtokában is érzékenynek kell lennie a múltbeli történésekre, és figyelembe kell vennie az egyes szektorok problémáit, amelyek az együttműködés során, az egyes területeken felmerülhetnek. Ennek érdekében a koragyermekkor szolgáltatásokkal kapcsolatosan egy tág, de realisztikus jövőképet kell kidolgozni, amelyet minden érdekelt minisztérium, helyhatóság és szülő elfogadhat.

Milyen választ adtak az országok a Biztos alapokon felhívására, mely rendszerűbb megközelítés kialakítását sürgette?

A gondozás és nevelés tradicionálisan elkülönült modelljeinek továbbélése mellett sok érdekes példát láttunk arra, hogy az egyes országok előrehaladtak a szolgáltatások integrációjában, ezeket a 2.1. táblázat mutatjuk be.

2.1. táblázat Rendszerszemléletű megközelítések egyes OECD országokban a közelmúltban

Ausztrália	2004-ben a szövetségi kormány megjelentette a <i>Koragyermekkori nemzeti program</i> első változatát, amit napjainkban véglegesítenek az állami és területi kormányokkal együtt, hogy átfogó keretet hozzanak létre a gyermekek optimális fejlődésének elősegítése érdekében. A <i>Nemzeti programban</i> a koragyermekkori nevelés és gondozás rendszerének felépítését döntő intézkedési területként jelölték meg. E célok elérése érdekében specifikus prioritásokat határoztak meg az igazgatás különböző szintjei közötti együttes cselekvés elősegítésére.
Belgium	Bár Belgiumban a gyermekgondozási és korai nevelési szolgáltatások különböző felügyelet alá tartoznak, mindkét közösség sikerrel építette ki a 2 és fél éves kortól ingyenes, kötelező iskolai szolgáltatások körül a szolgáltatások összefüggő hálózatát a csecsemők és a kisgyermekek számára, ami Flandriában a gyermekek egyharmadát, a francia közösségben kevesebb mint 20 %-át éri el. A decentralizáció és dereguláció körülményei között rendszeres, az önkormányzatok által szervezett konzultációs mechanizmusokkal igyekeznek elősegíteni a szolgáltatások integráltabb és hatékonyabb irányítását.
Egyesült Államok	Az Egyesült Államokban a gyermekgondozási szolgáltatások és a korai fejlesztés összehasonlításának szükségessége szintén evidencia az állami vezetés szintjén. 2004 májusában Georgia létrehozta az integrált kormányzati Korai Gondozás és Tanulás Minisztériumát (Department of Early Care and Learning) a sokféle állami koragyermekkori szolgáltatás hatékonyabb felügyelete érdekében. 2005 áprilisában Massachusetts állam összevonta az Oktatási Minisztérium Iskolaérettségi Osztályát (Department of Education's Office of School Readiness), valamint a Gyermekgondozási Szolgáltatások Massachusettsi Irodáját (Massachusetts' Office of Child Care Services), és létrehozta az egységes Korai Nevelés és Gondozás Osztályt. 2006-ban Washington állam hasonló intézkedést tett. Más állami és helyi, önkormányzati intézmények (például a kormányzók mellett működő gyermekügyi kabinetek, állami/magán kormányzati bizottságok, intézményközi tanácsok) is létrejöttek a koragyermekkel kapcsolatos politika kidolgozására és a végrehajtás ellenőrzésére (Neuman, 2005).
Egyesült Királyság	A koragyermekkori szolgáltatások integrációja a Biztos Kezdet helyi programjai (Sure Start Unit – Department for Education and Skills/Department of Work and Pensions) és az önkormányzatok együttműködése következtében megerősödött. A Biztos Kezdetnek felhatalmazása van arra, hogy a közigazgatási határokat átlépve integrált családi és gyermekjóléti szolgáltatásokat hozzon létre. A gyermekgondozás és a korai fejlesztés hagyományos elválasztásának megszüntetése érdekében egy új munkakört hoznak létre, mely lefedi az egész 1-6 éves korosztályt. A 2005-ös gyermekgondozási törvény lehetővé teszi, hogy a kisgyermekkor a fejlődés egyetlen koherens fázisának tekintsük, ahogy azt a gyermekgondozás tízéves stratégiája, a „Választási lehetőség a szülőknek, a legjobb indulás a gyermekeknek” („Choice for parents, the best start for children” – HM Treasury, 2004) tartalmazza. Az új keret szemléleti alapja a gondozás és nevelés integrációja lesz, ami tükrözi azt a valóságot, amelyben a gyermekgondozási szolgáltatások működnek. Kiterjedt a magánszektor jelenléte a területen, de a törekvés az, hogy közös felügyeleti folyamatot vezessenek be valamennyi, 8 év alatti gyermekekről gondoskodó szolgáltatásra vonatkozóan, beleértve ebbe az iskolákat is.
Finnország	Finnországban a felelős minisztériumok (a Szociális Ügyek és Egészségügy Minisztériuma, valamint az Oktatási Minisztérium) és a STAKES (a Jólét és Egészségügy Nemzeti Kutató és Fejlesztő Központja – National Research and Development Centre for Welfare and Health) erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy bevonja a kutatókat, önkormányzatokat, ellátókat és szülőket a rendszer reformjának valamennyi aspektusába. A megközelítés jellemzői a vezetés, a konzultáció, a pénzügyi igazgatás, valamint az ellátóknak, szülőknek és szakembereknek nyújtott információ és támogatás. A koragyermekkori nevelés és oktatás területén dolgozók támogatására átfogó adatbázist (http://varattu.stakes.fi/FI/index.htm) hoztak létre, amely a legfrissebb információkat tartalmazza a koragyermekkori nevelésről és gondozásról, az országban fellelhető fejlesztési projektekről és a legutóbbi kutatásokról. Ennek a portálnak központi szerepe van az új tantervi irányelvek alkalmazásában is, amelyek szintén intenzív konzultáció eredményeképpen születtek meg, a STAKES, az önkormányzatok, az ellátók, a szakemberek és a szülők közreműködésével.
Norvégia	A Gyermek- és Családügyi Minisztérium vezetésével, a koragyermekkori nevelés és gondozás kutatóiból, a koragyermekkori szolgáltatások területén működő érdekelttől és helyi szolgáltatókból álló reprezentatív csoport 2004-es jelentésében megfogalmazta, hogy szükség van a napközi gondozás intézményeiről szóló törvény és keretrev átdolgozására. Az átalakított tantervi keret 2006 augusztusában lépett hatályba. Ettől az évtől kezdve minden nevelési szolgáltatás, köztük az óvoda (barnehager) az Oktatási és Kutatási Minisztérium (Department for Education and Research) felügyelete alá került.

2. Az irányító minisztérium kijelölése

Az adminisztratív integráció, azaz a koragyermekkori nevelés és gondozás felelőségének egy vezető minisztériumra való átruházása a koragyermekkori politika országos szintű integrációjának másik eszköze. Nem csak a négy északi ország, hanem Izland, Szlovénia, Spanyolország és az Egyesült Királyság is egy minisztérium alá integrálta koragyermekkori szolgáltatásait. Ebben a folyamatban fontos, hogy a kisgyermekkorral kapcsolatos politika felelősségét olyan minisztériumra ruházzák, amely a kisgyermekek fejlesztését és nevelését állítja a középpontba. Kevésbé látszik lényegesnek, hogy ez a minisztérium az oktatás, a családügy vagy a nemek közötti egyenlőség kérdéseivel foglalkozik, mivel mindegyiknek van valamiféle legitimitása a kisgyermekkor területén. Az oktatási minisztériumok igen erősnek tűnnek, mivel tevékenységük középpontjában a gyermekek állnak, és a minőségi rendszerhez szükséges alrendszerek – a képzési hatóság; az értékelést végző testület; a pedagógiai szakfelügyelet vagy a pedagógiai tanácsadó testület; a statisztikai és monitoring egységek, stb. – már ott vannak, a tapasztalt köztisztviselőkkel együtt. Azok az országok, amelyek egy vezető minisztérium alatt, országos szinten fejlesztették ki rendszereiket, a 0-6 éves korosztály nevelé-

sét és gondozását holisztikusabban és koherensebben tudják megközelíteni. A különböző elemzések, közöttük az OECD áttekintések megmutatják azokat az előnyöket, melyek abból következnek, ha a politikai döntéshozást egy intézményhez rendelik:

- Koherensebb politika és nagyobb konzisztencia a szektoron belül a szabályozási, a finanszírozási és az munkaerő-felvételi eljárások, a tanterv és a feltárás, a költségek és nyitvatartási idők tekintetében, szemben a politika és a szolgáltatások széttöredezett-ségével.
- A hatékonyabb befektetés a kisgyermekbe, és jobb minőségű szolgáltatások. Egy „hasított” rendszerben a kisebb gyermekekre gyakran elsősorban a szülők függeléként tekintenek, vagy egyszerűen „rászorulókként”, akiknek szükségük van a gyermekgondozási szolgáltatásokra. Következmenyképpen a koragyermekkorai szolgáltatásokat gyakran elégtelen beruházással, akkreditáció nélküli gyermekfelügyelőkkel és képesítés nélküli munkatársakkal működtetik.
- A gyermekek korai tapasztalatai koherensebbek lesznek, mivel a szolgáltatások egy minisztérium alá rendelésével csökkennek a minőségi eltérések, és könnyebben teremthetők meg a kapcsolódások a szolgáltatások különböző szintjei – a korcsoportok és intézménytípusok – között.
- A szolgáltatások erőteljesebben állami igazgatás alá kerülnek, minőségük javul, és a szülők jobban hozzáférnek a szolgáltatásokhoz.

Hogyan valósul meg az egy minisztériumhoz történő integráció?

Cohen és munkatársai (2004) azt vizsgálták, hogy Angliában, Skóciában és Svédországban, milyen tényezők vezettek ahhoz, hogy a szolgáltatásokat egy minisztériumba integrálták. Kiemelik az ügy melletti sokéves kiállás kumulatív hatását; a kormány politikai elköteleződését a koragyermekkorai szolgáltatások mellett, a vezető szerep egy elkötelezett minisztériumhoz vagy kormányhivatalhoz való telepítését; más hivatali vagy szakmai érdekcsoport részéről tapasztalható nagyobb ellenállás hiányát; továbbá a hivatali és szakértői kapacitás kiépítését a rendszer egészében.

Szakértői kapacitás kiépítése egy minisztérium felügyelete alatt

A szakértői kapacitás kiépítésének közös mintáit figyelhetjük meg azokban az országokban, melyekben vannak integrált koragyermekkorai szolgáltatások. Ezekben az országokban általában:

- *Központi szinten megerősítik a koragyermekkorai politikákkal foglalkozó egységeiket, a központi szinten*, bevonva a kisgyermekkor területén képzett szakértői gárdát. Erre példa, ahogy Svédországban 1996-ban a Szociális Minisztérium (Social Affairs Ministry) tapasztalt köztisztviselőit integrálták az Oktatási Minisztériumba és az Oktatás Nemzeti Intézetébe (National Agency for Education). A politikai szakértelem kritikus tömegére van szükség, különösen a kezdeti időkben ahhoz, hogy vállalják a koragyermekkorai ellátás rendszerszerű megközelítésének bevezetését, amibe beletartozik a közös szolgáltatási térkép és a szükséglet-feltárás, a szabályozási és finanszírozási eljárások, valamint a működési engedélyeztetési eljárások összeillesztése, a munkatársak iskolarendszerű és munka melletti képzése, a tantervfejlesztés, a programértékelés és a minőség-ellenőrzés. Az egyesült államokbeli Georgiában és

Massachusettsben kívülről hívtak be szakembereket, és stabil szakértői gárdát alakítottak ki az újonnan integrált korai nevelési és oktatási osztályokon.

- *A szolgáltatások önálló irányítása önkormányzati (vagy megyei, vagy iskolakörzeti) szinten.* A feladatok decentralizációja a kisgyermekkor területén szükségszerű, nem csak a családok és a helyi közösségek jogainak elismerése érdekében, hanem a hatékony menedzsment szempontjából is. A koragyermekkorai szolgáltatások területén a központi kormányzat a számos szervezet és a szétterjedt ellátórendszer miatt nehézségekbe ütközik a minőségbiztosítás és szolgáltatások racionális megszervezése terén, amennyiben hiányzik az önálló helyi menedzsment. A demokrácia kérdései, a közösségek felelőssége a gyerekekért, a szülői jogok, a részvétel és a tulajdonlás kérdései szintén felmerülnek a decentralizáció során.
- *A kisgyermekkorral kapcsolatos szakértelem megerősítése az egyetemeken, kutatóhelyeken, egyesületekben és szakszervezetekben.* A koragyermekkorai rendszerek fejlesztésének elengedhetetlen feltétele a koragyermekkorai neveléssel és gondozással kapcsolatos szakértői kapacitás kiépítése a felelős minisztériumon belül és a kormány által finanszírozott intézményekben. Az egyetemeken, a kutatóhelyeken, az egyesületekben és más szervezetekben, egymástól függetlenül meg kell jelennie a szakértelemnek. Ezt nehéz lehet elérni néhány országban, például Ausztriában, ahol a pedagógusképzés középfokon történik, emiatt a legtöbb egyetemnek nem áll érdekében a koragyermekkorai területtel foglalkozni. Ez nagy veszteséget jelent ezen országok számára, összehasonlítva azzal, ahogy az egyetemek és kutatóhelyek bevonódnak például Ausztráliában, az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, Finnországban, Franciaországban, Kanadában, Koreában, Norvégiában és Svédországban. Ezekben az országokban az egyetemi és intézeti kutatások manapság jelentősen hozzájárulnak a szakpolitikai elemzésekhez, az adatgyűjtéshez és a bizonyítékalapú kutatáshoz, amelyek azután megalapozhatják a politikai döntéseket.

3. A központi és a helyi szintek koordinációja

Néhány ország oktatási rendszerében jelenleg az a tendencia érvényesül, hogy a helyhatóságokat megkerülve, az egyes iskoláknak több autonómiát biztosítanak, miközben meg is kötik őket szabályozással, kimeneti célokkal és rendszeresebb értékeléssel. Egy koragyermekkorai rendszer napjainkban aligha működhet kielégítő szinten ilyen módon, figyelembe véve a kisgyermekkor területén működő ellátók közötti sokkal nagyobb eltéréseket és a kisgyermekkorai szolgáltatások nagy részének „átfogó jellegét”². E mellett, mivel a szülők gyermekeik elsődleges nevelői, a koragyermekkorai szolgáltatásoknak meg kell felelniük a helyi igényeknek, a szolgáltatásban egyaránt érvényesíteni kell a korai neveléshez fűződő közérdeket és a gyerekek szüleinek kívánságait. Emiatt a koragyermekkorai nevelés és gondozás politikája és működtetése sok OECD országban a kormány, a helyhatóságok, a közösség és a szülők közös felelőssége (lásd 2.1. keretes írásunkat). A kormány nem egyszerűen ráruházza a szolgáltatások feltérképezését és szervezését a helyhatóságokra, hanem fel is hatalmazza őket arra, hogy szabályozzák, támogassák és értékeljék a szolgáltatásokat (például a szövetségi országokban, de Belgiumban, Dániában, Finnországban, Franciaországban, Olaszországban, Norvégiában és Svédországban is). A változást az is motiválja, hogy a döntéshozást és az ellátást kö-

zelebb hozzák a családokhoz; a szolgáltatások pedig a helyi szükségleteknek és feltételeknek megfelelően működjenek.

2.1. Koordinált gyermekfejlesztési politika helyi szinten Kanadában

Prince Edward Sziget (PESz) egy kicsiny, tengeri tartomány Kanadában, mely öt minisztérium és sokféle helyi érdekelt bevonásával sikeresen alakított ki koordinált gyermekfejlesztési politikát. Az Egészséges gyermekfejlődési stratégia (Healthy Child Development Strategy) középpontjában a gyermekek állnak, a születés előtti kortól a kisiskolás korig. A stratégia ötvözi a Gyermekekkel kapcsolatos országos alapelvek (National Children's Agenda) és a kanadai Koragyermekkori fejlesztési kezdeményezés (Early Childhood Development Initiative) jövőképét, értékeit és céljait, valamint a szigetlakók gyermekeikkel kapcsolatos elképzeléseit és aspirációit.

Nyitott és együttműködésen alapuló folyamatban a kormány és a helyi partnerek együtt alakították ki a stratégiai irányokat és a gyakorlati megoldásokat a következő célok elérése érdekében: jó egészség, biztonság és védelem, sikeres tanulás és társas elköteleződés. A PESz stratégia alapja az a meggyőződés, hogy minden szigetlakó felelős a gyermekekért, és a kormány feladata az irányítás biztosítása, a közösségi akció előmozdítása. A stratégia irányelve szerint a folyamatba be kell vonni a szülőket, a családokat, az üzletembereket, a közösséget, a tudósokat és a kormányt.

A stratégia integrált jellege jól látható abból, hogy milyen területeket emel ki, és milyen módon vezetik be. A fő tevékenységek a gyermek fejlődése szempontjából kulcsfontosságú területekre koncentrálnak: ilyen a terhesség, a születés és a csecsemőkori, a koragyermekkori nevelés és gondozás, a különleges szükségletekkel rendelkező gyermekek, a szülők támogatása, a gyermekkori sérülések, a gyermekek mentális egészsége, a család írástudása, a környezet, a szűrés és a fejlődés megfigyelése, a gyermekek védelme és az egészséges életstílus. A stratégia szerint a megfelelő közpolitika, a családi jövedelem és a közösségi támogatás olyan társadalmi tényezők, melyek jelentős hatással vannak a gyermek egészséges fejlődésére. Ebbe a keretbe jól illeszkedik a koragyermekkori nevelés a maga sokoldalúságával; a színvonalas programokkal kapcsolatban sokféle ötlet és nézőpont jelenhet meg.

PESz tartomány kormánya a stratégia átfogó végrehajtása érdekében öt különböző minisztérium szakembereinek bevonásával hozta létre a Gyermekügyi Titkárságot. A titkárság a kormányt képviseli a PESz Gyermekügyi Munkacsoportjának részeként. A munkacsoportban több szektor képviselői: a kisgyermkekkel foglalkozó pedagógusok egyesületei, közösségi szervezetek, a kutatás, a rendőrség, a szövetségi kormány, valamint a különböző nyelveket beszélő közösségek tagjai vesznek részt. Ez a „hálózatok hálózata” biztosítja, hogy az összes lényeges tevékenységi terület kölcsönösen támogassa egymást, és a figyelem a gyermek életének minden vonatkozására kiterjedjen. A Gyermekügyi Munkacsoport együttműködik az éves akcióterv kidolgozásában is, ez határozza meg a finanszírozási és politikai prioritásokat. Az akciótervet mind a kormány, mind a közösség véleményezi, aminek következménye jelentős, partnerségen alapuló kezdeményezés.

Forrás: Kanada ország-jelentés (OECD, 2004).

A decentralizáció pozitív következménye a korai nevelési és gondozási szolgáltatások helyi szintű integrációja, ami lehetővé teszi, hogy a forrásokat hatékonyabban használják fel a gyerekek javára. A kormányhivatalok erőteljesebb hatást gyakorolnak az önkormányzatokra, mint a hagyományos kompetenciahatárok, ezért Ausztriában, Dániában, az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, Finnországban, Franciaországban, Hollandiában, Magyarországon, Németországban, Olaszországban, Norvégiában és Svédországban több önkormányzat közös koragyermekkori és oktatási osztályokat alakított ki, egyrészt a hatékonyabb tervezés érdekében, másrészt, hogy koherensebb szolgáltatásokat nyújtson a kisgyermek és családjuk számára. Néhány önkormányzat integrált, korcsoportokon és a szektorokon átnyúló adminisztrációt alakított ki, és ennek megfelelően alakítja a kisgyermekkorral kapcsolatos szakpolitikákat is. Dániában, az Egyesült Királyságban, Olaszországban, Norvégiában és Svédországban például egyre több helyhatóság szervezi át a koragyermekkori nevelés és gondozás, valamint az oktatásügy (és időnként más gyermekjóléti szolgáltatások) területéért viselt felelősséget egy hivatali ügyosztály és politikai testület alá. A helyi adminisztrációt érintő másik következmény a helyi szükségletek iránti nagyobb

érzékenységre. A helyhatóságok eldönthetik, hogy milyen arányban támogatják a szolgáltatásokat, figyelembe véve a funkciók mennyiségét, a népesség foglalkozását és eloszlását. A helyhatóságok szintén jobb helyzetben vannak a szülők, pedagógusok, közösségi testületek és más érdekeltek bevonásának szempontjából, ami lehetővé teszi a szolgáltatások demokratikusabb szervezését és irányítását, valamint a koragyermekkori szolgáltatások széleskörű közösségi támogatásának ösztönzését. Mindazonáltal, mivel a szolgáltatások missziójának része, hogy biztosítsák az esélyegyenlőséget azoknak a gyermekeknek, akiket körülményeik veszélyeztetnek, a koragyermekkori szolgáltatások területén a nagymértékű állami beruházásra és állami akaratra van szükség a társadalmi igazságosság és kohézió biztosításához.

A decentralizáció szintén felvet bizonyos kérdéseket. Az OECD áttekintések tapasztalatai azt mutatják, hogy a hatalom és felelősség megosztása növelheti a hozzáférésben és a minőségben megnyilvánuló, államok, régiók vagy kerületek közötti különbségeket az egyes országokon belül. Ez történt Svédországban (Skolverket, 2004), de a jelenség még nyilvánvalóbb a szövetségi államokban, mint amilyen Ausztrália, az Egyesült Államok, Kanada és Németország, ahol az egységes, az egész országra vonatkozó politikákat nehéz valóra váltani (*OECD ország-jelentések: Egyesült Államok, 1999; Ausztrália, 2001; Kanada és Németország, 2004*). Kanadában például jelentős eltérések mutatkoznak a tartományok/területek között több változó tekintetében, ilyen például az egy gyermekre jutó finanszírozás, a program-sztenderdek, a pedagógusok képzése és az iskola-érettség vizsgálata (Doherty et al., 2002). Erőteljes szintre hozó mechanizmusok bevezetése nélkül a koragyermekkori ellátásokkal foglalkozó helyi adminisztráció a szegények lakta városi területeken az alacsony adóbevételek miatt is nehézségekkel szembesülhet. Ilyen helyzetben, kiegészítő állami finanszírozás és menedzsment-támogatás nélkül a kisgyermek a lakóhelyükön esetleg csak alacsony minőségű szolgáltatásokhoz juthatnak hozzá. A vidéki területek sem jelentenek kivételt a források egyenlőtlenségének szempontjából. Példa erre Kanada és Magyarország, ahol a decentralizáció és a jó szándékú nemzetiségi politika egy időben szegregált etnikai területek kialakulásához vezetett, amelyek túl kicsik vagy túl szegények ahhoz, hogy állami szerepvállalás nélkül támogassák a színvonalas egészségügyi vagy koragyermekkori szolgáltatásokat. Még ha a finanszírozási források elérhetőek is, mint Ausztráliában, az alacsony népsűrűség, az iskola előtti neveléssel kapcsolatos elkülönült állami hatáskörök és a piaci megközelítés túlsúlya megakadályozhatja a koragyermekkori szolgáltatások hatékony koordinációját. Az ilyesféle helyzetek felvetnek néhány kérdést: A decentralizált igazgatás rendszere képes-e ésszerűen garantálni az egyenlő bánásmódot minden gyermek számára, az ország bármely részén? Elég erősek-e a helyi igazgatási struktúrák ahhoz, hogy felelősséget tudjanak vállalni a humán szolgáltatások egész soráért? A kis helyi igazgatási területeken megvan-e a jól képzett hivatalnokok kritikus tömege, amely biztosíthatja a nemzeti sztenderdeknek való megfelelést? A központi kormány rendelkezik-e olyan átfogó, erős kormányzati mechanizmusokkal, mint amilyen a törvénykezés és a diszkrecionális finanszírozás, hogy ezzel motiválni és támogatni tudja a helyhatóságokat a megállapodás szerinti eredmények igénybevitelére? Bizonyos esetekben arra is szüksége lehet a központi kormánynak, hogy segítse a helyi önkormányzatokat az alapszolgáltatások tervezésében, finanszírozásában, valamint hatáskörös és hatékony kivitelezésében (*OECD ország-jelentés, Magyarország, 2002*). A gazdag és szegény települések közötti kiegyenlítő mechanizmusokra is szükség van ahhoz, hogy valamennyi önkormányzat (beleértve azokat is, ahol alacsony a népsűrűség, vagy kevés az adóbevétel) képes legyen az alapszolgáltatásokat nyújtani. Arra is érdemes fi-

gyelmet fordítani, hogy a kis önkormányzatok megfelelő támogatást kapjanak a szükséges szolgáltatások megtervezéséhez és menedzsment szakértelmük növeléséhez.

Fontosnak tűnik, hogy a decentralizációs (devolution) vagy a szövetségek hatalmát erősítő (federalising) folyamatban megmaradjon a felügyeletet gyakorló, központi kormányzathoz tartozó minisztérium szerepe. Ezzel a kérdéssel például a német áttekintés foglalkozott, mivel a tizenhat *Länder* viseli a teljes felelősséget a koragyermekkorai szolgáltatásokért. Ezt az előjogot a tartományi vezetők féltékenyen őrzik, de azokat az előnyöket is elismerik, amelyek abból származnak, hogy a szövetségi minisztérium megtartja a vezető szerepet, illetve minőségi elvárásokat támaszt, bár a jelenlegi német alkotmány szerint a szövetségi kormány nem juttathat finanszírozási forrásokat a tartományoknak vagy a helyhatóságoknak a koragyermekkorai vagy oktatási célokra. Természeténél fogva a koragyermekkorai ellátás területe ki van téve a helyi nyomásoknak, megosztottságnak, illetve a helyi minőségi elvárásoknak. A központi minisztérium vagy a regionális hatóság irányítása (és finanszírozása) nagymértékben hozzájárulhat a koherens, közös célok kidolgozásához, valamint az empirikus kutatásokon alapuló szttenderdek támogatásához az ország egész területén. Fontos tehát biztosítani, hogy a koragyermekkorai szolgáltatások egy jól konceptualizált nemzeti politika részét képezzék, tiszta célmeghatározással, a központi kormányzat és a helyi önkormányzatok közötti világos hatalommegosztással, áttekinthető szabályozással, a humán erőforrások, a pedagógia és a minőségbiztosítás egész országra kiterjedő megközelítésével. A kompetenciák világos elhatárolása, a finanszírozási folyamatok és a jogosultsági kritériumok egyszerűsítése, a speciális programok számának csökkentése és a közös monitoring-rendszer a bürokratizmus csökkentésének eszköze, ami egyben csökkenti a zavart is a szolgáltatást igénybe vevő családok körében.

4. A reform együttműködésen és részvételen alapuló megközelítése

Ahogy a 2.1. táblázat mutatja, sok ország a kisgyermek nevelését és gondozását végző szolgáltatások fejlesztése során erősen törekszik rendszerszerű megközelítés alkalmazására. A kormánynak fenn kell tartania az átfogó vezető szerepet, eközben a regionális és helyi hatóságokat, a vállalkozások képviselőit, a szervezett civil társadalmat és a közösségi csoportokat be kell vonnia a kisgyermekellátás politikai menetrendjének kidolgozásába és végrehajtásába. Ez az inkluzív és részvételi megközelítés segít biztosítani a kisgyermekellátás közösségi támogatását, és garantálja, hogy sokféle nézőpont jelenjen meg a döntéshozásban. A koragyermekkorai szolgáltatásokkal kapcsolatos szakpolitikák és programok kidolgozása során a szülőket nélkülözhetetlen partnernek kell tekinteni. A finnországi megközelítés jó példát szolgáltat erre (lásd 2.2. keretes írást).

2.2. A kisgyermekellátások fejlesztésének részvételi megközelítése Finnországban

A finn kisgyermekellátó rendszer az 1990-es évek kezdetétől erőteljesen decentralizált, de a törvények világos és szigorú elvárásokat támasztanak valamennyi résztvevővel szemben. A kisgyermekellátással kapcsolatos politikai döntéshozás együttműködésen alapuló megközelítése tovább erősödött 2000-től, konzultatív és részvételi mechanizmusok bevezetésének köszönhetően. A területért felelős minisztérium (a Szociális és Egészségügyi Minisztérium) és a STAKES (a Jólét és Egészségügy Nemzeti Kutató és Fejlesztő Központja – National Research and Development Centre for Welfare and Health) elfogadott egy konzultáción, finanszírozási irányításon és információon alapuló megközelítést. A rendszert a bizalom, a dialógus, a szakmai fejlesztés és a hatékony információáramlás jellemzi, amelyben kevesebb a külső ellenőrzés és szabályozás. A megközelítés összefügg egy újabb keletű közigazgatási értelmezéssel, amely a különböző csoportokat ösztönzi arra, hogy saját szintjükön felelősek legyenek a minőségért. A kisgyermek nevelésével és gondozásával kapcsolatos kormányhatározat akcióttervet alakított ki a kisgyermekellátás fejlesztésére. Ennek része az a kisgyermekellátás minőségével és igazgatásával kapcsolatos, 2000-2005 között megvalósítandó projekt is, ami az igazgatás és helyzetfelmérés helyi, regionális és országos rendszereinek erősítését tűzte ki célul. A kormányhatározat jelentős támogatást nyújt az önkormányzatoknak, amelyek – a regionális kormányhivatalok felügyeletével – teljes felelősséget viselnek a szolgáltatások végrehatásáért és igazgatásáért a saját területükön. A minőségvizsgálatok folyamatosan terjednek, együttműködés alakult ki több egyetem, a minisztérium és a STAKES között. Átfogó adatbázist (<http://varttua.stakes.fi>) hoztak létre, ami a koragyermekkorai projektekről szóló legfrissebb információkat, elemzéseket tartalmazza, és célja a kisgyermek nevelésével és gondozásával foglalkozó szakemberek támogatása. Ennek a honlapnak központi szerepe van a 2003-as, új pedagógiai irányelvek végrehatásában is. Az irányelvek kidolgozása szintén a STAKES, az önkormányzatok, a szakemberek és a szülők bevonásával történt; intenzív konzultáció eredménye. 2002 óta az információs rendszert a Szociális jóléti és egészségügyi adat- és információ reformstratégia irányítja. Ezt a stratégiát arra hozták létre, hogy olyan országos szociális jóléti és egészségügyi információs rendszert alakítsanak ki, mely magába foglalja a statisztikákat, a közérdekű adatokat és a rendszeresen megismételt felmérésekből, valamint különálló adatgyűjtésekből származó információkat.

A szülőknek szintén fontos szerepe van abban, hogy a szolgáltatások megfeleljenek a gyermek érdekeinek és szükségleteinek. A finn kormánynak a koragyermekkorai szolgáltatásokkal kapcsolatos határozata erősen támogatja a szülők bevonását. A szülők részvétele szintén fontos kérdés a pedagógiai irányelvek kidolgozása során. Az olyan országos projektek, mint az Oktatási Partnerség (2003-2005) és a Korai Támogatás (2004-2005) igyekeznek választ adni a szülők szükségleteire; az előbbi a szolgáltatások munkatársainak továbbképzésével, a szülők és a szülői szerep támogatása érdekében, az utóbbi a szülőknek a korai intervencióban betöltött szerepének erősítésével. A napközbeni ellátást nyújtó intézményekben egyéni nevelési és gondozási tervet készítenek minden gyermek számára, a szülők bevonásával. A terv végrehajtását évente felülvizsgálják, ez a kötelezettség a Szociális ellátás igénybevevőinek státuszáról és jogairól szóló törvényben (Act on the Status and Rights of Social Welfare Clients, 2000) van lefektetve.

Forrás: STAKES, Finland, 2005

Ellenkező példákat is találtunk, különösen a szövetségi államokban, és az olyan országokban, ahol a minisztériumok vagy a hatóságok különböző szintjei nem képesek együttműködni. Nem kétséges, az alkotmányi és más törvényi szövegek jogot adhatnak az ilyen gyakorlat folytatására, de ésszerűbbnek látszik kooperatív intézkedéseken keresztül az ország teljes területén biztosítani az egyenlő hozzáférést és a megállapodás szerinti minőséget a gyermekek és a családok számára.

5. Helyi kapcsolatok a szolgáltatások, szakemberek és szülők között

A kisgyermekellátás különböző formái, valamint a családok és más kisgyermekeknek szóló szolgáltatások (például iskolák, egészségügyi és gyógynevelési szolgáltatások) közötti partnerség elősegíti a jobb együttműködést az egyes szereplők között. Vannak azonban problémák is a partnerségi megközelítés alkalmazásában. A szolgáltatóknak különböző elképzelései lehetnek a koragyermekkorai szolgáltatások céljairól, mivel különböző felkészültséggel és szakmai háttérrel rendelkezhetnek, és előnyben részesíthetik azt, ha elkülönülten dolgoznak más területeken dolgozó társaiktól. E mel-

lett a különböző szabályozási, finanszírozási és szolgáltatási rendszerek akadályozhatják a szolgáltatások integrációját. Így, miközben néhány országban megszokottak a koragyermekkorai szolgáltatások, szakemberek és szülők együttműködését célzó erőfeszítések, máshol épp most kezdenek kialakulni (*Starting Strong*, OECD, 2001).

A hosszú kisgyermek-ellátási tradícióra visszatekintő országokban (Belgium, Dánia, Franciaország, Svédország, stb.) az egyes szintek közötti átmenetre irányuló figyelem vezetett az iskola előtti, iskolai és iskolán kívüli programok közötti integrációhoz, a szolgáltatásoknak átmenet nélküli, egész napos, ugyanazon a helyen való megszervezéséhez. Ahogy azt a *Biztos Alapokon* (*Starting Strong*, OECD, 2001) megállapítja:

„A munkatársak multidiszciplináris csoportjai a közös munka új módszereit vezették be, a szakmák közötti határok lebontása, koherensebb szolgáltatások kialakítása érdekében. Dániában óvodapedagógusok és a tanítók munkacsoportjai vegyes életkorú, 6-9 éves gyermekcsoportok számára terveztek és szerveztek foglalkozásokat, hogy egymáshoz közelítve az óvodai és iskolai tradíciókat megkönnyítsék a gyermekek számára az egyik intézményből a másikba való átmenetet. Gyakran ugyanazok a pedagógusok dolgoznak a gyerekekkel az iskolában és a szabadidős tevékenységek során. Ez az együttműködési stratégia elősegíti a gyermek és a felnőttek kapcsolatainak folyamatosságát egy nap során és hosszabb időtávon is, valamint több lehetőséget ad a szülőknek a nevelőkkel való kommunikációra.”

A kisebb gyermekek számára szintén gyümölcsöző a különböző típusú gyermekgondozási intézmények közötti együttműködés. Számos országban a családi napköziben dolgozók hálózatba szerveződnek, és a helyi szakmai centrum vagy specializált intézmény biztosít számukra szupervíziót és támogatást (Dánia, Franciaország, Németország, stb.). A helyi pedagógiai vagy gyermekgondozási centrumban rendezett, heti vagy kéthetenkénti összejövetelek elősegítik a családi napközik munkatársainak szakmai fejlődését, és csökkentik a közösségen belüli elszigeteltségüket. Ez fontos eredmény, mivel sok családi napközit működtető vagy fel a foglalkozásával a támogatás és a kollégákkal való kapcsolat hiánya (valamint a nem megfelelő munkakörülmények, az alacsony fizetés és a szociális védelem hiánya) miatt. A családi napközik munkatársai számára a szolgáltatások közötti kapcsolatok a hivatáshoz tartozás érzését nyújtják, és lehetővé teszik a helyettesítést, ha a gondozó beteg vagy más miatt nem tud dolgozni pár napig.

A különböző intézmények – szolgáltató központok, családi napközik, iskolák és iskolán kívüli szolgáltatók – közötti együttműködés segít létrehozni a szolgáltatások kontinuumát, ami biztonságot jelent a szülőknek, kielégíti a kisgyermekek szükségleteit, ugyanakkor építi a párbeszéd hálózatait és a társas kapcsolatokat is. Ez már több mint egyszerű szolgáltatásnyújtás: elősegíti a szülők és a civil társadalom más szereplőinek részvételét. A különböző szolgáltatások közötti együttműködés elősegítheti átfogó szolgáltatások kialakulását, melyek érzékenyebbek a gyermekek tanulási és fejlődési szükségleteinek teljes spektrumára az egész nap folyamán, és figyelembe veszik szülőknek a gyermekgondozással és más lehetőségekkel kapcsolatos szükségleteit is. Angliában például az új gyermekközpontok a kisgyermekek fejlődését és nevelését állítják a középpontba, ugyanakkor demokratikus részvételi lehetőséget biztosítanak és sok, másféle szolgáltatást is nyújtanak: munkavállalással és továbbtanulással kapcsolatos szolgáltatásokat, szülőcsoportokat és szabadidős tevékenységeket. Ezek a szolgáltatások különös jelentőséggel bírnak a bevándorló vagy más, társadalmilag elszigetelt családok és gyermekek számára; a közösségi részvétel és a társadalmi bevonás mechanizmusai. Ahol sokféleség van, ott tartani kell a kapcsolatot a szülőkkel és a közösségekkel, mi-

közben el kell kerülni a deficit-szemléletet, tehát nem lehet gyermekeket vagy bizonyos közösségeket gyengének és erőtlennek minősíteni. Alapvető cél, hogy a szülőkkel folytatott konzultációk alapján megfelelő pedagógiai megközelítést dolgozzunk ki az adott közösség és kisgyermekai számára.

Jegyzetek

1. A gyermekgondozás liberális gazdasági megközelítését védők a „rugalmasság” kifejezést használják inkább a „széttöredezettség” helyett. Erre a kérdésre az 5. fejezetben a koragyermekkori nevelés és gondozás közfinanszírozásával kapcsolatban fogunk visszatérni.
2. A koragyermekkori nevelés és gondozás átfogó megközelítése túlmegy a tanterven és a gyermekek foglalkoztatásán, és középpontba állítja a fejlődés tágabb aspektusait is: a gyermek általános egészségi állapotát és szociális jólétét, otthoni és közösségi környezetét. Az integrált szolgáltatási központ általában más közösségi szolgáltatásokkal együttműködésben dolgozik és kiemelt figyelmet szán a szülőkre. A központ szükség szerint nevelési kurzusokat és tanácsadást biztosít (különösen arra vonatkozóan, hogy miképp támogathatja a szülő a gyermek fejlődését), valamint foglalkoztatási, képzési és szabadidős szolgáltatásokat is nyújt.

Hivatkozások

- Australia (2004), „Towards the Development of a National Agenda for Early Childhood”, Department of Family and Community Services.
- Choi, S. (2003), Cross-sectoral Co-ordination in Early Childhood: Some Lessons to Learn, Policy Brief No. 9, UNESCO, Paris, France.
- Cohen, B, P. Moss, P. Petrie and J. Wallace (2004), A New Deal for Children? Reforming Education and Care in England, Scotland and Sweden, Policy Press, England.
- Dahlberg, G. and P. Moss (2005), Ethics and Politics in Early Childhood Education, Routledge Falmer, London and New York.
- Dahlberg, G., P. Moss and A. Pence (1999), Beyond Quality in Early Childhood Education and Care: Postmodern Perspectives, Falmer Press, London.
- DfES (2004), Choice for Parents, the Best Start for Children: A Ten Year Strategy for Childcare, DfES, London.
- Doherty, G.F., M. Friendly and B. Forer (2002), „Child Care by Default or Design? An Exploration of Differences Between Non-Profit and For-Profit Canadian Child Care Centres Using the You Bet I
- Care! Data Sets”, Childcare Resource and Research Unit, Centre for Urban and Community Studies, Toronto, Canada, p. 75.
- HM Treasury (2004), „Choice for Parents, the Best Start for Children: a Ten Year Strategy for Childcare. Summary of Consultation Responses”, www.hm-treasury.gov.uk.
- Ireland (2000), Background Report of Ireland, Ministry of Education and Science, Dublin.
- May, H. (2001), Politics on the Playground: the World of Early Childhood in New Zealand, Bridget Williams Books and New Zealand Council for Educational Research, Wellington.
- Neuman, M. (2005), „Governance of Early Childhood Education and Care: Recent Developments in OECD Countries”, Early Years, Vol. 25, No. 2, July, pp. 129-141.
- OECD (2001), Starting Strong: Early Childhood Education and Care, OECD, Paris.
- OECD (2005), Country Profile: Finland, OECD, Paris.
- Rinaldi, C. (2006), In dialogue with Reggio Emilia: Listening, Researching and Learning, Routledge, London and New York.
- Skolverket (2004), pre-school in Transition: A National Evaluation of the Swedish pre-school, National Agency for Education, Stockholm.

STAKES (2005), Information supplied to the OECD by the STAKES Early Childhood Education and Care Team, Helsinki.

United States General Accounting Office (2000), Early Education and Care: Overlap Indicates Need to Assess Crosscutting Programs, No. GAO

3. fejezet

Erős és egyenrangú kapcsolat az oktatási rendszerrel

Mivel a gyermeknevelésben a folytonosságnak igen nagy jelentősége van, a Biztos alapokon (OECD, 2001) számos javaslatot tett a koragyermekkori nevelés és az alapfokú oktatás között erős és egyenrangú partneri kapcsolat kiépítésére. A 3. fejezetben körülírjuk azokat a fejlesztéseket, amelyeket az országok e cél elérése érdekében végrehajtottak. Egyre inkább elfogadott az a gondolat, hogy a koragyermekkori nevelést közjószágnak kell tekinteni, amit megerősítettek az oktatás-gazdaságtan szakértői, köztük a Nobel-díjas James Heckman kutatásai.

A Biztos alapokon (OECD, 2001) a tanulás egységesebb megközelítését ajánlotta a két rendszerben. Ebből különböző szakpolitikai lehetőségek adódnak. Franciaország és az angolszász országok az „iskolaérettségre” (readiness for school) helyezik a hangsúlyt, a korai évek kognitív fejlődését, az ismeretek, készségek és diszpozíciók egy körének elsajátítását állítják a középpontba, melyeket a gyermekek osztálytermi tapasztalatok eredményeképpen szerezhetnek meg. A koragyermekkori és az alapfokú nevelés és oktatás tartalmait és módszereit közelebb hozták egymáshoz, általában a pedagógusközpontú és oktatási megközelítés előnyben részesítésével.

A szociálpedagógiai örökséggel rendelkező országokban (az észak- és közép-európai országokban) az óvodát az életre való széles körű felkészítésnek és az élethosszig tartó tanulás megalapozó szakaszának tekintik. A gyermekek jelenbeli fejlődési feladatainak és érdekeinek támogatását állítják a fókuszba. A gyermekekkel kapcsolatos szemlélet magába foglalja a gondozást, a nevelést és a tanítást. Egy sor mechanizmussal tartják fenn az alapfokú oktatáshoz – és a szabadidős szolgáltatásokhoz (free-time services) – fűződő kapcsolatot. E mellett széles körben elterjedt nézet, hogy az óvodapedagógiának hatással kell lennie (legalább) az alapfokú oktatás első éveire.

A fejezetben végül foglalkozunk a különböző intézmények közötti átmenet kérdéseivel, és áttekintjük azokat a törekvéseket, amelyekkel a különböző országokban igyekeznek megkönnyíteni a gyermekek számára az átmeneteket, hidakat építve a különböző adminisztratív ügyosztályok, a szakemberképzés különböző intézményei, a szabályozás és a két rendszerben használt curriculumok között.

Történetileg a kisgyermek programjai és a formális oktatás külön utakon fejlődött, az igazgatás, a finanszírozás és a szakemberképzés különböző rendszereiben. Az alapfokú oktatás az idősebb és erősebb intézmény, sok országban már a 19. század végére országos rendszerre fejlődött. A koragyermekkorai rendszer fejlődése lassabb volt, mivel az OECD országokban a gyermeknevelés szokásos módja a 20. század túlnyomó részében az anya vagy a tágabb család által végzett gondozás volt. Manapság valamennyi OECD ország igyekszik létrehozni koragyermekkorai ellátórendszerét. Az érettebb északi rendszerekben létrehozott modellek általában a gyermek életének első 10-18 hónapjában a szülői gondozást támogatják, ez után a gyermekgondozási szolgáltatások széles választéka áll rendelkezésre. A koragyermekkorai szolgáltatások és az alapfokú oktatás összehangolása a legtöbb országban előrehaladt, különösen a 3-6 éves korú gyermekekre vonatkozóan. A legtöbb országban ezt a korosztályt egy felismerhető alrendszer, az iskola előtti oktatás szolgálja, melyet az iskolához hasonló jogosultsági kritériumok és rendszersajátosságok jellemeznek (lásd a 4.3. táblázatot). A kisebb gyermekek számára azonban problematikusabb a koragyermekkorai szolgáltatások koherens rendszeréhez való hozzájutás, a csecsemők és a kisgyermekek ellátását gyakran jellemzi a formális és informális, az állami és magánellátás keveréke. Összehasonlítva a korai neveléssel/oktatással és az integrált koragyermekkorai rendszerekkel, eltérések tapasztalhatók a jogosultság, a szabályozás, a munkatársak alkalmazása, a célok és a programmeghatározás tekintetében még ugyanazon országon belül is. Gyakran a „gondozás” és a „nevelés/oktatás” egymástól függetlenül működik, és nem fordítanak elegendő figyelmet azokra a nehézségekre, amelyekkel a gyermekek a különböző elvárásokkal és napirenddel összefüggésben találkoznak. Annak tudatában, hogy a különböző hagyományokat össze kell egyeztetni, a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) erős és egyenrangú partnerség kialakítását javasolta a koragyermekkorai ellátás és az oktatási rendszer között. Az iskolarendszerrel kialakuló partnerség egy nevező alá hozná a koragyermekkorai szolgáltatások és az iskolák eltérő nézőpontjait és módszereit, mindkét megközelítés erősségeit állítva a középpontba. A remények szerint az együttműködés a tanulás egységesebb megközelítését, a gyermekek számára az egyik rendszerből a másikba való átmenet zökkenőmentesebbé válását hozná magával, miközben elősegítené annak felismerését, hogy a koragyermekkorai pedagógia fontos része az oktatási folyamatnak.

Mit javasolt a Biztos alapokon?

A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) című kötetben számos ajánlás fogalmazódott meg, melyek a koragyermekkorai ellátás és az oktatási rendszer közötti kapcsolat egyenrangúságát és a kontinuitás erősítését célozták:

- A koragyermekkorai szolgáltatásokat ugyanúgy kell értelmezni, mint a kötelező iskoláztatást, azaz közjóságnak, valamint a nevelési folyamat fontos részének kell tekin-

teni. Az iskolába lépés előtt a minőségi koragyermekkori szolgáltatásokhoz való hozzáféréshez minden gyermeknek joga van.

- Mindkét rendszerben a tanulás egységes megközelítését kell alkalmazni, amely tudatosítja azt a hasznót, amit a koragyermekkori megközelítés a tanulás szempontjából kulcsfontosságú diszpozíciók és attitűdök támogatásával hordoz.
- Oda kell figyelni azokra a nehézségekre, melyekkel a gyerekek az iskolába kerülés, vagy az egyik típusú intézményből a másikba való átlépés során szembesülnek. Szorosabbra kell fogni a kapcsolatokat a két rendszert felügyelő hatóságok között, közeleltetni kell a szabályozást, a továbbképzési rendszert, a nevelési programokat.

1. A tanulás egységes megközelítése

Az oktatási rendszerek évtizedekkel ezelőtt felismerték, hogy a gyermekkori tanulás egységes felfogása az iskola előtti nevelést és az alapfokú oktatást közelebb hozhatja egymáshoz. A stratégiák széles körét dolgozták ki a korai fejlesztés és az általános iskola közötti összeköttetés megteremtése érdekében. Franciaországban például áthidaló tantervet hoztak létre, melyben a tanulási területeket állították a fókuszba, egységes ciklusba összeolvasztva a korai nevelés utolsó évét (5-6. életév) és az általános iskola első két osztályát. A pedagógusok minden szakaszban *professeurs d'école* címmel rendelkeznek, és szabadon mozoghatnak egyik szakaszból a másikba. Ráadásul az *écoles maternelles* ugyanabban az épületben található, mint az általános iskola. A két intézmény közötti közeli kapcsolat alapján felvethető a kérdés: Jelenti-e ez „az erős és egyenrangú partnerséget” a koragyermekkori szolgáltatások és a formális oktatás rendszere között? Az erre a kérdésre adott válasz fontos a kisgyermek jóléte és a koragyermekkori intézmények megfelelő konceptualizálása szempontjából.

Az OECD országok különbözőképpen közelítik meg a koragyermekkori szolgáltatások és az alapfokú oktatás közötti viszonyt – mindegyik igyekszik javítani a szektorok közötti koordinációt, de különböző premisszákból kiindulva teszik ezt. Általánosságban két eltérő megközelítést különíthetünk el. Franciaország és az angolszász országok a partnerség kérdését az iskola szempontjából közelítik meg: a korai nevelésnek a közoktatás céljait kell követnie, és a gyermekeknek „iskolaérettségi” készségeket kell nyújtania. Ezzel ellentétben a szociálpedagógiai tradícióval rendelkező országok (az észak- és közép-európai országok) az óvodát speciális intézménynek tekintik, mely inkább a szülők támogatása, és a kisgyermek széles értelemben vett fejlődési szükségletei felé fordul.

A szociálpedagógiai hagyomány

Elkülöníthető koragyermekkori megközelítést és pedagógiát dolgoztak ki a szociálpedagógiai tradíciót követő országok (az észak- és közép-európai országok). A pedagógia széles értelmezése általános ezekben az országokban, ami azt jelenti, hogy a gyermekekkel kapcsolatos megközelítésükben hierarchia nélkül vegyítik a gondozást, a nevelést és a tanulást. Nem „iskolásítják” a koragyermekkori szolgáltatásokat, hanem erősen hisznek abban, hogy a koragyermekkori pedagógiának kell áthatnia az általános iskola alsó osztályait (Martin-Korpi, 2005). Ez a koncepció és megközelítés tükröződik a Németországról szóló OECD ország-jelentésben (2004).

„A 19. századi Németországból származó szociálpedagógia a gyermekekkel (de gyakran fiatalokkal és felnőttekkel) végzett munka során alkalmazott elmélet, gyakorlat és hivatás. Sok

európai országban meghonosították, némiképpen eltérő formában és szereppel az egyes országokban. A szociális megközelítés alapvetően holisztikus. A pedagógus küldetése, hogy egyszerre foglalkozzon a gyermekek testével, elméjével, érzelmeivel, alkotóképességével, történetével és társadalmi identitásával. Ez nem csak az érzelmeiről szól – mint a pszichoterápiás megközelítés; sem csak a testtel – mint az orvosi és egészségügyi szemlélet; nem csak a tudattal – mint a hagyományos pedagógiai megközelítés. A pedagógus számára, aki a gyermek egészével foglalkozik, a tanulás, a gondozás és általánosabban a nevelés (az eredeti német pedagógia fogalom elemei: Bildung, Erziehung és Betreuung) egymással szorosan összefüggenek – valójában egymástól elválaszthatatlan tevékenységek a mindennapi gyakorlatban.”¹

Ezekben az országokban az óvodát az életre való széles felkészülésnek tekintik. A szülőket fontos partnernek tartják, és a koragyermekkori intézményeket úgy fogják fel, mint amik összekötik egymással a köz- és magánszférát, azaz teljes mértékben figyelembe veszik a szülők jogait és a kisgyermekek érdekeit. A tanulás holisztikusabb megközelítését gyakorolják, és nagyobb hangsúlyt tesznek az együttélés tanulására, valamint támogatják a gyermekeket a mindenkorai fejlődési feladataikban és érdeklődésükben. Országos nevelési program irányítja az intézmények munkáját, és orientálja általános értelemben a pedagógiai munkát és a tanulási területeket. Mivel ezek a programok a főbb érdekeltekkel folytatott korábbi konzultációkon alapulnak, nem tekintik őket a normalizálás eszközének vagy a hagyományos értelemben vett tantervnek, hanem inkább irányelveknek, melyek az intézmények életét és munkáját orientálják (lásd a 6. fejezetet). Minden intézmény jelentős autonómiával rendelkezik, maguknak kell kidolgozniuk a saját programjukat az országos nevelési program alapján. A pedagógusok pedig igyekeznek tiszteletben tartani a gyermekek természetes tanulási stratégiáit, azaz a játékon, az interakción, a tevékenységen és a személyes kutatáson keresztül történő tanulást. A kooperatív projektmunkát gyakran használják, hogy ízelítőt adjanak a közös munkából, és lehetővé tegyék a választott téma együttes és komplexebb megértését. Széles körben elfogadott tény, hogy a gyermekek kezdeményezéseinek és értelmező munkájának ösztönzése erőteljesen segíti a kognitív fejlődést. A stratégiák széles körét használják a koragyermekkori intézmények és a tanulás következő szakaszának összekapcsolására. Svédországban a rendszerek integrációja különösen fejlett, mivel az Oktatási, Kutatási és Kulturális Minisztérium a felelős mind a koragyermekkori szolgáltatásokért, mind az általános iskoláért. A szakmai képzés reformja közös képzési modulokkal hozza össze az óvodapedagógusokat és tanítókat, a francia és ír helyzettől eltérően a svéd koragyermekkori pedagógusok több mint egy évet töltenek a kisgyermekkel kapcsolatos elméletek és pedagógia tanulmányozásával. A nemzeti oktatási tanterv biztosítja a kontinuitást egyrészt az alapvető értékek és koncepciók terén való megállapodással, másrészt az általános tanulási területek meghatározásával. Az iskola előtti nevelés programja (Lpfö, 1998) szerint az iskola előtti nevelésnek biztosítania kell, hogy a gyerekek

- fejlesszék szókincsüket és fogalomkészletüket, tudjanak játszani a szavakkal, érdeklődjenek az írott nyelv iránt, értsék meg a szimbólumokat, valamint kommunikatív funkciójukat;
- fejlesszék felfedező képességüket, és megfelelő helyzetben és környezetben használják a matematikát;
- alakuljanak ki náluk a számfogalom, a méréssel és a formákkal kapcsolatos alapvető fogalmak, tudjanak eligazodni térben és időben;

- értsék meg, hogyan vesznek részt a természeti folyamatokban, valamint értsenek meg egyszerű tudományos jelenségeket, például a növényekkel és állatokkal kapcsolatban.

Mindazonáltal ez a négy cél az iskola előtti nevelés számára megállapított 15 cél közül az utolsók között szerepel, és személyesebb célok előzik meg, mint például

- alakítsák ki identitásukat és legyenek biztosak önmagukban;
- legyenek kíváncsiak, ugyanakkor élvezzék is a tevékenységet, legyenek képesek játékra és tanulásra.

Összefoglalva, fontosabb, hogy „minden gyermekben kialakuljon a tanulás utáni vágy és a kíváncsiság, a saját tanulásuk iránti bizalom, mint hogy a tudás és hozzáértés előre meghatározott szintjét kellene elérniük” (Martin-Korpi, 2005).

Az óvoda és az általános iskola gyakorlati integrációját Dániában, Finnországban és Svédországban az „iskola előtti osztály” biztosítja. Ez a 6-7 éves korú gyermekeket befogadó osztály hídként szolgál a kötelező általános iskolához (ami 7 éves korban kezdődik), és általában az iskolán belül kap helyet. Ezekben az osztályokban aktív és kísérletező pedagógiát alkalmaznak, a tanulási helyzeteket nem csak a felnőttek kezdeményezik, hanem elősegítik a kortárs csoporton belüli kapcsolatok, a csoportos projektek és az aktív pedagógia is. Az északi megközelítést korábban kritika érte amiatt, hogy a pedagógusok nem kapcsolódtak be megfelelően a gyerekek játékába; nem figyeltek eléggé a gyermek fejlődési szakaszához illő kulcsfontosságú tanulási tapasztalatokra; és miközben a szociális koncepciójuk erős volt, nem mindig dolgoztak a kognitív fejlődés megfelelő koncepciójával (Weikart, 1992). Lehet, hogy ez a kritika jogos volt egy bizonyos időszakban, de az igazság az, hogy ezeket a rendszereket folyamatosan reformálják. A csoportokat a legtöbb országban jól képzett pedagógusok vezetik, akik komplex tanulási projekteket terveznek meg a gyerekekkel együtt, gyakran a Reggio Emilia projekt-munkája alapján. Az iskola előtti nevelést végző intézmények és az iskolák – különösen Svédországban – egységesítették értékeiket és pedagógiai megközelítéseiket, de az iskola előtti nevelés 2004-es értékelése (Skolverket, 2004) szerint az iskola-előkészítést végző pedagógusok kiterjedten dokumentálják a gyerekek munkáját, viszont nem elégségesen a sajátjukat.

A korai nevelés iskola-előkészítő megközelítése

Az áttekintésben résztvevő OECD országok közül sokban találunk iskola-előkészítő megközelítést. Ilyenek például Ausztrália, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Írország és Kanada. Ezek az országok az általános iskolai tartalmakat és módszereket igyekeznek bevezetni a korai nevelésbe, vagy – mint az Egyesült Királyság esetében – az iskolát kezdik a gyermekek 5 éves korukban. A jelenlegi sztenderd-alapú oktatási modell az Egyesült Államokban még tovább erősíti az iskolai típusú tanulási megközelítéseket és tartalmakat a bölcsődében, óvodában és az általános iskolában. A program-sztenderdeket például a *Head Start* vagy az arkansasi *Better Chance* programban (lásd a 6.1. keretes írást a 6. fejezetben) fogalmazták meg, és az utóbbi időkben a legtöbb állam az óvodák és a bölcsődék számára is bevezetett eredmény-sztenderdeket. A sztenderdek megneveznek egy sor ismeretet, készséget és attitűdöt, amelyeket a gyermekeknek az elvárások szerint az osztálytermi tapasztalatok alapján el kell sajátítaniuk, és egyre inkább a középpontba kerülnek olyan ismeretek és készségek, amelyek hasznosak az iskolába lépéskor, ilyenek az írás-olvasással, matema-

tikával, tudományos gondolkodással kapcsolatos készségek. Az amerikai oktatók és közpolitikai döntéshozók között egyre inkább konszenzus alakul ki arra vonatkozóan, hogy program-sztenderdek kellenek a korai nevelésben, és ezeknek tartalmazniuk kell a gyermekekkel kapcsolatos elvárásokat – mit kell a gyermeknek tudnia és mire kell képesnek lennie az iskola előtti programokban való részvétel nyomán.

Közös pedagógus-képzés

Amellett, hogy a tantárgyi területek, a program-sztenderdek és pedagógiai megközelítések leszivárogtak az általános iskolából az óvodába, számos iskola előtti rendszerben közös pedagógusképzést is folytatnak. Számos ország, például Ausztrália, Kanada, Franciaország, Írország, Hollandia képzési rendszere olyan, hogy a pedagógusképzést elvégzők egyaránt dolgozhatnak az iskola előtti képzésben és az általános iskolában. Ez a két szakasz céljainak és módszereinek egységesülése felé mutat, és erősíti a pedagógiai kontinuitást. Franciaországban például 1993-ban vezették be a közös pedagógusképzést az iskola előtti ellátásban (*professeurs des écoles*) és az általános iskolai oktatásban dolgozóknak; ezek a képzések tanárképző egyetemi intézményekben vagy az *Instituts Universitaires de Formation des Maîtres-ben* (IUFM) zajlanak. A kormány által jóváhagyott képzési curriculum általában tartalmaz pedagógiai tárgyakat, filozófiát, neveléstörténetet, szociológiát, pszichológiát, speciális kurzusokat, tantárgyi ismereteket²; az adminisztratív feladatok elvégzésére felkészítő kurzust, és szabadon választott tárgyakat (Oberhuemer és Ulich, 1997). A koragyermekkori komponenseket vagy elkülönült modulokban, vagy – többnyire – az idősebb gyermekekhez kapcsolódóan, integrálva tanítják. Az alapképzés sikeres elvégzése esetén szerzett diploma a 2-11 éves korú gyermekek tanítására képesít. Ezzel kapcsolatban viszont kétségek merültek fel, mivel így az általános iskolai módszertan eluralkathatja a szolgáltatásra felkészítő képzést, és a gyakorlatban az iskola előtti csoportokat is.³ Ezzel ellentétben az integrált képzési kurzusok – melyeket az utóbbi évek során Svédországban próbáltak ki – garantálják a kisebb gyermekek speciális szükségleteinek és tanulási mintáinak jobb megértését. A különböző pedagógusi profilok (iskola előtti nevelésben, általános iskolai oktatásban és napköziben dolgozó pedagógusok) közös elméleti alapjának elsajátítása után a képzés elágazik, választani lehet három terület – az iskola előtti nevelés pedagógiája, az általános iskolai tanítás és a szabadidős tevékenységek vezetése – közül, ezek közül az egyikben végzik el az intenzív képzést és a terepgyakorlatot (Children in Europe, 2003).

2. „Iskolásodik-e” a koragyermekkori nevelés és gondozás?

Az „iskolásodás” a koragyermekkori intézmények gyarmatosítását jelenti. Sok országban nem ez a szándék az oktatási minisztereknek, az igazgatásban dolgozóknak vagy a pedagógusoknak, hanem a tanuló-központú nevelést és az aktív tanulási módszereket részesítik előnyben. Ráadásul az „iskola” szó presztízst és különbségeket jelent sok országban és régióban, például a Reggio Emiliában, ahol az önkormányzati *scuolae* magába foglalja a 0-6 éves korúak nevelését éppúgy, mint az idősebb korosztályok tanítását. Hasonlóképpen Finnországban az iskola-előkészítő osztály, melyet az Oktatási Minisztérium működtet a 6-7 éves korú gyermekek számára, a „kézzel fogható kísérletekkel, a gyerekek saját kutatási tevékenységével, játékos tevékenységekkel, képzelettel, interakcióval, drámával, aktív részvétellel, információszerzéssel, problémamegoldással és reflexióval” jellemezhető (Sinko, 2006). Lényegében a teljes finn alapoktatást a

szociálkonstruktivista tanulási koncepció hatja át, amelyben alapvetőnek tekintik a gyermekek aktivitását, és amelyben nem minősítik vagy rangsorolják a gyermekeket.

Más országokban viszont a korai nevelést felszívta a tudásátadás, az általános iskolai oktatási modell, és elsősorban „kisiskolának” tekintik. Néhány országban még mindig nincs olyan osztály az oktatási minisztériumban, amely a koragyermekkori szolgáltatásokat igénybe vevő gyermekek ezreiről és az ott dolgozó pedagógusokról gondoskodna; hagyományosan az általános iskolákkal foglalkozó részleg volt felelős a „kisiskoláért”, és az iskolai mintát követve történt az igazgatásuk is. Néhány országban az tankötelezettségi kor alsó határát leszállították, az 5 és 4 éveseket iskolázzák be, vagy legalábbis az általános iskolával azonos tagozatra sorolják be őket. Más országokban a 3-4 éves korú gyermekek 20-30 fős osztályokba járnak, ahol egy tanító foglalkozik velük asszisztens nélkül. A pedagógusokat elsősorban az általános iskolákban alkalmazott oktatási módszerekre képezték ki, és vagy csekély, vagy semmi képesítésük nincs a koragyermekkori pedagógiában. Az osztályokat az iskolához hasonlóan az életkor alapján állítják össze, a gyermekek idejük nagy részét kapun belül töltik, betűket és számokat rajzolva, hogy felkészüljenek az iskolára. Miközben a játékos módszerek jelentőségét ma már elismerik, ezek gyakran a társasjátékokra korlátozódnak, ritkán fordulnak elő szabadterei, felfedező játékok, és hiányzik a tevékenységek széles választéka, ami az északi országokban az iskola előtti programokat jellemzi. A pedagógus utasítását fontosnak tartják (lásd az ISCED Level 0 definícióját)⁴, ami kifejezetten lefelé, a csoport felé irányuló dinamikát diktál. Kevesebb figyelem jut a horizontális dinamikának, ami a társak közötti interakciót, valamint a gyermekek saját felfedező tevékenységét és értelmezését ösztönzi. A gyermekek természetes tanulási stratégiáit – a játékot, a szabadban tapasztaltak megbeszélését és a mozgás szabadságát, a más gyerekekkel való kapcsolatot és a csoporton belüli beszélgetést – nem mindig ösztönzik. Összegezve, az általános iskola történeti öröksége olyan struktúrákat és gyakorlatokat hagyott maga után, amelyet manapság az a kritika ér, hogy gyakran nem felelnek meg a kisgyermeknek.⁵

Az Egyesült Államokban bizonyos mértékig a kisgyermekkor „iskolaírtását” erősíti az „iskolaérettség” és a tanulási szttenderdek hangsúlyozása. A legtöbb állam elfogadott tanulási szttenderdeket a három éves kor alatti és az óvodás korú gyermekek számára, melyek gyakran a nyelvi/írás-olvasási készségeket, valamint a gondolkodás/általános tájékozottság területeit állítják a középpontba. Jó hírű testületek – mint a Kisgyermek Nevelésének Nemzeti Egyesülete (National Association for the Education of Young Children, NAEYC), a Koragyermekkori Szakértők Nemzeti Egyesülete az államok oktatási minisztériumaiban (National Association of Early Childhood Specialists in State Departments of Education NAECS/SDE), és a Korai Nevelés Nemzeti Kutatóközpontja (National Institute of Early Education Research, NIEER) – nyilatkozatot adtak bocsátottak ki az iskolaérettségről, általánosságban hivatkozva a szttenderdek széles értelmezésére, összhangban az 1997-es Nemzeti Oktatási Célpanelben (National Education Goals Panel, NEGP) megfogalmazottakkal. A jelenlegi amerikai politika nagyra becsüli az „iskolaérettséget” középpontba állító megközelítést, mivel az adminisztráció azt gondolja, hogy ez valamennyi gyermek számára biztosítja az alapvető ismeretek és készségek megszerzését, valamint az iskola, az óvodák és az óvoda előtti nevelés közötti kontinuitást.

Az „iskolaérettségi” modell nagyhatású, mivel az az amerikai (angol nyelvű) kutatások révén eljut minden országba. Azt az ígéretet hordozza az oktatási minisztériumok számára, hogy az iskolába lépő gyermekek képesek lesznek írni és olvasni, valamint al-

kalmazkodni a normális osztálytermi eljárásokhoz. Ráadásul az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban végzett legújabb kutatások szerint az iskola előtti nevelésben is sikerrel alkalmazhatók a tantervek és a tanulás strukturált megközelítései. Az *Amerikaiak szeretnek tanulni* (American Eager to Learn) elnevezésű bizottság azt javasolja, hogy a korai nevelésben a gyermek érdeklődésén alapuló tanulást vegyítsék a nevelő által irányított tanítással (Bowman *et al.*, 2001). A legutóbbi, *Hatékonyság az iskola-előkészítő ellátásban* (Effective Provision of Pre-School Education, EPPE) című kutatás az Egyesült Királyságban (EPPE, 2003; Siraj-Blatchford *et al.*, 2003), valamint a *Készülés az iskolára* (Preparing for School) című kutatás Ausztráliában (Thorpe *et al.*, 2004) szintén azt találta, hogy a hatékony pedagógiában együttesen vannak jelen a hagyományosan a „tanítás” fogalmába sorolt eljárások, a tanulást elősegítő környezet biztosítása, valamint a „folyamatos közös gondolkodás”, ezek együtt teszik lehetővé a gyermekek tanulását. Egy különböző programtípusokat vizsgáló holland meta-análízis következtetései szerint a legtartósabb kognitív eredményeket akkor lehet elérni, ha a strukturált programok a kognitív fejlődéssel egyidejűleg a társas kapcsolatok, az érzelmi fejlődés terén is eredményeket akarnak elérni (Leseman, 2002). Ezek az eredmények nem összeegyeztethetetlenek a szociálpedagógiai hagyomány által követett megközelítéssel, mely sokkal hangsúlyosabb szerepet szán a gyermek érdeklődésének, és holisztikusabb célokat tűz ki.

Ennek az okfejtésnek a következtetései

Ahelyett, hogy élesen szembeállítanánk egymással a két megközelítést, talán helyesebb, ha olyan programoknak tekintjük őket, melyek ugyanannak a kontinuumnak a két végpontján helyezkednek el:

A kontinuum egyik végpontján a központban széles értelemben vett fejlődési célok állnak, mint amilyen a fizikai és motoros fejlődés; a szocioemocionális fejlődés; a személyes és társas készségek; a művészi és kulturális fejlődés; az írás-olvasás, a numerikus és tudományos gondolkodás autentikus (megélt helyzetekben megszerzett) megközelítése. Ha az északi példa nyomán alkotunk ítéletet, akkor elmondhatjuk, hogy ezzeél a megközelítéssel kiváló eredményeket lehet elérni az iskolaérettség szempontjából, lehetővé teszi, hogy a gyerekek általános ismeretekhez jussanak, ami segíti őket abban, hogy értelmet adjanak tapasztalataiknak, beleértve ebbe az olvasást és írást is. A kontinuum másik végpontján a hangsúly koncentráltabban a készségekre és az iskolaszerű tanulási területekre kerül, például a matematikai fejlődésre, a nyelvi és írás-olvasási készségekre, miközben a gyermek életének egyéb területei és a fejlődést elősegítő tapasztalatok másodlagos szerepet kapnak. A hangsúlyt az adott ország korai nevelésének hagyományai, a gyermekek kora, a tantervekkel kapcsolatos aktuális elméletek és (talán legfőképpen) olyan strukturális sztenderdek határozzák meg, mint például a gyermek-felnőtt arány a gyakorlatban, az elérhető anyagok és források, valamint a pedagógusok képezettsége.⁶

Világosan látható, hogy a kisgyermekekkel és fejlődési szükségleteikkel kapcsolatos ismeretek sok országban egyre inkább elterjednek. A belgiumi flamand közösségben a

nagy hatású *Tapasztalati nevelés* (Experiential Education) mozgalom, mely a kisgyermek jólétét, bevonódását és „kapcsolatban létét” hangsúlyozza, sok iskola-előkészítő programot megváltoztatott, inkább a gyerekekre összpontosítanak, semmint a programok tartalmára. A másik példa a 0-3 éves korú gyermekek számára készült angol központi tanterv (*Birth to Three Matters*, DfES, 2005), mely négy alapvető területet hangsúlyoz, ami szakítást jelent a pedagógusokkal kapcsolatos korábbi előíró szemlélettel és a „gyermekgondozás” és „korai nevelés” közötti megosztottsággal.⁷ Ezek a területek:

- *Erős gyermek* (identitás-építés; az iránta tanúsított figyelem és megerősítés; az önbizalom fejlődése; a valahová tartozás érzése)
- *Ügyes kommunikátor* (együttlét; a hang megtalálása, meghallgatás és válaszolás, megértés)
- *Kompetens tanuló* (kapcsolatépítés, képzelőerő, kreativitás, bemutatás)
- *Egészséges gyermek* (érzelmi jólét, növekedés és fejlődés, biztonság, egészséges választások)

A Reggio Emilianak 13 országban van már hálózata, hatása szintén növekszik, különösen olyan környezetben, amely nyitott a kísérletezésre, a demokratikus nevelési gyakorlat kutatására és az arról folytatott párbeszédre. A Reggio iskola-előkészítőket erőteljesen befolyásolta létrejöttük társadalmi és történelmi kontextusa (a fasizmus bukása utáni időszak Olaszországban). Gyerekképük lényege, hogy a gyerek „tud gondolkodni és tenni önmagáért” (Dahlberg és szerzőtársai, 1999). A Reggio – a kisgyermek és szabadságuk nevében – szembeáll a domináns oktatási diskurzussal, amelyben nem kap hangsúlyt, hogy a koragyermekkorai szolgáltatások a szülőkkel előre egyeztetett, meghatározott célok alapján működjenek, illetve ami figyelmen kívül hagyja a kisgyermek érdekeit, tapasztalatait és választásait. A „meghallgatás pedagógiájának” alkalmazása azt jelenti, hogy tiszteletben tartják a gyermek törekvéseit, amivel értelmet próbál adni tapasztalatainak, szemben az oktatás domináns fogalmával, melyben elsősorban az átadás és reprodukálás, vagy az iskolára való felkészítés a legfontosabb (Rinaldi, 2006).

3. Az átmenetek elősegítése a gyermekek számára

A gyermekek számára az átmenetek kritikus eseményt jelentenek: a növekedés és fejlődés ösztönzői lehetnek, de ha túl hirtelen következnek be, és nem gondosan kezelik őket, különösen a kisgyermek esetében a regresszió és a kudarc kockázatát is hordozhatják. Vannak gyermekek például, akik naponta vándorolnak különböző típusú szolgáltatások között. Az ilyesfajta átmenetek gyakran kapcsolódnak a megfizethetőség problémájához, vagy a megfelelő egész napos szolgáltatás hiányához, vagy egy olyan rendszerhez, amelyben a részmunkaidőben dolgozó szülőket arra biztatják, hogy naponta vagy hetente adják le a gyermeküket egy gyermekmegőrző szolgáltatásba. Így egy-egy teljes napos férőhelyet több gyermek foglal el naponta, ami nehezíti, hogy a pedagógusok minden gyermek fejlődését figyelemmel kísérjék, és a gyermekek sem tudnak kapcsolatot létesíteni társaikkal. Ez a helyzet aggodalomra ad okot, mivel a gyermekeknek a fejlődéshez meleg és stabil, a gondozó felnőtthez és a társakhoz fűződő kapcsolatok kellenek (AAP/APHA, 2002). A kockázat még nagyobb az olyan rendszerben, ahol a munkatársak tapasztalatlanok, és jellemző a gyakori cserélődés. E fejezet keretében (mely a koragyermekkorai szolgáltatások és az iskola kapcsolatával foglalko-

zik) elsősorban a gyermekeknek az iskola-előkészítőből az iskolába való átmenetét állítjuk a fókuszba, de a „gyermekgondozás” és a „korai nevelés” közötti kapcsolat szintén kérdéses az áttekintésben résztvevő országok jó részében, különösen azokban az országokban, ahol megosztottak a koragyermekkorai szolgáltatások. Bár az itt következő okfejtés az átmenetekkel kapcsolatos kihívások irányítási és központi megoldásaira koncentrálnak, nem felejtjük el, hogy bármilyen átmenetről is van szó, a gyermeknek a legfőbb támaszt a szülei jelentik (lásd a 6. fejezetet). A gyermekek tapasztalatainak folyamatosságát nagymértékben elősegíti, ha a szülők és a nevelők rendszeresen megbeszélik tapasztalataikat, valamint ha a szocializációról, a napirendről és a gyermek fejlődéséről egyforma nézeteket vallanak. Ha a szülők informálják a szakembereket a gyermekük fejlődéséről, akkor azok pontosabban fel tudják tárni a gyermek erősségeit és szükségleteit, a szülők és nevelők közötti kölcsönös bizalmon és tiszteleten alapuló kapcsolat pedig javulni fog (Reveco és szerzőtársai, 2004).

A gyermekgondozásból a korai fejlesztő programba: a megosztott rendszerrel rendelkező országok problémája

Elvben a gyermekgondozásból a korai nevelési programokba való átmenet problémája nem létezik az olyan országokban, ahol a koragyermekkorai szolgáltatásoknak integrált igazgatása van, ahol általában közös program szerint működnek az 1-6 éves korosztállyal foglalkozó intézmények, ahogy ez a helyzet például Finnországban, Norvégiában és Svédországban. A 2. fejezetben leírtuk, hogy az igazgatás integrációja nyomán gyakran egységes programot alakítanak ki, és a teljes korcsoport számára azonos nevelői testületet hoznak létre, ami csökkenti a törés veszélyét a korai években. Dániában viszont a 3 év alatti gyermekeket általában családi napközikben helyezik el, azután a korai nevelési intézményekbe kerülnek, melyeket pedagógusok működtetnek. Az átmenettel kapcsolatos nehézségek lehetőségét viszont csökkenti, hogy helyi gyermekintézmények és az önkormányzati családi napközik munkatársainak képzése között szoros a kapcsolat, gyakran hetente vagy havonta vesznek részt képzéseken a nevelési intézményekben, a rájuk bízott gyermekekkel együtt.

Az átmenettel kapcsolatban jelentős nehézségek tapasztalhatók az áttekintésben résztvevő országok jó részében. Ahogy az előző fejezetben írtuk, alapvető különbségek vannak a „gyermekgondozási” és a „korai nevelési” szektor céljai és eszközei között azokban az országokban, ahol a koragyermekkorai szolgáltatások megosztottak, vagy két különböző rendszerhez tartoznak. Az összhang hiányát mutathatja, hogy néha zavarba ejtő eltérés van a finanszírozási rendszerek, a működési eljárások, a szabályozási keretek, a munkatársak képzettsége és minősítése tekintetében. Kevés olyan kezdeményezést találtunk, mely a gyermekgondozási szektorból a korai nevelésbe való átmenet folyamatosabbá tételét tűzte ki célul, eltekintve azoktól az esetektől, ahol integrálták a koragyermekkorai szolgáltatásokat, vagy azonos pedagógiai megközelítést alkalmaznak a két szektorban. Sok gyermekgondozási szolgáltatás van magánkézben, melyek – eltérően az állami intézményektől – a kisgyermekek nevelésének különféle modelljeit és megközelítéseit alkalmazhatják programjaikban, Ebben a helyzetben fontosnak tűnik a köznevelés területén dolgozókat felkészíteni arra, hogy nyitott pedagógiai kereteket használjanak, amelyhez illeszthetőek a gyermek korábbi tapasztalatai. Az is segítheti a gyermekeket, ha az koragyermekkorai szolgáltatásokat nyújtó állami intézmények munkatársai némi felkészítést kapnak a gyermekgondozásban és a magánszektorban leginkább használatos pedagógiai megközelítésekről, mint amilyenek a Froebel, a

Montessori, a Steiner, a High/Scope, a Reggio Emilia, a tapasztalati tanulás és más ismert megközelítések.

Több áttekintésben említettek olyan példákat, melyekben együttműködés kialakításával igyekeztek a bölcsődéből az óvodába való átmenet nehézségeit leküzdeni. Flandriában az Oktatási Minisztérium és a Gyermekgondozási Intézet (Kind en Gezin) együttműködésével hozták létre az elmúlt évtizedben a napközi szolgáltatások összehangolt hálózatát, melybe a kisgyermekek egészen korai életkortól bekerülhetnek. Az alapvető cél az, hogy megkönnyítsék a gyermekek és a szülők számára a különböző szolgáltatások közötti átmenetet. Gentben például az önkormányzat ösztönözte a szoros együttműködést a bölcsőde és a helyi óvoda (infant school) között. Ebben a kezdeményezésben a bölcsődei gondozók átmehtettek az óvodába, ami elősegíti a programok és szolgáltatások integrációját. Gyakran használják a két szektorban ugyanazt a pedagógiai megközelítést – a tapasztalati nevelést, melyben a gyermekek jólléte és bevonása alapvető cél.

Sok USA-tagállam tesz komoly erőfeszítéseket azért, hogy integrálja korai nevelésre vonatkozó sztenderdjeit a gyermekgondozási ellátásba is. Huszonkilenc állam hozott létre óvoda előtti programokat iskolákban és közösségi gyermekgondozási intézményekben (Schumacher et al., 2005). Ezek az államok vagy iskolaszékek szerződéseket kötöttek gyermekgondozó szervezetekkel, hogy azok óvoda előtti programokat hozzanak létre megállapodás szerinti sztenderdek alapján, melyek például a következőkre vonatkoztak: nevelő-gyermek arány, csoportnagyság, nevelők képesítése, tanterv és más szolgáltatási elvárások. Az ilyen megállapodások – ha megfelelően finanszírozzák – segítenek megtörni a korai fejlesztés és a gyermekgondozás közötti hagyományos korlátokat, valamint javítani a közösségi gyermekgondozás minőségét magasabb programsztenderdek bevezetésével, további erőforrások, technikai segítség és ellenőrzés bevonásával.

Az óvodából az iskolába való átmenet

Az óvodából az iskolába való átmenet általában fejlesztő tapasztalat a gyermekeknek, de kihívás elé is állíthat egyeseket, különösen olyan országokban, ahol az óvodák napirendje és elvárásai nagymértékben eltérnek az iskoláétól. Az iskolában például a gyerekeket esetleg nem biztatják arra, hogy szabadon mozogjanak, és a tevékenységeket rendszerint a tanító választja ki és irányítja. A napirendet előre meghatározzák, és rendszerint a gyerekek ugyanazt a tevékenységet végzik, ugyanabban az időben.⁸ Elkind (2003) kutatási eredményei szerint a tanárok inkább társas készségeket várnak el az iskolába lépő gyerekektől, semmint kognitív képességeket: tudjanak figyelni, képesek legyenek követni egy felnőtt utasítását; legyenek képesek önállóan elkezdni és megoldani egy feladatot segítség nélkül; tudjanak együttműködni a többi gyerekkel, kívárik a sorukat, álljanak sorba, és így tovább.⁹

Az iskola atmoszférája és napirendje az óvodából jövő gyerekeknek korlátozóan tűnik, még inkább nehézséget jelent a közvetlenül otthonról jövőknek. Ezek a gyermekek általában nem rendelkeznek csoporttapasztalattal, sőt esetleg más gyerekekkel sem voltak tartósabb kapcsolataik.¹⁰ Ennek megelőzése érdekében az áttekintésben résztvevő országok mindegyike legalább egy év iskola-előkészítő vagy óvodai felkészítő programot biztosít a gyermekeknek az iskolába lépés előtt. Mexikó (lásd 3.1. keretes írásunkat) és Magyarország különös erőfeszítéseket tett ezen a területen: az előbbi törvénybe iktatta a kötelező korai nevelést 3 éves kortól, az utóbbi az utolsó óvodai évet

tette minden gyermek számára kötelezővé. A magyar intézkedéssel azt igyekeznek elérni, hogy valamennyi gyermek legalább egy évig járjon óvodába az iskolába lépés előtt. Az intézkedést olyan rendelkezésekkel erősítették meg, melyek a felvételnél előbbséget és ingyenes étkezést biztosítottak a hátrányos helyzetű (beleértve a nagycsaládból jövő és a roma¹¹) gyerekeknek.

3.1. A neveléssel és gondozással kapcsolatos politika Nuevo Leon-ban (Mexikó)

Az OECD munkacsoport látogatása Nuevo Leonban nem csak a kötelező korai nevelést bevezető törvény kidolgozásával esett egybe, hanem a választásokkal és az új oktatási államtitkár hivatalba lépésével is. Az államtitkár szerint a korai nevelés az új kormány prioritásai között szerepelt, melyet három módon kívántak elérni:

- A 0-6 éves korúak ellátását kontinuumként kezelik, melyben a nevelés kap elsődleges szerepet. Ez alapvető változást jelent a jelenlegi gondolkodásban, különösen a 0-3 éves korosztályt vonatkozásában.
- A nevelés elsősorban intézményekben fog folyni, melyek lehetnek állami vagy magánkézben egyaránt.
- A kormány a munkatársak képzését és képesítését tekinti a tervezett változások legfőbb hajtóerejének.
- Az új kormány tudatában van annak, hogy az e prioritásoknak megfelelő fejlődés érdekében fel kell tární a jelenlegi helyzetet. Ennek alapján fogják elkészíteni a jelenlegi nevelési kínálat bővítésére és a szolgáltatások minőségének javítására vonatkozó költségvetési tervet.
- A látogatás során a munkacsoportnak lehetősége volt alaposabban megvizsgálni azt a környezetet, amelyben a vendéglátók által tervezett jelentős átalakulás meg fog valósulni:
- Nuevo Leonban a családi struktúrák átalakulóban vannak, az apákhoz hasonlóan az anyák is egyre inkább jelen vannak a munkaerőpiacon. Ez azt jelenti, hogy a családoknak szüksége van arra, hogy a gyermekek egész nap intézményben legyenek, mert csak így teljesíthetik munkahelyi és családi kötelezettségeiket. A jelenlegi szolgáltatások általában csak egy reggeli és esti alkalmat biztosítanak a gyermekek számára, így a kialakuló új helyzethez alkalmazkodni kell. Ennek a kínálatnak a bővítése bátor tervezést és jelentős anyagi befektetést kíván.
- A jövőben a 0-6 éves korosztálynak ajánlott szolgáltatást magánintézmények, szociális szolgáltatások és a kormány egyaránt létrehozhat és működtethet. Ez a nyitott politika megkívánja, hogy az új kormány a megfelelő pedagógiai minőség biztosítása érdekében kritériumokat hozzon létre. A megfelelő minőséget úgy kell biztosítani, hogy várhatóan igen sokan fognak beiratkozni (ami azt jelenti, hogy gyakran jóval több, mint 30 gyermek jut egy pedagógusra), biztosítani kell a szolgáltatások koherenciáját és diverzitását.
- Nuevo Leonban a zárt rendszerről a professzionális rendszerre való váltás bizonyosan összeütközésbe fog kerülni a hagyományokkal. Problémát fog jelenteni a megfelelő egyensúly megteremtése a korai nevelés hagyományos higiénia-központú szemlélete és a kisgyermekek által igényelt szabad, felfedező tanulás között; az idősebb nevelők által képviselt hagyományos ismétléses tanulás és az aktívabb, gyermek-központú dinamika között. Összefoglalva, a legfőbb kihívás az, hogy a szakemberek mentalitása megváltozzon, ami talán a legfontosabb és a legnehezebben elérhető cél.

Új szakpolitikai kezdeményezések

Az óvoda és az iskola közötti kontinuitás erősíthető egy összehangolt rendszer kialakításával, illetve az óvodák és iskolák pedagógiai döntéseivel. Sok országban a korai nevelés és az iskolák ugyanazon minisztérium vagy igazgatási testület felügyelete alá tartoznak, ez a helyzet elősegíti a két szektor összehangolását. Ausztráliában, Franciaországban, Írországban, Portugáliában (*Escolas Básicas Integradas* azaz integrált alapiskolák) és Hollandiában az iskola-előkészítő csoportokból az iskola első osztályába való átmenetet megkönnyíti, hogy az intézmények általában ugyanabban az épületben vannak. Mindkét részleghez tartozó gyerekek és tanárok rendszeresen találkoznak, és nem okoz nehézséget, hogy az iskola-előkészítő csoport meglátogassa leendő iskolai osztály-

termét. Franciaországban ezen kívül az Oktatási Minisztérium közös alapfokú tanulási ciklust (*cycle des apprentissages fondamentaux*) alakított ki, ami a *maternelle* utolsó évében kezdődik, és az általános iskola első két évében is folytatódik. Belgiumban szintén a minisztérium határozta meg azokat a fejlődési célokat, melyeket a gyermekeknek el kell érniük az iskola-előkészítőben és az első két tanévben. Más országokban, ahol nincs iskola-előkészítő részlege az alapiskoláknak, érdemes lenne olyan szabályozást bevezetni, melyek rákényszeríti az intézményeket az együttműködésre, ugyanis azok hagyományosan elkülönülten működtek, és a koragyermekkori szolgáltatásoknál dolgozó szakemberek együttműködése az iskolákkal sok iskolakerületben nem ideális.

Az óvoda és az iskola közötti kontinuitás: a gyermekintézmények kezdeményezései

Az OECD látogató munkacsoportjai néhány más kezdeményezéssel is találkoztak, a következőkkel:

- *A gyermekek előzetes felkészítése a változásra.* A változást megbeszélik a gyermekekkel, tudatosítják velük, hogy az átmenet a fejlődésük és érettebbé válásuk jele. Az előkészítéshez tartozhat a tanítóval történő beszélgetés és az új osztályterem meglátogatása.
- *Az iskola tájékoztatása.* Amennyire a jogokról és kötelezettségekről szóló felfogás, valamint a szabályozás megengedi, hasznos lehet, ha a gyermekről született feljegyzéseket és munkáikat a tanító rendelkezésére bocsátják, illetve megosztják vele a gyermekek és a szülők sikeres támogatásával kapcsolatos tapasztalataikat.
- *Közös továbbképzési kurzusok szervezése.* Segíthetnek az átmenetekkel kapcsolatos problémák megtárgyalásában azok a kurzusok, amelyeken a koragyermekkori szolgáltatások és iskolák munkatársai, valamint az iskolaigazgatók is részt vesznek.
- *A szülők, az iskola-előkészítő és a tanítók elvárásainak tisztázása az átmenettel* (és az általános iskola alsó tagozatával) *kapcsolatban.* Az iskolák sok országban (Franciaországban, Írországon, Németországban, stb.) szerveznek olyan tanévzáró értekezletet, ahol az iskola-előkészítőből az iskolába való átmenetet beszélnek meg. Sok szülőnek van szüksége eligazításra arra vonatkozóan, hogy miképp könnyítheti meg gyermeke iskolakezdését, és hogyan segítse az írás-olvasás tanulása során az első próbálkozásokat. Ezek a találkozók teremthetik meg az együttműködés alapjait a gyermek iskolai teljesítményében érdekelt felnőttek között.
- *Az iskola felkészítése a kisgyermekek fogadására.* Az általános iskolával szemben elvárás, hogy támogató környezetet biztosítson az először iskolába lépő gyermekek számára, illetve olyan munkatársakkal rendelkezzen, akik minden egyes gyermek sikerében érdekeltek. Az OECD áttekintő munkacsoportjainak nem minden esetben volt lehetősége osztályterem meglátogatására, de a Dániában, az Egyesült Államokban, Kanadában, Finnországban, Norvégiában és Svédországban tett látogatásokról szóló beszámolóknak a szakértők megjegyzik, hogy az elsős osztályterem berendezése, anyagai általában ismerősek az óvodás gyermekeknek, és gyakran használják, illetve adaptálják annak pedagógiai módszereit és tantervét.

Kontinuitás az ismeretanyagban és a pedagógiai módszerekben

Az iskola előtti nevelésben széles körben használt, a kisgyermek tanulási tapasztalatainak kontinuitását szolgáló másik módszer az, hogy – különösen az óvoda utolsó

évében – olyan tanulási területekre összpontosítanak, amelyek azután átvihetők az iskolába. Ahogy korábban már megjegyeztük, csaknem valamennyi országnak vannak országos érvényű nevelési irányelvei a 4-6 éves korosztály számára (EUROSTAT, 2000), melyek az elvárható ismeretek körét is meghatározzák. A javasolt tudásterületek a következők: természet és környezet; az írás-olvasást és a számolást megalapozó kompetenciák; általános ismeretek; tudományos fogalmak és érvelés. A tantervekben fontos szerepet kapnak az írás-olvasást és a számolást megalapozó kompetenciák, különösen az olyan országokban, ahol a gyermekeket az iskolába lépés után rövid időn belül már értékelik.

Dániában, Finnországban és Svédországban a hatóságok célja szintén a pedagógiai módszerek kontinuitásának biztosítása. Az iskolába lépést megelőző évben, a 6-7 éves korú gyermekek számára beiktattak egy speciális előkészítő évet (iskola-előkészítő osztályt). Ez az osztály az óvodai foglalkozások módszereit viszi át az általános iskola első éveibe. Dániában az iskola-előkészítő osztályt, mely a helyi általános iskolában működik, olyan pedagógus vezeti, aki annak az óvodának az alkalmazottja, ahová a gyerekek korábban jártak. Az óvodapedagógus együtt dolgozik azzal a kollégával, aki a következő évben az osztálytanító lesz. Az átmenet szakaszát az iskola első és második évfolyamos tanterve követi, amiben jelentős szerepet kap az aktív tanulást és a gyermek kezdeményezése, ahogy az az iskola előtti tanulási környezetben jellemző.

Flandriában az iskolák a kontinuitást úgy érik el, hogy ugyanazt a megközelítést, a tapasztalati tanulás programját alkalmazzák a gyermekgondozó intézményekben, az óvodában, az alsó tagozatos oktatásban és más nevelési intézményekben. Ennek a megközelítésnek a célja, hogy a gyermek perspektívájából induljanak ki, biztosítva jóllétüket, valamint aktív részvételüket iskolai pályafutásuk minden szakaszában. Más országokban, mint például az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban a kontinuitást úgy biztosítják, hogy a korai nevelésben is az írás-olvasásra, matematikára és természettudományokra koncentrálnak, mint az iskola első évfolyamaiban, továbbá a „tanítás” fogalmával összefüggő módszereket használnak, mint amilyen például a felnőtt által kezdeményezett tevékenység, a világosan megállapított tanulási célok, a csoportmunka, az utasítás és a stimuláló tanulási környezet biztosítása. Mind a brit EPPE kutatás (Siraj-Blatchford et al., 2003), mind az Egyesült Államok Az Amerikaiak Szeretnek Tanulni bizottsága (United States Eager to Learn committee) (Bowman et al., 2001) szerint a korai nevelésben mind a gyermek érdeklődésén alapuló, mind a tanár által irányított tanulásra szükség van.

Bármilyen módszerrel biztosítják a programok kontinuitását, meg kell érteni, hogy mit jelent a „kontinuitás” a gyermek számára. A Korai Fejlődés és Tanulás Nemzeti Központja (National Center for Early Development and Learning, NCEDL, 2002), valamint Dockett és Perry (2001) szerint a gyermek számára a kontinuitást elsősorban a kapcsolatok folyamatossága jelenti: a gyerek a barátaival együtt kerülhet új intézménybe; van olyan áthidaló periódus, amiben jelen van az óvónő, és ami a megszokott környezetben zajlik; továbbá a gyerek folyamatos támogatást kap a családjától.

Jegyzetek

1. A német jelentés készítője Peter Moss professzor volt (Thomas Coram Research Institute, Institute of Education, Universities of London)
2. Általában francia nyelv, matematika, természetismeret és technika, földrajz, sport, művészet és zene.

3. Ezekben az országokban a gyermek-nevelő arány szintén probléma, mivel ha túl sok gyermekért felel egy nevelő, nem fog gyermekközpontú módszereket alkalmazni.
4. Az Oktatás Egységes Nemzetközi Osztályozási Rendszere (International Standard Classification of Education, ISCED) 0. szintjéhez azok a programok tartoznak, melyek gyermekintézményben vagy iskolában folynak, minimum 3 éves korú gyermekek nevelési és fejlődési szükségleteit elégítik ki, és amelyeknek megfelelően képzett (azaz képesített) munkatársai vannak, akik nevelési program szerint dolgoznak a gyermekekkel. Azok a programok, amelyekben a központi tevékenység a koragyermekkori gondozás vagy játék, nem férnek bele ebbe a definícióba. Amikor ezeket a programokat „iskola előtti oktatásnak” („pre-primary education”) tekintik, ismét közelebb kerülünk ahhoz, hogy ezeket a szervezett tanítás bevezető szakaszaként határozzák meg. Mivel a programok „tanítási” és „nevelési” alkotóelemeit nehéz szétválasztani, az egyes országok különböző megközelítő mérőeszközöket használnak arra, hogy megállapíthassák, egy program ehhez a szinthez tartozik-e.
5. Tobin és munkatársai (1987, 1989) viszont amellett érvelnek, hogy nem lehet univerzális minőségi vagy program-sztenderdeket meghatározni a koragyermekkori nevelésben. Az antropológus szerzők amellett érvelnek, hogy a „jó” programtervezés etnocentrikus, és tükrözi azokat a gyermekekkel és a neveléssel kapcsolatos sajátos kulturális hiedelmeket, melyeket az amerikai kutatások kimutattak.
6. A strukturális sztenderdek fontosak: amikor az arány meghaladja a 20 gyermek/egy felnőtt arányt a kis osztálytermekben, és egy előre megírt tantervet kell „követni”, nehéz lehet a nevelők számára a gyakorlatban kapcsolat-központú, játékalapú tantervet követni, amelyben a kisgyermekek szabadon követik saját érdeklődésüket és tanulási stílusukat (lásd Weikart et al., 2003).
7. Angliában a koragyermekkori szolgáltatások szemléletmódja egy sokkal régiebb (1980 előtti) bölcsődei (nursery school) hagyományhoz kapcsolódik, ami a gyermek egyéni érdeklődését, a szabad játékot, a közvetlen tapasztalatot és az integrált tanulást hangsúlyozta. Láthatóan visszatér ehhez a hagyományhoz a Fontosak a 0-3 éves korú gyermekek (Birth to Three Matters) címet viselő program. Ezt követte a Korai évek megalapozzák a fejlődést (Early Years Foundation Stage DFES, 2006) című program 0-6 éves gyermekek számára, amely, még mindig megtartja a gondozás és nevelés egységes megközelítését, de inkább a nevelőkre, semmint a gyermekekre összpontosít, és következképpen sokkal előiróbb.
8. A kisgyermekek számára kialakított termek sokat változtak az elmúlt évtizedben, de azokban az országokban, ahol az iskola előtti oktatás a szokásos, a tereket többnyire még mindig hagyományosan alakítják ki, és ennek megfelelően szervezik a gyermekek mozgását. Ezeknek az országoknak a többségében az IEA Iskola-Előtti Projekt (High/Scope) (Weikart et al., 2003) szerint többnyire a pedagógus irányítja az egész csoport tevékenységét.
9. A nevelők azt is feltételezik, hogy a gyermekek testileg és érzelmileg koruknak megfelelően érettek, és ha az óvodából/iskola-előkészítóból jönnek, elsajátítottak bizonyos nyelvi és kognitív készségeket (Murphey és Burns, 2002).
10. Több mint 1800 ausztrál kisgyermek vizsgálata során (Thorpe et al., 2004) azt találták, hogy ha egy gyermek közvetlenül otthonról került az iskolába, ez előre jelzi a gyenge eredményt a társas, kognitív és nyelvi készségek területén.
11. A roma népesség elkülöníthető etnikai csoport, mely sok európai országban megtalálható. A különböző európai nyelvekben gyakran nevezik cigányoknak őket. A romákat évszázadokon keresztül üldözték, és etnikai alapon hátrányosan megkülönböztették őket. A jelenlegi magyarországi és más országokbeli törvények támogatják a roma gyermekeket, de a többségi oktatáshoz való hozzáférésük és az abban való részvételük sok problémát vet fel.

Hivatkozások

- AAP/APHA (2002), (American Academy of Pediatrics/American Public Health Association and the National Resource Center for Health and Safety in Child Care), *National Health and Safety Performance Standards: Guidelines for Out-of-Home Child Care*.
- Barnett, W.S., J.T. Hustedt, K.B. Robin and K.L. Schulman (2004), *The State of pre-school: 2004 State preschool Yearbook* (<http://nieer.org/yearbook/>).
- Bowman, B.T., M.S. Donovan and M.S. Burns (eds.) (2001), *Eager to Learn: Educating our Pre-schoolers* –Committee on Early Childhood Pedagogy, National Research Council Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Academy Press, Washington DC.
- Children in Europe (2003), *Early Years Services: Understanding and Diversifying the Workforce*, Issue 5.
- Cleveland, G. and M. Krashinsky (2003), *Financing ECEC in OECD Countries*, OECD, Paris.
- DfES (2005), *Birth to Three Matters*, London, Department for Education and Skills, Sure Start Unit.
- DfES (2006), *Early Years Foundation Stage Curriculum 0-6 Years (draft)*, London, Department for Education and Skills, Sure Start Unit.
- Dockett, S. and B. Perry (eds.) (2001), *Beginning School Together: Sharing Strengths*, Australian Early Childhood Association.
- Education Week (2005), *Quality Counts, 2006*, 10th Edition, Bethesda, MD.
- Elkind D. (2003), "The First Grade Challenge: Transition Stress", November 2003 *Exchange Magazine*, www.childcareexchange.com.
- EPPE (1997-2007), *The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project. A Longitudinal Study*, <http://k1.ioe.ac.uk/schools/ecpe/eppe/index.htm>.
- EUROSTAT (2000), *Key Data on Education in Europe, 1999-2000*, European Commission, Luxembourg.
- International Social Survey Programme (1994 and 2002), *Family and Gender Roles II and III*, Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung, University of Cologne.
- Laevers, F. (2003), *Experiential Education: Making Care and Education More Effective through Well-being and Involvement*, Leuven, Belgium.
- Leseman, P. (2002), *Early Childhood Education and Care for Children from Low-income or Minority Backgrounds*, OECD, Paris.
- Lpfö (1998), *Laroplan for forskolan*, Utbildningsdepartementet, Stockholm, Sweden.
- Martin-Korpi, B. (2005), "The Foundation for Lifelong Learning", in *Children in Europe*, Issue 9, September, Edinburgh.
- Murphey, D.A. and C.E. Burns (2002), "Development of a Comprehensive Community Assessment of School Readiness", *Early Childhood Research and Practice*, Vol. 4(2), p. 22, <http://ecrp.uiuc.edu/v4n2/murphey.html>.
- National Center for Early Development and Learning (NCEDL) (2002), *Transition to Kindergarten*, NCEDL, FPG Child Development Institute, Chapel Hill, NC.
- NICHHD (1997), "The Effects of Infant Child Care on Infant-mother Attachment Security, Results of NICHD Study of Early Child Care", *Child Development*, Vol. 68(5), pp. 860-879.
- Oberheumer, P. and M. Ulich (1997), *Working with Young Children in Europe: Provision and Staff Training*, Paul Chapman Publishing, London.
- OECD (2001), *Starting Strong: Early Childhood Education and Care*, OECD, Paris.
- OECD (2003), *Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life*, Vol. 2, OECD, Paris.
- OECD (2004), "Starting Strong: Curricula and Pedagogies in Early Childhood Education and Care – Five Curriculum Outlines", OECD, Paris.

- Petriwskyj, A. K. Thorpe and C. Tayler (2005), "What he in the Construction of Transition to School in Three Western Regions, 1990-2004", *International Journal of Early Years Education*, Vol. 13(1), pp. 55-69.
- Rinaldi, C. (2006), *In dialogue with Reggio Emilia: Listening, Researching and Learning*, Routledge, London and New York.
- Schumacher, R., D. Ewen, K. Hart and J. Lombardi (2005), "All Together Now: State Experiences in Using Community-based Child Care to Provide Pre-kindergarten", Centre for Law and Social Policy (CLASP) Policy Brief No.5, May, www.clasp.org/publications/cc_brief5.pdf.
- Sinko, P. (2006), "Pre-school in Finland", PowerPoint presentation, Morelia, March.
- Siraj-Blatchford, I., K. Sylva, B. Taggart, P. Sammons and E. Melhuish (2003), "The EPPE Case Studies", *Technical Paper 10*, University of London/Department for Education and Employment, Institute of Education, London.
- Skolverket (2004), *Pre-school in Transition: A National Evaluation of the Swedish pre-school*, National Agency for Education, Stockholm.
- Thorpe, K., C. Tayler, R. Bridgstock, S. Grieshaber, P. Skoien, S. Danby and A. Petriwskyj (2004), "Preparing for School", *Report of the Queensland Preparing for School Trials 2003/4*, Department of Education and the Arts, Queensland Government, Australia.
- Weikart, D. (1992), "Appropriate Developmental Early Childhood Education", *Educare in Europe*, UNESCO, Paris.
- Weikart, D., P. Olmsted, J. Montie, N. Hayes and M. Ojla (eds.) (2003), "A World of Pre-school Experiences: Observations in 15 Countries", *The IEA Preprimary Project Phase 2*, High/Scope Press, Ypsilanti, Michigan.

4. fejezet

Az univerzális hozzáférés, különös tekintettel az eltérő támogatást igénylő gyermekekre

A 4. fejezetben áttekintjük a hozzáférés komplex fogalmát, valamint az univerzális és megfelelő hozzáférés mellett szóló érvrendszert. A 3-6 éves korú gyermekek jelenlegi felvételi arányaival kapcsolatosan táblázatokat mutatunk be, valamint megismételjük a Biztos alapokon (OECD, 2001) ajánlásait, hogy ennek fényében értelmezzük a koragyermekkori nevelés és gondozás nemzetközi hozzáférési arányait. Ennek során viszont némi óvatossággal kell eljárunk. Fel kell tennünk ugyanis a kérdést, hogy mit kell felvennünk az adatok közé, és kell kizárunk onnan, és a nyers adatokat minden esetben össze kell vetnünk a megfelelő hozzáférés fogalmával. A fejezetben foglalkozunk kell az iskolaidőn kívül történő gondozással is, és azokkal az erőfeszítésekkel, melyekkel az egyes országok igyekeznek kiterjeszteni ezt a gondoskodási formát. Továbbra is kritikus kérdés, hogy növelni kell a 3 év alatti gyermekeket befogadó, működési engedéllyel rendelkező szolgáltatók számát. Összehasonlítjuk a 3 év alatti gyermekeket nevelő nők foglalkoztatási arányát és a működési engedéllyel rendelkező szolgáltatók tényleges felvételi adatait. Ebből az a következtetés adódik, hogy sok nő rész munkaidőben dolgozik ebben az időszakban, a gyermekek nagy hányadát pedig továbbra is az informális vagy működési engedéllyel nem rendelkező szolgáltatóknál helyezik el. A fejezetben a gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos politika kérdéseit is felvetjük, vázlatosan leírjuk az egyes országoknak a gyermekgondozással és szülői léttel kapcsolatos különböző szakpolitikai megközelítéseit. Az utolsó megtárgyalt téma az lesz, hogy miképp lehet egyenlő hozzáférési esélyt biztosítani a gyermekeknek a jó minőségű koragyermekkori szolgáltatásokhoz. Ezen a témán belül is kiemelt figyelmet szentelünk az eltérő szükségletű, valamint a társadalmi-gazdasági, kulturális és/vagy nyelvi tényezők miatt többlet tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekeknek. Sokféle kezdeményezésre fogunk hivatkozni, ami az egyes országokban e területen létrejött. A jelentős főbb táblái közül több ebbe a fejezetbe került: a koragyermekkori szolgáltatások főbb intézményi formái a résztvevő országokban; a jelenlegi hozzáférési arány a koragyermekkori szolgáltatásokhoz; a koragyermekkori ellátáshoz fűződő jogosultság az egyes OECD országokban; az anyasági, apasági és gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos szakpolitikák; a politika viszonya a 3 év alatti gyermekekhez és szüleikhez.

2001-ben a *Biztos alapokon* sok ország esetében állapította meg a törekvést arra, hogy a gyermekek számára 3-4 éves koruktól univerzális hozzáférést biztosítsanak a koragyermekkori neveléshez. Az univerzális ellátás nem okvetlenül jelent teljes lefedettséget, mivel a különböző életkorokban és a különböző családi helyzetekben óhatatlanul eltérnek a koragyermekkorral kapcsolatos szükségletek és igények. Univerzális hozzáférésről beszélünk például Finnország esetében, mivel a gyermekeknek feltétel nélküli joguk van a napközbeni gondozáshoz. Ugyanakkor viszont a beiratkozási arány relatíve alacsony, összehasonlítva Belgiummal és Franciaországgal. Ez valószínűleg annak tudható be, hogy az önkormányzatok inkább az otthoni gondozást támogatják ahelyett, hogy a koragyermekkori szolgáltatások létrehozásának drágább alternatíváját ösztönöznék. Ugyanezt a politikát látjuk a németországi önkormányzatoknál, ami azt a paradox helyzetet eredményezi, hogy a közigazgatás igyekszik a közszolgáltatások igénybevételelétől eltántorítani a szülőket, miközben a kutatások szerint azok biztosítják a nemek közötti egyenlőséget, és valódi hasznot hajtanak a hátrányos helyzetű csoportok gyermekeinek. Az univerzális hozzáférés azt jelenti, hogy az ellátás minden olyan gyermek számára biztosított, akinek a szülei ezt igénybe kívánják venni. Ez a megközelítés ellentétben áll a koragyermekkori szolgáltatások célzott megközelítésével, melynek keretében a kormány elsősorban a gyermekek bizonyos csoportjainak programjaira biztosít közfinanszírozást, miközben jelentősen kevesebb támogatást szán a többségre.

Az univerzalitás iránti lelkesedést nem osztja minden ország. Felmerül a kérdés, hogy vajon az univerzális megközelítés egyenlő esélyeket biztosít-e, és ha igen, akkor miképp kellene az ellátást méltányos és hatékony módon kiterjeszteni. Nem lenne-e méltányosabb például az olyan programokra áldozni, melyeknek célcsoportját az iskolai kudarc szempontjából veszélyeztetett gyermekek alkotják, ahelyett, hogy minden adófizetőtől (beleértve ebbe az alacsony és közepes jövedelmű családokat is) elvárnánk a középosztálybeli gyermekek programjainak finanszírozását, hiszen a középosztálybeli szülők képesek a szolgáltatásokért fizetni? Ráadásul, az univerzális korai nevelési programok rendszerint az állami iskolarendszerben kapnak helyet. Sok szempontból ez nagyon előnyös lehet: a koragyermekkori nevelési programok szolgáltatásainak szervezése általában nagyobb fokú egyenlőséget biztosít, megfigyelhetően magasabb minőséget garantáló szttenderdekkel dolgozik, és jobban képzett munkatársakat alkalmaz, mint a gyermekgondozási programok. Jelentős gyengeség viszont az állami iskola-előkészítő programok értékelésének hiánya. A kormány által finanszírozott programok kritikusai megerősítik, hogy kevés állam hajt végre programértékelést, és így a szülők nem tudják megállapítani a korai fejlesztő programok valódi hozadékait gyermekük számára (Currie, 2004). Ráadásul, a kutatások általában a „veszélyeztető” háttérből jövő gyermekekre összpontosítanak, és nem vizsgálják a (többségi) középosztálybeli gyerekeknél mutató eredményeket.

Az univerzális szolgáltatások támogatói válaszukban rámutatnak, hogy a célzás költséges és nem hatékony. Az olyan programok, mint a Head Start, a legtöbb szegény

gyermeket nem érték el, és ugyanakkor kizárták azokat az alacsony jövedelmű családokat, amelyek épphogy meghaladták a támogatott szolgáltatások jogosultsági küszöbét. Ezek a gyermekek szintén nagymértékben profitáltak volna az ingyenes állami szolgáltatásokban való részvételből. Jelenlétük biztosította volna az iskolai osztályokban és a szülői testületekben a különböző társadalmi osztályok és más etnikai csoportok keveredését is, amire a szegény vagy bevándorló családok gyermekeit befogadó programokban szükség van (Barnett *et al.*, 2004). A célzott hozzáférés esetén a közpénzekből finanszírozott koragyermekkori szolgáltatások kizárólag a veszélyeztetett gyermekek számára nyitottak, és nem jelentenek minden gyermek számára elérhető közjóságot. Például az Egyesült Államokban a *Head Start* teljes állami finanszírozást kap¹, miközben a három-négy évesek univerzális korai nevelési szolgáltatásainak állami finanszírozását még messze nem érték el.

Mit javasolt a Biztos alapokon?

A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) arra ösztönözte az országokat, hogy vállalják a hozzáférés univerzális megközelítését, különös tekintettel a 3 év alatti és az eltérő vagy többlet tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekekre. Miközben a koragyermekkori szolgáltatások csaknem univerzálisak a három vagy négy évesek számára az európai országokban, több figyelmet kellene szánniuk a következőkre:

- *Univerzális és megfelelő hozzáférés biztosítása a 3-6 éves korosztály számára.* A megfelelőség akkor válik kérdéssé, amikor az elérhető ellátás nem elégíti ki egy gyermek vagy a szülei sajátos szükségleteit, például a gyermeknek eltérő vagy többlet tanulási szükségletei vannak, és nem elérhető egy befogadó program a helyi gyermekközpontban vagy iskola-előkészítőben. Másik gyakori példa az, amikor az elérhető koragyermekkori szolgáltatások nem elégítik ki a dolgozó szülők szükségleteit, mert például az óvoda – vagy az iskolához csatlakozó hagyományos kisgyermek program – csak félnapos munkarenddel működik, és csak a tanév ideje alatt.
- *Kiterjeszteni a csecsemők és kisgyermekek számára nyújtott ellátást a gyermekgondozási szabadság idejére is.* Az országjelentések azt mutatják, hogy a gyermekgondozási szolgáltatások iránt nagy igény van, amit kevésbé tudnak kielégíteni, még az olyan országokban is, amelyek hosszú gyermekgondozási szabadságot biztosítanak. Egyre több nő szeretne egyszerre gyermeket nevelni és fejlődni a szakmai életében is. A számukra elérhető szolgáltatások gyakran informálisak vagy a szolgáltatók nem rendelkeznek működési engedéllyel, és így minőségük is kétséges. Amikor rendelkezésre áll a működési engedéllyel rendelkező, megfizethető gyermekgondozási szolgáltatók hálózata, akkor a rokonok vagy működési engedéllyel nem rendelkező családi napközik háttérbe szorulnak. A magasabb képzettségű szülők minden országban inkább a formális intézményi szolgáltatásokba íratják be gyermekeiket, ha ez lehetséges.
- *Egyenlő hozzáférési esély biztosítása, mely minden gyermek számára egyenlő esélyt nyújt a minőségi koragyermekkori szolgáltatásokba való bekerülésre, tekintet nélkül a családjuk jövedelmére, a szülei foglalkoztatási státuszára, speciális nevelési igényeikre vagy az etnikai/nyelvi hátterükre.* A kormány feladata a szükségletek vizsgálata, olyan célok megállapítása és stratégiák kidolgozása, amelyekkel az egyenlő hozzáférési esélyek megvalósíthatók.

A hozzáférés fogalma

Mielőtt a hozzáférésre vonatkozó adatokat elemeznénk az egyes országokban, érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a hozzáférés komplex fogalom. A nemzetközi szervezetek által biztosított adattáblákat fenntartásokkal kell kezelni, mivel általában a koragyermekkori szolgáltatások szűk definícióját használják (Oktatás Egységes Nemzetközi Osztályozási Rendszere [ISCED] 0. szintje), és nem képesek magyarázni vagy figyelembe venni a koragyermekkori szolgáltatások területének fontos belső tényezőit, például a következőket:

- *A hozzáférés feltételei.* A hozzáférés ingyenes vagy fizetni kell érte? Ha fizetni kell érte, akkor megfizethető-e minden szülő számára? A hozzáférés egyenlő esélyű? Jogosultsági kritériumok irányítják? Az alacsony jövedelmű családok gyermekei kapnak-e költségtérítést a fizetős szolgáltatások igénybevételéhez? Az eltérő tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekek kapnak-e első kézből származó információt a szolgáltatásokról és a kiegészítő forrásokról? Milyen korban kezdődik a kötelező ingyenes iskoláztatás?
- *A hozzáférés időtartama.* A hozzáférés tipikusan egyes alkalmakra, fél napra vagy teljes napra szól? Hozzáférnek-e a szülők és a gyermekek a különféle szolgáltatásokhoz az egész munkanap folyamán, egész évben? Az ellátás alkalmas-e a családoknak, beleértve ebbe a falusi és a vándorló családokat?
- *A hozzáférés milyensége.* A hozzáférés csak egy típusú szolgáltatásra vonatkozik, vagy vannak más szolgáltatások is – mint a gyermekgondozási szabadság, a családi napközi, a játszócsoportok és az iskola utáni ellátás –, melyeket figyelembe vesznek az ellátás teljes térképében? A 4.1. táblázat lent a főbb intézménytípusokat mutatja a résztvevő országokban, ezzel illusztráljuk a koragyermekkori ellátás komplexitását.

4.1. táblázat A koragyermekkori ellátás főbb intézményi formái az OECD országokban

A gyermekek kora	0 (születés)	1	2	2.5	3	4	5	6	7
Ausztrália	Működési engedéllyel rendelkező intézmények és családi napközik a 4 éves korú gyermekek 61,5%-át, a 0-3 éves korúak 24,6%-át fogadják be, az adatokban benne vannak az egyalkalmas és hosszú napos periódusok					Óvodák vagy befogadó osztályok: kb. a 4 évesek 17%-a, az 5 évesek 84%-a		Kötelező iskola 6 éves korban	
Ausztria	Tagesmutter (családi napközi) és Krippen (bölcsőde) a 0-3 évesek 8,9%-át gondozza				Az óvodákba a 3-6 éves korúak 80%-át íratják be			Kötelező iskola 6 éves korban	
Belgium (Flandria)	DOG-ok (családi napközik – dominánsak Flandriában) és a Kinderdagverblijf (bölcsődék) együtt a 0-3 évesek 34,2%-át, a 0-1 évesek 31%-át, az 1-2 évesek 42%-át, a 2-3 évesek 32%-át gondozzák			Kleuterschool (kisgyermek iskolák) 2,5 éves kortól: a beiratkozási arány a 2,5 éveseknél 90%, 3 éves kortól már csaknem 100%				Kötelező iskola 6 éves korban	
Belgium (Francia)	Gardiennes encadrées (családi napközi) 12% Crèches 0-1 éveseknek (12%) és gyermekintézmények 1-3 éveseknek (21,5%) együtt lefedik a 0-3 évesek 18%-át			École maternelle: 2,5 éves kortól: a beiratkozási arány a 2,5 éveseknél 90%, 3 éves kortól már csaknem 100%				Kötelező iskola 6 éves korban	
Csehország	Csekély számú bölcsőde					Materska skola (óvoda) a 3-4 évesek 76%-át, az 5-6 évesek 98%-át gondozza		Kötelező iskola 6 éves korban	
Dánia	Napközbeni gondozó szolgáltatások (dagtilbud) fogadják be 6 hónapos kortól 6 éves korig a gyermekeket. Szolgáltatások: Dagpleje (családi napközi) a 3 éves kor alatti gyerekek 45%-át gondozza; a Vuggestuer (bölcsőde) és az Adlersintegrer (széles korcsoportos integrált szolgáltatás) együtt a 3 év alatti gyermekek további 15%-át, valamint a 3-6 éves korúak kb. 38%-át látja el; a Børnehaver (óvodák) a 3-6 éves korú gyermekek 58%-át fogadják.							Az óvodai osztályokba (børnehaverklasse) a 6-7 évesek 98%-a iratkozik be	Kötelező iskola 7 éves kortól
Finnország	Perhepäivähoido (családi napközi) és a Päiväkotit (önkormányzati korai nevelési intézmények) együtt az 1-2 éves korúak 27,5%-át, a 2-3 évesek 44%-át, 5 éves korúak 73%-át gondozzák, a gyermekek 54%-a a családi napközikbe, 46%-a központokba jár							Esiopetus (iskola-előkészítő) a 6-7 éves korosztály 96%-át fogadja	Kötelező iskola 7 éves kortól

4.1. táblázat A koragyermekkori ellátás főbb intézményi formái az OECD országokban folytatás

A gyermekek kora	0 (születés)	1	2	2.5	3	4	5	6	7
Franciaország	Az <i>Assistantes maternelles</i> a 0-3 éves korúak 18%-áról, a bölcsődék 8%-áról, más működési engedéllyel rendelkező szolgáltatások a gyerekek 6%-áról gondoskodnak			Az <i>école maternelle</i> 2 éves kortól a gyermekek 35%-át, 3 éves kortól csaknem 100%-át gondozza. 3 éves kortól a gyermekek ingyenes ellátásra jogosultak.			Kötelező iskola 6 éves korban		
Hollandia	<i>Gastouderopvang</i> (családi napközi) és <i>Kinderopvang</i> (gyermekgondozó intézmények) a 0-4 éves korosztály 23%-át fogadja be. További 5-10% iratkozik be az önkormányzati, a hátrányos helyzetű gyermekek számára létrehozott korai nevelő szolgáltatásokba. Összességében a 2-4 éves korosztály 89%-a jár játszócsoportba vagy részesül más típusú szolgáltatásban.			Iskola előtti nevelés 4-6 évesek: csaknem minden gyermek beiratkozik 4 éves korában			Kötelező iskola-előkészítő 5 éves kortól		
Írország	Működési engedéllyel rendelkező családi napközik és bölcsődék gondozzák a 0-4 éves korú gyermekek 10-15%-át. A legtöbb gyermeket a család vagy működési engedéllyel nem rendelkező, informális gyermekgondozók látják el.			A 3 éves korú gyermekek 4%-a, a 3-6 éves korúak 56%-a részesül az iskola előtti nevelésben. 5 éves korra a beiratkozási arány megközelíti a 100%-ot			Kötelező iskola 6 éves korban		
Kanada	Nincs pontos adat a 0-4 éves korosztályról. Québec kivételével az állami támogatás gyenge, sok magán és nem ellenőrzött szolgáltató működik. Québecben a 0-4 évesek 38%-át íratják be. A intézményi és családi napközikben a 0-6 éves korosztály 24%-át gondozzák			Óvoda isebbeknek: Ontario 4-5 évesek 40%-a, Québec 50%*			Óvoda: 5-6 évesek 95%-a beiratkozik a legtöbb tartományban és területen		
Korea	Kiterjedt családi és informális gondozás. Párhuzamos rendszerek különböző minisztériumok felügyelete alatt: a gyermekgondozási intézmények a 0-3 éves korú gyermekek 10%-át, a 3-5 évesek 31%-át, az 5-6 évesek 23%-át fogadják be			Az Oktatási Minisztérium óvodái a 3-4 évesek 12%-át, az 5-6 évesek 45%-át gondozzák			Kötelező iskola 6 éves korban		
Magyarország	A bölcsődék és családi napközik a 0-3 éves korosztály 9,3%-át látják el			Az óvodába a 3-5 éves korosztály 85%-a, az 5-6 évesek 97%-a jár			Az óvoda 5 éves kortól kötelező		
Mexikó	Az <i>Educación inicial</i> (bölcsőde) a 0-3 éves korosztály 3%-át fogadja be.			(Jövőben kötelező) <i>educación preschool</i> 3 éves korban fog kezdődni, de jelenleg a 3-6 éves korúak 81%-áról gondoskodik (55% 3-5, 88% 5 év fölött)					
Nagy-Britannia (Anglia)	Túlnyomórészt magán bölcsődék, gyermekvigázók és játszócsoportok gondoskodnak a 0-3 éves korúak 26%-áról, de az Oktatási Minisztérium felügyelete alatt.			Játszó-csoportok és óvoda a 3-4 évesek 95%-ának			A 4-5 évesek 100%-a jár a befogadó osztályba és óvodába		
Németország	A <i>Krippen</i> (intézményi bölcsőde) a korábbi Kelet-Németországban a 0-3 éves korúak 37%-át, a korábbi Nyugat-Németországban kb. 3%-át gondozza			Az általában egész napos óvodába a 3-6 éves korú gyermekek 90%-át íratják be a volt Kelet-Németország területén. Ezek többnyire a szociális/családi szolgáltatásokhoz tartoznak, de időnként a helyi oktatási minisztériumhoz.			Kötelező iskola 6 éves korban		
Norvégia	A <i>Barnehager</i> (óvodák) és a vidéki <i>familiebarnehage</i> (családi napközik), melyek többsége magán, kisebbsége állami, a 0-6 éves korúak 48%-át, a 3-6 évesek 88%-át gondozzák.			A <i>scuola dell'infanzia</i> a 3 év fölötti gyermekek 70-90%-át fedi le (régitől függően); az 5-6 éveseknél az arány 96%.			Kötelező iskola 6 éves korban		
Olaszország	<i>Asili nidi</i> (bölcsőde) a 0-3 éves korú gyermekek 18,7%-át gondozza. A gyermekek többségét a családok vagy informális szolgáltatók látják el.			A <i>Jardims de infancia</i> fogadja be a 3 éves korúak 60%-át és az 5-6 évesek 90%-át.			Kötelező iskola 6 éves korban		
Portugália	Családi bölcsődék (1,5%) és bölcsődék (11%) a 3 éves korúak 12,5%-áról gondoskodnak			A <i>Familiedaghem</i> (családi napközi) gondozza a gyermekek 8%-át különösen a vidéki területeken. Az egész napos <i>forskola</i> fogadja be az 1-2 évesek 45%-át, a 2-3 évesek 86%-át, a 4-5 évesek 91%-át, az 5-6 évesek 96%-át.			Kötelező iskola 6 éves korban		
Svédország							Iskola-előkészítő osztályba 91% iratkozik be, a másik 9% iskolába iratkozik		
USA	Túlnyomórészt magán gyermekgondozó intézmények és családi napközik a 0-3 éves korosztály 50%-át látják el (ezek közül 38% rendelkezik működési engedéllyel)			A 3-4 éves gyermekek 40%-át, a 4-5 évesek 70%-át íratják be nevelési programokba (elő-óvodák, magán óvodák, Head Start, vásárolt szolgáltatások). A Head Start a 3-4 éves korúak 11%-áról gondoskodik.			Kötelező iskola 6 éves korban		
				5 éves kortól a gyerekek több mint 80%-a beiratkozik az állami finanszírozású óvodába (nevelési pártfogók)					

Kulcs:

- Családi napközi, a szociális, egészségügyi ellátáshoz vagy családi szolgáltatásokhoz tartozó bölcsőde.
- Iskola-előkészítő és más szolgáltatások az oktatási minisztérium vagy intézet felügyelete alatt.
- Ingyenes és kötelező alapfokú vagy iskola-előkészítő nevelési szolgáltatás.
- A szolgáltatások vegyes rendszere, néhány az oktatási minisztérium vagy intézet felügyelete alatt áll.

- *A hozzáférés megfelelősége és minősége.* Rugalmasak-e a szolgáltatások, illeszkednek-e a kisgyermekek szükségleteihez (nem pusztán „megőrző” szolgáltatások, hanem olyan környezet, amelyben a gyermekekről képzett szakemberek gondoskodnak, akik képesek fenntartható fejlesztési programot ajánlani)? A hozzáférés megfelel-e a kisgyermekeknek, vagy a szolgáltatások az alapfokú iskolarendszer részét képezik, olyan feltételekkel és pedagógiával, ami az idősebb gyermekeknek felel meg? Az alapvető minőség-indikátorok – a gyermek/alkalmazott arány, a csoportnagyság, a nevelők képzettségi szintje és képesítése, az anyagok és a környezet minősége – figyelembe vesznek-e minden gyermeket, akinek a hozzáférést ajánlják? Megfelelő-e a hozzáférés a speciális támogatást igénylő gyermekek számára?

1. Univerzális és megfelelő hozzáférés biztosítása minden 3-6 éves gyermek számára

A 3-6 éves korcsoport koragyermekkori szolgáltatásokhoz való hozzáférési rátái az OECD országokban

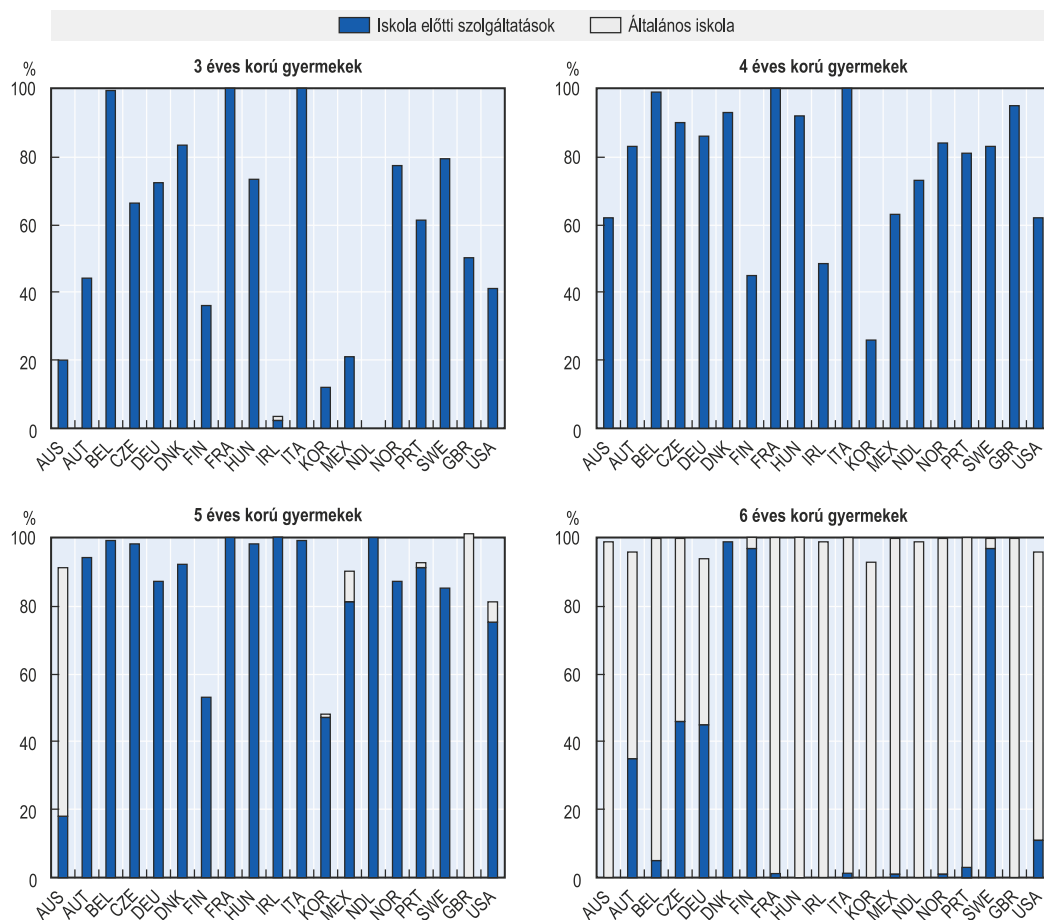
Európában általában elfogadják a 3-6 évesek univerzális hozzáféréseinek koncepcióját. A legtöbb ország legalább két éves ingyenes, közpénzből finanszírozott ellátást nyújt valamennyi gyermeknek az alapfokú oktatásba való belépés előtt. Valójában – Írország és Hollandia kivételével – az ilyen hozzáférés általában 3 éves kortól és egy már rényi országban még korábbi életkortól törvénybe foglalt jog. Európában a korai nevelési programok gyakran ingyenesek, és az iskolákhoz kapcsolódnak. Az Európán kívüli OECD országok többsége csak 5 éves kortól biztosít ingyenes hozzáférést a koragyermekkori nevelési szolgáltatásokhoz. Ausztráliában, Koreában és az USA néhány tagállamában sok gyermeket 4 éves korban iratnak be az ingyenes állami programokba, de az ellátás általában sokkal gyengébb, mint az európai országokban.

Az univerzális ellátás ügyét tovább segítették Európában az Európai Unió 2002-es barcelonai találkozóján elfogadott, 2010-re vonatkozó célok, melyek arra ösztönözték a tagországokat, hogy biztosítsanak a 0-3 éves korú gyermekek egyharmada, valamint a 3-6 évesek több mint 90%-a számára támogatott, egész napos elhelyezést. A *Biztos alapon* kötetnek az univerzális és megfelelő hozzáférésre vonatkozó ajánlásai nem határoztak meg elérendő célokat vagy szinteket, de – ahogy fentebb már írtuk – szintén foglalkoztak a hozzáférés belső alkotóelemeivel, és a magas szintű lefedettséget az országok teljesítményének csak egy aspektusaként tekintették. Máig körülbelül öt ország – Belgium (Flandria), Dánia, Franciaország, Norvégia és Svédország – érte el a barcelonai célokat mindkét gyermekcsoport esetében, bár a minőség különböző szintjein. Finnországról szintén elmondhatjuk, hogy elérte a célokat, mivel bár a 3 év alatti ellátásban részesülő gyermekek aránya 24,7%, ha az 1 év alatti gyermekeket kihagyjuk (Finnországban csaknem minden szülő igénybe veszi a gyermekgondozási szabadságot), akkor az arány felugrik 36,7%-ra. Számos ország jó úton van afelé, hogy hasonló eredményeket érjen el.

Bár a 4.1. ábra csaknem minden ország esetében magas hozzáférési rátákat látunk, a grafikon elrejt néhány alapvető problémát. A kutatások és az OECD áttekintések tapasztalatai azt sugallják, hogy azok a gyermekek, akik nem jutnak hozzá a szolgáltatá-

sokhoz, gyakran az eltérő vagy többlet támogatást igénylő, azaz fogyatékkal élő, hátrányos helyzetű környezetből jövő vagy etnikai/kulturális kisebbséghez tartozó gyermekek (Leseman, 2002). Ráadásul a kisgyermeknek nyújtott szolgáltatások minőségét és időtartamát nem jelzi a grafikon, például az Egyesült Királyságban a 4 éves korúak lefedettségi rátája a valóságban gyakran napi két és fél óra, évi kilenc hónapra kiterjedő ellátási jogosultságot jelent, ezzel szemben a svéd ellátórendszer egész napos gondoskodást biztosít, ha a szülők azt kívánják, minden évben tizenegy hónapig.

4.1. ábra A 3-6 éves gyermekek felvételi aránya a szabályozott koragyermekkori nevelési és gondozási, illetve iskola előtti nevelési szolgáltatásokba

Megjegyzés: A sötét oszlop az ábrán a választható, iskola előtti, intézményes ellátásba való beiratkozásra vonatkozik (időnként egy általános iskolán belül), melyet arra hoztak létre, hogy elősegítse a gyermekek kognitív és szocioemocionális fejlődését, 3 éves kortól az tankötelezettségi korig. A világosabb oszlop a hivatalos, általános iskolai beiratkozásra vonatkozik.

A koreai adatok csak az Oktatási Minisztérium óvodáiba beiratkozottakra vonatkoznak. A párhuzamos gyermek-gondozási rendszerben a 3-4 évesek 44%-a, a 4-5 évesek 36,7%-a, az 5 évesek 31,7%-a iratkozik be a gyermekgondozó intézményekbe. A teljes beiratkozási arány Koreában (az óvodák és a gyermekgondozó intézmények együtt): 3 évesek 59,5%, 4 évesek 66,4% és 5 évesek 78,9% 2004-ben.

Forrás: OECD education database, 2005 és a nemzeti háttérjelentések.

Országokként jelentős mértékben különbözik az az életkor, amelyben a gyermekek rendszerint részesülhetnek a szolgáltatásokból, (lásd a 4.2. táblázat). Két tényező befolyásolja leginkább: a fizetett gyermekgondozási szabadság hossza és az az életkor, amikor az ingyenes korai nevelési program vagy az általános iskola kezdődik. Az ingyenes korai nevelési programba Belgiumban a gyermekek többsége 30 hónapos korban iratkozik be, Franciaországban egyre gyakoribb a 2 éves kori beiratkozás; Ausztriában, a Csehországban, Németországban, Magyarországon, Olaszországban, Norvégiában (a többség), az Egyesült Királyságban 3 éves kortól kerülnek a gyermekek az ingyenes korai nevelő programba; míg 4 év a korhatár Írországban (többség) és Hollandiában; 5 év Ausztráliában, Kanadában, Koreában (többség), Mexikóban és az Egyesült Államokban, bár egyre több férőhely elérhető a 4 éves korúaknak.² Az északi országokban (kivéve Norvégiát) az önkormányzatok kötelessége férőhelyet biztosítani a térítési díjas intézményekben vagy a családi napköziben az azt igénylő családok számára, nem csak 3 éves kortól, hanem a gyermekgondozási szabadság lejártának idejétől. Ezekben az országokban a nélkülöző gyermekek esetében a szülői térítési díjat rendszerint elengedik. Mexikóban az államokat jelenleg törvény kötelezi arra, hogy 3 éves kortól korai nevelési szolgáltatásokat biztosítsanak a gyermekek számára, és a részvételt valamennyi gyermek számára kötelezővé tették ettől az életkortól. Kanadában és az Egyesült Államokban a legtöbb iskolakerület 5 éves kortól törvényes vagy gyakorlati jogosultságot biztosít a gyermekeknek a félnapos szolgáltatásra, a tanév időtartamára, melyet a korcsoport 80%-100%-a igénybe is vesz. A kisebb gyermekek (5 éves kor alatt) hozzáférése az állami programokhoz sokkal korlátozottabb, bár az Egyesült Államokon belül a tagállamok többségében egyre erőteljesebb fejlődés tapasztalható az állami finanszírozású, óvoda előtti ellátás területén (lásd az E függelékben az Egyesült Államok országprofilját). A kanadai Québec tartományban jelentősen növekedett a működési engedéllyel rendelkező gyermekgondozási férőhelyek száma a tartományban élő gyermekek számára. Kanadában egyedül Québec tartományban jött létre csaknem az összes engedélyezett koragyermekkori férőhely 1998 óta. Ausztráliában az iskola előtti ellátás az államok és a területek felelőssége. A 4 éves gyermekek többsége (átlagban 83%-a) és a 3 éves gyermekek 17,1%-a látogatta az állami finanszírozású iskola-előkészítőket 2003-2004-ben. Ezen felül 2002-ben a 3 éves gyermekek 47,4%-a, a 4 évesek 35,8%-a, az 5 évesek 9,2%-a vette igénybe a hivatalos gyermekgondozási szolgáltatásokat (hosszú napos gondozás, családi napközi és alkalmoszerű gondozás).

Portugáliában az iskola előtti hálózatra szánt közkiadások számottevő növekedése azt jelentette, hogy 1996 és 1999 között a lefedettség drámaian megnövekedett, a 3 évesnél idősebb gyermekek 57%-áról 72%-ára. Az 5 évesek több mint 90%-a profitál a *jardim de infância* (óvoda) ingyenes, napi ötórás foglalkozásaiból. A németországi történet hasonló a 3 és 6 éves kor közötti gyermekek esetében, de a fejlődés hosszabb idő alatt zajlott le: az 1970-es években a gyermekek kevesebb, mint 30%-a járt az óvodába, mára a korcsoport 90%-a iratkozik be a nyugati országrész többnyire félnapos, a keleti országrész egész napos programjaira. 1996-ban törvénybe iktatták a gyermekek jogát az óvodai elhelyezésre. Koreában az állam szintén sokkal többet áldoz a koragyermekkori szolgáltatásokra: jelenleg minden 5 éves jogosult az ingyenes óvodai ellátásra, de a kereslet messze meghaladja a kínálatot, így csak körülbelül a gyermekek 50%-a kap valóban ellátást. Az alacsony jövedelmű családokból jövő 4 évesek további 20%-a szintén jöget kapott az ellátásra a közelmúltban.

4.2. táblázat A koragyermekkori ellátásra való jogosultság az OECD országokban

	A jogosultság természete	Életkor	A gondozási nap hossza	A jogosultság hossza	Ingyenes vagy térítési díjas
AUS	- A 0-4 éves korú gyermekek nem jogosultak az ellátásra. A Child Care Benefit (gyermekgondozási támogatás) az engedéllyel rendelkező szolgáltatások igénybevételéhez nyújt támogatást - Az iskolaelőkészítőre sem biztosít a törvény jogot, a legtöbb állam viszont biztosít ingyenes vagy majdnem ingyenes iskolaelőkészítő (pre-school) szolgáltatást a 4-5 évesek számára	4-6 év	Rendszerint fél napos	Nincs jogosultság, de – az államtól függően – az iskola előtti ellátás elérhető az 1-2 évesek számára	Általában ingyenes (az államtól függ)
AUT	- A 0-3 éves korúaknak nincs törvényben biztosított jogosultsága a szolgáltatásokra - Törvényben biztosított jogosultsága van az óvodára a 3-6 éves korúaknak	3-6 év	Egyre inkább egész napos	3 év	Térítési díjas
BEL	- Nincs törvényben biztosított jogosultság a koragyermekkori szolgáltatásokra 2,5 év alatt, viszont a támogatott szolgáltatások széles körben elérhetőek (a kínálat nem elégti ki a keresletet): a francia közösségben a szolgáltatások főleg bölcsődék; a flamand közösségben inkább családi napközik - Törvényben biztosított jogosultság van az iskola előtti szolgáltatásra 2,5-6 éves kor között	0-3 év 2,5-6 év	Egyre inkább egész napos, iskolán kívüli napközi ellátással	3,5 év	Ingyenes
CAN	- Az egyes tartományok törvényei különböznek a koragyermekkori szolgáltatásokra (óvoda) való jogosultság tekintetében, a legtöbb helyen a jogosultság kezdőpontja az 5. vagy 6. életév - Ontarióban a törvény 4 éves kortól biztosít jogosultságot koragyermekkori szolgáltatásokra, Québec jogszabályai a 0-6 éves korosztálynak biztosítanak jogosultságot (nevelő gyermekgondozás a 0-5 éveseknek és óvoda az 5-6 éveseknek)	6 év 4 év 0-6 év	Egész vagy fél napos Fél napos Változó	1 év 1 év 6 évig	Ingyenes Ingyenes Térítési díjas
CZE	- A 3 éven aluli gyermekek nem jogosultak az ellátásra. - A 3-6 éveseknek szóló iskola-előkészítő ellátásra nincs törvényes jogosultság, de a szolgáltatás széles körben hozzáférhető, az 5 évesek elsőbbséget élveznek.	3-6 év	Egész napos	Nincs jogosultság, de a férőhelyek elérhetőek a legtöbb településen, 3 éves kortól	Térítési díjas 4-6 éves kor között ingyenes
DNK	- Az önkormányzatok 87%-a biztosít elhelyezést az 1-5 éves gyermekeknek. - Jogosultság ingyenes óvodai ellátásra az iskolákban. - Jogosultság az napközikre.	0,5-6 év 6-7 év	Általában egész napos	6 év	Térítési díjas, kivéve az iskolában szervezett előiskola osztályokat, melyek ingyenesek
FIN	- Jogosultság intézményben vagy családi napköziben történő ellátásra. - Jogosultság az ingyenes óvodai ellátásra a kisgyermekellátó intézményekben vagy az iskolákban. - Jogosultság az napközikre.	0-7 év 6-7 év	Egész napos Fél napos Iskola után	Minden koragyermekkori + 1 év (fél napos) ingyenes	Térítési díjas Térítési díjas Térítési díjas
FRA	- A 3 éven aluli gyermekek nem jogosultak a koragyermekkori szolgáltatásokra, de széles körben elérhetőek az ellenőrzött, támogatott szolgáltatások, a 2 évesek 35%-a, a 3 évesek több mint 90%-a nyer elhelyezést az ingyenes école maternelle szolgáltatásokban. 3 éves kortól a gyermekek jogosultak az iskolában szervezett koragyermekkori nevelésre.	3-6 év	Egész napos (8 óra)	3 év	Ingyenes
DEU	- A 3 éven aluli gyermekek nem jogosultak az ellátásra. 3 éves kortól törvény biztosít jogosultságot a koragyermekkori szolgáltatásokra.	3-6 év	Egész napos (keleti országrész)	3 év	Térítési díjas
HUN	6 hónapos kortól a dolgozó szülők gyermekei jogosultak koragyermekkori szolgáltatásokra. A gyakorlatban 3 éves korig nincs univerzális hozzáférés a szolgáltatásokhoz, ekkor kezdődik az óvodai ellátás.	0-3 év 3-6 év	Egész napos (10 óra) Egész napos	3 év a gyakorlatban	Ingyenes Ingyenes
IRL	- A 4 éven aluli gyermekek nem jogosultak az ellátásra. 4 éves kortól a gyermekek jogosultak az iskolákban szervezett iskola előtti ellátásra.	4-6 év	Fél napos	2 év	Ingyenes
ITA	- A 3 éven aluli gyermekek nem jogosultak az ellátásra. - Jogosultság az iskolában szervezett kisgyermekellátásra.	3-6 év	Fél napos vagy egész napos	3 év	Térítési díjas Ingyenes az állami rendszerben
KOR	- A 0-5 éves korosztály nem jogosult az ellátásra, de 2006-tól az alacsony jövedelmű családokból jövő gyermekek jogosultságát törvénybe iktatták (20%-os a lefedettség). - Az 5 éven felüliek jogosultak az ellátásra. A kereslet meghaladja a kínálatot: 2004-ben az 5 évesek 20%-a, 2005-ben 30%-a részesült szolgáltatásban, 2006-ra 50%-os lefedettséget kívánnak elérni.	5-6 év	Egész napos a gyermekgondozó intézményekben. Igyekeznek egész napos ellátást biztosítani az óvodákban.	1 év	Ingyenes

4.2 táblázat A koragyermekkori ellátásra való jogosultság az OECD országokban (folytatás)

A jogosultság természete		Életkor	A gondozási nap hossza	A jogosultság hossza	Ingyenes vagy térítési díjas
MEX	– A 3 éven aluli gyermekek nem jogosultak az ellátásra. – 2009-re fogják elérni, hogy a 3 éves kor fölöttiek ingyenes és kötelező ellátást kapjanak az iskolai gyermek-ellátó centrumokban.	3-6 év	Fél napos	3 év	Ingyenes
NDL	– A 4 éves kor alatti gyermekek nem jogosultak az ellátásra, de a veszélyeztetett gyermekek támogatására jelentős forrásokat biztosítanak. – 4 éves kortól törvény biztosít jogot az általános iskolai elhelyezésre.	2-4 év 4-6 év	Fél napos A tanév folyamán	2 év	Ingyenes
NOR	– Nincs jogosultság, de a 4 éven felüli korosztály részesedési aránya 80% felett van, és mire elérik az univerzális beiratkozási arányt, törvényben biztosítják számukra a jogosultságot.	0-6 év	Egész napos	Nincs jogosultság, de a helyek elérhetőek a legtöbb településen 3 éves kortól	Térítési díjas
PRT	– A 3 éven aluli gyermekek nem jogosultak az ellátásra. – 5 éves kortól jogosultak ingyenes ellátásra (<i>jardim</i>). Ezt a jövőben kiterjesztik a 4 évesekre is.	4-6 év	5 óra, 5 nap/hét	2 év	Ingyenes
SWE	– 12 hónapos kortól a dolgozó vagy tanuló szülők gyermekei számára kell biztosítani a szolgáltatást. – 3 éves kortól a kétnyelvű gyermekek ingyenes iskola-előkészítő ellátást kapnak, amit minden 5 és 4 évesre igyekeznek kiterjeszteni. – A 6-7 évesek jogosultak az ingyenes iskola-előkészítő ellátásra, amit az iskolában szerveznek meg. – Az 1-12 éves korosztály minden tagja jogosult az iskola utáni napközi ellátásra.	1-6 év 3-6 év 6-7 év 6-12 év	Egész napos Fél napos Fél napos Iskola után	3 év ingyenes félnapos szolgáltatás elérhető minden gyermek számára	Térítési díjas Ingyenes Ingyenes Térítési díjas
GBR	– A 3 éven aluli gyermekek nem jogosultak az ellátásra. – Univerzális, ingyenes, részmunkaidős koragyermekkori ellátás valamennyi 3 és 4 éves gyermek számára, a kötelező iskoláztatás kezdete előtt.	3-5 év	Jogosultság ingyenes elhelyezésre minden 3-4 éves számára, 12,5 óra/hét, 33 hét/év	2 év a kötelező iskoláztatás előtt (ami Angliában 5 éves korban kezdődik)	Ingyenes
USA	– A 0-5 éves gyermekek nem jogosultak az ellátásra. – Két államban, Georgiában és New York Államban, az összes 4 éves számára ellátást biztosítanak. A veszélyeztetett gyermekek számára több állam biztosít ellátást. – Az iskolai körzetek általában ingyenes óvodai ellátást nyújtanak az 5 éveseknek, amely az alapfokú oktatás részének számít.	 4-5 év 5-6 év	Félnapos, a tanév folyamán (változó) Félnapos, a tanév folyamán (változó)	1 év országszerte	Ingyenes

Az Egyesült Államokban az állami hivatalok programjaikkal általában az alacsony jövedelmű családokat, vagy azokat a gyerekeket célozzák meg, akiket az iskolai kudarc szempontjából veszélyeztetettnek tekintenek, ilyenek például a tizenéves anyák, a fogyatékos vagy a korlátozott angol nyelvtudással rendelkező szülők gyermekei. Gyakran tapasztalnak hozzáférési nehézségeket az alacsony és közepes jövedelmű családok, akiknek nincs lehetőségük a magánellátás költségeit megfizetni, viszont ahhoz túl sokat keresnek, hogy jogosultak lehetnének az állami finanszírozású szolgáltatásokra vagy támogatásokra (Fuller *et al.*, 2005). Az elmúlt években jelentősen növekedtek az alacsony jövedelmű családoknak juttatott szövetségi és állami támogatások (csak néhány államban), például Missouriban. Az állami finanszírozású, 3 és 4 éves gyermekeket befogadó óvoda előtti programok száma is jelentősen növekedett az elmúlt években az Egyesült Államokban (Schulman *et al.*, 1999; NIEER, 2004). Mivel e programok közül sok csak alkalmi vagy félnapos, az államok igyekeznek az óvoda előtti programokat összehangolni a gyermekgondozási segítő programokkal, amelyek segítik a teljes munkaidőben dolgozó szülőket a plusz gondozási idő költségeinek fedezésében. Az államok óvoda előtti programokat is kínálnak a gyermekgondozó intézményekben (beleértve a magán intézményeket is), hogy a gyermekek ugyanabban az intézményben maradhasanak a koragyermekkori program idején túli órákban is (NIEER, 2003).

Megfelelő hozzáférés

A pozitív jelek ellenére sok országban továbbra is probléma a megfelelő hozzáférés. Az eltérő és/vagy többlet tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekek számára a rendelkezésre álló programok gyakran nem jelentenek megoldást, olyannyira, hogy az intézményvezetők esetleg nem is engedik őket beiratkozni, vagy a szülők – érzékelve a gyermek előre látható nehézségeit – egyszerűen lemondanak a beíratásról. Ha a gyermek mégis beiratkozik, az osztályok esetleg túl nagyok e gyermekek számára, vagy nem áll rendelkezésre megfelelően képzett pedagógus, aki gondjaiba venné őket. Ugyanígy, az iskolákon belül létrehozott korai nevelést biztosító programok sem felelnek meg gyakran a kisgyermekek számára a csoportnagyság, valamint a gondozási és pedagógiai megközelítés miatt. Ráadásul az iskola-előkészítők sok esetben nem elégítik ki a dolgozó szülők igényeit sem, például, amikor az óvodák – vagy az általános iskolához kapcsolódó hagyományos „kisiskolák” – fél napos nyitva tartással és csak a tanév idején működnek. A szolgáltatás szünetelhet a nyári, téli és tavaszi szünetben, valamint a pedagógusok továbbképzési napjain. Amennyiben ezek a szolgáltatások nem elegendőnek ki az iskola utáni napközbeni ellátással vagy olyan intenzív, individualizált gondozási szolgáltatással, ami a súlyosan sérült vagy komplex szükségletekkel bíró gyermekek igényeire is válaszolni tud (wraparound service), a helyzet sok kisgyermekes anyát rákényszerít arra, hogy vagy munkájukat részmunkaidőben végezzék, vagy évekre kimaradjanak a munkából.

Iskolaidőn túli ellátás³

Az OECD országok többségében még mindig nem politikai prioritás, hogy a dolgozó szülők gyermekeinek napközti otthonos ellátást szervezzenek. Az ez iránti igény gyorsan növekszik, mivel az iskolában szerveződő koragyermekkori szolgáltatások többsége nem fedi le a munkanap egészét, és a szülők jó része – néhány országban több mint 30%-a – rugalmas munkaidőben dolgozik. Az iskolaidőn túli ellátások koherensebb megközelítésére van szükség. Mostanában csak Dánia (és a korábbi Kelet-Németország), valamint Svédország biztosít elegendő férőhelyet a napközis ellátás irán-

ti igény kielégítésére (általában kisgyermekek intézményeiben és az iskolaépületben). Svédországban minden 12 év alatti gyermek jogosult az ellátásra. A szabadidős szolgáltatások koncepciójuk és szervezetük tekintetében szorosan kapcsolódnak a koragyermekkorai ellátáshoz, és a társas kompetenciákat, valamint a gyermek érdeklődését hangsúlyozzák. A gyermekekkel dolgozó szakemberek egyetemi szintű képzésben vesznek részt, ami specifikusan ehhez a gondozási formához nyújt kompetenciákat. Az többi országok az napközi szolgáltatásokat általában lazán szabályozzák, különböző szolgáltatásokban eltérő képesítéssel rendelkező szakemberek dolgoznak, és kevés a megbízható statisztika. A 2002-es flandriai minőségbiztosítási rendeletben Belgium mindazonáltal kinyilvánította, hogy 2010-re az napköziben dolgozók felének diplomával kell rendelkeznie a gyermekgondozás területén.

Ezeknek a kérdéseknek a jó része szerepelt a *Biztos alapokon* kötetben (OECD, 2001), mely különösen az napköziotthonos ellátás értelmezésével és szervezésével foglalkozott. A kritikusok rámutattak, hogy gyakran nincs világos koncepció a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatosan, és mivel az napköziotthonos ellátást az iskolákban szervezik, így elsősorban a házi feladat elvégzésére koncentrálnak. Az iskolaépületek rendszerint nem ideálisak a szabadidős tevékenység céljára. Ha viszont a szolgáltatás az iskolán kívül működik, a gyermekeknek utazniuk kell. Ráadásul az ellátás – gyakran kizárólag – a szülők szervező tevékenységére és hozzájárulásaira hagyatkozik, ami ismét felveti a szakmaiság és a fenntarthatóság kérdését. Összességében, a gondozásnak ezt a formáját nem ismerik el és nem támogatják kellőképpen, valamint gyakran nem megfelelően szervezik. Ezzel egy fontos lehetőség vesz el a családok és a kisgyermekek számára, mivel a kutatások szerint a szabadidős szolgáltatások, a napközi és a tanulásban nyújtott segítség különösen a hátrányos helyzetű családokból jövő gyermekek számára jelent segítséget, és hozzájárul a gyermekszegénység enyhítéséhez, mivel lehetővé teszi a szülők számára a munkavállalást (United Kingdom Interdepartmental Childcare Review, 2002).

Mit tesznek az országok az napköziotthonos ellátás fejlesztéséért?

Az utóbbi években ígéretes nemzeti kezdeményezéseket láthattunk az napköziotthonos ellátás területén. Hollandiában a koragyermekkorai nevelés és gondozás jóléti szektorban kialakult minőségsszabályozását erre a szolgáltatásra is alkalmazzák, köztük a pedagógusok képesítését is, bár ezeket az elvárásokat az új piacosított rendszerben jelentősen lazították. Egy 2005-ös országgyűlési határozat viszont arra kötelezi az iskolaszékeket, hogy napköziotthonos ellátást szervezzenek azoknak a gyerekeknek, akiknek szükségük van a szolgáltatásra. Az iskolák szabadon szerződhetnek a gyermekgondozó szervezetekkel, azok hasznosíthatják a helyi iskola lehetőségeit, vagy a gondozást és a szabadidős tevékenységeket a saját épületükben is biztosíthatják. 2006-ban 35 millió Eurót különítettek el ennek az ellátási formának a fejlesztésére, 2007-től pedig 27 millió Eurót fordítanak évente a tevékenység végzésére. Mindkét belga közösségben felvetették a szabályozás kérdését, és új kezdeményezések születtek, amire példa a francia közösséghez tartozó, 12 év alatti gyermekek szabadidős tevékenységét vizsgáló 2001-es kutatás (Observatoire de l'Enfance, 2003) vagy az napköziotthonos ellátás törvényi kereteinek és kartájának kidolgozása a flamand közösségben. Ausztriában és Németországban szintén foglalkoztak a kérdéssel, mind az óvodák, mind az iskolák szolgáltatásait igyekeznek egész napos ellátássá bővíteni (ezek a szolgáltatások hagyományosan fél naposak voltak). Kezdetben aggodalmat keltett, hogy az oktatás túl

nagy terhet ró a kisgyermekre, és ezért a foglalkozásokat mindig délelőtt tartották, a délutánt lazításra, társas és tanulási tevékenységekre, sportra, zenére, művészeti és kézműves tevékenységre tartották fenn. Mind a szülők, mind a civil szervezetek fontos résztvevők, az utóbbiak rendszerint a programok működtetői. Néhány *Länderben* szolgáltatáson belüli képzést vezettek be, amelyen együtt vettek részt tanítók, napközis pedagógusok és sportedzők. A szülők által fizetett térítési díj általában igen méltányos, az államilag támogatott szolgáltatások esetében 30-50 Euró között van havonta.

Franciaországban az *écoles maternelles* és az iskolák hagyományosan napi nyolc órás időtartamban működnek, 8.30-tól 16.30-ig. Az napközi iránti igények kielégítése érdekében az akkreditált támogató szolgáltatások hálózatát hozták létre az *école maternelle* körül. A *centres de loisirs*-t (szabadidőközpontokat) non-profit egyesületek vagy az önkormányzatok működtetik péntekenként, iskola után és a rövidebb iskolaszünetekben; míg a *garderies périscolaires*-t (iskolán kívüli gyermekellátást) önkormányzatok és szülői egyesületek működtetik, az iskola előtti és utáni órákban, rendszerint az iskolaépületben. A francia gyerekek akkreditált vagy informális családi napközike is járhatnak iskola után. Skóciában szintén fejlesztették az napközit az Új Lehetőség Alapítvány (New Opportunities Fund) segítségével, amely lefektette a keretszabályokat és finanszírozást biztosított a szolgáltatások számára (Scottish Executive, 2003). Az Egyesült Államokban a Head Start keretében jött létre jelentős kezdeményezés az egész napos/egész éves szolgáltatások elterjesztésére, ezek más koragyermekkorai programokkal és finanszírozási forrásokkal együttműködésben valósulnak meg. Az ellátás országos felmérését az Oktatásstatisztika Nemzeti Központja (National Centre for Educational Statistics, 2004), az Iskolán Kívüli Szövetség (Afterschool Alliance, 2004), valamint a Harvard Család kutatási Projekt (Harvard Family Research Project) végezte el.⁴

Mindazonáltal, amíg a társadalmak és az oktatási rendszerek nem gondoskodnak jobban a gyerekekről, ezek az erőfeszítések elhanyagolhatók maradnak. Sok országban az oktatási rendszer nem játszik formális szerepet az napköziotthoni ellátásban, és ha mégis, akkor a hangsúlyt a megőrzésre és házi feladat elkészítésére, és nem a fejlődést elősegítő szabadidős tevékenységekre helyezik. A tanárok szintén vonakodhatnak túlórát vállalni a hivatalos iskolaidő előtt és után. Ezért a napközit sokszor a szülők vezetik önkéntes alapon, és csekély stabil finanszírozást kapnak a közhivataloktól. Közösségi státuszuk ellenére az iskolaépületek gyakran maradnak zárva a hivatalos iskolaidőn kívül, és nem állnak rendelkezésre azoknak a csoportoknak, amelyek önkéntesen vagy a helyhatóságok kijelölése alapján igyekeznek megszervezni az napközit. Ráadásul ezeket az épületeket (különösen a gyülekezőhelyeket és az udvarokat) nem úgy tervezték, hogy azok megfelelően lennének kisgyermekek szabadidős tevékenységére is.

2. A 3 évesnél fiatalabb gyermekek állami ellátásának fejlődése

A hamarosan iskolába kerülő gyermekekkel összehasonlítva a legtöbb országban kevesebb figyelmet kap a 3 év alatti gyermekek ellátása, annak ellenére, hogy az e korcsoportnak biztosított megfelelő ellátás világosan megmutatja, mennyire elkötelezettek a kormányok a nők esélyegyenlősége iránt (lásd 4.1. keretes írásunkat). A hozzáféréssel kapcsolatos kemény adatokhoz gyakran nehéz hozzájutni. A német háttérjelentés (2004) egy mondata jól jellemzi az általános helyzetet több országban:

„Az 1990-es évek elejéig Nyugaton (a Német Szövetségi Köztársaságban) az állami és közpénzből támogatott intézményekben a 3 év alatti gyermekek kevesebb, mint 2%-a számára

volt hely, amit az azonos korcsoport 2%-ának elhelyezést biztosító családi napközik egészítették ki – az egyéni megoldások száma ismeretlen.”

A háztartási és egyéb felmérések alapján megbecsülhetjük a gyermekgondozás igénybe vételét általában, de keveset tudunk a szolgáltatások időtartamáról, igénybe vételéről, típusáról, minőségéről. Így a politikai döntéshozók számára gyakran hasznavehetetlenek a gyermekgondozási szolgáltatásokkal kapcsolatos országos adatok. A statisztikák pontosabb képet mutatnak, ha közvetlenül az állam biztosítja a szolgáltatásokat a kisebb gyermekeknek, vagy ha a szülők támogatása összekapcsolódik a működési engedéllyel rendelkező szolgáltatások igénybe vételével. A fenti 4.2. táblázat a koragyermekkori szolgáltatásokra való jogosultságról nyújt információt a lenti 0 viszont a beiratkozások számáról szóló becsléseket tartalmaz az áttekintésben résztvevő OECD országokban.

A 0-3 éves korúaknak nyújtott szolgáltatások

A kisebb gyermekeknek biztosított, közpénzből finanszírozott szolgáltatások sokféle formát ölthetnek (lásd fentebb a 4.1. táblázat is). A leggyakoribb szolgáltatások a következők: családi napközi, intézményi bölcsődei szolgáltatás és integrált gyermekellátó intézmények (1-6 éves kor között). E szolgáltatások többségében térítési díjat kell fizetni, amihez sok országban az állam erőteljes támogatást nyújt. A szakszerű gondozási szolgáltatásokat gyakran kiegészítik olyan központok (drop-in centres), ahová az anyák betérhetnek, ahol a csecsemők és a kisgyermekek játszhatnak, és az anyák szakemberektől tanácsokat kaphatnak; információs központok; anya-csecsemő tanácsadás; családsegítő központok és szülők által vezetett játszócsoportok. Ezek célja a szolgáltatások olyan kontinuumát biztosítani, ami ki tudja elégíteni a különböző családok eltérő szükségleteit. Amikor ezek elérhetők, a magasabb társadalmi-gazdasági státuszú csoportok általában gyakrabban veszik igénybe a szakszerű, intézményes szolgáltatásokat, mint az alacsonyabb státuszúak. Norvégiában például az egyetemi végzettségű nők 41%-a veszi igénybe a 3 év alatti gyermekeknek szóló intézményes gyermekgondozó szolgáltatásokat, míg a középfokú végzettséggel rendelkező anyáknak 21%-a teszi ugyanezt, ugyanis ők általában előnyben részesítik az anyák által otthon biztosított gondozást vagy a családtagok és rokonok által biztosított informális gondozást. Franciaországban is hasonló a helyzet. Az otthoni vagy a kiterjedt család által nyújtott gondozás előnyben részesítése gyakran kulturális kérdés, de hatással van rá a szolgáltatások költsége, valamint az is, hogy a bevándorló anyák lényegesen nehezebben találhatnak munkát.

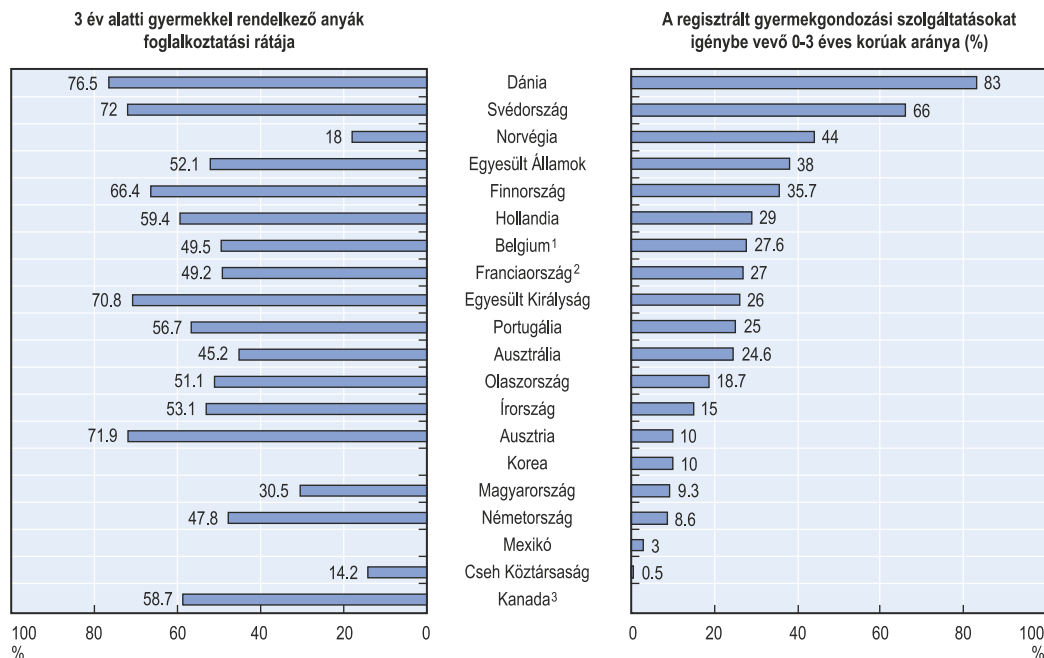
4.1. Új szolgáltatások kialakítása a 3 év alatti gyermekek számára A Cseteme Gyermekcentrum, Székesfehérvár, Magyarország

A közép-európai gyermekgondozási szolgáltatások története az irányváltások története. A 19. században a régió országainak volt először kiterjedt koragyermekkori szolgáltatási rendszerük Európában. Magyarországon az első óvodát 1828-ban alapították, az első bölcsőde pedig 1852-be nyílt meg Pesten. Ezeknek az intézményeknek az alapító okiratai a kor leghaladóbb eszméit tükrözték. A második világháború után a koragyermekkori szolgáltatások biztosítása az állam felelőssége lett. A női egyenjogúság, valamint a nők munkához és tanuláshoz való jogának támogatását a régióban a politika a koragyermekkori szolgáltatások férőhelyeinek bővítésével kívánta elérni, ezzel ösztönözték a nők részvételét a munkaerő-piacon és a közéletben. Az 1960-as és 1970-es években sok új intézmény épült az iskoláskor előtti életkorban lévő gyermekek számára. A 0-3 éves korú gyermekek 20-30%-a, a 3-6 éves korúak több mint 60%-a vette igénybe a szolgáltatást. Ennek biztosítása kizárólag az állam feladata volt, de – bár a szolgáltatás többnyire igen jó minőségű volt – a nevelési program központi meghatározása miatt kevésbé tudott válaszolni a különböző helyzetű családok eltérő elvárásaira. 1989 óta az rendszerváltás következtében az állami vagyron csökkent, és sok állami intézményt magánosítottak. Magyarországon 1984 és 2003 között a gyermekgondozási férőhelyek több mint fele, és jelentős számú óvodai férőhely tűnt el. Ma a bölcsődei rendszer a 3 éves kor alatti gyermekek 8-9%-át, az óvodahálózat a 3-6 éves korúak 90%-át fogadja be. A Csehországban a szervezett gyermekgondozó hálózat – mely az átmenet előtt a 0-3 éves korosztály 20%-ának biztosított elhelyezést – összeomlott: 2004-re mindössze 60 bölcsőde maradt a korábbi intézményekből. A korábbi bölcsődei épületeket vagy eladták, vagy más célra hasznosították. A termékenységi és foglalkoztatási ráta még tovább csökkent a régióban. Ebben a helyzetben a kormányok a gyermek 3 éves koráig nyújtanak anyasági szabadságot. A piacgazdaságra való áttérés megváltoztatta a foglalkoztatási struktúrát is, ennek következményei az eltérő munkaszervezés, az atipikus munkaidő, a foglalkoztatók eltérő elvárásai és a közszolgáltatásokkal kapcsolatos szükségletek módosulása.

A Cseteme Gyermekcentrum, Székesfehérvár önkormányzatának gyermekgondozó intézménye hasonló átalakuláson esett át. Az 1970-es évek végén alapították bölcsődeként, kezdetben a városi tanács tartotta fenn, majd az önkormányzatok megalakulása után 1989/90-ben a székesfehérvári önkormányzat vette át a feladatot, és biztosított a 3 év alatti gyermekeknek szolgáltatást. 2000-ben a központot privatizálták, egy non-profit alapítvány vette át a működtetését. A Gyermekcentrum a szolgáltatások széles körét nyújtja a kisgyermekeknek és családjuknak. Reggel 7 és délután 5 óra között van nyitva. 2003-ban 72 gyermeknek nyújtott egész napos ellátást és a következő kiegészítő szolgáltatásokat: alkalmi bölcsődei szolgáltatások; otthoni gondozás; anya-gyermek csoportok reggel 8 és délután 2 között; tanácsadás és csoportos beszélgetések szülőknek; akkreditált képzések jövőbeni családi napközit működtetőknél; tanácsadás családi napköziben dolgozóknak; tanácsadás olyan önkormányzatoknak, amelyek érdeklődnek a családi napközi iránt. Az egész napos ellátást igénybevevő gyermekek után a szülők csak az étkeztetésért és néhány kiegészítő szolgáltatásért fizetnek (lásd lejjebb). Az étkezési térítési díjat csökkentik vagy elengedik, ha a család nehézségekkel küzd, illetve ha a családban három vagy több gyermek van. Mindez jelentős túlélési kapacitásra utal, bár új kihívások is jelentkeznek. A munkatársak helyzete egyre problematikusabbá válik. A gyermekekkel dolgozó munkatársak többsége képzett (minden óvónő és a gyermekgondozók 89%-a képzett Magyarországon, az óvónők felsőfokú, a gondozónők felső középfokú képesítéssel rendelkeznek). A felsőoktatás bolognai-rendszerű átalakítása minden bizonnyal javítani fogja az óvodapedagógusok képzését, de nem valószínű, hogy a gyermekgondozók képzésére is hatással lesz. A gondozónők átlagéletkora növekszik, a fiatalabb generáció nem szívesen vállalja ezt a feladatot. A legfontosabb feladat módot találni a státusz, a fizetés, a képzés és a munkafeltételek javítására, hogy új alkalmazottakat lehessen toborozni.

Forrás: dr. Korintus Márta: Background Report of Hungary, OECD, 2005; Care work in Europe study, 2005.

4.2. ábra A 3 évesnél fiatalabb gyermekkel rendelkező anyák foglalkoztatási rátája, valamint a 3 év alatti gyermekek hozzáférési aránya az engedélylyel működő koragyermekkorai szolgáltatásokhoz

1. A kisgyermekek ellátása (infant school) Belgiumban 2,5 éves korban kezdődik, ekkor a gyermekeknek körülbelül 90%-át íratják be. Belgiumban (Flandria) az engedélyezett gyermekgondozó intézmények a gyermekek 34,2%-át fogadják be.
2. A gyermekek beíratása a gyermekgondozó intézménybe (infant school) 2 éves kortól lehetséges, a gyermekek 35%-át 2 és 3 éves kora között íratják be.
3. Kanada esetében a 0-5 éves korú gyermekek lefedettségi aránya 24%. A 0-3 éves korú gyermekekre vonatkozó lefedettségi ráta nem elérhető.

Megjegyzés: Az adatokat óvatosan kezeljük!

- Az „engedélyezett szolgáltatás” definíciója országonként nagymértékben változik, az egyik véglet a tevékenység pusztá regisztrációja, a másik végleten olyan programok vannak, melyek curriculumot követnek, és melyeket rendszeresen ellenőriznek és értékelnek. Ez esetben sincs információnk a legtöbb országból az elérhető gyermekgondozási férőhelyek kihasználtságáról, valamint arról, hogy az adatok alkalmi, fél napos vagy egész napos igénybevételre vonatkoznak.
- Ugyanígy a foglalkoztatottsági ráták is különböző módon értelmezhetők. Ebben az adatban nem válik külön a részmunkaidős és teljes munkaidős foglalkoztatás, és egyes esetekben beszámításra kerültek olyan nők is, akik szülői vagy másféle szabadságon vannak, például Ausztria esetében a rátába beleszámították azokat a nőket is, akik gyermekgondozási szabadságon voltak, miközben a valóban dolgozó nők aránya közelebb van a 30%-hoz.
- Az alacsony beíratottsági arány számos ország esetében összefüggésben lehet a gyermekgondozási szabadsággal, ami jelentős szerepet játszik a kisgyermekellátás iránti igény csökkentésében. Ugyanígy a ráták nem mutatnak számos létező informális és engedély nélküli szerveződést.

Forrás: A foglalkoztatási rátákat az EUROSTAT (EUROSTAT (United States Bureau of Labor Statistics) és az OECD (Babies and Bosses, Volumes 1-4) biztosította. A hozzáférési ráták az OECD országoktól származnak (2004).

A szülők által fizetett költségek

A 3 év alatti gyermekek szolgáltatási költségei rendszerint megoszlanak a szülők és a helyhatóságok között (Hollandiában a munkaadók is részt vállalnak). A helyhatóságok a szolgáltatások támogatását vagy közvetlenül, a szolgáltatások fenntartásával (Dánia, Finnország, Norvégia, Svédország), vagy közvetetten, például a családnak nyújtott pénzügyi juttatással (Ausztrália, USA), adókedvezménnyel (Belgium, Egyesült Királyság), munkaadói hozzájárulással (Belgium, Hollandia, Olaszország, stb.) biztosítják. Az

áttekintésben résztvevő országok közül mindössze háromban (Dániában, Finnországban és Svédországban) tekintik – az idősebb gyermekekkel azonos módon – az egyéves gyermekeket is jogosultnak a jó minőségű koragyermekkori szolgáltatások állami biztosítására. A 3 év alatti gyermekek szolgáltatásainak költségéhez a szülők átlagosan 25-30%-kal járulnak hozzá, ami a finn, a norvég és a svéd szülők esetében 9-15%-ot, míg például az ír, a brit és az amerikai szülők esetében – ahol a magán szolgáltatók látják el a 3 év alatti szolgáltatásban részesülő gyermek többségét – a gondozási költség 100%-át jelenti. Más országokban, például Belgiumban és Hollandiában a 3 év alatti gyermekek ellátása relatíve drága, míg azután az idősebb gyermekek számára univerzális és ingyenes a szolgáltatás, Belgium esetében 2,5 éves, Hollandia esetében 4 éves kortól. Az északi országokban rendszerint a tankötelezettség előtti évig a szülőknek fizetniük kell a gyermekintézményekért, de a térítési díj csökkenhet a szülők jövedelme alapján (vagy a térítési díj univerzálisan alacsony, egyösszegű, mint Norvégiában és Svédországban), és gyakran teljesen elengedik az alacsony jövedelmű és bevándorló családok esetében.

A beiratkozási szintek

A 3 év alatti gyermekeknek a támogatott ellátásba való beiratási aránya Dániában és Svédországban a legmagasabb⁵, mindkét országban hosszú hagyománya van az állami finanszírozású koragyermekkori nevelésnek és gondozásnak, valamint az ugyancsak hosszú múltra visszatekintő esélyegyenlőségi és családpolitikának. Ezen országok (és Finnország) kivételével az áttekintett országok mindegyikében a jelentések azt mutatták, hogy a kisgyermekek szolgáltatásai iránt a rendelkezésre álló férőhelyeknél sokkal nagyobb igény mutatkozik, ez még azokban az országokban is így van, ahol hosszú gyermekgondozási szabadságot biztosítanak, ami segít az igények csökkentésében, különösen a gyermek első életévében. Az olyan országokban, ahol az ellátás finanszírozására szánt közpénzek korlátozottan állnak rendelkezésre, a dolgozó szülők többsége vagy a szabadpiacon keres megoldást, ahol legtöbbször a fizetőképesség határozza meg a hozzáférést és a minőséget, vagy a családdal, barátokkal, szomszédokkal történő informális megállapodásokra támaszkodik. Az Egyesült Államokban például a fizetett gyermekgondozási szabadság hiánya és a szolgáltatások korlátozott közfinanszírozása azt jelenti, hogy az alacsony és közepes jövedelmű családok számára nehézséget jelent megfizethető megoldást találni, pedig erre akár már a gyermek hathetes korától szükség van (Capizzano, 2000a, 2000b). Mindazonáltal manapság fejlődnek a koragyermekkori politikák, és a térítési díjhoz nyújtott nagyvonalúbb támogatás lehetővé teszi az alacsony- és közepes jövedelmű családoknak, hogy a szabadpiacon vásárolják meg a koragyermekkori szolgáltatásokat.

A 0 mutatja, hogy – a skandináv országok kivételével – a legfiatalabb korcsoport engedélyezett szolgáltatókkal való ellátottsága jelentősen kisebb, mint a 3-6 éveseké. Ugyanakkor sok országban a dolgozó nők aránya sokkal magasabb, mint a kisgyermekek beiratkozási aránya. Ez azt sugallja, hogy kiterjedt az informális gondozás igénybe vétele, és/vagy sok nő dolgozik részmunkaidőben. Csak Dánia és Norvégia esetében fordul elő, hogy több kisgyermek számára van férőhely, mint amekkora a dolgozó nők aránya. A ráta valószínűleg szintén korrekt Svédország esetében, mivel a szolgáltatáshoz való hozzáférés törvényben biztosított jog, és az első 18 hónap alacsony beiratkozási aránya a gyermekgondozási szabadság igénybevételével magyarázható. A 3 év alatti gyermekek számára nyújtott, támogatott ellátás Dániában, Finnországban, Norvégiában és Svédországban a legfejlettebb, azokban az országokban, ahol – a tágabb esélyegyen-

lőségi és családtámogatási politika részeként – hosszú hagyománya van az állami finanszírozású koragyermekkorai ellátásnak. A legtöbb szolgáltatás egész napos, és a szülők a térítési díjat jövedelmük alapján fizetik. Ezekben az országokban a szolgáltatásokat egy minisztérium felügyelete alatt, integráltan szervezik. Az ellátás túlnyomórészt gyermekintézményekben történik, kivéve Dániát, ahol a legtöbb 3 év alatti gyermeket az önkormányzat által szervezett családi napközikben látják el.

Belgiumban a flamand közösség és Franciaország családi napközikben, a bölcsődékben és más szolgáltatóknál biztosít a 30 hónaposnál fiatalabb gyermekek körülbelül egyharmada számára ellátást. Ezekben az országokban az iskola előtti nevelés 2 éves (Franciaország) vagy 2,5 éves (Belgium) korban kezdődik. Az iskola előtti szolgáltatásokba beíratott ilyen korú gyermekek rendszerint nem szerepelnek az adatokban; ha mégis szerepelnének, akkor a francia adatok hasonlóak lennének a svédhez, bár nagyon különböző okokból. Az elmúlt öt évben Hollandiában, Norvégiában és az utóbbi időben az Egyesült Királyságban jelentősen kiterjesztették a csecsemőket és típegőket befogadó, állami finanszírozású ellátást. A közelmúltban bevezetett ösztönző intézkedések következtében Hollandiában például a négy év alatti gyermekek 20%-a számára van férőhely a koragyermekkorai szolgáltatóknál, amellet, hogy a 2-4 éves korúak 50%-a részt vesz pár órás játszócsoportokban. A vizsgált országok többségében azt láthatjuk, hogy sok kisgyermeket helyeznek el informális vagy engedély nélkül működő gyermekgondozóknál, ezekben az országokban az anyák foglalkoztatási rátája messze felülmúlja az engedélyezett szolgáltatók igénybevételei rátáját. Az országok háztartásvizsgálatai és más források is megerősítik, hogy a gyermekgondozás valódi igénybe vétele sokkal kiterjedtebb, mint az engedélyezett gyermekgondozó intézményekbe való beíratkozás. Írországban például az *Iskola előtti szolgáltatások szabályai* előírják, hogy ha egy gyermekfelvigyázó háromnál több, 6 évnél fiatalabb gyermekről gondoskodik a saját otthonában, erről értesítenie kell az Egészségügyi Bizottságot, és bizonyos szabályozásnak kell magát alávetnie. A Nemzeti Gyermekfelvigyázó Egyesület nyújtotta adatok szerint az ír gyermekfelvigyázók 95%-a működik e kereten kívül. A becslések szerint az egész napos gondozás 70%-át biztosítják magán gyermekfelvigyázók. A működést nem ellenőrzik, nem vonatkoznak rájuk egészségügyi, biztonsági szabályok, a gyermek fejlődésével és a nevelési programmal kapcsolatos előírások (OECD Country Note for Ireland, 2003). Ausztrália és az Egyesült Államok kivételével, más liberális gazdaságok esetében is azt mutatják az adatok, hogy többségben vannak az engedély nélkül működő gyermekgondozási megoldások; az Egyesült Államokban az engedélyezési szтендерdek olykor alacsony szintűek, és sok kivételt tartalmaznak.

Pozitívabban fogalmazva: minden országban vannak jelei annak, hogy a 3 évesnél kisebb gyerekeknek nyújtott szolgáltatások koncepciója kitágul, a munkaerő-piaci szempontok mellé bekerülnek a minőséggel kapcsolatos célok is. A 3 évesnél kisebb gyermekek esetében egyre inkább a szolgáltatások fejlődést elősegítő és nevelési szerepére kerül a hangsúly, amit alátámasztanak azok a kutatási eredmények is, melyek szerint az első három életévnek kiemelt jelentősége van az attitűdök és gondolkodási minták kialakulásában (Shore, 1997; Shonkoff and Phillips, 2000). A kisgyermekkorban ezt az új értelmezését láthatjuk számos ország, például Finnország, Norvégia és Svédország nevelési terveiben, melyek csekély különbséget tesznek a három év alatti és az idősebb gyermekek tanulási kapacitása között. Ausztráliában minden gyermekgondozó szolgáltatásnak részt kell vennie a Minőségjavulást Biztosító Rendszerben (Quality Improvement Assurance System), bizonyos hosszúságú nyitvatartási időt kell teljesíte-

nie, valamint követnie kell a felvételre vonatkozó szabályokat (a kormány prioritási sorrendet állított fel azzal kapcsolatban, hogy helyhiány esetén kiket kell előnyben részesíteni), mielőtt a szülők megkaphatják a gyermekgondozási segítyt. A szülőket a Nemzeti Gyermekgondozási Akkreditációs Tanács (National Childcare Accreditation Council – NCAC) honlapja is segíti a jó minőségű szolgáltató megtalálásában, ahol keresővel találhatják meg a minőségbiztosítási rendszerben résztvevő szolgáltatók nevét. Más országokban a regisztrált és akkreditált szolgáltatásokat egyre inkább közjóságoknak tekintik, amelyek mind a gyermekek, mind a szülők számára hasznosak, és olyan közösségi célokat szolgálhatnak, mint a gyermek fejlődése, a nők és férfiak közötti esélyegyenlőség, a társadalmi integráció és a családok támogatása. Olaszországban az 1998-as kormányjavaslat szerint az *asilo nido* (bölcsődei szolgáltatások) koncepciója megváltozott, már nem az „egyéni igények” kielégítése a cél, hanem „közérdekű nevelési és szociális szolgáltatásoknak” tekintik ezeket az intézményeket. Ennek következtében a családoknak és kisgyermekeknek nyújtott rugalmas szolgáltatásokat – egész napos, részmunkaidős, alkalmankénti (drop-in centres), játszócsoportok – alakítottak ki, melyek a szülőket segítik, függetlenül attól, hogy munkában állnak-e vagy sem. Mindazonáltal nem valósult meg az olasz kormány elhatározása, hogy országszerte 2 500 új központ építésével szélesíti a gyermekgondozó szektort.

A gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos politika

Ahogy az 1. fejezetben már jeleztük, a fizetett gyermekgondozási szabadság alapvető eleme a hatékony koragyermekkori politikának, amit jelez a gyermekek és anyák jobb egészségi állapota, az alacsonyabb gyermekhalandóság, a kissúlyú újszülöttek számának csökkenése, az anyai depresszió ritkább előfordulása és a gyakoribb szoptatás (Chatterji and Markowicz, 2004; Tanaka, 2005). Az európai országokban a gyermekgondozási szabadság általában 6 hónap-1 év munkából való távollétet jelent, kielégítő helyettesítő bérrel vagy juttatással, valamint annak garanciájával, hogy a szülő azonos vagy hasonló pozícióba térhet vissza a munkába. A gyermekgondozási szabadság a gyermekek, az anyák és az apák szükségleteire ad választ a szülés kritikus pillanatában. Választási lehetőséget ad a szülőknek, hogy gyermeküket otthon gondozhassák anélkül, hogy veszteség érné a család költségvetését, vagy az anyák hátrányt szenvednének munkahelyi előmenetelükben. Az apáknak a gyermeknevelési teendőkbe való bevonása erősíti a férfiak, partnerük és gyermekeik közötti kapcsolatot, továbbá a gondozási és háztartási feladatok egyenlőbb megosztását eredményezi. Az állami költségvetésre háruló teher csökkenthető a foglalkoztatáshoz kapcsolódó biztosítással és a munkaadók hozzájárulásaival, ezek sok országban biztosítanak kiegészítést az alacsony jövedelemhelyettesítési szinthez vagy az egyösszegű, alacsony összegű juttatásokhoz (lásd a 4.3. táblázat).

4.3. táblázat Az anyasági, apasági és gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos szakpolitikák

	Az anyasági szabadság hosszára vonatkozó jogosultság	A juttatás a korábbi bér százalékában ¹	A gyermekgondozási szabadság garantált hossza	Kifizetett juttatás	Pótszabadság
Ausztrália	²		12 hónap (családi szabadság)	Fizetés nélküli	
Ausztria	16 hét	16 hét 100%-kal	30 hónap vagy 36 hónap, amennyiben mindkét szülő részt vesz a gyermekgondozásban	426 Euró egyösszegű havonta, 181 Euró kiegészítés az alacsony jövedelmű családoknak	
Belgium	15 hét	82% az 1. hónapban, azután 75%	3 hónap (6 hónap részdíós) 4 éves kor előtt	+/- 500 Euró havonta egyösszegű	Apai 10 nap (3 napot a munkaadó fizet, 7 napot a társadalombiztosítás) Lehetőség van a munkaviszony megszakítására a gyermeknevelés érdekében, alacsony egyösszegű juttatással (300 Euró felett), amihez a flamand kormány csekély összegű kiegészítést biztosít
Csehország	28 hét	69%	4 éves korig	Egyösszegű	
Dánia	18 hét	100% a legtöbb anyának (vagy munkanélküli járadék)	32 hét (családi)	100% vagy munkanélküli járadék	Apai 2 hét „felhasználja vagy elveszíti” alapon 100% keresettel; gyermekgondozási szabadság 13 (vagy 26) hét mindkét szülőnek, a munkanélküli juttatás 60%-ával
Egyesült Államok	³		12 hét az 50 vagy több alkalmazottal dolgozó vállalkozók-nál	Nem fizetett, a munkahelyet fenn kell tartani ⁴	
Egyesült Királyság	26 hét, plusz további 28 hét fizetés nélkül, amennyiben ugyanannál a munkaadónál 26 hetet dolgozott	6 hét 90%-kal, 20 hét alacsony egyösszegű (100 GBP), vagy 26 hét a bér 90%-ával, amelyik az alacsonyabb	13 hét (vagy 18 hét a fogyatékos gyermeket nevelő szülőknek)	Nem fizetett	Apai szabadság 1-2 hét, 100 GBP/hét, vagy a bér 90%-a, amelyik kevesebb
Finnország	18 hét	66%	6 hónap	66%	Apai 3 hét; gyermekgondozási szabadság 3 éves korig vagy részdíós szabadság 6 éves korig, 253 Euró/hó juttatással, kiegészítő juttatás az alacsony jövedelműeknek, stb.; ápolási szabadság beteg gyermek esetén
Franciaország	16 hét	84% felső határral	3 éves korig	485 Euró/hónap egyösszegű, jövedelemvizsgálathoz kötött	14 nap apai
Hollandia	16 hét	100% felső határral	6 hónap mindkét szülőnek, akinek dolgoznia is kell legalább 20 órát egy héten	Nem fizetett	Gyermekgondozási szabadság 2-18 hónapos korig, 430 Euró/hó
Írország	15 hét	70% az első 14 hétre felső határral (232 Euró/hét), 4 hét fizetetlen	6,5 hónap	Nem fizetett	
Kanada	15 hét	55% felső határral	35 hét; 50 hét a jogosult új szülőknek	55% felső határral, 65% az alacsony jövedelműeknek	Szabadság a beteg gyermek ápolására
Korea	3 hónap	100% 3 hónapig	1 év, beleértve az anyai jogosultságot	Egyösszegű, 500 USD/hónap	
Magyarország	24 hét	70% 2 évig, azután alacsony egyösszegű	36 hónap	A nem biztosítottaknak egyösszegű, 23200 HUF (2004); a biztosítottak számára a fizetés 70%-a 24 hétig, egyösszegű 3 éves korig (2004)	
Mexikó	12 hét	100%	Nincs		

4.3 táblázat Az anyasági, apasági és gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos szakpolitikák folytatás

	Az anyasági szabadság hosszára vonatkozó jogosultság	A juttatás a korábbi bér százalékában ¹	A gyermekgondozási szabadság garantált hossza	Kifizetett juttatás	Pótszabadság
Németország	15 hét	100%	3 év	300 Euró/hó az első 6 hónapban, a következő 1,5 évben jövede- lemvizsgálathoz kötött, a 3-ik év fizetés nélküli	
Norvégia	A gyermekgondozási szabadságba számít bele		43 vagy 53 hét, amiből 30 nap az apáé (felhasználja vagy elveszíti)	80% felső határral vagy 42 hét 100%-kal, felső határral	
Olaszország	21 hét	80% (munkaadó fizeti)	10 hónap	30% (munkaadó fizeti)	Gyermekgondozási szabadság, maximum 11 hónap, ha az apa vállalja a 3 hónap szabadságot
Portugália	16 hét 100%-kal vagy 20 hét 80%-kal	100% vagy 80%	3 hónaptól 4 évig	Nem fizetett	Az apai 5 nap együtt az anyával, vagy 120 nap az anya helyett 100%-kal. Gyermekgondozási szabadság 30 nap, 100%-kal, ha a szülő 16 év alatti.
Svédország	Csak gyermekgondozási szabadság	80%	240 nap mindkét szülőnek	391 nap 80%-kal, 90 nap egyösszegű (60 SEK/nap)	A gyermekgondozási szabadságot egyenlően osztják meg. Apai 10 nap a szülés idején 80%, felső határral

- 1 Csaknem valamennyi országban a juttatásokat a társadalombiztosítási vagy a szociális jóléti költségvetésből fizetik, azaz a kormányok és a munkaadók viselik a költségek nagy részét. Néhány országban közvetlen munkavállalói hozzájárulás a finanszírozás részét képezi. Finnország és Svédország kivételével az anyasági és gyermekgondozási szabadság költsége nem haladja meg a GDP 1%-át (Kamerman, 2000).
- 2 Az anyáknak csak 17-38%-a jogosult a fizetett anyasági szabadságra (a munkahelyi megállapodástól függően).
- 3 A fizetett anyasági szabadság egy része a munkahelyi megállapodástól függ. Öt állam biztosít fizetett munkaképtelenségi szabadságot, amibe 1977 óta beletartozik a terhesség és anyaság esetén biztosított szabadság is.
- 4 Az 1993-as Családi és betegszabadságról szóló törvény biztosítja a terhesség, a gyermekszülés vagy betegség esetén. A munkaadó megkövetelheti, hogy a munkavállaló felhasználja a szabadságát és a betegszabadságot, mielőtt a családi szabadságot kérne.

Forrás: Az országok szolgáltatott adatokat.

Brooks-Gunn és munkatársai (2002) a Gyermekegészségügy és Emberi Fejlődés Országos Intézetének (National Institute of Child Health and Human Development, NICHD) mintájából 900 európai-amerikai gyermek adatait elemezte, figyelembe véve a gyermekgondozást (pl. annak minőségét és típusát), az otthoni környezetet (pl. a tanulás lehetőségét) és/vagy a szülői hatásokat (pl. a szenzitivitást), és arra következtetésre jutott, hogy ha a szolgáltatás nem jó minőségű, akkor az 1 év alatti gyermekek otthonon kívüli elhelyezése kedvezőtlen fejlődési hatásokkal járhat. Hasonlóképpen a *Neurons to Neighbourhoods* bizottság szerint „számtalan tudományos bizonyíték” áll rendelkezésre a korai kapcsolatok jelentőségéről a gyermekek fejlődésében. „Valóban, azok a kisgyermekek, akik nélkülözik legalább egy szerető és állandó felnőtt jelenlétét, gyakran szenvednek súlyos, egész életükre kiható fejlődési problémáktól. De manapság az Egyesült Államokban mindennapi realitás, hogy sok dolgozó szülő igen nehezen tud elégséges időt tölteni a gyermekeivel. Ezért a bizottság olyan politikát javasol, ami több időt és nagyobb anyagi biztonságot, valamint más támogató forrásokat biztosít a szülőknek, hogy képesek legyenek szoros és stabil kapcsolatot kialakítani kisgyermekeikkel” (Shonkoff, 2000).

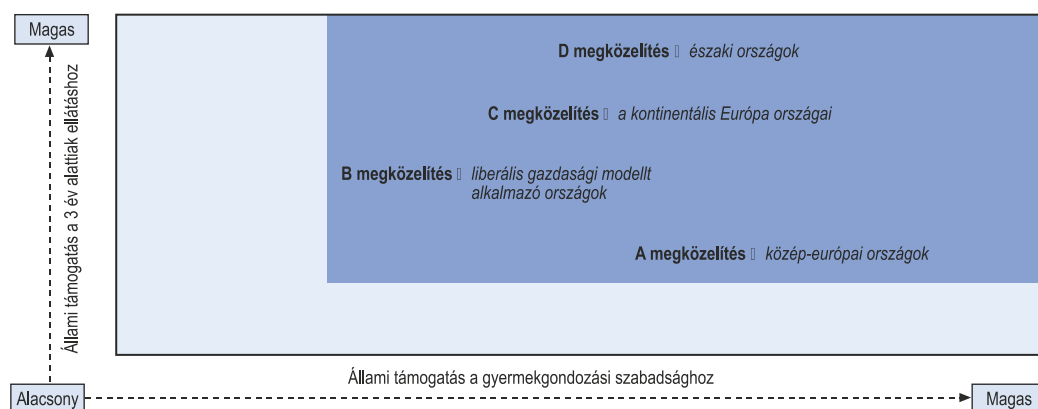
Ahogy az 1. fejezetben írtuk, a liberális gazdaságokban a legalacsonyabb az engedéllyel rendelkező gyermekgondozás igénybevétele és a gyermekgondozási szabadsághoz való jog itt a leggyengébb (kivéve Kanadát és az Egyesült Királyságot).⁶ E gazdaságok hagyományosabb szegmenseiben (valamint a konzervatív kontinentális gazdaságokban, mint amilyen Olaszország) a gyermekek szolgáltatásai iránti igény lehet relatíve gyenge, mivel a családtagok vagy mások segítségét igénybe tudják venni. Mindazonáltal, ahogy egyre több nő lép be a munkaerő-piacra, növekszik a kormányok elkötelezettsége a szektor iránt, mivel a munkaerő-piaci folyamatokat hatékonyabban kell szervezniük. Ráadásul a hagyományos informális megoldások fokozatosan megszűnnek, mivel a nagyszülőknek több évet kell munkában tölteniük, mielőtt nyugdíjba mehetnének, más családtagok pedig tanulmányokat folytatnak, vagy dolgoznak. Összefoglalva, a rendelkezésre álló informális gyermekgondozási kapacitás – amit általában az idősebb generáció biztosított például Írországbán, Koreában, Olaszországban, valamint Közép-Európa korábbi szocialista országaiban – csökkenhet a jövőben, ahogy az attitűdök változnak és növekszik a nők foglalkoztatottsága (Ireland Background Report and Country Note, 2004).

A liberális gazdaságokat viszont az anyák (átmeneti) visszavonulása a munkaerő-piacról és az informális gyermekgondozási megoldások mentesítik attól, hogy a gyermekgondozási férőhelyek súlyos hiányával szembe kelljen nézniük. Ezekben az országokban (Koreát kivéve) magas a bevándorló népesség aránya. Ausztráliában, az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban és Kanadában a fejlődő világból jött fiatal nők jelentős csoportja dolgozik háztartási alkalmazottként és gyermekfelvigyázóként, és ha a bevándorlás hasonló szinten marad, akkor néhány évig még biztosítják az utánpótlást. Mindazonáltal ez a lehetőség valószínűleg szintén csak időleges megoldás a gyermekgondozási igények csökkentésére, mivel az oktatáshoz való hozzáférés minden csoportban – a bevándorló nőkében is – emeli a felkészültséggel és munkával kapcsolatos elvárásokat, és segíti őket abban, hogy belépjenek a foglalkoztatás más, jobb fizetéssel és munkakörülményekkel kecsegtető formáiba (a gyermekgondozók átlagos munkabére az Egyesült Államokban 2000-ben kevesebb volt, mint a takarítóké, „nagyjából 6 USD óránként, vagy körülbelül 12 000 USD évente” (Shonkoff, 2000). Ráadásul, ahogy a gyermekneveléssel és a korai neveléssel kapcsolatos tudás terjed a társadalom-

ban, a szülők igyekeznek jobb minőségű szolgáltatást elérni a gyermekeik számára, mint amit az informális gyermekfelügyelet nyújtani tud. Még azokban az országokban is, ahol elegendő megfelelő minőségű, szabályoknak megfelelő családi napközi van – mint Belgiumban, Franciaországban vagy Norvégiában – a szülők egyre inkább a szak-szerű, intézményes gyermekgondozást választják a gyermekeiknek, ha van férőhely (Norway, 2005).

A 4.3. ábra összefoglaltuk a különböző országcsoportok gyermekgondozással és a gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos szakpolitikai megközelítéseit. Tudatában vagyunk viszont, hogy a terület egésze gyors változásban van, amit bizonyít például a koragyermekkori szolgáltatások beígért elindítása a közeljövőben az Egyesült Királyságban (egy hagyományos liberális demokráciában); az a fejlődés, amit Korea mind a gyermekgondozási, mind az óvodai szolgáltatások bővítésében elért; vagy a fizetett gyermekgondozási szabadság bevezetése Kanadában. Összességében, a 3 év alatti gyermekek ellátása jelentős változáson megy keresztül, és növekvő figyelmet, valamint finanszírozást kap a kormányoktól, akkor is, ha sok országban ez még csak a gyerekek kis százalékát érinti. A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) megjelenése óta az országok több intézkedést vezettek be, vagy előrehaladást értek el a szakpolitikákban. Például bevezették vagy kiterjesztették a gyermekgondozási szabadságot (Kanada, Olaszország, Norvégia, Egyesült Királyság); terjedt a családbarát munkahelyi gyakorlat (Írország, Hollandia, Norvégia); a köz- és magánszféra együttműködését (public-private partnership) bevezették a koragyermekkori ellátásban (Dánia, Finnország, Svédország); és a korábbinál lényegesen nagyobb hozzáférést biztosítanak a koragyermekkori szolgáltatásokhoz (például Ausztrália, Finnország, Korea, Mexikó, Portugália). Olyan stratégiákat alkalmaznak, melyekkel az intézményi szolgáltatások igénybe vétele előtt tornyosuló akadályokat igyekeznek lebontani, főleg az alacsony jövedelmű családok esetében (Belgium, Franciaország, Írország, Korea), vagy a kínálat-oldali akadályok lebontását célozzák az alacsony jövedelmű lakóövezetekben (Ausztrália, Írország, Kanada, Korea, Mexikó és Németország).

4.3. ábra A 3 év alatti gyermekekkel és szüleikkel kapcsolatos szakpolitikai megközelítések

„A” megközelítés. Erősen támogatja az állam a gyermekgondozási szabadságot, gyengén a 3 év alatti gyermekek szolgáltatásait. Ausztriában, a Csehországban, Németországban (kivéve a korábbi Kelet-Németországot) és Magyarországon előnyben részesítik, hogy a szülők (azaz az anyák) gondozzák a gyermeküket 3 éves korig, csekély állami támogatást élvező gyermekgondozási alternatívával. Ezekben az országokban jelentős támogatást kapnak a kisgyerekes családok, és mivel ez nem kapcsolódik össze a gyermekgondozó szolgáltatások igénybe vételével, így

nem ösztönzi a szolgáltatások kialakítását, vagy a nők a munkába állását. A gyermekgondozási szolgáltatások száma továbbra is csekély, vagy – mint a korábbi kommunista blokk országiban – az átmenet éveiben hagyták tönkremenni ezeket. A Csehországban 2001-ben például csak 67 állami bölcsőde maradt, melyek a gyermekek kevesebb, mint 1%-át fogadják be, míg 1989-be ez az arány 20% volt. Kérdés, miért nem folynak nyilvános viták arról, hogy a nőknek, akik otthon maradnak a gyermekeiket nevelni (és így feladnak karriert, jövedelmet és nyugdíjjogosultságot), nem kellene-e jogot biztosítani az egyenlő foglalkoztatási lehetőségekhez.

„B” megközelítés. A gyermekgondozási szabadság kevésbé hangsúlyos, inkább a 3 év alatti gyermekek szolgáltatásai kapnak mérsékelt, vagy közepes szintű támogatást, különösen az alacsony jövedelmű családok esetében. A liberális gazdaságokban az állam mérsékelt támogatja a 3 év alatti gyermekek engedéllyel rendelkező szolgáltatásait, és csekély támogatást nyújt a gyermekgondozási szabadsághoz, kivéve az Egyesült Királyságot, Kanadát és Koreát, ahol mind a szabadság időtartama, mind a hozzá kapcsolódó juttatás növekedett. A 3 év alatti gyermekek közül kevesen férnek hozzá az engedéllyel rendelkező szolgáltatásokhoz például Írországból és Kanadából, ezekben az országokban jelentős mértékű az informális gyermekgondozás. 1998 óta a helyzet radikálisan javult az Egyesült Királyságban, jelenleg a koragyermekkori szolgáltatások aránya hasonló a kontinentális európaihoz, sőt, néhol meg is haladja azt. Ausztráliában magasabb arányban veszik igénybe az engedélyezett szolgáltatásokat, mint az Egyesült Államokban, de az utóbbiban nagyobb anyagi segítséget kapnak a szülők a szolgáltatáshoz való hozzáféréshez. Mexikóban a gazdaság liberális, az egészségügyi ellátás, a biztosítás és a nyugdíjrendszer alapvetően egyéni felelősség. Az állami szociális védelem relatíve gyenge, és szorosan kapcsolódik a foglalkoztatáshoz és a formális munkaviszonyhoz. A termékenységi ráta, a népesség eloszlása és a munkaerőpiaci feltételek szintén különböznek attól, amit a legtöbb OECD országban tapasztalunk. A mexikói gyermekgondozás 90%-a házi, informális vagy magán jellegű, de az állami alkalmazottak és néhány dolgozó nő hozzájut a jól szervezett szolgáltatásokhoz. A formális munkaviszonyban álló nők (a kisebbség) jogosultak legalább 12 hét anyasági szabadságra, a korábbi jövedelmük 50%-ának megfelelő juttatással, valamint terhesgondozásra és szülés utáni orvosi ellátásra.

„C” megközelítés. A gyermekgondozási szabadság mérsékelt állami támogatása és a 3 év alatti gyermekek szolgáltatásainak szintén közepes szintű támogatása, különösen az alacsony jövedelmű csoportok esetében. A harmadik megközelítés jellemzi az áttekintésben résztvevő országok többségét. A kormányok mérsékelt támogatják a családi napköziket vagy a szolgáltató intézményeket, viszont még mindig a családokat tekintik elsősorban felelősnek a gyermekek ellátásáért. Van körülbelül egy évnyi, törvényben biztosított, fizetett gyermekgondozási szabadság (Olaszország, Portugália), számos országban azonban nagyon gyér az állam által finanszírozott gyermekgondozó szolgáltatórendszer, és általában nem elégíti ki a keresletet. A gyermekgondozást elsősorban a dolgozó vagy hátrányos helyzetű szülők esetében támogatják. Belgiumban relatíve kedvezőtlen feltételekkel vehető igénybe gyermekgondozási szabadság, jobb viszont a gondozási szolgáltatások finanszírozása és szervezése, továbbá a korai nevelés minden gyermek számára ingyenes 2,5 éves kortól. Franciaország szintén jó színvonalon támogatja a 3 éves kor alatti gyermekek szolgáltatásait, és az utóbbi években a szülőknek a választási lehetőségek széles skáláját nyújtja, köztük a lehetőséget, hogy a szülők (az anyák) három évig otthon maradhatnak, kevés fizetéssel járó szabadságon.

„D” megközelítés. Erős állami támogatás a szülőknek és fejlett szolgáltatások a 3 év alatti gyermekek számára. A negyedik modell különböző hangsúllyal valósul meg: Finnországban és Norvégiában a fő cél a választási lehetőség biztosítása a szülők számára, a kormány jelentős mértékben beruház a gyermekek és családok szolgáltatásaiba, ahol erre igény van. A gyermekgondozási szabadság vagy a pénzbeli juttatások rendszere lehetővé teszi, hogy az egyik szülő otthon maradjon egészen a gyermek 3 éves koráig (Norvégia, Finnország), és a 3 év alatti gyermekek ellátását is támogatja az állam. Finnországban minden gyermeknek törvény biztosította joga van az állam által támogatott szolgáltatásokban való elhelyezésre; Norvégiában politikai prioritás a 3 év alatti gyermekek számára rendelkezésre álló férőhelyek hiányának megszüntetése. Dániában és Svédországban a szakpolitika ösztönzi, hogy a szülők térjenek vissza a munkába a relatíve jól fizetett, 11 vagy 18 hónapos gyermekgondozási szabadság lejártá után. A gyermekgondozási szabadság lejártá után garantálják a férőhelyet a jó minőségű, államilag támogatott koragyermekkori szolgáltatásokban, a szülők anyagi helyzetükhöz mérten fizetnek térítési díjat. Kevés kisgyermek vesz igénybe koragyermekkori szolgáltatásokat a gyermekgondozási szabadság idejének lejártá előtt.

Forrás: Bennett (2002), OECD Education Policy Analysis, updated 2005.

3. Egyenlő hozzáférési esély biztosítása a jó minőségű koragyermekkori szolgáltatáshoz

A hozzáférési esélyeket javító erőfeszítések elsősorban a gyermekek két csoportját célozzák: a fizikai, mentális vagy érzékszervi állapotuk miatt eltérő szükségletekkel bíró gyermekeket; valamint a családi diszfunkciókból, a társadalmi-gazdasági hátrányból vagy az etnikai, kulturális, esetleg nyelvi faktorokból eredően többlet tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekeket.⁷ A gyakorlatban sok eltérő vagy többlet nevelési tá-

mogatásra szoruló gyermek esetében halmozódnak a fizikai és társadalmi-kulturális kockázati tényezők. A koragyermekkori szolgáltatások különösen fontosak az ilyen gyermekek számára, mert erőteljesen hozzájárulnak egészségükhöz, társas és kognitív fejlődésükhöz éppúgy, mint családjuk társadalmi bevonódásához, valamint jövőbeni részvételükhöz a társadalom életében. Ráadásul ezek a szolgáltatások korai szűrő funkciót is ellátnak, olyan eltérő szükségleteket fedhetnek fel, amelyek – ha idejekorán felfedezik őket – hatékonyabban kezelhetők, amibe beleértendő a családnak nyújtott támogatás is.

A hozzáférés feltételeinek javítása a fizikai vagy intellektuális fogyatékossgal élő gyermekek számára

1980 előtt az eltérő szükségletű kisgyermek gondozását általában a család biztosította, egészségügyi és orvosi szolgáltatások segítségével. Gyakran még ma is ez a helyzet a 3 éves kor alatti gyermekek esetében, például Hollandiában, melynek átfogó gyermekjóléti klinikai hálózata van a kisgyermek számára. Az idősebb gyermekek az egészségügyi szolgáltatások mellett oktatási szolgáltatásokat is igénybe vehetnek, ebbe a két szektorba tartoznak a fogyatékossgok és tanulási nehézségek kezelésének főbb intézményei. Az IEA/High/Scope kutatás (Weikart et al., 2003) az Oktatási Teljesítmény Értékelésének Nemzetközi Egyesülete (International Association for the Evaluation of Educational Achievement – IEA) projektjének második fázisában áttekintett intézmények körülbelül fele javasolja, hogy legyenek egészségügyi és a fejlődéssel kapcsolatos szűrések a koragyermekkori intézményekben.⁸ Eközben jelentős változások történtek az oktatásban, ahol a korábbi gyakorlat az volt, hogy az eltérő szükségletekkel élő gyermekeket specializált intézményekben, szegregált körülmények között nevelték. Az ENSZ gyermekjogi egyezménye és az amerikai törvényi szabályozás a „legkevesbé korlátozó környezet” biztosítását írja elő, így fontos védelmet nyújt ezeknek a gyermekeknek és családjuknak. A korábbi Kelet-Európában az eltérő szükségletű gyermekek elkülönült intézményekben való ellátásának ugyancsak mély gyökerei vannak, de manapság inkluzívabb megközelítést láthatunk Németország új tartományaiban és Magyarországon. Ma az Új Tartományok (Kelet-Németország) a koragyermekkori szolgáltatások férőhelyeinek 3%-át biztosítják az eltérő szükségletű gyermekek számára, míg a Régi Tartományokban (Nyugat-Németország) csak a férőhelyek 0,84%-át. Magyarországon korábban a roma gyermekeket eltérő szükségletűnek nyilvánították, napjainkban inkább az esélyegyenlőséget hangsúlyozzák (hogy több erőforráshoz jussanak ezek a gyermekek), valamint a szegénység csökkentését, a korai fejlesztést és az inklúziót. Mindazonáltal szakadék választja el egymástól a központi kormányzat diszkriminációval kapcsolatos irányelveit és az önkormányzatok mindennapi gyakorlatát.

Az Egyesült Államok élen jár a fogyatékossgal élő gyermekek szolgáltatásainak biztosításában. Barnett és munkatársai szerint (2004) az iskola előtti, speciális koragyermekkori szolgáltatások messze a legjobban finanszírozott programok USA-szerte:

„Az Államok szövetségi törvénye előírja, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek számára 3 éves kortól kezdődően 'megfelelő, ingyenes nevelést' kell biztosítani. Mindazonáltal a szövetségi kormány költségvetési plafont állapított meg a program számára, így az iskola előtti speciális nevelés szövetségi költségvetése egy gyermekre vetítve sok éven át folyamatosan csökkent. 32 államnak és a helyi iskolakerületeknek kell viselniük a program költségeinek nagy részét. Az egyik tanulság ebből a tapasztalatból az lehet, hogy a megfelelő finanszírozás az erős törvényi kötelezettségen alapul, ami bírósági úton kikényszeríthető. Ezzel kap-

csolatban megjegyzendő, hogy New Jersey-ben található a legjobban finanszírozott iskola előtti programok a fogyatékossgal élő gyerekeknek; itt az állam legfelsőbb bírósága is beavatkozott a magas minőségű iskola előtti nevelés érdekében” (Barnett et al., 2004).

Az amerikai tapasztalatra érdemes odafigyelniük a többi OECD országoknak is. Bár számtalan példát lehetne idézni az eltérő szükségletű gyermekeknek szervezett programok kapcsán (Guralnick, 1998), a megfelelő felelősségvállalás, nem is szólva a többségi programokhoz való hozzáférésről, máig kihívás maradt. Miközben a nemzeti törvények vagy a kormánypolitika megengedi vagy ösztönzi a többségi szolgáltatásokhoz való hozzáférést, a hivatalos álláspontot nem minden esetben követi megfelelően finanszírozott nemzeti terv, melynek alapján strukturált korai tanulási programokat lehetne biztosítani a fogyatékossgal élő gyermekeknek, és garantálni lehetne rendszeres és megfelelő bevonásukat az általános iskola előtti szolgáltatásokba. Az a kép alakult ki bennünk, hogy kevés ország kivételével ezeket a gyermekeket és családjukat esetlegesen támogatják, ami nem elégíti ki a szükségleteket és nem segíti elő a társadalmi bevonást (OECD, 2001). A terület elhanyagoltsága, illetve a szegregáció ellenére a legtöbb ország preferálja a fizikai és intellektuális fogyatékossgal élő gyermekek bevonását az általános koragyermekkori szolgáltatásokba – és az ENSZ gyermekjogi egyezménye is ezt ajánlja amennyiben megállapíthatóan ez a legjobb a gyermeknek. Számos országban, például Dániában, Finnországban, Norvégiában és Svédországban tudatos politikával igyekeznek biztosítani, hogy az ilyen gyermekek elsőbbséget élvezzenek az általános intézményekbe való felvételnél, továbbá speciális képzettségű munkatársakat alkalmazzanak, akik egyénre szóló figyelmet tudnak biztosítani e gyermekek számára. Az északi országokban és Olaszországban ilyen kicsi korban gyakorlatilag még nem diagnosztizálják ezeket a gyermekeket, de természetesnek veszik, hogy nagy többségük helyet kapjon az általános óvodai szolgáltatásokban. Az eltérő szükségletekkel élő és a veszélyeztetett gyermekek bevonásának támogatására az Egyesült Államokban és Hollandiában is sok pénzt fordítanak. A korai intervenciós szolgáltatások a probléma korai felfedezésére; a fogyatékossgal vagy a további nehézségek megelőzésére; a fejlődés elősegítésére; a család segítésére és támogatására összpontosítanak. Magyarországon az óvodák mellett, hogy a roma gyermekeket állítják figyelmük középpontjába, igyekeznek korai életkorban kiszűrni és megelőzni a diszlexiát, illetve más kognitív zavarokat.

Ahogy a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) tanulmány szerzői megállapítják, a sikeres inklúzió érdekében külön figyelmet kell fordítani a koragyermekkori szolgáltatások szervezésére és menedzsmentjére, különösen az épületeknek a fogyatékossgal élő gyermekek szükségleteihez való igazítására, a speciális felkészültségű munkatársak kiválasztására vagy elosztására, valamint a csoportnagyságok rugalmas szervezésére és a speciális foglalkozások megtartását lehetővé tevő helyiségekre. Az intézményekbe vagy az osztálytermekbe való eljutás még mindig nehézséget okozhat a látás- vagy mozgásrészült gyermekek számára, és a szolgáltatók gyakran nélkülözik azokat a specializált képzettségű munkatársakat, akik képesek lennének arra, hogy megfelelően támogassák a többlet tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekeket. Ehhez viszont több állami finanszírozás szükséges, ami az eltérő szükségletű gyermekek számának reális becslésén alapul (megközelítőleg a teljes népesség 5%-a, de ez az arány magasabb lehet ott, ahol magasabb a gyermekszegénység aránya és a gyenge a közegészségügyi rendszer).

Az eltérő vagy pótlólagos nevelési szükségletű gyermekek sikeres bevonásához érzékeny pedagógiai megközelítés és curriculum szükséges, például a teamek összetétel-

ének, a tevékenységek gondos szervezésének a gyermekek egyéni tanulási szükségleteihez kell igazodnia. A reálisan elérhető tanulási célok meghatározása érdekében a gyermekek, szülők és tanárok közösen egyéni nevelési terveket dolgoznak ki, és e szerint dolgoznak (például Belgium flamand közösségében, az Egyesült Államokban, Finnországban, Kanadában és Magyarországon). Az eltérő nevelési szükségletű gyermekekhez több pedagógus és több asszisztens kell, akiknek speciális képzésre van szükségük – ennek hiánya még mindig akadályozza az együttnevelést néhány országban. Finnországban, Kanadában (néhány tartományban) és Olaszországban a gyógypedagógusok munkahelyi továbbképzést tartanak általános képzettségű kollégáiknak.

A szülői közreműködés minden kisgyermekkel foglalkozó program esetén kívánatos, de különösen fontos az eltérő nevelési szükségletű gyermekeket is bevonó programok esetében. Emellett a fogyatékossággal vagy más tanulási zavarral küzdő gyermekeket befogadó koragyermekkori intézményeknek együttműködési szerződést kell kötniük a település egészségügyi és szociális szolgáltatóival, mivel ez a tevékenység szakértelmet és időráfordítást követel. Ilyen megállapodások és a más szolgáltatókkal való együttműködés jellemzi az eltérő szükségletű gyerekeknek szóló szolgáltatásokat az Egyesült Államokban és Kanadában.

Az alacsony társadalmi-gazdasági pozíciójú vagy etnikai kisebbséghez tartozó, többlet tanulási szükségletű gyermekek

Az alacsony társadalmi-gazdasági pozíciójú vagy etnikai kisebbséghez tartozó, többlet tanulási szükségletű gyermekek számára az univerzális szolgáltatásokon belül szervezett speciális programok segíthetnek legyőzni azokat a nehézségeket, melyek megakadályozzák, hogy ezek a gyermekek és családok teljes mértékben igénybe tudják venni a szolgáltatásokat. A legtöbb országban (különböző mértékben) átfogó koragyermekkori szolgáltatásokat biztosítanak a szegény lakóövezetekben, differenciáló pedagógiai módszereket és több szakembert alkalmaznak, valamint törekednek a családok és a helyi közösség elérésére. Kiváló programok példája mutatja – ilyen a Mo.Ki Projekt a németországi Monheimben (lásd 4.2. keretes írásunkat), Rinkeby Svédországban, Sheffield az Egyesült Királyságban, vagy a Freinet-iskolák a belgiumi Gentben⁹ –, hogy ha a koragyermekkori programok tudatosítják és üdvözlnek a kulturális sokszínűséget, akkor elfogadhatóbbakká válnak a bevándorló közösségek számára. Mindazonáltal még mindig nem tekinthető általános gyakorlatnak a komprehenzív rendszer kialakítása; a programértékelés szerint több országban (például az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, Hollandiában, Portugáliában) a koragyermekkori szolgáltatásokat igénybe vevő hátrányos helyzetű gyermekek nem kapják meg mindazokat a fejlesztő, egészségügyi és családi szolgáltatásokat, melyek optimális körülményeket teremtenének a tanuláshoz (*Starting Strong*, 2001). Ezeknek a gyermekeknek nem csak arra van szükségük, hogy egyenlő eséllyel férjenek hozzá a szolgáltatásokhoz, hanem megnövelt finanszírozásra, jobb gyermek-munkatárs arányra, újító és a szükségletekhez alkalmazkodó pedagógiára is szükségük van. A gondozás során – az ENSZ gyermekjogi egyezményével összhangban – pozitív módon kell figyelembe venni a gyermekek és családok többszörös identitását (Murray, 2006). A közelítésben foglalkozni kell azokkal a kérdésekkel, melyekkel az alacsony jövedelmű és/vagy etnikai családok találkozhatnak az előítéletek és a diszkrimináció következtében, az iskolán kívül és belül (Derman-Sparks, 1989).

4.2. A Mo.Ki (Monheim für Kinder) kísérleti projekt. A „Monheim a gyermekekért” a németországi Vesztfáliában

Monheim 44 000 lakosú város, Észak-Rajna-Vesztfáliában. A népesség körülbelül 11,5%-a külföldön született, a teljes munkanélküliségi ráta 8%. A Mo.Ki projekt – „Monheim a gyermekekért” – a Berliner Viertelben jött létre, ami egy 11 000 lakosú kerület, ahol a lakók között sok a bevándorló. A kerületben élő gyermekek 82%-ánál kognitív és nyelvi elmaradás mutatkozik tanköteles korban, ami társadalmi-gazdasági és kulturális tényezőknek tudható be. A város Ifjúságléti Hivatala (Jugendamt) és a Munkásjóléti Szolgálat (Arbeiterwohlfahrt) 1999-ben közösen indította el a „Mo.Ki” kísérleti projektet az Állami Ifjúságléti Hivatal pénzügyi segítségével. A projekt fő célja megakadályozni és legyőzni a szegénység következményeit a születéstől kezdve végig az iskolai évek alatt. A projekt több intézmény – például iskolai, egészségügyi, szociálpedagógiai, családi és foglalkoztatási szolgálatok – együttműködésén alapul. Az ISS, a szociális munka és szociálpedagógia kutatóintézete végzi a projekt tudományos dokumentációját. Az intézet munkatársai résztvevő megfigyelőként követték nyomon a projekt tevékenységét, hozzájárultak a gyermekfejlődés és szegénység-megelőzés koncepciójának kialakításához. Ők gyűjtötték és elemezték az adatokat, dokumentumokat, továbbá mérték a tevékenységek és megközelítések hatékonyságát, valamint új, megfontolandó hipotéziseket fogalmaztak meg.

A Mo.Ki a szegénység átfogó megközelítését tette magáévá, és egymással összefüggő programok sorozatát hozta létre. Három fő tevékenységi területe a következő:

- Preventív programok gyermekeknek: gondozás és korai felzárkóztatás. A minőségi intézményi gondozás iránti igények kielégítése érdekében több férőhelyet hoztak létre; az intézmények nyitva tartása rugalmasabb és több munkatársat alkalmaznak azokban az intézményekben, ahová sok szegény, társadalmi kirekesztést elszenvedő gyermek jár.
- *A szülők kompetenciájának erősítése.* A szülői tanácsadást és oktatást beillesztették a programba, hogy ezzel a szülők forrásait bővítsék. Felhívják a szülők figyelmét azokra a tényezőkre, amelyek hozzájárulnak gyermekek jólétéhez, ide tartozik a rendszeres közös tevékenység a családban; a jó családi légkör; az, hogy legalább az egyik szülő beszél németül; a családnak nincs adóssága; megfelelő életkörülmények között él.
- *A „Monheim a gyermekekért” együttműködési hálózat felépítése.* Monheim városa kiterjedt programot hozott létre Berliner Viertel arculatának javítása érdekében. Ez a kerületben működő programok koordinálását és összekapcsolását, valamint az új kezdeményezések felkarolását jelentette.

A gyermekgondozó intézményeket választották a tevékenység első vonalául, nem csak azért, mert a szegény családok olykor igénybe veszik ezeket, hanem azért is, mert a szegénység erősebben hat a csecsemőkre és kisgyermekre. Ebből a szempontból a jó minőségű koragyermekkorai szolgáltatásoknak bizonyítottan preventív hatása van, nem csak biztonságot, gondozást és korai fejlesztést tudnak nyújtani a gyermekek számára, hanem javítani tudják a családok működését és a – gyakran munkanélküli – szülők társadalmi részvételét is.

További információért látogasson el a következő honlapra:

www.monheim.de/stadtprofil/moki/index.html

Ahogy az 1. fejezetben írtuk, fontos a gyermekszegénység kérdését tágabb összefüggésben kezelni, összhangban a foglalkoztatást ösztönző intézkedésekkel, jövedelem-támogatással, szociális szolgáltatásokkal és családi juttatásokkal. A koragyermekkorai szolgáltatások jelentősen hozzájárulnak a „veszélyeztető” környezetből jövő gyermekek fejlődéséhez, de nem jelentenek védelmet a későbbi oktatási tapasztalatokkal szemben, és nincsenek hatással a strukturális szegénységre sem (Zigler et al., 1996). Ahogy az 1.7. ábra és 10.1. ábra mutatja, az áttekintésben résztvevő országok más-más megközelítésben gondolkodnak a hátrányos helyzetről, és Dánia, Finnország, Norvégia és Svédország a legsikeresebb a gyermekszegénység megelőzésében.

Jegyzetek

1. A Head Start szövetségi program az Egyesült Államokban, amely átfogó koragyermekkorai szolgáltatásokat nyújt Amerika alacsony jövedelmű, 3-5 éves gyermekeinek, valamint szociális szolgáltatásokat a családjuknak. Megközelítőleg 1 400 közösségi non-profit szervezet és iskola alakított ki Head Start programot a célcsoport szükségleteinek kielégítésére. Becslések szerint a program alkalmi szolgáltatásokat nyújt az amerikai 0-5 éves korú gyermekek kb. 3%-ának, valamint a jogosult, 3-5 éves gyermekek kb. 60%-ának (Kagan és Rigby, 2003).

2. Olaszországban az iskola előtti nevelés csak az állami finanszírozású és az önkormányzati intézményekben ingyenes, a magánintézményekben nem, bár általában csak szerény térítési díjat kérnek a magánintézmények többségében. Hollandiában a koragyermekkori szolgáltatásokat nyújtó magánintézmények teljes támogatást élveznek, és nem kérnek térítési díjat. A napi és éves ellátási idő eltérő a különböző országokban.
3. Nevezik "wrap-around" gondozásnak is (= intenzív, individualizált gondozásmenedzsmenten alapuló szolgáltatás, ami a súlyosan sérült vagy komplex szükségletekkel bíró gyermekek igényeire is válaszolni tud), ami a részidőben működő iskola előtti ellátás vagy az „iskoláskorú gyermekek állatása” vagy kedvezőbben a „szabadidős szolgáltatások” keretében valósul meg, mivel ezek a szolgáltatások ideális esetben rekreációt biztosítanak a kisgyermeknek.
4. A Harvard Családkutató Projekt (Harvard Family Research Project) elérhetővé teszi az értékes „Iskolán kívüli (Out-of-School Time - OST) programértékelési adatbázist, mely az amerikai iskolán kívüli programok széles körét mutatja be és értékeli. Az adatbázis elérhető a következő ken: www.gse.harvard.edu/hfrp/projects/afterschool/evaldatabase.html.
5. Svédországban a hosszú és nagyvonalú gyermekgondozási szabadság miatt csecsemők ritkán láthatók a napközbeni gondozó szolgálatokban, általában 15-18 hónapos korban íratják be őket.
6. Kanada a 2001-es szövetségi Foglalkoztatás-biztosítási törvénybe iktatta be a csaknem egyéves gyermekgondozási szabadságra való jogosultságot, amivel a fizetés 55%-ának megfelelő összeg, de legfeljebb heti 413 CAD jövedelem jár. Mindazonáltal az engedélyezett gyermekgondozási intézmények igénybe vétele szélsőségesen alacsony szintű, kivéve Québec tartományt.
7. Az OECD Oktatási Igazgatósága a következő módon osztályozza az eltérő oktatási szükségleteket:
8. A kategória: Azon tanulókra vonatkozik, akiknek oktatási szükséglete érzékszervi, motoros vagy idegrendszeri defektusokkal összefüggő organikus betegségekkel függenek össze, organikus problémákból erednek, például vakok vagy gyengén látók, siketek vagy hallásmaradvánnyal rendelkezők, súlyos vagy jelentős értelmi fogyatékkal, halmozott fogyatékkal élnek, stb. Ezek olyan állapotok, melyek valamennyi társadalmi és foglalkozási osztályból származó tanulók között előfordulnak, általában a népesség körülbelül 5%-át érintik, megállapításukhoz megfelelő mérőeszközök és megállapodáson alapuló kritériumok vannak.
9. B kategória: Olyan tanulók oktatási szükségleteire vonatkozik, akik akadályozottak a tanulásban, de ez közvetlenül vagy elsődlegesen nem tudható be az „A” vagy „C” kategóriába sorolható rendellenességeknek. Ide sorolhatók például azok a tanulók, akiket az Egyesült Államokban tanulásban akadályozottnak neveznek. Ezek a nehézségek gyakran átmeneti természetűek, és a népesség kis hányadát – kb. 1%-át – érintik.
10. C kategória: Olyan tanulók oktatási szükségleteire vonatkozik, akiknek problémái elsősorban társadalmi-gazdasági és/vagy nyelvi tényezőkből következnek. Ez az, amit általában hátrányos helyzetnek szoktak tekinteni, és amit az oktatás igyekszik kompenzálni. Sok országban meglehetősen sokan tartoznak ebbe a csoportba, arányuk 15-25% között mozog a városi népességben.
11. Az IEA Iskola Előtti Projekt kutatásban 1986 és 2002 között 15 ország vett részt (Belgium, az Egyesült Államok, Finnország, Görögország, Hong Kong, Indonézia, Írország, Kína [Kínai Népköztársaság], Lengyelország, Nigéria, Olaszország, Románia, Spanyolország, Szlovénia és Thaiföld) abból a célból, hogy „meghatározzák azokat az intézményeket, amelyekben a különböző nemzetek kisgyermekei idejüket töltik, értékeljék a gyermekek 'életminőségét' ezekben az intézményekben, és meghatározzák, milyen hatással vannak ezek az intézmények a gyermekek intellektuális, szociális és tanulási fejlődésére 7 éves korukra”.
12. A Gent iskolák leírása megtalálható a Children in Europe, No. 4, 2003. kötetben.

Hivatkozások

- Afterschool Alliance (2004), "America After 3 PM: A Household Survey on Afterschool in America", Afterschool Alliance, Washington DC.
- Australian Government Productivity Commission (2006), "Report on Government Services 2006", www.pc.gov.au/gsp/reports/rogs/2006/index.html.
- Barnett, W.S., K. Brown and R. Shore (2004), "The Universal vs. Targeted Debate: Should the United States Have Pre-school for All?", *Preschool Policy Matters*, Vol. 6. National Institute for Early Education Research, Rutgers University, New Brunswick, NJ.
- Bennett, J. (2002), "Strengthening Early Childhood Programmes: A Policy Framework", *Education Policy Analysis*, OECD, Paris.
- Brooks-Gunn, J., W. Han and J. Waldfogel (2002), "Maternal Employment and Child Cognitive Outcomes in the First Three Years of Life: The NICHD Study of Early Child Care", *Child Development*, Vol. 73(4), pp. 1052-1072.
- Capizzano, J. and G. Adams (2000a), "The Hours that Children under Five Spend in Child Care: Variation across States", *Series to Assess Changing Social Policies*, No. B-8, March, The Urban Institute, Washington DC.
- Capizzano, J. and G. Adams (2000b), "The Number of Child Care Arrangements Used by Children under five: Variation across States, New Federalism National Survey of American Families", *Series to Assess Changing Social Policies*, No. B-12, March, The Urban Institute, Washington DC.
- Currie, J. (2004), *Combining Early Care and Education: Is Universal Pre-K the Best Way?*, UCLA, Los Angeles, CA.
- Chatterji, P. and S. Markowicz (2004), "Does the Length of Maternity Leave Affect Maternal Health?", *Social Science Research Network*, National Bureau of Economic Research Working Paper No. W10206, Harvard Medical School/Rutgers Department of Economics.
- Derman-Sparks, L. (1989), *Anti-bias Curriculum: Tools for Empowering Young People*, NAEYC, Washington.
- Fuller, B.C., A. Livas and M. Bridges (2005), "How to Expand and Improve Pre-school in California: Ideals, Evidence, and Policy Options", *PACE Working Paper 05-1*, Policy Analysis for California Education (PACE), Berkeley, California.
- Guralnick, M.J. (1998), "The Effectiveness of Early Intervention for Vulnerable Children: A Developmental Perspective", *American Journal on Mental Retardation*, Vol. 102, pp. 319-345.
- Hungarian Ministry of Youth, Family, Social Affairs and Equal Opportunities and the Hungarian Ministry of Education (2005), *Background Report of Hungary*, Budapest.
- Kagan, S.L. and E. Rigby (2003), "Policy Matters: Setting and Measuring Benchmarks for State Policies. Improving the Readiness of Children for School. A Discussion Paper", *Center for the Study of Social Policy*, Washington DC, February.
- Kamerman, S.B. (2000), "Parental Leave Policies: An Essential Ingredient in Early Childhood Education and Care Policies", *Social Policy Report*, Vol. 14, No. 2, ICFP Publications, NY.
- Leseman, P. (2002), "Early Childhood Education and Care for Children from Low-income or Minority Backgrounds", OECD, Paris.
- Murray, C. (2006), *The Dominant Walk: A Training Practice*, Pavee Point, Dublin.
- National Centre for Educational Statistics (NCES) (2004), "Before- and After-school Care. Programs and Activities for Children in Kindergarten through Eighth Grade: 2001. Statistical Analysis Report", April, <http://nces.ed.gov/pubs2004/2004008.pdf>.
- NIEER (National Institute for Early Education Research) (2003), "The State of Pre-School Yearbook", NIEER, NJ, nieer.org/yearbook/pdf/yearbook.pdf.
- NIEER (2004), "Pre-School Policy Matters", Issue 6, NIEER, Rutgers University, NJ, nieer.org.
- Observatoire de l'Enfance (2003), *État des lieux de l'accueil des enfants 2.5 à 12 ans en dehors des lieux scolaires*, ONÉ, Bruxelles.
- OECD (2001), *Starting Strong: Early Childhood Education and Care*, OECD, Paris.

- OECD (2003), Ireland Country Note, OECD, Paris.
- OECD (2004a), Germany Background Report, OECD, Paris.
- OECD (2004b), Ireland Background Report and Country Note, OECD, Paris.
- Schulman, K., H. Blank and D. Ewen (1999), "Seeds of Success: State Pre-kindergarten Initiatives: 1998-1999", The Children's Defence Fund, Washington DC.
- Scottish Executive (2003), "Integrated Strategy for the Early Years", Scottish Executive, Edinburgh.
- Shonkoff, J.P. (2000), "Science, Policy, and Practice: Three Cultures in Search of a Shared Mission", *Child Development*, Vol. 71, pp. 181-187.
- Shonkoff, J.P. and D.A. Phillips (eds) (2000), "From Neurons to Neighbourhoods: The science of Early Childhood Development", National Academy Press, Washington DC.
- Shore, R. (1997), "Rethinking the Brain: New Insights into Early Development", Families and Work Institute, Washington.
- Strategy Unit (2002), "Delivering for Children and Families: Interdepartmental Childcare Review – November 2002", Strategy Unit, London.
- Tanaka, S. (2005), "Parental Leave and Child Health across OECD Countries", *Economic Journal*, Vol. 115, pp. F7-F28, February 2005.
- United Kingdom Interdepartmental Childcare Review (2002), "Government Review of Childcare – Good News for Children, Parents and Communities", www.dfes.gov.uk/pns/DisplayPN.cgi?pn_id=2002_0209.
- Weikart, D., P. Olmsted, J. Montie, N. Hayes and M. Ojla (eds.) (2003), "A World of Pre-school Experiences: Observations in 15 Countries, The IEA Preprimary Project Phase 2", High/Scope Press, Ypsilanti, MI.
- Zigler, E., S.L. Kagan and N. Hall (eds) (1996), *Children, Families and Government: Preparing for the Twenty-First Century*, Cambridge University Press, New York.

5. fejezet

Jelentős állami befektetés a szolgáltatásokba és az infrastruktúrába

Az 5. fejezetben áttekintjük a koragyermekkori szolgáltatások, azon belül az igazgatási infrastruktúra és a támogató szolgáltatások fejlesztését szolgáló közberuházások kritikus kérdését. Tárgyaljuk a koragyermekkori nevelés és gondozás területén történő befektetések hozadékait és az országok befektetéseinek nagyságát. Felsoroljuk azokat a stratégiákat, amelyekkel az egyes országok pluszforrásokat juttatnak a területnek, és bemutatjuk, hogy az egyes országokban mi módon finanszírozzák a koragyermekkori szolgáltatásokat. Betekintést nyújtunk abba a vitába is, mely a különböző finanszírozási módoknak – különösen a szolgáltatások közvetlen finanszírozásának vagy a szülőknek fizetett támogatásnak – a rendszer minőségére gyakorolt hatásáról szól. Következtetésünk szerint a szolgáltatások közvetlen közfinanszírozása összehasonlítható a szülők támogatásával – legalábbis jelenleg – hatékonyabb ellenőrzést, méretgazdaságosságot, kiegyensúlyozottabb általános minőséget, a nevelők hatékonyabb képzését, a hozzáférés és a részvétel magasabb szintű egyenlőségét eredményezi. Ez esetleg a szülőtámogatási modell újdonságával és azzal magyarázható, hogy az igazgatás nem képes a magánellátóktól hatékonyan megkövetelni az egyenlő bánásmódot és érvényesíteni a számonkérhetőséget. A koragyermekkori terület hatékony irányítása – tekintve a terület viszonylagos újdonságát – manapság jelentős befektetéseket követel az igazgatásban és a szolgáltatások támogatása területén. Ha nincs elegendő tapasztalt igazgatási szakember, aki tanácsot adna és felhívna a figyelmet a kutatási eredményekre, az rövidlátásra és pazarlásra vezethet a koragyermekkori neveléssel foglalkozó szakpolitika területén.

Az OECD tematikus áttekintései bizonyítják, hogy jelentős közfinanszírozás szükséges egy fenntartható és méltányos koragyermekkorai rendszer támogatásához. E befektetés nélkül továbbra is hiány lesz a jó minőségű programokból, a hozzáférés továbbra is egyenlőtlen lesz, és a gyermekek családjuk jövedelmi helyzetétől függően továbbra is különböző ellátásban részesülnek. Ha a költségek nagy részét a szülők fizetik, hátrányos helyzetű gyermekek kevésbé jutnak hozzá az ellátáshoz, vagy a rendelkezésükre álló ellátás minősége lesz elégtelen. Ráadásul ez jelentősen akadályozza a nők munkaerő-piaci részvételét, a kisgyermekes anyák vagy elhagyják a munkaerő-piacot, vagy rákényszerülnek az alacsonyan fizetett, részmunkaidős¹ foglalkozások vállalására, hogy nevelhessék gyermekeiket (OECD, 2002). Ebben a fejezetben leírjuk, miképp finanszírozzák a különböző országokban a koragyermekkorai szolgáltatásokat, bemutatunk néhányat a kormányok rendelkezésére álló lehetőségek közül, megvizsgáljuk hogyan hatnak a különféle finanszírozási módok a szolgáltatások szervezésére és irányítására, és azt javasoljuk, hogy a kormányok befektetéseikkel támogassák a gyermekellátó rendszer igazgatási és irányítási struktúráit is.

Mit ajánlott a Biztos alapokon?

- Jelentős kormányzati befektetésre van szükség a jó minőségű, hozzáférhető szolgáltató rendszer fenntartásához. A korlátozott közfinanszírozásnak negatív hatása van, ellátási hiányhoz, alacsony minőséghez (általában a kevésbé tehető háttérből jövő gyermekek esetében) és a gyermekek jövedelem szerinti megkülönböztetéséhez vezet.
- A koragyermekkorai ellátórendszer koherenciája és minősége megköveteli, hogy ne csak a szolgáltatások finanszírozásába, hanem a tervezésért, szabályozásért, értékelésért, a munkatársak továbbképzéséért, a monitorozásért és kutatásért felelős irányítási infrastruktúrába is történjen befektetés.

1. Kinek van haszna a koragyermekkorai szolgáltatásokba történő befektetésekből?

A jelentés D mellékletében írjuk le a jó minőségű koragyermekkorai nevelés és gondozás előnyeinek nemzetközi bizonyítékait. Ez az irodalom az OECD és a fejlődő országokban történt vizsgálatok jelentésein alapul, melyeket a kutatók széles köre: közegészségügyi tisztviselők, élelmezési szakértők, neurobiológusok, pszichológusok és neveléskutatók írtak. Ahogy Myers (2004) megjegyezte, ez a hatalmas kutatási anyag alátámasztja, hogy

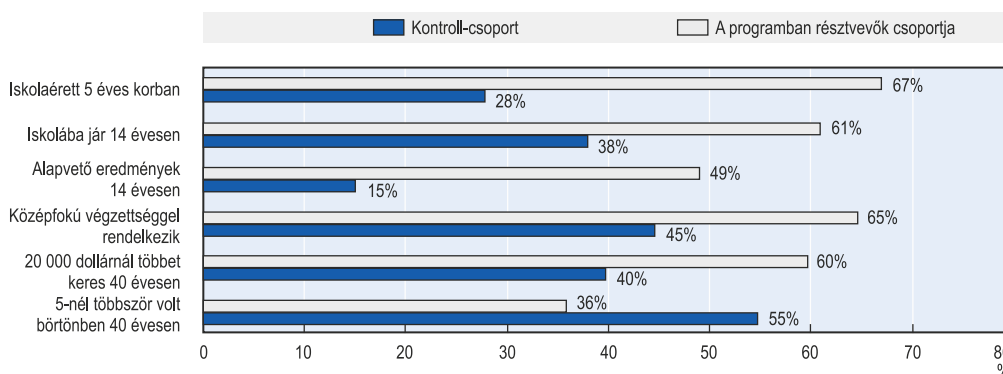
“a korai évek kulcsfontosságú szakasz a gondolkodás, a személyiség és a viselkedés fejlődésében.

A koragyermekkorai tanulás és fejlődés elősegíthető.

A korai tanulás és fejlődés módja kulturális, társadalmi és a gazdasági jellemzőkkel függ össze.”

A koragyermekkori nevelést és gondozást nyújtó szolgáltatások kiterjesztéséből a következő kormányzati területeknek származik előnye: nemzetgazdaság (rövidtávon előnyt jelentenek a munkavállaló nőkön, hosszú távon a emberi erőforrások hatékonyabb fejlesztésén keresztül); egészségügy (a gyermekek és a családok jobb lelki és testi egészsége, kevesebb veszélyeztető viselkedés, stb.); szociális jóléti terület és büntető igazságszolgáltatás (a családok kevésbé függenek a jóléti rendszertől; a családok magasabb jövedelme; a nők és férfiak közötti egyenlőség növekvő mértéke, kevesebb családi erőszak és bűnelkövetés, stb.); oktatás (a veszélyeztetett gyermekek jobban beilleszkednek az általános iskolában, jobb a tanulmányi előmenetelük, kevésbé van szükség speciális oktatási-nevelési szolgáltatásokra, stb.). Az előnyök közül néhányat grafikusán is bemutatunk a High/Scope Perry iskola előtti kutatás résztvevőinek és kontrollcsoportjának eredményei alapján, 40 éves korban (5.1. ábra).

5.1. ábra A Perry iskola előtti kutatás főbb eredményei a résztvevők és a kontroll csoport tagjainak 40 éves korában

Forrás: Schweinhart, L. and J. Montie (2004), "Significant Benefits: The High/Scope Perry, Pre-school Study through Age 40", High/Scope Educational Research Foundation, World Bank Presentation, November 17.

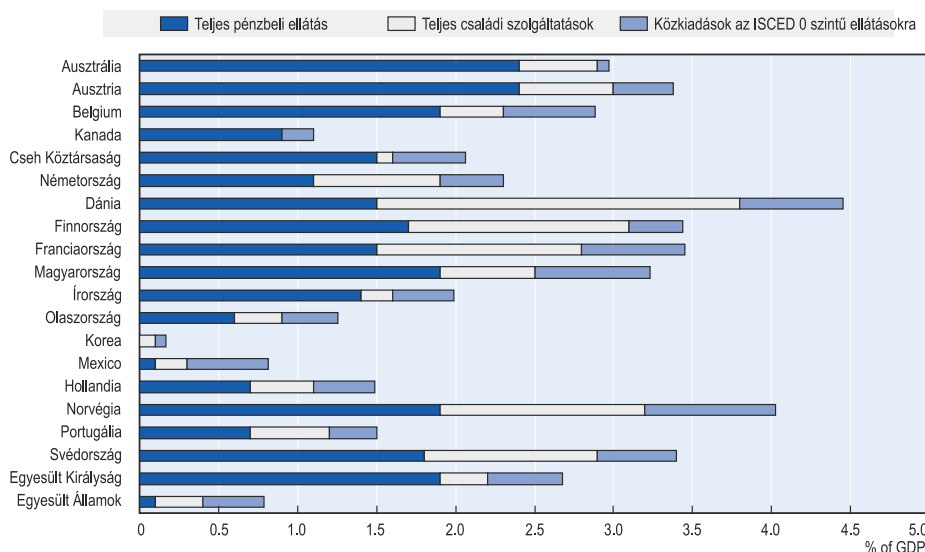
Összefoglalva, a kutatás eredményei azt sugallják, hogy érdemes a koragyermekkorba beruházni, mert jelentős hasznot hajt nem csak a gyermeknek és családjának, hanem a szélesebb társadalomnak is. Másrészt a befektetés elégtelenségének következményei is nyilvánvalóak, különösen a fiatalok esetében, hiszen a kontrollcsoportban a bűnelkövetési adatok egybecsengően magasak, miközben a 14 éves kori tanulmányi eredmények szélsőségesen rosszak. Bár az 5.1. ábra nem mutatja, a befektetések elmaradásának más következményei is vannak: a gyermekgondozási férőhelyek hiánya; az rossz minőség, különösen a kevésbé tehetős háttérből származó gyermekeket ellátó szolgáltatók esetében²; az egyenlőtlen hozzáférés és a gyermekek jövedelem szerinti megkülönböztetése (Prentice, 2005; Sadowski, 2006; Waters Boots, 2005). A szolgáltatások elérhetetlensége akadályozza a nők teljes munkaidős foglalkoztatását, és a nőket az alacsonyan fizetett, részmunkaidős foglalkozások felé tereli (Lee, 2004, Immervoll és Barber, 2005).

2. Mennyit költenek az országok a koragyermekkori nevelés és gondozás szolgáltatásaira?

Nehéz megbecsülni, hogy mennyit költenek jelenleg az OECD országok a koragyermekkori nevelési és gondozási szolgáltatásokra, mivel a kormányok gyermekgondozási kiadásairól gyakran nincsenek megbízható adatok. Ráadásul az OECD országoknak az Oktatás Egységes Nemzetközi Osztályozási Rendszere (International Standard Classification of Education, ISCED) 0 szintjéről nyújtott adatai nem összehasonlíthatóak, ugyanis az egyes adatszolgáltató országok különbözőképpen értelmezik az „iskola előtti” nevelés fogalmát. Az adatok és a kutatás problémájával a 8. fejezetben is foglalkozunk, ahol rámutatunk, hogy az *Education at a Glance* (OECD, 2005) kötetben közölt kiadási adatok szerint az Egyesült Királyságban 8 452 dollárt, Franciaországban 4 512 dollárt és Svédországban 4 107 dollárt költenek a szolgáltatásokra 3-6 éves gyermekek esetében. Még akik kevésbé ismerik a szolgáltatásokat ezekben az országokban, azok is tudják, hogy a svéd adatok nagy mértékben torzítanak: a gyermekek és szakképzett munkatársak aránya sokkal jobb Svédországban, mint a másik két országban; továbbá az 1-6 éves korosztályt befogadó iskola előtti szolgáltatások munkatársainak 50%-a egyetemi végzettséggel rendelkezik, és ennek megfelelő a fizetése is. A nyitvatartási idő is sokkal hosszabb, mint Nagy-Britanniában vagy Franciaországban, mivel a gyermekintézmények napi 10 órás nyitva tartással működnek egész évben.

Az 5.2. ábra OECD adatforrások alapján azt mutatja, hogy a családok és kisgyermekek számára nyújtott szolgáltatások költségei a GDP hány százalékát teszik ki az egyes országokban. A korai nevelés és gondozás költségeit jelző fehér sávot óvatosan értelmezzük, ahogy ezt a megjegyzésben is jelezzük.

5.2. ábra A családok és kisgyermekek számára nyújtott szolgáltatások költségei a GDP százalékában

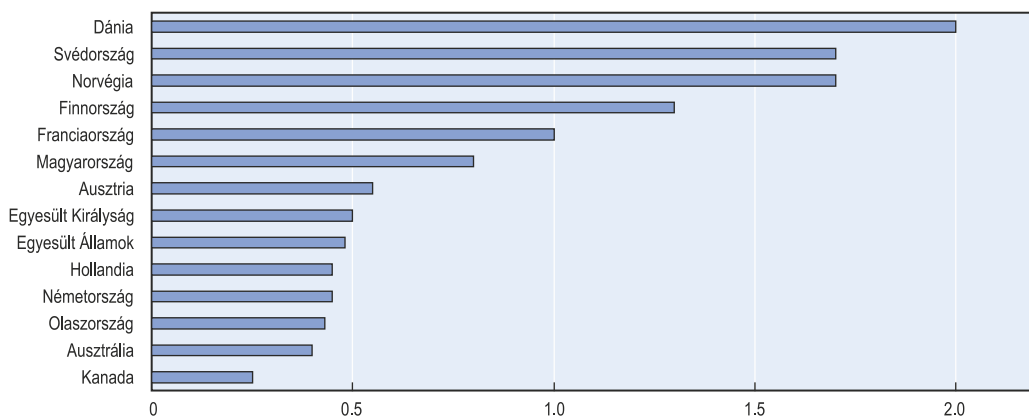
Megjegyzés: Dánia és Svédország esetében a kiadási szint az ISCED 0. szinten – ahogy az ábra mutatja (a sáv fehér része) – az 1-6 éves gyermekek nevelő-gondozó szolgáltatására költött összegnek csak kis hányadát fedi le. Ugyanaz a helyzet Korea esetében, ahol csak a minisztériumi kiadásokról kaptunk adatokat.

Forrás: OECD (2005), *Education at a Glance*.

Az 5.3. ábra a koragyermekkori nevelés és gondozás szolgáltatásairól készült OECD ország-jelentések adataiból állítottuk össze. Az ábra realisabb képet nyújt a kiválasztott országok koragyermekkori szolgáltatásokra biztosított forrásairól (beleszámítva az iskolán kívüli szolgáltatásokat, de kihagyva a családi ellátásokat és a szülői szabadságot). Az ábra mutatja, hogy a koragyermekkori szolgáltatásokra fordított összeg országonkénti értéke a nemzeti össztermék (GDP) 2%-a (Dánia) és 0,3%-a (Kanada) között szóródik. Ez jelentős különbség, ami a szolgáltatások minőségében és a szülők számára elérhető szolgáltatási kínálatban is megmutatkozik.

Azok az országok, amelyek a múltban, más országokkal összehasonlítva keveset fektettek be ezen a területen (például az Egyesült Királyság, Írország, Hollandia, Korea, Portugália, stb.), az utóbbi években jelentősen több pénzt fordítottak gyermekellátásokra. Portugáliában például az iskola előtti nevelés költségvetése több mint kétszeresére emelkedett 1996 óta, míg Koreában a kiadások megháromszorozódtak ugyanebben az időszakban. Az Egyesült Királyságban a hivatalos előrejelzések szerint 1997 és 2007 között a kormány befektetései a koragyermekkori területen négyszeresére, az 1996/97-es 1,1 milliárd angol fontról 2007/08-ra 4,4 milliárd angol fontra fognak növekedni. A befektetések ellenére még mindig jelentős hátrányok lesznek a koragyermekkori ellátásban, különösen a 3 év alatti gyermekek szolgáltatásainak területén. Ez részben a koragyermekkori szolgáltatások iránti igények példátlan növekedésének a következménye, ami annak köszönhető, hogy a fiatal nők közül egyre többen jelennek meg a munkaerő-piacon, és ott is maradnak. Sok kormányt készületlenül ért az igények gyors növekedése, és ezért azt a megoldást választották, hogy a piacra támaszkodva biztosítsanak gyors ütemben megfelelő mennyiségű szolgáltatást. Az OECD áttekintések azt mutatják, hogy a piac segíthet, ha gyorsan kell növelni a szolgáltatási kapacitásokat, de a szolgáltatások jó minőségét jelentős kormányzati befektetések és erőfeszítések nélkül nem lehet biztosítani. (A 6. fejezetben tárgyaljuk a szolgáltatások minőségével kapcsolatos kérdéseket. A megfelelő minőség kulcsfeltétele annak, hogy a befektetések haszna megtérüljön.)

5.3. ábra Közkiadások a koragyermekkori szolgáltatások területén (0-6 éves korúak) néhány OECD országban (%)

Megjegyzés: Ez az ábra kiadásbecsléseket tartalmaz, melyhez az egyes országok nyújtották az adatokat egy 2004-es OECD kutatás során. Ezek szerint Dánia a GDP 2%-át, míg Svédország az 1,7%-át költi a 0-6 éves korúak szolgáltatásaira. Ezek az országok, valamint Finnország további, körülbelül 0,3%-ot költ a 6-7 évesek iskola-előkészítő csoportjaira.

A szülőknek nyújtott támogató szolgáltatások is különböznek az egyes országokban. Ezt már megjegyeztük a szülői szabadsággal kapcsolatban, de ugyanez a helyzet az egyéb ellátásokkal és lehetőségekkel is, amelyekkel a szülőket – különösen az alacsony vagy közepes jövedelműeket – ösztönzik a szolgáltatások igénybe vételére és a munkába állásra. Az 5.1. szövegdobozban a Franciaországban több évtized alatt bevezetett intézkedésekről olvashatunk. A kritikusok rámutattak, hogy ezek közül néhány nem működik, vagy nem támogatja a nők és férfiak egyenjogúságát. Példa erre az APE vagy meghosszabbított szülői szabadság, melyet csaknem kizárólag az anyák vesznek igénybe. Mindazonáltal a teljes „csomag” könnyebbé teszi a kisgyermekes francia szülők számára, hogy munkába álljanak és gyermekeik gondozási szükségleteinek kielégítésére jó minőségű megoldást találjanak.

Menyit kell az országoknak költeniük?

1996-ban az Európa Bizottság Gyermekgondozási Hálózata (EC Network on Childcare, 1996) azt ajánlotta az európai országoknak, hogy a GDP-jük legalább 1%-át a koragyermekkorai nevelés és gondozás területén fektessék be. Ahogy az 5.3. ábrán láthatjuk, a húsz áttekintett ország közül csak öt érte el ezt a szintet: Dánia, Finnország, Franciaország (az 1%-os költséghányad tartalmazza a helyi önkormányzatok befektetéseit; az *école maternelle* szolgáltatásait a 2 éves kor fölötti gyermekeknek; és a gyermekgondozási intézmények költségeit), Norvégia és Svédország. Valószínű, hogy Belgium (Flandria) szintén eléri az 1%-os szintet, mivel a 2,5 éves kortól elérhető *kleuterschool* mellett mind a gyermekgondozásra, mind a kisebbségek helyzetének javítására jelentős összeget fordítottak. A magyar kiadások is valószínűleg megközelítik az 1%-ot, de – bár az óvodák költségei magasak – a gyermekgondozási szolgáltatások még mindig relatíve ritkák (a szülői szabadság költségei nem szerepelnek az adatban). Mindazonáltal meg kell jegyeznünk, hogy a megfelelő minőség biztosításához minimum a GDP 1%-a szükséges. Ugyanakkor Franciaország 1% körüli, viszonylag magas finanszírozási szintje nem biztosítja a gyermekek és szakképzett munkatársak megfelelő arányát, mivel a rendszer csak képesített nevelőket alkalmaz, és a 3 évesnél idősebb gyermekek csaknem 100%-a igénybe veszi a szolgáltatást. Ráadásul a rendszer csaknem teljes egészében az állami finanszírozástól függ, nem kap támogatást a szülői hozzájárulásokból. Ezzel ellentétben a finn rendszer a GDP 1%-ánál többet költ 30%-kal kisebb gyermeklétszámra, csekély szülői hozzájárulást kér, és képzettség tekintetében vegyes munkaerőt alkalmaz.

5.1. A francia szülőknek a koragyermekkorai nevelés és gondozás igénybevételéhez juttatott támogatás

Manapság ötfajta ellátás segíti a koragyermekkorai nevelés és gondozás költségeinek fedezését Franciaországban.

Allocation parentale d'éducation (APE) vagy fizetett szülői szabadság. Az APE igénybe vételére azok a munkanélküli vagy részmunkaidőben dolgozó szülők jogosultak, akiknek legalább két gyermekük van. A kétgyermekes szülőknek legalább két éves munkavisztonnyal kell rendelkezniük az előző öt évben, a három vagy több gyermekeseknek az előző tíz évben kell két éves munkavisztonnyal rendelkezniük. A teljes ellátás 484,97 Euró, amit a jogosult családok a gyermek harmadik születésnapjáig kaphatnak. Ez nem összevonható az APJE ellátással (lásd lejjebb), és nem számít bele a lakhatási támogatások kiszámításába.

Aide à la famille pour l'emploi d'une assistante maternelle (AFEAMA) vagy családi napközi támogatás. A hat éves kor alatti gyermeket nevelő családok, akik gyermeküket működési engedéllyel rendelkező családi napköziben (assistante maternelle) helyezik el, jogosultak erre az ellátásra, ami a társadalombiztosítási járulékot fedezi. A gyermek kora és a család jövedelme alapján megállapított kiegészítő támogatás segíti az egyéb költségek fedezését. A három év alatti gyermek esetében a támogatás 203 Euró havonta, amennyiben a család éves jövedelme nem éri el a 12 912 Eurót; 12 912 és 17 754 Euró közötti jövedelem esetén az ellátás 160 Euró; míg 17 754 Eurós jövedelem felett az ellátás 133 Euró. A gyermek három és hat éves kora között a támogatás megfelelődik.

Allocation de garde d'enfant à domicile (AGED) vagy házi gondozási támogatás. Az egy vagy több, hat év alatti gyermekkel rendelkező szülők, akik otthonukban alkalmaznak gyermekgondozót arra az időre, amíg munkát végeznek, profitálhatnak ebből a támogatásból, ami a gyermekgondozó társadalombiztosításához járul hozzá (URSSAF). A támogatás összege függ a gyermek korától és a család jövedelmétől. Ha a gyermek három év alatti, és a család jövedelme kevesebb, mint 34 744 Euró, a támogatás a társadalombiztosítási járulék 75%-át fedezi, az 1 548 Euró/trimeszter értékhatárig.

Allocation pour jeune enfant (APJE) vagy családi pótlék. Ezt a támogatást egyszerre tekintik jövedelemhelyettesítésnek és gyermekgondozási támogatásnak. A családi pótlékot nem feltétlenül a szülői szabadság idején (APE) folyósítják. Ez a jövedelemvizsgálathoz kötött ellátás a terhesség ötödik hónapjától a gyermek harmadik születésnapjáig vehető igénybe. Manapság a három év alatti gyermekeket nevelő családok 80%-a részesül ebben a támogatásban (156,31 Euró havonta).

Adótámogatás. A szülők adójóváírást is igénybe vehetnek a koragyermekkorai szolgáltatások költségeinek fedezésére. A szülők visszaigényelhetik a kiadásaik 25%-át, évi 2 300 Euró összeghatárig. A maximális adókedvezmény évente 575 Euró. A gyermekek házi gondozási költségeinek fedezésére a szülők kiadásaik 50%-ának megfelelő adójóváírást vehetnek igénybe, a legmagasabb elismert költség 6 900 Euró. Így az adójóváírás maximális értéke 3 450 Euró/év.

Forrás: French Background Report and Country Note for France, 2003, 2004.

A koragyermekkorai ellátás kiadásaiával kapcsolatban azt a kérdést is felvethetjük, hogy mekkora gyermekenkénti befektetés esetén várhatjuk el egy jó minőségű programtól vagy egy állami koragyermekkorai intézménytől, hogy jó minőségű szolgáltatást nyújtson. Egy ilyen adat konkrét viszonyítási pontot adhat a koragyermekkorai szolgáltatások menedzsereinek. A rendelkezésünkre álló adatok alapján – ilyenek például a dán, finn, norvég és svéd szolgáltatások átlagos gyermekenkénti költségei; az amerikai Abecedarian³ és Head Start projektek becsült gyermekenkénti költségei; a Gazdasági Fejlődés Bizottság (Committee for Economic Development, CED, 2002, 2006) becslései; vagy Kagan és Rigby (2003) javaslatai – ez az összeg egy tanévre vonatkozóan 8 000 USA dollár körül van gyermekenként a korai nevelést biztosító szolgáltatásokban (3-6 éves kor), amennyiben a szolgáltató egész napos programot biztosít, elfogadható a gyermekek és a munkatársak aránya, és a foglalkoztatott nevelők többsége képesített. A Gazdasági Fejlődés Bizottság (Committee for Economic Development, CED, 2006) javaslata szerint nagyjából 5 000 USA dollár tekinthető kiindulópontnak gyermekenként a nem egész napos, nem egész éves programban való részvétel biztosítása esetén. Független amerikai kutatók, Kagan és Rigby (2003) javaslata szerint az államnak gyermekenként legalább 8000-12 000 USA dollárt kell biztosítania az egész napos iskola előtti (korai nevelési) programra, és 4000-6000 USA dollárt kell fizetnie minden félnapos

programba beiratkozott gyermek után. Az 5.1. táblázat foglaljuk össze a hivatkozott adatokat.

5.1. táblázat **Becslések a jó minőségű koragyermekkorai programok gyermekekénti költségeiről**

Ország vagy program	Félnapos, tanévben folyó program	Egész napos, a tanévben folyó program	Egész napos, egész évben működő, integrált gyermekgondozás	Hivatkozás
Dánia, 2004			19 500 USA dollár (ennek az összegnek kb. 30%-a a szülők hozzájárulása). A nettó közkiadás 13 650 USA dollár	BUPL, 2005
Finnország, 2004			Több mint 10 248 USA dollár (nem tartalmazza a szülői hozzájárulást)	STAKES, 2005
Norvégia, 2005			12 520 Euró (nem tartalmazza a szülői hozzájárulást)	BFD, 2005
Svédország, 2004			12 097 USA dollár (nem tartalmazza a szülői hozzájárulást)	Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2005
Abecedarian Project, Észak-Carolina		Kb. 13 000 USA dollár 2002-ben		Masse és Barnett, 2003
Gazdasági Fejlődés Bizottság, 2006	5 100 USA dollár	8 800 USA dollár	12 970 USA dollár	CED, 2006 www.ced.org
Head Start, 2005	8 626 USA dollár (szövetségi és helyi hozzájárulás együtt)			NIEER, 2006
Kagan és Rigby becslése	4 000-6 000 USA dollár	8 000-12 000 USA dollár		Kagan és Rigby, 2003

Nem vitás, hogy az országok ezeket az adatokat gazdaságuk szintje szerint értékelik⁴, de az idézett programok és országok között figyelemre méltó konszenzus van a jó minőségű programok gyermekekénti költségeire vonatkozóan. A *Head Start* gyermekekénti költsége magasnak tűnik, de valójában sok *Head Start* program egész napos, és az egész évben nyitva tart. Az 1-6 évesek szolgáltatásainak gyermekekénti költsége Dániában, Norvégiában és Svédországban még magasabb, 10 000 USA dollárnál kezdődik, és Dániában eléri a 13 650 USA dollárt, a korai szakaszban drágább, mint később. Dániában az egyetemi képzettségű pedagógusok magasabb aránya magyarázza, hogy Finnországgal összehasonlítva magasabb a költségük. Ezzel ellentétben az OECD országokban az iskola előtti programok átlagos gyermekekénti költsége 4 294 USA dollár (a napi 2,5 órától a 8 órai nyitva tartásig) (OECD, *Education at a Glance*, 2005), ami szignifikánsan kevesebb, mint az egy főre eső befektetés az alapfokú vagy középfokú oktatás esetében, a felsőoktatást már nem is említve, az oktatási költségvetésben a legtöbb országban itt a legmagasabb az egy tanulóra eső költség. A helyzet ellentmond Cunha és munkatársai (2005) gazdasági megtérüléssel foglalkozó elemzésének, mert azt mutatja, hogy a kisgyermekekre szánt befektetések mélyebb és tartósabb hatást gyakorolnak a tanulási képességre, mint bármely más életkorban – ismét Heckmant idézve: „a tanulás tanulást nemz”.

3. Új források bevonása a koragyermekkorai nevelés és gondozás területére

Az ország-jelentéseket író OECD munkacsoportok a következőket emelték ki azok közül a különböző stratégiák vagy mechanizmusok közül, melyekkel új finanszírozási módokat vezettek be a koragyermekkorai szolgáltatások területén:

- Összevonják a minisztériumok, a társadalmi partnerek, a helyi önkormányzatok és a szolgáltatásokat igénybevevők forrásait, és a költségeket elosztják a különböző szereplők között, bárhol is érik el a kisgyermekeket és családjaikat érintő közös célokat. Ha az intenzív, individualizált nevelés és gondozás, ami a súlyos vagy komplex szükségletekkel bíró gyermekek igényeire is válaszolni tud (wraparound service) elősegíti a társadalmi befogadást és a munkaerő-piac expanzióját, nem világos, miért ne kellene a szolgáltatások tőkéjét és működési költségeit a különböző minisztériumok és érdekelt csoportok között szétteríteni. Belgiumban, Franciaországban és Olaszországban például a társadalombiztosítás és/vagy a társasági adó jelentős részét (kb. 1%-át) a gyermekellátó rendszer kapja. Dániában, az Egyesült Királyságban, Finnországban, Koreában és Svédországban a helyhatóságok adókat vetnek ki, amelyeket az egészségügyi, szociális jóléti és korai nevelési szolgáltatások állami finanszírozásának kiegészítésére használnak.
- Megváltoztatják az oktatási költségvetésen belül a források elosztását. Az oktatási rendszer minden részének megvan a jelentősége, de meg kell fontolni, hogy a belső arányokat változtassák meg a kisgyermekek szükségletei javára. Ez nem pusztán azt jelenti, hogy az oktatási forrásokat gyermekek alapszintű ellátásának szempontjából méltányosabban kellene elosztani, hanem a források elosztása az oktatási befektetések hatékonyságát is érinti (Cunha et al., 2005 – és lásd a 2. fejezetet). A befektetés megtérüléséhez a kisgyermekek programjainak jó minőségűnek kell lenniük, amihez az kell, hogy a gyermekek és a munkatársak aránya kedvező legyen és megfelelő pedagógiai programot alkalmazzanak. Erre azért is szükség van, mert a kisgyermekek más csoportoknál hosszabb időt töltenek naponta az intézményekben.⁵
- Megteremtik a gyermekgondozás piacát. Ezt a stratégiát leginkább – bár nem kizárólag – a liberális gazdaságokban láthatjuk. Az ausztrál, brit, egyesült államokbeli, holland, ír és kanadai politikai döntéshozók az állami vagy önkormányzati ellátók mellé for-profit csoportokat vonnak be a szolgáltató rendszerbe, nem az állam a koragyermekkorai szolgáltatások egyetlen szállítója. E megoldás mellett olyan érvek szólnak, hogy ilyen módon lehetséges a közkiadások kiegészítése, a szolgáltatások forrásainak bővítése, a verseny bevezetése a szolgáltatási rendszerbe, a szülők szélesebb körből választhatnak és a szolgáltatások rugalmasabbak. Az ellátási krízisek alkalmával a for-profit ellátók – mint amilyenek a kis családi napközik – gyorsabban képesek reagálni az igényekre, különösen, ha a szabályozást alacsony szinten tartják. Az Egyesült Államokban például régi hagyomány, hogy minden területen igyekeznek a piacot és a versenyt ösztönözni. Az Egyesült Államokban a gyermekgondozási szolgáltatások körülbelül 90%-át magánellátók biztosítják, és ezeknek fele for-profit alapon működik. Ausztráliában szintén a szolgáltatások privatizációját támogatják; 1996-tól 1998-ig „esélykiegyenlítő” stratégiaként átirányították a közvetlen működési támogatásokat a települési non-profit szolgáltatókhoz (lásd Ausztrália országprofilját az „E” mellékletben). Manapság sok ausztrál politikai döntéshozó tekinti ezt

a stratégiát sikeresnek, mivel új tőkét vonzott egy területre, amely egyébként alulfinnanszírozott maradt volna.⁶ Érveik szerint az új beruházások nélkül még a jelenleginél is nagyobb ellátási hiány keletkezett volna (Purcell, 2001). Legutóbb Hollandiában alakították át az állami gyermekgondozási szolgáltatásokat (melyeket az önkormányzatok működtetnek) a szükségletek alapján szerveződő (demand-side), szülő-támogatási rendszerré. A koragyermekkori neveléssel foglalkozó holland szakemberek azonban problémának tartják, hogy a piaci erők működésének ösztönzése érdekében az új Ifjúsági és gyermekgondozási törvény (2005) nem szabályozta a csoportméretet, a gyermek-gondozó arányt, és nem írja elő a gondozók képzését és továbbképzését⁷ – ami a minőségi szttenderdek leszállításához vezethet. Ráadásul a holland középosztálybeli szülők jelenleg a költségek sokkal nagyobb hányadát fizetik, mint korábban, és az egyharmados európai uniós átlagnál jóval többet (Vermeer et al., 2005).

- A koragyermekkor ügyeivel foglalkozó központi politikák költséghatékony koordinációját és a szolgáltatások integrációját valósítják meg helyi szinten, különösen a 3-6 évesek vonatkozásában. A kisgyermekkel kapcsolatos ügyek központi menedzsmentjének koordinációját már tárgyaltuk a 2. fejezetben. Az egy minisztérium alá történő integráció hatékonyabb a jövőkép és a tervezés szempontjából, továbbá megszünteti az adminisztratív és szabályozási keretek megkettőződését, ami a szétválasztott vagy többszörös hatáskörökből ered. A szolgáltatások racionalizációja helyi szinten is megvalósítható, ismét adminisztratív szinten (az északi országokban a helyi integráció megelőzte az egységes miniszteriális hatáskör kialakítását). Helyi szinten az is értelmesebbnek tűnik, ha az iskolai infrastruktúrába történik nagyobb mértékű befektetés, egy helyen szervezik meg a korai nevelést és gondozást, az egész napos és a napközbeni ellátást, ahelyett, hogy külön befektetésekkel, bérelt vagy más épületekben működtetnék ezeket. A szolgáltatások egy központban történő biztosítása elősegíti a költségek csökkentését és új kapcsolódások megteremtését. Az egy helyen biztosított szolgáltatások esetében a gyermekeknek nem kell vándorolniuk egyik helyről a másikra, ami segítik a dolgozó szülők napirendjének tervezését.⁸ Dániában kritizálták az iskolarendszer szintjén történő túlzott koncentrációt, mivel így esetleg nem jut elég figyelem az olyan kisebb szolgáltatásokra, mint amilyenek a szabadidős szolgáltatások. A DLO (2001) szerint a koragyermekkori szolgáltatásoknak és az iskolán kívüli ellátásnak jól kialakított, a saját szükségleteiknek megfelelő épületekre van szükségük, valamint arra, hogy független szülői munkaközösségek biztosítsák a szolgáltatásokat igénybevevő gyermekeknek megfelelő programok kialakítását.
- A köz- és magánszféra között partnerséget alakítanak ki (public private partnership), megosztják a feladatokat az önkéntes, a közösségi és a magánszektor között, valamint bevonják a nem állami ellátókat is az állami finanszírozású, szakszerűen irányított rendszerbe. Gyakran jelentős, helyenként pedig alapvető az NGO szervezetek és a helyi magánellátók részvétele az állami hálózatban. Sok országban – például Ausztráliában, Dániában, az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, Finnországban, Írországon, Kanadában, Magyarországon, Norvégiában és Svédországban – működési engedélyeket adnak ki azoknak az ellátóknak, amelyek megfelelnek bizonyos minőségi szttenderdeknek, és vagy közvetlenül, működési támogatással, vagy

közvetetten, a szülői térítési díjhoz való hozzájárulással támogatják ezeket a szolgáltatásokat. A támogatás megítéléséhez a kormányok elvárhatják, hogy a nem állami szolgáltatók meghatározott arányban vegyenek fel hátrányos helyzetű vagy speciális szükségletekkel rendelkező gyermekeket, valamint megkövetelhetik, hogy a térítési díjak a közhivatalok által előírt határok között maradjanak. A liberális gazdaságokban azonban a kormányok olykor megengedik, hogy a nem állami ellátók eltérjenek az állami szolgáltatások számára előírt sztenderdektől. Például az Egyesült Államokban Washington Állam törvényének (2006) 108. szakasza kimondja: „Kivéve azokban az esetekben, amikor Washington Állam törvényei megkövetelik a működési engedélyt, a korai oktatás ügyéért felelős osztály igazgatója a szövetségi törvények által megengedett mértékben felmentést adhat a korai nevelési programok működtetésére vonatkozóan az állami intézményekre érvényes szabályok teljesítése alól, amennyiben a köz- és magánszféra közötti nem állami szereplők ezt kéri, illetve a piaci alapú megközelítések ösztönzéséhez szükség van az ilyesfajta rugalmasságra, továbbá ha ezzel a legjobb eredményeket lehet elérni a gyermekek és családok számára.”

- Bevonják a társasági és üzleti szektor támogatásait. Néhány országban a munkaadók és más üzleti szereplők jelentős szerepet játszanak a koragyermekkori szolgáltatások működtetésében és finanszírozásában. Hollandiában például a meghatározott nagyság fölötti vállalkozásoknak fizetniük kell a munkavállalók gyermekei által, a működési engedéllyel rendelkező szolgáltató intézményekben igénybevett gyermekgondozási férőhelyek költségeinek egyharmadát. Koreában és Mexikóban törvény írja elő saját, napközbeni ellátást biztosító intézmény létrehozását vagy munkavállalók gyermekgondozás és korai nevelési költségeinek támogatását azoknak a vállalatoknak, amelyek bizonyos számú fiatal nőt foglalkoztatnak. Mivel Franciaországban a koragyermekkori ellátást közjóságnak tekintik, a munkaadók kötelező hozzájárulást fizetnek a Caisse d’allocations familiales (a családi ellátások pénztára) számlájára, amely ennek ellentételezéseként 25%-os támogatást nyújt a gyermekgondozás költségeihez a régiókban. Belgiumban (a vállalat bértömegének 0,05%-át) és Olaszországban hasonló adót fizetnek a munkaadók a helyi gyermekgondozási költségek fedezése érdekében. Más országokban, például Ausztráliában, az Egyesült Királyságban és Írországban az építési vállalkozóknak be kell kalkulálniuk a lakótelepek építési költségeibe a megfelelően tervezett kisgyermekintézmények és iskolák építését is. Ezekhez az önkormányzatoknak és a helyi vállalkozóknak is hozzá kell járulniuk.
- Bevonnak más finanszírozási forrásokat. Az Egyesült Államokban általános gyakorlat, hogy a nagyvállalatok adományokat juttatnak a koragyermekkori szolgáltatásoknak, mivel a közhivatalok adókedvezményeket biztosíthatnak a nagy adományozóknak. Más finanszírozási források közé tartoznak a speciális adók, például Arkansasban a csomagban árult sör fogyasztói adójából finanszírozzák az országban sok helyen működő Better Chance programot; Los Angeles megyében a dohányadót fordítják a koragyermekkori programok finanszírozására. Georgiában az állami lottó biztosít finanszírozást a koragyermekkori szolgáltatásokhoz és támogatást nyújt azoknak a szegény sorsú diákoknak, akik szeretnének továbbtanulni a felsőoktatásban. Kisebb mértékben, de hasonlóan történik az Egyesült Királyságban a

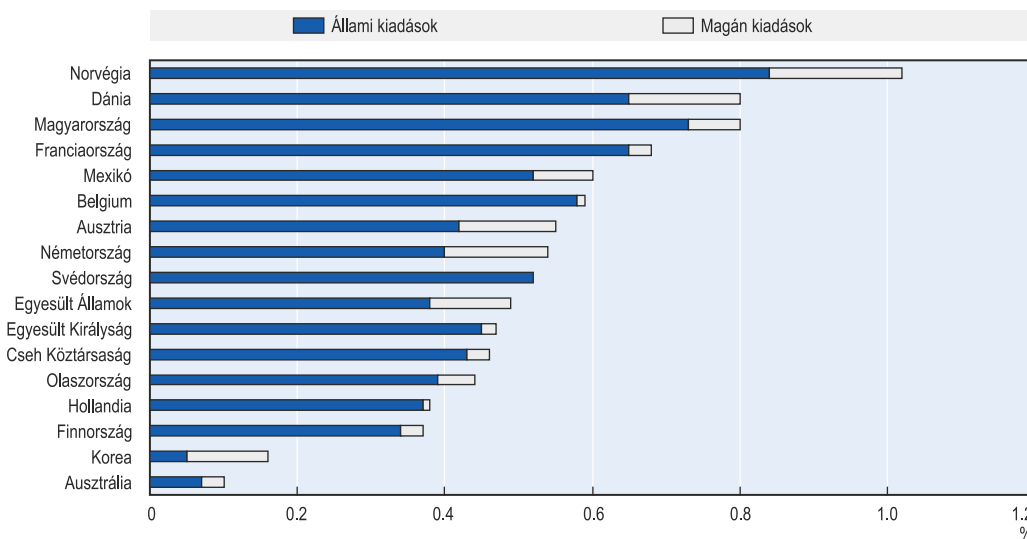
lottóbevétel felhasználása az Új Lehetőségek Alapban (New Opportunities Fund). Meg kell jegyeznünk, hogy néhány ország kormánya szerint ezek az eszközök bizonytalanok és szükségtelenek, mivel a koragyermekkori nevelést a közoktatás meg-alapozó szakaszának, és így a kormány közvetlen felelősségének tartják.

4. Hogyan finanszírozzák a kormányok a koragyermekkori szolgáltatásokat?

Elemzésünkben különbséget teszünk a 3-6 éves korosztály iskola előtti, illetve korai nevelése/oktatása, valamint a gyermekgondozás között. A kormányok általában minden országban vállalják az állami korai nevelési programok költségeinek túlnyomó részét 3, 4 vagy 5 éves kortól. Az 5.4. ábra segítségével összehasonlíthatjuk, hogy a különböző országokban az állam és a magánszektor mennyit költ az ISCED 0. szint szolgáltatásaira.⁹ Amikor ezek a közszolgáltatások az oktatási minisztérium illetékességi körébe tartoznak, a finanszírozás csaknem teljes egészében a központi kormány felelőssége: Belgium, az Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia és Olaszország¹⁰ példa erre. Mexikó kivételével az áttekintett, nem európai, liberális gazdaságok idősebb korban biztosítanak ingyenes állami szolgáltatást, mint más országok. Így Ausztrália, az Egyesült Államok, Kanada és Korea kormánya az ingyenes, iskola-előkészítő oktatást 5 éves kortól biztosítja, bár néhány esetben igyekeznek vagy állami/tartományi hatáskörben, vagy célzott kormányprogramokkal 4 éves kortól ingyenes, félnapos ellátást biztosítani. Az északi országokban 6 éves korig továbbra is fizetni kell a szolgáltatásokért, de a térítési díj mérsékelt (a szülők a szolgáltatási költség 9-15%-át fizetik). A nap bizonyos része („korai nevelési időszak”) lehet ingyenes, a szegényebb szülők mentességet kapnak a fizetés alól. Az olvasók látni fogják, hogy az 5.4. ábra ugyanaz a probléma, mint az OECD más adataival, az *Education at a Glance* sorozatban: Dánia, Finnország és Svédország hivatalos adatai nagymértékben alulbecsültek. Az adatok csak az iskola-előkészítő osztályokra vagy az „oktatási” program ingyenes, reggeli alkalmaira vonatkoznak.

Az északi országok kivételével a gyermekgondozás költségei elsősorban a szülőket terhelik, amit a kormány többé-kevésbé, országonként különböző mértékben támogat, a szülők jövedelemszintjétől függően. Az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban és Írországban például a gyermekgondozás költségeinek nagy részét a középosztálybeli szülők fizetik, míg a kontinentális Európa országaiban állami támogatás fedezi a költségek több mint felét. Az északi országokban az állami és önkormányzati támogatás a költségek 85%-át fedezi (kivéve Dániát). Finnországban és Svédországban a szülők a szülői szabadság végétől magas szinten támogatott gyermekgondozási szolgáltatások igénybevétele is jogosultak, és a térítési díj kevesebb, mint a költségek 15%-a (Svédországban 9%).

5.4. ábra **Az iskola előtti neveléssel kapcsolatos állami és magán kiadások a GDP százalékában (csak a 3-6 éves korúakra vonatkozóan)**

Megjegyzés: A korai nevelés költségei Belgiumban és Franciaországban magasabbak, mint amit az adatok jeleznek, és jelentősen magasabbak Dániában, Finnországban és Svédországban is. Belgiumban és Franciaországban a korai nevelés 3 éves kor előtt kezdődik. Dánia, Finnország és Svédország esetében valószínű, hogy az adatokba csak olyan kiadásokat vettek bele, amit ingyenes nevelési szolgáltatásnak tekintenek, például a finn adatban a költségbebecslés 50%-át adják a 6 éves gyermekek iskola előtti nevelési programjai (iskola-előkészítő évfolyam a tankötelezettségi kor előtt), valamint a 3-5 évesek intézményi napközbeni gondozása. Kanada hiányzik az ábráról, mivel nem szolgáltatott adatokat az OECD *Education at a Glance* 2005-ös kötetéhez. A legutóbbi, Kanadából kapott adat 2000-re vonatkozik, amikor Kanada a GDP 0,2%-át költötte a 3-6 évesek iskola előtti nevelésére. A koreai adat csak az óvodai nevelést tartalmazza, és nem tartalmazza a párhuzamos gyermekgondozási rendszer kiadásait.

Forrás: OECD (2005) *Education at a Glance*

Az alkalmazott finanszírozási módok

Az egyes országokban alkalmazott finanszírozási módok részletei nagymértékben különböznek (lásd az 5.2. táblázat), de az országok általában állami, ellátói oldalról beavatkozó, kormányzati finanszírozást alkalmaznak a korai nevelési szolgáltatások területén a gyermekek 3 éves korától, vagy – ahogy fentebb láttuk – Ausztrália, az Egyesült Államok, Hollandia, Írország, Kanada és Korea esetében 4 vagy 5 éves kortól. Dániában, Finnországban és Svédországban minden szolgáltatás esetében az állami, ellátói oldalról történő finanszírozás a domináns forma, bár ezekben az országokban a szülők-től térítési díjat is kérnek. Dánia kivételével a térítési díj alacsony, mivel a szolgáltatás oktatási része (a délelőtti órák) Svédországban 4 éves kortól ingyenes. A gyermekgondozási szektor esetében vegyes finanszírozási rendszert használnak, bár néhány országban a szülők nagy része nem kap állami támogatást a gyermekgondozás költségeinek kifizetéséhez (a további részleteket lásd lejjebb).

A 3 év feletti gyermekek korai nevelési szolgáltatásainak állami finanszírozása

Az áttekintett országokban hasonló a 3 év feletti (vagy a liberális gazdaságokban idősebb) gyermekek nevelési szolgáltatásainak finanszírozása. Általában az ellátói oldalról történik a finanszírozás, és a szektorban túlsúlyban vannak az állami finanszírozású, intézmény-jellegű és képzett, képesített munkatársakkal működő szolgáltatások.

Ezeknek a szolgáltatásoknak a többségét közvetlenül a központi kormányzat vagy az állam (a szövetségi országok esetében), az önkormányzatok vagy a kormánytól függő önkéntes vagy magánszervezetek (amelyek költségvetésük több mint 50%-át a kormánytól kapják és szolgáltatásaikat a kormányzati szabályok szerint vagy szerződéses kötelezettségek alapján működtetik) biztosítják.

5.2. táblázat **A koragyermekkori szolgáltatások finanszírozásának fő formái (0-6 évesek) kiválasztott országokban**

	A szolgáltatások ellátó-oldali finanszírozása	Szülőknek nyújtott támogatás	Munkaadói hozzájárulás
Ausztrália	Csak az állami óvodában	Fő forma	Van, adó
Belgium	Fő forma	Vegyes a gyermekgondozásban	Van, munkaadói adó
Dánia	Fő forma	Nincs	Nincs
Egyesült Államok	Csak az állami óvoda, a célzott programok és a <i>Head Start</i> program esetében	Fő forma, de főleg szülői hozzájárulás	Van, adó
Egyesült Királyság	Csak az állami korai nevelésben, a szociális bölcsődében és a célzott programokban	Fő forma a gyermekgondozásban, de főleg szülői hozzájárulás	Van, adó
Finnország	Fő forma	Vegyes	Nincs
Franciaország	Fő forma	Vegyes az <i>école maternelle</i> -en kívül	Van, munkaadói adó
Hollandia	Fő forma az iskola előtti és a célzott szolgáltatások esetében	Fő forma a gyermekgondozásban, de magas szülői hozzájárulás	Van, adó, a költségek közel 30%-a
Írország	Csak a szociális bölcsődében és az állami korai nevelésben	Korlátozott, főleg szülői hozzájárulás	Nincs
Kanada	Állami óvodában és helyi szolgáltatások esetében gyakori (a tartományok és területek különböző mértékben használnak ellátó-oldali támogatást, működési finanszírozást, bérkiegészítést, stb. más szolgáltatások támogatásában) Quebecben a fő forma	Vegyes. A helyi szolgáltatások esetében általános az ellátó-oldali finanszírozás.	Nincs
Korea	Csak az állami óvodában és a gyermekgondozó intézményekben folyó, célzott, állami programok esetében	A kormánytámogatás a fő forma, de a szülői hozzájárulás magas	Egyes esetekben
Magyarország	Fő forma a gyermekgondozásban és az óvodában	Nincs	Nincs
Németország	Fő forma	Vegyes a gyermekgondozásban	Nincs
Norvégia	Fő forma	Vegyes	Van, adó
Olaszország	Fő forma	Nincs	Van, munkaadói adó
Portugália	Fő forma	Van	Van
Svédország	Fő forma	Nincs	Nincs

Forrás: OECD, Ország háttérjelentések.

Változó tehát, hogy a kormányoknak szolgáltatási kötelezettségük teljesítésére a működési engedéllyel rendelkező önkéntes vagy magán szervezetek milyen választéka áll a rendelkezésére. A 3-6 évesek korai nevelésének területén – és a kötelező oktatásban is – valószínűleg a legnagyobb, működési engedéllyel rendelkező és kormánytól függő szolgáltatók az egyházi szervezetek. Így van például a Benelux államokban, Írországban, Németországban és Olaszországban, ahol az egyházi csoportokhoz tartozik a korai nevelési szolgáltatások egyharmada vagy annál is nagyobb hányada.

Az állami, vagy az állammal szerződésben álló szolgáltatások esetében a központi állam, vagy a helyi önkormányzatok – a szolgáltatást igénybe vevő gyermekek számától függően – közvetlenül az ellátóknak biztosítják a finanszírozást. Ezek az ellátó-oldali szubvenciók rendszerint működési támogatások, bérek (vagy bérnövelő hozzájárulások), hozzájárulások a tárgyi eszközökhöz és felszerelésekhez, kiegészítő támogatás a

sajátos vagy speciális nevelési szükségletekkel élő gyermekek neveléséhez, valamint a minőségfejlesztéshez vagy más közcélukhoz. Általában a korai nevelés kormánytól függő szolgáltatásai szigorú szabályok szerint működnek és megfelelő állami finanszírozást élveznek, bár ezek közül sok európai szolgáltatásban (kivéve az északi országokat) előfordul, hogy sok gyermek jut egy munkatársra, és ellátási hiányok tapasztalhatók, különösen a növekvő városi területeken. A szolgáltatásokat kormányzati vagy helyhatósági igazgatási infrastruktúra is támogatja; melyet viszont – például Ausztriában, Belgiumban, Hollandiában, Írországból és Németországból – a nagy kormányfüggő ellátók igazgatási egységei is kiegészíthetnek. A legtöbb országban a minisztériumok készítik a jogszabályi vagy szabályozási kereteket; engedélyeztetési eljárásokat; meghatározzák a csoportnagyságot és a képesítési követelményeket. Országtól függően a kormányzati szolgáltatásokat az ellátók igazgatási csoportjai is segítik a minőség és a program-sztenderdek ellenőrzésében; biztosítják a szakemberek és a szakmai fejlődés támogatását; ösztönzik a szülők részvételét, és így tovább.

A 3 év alatti gyermekek szolgáltatásainak finanszírozása

A 3 év alatti gyermekeknek nyújtott szolgáltatások esetében megtaláljuk mind az ellátó-oldali (a szolgáltatások finanszírozása), mind az igénylő-oldali finanszírozást (a szülőknek nyújtott támogatás), de a két modell keverékét is. A törésvonal általában a liberális gazdaságok és a többi ország között van. Az előbbi ország-csoportban (Ausztrália, Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Hollandia, Írország, Kanada, Korea) a szolgáltatások finanszírozásának domináns módja a szülőknek juttatott gyermekgondozási támogatás, azaz a készpénzjuttatás, a szolgáltatási utalvány, az adókedvezmény és hasonló. Ezzel ellentétben az európai kontinens országai az ellátó-oldali támogatást részesítik előnyben, azaz a közvetlenül a szolgáltatóknak fizetett támogatás a finanszírozás domináns formája, bár néhány ország, például Belgium és Franciaország e mellett adójóváírást is lehetővé tesz, és támogatást nyújt a térítési díj megfizetéséhez. A szociáldemokrata országokban az ellátó-oldali finanszírozást – és az adókedvezményt – használják leginkább. Szintén gyakran előfordul ezekben az országokban, hogy a napközbeni szolgáltatásokat (beleértve a családi napköziket) közvetlenül az önkormányzatok biztosítják, kivéve Norvégiát, ahol 2004-ben a gyermekek többségének (57%-ának) magánóvodák nyújtottak szolgáltatást (Moser, 2005). Mindazonáltal a családi napközik Dániában, a szerződött magánellátók Finnországban és Norvégiában nem olyan független (és gyakran nem szabályozott) működtetők, mint amilyenek a liberális gazdaságokban vannak, ugyanis a helyi önkormányzatok bocsátják ki működési engedélyüket és állapítják meg működési szabályait.

5. A szülők gyermekgondozási költségei

Minden országban a gyermekgondozás valamennyi formájának költségei megoszlanak a szülők és az állam (továbbá például Belgiumban, Franciaországban, Olaszországban és különösen Hollandiában a munkaadók) között. Az áttekintésben résztvevő húsz ország közül mindössze háromban (Dániában, Finnországban és Svédországban) tekintik jogosultnak a gyermekeket életük első évétől a magas minőségű állami ellátásra, az idősebb gyermekekkel azonos feltételek mellett. Ezekben az országokban – és Norvégiában – a szülői térítési díjat a tankötelezettség évéig várják el, bár 2002 óta Svédországban napi három óra ingyenes foglalkozást biztosítanak a 4-6 éves kor közötti gyermekeknek. A szülők által fizetett térítési díj alacsony, és bár jövedelemvizsgálat

alapján állapítják meg, a felső határ szabott, az alacsony jövedelműek csak jelképes összeget fizetnek. Finnországban az átlagos szülői hozzájárulás a költségeknek nagyjából 15%-át, Norvégiában és Svédországban 10%-át teszi ki, mivel ezek az országok meghatározzák a fizethető maximális összeget.

Európa kontinentális országaiban a domináns ellátási formát szintén az állami gyermekgondozási programok jelentik, a szülői hozzájárulás átlagosan a költségek 25-30%-át teszi ki. Az olyan országokban, mint Belgium, Franciaország és Hollandia, a csecsemők, valamint az 1-3 éves korú gyermekek szolgáltatásait többféle módon finanszírozzák. E mellett univerzális és ingyenes korai nevelési szolgáltatásokat biztosítanak a gyermekeknek 2 éves kortól Franciaországban, 2,5 éves kortól Belgiumban, 3 éves kortól a Csehországban és Magyarországon, Olaszországban, stb.; 4 éves kortól Hollandiában. A liberális gazdaságokban – a hátrányos helyzetű csoportoknak szóló programok kivételével – a finanszírozás nagyobb része a szülőket terheli, ami Kanada néhány tartományában a költségek 82%-át, míg sok amerikai szolgáltatás esetében 100%-át jelenti.¹¹ Kanadában például a szülők által az egész napos ellátásért fizetett éves térítési díj mediánja egy kisgyermekkel és egy iskola előtti szolgáltatást igénybevevővel, megközelítőleg 12 000 GBP, vagy az 1998-as családi jövedelem mediánjának, 52 500 GBP-nek a 23%-a minden kétkeresős család esetében (Statistics Canada, 2000). Írországban a gyermekgondozás költségei – melynek a családok átlagban az 51%-át fizetik – ellenőrzőként hatnak abban, hogy a nők megmaradjanak a munkaerő-piacon, különösen, amikor a második gyermek is megszületik (*Background Report on Ireland and Country Note for Ireland*, OECD, 2002). Az ausztrál térítésidíj-támogatás (a gyermekgondozási segély és az új, 30%-os gyermekgondozási adó-visszatérítés), ami a szülők 98%-a számára elérhető, és az alacsony jövedelmű családok számára magasabb támogatást nyújt, szokatlan a liberális gazdaságokban. Ez azt jelenti, hogy a koragyermekkori szolgáltatások költségeinek megközelítőleg 60%-át az állam fizeti, míg a teljes költség nagyjából 38%-a a szülők hozzájárulása. Az általános kép tehát az, hogy Európában a kormányok az összes költség 66%-tól 90%-áig terjedő mértékben fizetik a gyermekgondozás költségeit, és a szülők pedig annak kevesebb, mint egyharmadát térítik meg. A legtöbb liberális gazdaságban a helyzet fordított, a szülők fizetik a költségek nagyobbik hányadát, míg a kormányok körülbelül az egyharmadát (kivéve Ausztráliát, ahol a 60%-át).¹²

6. Hatással van-e a választott finanszírozási mód a rendszer minőségére?

A jelenlegi gazdasági ortodoxia ellenére az OECD áttekintések tapasztalatai azt mutatják, hogy – legalábbis jelenleg – a közhivatalok által irányított, állami, ellátó-oldali befektetési modellek egységesebb minőséget és a gyermeknépesség (1-6 éves korosztály) nagyobb lefedettségét eredményezik, mint a szülőket támogató modellek. A piacosított rendszerek egyenetlenebb minősége valószínűleg a magánellátás gyengébb szabályozásának, a családi napközik dominanciájának, és annak tudható be, hogy a magánellátók nem hajlandók megfelelő számú, magasan képzett munkatársat alkalmazni.¹³ Oka lehet ennek a szülőktámogatási modellek újdonsága, valamint a piacosított gyermekgondozási szolgáltatásokkal foglalkozó igazgatási szakemberek viszonylagos tapasztalatlansága is. A svéd koragyermekkori rendszer 2004-es értékelése szintén azt mutatja, hogy a minőségi különbségek abból adódhatnak, hogy az igazgatási kontroll a központi kormánytól az önkormányzatok vagy a szülők illetékességébe került. A közvetlen vagy célmeghatározással ellátott központi finanszírozás lehetővé teszi a közvetlenebb kormányzati ellenőrzést és irányítást. A kormányzati ellenőrzés lehetőségét

gyengíti az egyösszegű blokkfinanszírozási rendszer (mint Svédország esetében), mivel ez esetben nincs megszabva, hogy a forrást csak nevelési/oktatási célra lehet költeni, az önkormányzat döntésére van bízva, mire és hogyan költi azt el (Bjorklund *et al.*, 2004).¹⁴ A szülőknek történő közvetlen kifizetés nyilvánvalóan tovább gyengítheti a koragyermekkor terület irányíthatóságát. Bármilyen is az oka, az OECD áttekintések eredményei azt mutatják, hogy az áttekintésben résztvevő országok zömében a szolgáltatások közvetlen állami finanszírozása előnyösebb, mint az igénybevevőt támogató modellek, mivel hatékonyabb az ellenőrzés, jobban kihasználhatók a méretekből fakadó előnyök,¹⁵ javult az országos minőség, hatékonyabb a pedagógusképzés, továbbá egyenlőbb hozzáférési és részvételi szintet érték el. Az összehasonlítás szembeszökő, ha a korai nevelés állami szervezését – általában az állami oktatási felelősséget – hasonlítjuk össze a gyermekgondozás szervezésével. A lefedettség és minőség tekintetében hasonló különbségeket tapasztalunk, ha a piacósított gyermekgondozási modelleket hasonlítjuk össze az északi országok dominánsan állami, közszolgáltatási modelljével. Norvégia és Svédország tapasztalatai szintén azt mutatják, hogy a közszolgáltatási modell akkor egyeztethető össze a magánellátók jelenlétével, ha megfelelő a kiszervezési gyakorlat, a szabályozás, továbbá a magánellátókat közfinanszírozás támogatja.

Az ellátó-oldali finanszírozás mellett döntő közhivatalok, működési költséget biztosítanak a gyermekintézményeknek, és rendszerint bérkiegészítést nyújtanak a személyzetnek, vagy fizetik a bérüket (az utóbbi a koragyermekkor szolgáltatások reálköltségeinek körülbelül 70%-át teszi ki). A finanszírozást néhány országban szülői hozzájárulás egészíti ki. Az állami fenntartású rendszerekben a szolgáltatások szabályozását természetesnek veszik, törvény határozza meg a csoportlétszámot és a munkatársakkal szembeni képesítési elvárásokat, a szabályok betartását pedig a felelős minisztérium vagy az önkormányzat kényszeríti ki. A szolgáltatásokat a minisztérium vagy az önkormányzat irányítási egysége ellenőrzi és támogatja, vagy az állami gyermekügyi hivatal irányítja. Emiatt egyenletesebb a szolgáltatások területi eloszlása, egységesebb a képzés és a teljesítmény-értékelés. Szintén könnyebben lehet vegyes gyermekcsoportot szervezni – amit fontosnak tartanak a közoktatásban – az állami szolgáltatásokban, kivéve ha (ahogy az gyakran előfordul) nagymértékű a térbeli szegregáció az állami szolgáltató által ellátott területen. A közfinanszírozási modell fő kritikája az, hogy drága, bár kézenfekvő az érvelés, mely szerint a koragyermekkor szolgáltatásokra jutó magas befektetés szükségszerűen hozza magával az adóbevételek jelentős emelkedését (lásd erre vonatkozóan Kvist, 2002 érvelését). Egy másik érvelés szerint – melyet Leseman a koragyermekkor nevelés és gondozás alacsony jövedelmű és kisebbségi családból származó gyermekekre gyakorolt hatásával foglalkozó művében (2002) idéz – az olyan jól finanszírozott állami programok jelenléte egy területen, mint amilyen a Head Start, kizorító hatással járhat, amennyiben csökkenti a magánellátók hajlandóságát koragyermekkor szolgáltatásaik kiszélesítésére, mivel ezek nem versenyezhetnek minőség tekintetében a jobban finanszírozott állami programokkal. Ez a kritika magyarázhatja az állami koragyermekkor ellátórendszerek alapvető gyengeségét a konzervatív európai országokban (Belgium és Franciaország kivételével), ugyanis sok országban nem képesek megfelelő számú, működési engedéllyel rendelkező, közpénzekből támogatott gyermekgondozási lehetőséget létrehozni a 3 év alatti gyermekek számára. Valószínűnek tűnik mindazonáltal, hogy a kudarc oka az intézkedések elmaradása a kormány részéről. További, gyakran hangoztatott kritika, hogy a közpénzekből finanszírozott rendszerek az államtól való függést eredményezik, miközben a magánpiaci alapú, versengő gyermekgondozási rendszer és az ösztönzők inkább önmagukra

támaszkodó családokat eredményeznek, így gazdaságilag hatékonyabbak, mint a kormány által meghatározott egyenlőségi követelmények, ellenőrzés és sztenderdek.

Igénybevevő-oldali vagy a fogyasztót támogató finanszírozás

Az utóbbi években az OECD országokban a koragyermekkori szolgáltatások piacosítását támogatták (OECD 2002, 2003, 2004). Az okok között a közkiadások csökkentését, valamint a szülők számára biztosított nagyobb választási és ellenőrzési lehetőséget szokták emlegetni. Ez esetben a szolgáltatási utalványokat és a szülők támogatását részesítik előnyben a közvetlen finanszírozással szemben, azzal az elvárással, hogy a szülők szolgáltatásvásárlása magánvállalkozókat, új forrásokat és nagyobb dinamizmust fog vinni a szolgáltatásokba – és mindez kevesebbe kerül a kormánynak. Ezzel párhuzamosan a gyermek-munkatárs arányra és a gyermekekkel közvetlenül foglalkozók képesítésére vonatkozó dereguláció támogatja a piaci ellátókat. Az állami vagy önkormányzati ellenőrzést (legalábbis bizonyos mértékben) helyettesítik azzal az alapvető piaci elvvel, mely szerint a fogyasztóknak nyújtott bővebb tájékoztatás és az ellátók közötti verseny végeredményben magával fogja hozni a jó minőséget – alacsonyabb áron. Néhány kormány szerint a választási lehetőséget növeli, ha a szülők szabadon választhatják meg a gyermekük sajátos szükségleteinek leginkább megfelelő szolgáltatót. Az egyenlő esélyek elérése érdekében fenntartják a nagy célzott programokat, mint amilyen a *Head Start* (Egyesült Államok) és a *Biztos Kezdet* (*Sure Start*, Egyesült Királyság), ami elvben biztosítja az alacsony jövedelmű családoknak és gyermekeiknek a szükségleteiknek megfelelő gondozást és korai nevelést. A fogyasztó pénzbeli támogatása jól összeillik a jelenleg domináns „harmadik utas” szociális jóléti modellel, ami a közszolgáltatásokon belül a piacok létrehozását olyan eszköznek látja, mellyel rugalmasabb, kevésbé drága és az elvárásoknak jobban megfelelő közszolgáltatásokat lehet elérni (Giddens, 2003). Mivel az igénybevevő oldalán, a szülőknek nyújtott támogatás költségvetését a tényleges bekerülési költség alatt határozzák meg, ez a megoldás kevésbé drága a központi költségvetésnek, ugyanakkor új ellátókat vonz, és versenyt teremt a gyermekgondozási rendszerben. Mivel a támogatásokat kizárólag a regisztrált ellátók igénybevételéhez kötötték, ez arra ösztönzi a működési engedéllyel nem rendelkező gyermekfelügyelőket, hogy lépjenek be a formális gazdaságba és az adózói körbe. Ausztrália tapasztalatai azt mutatják, hogy ha elégséges utalványt és támogatási pénzt tesznek elérhetővé, a független családi napközik működtetői és az üzleti ellátók válaszolni fognak a vállalkozási lehetőségekre, és az ellátás hamarosan növekedésnek indul. Jelentős előny, hogy a kis magánellátók gyorsan tudják elindítani a szolgáltatást, míg a közszférában gyakran évek telnek el egy-egy új kisgyermek-intézmény megtervezésével és felépítésével.¹⁶ A független családi napközik működtetői – és a megfelelő tőkével rendelkező üzleti ellátók – gyorsabban képesek belépni, amit a kisgyermekek számára kétségbeesetten férőhelyet kereső szülők és a gyermekgondozási hiányokra megfizethető megoldást kereső kormányok örömmel üdvözölnek.

A választási lehetőség támogatóinak érvei szerint a szülőknek ajánlott programok kínálatában több az újtó szellemű és a szülők kívánságaihoz jobban alkalmazkodó, mint amit a közszolgálatok ajánlanak. A Csehországban és Magyarországon például az újabb magánközpontok angol nyelven zajló foglalkozásokat, számítógépes programokat, zeneórákat, úszást és más extra szolgáltatásokat kínálnak a kisgyermekeknek, valamint jóga, művészeti és nevelési órákat a szülőknek. Különösen a jómódú szülőknek vonzóak az ilyesféle programok, de a lakosság többsége számára nem megfizethetőek.

Az üzleti szolgáltatások szintén sikeresnek mutatkoznak a koragyermekkori szolgáltatások bizonyos speciális területein, ilyenek különösen a munkaadók által támogatott, helyben lévő gyermekgondozó helyek. Az üzleti szolgáltatások – a fogyasztók elvárásaihoz igazodva – „rugalmas elhelyezést” is biztosítanak, a szülő néhány órára vagy néhány fél napra is elhelyezheti a gyermekét a szolgáltatónál, ami lehetővé teszi számára a részmunkaidős munkavégzést vagy a nem megszokott időben történő bevásárlást. Hasonló rugalmasság általában elképzelhetetlen a közszolgáltatóknál, amelyek igyekeznek előtérbe helyezni a kisgyermek jöwellét és fejlődését. Így sok állami szolgáltató elutasítja a „gyermekmegőrző” szolgáltatások nyújtását, és megköveteli, hogy minden gyermeknek legyen lehetősége kapcsolatot létesíteni a munkatársakkal és a többi gyermekkel, és velük együtt vegyen részt a nevelési programban.

A piaci megközelítés előnyei gyakran csábítóak azoknak a kormányoknak, amelyek gyorsan igyekeznek megszüntetni a gyermekgondozási férőhelyek hiányát. A jelenlegi gazdasági kultúra igyekszik csökkenteni a közszolgáltatások költségeit, és sok kormány pénzügyminisztériuma előnyösebbnek tekinti a szolgáltatások vegyes piacát. Ez legitim cél lehet, amennyiben az egyenlőtlenségek elkerülhetőek, és a magánszolgáltatókat rá lehet venni a megfelelő állami normák betartására. Mindazonáltal a koragyermekkori fejlődés és nevelés területén – ami megismételhetetlen folyamat a gyermekek életében – gondosan kell mérlegelni és hosszútávra kell döntéseket hozni. A piacon lévő anyagi javaktól eltérően a szülők nem könnyen kapják vissza a pénzüket vagy találnak új modellt, ha nem elégedettek a gyermekükönél látható eredményekkel. A koragyermekkori szolgáltatások szervezési módjának megválasztásában országos szinten történő hiba súlyos hátrányt jelenthet a családok és gyermekek bizonyos csoportjainak. A kisgyermekek ügyeivel foglalkozó szakértők és tervezők a piaci modellel kapcsolatban néhány kétséget vetettek fel:

- *Egy tiszta piaci rendszer elfordulást jelent az oktatás/nevelés univerzalitásának elvétől, azaz attól az elvtől, hogy minden gyermek számára egyenlő esélyt kell biztosítani egy univerzális rendszeren belül, amelyet az állampolgáriság értékei hatnak át, és mely a gyermekek demokratikus és multikulturális keveredését támogatja. Az univerzális rendszerben a célzás és a speciális támogatások hatékonyan megvalósíthatók, és a különböző háttérből jövő gyermekek keveredése általában pozitív mind a veszélyeztetett, mind a többségi gyermekek számára (Jensen és Saint-Martin, 2003).*
- *Az igénybevevő-oldali finanszírozás általában alulfinanszírozás, a költségtéher a piacvezérelt rendszerekben alapvetően a szülőkre hárul, akik a piacgazdaságban a gyermekgondozási költségek 35%-ától 100%-áig terjedő mértékben fizetik a térítési díjat, akkor is, ha az alacsony jövedelmű csoportba tartoznak. A szerény jövedelemmel rendelkező családok, amelyek nem jogosultak az állami finanszírozásra, gyakran nem képesek ekkora részt kifizetni. Következésképpen gyermekeik kizáródhatnak a koragyermekkori szolgáltatások igénybevevői közül (Fuller et al., 2005).*
- *Amennyiben a gyermekgondozási rendszer állami finanszírozása a szülőknek közvetlenül fizetett támogatás formáját ölti, az állami szolgáltatások irányító képessége sokkal gyengébb, mint a szolgáltatásokat finanszírozó rendszerekben. Az adó-visszatérítés és a szülők támogatása nem segíti elő a rendszer koordinációját vagy az univerzális ellátást, sőt szükségszerűen a munkatársak továbbképzésének, valamint fizetésének javulását sem. Amennyiben a szülőknek juttatott szolgáltatási utalványokat informális vagy működési engedéllyel nem rendelkező gyermekgondozók szolgáltatásainak*

megvásárlására éppúgy lehet használni, mint a regisztrációval rendelkező szolgáltatások igénybevétele, a következmény nagy valószínűséggel a rendkívül változatos gyermekgondozási szolgáltatásokat nyújtó kis szervezetek és személyek diffúz hálózata lesz (Fuller *et al.*, 2005). Rossz gyakorlatok terjedése várható, mint amilyen a működési engedéllyel nem rendelkező szolgáltatások szaporodása; a szolgáltatás „látvány alapú” kínálása és a „gyermekmegőrzés”, ami a kisgyermekkel való kapcsolat folyamatosságát, a programban való részvételük, vagy a fejlődésük támogatásának bármiféle formáját ellehetetleníti.

- A szülő támogatása problematikus lehet, mert arra is lehetőség van, hogy a támogatást nem a gyermek érdekének megfelelően használják fel. Röviden, amit a szülőknek adnak, az esetleg nem kerül teljes egészében az ellátóhoz. Másrészt, az alacsony képzettségű és munkanélküli szülőknek nehézséget okoz követelni azt, ami jár nekik (United Kingdom Inland Revenue, Analysis and Research, Child and Working Tax Credits, 2004).¹⁷ Tervezési szempontból az igénybevevő-oldali támogatás azért is problematikus lehet, mert a pénzmozgások a szülőt támogató rendszerben nem a jogosult gyermekek számától (ami előre látható) függ, hanem attól, hogy hányan igényelnek adókedvezményt.
- A piaci ellátók vonakodnak a szegénynegyedekben beruházni, és ez az egyenlőtlenség veszélyének teszi ki az alacsony jövedelmű kisgyermekes családokat. Ez viszont a koragyermekkorai szolgáltatásokra szánt közkiadások fő legitimációs alapját ássa alá, mely szerint annak biztosítania kell a gyermekek egyenlő esélyeit az iskolába lépéskor. Ezt a veszélyt igyekeznek orvosolni azzal, hogy az alacsony jövedelmű családok lakta területeken a szülőknek és az ellátóknak magasabb összegű támogatásokat juttatnak, ahogy például Ausztráliában vagy az Egyesült Királyságban történik, vagy az olyan párhuzamos, közpénzekből finanszírozott és célzott programok, mint a Head Start (Egyesült Államok) és a Biztos Kezdet (Egyesült Királyság) esetében látjuk. Mindazonáltal ezekből a programokból nem csak azoknak a gyermekeknek a jó része marad ki, akiket szolgálni hivatottak, hanem a szerény jövedelmű családok nagy csoportja is, akik nem képesek megfizetni a piaci rendszerben kínált programokat. Ráadásul a célzás általában nem pontos, azaz nem éri el azokat a gyermekeket, akik a veszélyhelyzet kapujában vannak, és hol belül, hol meg kívül vannak ezen a kapun, bármilyen szociális, kulturális és nyelvi környezetben élnek (NIEER, 2004 ; Fuller *et al.*, 2005). Ahogy a Daycare Trust 2003-as elemzése rámutatott, a veszélyeztetett gyermekek egyik fele az Egyesült Királyság hátrányos helyzetűnek tartott területein kívül él.
- A szülőknek adott gyermekgondozási támogatás következtében általában jelentősen növekszik a családi napközik száma, amelyek – összehasonlítva a professzionális gyermekellátó intézményekkel – statisztikailag bizonyíthatóan sokkal gyengébb minőségűek (NICHD, 1997b). További probléma a családi napközikkal – ha csak nincsenek állami rendszerre szervezve, mint Dániában –, hogy a rendszer költségvetési ellenőrzése kikerül a közigazgatás kezéből, ami nehézzé teszi a tervezést és az irányítást.
- A PricewaterhouseCoopers – mely az angliai univerzális koragyermekkorai rendszer finanszírozásával foglalkozik 2020-ig – jelentése (2004) szerint „a korai nevelés és gondozás legfejlettebb rendszereiben, mint amilyen a svéd, a dán, a francia és az új-zélandi, a fi-

nanszírozás domináns formája általában az ellátó-oldali finanszírozás; míg a jövedelemvizsgálathoz kötött, igénybevevő-oldali finanszírozás tipikusabb a kevésbé jól fejlett rendszerrel rendelkező országokban, mint az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok” (PricewaterhouseCooper, 2004). A gyermekgondozás piaci modelljét meghonosító liberális gazdaságok a konzervatív (európai kontinentális) országoknál némiképp jobb eredményeket mutatnak fel a működési engedéllyel rendelkező kisgyermek ellátók számának növelésében, mert az ellátók gyakori cserélődését csak úgy lehet elkerülni, ha nagyon alacsonyan állapítják meg a regisztrációs sztenderdeket. Ez meglehetősen könnyen követhető az elérhető ellátási statisztikákból. A liberális gazdaságok gyakran nem képesek megfelelő szabályozást, ellenőrzési struktúrákat és minőségi sztenderdeket alkalmazni a gyermekgondozási szektorban (Kagan és Rigby, 2003).

A gazdasági érvrendszert részletesebben kifejtve megtalálhatjuk a fentebb már hivatkozott PricewaterhouseCoopers jelentésben és kanadai közgazdászok, Cleveland és Krashinsky (2003) munkájában. Utóbbiak szerint „Az igénybevevő-oldali és az ellátó-oldali (finanszírozás) kérdéséről szóló vita valójában gyakran arról szól, hogy miféle minőséget fognak biztosítani, és milyen sztenderdeket fognak megállapítani”. A szerzők szerint a koragyermekkori szolgáltatások nem alkalmasak a piacosításra. Számukra a koragyermekkori nevelés és gondozás közjóság, ami a közvetlen, személyes fogyasztásból származó haszon túl externáliákat is hordoz. Fontos nemzeti célokat lehet elérni a korai nevelés és gondozás révén, különösen jelentős az ellátás a gyermekek egészsége, fejlődése és tanulása szempontjából. Ha ez így van, akkor indokolt a kormányzati beavatkozás a finanszírozás és a minőség-ellenőrzés területén, különösen, ha a társadalom által nyert haszon nagyobb, mint a befektetett költség.

Az újabb szociálpolitikai elemzések, melyek igyekeznek választ találni a posztindusztriális gazdaságban megjelenő új kockázatokra, kiállnak az „aktív szociálpolitika” mellett (Martin és Pearson, 2005). Ebben az összefüggésben a legfontosabb változást az „egyenlőség” definíciójában történt paradigmaváltás jelenti; az esélyek egyenlőségének és a kimenetek egyenértékűségének hangsúlyozásával az életkilátások kerülnek a középpontba. Ez a gondolati váltás a koragyermekkori nevelés és gondozás univerzális biztosítása és a közjó érdekében történő beruházások mellett szól. Jensen és Saint-Martin (2005) szerint ez a fogyasztói paradigmáról (ami a szabad piacot vezérli) a jövőorientált beruházási paradigmára való áttérés, amelyben a legfenyegetőbb társadalmi kockázatnak a szegénység és különösen a gyermekszegénység minősül.

A gondolatmenet következtetései

A Biztos alapokon (OECD, 2001) rögzítette, hogy egy sor különböző finanszírozási forrás – állami, magán, üzleti, szülői – van jelen a koragyermekkori szolgáltatásokban. A megközelítések különbségei valószínűleg fennmaradnak, nem utolsósorban amiatt, hogy a koragyermekkori rendszerek nagyhatású társadalmi-gazdasági modellekbe illeszkednek (Mahon, 2006). Mind az ellátó-oldali, mind az igénybevevő-oldali finanszírozási rendszerekben a kormányok igyekeznek hozzáférést biztosítani minden gyermeknek, akinek a szülei igénylik ezt, különösen azoknak, akiknek a leginkább szüksége van ezekre a szolgáltatásokra. A húsz ország áttekintéséből származó adatok egyértelműen bizonyítják, hogy a szakpolitika, a szolgáltatások és az irányítás területén történő jelentős állami beruházások nélkül a szülők nem képesek megfizetni a szolgáltatásokat, és a szolgáltatások minősége nagy valószínűséggel alacsony szintű marad. Ez egyaránt igaz az állami szolgáltatások, és a regisztrált magánellátók esetében. Folyama-

tos közfinanszírozás (akár közvetlenül az ellátók, akár közvetetten a szülők támogatása révén) és kivétel nélkül minden ellátóra egyaránt vonatkozó állami szabályozás nélkül a koragyermekkori szolgáltató rendszert szükségszerűen a hiány és az alacsony minőség fogja jellemezni, ami alól csak a gazdagabb lakónegyedek jelentenek kivételt. Ez lehetnéne teszi a koragyermekkori rendszerek fő céljának elérését, e nélkül nem biztosítható, hogy minden gyermek jó minőségű gondozásban, fejlődési és tanulási lehetőségekben részesüljön, és nem lehet javítani a veszélyeztetett helyzetben élő gyermekek esélyeit.

Bármilyen finanszírozási rendszert választ egy ország, a legfontosabb szempont a kisgyermekek legfőbb érdekének szolgálata. A koragyermekkori területen a piaci törvények nem működnek megfelelően, mivel a rossz minőségű ellátás megszüntetése sokkal hosszabb időt vesz igénybe, mint az a néhány év, amit a gyermekek ezekben a szolgáltatásokban eltöltenek. A szabályozatlan piacosítás súlyos következményekkel járhat a kisgyermekek nevelésére és fejlődésére nézve. Más piacokhoz hasonlóan, a kormányzati beavatkozást itt is megfelelően igazolja a piaci kudarc, mely valóban túl gyakran következik be a gyermekgondozási rendszerben. Ball és Vincents (2005) például arra a következtetésre jut, hogy a gyermekgondozási piac „nem úgy működik, ahogy azt elváránk: nem garantálja a minőséget és a hatékonyságot, továbbá a valóságban nagyon egyenlőtlenül osztja el a szolgáltatásokat”. Annak ellenére, hogy vonzó cél a közkiadások csökkentése és a szolgáltatási rendszer gyors növekedése, amit a piacosítással el lehet érni, a kormányoknak finanszírozni, ellenőrizni és szabályozni kell, ha biztosítani akarják minden kisgyermek – és köztük a sajátos és/vagy speciális tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekek – számára a megfelelő minőséget. A költség-haszonelemzésekből származó bizonyítékok nem azt mutatják, hogy bármely kiadás nagyobb hasznot hoz, mint amennyi költséggel jár, hanem hogy a haszon-költség arányt nagymértékben befolyásolja a nyújtott szolgáltatás minősége (Lamb, 1998).

Az üzleti szolgáltatások sikeresnek bizonyultak a koragyermekkori nevelés és gondozás bizonyos részterületein, különösen a munkaadók által finanszírozott, helyben lévő gyermekgondozásban, de az ilyesféle szolgáltatásokat is meg kell vizsgálni az egyenlőség és a közjó szempontjából. Mióta a *Biztos alapokon* 2001-ben megjelent, sok vita folyt a szabad iskolaválasztásról, a szülők választási lehetőségéről, különösen az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban. Új eljárások alakultak ki, amivel egyszerre lehet maximalizálni a választási lehetőséget és csökkenteni azt az (időnként magas) egyenlőtlenséget, amit a magániskoláztatás okoz (Loveless és Betts, 2005). Ezek közül némelyek – például az iskolai felvételi kerületi szintű szabályozása; a válogatás korlátozása; a társadalmi-gazdasági kvóták meghatározása; a célzott szolgáltatási utalványok biztosítása; az iskolák finanszírozásának javítása; a térítési díj maximumának meghatározása és a veszélyeztetett tanulók beíratása; stb. – piacosított gyermekgondozási rendszerekben szintén alkalmazhatók. Lehetőség van arra is, hogy elkerüljük a széttagolt rendszerek bonyolult szabályozását, és a jól finanszírozott, univerzális állami rendszert válasszuk, ami a decentralizáción és a demokratikus részvételen alapul, amelyben magánellátók is megjelenhetnek az állami rendszerben. Nézetünk szerint oda kellene figyelni az északi politikára, amely igyekszik megakadályozni a gyermekszegénység és hátrányos helyzet újratermelődését, és ezzel kívánja megelőzni a palliatív intézkedések és programok túltengését, amit a nagyobb egyenlőtlenséggel jellemezhető társadalmakban tapasztalunk.

Azt mondják, hogy a választási lehetőség bővítésének előnyeit nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy néhány országban az állami koragyermekkorai ellátórendszer kialakulásában stagnálás tapasztalható, nincs innováció és fejlesztés: túl sok gyerek jut egy munkatársra a 3-6 éves korosztálynak szóló szolgáltatásokban és a kisebb gyermekeket nevelő családok számára egyáltalán nem megfelelőek a szolgáltatások. További kutatásra van szükség arról, hogy miképp lehet hatékony szociális piacot teremteni, azaz olyan vegyes ellátást létrehozni, amelyet a választási lehetőség és az innováció jellemez, miközben a szolgáltatásokért viselt nemzeti és közösségi felelősség érzetét is meg lehet őrizni. A javak és személyes kényelem vonatkozásában elfogadható, hogy a vásárlóerő erősen eltérő szintjei jelennek meg; a közegészségügy és a köznevelés területén azonban a különbségek aláássák az egyenlőséget és a társadalmi szolidaritást.

7. A hatékony szakpolitikához hozzátartozik az igazgatásba és a támogató szolgáltatásokba történő befektetés

Az OECD áttekintő munkacsoportjai megállapították, hogy azokban az országokban, ahol érett rendszerek vannak, az igazgatás mind a központi, mind az önkormányzati szinten erős; gyenge viszont az igazgatási apparátus ott, ahol csak mostanában kezdtek szembesülni azzal, hogy milyen kihívást jelent a koragyermekkorai szolgáltató rendszerben a minőség biztosítása. Az országos, állami vagy önkormányzati rendszereket irányító, tapasztalt igazgatási szakemberek kritikus tömege nélkül a koragyermekkorai szolgáltatások szakpolitikája gyakran nem felel meg az ügy jelentőségének és nélkülözi a koherenciát. Sok országban a helyi igazgatási szervezet számos, a koragyermekkorai ügyek politikájában és igazgatásában jártas szakembert alkalmaz. Ezek a – legtöbbször az önkormányzatokban dolgozó – szakemberek felméri a szükségleteket, elkészítik a szolgáltatási térképet, koordinálják az egészségügyi, családi és más szolgáltatásokat, információt adnak a szülőknek és az érdekelteknek, ellenőrzik a helyi rendszer bemeneteit és kimeneteit, pénzügyi és más ösztönzőket alkalmaznak a minőségfejlesztés érdekében, szervezik a központok és szakemberek által igényelt támogató szolgáltatásokat.

Azokban az országokban vagy államokban láthatjuk elsősorban az igazgatásba történő befektetéseket, amelyek eltökéltek arra, hogy javítsák a koragyermekkorai terület politikáját és teljesítményét. Az Egyesült Királyságban az önkormányzatoknál dolgozó tapasztalt hivatalnokok mellett a Biztos Kezdet ügyével foglalkozó minisztérium sok igazgatási szakembert alkalmaz, akik aktívan részt vesznek a koragyermekkorai szolgáltatások radikális reformjában és megerősítésében.

Az Egyesült Államok számos államában láthatunk hasonló törekvéseket a koragyermekkorai területen szerzett fontos szakértelem megerősítésére és a jelenlegi expanzióval felszínre kerülő kihívások felmérésére. Massachusetts Államban például az Oktatási Hivatal Iskolaérettség Osztályának (Department of Education's Office of School Readiness) és a Gyermekegondozó Szolgáltatások Massachusettsi Hivatalának egyesítésével megerősítették a korai nevelés és gondozás hivatalát. Az Államok Oktatási Bizottságának (Education Commission of the States – ECS) jelentései szerint az új hivatalban igazgatási szakemberek erős csapata alkotja a munkatársi gárdát. Ezek bátorító jelek, melyek szerint a koragyermekkorai ellátás szakpolitikája és tervezése fejlődőben van, többé már nem tekintik jelentéktelennek, és nem rendelik alá olyan na-

gyobb igazgatási egységeknek, melyek nem érdekeltek közvetlenül a kisgyermekek fejlődésében és nevelésében.

Jegyzetek

1. Ezeknek az alacsonyan fizetett munkáknak a zöme a következő területeken koncentrálódik: takarítás, gondozás (beleértve a koragyermekkorai ellátást is), kiszolgálás és pénztárosi munka^{vi} – mind olyan tevékenységek, melyeket túlnyomórészt nők végeznek.
2. A koragyermekkorai szolgáltatások költséghatékonyság-elemzésének alapvető előfeltevése, hogy a szolgáltatások jó minőségűek. Ahol alacsony színvonalúak a szolgáltatások, a befektetés hozama elvész (Schweinhart és Weikart, 1996; Lamb, 1998).
3. Az Abecedarian költségei gyermekenként 63 476 USA dollárra rúgtak 5 év alatt. Lásd szintén Gormley és Phillips (2004) megállapításait az oklahomai óvoda előtti program költségeiről, valamint Barnett et al. (2005) elemzését az óvoda előtti programok költségeiről az USA öt államában.
4. A gyerekenként 8 000 USA dollár sok nem OECD-országban messze meghaladja az éves családi jövedelmet.
5. Egy hallgató finanszírozása egyetemi szinten átlagosan csaknem 2,5-szerese annak, amibe egy kisgyermek kerül a korai nevelési szolgáltatásban (OECD, 2004). A minden hallgató számára elérhető, ingyenes egyetemi helyek számának csökkentése igazolható, de politikailag nehezen elérhető cél, ami azonban alátámasztható olyan érveléssel, hogy könnyebb egyenlőbb esélyeket biztosítani az alapoknál, amikor a gyerekek megkezdik oktatási életútjukat. Mivel a felsőfokú képzés a végzett hallgatóknak magasabb jövedelmet hoz, ésszerű elvárás, hogy legalább néhány egyetemi hallgató maga is járuljon hozzá a költségekhez. A felsőfokú képzés nagyobb valószínűséggel részesül a magánszektor befektetéseiből és adományaiból, mint a koragyermekkorai szolgáltatások, melyeknek nyeresége értelemszerűen hosszú távon jelentkezik. Ráadásul a mindenki számára elérhető, ingyenes egyetemi férőhelyek a közepes és magas jövedelmű csoportoknak kedveznek az alacsony társadalmi-gazdasági helyzetben lévő diákok kárára, akik a legtöbb országban továbbra is alacsony arányban vesznek részt a felsőfokú oktatásban. Egy ausztrál kutatás megerősíti, hogy a tandíj jelentéktelen hatással van a beiratkozásra, ha megfelelő mentesítési lehetőségek állnak az alacsony társadalmi-gazdasági helyzetben lévő diákok rendelkezésére, más diákok pedig hitelt vehetnek fel kedvező feltételekkel, például olyan pénzügyi konstrukcióban, melyekben a visszafizetés attól függ, hogy a végzés után mikor érik el a megfelelő jövedelmi határt (Gallagher, 2003).
6. Ebben az időben Ausztrália adott otthont a világ legtöbbet idézett gyermekgondozási csoportjának, az ABC Tanulási Központnak. „A Brisbane-ben működő társaság úton van afelé, hogy legalább 88 millió USA dollár profitot könyveljen el, miután a fél éves jelentésében megállapította, hogy az előző évihez képest több mint kétszeres, 44 millió USA dollár profitot ért el az első félévben. (The Australian, 2006. február 28). Az ABC jövedelmének jelentős része adóbevételekből származik, amit a családok a gyermekgondozási támogatáson keresztül kapnak meg.
7. A szabályozásnak ezeket az elemeit tekintik a „három alapszabálynak”, amely biztosítja a gyermekgondozás strukturális minőségét (Mooney et al., 2003).
8. Az iskolához kapcsolt szolgáltatások esetében a gyermekek ritmusának és érdekeinek tiszteletben tartását; a szülőkkel, a közösségi vagy civil szektor képviselőivel pedig konzultációt kell biztosítani.
9. Az ISCED 0. szintű programokat intézmény jellegű vagy iskolához kapcsolt programokként határozzák meg, melyeket a legalább 3 éves korú gyermekek nevelési és fejlődési szükségleteinek kielégítésére hoztak létre, és amelyeknek megfelelően képzett (képesítéssel rendelkező) munkatársi gárdája van arra, hogy nevelési programot biztosítson a gyermekek számára. A kizárólag koragyermekkorai gondozást végző programok nem tartoznak bele ebbe a meghatározásba. Amikor ezeket a programokat „iskola előtti nevelésnek” tekintik, még inkább hangsúlyozzák azt, hogy ezek a szervezett oktatás bevezető szakaszát alkotják. Mivel a programok „oktatási” vagy „nevelési” tartalmát nehéz meghatározni, különböző megközelítő mérőeszközöket használnak a különböző országok annak megállapítására, hogy egy-egy programot ebbe az osztályba kell-e sorolni.
10. Olaszországban a települési scuole materne erős önkormányzati rendszere is létezik, mely a 3-6 éves korosztály mintegy 15%-át fedi le, és melynek költségeit az önkormányzatok fizetik. A Reggio Emilia példa erre a konstrukcióra.

^{vi} Angolul a 4 C: cleaning, caring, catering, cashiering – A fordító

11. Az Egyesült Államok alacsony jövedelmű családjaiban nevelkedő, 3-5 éves korú gyermekeknek mindössze 45%-a iratkozik be az iskola-előkészítő programokba, míg ez az arány a magas jövedelműek esetében 75%. Ennek egyik oka a térítési díj (Fuller et al., 2005).
12. Amikor azt keressük, hogy mely országok támogatják a legjobban a szülőket, más faktorokat is figyelembe kell vennünk, mint amilyenek például az adózási minták, és a nők kezelése az adórendszerben, a fizetések és a családi támogatások sora.
13. A szolgáltatások minősége nagyrészt attól függ, hogy a szolgáltatók meg tudják-e tartani a tapasztalt, képzett munkatársakat. Ez nehéz lehet, amennyiben leszorítják a fizetéseket.
14. Erős érvek szólnak a koragyermekkori ellátás igazgatási szintjének decentralizációja mellett (lásd a 2. fejezetet): a decentralizáció kiemelkedően erősíti országszerte az igazgatási kapacitást, (elvből) érzékenyebb a helyi szükségletekre és jobban illeszkedik a demokratikus részvétel mai fogalmához. A gyengeségek akkor tűnnek ki, amikor az önkormányzatok elsősorban a többségi érdekcsoportok érdekeit szolgálják, és elhanyagolják az egyenlőséggel és minőséggel kapcsolatos állami elvárásokat. Ahogy a svéd értékelés fentebb, a magyar OECD áttekintés is hangsúlyozza az önkormányzati szint gyengeségét Magyarországon.
15. Megkülönböztetendő a „méretgazdaságosságtól”. Az állami koragyermekkori rendszerekben eszközök vásárlásával némi, bár csekély méretgazdaságosság elérhető, de ez a gazdaságosság elhanyagolható. A koragyermekkori ellátás kiadásainak legnagyobb hányadát a bérköltség (70%) teszi ki. A „méretből következő előnyök” viszont jelentősek lehetnek: az állami rendszerek könnyebbé teszik a szabályok követésének kikényszerítését, a pedagógusok támogatását, a minőségellenőrzést és a jó gyakorlatok elterjesztését a rendszeren belül.
16. Hogy ez nem szükségszerű jellemzője az állami rendszereknek, abból is láthatjuk, hogy milyen gyorsan jöttek létre és kezdték el működésüket a Korai Kiválósági és Gyermekközpontok Angliában.
17. Gyakran érvelnek azzal, hogy gyermekgondozási támogatásokat ne fizessék a munkanélküli szülőknek, akik elvből gondozhatják gyermekeiket otthon. A gondozásból való kizárás viszont káros lehet a gyermek számára, és akadályozhatja a szülőt az új munkahely megtalálásában.

Hivatkozások

- Ball, S.J. and C. Vincent (2005), “The ‘Childcare Champion’? New Labour, Social Justice and the Childcare Market”, *British Educational Research Journal*, Vol. 31(5), pp. 557-570.
- Barnett, W.S., C. Lamy and K. Jung (2005), “The Effects of State Pre-kindergarten Programs on Young Children’s School Readiness in Five States”, NJ, NIEER, Rutgers University.
- Bjorklund et al. (2004), “Education, Equality and Efficiency: An Analysis of Swedish School Reform during the 1990s”, IFAU Report, No. 1, Stockholm.
- Carnegie Corporation (1994), “Starting Points: Meeting the Needs of our Youngest Children”, available: www.carnegie.org/starting_points/startpt1.html.
- CED (2002), *Pre-school for All: Investing in a Productive and Just Society*, New York Committee for Economic Development, New York.
- Center of Excellence for Early Child Development (2005), online encyclopaedia, www.excellenceearlychildhood.ca/.
- Cleveland, G. and M. Krashinsky (2003), “Financing ECEC in OECD Countries”, OECD, Paris.
- Cunha, F., J. Heckman, L. Lochner and D.V. Masterov (2005), *Interpreting the Evidence of Life-Cycle Skill Formation*, IZA Discussion Paper Series, No. 1575, Institute for the Study of Labor, Bonn, Germany, July.
- Daycare Trust (2003), “Costs and Benefits of Universal Childcare. A Preliminary Economic Analysis for the United Kingdom”, www.daycaretrust.org.uk/mod/filemanager/files/Cost_benefits_universal_childcare.pdf.
- DLO (2001), Daginstitutionernes Lands-Organisation, Communication on SFOs (*skolefritidsordninger or school-based leisure-time facilities*), Copenhagen.
- EC Network on Childcare (1996), *A Review of Services for Young Children in the European Union 1990-1995*, European Commission, DGV, Brussels.
- Fuller, B.C., A. Livas and M. Bridges (2005), “How to Expand and Improve Pre-school in California: Ideals, Evidence, and Policy Options”, PACE Working Paper 05-1, Policy Analysis for California Education (PACE), Berkeley, California.

- Gallagher, M. (2003), "Higher Education Financing in Australia", OECD, Paris.
- Giddens, A. (2003), *The Progressive Manifesto*, Cambridge Polity.
- Gormley, W.T. and D. (2004), "The Effects of Universal Pre-K in Oklahoma: Research Highlights and Policy Implications", DC, Georgetown University.
- HM Treasury (2004), "Choice for Parents, the Best Start for Children: a Ten Year Strategy for Childcare. Summary of Consultation Responses", www.hm-treasury.gov.uk.
- Immervoll, H. and D. Barber (2005), "Can Parents Afford to Work? Childcare Costs Tax Benefit Policies and Work Incentives", OECD Social Employment and Migration Working Paper 31, Paris, December.
- Jensen, J. and D. Saint-Martin (2003), "New Routes to Social Cohesion? Citizenship and the Social Investment State", *Canadian Journal of Sociology*, Vol. 28(1), pp. 77-99.
- Jensen, J. and D. Saint-Martin (2005), "Building Blocks for a New Social Architecture: The Lego™ Paradigm of an Active Society", Paper from the project Fostering Social Cohesion: A Comparison of New Policy Strategies, Social Sciences and Humanities Research Council of Canada.
- Kagan, S.L. and E. Rigby (2003), *Policy Matters: Improving the Readiness of Children for School: Recommendations for State Policy*, The Children's Project, Washington DC.
- Keating, D.P. and C. Hertzman (1999), *Developmental Health and the Wealth of Nations*, Guilford, London.
- Kvist, J. (2002), "Changing Rights and Obligations in Unemployment Insurance", in: R. Sigg and C. Behrendt (eds.), *Social Security in the Global Village*, International Social Security Series No. 8, Transaction Publishers, New Brunswick, pp. 227-245.
- Lamb, M.E. (1998), "Nonparental Child Care: Context, Quality, Correlates and Consequences", in W. Damon, I.E. Sigel and K.A. Renninger (eds.), *Handbook of Child Psychology* (Vol. 4), Child Psychology in Practice (5th ed.), Wiley, New York.
- Lee, S. (2004), "Women's Work Supports, Job Retention and Job Mobility", Research-in-Brief, Institute for Women's Policy Research, www.iwpr.org.
- Leseman, P. (2002), "Early Childhood Education and Care for Children from Low-income or Minority Backgrounds", OECD, Paris.
- Loveless, T and J.R. Betts (eds.) (2005), *Getting Choice Right: Ensuring Equity and Efficiency in Education Policy*, Brookings Institution Press, Washington.
- Mahon, R. (2006), "The OECD and Reconciliation Agenda: Competing Blueprints", in J. Lewis (ed.), *Children, Changing Familie and Welfare State*, Edwin Elgar.
- Martin, J. and M. Pearson (2005), "Time to Change. Towards an Active Social Policy Agenda", *OECD Observer*, March.
- McCain, M and F. Mustard (2002), *The Early Years Study. Three Years Later*, Ontario Founders Network, Toronto.
- McKay, H., L. Sinisterra, A. McKay, H. Gomez and P. Lloreda (1978), "Improving Cognitive Ability in Chronically Deprived Children", *Science*, Vol. 200.
- Mooney, A., C. Cameron, M. Candappa, S. McQuail, P. Moss and P. Petrie (2003), *Early Years and Childcare International Evidence Project: Quality*, Thomas Coram Research Unit, Institute of Education, University of London, London.
- Moser, T. (2005), Communication, Sofia Education Conference, 2005.
- Myers R. (2004), *In Search of Quality in Programmes of Early Childhood Education and Care*, UNESCO EFA Global Monitoring Report, 2004.
- NICHD Early Childcare Research Network (1997a), "The Effects of Infant Child Care on Infant-mother Attachment Security, Results of NICHD Study of Early Child Care", *Child Development*, Vol. 68(5), pp. 860-879.
- NICHD Early Childcare Research Network (1997b), "Familial Factors Associated with the Characteristics of Non-maternal Care for Infants", *Journal of Marriage and Family*, Vol. 59, pp. 389-408.
- NIEER (2004), "Pre-School Policy Matters", Issue 6, NIEER, Rutgers University, NJ.
- OECD (2002), *Employment Outlook*, Chapter 2: "Women at Work: Who are they and how are they Faring?", OECD, Paris.

- OECD (2003), *Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life*, Vol. 2, OECD, Paris.
- OECD (2004), *Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life*, Vol. 3, OECD, Paris.
- OECD (2004, 2005), *Education at a Glance: OECD Indicators*, OECD, Paris.
- Prentice, S. (2005), "For Profit Child Care: Past Present and Future", Occasional Paper 21, Childcare Resource and Research Unit, Toronto, Canada.
- PricewaterhouseCoopers (2004), "Universal Early Education and Care in 2020: Costs, Benefits, and Funding Options", A Report for Daycare Trust and the Social Market Foundation.
- Purcell, G. (2001), Personal communication during the Starting Strong meeting in Stockholm, June.
- Ramey, C.T. and S.L. Ramey (1998), "Early Intervention and Early Experience", *American Psychologist*, Vol. 53, pp. 109-120.
- Rutter, M., H. Giller and A. Hagell (1998), "Antisocial Behavior by Young People", Cambridge University Press, New York.
- Sadowski, M. (2006), "Degrees of Improvement", *Harvard Education Letter*, Vol. 22(1), pp. 1-4.
- Schweinhart, L.J. and D.P. Weikart (1996), "Lasting Differences: The High/Scope Pre-school Curriculum Comparison Study through Age 23", Monograph of the High/Scope Educational Research Foundation, No. 12, High/Scope Press, Ypsilanti, Michigan.
- United Kingdom Inland Revenue (2004), *Quarterly Statistics: Tax Credit*, IR, London.
- Vermeer et al. (2005), *Quality of Dutch Child Care Centres: What is the Quality in the Years 1995-2005*, University of Leiden, Netherlands.
- Waters Boots, S. (2005), "Building a 21st Century Economy: The Case for Investing in Early Childhood Reform", Early Childhood Initiative Issue Brief, New America Foundation, December.
- Werner, E.E. and R.S. Smith (1982), *Vulnerable but Invincible: A Longitudinal Study of Resilient Children and Youth*, McGraw-Hill, New York.
- Young, M.E. (2002), *From Early Child Development to Human Development*, World Bank, Washington.
- Youth and Child Care Act (2005), Ministry of Health, Welfare and Sport, The Hague, Netherlands.
- Zeitlin, M., H. Ghassemi and M. Mansour (1990), *Positive Deviance in Child Nutrition: With Emphasis on Psychosocial and Behavioural Aspects and Implications for Development*, United Nations University Press, Tokyo.

6. fejezet

A minőségfejlesztés és –biztosítás részvételi megközelítése

A minőségi sztenderdek fenntartása és javítása érdekében a Biztos alapokon (OECD, 2001) egyrészt a koragyermekkori nevelés és gondozás hatékony kormányzati irányítását ajánlotta, másrészt a megfelelő minőség érdekében a részvételen és önkéntességen alapuló megközelítés alkalmazását. Ezeket a megközelítéseket vizsgáljuk, amikor a 6. fejezetben áttekintjük a szabályozás helyzetét a különböző országokban: a 3 év alatti gyermekek szolgáltatásainak területén, az integrált szolgáltatásokkal rendelkező országokban, továbbá a korai nevelési szektorban, majd bemutatjuk a szabályozás területén megfigyelhető fejlődés néhány példáját.

Ezután a pedagógiai programokat vizsgáljuk, amelyek mind a demokratikus konzultációnak, mind a kormányzati irányításnak fő eszközei. Két különböző pedagógiai megközelítést írunk le: a korai oktatási megközelítést és a szociálpedagógiai megközelítést. A két megközelítés jellemzőit számos kritérium mentén hasonlítjuk össze.

A 6. fejezetben vizsgált másik kérdés a szülőknek a korai gondozásban és nevelésben betöltött szerepével van kapcsolatban. Amikor a szülőket arra ösztönzik és képzik, hogy speciális olvasási gyakorlatokat végezzenek el a gyermekükkel, a kutatási eredmények szerint javulnak a gyermekek nyelvi és írás-olvasáshoz szükséges készségei. Az Iskola Előtti Nevelés Hatékony Biztosítása (Effective Provision of Pre-school Education – EPPE) projekt az Egyesült Királyságban arra a következtetésre jutott, hogy a fejlődés időszakában a szülői támogatásnak nagyobb szerepe van a kialakuló írás-olvasási készségekre, mint a társadalmi osztálynak: fontosabb az, hogy a szülők mit tesznek, mint az, hogy kik ők.

A fejezet végén bemutatunk egy olyan ellenőrzési gyakorlatot, mely támogatja a munkatársakat a minőség javításában és fenntartásában, illetve be is vonja őket abba. Röviden áttekintjük azokat a törekvéseket is, amelyekkel az országok igyekeznek fejleszteni a minőségről szóló tárgyalás és értékelés kultúráját a koragyermekkori szolgáltatásokban. Az erről szóló információ kiegészíthető az „E” mellékletben található országprofilok „Fejlesztések” című fejezeteinek segítségével.

Minél nagyobbak a kormányzati befektetések a koragyermekkori nevelés és gondozás területén, annál több figyelem irányul a szolgáltatások minőségére. A kormányok számára a minőség javítása azt jelenti, hogy megvannak a szükséges programsztenderdek, továbbá a gyermekek fejlődése és tanulása megfelel azoknak a céloknak, amelyeket kormány a szektor számára megfogalmazott. A minőség biztosítása érdekében a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) két szakpolitikai stratégiát javasolt: egyrészt a koragyermekkori nevelés és gondozás rendszereinek hatékony kormányzati irányítását, másrészt a minőség javításának a részvételen és önkéntességen alapuló megközelítését. A két stratégia kiegészíti egymást és mindkettőre szükség van. A Koragyermekkori Nevelés Nemzeti Egyesülete (National Association for the Education of Young Children, NAEYC) akkreditációs rendszere az Egyesült Államokban, a Reggio Emilia programalkotás dokumentációs eljárásai, vagy az északi országok reflektív gyakorlata a példái annak, hogy mit lehet elérni akkor, ha a szolgáltatást nyújtó szervezetek saját maguk fejlesztenek ki minőségbiztosítási eljárásokat. Az áttekintés tapasztalatai azt mutatják, hogy az ellátók önkéntes erőfeszítéseit meg kell erősíteniük a kormány vagy az önkormányzatok részéről megnyilvánuló elkötelezettségnek, amellyel minden szinten meghatározzák, finanszírozzák és kikényszerítik az alapvető sztenderdeket. A kormányok proaktivitása nélkül nem valószínű, hogy az ellátók szintjén megjelenő, önkéntes minőségi kezdeményezések hosszú életűek legyenek.

Ezzel párhuzamosan, a szabályozás kikényszerítése nagyobb valószínűséggel lesz sikeres, ha a hatóságok a konzultatív politikai döntéshozás és igazgatás elvei szerint járnak el, és általános konszenzust építenek fel a sztenderdek szükségességére és jelentőségére vonatkozóan. Naiv dolog azt hinni, hogy a piaci verseny automatikusan javítja a minőséget. A piac ott hatékony, ahol jól alkalmazzák. Néhány kicsi, jól lehatárolt területen kívül – mint amilyenek a nagyvállalatok koragyermekkori szolgáltatásai – a legtöbb OECD országban a piac kevésbé vesz részt az ellátásban, különösen a szegényebb körzetek esetében van ez így, ahol a koragyermekkori ellátásra a leginkább szükség van. A koragyermekkori ellátással kapcsolatos szakpolitikák áttekintése azt mutatja, hogy a kormányoknak nélkülözhetetlen szerepük van a programsztenderdek meghatározásában és érvényesülésük biztosításában, valamint a stabil és egyenlőséget biztosító koragyermekkori rendszerek létrehozásában.

Mit ajánlott a Biztos alapokon?

- Szabályozó sztenderdek kidolgozását az ellátás minden formájához, amit koordinált befektetések támogatnak.
- A minőség meghatározása és biztosítása során a részvételi folyamatok előmozdítását. A szabályozás alapszintjét jelentő minimum sztenderdeken túl a minőség meghatározásának és biztosításának részvételi és demokratikus folyamatnak kell lennie, melybe különböző csoportokat vonnak be, például a gyermekeket, a szülőket, a csa-

ládokat és a gyermekekkel foglalkozó szakembereket. A részvételi megközelítés sokféle formát ölthet. A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) két szakpolitikai megközelítést ajánlott:

- ❖ Az érdekeltekkel folytatott konzultációt, melynek során iránymutató országos tantervi keretet dolgoznak ki, és mely a korai nevelést és gondozást vezérlő normákra és értékekre összpontosít.
- ❖ A folyamatok monitorozását, a szakemberek, szülők és gyermekek részvételével.

1. Minőség és szabályozás a koragyermekkorai nevelésben és gondozásban

A koragyermekkorai rendszerek értékelése során a minőség különböző aspektusait vizsgálhatjuk (lásd például Dahlberg *et al.*, 1997; Myers, 2004; Tietze és Cryer, 2004):

- *Az orientáció minősége.* Az orientáció minőségén annak a figyelemnek a típusát és színvonalát értjük, amelyet a kormány a koragyermekkor ügyének szentel, például a törvényhozással, szabályozási és szakpolitikai kezdeményezésekkel. Nyilvánvaló például, hogy az elmúlt évtizedben a svéd és a brit kormány orientációja különösen magas színvonalú volt. Az orientáció területén felmerült kérdések között szerepelt, hogy vajon a piaci vagy az állami rendszer, vagy e kettő kombinációja felé kell-e orientálódni; a kisgyermekeknek a szülők munkaideje alatti alapvető gondozását és védelmét kell-e középpontba állítani, vagy inkább a fejlődési és nevelési megközelítést kell érvényesíteni; vajon az idősebb gyermekek iskolaérettségét kell-e elsődlegesnek tekinteni, vagy integráltabb rendszer megteremtésére kell törekedni, melyben a kisgyermekek gondozása, nevelése és tanítása válik a fontos nemzeti céllá. A kormány orientációi hatással vannak a szakemberek képzésére és pedagógiai koncepciójára ugyanúgy, mint a szülőknek a koragyermekkorai gondozással és neveléssel kapcsolatos felfogására. Ezekben a kérdésekben akkor lehet elérni a konszenzust és a kölcsönös megértést, ha a koragyermekkorai ügyek főbb érdekeltjeivel, köztük a szülőkkel folytatott széleskörű konzultációval valamint bizonyítékalapú kutatással alapozzák azt meg.
- *Strukturális minőség* (az Egyesült Államokban gyakran *program sztenderdek*nek nevezik). Ez elsődlegesen az igazgatás felelőssége, ugyanis a koragyermekkorai programok minőségének biztosításához szükséges átfogó struktúrákra vonatkozik, amit a jogszabályok vagy szolgáltatási szabályok világos megfogalmazásával és érvényesülésük kikényszerítésével lehet felépíteni. A strukturális elvárások vonatkozhatnak a kisgyermekek fizikai környezetének minőségére (épületek, szabad tér, külső tér, pedagógiai anyagok); a munkatársak minőségére és képzettségi szintjére; a megfelelően kipróbált curriculumra, ami lefedi a gyermek fejlődésének valamennyi területét; az elfogadható gyermek-munkatárs arányra; a munkatársak megfelelő munkafeltételeire és javadalmazására; és így tovább. Tipikusan a strukturális sztenderdek készlete alkotja a működési engedély kiadásának nemzeti feltételrendszerét. Az Egyesült Államokban gyakran hivatkoznak a *program sztenderdek* alcsoportjaira, amilyenek az *osztálytermi sztenderdek* (elsősorban a térre, a csoportnagyságra és a gyermek-munkatárs arányra vonatkoznak), valamint a *tanítási és tantervi sztenderdek* (a pedagógiai megközelítésekre, a tantervi célokra, stb. vonatkoznak).

- *Nevelési koncepció és gyakorlat.* A gyermekintézmények nevelési koncepcióját és gyakorlatát általában a nemzeti curriculum-keretek (alaptantervek) irányítják, melyek a koragyermekkorai rendszer fő céljait határozzák meg. Ezek a célok nagymértékben különböznek országonként, és egyik évtizedről a másikra is változnak. Viszont egyre nyilvánvalóbb az egyetértés abban, hogy a munkatársakat a jelenleginél magasabb szintű képzésben kell részesíteni, hogy elérhessék a koragyermekkorai programok átfogó céljait, például azt az öt célt, amit az amerikai nemzeti nevelési célokat kidolgozó munkacsoport (American National Education Goals Panel, NEGP) fogalmazott meg 1997-ben¹, vagy azokat az általános célokat, melyeket a 21. századi oktatás számára javasolt a Delors jelentés (Delors, 1996). Ezek a célok különösen megfelelőek a kisgyermekes esetében: megtanulni élni (kiformálni az én-identitást); megtanulni cselekedni (a játékon, a kísérletezésen és a csoporttevékenységen keresztül); megtanulni tanulni (a tanulási környezet révén, mely felkelti az érdeklődést és választási lehetőséget biztosít, továbbá amelybe beletartoznak a jól irányzott pedagógiai célok); és megtanulni együtt élni (a koragyermekkorai intézményen belül, demokratikus módon, a másságok tiszteletben tartásával). A kísérletező, én-motivált tanulás e területek mindegyikén olyan gyakorlatot követel, mely a gyermekek részvételét állítja a nevelési terv középpontjába. Ez viszont megköveteli, hogy a kisgyermekeseket nevelők speciális képzésben elsajátítsák a szükséges kompetenciákat. Újfajta képzésre és újfajta kompetenciákra van szükség. A hagyományos szakmai képzés, mely a csoportszobára/osztályteremre összpontosít, többé már nem elégséges ahhoz, hogy a pedagógusok megfelelően reagáljanak a szülőkkel, a családokkal és a közösségekkel összefüggő új felelőségekre, és a növekvő mértékű sokféleségre, amellyel az intézményeken belül találkozunk.
- *Interakciós vagy folyamat-minőség.* A folyamatokkal kapcsolatos célok közül a nevelők és a gyermekek közötti pedagógiai kapcsolat melegségét és minőségét, a gyermekek közötti interakciók minőségét, valamint a nevelőtestületen belüli kapcsolatok minőségét szokták a leggyakrabban említeni. A kutatók évtizedek óta egyetértenek abban, hogy a „kapcsolatok minősége” az a kulcsfontosságú változó, mely meghatározza a gyermekekkel elért eredményeket (lásd például AAP/APHA, 2002; NICHD, 2004; Rutter *et al.*, 2003). A gyermekek és a nevelők közötti pedagógiai kapcsolat akkor bizonyul a leghatékonyabbnak, amikor a kapcsolat ugyanúgy magába foglalja a gondozást, a nevelést és az a gyermekek általános jólléte iránti érdeklődést, mint a gyerekek tanulásának szakszerű támogatását. Ezt az integrált megközelítést és kapcsolatot tartalmazza az észak- és közép-európai szociálpedagógiai hagyományban gyökerező pedagógiai koncepció (lásd szintén Country Note for Germany, OECD 2004a, Cohen *et al.*, 2004).
- *Működési minőség,* ezen belül különösen az olyan menedzsment, amely középpontba állítja a helyi közösség szükségletei iránti érzékenységet, a minőségfejlesztést és a hatékony team-építést. A működés minőségét az olyan vezetés biztosítja, amely a csapatmunkára és az információcserére motivál és ösztönöz. Beletartozik a rendszeres tervezés az intézmény és a csoportszoba/osztályterem szintjén; a munkatársak lehetősége a folyamatos szakmai fejlődésre és előmenetelre; a gyermek megfigyelésére, teljesítményének értékelésére és a dokumentálásra rendelkezésre álló idő; a munka-

társak teljesítményének támogatása a kísérés és mentorálás formájában. A működési minőségbe beletartozhat a gyermekek számára a rugalmas és a helyzetüknek megfelelő nyitvatartási idő és a program magjának összekapcsolása más szükséges szolgáltatásokkal (például az intézményen kívüli ellátással, szociális és egészségügyi szolgáltatásokkal); valamint a speciális szükségletű gyermekeknek nyújtott lehetőségek választéka. A működési sztenderdek nagymértékben függenek a helyi igazgatás és az intézményvezetés szakmai kompetenciájától.

- *A gyermeknél mutatkozó eredmény minősége vagy teljesítmény sztenderdek.* A koragyermekkorai nevelést és gondozást biztosító szolgáltatások nem csak azért jöttek létre, hogy elősegítsék a munkaerő-piaci vagy egyéb célok teljesülését, hanem mindenekelőtt azért dolgoznak, hogy javítsák a gyermekek jelenbeli és jövőbeni jóllétét. A gyermekeknél megmutatkozó pozitív eredmény minden országban elsődleges célja a koragyermekkorai szolgáltatásoknak. Az országok közötti különbségek abból következnek, hogy az egyes országok szakértői milyen eredményeket részesítenek előnyben. A nyelvi és logikai-matematikai készségeket előnyben részesítő megközelítés Franciaország és az angolszász országok (kivéve Új-Zélandot) sajátossága, tehát az „iskolaérettségi” megközelítést magukévá tevő országoké. E megközelítés gyakran magába foglalja azoknak a tudásoknak és készségeknek a listáját, amelyeket a gyermekeknek a szolgáltatásban eltöltött egyes évek végére el kell sajátítaniuk. A gyerekek eredményeit – általában a kialakuló írás-olvasási és számolási készségeket – a korai nevelés éveit során vagy az iskolába lépéskor értékelik, e mellett vizsgálják még szocioemocionális fejlettségüket, valamint egészségi állapotukat. Kétségtelenül csábító lehet az igazgatási szakemberek számára, hogy legyen egy olyan objektív mérőeszköz, amellyel a kisgyermekek fejlődési görbáját a fenti területeken évről évre vizsgálni lehet, de ez oda vezethet, hogy a nevelők kizárólag az értékelés tartalmára összpontosítsanak, és ez elvonja őket attól az intenzív kapcsolati és pedagógiai munkától, amire a gyermekeknek szükségük van. A teljesítménymérések támogatóinak érvei szerint a formális értékelés részeként végrehajtott rendszeres mérés értékes információt nyújt a nevelőknek munkájuk gyermekekre gyakorolt hatásáról, és ezzel lehetővé teszi munkájuk javítását.
- A megközelítést nem azonos mértékben követik az egyes országokban, és lényegében a formális teljesítménymérést gyakran alkalmatlan eszköznek tekintik a kisgyermekek esetében.² Számos országban (például Svédországban) inkább az intézmények teljesítményét értékelik, és mereven ellenzik a gyermekek teljesítményének mérését vagy a részletes tanulási sztenderdek megállapítását a kisgyermekek számára. Ugyanakkor a nevelők és az intézmények teljesítményének mérésére országos minta alapján történő értékelést és a gyermekintézményekre alapozott teljesítményfelmérést alkalmaznak. A gyermekintézményeken belül minden egyes gyermek haladását a lehető legkisebb beavatkozást jelentő módon vizsgálják, például rendszeres napi megfigyeléssel, folyamatos dokumentációval, a gyermek portfóliójával, a szülőkkel folytatott interjúkkal, tanulási történetekkel, országos mintás felmérésekkel, és így tovább. Az intézmények értékelésének egyik példája a svéd iskola előtti rendszer országos vizsgálata, amit a Nemzeti Oktatási Hivatal végzett 2004-ben (Skolverket, 2004).

- A szülők/helyi közösség elérésére és bevonására vonatkozó sztenderdek. Ezt a területet ugyan a nemzeti szabályokban és tantervekben ritkábban említik, mint a többi minőség-sztenderdet, viszont erőteljesen hangsúlyozzák a célzott és helyi koragyermekkori programok elvárásai között. A gyermekintézmények feladatai a hátrányos helyzetű lakóterületeken többek között: a szülők elérése és erőfeszítések az otthoni tanulási környezet javítására; a jó összhang megteremtése a helyi kulturális értékekkel és normákkal, azok megkérdőjelezése nélkül; a nők és a szülőcsoportok támogatása, valamint a bevonásuk az intézmény irányításába; részvétel az integrációs programokban, együttműködve a foglalkoztatási, szociális, egészségügyi és felnőttoktatási hivatalokkal; valamint a képesség a közvetítésre más szervezetek és potenciális igénybevevők/ügyfelek között. Nem egyértelmű, hogy vajon az országok mit választanak: új típusú nevelőket alkalmaznak a feladat végrehajtására, vagy elégségesnek tekintik azt, ha a szolgálatokon belüli továbbképzés keretében készítik fel a koragyermekkori szolgáltatások munkatársait az interdiszciplináris közösségi munkacsoportokban való részvételre. Ezzel a kérdéssel részletesebben a 7. fejezetben foglalkozunk.

2. A koragyermekkori nevelés és gondozás szabályozásának helyzete az OECD országokban

Ahogy a családi otthonon kívüli korai gondozás és nevelés egyre elterjedtebbé válik, úgy válik a szolgáltatások szabályozása nyilvánvalóan közfelelősséggé. Minden ország előírja az előzetes egészségügyi és biztonsági vizsgálatot azon szolgáltatók esetében, amelyek kisgyermek gondozására kérnek működési engedélyt. Mindezek után viszont a szabályozás kiterjedése és módja nagymértékben különbözik az egyes országokban, és gyakran egy országon belül is eltéréseket tapasztalhatunk régióként vagy az érintett szolgáltatás típusa szerint. A szabályozás megfelelő mértéke nem csak segíti az egészségügyi, környezeti és programsztenderdek meghatározását és kikényszerítését, hanem a szülők és a gyermekek bizonyos mértékű egyenrangúságát is biztosítja a szegényebb lakóövezetekben. Az ilyen lakóövezetek lakóinak képeseknek kell lenniük arra, hogy legalább az országos átlagnak megfelelő strukturális feltételeket (finanszírozás, épület, nevelési anyagok, gyermek-munkatárs arány, képzett nevelők, stb.) követeljenek meg a maguk számára. A szabályozás hatékonyságát nagyban elősegítik a következő tényezők:

- A minimum program-sztenderdek nemzeti definíciója a kulcsfontosságú területeken és ezek elfogadottsága a szektorban.
- A koragyermekkori rendszer (vagy program) megfelelő finanszírozása és támogatása annak érdekében, hogy az ellátók alkalmazkodni tudjanak az elvárt program-sztenderdekehez.³
- A sztenderd-definíciók, az alkalmazás és a minőségfejlesztés részvételi és demokratikus megközelítése.
- A kormány vagy egy országos szervezet vezetéset, technikai segítséget, szakmai fejlődési lehetőséget és más ösztönzőket biztosít, amelyekkel segítheti az ellátókat és a szakembereket a minőséggel kapcsolatos ügyek tovább vitelében.
- A hatékony ellenőrzést és támogatást nyújtó szervezet jelenléte helyi szinten.

A 0-3 éves korosztály szolgáltatásainak szabályozása

Sok OECD országban aggodalomra ad okot a 3 éves kor alatti gyermekek szolgáltatásainak szabályozási szintje. A programsztenderdek OECD vizsgálata azt mutatta, hogy a működési engedéllyel rendelkező családi napközik számára meghatározott minimum követelmények nagymértékben különböznek az áttekintésben résztvevő országokban (OECD, 2004b) (lásd a 6.1. táblázat). Van, ahol a követelmény mindössze a regisztrációt megelőző egyszerű egészségügyi és biztonsági vizsgálat, míg máshol a regisztrációhoz éves biztonsági és egészségügyi ellenőrzés társul (ez a leggyakoribb kötelezettség, amit a működési engedélyhez megkövetelnek a szolgáltatóktól), a legfejlettebb rendszerekben viszont a regisztráció a munkatársakra és a pedagógiai programra vonatkozó sztenderdekkel, éves pedagógiai szakfelügyelettel, továbbképzési elvárásokkal és akkreditált ellenőrző testület által végrehajtott rendszeres pedagógiai ellenőrzéssel jár. Sok országban a napközbeni ellátást végzők többsége nem rendelkezik működési engedéllyel, így semmilyen regisztrációs elvárásnak nem kell eleget tenniük, bár rendszerint az egy helyen gondozott gyermekek létszámát törvény korlátozza.

6.1. táblázat A családi napközik, bölcsődék és állami korai nevelési szolgáltatások regisztrációs követelményei kiválasztott OECD országokban

	Engedélyezett családi napközi	Engedélyezett bölcsőde	Állami korai nevelési szolgáltatás
Ausztrália	2./3. szint	3. szint	4. szint
Ausztria	2./3. szint	3. szint	4. szint
Belgium (francia közösség)	2./3. szint	4. szint	4. szint
Írország	1. szint	2. szint	4. szint
Kanada	1./2. szint	2./3. vagy 4. szint (tartománytól függően)	4. szint
Korea	2. szint	2. szint	4. szint
Magyarország	3. szint	4. szint	4. szint
Portugália	1. szint	3. szint	4. szint
Svédország	4. szint	4. szint	4. szint

1. szint: Regisztráció előzetes egészségügyi és biztonsági vizsgálattal.

2. szint: Regisztráció éves egészségügyi és biztonsági vizsgálattal.

3. szint: Regisztráció éves ellenőrzéssel, kötelező a hivatalos nevelési terv vagy fejlesztési program, valamint a munkatársakra vonatkozó minimális képesítési előírások betartása.

4. szint: Regisztráció éves felülvizsgálattal, tantervi vagy minőségi sztenderdekkel, a munkatársak képesítési követelményeivel, továbbképzési kötelezettséggel és akkreditált felügyeleti testület által biztosított rendszeres pedagógiai szakfelügyelettel.

Forrás: Az információt az OECD országok szolgáltatták (2004b).

A szabályozás gyengesége különösen azokban az országokban kérdés, ahol a kisgyermekek többsége működési engedéllyel nem rendelkező vagy gyenge engedélyezettési eljárásan átesett szolgáltatóknál van elhelyezve, mielőtt az állami korai nevelési programokba beléphetne. Bár az állami oktatási bizottságok a legtöbb amerikai államban meghatározták a minimum működési sztenderdeket az állami óvoda előtti és óvodai programok számára (3, 4 és 5 éves gyermekek), a gyermekgondozási szolgálatok működési engedélyeztetése általában gyenge. Az Egyesült Államok 37 tagállama semmilyen vagy csak minimális képzettséget vár el a magánszektorban működő gyermekgondozóktól, akik a 3 év alatti gyermekek szolgáltatásainak többségét nyújtják (Kagan és Rigby, 2003). A munkatársak képzettsége és munkafeltételei ebben a szektorban rendszerint alacsony szintűek, és nem ritka a 35%-os éves cserélődési ráta.⁴ A helyzet

más OECD országokban is hasonló: a közhivatalok nem szabályozták megfelelően a gyermekgondozási szektort, vagy nem kényszerítik ki a minőségi sztenderdeknek való megfelelést, vagy nem ösztönzik megfelelően az ellátókat a szabályok betartására. Valójában számos országban (például a legutóbb áttekintett országok mellett Kanadában és Írországbán) a gyermekgondozási szektor magánellátóinak nagy része csak minimális egészségügyi és biztonsági előírásoknak tesz eleget. Ugyanakkor az Egyesült Államokban végzett kutatások azt sugallják, hogy a koragyermekkori szolgáltatások megfelelő kormányzati szabályozása, működési engedélyeztetése és program sztenderdjei kivétel nélkül a minőség javulásához vezetnek (lásd például a Cost, Quality and Outcomes kutatást, 1995 és 1999, Helburn és Howes, 1996; Phillipsen et al., 1997). A helyzet sokkal biztatóbb Dánia, Finnország, Norvégia és Svédország állami, integrált koragyermekkori rendszereinek esetében, mivel a kormány szilárdan kézben tartja ezeket törvényalkotással, működési engedélyezéssel, s közben a helyhatóságok is befolyásos helyzetben vannak, hiszen finanszírozzák, engedélyezik és ellenőrzik valamennyi koragyermekkori szolgáltatást. Így ezekben az országokban sokkal kevesebb vita folyik a szabályozásról. A programsztenderdek alapvető értelmezésének és a koragyermekkori céloknak az aktív megtárgyalása, valamint az ellátók megfelelő finanszírozása képesé teszi őket az elvárt sztenderdek figyelemmel kísérésére.

A korai nevelési rendszerek szabályozása

A világos országos vagy állami szabályozás inkább jellemzi az állami korai nevelési/oktatási rendszereket, mint a gyermekgondozási szektort. Az alapvető strukturális sztenderdekről vagy a minőség-profilról minden egyes ország maga dönt. A korai nevelés területén általában elfogadják a megfelelő előfeltételekre, a gyermek-munkatárs arányra, a tantervi keretekre, a munkatársak megfelelő szakképzésére és képesítésére, valamint a szülők szervezett bevonására vonatkozó előírásokat. Mindazonáltal ezeknek az indikátoroknak az értelmezése eltérő lehet, különösen, ami az épületeket, a gyermek-munkatárs arányt, a nevelők képzettségét és a szülők szerepét illeti. Az OECD áttekintések tapasztalatai szerint a 3-6 évesek szolgáltatásaiban a gyermek-munkatárs arány jelentős eltéréseket mutat: az észak-európai országokban 7:1 körül van, míg Franciaországban, Írországbán, Koreában és Mexikóban 25:1 az arány. Ráadásul eltér a szabályokhoz való igazodás is, és sok példát találunk a munkatársak képzettségére vonatkozó követelmények leszállítására. A korai nevelési szektorban azonban a követelmények nagymértékű leszállítása nem jellemző, kivéve az Egyesült Államokat, ahol Kagan és Rigby (2003) megállapítása szerint tizennégy tagállam lehetővé teszi a működési engedélyhez fűzött követelmények alóli mentesülést a bölcsődék (nursery schools), az iskola-előkészítők (pre-schools) vagy az óvoda előtti szolgáltatások (pre-kindergarten) esetében, illetve tizenhárom állam felmentést ad a szabályok teljesítése alól az egyházi működtetésű gyermekintézmények esetében.

3. A szabályozás és a minőségi sztenderdek javítására irányuló kezdeményezések

Az áttekintések során az OECD munkacsoportok sok, a koragyermekkori szolgáltatások szabályozását és minőségi sztenderdjeit javító pozitív kezdeményezéssel találkoztak:

- *A finanszírozásnak a programsztenderdekhez kötése.* Néhány nemzeti és állami kormány a finanszírozás szintjét az alapvető regisztrációs elvárásokat meghaladó program-

sztenderdek alkalmazásához köti. Ausztráliában az ellátóktól megkövetelik, hogy ki-elégítő eredményeket érjenek el a minőségbiztosítás területén, mert csak így tarthatják meg a jogosultságukat az ausztrál kormány költségvetési támogatására. A minőségbiztosítási rendszer alá tartoznak az egész napos gondozás, a családi napközi és az iskolaidőn kívüli ellátás szolgáltatásai. Ha a szolgáltatások nem regisztráltak és nem mennek át a minőségi akkreditáció folyamatán (NCAC, 2006), nem minősülnek jogosultnak a gyermekgondozási támogatásra. Számos amerikai tagállam – például Georgia, New Jersey és New York – „több pilléres” támogatási rendszert alkalmaz, hogy ezzel ösztönözze az ellátókat az alapszintű engedélyeztetési eljárásban való részvételre, azaz magasabb összegű gyermekgondozási támogatást kapnak a magasabb minőségű gondozást nyújtó ellátók. Az olyan államok, mint Kalifornia, szerződéses rendszert működtetnek a gyermekgondozó központok sztenderdjeinek és teljesítményének javítása érdekében. Ugyanakkor a koreai kormány nemrég utalványrendszert vezetett be a magas minőségű *hakwon* rendszer (magán tanulási akadémia) finanszírozására, ha az ellátók elfogadják az nemzeti óvodai nevelési tervet, az óvodai nevelő képzést, valamint az országos szakfelügyeleti és környezeti szabályozást. Az ilyesféle stratégiák erős elkötelezettséget feltételeznek a kormány részéről, mivel a magas minőséget biztosító sztenderdek elérése (és különösen a nevelők képzettségének emelése vagy az alacsonyabb gyermek-munkatárs arány) jelentős befektetési többletet követel.

- *A szabályozási és finanszírozási intézkedések az engedély nélküli ellátás visszaszorítására.* Ausztráliában és Belgiumban például a szülők csak akkor részesülhetnek adókedvezményben vagy utalványban, ha regisztrált és a közhivatalok által ellenőrzött – állami vagy magán – napközi szolgáltatásokat vesznek igénybe. Dániában pedig egyszerűen törvény tiltja a működési engedély nélküli fizetett gondozást egynél több gyermek esetében, amennyiben a gondozó nem családtag.
- *A családi napközik jobb szervezése.* A legtöbb országban a családi napközik számára sem megfelelő szakfelügyelet, sem képzés nincs. Néhány kormány speciális engedélyeztetési követelményeket dolgozott ki e szektor számára, és ösztönzi az egyéni gondozókat arra, hogy csatlakozzanak az önkormányzati hálózatokhoz vagy a gyermekgondozók egyesületeihez. Ezek az egyesületek ezután szerződést kötnek a helyhatóságokkal, és támogatást kapnak ahhoz, hogy vállalják a minőségfejlesztést és a családi napközik gondozóinak képzését. Ez a helyzet Ausztriában, Belgiumban, Dániában, Finnországban, Franciaországban, Kanadában, Magyarországon, Németországban, Norvégiában és Svédországban. Ezen országok közül jó néhányban kevés szakszerű gyermekgondozási szolgáltatás van, és még mindig széles körben veszik igénybe a működési engedéllyel nem rendelkező családon kívüli gondozókat.
- *Önkéntes alapon betartható sztenderdek, etikai kódexek és irányelvek kidolgozása,* ahogy történt például Hollandiában és az Egyesült Államokban. Az Egyesült Államokban a Kisgyermek-nevelés Országos Egyesülete (National Association for the Education of Young Children, NAEYC), a Koragyermekkori Programok Országos Akkreditációja (National Early Childhood Program Accreditation, NECPA) és a Családi Napközik Országos Egyesülete (National Association for Family Child Care, NAFCC) dolgozott ki önkéntes irányelveket, amelyek kedvezően befolyásolják a szolgáltatás-típusok

széles körét. Elsősorban a NAEYC akkreditációs teljesítménykritériumai váltak az intézmény-típusú koragyermekkori szolgáltatások sztenderdjévé Egyesült Államok-szerte, de nemzetközi szinten is széles körben használják ezeket.

- *Szabályozási keretek használata.* Sok országban stabil és részletes szabályozási keretek vannak érvényben. 2001-ben az Egyesült Királyságban nemzeti sztenderdeket vezettek be a 8 év alatti gyermekek szolgáltatásai számára, olyan országos minőségi szintet határoztak meg, mely alá az ellátók nem kerülhetnek. A 2005-ös Gyermekgondozási törvényt követően ezeket a sztenderdeket felülvizsgálják, és a továbbiakban minden gyermek és ifjúsági ellátásra vonatkozni fognak. Új integrált szakfelügyeleti keretet is kidolgoztak e sztenderdek alkalmazásának előmozdítása érdekében. Az utóbbi időben az Egyesült Államok számos tagállama törvénybe iktatta a koragyermekkori szolgáltatások átfogó szabályozási kereteit, amelyek a közfinanszírozás előfeltételeit fogalmazzák meg, akár közvetlen, akár közvetett finanszírozásról van szó. Arkansasban a szabályozás, a veszélyeztetett gyermekek számára kidolgozott „Arkansasi Jobb Esély Program Irányelvei” (Rules Governing the Arkansas Better Chance Programme) tükrözik a kormány elszántságát, hogy a programsztenderdeket a legtöbb állam által meghatározott engedélyeztetési vagy minimum működési sztenderdek szintje fölé emelje (lásd 6.1. keretes írásunkat).
- *Besorolási rendszer használata.* Más amerikai államok, például Arizona, Iowa és Wisconsin besorolási rendszert vezetett be, hogy ösztönözze az ellátókat szolgáltatásaik javítására, és a szülőknek megadja a szükséges információt ahhoz, hogy minőségi szolgáltatást válasszanak gyermekeik számára. Ezek a besorolási rendszerek (gyakran a *Head Start* vagy a NAEYC tevékenységére alapozva) információt biztosítanak a programsztenderdekről, azaz azokról az indikátorokról, melyek meghatározzák a gyermek-munkatárs arányt, valamint a gondozók vagy nevelők képzettségi szintjét. Ezek értékes információt adnak a szülőknek, és a jobb ellátók számára finanszírozási többletet jelentenek. A jobb szolgáltatók tehát több állami gyermekgondozási támogatást kapnak, hogy az alacsony jövedelmű vagy veszélyeztető környezetből jövő gyermekeknek nyújtsanak szolgáltatást.

6.1. Az Arkansasi Jobb Esély Program Irányelvei (Arkansas Better Chance Programme, ABC) az Egyesült Államokban

Amellett, hogy meghatározzák a gyermek és az ellátó jogosultságát a programban való részvételre, az ABC programot irányító szabályok öt kulcsterületet határoznak meg:

Gyermek-munkatárs arány és csoportnagyság. A gyermek-munkatárs arány a csoportszobában nem haladhatja meg 18 hónapos kor alatti gyermekek esetén a 4:1; 18 hónapos kortól 3 éves korig a 7:1; a 3-5 éves korúak esetében a 10:1 arányt. A maximum csoportlétszám ugyanezen korcsoportok esetében 8, 14 és 20 gyermek.

Munkatársi profilok, a munkatársak kiválasztásának mintái és a szakmai fejlődés. A munkatársakat három kategóriába sorolják, minden egyes kategóriához minimális képesítési előírások kapcsolódnak: vezető nevelők kisgyermek-nevelői alap vagy mesterfokú képzettséggel (vagy más kapcsolódó, a gyermekfejlődésre koncentrált képzésben szerzett felsőfokú képesítés); csoportnevelő két éves felsőfokú képesítéssel a kisgyermeknevelés területén; paraprofessionális segítő a gyermekfejlődés területén szerzett szakképzettséggel. Az ABC munkatársak összetételének tükröznie kell az ABC programban résztvevő gyermekek etnikai összetételét. A vezető nevelők felelősek a nevelési tervért, a programtervezésért és a segítőik ellenőrzéséért, valamint rendelkezniük kell évente 30 óra idővel a szakmai fejlődésre; a segítőik 20 óra kedvezményre jogosultak ugyanerre a célra. Minden egyes csoporthoz tartoznia kell egy nevelőnek és egy segítőnek. A négy csoportszobával rendelkező intézményeknek alkalmazniuk kell két vezető nevelőt, két csoportnevelőt és négy paraprofessionális segítőt.

Programszttenderdek és nevelési tero. Hogy minden egyes gyermek szükségleteit ki tudják elégíteni, a programoknak fejlődési szempontból megfelelőnek és individualizálnak kell lenniük. A gyermekközpontok a NAEYC irányelveket és az Arkansasi Koragyermekkori Nevelés Keretet használják. A gazdag környezeten (eszközök és anyagok a gyermekeknek; érdeklődési körök és tanulásarkok; megfelelően tervezett szabadterei területek) kívül a programoknak vannak tematikus egységei és céljai, melyek a következőkre vonatkoznak: kulturális különbségek, szocioemocionális tanulás; kreatív-esztétikai tanulás; kognitív fejlődés; fizikai fejlődés és nyelv. A nevelőknek minden egyes gyermek számára portfóliót kell létrehozniuk és folyamatosan bővíteniük, melybe bekerülnek a gyermek munkái, a nevelő és a szülő megfigyelései. A napirendnek tükröznie kell a belső/külső, csendes/aktív, egyéni/kiscsoportos/nagycsoportos, nagymozgásos/finommotoros, gyermek által kezdeményezett/nevelő által kezdeményezett tevékenységek egyensúlyát. Egy ingyenes étkezést és tízórait/uzsonnát biztosítanak a hátrányos helyzetű gyermekeknek, az étkezési időt és más rutintevékenységeket járólekos tanulási lehetőségként használják ki. Figyelmet kell szentelni annak, hogy megkönnyítsék a gyermekek átlépését egyik programból a másikba, egyik csoportból a másikba, különösen figyelnek az iskolában zajló iskola-előkészítő programba való átmenetre.

A gyermek állapotának felmérése, fejlődési és egészségügyi szűrés. Az ABC programban minden gyermeknek átfogó egészségügyi és fejlődési szűrésen kell részt vennie egyéni szükségletei megállapítása érdekében. Az egészségügyi szűrés a következőkre terjed ki: növekedés és tápláltság, fejlettségi vizsgálat, neurológiai és kardiológiai státusz, látás, hallás, fogak, védőoltások, vér- és vizeletvizsgálat. A fejlettségi szűrés területei: szókincs, látás-mozgás integráció, nyelv és beszédfejlődés, finommotoros és nagymozgásos képességek, társas készségek és fejlődési mérföldkövek. A programhoz tartozó intézmények rendszeresen átfogó, követéses vizsgálatot is végeznek az ABC program értékelésére, annak biztosítására, hogy a program teljesítse a céljait.

Szülők/közösség bevonása. Minden egyes programnak rendelkeznie kell szülői kézikönyvvel és a szülők bevonására vonatkozó tervvel, amelyben leírják, hogy milyen lehetőségei vannak a szülőknek a program működéséhez és alakításához való hozzájárulásra. A terv tartalmazza a szülők értékelését a programtervekkel kapcsolatban, a szülői értekezleteket, valamint azokat a módszereket, amelyekkel a szülőket bevonják gyermekük nevelési tapasztalataiba. A „nyitott ajtó” elvét alkalmazzák, ami ösztönzi a szülőket a látogatásra, a csoportszobai tevékenységekben való részvételre.

4. A pedagógiai keret és a nevelési tervek használata

Az elmúlt évtizedben jelentős politikai változás zajlott le a kisgyermekellátás területén. Új nemzeti vagy állami curriculumok jelentek meg gyors egymásutánban (Németország 16 tartományának saját tanterve van). Eltérően a hagyományos alapiskola központilag meghatározott tanterveitől, a koragyermekkori nevelés és gondozás curriculumai gyakran rövid pedagógiai keret formátumúak. Ezek a konzultációk nyomán kidolgozott keretek megengedik a helyi interpretációt, meghatározzák az általános minőségcélokat és jelzik, hogy miképp lehetne ezeket elérni. A gyermekintézményeket ösztönzik, hogy hozzák létre a saját, részletesebb curriculumukat. Sok kormány vezetett be a 3 évesnél idősebb gyermekek számára tantervet (Korea 1969, Ausztrália QL 1997; Anglia 1999, 2000 és 2002; Skócia 1999; Írország 2004; Németország 2004-05). Néhány országban a 0-6 éves korosztálynak dolgoztak ki közös curriculumot vagy pedagógiai keretet (Dánia 2004, Finnország 1996⁵ és 2003, Norvégia 1996 és 2005, Svédország 1998); más országokban pedig irányelvek jelentek meg a 0-3 éves korúak szolgáltatásai számára (Anglia 2005). Az ilyesféle curriculumok elősegítik, hogy egyenletesebb legyen a különböző korcsoportoknak nyújtott szolgáltatások és a különböző ellátások minőségi színvonala; vezérlik és támogatják a képzett munkatársakat a mindennapi gyakorlatban; elősegítik a szülők és a nevelők közötti kommunikációt; továbbá biztosítják a pedagógiai kontinuitást a koragyermekkori szolgáltatások és az iskola között. Franciaország, Írország, Korea és Mexikó csak néhány azon országok közül, amelyek 2000 óta elkezdtek kidolgozni, átdolgozták vagy kiegészítették nemzeti tantervüket. 2006-ban Koreában a 7. Nemzeti Óvodai Tantervet vezették be, Angliában pedig Korai Évek Alapozó Szakasz (Early Years Foundation Stage) címmel új curriculumot bocsátottak ki a 0-6 éves korosztály számára.

A nemzeti pedagógiai keretek az elemek széles körét tartalmazhatják, de mindenképpen meghatározzák a koragyermekkori szolgáltatások kulscéljait az adott ország gyermekintézményei számára. Az ilyesféle irányelvek nélkül a tapasztalatlan vagy képzetlen munkatársak könnyen visszatérnek a megszokott direkt utasításos módszerre, vagy – feltételezve, hogy a gyermekek intuitíven is tanulnak, ha más gyermekekkel együtt gazdag tanulási környezetbe helyezik őket – esetleg a *laissez-faire* megközelítést tennék magukévá a programmal és az alapvető készségek elsajátításával kapcsolatban. Ugyanakkor a kereteknek megfelelően rugalmasoknak kell lenniük, hogy lehetővé tegyék a munkatársak számára a különböző módszertani, didaktikai és pedagógiai megközelítésekkel való kísérletezést. A megállapodáson alapuló keret hasznos, mert képes a gyermekintézmények gyakorlatának vezérlésére országszerte, és – ha elsősorban a helyi igazgatást és a gyermekközpontokat célozza meg – biztosíthatja a szttenderdek következetes alkalmazását országszerte éppúgy, mint a koragyermekkori szolgáltatások különböző formáiban. Így biztosítható a gyermekek tanulásának kontinuitása is, ahogy közelítenek a kötelező iskoláztatás idejéhez.

A különböző országokban a tantervi keretek különböző területeket fednek le és hangsúlyoznak. Középpontba állíthatják a társadalmi és állampolgári attitűdöket, amennyiben egy országban azt akarják, hogy ezek vezéreljék a korai nevelést (Svéd Oktatási Minisztérium, 1998), vagy meghatározhatnak fontos tanulási területeket (Anglia, Department for Education and Skills [DfES], 2002), vagy a tanulási környezet minőségének fizikai, kapcsolati és programfejlesztési követelményeit hangsúlyozhatják (USA, Bredekamp és Copple, 1997; Harms et al., 1998), vagy – mint Franciaországban, az Egyesült Államokban, és más angolszász országokban – leírhatják a gyermekek írás-olvasási és számolási alapkészségeivel kapcsolatos szttenderdeket. Számos ország és program tanterveibe építették be a környezetvédelem témáját, ami fontos ügy a kisgyermekek számára.

Az országok jó részében a nemzeti irányelvek széles körű konzultációs folyamat során születtek meg, tehát olyan folyamat eredményeképpen, ami egyrészt demokratikusabbnak tűnik, másrészt tükrözi a nevelők és szülők kívánságainak tiszteletben tartását. A koragyermekkori programok minőségét ugyan a szakértők nézőpontjából is szemlélhetjük, de lényeges kérdés, hogy az érintett gyermekek, szüleik, a helyi szakemberek, a koragyermekkor szakértők és az országos gyermekintézmények hogyan értelmezik a minőséget. Ha a minőséggel kapcsolatos célok meghatározása során törekszenek a szakemberek és a szülők jóváhagyását megszerezni, be fogják építeni ezeket a szempontokat is. Összefoglalva, úgy tűnik, a tanterv akkor működik a legjobban, amikor érték-alapját széles körű egyetértés övezi, és központi céljait az érdekeltek széles körének, szakembereknek, szülőknek és a közösség más tagjainak a bevonásával határozzák meg (Lindberg és Välimäki, 2004).

5. A koragyermekkori nevelés és gondozás curriculumának domináns értelmezései

A legtöbb OECD ország ma már rendelkezik tantervvel a koragyermekkori szolgáltatások, különösen az idősebb gyermekeket befogadó szolgáltatások számára. Más szóval, a nevelési céllal összhangban általában kívánatosnak tartják a gyermekek tapasztalatainak bizonyos strukturálását és irányítását. Az EUROSTAT elemzéseit mutatják, hogy az európai országokban a gyermekek 4-6 éves korától rendszerint strukturált tanulási területeket vezetnek be (EUROSTAT, 2000). Az előnyben részesíteni javasolt

tudásterületek: a természet és környezet; az írás-olvasási és számolási alapkészségek; általános ismeretek; tudományos fogalmak és érvelés. Az írás-olvasás és számolás alapkészségei azok a tanulási területek, melyek a legtöbb hangsúlyt kapják a hivatalos tantervben, különösen azokban az országokban, ahol a gyermek szintfelmérését röviddel az iskolába lépés után végzik el. Ez az a pont, ahol az egyes országokban vallott tanterv-értelmezések kezdenek egymástól különbözni. A szociálpedagógiai hagyományokkal rendelkező országokban – bár nem zárják ki az írás-olvasás és számolás alapkészségeit – a gyermekek iskolába lépéséig, sőt helyenként még az után is, az általános iskola első éveiben igyekeznek megtartani a tanterv nyitottságát és holisztikus orientációját. Másrészt, azokban az országokban, ahol a korai nevelés/oktatás része az általános iskolának, vagy szoros kapcsolatban áll azzal, hajlamosak elsődlegesnek tekinteni az iskolaérettséget, valamint a curriculum és a módszertan akadémiкусabb megközelítését. Tantervelméleti fogalmakkal a különbségeket úgy jellemezhetjük, hogy az iskola-előkészítő osztályokban szekvenciális tanulási megközelítést alkalmaznak, míg a szociálpedagógiai hagyományban a holisztikusabb tanulást részesítik előnyben. Az előbbiben különböző fejlődési területeket választanak ki, köztük az írás-olvasás és számolás alapjait, és a nevelőktől elvárják, hogy gondosan megválasztott lépések egymásutánjában segítsék a gyermekeket tudás- és készségszintjük emelésében ezeken a területeken. A nevelő tudja, hogy a gyerekek az év bármely pillanatában hol tartanak (tisztaban van a proximális fejlődési zónával), és emelheti a komplexitás szintjét, amennyiben úgy ítéli meg, hogy a gyerekek készek előbbre lépni. Mindazonáltal, ahogy van Kuyk (2006), a Hollandiában széles körben használt Piramid program kidolgozója megjegyzi:

“A szekvenciális megközelítésben elsősorban a nevelő irányít, és a gyermekek korlátozottan kapnak lehetőséget az önszabályozás kifejlesztésére. A tevékenységek gyakran nem hasznosítják a gyermekek belső motivációját, mivel nem elégítik ki hitelesen a gyermekek szükségleteit és érdeklődését. Ha a belső motiváció hiányzik, a nevelőnek keményebben kell dolgoznia azért, hogy a gyermekeket bevonja a tanulásba..., a tanulás mesterségessé és unalmassá válik. A gyermekek a tanulás értelmes környezetét igyekeznek megtalálni, és amikor a tanulási tevékenység ki van szakítva a környezetből, a nevelőnek működési környezetekkel és játékos tevékenységekkel kell csalogatnia a gyermekeket. Bár a tanulási célok a szekvenciális megközelítésben teljesen világosak, a fejlődési területek között hiányoznak a természetes kapcsolatok és az integráció.”

A holisztikus megközelítésben ezzel szemben a játékon és a széles területet felölelő projektmunkán keresztül céloznak meg minden fejlődési területet, ami ösztönzi az aktív tanulást és a sokrétű tapasztalatok megszerzését a főbb fejlődési területeken. A tapasztalt nevelők (valamint szülők és idősebb gyermekek) segítségével a kisgyermekek megválaszthatják tevékenységeiket és szervezhetik a projekteket, ami kiváló tapasztalatot jelent az önszabályozás és a önálló tevékenység (ágencia) területén, és ezzel erősen motiváló hatású. A projektmunka hiteles lehetőséget biztosít a nevelőknek, hogy akadályok elé állítsák a gyerekeket, és kiterjesszék a jelentésközlést a különböző fejlődési területeken. A nyelv, a tárgyalás és kommunikáció szintén alapvető a csoportos projektmunkában. Bizonyos projektek – mint a természettel és környezettel kapcsolatos tevékenységek – ösztönzik a kutatást, a mérést és hipotézisalkotást, míg más projekttémák megismertetnek olyan fogalmakkal, mint a saját egészségünkért viselt felelősség, vagy bevezetnek a számok világába és az egyszerű matematikai műveletekbe, olyan tevékenységekkel, mint az élelmiszerek beszerzése és a vásárlás.

A korai oktatási hagyomány

Franciaországban és az angolszász országokban (kivéve a *Te Whariki* curriculumot Új-Zélandban) a nemzeti és állami koragyermekkori programok túlnyomórészt a kognitív fejlődést – az írás-olvasás és a számolás alapjait – állítják a középpontba. Gazdasági és munkaerő-piaci okai is lehetnek ennek, mivel az írás-olvasást, számolást és technológiai hozzáértést a modern gazdaságokban az oktatás elengedhetetlen részének tekintik. A másik magyarázat, hogy a népesség nagyobb heterogenitása és társadalmi differenciálódása követeli meg a tanítási vagy oktatási megközelítést ezekben az országokban, mivel sok koragyermekkori központban a gyermekek nagy része veszélyeztetett az iskolai kudarc tekintetében. Ilyen körülmények között a nyelvi fejlődésre és az iskolaérettségre tett hangsúly érthető lehet, bár a hely szűkossége és – különösen a városi övezetekben – a nagy csoportlétszám, szintén olyan tényező lehet, mely akadályozza a gyermekközpontú eljárásokat. Ezen országok gyermekközpontjaiban sok olvasással és írással kapcsolatos tevékenységet láthatunk. Dominálnak a nevelő által kezdeményezett és nagycsoportos tevékenységek, és minden napra be van ütemezve egy vagy több nyelvóra.

Az Egyesült Államokban a szerződéses szövetségi programoknak, mint amilyen a Head Start, előírták a programsztenderdjeik létrehozását, és a gyermekektől elvárt eredmények meghatározását (Head Start Bureau, 2001). Ezt a kultúrát tovább fejlesztette az Egyetlen Gyermecket Sem Hagyunk Hátra (No Child Left Behind, NCLB) kezdeményezés (lásd 6.2. keretes írásunkat), mely megköveteli az államoktól, hogy minden évben hozzák nyilvánosságra a teljesítménysztenderdeket az olvasás/írás, matematika és természettudományok területén a 3. osztálytól (8-9 éves korcsoport) a 12. osztályig (17-18 éves korcsoport). Az állami óvodai szolgáltatásokért felelős iskolakerületek szintén használnak tanulási sztenderdeket, és hangsúlyosabb tanulási stratégiákat vezettek be az állami óvodai szolgáltatásokban. Mára az amerikai államok nagy többsége bevezetett korai tanulási sztenderdeket, melyek közül négy a 3 év alatti gyermekekre is vonatkozik (Scott-Little et al., 2003). Sok állam követi vagy a Head Start vagy a NAEYC/NAECS/SDE⁶ irányelveit, amibe belefoglalnak széles fejlődési területeket a teljesítményméréshez.⁷ Mindazonáltal a gyakorlatban az államok által előnyben részesített és a teljesítményméréshez előírt területek gyakran a nyelv/írás-olvasás és a gondolkodás/általános ismeretek területe. Massachusetts-nek, az oktatási kérdésekben befolyásos államok egyikének az „Iskola előtti tanulási tapasztalatok irányelve” (Guidelines for pre-school Learning Experiences) című dokumentuma csak tartalmi területekről beszél: tanulás az angol nyelv területén; tanulás a matematikában; tanulás a természettudomány és a technológia/mérnöki tudomány területén; tanulás a történelem/társadalomtudomány területén; tanulás az egészségnevelés területén; tanulás a művészetek területén.⁸

Az Egyesült Államokban az írás-olvasás és számolás alapjaira vonatkozó sztenderdeket támogató mozgalom mellett számos érvet sorakoztatnak fel. Az első egy olyan pont, melyet a korai írás-olvasás és számolás kritikusai gyakran figyelmen kívül hagynak, hogy ugyanis a gyermekek már korai életkortól ténylegesen érdeklődnek az írás-olvasás iránt. Ismételjük, az írás-olvasás és számolás korai neveléssel kapcsolatos sztenderdjei mögött az az alapvetően demokratikus törekvés húzódik meg, hogy minden kisgyermeknek biztosítani kell a méltányos életkezdést, támogatni kell korai fejlődésüket, és „tanulásra éretten” kell iskolába lépniük. A gyermeknépesség összetételének nagy változatossága miatt az Egyesült Államokban (ahogy sok nagy eu-

rópai városban) különös figyelmet kell fordítani az alapvető nyelvi készségekre és a vendéglátó országban fontos általános ismeretekre. Ezeket a területeket természetesnek tekintik egy heterogén társadalomban, de egy multikulturális társadalomban az alacsony jövedelmű és bevándorló családok gyermekeinek egyenlő oktatási esélyeivel kapcsolatos kérdéssé válik. A tanulási szttenderdek biztosítják a szükséges viszonyítási szinteket a koragyermekkori rendszerben, mely sok tekintetben a szolgáltatások és programok összefüggéstelen és hiányos halmaza, eltérő szabályozási és alkalmazási követelményekkel, egymást átfedő területekkel, és a célok nagyfokú változatosságával (Fuller et al., 2005). A szttenderdeken alapuló megközelítés – a kimenetekre tett hangsúly, a világos célmeghatározás és annak mérése, a szabályozás és az oktatási gyakorlat jelentőségének kiemelése – összhangban van azokkal a minőségbiztosítási mechanizmusokkal is, melyek az Egyesült Államok nagyobb oktatási rendszereiben működnek.

6.2. Az amerikai Egyetlen Gyermecket sem Hagyunk Hátra (No Child Left Behind, NCLB) keret

Az NCLB elvi kerete, a Jó Kezdet, Eredményes Növekedés (Good Start, Grow Smart GSGS) kezdeményezés felszólította az iskolakerületeket, hogy a kisgyermekkel szemben támasztott követelményeket a kutatási eredmények, valamint az alap- és középfokú oktatásban az írás-olvasással és számolással kapcsolatos szttenderdek alapján állítsák össze. A kezdeményezést nyilvánvalóan meghatározta az NCLB keret, mely célul tűzte az eredmények mérhetőségét, a megfelelő éves előrehaladást; több jól képzett nevelő alkalmazását és a kisgyermek célzottabb felkészítését az óvodába lépés (5 éves kor) előtt az írás-olvasás és matematika megalapozó készségeinek elsajátítására. A kezdeményezés sürgetésére a legtöbb államban kidolgoztak önkéntesen alkalmazható korai tanulási irányelveket, melyek világosan leírták, mit kell tudnia és mire kell képesnek lennie a gyermekeknek az óvodába lépéskor. A *Head Start* programhoz hasonlóan eredménymérési rendszert dolgoztak ki, bár a gyermekek tesztelését a 2. osztály előtt tiltják, és általában ellenzik.

A nevelők és gondozók szakmai képzése

A Jó Kezdet, Eredményes Növekedés dokumentumnak a „magasan képzett” nevelőkkel szemben megfogalmazott elvárásai közé nem kerültek be a koragyermekkori és óvoda előtti nevelésre szakosodott szakemberek. A legtöbb államban valójában a gyermekgondozókkal szembeni képzettségi elvárások minimálisak, és sok államban a középiskolai bizonyítványon túl nem várnak el a szolgálatba lépés előtt megszerzendő képesítést. A területet „a munkatársak gyakori cserélődése, az alacsony fizetések, és az értelmes karrier utak hiánya jellemzi. A problémát nem lehet megoldani jelentősen nagyobb közfinanszírozás nélkül. Az NCLB nem biztosított jelentős finanszírozási többletet a koragyermekkori és óvoda előtti nevelés minőségének javításához” (Kauerz and McMaken, 2004). A törvénybe belefoglalták a Kisgyermek-nevelők Professzionális Fejlődési Programját, ami támogatásokat biztosít azon partnerségeknek, melyek magas minőségű szakmai tudást nyújtanak az olyan nevelőknek, akik a halmozottan hátrányos helyzetű kerületekben alacsony jövedelmű családokból jövő gyermekekkel dolgoznak.

Korai olvasási program

Az NCLB olvasási programot (Early Reading First) is tartalmaz az iskolába lépés előtti korosztály (3-5 évesek) számára, hogy a jó olvasáshoz szükséges nyelvi, kognitív és olvasást megalapozó készségekkel felkészítse őket az iskolakezdésre. A program célcsoportját az alacsony jövedelmű családok gyermekei alkotják, a szakmai fejlődés tevékenységeire összpontosít, és kutatási eredményeken alapuló tantervet és teljesítmény-felmérést követel.

A kutatási eredményekre alapozott gyakorlat

GSGS a korai tanulást az iskolai siker kritikus tényezőjének tekinti, és hangsúlyozza a korai írás-olvasás tárgyában született legújabb kutatási eredmények felhasználását, hogy ezzel segítsék a családokat és nevelőket a kisgyermek korai írás-olvasási készségeinek fejlesztésében. Az Egyesült Államok öt évre 45 millió dollárt biztosított kutatási kezdeményezésekre, melyeknek alapján kidolgozhatók az olvasást megalapozó és nyelvi készségek leghatékonyabb tanterve és tanítási stratégiái a kisgyermek neveléséhez és gondozásához. Mára a kutatók megértették, hogy a nyelvi fejlődés, különösen a fonémák tudatosítása és a szókincs a későbbi olvasási sikeresség alapja. Az olvasáskutatók azonosították a gyermekek sikerességét megalapozó olvasási készségeket, például a képességet a betűk és a hangok összekapcsolására, valamint az olyan gyakorlatokat, mint az interaktív olvasási technikák.

Forrás: Kauerz és McMaken (2004).

Ezt a megközelítést általában óvatos lelkesedéssel üdvözik az OECD országokban. Sok koragyermekkorral foglalkozó szakértő és intézményvezető szerint a tanulási sztenderdek elsődlegesen logikai-matematikai területen történő meghatározása megkérdőjelezi a koragyermekkorai program-alkotás hagyományos értelmezését, és felkelti a koragyermekkorai szolgáltatások „eliskolásításával” kapcsolatos félelmeket. Az, hogy a korai tanulásban az előre meghatározott kognitív készségek lépcsőfokaira összpontosítanak, szemben áll a koragyermekkorai módszertan alapítóinak látásmódjával, valamint az észak- és közép-európai országokban domináns erős szociálpedagógiai hagyománnyal. Több kutatásra és szociokulturális érzékenységre van szükség ezen a területen. Erősen meghatározza a koragyermekkorai program-alkotás természetét és következtetésképpen a kisgyermekeknek a szolgáltatásokban szerzett mindennapi tapasztalatait, hogy milyen tudást és tevékenységet várnak el a kisgyermekektől. Arra vonatkozóan sincs konszenzus a különböző országok szakértői között, hogy milyen készségek, ismeretek és pedagógiai megközelítések szolgálják legjobban a kisgyermekek fejlődését.

A szociálpedagógiai hagyomány

A szociálpedagógiai tradícióval rendelkező országokban a koragyermekkorai programok társadalmi célokat követnek, amelyek túlmennek az iskolára való felkészülésen. Korábban már hivatkoztunk a svéd curriculum részvételi demokráciára vonatkozó céljaira. Ennek a tantervnek egy másik aspektusa – ugyanúgy, mint a szomszédos országok tanterveinek esetében –, hogy nem előíró vagy normalizáló curriculum a hagyományos értelemben. Az északi tantervek elvi nyilatkozatok, melyek körülírják az óvodai nevelés fő értékeit és elvárásait. Nem határozzák meg, hogy mit kell a gyermekeknek megtanulniuk, hanem a koragyermekkorai nevelés és gondozás értékeire, céljaira és folyamataira vonatkozó irányelveket tartalmaznak a helyhatóságok és a gyermekközpontok számára.

A norvég curriculum vagy Keretterv (Ministry of Children and Family Affairs, 1996), melyet most dolgoztak át (2006, lásd a 10. fejezetet), első megjelentetésekor a maga nemében első volt Európában, ami a tanulás holisztikus fogalmára épült.⁹ „Ez ellentétben áll azzal a szemlélettel, mely szerint a nevelés elsősorban a tudás egy meghatározott egységének strukturálásából és közléséből áll, az idő egy meghatározott periódusa alatt” (Norway Background Report, 1998). A hangsúlyt azokra az alapkompotenciákra teszik, melyeket az óvodában (barnehage) zajló informális tanulási folyamat során a gyermekek elsajátítanak. Az alapkompotenciákat úgy határozzák meg, mint a társas interakció készségeinek, valamint a széles értelemben vett nyelvi és kommunikációs készségeknek az elsajátítását. A kutatások alátámasztják a nézetet, mely szerint „a gyermek játéka fontos mind tartalomként, mind munkamódként” (lásd például Winnicott, 1971; Bruner, 1990; Michelet, 1999). Célokat határoznak meg a gyermekek fejlődésével és tanulásával kapcsolatban, mind az alapkompotenciák, mind öt tág tanulási terület vonatkozásában, melyek a társadalom, vallás és etika, valamint az esztétikai tárgyak; a nyelv, szöveg és kommunikáció; a természet, környezet és technológia; a fizikai tevékenység és egészség.

Dániában az óvodák szintén „a gyermeknek a társas környezetben történő szabad és kreatív fejlődését” (Lund, 2005) hangsúlyozzák. A nemzeti tanterv létrehozását a pedagógusok 2004-ig elutasították, ekkor vezették be a Pedagógiai Curriculum Törvényt¹⁰. Az új tanterv hat területet állít a figyelem központjába: a gyermekek személyes

fejlődését; a társas kompetenciákat; a nyelvi fejlődést; a testi és mozgásfejlődést; a természetet és természeti jelenségeket; a saját és mások kultúrájának megértését. Ráadásul minden gyermekközpontnak meg kell határoznia a gyermekek által elsajátítandó kompetenciákat és megszerzendő tapasztalatokat. A nevelőknek figyelembe kell venni, be kell számítani, hogy kisebb (3 év alatti) vagy idősebb (3-6 éves korú) gyermekekkel foglalkoznak-e. A kompetencia fogalma fontosabb a dán megközelítésben, mint a tudás elsajátítása, bár a kompetenciába beletartozik a gyermek értelmi fejlettségének megfelelő tudás is. Dániában erős a meggyőződés, hogy a gyermekközpontok szociálpedagógiai intézmények, melyeknek tág és holisztikus megközelítést kell alkalmazniuk a gyermek fejlődésével kapcsolatban, és melyek nem tévesztendőek össze az oktatási intézményekkel. Sok dán pedagógussal készült interjúban szerepelt, hogy „nem taníthat sz kompetenciát. Minden gyermeknek tapasztalatokon keresztül kell azokat megtanulnia”. Ezért a dán óvodák általában meleg, befogadó környezetet biztosítanak a gyermekek számára, ahol sokféle tapasztalatot szerezhetnek. Ebből a szempontból központi jelentősége van annak, hogy a pedagógiát a gyermek és felnőtt közötti aktív kapcsolatnak tekintik, amely magába foglalja a gyermek gondozását, nevelését és tanítását (lásd a 3. fejezetet).

Sem a Reggio Emilia iskolák, sem a svéd hatóságok nem osztják a dánok félelmét, hogy a tanulás vagy „oktatás” hangsúlyozása fogja uralni az óvodák pedagógiai munkáját, és ez aláássa a kisgyermekek nevelésének alapvető célját (a gyermek holisztikus fejlődésének támogatását). A Reggio Emilia iskolák nem csak a társadalom demokratikus jövőképeiről híresek, hanem a gyermekek által kezdeményezett tanulás magas szintjéről és komplexitásáról is. A gyermekek a nevelőkkel együtt szabadon választott projekteken keresztül szereznek tapasztalatokat az őket körülvevő világról (beleértve ebbe a városi életéről szerzett tapasztalataikat is), és fedezik fel kölcsönös kapcsolataikat. Gondolkodásukat és tanulásukat sokféle módon fejezik ki (szavakkal, projექtekkel, festményekkel, fotókkal, építményekkel, és így tovább), és ezeket a pedagógiai dokumentációban rögzítik. A kifejezés gazdagsága – ami messze túlmutat az olvasás-írás/számolás fókuszú tanterven – tükrözi a kutatás szabadságának, a kultúrának és a képzeletnek biztosított központi helyet a Reggio *progettazione*-ben (Rinaldi, 1998). Ezek a központok a kisgyermekek érzékeinek, képzeletének és kreativitásának nevelését célozzák.

Az erős Reggio mozgalom hatással van a svéd iskola előtti nevelésre is. Svédországban, az utóbbi időkben nagyobb hangsúlyt fektetnek a tanulásra és oktatásra, viszont eközben megtartják a szociálpedagógiának a társas kompetenciára, a holisztikus fejlődésre és a gyermekek jóllétére tett hangsúlyát. A koragyermekkori nevelést és gondozást az élethosszig tartó tanulás megalapozó szakaszának tekintik, és 1996 óta beépítették az oktatási rendszerbe. Azóta kezdeményezések születtek, melyek igyekeznek közelebbi kapcsolatot létrehozni az iskola előtti nevelés, a szabadidős szolgáltatások (iskoláskorú gyermekek gondozása) és az iskola között, mindezeket az oktatási rendszer egyenjogú részeinek tekintve. A svéd hatóságok célmeghatározása szerint a koragyermekkori pedagógiának – a gondozásra, nevelésre és tanulásra tett hangsúllyal – hatással kell lennie a kötelező iskola első éveire. A jelenleg folyó fejlesztési munka az iskola előtti pedagógiának és a szabadidős tevékenységeknek az alapfokú oktatásba való beépítésével foglalkozik, a három szolgáltatás pedagógiai „találkozási pontját” igyekeznek létrehozni. A svéd iskola előtti szolgáltatásokban és az alapiskola első

osztályaiban – az angol és a francia rendszertől eltérően – a gyermekeket nem osztályozzák és nem is értékelik.

„... minden gyermekben ki kell alakulnia a tanulás iránti váagnak és az érdeklődésnek, valamint a saját tanulásukba vetett bizalomnak, ahelyett, hogy a tudás és a jártasság előre meghatározott szintjét kellene elérniük. Az iskola előtti szolgáltatások a játék, a felfedezés és a tanulás szeretetének helyei lesznek, olyan gyakorlattal, melyet a kompetens gyermekről alkotott kép alapoz meg, ahol komolyan odafigyelnek a gyermekekre, és tisztelik gondolataikat, elméleteiket és álmaikat. Ezzel az élethosszig tanulás szilárd alapját fogják lefektetni” (Martin-Korpi, 2005a).

Mindazonáltal a koragyermekkori fejlődésnek ezt a holisztikus megközelítését nem szabad úgy értelmezni, hogy hiányoznak belőle a szttenderdek. Ellenkezőleg, az iskola előtti intézményeknek éves minőségi jelentést kell készíteniük arról, hogy mennyire érték el céljaikat. Ebben a beszámolóban a szülők és a tágabb közösség meglátásainak integráns szerepe van. Az intézményekben a gyermekek fejlődését, minimális beavatkozást jelentő módszerekkel, megfigyeléssel, dokumentálással és a szülőkkel folytatott interjúkkal mérik fel. A munkatársak teljesítményét szintén rendszeresen ellenőrzik, a dokumentáció vagy más belső folyamatok alapján, de külső szakfelügyelet is van, melyet az önkormányzat pedagógiai tanácsadója és a felügyelője, illetve a Nemzeti Oktatási Hivatal (Svédország) vagy a Szociális Jóléti Hivatal (Dánia, Finnország) végez. Az általunk ismertek közül a koragyermekkori szolgáltatások egyik legszigorúbb országos ellenőrzését a svéd Nemzeti Oktatási Hivatal végezte 2003-ban (Skolverket, 2004).

A tanterv kidolgozásában a gyermek megértését is nagyon fontosnak tekintik (Soto Guzmán és Reveco, 2004, Rayna és Brougère, 2000, Rayna et al., 1996). Például a norvég Keretterv a gyermekkor az élet saját értékkel bíró részének tekinti. Nyíltan kifejezi a kisgyermek jogát a jóléthez, az autonómiához és a szabadsághoz. A gyermekkor nem pusztán az elégséges tudás és készségek megszerzésének ideje, hogy a gyermek, amilyen gyorsan csak lehet, képes legyen részt venni a felnőttek közösségében. A gyermeknek joga van a saját előfeltételei szerinti növekedéshez. A Biztos alapokon (OECD, 2001) szintén hivatkozott arra, hogy a gyermeket az itt és mostban szemléljük, és megismételte az északi országokban gyakran hallott megjegyzést: „a gyermekkor ideje soha sem megismételhető”. Ez a megközelítés ellentétben van a koragyermekkori nevelés és gondozás olyan szemléletével, mely azt elsősorban a jövőbe történő beruházásnak tekinti, és a haszonelvű eredményekre tekint, például a az iskolaérettségre (és a későbbi munkára), amelynek értelmében a gyermeket formálandó személynek tekintik ahelyett, hogy állampolgárnak tekintenék, aki aktívan részt vesz a koragyermekkori intézmény életében. Utilitárius nézőpontból az állam céljai kerülnek az előtérbe, a gyermek vágyai és természetes tanulási stratégiái viszont háttérbe szorulnak.

Ezzel ellentétben a szociálpedagógiai hagyományban gyökerező curriculum készítői bíznak a gyermekben, akit a saját tanulása aktív résztvevőjének, kompetens személynek tekintenek, aki vágyik kapcsolatba kerülni a világgal. A nevelőket arra serkentik, hogy ne csak gazdag tanulási környezetet alakítsanak ki, hanem olyan érzelmi környezetet is, amely elősegíti a növekedést és az önbizalom erősödését. A gyermek természetes tanulási stratégiáit – a játékot, a kapcsolatokat, a kíváncsiságot és a jelentésalkotás vágyát – ösztönzik, és olyan tevékenységek felé irányítják, amelyeket mind a gyermekek, mind a nevelők értékesnek tartanak. A hangsúly a gyermekkel való együttes építkezésen, valamint szabad választásuk és érdeklődési körük tiszteletén van.

Ahogy Carlina Rinaldi a Reggio Emilia kapcsán megjegyezte: „a nevelő feladata olyan környezet kialakítása, amelyben a gyermekek kíváncsiságát, elméleteit és kutatását legitimnek tekintik, és figyelnek rájuk (Children in Europe, 2005). A gyermek képzeletének szabadságát, a kreativitását és az örömet tiszteletben tartják, és elsődlegesnek tekintik, de egy olyan a tanulási környezeten belül, ahol a társadalom elvárásainak szintén eleget tesznek.

Az iskola előtti és a szociálpedagógiai megközelítés néhány ellentétes jellemzőjét mutatjuk be a 6.2. táblázat.

A szociálpedagógiai megközelítés további fejleményeit láthatjuk a „nevelési tervek” esetében, melyeket az utóbbi időkben számos német *Länder* vezetett be.

6.2. táblázat A két tantervi hagyomány jellemzői

	Iskolaérettségi hagyomány	Északi hagyomány
A gyermek és a gyermekkor értelmezése	A gyermek fiatal emberként formálандó, a társadalom jövőjébe való befektetésként: a produktív tudás munkás, az engedelmis, jól viselkedő állampolgár... A gyermekkor jó szándékú utilitárius megközelítése, melynek értelmében az állam és a felnőttek céljai kerülnek előtérbe. A pedagógia a "hasznos" tanulásra, az iskolaérettségre összpontosít... Hajlam az épületen belüli tanulás előnyben részesítésére.	A gyermek jogalany: autonómia, jólét..., jog a növekedésre a gyermek saját előfeltételei alapján. A gyermek a saját tanulásának aktív résztvevője, gazdag gyermek természetes tanulási és kutatási stratégiákkal... A gyermek tagja a társakból és felnőttekből álló gondozó közösségnek, melyet a gyermek befolyásolhat. A szabadban a gyermek szabad és örül. A gyermekkor ideje megismételhetetlen.
A gyermekintézmény	Általában (bár semmiképpen sem mindig) az intézményt az egyéni igényeken alapuló szolgáltatásnak tekintik, ami a szülők „választásának” kérdése. A fejlődés, tanulás és tanítás helyének tartják. A gyermekektől elvárják a fejlődés és tanulás előre meghatározott szintjeinek elérését (elérendő célok).	Az intézményt nyilvános társadalmi-nevelési szolgáltatásnak tekintik, amelyben a közösségi érdekeket éppúgy figyelembe veszik, mint a szülők egyéni érdekeit. Élettérnek tekintik, ahol a gyermekek és a pedagógusok megtanulnak „élni, tudni, tenni és együtt élni” (Delors Report, 1996). A szolgáltatás céljai támogatják a gyermek fejlődését és tanulását, valamint biztosítják a demokratikus értékek megtapasztalását. Csekély nyomást gyakorolnak a gyermekekre, akikről elvárják, hogy általános célokat kövessenek.
Curriculum fejlesztés	Gyakran tantervet, a célok és kimenetek részletezésével a minisztérium írja elő. Követelmény, hogy a tantervet a nevelőnek a sztenderdekben előírt módon kell „teljesíteni”, tekintet nélkül a csoport vagy az intézmény sajátosságaira.	Tág nemzeti irányelveket állapítanak meg, melyeknek részletei és végrehajtása az önkormányzatok és a központok dolga. A felelősség a gyermekintézmény munkatársaié, jellemző a kollegialitás érzése..., a kutatás kultúrája, annak vizsgálata, hogy a gyermekek mit akarnak tanulni, és hogyan tanulnak.
A program fókuszja	A fókusz a tanuláson és a készségeken van, különösen azokon, amelyek hasznosak az iskolaérettség szempontjából. Főképp a nevelő irányít (Weikart et al., 2003). A nevelő-gyermek kapcsolatok instrumentalizálódhatnak, mivel egy-egy nevelő túl sok gyermekkel dolgozik, és a részletes tantervi célokat el kell érni.	A fókusz a gyermek és családja egészével folyó munkán van – fejlődési célokat éppúgy követnek, mint tanulásiakat. A programok gyermekközpontúak – a nevelőkkel és a társakkal interakciókat ösztönzik, az intézményben az életminőségnek nagy jelentőséget tulajdonítanak.
Pedagógiai stratégiák	Az oktatásban a gyermek által kezdeményezett tevékenységek és a tematikus munka kiegyensúlyozott keverékét ösztönzik, amit általában az egyes nevelő irányít. A nemzeti tantervet hűen „követni” kell. A hangsúly az egyéni autonómián és az önszabályozáson van.	A nemzeti tanterv irányítja a pedagógiai témák és projektek kiválasztását. Megbízna a gyermek saját tanulási stratégiáiban és érdeklődési körében, azaz a kapcsolati tanulásban, a játékos tanulásban és a nevelőtől való tanulásban, amennyiben azt a megfelelő pillanatban ajánlják fel.
Nyelvi és írás-olvasási fejlődés	Növekvő mértékben összpontosítanak az anyanyelvben mutatott kompetenciára. Nagyra tartják a verbális kompetenciát, a fonológiai tudatosságot és a betű/hang felismerést. A hangsúly az írás-olvasás gyakorlatának megalapozásán van. Sztenderdeket dolgozhatnak ki a nyelvi készségekre, az olvasást és matematikát megalapozó tudásra, a kognitív készségekre és szociális fejlettségre vonatkozóan.	Növekvő mértékben összpontosítanak az egyéni anyanyelvi kompetenciákra, a nyelvi teljesítményre és a kommunikációs képességre. Hangsúlyt fektetnek a szimbolikus reprezentációra is és a „gyermekek 100 nyelve” ^{vii} megközelítésre. Elősegítik a család írás-olvasás tudását és a generációk közötti nyelvi tapasztalatokat.
Célkitűzések a gyermekek számára	A célkitűzéseket – általában a kognitív fejlődésre vonatkozóan – legtöbbször országos szinten írják elő, ezeket minden gyermekközpont számára kötelezőnek tekintik, és időnként életévek szerint csoportosítják.	Inkább tág orientációt határoznak meg, s nem kimeneteket írnak elő. A célokra inkább törekedni kell, semmint elérni azokat. A célok lehetnek diffúzak, és eltűnhet az elszámoltathatóság, ha a nem törekszenek aktívan a minőség fejlesztésére és fenntartására.
Épületen belüli és kívüli terek a kisgyermekek számára	Az épületen belüli tereket tekintik elsősorban tanulási helynek, és a forrásokat itt akumulálják. A szabadban lévő területet e kellelemesség, a rekreáció helyének tartják, és esetleg az egészség, valamint a mozgás-fejődés szempontjából tekintik fontosnak.	Az épületen belüli és azon kívüli területeknek azonos pedagógiai jelentőséget tulajdonítanak. Sok kezdeményezés és befektetés történik a szabadban lévő tér szervezésére és használatára. A kisgyermekek három-négy órát is tölthetnek a szabadban, mind télen, mind nyáron. A környezet és annak védelme fontos téma.
Teljesítménymérés	Gyakran elvárják a tanulási eredmények felmérését, legalábbis az iskolába lépéskor. A csoportcélokat világosan meghatározzák. A nevelői szerep jelentős része lehet a minden egyes gyermek esetében, az előre meghatározott kompetenciák vonatkozásában elvégzendő szintfelmérés.	Formális szintfelmérést nem szükséges végezni. Tárgyalás útján (nevelő-szülő-gyermek) tág fejlődési célokat határoznak meg minden egyes gyermek számára. A célok teljesülését informálisan értékelik, ha csak nincs szükség szűrésre. A sokoldalú értékelési eljárásokat részesítik előnyben.
Minőségellenőrzés	A minőség-ellenőrzés világos célokon, szakfelügyeleten és gyakran előre meghatározott tanulási eredményeken alapul. Sztenderdizált tesztek is használhatók – mintavétel alapján – a program értékelés során, bár a legtöbb központban a gyermek tesztelését nem engedik meg. A készségek elsajátításának értékelése általában folyamatos és a vezető nevelő felelőssége. A külső szakfelügyelet szintén értékelhet, de gyakran elégtelen a felügyelők száma (különösen a gyermekgondozás területén), vagy olyan személyek végzik az értékelést, akik nem rendelkeznek képzettséggel a koragyermekkori pedagógia területén.	A minőség-ellenőrzés inkább a részvételen alapul, a nevelők és a munkacsoport felelőssége, továbbá – országtól függően – a szülői munkaközösség és az önkormányzat végzi. A dokumentáció nem csak a gyermek előrehaladásának osztályozására szolgál, hanem egyben a munkatársak pedagógiai megközelítésének kollektív vizsgálatára is. A gyermek teljesítményeinek széles körét tekintik mérvadónak, amelyet informálisan és sokoldalúan mérnek fel. Külső értékelést az önkormányzati pedagógiai tanácsadók és/vagy szakfelügyelők végeznek. A fókuszban inkább a központ teljesítménye, semmint a gyermek teljesítményének értékelése áll.

Forrás: Bennett (2005) átdolgozott

^{vii} A Reggio Emilia program egyik módszere, mellyel támogatják és ösztönzik a gyermekek számtalan önkifejezési formáját, mint amilyen a beszéd, a mozgás, a rajz, az építés, a dráma, a bábozás, a zene, a kollázs, a festés, és így tovább. – A fordító

A koragyermekkori curriculumok „második generációja” Németországban

Németország néhány tartományában a tantervek vagy nevelési tervek „második generációját” dolgozták ki, melyek a koragyermekkor szociálpedagógiai megközelítésre épülnek. „Második generációs” nevezik őket, mivel 2003 és 2005 között dolgozták ki őket az „első generációs” kisgyermek-nevelési tantervek inspirációja alapján, amelyeket az 1980-as, valamint 1990-es években fejlesztettek ki az OECD országokban. Az új curriculumok holisztikus megközelítést alkalmaznak, figyelembe véve:

- A pedagógiai koncepciót, mely egységként kezeli a Bildung (oktatás), Betreuung (gondozás) és Erziehung (nevelés) hármasságát. A pedagógiának ez az átfogó koncepciója biztosítja, hogy a kisgyermekek minden alapvető szükséglete kielégítség, tekintet nélkül a gyermek családi hátterére (OECD, 2004).
- A kisgyermekkel végzett nevelő munka tartalmát. A nevelési/oktatási tervek felölelik az összes főbb fejlődési területet. Kevésbé látják fontosnak ebben az életkorban a kiválasztott területek tudásanyagának elsajátítását, mint a gyermekek holisztikus fejlődését, és a bevonásukat a tanulásba. Így az ezekben a tervekben javasolt célok nem részesítik előnyben az iskolaérettségi területek tudásanyagának elsajátítását, hanem igyekeznek tiszteletben tartani a gyermekek és a szülők érdeklődését. Ugyanakkor a társadalom érdekeit is szolgálják, hiszen például nagy hangsúlyt tesznek a gyermekek jó szociális készségeire és kompetenciáira, a nyelvi és a kommunikációs képességekre az önkifejezés megannyi területén, valamint a demokratikus részvételre.
- A pedagógiai megközelítést. A német pedagógusok előszeretettel viseltetnek a holisztikus csoportprojektek iránt, amelyekben a fejlődési területek sora és a gyermekek különböző intelligenciái – kognitív, szocioemocionális és fizikai – egyszerre vannak jelen.

A német nevelési tervekben a curriculum erős szociálkonstruktivista megközelítését alkalmazzák, mind a tartományok, mind az intézmények szintjén. Bajorországban, Berlinben és Hessenben – ugyanúgy, mint az északi országokban – a nevelési terveket a nevelők, a szülők és az ellátók, valamint az igazgatási szakemberek és a tantervszakértők széleskörű konzultációja nyomán dolgozták ki (Fthenakis, 2006, Prott és Preissing, 2006). A tervek azokat a különböző tereket is számba veszik, ahol a gyermekek tanulnak, és nem csak a gyermekintézményeket. E terek közé tartoznak az otthoni tanulás és a szülők szerepe, a szabadidős tevékenységek, az általános iskola, a közösségek és a gyermekjóléti intézmények lehetséges hozzájárulása a szociális tanuláshoz és a kultúrához. Ebben az értelemben a gyermek tanulási életrajza – és nem pusztán a kisgyermekellátást nyújtó intézmény – kerül a vizsgálat fókuszába (Fthenakis, 2006). A gyermekintézményeken belül a nevelést egyre inkább társas folyamatként értelmezik, amiben szerepe van a nevelőknek, a szülőknek és mindenekelőtt a gyermek önálló tevékenységének. Ez olyan folyamat is, ami ugyanakkor rugalmasan reagál a gyermekek társadalmi környezetére, és bevonja a helyi közösséget a kisgyermekek gondozásába, nevelésébe és oktatásába.

A berlini tantervben alapvető célként szerepel, hogy segítsék a gyermekeket kompetenciáik felépítésében. E kompetenciák az én-kompetenciák, a szociális kompetenciák, a tudás-kompetenciák és a tanulási módszerrel kapcsolatos kompetenciák, melyeket a nevelés hét kiválasztott területén építenek fel, azaz a test, mozgás és egészség; a társa-

dalmi és kulturális élet; a kommunikáció: nyelvek, írott kultúra és média; a művészeti tevékenységek; a zene; az alapvető matematikai tapasztalatok; az alapfokú természettudományos és a technikai ismeretek területén. Minden egyes ilyen kompetencia aspektusokra osztható: a gyermek a maga világában; a gyermek a gyermekközösségben; és a gyermek, aki megtapasztalja és felfedezi a világot. Ebben az értelemben a német tantervek túllépnek az északi országok „első generációs” curriculumainak egyszerűségén (és talán világosságán) abban, hogy sokkal hosszabbak és sokkal részletesebben írják le a tanulási célokat, melyeket a gyermekeknek a különböző területeken el kell érniük, és ugyanígy sokkal részletesebben tárgyalják a feladatokat, melyeket a pedagógusoknak meg kell oldaniuk. Perspektívájuk talán a jelenlegi pedagógusképzésbe vetett bizalom hiányából fakad, vagy annak szükségességéből, hogy megváltoztassák a német óvodák pedagógiai munkájának érzékelhető „lazaságát”, vagy egyszerűen csak szerették volna ellátni a pedagógusokat egy átfogó tantervi dokumentummal (lásd OECD, 2004).

Bajorországban és Hessenben a gyermekek számára kiválasztott célokra hatással volt az angol „Születéstől Háromévesig” (Birth to Three) curriculum, mely 2005-ben négy egyszerű, de igen hatékony célt javasolt: erős gyermek; ügyes kommunikátor; kompetens tanuló; és egészséges gyermek. A kidolgozottabb hesseni tanterv a 0-10 éves korú gyermekek nevelését célozza meg, és a következő célokról beszél: erős gyermekek; kommunikatív és média-kompetens gyermekek; a gyermekek kreatív és képzellet gazdag művészek; aktívan tanuló, kutató és felfedező gyermekek; felelősségteljes gyermekek, akiknek tettei értékrenden alapulnak (Fthenakis, 2006). A pedagógusok tevékenységei, kompetenciái és orientációi ezeken a területeken fogalmazódnak meg.

Fontos jellemzők következnek ezekből a nevelési tervekből:

- *A tanulási folyamatok (metakogníció) és azok szabályozása a figyelem fókuszában*. A hatékony tanulás szükséges előfeltételének tekintik a gyermekek képességét a saját életük szabályozására (szocioemocionális fejlődés), erre példa a többi gyermekkel folyó játék és munka; a szervezés és a szükséges idő növekvő megértése; az erőfeszítés és a kitartás megbecsülése; a képesség az egyik területen megszerzett tudásnak a másik területre való átvitelére, stb. A nevelői szabályozást vagy közvetítést is hangsúlyozzák, például a 3-6 éves korcsoport esetében a holisztikus pedagógiákat és az aktív csoportmunkát ösztönzik; a gyermekeket érzékenyítik a tanulási stílusokkal és a tanulási alkalmakkal kapcsolatban; megfelelő rögzítési és tanítási módszereket ajánlanak, mint amilyenek a gyermek kihívások elé állítása és megértésének támogatása, a demonstráció és a modelláló készségek vagy viselkedések; továbbá központi jelentőséget tulajdonítanak a kapcsolatoknak, a nyelvnek és a kommunikációnak.
- *Az értékeknek, és azon belül a különbözőségek tiszteletének a hangsúlyozása..* A tanulási folyamatokra és stílusokra irányított fókusz elősegíti a különbözőségek egyéniesítését és felismerését, ami a nemet, a kort, a tanulás egyéni megközelítését és a személyes érdeklődést illeti. A curriculumok is az értékrendekre és a többiek figyelembe vételére épülnek. A berlini tantervben van egy nevelési feladatokról és módszerekről szóló fejezet, amelynek egyik része „A mindennapok megtervezése a gyerekekkel” címet viseli. Ez felsorolja az *Erzieher* (pedagógus) feladatait, melyekkel biztosítja, hogy az intézményi élet erősítse a gyermekek autonómiáját és fejlessze képességüket a különböző csoportokban folytatott felelős és demokratikus tevékenységre:

- ❖ (A pedagógusok) ösztönzik a gyermekeket, hogy maguk tervezzék meg a mindennapi életüket, legyenek aktívak a közösségben és hasznosak a közösség számára, valamint vállalják a felelősséget.
- ❖ Lehetővé teszik az anyagokhoz és a technikai eszközökhöz való önálló hozzáférést, valamint a gyermekekkel együtt felfedezi azok lehetséges használatát.
- ❖ Segítik a gyermekeket abban, hogy önállóan és saját elhatározásukból fedezzék fel a szomszédságukat és az intézmény helyi környezetét.
- ❖ A pedagógusok figyelembe veszik a közérdeket és a különböző kulturális háttérből jövő gyermekek speciális sajátosságait.
- ❖ Biztosítják, hogy a különböző nyelveken és dialektusokban beszélő gyermekek megkapják az őket megillető tiszteletet és figyelmet a mindennapi életben.
- ❖ Biztosítják, hogy a gyermekek eltérő kulturális háttére tükröződjön a terek kialakításában, valamint az anyagok és könyvek kiválasztásában.
- ❖ A kölcsönös tisztelet és megbecsülés légkörét ápolják.
- ❖ Olyan rítusokat és struktúrákat alakítanak ki, amelyek szerkezetet és orientációt biztosítanak a gyermekek napirendjéhez, valamint erősítik a gyermekek közösségi érzését.

A szociális és kulturális életről szóló rész szintén demokratikus tónusú. Sok kompetencia, köztük az énhez tartozók is, ösztönzik a demokratikus reflexeket és attitűdöket, ilyenek „a véleményformálás és álláspont kialakítása”; „az elképzelések kialakítása, a kezdeményezés, a mások lelkesítése, az önérvényesítési képesség”; „az önbizalom a saját jogaikért való kiállásra és önmaguknak az igazságtalanság elleni megvédésére”; „a véleményformálás és mások nézeteinek elfogadása”; „a kritika kifejezése és elfogadása”; „a képesség arra, hogy különbséget tegyen a saját tapasztalata és a média termékei között”; „a döntéshozási folyamatok ismerete és használata” (Prott és Presing, 2006).

- *A nevelési környezet és az eljárások összhangjának keresése.* Jól ismert, hogy ha csak meg nem történik az iskola előtt nevelés „iskolásítása”, az óvodából az iskolába való belépés kihívás lehet a gyermekek egy része számára (lásd a 3. fejezet 3., „Az átmenetek elősegítése a gyermekek számára” című részét). Ezért az északi országok (kivéve Norvégiát) beiktattak egy „előiskolai” osztályt a két szektor közötti hídként, és az ismeretsajátítás holisztikus megközelítésétől a szekvenciális tanulásszervezésre való fokozatos átmenet megkönnyítése érdekében. Ezen a módon – összhangban az általános iskola lineárisabb tanulási témáival – a koragyermekkori periódus tanulási tapasztalatai átalakíthatók és felerősíthetők. Az új német curriculumok mindegyike beszél az átmeneti fázisról, valamint az óvodai és iskolai nevelési környezet és eljárások nagyobb összhangjának szükségességéről. Figyelemre méltó Hessen esete, ahol egységes curriculumot dolgoztak ki a 0-10 éves gyermekeknek, melyben minden korcsoportnak azonos célokat (erős gyermek, stb.) írnak le, valamint figyelembe veszik a kortól függő és egyéni fejlődési folyamatokat. Összességében megállapítható, hogy ez a koncepcionális keret nem az alapfokú oktatás folyamatain alapuló előiskolai hagyományok szerint, hanem holisztikusabb célokkal és tanulási tapasztalatokkal – valamint a kisgyermekeknek jobban megfelelő tanulási tapasztalatokkal könnyíti meg az átmenetet, és teremti meg az összhangot a nevelési folyamatok és a szabályozás tekintetében.

A 6.3. táblázatáttekintjük néhány OECD ország koragyermekkorai curriculumát (Children in Europe, 2005). Az előírásokat nem lehet teljesen elkerülni, ez világosan kitetszik a táblázatból, hiszen a bemutatott tantervek közül számos hosszú és részletes (Belgium [Francia közösség], Anglia) Más tantervek esetleg kevésbé hosszúak, de kiválasztott tanulási területeket hangsúlyoznak, mint amilyen a nyelv vagy a számolás, például Franciaországban a heti 26 órából a francia nyelv (10 óra) és a matematika (5,5 óra) alkotja a curriculum gerincét az *ecole maternelle* nagycsoportjában (CNDP, 2002). A nevelők némelyike szerint az előíró curriculum a cél és a struktúra érzését nyújtja; tudják, hogy milyen tartalmi területekkel és milyen mértékben kell foglalkozniuk az egyes korcsoportok esetében. Ugyanakkor az előírások kivehetik a kezdeményezést mind a gyerekek, mind a nevelők kezéből, túl sok célt és kompetenciát írhatnak elő egy szűk körben, és mindenek előtt maguk után vonják a veszélyt, hogy a nevelési folyamatban a gyermekek gyengeségei kerülnek a középpontba. Az ilyesféle fejlemények viszont nem szükségszerűek, ha a rendszert stabil, jól képzett munkatársak működtetik, akik képesek a gyermekek haladását strukturált megfigyelési eljárások, valamint informális értékelési eszközök széles választékának felhasználásával tervezni és értékelni (Claxton és Carr, 2004; Martin-Korpi, 2005b). Néhány vizsgálat tanúsága szerint a formális tanításhoz kapcsolt tanulási tapasztalatok részletes előírása esetén előállhat az a helyzet, hogy a gyermekek folyamatosan a tehetetlenség érzését élik át, ami negatívan hat az önértékelésükre és tanulási motivációjukra (Sylva és Wiltshire, 1993; Schweinhart és Weikart, 1997; Sharp, 2002; Skolverket, 2004).

6.3. táblázat Koragyermekkori curriculumok néhány OECD országban

	Lefedett korcsoport	Curriculum hossza (oldal-szám)	Felelős kormányzati szint	A curriculumhoz kapcsolódó értékelés	A munkatársak közül felsőfokú végzettséggel rendelkezik (%)	Gyermek-munkatárs arány a CR által lefedett korcsoportban
Belgium flamand közösség Francia közösség	2,5-től 6 éves korig 2,5-től 6 éves korig	30 oldal 498 oldal	Regionális Regionális	Nincs Nincs	100% mindkét közösségben, kisegítőket nem számítva	Nincs országos szabályozás. Mindkét közösség átlaga=20:1. A kisegítőket nem számítva
Dánia	0-6 éves kor	2 oldal	Országos + Egyéni központ	Nincs	65%	Nincs országos szabályozás. Átlag=3,3:1 (3 év alatt) 7,2:1 (3-6 éves korcsoport)
Franciaország	2,5-től 6 éves korig	Megközelítőleg 150 oldal	Országos	Van	A nevelők 100%-a, kisegítőket nem számítva	Nincs országos szabályozás. Átlag=25,5:1, kisegítőket nem számítva
Németország	Legtöbbször 3-tól 6 éves korig	18-320 oldal (eltérő az egyes tartományokban)	Regionális	Legtöbbször nincs	2%	Nincs országos szabályozás, az arányok változóak, de cc. 12-15:1 (3-6 éves korcsoport)
Olaszország	3-tól 6 éves korig	24 oldal	Országos+regionális+helyi	Nincs	Nincs (az új jogszabály megköveteli a felsőfokú végzettséget a jövőben)	25-28:1 vagy 12-14:1, ha az iskola 8 óras nyitva tartással működik
Korea	3-tól 6 éves korig (az óvodában)	39 oldal	Országos	Nincs	A nevelők 100%-a (az óvodában)	Átlag= 20:1 (2004-es nemzeti statisztika)
Mexikó	3-tól 6 éves korig	142 oldal ¹	Országos	Az informális értékelést ösztönzik	cc. 70%	Nincs országos szabályozás. Átlag 20:1, de vannak olyan intézmények a városi területeken, ahol 30:1
Norvégia	1-től 6 éves korig	139 oldal 1996-ban 29 oldal 2005-ben	Országos + helyi	Nincs	32% képzett pedagógus. A fennmaradó munkatársi hányad asszisztens középfokú szakképesítéssel	Nincs országos szabályozás: 3-6 éves korosztály átlag = 15:1 (pedagógus); 3 éves kor alatt átlag = 8:1 az asszisztensek nélkül
Svédország	1-től 6 éves korig	Irányelv (22 oldal)	Országos +helyi	Nincs	50%	Nincs országos szabályozás Átlag=5,4:1 (a nevelők és az asszisztensek beszámításával)
Egyesült Királyság Anglia ²	3-tól 6 éves korig	128 oldal	Országos	Van	A minden nevelő képzett a korcsoport intézményeiben. Más munkatársak és más szolgáltatók alacsonyabb képzettségi szinttel rendelkeznek. Nincs információ a képzettek teljes %-áról.	13:1 (iskolának nevezett kisgyermek-ellátások); 10:1 (más szolgáltatók); 13:1 (iskolának nevezett kisgyermek-ellátások) 8:1 (más szolgáltatók) Nincs információ
Skócia	3-tól 6 éves korig	60 oldal	Országos	Nincs		

1. *Programa de educación preescolar* (2004), Secretaría de Educación Pública, Mexico.

2. Az új vázlatos Korai Évek Megalapozó Szakasza (*Early Years Foundation Stage Curriculum* - DfES, 2006) című dokumentumnak 142 A4, kéthasábos tördelésű oldala van.

Forrás: Children in Europe (2005) és OECD (2003, 2004).

6. Mit tesznek az országok azért, hogy a koragyermekkori szolgáltatásokban elterjesszék a minőség részvételi kultúráját

A Biztos alapokon (OECD, 2001) javasolta, hogy a szabályozás és tantervfejllesztés mellett a kormányok támogassák a minőségfejlesztés részvételi folyamatait, melyben mind a munkatársak, mind a szülők részt vesznek.

Minőségfejlesztés a munkatársak részvételével

A sok kezdeményezés közül, melyeket az OECD munkacsoportok a meglátogatott országokban láttak, a következők érdekesek arra, hogy minden országban megfontolás tárgyává tegyék:

- *Dokumentáció.* A dokumentáció gyakorlata legszorosabban a Reggio Emilia iskola-előkészítőkkal kapcsolódik össze, de széles körben elterjedt Svédországban és más országokban is. Gyakran – ahogy a svéd iskola-előkészítők értékelésében megjegyezték – a dokumentáció felfogása sok gyermekintézmény esetében leszűkült a gyermekek tevékenységének és haladásának egyszerű nyomon követésére. Az így felfogott dokumentációban elsősorban a munkákból vett mintákkal, a gyermek portfóliójával, a feljegyzésekkel, a nevelőknek és a szülőknek a gyermek haladásával kapcsolatos megfigyeléseivel, és hasonlókkal foglalkoznak. A gyakorlat önmagában értékes, túlmeleg sok intézmény jelenlegi gyakorlatán, de ha így értelmezzük, a dokumentáció felszínes maradhat. Ily módon a dokumentációt eredmény-bemutatóként használhatják, ami láthatóvá teszi a szülők számára, hogy mit csinál a gyermek, de (ami aggodalomra ad okot) arra is használhatják, hogy értékeljék, milyen eredményeket ért el a gyermek különböző készségek elsajátításában. Teljesebb értelemben a dokumentációba beletartozik mind a kutatás fogalma, mind a nevelők koncepcióinak és attitűdjeinek a kollegiális értékelése. Az alkotások (grafikus, vizuális, ikonikus) vagy a videofelvételek rögzítik a gyermek vagy a csoport tanulási folyamatának jelentős állomásait, amit mind a gyermekek, mind a nevelők újra megtekinthetnek és megbeszélhetnek. A gyermekeknek a saját tevékenységükre adott reflexiói így a pedagógia fontos elemeivé válhatnak. A gyermekek alkotásai ugyanakkor visszatükrözik a nevelőknek saját értékeiket, gondjaikat és a gyermekek tanulásának olvasatait az adott pillanatban, továbbá a kollegiális megbeszélés és elemzés tárgyává teszik azt a módot, ahogy az eseményeket, valamint a tanulási környezetet szervezik. Összességében a teljes értelemben felfogott dokumentáció bevezeti a kutatást a nevelés folyamatába, ahová az valóban tartozik: „A pedagógiai dokumentációnak központi jelentősége van az értékelésről vallott felfogásunkban – láthatóvá teszi a tanulást. Az értékelést reflexióként és kutatásként értelmezzük – megosztott tapasztalatként, amit inkább láthatunk a tanulás megértéseként és új tudás alkotásaként, semmint annak méréseként, hogy vajon a gyermekek elérték-e bizonyos nevelési célokat vagy fejlődési normákat” (Rinaldi, 2006).
- *A központok formatív értékelése* olyan folyamat, amelyben a koragyermekkori szolgáltatások rendszeres és szisztematikus önértékelést végeznek, amit képzett külső szakemberek támogatnak és hitelesítenek. Az értékelésnek ez a típusa ráirányítja a munkatársak figyelmét a minőség különböző aspektusaira. A különböző ilyen természetű részvételi értékelő eszközöket az Egyesült Királyságban fejlesztették ki erre a

célra, például az Hatékony Korai Tanulás (Effective Early Learning – EEL) eszköz támogatja az intézményeket az önértékelésben azzal, hogy ösztönzi a munkatársakat a programjukról, a gyermekekkel és szülőkkel szembeni attitűdjeikről, a velük folytatott munkáról szóló megbeszélését és reflexióját éppúgy, mint az adminisztráció, a finanszírozás és a tervezés inkább technikai aspektusait érintő tárgyalást. Az EEL folyamat során, mely normálisan számos hónapot vesz igénybe, az intézmények meghatározzák saját programjukat és tevékenységeiket, amelyek megfelelnek közösségi háttérüknek (Bertram és Pascal, 1997; lásd még Starting Strong, OECD, 2001, p. 68 kk). A Biztos alapokon felhívta a figyelmet az Ausztráliában használt országos formatív értékelő eszközre és eljárásra is, melyet ma Nemzeti Minőségbiztosítási Rendszerként ismernek.

- *Értékelő rendszerek*, mint amilyen a Csecsemő/Kisgyermek Környezet Értékelő Skála (Infant/Toddler Environment Rating Scale – ITERS), a Koragyermekkorai Környezet Értékelő Skála (Early Childhood Environment Rating Scale – ECERS) vagy a NAEYC/NAECS/SDE¹¹ irányelvek, melyeket szintén önértékelési és minőségfejlesztési eszközzé alakítottak át. Ezeket a skálákat és irányelveket legszélesebb körben az Egyesült Államokban használják, de körülbelül 20 más ország, mint Ausztrália, a belga flamand közösség, Németország és az Egyesült Királyság szintén alkalmazza ezeket. Az értékelő skálákat és részletes központi tanterveket időnként kritika éri, mivel normalizáló, dekontextualizált eszköznek tekintik, ami alááshatja a helyi önkormányzatok által végzett inkább részvételi és demokratikus minőségfejlesztési munkát (Dahlberg és Moss, 2005). Fontosnak tűnik, hogy a munkatársak megfelelően felkészültek legyenek ahhoz, hogy értsék a skálák mögött megbúvó elméleti és kulturális előfeltevéseket, továbbá saját szükségleteikhez és körülményeikhez alkalmazzák azokat.¹² Részvételi módon használva a szakértői skálák és irányelvek lehetővé tehetik, hogy a szakemberek és a szülők közös értelmezést és nyelvet használjanak.

Más országokban is használnak hasonló formatív minőségfejlesztő eszközöket (az olvasók az „E” mellékletben összegyűjtött ország-profilok Fejlesztések című részeiben további példákat találhatnak). Ahogy várhatjuk, a minőségfejlesztésre szánt beruházások a legnyilvánvalóbbak azokban az országokban, amelyek megoldották a hozzáférés fő problémáit. Érdekes minőséggel kapcsolatos kezdeményezések történnek olyan országokban is, ahol csak az utóbbi évtizedben kezdték szisztematikus módon tervezni a koragyermekkorai területet. A következőkben néhány példát idézünk a második körös OECD áttekintésekből.

- *Németország*. Németország jól fejlett óvodai szektorral rendelkezik a 3-6 éves korosztály számára, de – kivéve az új szövetségi tartományokat (a korábbi Kelet-Németországot) – a 0-3 éves korosztály szolgáltatásai ritkák. 1999-ben kezdődött az Országos Minőségi Kezdeményezés, amibe öt projekt tartozik. Ezek mindegyike olyan módszerek kifejlesztésére összpontosít, melyekkel értékelni és javítani lehet a minőséget a koragyermekkorai neveléssel és gondozással foglalkozó szektor különböző területein, azaz a 3 év alatti gyermekek szolgáltatásaiban és az óvodában; az iskolás korú gyermekek napközbeni gondozásában; továbbá fejleszteni lehet a pedagógiai munka helyzeti megközelítését; valamint az önkormányzatok és az ellátók, azaz a *Träger* (a Németország szerte elfogadott hat önkéntes jóléti ellátó) munkáját. Ma csaknem az összes *Träger* foglalkozik a minőségfejlesztési politikával.

- *Írország.* Bár a koragyermekkor ügyeivel foglalkozó szakpolitika legutóbbi értékelése nem lett pozitív (NESF, 2005), a 2002-es OECD áttekintés óta előrehaladás történt, egyre tudatosabban törekszenek a gyermekellátások minőségének javítására. Az 1999-ben nyilvánosságra hozott ír Nemzeti Gyermekgondozási Stratégia (National Childcare Strategy) a minőségindikátorok öt kulcsklasztérét határozta meg: gyermekre vonatkozó indikátorok (strukturális indikátorok, mint a gyermek-munkatárs arány és a csoportnagyság; a megfelelő programalkotás, a táj fejlődési célok, stb.); a munkatársakra vonatkozó indikátorok; a fizikai környezetre vonatkozó indikátorok; a szociális jólléti indikátorok, mint amilyen a megfizethetőség, a hozzáférhetőség, a szülők és a közösség részvétele, stb.; országos indikátorok, azaz a törvényhozással, ellátással, szupervízióval, a szakpolitika és a szolgáltatások koordinációjával kapcsolatos nemzeti politika, stb. Erre a munkára alapozva a Koragyermekkor Fejlődés és Nevelés Központ (Childhood Development and Education – CECDE, 2005) kidolgozott egy minőségi keretet az összes írországi koragyermekkorai szolgáltatás számára, mely lefedte a egész napos és részmunkaidős napközi gondozást; az alkalmi szolgáltatásokat; az iskolák kisgyermek-csoportjait; valamint a házi gyermekgondozást.
- *Mexikó.* Mexikóban a 2001-ben elindított minőségfejlesztési projekt (SEP, 2001) vezetett egy új, a korai nevelési programokban alkalmazható eszköz kifejlesztéséhez és a terepen való teszteléséhez (Proyecto intersectorial, 2004). A folyamatot konzultáció és a tárgyalás vezérelte. A minőség számos dimenzióját azonosították, amilyen például a források elérhetősége; a biztonság és egészség; a mód, ahogy a nevelési folyamatokat kivitelezik; az irányítás folyamata, valamint a központok kapcsolata a szülőkkel és a helyi közösséggel (Myers, 2004).
- *Korea.* Koreában a 2004-es Gyermekgondozási törvényt átdolgozták, és bevezettek számos, a minőség javítását célzó szabályozót, például a gyermek-munkatárs arányra és a munkafeltételekre vonatkozó szigorúbb követelmények betartását várják el a gyermekgondozó intézmények működési engedélyezéséhez. Nemrégiben országos akkreditációs rendszert és nemzeti gyermekgondozási curriculumot vezettek be. Új, a koragyermekkorai neveléssel foglalkozó törvényt hoztak 2004-ben, melyben a korai nevelést az alapfokú oktatástól elválasztott szféraként határozták meg. A koragyermekkorai szolgáltatásokba való állami befektetés 2002 óta több mint kétszeresére nőtt. Mindazonáltal a közfinanszírozás nem terjed ki a magán iskola-előkészítőkre, melyek közül sok kiváló szolgáltatást nyújt. Ahogy a Han-Mi Reggio Emilia központ itt következő példája mutatja (lásd 6.3. keretes írásunkat), sok előnnyel járhatna ezek befo-gadása az állami hálózatba.

6.3. A Han-Mi „Reggio Emilia” központ Koreában

A Han-Mi óvoda 275 3-5 éves kor közötti gyermeket lát el Szöul egyik külvárosában. A szülők közép- és alsó-közép szintű jövedelemmel rendelkeznek. A programot teljes egészében a szülők finanszírozzák a térítési díjjal, mivel a magánóvodák nem kaphatnak állami támogatást. A központ sajátossága, hogy a Reggio Emilia pedagógiai megközelítést alkalmazza. Az igazgató biztosította az OECD munkacsoportot, hogy a cél nem egy külföldi program adaptálása volt.* Az intézmény a nemzeti tantervet követi, és a magas minőségű program működtetése érdekében a Reggio Emilia konstruktív nevelési elveit alkalmazza a munkatársak reflektív megbeszéléseire és a dokumentációra vonatkozóan.

Az óvodában a gyermekek önkéntesen választott csoportokban dolgoznak képzett felnőtt támogatásával. A munkatársak többsége (16/22) négyéves egyetemi képzésben szerzett diplomát. Az iskola foglalkoztat tudományos/számítógépes képzettséggel rendelkező tanárokat, valamint egy testnevelésben jártas szakértőt is. A munkatársak munkacsoportban dolgoznak, és folyamatosan megbeszélnek, hogy mit csinálnak és miért. A gyermekek és az intézmény munkáját folyamatosan dokumentálják, ezen belül nagy hangsúlyt tesznek a gyermekek által készített alkotásokra. A dokumentáció nem csak azt mutatja, hogy mi történt, hanem utal annak értékeire és jelentésére, amit a gyermekek mondanak és csinálnak. „Egy filozófiát mutatunk – informáltuk minket a munkatársak –, ami a gyermekek intellektuális munkáját láthatóvá teszi, nem csak rögzítjük, hogy mi történt.” Így módon az intézmény képes túlmenni a koreai nevelés domináns paradigmáján, amit úgy írtak le nekünk, hogy „recept típusú órákat adnak a gyermekeknek, melyeknek témáját előre meghatározzák”.

A csoportszobai látogatás során láttuk, hogy a gyermekek elmélyültek a tevékenységben, amit magas szintű társas és nyelvi interakció kísért. A gyermekek szabadon alakították ki kiscsoportjaikat, amelyek eldöntötték, hogy mivel szeretnének foglalkozni, majd a nevelő irányítását vagy támogatását kérték a terv kivitelezéséhez. Szabadon dönthettek úgy is, hogy egyedül szeretnének maradni a gondolataikkal, vagy egy személyes feladat megoldására akarnak koncentrálni, vagy kettesben kívánnak maradni a barátjukkal.

Bár ez Reggio Emilia stílusú program, a munkacsoport a csoportszobában megfigyelte, hogy több alkotás és szimbólum tükrözte a koreai kultúrát, mint sok más gyermekintézményben. A Reggio Emilia szokásos művészi és kommunikációs eszközei mellett a környezet gazdag volt természetes anyagokban, amelyek közül a gyermekek szabadon választhattak. A csoportszobában nevetés és mozgás volt látható.

Mivel a szülők a legjobbat akarják a gyermekeiknek, az intézmény munkatársai hangsúlyozzák a szülők bevonódásának szükségességét, és folyamatosan magyarázzák, mit próbálnak elérni, és miért. Havonta tartanak szülőtalálkozót minden csoportban, itt bemutatják a munka előrehaladásának nevelési értékeit és a gyermekek gondolkodásmódját. Az elmúlt néhány évben ez jelentős eredményeket hozott, mivel a szülők meggyőződtek arról, hogy milyen hasznos a kapcsolatokon és a más gyermekekkel végzett közös munkán keresztül történő tanulás. Egy olyan országban, ahol az akadémiai előmenetel áll a figyelem fókuszában, ez nem kis teljesítmény.

Ernek az intézménynek a nevelői valódi forrássá váltak a kerület számára. Mini konferenciákat szerveznek más nevelőknek, melyeken bemutatják, hogy miképp fejlesztik a programjaikat és a minőségértékelést ebben az óvodában. 65 nevelő által létrehozott együttműködés vesz részt a konferenciákon, és látogatja egymás intézményeit. Mindenki által ismert, hogy a gyermekek ebben az intézményben aktív részesei a saját tanulásuknak, és melegen üdvözik őket a helyi általános iskolákban. Ahogy az igazgató megjegyezte: „Két hónapba kerül a gyermekek attitűdjének megváltoztatása passzív megfigyelőből aktív résztvevővé, és két év alatt tudják ugyanazt teljesíteni a nevelők”. Közfinanszírozással az intézmény jelentős továbbképzési központja lehetne a kerületnek.

*Ahogy közismert, a Reggio Emilia központok nem követnek külső tantervet. A curriculum, vagy a munka tartalma véleményük szerint „kialakul”, azaz elsősorban a gyermekek választják azt ki, és megtárgyalják a nevelőjükkel, akinek a fő feladata, hogy támogassa a gyermekeket a projekt megvalósításában és az azt követő reflexióban.

Forrás: Koreai feljegyzés, 2003.

Minőségfejlesztés a szülők bevonásával

Bár a Biztos alapokon (OECD, 2001) javaslatai között nem szerepelt a szülők bevonása, a jelentésben a téma bőséges figyelmet kapott. Ezzel kapcsolatban a következők voltak a kulcsfontosságú megállapítások:

„A szülők az első és legfontosabb nevelők a gyermek életében, hiszen a nukleáris és nagycsaládok hanyatlása ellenére a kisgyermek fejlődésére változatlanul óriási hatást gyakorolnak. A kisgyermekellátással szemben alapvető követelmény, hogy a gyermek korai fejlődésének és tanulásának támogatása érdekében, a kölcsönös információcserén alapuló, partneri viszonyt

alakítson ki a szülőkkel. A gyermek után a szülők számítanak a legtájékozottabb szakértőnek a gyermek ügyeiben, és sokat segíthetnek a programban dolgozóknak abban, hogy a programcélokat az egyes gyermekek vagy gyermekcsoportok szükségleteihez igazítsák.”

„A szülőkkel való együttműködés több szempontból is fontos: a) a szülők egyedülálló ismeretekkel rendelkeznek gyermekükről, amelyekre alapozva összehangolható az otthoni és az intézményi nevelés; b) elősegíthetjük, hogy a szülők pozitív attitűdöket és viselkedést alakítsanak ki gyermekük tanulásával kapcsolatban; c) elláthatjuk a szülőket információval más szolgáltatásokról, és segíthetünk azok igénybe vételében; d) támogathatjuk a szülők és a helyi közösség érdekérvényesítési esélyeinek növekedését.”

A szülők, a család és a helyi közösség bevonása a kisgyermekek nevelésébe és gondozásába különböző formákat ölthet az egyes országokban. Számos formális és informális mechanizmust használnak, melyekkel igyekeznek elérni a szülők bevonódását az intézmény tevékenységébe és irányításába. A szülők aktív bevonásával kapcsolatos nehézségek közé tartoznak a kulturális, attitűdbeli, nyelvi és logisztikai akadályok, köztük az időhiány. Különösen nehéz elérni a különböző háttérből származó családok egyenlő képviselőit és részvételét.

A családoknak a gyermekek nevelésében betöltött elsődleges szerepét a nemzetközi jog szabályai védik. Mind az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), mind az ENSZ Egyezmény a Gyermekek Jogairól (1989) nyíltan utal szerepükre, például az Egyezmény a Gyermekek Jogairól preambulumban a következőképpen:

„A családnak a társadalom alapvető egységeként és valamennyi tagja fejlődésének és jólétének természetes környezeteként meg kell kapnia azt a védelmet és támogatást, amelyre szüksége van ahhoz, hogy a közösségben szerepét maradéktalanul betölthesse...”

A társadalom alapvető egysége számára biztosított jogi védetség jelzi a családnak a nevelésben és oktatásban betöltött fontos szerepét. Bár a korábbi kutatások eredményei szerint – összehasonlítva az intézményes korai nevelési programokkal – a gyermekek kognitív fejlődéséhez alig vagy csak időlegesen járult hozzá a szülők részvétele a gyermekük tanításában (White *et al.*, 1992), mégis magától értetődőnek gondoljuk, hogy jól megalapozott a szülőknek a gyermekeik tanulásába való bevonását sugalló javaslat. Bronfenbrenner-nek (1986) a koragyermekkorai fejlődésről alkotott ökológiai modellje rávilágít, hogy a gyermeknevelés a család, a gyermekintézmény, a helyi iskola és a családot körülvevő közösség közös vállalkozása.

A témában született legutóbbi kutatások megerősítették Bronfenbrenner megállapítását, és a főbb amerikai kutatási áttekintők, Shonkoff és Philips (2000), valamint Bowman és szerzőtársai (2001), a mellett érvelnek, hogy a kisgyermekellátó intézményeknek igyekezniük kell elérni a szülőket. Francia kutatók is foglalkoztak ezzel a kérdéssel, és hasonlóképpen szükségesnek látták a szülők és a nevelési intézmények közötti partnerség fejlődését a kisgyermekellátás területén (Rayna és Broûge, 2005), bár Franciaországban a köz- és magánszektor évszázados múltra visszatekintő merev szétválasztása akadályozza a szülők bevonását a közoktatásba. A gyermekek tapasztalatainak a különböző környezetek közötti folyamatossága nagymértékben javul, amikor a szülők és a pedagógusok rendszeresen találkoznak, és a szocializációval, a napirenddel, a gyermek fejlődésével és tanulásával kapcsolatban azonos megközelítést tesznek magukévá. Amikor a szülők informálják a szakembereket a gyermekük fejlődéséről, azok pontosabb képet alakíthatnak ki a gyermek erősségeiről, e mellett erősödhet a szülők és nevelők közötti kölcsönös bizalmon alapuló kapcsolat (Reveco *et al.*, 2004). Az információ lehetővé teszi, hogy a nevelők megfelelőbben reagáljanak a gyermek erőssé-

geire és szükségleteire. Az új NAEYC akkreditációs sztenderdek között például körülbelül 30 szol azokról az elvárásokról, amelyeket az intézményeknek a szülőkkel kapcsolatban teljesíteniük kell, például

- A program munkatársai a családokkal való első kapcsolatfelvételtől fogva tudatosan arra töreksenek, hogy erős kölcsönös kapcsolatot építsenek fel, és tartsanak fenn.
- A program munkatársai kapcsolatba lépnek a családokkal, hogy tanuljanak tőlük gyermekük érdeklődéséről, tanuláshoz való viszonyáról, fejlődési szükségleteiről, továbbá megismerjék a gyermekkel kapcsolatos aggodalmaikat és céljaikat. Ezt az információt beépítik a folyamatos tervezésbe.
- A program munkatársai a formális és informális módszerek sorát használják, hogy a családokkal beszéljenek a program filozófiájáról és a tantervi célokról, köztük a nevelési célokról és a hatékony stratégiákról, melyeket a családok használhatnak gyermekeik tanulásának elősegítésére. A módszerek közé tartozhatnak az új családok eligazítása, a kiscsoportos találkozók, az egyéni beszélgetés és a kitöltött kérdőívek, melyekkel az év folyamán a családoktól véleményeket és javaslatokat kaphatnak a tantervi tevékenységekkel kapcsolatban.
- A családok – az intézmény eljárásai által meghatározott módon – bármikor meglátogathatják az intézmény bármely területét, a program szabályszerű működési idejében.
- A program irányító vagy tanácsadó csoportjai bevonják a szülőket, tagként és aktív résztvevőként. A családtagokat a munkatársak vagy más, a programban résztvevő családok segítik a vezető szerep elsajátításában.
- A program munkatársai információt nyújtanak a családoknak más szervezetek által biztosított programokról és szolgáltatásokról. A munkatársak támogatják és ösztönzik a családok erőfeszítéseit, amelyekkel igyekeznek gyermekeiket egészségügyi, mentáléségységügyi és oktatási szolgáltatásokhoz juttatni (NAEYC, 2005).

A szülők bevonásának hatásáról szóló kutatások átfogó összefoglalásában Olmsted és Montie (2001) arra a következtetésre jutott, hogy amikor a szülőket a gyermekek programjaiba való beavatkozásra ösztönözték, legalább szerény pozitív hatást lehetett látni a gyermekek kognitív fejlődésében. Amikor a szülőket ösztönözték és kiképezték arra, hogy speciális olvasási feladatokat végezzenek el a gyermekeikkel, a gyermekek nyelvi és írás-olvasást megalapozó készségeiben tapasztaltak pozitív hatásokat. Ezt a kutatást megerősítette az Egyesült Királyságban a követéses EPPE projekt, mely azt mutatta, hogy a kognitív és nyelvi fejlődést erősen támogatta a szülők bevonása az írás-olvasás készségeinek kialakításába (Siraj-Blatchford et al., 2002; Sylva, 2000; Sylva et al., 2003). A szülői támogatás az írás-olvasás megalapozó készségeinek kifejlesztésében, ebben az időszakban – az EPPE tanúsága szerint – nagyobb hatással volt a gyermekek teljesítményére, mint a társadalmi osztályhoz tartozás: amit a szülők csinálnak, az fontosabb, mint az, hogy kik ők. A szülők, akik gyermekükkel aktívan részt vesznek az olvasásban és más tevékenységekben, ezzel intellektuális és szociális fejlődésüket is támogatják. Néhány francia kutatás (Tijus et al., 1997) szintén azt mutatja, hogy a szülőknek a gyermekeikkel együtt történő részvétele a *crèche* tevékenységeiben elősegíti a komplexebb kognitív interakciókat, és csökkenti a társadalmi hátrányok hatását.

Olmsted és Montie (2001) a szülők és nevelők kommunikációját is vizsgálta. A szülők és nevelők közötti kapcsolat gyakorisága pozitívan függött össze az intézmény által

nyújtott gondozás minőségével (Ghazvini és Readdick, 1994), bár az ezt követő High/Scope vizsgálat (Schweinhart és Weikart, 1997) szerint ez nagymértékben függ a kapcsolat tartalmától. Az érkezésnél és elvitelnél zajló találkozások lehetnek pusztán rutinszerűek, és a felek foglalkozhatnak csak az éppen aktuális ügyekkel is. Emiatt Endsley és Minish (1991) azt javasolja, hogy ha ezek a találkozások nem biztosítanak lehetőséget a kölcsönös tanulásra, ki kell őket egészíteni koncentrált szülő-nevelő találkozókkal, hírlevelekkel és családlátogatásokkal. Brooks-Gunn és Markman (2005) javaslata szerint a szülői részvételnek sokkal nagyobb szerepet kell kapnia az óvodában: „Beclsésünk szerint az iskolai teljesítményben a szegény és nem szegény gyermekek között mutatkozó különbségek egyharmada-fele a szülői viselkedés különbségeinek tudható be” (Harvard Family Research Project, Winter 2004/5). Az ott-honi nyelv és tanulási anyagok a legszorosabban kapcsolódnak a szókincshez és a korai iskolai teljesítményhez; a fegyelmzés és a gondoskodás pedig a viselkedési problémákkal, a figyelemmel és az impulzus-kontrollal kapcsolódik a legszorosabban össze. A szülőknek nyújtott figyelem és a családlátogatás jelentős hatással van a szülői viselkedésre. A Harvard Családkutatási Projekt (2005) nem csak azt javasolja, hogy folytassunk párbeszédet a családokkal, és használjuk fel a családok gyermekeikről szóló tudását, hanem hogy készítsük fel a szülőket a vezető szerepre. A gyermekintézményeknek a szülőket arra is ösztönözniük kell, hogy ismerjék meg a tanulási kontextusok széles körét, melyekkel a gyermekek kapcsolatba kerülnek.

Az OECD áttekintések tapasztalatai a szülői részvétellel kapcsolatban

Az OECD áttekintések tapasztalatai szerint a szülők-nevelők együttműködésének értékét (lásd 6.4. keretes írásunkat) az egyes országok és intézmények különbözőképpen ítélik meg, amit erőteljesen befolyásol a minisztériumok és a kutatás iránymutatása e területen. Az oktatási intézmények láthatóan nagyobb nehézségekkel küzdenek a szülők bevonásával kapcsolatban, mint a szociálpedagógiai tradícióval rendelkező gyermekgondozó intézmények. Ez az érintett gyermekek korának tudható be, de valószínűleg az oktatási szolgáltatások formalitásának, struktúrájának és napi rutinjának is szerepe lehet ebben, hiszen a gyermekgondozó intézmények rugalmasabbak az érkezési és elviteli idők tekintetében. Az iskolák még mindig küszködnek a családok széles körű bevonásának problémájával, miközben a szülők hangot adnak vágyuknak, hogy nagyobb mértékben vegyenek részt gyermekek tanulásában. A kérdés további vizsgálata és talán a nevelők szakmai továbbképzése lenne szükséges ahhoz, hogy a szülők bevonása hatékonyabb legyen. Hasonlóképpen több társadalomtörténeti elemzésre lenne szükség e területen. A 19. században a szociális gyermekgondozással (azaz munkásosztálybeli nők vagy a veszélyeztetett helyzetben lévő családok gyermekeinek gondozásával) kapcsolatos attitűdök át voltak szöve osztályalapú és nőkkel kapcsolatos előítéletekkel a munkásosztálybeli anyák „tudatlanságáról” és „elhanyagoló gyakorlatáról”. Ahelyett, hogy megváltoztatnák a származás gazdasági helyzetet és a szegények kíméletlen munkafeltételeit, a társadalmak inkább oktatási és morális keresztes harcot hirdetnek a munkásosztálybeli anyák gyermeknevelési gyakorlata ellen (Hobsbawm, 1975, 2000).

6.4. Szülői részvétel a korai nevelésben – példák az Egyesült Államokból

Az Egyesült Államok kiterjedt *Head Start* projektje legalább az 1980-as éve óta hangsúlyozza a szülők részvételének fontosságát. A projekt teljesítmény-sztenderdjei előírják a szülők bevonását a programalkotásba és a tantervfejlesztésbe. A programban előírás a gyakori szülő-nevelő találkozó, a szülők rendszeres részvétele a programokban és a családlátogatás. Ráadásul a *Head Start* programok szülőképzést is ajánlanak az egészség, a táplálkozás és a gyermekfejlődés témaiban; informálják a szülőket a településen elérhető forrásokról és ösztönözik őket a közösségi tevékenységekben való részvételre (Head Start Bureau, 1984).

A szülői részvétel nem csupán előírás a célzott programok számára. Ahogy a szülői részvétel jelentőségének bizonyítékai gyűlnek, úgy születik egyre több amerikai államban törvény arról, hogy növelni kell a szülői részvételt az óvodai programokban. 17 állam utasította az iskolakerületeket, iskolaszékeket és nevelési bizottságokat, hogy szolgáltatáspolitikájukba építsék be a szülők bevonását; 17 államban van támogatás vagy díj, mellyel a programokat működtető intézményeket vagy kerületeket ösztönzik a szülők bevonására gyermekeik oktatásába; és 15 állam ösztönzi vagy utasítja a munkaadókat, hogy segítsék a szülőket az intézmény tevékenységében való részvételben, mint amilyenek a szülő-nevelő találkozók és konferenciák. Az ilyesféle szolgáltatáspolitikákon túl számos államban várják el a szülők bevonását a korai írás-olvasás programba, és a gyerekek al csoportjait – például a veszélyeztetett vagy az angolt idegen nyelvként tanuló gyermekeket – célzó programokba. Ezek az ellátások egyre inkább kiegészítik az államoknak a szülők bevonását célzó korábbi elkötelezettségeit. A következőkben erre vonatkozó példákat mutatunk be.

- Connecticut. A korai olvasást támogató programban résztvevő egész napos óvodai szolgáltatásoknak biztosítaniuk kell a szülők bevonását. Különösen az intenzív korai intervenciós olvasási programokra – köztük a napközi és nyári programokra – vonatkozó pályázatoknak kell biztosítékokat tartalmazniuk arra vonatkozóan, hogy a szülők hozzájuttanak olyan stratégiákról szóló információkhoz, melyekkel otthon segíthetik gyermekeiket az olvasást megalapozó vagy olvasási készségek elsajátításában.
- Kentucky. A helyi iskolakerületeknek félnapos iskola-előkészítő fejlesztő programot kell biztosítaniuk minden veszélyeztetett gyermek számára, aki az év október 1-ig eléri a 4 éves kort. Minden pályázatnak tartalmaznia kell a szülőknek az iskola-előkészítő programban való bevonását célzó tervet, beleértve ebbe szükség esetén a szülők képzésére vonatkozó elképzeléseket is.
- Michigan. Minden iskolakerület irányító testületének el kell fogadnia és végre kell hajtania a szülők bevonásának ösztönzésével kapcsolatos tervet. A terv másolatát el kell juttatni minden gyermek szüleinek vagy gyámjának. Az oktatási osztály áttekinti a szülők bevonásának gyakorlatát, és a sikeres szülő bevonási politika és gyakorlat példáit az osztály honlapján nyilvánosságra hozzák. Speciális támogatást is biztosítanak azoknak az iskolakerületeknek, amelyek a kisgyermekes szülők számára programot működtetnek, melyben a szülőket tájékoztatják: 1) a gyermekek fejlődéséről; 2) olyan módszerekről, amelyekkel a szülő-gyermek kapcsolat javítható; 3) a kisgyermekes intellektuális, fizikai és szociális fejlődésével kapcsolatos példákról vagy tanulási lehetőségekről; 4) a közösség-iskola-otthon partnerségen keresztül elérhető szolgáltatásokról.
- Ohio. Minden iskolakerület irányító testületének el kell fogadnia a szülők bevonásával kapcsolatos tervet a kerületük iskolái számára. Az irányelv alapján lehetőséget kell biztosítani a szülőknek és gyámoknak arra, hogy aktívan részt vegyenek gyermekeik oktatásában, és információt kapjanak a következőkről: 1) a szülők részvételének fontossága gyermekeik oktatásában; 2) hogyan és mikor segíthetik gyermekeiket és támogathatják iskolai tanulási tevékenységüket; 3) olyan technikák, stratégiák, készségek, melyekkel otthon javítani lehet a gyermekek iskolai eredményeit és fejlődésüket a társadalom jövőbeni felelős, felnőtt tagjaként.
- Dél- Carolina. Az oktatás ellenőrzését végző bizottság a kereskedelmi osztállyal, az adóügyi osztállyal és az állam kereskedelmi kamarájával együttműködve javaslatokat fogalmaz meg a munkaadóknak biztosított adókedvezménnyel és ösztönzéssel kapcsolatban. A munkaadóktól azt várják, hogy 1) adjanak fizetett szabadságot a kisgyermekes munkavállalóknak a szülő-tanár konferenciákon vagy gyermekük iskolai eseményein való részvételre; és 2) munkahelyi politika kidolgozásával tegyék lehetővé, hogy a szülők javíthassák írás-olvasás tudásukat, segíthessék gyermekeik iskolai előmenetelét, és nagyobb mértékben vehessenek részt gyermekeik oktatásában, a munkaadók és az iskola vezetői közötti együttműködés eredményeképpen.

Forrás : Education Commission of the States, March 2005.

Jegyzetek

1. A Nemzeti Oktatási Célok Panel (National Education Goals Panel – NEGP) – amit 2002-ben a kongresszus feloszlattott – szövetségi és állami hivatalnokokból alakult pártközi és kormányközi testület volt, ami 1990-ben jött létre, hogy felmérje és jelentse a nemzeti oktatási célok elérését az államokban, illetve szövetségi szinten. 1997-ben a NEGP öt, a kisgyermek általános fejlődéséhez és a későbbi iskolai sikerhez hozzájáruló célt fogalmazott meg, melyek az egészség és a fizikai fejlődés; az érzelmi jóllét és szociális kompetencia; a tanulás iránti pozitív attitűd; a kommunikációs készségek; valamint a gondolkodás és az általános ismeretek.
2. Bowman és szerzőtársai (2001) magyarázták, hogy bár átfedés van a „tesztelés” (test) és a „felmérés” (assessment) kifejezések használata között, az előbbi formálisan alkalmazott és létrehozott sztenderdizált eszközre utal, mellyel igyekeznek minimalizálni a mérés feltételeiben mutatkozó különbségeket. A felmérés során ezzel ellentétben rendszerint sokféle eszközt használnak (például megfigyelést, teljesítménymérést, interjúkat, portfóliókat és a gyermekek munkáinak példáit), és az eljárás hosszabb időt vesz igénybe.
3. Talán a munkatársak minősége a legfontosabb programsztenderd, de a képesített és tapasztalattal rendelkező munkatársak megtartása megfelelő fizetési szinteket követel. Ha a gyermekgondozási támogatások vagy a gyermekenként nyújtott kormánysegély nem elégséges, az ellátók igyekeznek más minőségindikátorokon spórolni, például a gyermek-munkatárs arányon.
4. A kisgyermek pszichológiai fejlődése szempontjából fontos, hogy a jelentős gondozók ne cserélődjenek többször. A tapasztalt munkaerő megtartása kritikus tényezője a gondozás minőségének és a korai nevelésnek a szolgáltatásokban (van Gevers Deynoot-Schaub és Riksen-Walraven, 2002). E mellett a munkatársak lemorzsolódásának költsége igen magas, mivel új toborzás és képzés válik szükségessé. Az Egyesült Államok oktatási szektorában, ahol a munkaerő lemorzsolódása harmada a koragyermekkori szektorban mértnek, ezek a költségek egyre alaposabb vizsgálat tárgyává válnak.
5. Az 1996-os finn tantervet, ami az iskola-előkészítő osztályok (6-7 évesek) oktatása számára készült, 2000-ben újították meg. 2003-ban dolgoztak ki egy új curriculumot a napközbeni gondozás (1-6 évesek) számára. Ezek a curriculumok nevelési kontinuumot alkotnak a gyermekek számára, mivel sok részük összekapcsolódik.
6. Az amerikai National Association for the Education of Young Children, és a National Association for Early Childhood Specialists in State Departments of Education.
7. Az irányelvek azt ajánlják, hogy a korai tanulás sztenderdjeinek ki kell terjedniük a következőkre: az összes fejlődési terület befoglalása; a gyermekek tanulása és fejlődése szempontjából fontosnak mutató tartalmakra tett hangsúly; a gyermekek korai fejlődési folyamatairól rendelkezésre álló tudásra alapozás; a kulturális, nyelvi, közösségi, családi és egyéni perspektívák bevonása.
8. A szöveg bevezetése aláhúzza, hogy az irányelvekben „az áll a középpontban, hogy a munkatársaknak hogyan kell segíteniük a kisgyermeket a szükséges készségek és tudások elsajátításában, és nem az, hogy a gyermekeknek mit kell tudniuk 3 vagy 4 éves korukban”.
9. A 2006-os átdolgozás nem volt elérhető számunkra a jelentés írásakor. Ezért az idézetek az 1996-os verzióból valók.
10. A „pedagógiai” szó a dán nyelvben eltérő értelmet hordoz, mint a szokásos angol jelentés, mely szerint az „a tanítás tudományához tartozó”. A „pedagógiai” kifejezés a szociálpedagógiai hagyományban a gyermekek holisztikus megközelítésére utal, ami magába foglalja a gondozást, nevelést és tanulást.
11. Az amerikai National Association for the Education of Young Children, és a National Association for Early Childhood Specialists in State Departments of Education.
12. Az ECERS például vizsgálja a személyes gondozási rutint, bútorzatot, nyelvet, érvelési tapasztalatokat, motoros aktivitást, kreatív tevékenységet, szociális fejlődést és a munkatársak szükségleteit (Harms et al., 1998).

Hivatkozások

- AAP/APHA (2002), (American Academy of Pediatrics/American Public Health Association and the National Resource Center for Health and Safety in Child Care), *National Health and Safety Performance Standards: Guidelines for Out-of-Home Child Care*.
- Bennett, J. (2005), „The OECD Thematic Review of Early Childhood Education and Care Policy”, *Learning with Other Countries: International Models of Early Education and Care*, Daycare Trust, London.

- Bertram, A.D. and C. Pascal (1997), "A Conceptual Framework for Evaluating Effectiveness in Early Childhood Education", in M. Karlsson Lohmander (ed.), *Researching Early Childhood*, Vol. 3, Göteborg, Suécia, Universidade de Göteborg, , pp. 125-150.
- Bowman, B.T., M.S. Donovan and M.S. Burns (eds.) (2001), *Eager to Learn: Educating our Pre-schoolers. Committee on Early Childhood Pedagogy*, National Research Council Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Academy Press, Washington DC.
- Bredenkamp, S. and C. Copple (eds.) (1997), *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Education* (revised ed.), National Association for the Education of Young Children, Washington DC.
- Bronfenbrenner, U. (1986), *Reality and Research in the Ecology of Human Development*, American Psychological Association.
- Brooks-Gunn, J. and L.B. Markman (2005), "The Contribution of Parenting to Ethnic and Racial Gaps in School Readiness", *Future of Children*, Vol. 15(1), pp. 139-165.
- Bruner, J. (1990), *Acts of Meaning*, Harvard University Press, MA.
- Claxton, G. and M. Carr (2004), "A Framework for Teaching and Learning: the Dynamics of Disposition. Early Years", Vol. 24(1), pp. 87-97.
- Centre for Early Childhood Development and Education (CECDE) (2005), *Early Childhood in Ireland. Evidence and Perspectives*, CECDE, Dublin.
- Children Act (2004), The Stationery Office, London, United Kingdom.
- Children in Europe. (2005), *Curriculum and Assessment in the Early Years*, Issue 9, Children in Scotland, Edinburgh, Scotland.
- CNDP (2002), *Qu'apprend-on à l'école maternelle ?*, Centre national de documentation pédagogique, Paris.
- Cohen, B., P. Moss, P. Petrie and J. Wallace (2004), *A New Deal for Children? Reforming Education and Care in England, Scotland and Sweden*, Policy Press, England.
- CQO Study Team (1995), *Cost, Quality and Outcomes in Child Care Centres, Public Report*, Denver, University of Colorado.
- CQO Study Team (1999), "The Children of the Cost, Quality and Outcomes Study Go to School. Executive Summary".
- Dahlberg, G. and P. Moss (2005), *Ethics and Politics in Early Childhood Education*, RoutledgeFalmer, London and New York.
- Dahlberg et al. (eds.) (1997), *Beyond Quality in Early Childhood Education and Care*, Routledge, London.
- Delors, J. (ed.) (1996), *The Treasure Within*, UNESCO, Paris.
- DfES(2002), *Curriculum: the Foundation Stage*, DfES, London, www.standards.dfes.gov.uk/primary/foundation_stage/.
- Endsley, R.C. and P.A. Minish (1991), "Parent-staff Communication in Daycare Centers during Morning and Afternoon Transitions", *Early Childhood Research Quarterly*, Vol. 6, pp. 119-135.
- EUROSTAT (2000), *Key Data on Education in Europe, 1999-2000*, European Commission, Luxembourg.
- Fuller, B.C., A. Livas and M. Bridges (2005), "How to Expand and Improve Pre-school in California: Ideals, Evidence, and Policy Options", PACE Working Paper 05-1, Policy Analysis for California Education (PACE), Berkeley, California.
- van Gevers Deynoot-Schaub, M. and M. Riksen-Walraven (2002), "Toddlers' Interactions with their Parents and Caregivers in Child Care: A Longitudinal Study", University of Amsterdam, The Netherlands.
- Ghazvini, A.S. and C.A. Readdick (1994), "Parent-caregiver Communication and Quality of Care in Diverse Child Care Settings", *Early Childhood Research Quarterly*, Vol. 9(2), pp. 207-222.
- Harms, T., D. Cryer and R. Clifford (1998), *Early Childhood Environment Rating Scale*, Teachers College Press, New York.
- Head Start Bureau (1984), *Child Outcomes Framework*, Washington.
- Helburn, S. and C. Howes (1996), "Child Care Cost and Quality", *The Future of Children: Financing Child Care*, Vol. 6, pp. 62-82.

- Hobsbawm, E. (1975, 2000), *The Age of Capital*, Weidenfeld and Nicholson History, London.
- Kagan, S.L. and E. Rigby (2003), *Policy Matters: Improving the Readiness of Children for School: Recommendations for State Policy, The Children's Project*, Washington DC.
- Kauerz, K. and J. McMaken (2004), *No Child Left behind Policy Brief. Implications for the Early Learning Field*, Education Commission of the States (ECS), www.ecs.org/clearinghouse/51/82/5182.pdf.
- Van Kuyk, J. (2006) "Holistic or sequential approach to curriculum: what works best for young children?" in *The quality of early childhood education*, van Kuyk (ed.) Arnhem, CITO.
- Lindberg, P. and A.-L. Välimäki (2004), *ECEC Curricular Process in Finland: An Open Dialogue* EECERA communication, Malta.
- Lund, S. (2005), "Denmark 'Progress or pitfall?'" in *Children in Europe, Curriculum and Assessment in the Early Years*, Issue 9, September, Children in Scotland, Edinburgh.
- Martin-Korpi, B. (2005a), "The Foundation for Lifelong Learning", in *Children in Europe, Curriculum and Assessment in the Early Years*, Issue 9, September, Children in Scotland, Edinburgh.
- Martin-Korpi, B. (2005b), "Early Childhood Education and Care in Sweden – A Universal Welfare Model", *Learning with Other Countries: International Models of Early Education and Care*, Daycare Trust, London.
- Michelet, A. (1999), *Le jeu de l'enfant: progrès et problèmes*, OMEP, Québec.
- Moss, P., C. Owen and J. Stantham (1998), "Informing Ourselves about Early Childhood Services", *Children and Society*, Vol. 12, pp. 263-274.
- Myers, B. (2004), *In Search of Quality in Programmes of Early Childhood Care and Education*. Background Paper, EFA Global Monitoring Report 2005.
- NAEYC (2005), *New Accreditation System*, Washington, www.naeyc.org.
- NCAC (National Childcare Accreditation Council Inc.) (2006), *Child Care Quality Assurance*, www.ncac.gov.au/.
- NEGP (National Education Goals Panel) (1996), *The National Education Goals Report. Building a Nation*, Government Printing Office, Washington DC.
- NEGP (1997), *The National Education Goals Panel Report: Building a Nation of Learners*, 1997, Government Printing Office, Washington DC.
- NESF (National Economic and Social Forum) (2005), "Early Childhood Care and Education", NSEF Report No. 31, NESF, Ireland.
- NICHD Early Child Care Research Network (2004), "Family and Childcare Predictors of Mother-child Interaction and Children's Developmental Outcomes", Symposium presented at 18th Biennial Conference on Human Development, Washington DC.
- Norwegian Ministry of Children and Family Affairs (1996), *Framework Plan for Day Care Institutions*, Oslo.
- OECD (1998), "Background Report from Norway – Thematic Review of Early Childhood Education and Care Policy", OECD, Paris.
- OECD (2001), *Starting Strong: Early Childhood Education and Care*, OECD, Paris.
- OECD (2004a), Country Note for Germany, OECD, Paris.
- OECD (2004b), "Starting Strong: Early Childhood Education and Care Data and Information Survey", OECD, Paris.
- OECD (2004c), "Starting Strong: Curricula and Pedagogies in Early Childhood Education and Care – Five Curriculum Outlines", OECD, Paris.
- Olmsted, P.P. and J. Montie (2001), "Early Childhood Settings in 15 Countries: What are Their Structural Characteristics?", High/Scope Educational Research Foundation, Ypsilanti, Michigan.
- Phillipsen, L.C., M.R. Burchinal, C. Howes and D. Cryer (1997), "The Prediction of Process Quality from Structural Features of Child Care", *Early Childhood Research Quarterly*, Vol. 12, pp. 281-303.
- Proyecto Intersectorial (2004), "Escala de Evaluación de la Calidad Educativa en Centros Preescolares" (Versión 3), Departamento General de Evaluación Educativa, mimeo.

- QCA/DfEE (2000), *Curriculum Guidance for the Foundation Stage*, Qualifications and Curriculum Authority/Department for Education and Skills, London.
- Rayna, S., F. Laevers and M. Deleau (eds.) (1996), *L'éducation préscolaire : quels objectifs pédagogiques ?*, Nathan/Pédagogie, Paris.
- Rayna S. and G. Brougère (2000), *Traditions et innovations dans l'éducation préscolaire : perspectives internationales*, INRP/CRESAS, Paris.
- Rayna S. and G. Brougère (2005), *Accueillir et éduquer la petite enfance : les relations entre parents et professionnels*, INRP, Paris.
- Reveco, O. et al. (2004), *Participación de las familias en la educación infantil latinoamericana*, OREALC, Santiago de Chile.
- Rinaldi, C. (1998), "Projected Curriculum Constructed through Documentation – Progettazione: An interview with Lella Gandini", in C. Edwards, L. Gandini and G. Forman (eds.), *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach – Advanced Reflections* (2nd ed.), Ablex, Greenwich, CT, pp. 113-125.
- Rinaldi, C. (2006), *In Dialogue with Reggio Emilia: Listening, Researching and Learning*, Routledge, New York, NY.
- Rutter, M., K.J. Thorpe, R. Greenwood, K. North and J. Golding (2003), "Twins as a Natural Experiment to Study the Causes of Language Delay: Examination of Obstetric and Perinatal Environment", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol. 44(3), pp. 326-341.
- Schweinhart, L.J. and D.P. Weikart (1997), *The High/Scope pre-school Curriculum Comparison Study*, High/Scope Press, Ypsilanti, Michigan.
- Scott-Little, C., L. Kagan and V.S. Frelow (2003), "Creating the Conditions for Success with Early Learning Standards: Results from a National Study of State-level Standards for Children's Learning prior to Kindergarten", *Early Childhood Research and Practice*, Vol. 5(2), pp. 1-21.
- SEP (2001), *Proyecto Intersectorial sobre Indicadores de Bienestar en la Primera Infancia*, Secretaría de Educación Pública, Mexico.
- Sharp, C. (2002), "School Starting Age: European Policy and Recent Research", paper presented at the LGA seminar "When Should Our Children Start School?", LGA Conference Centre, London.
- Shonkoff, J.P. and D.A. Phillips (eds) (2000), *From Neurons to Neighbourhoods: The science of Early Childhood Development*, National Academy Press, Washington DC.
- Siraj-Blatchford, I., K. Sylva, S. Muttock, R. Gilden and D. Bell (2002), *Researching Effective Pedagogy in the Early Years*, DfES Research Report 356, DfES, London.
- Soto, V. and O. Reveco (2004), *Problemáticas del curriculum educacional, hoy*, Editorial Arcis, Santiago de Chile.
- STAKES (2005), information supplied to the OECD by the STAKES Early Childhood Education and Care Team, Helsinki.
- Swedish Ministry of Education (1998), *Lpfö 98:Curriculum for the Pre-School*, Stockholm.
- Sylva, K. (2000), *Effective Provision of Pre-school Education* (EPPE Research Project), Oxford.
- Sylva, K., B. Taggart and I. Siraj-Blatchford. (2003), *Assessing Quality in the Early Years*, Trentham Books, London.
- Sylva, K. and J. Wiltshire (1993), "The Impact of Early Learning on Children's Later Development", *European Early Childhood Education Research Journal*, Vol. 1(1).
- Skolverket (2004), *pre-school in Transition: A National Evaluation of the Swedish Pre-school*, National Agency for Education, Stockholm.
- Tietze, W. and D. Cryer (2004), "Comparisons of Observed Process Quality in German and American Infant/toddler programs", *International Journal of Early Years Education*, Vol. 12(1), pp. 43-62.
- Tijus, C.A., A. Santolini and A. Danis (1997), "The Impact of Parental Involvement on the Quality of Day-care Centres", *International Journal of Early Years Education*, Vol. 5(1), pp. 7-20.
- Weikart, D., P. Olmsted, J. Montie, N. Hayes and M. Ojla (eds.) (2003), *A World of pre-school Experiences: Observations in 15 Countries. The IEA Preprimary Project Phase 2*, High/Scope Press, Ypsilanti, Michigan.
- White, K., M. Taylor and V. Moss (1992), "Does Research Support Claims about the Benefits of Involving Parents in Early Intervention Programs?", *Review of Educational Research*, 62.
- Winnicott, D. (1971), *Playing and Reality*, Tavistock Publications, London.

7. fejezet

A koragyermekkori nevelés és gondozás területén dolgozók megfelelő képzése és munkafeltételei

A 7. fejezet a koragyermekkori nevelési és gondozási szolgáltatásokban dolgozók helyzetéről számol be. Az egyes országokban kimondatlanul is tudják, hogy a kisgyermek nevelői játsszák a legfontosabb szerepet a minőségi szolgáltatások biztosítása terén. Az OECD tanárokról szóló beszámolója erőteljesen hangsúlyozza, hogy az oktatási rendszernek intenzív tanárképzést és jó munkafeltételeket kell biztosítania annak érdekében, hogy a nevelőktől jó munkát várhassunk el. A koragyermekkori szakemberek esetében sok országban még mindig nem teljesültek a hasonló célok. Ebben a fejezetben bemutatjuk az egyes munkakörök sajátosságait az áttekintett országokban, és tipologizáljuk a munkaköröket. Leírjuk, hogyan történik a korai nevelésben, illetve a regisztrált gyermekgondozási szektorban a munkatársak felkészítése, valamint áttekintjük a bérezést és a munkafeltételeket. Álláspontunk szerint kapcsolat van a női munkával (beleértve ebbe a gyermeknevelést) kapcsolatban elterjedt attitűdök és a gyermekgondozási szektorban tapasztalható alacsony bérszínvonal között. Ugyanez a helyzet a munkatársak számára biztosított szakmai fejlődési és továbbképzési lehetőségekkel kapcsolatban is. Végül azt tárgyaljuk, hogyan lehet nemek és más különbségek szempontjából is vegyes összetételű munkaerőt toborozni. A legtöbb országban a jó szándék ellenére sem tudnak megfelelő munkatársakat alkalmazni a koragyermekkori nevelés és gondozás intézményeibe: kevés a képzett munkaerő, alig van köztük férfi, illetve kevés a valamilyen kisebbséghez tartozó munkatárs.

A gyermekek tanulásának, fejlődésének és társadalmi részvételének fontosságát az OECD országok széles körében elismerik. A kormányok egyre inkább kulctényezőnek tartják az élethosszig tartó tanulást az emberi tőke formálódásában. Az élethosszig tartó tanulás alapjai pedig koragyermekkorban teremtnének meg. E felismerés ellenére a koragyermekkorai szolgáltatások munkatársainak professzionális státusza továbbra is alacsony, képzésük és munkafeltételeik gyakran ellentmondanak annak a nyilvános retorikának, mely a kisgyermekek, valamint korai fejlődésük és tanulásuk értékét hangsúlyozza. Különösen igaz ez a gyermekgondozási szektor esetében, ahol a munkatársak száma gyakran elégtelen, és a bérek messze alatta maradnak a pedagógusokénak, időnként a minimálbér szintje körül vannak.

Azok a nevelők, akik közelebb vannak az iskolához, általában jobban képzettek és jobban keresnek. Az áttekintett országokban a három-hat éves gyermekeket nevelő pedagógusok nagyobb valószínűséggel rendelkeznek három vagy négyéves egyetemi (felsőfokú „A” típusú) vagy kétéves főiskolai (felsőfokú „B” típusú) képesítéssel. Ezzel ellentétben a legkisebb gyermekekkel foglalkozó szolgálatok munkatársainak képzettsége valószínűleg sokkal vegyesebb, a semmiféle képzettségtől a hároméves felsőfokú szakképzésig (felsőfokú „B” típusú) vagy a kétéves főiskolai képesítésig (lásd a 7.1. táblázat lejjebb) terjed. A koragyermekkorai pedagógus, nevelő vagy tanító szerepre való felkészülés szintén alapvetően sokféle módon történik. A férfiak hiánya a koragyermekkorai szolgáltatások területén mélyen gyökerező kulturális vélekedést tükröz a nők és férfiak társadalmi szerepével kapcsolatban.

Mit ajánlott a Biztos alapokon?

- A magas színvonalú koragyermekkorai nevelés és gondozás alapfeltétele, hogy az ellátásban dolgozók magas szintű képzettséggel rendelkezzenek, és megfelelő munkakörülmények között dolgozhassanak.
- Megfelelő stratégiákra van szükség a jól képzett, heterogén és a nő-férfi arány szempontjából is kiegyensúlyozott munkaerő toborzásához és megtartásához, valamint ahhoz, hogy a területen dolgozók számára kielégítő, megbecsült és a költségvetés szempontjából is elfogadható pályaképet lehessen biztosítani.

1. A koragyermekkorai rendszerek megfelelő minőségéhez a munkatársak hatékony képzésére és méltányos munkakörülményekre van szükség

Több országból származó kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy a kisgyermekellátás területén a munkatársak megfelelő képzésével és méltányos munkafeltételek biztosításával lehet megfelelő minőséget elérni. A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) c. jelentés így összegezte a helyzetet:

„A koragyermekkorai ellátásban a gyermekekkel foglalkozó munkatársak jelentős hatást gyakorolnak a gyermekek korai fejlődésére és tapasztalataira. A kutatások erős összefüggést mutattak a munkaerő képzettsége, támogatása (ide tartoznak a megfelelő munkafeltételek és a fizetés is) és a koragyermekkorai szolgáltatások színvonala között (Bowman et al., 2000; CQCO Study Team, 1995; EC Childcare Network, 1996a; Whitebook et al., 1998). Konkrétan: a magasabb végzettségű és speciálisan a kisgyermekellátás területén képzett munkatársak ösztönzőbb hatású, szeretetteljesebb és támogatóbb interakcióba lépnek a gyermekekkel” (CQCO Study Team, 1995; NICHD, 1997; Phillipsen et al., 1997, EPPE 2004).

7.1. táblázat A kora gyermekkori intézmények képzett munkatársainak helyzete

A munkatársi gárda fő típusa		Eredeti képzettség	Lefedettség korcsoport	Fő munkaterület	Az általános iskolában dolgozik?	Férfiak aránya a koragyermekkori szolgálatokban (%)	Szolgálaton belüli továbbképzési lehetőségek	Fizetés az általános iskolai tanítók fizetésének %-ában
Ausztrália ¹	Tanító Gyermekegondozó	3-4 éves felsőfokú A-típusú ² képzettség	0-8	Iskola-előkészítő, óvoda	Igen	<3,3% a gondozásban	Tanítók – számos nap/év Gyermekegondozók – csak néhány szolgálatban	100% ~75%
		2-3 éves felsőfokú A-típusú vagy 4 éves A-típusú ² (a kisebbség)	0-5	Egész napos gondozás	Nem	<2% az iskola előtti szolgálatokban		
Ausztria	<i>Kindergartenpädagoginnen</i> (óvodapedagógus) <i>Erzieherinnen</i> (szociálpedagógus)	5 éves középfokú képzés, óvodapedagógus diploma	3-6	Óvoda	Nem	2,7%	A tartományi hatóság finanszírozza, 3-5 nap/év A különböző tartományokban jelentősen eltérő. A pedagógusok aggodalmukat fejezték ki a szakmai fejlődés és pályakép hiánya miatt.	
		Középfokú szakképzés, szociálpedagógus diploma	0-6	Alapvetően <i>Krippen</i> és <i>Hort</i> (iskola utáni napközi) és az óvodában asszisztensként				
	Óvodai asszisztensek	Számos tartományban nem várnak el képzettséget, de gyakran az <i>Erzieherin</i> -ek dolgoznak asszisztensként	3-6	Óvoda				
Belgium-FR	<i>Institutrice de maternelle</i> (óvodapedagógus) <i>Kinderverzorgster</i> (gyermekgondozó-ápoló)	3 éves felsőfokú B-típusú	2,5-6	<i>École maternelle</i>	Nem	Kevesebb, mint 1%	A finanszírozás decentralizált, az intézmények biztosítják	100%
		3 éves 16 éves korban kezdődő szakközépiskola			Nem			
Belgium-FL	<i>Kleuteronderwitzer(es)</i> (óvodapedagógus) <i>Kinderverzorgster</i> (gyermekgondozó-ápoló)	3 éves felsőfokú B-típusú	2,5-6	Kleuterschool	Nem	Kevesebb, mint 1%	A finanszírozás decentralizált, az intézmények biztosítják	100%
		3 éves 16 éves korban kezdődő szakközépiskola	0-3	Kinderdagverblijf vagy crèches	Nem			
Csehország	<i>Uitel mateske koly</i>	4 éves középfokú pedagógiai vagy 3 éves felsőfokú B-típusú vagy A-típusú	3-6	<i>Mateská kola</i>	Nem	Kevesebb, mint 1%	Önkéntes, a regionális központok biztosítják	75%
Dánia	<i>Paedagoger</i> (óvoda pedagógiára szakosodott)	3,5 év specializált felsőfokú B-típusú, de az előző tapasztalatok alapján rövidebb	0-10	Pedagógusok teszik ki a 6 hónapos-7 éves korú gyermekek intézményi szolgáltatásaiban dolgozó munkatársak 60%-át	Igen – 6-7 évesek az iskola-előkészítő osztályokban és munkacsoportokban a 6-10 évesekkel	14% <i>Dagtilbud</i> , 3% az iskola-előkészítő osztályokban, és 25% a szabadidős szolgáltatásokban	A finanszírozás decentralizált, a helyhatóságok biztosítják	
	<i>Paedagogmedhjælpere</i> (bölcsődei és gyermekgondozó asszisztens)	Középfokú szakképzés. Az asszisztensek egy része 18 hónapos felnőttoktatásban vesz részt a szociális gondozás területén; vannak képesítés nélküliek is		A bölcsődék, óvodák, integrált korcsoportos szolgáltatások (<i>Dagtilbud</i>) és szabadidős szolgáltatások				
Egyesült Államok	Állami iskolai tanító	4 éves egyetemi – A-típusú	4-8 (0-8)	Állami iskolák	Igen	3%	A legtöbb állam megköveteli bizonyos számú órát évente	100% az iskolában 42% a gyermekgondozásban
	Head Start tanító	CDA=1 éves felsőfokú B-típusú	0-5	Head Start	Nem			
	Gyermekegondozó munkatárs	1 kurzustól 4 éves egyetemi képzésig	0-5	Gyermekegondozó központ	Nem			

7.1 táblázat A kora gyermekkori intézmények képzett munkatársainak helyzete folytatás

	A munkatársi gárda fő típusa	Eredeti képzettség	Lefe- dett korcso- port	Fő munkaterület	Az általános iskolában dolgozik?	Férfiak aránya a koragyermekkori szolgáltatásokban (%)	Szolgáltatón belüli tovább- képzési lehetőségek	Fizetés az általános iskolai tanítók fizetésé- nek %-ában
Egye- sült Király- ság	Képesített tanító (QTS – képesített tanító státusz) beleértve a bölcsődei nevelőket hasonló képesítéssel	4 éves egyetemi A-típusú	3-11	Bölcsődei és befogadó osztályok 3-5 éveseknek. Bár kötelező, az elvárást nem mindig kísérik figyelemmel az államilag finanszírozott rendszeren kívül	Igen	1% a nem iskolai koragyermekkori szolgáltatásokban	Rendszeres a tanítóknak	
	Bölcsődei asszisztensek (A jövőben: 4 éves felsőfokú képesítéssel gyermekkori szakember minden gyermekintézményben és rangidős szakemberek 2 éves B-típusú képesítéssel)	Felsőfokú, szakmai képesítés Felsőfokú A szint	0-5	Az asszisztensek a gyermekgondozó intézményekben dolgoznak vagy asszisztensek a bölcsődékben és befogadó csoportokban. Az asszisztensek 30%-a képesítés nélküli			Csak a gyermekgondozásban	
Finn- ország	Lastentarhanopettaja vagy napközi tanítók BA vagy MA képesítéssel	Pedagógusképzés – egyetemi felsőfokú A-típusú	0-7	Päiväkoti vagy napközi intézmények. A munkatársak egyharmadának felsőfokú képesítéssel kell rendelkeznie, de a munka multidiszplináris a Lähioitaja szabályai szerint. A napközi tanítók pedagógus képesítéssel taníthatnak a vuotiaiden esiopetus-ban vagy az iskola-előkészítő osztályokban	Igen, 6-7 évesekkel	4%	A finanszírozás decentralizált, az önkormányzatok biztosítják	81%
	Sosionomi (szociálpedagógus) felsőfokú társadalomtudományi képesítéssel	Társadalomtudományi képesítés, felsőfokú B-típusú	0-6				Az önkormányzatok kötele-sége évi 3-10 napot biztosítani személyenként a munkatársi gárda minden tagjának	
	Lähihoitaja (gyakorló ápolók)	3 éves középfokú szakmai képzés gyakorló ápolás	0-7					
	Képzett napközi gondozó asszisz-tensek	A napközi gondozó asszisztenseknek is rendelkezniük kell képesítéssel	0-7	Päiväkoti és iskola-előkészítő osztály. A munkatársak többsége képzett gyermekápoló				
Fran- ciaor- szág	Professeurs d'écoles	4-éves egyetemi képesítés „A”+18 hónapos posztgraduális szakmai képzés	2-6	École maternelle (iskola előtti nevelés)	Igen, taníthat az ált. iskolá-ban			
	Puéricultrices (gyermekápolók)	Ápoló/szülésznő képesítés+1 év specializá-ció	0-3					
	Éducateurs de jeunes enfants	27 hónapos poszt-BA képzés speciális képzőközpontban	0-3		Nem			
	ATSEM (école maternelle asszisz-tensek)	Középfokú képesítés koragyermekkori tanulmányok terén. Az idősebb munkatársak esetleg nem rendelkeznek képesítéssel	2-6		Nem			
Hol- landia	Leraar basisonderwij	3 éves felsőfokú szakképzés – B-típusú	4-12	Basischool	Igen	25% az ált. iskolában, de kevés férfi dolgozik a 4-6 évesekkel	Decentralizált, az önkor-mányzatok szervezik	100%
	Leidster kinder centra	2 éves képzés 18 éves kor fölött	0-4	Kinderopvang	Nem			
Ír- ország	Tanító	3 éves felsőfokú A-típusú – alsó fok speciali-zációval	4-12	Iskolák	Igen	Kevesebb, mint 1%		100% cc. 60%
	Gyermekgondozó asszisztens	Sokféle variáció – sok képesítés nélküli						
Kana- da	Tanító	4 éves felsőfokú A-típusú (kivéve PEI)	0-5/5-10	Óvoda, óvoda előtti és általános iskola	Igen	2%	A tanítóknak biztosítják	
	Koragyermekkori nevelő	2 éves koragyermekkori nevelő, B-típusú	0-12	Gyermekgondozás, bölcsőde, iskola-előkészítő	Nem			

7.1 táblázat A kora gyermekkori intézmények képzett munkatársainak helyzete folytatás

	A munkatársi gárda fő típusa	Eredeti képzettség	Lefedett korcsoport	Fő munkaterület	Az általános iskolában dolgozik?	Férfiak aránya a koragyermekkori szolgálatokban (%)	Szolgáltatón belüli továbbképzési lehetőségek	Fizetés az általános iskolai tanítók fizetésének %-ában
Korea	Óvodai tanító A Óvodai tanító B Gyermekgondozó	4 éves felsőfokú A-típusú 2 éves felsőfokú B-típusú 1 év középiskola után	3-6 0-6 0-6	Óvodák Gyermekgondozó intézmények <i>Hakwon</i> (magán tanuló akadémiák)	Nem		A regionális tanárközpontok ajánlják minden óvodai tanítónak és gyermekgondozó tanítónak	
Magyarország	Óvodapedagógus Gondozó	3 éves felsőfokú képesítés 3 éves középiskola utáni szakmai képzés – speciális képesítés	0-7 0-3	Óvoda (3-6). A munkatársi gárdának több mint kétharmadának felsőfokú képesítése van, a többiek képzett asszisztensek Bölcsőde (3 év alatt). A munkatársak több mint 90%-a képzett				
Mexikó	Docentes vagy koragyermekkori tanítók Gyermekgondozó munkatársak	Egyetemi képesítés A-típusú – <i>licenciatura</i> Többnyire képesítés nélküliek vagy a szolgáltatón belül kapnak képzést (<i>Madres Comunales</i> – közösségi anyák). Az integrált gyermekközpontokban sokféle egészségügyi és szociális gondozási képesítéssel dolgoznak.	3-6 0-3	<i>Educación preescolar</i> <i>Educación inicial</i>	Nem		Számos finanszírozott nap/év, kötelező minden évben 3 nap szakmai fejlődés	
Németország	<i>Erzieherinnen</i> (óvodapedagógus) <i>Kinderpflegerinnen</i> (gyermekgondozó)	2 éves szakképzés 18 éves kortól+ 1 év gyakorlat 2 év középfokú szakmai képzés+ 1 év gyakorlat	3-6 0-6	Óvoda, Hort (szabadidő és tanulószoba programok) Krippe (bölcsőde), Hort és óvoda	Nem			
Norvégia	Pedagogiske ledere Assistents	3 éves B-típusú szakmai képzés 2 éves 16 év fölötti terepgyakorlat	1-6 1-6	<i>Barnehaager</i> , szabadidő-központok (cc. a munkatársak 1/3-a felsőfokú képesítéssel rendelkezik) <i>Barnehaager</i> munkatársi gárdájának 2/3-a képesített, sok a képesítés nélküli	Igen, 1-4. osztály 1 éves ráképzéssel	7%	A közszféra munkaszerződésének része a továbbképzési lehetőségekhez való hozzáférésre vonatkozó terv	88-96%
Olaszország	Insegnante di scuola materna Educatrice	4 éves felsőfokú A-típusú Középfokú szakképzés	3-6 0-3	Scuola materna Asili nidi	Nem Nem	Kevesebb, mint 1%	Az önkormányzat vagy az igazgató/szakfelügyelő dönti el	cc. 100%
Portugália	Educadoras de infancia (koragyermekkori tanítók) Educadoras, ápolók és szociális munkások Kisegítő személyzet	4 éves egyetemi vagy politechnikumi Felsőfokú B-típusú szakmai képzettség A képzés most kötelező, de sok a képesítés nélküli	3-6 0-3	<i>Jardim de infância</i> Bölcsőde	Nem	Kevesebb, mint 1%	Minimum 56 óra évente, a regionális tanárképzőközpontok és az egyetemek ajánlják minden tanárnak. Nem kötelező, de szükséges a szakmai előmenetelhez.	100%

7.1 táblázat A kora gyermekkori intézmények képzett munkatársainak helyzete folytatás

	A munkatársi gárda fő típusa	Eredeti képzettség	Lefedett korcsoport	Fő munkaterület	Az általános iskolában dolgozik?	Férfiak aránya a koragyermekkori szolgálatokban (%)	Szolgáltatón belüli továbbképzési lehetőségek	Fizetés az általános iskolai tanítók fizetésének %-ában
Svéd-ország	<i>Lärare</i> (tanítók ³), amelybe tartoznak a <i>Förskollärare</i> (iskolai-előkészítő tanítók) <i>Fritidspedagog</i> (szabadidő pedagógusok) és általános iskolai tanítók <i>Barnskötare</i> vagy gyermek-asszisztensek (teljes jogú tagjai a pedagógiai munkacsoportnak)	3,5 éves egyetemi B-típusú, szakmai képzés felsőfokú A-típusú 2 éves szakmai felsőközépfokú (az iskola-előkészítő munkatársainak kb. 50%-a)	1-7	Az iskola-előkészítők tanítói az iskola-előkészítő intézményekben dolgoznak (a munkatársak 50%-a, a maradék képzett gyermek-asszisztens), nyitott iskola-előkészítő, iskola-előkészítő osztályok és multidiszciplináris munkacsoportok az általános iskolában Minden intézményben	Igen	5%	Decentralizált, az önkormányzatok szervezik	

- 1 A hivatalos szövetségi szolgáltatások kivételével a képesítések és a képesítési előírások különböznek államonként vagy területenként.
- 2 A felsőfokú A-típus az ISCED 5A, a felsőfokú B-típus az ISCED 5B szinttel azonos. A jelentős különbség az, hogy az A-típusú főiskolák esetében a kutatást finanszírozzák és végzésüket megkövetelik.
- 3 A svéd új szakmai képzési rezsimben ezeket a professziókat egy „új tanító” munkakörben foglalták össze, mely az 1-12 éves korú gyermekek nevelésére szakosodott. Az új képzésben közös alapozás után a hallgatók specializálódnak általános iskolai tanításra, iskola előtti tanításra, szabadidő pedagógiára. A vegyes munkacsoportok (beleértve a gyermek-asszisztenseket) most együtt dolgoznak a különböző korcsoportokkal, amikor különböző kompetenciákra van szükség.

Forrás: OECD Országjelentések; Oberhuemer és Ulrich (1997).

Mindazonáltal a kormányok gyakran tartanak attól, milyen finanszírozási következményekkel jár, ha képzettséget követelnek a munkatársaktól. A magasabb képesítés nyomán magasabb bérelvárások keletkeznek, ami viszont növeli a szolgáltatások költségeit. Bár erős bizonyítékok szólnak a mellett, hogy a jobb képzési és képesítési szint javítja az interakciók és a pedagógia minőségét a koragyermekkorai szolgáltatásokban (hasonló bizonyítékok vannak a tanárképzés vonatkozásában is, lásd: OECD, 2005), a kormányok hajlamosak megkérdézni, hogy erre kell-e költeni a rendelkezésre álló közpénzeket? A kérdés felmerült például 2005-ben Kaliforniában is, egy univerzális iskola előtti rendszer bevezetéséről folyó vitában, ahol az az elképzelés fogalmazódott meg, hogy a koragyermekkorai szolgáltatásokban az alapfokú oktatásban tanítókkal azonos képzettségű – négy éves felsőfokú képzésben szerezhető, tanítói képesítéssel rendelkező – munkatársak dolgoznának. Egy kutatócsoport, Fuller, Livas és Bridges (Fuller *et al.*, 2005) a mellett érvelt, hogy Kalifornia jelenlegi helyzetében – amikor súlyos szolgáltatási hiányok vannak, és sok szerény jövedelmű család csak a gyenge minőségű szolgáltatásokat tudja elérni – jobb lenne először csak egy kétéves főiskolai képesítést elvárni. A megspórolt közpénzt azután azoknak a családoknak a támogatására lehetne költeni, akik nem tudják megfizetni a jó minőségű szolgáltatásokat. Az OECD országok koragyermekkorai szolgáltatásaiban dolgozó munkatársak helyzetéről szóló rövid áttekintés segíthet e kérdéseket kontextusba helyezni.

2. Munkakörök a koragyermekkorai szektorban

Ahogy a 7.1. táblázat láthatjuk, az országok a koragyermekkorai szolgáltatások munkaerő-ellátásával kapcsolatban alapvetően kétféle megközelítést alakítottak ki:

- *A kettéosztott rezsimmel* (gyermekgondozás/korai nevelés-oktatás) *rendelkező országokban* a képesített nevelők a korai nevelés/oktatás területén dolgoznak, a 3 évesnél idősebb gyermekekkel¹, míg a gyermekgondozási szektorban (a 0-3 éves korúaknak nyújtott szolgáltatásoknál) alacsonyabban képzett, vegyes munkatársi gárda dolgozik. A korai nevelésben széles körben érvényesül az a trend, hogy legalább három éves felsőfokú képzésben szerzett (általában pedagógusi) képesítése legyen azoknak a vezető szakembereknek, akik az elsődleges felelősséget viselik a gyermekekért. Ezek a pedagógusok gyakran az általános iskolai tanítók képzésének részeként szerzik meg a képesítésüket (Franciaország, Írország, Hollandia), és előfordulhat, hogy nem szereznek behatóbb ismereteket vagy megfelelő bizonyítványt a koragyermekkor területén. A kisebb gyermekeknek szóló szolgáltatások esetében nehéz meghatározni, hogy általában milyen képzettséggel rendelkeznek azok a munkatársak, akik közvetlenül a csecsemőkkel és a 2-3 éves gyermekekkel foglalkoznak. Sok országban a gyermekgondozási szolgáltatások máig is hierarchikusan szerveződnek, néhány szakemberrel (főleg képzett ápolókkal), akik a többségben lévő kisegítő munkatársakat irányítják, utóbbiak gondozzák a gyermekeket és ők vannak közvetlen kapcsolatban velük.²
- *Az 1-6 éveseknek integrált szolgáltatásokat nyújtó országokban* elsősorban olyan munkatársakat alkalmaznak, akik az 1-6 éves korosztály teljes spektrumával foglalkoznak. Felsőfokon képzett pedagógusok vagy kisgyermeknevelők dolgoznak a különböző korú gyermekekkel. A képzett asszisztensek – akiknek elsődleges feladata a gondo-

zás – együttműködnek a pedagógusokkal. Nem kisegítőknak, hanem a munkacsoport egyenlő és értékes tagjainak tekintik őket (Martin-Korpi, 2005).

A munkakörök típusai

A bonyolult helyzetet egyszerűbben leírva: alapvetően három típusba sorolhatók azok a szakemberek (lásd a 7.2. táblázat) akik a koragyermekkorai nevelési intézményekben dolgoznak (Oberhuemer és Ulich, 1997; Oberhuemer, 2000, 2005), mellettük sokféle gyermekgondozót és kisegítőt alkalmaznak.

A koragyermekkorai szakemberek (pedagógusok) (Oberhuemer [2004] a „koragyermekkorai pedagógus” terminust részesíti előnyben). Ez a munkakör megtalálható Ausztriában, Belgiumban, a Csehországban, Finnországban, Magyarországon, Olaszországban, Mexikóban és Svédországban. Jelentős eltérések vannak a korai nevelés terén ezekben az országokban a munkakörök, illetve a képzés tekintetében, de közös jellemző, hogy kifejezetten kisgyermekkel, az iskolába lépés előtti három vagy több évben folytatott munkára kaptak képzést. Általában a koragyermekkorai nevelés szakemberei csak a koragyermekkorai intézményekben dolgoznak, egész napos és egész éves munkarendben, kivéve Belgiumot, Olaszországot és Mexikót, ahol csak az iskolaév folyamán vannak nyitva a szolgálatok. Amennyiben felsőfokú diplomájuk van (ami nincs Ausztriában és a Csehországban), akkor a koragyermekkorai szakemberek nagyjából hasonló, vagy valamivel kevesebb bért kapnak, mint az általános iskolai pedagógusok.

7.2. táblázat A koragyermekkorai nevelés területén dolgozó szakemberek leegyszerűsített típusai

Profil	Ország	Képzés
Koragyermekkorai szakemberek, (pedagógusok vagy tanítók)	Ausztria, Belgium, Csehország, Finnország, Magyarország, Mexikó, Olaszország és Svédország	Felsőfokú, kifejezetten az 1-6 vagy 3-6 éves gyermekek nevelésére és gondozására szóló képesítés, kivéve Ausztriát és a Csehországot,
Tanítók (koragyermekkorai vagy alsó tagozatos)	Ausztrália, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Írország, Kanada, USA	Felsőfokú, dominánsan az alapfokú oktatásra szóló képesítés
Szociálpedagógusok	Ausztria, Dánia, Finnország, Németország és Norvégia	Felsőfokú diploma vagy képesítés a szociálpedagógiai gondozásra, és speciális képzés a korai nevelésre és gondozásra

Ausztriában, a Csehországban, Finnországban, Magyarországon és Svédországban a koragyermekkorai szakemberek szemléletét pedagógiai fogalmak alakítják, azaz a gyermekkel folytatott interakciót a gondozás, a nevelés és az oktatás együtteseként szemlélik:

“A pedagógus a gyermekkel holisztikus szemléletű munkát folytat, azaz egyszerre dolgozik a gyermek testével, elméjével, érzelmeivel, kreativitásával, történetével és társadalmi identitásával. Nem a gyermek érzelmei a fontosak, mint a pszichoterápiás megközelítésben; nem csak a teste, ami az orvosok érdekeltségi területe; és nem csak a gyermek elméje, amivel a hagyományos oktatás foglalkozik” (Moss és Petrie, 2002).

A hangsúlyt az olyan nevelők képzésére teszik, akik érzékenyen támogatják a gyermekek tanulási pályáját (egyéni és csoportban), tudományos módszerekkel vizsgálják a saját gyakorlatukat és reflektálnak arra.

Iskola előtti/általános iskolai tanító (vagy óvodai/iskola előtti tanítók Ausztráliában, Kanadában és az Egyesült Államokban). Az iskola előtti szolgáltatások munkatársai általában azonos szinten és ugyanabban a képzésben szereznek képesítést, mint az alap-

fokú oktatásban tanítók. Ezt a munkakört megtaláljuk Ausztráliában, az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Hollandiában, Írországon és Kanadában.⁴ Ezekben az országokban a korai nevelés elsődleges célja az iskolaérettség, az iskola előtti csoportokban tehát az írás-olvasás és a számolás előkészítésére fektetnek hangsúlyt, nagy- vagy kiscsoportos módszerekkel dolgoznak. A tanítók az osztályukba tartozó gyermekekért csak iskolaidőben és a tanév folyamán felelősek.⁵ Ezen országok némelyikében – például Franciaországban, Hollandiában és Írországon – a koragyermekkorai szolgáltatásokban dolgozók a koragyermekkorai nevelés mellett általános iskolai módszerekre és pedagógiára is kapnak képesítést. Más országokban – Ausztráliában, Kanadában, az USA-ban – alaposabb képzést kapnak a koragyermekkorai nevelés elméletéből és módszertanából, de a képzés az általános iskolai tanítóképzés része, és – azt mondják – nem nyújt elégséges felkészítést a korai évekre (AACTE, 2004). Az óvodapedagógusok (kindergarten teachers) az óvodai nevelésre és az általános iskola első osztályaiban, harmadik osztályig való tanításra kapnak képesítést, de képesítésük kiterjeszthető az összes általános iskolai osztályban való tanításra. A nemzeti vagy állami tantervek általában az iskola-előkészítő (pre-primary) osztályokra vonatkoznak, bár a részletes tartalmat általában csak azokon a tanulási területeken határozzák meg, amelyeket az iskolaérettség szempontjából fontosnak tekintenek. Az OECD 2004-ben végrehajtott informális felmérése szerint az iskola előtti szolgáltatásokban dolgozó tanítók bérezése megegyezik az általános iskolai tanítókéval, vagy csak kicsivel marad az alatt.

Szociálpedagógus. A szociálpedagógus kompetenciaterülete tágabb, mint a koragyermekkorai szakembereké, és rendszerint sokféle, az óvodán kívüli intézményben folytatott munkára is kapnak felkészítést, leginkább ifjúsági munkára és idősellátásra. A szociálpedagógiai tradícióban – ahogy Dániában, Finnországban,⁶ Németországban és Norvégiában⁷ láthatjuk – fontos választható szakirány a kisgyermekek gondozása, nevelése és tanulása. A szociálpedagógust arra készítik fel, hogy a korai tanulást szélesebb összefüggésben lássa, és arra is, hogy a koragyermekkorai nevelés és gondozás szerepét tágabb társadalmi kontextusban is megértse. A koragyermekkorai szolgáltatásokat egyszerre tekintik a kisgyermekek nevelésének és a családok szociális támogatásának. Oberhuemer és Ulich (1997) szerint a szociálpedagógus szakmai szerepe a „társadalmi hálózatok szakértője, világos edukatív funkcióval”. Az edukatív funkcióba beletartozik az is, hogy a szociálpedagógus koragyermekkorai intézményt szervez, gondozási és tanulási célból, valamint irányítja az intézmény nevelési tervének kidolgozását is. A nevelési terv kidolgozását a nemzeti pedagógiai keret alapozza meg, és a résztvevő gyermekek szüleivel történő konzultáció során alakítják ki. A szociálpedagógusok arra is felkészültek, hogy hozzájáruljanak a családi napközik gondozóinak szakmai fejlődéséhez, és tanácsadó szolgáltatást nyújtsanak nekik. A szociálpedagógusok fizetése kissé alatta marad az alapfokú oktatásban dolgozókéval, és mind a napi, mind az éves munkaidőjük jelentősen hosszabb azokénál.

Szabadidő-pedagógus. A teljes képhez hozzátartozik, hogy új munkakör van kialakulóban az északi országokban, a szabadidő-pedagógusé, aki az óvodákban, iskolákban és az iskolán kívüli ellátásban dolgozik, 1-12 éves korú gyermekekkel, illetve néhány országban – például Dániában – kamaszokkal és idősekkel is.⁸ Feladatuk a gyermekek szabadidős tevékenységének szervezése, irányítása, melynek során együtt dolgoznak a koragyermekkorai nevelés szakembereivel, valamint az iskolai tanítókkal. A szabadidő-pedagógusoktól ma még csak Svédországban várnak el kötelezően felsőfokú képesítést,

de képzésük terén érdekes kezdeményezéseket láthatunk más északi országokban, valamint Belgiumban és az Egyesült Államokban is. A szabadidő-pedagógusok fizetése Dániában és Svédországban nagyjából hasonló az alapfokú oktatásban dolgozó pedagógusokéhoz, más országokban viszont gyakran elmarad azokétól, ami a képesítés hiányának, az alkalmi munkavégzésnek, vagy e szolgáltatások rossz szervezésének tudható be.

Munkakörök a gondozási szektorban

Nem könnyű megállapítani, hogy elsősorban milyen szakembereket alkalmaznak a gyermekgondozási szolgáltatásokban, legyen szó akár az állami, akár a magán szektorról. Különböző munkatársakat foglalkoztatnak, jelentős részük kisegítő feladatokat végez, kevés fizetésért; talán mivel munkáját elsősorban fizikai gondozásnak tekintik, amit a nők képzettség nélkül is el tudnak látni. Hasonló helyzet tapasztalható a kettéosztott rendszerekben, ahol általában sok képesítés nélküli, rosszul fizetett nőt alkalmaznak a gyermekgondozásban. Az alacsony képzettségi szint összefügghet azzal is, hogy nincs egy olyan keret, amelyben világosan összekapcsolódna a készségek fejlődése és a szakmai előmenetel.

A gyermekgondozók

A gyermekgondozók képesítése jelentős mértékben különbözik az egyes országokban és a különféle szolgáltatásokban. A kettéosztott rendszerekben nem alakult ki a cseccsemőkkel és bölcsődés korú gyermekekkel foglalkozók egységes munkaköre. Ez valószínűleg annak tudható be, hogy e munkát elsősorban gondozási tevékenységnek, vagy az egészség megőrzésével és a higiénéjével kapcsolatos kérdésnek tekintik, amit csoportos formában valósítanak meg. Az integrált szolgáltatási rendszerű országokban a gondozók munkafeltételei lényegesen jobbak, mivel általában gondolnak rá, hogy világos professzionális profilt írjanak le, melybe beletartoznak a rögzített fizetések és munkafeltételek. A legtöbb országban a vezető gyermekgondozók rendelkeznek szakmai képesítést nyújtó bizonyítvánnyal, rendszerint gyermekápolók (felső középfokú szakképzettség), bár sok országban vannak speciális képesítéssel rendelkező munkatársak is, érettségi utáni egy vagy két éves felsőfokú szakképzéssel. Franciaországban például kötelezővé tették a nagy bölcsődei szolgáltatóknak, hogy koragyermekkorai nevelőket alkalmazzanak (*éducateurs de jeunes enfants*), az egyetemi alapfok elvégzése utáni, 27 hónapos szakképzéssel és legújabbban szakvizsgával (*licence*) vagy 3 éves egyetemi képzéssel. Koreában és Ausztráliában a gyermekgondozási szolgáltatások vezetői jellemzően két év alatt megszerezhető, a koragyermekkorai tanulmányok területén szerzett főiskolai bizonyítvánnyal rendelkeznek. Írországban 2002-ben szintén bevezettek egy olyan képesítési rendszert, melyben összehangolták az alap- és továbbképzést, meghatározták a központi értékeket, a foglalkozási profilokat és a szakmai sztenderdeket. A bérezés területén jelentős eltérések vannak az egyes országokban, de számításaink szerint a kezdő gyermekgondozók fizetése 50-70%-a a tanítók kezdő fizetésének.

Kisegítő munkatársak

Sokféle típusú, különböző szintű képzettséggel rendelkező kisegítő munkatárs dolgozik az intézményekben. Azokban az országokban, ahol a kormány nem foglalkozik a korai neveléssel és a finanszírozás alacsony szintű, a gyermekgondozó szolgáltatások kisegítő munkatársai esetleg csak egyéves, 16 éves kor fölött megszerezhető szakmai

képesítéssel rendelkeznek, vagy olyan nőket vesznek fel, akik nem rendelkeznek képzettséggel a területen, alacsony fizetéssel alkalmazzák őket, és rosszak a munkakörülményeik. A kutatások azt bizonyítják, hogy a kisegítő munkatársak alacsony képzettség-képzettségének következményei vannak, mivel a gyermekek jobb nyelvi készségeket sajátítanak el a jól képzett munkatársakkal rendelkező koragyermekkorai intézményekben (Shonkoff és Philips, 2000; EPPE, 2004). Azokban az országokban, ahol a kormány erőteljesen támogatja a korai nevelést és gondozást, a kisegítő munkatársak jobban képzettek, és a képzett pedagógusokkal együtt, munkacsoportokban dolgoznak. Svédországban például a koragyermekkorai nevelés és gondozás területén a kisegítők vagy asszisztensek szintén képesítéssel rendelkeznek, hasonlóval, mint az osztrák óvodákban dolgozó, vezető szociálpedagógusok vagy a holland vezető gyermekgondozók, azaz felső középfokú hároméves szakképzettséggel.

Gondozók a családi napköziben

A családi napközi a 3 év alatti gyermekek gondozásának domináns formája olyan, egymástól jelentősen különböző országokban, mint Ausztria, Belgium/Flandria, Dánia, Finnország, valamint az Egyesült Királyság, Kanada, Írország és az USA. Az országok első csoportjában a családi napközik jól szabályozottak és az állami koragyermekkorai rendszerbe integráltan működnek (Ausztriában nem minden tartományában). Finnországban például a gyermekfelügyelőknek megfelelő képzettséggel kell rendelkezniük, de a gyakorlatban képzésük hossza és tartalma igen változatos. 2000-ben az Oktatás Nemzetközi Bizottsága a gyermekfelügyelők új, kompetencialapú képzésére vonatkozó ajánlásokat fogalmazott meg (Further Qualification for Child Minders, 2000). A képesítési előírások szigorúak (talán a legszigorúbbak az OECD országok körében), de a gyakorlatban a képzés hossza a gyermekfelügyelő kompetenciájának és munkatapasztalatainak megfelelően változhat. A képzés iskolákban folyik, ahol egy kompetencia teszt alapján egyéni tanulási tervet dolgoznak ki minden hallgatónak. A megszerzett képesítéssel további, felső középfokú vagy felsőfokú tanulmányokat lehet folytatni. Ausztriában a családi napköziket szintén a tartományi szövetségek szervezik, és nem csak működési engedéllyel kell rendelkezniük, hanem a munkatársaknak alapképzési kurzusokon is részt kell venniük, ahol olyan tárgyakat tanulnak, mint a személyes fejlődés és kommunikáció; fejlődépszichológia és pedagógia; a napközi gondozás speciális módszertana; háztartásmenedzsment; elsősegély-nyújtás és baleset-megelőzés; szervezés és a törvényi szabályozás alapjai (Austrian Federation of Foster Parents, Adoptive Parents and Childminders' Association, 2004). Más országokban azonban a családi napköziben dolgozó gondozók minimális vagy semmiféle képzettséggel sem rendelkeznek a korai nevelés és gondozás területén. Gyakran a gyermekgondozási szektor túlnyomórészt működési engedéllyel nem rendelkező szolgáltatókból áll, bár a gyermekfelügyelők egyesületei erősen ösztönzik tagjaikat, hogy szerezzenek szakképesítést a korai nevelés és gondozás területén. Az OECD országokban 2004-ben végzett felmérés szerint a családi napközik felügyelete ezekben az országokban gyakran hiányzik (lásd a 6. fejezetben a 6.1. táblázatot). Ha ellenőrzik is őket, a szakfelügyelők gyakran az alapfokú oktatás vagy az egészségügy területéről jönnek, és így csekély vagy éppen semmiféle tudással sem rendelkeznek a koragyermekkorai pedagógia területén, vagy nem tudják, milyen speciális problémákkal kell megküzdíteniük a családi napközit működtetőknek.

Érdemes megkülönböztetni az önkormányzati vagy intézményi keretben működő családi napköziket azoktól, amelyek önfoglalkoztató ellátóként működnek. Az önfoglalkoztatók között vannak regisztrált családi napközik, amelyek előírások szerint működnek, de sok országban a magán szolgáltatók nagy többsége mindenféle külső ellenőrzés nélkül dolgozik. Belgiumban úgy vetettek véget ennek a gyakorlatnak, hogy megtagadták az adókedvezményt és a gyermekgondozási támogatást azoktól a szülőktől, akik nem regisztrált napközi gondozót vesznek igénybe. Amennyiben a családi napközik az önkormányzathoz tartoznak, a működtető vagy az értük felelős intézmény rendszerint biztosít valamiféle képzést a gondozóknak (néha kötelezően, mint Franciaországban), garantálja a megélhetési jövedelmet és az egészségbiztosítást. Dániában a családi napközi munkatársai az önkormányzathoz tartoznak, a helyi óvodában képezik ki őket, hetente vagy kéthetente megbeszéléseket rendeznek nekik (ami lehetővé teszi, hogy a családi napközit igénybe vevő gyerekek is részesüljenek az óvoda forrásaiból), és bízvást tekinthetők szakembereknek, különösen vidéken. Ők valójában önkormányzati alkalmazottak, és az önkormányzat nem csak a fizetésüket és a társadalombiztosításukat garantálja, hanem el is osztja a gyerekeket az egyes családi napközik között.

3. Milyen szakemberek dolgozzanak a koragyermekkorai szolgáltatásokban?

A különböző szektorokban lévő munkakörök közötti jelentős eltérések ráirányítják a figyelmet arra, hogy megegyezésre kell jutni a koragyermekkorai nevelők munkakörét és speciális képzését illetően. Ha a koragyermekkorai szakember munkaköréhez a szociális gondoskodással és a jólléttel kapcsolatos feladatok is hozzátartoznak, ha nem oktató, de mégis a gyermekek tanulására összpontosít, akkor – úgy tűnik – tovább kell gondolkodnunk azon, hogy milyen legyen ez az új munkakör és milyen képzés szükséges hozzá. Erre a következtetésre jutott az Egyesült Királyság Oktatási és Képzési Minisztériuma (Department for Education and Skills), amikor megkísérelte integrálni a gyermekgondozási és a korai nevelési szolgáltatásokat, valamint a gyermekjóléti szociális munkát, és megpróbálta lebontani a szervezeteket és hivatásokat elválasztó korlátokat. A projekt a koragyermekkorai rendszer nagy ívű reformjának része, ami a koragyermekkorai nevelés és gondozás területén az első OECD áttekintés óta az egyik legjelentősebb projekt.

„A gyermekgondozás tíz éves stratégiájában fogalmazódott meg, milyen jövőt képzelsz a kormány az ország gyermekgondozási szolgáltatásainak. Célja, hogy az egyik legjobb legyen a világon, jól képzett munkaerővel és több szakképzett dolgozóval, a napközbeni ellátás területén is. A stratégia szerint radikális reformra van szükség a koragyermekkorai szolgáltatások (és tágabban a gyermekgondozás) munkatársaival kapcsolatosan, mivel nagyrészt rajtuk múlik, hogy milyen lesz az ellátás minősége. Az Iskola Előtti Nevelés Hatékony Ellátása Projekt (Effective Provision of Pre-School Education Project – EPPE) eredményeiből tudjuk, hogy minél jobb minőségű a gyermekgondozás, annál inkább elősegíti a gyermek fejlődését” (DfES, 2005a).

Mivel jelenleg nincs elegendő nevelő vagy magasan képzett munkatárs a koragyermekkorai szolgáltatások területén – különösen a magán, civil és független intézményekben – az Egyesült Királyságban, a legfőbb ideje, hogy átgondoljuk a munkatársak szerepét, meghatározzuk, milyen foglalkozású legyen a legfontosabb szakmai szereplő, aki körül gondozókból, asszisztensekből és más munkatársakból multidiszciplináris munkacsoport jöhet létre. A dokumentum szerint a szektor egészében közös kulcskompetenciákat (készségeket és tudásokat) tartalmazó, egységes képesítési rendszert

fognak használni. A stratégia alkotói azt is leszögezik, hogy a projekt előrehaladása érdekében három ügyben kell döntést hozni. Először is el kell döntení, milyen lenne a legmegfelelőbb modell. Képzett pedagógusok, vagy más, a gyermekfejlődés területén megfelelően képzett szakemberek lennének a legfontosabb szakmai szereplők? Másodszor, megfelelő számú szakembernek kell rendelkezésre állnia a szektor szakember-szükségletének kielégítésére. Harmadszor, ösztönözni kell szektor valamennyi ellátóját arra, hogy szakembereket alkalmazzon, és ehhez biztosítani kell, hogy a képzett munkaerő alkalmazásával járó magasabb béreket ki tudják fizetni. A kormány – áttekintve a vezető professzióval kapcsolatos modelleket Európa más országaiban – láthatóan az „új” tanár vagy a „pedagógus” mellett döntött, mivel két olyan modell van (lásd lentebb), ami alkalmas lehet arra, hogy a megreformált koragyermekkorai szolgáltatásokban –, amelynek keretében 2010-re Nagy-Britannia-szerre 3500 sokfunkciós gyermekintézményt hoznak létre – fontos szerepet kapjon. A konzultációs dokumentum szerint „különösen a pedagógus holisztikus munkamódja látszik megfelelőnek, tekintetbe véve, hogy a gyermekeknek szóló szolgáltatásokat egyre inkább integráltan szervezik, például gyermekközpontokban”.

- *A pedagógiai modell* – melyet a jelentés a legjobbnak tart – lényegében megegyezik a képzett szociálpedagógus szerepkörével. Dániában és más országokban a koragyermekkorai intézményekben többnyire szociálpedagógusok dolgoznak, akiknek a képzése az iskolán kívüli más területekre is kiterjed, ilyen az ifjúsági munka, a gyermekotthonok és a nevelőszülői gondozás, az idősellátás, valamint a súlyos fogyatékkal élőknek nyújtott szolgáltatások. A pedagógusok nem tanárok, de megkülönböztető identitással rendelkeznek: a gyermekekkel kapcsolatban pedagógiai fogalmakban gondolkodnak; munkájukban a gondozás, a nevelés és a tanulás egyforma súllyal szerepel. Számukra a koragyermekkorai intézmény nem a kicsik iskolája, hanem szocioeducációs központ, olyan hely, ahol az emberi kapcsolatok és a tanulás a társadalmi interakció eredménye. Filozófiájuk szerint a koragyermekkorai intézménynek – a szülőkkel együtt – hozzá kell járulnia a gyermekek fejlődéséhez és jóllétéhez, amit általában úgy fogalmazzak meg, hogy a gyermekek megtanulnak a társadalomban élni, valamint elsajátítják a társadalom alapértékeit, köztük az autonómia és a függetlenség tiszteletét. Ez olyan megközelítés, amelyben fontosabb szerepet játszik a család és a társadalmi élet, mint az oktatás (Lund, 2005). Boddy és szerzőtársai (2005) szerint a szociálpedagógia „szilárd alapot nyújt egy olyan, a gyermekekkel és fiatalokkal kapcsolatos szemlélethez, mely magába foglalja az aktív állampolgáriság, a jogok és a részvétel ideáljait, valamint megalapozza a gyermek és családja egészével folytatott munkát”.
- *Az „új tanár” vagy „koragyermekkorai szakember” modell szintén használja a „pedagógiai” megközelítést* (gondozás, nevelés és tanulás) a gyermekkel kapcsolatban. Svédországban a koragyermekkorai szolgáltatásoknak az oktatásba való 1996-os integrációját követően a pedagógusi hivatás továbbra is létezett a 2001-es reformig, amikor egyesítették azt a szabadidő-pedagógiával és az általános iskolai tanítással, és egységesen „tanári” hivatásnak nevezték. Az egységes professzió elsajátításához 18 hónapos közös alapképzést kell végezni felsőfokon, amit további két éves, intenzív szakirányú képzés követ a saját területükön. Ez a nyilvánvaló erőssége ennek a sajátos munkakörnek, hiszen a gyermekfejlődés és a pedagógia intenzív tanulmányozása az iskola

előtti szolgáltatások munkatársainak képzéséből gyakran hiányzott az Egyesült Királyságban éppúgy, mint más országokban. A végzés után mindhárom csoport képviselői együtt dolgoznak az iskola előtti szolgáltatásokban, az iskola-előkészítő, valamint az általános iskolai osztályokban, továbbá a szabadidős szolgáltatásokban, és minden esetben az kapja a vezető pozíciót, aki az adott területen szerzett speciális képzettséget. A képzés integrációja a gyermekek érdekeit szolgálja, hiszen integrálja a gyermek oktatási pályáját a gondozással a rendszer minden szintjén, minden tevékenység ugyanazon a helyen történik, munkacsoportban dolgozó szakemberek közreműködésével, a rendszer egészében, 1 éves kortól 16 éves korig. A gyermek napja is integrált, hiszen a nevelők azonos munkacsoportja (iskola előtti és általános iskolai tanárok és szabadidő-pedagógusok) nap, mint nap együtt dolgozik ugyanabban az intézményben, az óvodától a középiskoláig egységes curriculum szerint. Az innováció hatását még túl korai lenne vizsgálni.

Ebben a stádiumban még nehéz előre jelezni, hogy melyik profil fog elterjedni az Egyesült Királyságban. Az angolszász világban nagy hangsúlyt helyeznek a szolgáltatások oktatási szerepére, illetve a tanítási feladatra. Új és hatásos nyilvános diskurzus alakult ki az Egyesült Államokban a korai tanulással kapcsolatosan, amiben arra ösztönzik a gyermekekkel foglalkozó szakembereket, hogy hatékonyabban támogassák az iskolai tanulást. Az átfogó EPPE kutatás Angliában – különösen az a fejezet, ami a korai évek hatékony pedagógiájának vizsgálatával foglalkozik (Siraj-Blatchford et al., 2002) – azt mutatja, hogy a hatékony pedagógiába beletartozik a felnőtt és a gyermek bevonása, a kognitív (együttműködő-konstruktív) elköteleződés és az olyan tanítási technikák használata, mint a modellálás, a magyarázat, a kérdezés, valamint a gyermek érdeklődésének a társadalom szempontjából kívánatos tanulási témák felé való irányítása, a gyermek szabad választási lehetőségeinek korlátozása nélkül. Ez az elvárás komoly kihívást jelent a koragyermekkori nevelők számára, hiszen magasra helyezi az elvárásokat, elméleti tudást és a rendszeres szakmai fejlődést követel. A koragyermekkori intézményeknek ugyanakkor reagálniuk kell a változó társadalmi kontextusra – a gyermekszegénység magas szintjére az angolszász világban, a családok és a gyermeknevelés sokkal nagyobb változatosságára; a szociális és pszichológiai támogatást igénylő gyermekek és családok nagy számára; a dolgozó szülők szükségleteire és elvárásaira, és így tovább. A mássággal kapcsolatban, a sajátos környezetekben végzett munka a koragyermekkori nevelés és gondozás szakmai sajátossága, olyan tevékenység, amelyre a hagyományos tanárképzés nem tud megfelelő választ adni. A jövőben a gyakorló szakemberektől el fogják várni, hogy nagyobb szerepet játsszanak a társadalmi kohézió erősítésében, amihez új készségekre, valamint a közösség és a társadalom megértésére lesz a leginkább szükségük.

Sokféle tényezőt mérlegelve kell döntést hozni abban a kérdésben, hogy a koragyermekkori szolgáltatásokban az oktatóé vagy a pedagógusé legyen a meghatározó szerep, de talán nem szükséges az egyik profilt teljesen elfogadni, a másikat pedig elutasítani. Finnországban egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a multidiszciplináris munkacsoportok, melyekbe beletartoznak a középfokon képzett gyermekápolók is, akiket nem asszisztenseknek tekintenek, hanem a pedagógiai (gondozó, nevelő és tanító) munkacsoport teljes jogú tagjának. Talán minden országban el lehet képzelni, hogy a munkacsoportok profilját a környezet szükségleteinek megfelelően alakítsák ki: a hátrányos helyzetű, multikulturális környezetben kevesebb gyermek jusson egy munkatársra, legyen több szociálpedagógus, gyógypedagógus, olyan munkatárs, aki érti az

adott kisebbség nyelvét. A többségi kerületekben több gyerek juthat egy felnőttre, dolgozhat több „új tanító” (aki az 1-6 éves korosztály gondozására, nevelésére és tanítására képzett, beleértve a magas szintű nyelvi és projekt munkát is), és legalább egy szociálpedagógus. A képzett gyermekápolók fontos tagjai a pedagógiai munkacsoportok mindkét típusának. A Reggio Emilia iskola előtti programban alkalmazott munkaköröket szintén érdemes figyelembe venni, ilyen a minden programban megtalálható atelierista, aki a tanítókkal és a gyermekekkel az önkifejezés materiális formáin dolgozik, és a pedagógista, aki több iskolában dolgozik, feladata a dokumentáció alapján a különböző iskolák közötti, dialóguson alapuló minőségfejlesztés ösztönzése.

4. Alap- és továbbképzés

A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) leírta a szakmai alapképzési programok tartalmát, és rámutatott a képzés néhány hiányosságára, mint amilyen a szülőkkel vagy a csecsemőkkel és az 1-3 éves korú gyermekkel folytatott munka, a kétnyelvű/multikulturális és gyógypedagógiai oktatás, továbbá a kutatás és az értékelés. A kettéosztott rendszerekben a 0-3 éves korúakkal dolgozó vezető gyermekgondozók rendszerint középfokú (Ausztria, Csehország, Németország⁹) vagy főiskolai B-típusú illetve hasonló szintű (Ausztrália, Hollandia, Korea, USA Head Start, stb.) képzettséggel rendelkeznek. Ezzel ellentétben a 3-6 éves korúak nevelőinek szakmai felkészítése egyre inkább az egyetemi tanszékek vagy felsőfokú képesítést nyújtó főiskolák feladata. Napjainkban csak Ausztriában (valamint kisebb mértékben a Csehországban és Németországban) képezik a 3-6 évesek szolgáltatásainak vezető szakembereit középfokon. A koragyermekkori nevelők egyetemi képzését részben azért nem kívánják bevezetni, mert tartanak attól, hogy a felsőfokon képzett koragyermekkori pedagógusok alkalmazása megemelné a szolgáltatás költségeit. A koragyermekkori szakemberek tapasztalt képzői ezekben az országokban szintén tartanak attól, hogy az egyetemi képzés esetleg túl elméleti jellegű lenne, vagy nem a tapasztalati, vagy együttműködésen alapuló tanulásra helyezné a hangsúlyt, ami a kisgyermekekkel végzett munkához a leginkább megfelel. A szakértők rámutatnak arra, hogy számos kiváló tantervvel rendelkező iskola ragaszkodik a saját továbbképzéséhez – még a koragyermekkori tanulmányokra szakosodottak esetében is – annak érdekében, hogy az új nevelők jól megértsenek egy sajátos curriculumot, és munkájukat bizonyos elvek irányítsák, ilyenek például a Montessori és a Froebel, a Reggio Emilia iskolák Olaszországban; a High/Scope vagy a Bright Start az Egyesült Államokban; a Piramide vagy a Kaleidescope Hollandiában; a Freinet Belgiumban.

A szakmai fejlődéssel és a továbbképzésben való részvétellel kapcsolatos lehetőségek nagyban különböznek az egyes országokban, illetve a kettéosztott rendszerekben attól is függenek, hogy valaki a gondozási vagy a nevelési szolgáltatásokban dolgozik. A gyermekgondozási szektorban dolgozó, legalacsonyabb alapképzettséggel rendelkező munkatársnak van a legkisebb lehetősége a továbbképzésben való részvételre, ahogy azt a családi napközis munkatársaival kapcsolatban már említettük. A másik oldalon Belgiumban, Magyarországon és Olaszországban a nevelők munkaidejük 10%-át tölthetik a gyerekektől távoli munkával, amibe beletartoznak a saját szakmai fejlődésüket szolgáló tevékenységek is. Koreában törvény írja elő, hogy az önkormányzatoknak a munkatársak szakmai továbbképzéséből minimum hány órát kell finanszírozniuk, az óvodapedagógusoknak például három év alatt 80 óra továbbképzésen kell részt venniük, hogy emeljék képzettségi szintjüket, a gondozásban dolgozóknak pedig 40 órát kell kötelezően továbbképzéssel tölteniük. Magyarországon minden pedagógusnak köteles-

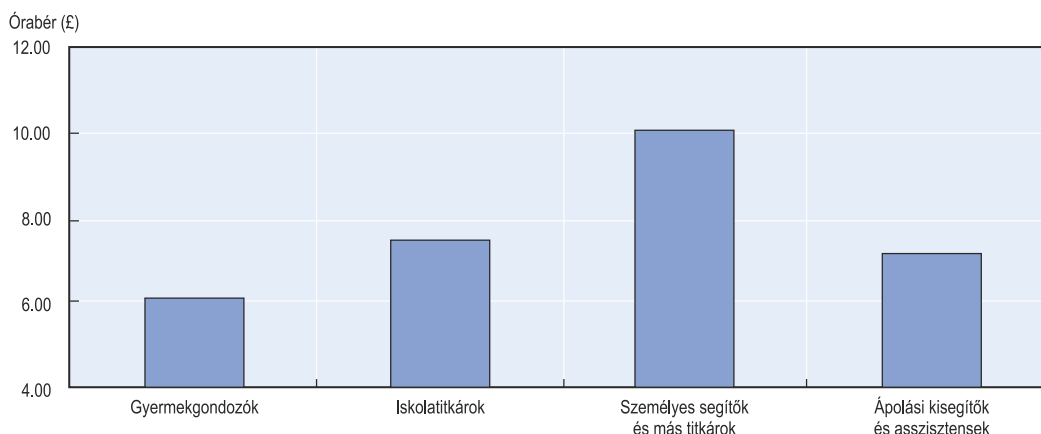
sége hétvévenként 120 óra továbbképzésben részt venni, amit az állam finanszíroz. A szolgáltatások fenntartói – rendszerint az önkormányzatok – szintén gyakran biztosítanak továbbképzési alkalmakat munkatársaik számára. A szakmai fejlődésre lehetőséget adnak azok a tematikus kurzusok is, amelyeket a módszertani központok szerveznek.

5. Bérezés és munkafeltételek

Az alapképzés, a folyamatos szakmai fejlődés és a munkafeltételek – a fizetés, a szabadság, a kontaktórák és a felkészülési idő – a vegyes és a szabad piaci rendszerekben mutatják a legnagyobb változatosságot. A kettéosztott állami rendszerekben a munkafeltételek a 3 vagy 4 év alatti gyermekeket ellátó szolgáltatásokban a legkedvezőtlenebbek. Ahogy Oberhuemer (2005) megjegyzi, „különösen a gyermekgondozás piaci modellje hoz magával erősen differenciált képzettségi, bérezési és foglalkoztatási feltételeket”. Sok települési és civil szervezet – amely része a vegyes rendszernek – szintén súlyosan alulfinanszírozott, és elkötelezettsége ellenére sem képes megfelelő kompenzációt adni a munkatársaknak. A kereskedelmi szektorban néhány vállalat megpróbálja a fizetéseket és munkafeltételeket a piac felső szegmenséhez közelíteni, de – ahogy Brown (2001) megjegyzi – sok cég tudatosan szorítja le a bérköltségeket, és nem törődik a minőséggel, „általában csak az állami engedélyeztetéshez okvetlenül szükséges minimális elvárásokat teljesíti”.

A családi napközikben dolgozók fizetése nagy különbségeket mutat az egyes országokban, és jelentősen befolyásolják a hatályban lévő szabályok. Becslésünk szerint, ha csak a családi napközik nem a gyenge kínálattal és magas kereslettel jellemezhető piacon működnek, a kompenzáció ezen a területen jelentősen elmarad az átlagos családi jövedelemtől. A programok vagy intézmények által támogatott szolgáltatások esetében általában megszabják a szülői térítési díj legmagasabb összegét, és a gondozók alacsony fizetést kapnak, ami gyakran alatta marad a megélhetési bérminimumnak. Németországban például köztudott, hogy a családi napközikben a fizetés nem elegendő a megélhetéshez, és máig is csak a kereső házastárs keresete melletti kiegészítő jövedelemnek számít. Az olyan országokban, ahol a családi napközik nagy része nem rendelkezik működési engedéllyel, a kereslet-kínálat törvényei határozzák meg mind a szülők által fizetendő összeget, mind a gondozó fizetését. A különböző országokból származó adatok rávilágítanak arra, hogy rendkívül nagy különbség van a gyermekgondozók és a tanárok fizetése között. Az OECD országokból 2004-ben gyűjtött információk szerint a gyermekgondozók sok országban alacsonyan képzettek és fizetésük a minimálbér szintje körül van. Angliában például a gyermekgondozó intézményben dolgozók átlagos bruttó órábérére 4,80 GBP és 5,30 GBP között van, miközben egy bölcsődei nevelő és egy általános iskolai tanító óradíja 13,76 GBP körül van. A gyermekgondozó átlagos éves bruttó fizetése 7 831 GBP, az általános iskolai tanítóé 22 662 GBP (Sure Start, 2004). A 7.1. ábra a 2003-as Brit Munkaerő Vizsgálatból (British Labour Force Survey, 2003 - DfES, 2005b) származik.

7.1. ábra A koragyermekkorai szolgáltatásokban dolgozók átlagos óradíja (beleértve a dajkákat, de kivéve a tanárokat) összehasonlítva a hasonló képesítést igénylő foglalkozásokkal

Forrás: Labour Force Surveys, Winter 2003.

Kagan és Rigby (2003) a következő kommentárban élesen veti fel ezt a kérdést az Egyesült Államokra vonatkozóan:

„A kutatások azt mutatják, hogy a tanárok fizetése összefügg a gondozás minőségével. Professzionális minőségű koragyermekkorai szolgáltatást nehéz egy olyan piacon találni, ahol a koragyermekkorai szolgáltatást nyújtó nem keres annyit, mint a halottkísérő (17 320 USD) vagy a személyszállító (25 020 USD). Annak ellenére, hogy magasabb formális képzettséggel rendelkeznek, mint az átlag amerikai munkások, a koragyermekkorai szakemberek borzasztóan keveset keresnek – átlagosan csak 16 980 dollárt évente. Ráadásul ritkán részesülnek bérren kívüli juttatásokban vagy fizetett szabadságban. Nem csodálható, ha ilyen alacsony fizetés mellett a munkatársak cserélődése igen magas az állami iskolákon kívüli koragyermekkorai programokban. Némely becslés szerint évente 36% körül van.”

Kétségtelenül a nők munkavállalásával kapcsolatos attitűd hatással van a koragyermekkorai szolgáltatások személyzeti és bérpolitikájára. Ezzel kapcsolatban az 1. fejezetben leírtunk néhány, a nők munkavállalásával és bérezésével kapcsolatos, széles körben elterjedt attitűdöt, például: kisebb elismerés és státusz jut a „női munkának” tekintett foglalkozásoknak; azonos munkáért szignifikánsan kevesebb bért fizetnek a nőknek, mint a férfiaknak; a nemi megkülönböztetést és a gondozási tevékenységek alacsony béreit kell eltérniük a munkavállalóknak; valamint a nőktől nagyobb mértékben várják el a részmunkaidős munkában való részvételt. Ezeknek a tendenciáknak némelyike kétségtelenül évszázados reflex, de megakadályozzák, hogy tisztán lássuk: a koragyermekkorai neveléssel és gondozással kapcsolatban új elvárások fogalmazódnak meg, olyan szolgáltatásokat kell nyújtani, ahol jól képzett szakemberek támogatják a kisgyermek nyelvi és szociális fejlődését, továbbá a szülők gyermeknevelési készségeinek fejlődését. A munkatársakkal kapcsolatos döntések meghatározzák azt a minőségi színvonalat, amit az állam a kisgyermekeknek biztosítani kíván (Phillips, 1988 idézi Kontos et al., 1995:9, Blenkin et al., 1996; Oberhuemer és Ulich 1997:3, Abbott és Pugh, 1998; Feeney és Freeman, 1999).

A munkatársak státuszáról és képzéséről szóló döntést befolyásolják a koragyermekkorai nevelést és gondozást biztosító szolgáltatások funkciójáról alkotott nézetek. Azok a politikai döntéshozók és menedzserek, akik a gyermekek szolgáltatásait elsősorban gyermekmegőrzőknek tekintik, elegendőnek tartják, ha a szolgáltatások fizikai gondozást és biztonságot nyújtanak a kisgyermeknek, és ennek megfelelően alkalmaznak munkatársakat. Mindazonáltal, ha felismerik a kisgyermekkor¹⁰ tanulási és szociális lehetőségeit,¹¹ akkor megváltoznak a munkatársakkal kapcsolatos követelmények. Ha figyelembe vesszük a koragyermekkorai szolgáltatásokkal együtt járó újfajta felelősséget, – hogy a szülőknek támogatást nyújtsanak szociális és nevelési kérdésekben –, akkor világossá válik, hogy sok intézményben a munkatársaknak magas szintű tudással kell rendelkezniük a gyermekpszichológia, a tanulásmókedelmek, a felnőttoktatás és a szociális munka területén. A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) szerzői szerint a következő években minden országban foglalkozni kell a koragyermekkorai szolgáltatások szakembereinek képzésével, státuszával, bérezésével és munkafeltételeivel. Ha nem teszik ezt, a szektor – legalább is néhány országban – a minőséget és a gyermekek eredményeit tekintve gyenge, a munkatársak toborzása és megtartása szempontjából pedig más szektorokkal szemben versenyképtelen marad.

6. A vegyes összetételű munkaerő toborzásának technikái

Nők és férfiak

Bármilyen típusú szolgáltatásokat látogatunk meg a koragyermekkorai területen, a munkatársi gárda szinte teljes egészében nőkből áll. A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) szerzői felvetették a kérdést, és megindokolták, miért fontos elősegíteni, hogy több férfi legyen a munkatársak között. Ilyen érv például, hogy a gyermekek fejlődésére pozitív hatással van, ha kettős szerepmodellt látnak az életükben; illetve a koragyermekkorai intézmények gondozási és a pedagógiai munkájában a férfiak jelenléte hozzáadott értéket jelent. A nemek hangsúlyozásának negatív oldala lehet – ahogy az 1. fejezetben láthatuk – annak a hitnek a megerősödése, hogy a gyermeknevelés alapvetően „női munka”, amiért hagyományosan kevesebb fizetés jár, és amit kevésbé tartanak fontosnak.

Néhány ország komolyan veszi ezt a kihívást, abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a férfiak jelenléte egyaránt jót tesz a gyermekeknek és a munkakörülményeknek is. Az Egyesült Királyságban igyekeztek elérni a férfiak bizonyos arányát a képző intézményekben és a szolgáltatásokban, de láthatólag ez nem vezetett valódi áttöréshez. A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) megjelenése óta Flandriában számos plakát-kampányt szerveztek, hogy informálják a közvéleményt a gyermekgondozási munka olyan aspektusairól, mint a szabadidő-pedagógia, ahol a fiatal férfiaknak valódi alkotásra nyílik lehetőségük. Ma az ezekre a kurzusokra jelentkezőknek körülbelül az egyharmada férfi. Hasonlóképpen a dán pedagógiai kurzusokra felvettek kb. 25%-a férfi (Jensen és Hansen, 2003), és Norvégia is megújult erőfeszítéseket tesz, hogy elérje az 1997-ben kitűzött 20%-os arányt a koragyermekkorai szolgáltatások aktív pedagógusainak körében. Mindazonáltal a legtöbb országban nem beszélnek erről a kérdéstről, és a nemek közötti arányok eltolódása olyan mértékű, hogy „láthatatlanná” válik (Moss, 2001). Csak néhány országban határoztak meg célszámokat a férfiaknak a koragyermekkorai szolgáltatásokba való felvételével kapcsolatban, és kevés helyen gondolkodnak azon, hogyan lehetne a munkatársak körében csökkenteni a nemek arányának eltolódását.

Heterogenitás

A heterogén háttérből jövő gyermekekkel folytatott munka szintén növekvő kihívást jelent a legtöbb OECD ország koragyermekkorai szolgáltatásai számára. A területen folyó kutatások szerint az etnikai sokféleség a koragyermekkorai szolgáltatások munkatársainak körében nem csak az esélyegyenlőség, hanem a minőség kérdése is (Vandenbroeck, 2003) – ezt megerősítették olyan, átfogó szolgáltatásokat nyújtó intézmények vezetői, akivel az áttekintést végző munkacsoportok találkoztak. Az olyan koragyermekkorai rendszer, amelyben természetesnek számít a multikulturális munkaerő-felvétel, és a heterogenitás hangsúlyozása a norma, formálhatja a gyermekeket, és önbi-zalmat adhat a családjuknak. Mindazonáltal a koragyermekkorai szolgáltatásokban dolgozó munkaerő – legalábbis Európában – a nő-férfi arány és az etnikai hovatartozás szempontjából máig meglehetősen homogén maradt. Nagyobb a heterogenitás az Egyesült Államokban, de ahogy a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) szerzői megjegyzik, elsősorban az alacsonyabb presztízsű helyeken:

„Az Egyesült Államokból származó adatok azt mutatják, hogy a családi napközik gondozóinak összetétele az etnikai és nyelvi háttér szempontjából megfelel az ellátásban résztvevő gyermekekének; az iskolán kívüli ellátásban dolgozók összetétele is változatosabb, mint a kisgyermekellátó intézményekben dolgozóké, és az intézmények munkatársi gárdája heterogénebb, mint az állami iskoláké” (p.106).

Megjegyzendő, hogy minél magasabb képesítést várnak el, és minél intézményesültebb a szóban forgó szolgáltatás, annál kisebb a valószínűsége, hogy az igénybevevők társadalmi sokszínűségét tükrözi a munkatársi gárda összetétele. Kisebbségi etnikai háttérből származó nőket elsősorban a legkevesebb képzettséget igénylő pozíciókban találunk, ahol a legalacsonyabbak a bérek, és a foglalkozások a legkevésbé elismertek. Az ilyesféle minták a személyzet összetételében nem jelentenek jót a társadalmi inklúzió és tisztelet vonatkozásában. Az etnikai kisebbségi háttérből jövő gyermekeknek pozitív szerepmodellekre és a saját háttérükből származó szakemberekre van szükségük. Továbbá – bár ezt többen vitatják – elképzelhető, hogy a saját közösségükből származó gondozók és nevelők érteni fogják a kisebbségi etnikai háttérből jövő gyermekek sajátos szükségleteit, és hiteles, a gyermekekéhez közeli tapasztalataik alapján képesek lesznek támogatni tanulási és nyelvi fejlődésüket. Ezért a sikeres közösségi szolgáltatások sokat foglalkoznak a heterogenitás kérdésével. Ezeket az erőfeszítéseket nagymértékben segítheti a kormánypolitika.

A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) a következő kezdeményezéseket sorolta fel, mint a heterogenitást célzó politika és szabályozás példáit: az amerikai *Head Start* program követelményét, mely szerint a helyi közösségből szülőket és önkénteseket kell alkalmazni; számos országban személyzeti politikával ösztönzik az etnikai kisebbségekből származó személyek alkalmazását vagy megfelelő képzettséggel rendelkező munkatársként (Ausztrália, Dánia, Egyesült Királyság, Norvégia, Svédország) vagy közvetítő munkatársként (Belgium, Hollandia). Azóta a belga politika jelentősen túl ment a közvetítő munkatárs alkalmazásán, és a flamand közösségben komoly erőfeszítéseket tesznek, hogy különböző etnikai csoportokból származó koragyermekkorai nevelőket és bölcsődei munkatársakat találjanak. Több nagyváros – például Antwerpen és Gent – finanszírozza a kisebbségi munkatársak alkalmazásával kapcsolatos kezdeményezéseket. Néhány kiváló inkluzív program működik azokban az országokban is, amelyek az áttekintés második körében csatlakoztak, de ezek a programok általában elszigeteltek, és ritkán terjednek ki a rendszer egészére. Erőteljes esélyegyenlőségi politika létezik Ka-

naďában, és a jobban képzett bevándorló nők nagy számban megjelennek az élet valamennyi területén. A rezervátumokon kívül azonban szélsőségesen gyenge a kanadai koragyermekkorai szolgáltatásokban az őslakos népesség reprezentációja, kevés az őslakos szakember és nem megfelelő a kulturális jelenlét –, ahogy az OECD látogató munkacsoportjai megjegyezték. Nem utolsó sorban így van ez azokban a városokban, ahol az őslakos gyermekek jelentős kisebbségi csoportot alkotnak (OECD kanadai országjelentés, 2004). Magyarországon az OECD látogató csoport megfigyelése szerint a kormány elkötelezett az iránt, hogy a roma közösség számára kedvezőbb egyensúlyt alakítson ki, hiszen ez az etnikai csoport hosszú ideje szenved a diszkriminációtól és a szegregációtól Közép- és Kelet-Európában. A látogató csoport számos roma nővel találkozott az óvodapedagógus képzésben, és megjegyezte, hogy a kormány valódi erőfeszítéseket tesz a roma képviselőkkel való konzultációért, és jelenlétük láthatóvá tételéért. Számos kormánybizottság és intézmény van, mely a kisebbségi ügyekkel foglalkozik, roma ügyekkel foglalkozó államtitkárt neveztek ki a miniszterelnöki kabinetbe, az Oktatási Minisztérium pedig kinevezett egy roma származású kormánybiztost a hátrányos helyzetű és roma gyermekek ügyeinek képviselétére. Az etnikai kisebbségi csoportok reprezentációjának javulása a koragyermekkorai szolgáltatások munkatársainak körében viszont továbbra is lassú. A messze ható oktatási reformok ellenére Magyarországon az általános iskolát elvégzett roma gyermekeknek mindössze 33%-a iratkozik be a középiskolába, és csak 0,2% lép tovább a felsőoktatásba (Katz, 2005). Hasonló adatokat idézhetünk az írországi vándorló közösség gyermekeinek esetében. A pedagógusok között és az adminisztratív munkakörökben e közösség reprezentációja már nem is lehetne alacsonyabb.

A bevándorló nők hasonló nehézségekkel találkoznak a koragyermekkorai szolgáltatások professzionális szintjére való belépéskor, mivel alapképzettségük gyakran alacsony, vagy a befogadó országban nem ismerik el. Kielégítő eszközöket kell még találni arra, hogy a felvételi szabályok megváltoztatásával lehetővé váljék a helyi felnőttek belépése a gyermekgondozók közé, ugyanakkor intenzív továbbképzéssel és a munkatársakat a képesítés megszerzésében támogatva fenntartsák a gyermekellátó intézményekben a minőségi színvonalat. Belgiumban (Flandriában) a 2001-ben hatályba lépett *Gyermekgondozási szolgáltatások elismeréséről szóló rendelet* ilyesféle stratégiát tartalmaz: az önkormányzatok kötelessége biztosítani, hogy a gyermekellátó intézmények munkatársi gárdája tükrözze a helyi társadalom etnikai összetételét, ugyanakkor az önkormányzatok támogatást fognak kapni ahhoz, hogy emeljék a gyermekintézmények és a szabadidős szolgáltatások munkatársainak képzettségi szintjét. E mellett a regisztrált képzőhelyeket arra kérték, hogy segítsék elő az etnikai kisebbségekhez tartozó jelentkezők belépését úgy, hogy az oktatási szükségletek felmérése során figyelembe veszik a meglévő képzettséget és a tapasztalatokat. A helyi önkormányzatok a nagyobb flamand városokban kibővítették a már létező, a kisebbségek bevonását célzó programjaikat, és számos önkormányzat követ esélyegyenlőségi politikát, hogy ösztönözze a kisebbségi személyek belépését a koragyermekkorai szolgáltatások munkatársai közé (lásd Vandenbroeck, 2003).

Jegyzetek

1. Ausztráliában, az Egyesült Államokban és Kanadában, ahol a köznevelési szolgáltatások a gyermekek többsége számára 4 vagy 5 éves korukig nem elérhetőek, a kisebb gyermekekkel dolgozó szakembereknek alacsonyabb szintű képesítésük van.
2. Franciaországban fejlődést jelent a „koragyermekkorai nevelő” (éducateurs de jeunes enfants) képesítés létrehozása.
3. A koragyermekkor az Egyesült Királyságban elvileg az oktatási minisztérium fennhatósága alá tartozik. Cohen és szerzőtársai (2004) mindazonáltal rámutatnak, hogy az integráció viszonylag új, és sem a konceptuális, sem a szektorális integráció nem történt még meg.
4. A szövetségi országokban jelentős eltérések vannak az egyes államok vagy tartományok között, de a képzés domináns típusa az általános iskola-orientált pedagógia.
5. A jelenlegi munkaerő-piaci feltételek miatt az iskolák sok országban egyre inkább elmozdulnak az egész napos, teljes éves nyitva tartási idő felé.
6. Finnország mind a koragyermekkorra specializálódott rendszerek között, mind a szociálpedagógiai csoportban előfordul, mivel mindkét profil megtalálható a finn koragyermekkorai szolgáltató rendszerben.
7. A kettéosztott rendszerekben is találunk szociálpedagógusokat a gyermekgondozó szolgáltatásokban, így az iskola előtti oktatáshoz sorolt országokban is, például Franciaországban és Hollandiában, ahol az alapképzésnek erős alkotóeleme a szociális gondoskodás.
8. Dániában pedagógusok dolgoznak a koragyermekkorai intézményekben, az iskola-előkészítő csoportokban, az iskolán kívüli szolgáltatásokban, a bentlakásos ellátásban és a speciális gondoskodást, valamint támogatást igénylő személyek ellátásában. Alapképzésük a pedagógusok társadalmi és kulturális szerepét hangsúlyozza a dán társadalomban (Jensen és Hansen, 2003).
9. Erzieherinnen (az óvodában végzett munkára képzett szociálpedagógusok) Németországban az óvodák munkatársainak 64%-át adják, és 2 éves felső középfokú szakképzésben, valamint egyéves óvodában töltött gyakorlonoki idővel nyerik el a képesítést.
10. A koragyermekkor nem csak az 5 évesekre vonatkozik. A kisgyermek az élet első három évében megtanulnak interakcióban lenni másokkal, beszélni, járni és komplex elméleteket alkotni a világról.
11. James Heckman két kulcsfogalmat határozott meg a korai gyermekkorba történő befektetésekkel kapcsolatban: az énpoduktivitást (selfproductivity) – az életciklus egyik szakaszában megszerzett készségek javítják a készségek elsajátításának hatékonyságát a másik szakaszban; valamint a komplementaritást (complementarity) – a koragyermekkorba történő befektetés növeli a későbbi oktatási befektetések hatékonyságát.

Hivatkozások

- Abbott, L. and G. Pugh (1998), Training to Work in the Early Years: Developing the Climbing Frame, Open University Press, Buckingham (England).
- AACTE (American Association of Colleges for Teacher Education) (2004), The Early Childhood Challenge. Preparing High-quality Teachers for a Changing Society, AACTE, Washington DC.
- Austrian Federation of Foster Parents, Adoptive Parents and Childminders' Association (2004), Berufsbild Childminder, Salzburg.
- Blenkin, G., J. Rose and N. Yue (1996), "Government Policies and Early Education: Perspectives from Practitioners", European Early Childhood Research Journal, Vol. 4(2), pp. 5-19.
- Boddy, J., C. Cameron, P. Moss, A. Mooney, P. Petrie and J. Statham (2005), Introducing Pedagogy into the Children's Workforce, Children's workforce Strategy Consultation Response, TCRU, London.
- Bowman, B.T., M.S. Donovan and M.S. Burns (eds.) (2001), Eager to Learn: Educating our pre-schoolers. Committee on Early Childhood Pedagogy, National Research Council Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Academy Press, Washington DC.
- Brown, R. (2001), "How We Built a Strong Company", Harvard Business Review, Cambridge MA, February.
- Cohen, B. P. Moss, P. Petrie and L. Wallace (2004), A New Deal for Children: Reforming Education and Care in England, Scotland and Sweden, Polity Press, United Kingdom.

- Cost, Quality and Child Outcomes [CQCO] Study Team (1995), "Cost, Quality, and Child Outcomes in Child Care Center", Department of Economics, University of Colorado at Denver, Denver, CO.
- DfES (2005a), Children's Workforce Strategy (CWS) Consultation, DfES, London.
- DfES (2005b), The Children's Workforce in England: A Review of the Evidence, Version 1, DfES, London, April.
- EPPE (2004), The Final Report, Technical Paper 12, Institute of Education, University of London, London.
- European Commission Childcare Network (1996), A Review of Services for Young Children in the European Union 1990-1995, Brussels.
- Feeney, S. and N. Freeman (1999), Ethics and the Early Childhood Educator, National Association for the Education of Young Children, New York.
- Fuller, B. A. Livas and M. Bridges (2005), How to Expand and Improve pre-school in California: Ideals, Evidence, and Policy Options, PACE Working Paper, UC-Berkeley.
- Jensen, J.J. and H.K. Hansen (2003), "The Danish Pedagogue – A Worker for all Ages", in Children in Europe, Vol. 5, pp. 9-14.
- Kagan, S.L. and E. Rigby (2003), "Policy Matters: Setting and Measuring Benchmarks for State Policies" (Discussion Paper), Centre for the Study of Social Policy, Washington DC.
- Katz, S.R. (2005), "Emerging from the Cocoon of Roma Pride: First Graduates of the Gandhi Secondary School in Hungary", Intercultural Education, Vol. 16(3), pp. 247-261.
- Kontos, S., C. Howes, M. Shinn and E. Galinsky (1995), Quality in Family Child Care and Relative Care, Teachers College Press, New York.
- Lund, S. (2005), "Denmark 'Progress or Pitfall?'" , in Children in Europe, Curriculum and Assessment in the Early Years, Issue 9, September, Children in Scotland, Edinburgh.
- Martin-Korpi, B.M. (2005), "The Foundation for Lifelong Learning", in Children in Europe, Curriculum and Assessment in the Early Years, Issue 9, September, Children in Scotland, Edinburgh.
- Moss, P. (2001), The UK at the Crossroads: Towards an Early Years European Partnership, Daycare Trust, London.
- Moss, P. and P. Petrie (2002), From Children's Services to Children's Spaces: Public Policy, Children and Childhood, Routledge Falmer, London, United Kingdom.
- NICHD (National Institute of Child Health and Human Development) (1997), Mother-child Interaction and Cognitive Outcomes Associated with Early Child Care: Results of the NICHD Study, Society for Research in Child Development meeting symposium, NICHD, Washington DC.
- Oberhuemer, P. (2000), "Conceptualising the Professional Role in Early Childhood Centers: Emerging Profiles in Four European Countries", Early Childhood Research and Practice, Vol. 2(2), pp. 1-7.
- Oberhuemer, P. (2004), "Controversies, Chances and Challenges: Reflections on the Quality Debate in Germany", Early Years, Vol. 24(1), pp. 9-21.
- Oberhuemer, P. (2005), "Conceptualising the Early Childhood Pedagogue. Policy Approaches and Issues of Professionalism", European Early Childhood Research Journal.
- Oberhuemer, P. and M. Ulich (1997), Working with Young Children in Europe: Provision and Staff Training, Paul Chapman Publishing, London.
- OECD (2001), Starting Strong: Early Childhood Education and Care, OECD, Paris.
- OECD (2004a), Canadian Country Note, OECD, Paris.
- OECD (2004b), "Starting Strong: Curricula and Pedagogies in Early Childhood Education and Care – Five Curriculum Outlines", OECD, Paris.
- OECD (2005), Teachers Matter. Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers, OECD, Paris.
- Phillipsen, L., M. Burchinal, C. Howes and D. Cryer (1997), "The Prediction of Process Quality from Structural Features of Child Care", Early Childhood Research Quarterly, Vol. 12, pp. 281-303.
- Shonkoff, J.P. and D.A. Phillips (eds.) (2000), From Neurons to Neighbourhoods: The science of Early Childhood Development, National Academy Press, Washington DC.

- Siraj-Blatchford, I., K. Sylva, S. Muttock, R. Gilden and D. Bell (2002), *Researching Effective Pedagogy in the Early Years* (DfES Research Report 356), DfES, London.
- Sure Start (2004), *Childcare and Early Years Workforce Survey 2002/3. Day Nurseries and other Full Day Care Provision*, DfES, London.
- Vandenbroeck, M. (ed.) (2003), *Diversity and Training in Early Childhood Training in Europe*, DECET, VBJK, Ghent, Belgium.
- Whitebook, M., C. Howes and D. Phillips (1989), *Who Cares? Child Care Teachers and the Quality of Care in America: Final Report of the National Child Care Staffing Study*, Child Care Employee Project, Oakland, CA.

8. fejezet

Rendszeres adatgyűjtés és monitorozás

A 8. fejezetben az adatgyűjtés helyzetét vizsgáljuk a koragyermekkori nevelés és gondozás területén. Mindent egybevéve az adatgyűjtés továbbra is gyenge, különösen az a 3 év alatti gyermekek vonatkozásában. Még a 3-6 éves korosztály esetében is gyakran elégtelenek a nagyobb nemzetközi és országos adatgyűjtések. Az UNESCO/OECD/EUROSTAT (UOE) adatgyűjtésénél szűken értelmezték a gyermekkori nevelés fogalmát, s a kisgyermekekről közölt adatok nem felelnek meg az összehasonlíthatóság és elemzés szempontjainak. Pozitívabban fogalmazva: sok ország volt képes átfogó adatokat nyújtani az áttekintést végző munkacsoportoknak, és számos ország javította adatgyűjtési eljárásait. Az északi országok nem csak elsőrangú országos adatokat szolgáltatnak, hanem a politikai döntéshozás konzultatív megközelítését alkalmazzák, és ösztönzik az önkormányzatokat és a koragyermekkori szolgáltatókat, hogy saját maguk végezzék el az adatgyűjtést. A fejezet második részében az érdekeltek figyelmébe ajánlunk néhány javaslatot a koragyermekkori területen történő adatgyűjtés javítása érdekében.

A koragyermekkori nevelés és gondozás rendszerének folyamatos monitorozása a rendszer teljesítményének folyamatos értékelését jelenti, az elszámoltathatóság és a politikai döntéshozás megalapozása érdekében. Ugyanakkor beletartozik az általános trendek és a szülői elvárások nyomon követése is. A monitorozás általában a kormányok feladata, melyet statisztikai hivatalok, értékelő és kutató intézmények bevonásával végeznek, de sok országban a szövetségi kormányok vagy az egyes államok kormányai más szereplőket is bevonnak ebbe a munkába, például a helyi igazgatási szakembereket, a koragyermekkori szolgáltatások szakembereit, a szülőket, független kutató és felmérő csoportokat. A fejezetben áttekintjük a kormányok rendszermonitorozással kapcsolatos megközelítéseit, valamint néhány kezdeményezést, melyek azt célozzák, hogy a rendszer érzékenyebb legyen a szülők, a nevelők és a gyermekek szükségletei iránt.

A tényeken alapuló politikai döntéshozás érdekében a kormányhivataloknak meg kell szervezniük az adatgyűjtést a koragyermekkori ellátás területén, és évente át kell tekinteniük a koragyermekkori politika fontos területeit, azaz a koragyermekkori szolgáltatások keresleti, kínálati viszonyait, a férőhelyek kihasználtságát; a közfinanszírozás nagyságát és elosztását; a szolgáltatásban részt vevő, ill. részt nem vevő gyermekek demográfiai, egészségügyi, társadalmi-gazdasági, stb. státuszát; a munkatársak toborzását és képzettségi szintjét, és így tovább. Mindazonáltal a koragyermekkori területre vonatkozó adatgyűjtési rendszere csak egy maréknyi OECD országnak van. A koragyermekkori szakpolitika számára releváns információk gyakran olyan adatokon alapulnak, melyet más korcsoportokról és más célok érdekében gyűjtöttek össze. Az ilyesféle korlátok oda vezetnek, hogy az országos szintű politikai döntések kidolgozói elbizonytalanodnak, nemzetközi szinten pedig hiányoznak a megbízható összehasonlítható adatok.

Mit ajánlott a Biztos alapokon?

- A legtöbb országban rendszeres adatgyűjtésre van szükség ahhoz, hogy a koragyermekkori nevelésről és gondozásról konzisztens és összehasonlítható információ álljon rendelkezésre. Manapság a kisgyermekekért felelős minisztériumok különböző indikátorokat és eltérő módszereket használnak a kisgyermekekről szóló adatok gyűjtésére.
- A jövőbeni adatgyűjtésnek a 0-6 éves korúakra kell kiterjednie, és magába kell foglalnia az ellátás valamennyi formáját (beleértve a szülői szabadságot), tekintet nélkül arra, hogy milyen ágazathoz tartozik (oktatás, egészségügy, jólét, stb.), milyen a finanszírozása (állami, magán és vegyes), illetve milyen helyszínen folyik (otthon, családi napközi, gyermekközpont és iskola). Manapság nagyfokú adathiányt tapasztalunk a kisgyermekekről, és különösen a 3 év alatti gyermekekről szóló statisztikákban, és ha mégis van valamilyen adat, akkor az rendszerint a 3-6 éves korosztályra vonatkozik.

1. A kisgyermekekre és szolgáltatásaikra vonatkozó átfogó adatgyűjtés kialakítása

Az adatállomány koherenciája és koordinálása továbbra is kihívást jelent a koragyermekkori nevelés és gondozás kutatóinak. Sok ország csak mostanában kezdi megváltoztatni információs rendszerét, hogy abban megjelenjenek a kisgyermekekről szóló adatok. A népességről, háztartásokról, szociálpolitikáról vagy oktatásról szóló széles körű információs rendszereket általában az országos statisztikai hivatalok kezelik, melyek eredetileg nem arra szerveződtek, hogy olyasfajta adatokat szolgáltatassanak, amelyek a koragyermekkori nevelés és gondozás ügyeivel foglalkozó szakpolitika és az ellátás fejlesztéséhez szükségesek. Ezek a rendszerek gyakran a nagyobb minisztériumok hagyományos szükségleteit szolgálják ki, és figyelmen kívül hagyják a korager-

mekkori terület főbb indikátorait. Sok példa van erre: a szociális jóléti adatbázisok hagyományosan nem foglalkoznak a kisgyermekkel elkülönült kategóriaként, vagy olyan csoportosításokat használnak, melyeknek kevés köze van a koragyermekkorai szolgáltatásokban általában található csoportokhoz. Ezzel párhuzamosan az oktatási minisztériumok sok országban csak a minisztérium által regisztrált, gyógypedagógiai programokba beíratott, 3 éven felüli gyermekeknek szóló programokról gyűjtenek adatokat, ami a korai nevelési szolgáltatásoknak csak egy töredéke.

Az áttekintések során különösen nehéz volt megbízható adatokat szerezni a 0-3 évesekre vonatkozóan, különösen az olyan országokban, ahol a korcsoporthoz tartozó gyermekek jelentős hányadát bízzák nem regisztrált szolgáltatókra vagy gyermekmegőrzőkre. Különösen hiányosak voltak az adatok a 3 év alatti, szolgáltatásban részesülő gyermekek valódi száma, részvételi mintái, társadalmi-gazdasági státusza tekintetében, illetve az informális gondozás mértékére vonatkozóan.

A kisgyermekokről szóló ismeretek hiánya ellehetetleníti a politikai döntéshozást a koragyermekkorai területen, és ennek nem csak a nemzetközi összehasonlíthatóság tekintetében van következménye, hanem az olyan belügyek tekintetében is, mint a gyermekvédelem.

Az UNESCO/OECD/EUROSTAT adatgyűjtés

A koragyermekkorai nevelés és gondozás országos statisztikáinak fogyatékoságai tükröződnek az UNESCO/OECD/EUROSTAT adatgyűjtésében is.¹ Ezt az adatgyűjtést az UNESCO Statisztikai Intézete (UNESCO/UIS), az OECD, valamint az Európai Unió Statisztikai Hivatala (EUROSTAT) finanszírozza – ebből ered a megjelölésére szolgáló betűszó: UOE. Az adatgyűjtés célja nemzetközi szinten összehasonlítható adatok összegyűjtése az oktatási rendszerek kulcstényezőiről, ilyenek különösen az oktatási programokra beiratkozottak és az azokat befejezők száma, valamint az oktatási befektetések nagysága, illetve az erre szánt források típusa. A tagországok együttműködnek az információgyűjtésben, az adatok minőségellenőrzésére szolgáló közös definíciók és kritériumok kidolgozásában, valamint alkalmazásában, az adatok ellenőrzésében, továbbá az összegyűjtött adatok értelmezéséhez és nyilvánosságra hozásához szükséges információ nyújtásában.

Elvben az UOE kedvező keretet biztosít a koragyermekkorai adatok gyűjtéséhez és elemzéséhez. Viszont azt is szem előtt kell tartanunk, hogy az iskola előtti nevelés alárendelt jelentőségű téma az OUE munkatervében. Csak néhány jelentős területről gyűjtenek adatokat, és a legutóbbi időig kevéssé elemezték ezeket az adatokat. A Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Program (Programme for International Student Assessment – PISA) dinamikus elemzési eljárásait – melyek összekapcsolják a társadalmi-gazdasági státuszt, a tanulók jellemzőit, a finanszírozással kapcsolatos változókat, és így tovább – nem alkalmazzák a kisgyermekkorai szolgáltatásaira. A koragyermekkorai nevelés és gondozás kutatóinak meg kell elégedniük a beiratkozás nyers adataival vagy a gyermekekénti költség-adatokkal. Összességében a koragyermekkorai nevelés és gondozás az általános iskolai oktatás kereteinek rendelődik alá, mintha a szolgáltatások szervezése, céljai, a csoportnagyság, a munkatársak és gyermekek aránya, a munkatársi gárda és a képzés területére hasonló lenne az iskolákban jellemzőkre.

A tagországok ugyan elkötelezték magukat arra, hogy „megtegyenek minden észszerű erőfeszítést azért, hogy a jelenlegi dokumentumban meghatározott definícióknak, osztályozásnak és lefedettség előírásoknak megfelelően készítsék el jelentéseiket, va-

lamint adatgyűjtési protokolljukban rögzítsenek minden eltérést ezektől a sztenderdektől”, az iskola előtti nevelésről nyújtott adataik gyakran nem összehasonlíthatóak. Például a legutóbbi *Education at a Glance* (OECD, 2005) jelentésben a gyermekközpontok szolgáltatásait igénybe vevő gyermekekénti költségek a 3-6 éves korcsoportra vonatkozóan a következők: Franciaország 4512 USD, Svédország 4107 USD és az Egyesült Királyság 8452 USD. A laikus olvasó számára ezek az adatok ésszerűnek látszhatnak mindaddig, amíg ki nem derül, hogy Svédországban a munkatárs-gyermek arány szignifikánsan alacsonyabb², mint más országokban, a svéd iskola előtti szolgáltatás egész napos, egész évben (11 hónapig) tart nyitva, és a személyzet fele felsőfokú, iskola előtti nevelésre szóló képesítéssel rendelkezik (ISCED 5A képzettség). Hogyan lehet ezek után a gyermekekénti költség kevesebb, mint fele az Egyesült Királyságból származó költségadatoknak, ahol két és fél óra ingyenes korai nevelést biztosít az állam a tanév idején, a 3-4 éves korúaknak? Nyilvánvalóan az egyes országok az ISCED 0. szint (iskola előtti nevelés) kategóriáját különböző módon értelmezik, és eltérő protollokat használnak a kiadások és más adatok értelmezése során.

A kormányok nehézségei részben az ISCED koragyermekkori nevelésre vonatkozó 1997-es definíciójából erednek. Az ISCED 0. szintű programokat a következőképpen határozzák meg: „önálló intézményben vagy az iskola épületében zajló programok, amelyeket a legalább 3 éves korú gyermekek nevelési és fejlődési szükségleteinek kielégítésére hoztak létre, megfelelő képesítéssel (azaz képzettséggel) rendelkező személyzet működtet annak érdekében, hogy nevelési programot biztosíthassanak a gyermekek számára. Ezeket a programokat a szervezett oktatás alapszintjeként is meghatározhatjuk”. Az ilyesféle értelmezés nem egyezik meg azzal, ahogy sok országban a koragyermekkori programokat szemlélik, és azzal sem, ahogy a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) jelentésben leírták. Az alapvető zavar abból következik, hogy az ISCED különbséget tesz a „nevelés/oktatás” és „gondozás” között, és ezen az alapon 3 éves korban kezdi az adatgyűjtést, illetve a koragyermekkori nevelés bizonyos formáit az ISCED-definícióban meghatározott körön kívül lévőként kezeli. Jelen tudásunk alapján nincs olyan pedagógiai érv, ami alátámasztaná az ilyesfajta szétválasztást, és valójában számos ország korábbi életkorban kezdi a korai nevelést/oktatást, és a koragyermekkori intézményekben gyakran vannak vegyes csoportok. Az Egyesült Királyság kormánya egy 1998-as dokumentumban megerősíti, hogy a korai években „nincs értelmezhető különbség a nevelés/oktatás és gondozás között” (DfES, 1998). Ráadásul a programok „oktatási” tartalmait nehéz meghatározni. A koragyermekkori nevelés és gondozás legjobb megvalósulásában nagymértékben támaszkodik a gyermekek természetes tanulási stratégiáira (azaz a játékra, a másokkal folytatott interakcióra, a tágabb környezet vizsgálatára), és a kognitív fejlődés mellett igyekszik más célok – például a társas kompetenciák – elérésére, amiket viszont nem lehet pusztán szavakkal tanítani.

Összességében az UOE adatok alapján az országok közvetlen összehasonlítása a koragyermekkori ellátás nagyságára, a beiratkozási arányra, a koragyermekkori szolgáltatások költségeire és a gyermekekénti kiadásokra vonatkozóan továbbra is bizonytalan:

- Az iskola előtti nevelésben részesülő népesség meghatározása önkényes. Sem az agy kutatás, sem a fejlődépszichológia, sem az országok valódi gyakorlata nem nyújt támpontot ahhoz, hogy miért éppen a 3. életévnek kell a fordulópontnak lennie.
- Zavaros az a program-kritérium, mely szerint azokat az önálló intézményben vagy iskolában szervezett programokat kell figyelembe venni, „melyeket a gyermekek ne-

velési/oktatási és fejlődési szükségleteinek kielégítésére hoztak létre”. Ugyanakkor világos, hogy az egyes országok különböző közelítő mérési eljárásokat (proxi measures) alkalmaznak annak meghatározására, hogy egy programot a nevelés/oktatás csoportjába kell-e sorolni. Ezeknek a közelítő méréseknek a változatossága aláássa az összehasonlítás érvényességét.

- A koragyermekkori nevelés és gondozás heti és éves időtartamát ritkán veszik figyelembe.

E hátrányok ellenére az UOE jelenlegi munkája hasznos. Nemi óvatossággal össze lehet hasonlítani a hasonló koragyermekkori ellátással rendelkező országokat, és ki lehet mutatni a beiratkozási és befektetési trendeket. Az OECD is folyamatosan dolgozik a definíciók javításán és az adatgyűjtési módszerek egységesítésén, különösen az Oktatási Rendszer Nemzetközi Indikátorai (International Indicators of Education Systems – INES) Technikai Csoportjainak bevonásával. Például miközben erőfeszítéseket tesznek arra, hogy helytállóbb információt kapjanak a gyermek-munkatárs arányokról az egyes tagországokban, foglalkoznak azzal is, hogy pontosabban definiálják a koragyermekkori nevelés és gondozás területén dolgozó nevelőket (teachers) és képzésüket. Reményeink szerint az adatgyűjtés megtervezésével kapcsolatos konzultációkba a koragyermekkor szakértőit is bevonják, mivel a koragyermekkori adatok továbbra sem egyértelműek a szolgáltatások kiterjedtsége, az alapvető definíciók és az összehasonlíthatóság vonatkozásában.

Amit az országok tesznek

Bár általánosságban elmondható, hogy az adatok nem felelnek meg a koragyermekkori ügyekben történő szakpolitikai döntések alátámasztására, számos pozitív példát is felmutathatunk. Azokban az országokban, ahol hosszú ideje működnek koragyermekkori szolgáltatások, a működési engedély nélküli szolgáltatásokat igyekeznek a piacról kiszorítani, képesek az adatgyűjtést és a felméréseket a koragyermekkori ügyekkel foglalkozó szakpolitika szükségleteihez idomítani. Az északi országokban, ahol országos és helyi szinten is vannak a gyermekügyekért felelős szakigazgatási egységek, kiváló az adatszolgáltatás a koragyermekkor területén. Számos más országban is az ügyben elkötelezett intézményekre ruházták rá az adatgyűjtésért viselt felelősséget, melyek átfogó információt szolgáltatnak a kormány és a nyilvánosság számára a kisgyermekről és családjukról. A flamand közösség Belgiumban például évente nyilvánosságra hozza a kisgyermekről szóló átfogó statisztikák összefoglalását, *Gyermekek Flandriában (Kind en Gezin, 2004)* címmel. A kötet (ami angol nyelven is elérhető) az adatok széles körét tartalmazza: demográfiai adatokat (születési ráta, a kisgyermekek száma korcsoportonként, az etnikai kisebbségekhez tartozó gyermekek száma, a menedéket kérőként Flandriába jövő örökbefogadott gyermekek és kiskorúak száma); a családi körülményekről szóló adatokat (a család összetétele, etnikum, a szülők kora, családi szerepek, jövedelem és depriváció a családokban, valamint a szülők részvétele a munkaerő-piacon); a gyermekgondozás, az iskolán kívüli ellátás és a sajátos támogatásban részesülő gyermekek adatai; a kisgyermekek egészségi állapota, valamint fizikai fejlettsége; és végül az azzal kapcsolatos kérdésekről szóló adatok, hogy a gyermekek egészséges életmódot folytatnak-e. A 8.1. táblázatból láthatjuk az elemzés világosságát és mélységét.

8.1. táblázat A gyermekgondozás igénybevétele alcsoportonként Flandriában

	Rendszeres igénybe vétel (2002)	Rendszeres igénybe vétel (2004)	Korlátozott igénybe vétel (2004)	Nem vette igénybe (2004)
Etnikai kisebbséghez tartozó gyermekek	19,6	23,8	6,7	69,5
Hátrányos helyzetű családok gyermekei	18,8	21,9	5,9	72,3
Melyből:				
Hátrányos helyzetű belga családokból származó gyermekek	26,8	29,7	3,4	66,9
Hátrányos helyzetű etnikai kisebbségi családok gyermekei	8,1	12,7	7,9	79,4
Összes gyermek	52,2	55,7	10,1	4,2

Megjegyzés: Az etnikai kisebbségekhez tartozó gyermekek és a hátrányos helyzetű családokból jövő gyermekek sokkal kevésbé veszik igénybe a gyermekgondozást, de ezeknek a csoportoknak az igénybe vételi aránya szignifikáns növekedést mutat. Az etnikai kisebbségekhez tartozó gyermekeknek mindössze 23,8%-a, a hátrányos helyzetű családok gyermekeinek pedig csupán 21,9%-a veszi igénybe a gyermekgondozási szolgáltatásokat rendszeresen. A legalacsonyabb igénybevételi rátákat pedig azoknál az etnikai kisebbségekhez tartozó gyermekeknél tapasztaljuk, akik hátrányos helyzetű családhoz tartoznak (12,7%). 2002 őszéhez viszonyítva az etnikai és hátrányos helyzetű családban élő gyermekek körében a gyermekgondozási szolgáltatásokat rendszeresen igénybevevők aránya ugyan-csak szignifikáns mértékben nőtt.

Forrás: Kind en Gezin: Felmérés a gyermekgondozásnak igénybevételeiről a 3 év alatti gyermekek körében. 2002 ősz és 2004 február.

2. A koragyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos adatgyűjtés javítása

Ha nincs még gyermekekről szóló országos adatbázis, az első lépés szükségszerűen ennek a létrehozása. Nagyon fontos lenne létrehozni egy valamennyi gyermekre kiterjedő, integrált, együttműködéseket megmutatni képes adatrendszert, ami lehetővé teszi a kisgyermekkel foglalkozó szakemberek (például a rendőrség, a szociális jóléti és más intézmények) számára a létfontosságú információhoz való hozzájutást. Normál feltételek között a központi felelősség növeli a szakszerűséget és a hatókört, valamint csökkenti a helyhatóságokra nehezedő nyomást, hogy saját adatgyűjtési rendszert hozzanak létre, vagy drága adatkezelési technológiákat vásároljanak. A központi adatbázis hatékonyabban képes figyelemmel kísérni a koragyermekkori programokat, és így koherensebb és konzisztensebb képet tud szerezni az országos vagy állami szintről. Ugyanakkor a helyi szakmai kapacitásokat is fejlesztik. A legtöbb önkormányzatnak be kell tudni szerezni egy interaktív adatbázist, világosan meghatározott fejezetekkel, melyek között szerepelnek például az általános statisztikák; a főbb koragyermekkori neveléssel és gondozással foglalkozó kutatások összefoglalói; az újdonságok és aktuális kérdések; a támogató intézkedések; és a szülőknek szóló információk. A kormányok az adatgyűjtéssel és -kezeléssel kapcsolatban az igazgatás minden szintjének (szövetségi, regionális, helyi, koragyermekkori intézmény vagy ellátó) világos feladatokat határoznak meg a témához tartozó területeken. A megfelelően kidolgozott, átfogó adatbázis hatékony igazgatási eszköz lehet nem csak a kormány, hanem a helyi önkormányzatok és a gyermekintézmények igazgatói számára is. Ráadásul értékes információk forrás lehet a kutatók, a szülők, a nevelők és a tágabb közönség számára. A koragyermekkori fejezetet feltöltő adatgyűjtésnek, amennyire lehetséges, ki kell terjednie a magán intézményi ellátókra és a családi napközire is.

A második lépés – amit más kontextusokban a jelentés különböző részeiben említettünk már – a koragyermekkori ügyek szakpolitikai egységeinek létrehozása (ha addig még nem léteztek) annak érdekében, hogy a szakpolitikai iránymutatást, az

adatgyűjtést, a minőséggel és tantervvel kapcsolatos kérdéseket kézbe vegyék ezen a növekvő területen. A koragyermekkori szakpolitika és a terület specifikumainak és szükségleteinek közigazgatási szinten történő, formális elismerése nélkül nemigen van oka a statisztikai hivataloknak munkamódjuk megváltoztatására, vagy az olyan statisztikusok alkalmazására, akik hasznosítható tudással rendelkeznek a koragyermekkori nevelés és gondozás területén.

A harmadik lépésként adódik az olyan kulcskérdésekkel való foglalkozás, mint a kereslet, a kínálat, az egyenlő hozzáférés és a minőség (Olmsted és Montie, 2001). Mivel a legtöbb országban ezek a kérdések még mindig nincsenek kielégítően megoldva, különösen a 0-3 éves, kisebb gyerekek számára, az adatgyűjtésnek képesnek kell lennie megfelelő információt szolgáltatni a politikai döntéshozóknak, előre jelezni a szükségleteket, hogy az ellátás tervezhető legyen; ezzel párhuzamosan mérni kell a gyermekek különböző csoportjait megcélzó szolgáltatások minőségét és a szükségleteknek való megfelelést. Az OECD koragyermekkori áttekintésének tapasztalatai jelzik, hogy ezekről a kérdésekről sok információt találhatunk, de az adatok helyenként nem jól rendezettek vagy nem könnyen elérhetőek.

Negyedik lenne az adatgyűjtés újra definiálása és kiterjesztése a jelenlegi ISCED „nulladik szintű” nézőpontra, bevonva valamennyi korai nevelési és gondozási szolgáltatást. A kiterjesztett perspektíván belül a 3-6 éves korúak iskola előtti nevelését/oktatását továbbra is vizsgálják, de ugyanígy vizsgálják a többi regisztrált ellátást, ha megfelelő intenzitásúak, és a gyermekeknek hatékony kognitív és szociális fejlesztést nyújtanak. Az elismert kategóriákat – mint a családi napközik, bölcsődék, napközi ellátást nyújtó intézmények, vegyes korcsoportos integrált napközi ellátó intézmények, játszótérek, bölcsőde/iskola előtti nevelés/oktatás, iskolán kívüli gondozás és speciális szolgáltatások – figyelemmel kísérik, és mindegyikről megbízható adatokat gyűjtenek. A dán kutatók, Rostgaard és Fridberg (1998), hivatalos dokumentumokra és az egyes országok szakértőinek tanácsaira alapozva már elkezdték a szolgáltatástípusok meghatározását, és a különböző országokban az egész napos egyenértékűek összehasonlítását.

Ötödször, a vegyes ellátórendszerű országokban a koragyermekkor ügyeivel foglalkozó politikai döntéshozóknak segítséget jelentene, ha megbízható adatokkal rendelkezhetnének a kisgyermekeknek juttatott állami és magán támogatásokról, elkülönítve a kiadások kulcselemeit, a gyermekek és munkatársak költségeit a különböző koragyermekkori ellátástípusokban; az anyasági és szülői szabadság költségeit; a gyermekek után járó és más családi juttatások költségeit, beleszámítva a pénzbeli ellátásokat, az adókedvezményeket és a munkaadók hozzájárulását a gyermekgondozási költségek fedezéséhez.³ A költségvetési nyomon követés és monitoring hozzájárul a számon kérhetőség érvényesüléséhez, továbbá segíti a tervezést és a forráselosztást. A hatékony forrásfelhasználás szempontjából például hasznos lenne a minisztériumok számára, ha ismernék az összehasonlítható adatokat az állami bölcsőde, a közpénzezből finanszírozott családi napközi, a vegyes korcsoportos gyermekintézmény vagy a fizetett szülői szabadság igénybevételével történő otthoni gondozás egy férőhelyre jutó költségeiről.⁴

A hatodik az adatgyűjtés harmonizálása a koragyermekkori nevelés és gondozás céljaival, azaz a kisgyermek holisztikusan felfogott fejlődésével. Minden egyes ország meghatározza a kisgyermekkel kapcsolatos fontos, elérendő célokat, és indikátorokat hoz létre az eredmények mérésére. Az oktatási modellt követők a koragyermekkori intervenciók hatékonyságát általában a gyermekekre összpontosító, szűken válogatott kimeneti vagy hatásindikátorokkal mérik, például az íráshoz-olvasáshoz szükséges

készségeket vizsgálják a gyerekek óvodából való kilépésekor, vagy amikor tanköteles korba érve belépnek az első osztályba. Ennek a gyakorlatnak vannak előnyei, de figyelmen kívül hagyhat más eredményeket, melyek ebben az életkorban szintén fontosak, és nem veszi figyelembe, hogy strukturális és a folyamatokra vonatkozó adatokra is szükség van. Ami a kimeneteket illeti, az Egyesült Államok Nemzeti Oktatási Célpanelje (1997) öt dimenziót határozott meg, amelyek jelentősen hozzájárulnak a gyermekek iskolai sikeréhez: egészség és fizikai fejlettség; az érzelmi jóllét és a társas kompetencia; a tanuláshoz való pozitív viszony; a gondolkodás és az általános ismeretek. Lehet, hogy az országok minden egyes dimenzióhoz mérhető indikátorokat kívánnak kifejleszteni, vagy eldönthetik, hogy társadalmi céljaik érdekében milyen kimeneteket tartanak fontosnak. Hasonlóan a nagy, célzott programokhoz, mint amilyen a *Head Start* és a *Sure Start*, amelyeket rendszeresen értékelnek, hasznos lehet a nem célzott programokat is a megállapított szempontok szerint értékelni.

Végül: ki kell alakítani a koragyermekkor terület statisztikai elemzésének dinamikusabb módszereit. A dinamika fogalmán itt azt értjük, hogy az adatokat interaktív változókként lehessen kezelni, amelyek valamennyire pontosan megmutatják, hogy egyes tényezők milyen mértékben járulnak hozzá a célok megvalósításához. A PISA (Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Program) gyakorlata példa erre, melyet az OECD alkalmazott 32 országban (OECD, 2001, 2004), a középiskola alacsonyabb évfolyamaiban. A PISA vizsgálatban kimutatták a tanulók adatai: a családi és társadalmi-gazdasági háttér, valamint a tanulási környezet, az iskolarendszer, a gyermekek és munkatársak finanszírozása, vagy bizonyos munkatársak alkalmazása, az oktatási stratégiák és hasonlók közötti dinamikus összefüggést, azt, hogy e változók egymást erősítő kereszthatása (intersecting impact) milyen szerepet játszik az iskolarendszer meghatározott céljainak elérésében. Megbízható adatokon alapuló, szigorúan ellenőrzött eljárásokkal végzett elemzést lehetne végezni a koragyermekkor programokról is, ami megbízható adatokkal szolgálna arról, hogy milyen környezeti tényezők idézik elő a változásokat. Az Egyesült Királyságban zajló EPPE kutatási projekt az ilyesféle megközelítés egyik példája.

3. A koragyermekkor nevelés és gondozás megbízható adatainak gyűjtésére és átadására szolgáló nemzeti eljárások kidolgozása

Míg az áttekintésben résztvevő országok némelyike jól szervezett adatgyűjtést végez a koragyermekkor ellátás területén, más országok kevésbé sikeresek ezen a téren. Egy maréknyi ország kivételével az országok legfőbb problémája az, hogy a koragyermekkor ellátások területén még csak nem is kezdődött el a szisztematikus adatgyűjtés megszervezése. A koragyermekkor szakmapolitikai döntéshozás számára nem állnak rendelkezésre a szükséges adatok. Ez bizonyos értelemben nem csodálható, hiszen a legtöbb országban még csak most kezd kialakulni a koragyermekkor ügyeivel foglalkozó szakpolitika elkülönült területként, és a koragyermekkor ügyeivel foglalkozó szakpolitikai döntéshozó szervezetek még vagy nem is léteznek, vagy gyengék. Amíg ezek a szervezetek nem erősödnek meg, valószínűtlen a kisgyermekekről lényegi információt (az egyes korcsoportok létszáma, a szolgáltatások száma és típusa, a munkatársak száma és minősége, és így tovább) nyújtó rendszeres adatgyűjtés megszervezése. Ha a szakpolitikai döntéshozók, a kutatók és a szülők számára szükséges adatokat nem gyűjtik rendszeresen, ezeket egy sor más forrásból és felmérésből, például a háztartásvizsgálatokból, egészségügyi, szociális jóléti, oktatási vagy munkaerő statisztikából kell

nehéz munkával összeszedni. Az olyan specifikusabb kérdések megválaszolása, mint például a bevándorló családok gyermekei közül a korai nevelési és gondozási szolgáltatásokat igénybevevő 3 évesek száma, új kérdések beiktatását igényli a soron következő országos adatfelvételbe, vagy kiegészítő kismintás felmérés szükséges hozzá. A mikro felvételek segíthetnek abban, hogy gyorsan jussunk információhoz olyan aktuális kérdésekben, mint a szülői szabadság vagy a sajátos szükségletekkel rendelkező gyermekek száma, stb. Egy aktív és energikus minisztérium biztosítani tudja, hogy az ilyesféle kérdéseket rendszeresen vizsgálják, és az adatokat a nyilvánosság számára elérhetővé és véleményezhetővé tegyék. A mikro felmérések – mint amilyen az ausztriai, melyet 8.1. keretes írásunkban ismertetünk – hasznosak lehetnek az aktuális információk megszerzésére például a szülői szabadságról, a szülők okairól, amiért nem íratják be gyermekeiket, a gyermekek társadalmi-gazdasági háttéréről, és így tovább.

8.1. Osztrák statisztika – az Országos Statisztikai Hivatal szerepe

1972 óta az osztrák statisztikai hivatal évente gyűjt adatokat a koragyermekkori szolgáltatásokról Ausztria-szerte. Egységes adatgyűjtési űrlapot töltenek ki az összes bölcsődében, óvodában, iskola utáni napközi gondozó szolgáltatásnál, valamint minden más napközbeni ellátást nyújtó helyen. A kitöltés után ezeket az Országos Statisztikai Hivatalnak küldik el, mely a tartományi önkormányzatok hozzáértő felügyeleti szerveivel dolgoztatja fel ezeket. Információt gyűjtenek a napközbeni szolgáltatásokról (fenntartó, nyitvatartási idő, épület, felszerelés, adnak-e ebédet, egészségügyi ellátás, játszótér használati lehetőség), a gyermekekről (tartózkodás hossza, fogyatékoság, kor, az anya foglalkozása, ebédel-e ott, nemzetisége) és a munkatársakról (munkaviszony, családi állapot, képzettségi/képesítési szint, kor, a munkaköri leírás). Az adatkezelés és elemzés után az eredményeket a tartományi önkormányzatok statisztikai és felügyeleti osztályai rendelkezésére bocsátják, hogy felhasználhassák a helyi politikai és igazgatási döntéshozás céljaira. Ezeket az adatokat elsősorban az osztrák koragyermekkori neveléssel és gondozással kapcsolatos döntések megalapozására használják.

Speciális adatgyűjtések az osztrák mikro-cenzusok keretében

Az éves adatgyűjtésen kívül speciális adatgyűjtések és felmérések is történnek. Az 1995-ös és 2002-es mikro-cenzusokban „Háztartásvezetés, napközbeni gondozás és ápolás” című fejezet is volt. Ezekben a mikro-cenzusokban vannak táblák a napközbeni gondozásról, kiterjednek az ellátási hiányokra és más olyan okokra, melyek megakadályozzák a napközbeni gondozás igénybe vételét.

Statisztikák a családi napköziről és a szülő-kisgyermek csoportokról

Az osztrák statisztikai hivatal nem rendelkezik egységes statisztikával a gyermekfelügyelőről, valamint a szülő-kisgyermek csoportokról. A gyermekfelügyelők tartományi egyesületei gyűjtenek néhány adatot, de ezek nem egységesek, és nem tartalmazzák azokat a gyermekgondozó intézményeket, amelyek nem tartoznak az egyesületnek. A gyermekgondozási feladatokat szintén folyamatosan dokumentálják, ugyanis a gyermekfelügyelők fizetése és a szülők hozzájárulása a gondozási feladatok körétől függ. Az Osztrák Szülő-Kisgyermek Csoportok Szövetsége (BÖE) 1995-től, a csoportok által kitöltött kérdőívek alapján szintén évente gyűjt adatokat a tartományi egyesületek keretében működő szülő-kisgyermek csoportokról. Ennek az adatgyűjtésnek az a célja, hogy meghatározza „a szülő-kisgyermek csoportok és játszócsoportok helyzetét minden egyes szövetségi tartományban, a különböző keretfeltételek hatását ezekre az intézményekre (törvényhozás és finanszírozás) összehasonlítva a tartományokat, a szülő-kisgyermek csoportok és játszócsoportok szükségleteit és aktuális helyzetét, az alapképzési és továbbképzési helyzetet és szükségleteket, ez alapján tervezik meg a BÖE képző kurzusait, a dokumentációt és a fejlesztéseket, illetve biztosítanak statisztikai anyagot a közönségkapcsolatokhoz és a finanszírozó szervezeteknek” (Naderer, 2000).

Az adatok kiadását gyakran az ideológiai, titoktartással kapcsolatos és etikai viták veszik körül. Angliában a Gyermektörvényben (2004) szabályozták a központi és az alacsonyabb szintű adatgyűjtést, ez csökkenti a helyhatóságokra és az egyéni szolgáltatásokra nehezedő nyomást. Az Egyesült Államokban tovább fejlesztik az adatkezelési technológiákat, amit az *Egy gyermek sem maradhat ki!* (No Child Left Behind, NCLB)

kezdemenyezés támogat. Beiktatása óta az NCLB megköveteli, hogy az államok részletekbe menően kísérik figyelemmel a gyermekek, nevelők/tanárok és iskolák fejlődését. Ennek érdekében az államok olyan rendszereket hoznak létre, melyek adatokat tárolnak és elemeznek az iskolai élet különböző vetületeiről, a tanulók eredményeitől és az iskolák költségvetésétől kezdve a tanulók családi háttéréig és a róluk szóló egészségügyi feljegyzésekig. Bár a tudósítások szerint vannak problémák az államok egészére kiterjedő komplex adatrendszerek finanszírozásával, valamint a nevelők/tanárok adatkezelési és adathasználati képességével, az állami hivatalnokok úgy látják, az új információs rendszerek elősegítik a kötelező jelentések megírását, lehetővé teszik a tanulói csoportok és az egyes tanulók teljesítményének nyomon követését, javítják a költségvetés-tervezést és adatokat szolgáltatnak a racionális politikai döntéshozáshoz. Ezek az adatbázisok fejlesztési javaslatokat és hatékony tanítási stratégiákat is tartalmaznak a tanárok számára. Ezt az adatalapú monitorozó rendszert kiterjesztették a *Head Start*-ra, és a legtöbb államban a korai nevelésre/oktatásra.

4. A koragyermekkori nevelési és gondozási rendszer monitorozása

A monitorozás nem csak azt jelenti, hogy a koragyermekkori nevelési és gondozási rendszer teljesítményét folyamatosan értékeli az elszámoltathatóság és/vagy az országos vagy államszintű politikai célok érdekében, hanem arra is szolgál, hogy az érdekeltek nyomon követhessék az általános trendeket és a szülői elvárásokat. A monitorozás általában a kormány felelőssége, amit a statisztikai hivatalokkal, az értékelő és kutató intézetekkel hajt végre, de számos ország központi vagy állami kormánya más szereplőket is bevon ebbe, például a helyi igazgatást, a koragyermekkori intézmények munkatársait, a szülőket és a független kutató és felmérést végző csoportokat.

A kormány szerepe

Ahogy ennek a fejezetnek az elején jeleztük, a koragyermekkori ellátórendszer monitorozása során alapvető feladat, hogy a kormány évente megbízható adatokat gyűjtsön az ellátórendszerről és elemezze ezeket. A rendszer monitorozását tovább erősítik az országos vagy állami felügyelet, amelyeknek munkája előfeltételezi a megállapodáson alapuló szabályozási keretet, azt, hogy van olyan nemzeti tanterv vagy pedagógiai program, mely világos célokat fogalmaz meg a rendszer egésze számára. Az Egyesült Államokban például a különböző államok programjainak célkitűzései, megállapított sztenderdjei⁵ alapvetően az Egyesült Államok Nemzeti Oktatási Célpanelje, a *Head Start* vagy a Koragyermekkori Nevelés Nemzeti Egyesülete (National Association for the Education of Young Children, NAEYC) irányelveiből származnak. Így ezek széles kört fednek le, és hét körülhatárolható területet emelnek ki: a motorikus fejlettséget, az egészségi állapotot, a biztonságot és tápláltságot; az általános kognitív fejlettséget; a számolást, a nyelvi, a szocioemocionális és az esztétikai fejlettséget (Bowman et al., 2001). Sok államban program-sztenderdeket is használnak a megfelelő pedagógiai munka feltételeinek megteremtése végett. Ilyenek például, hogy egy munkatársra nem juthat tíznél több gyerek; a nevelőknek megfelelő képzettséggel vagy képesítéssel kell rendelkezniük; gazdag tanulási környezetnek és megfelelő szabad térnek kell lennie az intézményben; a tanításhoz/neveléshez felhasznált anyagoknak, valamint a benti/kinti felszerelésnek és elrendezésnek ki kell elégítenie a kisgyermekek foglalkoztatási és játékszükségeit. Az igazgatási és felügyeleti munka (amit „pedagógiai támogatásnak” vagy „coaching”-nak is neveznek) biztosítja, hogy minden gyermekközpont a szten-

derdeknek megfelelően működjön, és pedagógiai munkája során törekedjen a magas minőség elérésére.

Ahogy már jeleztük, Európában a hagyományos iskola előtti rendszerekben az ilyesféle monitorozás nem mindig kielégítő, mert az iskola-előkészítőt az iskola fennhatósága alá rendelték, és ebből a rendszer „iskolásítása” következik. Ebből kifolyólag nem fogalmazták meg elég határozottan az iskola előtti szektor sajátos céljait, iskolai kritériumok alapján alakították ki a program-sztenderdeket, és emiatt alacsony a kisgyermekkorai szolgáltatásokban dolgozók képesítési szintje mind a pedagógusok, mind a szakfelügyelők körében. Az Egyesült Államokban is nyilvánvaló a monitorozás gyengesége. Jól mutatja ezt, hogy a gyermekgondozási szektorban a (többségben lévő) magánellátókat rendszertelenül monitorozzák és az egyházi óvoda előtti programokat mentesítették mind a regisztráció, mind a monitorozási elvárások alól.

Pedagógiai tanácsadó szolgálatok

Azok az országok, amelyek igyekeznek elérni a minőségi sztenderdek alkalmazását a koragyermekkorai szolgáltatások teljes körében, általában létrehoznak külső szakfelügyeletet vagy helyi tanácsadó testületet annak biztosítására, hogy a pedagógiai és program sztenderdeket a szolgáltatók megismerjék és betartsák. Nyilvánvalónak tűnik, hogy az ilyen támogató szolgáltatások munkatársainak koragyermekkorai tanulmányok és pedagógia szakos képesítéssel kellene rendelkezniük, de – ahogy már említettük – ez nem minden esetben valósul meg. Így a hagyományos iskolai szolgáltatásokban a szakfelügyelet elhanyagolja az iskola-előkészítő osztályokat, még ott is, ahol az iskola hollisztikus megközelítést alkalmaz. Ebből a szempontból ismét az északi országok emelkednek ki professzionalizmusukkal és a terepen való jelenlétükkel: a pedagógiai tanácsadók a gyakorló pedagógusok köréből kerülnek ki, és a helyi szolgáltatások teljes körével dolgoznak a pedagógiai minőség emelése érdekében (néhány országban kevesebb érdeklődést mutatnak a családi napközik iránt). A helyi pedagógiai tanácsadók feladata, hogy a kisgyermekeknek szóló szolgáltatásokban a minimum sztenderdek betartását és a pedagógiai munka előre haladását nyomon kövessék és támogassák. Az OECD látogató csoportok számos esetben feljegyezték, hogy a tanácsadók az új pedagógiai kezdeményezésekről szóló, legfrissebb információkat viszik a szolgáltatások munkatársainak, támogatják a belső minőségfejlesztő folyamatok szervezését, például a munkacsoport önértékelését és a dokumentációt.

Országos vagy program-értékelés

A koragyermekkorai szolgáltató rendszerek, vagy legalábbis a nagy programok monitorozásának másik eszköze a nagyszabású értékelő vizsgálat. A kérdést bővebben majd a 9. fejezetben vizsgáljuk. Az Egyesült Államok vezető szerepet játszik ezen a területen. Sok átfogó, kutatáson alapuló értékelés készül a kiterjedt állami programokról, mivel elvárás ezekkel szemben, hogy beszámoljanak az elért eredményekről, és a közpénzek megfelelő felhasználásáról. E megközelítés egyik példája a *Head Start* újra engedélyezését megelőző értékelés. Az Egyesült Királyságban a Biztos Kezdet zászlóshajó programban számos hasonló vizsgálata zajlott le, például 2005-ben, amikor a helyi Biztos Kezdet programoknak a gyermekekre és családokra gyakorolt hatását vizsgálták (NESS Impact Study, 2005). E mellett az Oktatási és Képzési Minisztérium longitudinális kutatást finanszíroz az iskola előtti ellátás hatékonyságáról (EPPE), mely a kisgyermekek fejlettségét (intellektuális és szociális/viselkedési) vizsgálja 3 és 7 éves kor között

a kisgyermekellátások különböző típusaiban. A 3-4 évesek iskola előtti nevelésének/oktatásának hatását vizsgálva az EPPE munkacsoport több mint 3000 gyermekről, szüleikről, otthoni környezetükről és az általuk látogatott iskola előtti szolgáltatásokról gyűjtött széles körű információt. A kutatás igen értékes információforrás a minisztériumok és a politikai döntéshozók számára. Az ilyesféle vizsgálatok ritkábbak az európai országokban, viszont ezeket helyettesíti – a fent jelzett korlátokkal – a folyamatos szakfelügyelet és monitorozás. Pár ország kivételével az OECD látogató csoportok ritkán találkoztak a kisgyermekkor rendszer átfogó országos értékelésével, talán azért, mert a közelmúltig ezeknek a programoknak a szociális és pedagógiai céljait a legtöbb országban kevésbé foglalmazták meg világosan. Ezzel ellentétben a svéd iskola előtti szolgáltatások 2003-as országos értékelése kimagasló munka. A dokumentum – amit a Nemzeti Oktatási Intézet 2004-ben hozott nyilvánosságra – értékes betekintést nyújt a központi és helyi politikai döntéshozóknak abba, hogy az igazgatásban és a gyermekintézményekben dolgozó szakemberek miképp értelmezik az iskola előtti nevelés nemzeti tervét, és hogyan hajtják azt végre. Több rendszeres, ilyen típusú, országos értékelésre lenne szükség az OECD tagországok körében.

5. A rendszermonitorozás részvételi megközelítései

Az igazgatási és a gyermekközpontokban dolgozó szakemberek bevonása

Régen megfigyelték, hogy bár a szakértőktől származó adatok és a monitorozó rendszerek képesek a kormányok céljaihoz szükséges információt biztosítani, viszont esetleg elmulasztják bevonni a helyi igazgatási szakembereket és a szülőket az ügyekbe. Mivel látják, hogy ezek a partnerek értékes információforrást jelentenek, és megéri velük konzultálni, néhány ország – Ausztriához hasonlóan – a helyi igazgatás és a gyermekközpontok szakembereitől kéri évente a nyers adatokat a beiratkozásról, a családi háttérrel, a keresletről, a szükségletekről és az igénybevételi mintákról. A központi statisztikai hivatalok szintén használhatják saját statisztikai és kutatási kapacitásukat a közvélemény számára érdekes ügyekben, miközben biztosítják az önkormányzatok és gyermekközpontok részvételét. Amikor például az 1990-es évek elején a svéd hatóságok az iskola utáni napközi ellátás problémájával szembesültek, azon kívül, hogy a probléma kiterjedéséről statisztikai adatokat gyűjtöttek, anyagi támogatással ösztönözték a gyermekintézmények hálózatát, hogy a szülőkkel együtt igénybevevői szempontból elemezzék a helyzetet. A hálózat munkája nyomán a döntéshozók kvalitatív információhoz jutottak a gyermekek és szülők szükségleteiről, arról, hogy mire van a szülőknek szükségük; mit tekintenek a szülők jó minőségű szabadidős szolgáltatásnak; jó helyszínek tartják-e az iskolát a szabadidős szolgáltatások számára; milyen képesítéssel rendelkeznek a munkatársak ezekben a szolgáltatásokban, és milyennel kellene rendelkezniük. Az északi országok minisztériumaira általában jellemző a politikai döntéshozás konzultatívabb megközelítése, és az, hogy törvényekkel, valamint az információkkal ösztönzik az önkormányzatokat és a gyermekintézményeket az adatgyűjtésre, saját minőségbiztosítási és monitorozási rendszerük kialakítására.

A szülői és nevelői egyesületek bevonása a monitorozásba

A helyi igazgatási apparátus és a gyermekintézmények mellett a szülőket szintén be kell vonni a monitorozási és információs folyamatokba, véleményüknek rendszeresen hangot kell adni az országos áttekintések során és a szolgáltatások szintjén. Számos

ország – köztük Dánia, Norvégia, és legutóbb az Egyesült Királyság – felmérést végez a szülők véleményének megismerése érdekében, és rendszeresen konzultál velük nehézségeikről, valamint a koragyermekkori szolgáltatásokkal kapcsolatos elképzeléseikről. A szülők bevonását igyekeznek elérni azzal is, hogy fontos jogköröket adtak a szülők kezébe a koragyermekkori központokban; segítik őket informált döntéseket hozni a koragyermekkori programokról. A szülők nem csak tájékoztathatják szükségleteikről és a szolgáltatásokkal kapcsolatos elvárásairól az intézmények munkatársait, hanem fontos szerepet játszanak a minőség, a megfizethetőség és a gazdálkodás átláthatóságának fenntartásában. A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) szintén tartalmaz utalásokat az országos kutatásokra és a szülőkkel („kliensekkel”, „fogyasztókkal” vagy „a szolgáltatás igénybevevőivel”) folytatott konzultációkra. Ebben a megközelítésben sokféle változóval kapcsolatban lehet információt gyűjteni. Ilyenek például, hogy egyszerű-e a hozzáférés, megfelelő-e a nyitvatartási idő, hatékony-e az igazgatás és a férőhelyek elosztása, elég érzékeny-e a szolgáltatás a családi háttérrel (társadalmi-gazdasági, kulturális, vallási, nyelvi, stb. sajátosságok) kapcsolatban, milyen a minőségi sztenderdek, milyen megfigyelései vannak a szülőknek a gyermekek boldogságával és jóllétével, a gyermekek étkeztetésével és egészségügyi ellátásával, a nevelőkkel kapcsolatosan, és így tovább. Az ilyesféle információ a szülők számára is hasznos, hiszen segítségükre lehet abban, hogy gyermekeiknek megfelelő szolgáltatást válasszanak. A kutatók vagy nagyobb szakszervezetek által, a nevelők bevonásával készült felmérések, szintén értékes monitorozó információt nyújthatnak, különösen, ha rendszeresen végzik ezeket.

A kutatói közösség bevonása

A független kutatók is fontos szerepet játszhatnak a koragyermekkori rendszerről szóló információk összegyűjtésében. Példa erre a Korai Nevelés/Oktatás Kutatásának Nemzeti Intézete (National Institute of Early Education Research – NIEER) az Egyesült Államokban, amely az óvoda előtti nevelés helyzetével kapcsolatban évente gyűjt adatokat. A NIEER évkönyve, *Az iskola előtti nevelés helyzete* (*The State of pre-school*, NIEER, 2003, 2004, 2005) c. kiadvány olvasható és grafikus formában mutatja az iskola előtti szolgáltatásokra fordított állami befektetéseket, a beiratkozott három- és négyéves gyermekek számát, a csoportok létszámát, a gyermekek és a munkatársak arányát, a nevelők képzettségét, valamint más fontos minőségi indikátorok adatait. A független kutatási forrásokból származó információk hasznos eszközt jelentenek az igazgatás és a politikai vezetés kezébe a szolgáltatások teljesítményének értékeléséhez.

Jegyzetek

1. Az UOE adatok az UNESCO/OECD/EUROSTAT adatgyűjtésre vonatkoznak. Lásd szintén az OECD Handbook for Internationally Comparative Education Statistics (2004) c. kötetét.
2. Az alacsonyabb gyermek-munkatárs arány természetesen magasabb költséget jelent.
3. Norvégiában a Gyermek- és Családügyi Minisztérium összegyűjti valamennyi minisztérium gyermekekkel kapcsolatos kiadásait, hogy bemutassa, a költségvetés mekkora hányadát költik a gyermekekre, valamint megfogalmazza a kormány gyermekekkel kapcsolatos céljait és politikai elképzeléseit a különböző szektorokban.
4. A költséghatékonysági intézkedések mellett a politikai döntéshozás során figyelembe kell venni a gyermekeknek nyújtott szolgáltatások minőségét, a gyermekek elsődleges érdekeit, valamint a szülők választásait.
5. Bowman és szerzőtársai (2001) a „sztenderdeket” úgy határozzák meg, hogy azok „a nevelés/oktatás értékei, elvárásai és eredményei”.

Hivatkozások

- Ball, S.J. and C. Vincent (2005), "The 'Childcare Champion'? New Labour, Social Justice and the Childcare Market", *British Educational Research Journal*, Vol. 31(5), pp. 557-570.
- Bowman, B.T., M.S. Donovan and M.S. Burns (eds.) (2001), *Eager to Learn: Educating our pre-schoolers*, Committee on Early Childhood Pedagogy, National Research Council Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Academy Press, Washington DC.
- Children Act (2004), The Stationery Office, London, United Kingdom.
- Dahlberg, G. and P. Moss (2005), *Ethics and Politics in Early Childhood Education*, Routledge Falmer, London.
- DfES (1998), "Consultation Paper on the Regulation and Inspection of Early Education and Day Care", DfES, London, www.dfes.gov.uk/consultations/downloadableDocs/37_1.doc.
- DfES (1997-2007), "Effective Provision of pre-school Education – A Longitudinal Study Funded by the Department for Education and Skills", DfES, London, <http://k1.ioe.ac.uk/schools/ecpe/eppe/index.htm>.
- Kind en Gezin (2004), *Child in Flanders*, available at: www.kindenagezin.be/KG/English_pages/default.jsp.
- Naderer, E. (2000), *Elternverwaltete Kinder- und Spielgruppen in Österreich. Datenerhebung 1999/2000*, A study commissioned by the BÖE, Vienna.
- NIEER (2003), *The State of Pre-School Yearbook*, NIEER, Rutgers University, NJ, available at: nieer.org/yearbook/pdf/yearbook.pdf.
- NIEER (2004), *Pre-School Policy Matters*, Issue 6, NIEER, Rutgers University, NJ.
- NIEER, (2005), *2005 State pre-school Yearbook*, by W.S. Barnett, J.T. Hustedt, K.B. Robin and K.L. Schulmann, <http://nieer.org/yearbook/>.
- OECD (2001), *Starting Strong: Early Childhood Education and Care*, OECD, Paris.
- OECD (2004), *Learning for Tomorrow's World: First Results from PISA 2003*, OECD, Paris.
- OECD (2005), *Education at a Glance: OECD Indicators*, OECD, Paris.
- Olmsted, P.P. and J. Montie (2001), *Early Childhood Settings in 15 Countries: What are their Structural Characteristics?*, High/Scope Educational Research Foundation, Ypsilanti, Michigan.
- Rostgaard, T. and T. Fridberg (1998), *Caring for Children and Older People: A Comparison of European Policies and Practices*, The Danish National Institute of Social Research, Copenhagen.
- Sylva, K., B. Taggart and I. Siraj-Blatchford (2003), *Assessing Quality in the Early Years*, Trentham Books, London.

9. fejezet

Szilárd keretek és hosszú távú tervek a kutatáshoz és értékeléshez

A 9. fejezet a koragyermekkori nevelés és gondozás kutatásának helyzetét vizsgálja. A kutatásnak ez az ága az áttekintésben résztvevő országok zömében máig is kezdetleges állapotban van. Ebben a fejezetben a koragyermekkori területen folyó kutatások közül mutatunk be néhányat: az ország-specifikus politikai kutatást; a nagy kiterjedésű programok értékelését; a longitudinális vizsgálatot; az összehasonlító nemzetközi kutatást; az idegtudományi és agykutatást. Ezeken a területeken az észak-amerikai kutatások meghatározó szerepet játszanak. A koragyermekkori nevelés és gondozás kutatásának expanziója tetten érhető a posztmodern és szociokulturális elemzésben, a gyakorló szakemberek kutatásaiban is; és egyre gyakrabban vizsgálunk olyan sajátos témákat, mint a diverzitás, illetve a gyermekek terei és környezete. Röviden olyan kritikus kérdéseket is tárgyalunk, mint például azt, hogy a különböző nyelveket beszélő kutatók miért képtelenek kutatásaik nemzetközi publikációjára. Ez szabad teret ad az angol nyelvű kutatásoknak. Mivel az angol nyelvterület kutatói erősen kapcsolódnak az oktatáskutatáshoz, a koragyermekkori neveléssel és gondozással foglalkozó vizsgálatok nagy hányada olyan oktatási problémákkal foglalkozik, amelyek más országokban nem jelentenek központi kérdést a koragyermekkori szolgáltatások területén. Felvetjük azt a kérdést is, hogy miképp lehetne ösztönözni a helyi részvételi módok kutatását. Szintén tárgyaljuk, hogy miképp lehet az eredeti kutatásokat továbbfejleszteni, az eredményeket szélesebb körben megismertetni – kezdetben akadémiai és szakmai folyóirat-szemlék segítségével, később média riportokkal és a szülőknek szóló információs csatornák létrehozásával.

A Biztos alapokon 2001-es megjelenése és a további nyolc ország áttekintése óta eltelt időszakban jelentős fejlődés történt a koragyermekkorai nevelésre és gondozásra vonatkozó, országos szintű kutatások terén, az eredményeket pedig felhasználják a politikai döntéshozásban. Mind a longitudinális vizsgálatok, mind az egy időpontban zajló értékelések fontos szerepet játszanak ebben a folyamatban. Ezen a diszciplínaközi határterületen a kutatási módszerek jelentősen fejlődtek és a korábbinál több területet érintenek. A biztató fejlemények ellenére még jelentős fejlődésre van szükség, hiszen a koragyermekkorai területen korábban nagyon kevés kutatás történt. A következő idézet az egyik OECD ország-jelentésből származik. Ez a koragyermekkorai terület kutatásának olyan helyzetét írja le, ami cseppet sem egyedülálló:

“... (a koragyermekkor kutatási területén) kevés a koragyermekkorai tanulmányokkal foglalkozó egyetemi tanszék, kevesebb, mint japán nyelvből; töredéke a más pedagógiai területeken működő tanszékeknek. E mellett kevés a posztgraduális program, kevés a disszertáció, és nincs olyan tudományos folyóirat, mely a korai évek ügyeire koncentrálna. Következésképpen a koragyermekkor kutatási bázisa túlságosan kicsi, és jelenleg nem látunk olyan eszközt, amivel növelni lehetne. Ahogy egy kutató mondta, a területen »nincs meg a kritikus tömeg«; egy korábbi kormányzati kutatásfinanszírozó pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy amikor új projekteket akarnak kidolgozni, sokszor problémát jelent, hogy nincs elég, e területre specializálódott kutató.

Ebből következik az is, hogy az ilyesféle kutatások erősen függenek a kormányfinanszírozástól (akár a központi kormányzat, akár az önkormányzatok nyújtják). Szakpolitikai vagy értékelési projektekre összpontosítanak, ahol a finanszírozó határozza meg a kutatási kérdéseket, és csekély lehetőség van arra, hogy másféle kutatást végezzenek. A legtöbb kutató, akivel találkoztunk, egyetértett abban, hogy »egyszerűen nincs említésre méltó egyetemi szintű alapkutatás a koragyermekkorai pedagógia területén«. Mivel kevés a koragyermekkorai nevelés és gondozás területén folyó kutatás, így nehéz hozzájutni az egyetemi kutatások fő finanszírozási forrásaihoz, ahol erős a verseny, és a kezdő kutatók versengenek a nagy hagyománnyal rendelkező területekkel, az egyetemi kutatókkal. Ez erősíti függésüket a kormányzati finanszírozástól.

Ráadásul a koragyermekkorai szolgáltatásokról országos szinten kevés információ áll rendelkezésre. Számos minisztériumi és más, kutatási adatközlő szerint nincs elég rendszeresen gyűjtött, illetve összehasonlítható adat arról, hogy hány család és gyermek veszi igénybe a koragyermekkorai szolgáltatásokat országszerte, és milyen háttérből jönnek. Ennek következtében nem tudjuk, valójában éppen hány gyermek veszi igénybe a szolgáltatásokat, nem tudjuk, hogy mi jellemzi az igénybevevőket vagy a kimaradókat. Ugyanez érvényes a szolgáltatások költségeire, illetve ezek finanszírozására is; egy szakértő megjegyzése szerint nem sokan vannak, akik teljesen átlátják a finanszírozási rendszert. Ahogy fentebb már láttuk, ez nyilvánvalóan összefügg a rendszer jelenlegi gyengeségeivel, ugyanis nem világos, hogy kié a felelősség az infrastruktúra monitorozásáért és vizsgálatáért, ami kiindulópontot jelenthetne egy hatékony rendszer felépítéséhez.”

Mit ajánlott a Biztos alapokon?

- *A hosszú távú politikai célok támogatását szolgáló kutatási keretek és folyamatos befektetések.* A Biztos alapokon (OECD, 2001) az országos kutatások megerősítését javasolta: stabil kutatási infrastruktúra kialakítását és hosszú távú finanszírozást, kidolgozott menetrenddel és képzési lehetőségekkel. A szerzők fontosnak látták a kutatás, a politikai döntéshozás és a gyakorlat közötti kapcsolat javítását, valamint a kutatásra és a fejlesztésre szánt beruházások növelését.
- *A jelenleg alulreprezentált tudományágak bevonása, a korábban nem használt módszerek alkalmazása.* A Biztos alapokon (OECD, 2001) rámutatott, hogy a koragyermekkori nevelés és gondozás kutatásában általában olyan módszereket alkalmaznak, és olyan kérdéseket tesznek fel, melyek a programértékelésből és fejlődépszichológiából származnak. A koragyermekkori nevelésben és gondozásban fontos szempontok ezek, de szintén szükség lenne más tudományágak bevonására, tágabb értelmezési keret kialakítására. A kisgyermekkor területe antropológiai, szociológiai, politológiai, tanuláselméleti és gender-szempontból megközelítve is értelmezhető, kutatható, és az eredmények alapján lehet kialakítani a szakpolitikát és a megfelelő gyakorlatot. A szerzők a nemzetközi kutatásokat a különböző szakpolitikai kezdeményezések hatásainak felmérése szempontjából is hasznosnak tartják.
- *Az eszközök és az értékelési eljárások fejlesztése a koragyermekkori környezet összetett dinamikájának, valamint az igénybevevők és a munkatársak szükségleteinek megfelelően.* A Biztos alapokon (OECD, 2001) ráirányította a figyelmet, milyen fontosak az önértékelési folyamatok és az akciókutatás helyi szinten. Ösztönözte a különböző megközelítések szerinti költség-haszon elemzést, valamint olyan stratégiák kialakítását, amelyek elősegítik az eredmények disszeminációját a különböző országokban.

1. Melyek a kutatás legáltalánosabb típusai?

A koragyermekkori vizsgálatok száma gyorsan növekszik, de néhány országban ez terület még rendkívül gyenge. Az olyan országokban, mint Belgium, az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok, Finnország, Franciaország, Hollandia, Norvégia és Svédország, jól megalapozott kutatási programok működnek, amelyek kiterjedt adatrendszerekhez, a kormányok és az egyetemek között létrejött megállapodásokhoz kapcsolódnak. A következőkben a kutatások leggyakoribb típusait soroljuk fel – bár jeleznünk kell, hogy az egyes országokban különféle vizsgálati módszereket és témákat részesítenek előnyben.

Az egyes országokban folyó szakpolitikai kutatások

Az egyes országokban folyó kutatások tágan értelmezett szakpolitikai kérdésekkel foglalkoznak, valamint olyan szakpolitikai döntésekkel, melyekkel a nemzeti szakigazgatási apparátusok szembesülnek. A kutatás eme típusa – melyet gyakran a kormányok finanszíroznak – bizonyos programok vagy szakpolitikák jellemzőinek vagy hatásainak értékelésére összpontosít. Sok OECD ország készít jó vizsgálatokat a saját rendszeréről, de kétség kívül az Egyesült Államok vezet ezen a területen. A koragyermekkorral kapcsolatos amerikai vizsgálatok – amelyeket a leggyakrabban idéznek a tudományos folyóiratok – világszerte befolyásolják a kormányok döntéseit.¹ Számos országos kutató

központ működik az Egyesült Államokban, de igen sok egyetemi tanszék és magán kutatóhely is vizsgálatokat folytat a koragyermekkor terület szakpolitikai és szervezeti sajátosságaival kapcsolatban.

Egy másik környezetben, országban vagy kultúrában lefolytatott vizsgálatok eredményeit némi óvatossággal lehet csak felhasználni. Gyakran említik, hogy a fejlődépszichológia a különböző korú gyermekek fejlődésének és érésének nyomon követésével értékes adalékokkal szolgál a koragyermekkor nevelés gyakorlatához. A fejlődépszichológia eredményeiből kiindulva dolgozták ki az 1980-as és 1990-es évek során Egyesült Államokban a kisgyermekkel folytatott gyakorlat pragmatikus megközelítését – a fejlődésnek megfelelő gyakorlat modelljét (developmentally appropriate practice – DAP). Erre a megközelítésre épül a koragyermekkor nevelés gyakorlata Amerika-szerte és sok más országban. A kutatások következtetései azonban gyakran túlmutatnak a tényleges eredményeken. A fejlődésnek megfelelő gyakorlat modellje erőteljesen tükrözi a városi fehér amerikaiak kulturális és nevelési értékeit, és ennek megfelelő programok és intézményi környezet kialakítását ösztönzi, és az ő elvárásainak megfelelő viselkedési mintákat erősíti meg. Mind a kisebbségi csoportok, mind a kutatók kritizálták ezeket az értékeket az „univerzális” pszichológiai sémákként való bemutatását, és rámutattak, hogy a társadalmi környezetet, valamint a szociokulturális tényezőket hangsúlyosabban, nagyobb érzékenységgel kell figyelembe venni (Dahlberg et al., 1999; Tobin et al., 1989; Woodhead, 1998).

Összehasonlító nemzetközi kutatások

Az összehasonlító nemzetközi kutatások olyan sajátos politikákat és gyakorlatokat azonosítanak, amelyekből más országokban ihletet meríthetnek. Ezek célja nem másolható „modellek” vagy bajnoki tabellák leírása, hanem a politikai döntéshozók segítése abban, hogy szélesebb látókörrrel és kritikusan gondolkodjanak a koragyermekkor nevelésről és gondozásról. Ennek érdekében az OECD oktatási minisztereinek hatáskörében tematikus áttekintések születnek, amelyek hozzájárulnak a terület megismeréséhez és megértéséhez. Az összehasonlító kutatások szoros kapcsolatban vannak az oktatási antropológiával és a szociokulturális elmélettel, és láthatóvá teszik az egyes országokban a megkérdőjelezetlen előfeltevéseket, vitákat és gyakorlatokat (Moss, 2001). E kutatások felfedik az igazgatás és gyakorlat területén megfigyelhető jelentős különbségeket, bemutatják például a közfinanszírozás vagy a gyermekek és munkatársak arányában tapasztalható eltéréseket az egyes OECD országok gyakorlatában. Az ilyesfajta különbségek tudatosítása ösztönzést adhat a hazai szakpolitika átgondolására, és olyan jelentős kérdések további vizsgálatára, mint például a koragyermekkor szolgáltatások mögötti kulturális előfeltevések (lásd például a finanszírozással kapcsolatban Tobin et al., 1989; Rayna és Brougère, 2000), az írás-olvasás és számolás gyakorlatának mintái vagy relatív jelentősége az egyes országokban.

Longitudinális vizsgálatok

Számos OECD országban indítottak longitudinális vizsgálatokat, de az ilyen kutatásokat is leginkább az Egyesült Államokban finanszírozzák. Legutóbb a „*High/Scope Perry iskola-előkészítő program hatásának 40 éves korig történő vizsgálata*” („High/Scope Perry Pre-school Study through Age 40” – lásd az 5. fejezetben az 5.1. táblázat) eredményeiről jelent meg beszámoló (Schweinhart és Montie, 2005). Az amerikai longitudinális vizsgálatokat – mint amilyen a NICHD vizsgálat vagy korábban a „*A minőség költsége és*

a gyermekek teljesítménye vizsgálat” (“Cost Quality and Child Outcomes study”) – széles körben olvassák a kutatók és a politikai döntéshozók, és világszerte nagy hatásuk van. E kutatások nyomán világosan látható, hogy például a minőségi paraméterek bevezetése, vagy a család jellemzői milyen hatást gyakorolnak a gyermekek egészségi, oktatási eredményeire, illetve későbbi életkorban foglalkoztatási esélyeikre. A különböző időpontokban, országos reprezentatív mintavétellel vagy bizonyos típusú kohorszok elemzésével végzett vizsgálatok lehetővé teszik, hogy a gyermekekkel kapcsolatos fontos kérdéseket mélységükben és idősorokban vizsgálják a mai társadalomban. Ezek a vizsgálatok rendszerint arra a kérdésre keresnek választ, hogy a koragyermekkori programok egy-egy sajátos típusában való részvétel különböző eredménnyel jár-e. A longitudinális vizsgálat során az idő múlásával megfigyelhető a programok finomodása, érése, valamint a gyerekek fejlődése, és a programok közvetlen hatása is (Chatterji, 2004). Az OECD áttekintésben résztvevő csaknem valamennyi nagyobb országban végeztek országos longitudinális vizsgálatot. Az Egyesült Államok (National Children’s Study) és az Egyesült Királyság (Millenium Cohort Study) új kutatást indított, Ausztrália (LSAC), valamint Korea szintén nemrég kezdte a gyermekek longitudinális vizsgálatát, és Írországból is napirendre került a kérdés. Megkérdőjelezhető, hogy ezek a kezdeményezések mennyire közvetlenül szereznek információt a koragyermekkori szolgáltatásokat igénybe vevő gyermekekről. Az országos longitudinális vizsgálatok fejlesztése költséges, ezért a kis országokban az ilyen vizsgálatok tervezőinek vagy számos támogató igényeit kell kielégíteniük, vagy máshol kifejlesztett mérőeszközöket és protokollokat alkalmaznak, csekély változtatással, esetleg változtatás nélkül. Ezek után a kapott a longitudinális vizsgálat keretét befolyásoló stratégiai iránytól függően jól-rosszul kapcsolódnak a koragyermekkori ügyekkel foglalkozó szakpolitikához és gyakorlathoz.

Nagyszabású programértékelés

E kutatásokban is az Egyesült Államok jár az élen, nem csak az amerikai kutatói kör ereje miatt, hanem azért is, mert az Egyesült Államokban a közpénzekből finanszírozott programokkal szemben elvárás, hogy felmutassák eredményeiket, és ezzel legitimálják a közösségi források felhasználását. A *Head Start* programok megújítása kapcsán végzett értékelő kutatás jó példája ennek a megközelítésnek. Néhány kritikus szerint a gyakori értékelések nyomást gyakorolnak a programokban dolgozó menedzserekre és pedagógusokra, hogy mérhető eredményeket – például számolási vagy írás-olvasási eredményeket – mutassanak fel, más fontos, de nem mérhető eredmények rovására (Meisels et al., 1996; Clark Wortham, 2004). Az Egyesült Királyság kivételével az állami programok értékelése kevésbé elterjedt Európában, és általában rendszeres monitorozással és szakfelügyelettel helyettesítik. Cryer és munkatársai (1999) összehasonlító vizsgálata szerint viszont számos európai országban az állami korai nevelési programok igen gyenge minőségűek, amiből arra lehet következtetni, hogy az állami programok gyakoribb értékelő vizsgálata hasznos visszajelzést nyújthat a felelős minisztériumoknak.

Nagy-Britanniában a DfES jelentős forrásokat fektet a koragyermekkori neveléssel és gondozással összefüggő szakpolitikai és minőségügyi kutatásba. A Biztos Kezdetnek kiterjedt kutatási és értékelési programja van (megközelítőleg 6 millió font vagy 10 748 400 dollár éves költségvetéssel), melynek célja a Biztos Kezdet házak hatékonyságával kapcsolatos bizonyítékok összegyűjtése. A legutóbbi eredményeket már említ-

tettük az 1. fejezetben (NESS, 2005). Egy másik, nagyobb brit értékelési program, „*A hatékony iskola-előkészítés*” (Effective Provision of Pre-School Education, 2000-2004) a minőségfejlesztést támogatja, egy további vizsgálat az iskola-előkészítő program hatását igyekszik nyomon követni az iskolakezdéstől 11 éves korig (lásd 9.1. keretes írásunkat). Az országos értékelő kutatások közé tartozik még a „Szomszédsági bölcsődei program értékelése” (Neighbourhood Nursery Programme Evaluation). Az ilyen értékelésekből származó bizonyítékok alátámasztják a koragyermekkori ügyekkel kapcsolatos brit szakpolitikát, hatásukra új gyermekintézményeket hoznak létre Angliában. Ezzel ellentétben más országokban – még a régen működő koragyermekkori szolgáltatásokkal rendelkezőkben is – a koragyermekkori ügyekkel kapcsolatos kutatások lényegesen ritkábbnak tűnnek, bár lehetséges, hogy az ezekben az országokban végzett kutatásokat a nyelvi akadályok miatt nem ismerik más országokban (Boocock, 1995).

9.1. Az iskola előtti ellátás hatékonyságát vizsgáló EPPE (Effective Provision of Pre-School Education) projekt az Egyesült Királyságban

Az iskola előtti ellátás hatékonyságát vizsgáló EPPE projekt az első nagyobb európai longitudinális, országos mintavétellel folytatott kutatás, mely a kisgyermekek fejlődését (intellektuális és szociális/viselkedési) vizsgálja 3 és 7 éves koruk között. Az iskola előtti nevelés 3 és 4 évesekre gyakorolt hatásának felmérése érdekében az EPPE munkacsoport széles körben gyűjtött információt 3000 gyermekről, szüleikről, otthoni környezetükről és az általuk látogatott iskola-előkészítő intézményekről. Az intézményeket (141) egy sor ellátó közül választották (önkormányzati fenntartású napközi otthonos óvodák, integrált* intézmények, játszócsoportok, magán napközi otthonos óvodák, önálló óvodák és iskolákban szervezett óvodai csoportok). Otthon nevelt gyermekekből (akiknek minimális vagy semmi iskola-előkészítő tapasztalatuk volt) toboroztak mintát az iskolába lépés idején, hogy kontrollcsoportként összehasonlíthassák őket az iskola-előkészítő ellátásban részt vett gyermekekkel. Az iskola-előkészítő szolgáltatásnak a kisgyermekek fejlődésére gyakorolt hatása mellett az EPPE a hatékony gyakorlat jellemzőit (és az azt megalapozó pedagógiát) is vizsgálja húsz intenzív esettanulmánnyal, melyeket a jó eredményeket felmutató intézményekben készítenek. Az EPPE bizonyította a magas minőségű ellátás pozitív hatását a gyermekek intellektuális, valamint szociális fejlődésére, viselkedésére. A legfontosabb eredmények a következők:

Az iskola-előkészítő intézmények hatása

- Az iskola-előkészítőben szerzett tapasztalatok elősegítik a gyermekek fejlődését – ez megmutatkozik az előkészítőbe nem járó gyerekekkel való összehasonlításban.
- A részvétel időtartama fontos, a korábban kezdő gyerekeknél jobb intellektuális fejlődés, növekvő autonómia, erősebb koncentrációs készség és szociabilitás volt megfigyelhető.
- Az egész napos részvétel nem vezet jobb eredményekhez, mint a rövidebb idejű.
- A jó minőségű iskola előtti szolgáltatás kedvező hatása különösen szignifikáns a hátrányos helyzetű gyermekek esetében, különösen, ha olyan intézményt látogatnak, amelybe vegyes összetételű, különböző társadalmi háttérű gyermekek járnak.

Az iskola-előkészítő intézmények típusai

- Jó minőséget a koragyermekkori szolgáltatók valamennyi típusában találunk, de az integrált gyermekintézményekben, az óvodákban és iskolákban szervezett óvodai csoportok általában jobb minőségűek, és a gyermekek intellektuális fejlődése is eredményesebb.

A minőség és gyakorlat az iskola-előkészítő intézményekben

- Az iskola előtti gyermekintézmények jó minősége közvetlenül összefügg a gyermekek jobb intellektuális/kognitív teljesítményével, szociális/viselkedéssel fejlődésével.
- A magasabb képesítésű munkatársi gárdával, különösen pedig a képzett pedagógusok jó arányával rendelkező intézmények magasabb minőséget mutatnak, és gyermekeik jobb eredményeket érnek el.
- Azok az intézmények, melyek a tanulási és a szociális fejlődést egymást kiegészítőnek és azonos fontosságúnak tekintik, a gyermekek jobb általános fejlettségi szintet érnek el.

- A hatékony pedagógia magába foglalja hagyományosan a „tanítás” fogalomkörébe tartozó interakciókat, irányított tanulási környezet biztosítását és a „folyamatos közös gondolkodást” a gyermekek tanulási folyamatának támogatása érdekében.

Az otthoni tanulás jelentősége

Az otthoni tanulási környezet minősége (amelyben a szülők aktívan részt vesznek a gyermekek tevékenységében) minden gyermek esetében elősegíti az intellektuális és szociális fejlődést. Bár a szülők társadalmi osztálya és képzettségi szintje összefügg a gyermekek eredményeivel, az otthoni tanulási környezet minősége még ennél is fontosabb. Az otthoni tanulási környezet csak mérsékelten függ össze a szülők társadalmi osztályhelyzetével. Fontosabb, amit a szülők csinálnak, mint az, hogy kik ők.

* Az „integrált” intézmények egyesítik a nevelést és gondozást, az EPPE Technikai kézikönyve ezeket „egyesítés”-nek nevezi.

Forrás: DfES Brief, No: RBX15-03, October 2003.

Az idegtudományi és agykutatások

Az elmúlt évtizedekben a kisgyermekről és tanulásukról szóló kutatás nagymértékben fejlődött, az 1960-as és 1970-es évek viselkedésgenetikai szemlélete után egy inkább fejlődésközpontú és interakcionista paradigma vált uralkodóvá, mely erőteljesen figyelembe veszi a környezetet. A jelenlegi idegtudományi kutatások - összhangban Bronfenbrenner (1986) viselkedésgenetikáról szóló kritikájával - azt mutatják, hogy a készségek fejlődésének folyamata alapvetően „tapasztalat-függő”, azaz társas interakciókban szerzett, strukturált tapasztalatokra van hozzá szükség. Összességében a gyermek fejlődéséhez pozitív interakciókra, modellekre, valamint a szülőktől és más gondozóktól származó támogatásra van szükség (Leseman, 2002). Az agykutatással kapcsolatos médiafigyelem miatt az agy korai fejlődésével – a szinapszisok kialakulásával, a bal/jobbs agyfélteke fejlődésével, a kritikus időszakokkal, stb. – kapcsolatban sokféle népszerű elképzelés kering a közvéleményben, de ezek közül sok egyáltalán nem tekinthető bizonyítottnak a koragyermekkori gyakorlat szempontjából (Bruer, 1999; OECD, 2002).

Ahogy az az ECS (1998) és a Nemzeti Orvostudományi Kutatások Tanácsa/Intézete (National Research Council/Institute of Medicine, 2000) összefoglalóiból kiderül, a kutatások eredményei szerint:

- A tanulási képesség kialakulása döntő mértékben az élet első éveiben történik, ugyanakkor ezekre az évekre nagyon kevés figyelmet fordít az oktatás.
- Az interaktív környezet elősegíti az agy és az idegi összeköttetések fejlődését. Ugyanakkor sok gyerek hosszú időt tölt a napközi ellátásban képesítés nélküli nevelőkkel, akik olykor túl sok gyermekért felelősek.
- Az intenzív korai beavatkozással néhány kedvezőtlen hatás visszafordítható, sőt megelőzhető, sokkal kisebb költséggel, mint amennyibe később a speciális szolgáltatások kerülnének. Az oktatási rendszerek viszont általában megvárják, amíg a tanulók lemaradnak, és azután gyógypedagógiai programokban helyezik őket el, ami sokba kerül az államnak.
- A kisgyermek tanulását akadályozhatja az érzelmileg megterhelő otthoni vagy intézményi környezet. A koragyermekkori intézményeknek nyugodt, koncentrált légkört kell biztosítaniuk, ami minden gyereknek lehetőséget ad a számára megfelelő

módon való tanulásra. A gyermekek érzelmi és szociális fejlődése fontos az iskola-érettség, valamint a kognitív és nyelvi fejlődés szempontjából is.

- Azt a régi feltételezést, hogy a tanuló üres edény, ami arra vár, hogy beletöltsék a tudást, egy hitelesebb munkahipotézis váltja fel, mely szerint a gyermekek az interakciók során (melyeknek egy része jól képzett nevelőkkel folyik), saját tevékenységükre, korábbi tapasztalataikra és az új információkra alapozva folyamatosan építik értelmüket. Az intelligencia statikus fogalma átadja a helyét egy olyan dinamikus elképzelésnek, mely szerint az intellektuális fejlődés külső stimulációtól és interakcióktól függően fokozatosan fejlődődik.

A neuronoktól a szomszédságig (From Neurons to Neighbourhoods – Shonkoff és Phillips, 2000) című kötet áttekintést ad a területen folyó kutatások többségéről. Sok kutatási eredmény fontos a koragyermekkori nevelés és gondozás szempontjából is, ilyen például a kapcsolatok fontosságának hangsúlyozása az egészséges emberi fejlődésben. A beszámolók szerint a gyermekek érzelmi ugyanolyan figyelmet érdemelnek, mint a gondolataik. A kisgyermekek számára nehezebb lehet megtanulni az érzelmeiket kezelni, mint megtanulni számolni vagy olvasni. A felnőttekkel és más gyermekekkel kialakított sikeres kapcsolatok olyan alapot teremtenek a képességek fejlődéséhez, amit a gyermekek egész életükben használhatnak. Ezek a reciprok tanulási interakciók határozzák meg, hogy a gyermekek miképp fogják meghatározni önmagukat, mivé lehetnek, továbbá hogy miképp és miért lesznek fontosak más emberek számára. A kisgyermekek érzelmi fejlődése „kritikus aspektusa a teljes agyi architektúra fejlődésének, aminek felbecsülhetetlen következményei lesznek az egész élet folyamán”.

2. A koragyermekkori nevelés és gondozás kutatási területének kiterjesztése

A fenti kutatási területek mellett a koragyermekkori nevelés és gondozás területén más fókuszokat, tudományágakat és megközelítéseket használó, tágabb kutatási perspektíva megjelenését figyelhetjük meg. A következőkben néhány példát mutatunk be az utóbbi évek koragyermekkori irodalmában megjelenő, ígéretesebb kutatási megközelítések közül.

Szociokulturális analízis és posztmodern kutatás

A szociokulturális és társadalmi-gazdasági elemzések hozzájárulnak ahhoz, hogy megértsük a koragyermekkori nevelés és gondozás hátterét a különböző országokban, és hasznos betekintést nyerjünk a koragyermekkori rendszerek társadalmi, szervezési és politikai környezetét alakító folyamatokba. Megmutatják, hogy a koragyermekkori szolgáltatások miért haladnak egy bizonyos ösvényen, hogyan ágyazódnak be a tágabb társadalmi-gazdasági struktúrákba (Esping-Andersen, 2002), illetve mennyiben a jelenlegi munkaerő-piaci szervezet termékei (Morgan, 2005). E kutatások egy részét nemzetközi szinten tervezték, és olyan mechanizmusokat és mintavételi eljárásokat használtak, amelyek figyelembe veszik a fogalmak azonosságát és a nyelvi összehasonlíthatóság kérdéseit (Osborn, 2004). Értékelik a különbözőségeket, és megfogalmazzák a gyermekneveléssel és oktatással kapcsolatos eltéréseket. Az elemzők és az e megközelítés szerint dolgozó szerzők megpróbálják tisztázni azoknak az alapvető fogalomnak a jelentését, melyeket a koragyermekkori ügyekkel kapcsolatos politikai döntéshozásban használnak – a kultúrákon és nyelvcsoportokon belül és azok között. Ilyen alapfogalmak pél-

dául a „gyermekkor”, a „korai nevelés/oktatás” vagy a „gyermekeknek nyújtott szolgáltatások”.

A szociokulturális elemzések gender-szemponútú megközelítést is alkalmaznak, mely a gyermekneveléssel és a női szerepekkel kapcsolatos társadalmi konstrukciókat helyezi a középpontba. A koragyermekkorai politikát és gondolkodást összekapcsolják a szülőségről, a gyermekkorról és a gyermekeket nevelő nők szerepéről szóló, gyakran tudattalan elképzelésekkel és vélekedésekkel (Mahon, 2006). Ahogy láttuk, elsődlegesen a nők veszik igénybe a szülői szabadságot, és vállalják a részmunkaidős foglalkozást, hogy kétkeresős családban nevelhessék kisgyermeküket. A férfiak csekély mértékben vesznek részt a koragyermekkorai nevelésben és gondozásban, a területet nők tartják fenn, akik kevés elismerést és megbecsülést kapnak ezért. A szolgáltatások szervezése világos üzenetet küld arról, hogy kiket tekintenek felelősnek a gyermekekért. Fontos témái ennek a kutatási irányzatnak az olyan kérdések, mint a családi funkciók, a maternalizmus, az állam szerepe a gyermek- és családügyben.

A posztmodernisták továbbmennek az elemzésben, és rámutatnak, hogy a koragyermekkorai neveléssel és gondozással kapcsolatban különböző nézőpontok élnek egymás mellett. Igyekeznek megnevezni a politikai döntéseket megalapozó feltételezéseket, továbbá megkérdőjelezni az „igazság rendszereit”, azaz a realitás megkérdőjelezetlen, normalizáló megközelítéseit. Dahlberg és szerzőtársai (1999) megkérdőjelezzik a koragyermekkorai nevelés és gondozás minőségének értékmentes, technikai definícióját, ami a szakértők vagy egy központi tekintély által megállapított minőségkritériumokon alapul. Ha igazságosak akarunk lenni a sokféle kultúrával és a különböző gyermeknevelési ideálokkal, valamint az érdekeltek (helyi közösségek, szülők, nevelők és gyermekek, valamint a kormányok) kívánságaival szemben, továbbá elfogadjuk a gyermekek és a gyermekkorok sokféleségét, akkor a kormányzati „minőség diskurzus” helyébe a részvétel és a „jelentés-adás diskurzusán” alapuló megközelítésnek kell lépnie, amelyben az etikai és (kisebbségi) politikai döntéseket is elismerik (Dahlberg and Moss, 2005). Ebből a nézőpontból a koragyermekkorai intézményt nem tekinthetjük pusztán szervezetnek, amely „szolgáltatásokat” nyújt a fogyasztóknak (gyermekgondozást, korai nevelést, iskola-előkészítést, stb.), hanem inkább olyan fogalmakkal kell gondolkodnunk róla, mint a „gyermekek tere”, „bizonyos társas tevékenységek és kapcsolatok tartománya”.

A szociokulturális vizsgálatok és a posztmodern elméletek inkább etnográfiai és kvalitatív módszereket alkalmaznak, szemben a kontrollcsoportos véletlen mintavételes kísérletekkel (Randomised Controlled Trials), melyek kísérleti konstrukciókat és bonyolult statisztikai módszereket alkalmaznak nagymennyiségű adat elemzéséhez.² A posztmodern és más újabb megközelítéseket különböző tudományokból – például a közgazdaságtanból, történettudományból, antropológiából és szociológiából – származó szemlélet is gazdagítja,³ Néhány fontos kérdés merült fel ezzel kapcsolatban: Miképp szemléli egy társadalom vagy kultúra a gyermekkort és a gyermeknevelést? Hogyan értelmezik a családi funkciókat, valamint a nők és férfiak egyenjogúságát? Melyek a koragyermekkorai intézmények céljai? Ezek a célok érvényesek-e a társadalom valamennyi etnikai csoportjára? Hogyan határozzák meg a minőségi kritériumokat és a kimeneti célokat? Hogyan értelmezik a társadalmak a tudást, tanulást és gondozást? Milyen hatalmi viszonyok és társadalomszemlélet húzódik meg a nevelésről és gyermekkorról folytatott diskurzusok háttérében?

A posztmodern kritika hasznos, mert felhívja a figyelmet arra, hogy a nevelésről „józanésszel” folytatott diskurzusok az emberi cselekvés meghatározott szemléletén alapulnak. Manapság a gazdasági versenyről szóló diskurzus az általános, amelyben az OECD országok a felsőoktatási szint felé tolják a (jövőbeni) munkaerőt. Azok az érvek, melyek például a jövőben a Kínával és Indiával folytatott versenyről vagy a jövőbeni nyugdíjbefizetések érdekében szükséges magasabb termelékenységről szólnak, olyan megkérdőjelezhető következtetésekhez vezetnek, melyek szerint a gyermekeknek a lehető legkorábbi életkorban el kell sajátítaniuk az írás-olvasással és matematikával kapcsolatos kompetenciákat, valamint más mérhető készségeket. A posztmodern szerzők rámutattak, hogy a gyermekek számára más scenáriók is lehetségesek és érvényesek. Ilyen például a kisgyermekek tapasztalatainak és tudásának bővítése (különösen a szegény vagy kisebbségi háttérből jövőké) annak érdekében, hogy működésképes és jelentős technikai készségekkel rendelkezzenek; a természet, a kultúra és művészetek világába való bevezetés, ami elősegíti, hogy a kisgyermekek élvezzék a tanulást, és közben fejlődjön a kreativitásuk; a gyermekintézmény olyan felfogása, mely szerint az a gyermekek számára a részvétel és a multikulturalizmus terepe, amelyen a kisgyermek és szülei demokratikus és pozitív attitűdöket sajátíthatnak el; a gyermekek természetes kutatási és tanulási képességének hangsúlyozása, mely által a nevelés az értelemkeresés és megértés kérdésévé válik.

A posztmodern szerzők javaslatai közül egyesek utópiának bizonyultak, míg másokat megvalósítottak az utóbbi időkben a koragyermekkorai rendszerekben:

- A koragyermekkorai ügyek és a szolgáltatások szervezése körül, új demokratikus intézményeket – egyben találkozóhelyeket építettek fel.
- A tanítás és tanulás folyamatát etikai szempontok alapján vizsgálták, melynek része a kisgyermekek egyenlőségelvű és tisztelőn alapuló megközelítése is.
- A koragyermekkorai pedagógia átfogóbb koncepcióját alakították ki, ami magába foglalja a gondozást, a nevelést és a tanítást is.
- A megfigyelést, a projektmunkát és a dokumentációt fontos eszköznek tekintik a kisgyermekkel folytatott munka során.
- Értéknek tekintik a szülői részvételt és a különbözőségeket.

A gyakorlat és a folyamat vizsgálata

A gyakorlat és a folyamat vizsgálata – melyet időnként „akciókutatásnak” vagy „szakemberek által végzett kutatásnak” neveznek –, értékes kutatási módszer, amelyben a gyakorló szakemberek rendszeresen reflektálhatnak saját tevékenységükre. Néhány kutató fenntartásokat fogalmaz meg a kutatás e típusával kapcsolatban, mondván, ennek módszerei kidolgozatlanok, továbbá nem elég alaposak és megbízhatóak. Mindazonáltal, amennyiben a gyakorló szakemberek az egyetemek támogatásával végzik a kutatást, akkor a megfelelő módszertan és a megbízhatóság biztosítható. Ez a gyakorlat modellezi a koragyermekkorai nevelés és gondozás fő célját, azaz a résztvevőket elméletalkotásra, kísérletezésre és a saját környezetük reflektív, demokratikus és kölcsönösen támogató módon való vizsgálatára ösztönzi. Néhány országban – például Norvégiában – a kutatómódszertant beillesztették a koragyermekkorai szakemberek felkészítésébe. Más országokban állami vagy intézményi finanszírozású újítási programokkal (Belgiumban), dokumentációs tevékenységgel (pl. a Reggio Emilia Olaszországban) vagy a résztvevők önértékelésével (pl. az Egyesült Királyságban) ösztönzik a

gyakorlat reflektív elemzését. Megint másokban a munkatársak kutatási tevékenységét a helyi egyetem koragyermekkori tanszéke vagy szakértői szervezetek irányítják (pl. Finnországban); vagy változatos modellprogramokkal ösztönzik a folyamatos kutatást és a munkacsoportok továbbképzését (pl. a Reggio Emilia nevelés Svédországban). A kutatás által vezérelt szakmai fejlődésnek erős hagyományai vannak Belgiumban, Finnországban, Norvégiában és Svédországban, valamint növekvő mértékben az Egyesült Királyságban. A gyakorló szakemberek kutatásai fontos értéket jelentenek, mivel a szakmai fejlődés eszközei, világosan kapcsolódnak a pedagógiához, a reflektív és minőségfejlesztési folyamatokhoz. Lehetséges gyengeségük, hogy ennek értékes eredményei nagyrészt helyi szinten maradnak, és nem kerülnek rendszeresen felsőbb szintre, ha a minisztériumok nem tartják fenn proaktív módon a nyitott kommunikációt.

Résztvevő megfigyelés és gyermekkutatás

A koragyermekkori nevelés kutatásának egyik erőssége jelenleg az, hogy integrálni tudja a gyermekekkel kapcsolatos újfajta szemléletmódokat (Kilderry, Nolan és Noble, 2004). Mivel felismerték a kisgyerekkori tanulás jelentőségét, így a gyerekek már nem csak a kutatás tárgyai, hanem résztvevői is lettek. A kutatás etikai kötöttségei a figyelem középpontjába kerültek. A résztvevő megfigyelés és a gyerekek megkérdezése nyomán felértékelődtek a gyermekek által természetes módon alkalmazott tanulási stratégiák: a játék, a társas interakció és a folyamatos közös gondolkodás akár páros felállásban, akár csoportban.

A kutatás két fejlődő területe

A diverzitás kérdéseinek kutatása

Az országokon belüli és az országok közötti vándorlás csaknem minden OECD országban hatással van a koragyermekkori szolgáltatásokra. A népesség az egyes országokon belüli növekvő diverzitása egyrészt rávilágít arra, hogy érzékeny koragyermekkori szakpolitikára és ellátásra van szükség, másrészt ismét hangsúlyozza az interkulturális és a diverzitással összefüggő kérdések kutatásának fontosságát. A hozzáférés és az esélyegyenlőség ügye azokban az országokban vált fontossá, ahol a diverzitás szintje magas – a kulturális, nyelvi, vallási, etnikai és földrajzi különbségek ugyanúgy nagyok, mint az egészségügyi állapot és a jövedelem eltérései. A helyi demográfiai minták és a koragyermekkori szolgáltatásokkal kapcsolatos kulturális elvárások vizsgálata fontos tervezési és politikai információkat nyújt. A gyermekek speciális – például nyelvi és etnikai, kor és sajátos szükségletek szerinti – csoportjainak hozzáférési arányairól szóló adatok segíthetik a szakigazgatást abban, hogy megfelelő információt adjon a szülőknek, és biztosítsa gyermekeik számára az elfogadható és megfelelő hozzáférést az alapvető szolgáltatásokhoz. A *Diverzitás a Koragyermekkori Nevelésben és Képzésben* (Diversity in Early Childhood Education and Training – DECET) nevű kutatói hálózat az európai szintű akciókutatási projektek egyik példája (lásd 9.2. keretes írásunkat).

9.2. Diverzitás a koragyermekkori nevelés és képzés területén

A *Diverzitás a Koragyermekkori Nevelésben és Képzésben* (Diversity in Early Childhood Education and Training – DECET) nevű kutatói hálózat azokat a kutatókat és gyakorló szakembereket tömöríti, akik érdeklődnek az iránt, hogy miképp lehetne megoldani azokat a problémákat, melyekkel a különböző kulturális háttérből jövő gyermekek és családok találkozhatnak a koragyermekkori szolgáltatásokhoz való hozzájutással kapcsolatosan. A hálózat céljai a következők:

- Elősegíteni a képzők, a gyakorló szakemberek, a kutatók és a politikai döntéshozók közötti információ-cserét Európa-szerte.
- Aktívan támogatni az egyenjogúságot és a másság tisztelét a koragyermekkori nevelés és gondozás szolgáltatásaiban.
- Együttműködni más hálózatokkal Európán belül és kívül.

A DECET kutatásai és akciói alapvetően a módszereket, a képzést és a minőségértékelést a diverzitás nézőpontjából közelítik meg. Nyolc európai ország képviselői vannak jelen a hálózatban: Belgium, az Egyesült Királyság (Anglia és Skócia), Görögország, Franciaország, Hollandia, Írország, Németország és Spanyolország. A DECET-hálózat számos projektet hajtott végre különböző országok és régiók kormányaival karöltve, például Flandriában részt vett a koragyermekkori szolgáltatások szakembereinek képzésében. A pedagógusokat felkészítették a szülőkkel folytatott hatékony párbeszédre, és a sztereotípiákon alapuló gondolkodás, valamint az intézményi diszkrimináció elkerülésére. A politikai döntéshozókkal és menedzserekkel folytatott munkában kihívást jelent, hogy a kisgyermekkori szolgáltatásokban kialakult egyenlőtlen hatalmi viszonyok megszüntetése érdekében biztosítsák a gyermekek egyenlő hozzáférését a szolgáltatásokhoz.

A DECET hálózatot a Bernard van Leer Alapítvány (www.bernardvanleer.org) finanszírozza; céljaik támogatásához igyekeznek kiegészítő forrásokat szerezni EU programoktól és alapítványoktól is.

Forrás: www.decet.org

A gyermekek tereinek és környezetének vizsgálata

A gyermekek tereinek és környezetének vizsgálata fejlődő kutatási terület mind az Egyesült Államokban, mind Európában (Egyesült Királyság, Finnország, Hollandia, Norvégia, Olaszország, stb.). Az országok összehasonlítása hasznos, hiszen ráirányítja a figyelmet erre kérdésre, például megkérdőjelezi azt a feltételezést, hogy a kisgyermekek „komoly” tanulása és tanítása csak az épületen belül történhet, szemben az északi országok gyakorlatával, amelyben elsődleges szerepe van a szabadban történő tevékenységnek. A fogyatékossgal élő gyermekek inklúziója előrehaladt az utóbbi időkben, ami ráébresztette a gyermekintézmények tervezőit és az építészeket, hogy sok országban alig van olyan épület, ami megközelíthető lenne a fogyatékossgal élő gyermekek számára, és a gyermekek rendelkezésére álló terek gyakran nem teszik lehetővé a csoportmunkát, valamint az önálló tevékenységet. A koragyermekkori környezet gyakran nem tölti be a „harmadik nevelő” szerepét, ahogy azt Malaguzzi javasolja.

A minőség fontos indikátora, hogy mennyi pénzt fordítanak arra, hogy a koragyermekkori szolgáltatások a belső tereken és az udvaron megfelelő tárgyi feltételeket biztosítsanak. Az egészségügyi és higiéniai szempontokat általában elfogadják, de rendszerint nem gondolják végig a környezet szerepét pedagógiai szempontból, bár a koragyermekkori nevelés és gondozás alapítói közül többen – például Friedrich Fröbel és Maria Montessori – is kiemelték ennek jelentőségét. Két finn kutató, Bergstrom és Ikonen (2005) aktualizálta ezeket meglátásokat, és kimutatta a kapcsolatot a gyermekek rendelkezésére álló tér és az agyfejlődés között. Érvelésük szerint a „természet üres tere a legjobb környezet a kisgyermekek tanulásához” (*Children in Europe*, April, 2005). Ugyanez a folyóirat idézi az Európai Közösség Gyermekgondozási Hálózatának (EC

Network on Childcare) 1995-ös jelentését, mely szerint néhány országban és sok programtípusban

„... világos kép alakult ki arról, hogy a pedagógiai céloknak kell meghatározniuk a gyermekek környezetét. Más országokban az épületek szigorúan funkcionálisak, szegényesen előre gyártottak, vagy nem megfelelően alakították át őket korábban másra használt épületekből. A jelentés leírja, hogy túl nagy hangsúlyt tesznek a szobák nagyságára és a mellékhelyiségek számára, de figyelmen kívül hagyják, hogy a tér a szabadságot jelenti, és a gyermekeknek térre van szükségük a környezetük felfedezéséhez, kint és bent egyaránt” (Children in Europe, April 2005).

A pedagógusoknak szóló, kutatásokkal jól megalapozott flamand „Saját élményű nevelés” („Experiential Education”) curriculum (Laevers, 2003) tíz akciópontból négyet szentel a csoportszobán belüli térszervezésnek, és fontosnak tartja:

- Átrendezni a csoportszobát, vonzó sarkokat és tereket kialakítani.
- Rendszeresen ellenőrizni a sarkok tartalmát, és kicserélni a nem vonzó anyagokat vonzóbbakra.
- Új és szokatlan anyagokat és tevékenységeket bevezetni.
- Megfigyelni a gyermekeket, megismerni érdeklődési területüket, és ennek megfelelő tevékenységeket találni.

Ebben a programban és más hasonlóknak a pedagógusoknak intenzív interakcióban kell lenniük a gyermekekkel, amikor azok használják a rendelkezésre álló tereket és mozognak. A felnőtt aktív jelenlététől érdekesebb a környezet, több a tanulási lehetőség. Ami az épületen kívüli szabad teret illeti, a gyermekintézményhez csatlakozó udvarok tervezése során nem csak a rekreációs célokat kell szem előtt tartani. A rekreáció és a mozgásos játék természetesen nélkülözhetetlen a gyermekek számára: szükségük van térre a mozgáshoz és az informális szórakozás és játék élvezetéhez. Figyelembe véve a gyermekek egészségével és túlsúlyával kapcsolatos mai aggodalmakat, érdemes olyan tereket kialakítani, ahol a gyerekek testgyakorlást végezhetnek (Penn, 2004). Az intelligensen felépített szabadtéri környezet – például egy kert, ahol fel lehet fedezni sok mindent – gazdag tanulási környezet lehet a gyermekek számára. A növények, a fák, a virágok, a víz, az agyag, a homok, a sár, az állatok, a rovarok és madarak számtalan lehetőséget nyújtanak a manipulációra és a megfigyelésre. A természet változatosságát, izgalmat jelent a gyerekeknek, valamint hosszabb és összetettebb játéktevékenységet tesz lehetővé. Interaktív jellege miatt megfigyelésre, a felfedezésre, dramatikus játékokra ösztönöz, serkenti a képzeletet.

A szabadban a gyermekek az élőlények megfigyelésével tanulnak az életciklusról, és ha gondosan irányítják őket, megtanulják az élet és a természet tiszteletét. A természetes vagy intelligensen megkonstruált szabadtéri környezet inkább a „tapasztalást” semmint a „tanítást” állítja a középpontba. A kisgyermekek sokat tanulnak felfedezés révén, saját maguk kezdeményezte tevékenységek során, különösen, ha ez a velük kapcsolatban lévő másokkal együtt történik. Tanulásukat fokozza az aktív bevonódás: a kézzel történő manipuláció, az érzékszervi tapasztalás és a maguk kezdeményezte felfedezés. A különböző természeti tárgyak kreatív játékokra, felfedezésekre ösztönöznek.

Néhány országban – leginkább Dániában, Finnországban, Németországban, Olaszországban és Skóciában – az építészek versengése is hozzájárult ahhoz, hogy a megfelelő épületeket tervezzenek és építsenek. Néhány országban ökológiai szempontokat is figyelembe vesznek a tervezés során, olyan tereket alakítanak ki, ahol a gyermekek és a

pedagógusok könnyen felfedezhetik a környezetet és a természetet. A norvégok hisznek abban, hogy a környezet, a klíma és az időjárás alapos ismerete fontos a gyermekek számára. A természet világával való kapcsolat hozzájárul a gyermekek érzelmi egészségéhez, magabiztosságához és autonómiaérzéséhez. Fontos, hogy a gyermekeknek lehetőségük legyen tapasztalati alapon megváltoztatni a környezetüket, értelmet adni a változásoknak, és saját tevékenységük eredményének tekinteni az átalakulást.

Az iskolaérettség szempontjából is lényeges, hogy a természettel kapcsolatos tapasztalatok nyelvi formába öntéséhez a gyerekek megfelelő szókinccsel rendelkezzenek, képesek legyenek a szimbólumalkotásra beszédben, írásban, mozgásban és más módon. Az északi országok erdei és természeti iskoláiban a gyermekek jól képzett szakemberektől kapják meg a szükséges támogatást, mellyel képesek lesznek élményeiket szavak és más kreatív médiumok segítségével kifejezni. Tapasztalt pedagógusok irányításával a természetben, saját élményeik alapján tanulják meg a színeket, a számokat és a szavakat, a természeti tárgyak alakítása és gyűjtése, valamint a növények, állatok és madarak életének megfigyelése során tapasztalati úton tanulják meg a tudományos kutatás alapelveit.

3. Kihívások a kutatás területén

Az állami finanszírozású kutatás domináns szerepe

A koragyermekkori területen végzett kutatások legfőbb szponzora gyakran az állam, mely sokat tesz a szükséges kutatások ösztönzéséért és a területtel foglalkozó egyetemi kutatóhelyek megalapításáért. Ugyanakkor a független kutatás kiegyensúlyozott finanszírozására is szükség van. Az állami finanszírozású kutatások leginkább azokat a kérdéseket vizsgálják, amelyek az igazgatás számára fontosak, ilyenek a programértékelés, a finanszírozás, a sztenderdek és a kimenetek. A kutatások állami finanszírozása biztosítja, hogy hangsúlyt helyezzenek a nyilvánvalóan fontos kérdésekre, ugyanakkor a részrehajlás veszélyét is hordozza, amennyiben kizárhatják az állami finanszírozásból a kritikus hangvételű tanulmányokat vagy azokat, amelyek szembemennek az érvényes irányelvekkel. Egy törvényben rögzített országos kutatási keretszabályozás biztosíthatja, hogy a kutatási források elosztása méltányosan történjen, tere legyen az alapkutatásoknak és a független kutatásoknak egyaránt.

Az angol nyelv domináns szerepe

Tekintetbe véve, hogy a kutatási kérdéseket és megközelítéseket a koragyermekkori terület sajátos értelmezése alapján határozzák meg, aggodalomra ad okot az angolszász országok dominanciája. Az angolszász országok kutatási kérdéseiben olyan, a koragyermekkori kapcsolatos fogalmak és meghatározások tükröződnek, amelyek nem szükségszerűen találkoznak más országok hagyományaival vagy az ott dolgozó szakembereknek a kisgyermekkel kapcsolatos törekvéseivel (az erről a tárgyról szóló vitát lásd Bowman *et al.*, 2001). Ráadásul több, a koragyermekkori kutatás angolszász irodalmában megjelenő téma az oktatáskutatásból származik, mivel a koragyermekkori szolgáltatásokat az angolszász világban gyakran alárendelik az oktatásnak. Ebben a helyzetben a sztenderdek, az oktatási módszerek, a kognitív eredmények, az írás-olvasás és számolás korán elsajátítandó készségei, a célzott programalkotás és a hasonló állnak a középpontban, olyan témák, amelyek adott esetben nem számítanak a ko-

ragyermekkori nevelés és gondozás központi kérdéseinek az eltérő társadalmi-gazdasági szervezettel és hagyományokkal rendelkező országokban.

Bár Kanada jelentős szerepet játszik abban, hogy az észak-amerikai kutatások eredményeit a frankofón országok számára közvetítse, máig is gyenge a kölcsönös információáramlás az európai nyelvekből az angolszász világba. Az OECD munkacsoportok számos ország-jelentésben javasolták az európai minisztériumoknak, hogy koragyermekkori kutatásaik áttekintését időről időre angol nyelven publikálják. Mióta Németországban 1999-ben elindították az országos minőségi kezdeményezést, e kérdéssel kapcsolatban több érdekes német kutatást végeztek, olyan kérdésekre keresve a választ, amit az angolszász irodalom ritkán tárgyal. Minden OECD ország szakemberei üdvözlőnék, ha hozzáférhetnének ezekhez a kutatásokhoz, amelyek betekintést engednek a német szociálpedagógiai hagyományba és annak koncepcióiba.

Európai szinten Moss és kollégái munkáját tekinthetjük példaértékűnek, akik különböző országok, különböző nyelven megjelent kutatásait gyűjtötték össze és hozták nyilvánosságra. Az utóbbi időben a két évente megjelenő *Children in Europe* magazin vált az európai szakemberek fórumává. Mivel ez a kiadvány nyolc nyelven jelenik meg, elősegíti a különböző nyelvek közötti gondolatcserét. Az EECERA (European Early Childhood Education Research Association, a Koragyermekkori Kutatók Európai Szövetsége) és az ázsiai PECERA (Pacific Early Childhood Education Research Association) minden évben, a különböző nyelvű országok széles köréből hívja össze a kutatókat, hogy megtárgyalják a régióik számára fontos kérdéseket. Több ilyen típusú kezdeményezésre lenne szükség.

A résztvevő kutatások terjedése

Egy másik kihívás, hogy a kutatások jó része a gyakorló szakemberek és a szülők feje fölött történik. Mint már korábban említettük, a szakemberek által irányított adatgyűjtések inkább azokra a kérdésekre fókuszálnak, amit a kormány fontosnak tart, nem helyi szinten szereznek alapos tudást a koragyermekkori területről. Néhány ország kivételével a folyamatokról és a gyakorlatról szóló vizsgálatokba ritkán vonják be a terepen dolgozó szakembereket. Belgiumban (Flandriában) például a gyakorló szakemberek olyan kutatásokban vesznek részt, melyek hozzájárulhatnak a szolgáltatások minőségének javításához. Flandriában a kutatások során számos részvételi vizsgálati módszert dolgoztak ki, mellyel a minőséget a gyermekek tapasztalatainak nézőpontjából vizsgálhatják, és a gyermekek jóllétét és bevonódását tekintik a kulcsfontosságú tényezőnek (Laevers, 2003). Ennek a kutatásnak a középpontjában egy részvételen alapuló önértékelő eszköz kifejlesztése állt, melynek segítségével a szülők és a pedagógusok helyi szinten értékelhetik az ellátás minőségét (lásd 9.3. keretes írásunkat).

9.3. Folyamat-orientált értékelés a gyermekgondozó intézményekben (PSIC)

Belgium, Flandria

A gondozáspolitikáért és a gondozó intézményekért felelős országos intézet, a *Kind en Gezin* 2003-ban eldöntötte, hogy egy könnyen használható önértékelő eszközt hoz létre a koragyermekkori intézmények számára a gyermekgondozás minőségének javítása érdekében (Flandriában a gondozás a 0-3 éves korúak egész napos gondozását, valamint az idősebbek alkalmankénti iskolán kívüli ellátását jelenti). Az eszközt a Tapasztalati Tanulás Kutatóközpontja (Research Centre for Experiential Education, Leuven University – Belgium) dolgozta ki, és a gyermeknek a gondozási környezettel kapcsolatos tapasztalatát tekintette a minőség fő kritériumának.

A PSIC konceptuális keretét Laevers professzornak és munkacsoportjának a megelőző tíz évben kifejlesztett, jól ismert tapasztalati tanulási modellje alapján hozták létre (lásd OECD, 2003). Ezt a modellt manapság az iskola előtti nevelésben, az általános és középiskolai, valamint felsőoktatási szinten is használják. A modell középpontjában folyamatváltozók állnak: a jóllét és a bevonódás. A jóllétet a következőkkel határozzák meg: örömteliség, jóérzés, spontaneitás, vitalitás és – mélyebb szinten – önbizalom, valamint a saját érzelmekkel és tapasztalatokkal való kapcsolat. A bevonódáson az elköteleződést és a kitartást, az intenzív mentális aktivitást, a kutató ösztön kielégítését, valamint a képességek lehető legteljesebb kibontakoztatását értik. A jóllétet és a bevonódást a minőség kritikus indikátorainak tekintik. Az első a lelki egészség, a második az elmélyült tanulás és a fejlődés előfeltételének tartják.

Ezzel a mérőeszközzel az önértékelés folyamata úgy kezdődik, hogy felméri a gyermekek jóllétének és bevonódásának aktuális szintjét. Mindkét indikátor esetében egy ötfokú skálán értékelik a megfigyeléseket, amit az intézmény minden egyes csoportjában elvégeznek. A pontok összesítése előtt az intézmény vezetője vagy egy belső koordinátor egyenként megfigyeli a gyerekeket, egyiket a másik után, mindegyiket két percig. A második szakaszban összehasonlítják a pontokat, hogy kiderítsék, milyen tényezőkkel magyarázható a gyerekek jóllétének és bevonódásának szintje. Öt fő szempontot vesznek figyelembe: az infrastruktúrát és a tevékenységek kínálatát, a csoportlétkört, a gyermek kezdeményezéseit, a felnőtt stílusát és a szervezést. A fő szempontokon belül további alszempontokat vesznek figyelembe, amelyeket háromfokú skálán lehet értékelni („rendben van” – „ezt javítani lehet” – „ezzel foglalkozni kell”).

A pedagógiai megközelítés elemzését közösen végzik, együttesen alakítják ki a prioritásokat. Ezek arra szolgálnak, hogy meghatározzák a lehetséges beavatkozásokat, azok végrehajtását és hatásuk átgondolását. A megfigyelés, elemzés és cselekvés teljes ciklusát többször meg lehet ismételni egy évben.

2004 óta a *Kind en Gezin* több továbbképzésen is bemutatta az önértékelő eszközt az intézmények vezetőinek és munkatársainak. Bár a mérőeszköz teljes körű értékelése még nem történt meg, jelentős változásokat lehet megfigyelni azokban az intézményekben, ahol használják. A szakemberek is lelkesek, úgy érzik, a mérőeszköz használata hozzájárul szakmai fejlődésükhöz és munkacsoportként való működésükhöz. Pedagógiai munkájuk során megtanulják a gyermekek szempontjainak figyelembe vételét, és ezzel szocioemocionális és kognitív fejlődésük optimális feltételeinek megteremtését.

Forrás: Kind en Gezin, 2005.

Az északi országokban dolgozó szakemberek kutatási kultúrája szintén figyelemreméltó. A szakmai kutatás fontos részévé vált a tanár-/pedagógusképzésnek, és a pedagógusok gyakran később is alkalmazzák pályájuk során. Néhány nagyvárosban pedagógusokból álló kutató hálózat segíti a helyi szintű gyakorlati kérdések megfogalmazását, és a megszerzett tudás széles körű megismertetését. A gyakorló szakemberek kutatótevékenysége hozzájárul a szakmai reflexióhoz, a munkacsoport értékeléséhez és a folyamatos minőségfejlesztéshez. Ezeket a helyi kutató tevékenységeket az új szakpolitika információk nyújtásával és reklámmal ösztönzik arra, hogy a minőségellenőrzési szemléletet a hátuk mögött hagyva a minőségfejlesztés felé forduljanak. Arra is hangsúlyt helyeznek, hogy ezekben a rendszerekben nagyobb legyen a „hozzáadott érték”, például azonosítják, milyen attitűdbeli és gyakorlati változásokra van szükség ahhoz, hogy a szolgáltatások minősége jobb legyen, a gyermekek érdekében. Az önértékelésnek és a gyakorló szakemberek által végzett kutatásnak más országokban nincsenek

hagyományai, ami valószínűleg a munkatársak képzettségi szintjével, a képzés alacsony színvonalával, vagy a családi napközik dominanciájával van összefüggésben, mivel ez utóbbi olyan szolgáltatási típus, melyben a munkatársak képzettsége gyakran nem megfelelő. Valószínűbb a siker, ha a kutatás, a szakpolitika és a gyakorlat szervesen összekapcsolódik, a kutatásra való felkészítés része a képzésnek és a továbbképzésnek, a kutatásban való részvételt ösztönzik, és szakmai előmenetelt jelent.

A kutatások disszeminációja

A kutatási eredmények disszeminációja jelentősen javult a *Biztos alapokon* 2001-es megjelentetése óta. Gyors fejlődés történt a keresési és elemzési eszközök terén, a koragyermekkori neveléssel és gondozással foglalkozó internetes honlapok és kereső szolgáltatások száma megtöbbszöröződött, ami új lehetőségeket nyújt a szülők és pedagógusok számára, amikor információt keresnek a gyermekek fejlődésével, az elérhető programokkal, valamint a különböző településeken, régiókban vagy országokban érvényes szakpolitikával kapcsolatban. Mindazonáltal még mindig nem könnyű megfelelő információkat szerezni, mivel ezek nem mindig a különböző felhasználók igényeinek megfelelően vannak feldolgozva, vagy csak bizonyos intézmények, csoportok vagy a fenntartók férhetnek hozzá. Gyakran nincs megszervezve az a folyamat, melynek során az eredeti kutatás és fejlesztés nyilvánosságra kerül, először szemlézett szakmai folyóiratokban, majd média riportokban, végül a szülőknek szóló hírlevelekben. Ezen a területen példaértékű a Kanadai Gyermekgondozási Erőforrás és Kutatási Osztály (Canadian Childcare Resource and Research Unit, www.childcarecanada.org) tevékenysége, mely ingyenesen szolgáltat friss információt a kutatóknak és gyakorló szakembereknek sok ország szakpolitikai és kutatási kezdeményezéseiről.

Jegyzetek

1. A nemzetközi szervezetek, például a Világbank finanszírozási politikáját messzemenően meghatározzák az amerikai kutatások és a koragyermekkori szervezetek megközelítései.
2. A véletlen kiválasztáson alapuló kontrollcsoportos kísérlet során véletlen kiválasztással sorolják az egyéneket a kezelésben részesülő vagy a kontroll csoportba. Amennyiben bizonyos előfeltételek igazolódnak, akkor úgy értelmezik, hogy a beavatkozás okozza az eredmények közötti különbségeket.
3. Gyakran merülnek fel kétségek a multidiszciplináris kutatásban használt paradigmákkal és módszerekkel kapcsolatban, és azt is megkérdőjelezzük, hogy a „lágy” kutatási módszereket lehet-e használni a politikai döntések megalapozásához. A politikai döntéshozók – különösen az angolszász országokban – nagyobb értéket tulajdonítanak a nagymintás kutatásoknak, melyek számszerű adatok alapján lehetővé teszik a politikai alternatívák felvázolását. A kormányhivatalok egyre inkább a nagymennyiségű adatot használó, véletlen kiválasztáson alapuló kontrollcsoportos kísérleteket részesítik előnyben. Ennek következtében azonban a kutatás az állami finanszírozású, nagy intézmények kiváltásává válik, ugyanis kevés független testület képes megfinanszírozni a véletlen kiválasztáson alapuló kontrollcsoportos kísérleteket.

Hivatkozások

- Bergstrom, M. and P. Ikonen (2005), “Space to Play, Room to Grow”, in *Children in Europe*, Vol. 8, pp. 12-13.
- Boocock, S.S. (1995), “Early Education Programs in Other Nations: Goals and Outcomes”, *The Future of Children*, Vol. 5(3), pp. 1-19.
- Bowman, B.T., M.S. Donovan and M.S. Burns (eds.) (2001), *Eager to Learn: Educating our pre-schoolers*, Committee on Early Childhood Pedagogy, National Research Council Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Academy Press, Washington DC.

- Bronfenbrenner, U. (1986), "Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives", *Developmental Psychology*, Vol. 22, pp. 723-742.
- Bruer, J. (1999), *The Myth of the First Three Years*, The Free Press, New York.
- Chatterji, M. (2004), "Evidence on 'What Works': An Argument for Extended-term Mixed-method (ETMM) Evaluation Designs", *Educational Researcher*, Vol. 33(9), pp. 3-13.
- Children in Europe (2005), *Curriculum and Assessment in the Early Years*, Issue 9, Children in Scotland, Edinburgh.
- Clark Wortham, S. (2004), *Assessment in Early Childhood Education*, 4th Edition, Prentice Hall/Pearson, New York.
- Cryer, D., W. Tietze, M. Burchinal, T. Leal and J. Palcois (1999), "Predicting Process Quality from Structural Quality in pre-school Programs: A Cross Country Comparison", *Early Childhood Research Quarterly*, Vol. 14(3), pp. 339-361.
- Dahlberg, G., P. Moss and A. Pence (1999), *Beyond Quality in Early Childhood Education and Care: Postmodern Perspectives*, Falmer Press, London.
- Dahlberg, G. and P. Moss (2005), *Ethics and Politics in Early Childhood Education*, RoutledgeFalmer, London and New York.
- DECET (Diversity in Early Childhood Education and Training) (2006), DECET projects, <http://decet.org/>.
- ECS (Education Commission of the States) (1998), *Brain Research*.
- EPPE project (1997-2007), "The Effective Provision of Pre-School Education Project. A Longitudinal Study Funded by the DfES", <http://k1.ioe.ac.uk/schools/ecpe/eppe/index.htm>.
- Esping Andersen, G. (2002), "A Child-centred Investment Strategy", in G. Esping-Andersen, D. Gallie, A. Hemerick and J. Myles (eds.), *Why we Need a New Welfare State*, Oxford University Press, Oxford, England.
- Kilderry, A., A. Nolan and K. Noble (2004), "Multiple Ways of Knowing and Seeing: Reflections on the Renewed Vigour in Early Childhood Research", *Australian Journal of Early Childhood*, Vol. 29(2), pp. 24-28.
- Kind en Gezin (2005), www.kindengezin.be/KG/.
- Laevers, F. (2003), *Experiential Education: Making Care and Education More Effective through Well-being and Involvement*, Leuven, Belgium.
- Leseman, P. (2002), "Early Childhood Education and Care for Children from Low-income or Minority Backgrounds", OECD, Paris.
- Mahon, R. (2006), "The OECD and Reconciliation Agenda: Competing Blueprints", in J. Lewis (ed.) *Children, Changing Families and Welfare State*, Edwin Elgar.
- Meisels et al. (1996), *Assessment of Social Competence, Adaptive Behaviour and Approaches to Learning with Young Children*, Washington, NCES.
- Morgan, K.J. (2005), "The Production of Child Care: How Labor Markets Shape Social Policy and Vice Versa", *Social Politics*, Vol. 12, p. 243-263.
- Moss, P. (2001), *The UK at the Crossroads: Towards an Early Years European Partnership*, Daycare Trust, London.
- National Research Council and the Institute of Medicine (2000), *From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood*, by J. Shonkoff et al., National Academy Press, Washington.
- NESS Impact Study (2005), *Early Impacts of Sure Start Local Programmes on Children and Families*, Birbeck, University of London.
- OECD (2001), *Starting Strong: Early Childhood Education and Care*, OECD, Paris.
- OECD (2002), *Understanding the Brain: Towards a New Learning Science*, OECD, Paris.
- OECD (2003), *Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life*, Vol. 2, OECD, Paris.
- Osborn, M. (2004), "New Methodologies for Comparative Research? Establishing 'Constants' and 'Contexts' in Educational Experience", *Oxford Review of Education*, Vol. 30(2), pp. 265-285.
- Penn, H. (2004), in *Country Note for Canada*, OECD, Paris.

- Rayna, S. and G. Brougère (2000), Traditions et innovations dans l'éducation préscolaire : perspectives internationales, INRP/CRESAS, Paris.
- Rayna, S. and G. Brougère (2005), Accueillir et éduquer la petite enfance : les relations entre parents et professionnels, INRP, Paris.
- Schweinhart, L. and J. Montie (2005), "Significant Benefits: The High/Scope Perry Pre-school Study through Age 40", High/Scope Educational Research Foundation, World Bank Presentation, November 17, 2004.
- Shonkoff, J.P. and D.A. Phillips (eds.) (2000), From Neurons to Neighbourhoods: The science of Early Childhood Development, National Academy Press, Washington DC.
- Tobin, J.J., D.Y.H. Wu and D.H. Davidson (1989), pre-school in Three Cultures: Japan, China, and the United States, Yale University Press.
- Woodhead, M. (1998), "'Quality' in Early Childhood Programs: A Contextually Appropriate Approach", International Journal of Early Years Education, Vol. 6(1), pp. 5-17.

10. fejezet

A szakpolitika megfigyeléséből levonható következtetések

A húsz ország áttekintésének fényében a 10. fejezetben tíz szakpolitikai irányt ajánlunk megfontolásra: vegyék figyelembe a koragyermekkori fejlődés társadalmi kontextusát; állítsák a jóllétet, a korai fejlődést és tanulást a koragyermekkori nevelés és gondozás középpontjába, miközben tiszteletben tartják a gyermekek önálló tevékenységét és természetes tanulási stratégiáit; hozzák létre a rendszer elszámoltathatóságához és minőségbiztosításához szükséges igazgatási struktúrákat; minden koragyermekkori szolgáltatás számára dolgozzanak ki tág irányelveket és curriculum-sztenderdeket az érdekeltekkel együttműködésben; a koragyermekkori nevelés és gondozás közfinanszírozásának becslését igazítsák az elérendő jó minőségű pedagógiai célokhoz; csökkentsék a gyermekek szegénységét és kirekesztettségét esélykiegyenlítő fiskális, szociális és foglalkoztatáspolitikával, valamint az univerzális gyermekprogramokon belül az eltérő oktatási jogokkal bíró gyermekek rendelkezésére álló források növelésével; ösztönözzék a családok és a helyi közösségek részvételét a koragyermekkori szolgáltatásokban; javítsák a koragyermekkori szolgáltatásban dolgozók munkafeltételeit és szakmai képzését; biztosítsanak autonómiát, finanszírozást és támogatást a koragyermekkori szolgáltatások számára; törekedjenek olyan koragyermekkori rendszer kiépítésére, amely támogatja a tágan értelmezett tanulást, a részvételt és a demokráciát.

Az előző fejezetek széles körű áttekintést nyújtottak az OECD országok koragyermekkorai neveléssel és gondozással kapcsolatos szakpolitikai döntéshozásáról. Az előző után az 1. fejezetben vizsgáltuk a koragyermekkorai szakpolitikát befolyásoló gazdasági és társadalmi környezet néhány fontos jellemzőjét, mint amilyen a gyermek-szegénység és a nők szerepének változása szolgáltató gazdaságban. A jelentés 2-9. fejezetében a szakpolitikai döntéshozás azon nyolc kulcselemét vettük sorra, melyeket a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) kiemelt, és megvizsgáltuk, hogy miképp reagáltak ezekre az áttekintésben résztvevő országok politikai döntéshozói valamint más érdekelték. Figyelembe véve, hogy igen vegyes képet mutatnak a különböző OECD országokban megfigyelhető fejlemények a javaslatokban megfogalmazottak vonatkozásában (például a koragyermekkorai szolgáltatások finanszírozása az első áttekintések óta továbbra is stagnál, és a szakemberek rekrutációja, valamint képzése még mindig aggodalomra ad okot), az utolsó fejezetben tíz olyan szakpolitikai területet határoztunk meg, amelyeken az OECD országok némelyike jó eredményeket ért el, és emiatt minden ország politikai döntéshozóinak figyelmét megérdemli.

Hangsúlyozzuk, hogy ezek a szakpolitikai területek nincsenek kőbe vésve, mert ugyan a következtetéseket valóban az OECD-áttekintés részletes elemzése alapján fogalmaztuk meg, de erőteljes hatással volt ezekre a kormányzati nézőpont. A kormányok és az érdekelték figyelmébe ajánljuk őket, de nem kívánjuk számukra normaként megszabni. Az OECD-áttekintések legfőbb tanulsága, hogy nem lehet gyors, kívülről jövő, hirtelen elhatározás alapján értelmes szakpolitikát kialakítani, mert az inkább a főbb érdekeltékkel folytatott mélyreható konzultációk eredményeképpen előálló demokratikus konszenzus eredménye lehet. A koragyermekkorai szolgáltatások területén a hivatalos politika ellenállással vagy egyszerűen süket fülekkel találkozhat, ha kidolgozói nem folytatnak előzetes konzultációt a főbb érdekeltékkel, és nem biztosítanak teret a helyi kezdeményezéseknek és kísérleteknek.

1. A megfontolandó szakpolitikai területek

1. A koragyermekkorai fejlődés társadalmi kontextusának figyelembe vétele

- A koragyermekkorai szolgáltatások területén a politikai döntéshozáshoz alapvetően fontos a társadalmi és gazdasági kontextus megértése. A koragyermekkorai programok nem csak a kisgyermekek gondozását, nevelését és tanítását végzik, hanem hozzájárulnak a komplex szociális problémák megoldásához is. A társadalmi integrációt, a családok jóllétét, valamint a nők és férfiak egyenjogúságát csak intelligens, átfogó szakpolitika szolgálhatja. A koragyermekkorai szolgáltatások integrált szemlélete elősegíti a szülői szabadságra való jogosultság terjedését; a 0-3 éves korú gyermekeknek szóló, jó minőségű szolgáltatások létrejöttét; jobb fizetéseket és munkafeltételeket a koragyermekkorai szektorban, a szülők támogatását, valamint az olyan intézkedése-

ket, melyek előmozdítják az alacsony jövedelmű és bevándorló családok társadalmi integrációját.

- Társadalmi esélyegyenlőség. A gyermekek és családok szegénységének csökkentése előfeltétele a sikeres koragyermekkorai gondozó és nevelő rendszernek. A koragyermekkorai szolgáltatások sokat tesznek a hátrányos helyzet negatív hatásainak csökkentéséért azzal, hogy nevelik a kisgyermeket és elősegítik, hogy a családok hozzáférjenek az alapvető szolgáltatásokhoz, valamint erősödjön társadalmi részvételük. Mindazonáltal aláássa ezeket az erőfeszítéseket, és nagymértékben akadályozza az iskolázottsági szint emelését, ha egy országban folyamatosan magas a gyermekek és családok szegénysége. A kormányoknak esélykiegyenlítő fiskális, szociális és foglalkoztatáspolitikát kell folytatniuk a családok szegénységének csökkentéséért, illetve azért, hogy méltányos életkezdést biztosítsanak a kisgyermekeknek.
- A családok jólléte és integrációja. A szakpolitikai javaslatokban a kormányoknak figyelembe kell venniük a mai családok valódi szükségleteit, például hogy úgy kell biztosítani és megszervezni a szolgáltatásokat, hogy ez lehetővé tegye a szülők számára a teljes és részmunkaidős munkavállalást, kívánságuk szerint. A körülbelül egyéves fizetett szülői szabadság, ami után a gyermek jogosulttá válik a férőhelyre egy koragyermekkorai szolgáltatásban, lehetővé teszi a szülők számára, hogy együtt legyenek a gyermekkel az első kritikus években, támogatja a családi költségvetést, és elősegíti a munkába való visszatérést is. Ez a családi élet és kötelek humánus támogatását jelenti, amit a fejlett ipari gazdaságoknak is figyelembe kell venniük. A kutatások azt mutatják, hogy a legalább kilenc hónapig tartó szülői szabadság sok előnnyel jár: csökkenti a csecsemőhalandóságot, növeli a szoptatási időt, csökkenti a szülés utáni depresszió előfordulásának gyakoriságát, növeli a preventív egészségügyi ellátás igénybe vételét (Chatterji és Markowicz, 2005; Tanaka, 2004, 2005). A fizetés nélküli szabadságnak nincs ilyen védő hatása (Tanaka, 2005). A szülői szabadsággal kapcsolatos politika kritikus elemének tűnik a szülői szabadság összekapcsolása egy államilag támogatott koragyermekkorai szolgáltatás férőhelyére való jogosultsággal, ami jelentősen hozzájárul a családok és gyermekek jóllétéhez és biztonságához. Szintén ösztönözni és értékelni kell a családok részvételét a koragyermekkorai szolgáltatásokban, különösen, amikor alacsony jövedelmű és bevándorló családokról van szó, amelyek veszélyeztetettek a szegregáció és a kirekesztés szempontjából.
- A nők esélyegyenlősége. Az ENSZ Egyezmény a nők elleni hátrányos megkülönböztetés minden formájának megszüntetéséről (Convention against All Forms of Discrimination against Women - CEDAW) és más, az esélyegyenlőségről született nemzeti és nemzetközi megállapodások elvárása alapján a nőknek a férfiakkal azonos esélyekkel kellene rendelkezniük a munkaerő-felvételnél és a munkahelyen, különösen a hivatalos munkaszerződés, az egyenlő bérezés, a teljes munkaidőben való foglalkoztatáshoz fűződő jog és az egyenlő előmeneteli lehetőségek vonatkozásában. A rugalmas munkaidő és a koragyermekkorai szolgáltatások biztosítása elősegíti a munkahelyi és a gyermeknevelési feladatok összehangolását. A párkapcsolaton alapuló családokban a gyermeknevelés és a házi munka egyenlő megosztása elősegíti, hogy a nők teljes munkaidős állást vállaljanak.

2. A koragyermekkorai szolgáltatások gyakorlatában a jóllét, a korai fejlődés és tanulás középpontba állítása, ugyanakkor a gyermek önálló tevékenységének és természetes tanulási stratégiáinak tiszteletben tartása

- A koragyermekkorai szolgáltatások központi célja a gyermekek tanulása, viszont olyan környezetben kell ezt a célt elérni, ami biztosítja a gyermekek szocioemocionális fejlődését és jóllétét. A múltban a 3 év alatti gyermekek szolgáltatásait a munkaerő-piaci politika kiegészítőjének tekintették, így a csecsemők, valamint a szolgáltatást igénybe vevő kisgyermekek számára nem szabtak meg határozott fejlesztési programot. Ezzel párhuzamosan a 3-6 éves korúakat a hagyományos korai nevelési szolgáltatásokban iskola-előkészítő osztályokban helyezték el, melyekre jellemző volt, hogy egy felnőtt sok gyermekkel foglalkozott, koragyermekkorai képesítéssel nem rendelkező pedagógusokat alkalmaztak, szegényes volt a tanulási környezet és a jóformán hiányoztak a gondozást végző munkatársak. Sok országban máig is kihívást jelent elsősorban a gyermekekre összpontosítani, valamint nagyobb megértést tanúsítani a kisgyermekek sajátos fejlődési folyamatai és tanulási stratégiái iránt.
- Az ország-jelentésekből az derül ki, hogy két elv támogatja a gyermek személyes tanulását és jóllétét:
 - ❖ A gyermek önálló tevékenységének fókuszba állítása, amiből következik a gyermek természetes tanulási stratégiáinak tiszteletben tartása (Norvégia, Svédország).
 - ❖ A megfigyelés, a projektmunka és a dokumentáció használata a kisgyermekekkel folytatott munkában (Reggio Emilia).

Ezek a megközelítések ellentétben állnak azzal a tendenciával, hogy az iskolát tekintjük a viszonyítási pontnak, és ezzel külsődleges célokat és készségeket kényszerítünk rá a kisgyermekekre. Az előbbi megközelítés elősegíti a gyermek befolyását, és bízik a gyermek tanulási stratégiáiban, mint amilyen a játék, az aktív tanulás, a nonverbális önkifejezés, a fontos másokkal létesített kapcsolatokból való tanulás, a gyermeket érdeklő vagy izgató kérdések informális, de intenzív felfedezése. A másik megközelítésben a „kisgyermekre figyelés” szintén a gyermek saját, tanulást irányító képességének tiszteletét jelzi, amennyiben azt a gazdag tanulási környezetben, jól képzett nevelő támogatja. A gyermekek és nevelők együtt határozzák meg a projektek tartalmát vagy a feldolgozandó témákat, melyekre hatással van a környezet. „A fő cél inkább az, hogy a gyermekekben kifejlődjön a tanulás iránti vágy és az érdeklődés, valamint a saját tanulásukba vetett bizalom, semmint hogy a tudás és jártasság előre meghatározott szintjét kellene elérniük” (Martin-Korpi, 2005). E megközelítés mögött az a vágy is munkál, hogy bevezessük a gyermekeket a demokratikus értékekbe és reflexekbe – megtanuljanak együtt élni (felnőttek és gyermekek) tiszteletteljes, párbeszéden alapuló módon.

3. Az elszámoltathatóság rendszeréhez és a minőségbiztosításhoz szükséges igazgatási struktúrák megteremtése

- Az OECD-áttekintések tapasztalatai azt mutatják, hogy a koragyermekkorai nevelés és gondozás rendszerének aktív irányítása minden esetben a hozzáférés és a minőség javulásához vezet. A hatékony irányításhoz a koragyermekkorai nevelés és gondozás ügyével foglalkozó központi szakpolitikai egységet úgy kell létrehozni, hogy a mö-

gött a törvényhozási és pénzügyi hatalom kritikus tömege álljon. Az ilyen igazgatási egység növekvő jelentőségét láthatjuk az Egyesült Államokban, többek között Georgiában (2004), Massachusettsben (2005) és Washington Államban (2006), ahol az egyes államokban elszórtan található különböző gyermekgondozó és korai nevelő szolgáltatásokat egy központi irányító testület alatt vonták össze. Az Egyesült Királyságban vagy a nagy északi városokban szintén ezeket az aktív, integrált szakpolitikai egységeket látjuk működni, melyek folyamatosan javítják ellátási struktúráikat, alkalmazkodva az új szükségletekhez és kihívásokhoz.

- A hatékony irányításhoz – különösen az olyan helyhez kötött és szerteágazó területen, mint a koragyermekkorai szolgáltatások – decentralizációra van szükség. A decentralizációs folyamatban fontos biztosítani, hogy a koragyermekkorai szolgáltatások részei legyenek egy jól átgondolt állami politikának, mely egyrészt megosztja az irányítási és finanszírozási hatalmat a helyhatóságokkal, másrészt biztosítja a szabályozásnak, a munkatársak alkalmazási feltételeinek és a minőségbiztosításnak az egységes megközelítését. Az országszerte egységes hozzáférés és minőség érdekében a központi és a helyi szakigazgatás között világos megállapodásnak kell születnie a rendszercélokról, a finanszírozási eljárásokról és a programsztenderdekről.
- A jól működő koragyerekkori ellátórendszernek szükségszerű részei a támogató (al)rendszerek és testületek, például az aktív szakpolitikai egységek, a képzésekkel illetve a tantervekkel foglalkozó hatóság; a független monitorozó és értékelő szervezetek; a kutatási tanács, a pedagógiai tanácsadók (képzők vagy szakfelügyelők); a monitorozó és/vagy statisztikai intézmények, és így tovább. A speciális támogató szervezetek sajátos rendszerszintű feladatokat látnak el, valamint a nagy és szerteágazó rendszerekben fenntartják az egységes sztenderdeket és biztosítják az elszámoltathatóságot. Sok ilyen támogató struktúra már ma is jelen van a köznevelés rendszerében, de szakértelem híján adott esetben nem felelnek meg a koragyermekkorai területen felmerülő igényeknek. Ilyenek a szakfelügyeleti testületek, amelyeknek nincs képesítésük a koragyermekkor területén, vagy az olyan adatgyűjtő szervezetek, amelyek keveset tudnak arról, hogy milyen szervezetek nyújtanak koragyermekkorai szolgáltatásokat, illetve milyen adatokra lenen szükség ezen a területen.
- A legtöbb országban szükség van egy nemzeti kutatási tanácsra vagy kutatócsoportra a koragyermekkorai terület kutatásának szervezésére, valamint a kutatás, a szakpolitika és a gyakorlat közötti kapcsolat javítására. Ez a szükséglet azokban az országokban a legégetőbb, ahol az egyetemi kutatás gyenge, például az olyan országokban, melyekben a pedagógusokat még mindig középfokon vagy kizárólag a tanítóképzésben képzik, nem finanszírozzák a kutatást, sőt esetleg nem is adnak megrendelést rá. Sok országban a felsőoktatás kettős természete – ami szétválasztja a kutató és a szakképző intézményeket – nem segíti a koragyermekkorai kutatást.
- A rendszer elszámoltathatóságához és a minőségfejlesztéshez szükség van a programértékelésre. Az ilyen értékelések általánosak az Egyesült Államokban, és mostanság Svédországban (2004), valamint az Egyesült Királyságban (1997-től 2007-ig folyamatosan) is történtek ilyenek. Segíti a programértékelést, ha van a koragyermekkorai szolgáltatásoknak olyan, országosan érvényes pedagógiai programja, mely magába foglalja mind a konszenzuson alapuló célokat, mind a különböző szolgálta-

tás-típusokra (családi napközi, intézményi gyermekellátás, integrált szolgáltatások, stb.) érvényes szabályozást. Sok érv szól amellett, hogy a koragyermekkor szolgáltatások területén inkább programértékelést végezzenek, ne alkalmazzanak sztenderdizált tesztek vagy értékelő skálákat – utóbbiakat sok, a koragyermekkor ügyekkel foglalkozó hatóság tiltja, vagy legalábbis nem támogatja. A programértékelés ráirányítja a figyelmet a struktúrákra (a finanszírozás minőségére, a munkatársak alkalmazási feltételeire, programsztenderdekre, stb.), a folyamatokra (mind a kapcsolatiakra, mind a pedagógiaiakra) és a tantervi célok megvalósulására. A figyelem középpontjában ez esetben inkább az adminisztratív számon kérhetőség és a nevelők munkájának (formatív) értékelése áll, semmint a kisgyermekek tesztelése.

4. Általános irányelvek és curriculum-sztenderdek kialakítása valamennyi, a kisgyermekek nevelésével és gondozásával foglalkozó szolgáltatás számára, az érdekeltek közreműködésével

- Az elmúlt évtizedben sok ország hozott nyilvánosságra nemzeti curriculumot a koragyermekkor, főleg a 3 év feletti gyermekekkel foglalkozó szolgáltatások számára: Anglia 1999-ben, 2000-ben, 2002-ben és 2006-ban; Skócia 1999-ben, Franciaország 2002-ben, Írország 2004-ben, Németország 2004-05-ben (állami szinten); és Mexikó 2005-ben. 2006-ban Korea nyilvánosságra hozta hetedik nemzeti óvodai tantervét a 4-6 éves korosztály számára, amelynek alapja az 1969-es első curriculum volt. Néhány ország szakértői egységes curriculumot vagy pedagógiai programot dolgoztak ki a 0-6 éves korosztály számára: Dánia 2004-ben, Anglia 2006-ban, Finnország 2003-ban, Norvégia 1996-ban és 2006-ban, Svédország 1998-ban. Az ilyesféle program elősegíti, hogy egységesebb minőség alakuljon ki a különböző korcsoportokban és a különféle ellátási formákban; iránymutatást nyújt és támogatja a gyakorló szakembereket mindennapi munkájukban; ösztönzi a kommunikációt a szakemberek és a szülők között; és biztosítja a pedagógiai folytonosságot a koragyermekkor nevelés és gondozás, illetve az iskola között.
- A pedagógiai keretek gyakran tágabbak, mint a hagyományos curriculum, beletartozhatnak a szabályozási keretek és az explicit értékalap is. Az iránymutató keret meghatározhatja például a koragyermekkor szolgáltatások törvényes státuszát, pedagógiai céljait, a pedagógiai irányelveket és a szabályozási kereteket (beleértve a programsztenderdeket). Amikor a nevelőkkel és más érdekeltekkel (például a szülő-szervezetekkel) folytatott konzultáció során kiformalódik a curriculum, az érintett szereplők sajátjuknak érzik és tudatosabban viszonyulnak hozzá. Fontos cél, hogy minden ország tűzze ki azokat a holisztikus célokat, amelyeket a kisgyermekekkel kapcsolatosan el szeretne érni. A konzultációk során kidolgozott keretek lehetővé teszik a helyi interpretációt, meghatározzák az általános minőségi célokat, és leírják, hogy miképp lehet azokat elérni. Ösztönözhetik azt is, hogy az egyes intézmények dolgozzák ki részletesebben saját programjukat vagy pedagógiai tervüket. A 10.1. keretes írásunk egy finnországi példát ismertet, melyben 2000 és 2003 között széles körű országos konzultációk során dolgozták ki az új koragyermekkor nevelési programot.

10.1. A koragyermekkori nevelés és gondozás programjának kidolgozása Finnországban, 2000-2003

2000-ben a STAKES létrehozott egy szakértőkből álló bizottságot, hogy kidolgozza a finn koragyermekkori szolgáltatások pedagógiai programjának új stratégiai keretvázlatát. Ez a keret legjobb elérhető kutatásokon alapult, inkább elvekre és folyamatokra koncentrált, semmint a tartalmi területekre. A vitaanyag célja a különböző érdekeltek közötti vita ösztönzése, és különösen a helyhatóságok, a nevelők és a szülők közötti párbeszéd intézményesítése volt. Összegyűjtötték és elemezték a kerethez fűzött helyi meglátásokat, majd az erre a célra létrehozott honlapon közzétették ezeket. A folyamat eredményeként olyan országos platform jött létre, amely lehetőséget adott arra, hogy a minőségről és annak elérési módjáról széleskörű diskurzus alakuljon ki.

Ezt követően a honlapon nyilvánosságra hozták a stratégiai keret következő verzióját, vitára és kritikára szólítva az érdekelteket. Ezzel párhuzamosan az önkormányzatokat arra ösztönözték, hogy képezzenek ki mentorokat, és kezdjenek párbeszédet a programról a nevelőkkel, a szülőkkel és az önkormányzati képviselőkkel.

Helyi szinten a szakemberek és a szülők kapták a felelősséget azért, hogy a nemzeti pedagógiai keretre és az önkormányzat céljaira támaszkodva kidolgozzák az egyes intézmények részletes pedagógiai tervét. E mellett minden egyes gyermek számára a szülőkkel együtt egyéni fejlesztési és tanulási tervet készítenek. A szakemberek a pedagógiai terv végrehajtásához és teljesítményük rendszeres értékeléséhez támogatást kapnak az önkormányzatoktól.

Forrás: STAKES (2005).

- A konzultatív tantervi keret általában megnevezi azokat a célokat, amelyek elérésére törekedni kell a különféle területeken. Az iskolaérettség fontos, de ugyanígy fontosak az olyan célok, melyek a kisgyermek egészségét és jóllétét, szocioemocionális fejlődését, fizikai intelligenciáját (melynek része a motoros fejlődés, a ritmusérzék, a tánc, a zene, a térérzékelés, a művészetek, a gesztus- és szimbolikus kommunikáció, stb.), valamint a közös értékeket (mint a demokratizmus, a tudás és a környezet, stb.) érintik.¹ A tanterv sikeres végrehatásához szintén fontosak a *környezeti* tényezők (például a finanszírozás, a szabályozás és az állami támogatás, stb.), a *strukturális* tényezők (például a programsztenderdek, az ösztönző tanulási környezetek, a nevelők képesítése, a szakemberek hathatós támogatása, a szakmai fejlődés lehetősége, stb.) és az *eljárásokkal kapcsolatos* tényezők (mint a nevelők kapcsolati és pedagógiai készségei).
- Számos országban a tantervi sztenderdek elsősorban a programsztenderdekre, azaz a magas minőségű koragyermekkori ellátáshoz szükséges strukturális és eljárási sztenderdekre vonatkoznak, ilyen a nevelők vagy gondozók képesítése valamint a gyermekek és munkatársak aránya. Más országokban a tanulási sztenderdeket állítják a középpontba, de sok szakigazgatási testület inkább azt fogalmazza meg, hogy *törekedni* kell e célok elérésére, de nem tekinti ezeket a kisgyermekkel szembeni elvárásnak. Több kutatásra és szociokulturális érzékenységre lenne szükség ezen a területen. Erősen befolyásolja a koragyermekkori programok természetét, és következőképp a gyermekeknek e programokban szerzett mindennapi tapasztalatait is, hogy mit gondolnak a kisgyermek számára szükséges tudásokról és tevékenységekről. Nincs konszenzus a különböző országok között arra vonatkozóan, hogy melyek a kisgyermek fejlődését leginkább szolgáló készségek, ismeretek és pedagógiai megközelítések.
- Az osztályteremben/csoportszobában alapvetően fontosak a pedagógiai készségek: a jól képzett nevelők támogatják a gyermekek érzelmi bevonódását és kognitív elköteleződését. Modellt nyújtanak és az irányítási készségek egész arzenálját használják, amikor azokat a személyes biztonsággal, egészséggel, társas interakciókkal (például a

közös tevékenységgel, az érzelmek kezelésével, konfliktusmegoldással), valamint más tudásokkal, készségekkel és attitűdökkel kapcsolatos helyzeteket kezelik, melyeket a társadalom fontos tanulási tapasztalatnak tekint a gyermekek számára. A nevelők fontos szerepet játszanak mind az egyes gyermekekkel folytatott interakciókban, mind abban, hogy a gyermekekkel és a szülőkkel együtt motiváló projekteket dolgozzanak ki; a nevelői szerepnek van bizonyos ritmusa és időtartama; a fejlődés minden területét felöleli; együttműködéshez vezet, és része a gyermekek ismereteinek és tudásának bővítése. A nevelők azt is tudják, hogy a kisgyermekek különböző módon fejlődnek, és az érés nem egyenletes. Fontos ugyan, hogy magas elvárásokat támasszunk a gyermekekkel szemben, amibe beletartoznak a számukra szükségesnek tartott tudások és tevékenységek is, ha viszont túl szigorúan ragaszkodunk a sztenдекdekhez, az alááshatja a pedagógiai munka minőségét, azaz gátolja a gyermekek számára pozitív eredményeket támogató kapcsolatok kiépítését és az ennek érdekében végzett tevékenységeket.

- Az utóbbi években kidolgozott keretdokumentumok vagy kerettantervek jellemzője, hogy inkább tág pedagógiai iránymutatásokat tartalmaznak, semmint részletes listákat arról, hogy mit kell tanítani vagy megtanulni.² Ez a megközelítés arra ösztönzi az önkormányzatokat és a gyermekintézményeket, hogy a nemzeti tanterv irányelvei és alapszabályai alapján alakítsanak ki helyi programokat. Lehetséges az olyan időtálló curriculum megközelítések használata is, mint a Froebel, a Montessori, a Freinet és a Steiner, vagy ugyanígy használhatóak az utóbbi idők nyitott megközelítései, mint a High/Scope, a tapasztalati tanulás, a Reggio Emilia, stb. Az ilyesfajta nyitottság megköveteli, hogy a vezetők megbízzanak a munkatársaikban, ne akarják folyamatos ellenőrzés alatt tartani őket, és ne akarjanak olyan részletes korai tanulási célokat rájuk erőltetni, melyeknek csekély közük van a megértés elősegítéséhez. A nyitott rendszerekben elengedhetetlen a nevelőkbe és a helyi menedzsmentbe vetett bizalom: ez általában a jó minőségű alapképzésen, a szakmai továbbképzésen, valamint a folyamatos információáramláson és támogatáson alapul.

5. A koragyermekkori nevelés és gondozás állami költségeinek a minőségi pedagógiai célok elérését segítő becslése

- A *Biztos alapokon* (OECD, 2001) írói megállapították, hogy bár a koragyermekkori nevelés és gondozás költségei sokféle forrásból származhatnak, jelentős állami befektetésre van szükség a jó minőségű, megfizethető szolgáltatások fenntartható rendszerének támogatásához. A jól működő rendszerekben a kormányok világos és konzisztens stratégiákat dolgoznak ki a hatékony forráselosztáshoz, beleértve ebbe a hosszú távú tervezést, valamint az olyan infrastrukturális befektetéseket, melyek folyamatosan támogatják a minőségi kezdeményezéseket. Komoly állami befektetések és felelősségvállalás nélkül nehéz elérni minőségi pedagógiai célokat és széles körű rendszercélokat (mint a társadalmi inklúzió, a gyermekek egészsége és jólléte, a nők és a férfiak közötti egyenlőség).
- A finanszírozás területén az áttekintések eredményei csalódást okoztak (lásd az 5.3. ábra az 5. fejezetben). Amennyire meg lehet becsülni, az OECD országok 1999 és 2004 közötti befektetései elhanyagolható mértékben növekedtek, kivéve az Egyesült Álla-

mokat, az Egyesült Királyságot, Koreát és Mexikót, ahol a befektetések elsősorban a korai nevelési programok kiterjesztését szolgálták. Az északi államok, Belgium, Franciaország és Magyarország mellett kevés ország befektetései közelítik meg a GDP 1%-os szintjét a koragyermekkori nevelés és gondozás területén; azt a szintet, amit az Európai Bizottság korábbi Gyermekgondozási Hálózata javasolt. A valóság az, hogy az OECD országokban a gyermekenkénti befektetés alacsonyabb, mint az általános iskolás gyermekekre jutó befektetés szintje, vagy nagyjából egyforma azzal, pedig a kisebb gyermekek ellátásához több szakemberre van szükség, mint a nagyobbakéhoz, és a gyerekek általában naponta nyolc-tíz órát töltenek az intézményben. Kirívóan szűklátókörűnek tűnik az olyan „férőhelyek” finanszírozása, melyek nem nyújtanak pedagógiai minőséget. Egyforma feltételek esetén az iskola előtti ellátásban az egy gyermekre jutó költségnek legalább akkorának kellene lennie, mint az egy általános iskolás gyermekre jutó költség.

- Számos tekintélyes forrás becslése szerint (CED, 2006; Kagan és Rigby, 2003; NIEER, 2003; Head Start, 2004; Barnett és Robin, 2006, stb.) a magas minőségű korai nevelő szolgáltatásokban az egy gyermekre fordított költség – amennyiben egy képzett munkatársra legfeljebb 10 gyerek jut – az 1-3 év közötti gyermekek esetében 8 000 és 14 000 USD, míg a 3-6 éves korúak esetében 6 000 és 10 000 Euro között van évente. A képzett nevelőkkel működő szolgáltatásokban eltöltött idő vonatkozásában a legjobb becslések alapján a következő adatokat kapjuk:

- ❖ Évente legalább 5 000 USD gyermekenként a félnapos, az iskolaévben nyitva tartó program esetében.
- ❖ Évente körülbelül 9 000 USD gyermekenként egy egész napos, az iskolaévben nyitva tartó program esetében.
- ❖ Évente körülbelül 13 000 USD gyermekenként, évente az egész évben nyitva tartó, egész napos, gondozással integrált program esetében.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy az OECD országoknak a jelenlegi átlagos összeg két-háromszorosát kellene befektetniük az iskola előtti szolgáltatásokba (OECD, Education at a Glance, 2005).³ A következő évek egyik égető kérdése lesz, hogy összességében miként alakulnak a koragyermekkori szolgáltatások gyermekenkénti költségei. Jelentős pénzügyi erőfeszítést követel a kormányoktól a mai OECD átlagtól, a 4 294 US dolláros egy gyermekre jutó összegtől való elmozdulás (OECD, Education at a Glance, 2005), az összeg megkétszerezése (ez azonos a Head Start költségeivel, amiből 20% a helyi hozzájárulás).

- Az OECD országok változatos stratégiákat alkalmaznak annak érdekében, hogy új pénzügyi forrásokat vezessenek be a koragyermekkori szolgáltatásokba. Lényegében – ahogy más szociális és oktatási szolgáltatások esetében is – a képesített alkalmazottak aránya határozza meg a koragyermekkori programok költség szintjét. Sok esetben az országok döntéshozói azzal korlátozzák ezeket a kiadásokat, hogy megengedik az egy munkatársra jutó gyermekek számának növelését (a második körös áttekintésben résztvevő országok közül 25:1 körül van ez az arány Franciaországban, Írországban, Koreában és Mexikóban). A gyermekgondozási szektorban a költségeket alacsony képzettségű és rosszul fizetett munkatársak alkalmazásával csökkentik – ez olyan sajátosság, ami a liberális gazdaságok magánosított gyermekgondozó szolgáltatásaiban

jellemző. Egyik megközelítés sem megfelelő, amennyiben a cél az, hogy a kisgyermek jó minőségű nevelésben és gondozásban részesüljenek.

- A költségek elfogadható szinten tartásának pozitívabb megközelítése a nevelői munkacsoportok kialakítása. Néhány északi ország gyermekintézményeiben egyetemi végzettségű óvodapedagógusok alkotják a koragyermekkorai programok munkatársi gárdájának harmadát (Finnország), másutt a felét (Svédország) vagy 60%-át (Dánia). Ők munkacsoportban dolgoznak képzett gyermekápolókkal vagy asszisztensekkel. Ily módon tudnak ezekben az országokban megfelelő gyermek-munkatárs arányt és minőségi programokat nyújtani. Ugyanakkor a megfelelő munkafeltételek és a folyamatos továbbképzés és a szakmai előmenetel összekapcsolásával biztosítják a munkatársak tudását és morálját, ami különösen fontos a kevésbé képzett munkatársak esetében.
- Egy másik lehetséges megoldás a „kvázi-piaci” megközelítés, ami elősegíti, hogy a magánellátók az állami-magán partnerség révén bekerüljenek az ellátó hálózatba. Ez a domináns megközelítés például Új-Zélandon. Az ilyesféle megközelítés csökkenti a szolgáltatások költségeit⁴, és kiszélesíti a szülők választási lehetőségeit. Ugyanakkor elfogadható lehet a koragyermekkorai nevelés és gondozás területén dolgozóknak is, amennyiben az állam ösztönzi a magasán képzett munkatársak alkalmazását, és garantált bérezési struktúrát tart fenn a képesített alkalmazottak számára, bármely munkahelyen dolgozzanak is. Hasonló helyzet adódik a formális oktatási rendszerben, ahol a „kormánytól függő szervezetekkel” kötnek szerződést az alap- és középfokú oktatásra. Sok esetben, például Hollandiában és Svédországban ezek az ellátók teljes kormányzati finanszírozást kapnak, de nem kérhetnek szolgáltatási díjat, vagy (Svédország esetében) nem szabhatnak meg magasabbat, mint az állami szolgáltatók. Határozott állami ellenőrzésre és döntéshozásra van szükség ahhoz, hogy a kvázi-piaci megközelítés hatékonyan és méltányosan működhessen.
- A kormányok támogathatják a gyermekgondozási szolgáltatások nyitott és szabályozatlan piacát is – ez a költségek csökkentésének radikálisabb módja. E politikai irányvonal következményei mind a mai napig nem tekinthetők biztatónak (Mitchell, 2002; Prentice, 2005; Cleveland és Krashinsky, 2004, 2005). Ennek valószínűleg az az oka, hogy a szolgáltatások piacosításával általában együtt jár az állami szerepvállalás megszűnése és a szabályozás gyengítése. A gyenge állami felelősségvállalás viszont az ellátás széttöredezéséhez, a minőség romlásához, és a hozzáférés, valamint az eredmények egyenlőtlenségéhez vezet. Az a bökkenő itt, hogy ha a gyermekgondozási rendszer állami finanszírozása a szülőknek közvetlenül fizetett támogatás formáját ölti, ez a támogatás rendszerint túl alacsony ahhoz, hogy jól képzett munkatársakat alkalmazzanak, vagy a rendszer infrastruktúráját finanszírozzák. Ráadásul a szülőkön keresztül támogatott szolgáltatások esetében a kormányok irányítási lehetősége is jelentősen gyengébb, mint a szolgáltatások közvetlen finanszírozásán alapuló rendszerekben.
- Az elmúlt évtizedekben a fogyasztók választási lehetősége központi kérdéssé vált a piacgazdaság elméletében és gyakorlatában. Amennyiben ezt a kategóriát a szülőkre és a koragyermekkorai területre alkalmazzuk, a fogalom elemzésre és dekonstrukcióra szorul. A „szülők választása” időnként elfedheti azt a tényt, hogy a gyermekeknek

szóló szolgáltatások széttöredeztettek, mivel ezen a területen a választás szoros kapcsolatban van a szolgáltatások minőségével, a minőségméréssel kapcsolatos információk elérhetőségével, valamint a különböző családok anyagi lehetőségeivel. Ebből a szempontból Franciaország OECD ország-jelentése (OECD, 2004) jól bemutatja a választásról, valamint a családi napközi szolgáltatások kiterjesztését szolgáló politikáról szóló diskurzust. A családi napközik terjedése a több professzionális intézmény nyitásával szemben jelent alternatívát. A szülők választási lehetőségének kiterjesztése nagyszerű cél a politikai döntéshozóknak, a mellette szóló érvek azonban kevésbé tűnnek meggyőzőnek, ha figyelembe vesszük, hogy a gyermekgondozás olcsóbb formáját támogatja, miközben a szakszerű szolgáltatások visszaszorulnak, vagy kevésbé elérhetővé válnak a szerény vagy alacsony jövedelmű családok számára.

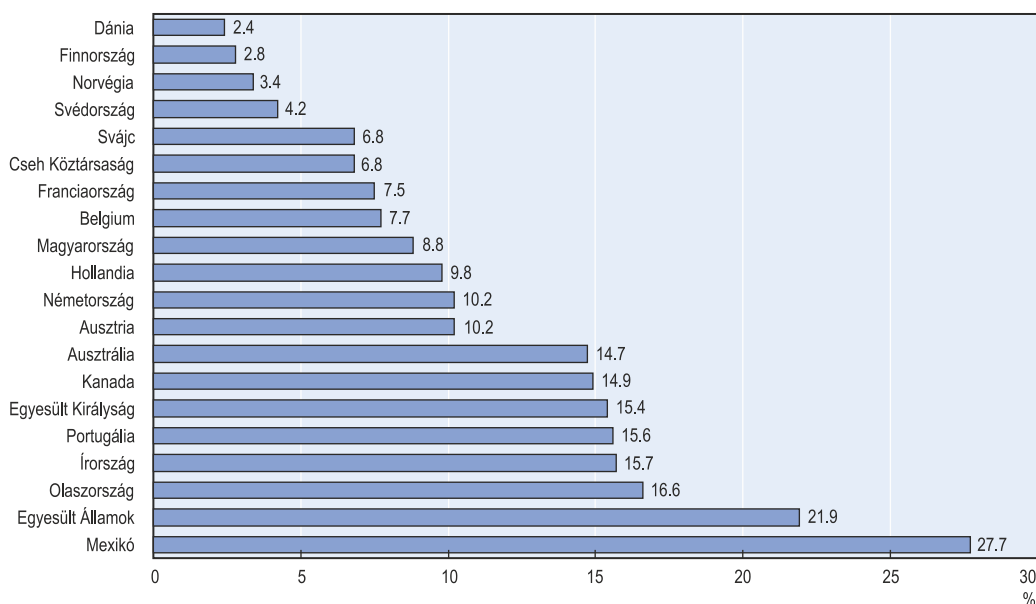
6. A gyermekek szegénységének és a kirekesztettségének csökkentése esélykiegyenlítő fiskális, szociális és foglalkoztatáspolitikával, valamint az eltérő oktatási jogokkal rendelkező gyermekek univerzális programjaira szánt források bővítésével

- Minden országban központi cél a kisgyermekek, és nem utolsósorban a hátrányos helyzetű környezetből származó, valamint eltérő anyanyelvű gyermekek fejlődésének és tanulásának támogatása. A koragyermekkori programok jelentősen hozzájárulnak e cél megvalósulásához: elősegítik a kisgyermekek fejlődését, iskolai teljesítményét és viselkedését (Brooks-Gunn, 2003; Thorpe et al., 2004; Takanishi, 2004). E programok különösen fontosak az eltérő oktatási jogokkal rendelkező gyermekek számára, legyen szó esetükben akár fizikai, értelmi vagy érzékszervi fogyatékról, akár társadalmi-gazdasági hátrányról. Az előbbi csoport alkotja a gyermeknépesség kb. 5%-át, míg az utóbbi 2,4%-tól (Dánia) több mint 20%-ig (öt gyermekből egy) terjedő hányadát (lásd a 10.1. ábrát).
- Bár a koragyermekkori programok gondozást és nevelést nyújtanak a „veszélyeztetett” háttérből jövő gyermekek számára, mégsem képesek a strukturális szegénységet és intézményi diszkriminációt lényegesen enyhíteni (Zigler et al., 1996; Dearing et al., 2006). A gyermekszegénység csökkentésének érdekében a kormányoknak esélykiegyenlítő politikát kell folytatniuk, energikus szociális, lakásügyi és foglalkoztatáspolitikával, ezen belül az alacsony jövedelmű csoportok segélyezésével, átfogó szociális és családpolitikával, valamint támogatott foglalkoztatási programokkal, szakképzéssel. A megelőzést szolgáló szegénységellenes intézkedések jelentősen csökkenthetik azoknak a gyermekeknek a számát, akik a koragyermekkori intézménybe többlet tanulási szükségletekkel érkeznek.
- Miközben az UNICEF a gyermekszegénységet a szülők jövedelemszintjével méri, általában más olyan tényezők is jelen vannak a szegénységben élők helyzetében, amelyek súlyosbítják a szegénység hatását. Az általában megemlített tényezők között szerepel a munkanélküliség, az egyszülős család, az alacsony iskolai végzettségű és szakképzetlen szülők, a diszkrimináció, a magas bűnelkövetési ráta és az antiszociális viselkedés a közvetlen környezetben, a rossz lakáskörülmények, a betegségek és a család felbomlása. Emiatt a hátrányos helyzetű környezetből jövő gyermekeknek szóló programok nem összpontosíthatnak kizárólag a kognitív fejlődésre, hanem olyan,

átfogó pedagógiai koncepcióra van szükség, mely magába foglalja a gondozást és nevelést éppúgy, mint a tanítást.

- A diverzitás új felfogása szerint nem állítható fel diagnózis a kisgyermekről hiányosságai, vagy a kisebbséghez tartozásuk, vallásuk, anyanyelvük, stb. alapján. Minden egyén többszörös identitással és sokféle sajátossággal rendelkezik, nem ragadható meg átfogó címkékkel. Minden gyermek tehetséges és kompetens a maga módján, és amennyiben kedvezőtlen környezetben születik, mutathat kimagasló belső erőt, valamint ellenálló képességet (rezilienciát). A sikeres programok nem kategorizálják a kisgyermeket a szerint, hogy milyen fejlődési vagy nyelvi szükségleteik vannak, hanem azt a hitet tükrözik, hogy ezek a gyermekek – ha támogató pedagógiai környezetbe kerülnek – gyorsan fognak tanulni és fejlődni. A legelfogadhatóbb és leghatékonyabb megközelítésnek az tűnik, ha e gyermekek az univerzális programokba nyernek felvételt, mivel a célzott programok elkülönítenek és stigmatizálnak, továbbá általában igen sok, speciális programra jogosult gyermeknek nem képesek megfelelő szolgáltatást nyújtani (Barnett et al., 2004). Ugyanakkor a szegény kerületekben működő gyermekintézményeknek magasabb finanszírozást kell biztosítani és több szakembert kell alkalmazniuk, hogy a gyermekeknek a fejlesztő, egészségügyi és családi szolgáltatások teljes spektrumát tudják nyújtani, mert erre van szükség tanulásuk optimalizálásához.

10.1. ábra A gazdag országok relatív gyermekszegénységi rátái (1997 és 2001 között)

Az UNICEF megjegyzései:

- A gyermekszegénységi tabella első helyein Dánia és Finnország van 3%-nál alacsonyabb gyermekszegénységi rátával, míg az alján az Egyesült Államok és Mexikó áll a gyermekszegénység 20%-nál magasabb arányával.
- Az elmúlt tízéves periódusban, amelyre vonatkozóan összehasonlítható adataink vannak, a 24 OECD-tagországból 17-ben növekedett a szegénységben élő gyermekek aránya. Norvégia az egyet-

len olyan OECD ország, ahol azt mondhatjuk, hogy a gyermekszegénység rátája „nagyon alacsony és folyamatosan csökken”.

- A családi és szociális ellátásokra jutó magasabb állami kiadások egyértelműen összefüggenek az alacsonyabb gyermekszegénységi rátával.
- Tizenhárom OECD ország (melyekről rendelkezésre állnak adatok az 1990-es évekből) közül négyben a jövedelem szempontjából legalsó 25%-ba tartozó apák jövedelme csökkent. Hét országban a jövedelem szempontjából a legalsó 10%-ba tartozó apák jövedelme csökkent.
- Az állami beavatkozások átlagosan 40%-kal csökkentik a gyermekszegénységi rátát, amit elméletileg a magukra hagyott piaci erők okoztak.
- A legalacsonyabb gyermekszegénységi rátával rendelkező országok kormányai 80%-kal vagy még nagyobb arányban csökkentik a gyermekek körében a „piac okozta szegénységet”. A legmagasabb szegénységi rátával rendelkező országok mindössze 10-15%-kal csökkentik a „piac okozta szegénységet”.
- A kormánypolitika különbségei látszanak magyarázni az OECD országok körében a gyermekszegénységi ráta különbségeit.
- Nincs olyan 10%-nál magasabb gyermekszegénységi rátájú OECD-tagország, amely a GDP 10%-át vagy többet fordítaná szociális transferekre. Nincs olyan ország, amelynek kisebb a gyermekszegénységi rátája 15%-nál, és a GDP 5%-át vagy annál kevesebbet fordítana ilyen transferekre. Nincs állandó arány az állami támogatás és a gyermekszegénységi ráta között.
- Sok OECD ország képesnek tűnik 10%-nál alacsonyabb szintre csökkenteni a gyermekszegénységi rátát a kiadások jelentős növelése nélkül.
- Az 1990-es évek folyamán a legtöbb OECD országban az a szociális kiadások növekedése nyilvánvalóan a nyugdíj- és egészségügyi kiadások növekedését jelentette.
- A szegénység definíciója és mérése tekintetében megállapodásra kell jutni, amennyiben a politikai célokat a kormányok meg akarják határozni, és el akarják érni.
- A relatív jövedelmi szegénység mérését ki kell egészíteni az anyagi depriváció közvetlen mérésével.

Forrás: *Poverty in Rich Countries*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 2005.

7. A családok és a helyi közösségek részvételének ösztönzése a koragyermekkorai szolgáltatásokban

- A nemzetközi jog biztosítja a család elsődleges szerepét a gyermekek felnevelésében. Mind az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata (1948), mind az ENSZ Egyezmény a gyermek jogairól (1989) nyíltan utal erre a szerepre. Az Egyezmény a gyermek jogairól preambuluma megállapítja:

„A családnak a társadalom alapvető egységeként és valamennyi tagja fejlődésének és jólétének természetes környezeteként meg kell kapnia azt a védelmet és támogatást, amelyre szüksége van ahhoz, hogy a közösségben szerepét maradéktalanul betölthesse.”

- A családok kritikus szerepet játszanak gyermekeik gondozásában és nevelésében, különösen a koragyermekkorai periódusban, amikor még az agy és a személyiség kialakulóban van (Gerhardt, 2004). A gyermekek első nevelőiként a szülők szeretnék támogatni gyermekeik fejlődését és tanulását. Sokuknak azonban akadályt jelent az időhiány vagy a felelősség jelentőségének alulbecslése illetve az, hogy nem tudják, miképp támogathatnák hatékonyan gyermekeik tanulását. Mégis fontos, hogy befektetnek gyermekeik szocializációjába és tanulásába, különösen a koragyermekkorai periódusban. A szülők nem csak azzal segíthetik nagymértékben gyermekeik tanulását, hogy stabil és szeretetteljes otthoni környezetet nyújtanak, hanem azzal is, hogy figyelemmel kísérik a koragyermekkorai intézményben zajló programokat, érdekes tanulási tapasztalatokat biztosítanak, és különösen fontos a mindennapi beszélgetés, valamint a gyermekirodalom felolvasása is.

- A gyermekek tapasztalatainak a különböző környezetek közötti folytonossága nagymértékben javítható, ha a szülők és a nevelők rendszeresen kicserélik információikat, valamint hasonló nézeteket vallanak a szocializációval, a napirenddel, a gyermekfejlődéssel és a tanulással kapcsolatban. A koragyermekkori nevelőket meg kell tanítani a szülők meghallgatására. Ők ösztönözhetik a szülőket arra, hogy támogassák a kisgyermekek tanulását, megoszthatják a szülőkkel a koragyermekkori szolgáltatásokat megalapozó értékeket, mint amilyen a részvétel és a sokszínűség tisztelete. A szakemberek törekszenek arra, hogy a szülőket bevonják az intézmény tevékenységébe. A szülők bevonódása a gyermekeik iránt érzett egyedi érdeklődésükön alapul, és a róluk szóló tudásukra épül. A nevelők támogatják a gyermekek tanulásával kapcsolatos pozitív attitűdöket, a szülők számára információt és más szolgáltatásokkal kapcsolatos javaslatokat tesznek, valamint bevonják a szülőket az intézményi bizottságokba és a szolgáltatás vezetésébe. Erőfeszítéseket tesznek arra, hogy egyformán elérjék a különböző háttérből jövő családokat, biztosítsák képviseletüket és részvételüket.
- Az egyesült államokbeli *Head Start* projekt teljesítményszterdije előírja a szülők részvételét a programtervezésben és a curriculum-fejlesztésben. Gyakori szülő-nevelő találkozót tartanak, és a szülők rendszeresen részt vesznek a programokban és a családlátogatásokban. E mellett a *Head Start* programoknak képzéseket kell szervezniük a szülők számára az egészségvédelem, a táplálkozás és a gyermekfejlődés témájáról; információval kell szolgálniuk a helyi forrásokról, és ösztönözniük kell a szülőket a közösségi tevékenységekben való részvételre. Az ilyesféle programok nem csak kiterjesztik a szolgáltatások körét⁵, valamint szükség esetén más szolgáltatókhoz közvetítenek, hanem teret is nyújthatnak a partnerséghez és a szülők demokratikus részvételéhez.
- A szülőkkel folytatott párbeszéd során figyelembe kell venni a hatalmi viszonyokat. Bár nyilvánvaló, hogy a szülők rendkívüli érdeklődést tanúsítanak saját gyermekeik iránt, és egyedülálló tudással rendelkeznek velük kapcsolatban, a nevelők mégis hajlamosak arra, hogy a maguk tudását a szülőkéénél magasabb rendűnek tekintsék. A szociokulturális különbségek iránti érzékenységre szintén szükség van: sok család megtartja kultúrájában gyökerező hitét, vélekedéseit és viselkedését, mely nem szükségszerűen felel meg a gyermekintézmény elvárásainak (Ryan és Grieshaber, 2005). Az előítéletek, a nemekhez kapcsolódó előfeltevések, az osztályhelyzethez kapcsolódó attitűdök vagy az etnocentrizmus elkerüléséhez több, a gyermekneveléssel és a koragyermekkori gyakorlattal kapcsolatos antropológiai és társadalomtörténeti elemzésre van szükség (Tobin, 1989; Vandenbroeck, 2006). Ezen kívül a nevelőket és az intézményvezetőket természetesen alaposabban fel kell készíteni az előítéletmentes gyakorlatra (Derman-Sparks, 1989).
- A helyi közösségek egyre fontosabb szerepet kapnak az iskola előtti nevelésben. Nem csak azért, mert ez által szélesebb körű szolgáltatásokat tudnak nyújtani az intézmények, és a családok érdekében szükség szerint kapcsolatot tudnak teremteni más szolgáltatókkal, hanem azért is, mivel így a szülőknek teret adnak a partnerségre és a demokratikus részvételre. A helyi közösségek és oktatási hivatalok alkalomadtán felnőttképzést, információt, szolgáltatásokat és társas tevékenységeket biztosíthatnak a

szülők számára, és adott esetben ezt a koragyermekkori intézmény bevonásával tehetik.

8. A koragyermekkori szolgáltatásokban dolgozók munkafeltételeinek és szakmai képzésének javítása

- Erős kapcsolat van a szakemberek képzése és támogatása (beleértve ebbe a megfelelő fizetést és munkakörülményeket is), valamint a koragyermekkori nevelés és gondozás minősége között. Az Egyesült Királyságban legutóbb végzett kutatás megerősítette a témában korábban született amerikai vizsgálat következtetését:

“Azok az intézmények, melyekben magasabb képzettségű nevelők dolgoznak, különösen pedig ahol a munkatársak nagy hányada képzett pedagógus, jobb minőségű szolgáltatásokat nyújtanak, és a gyermekek nagyobb előrehaladásról tesznek tanúbizonyságot... Minél jobban képzettek a munkatársak, különösen az intézmény vezetője, annál jobban fejlődnek a gyermekek. A minőségre az volt a legnagyobb hatással, és az kapcsolódott össze leginkább az olvasást megalapozó készségekben mutatkozó eredményekkel, valamint a szociális fejlődéssel, ha az idő nagy részében felsőfokú képzettséggel rendelkező nevelők dolgoztak a gyermekekkel az iskola előtti gyermekintézményben, és a legfontosabbnak az bizonyult, hogy legyen magas képesítésű pedagógiai vezető” (Sylva et al., 2004).

- Különösen oda kell figyelni a koragyermekkori szolgáltatások munkatársainak felvételére, képzettségére és továbbképzésére, sőt – néhány országban – a hosszú távú megtartásukra is. Az alacsony fizetések, a szakmai fejlődési lehetőségek hiánya és a hosszú munkaidő miatt a munkatársak gyakran cserélődnek, így pedig a kisgyermekek számára nyújtott szolgáltatások minősége nyilvánvalóan elégtelen. Ezek a problémák súlyosabbak ott, ahol a gyermekgondozás területén hiányzik a megfelelő állami támogatás vagy szabályozás.
- A koragyermekkori szolgáltatásokban végzett munka státuszának és minőségének javítása érdekében a kormányoknak meg kellene fontolniuk, hogy a koragyermekkori területen az általános iskolaival azonos munkafeltételeket (fizetéseket, béren kívüli juttatásokat és szakmai fejlődési lehetőségeket) vezessenek be az azonos képesítéssel rendelkezők számára. Gondoskodni kell arról, hogy megszűnjenek a zsákutcát jelentő állások koragyermekkori ellátó rendszerben, a szakmai előmenetel pedig kapcsolódjon a továbbképzéshez és a további képesítések megszerzéséhez.
- Az OECD áttekintésekből a koragyermekkori szolgáltatások személyzeti politikájának számos gyengesége derült ki: nincs megfelelő munkaerő-toborzás és alacsony a bérszínvonal, különösen a gyermekgondozó szolgáltatásokban; képesítés nélkülieket alkalmaznak az iskola-előkészítő rendszerben; a munkaerő elnöiesedett; a pedagógiai munkacsoportok összetétele nem tükrözi az általuk szolgált népesség összetételét. A szakmai fejlődés lehetősége és a továbbképzési szabadság elosztása szintén nem megfelelő. A közhivatalok és a pedagógus-szakszervezetek között létrejött kollektív megállapodásoknak hozzá kellene járulniuk az ilyesféle problémák megoldásához.
- Nagyon különbözőek az egyes országokban a szakmai fejlődésre és továbbképzésre nyíló lehetőségek. A kettéosztott rendszerekben különböznek a nevelésben és gondozásban dolgozók lehetőségei is. Más szektorokhoz hasonlóan a legalacsonyabb képzettséggel rendelkezőknek van általában a legkevesebb esélyük a továbbképzésben való részvételre (OECD, 1999). A gyermekgondozásban dolgozók különösen sok

gyakorlati akadállyal szembesülnek, ha részt kívánnak venni a továbbképzésben, hiszen például nem áll rendelkezésükre fizetett szabadidő a kurzusok látogatására. Azokban az országokban, ahol intézményi szinten van a működtetés felelőssége, a vezető munkatársaknak meg kell tanulniuk a költségvetés tervezését, valamint a szervezést és az emberi erőforrás igazgatásának készségeit. Manapság túl kevés a szakmai fejlődési lehetőség a közsférában, és részben a kereskedelmi, illetve a magánszektorban is.

- Ami a sokszínűséget illeti, a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) szerzői kiemelték, hogy a *Head Start* programban elvárás a helyi közösségből jövő szülők és önkéntesek alkalmazása. Bemutatták azt is, hogy más országokban hogyan ösztönzik az etnikai kisebbséghez tartozó munkatársak alkalmazását. Ebből a szempontból az utóbbi években a belgiumi flamand közösség járt az élen. „A gyermekgondozási szolgáltatások elismeréséről szóló határozat” pénzügyi támogatást helyezett kilátásba azoknak az önkormányzatoknak, amelyek emelni kívánják a gyermekintézmények és szabadidős szolgáltatások alkalmazottainak képesítési szintjét, viszont azzal a megkötéssel tette ezt, hogy az intézmények munkatársi gárdájának összetétele tükrözze a szolgált népeesség etnikai összetételét. E mellett a működési engedéllyel rendelkező képzési központoktól elvárják, hogy olyan felvételi eljárással ösztönözzék az etnikai kisebbségekhez tartozó jelentkezők belépését, ami figyelembe veszi meglévő képzettségüket és munkatapasztalataikat.
- A képzés a fejlődés kulcsa, ugyanakkor a nevelők jelentik a kulcsot a sikeres koragyermekkorai programokhoz. Egyre szélesebb körben ismerik fel, hogy a koragyermekkorai szakemberek munkája komplex, és ezért megfelelő képzés szükséges hozzá. Bármilyen képesítést nyújt egy képzés, a szakmai felkészüléshez hozzá tartozik a gyermek fejlődéséről és a tanulás folyamatáról szóló tudás, valamint a kisgyermekek jogainak és lehetőségeinek tudatosítása is. A munkatársi morálra igen jó hatással van a támogatás, valamint a minőségfejlesztés részvételi megközelítése. A munkacsoport dokumentációs gyakorlata különösen alkalmasnak tűnik arra, hogy a kutatást és a reflektív gyakorlatot bevezesse a koragyermekkorai szolgáltatásokba.

9. Autonómia, finanszírozás és támogatás biztosítása a koragyermekkorai szolgáltatásoknak

- Ha egyszer a nemzeti keretdokumentumokban döntés született az alapszabályokról, célokról és a gyermekek érdekében elérendő követelményekről, valamint a finanszírozás is megfelelő, a nevelőknek és az intézményeknek autonómiával kell rendelkezniük ahhoz, hogy tervezni tudjanak, és olyan programot válasszanak vagy dolgozzanak ki, amit megfelelőnek találnak a gondozásukban lévő gyermekek számára. Sok országban a jól képzett nevelők teljes mértékben alkalmasak arra, hogy vállalják a felelősséget azért, hogy olyan pedagógiai programot választanak, ami megfelelően szolgálja a gondozásukban lévő gyermekeket. Motiválja a szakembereket és segítheti a minőségfejlesztést az önálló költségvetés, valamint az, ha saját módszereikkel érhetik el az országos programban előírt elvárásokat.
- A nevelők támogatásának fontos eleme a folyamatos szakmai fejlődés lehetőségének biztosítása, különösen, amikor új curriculumot vagy más, nagyobb reformot vezetnek

be. Az is fontos, hogy a munkatársakat bevonják a munkacsoport irányításába és a munkaterv elkészítésébe. Néhány országban sikeresen alkalmazzák azt a stratégiát is, hogy kutatókból, helyi igazgatási szakemberekből és nevelőkből álló helyi kutatási hálózatokat támogatnak. E hálózatok elsődleges célja az, hogy vizsgálják és oldják meg a helyi problémákat, és hívják fel a nevelők figyelmét arra, milyen fontosak az adatokkal és bizonyítékokkal alátámasztott munkacsoport megbeszélések. A program minőségét erősítheti a minőség részvételi és alkotó megközelítése is.

- A részvételi minőségfejlesztés sokféle megközelítése közül a Reggio Emilia dokumentációs gyakorlata a leginkább elterjedt. A dokumentáció a kisgyermekek tanulására és a környezetet vizsgáló tevékenységére koncentrálnak, figyelmen kívül hagyva a korukat, a fejlettségi szintjüket, a tartalmi területeket, vagy más efféléket. Szavakon, rajzokon, fotókon, videókon, stb. keresztül a dokumentáció tudósít a gyermekek gondolatairól és fontos tanulási tapasztalatairól, valamint a gyermekek felfedező tevékenységével és társas interakcióinak dinamikájával kapcsolatos nevelői megfigyelésekről. A nevelők a dokumentációs gyakorlatban „reflektáló szakembereknek” látszanak, azaz olyan szakembereknek, akik folyamatosan figyelemmel kísérik a saját gyakorlatukat, a felhasznált tanulásmódot, és reflexióval kísérik ezeket. A dokumentáció célja nem az, hogy a gyermekeket külső, akár fejlődési, akár akadémiai normákhoz viszonyítva értékeljék, hanem hogy a szakemberek, szülők és gyermekek közös, a pedagógiai gyakorlathoz és a tanulási folyamathoz szorosan kapcsolódó reflexiójához vezessen.
- Mivel a gyermek fejlődése nagymértékben egyéni, a nevelők nem értékelik a gyermek előrehaladását tesztel vagy osztályozással.⁶ A gyermekek előrehaladásának támogató és részvételen alapuló megközelítésére van szükség, amire példa a megfigyelés, a gyermek tevékenységeinek dokumentációja, a portfóliók, a szülők, a gyermekek és a nevelők között létrejött szerződések. A koragyermekkorai eredményértékelésnek a gyermekek magabiztosságát kell megerősítenie, azt az érzést, hogy képesek tanulni és értenek hozzá. Ennek feltétele, hogy az értékelés értelmes tevékenységeken és kapcsolatokon keresztül történjen; a családok is legyenek a folyamat részesei; legyen kölcsönös, és hallgattassék meg a gyermek is. A programoknak mindig pozitív, nem ítélező tanulási környezetet kell biztosítaniuk, hogy a gyermekekben kifejlődhessen természetes a kíváncsiság és élvezék a tanulást.
- A koragyermekkorai nevelők úgy közelednek a gyermekhez, hogy nem várják el tőlük egy adott életkorban valamely teljesítményszint elérését. Nem sürgetik a fejlődést, mert tudják, az hosszú folyamat, ami beletorkollik a kamaszkorba, majd azon túl is folyik. A tanulás így tapasztalati alapon történik, és széles területeket fog át, lényege a NEGP⁷ vagy az 1996-os Delors jelentés (UNESCO, 1996) szerint: megtanulni élni, megtanulni cselekedni, megtanulni tanulni és megtanulni másokkal együtt élni. A nevelőknek fel kell ismerniük a kisgyermekek természetes tanulási stratégiáit (a játékot, a felfedezést, a más gyermekekkel történő információcserét, a felnőtt viselkedésének utánzását, stb.), és tiszteletben kell tartaniuk azokat, ösztönözniük kell a projekt munkát a gyermekek érdeklődésének kielégítése érdekében, valamint hogy gyakorlatot szerezzenek a csoportmunkában. A kisgyermek jólléte és bevonódása fontos mindennapi cél.

- Mivel minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy a lehető legjobb feltételek között jusson hozzá a formális oktatáshoz, a nevelők – ahogy a gyermek közeledik az iskolás korhoz – biztosítják az erre való felkészülést és az iskolába való zökkenőmentes átmenetet. Számos elem együttesen felelős a gyermekek akadálymentes átmenetéért a koragyermekkorai szolgáltatásból az iskolába. Az első annak biztosítása, hogy minden gyermek ingyenesen hozzájusson óvodai vagy iskola-előkészítő csoportban való részvételhez legalább egy évvel a kötelező iskolakezdés előtt. A második stratégia a gyermekek iskolára való felkészítése megfelelő szociális és kognitív fejlesztő programokkal, amibe beletartozik az olyan környezet kialakítása, ami támogatja az írás-olvasás és számolás megalapozását. A harmadik fontos stratégia az iskolák felkészítése a kisgyermekekre. Néhány országban a kormányzati szabályozás ösztönzi a párbeszédet és a partnerséget az iskolai tanítók és a helyi koragyermekkorai programok között. A cél a pozitív átmenet biztosítása minden egyes gyermek számára. A koragyermekkorai holisztikus célokat és aktív pedagógiát átveszi az általános iskola, ahogy átveszi a szülőkkel való megfelelő kapcsolat kiépítésének feladatát is. Az újabb tantervek némelyike úgy igyekszik választ adni az átmenettel kapcsolatban felmerülő kérdésekre, hogy egyeztetni az óvoda és az általános iskola alsó tagozatának céljait, eljárásait, valamint tanulási területeit.

10. Törekvés a koragyermekkorai nevelés és gondozás széleskörű tanulást, a részvételt és a demokráciát biztosító rendszerének kialakítására

- A koragyermekkorai rendszer alapját a demokrácia értékei alkotják: az Egyesült Nemzetek Szervezetének gyermekjogi egyezményének szelleme és cikkelyei jelentik azt a közös értékalapot, ami a legtöbb kultúrában a koragyermekkorai szolgáltatások fejlesztését irányítja. A kormányok illetékességi területükön bármiféle megkülönböztetés nélkül nyújtanak szolgáltatásokat minden gyermek számára (2. cikkely). A gyermekek nevelését úgy irányítják, hogy az minden egyes gyermek személyiségének és képességeinek a lehető legteljesebb fejlődését; a békét, a másokkal szembeni toleranciát és szolidaritást; a természeti környezet ismeretét és tiszteletét; valamint a gyermekeknek a szabad társadalomban folytatott felelős életre történő felkészítését szolgálja (29. cikkely). A svéd curriculum első fejezete a következőképpen kezdődik:

„Az iskola előtti nevelés alapját a demokrácia jelenti. Ezért az iskola előtti nevelésben minden tevékenységet a demokrácia alapértékeinek megfelelően kell véghezvinni. Mindenkinek, aki az iskola előtti nevelésben dolgozik, tiszteletben kell tartania minden ember alapvető értékét, ahogy elő kell segítenie közös környezetünk megbecsülését is.

Az iskola előtti nevelés fontos feladata megerősíteni és elősegíteni, hogy a gyermekek elsajátítsák azokat az értékeket, melyek társadalmunk alapját alkotják. Az iskola előtti nevelésnek a gyermekekkel folytatott munka során elő kell segítenie olyan értékek kialakulását, mint az emberi élet sérthetlensége, az egyéni szabadság és integritás, minden ember egyenlő értéke, a nők és férfiak egyenlősége.

- A tanuláson és a tudás elsajátításán kívül a közoktatás mindenkorai célja, hogy a gyermekek jobban értsék a társadalom működését, és kialakuljanak bennük a demokratikus reflexek. A mai társadalmak – úgy tűnik – kevésbé érdeklődnek az ilyen eszmék iránt. A közszolgáltatások piacosításának tükröződéseként az oktatással és tudással kapcsolatban is egyre inkább terjed a fogyasztói attitűd. Az egyéni válasz-

tást mindenek feletti értéként állítják előtérbe, tekintet nélkül a társadalmi kohézióra vagy a helyi közösség szükségleteire. Sok iskolában a „teszt-re-felkészítő” tanulás vesztélyezteteti a szabad művészetek hagyományát, ami korábban fenntartotta az informált és kritikus gondolkodást. Egyre gyakrabban hallunk a koragyermekkor területén az iskolaérettségről szóló szűk és eszközközpontú diskurzust. Ezzel a kihívással szemben különösen fontosnak tűnik, hogy a koragyermekkor intézmények tanuló közösségekké váljanak, ahol a gyermekeket részvételre és a másokkal való együttműködésre ösztönzik, és ahol a tanulást elsősorban interaktív, tapasztalati alapú és társas tevékenységnek tekintik. Megtanulni élni, megtanulni cselekedni, megtanulni tanulni és megtanulni együtt élni – ezek mindegyike egyformán fontos cél a kisgyermekek számára.

- Fontos, hogy a minisztériumok erős és befolyásos képviselői legyenek a kisgyermekek ügyének. Az új norvég keretterv (Norwegian Ministry of Education and Research, 2006) az óvodai nevelés tartalmának és az óvodák feladatainak meghatározásában erős hangsúlyt tesz a helyi gyermekintézmények autonómiájára, a szülők részvételére és a gyermek önálló tevékenységére. Az ENSZ gyermekjogi egyezményét követve a dokumentum hangsúlyozza, hogy a gyermekeknek joguk van a saját nézőpontjuk kifejtésére minden olyan ügyben, ami érinti őket, és nézeteiket a nevelőknek meg kell szívélniük és figyelembe kell venniük. Az óvodai törvény 3. cikkelye (Norway, 2005) határozottan kimondja, hogy a gyermekeknek joguk van a hatásgyakorlásra, és aláhúzza a gyermekeknek a részvételhez fűződő jogát az óvodai élet minden területén:
 - ❖ Az óvodába járó gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy kifejezzék álláspontjukat az óvodai élet mindennapi tevékenységeivel kapcsolatban.
 - ❖ A gyermekeknek rendszeresen lehetőséget kell adni arra, hogy aktívan részt vegyenek az óvodai tevékenységek tervezésében és értékelésében.
 - ❖ A gyermekek véleményének – koruk és érettségük figyelembe vételével – megfelelő súlyt kell adni.
- Gyakran várnak a szülői részvételtől olyan gyakorlati eredményeket, mint a gyermek tanulásának otthoni támogatása. A demokratikus dimenzió viszont legalább ennyire fontos. Ez azt jelenti, hogy a szülők gyakorolják a gyermekük nevelésében való részvételükhöz fűződő alapvető jogukat. Az etnikai és szociális szempontból heterogén népességű kerületekben – sok nagyvárosban ezek alkotják a többséget – érdemes úgy tekinteni a koragyermekkor intézményre, mint ami a részvétel és a kultúrák közötti párbeszéd tere, ahol a kisgyermekek és a családok azt tapasztalják, hogy egy demokratikus és toleráns környezetbe érkeztek, ahol szívesen látják őket. Sok, az áttekintésben résztvevő országból származó példa bizonyítja, hogy az óvodai tevékenységekben való részvétel nagymértékben erősíti a szülőket, továbbá elismerést, motivációt és tapasztalatot nyerhetnek ahhoz, hogy más közintézmények tevékenységében is részt vegyenek. A nevelőkkel folytatott folyamatos dialógus révén belátható lesz, hogy a multikulturális társadalmakban a gyermeknevelésről különböző nézőpontok élnek egymás mellett, viszont a szülők és az intézmények nézőpontja közötti elfogadható kompromisszumra lehet jutni.
- A demokratikus részvétel elve szerint a koragyermekkor szolgáltatások olyan teret biztosítanak, ahol a nevelők és a családok együtt dolgoznak a kisgyermekek jólét-

ének, részvételének és tanulásának előmozdítása érdekében. Ez az elv a menedzsmentben is hatékonyan működhet. A menedzsmentfunkcióknak a helyhatóságokhoz való telepítése előmozdítja a részvételi demokráciát. Ugyanakkor a koragyermekkori nevelés és gondozás ügyével foglalkozó szakpolitika áttekintése azt mutatja, hogy a központi kormányoknak kulcsszerepe van az erős és méltányos koragyermekkori rendszer létrehozásában, valamint a programsztenderdek együttműködésen alapuló kidolgozásában és követésük biztosításában. Összességében erős érvek szólnak amellett, hogy a felelősséget viselő minisztériumoknak a partnerség keretei között továbbra is jelentős befolyásuk legyen mind a törvénykezést, mind a finanszírozást illetően. Ezekkel az eszközökkel a demokratikus kormányok biztosíthatják, hogy a koragyermekkori rendszerekben tükröződjene a tágabb társadalom érdekei, köztük az olyan társadalmi értékek, mint a demokrácia, az emberi jogok, valamint a sajátos nevelést vagy többletfigyelmet igénylő gyermekek jobb hozzáférése a szolgáltatásokhoz.

- Ebben az értelmezésben az állam helyi szinten a demokratikus párbeszéd és kísérletezés biztosítékává válhat ahelyett, hogy a központi akarat pusztá végrehajtója lenne (Dahlberg and Moss, 2005). Svédországból származik a példa, melyben az Oktatás Nemzeti Hivatala – miután ráirányította a figyelmet a pedagógiai dokumentációval kapcsolatban néhány helyhatóságban tapasztalt félreértésre – megoldásként a párbeszédet javasolja:

...Megvan a veszélye annak, hogy a fejlesztési tervek (vagy az útmutatás más típusai) – eredeti szándékuk ellenére – a gyakorlatban egyre inkább a gyermekek hiányosságaira koncentrálnak, és a normalizáció eszközévé válnak: az egyes gyermekeket annak alapján értékelik, hogy mit kellene elérniük... Itt az a kockázat, hogy elsősorban az egyes gyermekek teljesítményére összpontosítanak, és nem veszik figyelembe az iskola előtti nevelés különböző feltételeit, valamint azt sem, hogy a gyermek hogyan működik társas és pedagógiai kontextusban... Ezért fontos, hogy értelmes párbeszéd alakuljon ki a menedzsmentért felelős személyek és a szakemberek között arról, hogy mit jelent az iskola előtti nevelésben a 'fejlődés' és a 'tanulás' fogalma az 1-6 év közötti gyermekek esetében. Egy ilyen párbeszéd hozzá fog járulni az iskola előtti pedagógia jövőbeli fejlődéséhez" (Skolvernet, 2004).

Ez a tanács egybeesik a Reggio Emilia „szociális menedzsment” fogalmával, ami rendszeres konzultációt és tárgyalást jelent a helyi közösség szintjén a kisgyermekek fejlődéséről, valamint a városi koragyermekkori programok szerepéről.

2. Záró megjegyzések

A fejezet tíz szakpolitikai területet ajánlott a kormányok és a koragyermekkori területen működő érdekelték figyelmébe: vegyék figyelembe a koragyermekkori fejlődés társadalmi kontextusát; a gyermek önálló tevékenységét és természetes tanulási stratégiáit tiszteletben tartva állítsák a koragyermekkori szolgáltatások gyakorlatának középpontjába a jóllétet, a korai fejlődést és tanulást; hozzák létre a rendszer elszámoltathatóságához és minőségbiztosításához szükséges irányítási struktúrákat; az érdekelték közreműködésével fejlesszenek ki általános irányelveket és curriculum-sztenderdeket valamennyi, a kisgyermekek nevelésével és gondozásával foglalkozó szolgáltatás számára; a koragyermekkori nevelés és gondozás állami költségeit úgy becsülik meg, hogy ezzel minőségi pedagógiai célokat lehessen elérni; csökkentsék a gyermekek szegénységét és kirekesztettségét a fiskális, szociális és foglalkoztatáspolitikai átalakításával, valamint bővítsék az eltérő oktatási jogokkal rendelkező gyermekek

univerzális programjaira szánt forrásokat; ösztönözzék a családok és közösségek részvételét a koragyermekkorai szolgáltatásokban; javítsák a koragyermekkorai nevelés és gondozás területén dolgozók munkafeltételeit és szakképzését; biztosítsanak önállóságot, finanszírozást és támogatást a koragyermekkorai szolgáltatásoknak; törekedjenek a koragyermekkorai nevelés és gondozás olyan rendszerének kialakítására, amely támogatja a széleskörű tanulást, a részvételt és a demokráciát. Ezeket a területeket az áttekintés első körében, majd a második, 2002 és 2004 között zajlott második körös áttekintések során azonosított kiemelkedő témák közül válogattuk.

E szakpolitikai területek kiválasztása az OECD áttekintések részletes elemzésén alapul, és erősen befolyásolják kormányzati és a gyermekjogi szempontok. Ezeket a minisztériumok és más érdekelték figyelmébe ajánljuk, és nem kívánunk velük követendő normákat felállítani. Minden országnak megvannak a maga erősségei és a maga gondjai, és általában elégséges szakértelemmel is rendelkezik, amellyel válaszolhat a koragyermekkorai szolgáltatások területén jelentkező kihívásokra. E mellett az OECD áttekintések fontos tanulsága, hogy a koragyermekkorai ügyeivel foglalkozó szakpolitikát nem szabad kívülről megszabni. Az értelmes politikai döntéshozáshoz hozzátartozik az alaposan előkészített párbeszéddel és közösen végzett elemzéssel megalapozott, országon belüli konszenzusépítés. A koragyermekkorai területen a hivatalos politika ellenállással vagy mellőzéssel találkozhat, ha nem folytattak előzetes konzultációkat a főbb érdekeltekkel, és nem biztosítanak teret a helyi kezdeményezéseknek, kísérleteknek.

Más, hasonlóképpen fontos vagy talán összetettebb témákat is ajánlhattunk volna megbeszélésre. A népesség minden országban egyre sokszínűbb lesz, sok ország viszont nincs még felkészülve a kulturális és gazdasági változásokra, melyeket a differenciáltság magával hoz. Az OECD országok nem csak vonzó bevándorlási célpontok, hanem szembesülnek az idősödés és a népességfogyás problémájával is. A bevándorló népességnek esetleg nincs meg ugyanaz a képesítési szintje, és a kisebbségi csoportokból származó gyermekek manapság rosszul teljesítenek az iskolában (OECD, 2005). Az oktatási rendszereknek nehézséget okoz megfelelő számú nyelvtanárt találni, aki ismeri ezeknek a gyermekeknek a hivatalos nyelvét, valamint olyan tutorokat, akik beszélnek azon a sok idegen nyelven, melyet a bevándorló és az őshonos gyermekek beszélnek. Ilyen körülmények között a problémák egy részének megoldása értelemszerűen főképp a koragyermekkorai szolgáltatásokra hárul. Az állami koragyermekkorai intézményekkel szemben elvárás, hogy a különböző gyermekeket készítsék fel az iskolára, továbbá széles körű és a másságra érzékeny szolgáltatásokat nyújtsanak a marginalizált vagy nemrég bevándorolt népességhez tartozó családoknak, e mellett segítsék a helyi közösségbe történő befogadásukat. E kihívások közül kiemelkedik a nyelv kérdése: hogyan tanítsák meg tiszteletteljes és hatékony módon a kisgyermekeket a befogadó ország nyelvére. Némi reményt kelthetnek a Reggio Emilia programok, mind Olaszországban, mind Svédországban, melyek azt bizonyítják, hogy a „gyermekek 100 nyelvén” keresztül ez elérhető, méghozzá az írás-olvasás és számolás sulykolása nélkül, ami nem tesz jót a kisgyermekök önértékelésének és megértésüket sem segíti (Barsotti et al., 2004).

Az elkövetkező években szintén kiemelkedő téma lehet a globalizáció és annak hatásai. Évtizedeken keresztül a posztmodernizmus képviselői a mellett érveltek, hogy a régi történelmi, kulturális, strukturális és tudásbeli bizonyosságok gyengülnek. A globalizáció viszonyai között a világ elérkezik a felgyorsuló változás pillanatához, amelyben az idő és tér összenyomódik, a népesség mozog és heterogénné válik, a tudomány

és a technológia példátlan gyorsasággal halad előre, de egy olyan világon belül történik mindez, melyet a háborúk, a kereskedelmi verseny és a politikai instabilitás jellemez. Hargreaves (1994) tanárokról szóló kritikus munkájában fájdalmasan mutatott rá, hogy mélyen anakronisztikus a közoktatási rendszer válasza erre a kulturális forradalomra. Az iskolák szervezete, curriculumja és döntéshozási mechanizmusa a 19. századi mintákra emlékeztet: a tanterveket áthatják a múlt bizonyosságai, a különálló készségek és tudáselemek formális tesztelése és a tanárok „bezáródása” egymástól elkülönült osztálytermekbe és tudományszakokba. Az iskola, mint oktatási intézmény nem működhet így tovább. A tudás interdiszciplináris és egyre inkább kis hálózatok hozzák létre. A tudás a jövőben sok forrás bevonásával, személyes vizsgálatok, információcsere és párbeszéd útján fog felépülni, tanító munkacsoportok és tanuló közösségek együttműködése során. A tudásnak ez a megközelítése a koragyermekkorban kezdődhet, ami valójában megfelel a gyermek természetes tanulási stratégiáinak, melyek kutatáson alapulnak és társas természetűek.

A globalizáció fontos kérdéseket vet fel az oktatással és a koragyermekkorai szolgáltatásokkal kapcsolatban. Különösen jelentős az irány és a fókusz kérdése: egy olyan világban, melyet a növekvő differenciálódás, a tudásrobbanás és a táguló lehetőségek jellemeznek, az egyes országoknak vajon a képzést és a technikai készségeket kell-e központba állítaniuk, hogy túléljék az egyre élesedő gazdasági versenyt; vagy inkább a kisgyermekek kreativitását és mások iránti nyitottságát támogassák oktatási rendszerükben? Ezzel a dilemmával szembesülve erősen valószínű egy jövedelemalapú, kétpiléres rendszer kialakulása a korai nevelésben. A mások iránti nyitottság és a másoktól, illetve másokkal együtt történő tanulás lehetősége vörös szálként húzódik végig áttekintésünkben. Az országoknak a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) által megjelölt nyolc témával kapcsolatos, eltérő megközelítései segíthetik az egyes országok politikai döntéshozóit abban, hogy tájékozódjanak a koragyermekkorai szolgáltatásokkal kapcsolatos különböző megközelítésekről. Az áttekintés során szervezett találkozók lehetőséget biztosítottak a különböző politikai irányvonalak részletes megbeszélésére, valamint alkalmat adtak a különböző országok szakemberei számára az egymástól való tanulásra. Nem volt cél a gyorsított politika-átadás, mivel a legtapasztaltabb igazgatási szakemberek közül sokan egyetértenek abban, hogy a politikai megoldásokat megfelelő reflexió és adaptáció nélkül nem szabad átvinni egyik környezetből a másikba. E helyett az áttekintés különböző eljárásai – az országok meglátogatásával, a jelentésekkel és a nemzeti koordinátorokkal történt rendszeres találkozókkal – a szakpolitikai lehetőségek széles körét tárták fel, és lehetővé tették a résztvevők számára a megbeszélést, valamint a magától értetődőnek tekintett előfeltevések megkérdőjelezését.

Bár a *Biztos alapokon* (OECD, 2001) javaslatai közül nem mindegyiket érték el, a legtöbb résztvevő ország szakértői meglepedéssel tekinthettek vissza az elmúlt években tett erőfeszítéseikre. Az ország-jelentések fejlesztésekről szóló részeiben (lásd az „E” mellékletet) sok jó kezdeményezésről számolhattunk be, amit a minisztériumok vagy más érdekelték indítottak el. Néhány országnak a nagyon szoros költségvetési megszorítások ellenére is sikerült fenntartani, sőt kiterjeszteni szolgáltatásait, míg mások ambiciózus rendszerszintű reformot hajtottak végre. Természetesen így is sok kihívás maradt. A koragyermekkorai ügyekkel foglalkozó szakpolitika természeténél fogva komplex terület, melyben számot kell vetni szociális és oktatási ügyekkel is. A gyermekszegénység, a családok jólléte, a nők és férfiak egyenlőségével és a foglalkoztatással kapcsolatos ügyek, a professzionális képzés és a nevelők szakmai fejlődése, a különbö-

ző gyermekek szükségletei a szolgáltatásokon belül, a koragyermekkori szolgáltatások és az iskola közötti kapcsolat – mind olyan kihívások, melyekkel a koragyermekkor ügyeivel foglalkozó politikai döntéshozóknak foglalkozniuk kell, miközben fő célként a szolgáltatásokat igénybe vevő kisgyermekek jóllétének és tanulásának javítását állítják a középpontba. Ez a bonyolultság bizonyosan nem fog változni. Reméljük, hogy az OECD projekt információval és támogatással szolgált a kihívásokkal szembesülő minisztériumok számára, és ez a jövőben hozzájárulhat a családokkal és kisgyermekkel kapcsolatos politikai döntéshozás erősítéséhez.

Jegyzetek

1. Az ausztrál Queenslandben egy korai nevelést nyújtó intézmény, az Egyetemi Óvoda hajtott végre egy mára már évtizedes múltra visszatekintő Fenntartható bolygó elnevezésű projektet (Sustainable Planet Project, lásd Davis et al., 2005). Különböző oktatási és nevelési módszerekkel elérték, hogy a játészterek jobb állapotban vannak, csökken a hulladék-kibocsátás, alacsonyabb a vízfelhasználás, a biológiai sokszínűség növekedett, és egy olyan kultúra alakult ki, amelyben a fenntarthatóság kérdése jelen van az intézmény mindennapi életében. Ezt mutatja, hogy az intézmény fenntarthatósága érdekében alkalmazott eljárásokat főként a gyermekek motivációi és elképzelései alapján alakították ki. Az egész intézményre kiterjedő vízmegőrzési projekt például akkor vett lendületet, amikor a gyermekek (4 évesek) kifejezték aggodalmukat azzal kapcsolatban, hogy a nevelők miképp használják a vizet a homokozóban. A fenntarthatóság kultúrája lassan bontakozott ki, egy olyan folyamat során, amiben a nagyformátumú jövőképet kicsi, realiztikus célok és eredmények során keresztül érték el.
2. Bár az Egyesült Államokban és más országokban a tanulási szttenderdekért felelős igazgatási szakemberek hangsúlyozzák, hogy az iskolaérettségi megközelítésnek a célok széles körét kell magába foglalnia (mint amilyen a NAEYC ajánlása egy olyan „curriculum alkalmazásáról, amely a gyermekfejlődés valamennyi területének – a kognitív, érzelmi, nyelvi, fizikai és szociális területeknek – a fejlesztését tűzi ki célul”), ezeknek a szttenderdeknek a legutóbbi elemzése azt mutatja, hogy a gyakorlatban előnyben részesítik a nyelvi és kognitív területeket (Scott-Little, Kagan és Frelow, 2005).
3. Az ilyesféle becsléseket megerősítik a Head Start, az északi országok és az áttekintés elkészítése során megkérdezett számos helyhatóság által nyújtott költségvetési információk. Az OECD Education at a Glance (2005) című kötetében az iskola előtti szolgáltatások gyermekenkénti átlagos költségeire vonatkozó adatok irreálisan alacsonyak, mivel Dánia, Finnország és Svédország esetében csak az iskola-előkészítő osztályokat vagy más, „oktatásnak” tekintett szolgáltatási órákat vették az adatgyűjtésnél figyelembe.
4. A svéd oktatási rendszerben az állami-magán partnerséggel kapcsolatos tapasztalatok azt mutatják, hogy a költségeket nem csökkenti a kvázi-piac bevezetése, amennyiben a pedagógusok garantált bérezési struktúráját fenntartják (Bjorklund et al., 2004).
5. Kiterjesztett szolgáltatásokat találhatunk az óvodákban, iskola-előkészítőkben vagy iskola előtti programokban. A NIEER (2004) meghatározása szerint a kiterjesztett szolgáltatás legalább hármat biztosít a következők közül: 1) uzsonna vagy legalább egy étkezés biztosítása a helyszínen; 2) minimum 7 óra meghosszabbított szolgáltatási idő ugyanazon a helyen; 3) egészségügyi szűrés és orvosi ügyelet; 4) rendszeres kapcsolat a szociális és/vagy családi szolgáltatásokkal a veszélyeztetett gyermekek esetében.
6. Bowman és munkatársai (2000) szerint bár van átfedés a „teszt” (test) és az értékelés (assessment) kifejezések használata között, az előbbi szttenderdizált, formálisan alkalmazott és kidolgozott mérőeszközök használatára utal, mellyel igyekeznek minimalizálni a mérés körülményeiből származó különbségeket. Az értékelés (assessment) során ezzel szemben sokféle eszközt használnak (megfigyelést, teljesítmény-értékelést, interjúkat, portfóliókat és a gyermekek munkáiból vett példákat, stb.), és hosszabb idő alatt történik. Az evaluáció (evaluation) kifejezést rendszerint a programokra vonatkozóan használják. Az országos programértékelések esetében általában elfogadott, hogy az országos hivatalok a gyermekek kis mintáit a curriculumban definiált fejlődési területek széles körére vonatkozóan tesztelik, de megfelelő figyelmet szentelnek a gyermekeknek és az eredmények értelmezésének.
7. Az Amerikai Nemzeti Oktatási Célpanelt (American National Education Goals Panel, NEGP) 1990 júliusában szövetségi és állami hivatalnokok hozták létre pártközi és kormányközi testületként. 2002-es megszűnéséig ez a testület értékelte, hogy a Nemzeti Oktatási Célok teljesítésében az egyes államok és a szövetség egésze milyen mértékben haladt előre. 1997-ben a NEGP öt, a gyermek általános fejlődését és későbbi iskolai sikerét meghatá-

rozó célt határozott meg, ezek az egészség és a fizikai fejlődés; az érzelmi jól-lét és a társas kompetencia; a tanulás pozitív megközelítése; a kommunikációs készségek, valamint a gondolkodás és általános tudás.

Hivatkozások

- Barnett, W.S. and K.B. Robin (2006), *How Much Does Quality Pre-school Cost?*, NIEER, Rutgers, N.J.
- Barnett, W.S., K. Brown and R. Shore (2004), *Universal Versus Targeted Debate. Should the United States have pre-school for all?*, NEIIR pre-school Policy Matters, April.
- Barsotti et al. (2004), *Multiculturalism and Communication: Interim Report*, Stella Nova pre-school, Stockholm.
- Bowman, B.T., M.S. Donovan and M.S. Burns (eds.) (2001), *Eager to learn: Educating our pre-schoolers*. Committee on Early Childhood Pedagogy, National Research Council Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, Washington DC, National Academy Press.
- Bjorklund, A., P.A. Edin, P. Frederiksson and A. Krueger (2004), *Education, Equality and Efficiency: An Analysis of Swedish School Reforms during the 1990s*, IFAU Report, No. 1.
- Brooks-Gunn, J., W. Han and J. Waldfogel (2002), *Maternal Employment and Child Cognitive Outcomes in the First Three Years of Life*, The NICHD Study of Early Child Care, *Child Development*, 73(4), 1052-1072.
- Brooks-Gunn, J. (2003), "Do you Believe in Magic? What we Can Expert from Early Childhood Intervention Programs", *Social Policy Report*, XVII (1), 3-7.
- CED (2002), *pre-school for All: Investing in a Productive and Just Society*, New York, New York Committee for Economic Development.
- Chatterji, P. and S. Markowitz (2005), "Does the Length of Maternity Leave Affect Maternal Health?", *Southern Economic Journal*, 72(1), 16-41.
- Cleveland, G. and M. Krashinsky (2004), *The Quality Gap: A Study of Non-Profit and Commercial Child Care Centres in Canada*. Toronto, Ontario: University of Toronto at Scarborough.
- Cleveland, G. and M. Krashinsky (2005), *The Non-profit Advantage: Producing Quality in Think and Thin Child Care Markets*, Toronto, Ontario: University of Toronto at Scarborough.
- Dahlberg, G. and M. Moss (2005), *Ethics and Politics in Early Childhood Education*, RoutledgeFalmer, London and New York.
- Davis, J., M. Gibson, R. Pratt, A. Eglington and N. Rowntree (2005), *Creating a Culture of Sustainability: From Project to Integrated Education for Sustainability at Campus Kindergarten*, in Walter Leal Filho (ed.), *Handbook of Sustainability Research*, Vol. 20, pp. 563-594, Germany: Peter Lang.
- Dearing, E., D. Berry and M. Zaslow (2006), *Poverty during Early Childhood*, in K. McCartney and D. Phillips, *Blackwell Handbook of Early Childhood Development*, pp. 399-423.
- Edwards, C., L. Gandini and G. Forman (1993), *The Hundred Languages of Childhood*, Norwood NJ: Ablex.
- Gerhardt, S. (2004), *Why Love Matters. How Affection Shapes a Baby's Brain*, London: Palgrave Macmillan.
- Hargreaves, A. (1994), *Changing Teachers, Changing Times: Teachers' Work and Culture in the Post-modern Age*, London, Cassell.
- Head Start (2004), *Research and Statistics*, www.acf.hhs.gov/programs/hsb/research/2004.htm.
- Kagan, S.L. and E. Rigby (2003), *Policy matters: Setting and Measuring Benchmarks for State Policies. Improving the Readiness of Children for School. A Discussion Paper*. Washington, DC, Center for the Study of Social Policy, Washington, DC. February.
- Martin-Korpi, B. (2005), "The Foundation for Lifelong Learning", in *Children in Europe Issue 9*, September 2005: Curriculum and Assessment in the Early Years, Edinburgh, Children in Scotland.
- Masse, L.N. and W.S. Barnett (2003) *A Benefit Cost Analysis of the Abecedarian Early Childhood Intervention*, NIEER, Rutgers, N.J.
- Mitchell, L. (2002). *Differences between Community Owned and Privately Owned Early Childhood Education and Care Centres: A Review of the Evidence*. New Zealand Council for Educational Research Occasional Paper 2002/02. Wellington, NZ: NZCER.

- NAEYC (2006), National Association for the Education of Young Children, New NAEYC Program Standards and Accreditation Criteria, www.naeyc.org/accreditation/standardscriteria/.
- NIEER (2005), 2005 State pre-school Yearbook, by W.S. Barnett, J.T. Hustedt, K.B. Robin and K.L. Schulmann, <http://nieer.org/yearbook/>.
- Norway (2005), Act No. 64, June 2005, relating to Kindergartens, Oslo, Government Publications.
- Norwegian Ministry of Education and Research (2006), Framework Plan for the Content and Tasks of Kindergartens, Oslo, Author.
- OECD (1999), Training of Adult Workers in OECD Countries: Measurement And analysis. Employment Outlook 1999 (pp. 133-175), Paris: Author.
- OECD (2001), Starting Strong: Early Childhood Education and Care, Paris, OECD.
- OECD (2004), Country Note for France, Paris, Author: www.oecd.org/document/3/0,2340,en_2649_201185_27000067_1_1_1_1,00.html.
- OECD (2005), Education at a Glance, Paris, OECD.
- Prentice, S (2005). For Profit Child Care: Past Present And Future, Childcare Resource and Research Unit, Occasional Paper 21, Toronto, Canada.
- Rinaldi, C. (2006), In dialogue with Reggio Emilia: listening, researching and learning, London and New York, Routledge.
- Ryan, S. and S. Grieshaber (2005), Shifting from Developmental to Postmodern Practices In Early Childhood Teacher Education. *Journal of Teacher Education*, 56(1), pp. 34-45.
- Scott-Little, C., L. Kagan and V.S. Frelow (2003), "Creating the Conditions for Success with early Learning Standards: Results from a National Study of State-Level Standards For Children's Learning Prior to Kindergarten", *Early Childhood Research and Practice*, 5(2), pp. 1-21.
- STAKES (2005), National Research and Development Centre for Welfare and Health, Helsinki: Information supplied to the OECD by the STAKES Early Childhood Education and Care Team.
- Sylva, K., E. Melhuish, P. Sammons, I. Siraj-Blatchford and B. Taggart (2004), The Effective Provision of Pre-School Education [EPPE] Project. Final Repor., November, London: Sure Start.
- Takanishi, R. (2004), "Levelling the Playing Field: Supporting Immigrant Children from Birth to Eight", *Children of Immigrant Families*, 14(2) pp.61-79, www.futureofchildren.org.
- Tanaka, S. (2005), "Parental Leave and Child Health Across OECD Countries", *Economic Journal*, Vol. 115, No. 501, pp. F7-F28, February.
- Thorpe, K., C. Tayler, R. Bridgstock, S. Grieshaber, P. Skoien, S. Danby and A. Petriwskyj (2004), "Preparing for School", Report of the Queensland Preparing for School Trials 2003/4, Department of Education and the Arts, Queensland Government, Australia, www.education.qld.edu.au/etr/f.
- UNESCO (1996), Learning: The Treasure Within, J. Delors (ed.), Paris, Author.
- UNICEF (2005), A League Table of Child Poverty in Rich Nations, Innocenti Report Card, Florence.
- Vandenbroeck, M. (2006), Globalisation and Privatisation: the impact on child care policy and practice, Bernard van Leer Foundation, The Hague, Netherlands.
- Zigler, E., S.L. Kagan and N. Hall (eds.) (1996), *Children, Families and Government: Preparing for the Twenty-First Century*, Cambridge University Press, New York.

“A” MELLÉKLET

A jelentésben használt szakkifejezések

- Az *akkreditáció* a kormányzat, a különböző intézmények illetve szakmai szervezetek által a kisgyermekkor képzés szolgáltatói számára javasolt, önkéntes alapon alkalmazható eljárás, amely segítséget nyújt az oktatás legfontosabb területein egy magasabb szint eléréséhez. Ilyen például az Ausztráliában alkalmazott Minőségbiztosítási Akkreditációs Eljárás valamint az Egyesült Államokban használt NAEYC (National Association for the Education of Young Children) akkreditációs program. Az akkreditációt megpályázó intézményeket a szakmai testületek értékelik abból a szempontból, hogy megfelelnek-e a testület által támasztott követelményeknek, melyek általában messze túlmutatnak a minimális működéshez szükséges követelményeken.
- A *gyermekek életkora*: a *Biztos alapokon* második része (Starting Strong II) az Európai Unió Gyermekgondozási Hálózata által elfogadott, a *Biztos Alapokon* első részében (Starting Strong) is alkalmazott gyakorlatot követi. Az életkor jelölése a születésnap alapján történik: például az 1-3 éves kor az első születésnaptól (12 hónap) a harmadik születésnapig (36 hónap) tartó időszakra vonatkozik, a 3-6 éves kor a harmadik születésnaptól (36 hónap) a hatodik születésnapig (72 hónap) tart. Így nem tartoznak ide a 6 éves és egy hónapos gyermekek, akiket a legtöbb országban hatévesként tartanak számon, és többnyire iskolába járnak.
- *Tanúsítvány vagy tanári képesítés megszerzése*: Az Egyesült Államokban és néhány más országban alkalmazott eljárás, ahol a tanároknak – miután megszerezték a diplomájukat, illetve a minimálisan szükséges végzettséget – külön tanúsítványt vagy képesítést is kell szerezniük a tanításhoz. A koragyermekkorai képzésben résztvevők jelentős többségének nincs ilyen képesítése. Hasonló eljárás létezik Európában, de itt a tanúsítvány megszerzése általában a pedagógusképzés részeként történik, és didaktikai vagy szak módszertani modulként, illetve a koragyermekkorai neveléssel foglalkozó intézményekben végzett gyakorlatként szerepel a tananyagban.
- *Gyermekjóléti ellátás*: a jelentésünkben szereplő főbb gyermekjóléti intézmények:
 - ❖ *Családi napközi*: családi napköziről akkor beszélünk, ha a gyermekről (vagy gyermekekről) magánházban gondoskodnak alkalmi, félnapos (kevesebb, mint 20 óra egy héten) vagy egész napos felügyelet formájában. A gondozó lehet vállalkozó vagy az önkormányzat által alkalmazott személy. A családi napközi szabályozása és engedélyezése országonként változó módon történik (ld. az engedélyezési rendszert később). A családi napközi jelentheti azt is, hogy egy minősített gyermekgondozó a gyermek otthonában vállalja a felügyeletet. Számos országban a gyermek otthonában történő felügyelet személyes megállapodásnak számít, így nincs szabályokhoz kötve.

- ❖ **Gyermekközpont:** a gyermekközpont a kisgyermeknevelés és gondozás kollektív (5 gyermeknél többet magába foglaló) formája 6-12 hónap és 6 év közti kisgyermekek számára, amely különbözik a háztartásokban illetve családi környezetben nyújtott ellátástól. A központok lehetnek magán- vagy közintézmények, és rendszerint kisgyermekeknek biztosítanak ellátást óvodás vagy esetenként iskolás korig. Számos országban jelenleg is elkülönül a 0-3 évesek és a 3-6 évesek számára nyújtott ellátás, de a mai irányzatok előnyben részesítik a vegyes életkorú központokat. A programok túlnyomó többségben egész napos vagy félnapos (heti 20 óránál rövidebb) felügyeletet biztosítanak, és minden esetben meghatározott számú szakember vezetésével zajlanak. A központok egy része kizárólag a tanév idején működik (iskolai szünetekkel megszakítva), más részük hosszabb időszakban, 11 hónapon keresztül üzemel. A gyermekközpontok a mi értelmezésünkben magukba foglalják a bölcsődéket, az óvodákat, az iskolai előkészítőket (rendszerint 3-6 éves kor között) és az államilag finanszírozott iskolára felkészítő órákat, de a játszócsoportokat vagy az iskolán kívüli ellátást nem.
- ❖ **Bölcsőde:** a bölcsőde egy szakszerű, intézményes formában működő ellátás elsősorban csecsemők és kisgyermekek részére.
- ❖ **Óvoda illetve iskolaelőkészítő programok:** a kisgyermeknevelés és gondozás szakszerű, intézményes formái, céljuk elsősorban a 3-6 éves gyermekek nevelése. Az óvodák célja a holisztikus fejlesztés, a tanulási kedv, valamint egyes országokban a tanulás meghatározott területeire koncentrálnó specifikus képességek fejlesztése. Az óvodák céljai között szerepelhet az „iskola-érettségre” való felkészítés, és néha az írni-olvasni tudás előkészítésére és matematikai készségekre is hangsúlyt helyeznek. Az óvodai és iskola-előkészítő programok több tekintetben különböznek a játszócsoportoktól: mindennapos tevékenységet folytatnak, nagyobb mértékben koncentrálnak az oktatásra, és magasabb szinten képzett munkatársakkal rendelkeznek.
- ❖ **Napközi, iskolán kívüli ellátás, iskola utáni gondozás és szabadidős tevékenységek gyermekek részére*:** szakszerűen megszervezett ellátás 3-12 éves gyermekek számára a korai oktatás/általános iskolai tanítás előtti és/vagy utáni napszakban. Az ellátás az intézmény területén vagy azon kívül is folyhat.
- ❖ **Játszócsoporthoz:** a játszócsoport egy olyan szolgáltatás, mely a kisgyermekeknek (esetleg ennél idősebb gyermekeknek) biztosít lehetőséget, hogy – általában alkalmanként, egyszer vagy kétszer egy héten – együtt játszassanak szakképzett gondozó vagy szülő felügyelete mellett. A különböző országokban az ilyen jellegű szolgáltatások jelentős eltéréseket mutatnak a szabályozás, a tanterv, a munkatársak képzettsége, a pedagógiai vezetés, stb. tekintetében.
- ❖ **Az állami iskolaelőkészítő oktatás (valamint az óvodák Ausztráliában és az Egyesült Államokban)** jelenti a szervezett oktatás első szakaszát, amelynek elsődleges

* Ezeket a szolgáltatásokat a különböző országokban eltérő nevekkkel illetik, például iskolán kívüli ellátás (out-of-school provision), iskola után ellátás (after-school care) és szabadidős szolgáltatások (leisure-time services). A szabadidős szolgáltatások fogalma hangsúlyozza, hogy ez az idő *szabad* idő a gyermekek számára, amit rekreációra, pihenésre (a házi feladat elkészítésére vagy a sportolásra is) használnak; biztonságos, stimuláló környezetben töltenek, és képzett munkatársi gárda teremt lehetőségeket az idő kellemes, valamint hasznos eltöltésére.

célja a kisgyermek bevezetése az iskolai jellegű környezetbe. Ez a szakszerű ellátás általában ingyenes, melyet közvetlenül az Oktatási Minisztérium vagy a helyi önkormányzat finanszíroz. Az órákat képzett szakemberek tartják, azonban a gyermek-pedagógus arány igen kedvezőtlen lehet, az alkalmazott pedagógia pedig kizárólag a kognitív területeket érintő, előre meghatározott kompetenciák megszerzésére koncentrálnak.

- ❖ Átfogó ellátás: a koragyermekkori nevelés és gondozás átfogó megközelítése túlmutat a gyermekek számára biztosított tanterven és tevékenységeken, és nagy hangsúlyt helyez a családi és a közösségi környezetre. Az átfogó ellátást nyújtó központokra jellemző a más közösségi szolgáltatásokkal és a szülőkkel való szoros együttműködés. Szükség esetén gyermekneveléssel (különösen a gyermekek fejlődésével) foglalkozó, a munkavállalással és a szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos tanfolyamokat és tanácsadást is biztosítanak. (Ld. még lentebb a kiegészítő szolgáltatások definícióját).
- *Koragyermekkori nevelés és gondozás*: ez a jelentésünkben sokat használt összefoglaló kifejezés minden olyan ellátási formára utal, amely a tanköteles életkor alatti gyermekeknek nyújt gondozást és nevelést, függetlenül a körülményektől, finanszírozástól, nyitvatartástól, vagy a program tartalmától. A kisgyermeknevelés és gondozás magába foglalja a 12 éves kor alatti gyermekek iskolán kívüli, napközbeni ellátását (out-of-school provision, OSP) is. Az állam által nyújtott támogatásokon belül a koragyermekkori nevelés és gondozás vonatkozik (az államilag támogatott) szülői szabadságra és a családbarát politikára is, mivel mindezeknek óriási hatásuk van a koragyermekkori ellátásra, elősegítik a szülői részvételt a gyermek életében, és elősegítik a nemek közti egyenlőséget. A „nevelés” és „gondozás” együttesen szerepel a kifejezésben, hangsúlyozva a gondozás, fejlődés és tanulás egységének szükségességét a kisgyermek számára nyújtott szolgáltatásokban, valamint a nevelés és gondozás összefonódásának fontosságát a kisgyermekek ellátásában. A „koragyermekkori nevelés és gondozás” kifejezésnek az Észak- és Közép-Európában használt változata a pedagógiai szolgáltatásra utal, mely magában foglalja a kisgyermek gondozását, nevelését és tanítását is. (Ez a szóhasználat okoz némi nehézséget az angol nyelvben a „pedagógia” kifejezés szűk értelmezése miatt, mely a „tanításra” és a „tanítási módszerekre” utal – ld. lentebb a „pedagógiára” vonatkozó részt.) Egy másik, főleg az Egyesült Államokban egyre népszerűbb kifejezés a *koragyermekkori oktatás* (ECE), amely használatának célja egyrészt a tanulás előtérbe helyezése minden szolgáltatásban, illetve az általánosabb jellegű szolgáltatások megkövetelése. (White, 2002)
- A *kiterjesztett ellátás* az óvodákban, elő-iskolákban vagy állami iskola-előkészítő programokban fordul elő. Barnett definíciója (2003) alapján a következőkben felsorolt ismérvek közül legalább hármat kell magába foglalnia ezen ellátási formának: 1) helyben biztosított tízórai, uzsonna, és legalább egy meleg étkezés; 2) helyben biztosított minimum 7 órás felügyelet 3) egészségügyi szűrővizsgálatok és szakrendelésre való beutalás 4) rendszeres kapcsolattartás a szociális és/vagy családvédelmi intézményekkel a veszélynek kitett gyermekek védelmében. A más intézményekkel történő további kapcsolatfelvételt az *átfogó ellátás biztosítja*. (ld. fentebb)
- Formális/informális szolgáltatások:

- ❖ Az *informális szolgáltatásokat* nem üzleti alapon biztosítják – általában a gyermek otthonában, de előfordul az is, hogy a gondozó otthonában – családtagok, rokonok, családi alkalmazottak vagy barátok.
- ❖ A *formális szolgáltatásokat* üzleti alapon biztosítják engedéllyel rendelkező vagy nem rendelkező személyek, illetve intézmények.
- *Egész napos, félnapos és alkalmi ellátás*: Az egész napos, félnapos és alkalmi ellátás definíciója különböző az egyes országokban. Az általunk kiválasztott definíció széles körben elterjedt. Az *egész napos* ellátás heti 25-50 órában működik, vagyis a gyermek akkor részesül teljes ellátásban, ha legalább napi 5 órában jelen van; a *félnapos* ellátás heti 12,5 órától 25 óráig terjed, vagyis a gyermeknek napi legalább 2,5 órában kell jelen lennie 5 napon keresztül; a heti 12,5 óránál rövidebb jelenlét *alkalminak* minősül. Gyakran használt fogalmak ebben a kontextusban a tanév (általában 8-10 hónapot ölel fel) és a munkaév (11 hónap legtöbb OECD országban).
- *Jövedelem szerinti kategóriák*: a népességet jövedelme alapján gyakran osztják kvintiliszekbe, melyeket a következőképpen neveztünk el: nagyon magas jövedelműek csoportja; magas jövedelműek csoportja; közepes jövedelműek csoportja; mérés-kelt jövedelműek csoportja és alacsony jövedelműek csoportja.
- Az *integrált szolgáltatások* az egészségügyi, szociális és humán szolgáltató intézményekkel való együttműködés eredményeként a kisgyermek, különösen a hátrányos helyzetű kisgyermek, részére biztosított szolgáltatások. Az integrált szolgáltatások definíciója és fogalma bizonyos mértékig megegyezik a kiterjesztett ellátás fogalmával. (ld. fentebb)
- Engedéllyel működő/engedély nélküli szolgáltatások:
 - ❖ Az *engedély nélküli* gyermekgondozás az illetékes hatóságok bevonása vagy értesítése nélkül történik. A legtöbb OECD országban az engedéllyel nem rendelkező intézmények száma alacsony, működésük legtöbbször illegális. Az engedély nélküli, szakképzetlen helyi gyermekgondozók foglalkoztatása azonban elterjedt. Ez a tevékenység gyakran a „szürkegazdaság” része, és több országban, köztük Dániában betiltották. Az engedély nélküli gyermekgondozókat általában a közepes jövedelmű családok veszik igénybe, különösen olyan országokban, ahol az állam kevés pénzt fordít a gyermekgondozásra, és kevés engedélyezett, államilag finanszírozott szolgáltatás van, vagy ez csak az alacsony jövedelműek számára hozzáférhető. A tehetősebb, jobban képzett családok általában intézményi, engedéllyel rendelkező szolgáltatásokat vesznek igénybe. (ld. például Hirshberg, Huang és Fuller, 2005).
 - ❖ Az engedéllyel rendelkező gyermekellátások közé olyan szolgáltatások tartoznak, melyeket jóváhagyott és kielégítőnek minősített az illetékes, engedélyt kiadó hatóság (az engedély kiadásakor néhol kizárólag a gyermeklétszámot és/vagy tűzvédelmi és egészségügyi szempontokat vesznek figyelembe – ld. alább). Az engedélyezett ellátás három fő formája: *családi napközi* (family day care, FDC), *gyermekközpont* (bölcsőde, óvoda, korai oktatás, integrált szolgáltatások, iskolaelőkészítő foglalkozások, stb.) és az *iskolán kívüli ellátás*.
- *Engedélyezési (regisztrációs) rendszer*: az engedélyezési rendszer nagymértékben különbözik az egyes országokban. Az OECD tanulmányokban az engedélyezés négy szintje, illetve fokozata fordul elő:

- ❖ 1. szint: a regisztráció feltétele egy kezdeti egészségügyi és biztonsági ellenőrzés
- ❖ 2. szint: a regisztráció feltétele az évenkénti egészségügyi és biztonsági ellenőrzés
- ❖ 3. szint: a regisztráció feltétele az évenkénti ellenőrzés, a hivatalos tanterv vagy fejlesztő program alkalmazása, valamint a munkatársak számára előírt minimális képesítési követelményének betartása
- ❖ 4. szint: a regisztráció feltétele az évenkénti ellenőrzés, a tantervi és minőségi elvárások betartása, a szakképzett munkatársak, valamint akkreditált felügyelő testület által biztosított szakmai továbbképzés és pedagógiai irányítás.
- *Pedagógus, pedagógia, és pedagógiai:* az angol nyelvben a „pedagógus” tanítót, tanárt jelent (aki általában a tanulás apró részleteivel foglalkozik), a „pedagógia” legtöbbször a „tanítási módszert” és jelzőként a „pedagógiai” szinonimája a „didaktikai”-nak. Ezekhez a szavakhoz hagyományosan tágabb és pozitívabb szociálpedagógiai jelentéstartalmak kötődnek Észak- és Közép-Európában: a „pedagógia” olyan megközelítés, amely a kisgyermeket egész emberként fogja fel, a pedagógiai kapcsolat pedig magába foglalja az integrált gondozást, nevelést és oktatást.
- *Szolgáltatás-integrációról* akkor beszélhetünk, amikor a különböző kormányzati szervek szolgáltatásai *strukturálisan* összefonódnak, valamint közös finanszírozási, szabályozási, és munkaerő-kiválasztási rendszerrel működnek. Ilyen esetben a *konceptuális* integráció szintén ajánlatos, melyben közösek a célok és értékek, illetve közös a gyermekekről, gyermekjóléti szolgáltatásokról és a tanulásról alkotott felfogás.

Olyan kifejezések, mint a *gyermekgondozási szolgáltatások* vagy *koragyermekkorai képzés* szintén előfordulnak a jelentésben. Az ilyen kifejezéseket nehéz elkerülni az angol nyelvben, mivel a gyermekgondozás és a koragyermekkorai nevelés közti megkülönböztetés hagyománya még mindig igen erős a legtöbb angolszász országban. A jelentésünkben szereplő húsz ország közül ötben túlnyomóan angol ajkúak élnek.

Az ábrákon, táblázatokban és szövegdobozokban található információk

A szövegben számos ábra, táblázat és szövegdoboz található, ezek teljes listája megtalálható a tartalomjegyzékben. Különös figyelmet fordítottunk arra, hogy az itt található információk pontosak és naprakészek legyenek. A felhasznált forrásokat megbízhatóságuk alapján választottuk ki, a résztvevő országok számára pedig lehetőséget biztosítottunk, hogy ellenőrizzék az adatokat. Ugyanakkor természetéből adódóan a koragyermekkorai nevelés összetett terület. Az itt működő szervezetek száma, a szolgáltatások sokszínűsége (akár engedéllyel rendelkező, akár engedély nélkül működő szervezetek esetében), valamint az a tény, hogy egy gyermek egy időben több különböző gyermekgondozási és korai nevelési intézménybe is járhat – együtt a kisgyermekkorai adatgyűjtés ismert problémáival – mind hozzájárulnak ahhoz, hogy néhány országban nehéz világos képet kapni az ellátásokról, illetve azok hatékonyságáról.

A szövegdobozok tartalma az OECD országjelentésekből származik, vagy az országok által nyújtott információkon alapul. Felhasználásuk célja a leíró jellegű szöveg fellazítása volt, illetve az, hogy az olvasók további információkat is kapjanak az egyes országokról. Nem cél, hogy példának, „jó gyakorlatnak” tekintsék ezeket, amit összefüggésükből kiragadva alkalmazni lehet az adott országon kívül is.

Hivatkozások

Barnett (2003), *The State of Preschool*, National Institute of Early Education Research (NIEER), N.J.

Hirshberg, D., D. Huang and B. Fuller (2005), “Which Low-income Parents Select Child-care? Family Demand and Neighborhood Organizations”, *Children and Youth Services Review*, Vol. 27(10), CA, pp. 1071-1162.

White, L.A. (2002), “Ideas and the Welfare State: Explaining Child Care Policy Development in Canada and the United States”, *Comparative Political Studies*, Vol. 35(6), pp. 713-743.

“B” MELLÉKLET

A koragyermekkori áttekintés területe és módszertana

Az OECD Titkársága és a tagországok még a vizsgálat kezdetén megállapodtak az áttekintés szerkezetét, kiterjedési körét és menetét illetően, illetve meghatározták a legfontosabb vizsgálandó irányelveket. A megállapodás alapján az áttekintés széles látókörű, holisztikus megközelítést alkalmazott a korai fejlesztés és tanítás kérdéseinek vizsgálata során, hogy alaposan megismerhesse az első években megélt tapasztalatokat. Ennek megfelelően az áttekintés vizsgálta a kisgyermekeket érintő irányelveket, ellátásokat és programokat a születéstől a tankötelezettségig, beleértve a koragyermekkori ellátás és az általános iskola közti átmeneti időszakot is. A családnak, a közösségeknek és más környezeti tényezőknek a kisgyermekek tanulására és fejlődésére gyakorolt hatása-it szintén figyelembe vették, illetve az átfogó ellátás több formáját is megvizsgálták. Minden érintett országban tanulmányozták a *hozzáférés*, a *minőség* és az *egyenlőség* kérdésével kapcsolatos problémákat, a következő, fejlesztésre szoruló területek vonatkozásában: irányítás, szabályozás, munkaerő-gazdálkodás, a programok tartalma és megvalósítása, családi részvétel és támogatás, valamint pénzügyi támogatás és finanszírozás. Különös hangsúlyt kaptak a speciális figyelmet igénylő gyermekek: a testi fogyatékkal élők, a hátrányos társadalmi-gazdasági, őslakos vagy a kétnyelvű környezetben élő, ebből fakadóan többlet tanulási szükségletekkel rendelkező gyermekek. A három év alatti gyermekeknek nyújtott szolgáltatások is kitüntetett figyelmet kaptak. Ahogy azt az agy kutatás egyre gyarapodó eredményei is alátámasztják, kulcsfontosságú a kisgyermekek hozzáférése a magas színvonalú szolgáltatásokhoz, mivel ekkor lehet fejleszteni képességeiket a logika, a kreativitás, a nyelv és a társas kapcsolatok területén (Goswami, 2004; Lindsey, 1998, Ramsburg, 1997, Shonkoff és Phillips, 2000). Az áttekintést elkészítő csoport tagjai a koragyermekkori központokban tett látogatásuk során a minőség alapvető szerkezeti indikátorait, valamint a kisgyermekek jólétének és tanulásba való szabad bevonásának általános kérdéseit vizsgálták elsősorban.

Az áttekintés célja

Az áttekintés célja átfogó, több országot érintő információk gyűjtése volt, hogy ezzel elősegítsék a koragyermekkori nevelési és gondozási stratégiák illetve tervek tökéletesítését az OECD országokban. A minisztériumok és a főbb érintettek bevonásával az áttekintés célja minden országban a következő volt:

- a koragyermekkori neveléssel összefüggő témák, a főbb stratégiai kérdések, a stratégia által adott válaszok, visszajelzések meghatározása és vizsgálata az érintett országokban;

- a nemzeti kormányok, helyi önkormányzatok, civil szervezetek és egyéb szociális partnerek szerepének megismerése; az egyes szinteken a tervezésre és megvalósításra szánt erőforrások feltérképezése;
- különböző igényekhez igazított, megvalósítható alternatívák meghatározása és értékelése;
- a kimagaslóan innovatív programok és megoldások kiemelése
- az OECD INES (Az Oktatási rendszerek indikátorai) projektjének támogatása az adatok típusai illetve a kidolgozásra váró eszközök a feltérképezésével; segítve ezzel a koragyermekkori neveléssel kapcsolatos információgyűjtést, az irányelvek kidolgozását, a kutatást, a monitorozást és az értékelést.

A Biztos alapokon 2001-es kiadását követően az OECD számos nemzetközi workshopot tartott a koragyermekkori szolgáltatások irányelveivel összefüggő kérdések megvitatására. Ezeket a találkozók a Titkárság szervezte a helyszíniül szolgáló országgal együttműködésben, kimondottan a nemzeti kisgyermekellátás koordinátoroknak, lehetőséget adva ezzel a szakembereknek az irányelvek kidolgozása során előforduló kihívások megvitatására. Ezeken a workshopokon foglalkoztak az alacsony jövedelmű vagy kisebbségi háttérrel rendelkező gyermekek számára nyújtott koragyermekkori szolgáltatások szerepével (Oslo, 2002. június), a koragyermekkori nevelés és gondozás területét érintő információgyűjtés szükségességével (Párizs, 2002. október), a koragyermekkori szolgáltatások finanszírozásával (Rotterdam, 2003. január), és a koragyermekkor területén alkalmazott kimagasló pedagógiai módszerekkel (Stockholm, 2003. június).²

A találkozók után kapott visszajelzések alapján a koragyermekkori ellátás irányelveiről és megvalósításáról folytatott szisztematikus eszmecsere hasznosnak bizonyult, és lehetőséget adott a résztvevőknek saját „kritikai” hálózatuk kialakítására. A kisgyermekkor témakörében végzett összehasonlító kutatások még mindig igen ritkák, és nehezen hozzáférhetők. Számos országban a koragyermekkori ellátás irányelveit minisztériumi szinten kialakító munkacsoportokban még mindig nincs meg a szükséges akarat ahhoz, hogy rendszeres találkozók szervezzenek a kutatást végző szakemberekkel. A szakmai fejlődésre és a kutatásban való részvételre fordítandó idő a minisztériumi tisztviselőknél nem számítható be a munkaidőbe – csakúgy, mint azt az általuk irányított gyakorlati szakembereknél. Az OECD által szervezett találkozók kitűnő alkalmat biztosítottak arra, hogy az minisztériumi emberek találkozhassanak a kisgyermekkor területét kutató vezető szakemberekkel, és megerősítsék részvételüket a nemzetközi összehasonlító kutatásban.

Az áttekintés menete

Az OECD áttekintés menete hasonló volt minden országban. Öt szakasz különböztethető meg: i) egy előkészítő szakasz, amelyben az áttekintés elméleti szerkezetét dolgozták ki és egyeztették ii) az alapvető mennyiségi és leíró jellegű információk összegyűjtésének előkészítése, amelyeket minden ország a Háttér tanulmányban össze-sít; iii) az áttekintést felügyelő csapat látogatása és az értékelés elvégzése; iv) az értékelést tartalmazó jelentés, vagy Ország tanulmány (Country Note) megvitatása, kiadása és terjesztése; és v) a végső, összefoglaló jelentés (mint például a jelen tanulmány) megírása és terjesztése.

Az előkészítő szakasz kulcsfontosságú, mivel ekkor tisztázzák és egyeztetik az elméleti szerkezetet, az áttekintés során alkalmazott eljárásokat, és azt, hogy a háttérjelentés (a koragyermekkori ellátás irányelveiről és felépítéséről szóló, az áttekintés megírása előtt minden országban elkészített elsődleges jelentés) milyen területekről szól. Ebben a szakaszban a Titkárság egy rövid látogatást tesz az adott országba, hogy a minisztériumokkal megvitassa az OECD koragyermekkori ellátással foglalkozó áttekintése során használt alapidokumentumokat, konkrétan a tartalmi keretet, (OECD, 1998), a háttérjelentés elkészítését segítő kérdőívet, illetve a találkozók és látogatások menetét meghatározó különböző protollokat (OECD, 1998).

Az áttekintés második szakaszának fő eredménye a háttérjelentés elkészülte, ami konkrétan az országba ellátogató csapat számára nélkülözhetetlen, alapvető mennyiségi és leíró jellegű információk összegyűjtését jelenti. Az illetékes minisztérium szabad kezet kap a kutatás megszervezésében és a jelentés megírásában. A Titkárság azonban javasolja, hogy a háttérjelentés elkészítése kapcsán szervezzenek széleskörű konzultációt az érintettekkel, és annak megírása során is szorgalmazzák a részvételüket. A széleskörű konzultáció lehetővé teszi, hogy a nemzeti jelentést magukénak érezzék az érintettek, figyelmet fordítsanak rá; elősegíti a résztvevők közti párbeszédet valamint a tárgyilagos megközelítést (Gallagher, Clifford és Maxwell, 2004; Moss, Owen és Stantham, 1998). A Titkárság másik ajánlása arra vonatkozik, hogy a jelentés leíró jellegű legyen, és a rendelkezésre álló legpontosabb adatok felhasználásával készüljön. A külföldi csapatnak megbízható adatokra van szüksége, mikor hozzákezd az értelmezés és értékelés nem egyszerű feladatához. A harmadik szakaszban tett személyes helyszíni látogatás célja megállapítani, hogy a külső szakértők által végzett adatfeldolgozás megfelel-e – bizonyos hibahatárokon belül – a helyszínen tapasztalt valóságnak. Félreértések számos területen adódhatnak a kontextus és a koncepció kapcsán is. Például a Norvégiába látogató külső szemlélő számára meglepő lehet, hogy a kisgyermekek számára nyújtott kiegészítő oktatási programokról alig esik szó. Első pillantásra ezt a hátrányos helyzetűek iránti érzéketlenség jelének is gondolhatnánk. Egy norvég óvodába (barnehager) tett látogatás során azonban ennek az ellenkezőjére derül fény. Bár kevés az alacsony jövedelmű családból származó gyermek, ezek a gyermekek a beiratkozásnál előnyt élveznek, és ingyenes ellátást kapnak. Az állam hatékony jövedelemelosztásának köszönhetően a norvég társadalom meg tudja akadályozni a gyermekszegénység kialakulását, még mielőtt az súlyos problémává válna az óvodában (barnehager). Ezzel magyarázható, hogy az alacsony jövedelműek támogatása nem elsődleges célja a norvég koragyermekkori politikának, bár így is az állami óvoda jelenti a veszélyeztetett kisgyermekek kiszűrésének első védelmi vonalát, így a bevándorló vagy alacsony jövedelmű családokból származó gyermekeket ellátó intézmények kiegészítő forrásokhoz jutnak, és több munkatársat alkalmazhatnak.

A félreértések további forrása az adott ország nyelvéről angolra történő fordítás pontatlansága is lehet, a helyszíni látogatás nagy segítséget jelent ezen félreértések eloszlatásában is. Gyakran előfordul, hogy egy adott nyelvben használt fogalomnak vagy szakkifejezésnek nincs pontos angol megfelelőjük, amiből félrefordítások származhatnak. Ilyen például a „pedagógia”, amelynek jelentése az angolban „a tanítás művészete vagy tudománya”, vagy a „pedagógus”, amelynek a jelentése „pedáns vagy vaskalapos tanár”. Súlyos tévedésekhez vezethet az észak- és közép-európai kisgyermekellátó intézmények szemléletével és gyakorlatával kapcsolatban, ha ezeket a szava-

kat „oktatás”-nak vagy „tanár”-nak fordítják. A helyszíni látogatások segítenek eloszlalni az effajta félreértéseket.

Az áttekintés módszertana

Az áttekintés módszertana egyrészt statisztikai adatokra épülő, kvantitatív jellegű, másrészt pedig leíró jellegű, fenomenológiai megközelítésű, azaz a helyszíni látogatások során a helyi kisgyermekellátás rendszeréről szerzett személyes és gyakorlati tapasztalatokra épül. A látogató csoport tagjainak kiválasztása a kisgyermekellátás megszervezése és kutatása területén szerzett szaktudás, illetve néhány esetben a látogatás helyszínéül szolgáló ország alapos ismerete alapján történt. A látogató bizottság tagjai interjúkat készítettek a helyi minisztériumi dolgozókkal, a kisgyermekellátásban érintettekkel, kutatókkal és a szolgáltatásoknál dolgozó munkatársakkal. A látogatás menetrendjéből kifolyólag a meginterjúvált emberek és a megvizsgált szolgáltatások száma viszonylag alacsony volt – átlagosan 15-20 érintettel készült interjú látogatásonként, 100 vagy ennél valamivel több kötetlen személyes interjút készítettek a látogató csoport tagjai összesen, és 20-25 intézményt látogattak meg minden országban. Ilyen módon sokféle információ gyűlt össze, mivel a megkérdezett szakemberek gazdag tapasztalatokkal rendelkeztek az intézmények vezetése és/vagy a helyi szinteken megvalósított programok kivitelezése terén.

Azonban az intézményekben tett látogatások, és a kvalitatív interjúk során szerzett benyomások a megfigyelők szubjektivitását, illetve személyes értékeit is tükrözik, aminek ugyanúgy lehet pozitív, mint negatív hatása a tapasztalatok letisztulása, illetve megerősítése során. (Howe, 2005). A következtetéseket ezért más forrásokra támaszkodva is meg kell erősíteni. Az OECD áttekintés során használt módszertan összekapcsolja a kvantitatív adatokat a megfigyelésekkel, ezáltal mérsékli a megfigyelő szubjektivitásának hatását, és a háromszögelés, a félig strukturált csoportos interjúk és más módszerek alkalmazásával fenntartja a hitelességet. (Elliott, Fischer és Rennie, 1999; Richards, 1985). Az OECD áttekintés során a látottak és hallottak háromszögelése a következőképp zajlott:

- a csoport tagjai által szerzett egyéni benyomások és megfigyelések rendszeres összevetése;
- a kormányzati tisztviselők és interjúalanyok állításainak összevetése más véleményekkel, valamint OECD forrásokból, vagy az adott ország előzőleg elkészített háttérjelentéséből származó megbízható adatokkal.

A látogató bizottságok véleménye szerint nyílt eszmecserére és folyamatos háromszögelésre volt szükség ahhoz, hogy a szociokulturális környezetet kiegyensúlyozottan tudják értékelni. Az áttekintés elkészítése során ezt a célt időnként félig strukturált interjúk segítségével sikerült elérni, vagyis rákérdeztek egyes, előre meghatározott területekre, mint például az irányítás vagy finanszírozás, a kivitelezés szabályozása és rendszere; a munkaerő toborzása és a munkakörülmények. Ez a keret hasznos egyrészt az összehasonlíthatóság szempontjából, másrészt elősegíti, hogy a kisgyermekellátással kapcsolatos irányelvek mindegyikével foglalkozzanak.³ Ezen kívül az előre megadott kérdések lehetővé tették az interjúalanyok számára – akiknek legtöbbször nem anyanyelvük az angol – hogy alaposan felkészüljenek a válaszadásra. Ugyanakkor figyeltek arra is, hogy a kérdések általános jellegűek maradjanak, hogy ezzel ne zárjanak ki más,

fontos információkat. Az eljárást nagymértékben elősegítette a helyi tisztségviselők pozitív hozzáállása és hajlandósága, hogy segítsék az OECD csapatok munkáját.

Az OECD áttekintés negyedik szakasza az értékelést tartalmazó jelentés, az ún. ország-beszámoló megvitatásából, kiadásából és terjesztéséből áll. Általánosságban elmondható, hogy a minisztériumok nyitottak voltak és elfogadták az OECD által összeállított értékelést, és azok megvitatása után csak apróbb változtatásokat javasoltak a jóváhagyásra hozzájuk eljuttatott ország-beszámolókból. A húsz vizsgált országból háromban tapasztaltak kevésbé lelkes hozzáállást a minisztériumok és intézmények részéről a jelentések kiadása és terjesztése kapcsán.

A jelentés terjesztése az adott ország önként vállalt feladata volt. Az esetek túlnyomó többségében a minisztériumok vállalták az OECD dokumentumok kinyomtatását, és egy miniszter, vagy egy magas rangú tisztségviselő jelentésében kezdték meg a hivatalos terjesztését. Szintén az adott országra bízták, hogy miként használja fel a jelentésben foglaltakat a gyermekekkel kapcsolatos tervek megvalósítása során. Számos esetben előfordult – ahogyan arra e dokumentum különböző fejezetei is utalnak –, hogy a jelentések elősegítették az adott országban a kisgyermekellátás bizonyos területeinek megújítását, jobb gyakorlatok kialakítását, illetve az előre meghatározott elvárások irányába történő elmozdulást.

Az összehasonlító jelentés

Az OECD jelentés ötödik szakasza a végső összehasonlító jelentés megírását és közzétételét foglalja magába, melynek célja a látogatások tapasztalatainak és „eredményeinek” közvetítése, illetve a résztvevő összes ország számára hasznos következtetések levonása. Az országokon átívelő összehasonlító munka segítségével az egyes országok betekintést kaphattak abba, hogy milyen közös trendek fedezhetők fel a rendszerek kialakításában, az irányelvek meghatározásában. Még ha az összehasonlítás nem is jelent feltétlenül másolást, de hozzásegíthet ahhoz, hogy kritikusan gondolkodjunk és felismerjük, hogy mennyire relatívak a saját kulturális és családi normáink. A külföldi tapasztalatok alapos tanulmányozása időt és költséget takaríthat meg az adott országnak, bár az időmegtakarítás nem mentesítheti a helyi döntéshozókat saját politikájuk megfelelő értékelése alól. Lehet egymástól tanulni, de tisztában kell lennünk azzal, hogy a különböző minták számos szűrőn mennek keresztül, mielőtt beépülnének az adott társadalomba. Az áttekintés elkészítése során szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy a kisgyermekellátás területén a minták átadása során figyelembe kell venni a következőket:

- *Egy adott társadalomban a családhoz és gyermekkorhoz kötődő értékek és fogalmak.* A gyermekneveléssel kapcsolatos társadalmi elképzelések folyamatosan változnak (Ariès, 1962). A „normális” gyermeknevelésről alkotott koncepció időben és térben jelentősen eltéréseket mutathat, évszázadonként és országonként különbözhet. Az első fejezetben például utalás történik arra, hogy a II. világháborút követő időszakban az OECD országokban olyan családi modell dominált, amelyben a férfi töltötte be a kenyérkereső szerepet. A gyermeknek a biológiai vagy nevelő anyjához való kötődése kiemelten fontos értéknek számított, és a legtöbb országban a közvélemény úgy gondolta, az anyáknak otthon a helyük, hogy óvodás vagy iskolás korig neveljék gyermekeiket.⁴ Gyakran előfordul az is, hogy a gyermekkorról és a nők társadalomban betöltött szerepéről kialakult nézetek látenszen vannak jelen, vagy nem jutnak nyíltan

kifejezésre. A kormányzat és a nyilvánosság szintjén zajló diskurzusok alapos elemzése szükséges ahhoz, hogy az ilyen elképzelések felszínre kerüljenek, és megvizsgálhassuk, hogy össze lehet-e egyeztetni ezeket a kisgyermekellátással kapcsolatos jelenlegi irányelvekkel.

- *Aktuális szociális és gazdasági problémák szintén akadályozhatják a tervbe vett új irányelvek megvalósítását.* A kisgyermekellátás – és a nők alkalmazása – háttérbe szorul gazdasági recesszió idején. Ezzel szemben választások idején, amikor a gyermekgondozás kérdése előtérbe kerül, a kisgyermekellátással különböző területei prioritást kapnak, ami arra ösztönözheti a döntéshozókat, hogy más országok felé tekintsenek új, megvalósítható ötletekért.
- *A társadalmi-gazdasági struktúra, vagyis az a sajátos mód, ahogy a társadalmi jóléért valamint az oktatásért való felelősség megoszlik egy társadalomban az állam, a piac és a háztartások között.* Ezzel a témával behatóbban foglalkozunk az első fejezetben. Az országok az új diskurzusokra vagy elutasítással reagálnak, arra hivatkozva, hogy azok saját értékeikkel és normáikkal összeegyeztethetetlenek, vagy elfogadják és beépítik őket saját társadalmi-gazdasági környezetükbe. Az államilag finanszírozott kisgyermekellátás például Európában gyorsabban nyert teret, mint az Egyesült Államokban, ahol az állam belépését a kisgyermekellátás szférájába a családi életbe és a szabadpiaci szolgáltatásokba való beavatkozásnak tekintik.
- *A szervezeti struktúrák és a jelenlegi kisgyermekellátás befogadóképessége.* Nem megengedhető, hogy az új kezdeményezések indokolatlanul megzavarják a befogadó ország érvényben lévő rendszerét, különösen, ha a egyes szereplők számára komoly előnyökkel vagy hátrányokkal jár. Például a kisgyermekellátás szolgáltatásainak szakszerűbbé tételét és szabályozását előirányzó javaslat valószínűsíthetően heves ellenállást vált ki a több országban jelentős létszámú, engedély nélkül működő szolgáltatóból, kivéve, ha vonzóvá teszik számukra az állami rendszerhez való csatlakozást. A magasabb színvonalú szolgáltatások bevezetése érdekében tett lépésekhez meg kell szerezni a szolgáltatók elismerését és támogatását, és a szülőknek is tájékoztatást kell kapniuk a szolgáltatások színvonaláról.

Az *Összehasonlító jelentés* megírása a Titkárság feladata, ami több szempontból is logikus választás, hiszen a Titkárság tagjai részt vesznek minden ország áttekintésének elkészítésében, ezért az összehasonlításra is ők a legalkalmasabbak. Ez a feladat hatalmas terhet ró a Titkárság munkatársaira, de lehetővé teszi számukra, hogy ők végezzék a munkafolyamat ütemezését. Az eljárás menetébe biztosítékokat is beépítettek, a jelentések szakértői lektorálása az OECD-n belül történik, és az érintett országok is lehetőséget kapnak, hogy egy vagy két alkalommal átnézhessék az összeállított szöveget. Ugyanakkor az eljárást még hatékonyabbá lehetne tenni szélesebb körű konzultációk megszervezésével és bíráló bizottságok létrehozásával. A kisgyermekellátás és a családpolitika területén természetesen hasznosak lennének azok a javaslatok is, melyek a kisgyermekek érdekeit szem előtt tartva születnek, és a nemek közti egyenlőséget, illetve az egyenlő bánásmódot ösztönözik. Több szakember felhívta a figyelmet arra, hogy káros következményei lehetnek a minták „gyors” átvételére tett kísérleteknek, ha a nagyobb országok kutatása és gyakorlata, a domináns nyelvi csoport elképzelései, vagy egy bizonyos OECD részleg elemzései túlsúlyba kerülnek a többiekkel szemben (Cohen et al., 2004; Mahon, 2005; Porter és Webb, 2004; Rinne et al., 2004).

Az OECD áttekintés és az országokon átívelő kutatás

A koragyermekkori szolgáltatások áttekintése és a hozzá kapcsolódó átfogó, nemzetközi kutatás kapcsán pozitív visszajelzések érkeztek, ennek köszönhetően az egyes országok részéről folyamatosan jönnek a kisgyermekkor területére vonatkozó, összehasonlítható értékelés igényét jelző kérések. Általában hasznos a tapasztalatok és a jó gyakorlatok cseréje az országokat érintő közös problémák kapcsán; egymás programjainak és újításainak megismerésére ösztönözheti a résztvevőket. A vizsgálat akkor is további lehetőséget kínál a kritériumok megvitatására és tisztázására, ha az országok nem is értettek egyet a látogató bizottság által megfogalmazott véleményekkel. Némely esetben a nézeteltérések az eltérő környezeti tényezőkből és finanszírozási lehetőségekből adódtak, például a minőség-meghatározás és értékelés területén, de ezek a véleménykülönbségek rendszerint nem egy konkrét, bevezetés előtt álló intézkedés miatt alakultak ki (mint például az egy munkatársra jutó gyermekek számának meghatározása), hanem az eltérő szociális és gazdasági filozófiákból adódóan. Széles körű és magas színvonalú gyermekellátás jellemző az olyan országokban, amelyek a nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozóan aktív irányelvekkel, és a kisgyermekes családokat támogató, hatékony újraelosztási stratégiával rendelkeznek.

Az egyes országokban jelentős eltérések tapasztalhatók azon a téren, hogy mit gondolnak az állam feladatával, a kisgyermekeknek a társadalomban betöltött szerepével, valamint a gyermekellátás közjósággként való elfogadtatásával kapcsolatban. Ebből a szempontból elmondható, hogy a kisgyermekgondozás kérdésének átemelése a magánszférából közszférába az utóbbi évtizedekben történt meg, néhány országban pedig mindössze az utóbbi évek jelensége. Az Egyesült Királyságban például az 1998-as Nemzeti Gyermekgondozási Stratégia elindításától, Németországban pedig 2002-től számíthatjuk ennek a folyamatnak a kezdetét, amikor a kormány először tűzte ki célul, hogy gondoskodik a 3 év alatti gyermekek kb. 20%-ának ellátásáról. Az OECD szakértői csoportjai szerint, ha a környezet nem megfelelő az adott országban, a gyermekellátásba fektetett közpénzeket teljes értetlenség övezi, illetve az a gyanú is felmerülhet az emberekben, hogy a kormány a családi élet és a piaci alapelvek aláásására készül. A kisgyermekek számára biztosított szolgáltatások minősége iránt érzett felelősséget hangsúlyozó oktatás- és szociálpolitika csak akkor lehet kicsit is hiteles, ha a család funkcióváltozását és a gyermeknevelés jelenlegi átalakulását tudomásul veszi, és a gyermekkori ellátásokat a család egyik támaszának tekinti.

Általánosságban megállapítható, hogy a meglátogatott országokban az ellátással foglalkozó hivatalnokok és az érintettek kedvezően fogadták az OECD áttekintést. A különféle jelentések átfogó elemzést adnak az adott ország ellátó rendszeréről, ennek segítségével az érdekeltek áttekinthetik saját politikájukat, és felfedezhetik a fejlődést gátló hiányosságokat és akadályokat. Mivel az áttekintés az adott ország döntéshozói-nak bevonásával történik, lehetőség nyílik számukra az oda látogató szakemberekkel folytatott eszmecserére, valamint más országok kisgyermekellátás területén létező alapelveinek, normáinak és gyakorlatának megismerésére. Az ilyen jellegű információk bővíthetik a lehetőségek tárházát, ugyanakkor továbbgondolásukhoz széleskörű egyetértésre és cselekvőkészségre van szükség. Néhány esetben a meglátogatott ország tisztviselői az áttekintést egy adott reformtervezet megvalósításának eszközeként, nehéz döntések előmozdítójaként, és az új intézkedések előhírnökeként üdvözltek, melynek segítségével a szülők életét megkönnyíthetik, a gyermekellátás minőségét pedig javíthatják.

Jegyzetek

1. Ezek a szolgáltatások a különböző országokban iskolán kívüli ellátásként, iskola utáni felügyeletként vagy szabadidős tevékenységként ismertek. A „szabadidős szolgáltatás” kifejezés hangsúlyozza, hogy ez a szabadidőt jelenti a gyermek számára, amit pihenésre és játékokra (valamint házi feladatokra és sportokra) fordítanak egy biztonságos és ösztönző környezetben, szakemberek irányításával.
2. A workshopok után született publikációk a következő weboldalon érhetők el: www.oecd.org/edu/earlychildhood.
3. A külső forrásból származó keretek hátrányt is jelentenek, mivel kívülről értelmezik az adott helyzetet, figyelmen kívül hagyják a helyi változatot, ebből következően pedig az egymásnak ellentmondó olvasatok lehetőségét is magukban hordozzák. Lásd például Richards (1985) vagy Moss és Pence (1994).
4. Számos ország vezetett be olyan intézkedéseket, melyek segítségével összeegyeztethetővé vált a kisgyermek első évében való szülői részvétel és a nők munkán keresztül való érvényesülésének vágya. Az egyéves szülői gyermekszabadság manapság gyakorinak számít, a munka szüneteltetése természetes része a munkavállalásnak ezen időszak alatt, ugyanakkor a gyermek ellátása is biztosított, amikor a szülői szabadságnak vége.

Hivatkozások

- Ariès, P. (1962), *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime*, Paris, Éditions du Seuil, Paris, translated into English: *Centuries of childhood*, Vintage Books, New York.
- Cohen, B., P. Moss, P. Petrie and L. Wallace (2004), *A New Deal for Children: Reforming Education and Care in England, Scotland and Sweden*, Policy Press, United Kingdom.
- Elliott, R., C.T. Fischer and D.L. Rennie (1999), “Evolving Guidelines for Publication of Qualitative Research Studies in Psychology and Related Fields”, *British Journal of Clinical Psychology*, Vol. 38(3), pp. 215-229.
- Gallagher, J.J., R.M. Clifford and K. Maxwell (2004), “Getting from Here to There: To an Ideal Early Preschool System”, *Early Childhood Research and Practice*, Vol. 6(1), <http://ecrp.uiuc.edu/v6n1/clifford.html>.
- Goswami, U. (2004), “Annual Review. Neuroscience and Education”, *British Journal of Educational Psychology*, Vol. 74(1), pp. 1-14.
- Howe, K. (2005), “The Question of Education Science: Experimentism versus Experimentalism”, *Educational Theory*, Vol. 55(3), p. 307.
- Lindsey, G. (1998), “Brain Research and Implications for Early Childhood Education”, *Childhood Education*, Vol. 75(2), pp. 97-103.
- Mahon, R. (2005), “The OECD and Reconciliation Agenda: Competing Blueprints”, in J. Lewis (ed.) *Children, Family Policies and Welfare State Change*, Edwin Elgar.
- Moss, P., C. Owen and J. Stantham (1998), “Informing Ourselves about Early Childhood Services”, *Children and Society*, Vol. 12, pp. 263-274.
- Moss, P. and A. Pence (1994), *Valuing Quality in Early Childhood Services: New Approaches to Defining Quality*, Paul Chapman, London.
- OECD (1998), “Early Childhood Education and Care Policy: Proposal for a Thematic Review”, OECD, Paris. Porter, T. and M. Webb (2004), “The Role of the OECD in the Orchestration of Global Knowledge Networks”, paper for the *Annual Meeting of the International Studies Association*, March 17-20, Montreal.
- Ramsburg, D. (1997), *Brain Development in Young Children: the Early Years Are Learning Years*, www.nldontheweb.org.
- Richards, H. (1985), *The Evaluation of Cultural Action*, Macmillan, London.
- Rinne, R., J. Kallo and S. Hokka (2004), “To Eager to Comply? OECD Education Policies and the Finnish Response”, *European Education Research Journal*, Vol. 3, No. 2.
- Shonkoff, J.P. and D.A. Phillips (eds.) (2000), *From Neurons to Neighbourhoods: The science of Early Childhood Development*, National Academy Press, Washington, DC.

„C” MELLÉKLET

Adatok az ábrákhoz

Adatok az 1.1. ábrához **A 25-34 éves nők és férfiak foglalkoztatás/népesség rátája az OECD országokban, 1980 és 2004**

	Nők		Férfiak	
	1980	2004	1980	2004
Ausztrália	49,8	66,7	91,7	85,9
Ausztria		74		89,1
Belgium	57,9	74,9	88,5	85,9
Csehország	66,7	60,1	94,1	90,1
Dánia	78,4	78,1	85,5	84,5
Egyesült Államok	60,7	68,5	88,8	85,9
Egyesült Királyság	64,8	72,2	89,5	86,9
Finnország	78,4	71,1	89,2	83,7
Franciaország	63,5	68,7	93,6	84,2
Hollandia	59	75,3	90,1	92
Írország	34	73	92,9	87,6
Kanada	63,5	76,6	89,2	85,3
Korea	35,3	54,6	90,5	83,6
Magyarország	55	60,1	81,7	84,4
Mexikó	37,6	47,1	94,8	93,6
Németország	57,9	69,2	89,2	85,1
Norvégia	61,5	77,3	88,6	83,9
Olaszország	49,5	58,6	90,7	80,9
Portugália	57,8	78,3	91,8	86,3
Svédország	79,5	76,1	93,4	87,5

Forrás: OECD munkaerőforrás statisztikai adatbázis, 2005.

Adatok az 1.2. ábrához A női részmunkaidős és teljes munkaidős foglalkoztatás a teljes női foglalkoztatás százalékában 2004¹

	Részmunkaidős	Teljes munkaidős
Hollandia	60,2	39,8
Ausztrália ^{2,3}	40,8	59,2
Egyesült Királyság	40,4	59,6
Németország	37	63
Írország	35,1	64,9
Belgium	34,1	65,9
Norvégia	33,2	66,8
Ausztria	29,6	70,4
Olaszország	28,8	71,2
Mexikó	27,6	72,4
Kanada	27,2	72,8
Dánia	24,3	75,7
Franciaország	23,6	76,4
Svédország	20,8	79,2
Egyesült Államok ⁴	18,8	81,2
Finnország	18,2	81,8
Portugália	14	86
Korea ²	11,9	88,1
Csehország	5,2	94,8
Magyarország	5,1	94,9

1. A részmunkaidős foglalkoztatás olyan személyekre vonatkozik, akik 30 óránál kevesebbet dolgoznak hetente a főállásban. Az adatok csak olyan személyekre vonatkoznak, akik bevallották a szokásos munkaidejüket. A nem szerződéses jellegből adódóan a szövegben említett „marginális” vagy „nem szabványos” munka nem szerepel ezekben a hivatalos adatokban.

2. Az adatok a valóban ledolgozott órákon alapulnak.

3. A részmunkaidős foglalkoztatás az összes munkahelyeken ledolgozott órák számán alapul.

4. Az adatok csak a bérből és fizetésből élőkre vonatkozik. Az alkalmi részmunkaidős munkát nem vettük számításban.

Forrás: OECD (2005c).

Adatok az 1.3. ábrához A szülői szabadság biztosításának hatékonysága

	Szülési szabadság (hetek)	Teljes szülői szabadság (hetek)	Hatékony szülői szabadság (a juttatás szintjével súlyozva)
Ausztrália ¹		52	17
Ausztria	16	104	71
Belgium	15	26	18
Csehország	28	180	73
Dánia	18	32	36
Egyesült Államok ¹		52	17
Egyesült Királyság	26	26	25
Finnország	17,5	145	99
Franciaország	16	156	48
Hollandia	16	26	11
Írország	18	28	11
Kanada ¹	15	35	20
Magyarország	24	104	114
Németország	14	156	64
Norvégia ¹		43	43
Olaszország	22	48	24
Portugália	17	52	20
Svédország	12	156	119

Megjegyzés: A szülői szabadság hatékonyságát úgy számították ki, hogy a szülői szabadság hosszát a kifizetés szintjével súlyozták. Szülői szabadság hatékonysága = [(szülési szabadság -14 hét) * % pénzbeli ellátás] + (teljes szülői szabadság hetekben megadva * % pénzbeli ellátás)].

1. Az adat Cleveland és Krashinsky (2003) munkájából való.

Forrás: Deven és Moss (2005); Plantenga és Siegel (2004)

**Adatok az 1.4. ábrához A részmunkaidős foglalkoztatás a teljes foglalkoztatás
százalékában: férfiak és nők 2004¹**

	Férfiak	Nők
Ausztrália ^{2,3}	16,1	40,8
Ausztria	3,7	29,6
Belgium	6,3	34,1
Csehország	1,5	5,2
Dánia	11,6	24,3
Egyesült Államok ⁵	8,1	18,8
Egyesült Királyság	10	40,4
Finnország	7,7	18,2
Franciaország	4,8	23,6
Hollandia ⁴	15,1	60,2
Írország	6,9	35,1
Kanada	10,9	27,2
Korea ²	5,9	11,9
Magyarország	2,2	5,1
Mexikó	8,1	27,6
Németország	6,3	37
Norvégia	10,3	33,2
Olaszország	5,9	28,8
Portugália	5,8	14
Svédország	8,5	20,8

1. A részmunkaidős foglalkoztatás olyan személyekre vonatkozik, akik rendszerint hetente kevesebb, mint 30 órát dolgoznak a főmunkahelyükön. Az adatok csak azokat a személyeket tartalmazzák, akik bevallották a szokásos munkaidejüket. A marginális vagy az alkalmi munkát – amelyet főleg nők végeznek – nem tartalmazzák ezek az adatok.
2. Az adat a ledolgozott munkaórákon alapul.
3. A részmunkaidős foglalkoztatás az összes munkahelyen ledolgozott órák számán alapul.
4. A foglalkoztatási ráta adata Hollandia esetében a 15-64 éves korosztályra vonatkozik, szemben a teljes népességgel.
5. Az adat csak a bérből és fizetésből élőkre vonatkozik.

Source: OECD (2005c).

Adatok az 1.5. ábrához **A férfiak és nők foglalkoztatási rátája (25-54 évesek) 2004**

	Nők	Férfiak	Együtt
Ausztrália	68,9	85,7	77,2
Ausztria	75,8	87,4	81,7
Belgium	68,8	85,7	77,3
Csehország	73,4	89,2	81,4
Dánia	80,6	87,3	84
Egyesült Államok	71,8	86,3	79
Egyesült Királyság	74,2	87,5	80,7
Finnország	78,1	83,7	81
Franciaország	72	86,7	79,2
Hollandia	74,5	90,2	82,5
Írország	65,8	87,6	76,7
Kanada	76,8	86	81,4
Korea	58	88,4	73,4
Magyarország ¹	67	80,5	73,6
Mexikó ²	48,3	94,3	69,6
Németország	74,6	84,2	79,5
Norvégia	80	86,2	83,1
Olaszország	57,8	86,5	72,1
Portugália	74,9	87,4	81,1
Svédország	80,8	85	82,9

1. Az 1990-es adat 1992-re vonatkozik.

2. Az 1990-es adat 1991-re vonatkozik.

Forrás: OECD (2005c).

Adatok az 1.6. ábrához **Idősödő és bevándorló népesség az OECD világban**

A 65 éves és idősebb populáció a teljes munkaerő arányában			
	Változás a külföldi/külföldön született népesség arányában (%)	2005	2020
Ausztrália	0,5	25,2	36,2
Ausztria	1,3	33,4	43,7
Belgium	- 0,7	39,2	47,2
Csehország	18,9	28,2	44,8
Dánia	4	28,4	39,3
Egyesült Államok	5,8	24,7	33,8
Egyesült Királyság	3,1	31,6	39,0
Finnország	8,4	31,2	48,1
Franciaország	- 1,1	37,6	50,5
Hollandia	- 0,8	27,2	38,0
Írország	7,1	22,6	28,2
Kanada	2,3	24,9	35,8
Korea	16,3	19,4	36,1
Magyarország	- 2,2	36,5	49,7
Mexikó		12,7	17,0
Németország	1,2	36,7	44,5
Norvégia	2,5	27,4	34,8
Olaszország	5	46,0	55,7
Portugália	12,8	31,1	35,2
Svédország	- 0,5	35,0	47,5

Megjegyzés: Ausztrália, Kanada, Mexikó, Új-Zéland és az Egyesült Államok esetében az adatok csak a külföldön születettekre vonatkoznak. Az 1993 és 2002 közötti éves átlagos változást mutatják az adatok, kivéve Kanadát (1991 és 2001), Franciaországot (1990-1999), Magyarországot (1994-2002), a Szlovák Köztársaságot (1995-2002) és az Egyesült Államokat (1994-2002).

Forrás: OECD (2005b, 2005d).

Adatok az 1.7. ábrához **A szociális transzferek hatása a gyermekszegénységre**

	Relatív gyermekszegénységi ráta	
	Állami adók és juttatások előtt	Állami adók és juttatások után
Ausztrália	m	m
Ausztria	17,7	10,2
Belgium	16,7	7,7
Csehország	15,8	6,8
Dánia	11,8	2,4
Egyesült Államok	26,6	21,9
Egyesült Királyság	25,4	15,4
Finnország	18,1	2,8
Franciaország	27,7	7,5
Hollandia	11,1	9,8
Írország	24,9	15,7
Kanada	22,8	14,9
Magyarország	23,2	8,8
Mexikó	29,5	27,7
Németország	18,2	10,2
Norvégia	15,5	3,4
Olaszország	m	m
Portugália	16,4	15,6
Svájc	18,0	4,2
Svédország	m	m

Forrás: UNICEF (2005)

Adatok az 1.8. ábrához **Az egyedülálló szülők aránya az összes családon belül kiválasztott OECD országokban**

	Egyedülálló szülők háztartásai kiválasztott OECD országokban	
	1980	2000
Dánia	13,4	18,4
Egyesült Államok	19,5	26,5
Egyesült Királyság	13,9	20,7
Franciaország	11,9	17,1
Hollandia	9,6	13
Írország	7,2	16,7
Japán	4,9	8,3
Kanada	12,7	13,9
Németország	15,2	21,2
Svédország	11,2	23,1

Megjegyzés: Az adatok Kanada, Írország és az Egyesült Királyság esetében 1981-re, míg Svédország esetében 1985-re vonatkoznak, Franciaország és Hollandia esetében 1988-as, Németország esetében 1991-es adatokat használtunk.

2001-es adatokat használtunk az Egyesült Államok, Dánia, valamint az Egyesült Királyság esetében, és 2002-ből származnak az írországi adatok.

Forrás: Clearinghouse on International Developments in Child, Youth and Family Policies, Columbia University, 2005.

Adatok az 4.1. ábrához A 3-6 éves gyermekek felvételi aránya a szabályoknak megfelelő koragyermekkorai nevelési és gondozási, illetve iskola előtti nevelési szolgáltatásokba

	Beiratkozási arány a beiratkozott gyermekek száma alapján							
	3 éves korúak		4 éves korúak		5 éves korúak		6 éves korúak	
	Iskola előtti ellátás	Ált. isk.	Iskola előtti ellátás	Ált. isk.	Iskola előtti ellátás	Ált. isk.	Iskola előtti ellátás	Ált. isk.
Ausztrália	20	0	62	0	18	73	0	99
Ausztria	44	0	83	0	94	0	35	61
Belgium	99	0	99	0	99	0	5	95
Csehország	66	0	90	0	98	0	46	54
Dánia	83	0	93	0	92	0	99	0
Egyesült Államok	41	0	62	0	75	6	11	85
Egyesült Királyság	50	0	95	0	0	101	0	100
Finnország	36	0	45	0	53	0	97	3,3
Franciaország	101	0	103	0	101	0	1,2	101
Hollandia	0	0	73	0	100,2	0	0	99
Írország	2,3	1,2	1,5	47	0,8	99	0	99
Korea	12	0	26	0	47	1	0	93
Magyarország	73	0	92	0	98	0	72	28
Mexikó	21	0	63	0	81	9	1	99
Németország	72	0	86	0	87	0	45	49
Norvégia	77	0	84	0	87	0	1	99
Olaszország	100	0	102	0	99	0	1,3	102
Portugália	61	0	81	0	91	1,5	3	101
Svédország	79	0	83	0	85	0	97	3

Megjegyzés: A sötét oszlop az ábrán a választható, állami iskola előtti (néhol egy általános iskolán belüli) ellátásba való beiratkozásra vonatkozik, melyet arra hoztak létre, hogy elősegítse a gyermekek kognitív és szocioemocionális fejlődését, 3 éves kortól a tankötelezettségi korig. A világosabb oszlop a hivatalos általános iskolai beiratkozásra vonatkozik.

A koreai adatok csak az Oktatási Minisztérium óvodáiba beiratkozottakra vonatkoznak. A párhuzamos gyermek-gondozási rendszerbe a 3-4 évesek 44%-a, a 4-5 évesek 36,7%-a, az 5 évesek 31,7%-a iratkozik be. A teljes beiratkozási arány Koreában (az óvodák és a gyermekgondozó intézmények együtt): 3 évesek 59,5%, 4 évesek 66,4% és 5 évesek 78,9% 2004-ben.

Forrás: OECD education database, 2005 és a nemzeti háttérjelentések.

Adatok a 4.2. ábrához A 3 évesnél fiatalabb gyermekkel rendelkező anyák foglalkoztatási rátája, valamint a 3 év alatti gyermekek hozzáférési aránya az engedélyvel működő koragyermekkorai szolgáltatásokhoz

	3 év alatti gyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája	A regisztrált gyermekgondozókban lévő 0-3 éves korú gyermekek %-a
Ausztrália, 2000	56,7	24,6
Ausztria, 2001	71,9	10
Belgium, 2004 ¹	59,4	27,6
Csehország, 2004	14,2	0,5
Dánia, 1999	76,5	83
Egyesült Államok, 2004	53,1	38
Egyesült Királyság, 2003	49,2	26
Finnország, 2002	52,1	35,7
Franciaország, 2004 ³	49,5	27
Hollandia, 2004	66,4	29
Írország, 2002	51,1	15
Kanada 2001 ²	58,7	m
Korea	m	10
Magyarország, 2004	30,5	9,3
Mexikó	m	3
Németország, 2004	47,8	8,6
Norvégia	18	44
Olaszország, 2004	45,2	18,7
Portugália, 2001	70,8	25
Svédország, 2003	72	66

1. A kisgyermekek ellátása (infant school) Belgiumban 2,5 éves korban kezdődik, ekkor a gyermekeknek körülbelül 90%-át íratják be. Belgiumban (Flandria) az engedélyezett gyermekgondozó intézmények a gyermekek 34,2%-át fogadják be.
2. A gyermekek beírása a gyermekgondozó intézménybe (infant school) 2 éves kortól lehetséges, a gyermekek 35%-át 2 és 3 éves kora között íratják be.
3. Kanada esetében a 0-5 éves korú gyermekek lefedettségi aránya 24%. A 0-3 éves korú gyermekekre vonatkozó lefedettségi ráta nem elérhető. Megjegyzések: Az adatok olvasása közben ajánlott az óvatosság.
 - Az „engedélyezett szolgáltatás” definíciója országonként nagymértékben változik, az egyik véglet a tevékenység pusztá regisztrációja, a másik végleten olyan programok vannak, melyek curriculumot követnek, és melyeket rendszeresen ellenőriznek és értékelnek. Ez esetben sincs információ a legtöbb országból az elérhető gyermekgondozási férőhelyek kihasználtságáról, hogy a ráták kiszámításához használt adatok alkalmi, fél napos vagy egész napos igénybevételre vonatkoznak-e.
 - Ugyanígy a foglalkoztatottsági ráták is különböző módon értelmezhetők. Ebben az adatban nem válik külön a részmunkaidős és teljes munkaidős foglalkoztatás, és egyes esetekben az adatok közé bekerültek olyan nők is, akik szülői vagy másféle szabadságon vannak, például Ausztria esetében a rátába beleszámították azokat a nőket is, akik gyermekgondozási szabadságon voltak, miközben a valóban dolgozó nők aránya közelebb van a 30%-hoz.
 - Az alacsony beiratkozási arány számos ország esetében elrejtetheti a szülői szabadsággal kapcsolatos politikát, ami jelentős szerepet játszik a kisgyermekellátás iránti igény csökkentésében. Ugyanígy a ráták nem mutatják a számos informális és engedély nélküli szerveződést, melyek léteznek.

Forrás: A foglalkoztatási rátákat az EUROSTAT (EUROSTAT (United States Bureau of Labor Statistics) és az OECD (*Babies and Bosses*, Volumes 1-4) biztosította. A hozzáférési ráták az OECD országoktól származnak (2004).

Adatok az 5.2. ábrához A koragyermekkori szolgáltatásokra fordított közkiadások a GDP százalékában

	Teljes pénzjuttatás	Teljes családi szolgálta- tások	Közkiadások az ISCED 0 szintű szolgáltatásokra	A teljes közkiadás a GDP %-ában
Ausztrália	2,4	0,5	0,07	2,97
Ausztria	2,4	0,6	0,42	3,42
Belgium	1,9	0,4	0,58	2,88
Csehország	1,5	0,1	0,43	2,03
Dánia	1,5	2,3	0,65	4,14
Egyesült Államok	0,1	0,3	0,38	0,78
Egyesült Királyság	1,9	0,3	0,45	2,65
Finnország	1,7	1,4	0,34	3,75
Franciaország	1,5	1,3	0,65	3,2
Hollandia	0,7	0,4	0,37	1,47
Írország	1,4	0,2	0,39	1,85
Kanada	0,9	0	0,2	1,1
Korea	0	0,1	0,05	0,15
Magyarország	1,9	0,6	0,73	3,23
Mexikó	0,1	0,2	0,52	0,82
Németország	1,1	0,8	0,40	2,55
Norvégia	1,9	1,3	0,84	4,04
Olaszország	0,6	0,3	0,39	1,29
Portugália	0,7	0,5	0,30	1,55
Svédország	1,8	1,1	0,52	3,42

Megjegyzés: Dánia és Svédország esetében az ISCED 0. szint kiadási szintje – ahogy az ábrán láthatjuk (az oszlop fehér része) – csak kis hányadát jelenti a az 1-6 éves gyermekek valóságos koragyermekkori kiadásainak. Hasonló a helyzet Korea esetében, ahol csak az Oktatási Minisztérium kiadásai kerültek be az adatok közé.

Forrás: OECD (2005), Education at a Glance; OECD/DELSA/ELSA (2004)8.

Adatok 5.3. ábrához Közkiadások a koragyermekkori szolgáltatásokra (0-6 éves kor) néhány OECD országban

	Közkiadások a GDP %-ában
Kanada	0,25
Ausztrália	0,4
Olaszország	0,43
Németország	0,45
Hollandia	0,45
Egyesült Államok	0,48
Egyesült Királyság	0,5
Ausztria	0,55
Magyarország	0,8
Franciaország	1
Finnország	1,3
Norvégia	1,7
Svédország	1,7
Dánia	2

Megjegyzés: A kiadások becsléseit az országok hivatalai biztosították egy 2004-es OECD felméréshez. A rendelkezésre álló adatok azt mutatják, hogy Dánia a GDP 2%-át költi a 0-6 éves korú gyermekek szolgáltatásaira, Svédország pedig az 1,7%-át. Mindkét ország – valamint Finnország – további kb. 0,3%-ot biztosít a 6-7 évesek iskola-előkészítő osztályaira.

Adatok 5.4. ábrához **Köz- és magánkiadások az iskola előtti nevelésre (csak 3-6 éves korúak) a GDP százalékában**

	Közkidadások a GDP %-ában	Magánkiadások a GDP %-ában	Teljes kiadás a GDP %-ában (állami és magán)
Ausztrália	0,07	0,03	0,1
Ausztria	0,42	0,13	0,55
Belgium	0,58	0,01	0,59
Csehország	0,43	0,03	0,46
Dánia	0,65	0,15	0,81
Egyesült Államok	0,38	0,11	0,49
Egyesült Királyság	0,45	0,02	0,47
Finnország	0,34	0,03	0,38
Franciaország	0,65	0,03	0,67
Hollandia	0,37	0,01	0,38
Írország	0,39	n	n
Kanada	m	m	m
Korea	0,05	0,11	0,16
Magyarország	0,73	0,07	0,79
Mexikó	0,52	0,08	0,61
Németország	0,4	0,14	0,53
Norvégia	0,84	0,18	1,02
Olaszország	0,39	0,05	0,44
Portugália	0,30	m	0,35
Svédország	0,52	0	0,52

Megjegyzés: A korai nevelés kiadásai Belgiumban és Franciaországban magasabbak, mint amit a táblázat mutat, és szignifikánsan magasabb Dánia, Finnország és Svédország esetében is. Belgiumban és Franciaországban a korai nevelés 3 éves kor előtt kezdődik. Dánia, Finnország és Svédország esetében ez a táblázat valószínűleg csak azokra a kiadásokra vonatkozik, amelyeket ingyenes nevelési ellátásnak tekintenek, például a finn adatba beletartoznak a 6 éves gyermekek iskola-előkészítő programjai (a kötelező iskola-előkészítő év a tankötelezettséget megelőző évben), ami a napközbeni ellátó intézményekben, átfogó szolgáltatásokat nyújtó iskolákban, valamint a 3-5 éves gyermekek napközbeni ellátását biztosító intézményeiben történik, a kiadás becslésének 50%-án alapul. Kanada hiányzik a táblázatból, mivel az OECD-nek nem adtak adatokat az *Education at a Glance*, 2005 tanulmányhoz. A Kanadából kapott utolsó adat a 2000-es évre vonatkozik, amikor Kanada a GDP 0,2%-át költötte a 3-6 éves korú gyermekek iskola előtti nevelésére. A Koreára vonatkozó adat csak az óvodai nevelést fedi le, és nincsenek benne a párhuzamos gyermekgondozási rendszer kiadásai.

Forrás: OECD (2005), *Education at a Glance*.

Adatok a 10.1. ábrához **Relatív gyermekszegénységi ráta a gazdag országokban**

Relatív gyermekszegénységi ráta, a nemzeti szegénységi küszöb alatt élő gyermekek aránya	
Ausztrália	14,7
Ausztria	10,2
Belgium	7,7
Csehország	6,8
Dánia	2,4
Egyesült Államok	21,9
Egyesült Királyság	15,4
Finnország	2,8
Franciaország	7,5
Hollandia	9,8
Írország	15,7
Kanada	14,9
Magyarország	8,8
Mexikó	27,7
Németország	10,2
Norvégia	3,4
Olaszország	16,7
Portugália	15,6
Svájc	6,8
Svédország	4,2

Forrás: Poverty in Rich Countries, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 2005.

“D” MELLÉKLET

A kisgyermekellátás közpénzekből történő támogatása mellett szóló érvek összefoglalása

Az utóbbi évtizedekben a kisgyermekkor tanulmányozó kutatások során az egyik leggyakrabban alkalmazott módszer a költség-haszon elemzés volt, amit gyakrabban alkalmaztak itt, mint az oktatási vagy szociálpolitika bármely más területén. Számos elemzés készült közpénzek elköltésének igazolására, hogy így ösztönözzék a kisgyermekellátásba, különösen pedig a koragyermekkorai szolgáltatásokba történő állami befektetéseket. Az alábbi bekezdésekben olyan külföldi tudományos eredményeket ismertetünk, amelyek egyértelműen jelzik, hogy a koragyermekkorai nevelés és gondozás területén befektetett források nem csupán a közvetlenül érintett gyermekek és szülei számára hoznak hasznot, hanem a kormányok és a nemzetgazdaságok számára is rendkívül előnyösek. Az itt nem szereplő két OECD tanulmány (Leseman, 2002, Cleveland és Krashinsky, 2003), a következő címen érhető el az OECD honlapján: www.oecd.org/edu/earlychildhood.

A költség-haszon elemzés különösen nagy népszerűségnek örvend az Egyesült Államokban. Az alábbiakban röviden bemutatunk néhány konkrét program alapján született tanulmányt, azoknak pedig, akik kíváncsiak a teljes kutatás rövid összefoglalójára, a következő tanulmányokat ajánljuk: az Economic Policy Institute Robert G. Lynch (2004) által készített összefoglalója, *Exceptional Returns: Economic, Fiscal and Social Benefits of Investment in Early Childhood Development*. További, a közelmúltban az Egyesült Államokban folytatott kutatás eredményét is folyamatosan közlik, pl. a Rand Corporation kutatási jelentéseit: *The Economics of Investing in Universal Pre-school Education in California* (Karoly és Bigelow, 2005) és az *Early Childhood Interventions: Proven Results, Future Promise* (Karoly, Kilburn és Cannon, 2006).

Kétségek merültek föl a számos tanulmányban alkalmazott kutatási módszerek érvényességét illetően, pl. a minták alacsony elemszáma miatt, vagy amiatt, hogy a gyermekek nem véletlenszerűen voltak az egyes koragyermekkorai programokhoz rendelve, és ilyen módon nehéz szétválasztania családi hatásokat a program hatásaitól.¹ Penn és szerzőtársai (2006) felhívják a figyelmet, hogy milyen veszélyekkel járhat, ha az Egyesült Államokban végzett kutatások (ami a kutatások zömét jelenti) eredményeit vetítjük ki más országokra, másrészt azonban az Európában (hat európai vizsgálatról említést teszünk az alábbiakban), Ausztráliában, Kanadában és Új-Zélandon végzett kutatások alátámasztják az amerikai eredményeket. Penn és az EPPI (Evidence for Policy and Practice Information and Coordinating) kutatócsoport szerint (amely a Londoni Egyetem Oktatási Intézete Társadalomtudományi Kutató Egységének része) a sok száz tanulmány közül, mely a költség és haszon kérdését vizsgálta, mindössze három hiteles: „Mindössze három tanulmányt találtunk, mely a kisgyermekellátás hosszú távú gazda-

sági hatásaival foglalkozik”, ráadásul ezek az amerikai tanulmányok nem teszik lehetővé eredményeik más országra való kivetítését.

„Figyelembe véve a koragyermekkori gondozás- és oktatáspolitikai kezdeményezéseinek az Egyesült Királyságban és az OECD országokban jellemző, az Egyesült Államokhoz viszonyítva szélesebb spektrumát, a kisgyermekellátás szolgáltatásairól készült longitudinális költség-haszon tanulmányok keveset tesznek hozzá a terület megértéséhez az Egyesült Államok területén kívül, és gyakran félrevezető a rájuk való hivatkozás... A fent említett három tanulmány eredményeit is fenntartásokkal kell kezelni. A kisgyermekellátás szolgáltatásainak bizonyosan vannak hosszú távú hatásai, ezek a tanulmányok azonban költségbecslésekre és projekciókra épülnek, amelyek nem feltétlenül érvényesek az Egyesült Államokon kívül... Nincs különösebb értelme megismételni ezeket a longitudinális tanulmányokat az Egyesült Királyságban. Azon kívül, hogy költségesek, és nem szolgálnak meggyőző eredményekkel, a célzott beavatkozás fogalma önmagában is problémákat vet fel. Ugyanakkor a különböző szolgáltatási modellek feltérképezése fontos feladat”.

Gordon Cleveland professzor (Torontói Egyetem), az EPPI Peripheral Review Group egyik tagja, az EPPI módszertanáról írt kritikájában felhívja a figyelmet a csoport által a mintába való bekerülés vagy kimaradás meghatározásához használt kritériumokra, aminek a számos tanulmány közül mindössze három felelt meg. Ezek a következők: a Perry High Scope tanulmány, North Carolina Abecedarian Early Childhood Intervention, és a Chicago Child-Parent Centres tanulmánya (lásd rövid leírásukat az alábbiakban). Következésképpen az EPPI csoport nem vette figyelembe a következőket:

„... a Gyermekegészség és Emberi Fejlődés Országos Intézete (National Institute of Child Health and Human Development, NICHD) elemzését az Egyesült Államokban a szolgáltatások gyermekekre gyakorolt, hosszú távú hatásával kapcsolatban (NICHD, 2005; NICHD és Duncan, 2003), a Költség, minőség és a gyermek teljesítménye c. hasonlóan pozitív eredményekről beszámoló tanulmányt (Peisner-Feinberg et al., 2001), mint ahogy a többi amerikai tanulmányt sem. Nem vették figyelembe az 1997-es quebeci (Kanada) gyermekgondozási reformról nemrég készített tanulmányokat (Lefebvre és Merrigan, 2005), melyek igen kedvező hatásokról számoltak be az adóbevételek területén (Baker, Gruber és Milligan, 2005). Ugyancsak figyelmen kívül hagyták Anderssonnak a tanulásra és magatartásra gyakorolt pozitív hatást bemutató, Svédországra vonatkozó eredményeit (1992). Nem vették figyelembe továbbá az Egyesült Királyságban az iskolaelőkészítő szolgáltatások hatékonyságát (The Effective Provision of Pre-school Education, EPPE) feltérképező tanulmányban kimutatott pozitív eredményeket (Syova et al., 2003), csakúgy, mint az Egyesült Államok koragyermekkori programokról írt hosszú távú vizsgálatait sem. Figyelmen kívül hagyták azokat a költség-haszon elemzéseket (Cleveland és Krashinsky, 1998) is, melyek nem egy konkrét hosszú távú vizsgálatra épültek, hanem számos forrásból gyűjtötték össze a költségekre és nyereségekre vonatkozó adatokat” Cleveland (2006).

Itt érdemes megjegyezni, hogy a költség-haszon elemzések általában technikai jellegű, ténymegállapító írások, amelyek a megvizsgált program gazdasági előnyeit tanulmányozzák, és a legutóbbi időket leszámítva, nem elemeznek alapvető kérdéseket, mint például hogyan kellene definiálni a koragyermekkori szolgáltatásokat, vagy hogy milyen szerepet töltsenek be a gyermekek és családok ezekben a szolgáltatásokban. Bizonyos értelemben a költség-haszon vizsgálatok már eldöntött kérdésekkel foglalkoznak: a családi élet radikálisan megváltozott az elmúlt harminc évben, ennek következményeként számos OECD országban a legtöbb gyermekről nem a szülő gondoskodik egész nap. Mindkét szülő kenyérkereső, és az ebből származó gazdasági elő-

nyöket a közeljövőben valószínűleg nem fogják feladni sem a családok, sem a társadalom, amely emiatt kénytelen családon kívüli koragyermekkori programokat létrehozni a gyermek jóléte (vagyis az alapvető egészségügyi és kognitív, illetve szociális és érzelmi fejlődése), a család jóléte (munkalehetőségek és a szülői választás szabadsága), a nemek közti egyenlőség, és a szociális inklúzió érdekében. Ebből következően a döntéshozók szempontjából hasznosabbak lennének azok a vizsgálatok, melyeknek célja kideríteni, milyen programokba érdemes az államnak befektetni. Ugyanakkor az alábbiakban felsorolt költség-haszon vizsgálatok legfontosabb eredménye, hogy kétséget kizáróan bizonyítják: az esetek túlnyomó többségében megtérülnek a koragyermekkori szolgáltatásokba fektetett állami források.

A koragyermekkori nevelés és gondozás területén megvalósított befektetések szociális, gazdasági és munkaerő-piaci hozadékait bemutató elemzések

A Perry iskolaelőkészítő program vizsgálata (jelenleg is zajlik)

A Perry iskolaelőkészítő program vizsgálata (1984, 1995-96, 2001) keretében Berruetti-Clement és munkatársai egy kiváló iskolaelőkészítő program, a High/Scope nevelési és gazdasági hozadékát értékelik egy afro-amerikai gyermekből álló mintán. A tanulmány fő megállapításai értelmében a Perry iskola-előkészítő programjában résztvevő gyerekek iskolai eredményei jobbak voltak, később nagyobb sikerrel szerepeltek a munkaerőpiacon, és magasabb jövedelemmel rendelkeztek, mint a hasonló összetételű kontrollcsoport. Az adatok költség-haszon elemzésében Barnett (1995) értékelése szerint a program beruházásainak költség-haszon aránya csaknem 1:7.

Müller és Kucera-Bauer által készített zürichi vizsgálat (2001)

A Müller és Kucera-Bauer által készített, *A gyermeknevelési és -gondozási szolgáltatások költségei és haszna Svájcban – Empirikus eredmények Zürichből* c. tanulmány (2001) kimutatta, hogy a város által a gyermekellátásba fektetett évi 18 millió svájci frank legalább 29 millió többletadót, valamint kevesebb szociális juttatásra való közpénz-ráfordítást jelent a városnak (Müller Kucera-Bauer, 2001). Ott, ahol megfizethető napközbeni ellátás állt rendelkezésre, az anyák által munkában eltöltött idő csaknem megkétszereződött, különösen az egy vagy több gyermeket egyedül nevelő szülők esetében. Összefoglalva, az államilag támogatott gyermekellátásnak köszönhetően 1) a szülők munkában tartása magasabb termelékenységet és jövedelmet eredményezett 2) nőtt a társadalombiztosításba fizetett járulékok és megtakarítások összege 3) kisebb a szociális támogatástól való függőség mind az aktív, mind nyugdíjas korban (megfizethető gyermekintézményi szolgáltatások hiányában számos család a szegénységi küszöb alatt élne).

Az Észak-Karolina Abecedarian Koragyermekkori Intervenció (2003)

Az Észak-Karolina Abecedarian Koragyermekkori Intervenció 1972-ben indult (Masse és Barnett, 2002). A különböző kutatások pozitív kognitív és szociális eredményeket jeleznek a projektben résztvevő (többségükben hátrányos helyzetű) gyermekeknél, akik közül jónéhányan 4 éves egyetemi képzési programokba nyertek felvételt. A Koragyermekkori Neveléskutatás Országos Intézete (National Institute for Early Education Research) nemrégiben készített egy költség-haszon elemzést. Megállapították, hogy a jó minőségű, egész napos, egész éves gyermeknevelési és gondozási szolgáltatásba

beruházott minden egyes dollár 4 dollárt eredményezett a gyermekek, családjuk és az összes adófizető számára. A tanulmányban az alábbi megállapítások szerepelnek:

- Előzetes számítások szerint, a résztvevők életük során 143 000 amerikai dollár többletjövedelemre tesznek szert, azaz ennyivel keresnek többet, mint azok, akik nem vettek részt a programban.
- A felvett gyermek édesanyja szintén nagyobb jövedelemre számíthat, élete során körülbelül 133 000 dollár többletjövedelemre.
- Az iskolai körzetek gyermekeként további 11 000 dollár megtakarításra számíthatnak, hiszen a résztvevőknek vélhetően nem lesz szükségük speciális vagy felzárkóztató oktatásra.
- A következő generáció (az Abecedarian projektben részt vett gyermekek gyermekei) életük folyamán közel 48 000 dollár többletjövedelemre tesznek szert.

Két kaliforniai tanulmány (2001)

Az első tanulmány, a Nemzeti Gazdaságfejlesztési és Jogi Központ (National Economic Development and Law Center, NEDLC) 2001-ben *A gyermekellátás gazdasági hatásai Kaliforniában* címmel kiadott jelentése a napközbeni gyermekellátásnak, mint szolgáltató iparágnak Kalifornia gazdaságára kifejtett hatását értékeli. Ezen ágazat egyrészt lehetővé teszi, hogy a szülők kereső tevékenységet végezzenek, és nagyobb jövedelemre tegyenek szert, másrészt 65 milliárd dollárral járul hozzá a Kaliforniában előállított áruk és szolgáltatások összértékéhez – ez valamivel több, mint négyszerese a filmipari ágazat hozzájárulásának. A működési engedéllyel rendelkező gyermekintézmények közvetlenül 123000 embert foglalkoztattak, beleértve a pedagógusokat és az egyéb alkalmazottakat, valamint további 86000 munkahely megtartásához járultak hozzá a közlekedésben, könyvkiadásban, feldolgozó ágazatokban, építőiparban, pénzügyi szolgáltató ágazatokban, ingatlankereskedelemben és biztosításban (NEDLC, 2001).

A 2001-ben a kaliforniai gyermekgondozásból származó haszonról készített jelentésbe foglaltakat nemrégiben megerősítette a Rand Corporation által támogatott, *Az iskola előtti nevelésbe beruházott összegek gazdaságtana Kaliforniában* címet viselő tanulmány (Karoly és Bigelow, 2005). A szerzők megállapították, hogy abban az esetben, ha a kaliforniai gyerekek közül mindössze a legszegényebb 25 százaléknak származott előnye egy évi iskolaelőkészítő oktatásból – ami azt jelenti, hogy a maradék 75 százaléknak nem – a kaliforniaiak akkor is minden befektetett dollár után 2 dollár nyereségre tettek szert. Azok a gyermekek, akik iskolaelőkészítőre járnak, általában jobb eredményeket érnek el az iskolában, nagyobb valószínűséggel tanulnak tovább, elkerülik a bűnözést, és felnőtt korukban többet keresnek. Ilyen módon állami pénzeket lehet megspórolni, és nagyobb adóbevételekre lehet számítani. A szerzők szintén elemzik az iskolaelőkészítő hatását olyan munkásosztálybeli és középosztálybeli gyermekek, akik hasonló problémával küzdenek, mint szegénységben élő társaik. Az osztályismétlő, valamint az iskolából kimaradó gyermekek fele a jövedelem-skála középső 60 százalékhoz tartozó családból kerül ki. Az ezen családokból származó gyermekek iskolaelőkészítőben való részvételéből származó bármilyen előny még inkább nyereséggé teszi az iskolaelőkészítésbe való beruházást – ez 2,62 és 4 dollár között mozog attól függően, hogyan értelmezzük az elő-iskolai oktatásból származó előnyöket.

A szerzők szerint a Kaliforniára vonatkozó 2 és 4 dollár között mozgó nyereség konzervatív becslésnek számít, mivel az iskolaelőkészítő foglalkozás előnyös hatásainak köszönhető megtakarításokat nem tartalmazza: nem veszi figyelembe, hogy rövidebb

ideig veszi igénybe a jóléti szolgáltatásokat, és jobb egészségi állapotban van. Ha eleinte nem is mutatkozik meg a teljesítményben a kedvező hatás, később más előnyök akkor is érvényre jutnak, például magasabb a középiskolát elvégzők aránya, kevesebb a bűnelkövetés, és magasabb a jövedelem felnőtt korban.

A kanadai költség-haszon elemzés

Az 1998-ban megjelent kanadai költség-haszon elemzés, amelyet a Torontói Egyetem közgazdászainak egy csoportja készített (Cleveland és Krashinsky, 1998), egy országos, jó színvonalú gyermekellátási rendszer felállításával járó költségeket, és az ezzel járó hasznot igyekszik felmérni. Noha a szerzők óvatos feltételezéseket fogalmaztak meg a pozitív externáliák nagyságáról, arra a megállapításra jutottak, hogy az eltervezett jelentős állami beruházás számottevő nettó haszonnal járna a kanadai társadalom számára. Az ellátást igénybe vevő gyermek szempontjából kimutatott, valamint az édesanya és a család szempontjából kimutatott, folyamatos munkának köszönhető előnyök a szolgáltatás igénybe vételéből származó az összes előny felét tették ki.

Munkaerő-piaci/adózási vizsgálatok: példák Norvégiából, az Egyesült Királyságból és Kanadából

Munkaerő-piaci/adózási vizsgálatok: A nevelési és gyermekgondozási szolgáltatások az OECD-országok többségében az elmúlt évtizedekben lehetővé tették a nők munkaerő-piaci részvételének fenntartását, ami az adóalap ennek megfelelő kiterjesztésével járt. Norvégiában az 1972 évi 50%-ról 1997-ben több mint 80%-ra nőtt a nők a munkaerő-piaci részvétele (Statistics Norway, 2002). A 25-40 éves nők különösen nagymértékben aktivizálódtak a munkaerőpiacon.

A nemrégiben a Pricewaterhouse Cooper (2004) által készített becslés szerint az egyre szélesebb körű koragyermekkorai szolgáltatásokból származó gazdasági növekedés következményeként az Egyesült Királyságban a GDP 1 és 2 százalék közti emelkedése prognosztizálható, ami a nők magasabb arányú foglalkoztatásának, hosszabb munkában töltött idejének köszönhető.

Alacsony díjszabású (5 amerikai dollár/nap/gyermeke,) szabályozott gyermekgondozás megvalósítására irányuló szakpolitika és a kisgyermekes anyák munkavállalásának támogatása: egy Kanadában végzett kísérlet (Lefebvre and Merrigan, 2005). 1997-ben a quebeci kormány új gyermekgondozási politikát vezetett be, melynek keretein belül a négyéves gyermekek csökkentett díj ellenében, 5 amerikai dollárért vehették igénybe a gyermekgondozási szolgáltatásokat a Családvédelmi Minisztérium által engedélyezett gyermekintézményekben. Az ezt követő években a minisztérium csökkentette a korhatárt. 2000 szeptemberéig az alacsony díjszabású gondozást kiterjesztette a 0-59 hónapos korú kisgyermekekre (kivéve az óvodákat), a részlegesen finanszírozott helyek száma 77 ezerről (1998) 163 ezerre nőtt, és ezek a helyeket 2002 végére teljes mértékben finanszírozták is. A kanadai statisztikai hivatal munkaerő- és jövedelem-dinamikai felmérésének (Survey of Labour and Income Dynamics, SLID) adatait felhasználva, a tanulmány megbecsülte, milyen hatást gyakorolt az intézkedés a 0-5 éves gyermeket nevelő quebeci anyák munkavállalására. Az elemzés az alábbi mutatók szerint vizsgálja az intézkedés hatását: munkaerő-piaci részvétel, a munkában eltöltött hetek és órák száma éves szinten, éves jövedelem, valamint a rész- vagy teljes munkaidős foglalkoztatottság a munkavállaló anyák körében az adott évben. Az eredmények alátámasztják, hogy a gyermekgondozási politikának, valamint az állami óvodák részidős

gondozásról egész napos gondozásra való átállásának óriási, statisztikailag kimutatható hatása volt a kisgyermekes quebeci anyák munkavállalására.

A koragyermekkori nevelés és gondozás területén megvalósított beruházások oktatási hasznát bemutató elemzések

Svédország: az Andersson vizsgálat (1992)

Az 1989 és 1992 között, svéd gyermekek körében Andersson által végzett, úttörőnek számító vizsgálat a magas színvonalú kisgyermeknevelés és -gondozás gyermekekre gyakorolt hosszú távú kognitív és szociális hatásairól ad tájékoztatást. Az eredeti vizsgálat, amelyben nyolc éves gyermekek vettek részt, két svéd nagyváros jellemzően alacsony és közepes jövedelműek lakta körzetéből kiválasztott 128 családjának adatait használta fel. Az 1992-es nyomon követő vizsgálat, amelyben ugyanazok a gyermekek már tizenhárom évesek voltak, a családi háttérrel, a gyermek nemét, a gyermek veleszületett intelligenciáját, és a nyolc éves korban nyújtott teljesítményét vizsgálta statisztikai módszerekkel. Ezen kontrolltényezőket figyelembe véve a tanulmány kimutatta, hogy minél hamarabb vett részt valaki a gyerekközpont csoportos foglalkozásain, annál jobb tanulmányi teljesítményt mutatott 13 éves korában. Azok a gyerekek, akik a második életévükben vagy még hamarabb kerültek be az intézményes gondozásba, 10-20%-al jobb teljesítményt mutattak 13 évesen, mint azok, akik kizárólag ott-hon nevelkedtek a korai időszakban. Andersson azt a következtetést vonta le, hogy „a gyermekgondozásban való korai részvétel kreatív, szociálisan magabiztos, népszerű, nyitott és önálló személyiséggé kialakulásához vezet a kamaszkorban.”

A Franciaországban végzett országos szintű felmérés (1992)

Franciaországban az általános iskola megkezdése előtt 1, 2 vagy 3 éven keresztül óvodába járó gyermekek körében készült országos összehasonlító vizsgálat megállapította, hogy az általános iskolában nyújtott teljesítmény még a családi háttérre vonatkozó jellemzők figyelembevételével is nagymértékben függ az óvodában eltöltött időtől (Jarousse, Mingat és Richard, 1992). Az *école maternelle* (óvoda) minden egyes éve csökkentette annak valószínűségét, hogy a gyermeknek ismételnie kelljen az általános iskola első osztályát – ez a hatás különösen a leghátrányosabb helyzetű családokból érkező gyermekeknél szembetűnő.

Az Egyesült Államok „Success for All” (Sikert mindenkinek) c. tanulmánya

Success for All (Sikert mindenkinek): hosszú távú hatások és költséghatékonyság (Borman, G. és Hewes G. 2002). A „Success for All” elnevezésű program egy átfogó általános iskolai reformprogram a veszélyeztetett gyermekek sikeres iskolakezdésének támogatására. Az Egyesült Államokban széles körben elterjedt, napjainkban 2000 iskolában 1 millió gyermek vesz részt benne. Az intenzív óvoda-előkészítő, illetve óvodai programok mellett a „Success for All” program különböző mechanizmusokkal segíti a család és az iskola szorosabb kapcsolatának megteremtését, valamint szociális, magatartásbeli és egészségügyi kérdésekkel is foglalkozik. A kontrollcsoportokhoz képest, és azonos költségekkel számolva a „Success for All” gyermekei korábban végzik el az általános iskolát, jobb tanulmányi eredményeket érnek el, kevesebb alkalommal ismételnék évet vagy igényelnek különleges felzárkóztató oktatást. A szerzők kiemelik, hogy a siker tar-

tóssá tételéhez az általános iskolai oktatásban és a felső tagozatos osztályokban ország-szerte hasonló programokat kellene indítani.

A chicagói Gyerek-Szülő Központok tanulmánya

A *chicagói Gyerek-Szülő Központok* (Reynolds és munkatársai, 2002). Az 1967-ben megnyitott központok az állami iskolákban működnek, alacsony jövedelmű családok 3-9 éves gyermekeinek nyújtanak tanulmányi és családsegítő szolgáltatásokat. Reynolds és csoportja a *Chicagói követéses vizsgálat* adatait, és egy 1980-ban született gyermekekből álló kontrollcsoport eredményeit felhasználva azt mutatta ki, hogy az iskolában nyújtott jobb tanulmányi teljesítmény, az iskolát eredményesen elvégzők magasabb aránya, illetve a felzárkóztató oktatás iránti igény, valamint az ifjúsági bűnözés és a gyermekek agresszív viselkedésnek számottevő csökkenése is nagymértékben összefügg a központok munkájában való részvétellel. A költség-haszon elemzések szerint az amerikai dollár 1998. évi értékével számolva a program minden beruházott 1 dollár után 7,14 dollár hozadékot jelent a társadalomnak, az alábbiakon keresztül: növeli a gazdasági jólétet és az adóbevételeket; csökkenteti a felzárkóztató oktatás, a bűnüldözés és a bűncselekmények okozta károk helyreállításának költségeit, és kevesebb ember lesz bűncselekmény áldozata.

Az új-zélandi követéses vizsgálat – „12 évesen kompetensnek lenni”

Az Új-Zélandon még napjainkban is folyó, „Tizenkét évesen kompetensnek lenni” című vizsgálat – amely része az 1992-ben elkezdett „Kompetens gyermekek/tanulók” („Competent Children/Learners”) követéses vizsgálatnak – legutóbbi megismétlésekor kapott eredményei azt mutatják, hogy azok a 12 éves gyermekek, akik magas színvonalú kisgyermekellátásban részesültek, jobb olvasási és matematikai képességekkel rendelkeznek, mint azok, akik alacsony színvonalú szolgáltatásokat kaptak. Fontos kiemelni, hogy ez a szakadék egyre nagyobb lett, ahogy a gyermekek nőttek, még akkor is, ha a család jövedelmét és a szülők képzettségét nem vették figyelembe (New Zealand Council of Educational Research, 2004, www.nzcer.org.nz).

Az Egyesült Államok Early Head Start programjáról írt országos értékelés (2003)

A Kongresszus kezdeményezésére indított „Az Early Head Start program országos értékelése” (National Evaluation of Early Head Start, EHS) elnevezésű vizsgálat – egy 2003-ban kiadott, széleskörű, véletlen kiválasztáson alapuló kutatás – arra a következtetésre jutott, hogy a koragyermekkorai szolgáltatások pozitívan befolyásolják a gyermekek tanulmányi eredményeit, a család képességét az önellátásra, és a szülők gyermeküket támogató magatartását. A felmérés hangsúlyozta, hogy a koragyermekkorai ellátás statisztikailag kimutatható hatást gyakorolt a gyermekek kognitív és nyelvi fejlődésére, és pozitívan hatott a szüleikkel való interakcióra, továbbá segítséget nyújtott a szülőknek az önellátás felé vezető úton, és elősegítette részvételüket az oktatásban és szakmai továbbképzésekben.

A brit követéses EPPE vizsgálat (1997-2007)

Az iskolaelőkészítő szolgáltatások hatékonyságát (The Effective Provision of Pre-school Education, EPPE) feltérképező projekt a kisgyermekek intellektuális és társas/magatartásbeli fejlődését vizsgálja országosan 3 és 7 év közti gyermekek mintája alapján. Az iskolaelőkészítőnek a kisgyermekek fejlődésére gyakorolt hatásán kívül a

projekt a hatékony gyakorlat jellemzőit is igyekszik feltérképezni. Legfontosabb megállapításai a következők:

- Az iskolaelőkészítő – összehasonlítva azzal, ha nem áll rendelkezésre ilyen jellegű oktatás – jobban elősegíti a gyermek fejlődését. Fontos tényező az oktatásban eltöltött idő, mivel a korai kezdés jobb intellektuális és társas fejlődést eredményez. A teljes ellátásból nem származott több előnye a gyermekeknek a részidős ellátáshoz viszonyítva. A hátrányos helyzetű gyermekeknél kiváltképp nagy előnyt jelent a jó minőségű iskolaelőkészítő, különösen akkor, ha különböző szociális háttérrel rendelkező gyermekeket ellátó központokban részesülnek az oktatásban.
- A programok minősége és a gyermek intellektuális/kognitív és társas/ magatartásbeli fejlődése között közvetlen kapcsolatban áll fenn. A magasabb végzettségű munkatársakat alkalmazó intézmények –, különösen, ha magas a szakképzettek aránya – jobb minőségű ellátást nyújtanak és a gyermekek is látványosabban fejlődnek. A hatékony pedagógia részét képezi, hogy hangsúlyt helyeznek a társas fejlődésre, a hagyományosan a tanítással társított interakcióra, az ún. instruktív tanítási környezet kialakítására és a gyermekek tanulását elősegítő „közös gondolkodásra” is..
- Az iskolaelőkészítő jellege fontos. A gyermekek látványosabban fejlődtek, ha teljesen integrált központokban és gyermekintézményekben kapják az ellátást.
- Az otthoni tanulás fontossága. Fontos szerepet játszik a gyermekek intellektuális és társas fejlődésében az, hogy milyen környezetben folyik a tanulás otthon (a szülők aktívan részt vesznek-e a gyermekek tevékenységében). Bár a szülő szociális háttere és képzettsége összefügg a gyermek teljesítményével, az otthoni környezet tanulásra ösztönző jellege fontosabbnak bizonyult, mint a társadalmi hovatartozás. A szülők tettei fontosabbak a társadalomban elfoglalt helyüknél.

Összefoglalás

Komoly szociális, gazdasági és nevelési érvek szólnak a koragyermekkori intézmények létrehozása és fenntartása mellett. Ide sorolhatók a vezető közgazdászok és intézetek által végzett kutatások (ESO/Svéd Pénzügyminisztérium jelentése, 1999; Sen, 1999; Urrutia, 1999; Van der Gaag, 2002; Vandell és Wolfe, 2000; Verry, 2000; Heckman és Carneiro, 2002, NEPI, 2004, stb.). A koragyermekkori szolgáltatások létrehozásával nagy számban teremthetők új munkahelyek, növekednek az adóbevételek és jelentős megtakarítások érhetők el a későbbi nevelési és szociális ráfordításokból, ha a gyermekek – különösen a veszélyeztetett környezetből érkezők – életük során idejében megfelelő fejlesztési lehetőségekhez jutnak, szakszerű oktatási programokban vehetnek részt általános és középiskolai tanulmányaik alatt. Nemrég az OECD (2005) összefüggéseket mutatott ki a korai oktatásban eltöltött idő és a későbbi tanulmányi eredmények közt.

Ugyanakkor a koragyermekkori ellátások minősége kulcsfontosságú kérdés (lásd például Sylva et al., 2003, Vandell, 2004). A következő rövid összefoglaló, melyet az Egyesült Államok Országos Kutató Tanácsa és az Orvostani Intézet készített „A neuro-noktól a lakókörnyezetig” címmel (Shonkoff and Phillips, 2000), a gyermekgondozás minőségének hatásait értékeli, és főbb tényezőit vizsgálja.

Értékelésük egy sor, nemrégiben megjelent tanulmány kritikus áttekintésén alapul:

„... A fejlődéstudomány egyik legfontosabb eredménye, hogy sikerült pozitív kapcsolatot kimutatnia a gyermekgondozás minősége és a gyermekek fejlődésének bármely összetevője között. Míg az alacsony színvonalú gyermekgondozás gyengébb fejlődési eredményekhez vezet, a magas színvonalú gondozás olyan eredményekkel párosul, melyet minden szülő kíván a gyermekének: a felnőttekkel való együttműködés, a kortársakkal való pozitív kapcsolat kezdeményezése és megtartása, korán megszerzett matematikai és olvasási kompetenciák. A koragyermekkorai ellátásban dolgozók kiegyensúlyozottsága különösen fontos a kisgyermekek szociális fejlődése szempontjából, a kettő közti összefüggés a kisgyermekek és a kiegyensúlyozott gondozók közt kialakuló kötődésnek tudható be. A kognitív és nyelvi fejlődés szempontjából a gondozók által teremtett verbális környezet tűnik kulcsfontosságú tényezőnek (313-314 o.).”

A koragyermekkorai ellátást érintő beruházások elmaradásának következményeit ugyancsak fel tudjuk mérni. Nagymértékű állami befektetés és részvétel hiányában a szolgáltatások kínálata elégtelen azok számára, akiknek erre a legnagyobb szükségük lenne, a speciális ellátást igénylő és tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek száma ennek következtében növekszik; a következmény a szegényebb családok esélyegyenlőségének hiánya, valamint egy összességében szegényes kínálat.

Ugyanakkor nem lehet elvárni a koragyermekkorai szolgáltatásoktól – még a legjobbaktól sem – azt, hogy garantálja a személyes sikert vagy a társadalmi egyenlőséget. A kisgyermekkor fontos szakasza életünknek, de még egy kiváló minőségű korai oktatás sem ellensúlyoz egy rossz minőségű általános iskolai oktatást, egy diszfunkcionális családi környezetet, egy kiegyensúlyozatlan közösségi háttérrel, egy szociális természetű vagy munkavállalásnál felmerülő előítéletes látásmódot. Összefoglalva, a koragyermekkorai nevelés és gondozás társadalmi szemszögből vizsgálva kicsi, de fontos része a komplex, egymással szorosan összefüggő rendszereknek, melyek az egyének, gazdaságok és társadalmak életének alakulását irányítják.

Jegyzet

1. A legtöbb emberi vállalkozásról, így a kutatásról is elmondható, hogy időről időre létrehozza a maga ortodox módszereit. Az oktatással foglalkozó jelenlegi kutatások egy, az orvostudománytól kölcsönzött módszert, a véletlen mintavételen alapuló vizsgálatot alkalmaznak.

Hivatkozások

- Andersson, B.-E. (1992), “Effects of Day care on the Cognitive and Socio-emotional Competence of Thirteen-Year-Old Swedish School Children”, in Child Development, Vol. 63, pp. 20-36.
- Baker, M., J. Gruber and K. Milligan (2005), “Universal Child care, Maternal Labor Supply, and Family Well-being”, National Bureau of Economic Research Working Paper 11832, Cambridge, Massachusetts (www.nber.org/papers/w11832).
- Barnett, W.S. (1996), Lives in the Balance: Age-27 Benefit-cost Analysis of the High/Scope Perry Preschool Program, Monograph of the High/Scope Educational Research Foundation, 11, High/Scope Press, Ypsilanti, MI.
- Belfield, C., M. Nores, W.S. Barnett and L. Schweinhart (2005), Updating the Benefit-cost Analysis of the High/Scope Perry Pre-school Programme through Age 40, Educational Evaluation and Policy Analysis, Vol. 27(3), pp. 245-262.
- Berrueta-Clement et al. (1984), Changed Lives: the Effects of the Perry Pre-school Programme on Youths through Age 19, High/Scope Educational Research Foundation, Ypsilanti, MI.

- Borman, G.D. and G. Hewes (2002), "The Long-term Effects and Cost-effectiveness of Success for All", Educational Evaluation and Policy Analysis, Vol. 24, pp. 243-266.
- Cleveland, G. (2006), Personal communication, May.
- Cleveland, G. and M. Krashinsky (1998), The Benefits and Costs of Good Child Care: the Economic Rationale for Public Investment in Young Children, University of Toronto Centre for Urban and Community Studies, Child care Resource and Research Unit, Toronto.
- Cleveland, G. and M. Krashinsky (2003), Financing ECEC Services in OECD Countries, OECD, Paris, www.oecd.org/document/3/0,2340,en_2649_201185_27000067_1_1_1_1,00.html.
- ESO (1999), Day care and Incentives – A Summary, Swedish Finance Department, Stockholm.
- van der Gaag, J. (2002), From Child Development to Human Development, University of Amsterdam, Faculty of Economics and Econometrics, Amsterdam.
- Heckman, J. and P. Carneiro (2002), "Human Capital Policy", NBER Working Papers 9495, National Bureau of Economic Research, Inc., Cambridge, MA.
- Jarousse, J.P., A. Mingat et M. Richard (1992), "La scolarisation maternelle à deux ans : effets pédagogiques et sociaux", Education et Formation, ministère de l'Éducation nationale et de la Culture, Paris, April-June.
- Karoly, L.A. and J.H. Bigelow (2005), The Economics of Investing in Universal Pre-school Education in California, RAND Corp, Santa Monica.
- Karoly, L.A., R.M. Kilburn and J.S. Cannon (2006), Early Childhood Interventions: Proven Results, Future Promise, RAND Corp, Santa Monica.
- Lefebvre, P. and P. Merrigan (2005), Low-fee (\$5/day/child) Regulated Child Care Policy and the Labor Supply of Mothers with Young Children: A Natural Experiment from Canada, Centre Interuniversitaire sur le Risque, les Politiques Économiques et l'Emploi (CIRPÉE Working Paper 05-08).
- Leseman, P. (2002), Early Childhood Education and Care for Children from Low-income or Minority Backgrounds, OECD, Paris, www.oecd.org/document/3/0,2340,en_2649_201185_27000067_1_1_1_1,00.html.
- Lynch, R.G. (2004), Exceptional Returns: Economic, Fiscal and Social Benefits of Investment in Early Childhood Development, EPI, Washington DC.
- Masse, L.N. and S. Barnett (2002), A Benefit Cost Analysis of the Abecedarian Early Childhood Intervention, NIEER, NJ.
- Müller Kucera, K. and T. Bauer (2001), Costs and Benefits of Child care Services in Switzerland – Empirical Findings from Zurich.
- National Economic Development and Law Centre (NEDLC) (2001), The Economic Impact of the Child Care Industry in California, Oakland, CA.
- NICHD, Early Child Care Research Network (2005) (ed.), Child Care and Child Development: Results from the NICHD Study of Early Child Care and Youth Development, The Guildford Press, New York, NY.
- NICHD, Early Child Care Research Network and G.J. Duncan (2003), "Modeling the Impacts of Child Care Quality on Children's Pre-school Cognitive Development", Child Development, Vol. 74(5), pp. 1454-1475.
- OECD (2005), Education at a Glance: OECD Indicators, OECD, Paris.
- Peisner-Feinberg, E.S., M.R. Burchinal, R.M. Clifford, M.L. Culkin, C. Howes, S.L. Kagan, and N. Yazejian (2001), "The Relation of Pre-school Child care Quality to Children's Cognitive and Social Developmental Trajectories through Second Grade", Child Development, Vol. 72:5, pp. 1534-1553.
- Penn, H. et al. (2006), "What is Known about the Long-term Economic Impact of Centre-based Early Childhood Interventions?", EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London, London.
- PricewaterhouseCooper (2004), Universal Pre-School Child care Provision: Towards a Cost-benefit Analysis for the United Kingdom, PWC, London.
- Reynolds, A.J., J.A. Temple, D.L. Robertson and E.A. Mann (2002), "Age 21 Cost-benefit Analysis of the Title I Chicago Child-Parent Centres", Educational Evaluation and policy Analysis, Vol. 24(4), pp. 267-303.

- Schweinhart, L.J., H.V. Barnes and D.P. Weikart (1993), *Significant Benefits: The High/Scope Perry Preschool Study through Age 27*, monographs of the High/Scope Educational Research Foundation, 10, High/Scope Press, Ypsilanti.
- Schweinhart, L.J., J. Montie, Z. Xiang, W.S. Barnett, C.R. Belfield and M. Nores (2005), *Lifetime Effects: The High/Scope Perry Pre-school Study through Age 40*, High/Scope Educational Research Foundation, Ypsilanti, MI.
- Sen, A. (1999), *Investing in Early Childhood: its Role in Development*, Inter-American Development Bank, Washington.
- Shonkoff, J. and D. Phillips (2000) (eds.), *From Neurons to Neighbourhoods: The Science of Early Childhood Development*, National Academy Press, Washington DC.
- Sylva, K., E. Melhuish, P. Sammons, I. Siraj-Blatchford, B. Taggart and K. Elliot (2003), *The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project: Findings from the Pre-School Period*, Institute of Education, University of London and Sure Start, London.
- Urrutia, M. (1999), *The Impact of Early Childhood Intervention Programmes on Economic Growth and Equity*, Inter-American Development Bank, Washington.
- Vandell, D.L. (2004), "Early Child Care: The Known and the Unknown", *Merrill Palmer Quarterly Journal of Developmental Psychology*, Vol. 50:3, pp. 387-414.
- Vandell, D.L. and B. Wolfe (2000), *Child Care Quality: Does it Matter and Does it Need to be Improved?*, United States Department of Health and Human Services, Washington DC.
- Verry, D. (2000), "Some Economic Aspects of Early Childhood Education and Care", *International Journal of Educational Research*, Vol. 33, No. 1, pp. 95-122.

“E” MELLÉKLET

Országprofilok *A résztvevő országok koragyermekkori ellátási rendszerének áttekintése*

Bevezetés

Ezen melléklet célja, hogy rövid, összehasonlító jellegű leírást adjon a koragyermekkori nevelésről és gondozásról azokban az országokban, amelyek részt vettek a jelentés elkészítésében. Amennyire lehetséges volt, minden ország esetében egységes profil bemutatására törekedtünk, miközben a következő jellemzőket vizsgáltuk:

- *Hatáskörök*, illetve a felelős minisztériumok.
- *A környezet vizsgálata*, különösen a nők foglalkoztatási aránya (teljes munkaidőben és részmunkaidőben foglalkoztatottak, illetve a 6 évnél fiatalabb gyermeket nevelő nők munkavállalási aránya), és a szülőket megillető szabadság szabályozása.
- *Hozzáférés és ellátás*: Ez a rész a működési jellemzőkről ad információkat, ilyen az ellátottak aránya a különböző korcsoportokban, illetve a különböző kategóriákba sorolható, pl. sajátos nevelési igényű, alacsony jövedelmű családból származó és az adott nyelvet nem anyanyelvként beszélő gyermek aránya.
- *Minőség*: A legtöbb országprofilban a minőséggel foglalkozó rész tartalmazza a leglényegesebb információkat. A minőségi jellemzők a következőket foglalják magukba: engedélyezés és szabályozás, finanszírozás, elvárások a munkatársak és a képzettség terén, munkakörülmények, a gyermekek és a munkatársak aránya, tanterv és pedagógiai program, monitoring, értékelés és kutatás, végül pedig a szülők és a közösség bevonása a programokba.
- *Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei*, ahogy azok megjelennek a különböző országtanulmányokban.
- *Fejlesztések* a második körben szereplő országokban, az OECD felülvizsgáló csoportjainak tapasztalatai alapján, illetve a minden országról az adott kormány által a közelmúltban szolgáltatott adatok alapján.

Reméljük, hogy a profil elkészítése során alkalmazott leírások alapján az olvasók megismerhetik az országok jellegzetes vonásait, és ha a kötet többi fejezetével együtt olvassák ezt a részt, képet kapnak a koragyermekkori nevelés és gondozás helyzetéről az egyes országokban. Minden profil elején egy rövid összefoglalást találunk, amely gyors áttekintést nyújt a koragyermekkori nevelés és gondozás legfontosabb indikátorairól az adott országban.

A profilok összeállításakor a legfontosabb információ források a következők voltak: a koragyermekkori nevelés és gondozással kapcsolatos irányelvekkel és szervezetekkel foglalkozó háttér tanulmányok, amelyek elkészítését minden ország vállalta az OECD jelentések előkészítéseként; az OECD-nek az országokat felkereső szakértői csoportjai által készített országtanulmányok; a 2004-ben az OECD Oktatási Részlege által készített koragyermekkori nevelésre és gondozásra vonatkozó Országfelmérés; az OECD munkaerő-statisztikákat tartalmazó adatbázisa, az EUROSTAT termékenységi rátákat mutató mérőszámai (www.europa.eu.int); az OECD különböző évkönyvei, mint a *Society at a Glance* (Társadalmi áttekintés), az *Education at a Glance* (Oktatási áttekintés), az *Employment Outlook* (Foglalkoztatási kitekintés); illetve az UNICEF Child Poverty in Rich Countries (Gyermekszegénység a gazdag országokban) című jelentése 2005-ből (Innocenti Centre, Firenze). Ezek a források könnyen elérhetők a megfelelő honlapokon. A szakkifejezésekről az „A” mellékletben találnak áttekintést, míg a 4. fejezet bemutatja a koragyermekkori nevelés legfontosabb formáit a vizsgált országokban (ld. elsősorban a 4.1. táblázat).

A kiemelt fejezetcímek

Hatáskörök

A profilok első, a felügyeletet ellátó szervezetekkel foglalkozó alfejezete azokról a minisztériumokról közöl információkat, amelyek a koragyermekkori nevelés ügyéért felelősek, illetve arról, hogy megfigyelhető-e a felelősség decentralizálása. A felelős minisztériumok bemutatásán túl a hatáskörökkel foglalkozó alfejezet azt is vizsgálja, hogy vajon léteznek-e a 0-6 éves gyermekekre egységesen vonatkozó irányelvek, vagy a gondozás és nevelés közötti hagyományos felosztás jelenik meg a közigazgatási struktúrában. A kérdés azért fontos, mert a koordináció és az egységes felügyelet irányába tett lépések többnyire azt is jelentik, hogy az adott ország egy koherensebb és szigorúbb megközelítést kíván alkalmazni a koragyermekkori nevelést érintő kérdésekben. A 0-3 és 3-6 éves gyermekek számára biztosított szolgáltatások integrációja egy minisztérium vagy ügynökség felügyelete alatt többnyire együtt jár azzal, hogy világosabb irányelvek érvényesülnek a koragyermekkori nevelés területén, illetve hatékonyabban finanszírozzák és menedzselik a rendszert.

Környezet

Kiválasztottunk néhány olyan, az összefüggéseket jelző indikátort, amelyek hatással vannak a koragyermekkori szolgáltatások szerkezetére. Az *ország lakossága*, a *termékenységi ráta* és a *6 évnél fiatalabb gyermekek száma* alapján az olvasók képet kaphatnak arról a nyomásról, amellyel bizonyos kormányzatok szembe kell nézniük például Mexikóban, miközben minél több embernek hozzáférést igyekeznek biztosítani a szolgáltatásokhoz. Az adott ország gazdasági helyzete is fontos, ezzel kapcsolatban az *egy főre jutó GDP-t* választottuk indikátorként. A *tankötelezettség kezdetét* szintén figyelembe kell vennünk, amikor a kisgyermekek számára tervezünk szolgáltatásokat, ugyanúgy, mint a *szociális ráfordítások szintjét* és a *gyermekszegénység arányát*. Ha a gyermekszegénység aránya egy bizonyos szint fölé emelkedik, az nemcsak a demokratikus társadalmi működés kudarca, de semmissé teszi a koragyermekkori és a formális oktatási rendszer területén kifejtett erőfeszítéseket is. A koragyermekkori nevelési és gondozási irányelvek

sikerének további fontos indikátora ezen irányelveknek a nők egyenjogúságára, és általában a nemek közötti egyenlőségre gyakorolt hatása (vagy annak hiánya).

A nők részvétele a munkaerőpiacon: habár a részmunkaidős állások aránya a nők esetében még ma is jóval magasabb, mint a férfiak esetében, a nők munkaerőpiaci jelenlétének aránya figyelemre méltó fejlődést mutatott az elmúlt évtizedben, a skála a mexikói 42,8%-tól (formális foglalkoztatás) a svédországi 76,6%-ig terjed. A nők munkába állása fontos hatást gyakorolt a családok költségvetésére, és hozzájárul a családok illetve a kisgyermek jélétéhez. Ugyanakkor a társadalmaknak időre van szüksége, hogy felismerjék, a *munkához jutás* esélyének egyenlőségét és a *munkahelyi* egyenlőséget is meg kell valósítani: a nők még mindig háromszor akkora eséllyel dolgoznak részmunkaidőben, mint a férfiak, és általában ők hoznak meg minden áldozatot a karrierjük, a fizetésük és a nyugdíjuk kapcsán, hogy felneveljék a gyermekeiket. A nők egyenlő fizetéshez való jogának kikényszerítése, a koragyermekkorai szolgáltatások biztosítása és a fizetett gyermekgondozási szabadság szükségességének felismerése csak néhány azon intézkedések közül, amelyeket az országok már meghoztak a problémák orvoslása érdekében.

A szülési és gyermekgondozási szabadság biztosítása: bár felvet bizonyos problémákat, a szülési és gyermekgondozási szabadság jól átgondolt biztosítása javítja a gyermek számára nyújtott gondoskodás minőségét a baba kritikus első életévében. Enélkül az anyáknak informális, szabályozatlan megállapodásokat kell felvállalniuk, vagy el kell hagyniuk a munkaerőpiacot, különösen azokban az országokban, ahol a 0-3 évesek számára biztosított koragyermekkorai nevelés intézményrendszere nem elég fejlett. Ezzel szemben azokban az országokban, ahol megfelelő módon finanszírozzák a gyermekgondozási szabadságot, úgy tűnik, a szülőknek több választási lehetősége van, csökken a szabályozatlan gyermekgondozás tere, és – legalábbis néhány országban – sikerült elérni a nők nagyobb arányú jelenlétét a munkaerőpiacon. Felmerül itt a hatékony gyermekgondozási szabadságra vonatkozó elvek megvalósításának kérdése is – ezt a kérdéskört a főszövegben részletesen megvizsgáljuk.

Hozzáférés és ellátás

A profilok bemutatásánál, a hozzáféréssel és az ellátás biztosításával foglalkozó részben található egy leírás *a koragyermekkorai nevelési szolgáltatások struktúrájáról és jellemzőiről*. A szolgáltatások felügyeletének szabályozása összefügg azzal, hogy miként biztosítják a koragyermekkorai nevelési szolgáltatásokat az egyes országokban. Ahol például más hatóság felügyeli a „gyermekgondozást” és a „korai nevelést”, ott a szervezeti és fogalmi megkülönböztetés gyökereit nagyon mélyen kell keresnünk. A piaci alapon működő rendszereknél, ahol nagy a profitorientált magántulajdonú csoportok szerepe, állandó kihívást jelent a hozzáférés lehetőségének különbözősége, a különbség a minőség terén, illetve az eltérés a fizetésekben és a szakmai képzettségben. Ha a szektorban a kormányzat részéről hiányzik a szigorú irányítás, a családok jelentős eltéréseket tapasztalhatnak országtól, lakóhelytől és jövedelemtől függően a hozzáférés és a minőség területén. A különbség valószínűleg még szembeötlőbb az olyan hatalmas, föderális berendezkedésű államokban, mint például Kanada, ahol rendkívül nagyok lehetnek a különbségek a hozzáférés lehetőségében az egyes tartományok/területek között. A legtöbb országban egyre nagyobb figyelmet szentelnek az egyes koragyermekkorai nevelési szolgáltatások integrációjának, hogy koherensebb gondozási, nevelési, egészségügyi és jóléti szolgáltatásokat hozzanak létre (horizontális dimenzió), illetve jobban összehangolják a központi és a decentralizált szinteket, a magánjellegű és önkéntes szolgáltatá-

sokat (vertikális szint). Az, hogy milyen szintű koherencia jön létre, gyakran előre jelzi a minőséget, illetve kifejezi a kormányzat érdeklődését (vagy az érdeklődés hiányát) e szektor iránt.

Az ellátásban részesülők aránya: ezen alfejezetben az ellátásban részesülők arányát adjuk meg a különböző korcsoportba tartozó kisgyermekek körében. Az olvasók észrevehetik, hogy néhány országban átfogó adatok állnak rendelkezésre a különböző korcsoportokból, más országokban viszont csak a 3-6 éves korcsoportról vannak adatok, és bizonytalanság tapasztalható a 0-3 évesek részvétele kapcsán. Ennek egyik oka, hogy néhány országban az engedély nélküli, többnyire családi napköziben biztosított szolgáltatásoknak még mindig domináns szerepe van a gyermekgondozásban. Az iparosodott országokban a szolgáltatásokat igénybe vevők tekintetében a következő mintázat figyelhető meg: a 0-3 éves korosztály 10-31%-a veszi igénybe ezeket az (engedéllyel rendelkező) szolgáltatásokat, ezt követően néha már a negyedik évben több mint 80%-ra emelkedik az igénybe vevők aránya az egész napos ellátást nyújtó intézményekben (ld. a 4. fejezetet). Sok tényező befolyásolhatja az igényeket, mint például a társadalom hozzáállása a gyermekneveléshez, az olyan magas színvonalú szolgáltatások megléte vagy hiánya, amelyeket szülők valóban működés közben is láthatnak, a szolgáltatások megfizethetősége, illetve a kisgyermekes anyukák megjelenési aránya a munkaerőpiacon.

Az országokat néha az alapján ítélik meg, hogy a gyermekek számára milyen mértékben elérhetők a koragyermekkori nevelési szolgáltatások, illetve hogy meddig jutottak a mindenkire kiterjedő szolgáltatások megvalósításában. Kutatások szerint a hatékony koragyermekkori nevelési programok pozitív hatással vannak a gyermekek fejlődésére és tanulására, így elmondhatjuk, hogy ezek a jelzőszámok rendkívül fontosak. Ugyanakkor az az információ, hogy az egyes korcsoportokon belül a gyermekek hány százaléka számára biztosítottak az egész napos vagy részdíós szolgáltatások, nem mond semmit arról, hogy az ország milyen szintről indult, vagy hogy mekkora az igény az ilyen szolgáltatásokra. Ráadásul a lefedettség arányból nem derül ki számunkra, hogy a szolgáltatások színvonala megfelelő-e vagy sem.

A hozzáférés aránya az eltérő nevelési igényű gyermekek számára: Fontos eleme az országok teljesítményének a hozzáférés területén, hogy megfelelő szolgáltatásokat biztosítanak-e a sajátos nevelési vagy tanulási igényű gyermekek számára. Fontos kritérium az ilyen gyermekek számára kínált szolgáltatások esetében a *megfelelő hozzáférés* és a *szociális igazságosság*. Az országprofilokban a hozzáféréssel kapcsolatos adatok a nemzeti háttér tanulmányokból, az OECD aktualizált felméréséből (2004), további szakirodalmi kutatásokból, illetve a gyermekszegénység esetében az UNICEF *Child Poverty in Rich Nations (Gyermekszegénység a gazdag országokban)* című jelentésből (UNICEF, 2005) származnak. A legtöbb országban célzott programokon keresztül fordítanak különös figyelmet az alacsony jövedelmű és bevándorló családokból származó gyermekekre, akiknél a legnagyobb az iskolai kudarc esélye. Ráadásul, ahogy azt profilokban a gyermekszegénységre vonatkozó adatok mutatják, néhány ország sikeres a hátrányok kiküszöbölésében (adók, transzferek és a szociálpolitika segítségével), és képes egy mindenkire kiterjedő rendszert létrehozni, ahol létezik a társadalmi kohézió, és a hátrányos helyzetű gyermekek megtalálják a nekik szükséges szolgáltatásokat.

Minőség

Az országprofilokban az indikátorok széles skáláját alkalmaztuk, hogy az olvasóknak be tudjuk mutatni a vizsgált országokban nyújtott szolgáltatások *minőségértékelésének* módjait. A minőségi jellemzők kapcsán a következő indikátorokat találtuk:

- *Engedélyezési és szabályozási rendszer:* Sok országban az engedélyezés és szabályozás a kormányok által alkalmazható eszköz, amelynek célja az elfogadható színvonal fenntartása az ellátásban. Ha az előírások batározhatók, akkor a jogszabályok garantálni tudják, hogy a szolgáltatásokat nyújtók biztosítsák az elvárható szervezeti színvonalat az általuk gondozott gyermekek számára.
- *A koragyermekkori nevelés finanszírozása:* Néhány esetben ezt az alfejezetet külön kezeltük, ott, ahol az adott ország helyzete összetett vagy fontos átalakítások történtek a finanszírozásban, mint pl. Hollandia esetében. Ebben az alfejezetben többnyire néhány egyszerű indikátort alkalmaztunk: ilyen például a koragyermekkori szolgáltatások egy gyermekre jutó költsége, vagy a kormányzat által a koragyermekkori nevelési szolgáltatásokra fordított összeg a GDP arányában. Ezek nélkülözhetetlen indikátorok. Fejlett társadalmakban az ország gyermek népessége számára a megfelelő minőségű koragyermekkori nevelési szolgáltatások biztosítása nem lehetséges az állam számottevő anyagi támogatása nélkül. Mivel az UNESCO-OECD-EUROSTAT (UOE) adatbázisokban a koragyermekkori nevelés finanszírozását bemutató adatok nem bizonyultak elégségesnek, ahol lehetőségünk volt, kiegészítő finanszírozási adatokat is összegyűjtöttünk az egyes országokból (az ezzel a kérdéssel foglalkozó vitát lásd az 5. fejezetben).
- *A munkatársak és a képzettség* az egyik legfontosabb kérdéskör az egész jelentésben, a 7. fejezet átfogó módon foglalkozik ezzel a témával. Jelentős különbségeket találhatunk az egyes országok között a munkatársak toborzása és képzése tekintetében. A skála egyik végén az az ország áll, ahol az alkalmazottak 98%-a rendelkezik teljes körű képzettséggel, míg máshol a gyermekekkel kapcsolatba kerülő munkatársaknak alig harmada rendelkezik elismert koragyermekkori gondozói képzettséggel. Mégis, a motivált, szakértő munkatársak jelenti az egész rendszer minőségének kulcsát. A korai szocializáció és a gyermekek otthonon kívüli tanulásának ösztönzése összetett feladat, ideális esetben ezt jól képzett, szakértő munkatársak végzi. Az az elképzelés, miszerint a koragyermekkori nevelés az élethosszig tartó tanulás első fázisa, magába foglalja azt az elvárást is, hogy a koragyermekkori intézményekben dolgozóknak nevelőknek és oktatóknak is kell lenniük. Ahogy a gyermekek közelednek az iskolás kor felé, a szakembereknek képeseknek kell lenniük, hogy biztosítsák a gyermekek számára a zökkenőmentes átmenetet az iskola alsóbb osztályaiba, miközben az adott korosztály számára megfelelő módszereket kell alkalmazniuk. Ezen alfejezetekben a legfontosabb információs források az egyes országokról szóló háttér tanulmányok voltak.
- A szolgáltatásokban dolgozó munkatársak *munkakörülményei* meghatározó tényezők a minőségnek. A jól fizetett és motivált munkatársakat meg lehet tartani, és ez folyamatos, illetve egyre gyarapodó szakmai tapasztalatot is jelent a gondozott gyermekek számára. Ezzel szemben a munkatársak gyakori cserélődése, a csapatmunka alacsony szintje és a gyerekek visszahúzódó magatartása volt megfigyelhető azokban

az intézményekben, ahol a munkatársak hangulata rossz volt. A jutalmazás, a hetente ledolgozott órák száma és az elérhető szakmai továbbfejlődési lehetőségek jelentették a munkakörülmények elemzésének legfontosabb elemeit.

- *A gyermekek és a munkatársak aránya:* számos kutatás és vita tárgya volt ez a minőségi indikátor. Az általánosan elfogadott vélemény szerint az alacsony gyermekek-munkatársak arány és a sikeres koragyermekkori programok között van kapcsolat. A 3-6 éves gyermekek számára kidolgozott korai nevelési programokban a gyermek/felnőtt arányszám 5,7-től (Svédország) a jellemzően 25:1 arányig terjed (Írország). Az Egyesült Államokban egyre több az államban elvárás ma már, hogy legfeljebb 10 gyermek jusson egy felnőttre (aki gyakran szakképzett tanár) minden államilag működtetett iskola előtti programban.
- *Tanterv és pedagógiai program:* Az OECD tagországokban egyre inkább jellemző, hogy létezik tanterv vagy tantervi minta a koragyermekkori intézményekben, vagy legalábbis a 3-6 éves gyermekeknek szóló korai nevelési programokban. A tanterv segít fontossági sorrendet kialakítani a tartalmi területek között, és közös elérendő célokat meghatározni az oktatók és a intézmények számára. A koragyermekkori tantervek lehetnek általános keretek, vagy meghatározhatnak mintákat és elérendő eredményeket a nyelv, a matematikai készségek, tudományos fogalmak stb. területén. Sok tantervben a szociális-érzelmi fejlődésre, az egészségre, testnevelésre, az egészséges étrendre, a természettel kialakított kapcsolatra és más további elemekre helyezik a hangsúlyt. Ma is tart a vita arról, hogy a tanterveknek tanulási tartalmakat is meg kell-e határozni, vagy maradjon inkább egyfajta nyitott keret, ami lehetőséget ad a gyermek autonómiájának és érdeklődésének fejlesztésére. Ami igazán fontosnak tűnik, az egyrészt az, hogy a kisgyermekek természetes tanulási stratégiáit tiszteletben tartsák, másrészt viszont a strukturált tanulás egyes elemeit és világos pedagógiai célokat is meg kell határozni illetve alkalmazni is kell azokat. A vita részletesebb kifejtése a 6. fejezetben található. Ahol elérhetők voltak, felhasználtuk a szolgáltatásokban alkalmazott pedagógiai koncepciókat is: megvizsgáltuk például, hogy holisztikus megközelítésűek-e, és a kisgyermekek gondozását, nevelését és oktatását integrált módon képzelik-e el.
- *Monitoring, értékelés és kutatás:* Ez az indikátor az adatgyűjtés és a koragyermekkori nevelés felülről érkező (kormányzati, önkormányzati) monitoringjának minőségét hangsúlyozza. A koragyermekkori nevelés kutatási kérdéseivel részletesebben a 8. és 9. fejezet foglalkozik.
- *A szülők és a közösség bevonása:* A szülők fontos szerepet játszanak annak biztosításában, hogy a szolgáltatások fogékonyak legyenek a gyermekek érdeklődésére és igényeire. Nélkülözhetetlen a szerepük van a gyermekek tanulásában és a nyelv elsajátításában, mint azt EPPE^{viii} kutatások is kimutatták (DfES, 2004). Egyre szélesebb körben ismerik fel, hogy az intézményeknek a szülőket is be kell vonniuk. Hasonlóképpen a helyi közösség bevonása is gazdagíthatja a koragyermekkori programokat és a gyermekek elképzeléseit arról, hogyan működik a társadalom. Más

^{viii} Effective Provision of Pre-School Education, Hatékony iskola-előtti tanítás – A szerkesztő.

esetekben, különösen a hátrányos helyzetű környékeken átfogó szolgáltatási megközelítésre lehet szükség a koragyermekkori oktatásban és gondozásban. Az átfogó jellegű koragyermekkori szolgáltatások jellemzően más közösségi szolgáltatásokkal együttműködve dolgoznak, ezáltal további támogatást nyújthatnak a kisgyermeknek és családjuknak. Például az intézmény, ha szükségesnek látja, indíthat tanfolyamokat és tanácsadást a gyermeknevelés témakörében (különösen annak kapcsán, hogy miként segíthető a gyermekek fejlődése), munkavállalási tréningeket és szabadidős tevékenységeket szervezhet

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

Az OECD szakpolitikai észrevételei azokkal a különféle elvekkel, a szolgáltatások biztosításával és szervezeti kérdésekkel kapcsolatos kihívásokkal foglalkoznak, amelyeket a szervezet az országok vizsgálata során határozott meg. A témakörök országról-országra változnak, és tükrözik azokat a változatos és számos területet átfogó problémákat, amelyekkel a koragyermekkori nevelés rendszereknek a különböző országokban szembe kell nézniük. Az országprofilok formájából adódóan a kérdéseket csak nagyon tömören tudjuk bemutatni, de az országtanulmányokban teljesebb és pontosabb elemzések találhatók.

Fejlesztések

A *fejlesztésekkel* foglalkozó fejezet a vizsgált országokban az elmúlt öt évben megvalósult előrelépéseket írja le, kezdve a szolgáltatások jelentősen eltérő kiindulási helyzetének és színvonalának bemutatásával. A bemutatott tények alapján egyértelmű, hogy az országok komoly erőfeszítéseket tettek, hogy kiterjesszék és fejlesszék a koragyermekkori nevelés területén működő szolgáltatásokat. A 2001 óta történt fejlesztések bizonyítják, hogy a legtöbb országban folyamatos a koragyermekkori nevelésre folyamatosan odafigyelnek a törvényhozók. Néhány ország nagy horderejű reformokat jelentett be és valósított meg. A koragyermekkori nevelésnek a gyermekek jólétére, és az oktatás eredményeire gyakorolt fontos hatását vizsgáló legújabb kutatási eredményekre alapozva még azok az országok is átgondolták a célkitűzéseiket ezen a területen, ahol évtizedek óta működik a szolgáltatások kiterjedt hálózata. Meg kell jegyezni, hogy a leírt fejlesztések nagyságrendjét és hitelességét az adott ország hatóságai által biztosított információk alapján mutatjuk be. Ezeket a hatóságokat a Titkárság kérte fel a 2004-es vizsgálatban való részvételre, illetve arra, hogy véleményezzék az elkészült előzetes országprofilokat 2005-ben.

Ausztrália

Lakosság: 20 millió. **Termékenységi ráta:** 1.7. **Egy főre jutó GDP:** 28 100 amerikai dollár. **6 év alatti gyermekek száma:** 1,5 millió (Az Ausztrál Statisztikai Hivatal - ABS) becslése, 2003 június).

A nők részvétele a munkaerő-piacon: 2005 októberében a 15-64 éves nők 68,5%-a vállalt munkát, közülük 43,3% dolgozott részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 13,3%)

Az öt évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők részvétele a munkaerő-piacon: 16,2%-uk dolgozott teljes munkaidőben, 35,5%-uk részmunkaidőben. (Ausztrál kormány, 2005. december). (A hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők esetében nincs elérhető adat.)

A szülési és gyermekgondozási szabadság biztosítása: Ausztráliában a törvények 52 hetes gyermekgondozási szabadságot biztosítanak a gyermek megszületésétől kezdődően, ám ez fizetés nélküli szabadság, kivéve ha a munkáltató vállalja a bér, vagy más támogatás kifizetését. Az alkalmazottak 30,6%-a számára biztosított szülési/gyermekegondozási szabadság a főállású munkahelyén (a férfiak 26%-ának, a nők 36%-ának) (ABS 6310.0). A gyermek megszületésekor a nők által igénybe vett szabadság az esetek 38,8%-ában volt fizetés nélküli, és az esetek 32,2%-ában fizette a szabadságot a munkaadó. A férfiak 5,9%-a vett ki fizetés nélküli gyermekgondozási szabadságot, 18,7%-uk pedig fizetett szabadságot (ABS 6254.0). A kivett szabadságok időtartamáról nem állnak rendelkezésre országos szintű adatok. A gyermekgondozási szabadság törvényi biztosítása mellett az ausztrál kormány anyasági támogatást is biztosít – ez egy 4 000 ausztrál dolláros egyösszegű kifizetés, amit 2006. július 1. óta kapnak az érintettek. A juttatás alanyi jogon jár, és célja, hogy segítséget nyújtson a gyermek születése vagy adoptálása kapcsán felmerülő költségek fedezéséhez, beleértve többek között a jövedelem kiesését a fizetés nélküli szülési szabadság idején. További anyagi támogatást jelent a gyermekvállalás költségeinek fedezésére a rászorultsági alapon járó családi adókedvezmény (A és B rész). Például egy egykeresős, alacsony jövedelmű (évi 33 361 ausztrál dollárnál kisebb jövedelemmel rendelkező) család esetében az első gyermek megszületése után ez hozzávetőleg maximum kb. 10 700 ausztrál dollárt jelent (a családi adókedvezmény és az anyasági támogatás együttesen) a gyermek első életében.

Tankötelezettség kezdete: kb. 6 év.

Szociális kiadások: a GDP 18%-a. Gyermekszegénység aránya: 14,7% (Az OECD átlag 11,2%).

Az iskola előtti nevelési szolgáltatások finanszírozása (ISCED 0. szint): A GDP 0,1%-a – 0,7% állami és 0,3% magán (OECD, *Education at a Glance*, 2005), ami az oktatási költségvetés 1,7%-a, miközben az oktatásban részt vevők 2,9%-a tartozik ide (OECD, *Education at a Glance* 2005). (Ebben a százalékos arányban nincsenek benne a gyermekgondozási szolgáltatásokra fordított összegek, illetve a jelentős számú 5 éves általános iskolás tanuló, akiket az ISCED 1. szintjéhez sorolnak). Ausztrália GDP-jének 4,3%-át fordítja az elemi, középfokú és felsőfokú szakképzési (nem felsőfokú) oktatási intézményekre (OECD, *Education at a Glance*, 2004). Ausztráliában az összes oktatási intézménybe beiratkozottak 4,4%-át teszik ki az iskola előtti nevelési intézményekbe járók (2002). Az ISCED 0. szintre fordított összegek nagyrészt azon 3-5 éves gyermekek költségeit fedezik, akik iskola előtti intézményekbe járnak (ezeket Victoria, Queensland, Nyugat-Ausztrália és Tasmania államokban óvodáknak nevezik). Az ausztráliai költségvetési adatok (*Australian National Account*, 2002-2003) azt mutatják, hogy a nyilvános és magán forrásokot is figyelembe véve a koragyermekkori nevelésre fordított kiadások (ide értve a gyermekgondozást és az iskola előtti intézményeket is) a GDP 0,45%-ét tették ki.

A 3 év alatti gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: A GDP 0,45%-a – minden állami és magán kiadást figyelembe véve. A meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gondozás esetében az állami költségek szinte teljes mértékben a szülőknek nyújtott támogatást jelentik.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: A *családi napközi* (Family day care – FDC) a gondozó otthonában működik, jellemzően kevesebb, mint napi 10 órában. A *meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gyermekgondozó intézményekben* átlagosan napi 11 órás gondozásra van lehetőség az év minden napján. Az *iskola előtti intézmények és óvodák*: általában napi 3-6 órán át működnek a tanév ideje alatt. *Napközi* (Out-of-school care - OSP) 6-12 éves gyermekeknek, általában reggel 7 és 9 óra, valamint 15 és 18 óra között a tanév idején és hétfőtől péntekig 8 és 18 óra között a szünidőben.

Egy gyermekre jutó költség: Az egy gyermekre jutó költség tekintetében a 3-6 éves korcsoportban az OECD definíciójának megfelelő adatok nem állnak rendelkezésre.

A szülőkre jutó átlagos költség: a *gyermekgondozás* esetében – a szülők a gyermekgondozás költségeinek átlagosan 31%-át viselik, az iskola előtti intézmények/óvodák esetében ez 22%, az napközi esetében pedig a 6-12 éves gyermekeknél a költségek 35%.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 5 vagy 6 év (az illetékes fenntartóan függően).

A szabályozott szolgáltatások igénybevételének aránya (az itt felsorolt százalékok eltérő hosszúságú szolgáltatásokat tartalmaznak): 0-1 éves gyermekek: 6,9%; 1-2 éves gyermekek: 26,3%; 2-3 évesek: 40%; 3-4 évesek: 61,5%; 4-5 évesek: 80,9%; 5-6 évesek: 27,6%; napközi 6-12 éves gyermekek számára: 14,2%.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: A meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gondozó intézmények általában minden 20-25 fős gyermekcsoport mellett alkalmaznak egy *okleveles csoportvezetőt*, aki felsőfokú szakképzésben szerzett (2 éves képzés) szakmai diplomával rendelkezik. A csoportvezető mellett a

munkatársak más tagjai is rendelkezhetnek diplomával vagy oklevéllel, illetve egyéb szakképesítéssel. Az óvodák/iskola előtti intézmények általában felsőfokú végzettséggel, 4 év alatt megszerezhető alapidiplomával rendelkező tanítókat alkalmaznak. A képesítést szabályozó előírások területenként változhatnak. Országos szinten az Australian Productivity Commission (Ausztrál Termelékenységi Bizottság, (2004) adatai szerint az engedéllyel rendelkező gyermekgondozói szolgáltatásokban dolgozó munkatársak 51,3%-a rendelkezik hivatalos képesítéssel.

A szolgáltatásokban képesítéssel rendelkező dolgozók összesített aránya: Családi napközik: 26%; meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gondozási szolgáltatások: 55%; iskola előtti intézmények: 57%. A meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gondozó intézményekben 20-25 gyermekenként kell egy szakképzett dolgozót alkalmazni (az adott állam előírásaitól függően).

Gyermek-munkatárs arányok (az intervallumok az államok közötti különbségeket mutatják): Családi napközik: 4-5:1 még nem iskolás gyermekeknel és 7-8:1 iskolás gyermekeknel; meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gondozás 0-2 éves kor között: 5 vagy 4:1; 2-3 éves kor között: 12 vagy 10:1; 3-5 éves gyermekeknel: 10-15:1; állami iskolaelőkészítő osztályok/óvodai csoportok 3-5 éveseknek 20-26:1, eltérő számú pedagógiai asszisztens jelenléte mellett; napközi 6-12 éves gyermekeknek: 11-15:1, de néhány államban nincsenek erre vonatkozó előírások.

Maximális csoportlétszám: Számos régióban nem határozták meg a csoportok maximális létszámát. Az előírások alapján működő családi napközikben: 6 fő, elő-iskolákban és óvodákban az osztály létszáma legfeljebb 30 lehet; napközi esetén maximum 35 gyermek (a régiótól függően).

Hatáskörök

Az ausztráliai koragyermekkori nevelés és gondozás esetében a felügyeletnek több különálló szereplője és több rétege is van, ide sorolhatók többek között a szövetségi és állami kormányzatok is. A szövetségű kormányzat szintjén a koragyermekkori szolgáltatások felügyelete megoszlik a Department of Family and Community Services and Indigenous Affairs - FaCSIA (Családi és Közösségi Szolgáltatások és Óslakos Ügyek Minisztériuma) valamint a Department of Education, Science and Training - DEST (Oktatási, Tudományos és Képzési Minisztérium) között. A FaCSIA határozza meg a nemzeti gyermekgondozási politikát, illetve a koragyermekkori programok minden típusának stratégiai irányait, kivéve az iskolai és iskola-előkészítő (pre-school) programokat. A gyermekgondozásra egyrészt mint foglalkoztatási kérdésre tekintenek, mint olyan szolgáltatásra, amely segítséget nyújt a kisgyermeket nevelő dolgozó szülőknek; felfogható azonban a gyermekek számára biztosított fejlesztési lehetőségként is. Az egész napos gondozás, a családi napközik és az napközi esetében FaCSIA felügyeli a minőséggel kapcsolatos kérdéseket a National Child Care Accreditation Council (Nemzeti Gyermekgondozási és Akkreditációs Tanács) finanszírozásán és támogatásán keresztül, amely a minőségbiztosítási rendszert működteti. Minden családi napközi, egész napos és iskolán kívüli gondozási szolgáltatás részt vesz a minőségbiztosítási rendszerben, aminek részét képezi a szolgáltatások felülvizsgálata két és fél évenként. A szolgáltatások alacsony színvonaláról helyi szinten szerzett tapasztalatok alapján gyakran megkérdőjelezzük, hogy ez a minőségbiztosítási rendszer képes-e jó minőségű szolgáltatásokat garantálni. Ugyanakkor a meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gondozási szolgáltatások szabályozása és az engedélyek kiadása az államok és tartományok kormányának hatáskörébe került. A családi napközik és az iskolán kívüli (OSP) szolgáltatások működését nem minden államban szabályozzák.

A DEST felelős az iskolai neveléssel és az iskolaelőkészítéssel kapcsolatos nemzeti szakpolitika kidolgozásáért, bár az iskolai szolgáltatások és az iskolaelőkészítés biztosítása elsősorban az állami és tartományi kormányzatok ellenőrzése alatt áll. A DEST az országos szintű tervek meghatározásán és finanszírozásán keresztül érvényesíti befolyását. Az országos finanszírozási politika alapja az állami és nem állami iskolák finanszírozása esetén egyaránt a szülők választási lehetőségeinek maximalizálása, illetve az iskolák saját bevételeinek növelését akadályozó tényezők kiküszöbölése. A folyamatot több irányból érte erőteljes kritika, amiért a működési források összességét tekintve az

állami iskolákat hátrányos helyzetbe hozta (ld. például Watson, 2004, “The Total Operating Resources of Australian Private Schools in 2004”, Discussion Paper No. 4, Lifelong Learning Network). Ebben a finanszírozási rendszerben az iskola előtti oktatás az állami és tartományi kormányzatok felelőssége. Az iskolaelőlkészítés területén a DEST kezdeményezéseinek egyike a Supplementary Recurrent Assistance – SRA (Kiegészítő Ismétlődő Támogatás). Az SRA normatív kiegészítő anyagi támogatást nyújt az oktatási, nevelési intézményeknek. A cél a gyorsabb oktatási eredmények igénybevétele (a pusztán a klasszikus formában, illetve a saját erőből finanszírozott szolgáltatásoktól joggal elvárható eredményeken túl) az őslakos ausztrálok körében, különösen a távoli területeken. A cél igénybevétele érdekében az Oktatási, Foglalkoztatási, Képzési és Ifjúsági Ügyek Miniszteri Tanácsa (MCEETYA) által meghatározott nyolc kiemelten kezelt oktatási témakörre összpontosítanak az őslakosoknál, ezek a következők:

- Az írni-olvasni tudás szintjének emelése az őslakosok körében.
- A matematikai képességek fejlesztése az őslakosok körében.
- Az oktatás és képzés területén dolgozó őslakos ausztrálok számának növelése.
- Az őslakos hallgatók tanulmányi eredményeinek javítása.
- Az iskolába beiratkozó őslakosok arányának növelése.
- Az őslakos szülők/közösségek nagyobb mértékű bevonása az oktatási döntések meghozatalába.
- Az őslakosok oktatásában részt vevők szakmai képzésének elősegítése.
- A kulturálisan inkluzív tantervek terjedésének segítése.

A kritikusok azzal érvelnek, hogy az Ausztráliában a koragyermekkori gondoskodás irányelveinek kidolgozása, finanszírozása és megvalósítása területén a meglévő komplex, sok rétegű rendszer megnehezítheti a koordinációt – ezt a lehetőséget egyébként az OECD felülvizsgáló csoportja is megemlítette 2001-ben. Erre reagálva különböző új igazgatási struktúrákat alakítottak ki, hogy országos szinten egységesítsék a koragyermekkori gondoskodás rendszerét. Szövetségi szinten az ausztrál kormány egy munkacsoportjának feladata volt a kisgyermekkorral kapcsolatos kérdéskörök koordinációja, ide értve a koragyermekkori gondoskodást is; a Kisgyermekkor Nemzeti Programtervének (National Agenda for Early Childhood) kidolgozásával ők támogatták egy koherens rendszer kialakítását országos szinten. Sok államban a kormányzat létrehozott különféle szakterületeket átfogó munkacsoportokat, hogy áttekinthessék a kisgyermekkorral kapcsolatos kezdeményezéseket. Néhány államban az oktatást, a gyermekgondozást és a közösségi szolgáltatásokat egy osztály irányítja, más államokban külön osztályok működnek az egyes szakterületeken. Három állam (Új-Dél-Wales, Queensland és Tasmanía) létrehozta a Gyermek és Fiatalok Bizottságát (Commissions for Children and Young People) és tagjait megbízta azzal, hogy kísérik figyelemmel a szakpolitikák és szolgáltatások megvalósítását, illetve képviselik a gyermekek és fiatalok érdekeit. Két további állam (Nyugat-Ausztrália és az Ausztrál Fővárosi Terület) bejelentette, hogy tervezi egy Gyermek Biztos elnevezésű poszt létrehozását. Victoria állam nemrégiben hozta létre a némileg szűkebb hatáskörrel rendelkező Gyermekvédelmi Biztos posztját.

Környezet

Munkaerő-piaci arányok: Az ausztrál kormány adatai szerint 2001-ben a legalább egy, hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő, teljes munkaidőben dolgozó nők aránya 14,5% volt, a részmunkaidőben dolgozóké pedig 32,8%. A három évesnél fiatalabb gyermeket nevelő, teljes munkaidőben dolgozó nők aránya 11,6% volt, a részmunkaidőben dolgo-

zóké pedig 30,8%. Az egyedülálló anyák aránya a munkaerő-piacon 28% volt, ebből 7% dolgozott teljes munkaidőben. Ezek az arányok azt mutatják, hogy a dolgozó szülők gyermekei közül sokra felügyelnek rokonok vagy nem hivatalosan tevékenykedő gondozók, legalább a nap egy részében (ld. lentebb a *Hozzájárulás és ellátás* című alfejezetet).

Gyermekgondozási szabadság: A gyermekgondozási szabadság Ausztráliában jellemzően fizetés nélküli szabadságot jelent. A legalább 12 hónapig egy munkahelyen dolgozó alkalmazottak jogosultak 52 hét fizetés nélküli szabadságra, ami megosztható az anya és az apa között bármilyen arányban, de átfedés nem lehet a szülők szabadsága között. Ezt kiegészíti az egy összegben kifizetett anyasági támogatás és a rászorultsági alapon járó családi juttatások. Ezek a „családi támogatások” azt a szerepet töltik be, mint más országokban az anyasági támogatás és a szülési szabadság. Ezen kívül a munkavállalóknak kb. 30%-a vehet igénybe a munkáltató által finanszírozott szülési szabadságot. Ezen juttatás igénybe vételéről és a felvett összeg nagyságáról nem állnak rendelkezésre adatok. Azonban az Australian Bureau of Statistics (Ausztrál Statisztikai Hivatal) által végzett Pregnancy and Work Survey (Terhesség és munka) című vizsgálat, illetve a Longitudinal Study of Australia's Children (az Ausztrál Gyermekek Követéses Vizsgálata) épülő egyik tanulmány hamarosan információkkal szolgál ebben a témakörben.

Hozzájárulás és ellátás

A szolgáltatások típusától függően változik, hogy az adott szolgáltatás naponta hány órában keresztül, illetve annak mely részében elérhető. Az egész nap és az év minden munkanapján elérhető szolgáltatások közé az engedéllyel működő családi napközis és az intézményi koragyermekkori gondozás tartozik. A tanév során korlátozottan (rövid ideig) nyitva tartó szolgáltatások közé tartozik az iskolaelőkészítés és az akkreditált iskolán kívüli gondozás (a tanév során). Az állami óvodák a tanítási napok (rendszerint 9 és 15 óra között) és a tanév (40 hét) hosszához igazodva működnek. A magán és állami szolgáltatók által szervezett szünidei programok felügyeletet biztosítanak a teljes napra tanítási szünet idején minden államban és tartományban.

Az ellátásban részesülők aránya

0-3 évesek: A Statisztikai Hivatal 2002-es demográfiai adatai alapján a 0-3 éves gyermekek 46,8%-áról egész nap a szülei gondoskodtak. A 0-3 évesek 24,6%-a töltötte legalább napja egy részét valamely engedéllyel rendelkező szolgáltató intézményben, miközben hozzávetőleg 36%-uk töltötte legalább a nap egy részét nem hivatalos gondozásban. A csecsemők (0-1 évesek) 6,9%-a vett igénybe engedéllyel rendelkező és szabályozott szolgáltatókat, az 1-2 éveseknél ez az arány 26,3%-ra nő, a 2-3 éveseknél pedig 40%-ra.

3-4 évesek: A 3-4 évesek részvétele a gondozásban jelentős eltéréseket mutat a különböző államokban. 2004-ben az Ausztrál Termelékenységi Bizottság arról számolt be, hogy a 0-5 éves gyermekek 37,3%-a számára voltak elérhetők a gyermekgondozási szolgáltatások (2002-2003). A szolgáltatást igénybe vevő 3-4 évesek közel kétharmada (61,5%) járt engedéllyel rendelkező intézménybe. Egy átlagos héten az ilyen korú gyermekek több különböző szolgáltatást is igénybe vehetnek. Például néhány gyermek járhat alkalmi iskolaelőkészítő vagy óvodai csoportokba heti néhány órát/napot, miközben a hét többi napján/órájában valamilyen más gyermekintézménybe jár.

4-6 évesek: Ausztráliában nagyon különböző életkorban kerülnek a gyermekek iskolaelőkészítőbe. Ezek a szolgáltatások rendszerint az iskolákhoz kapcsolódnak, különböző elnevezéseket használnak (előiskola, óvoda, befogadó) és napi 5-6 órában mű-

ködnék a tanév idején. Az egyszerűség kedvéért ebben az országprofilban iskolaelőkészítőnek nevezzük őket. A gyermekeket egy évvel az általános iskola előtt fogadó programok majdnem az egész országban ingyenes, központosan finanszírozott ellátások. Ausztrália különböző vidékein ezekre a programokra is eltérő neveket használnak, de itt mi „óvodai” programoknak nevezzük őket. Az Ausztrál Termelékenységi Bizottság (2004) azt írja, hogy 2002-2003-ban a gyermekek 83,5%-a járt támogatott iskolaelőkészítőre egy évvel az iskola megkezdése előtt. Ugyanakkor óvatosságra int, mivel a különböző államokban különböző életkori feltételeket szabnak meg a belépéshez. Ugyanezekben az években mindössze a gyermekek 17%-a vett részt iskolaelőkészítő programokban az iskola megkezdése előtt két évvel, bár az arány területenként változó.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékosággal élő gyermekek: Az adatok szerint a 0-4 éves gyermekek 3,77%-a él fogyatékosággal. Nem állnak rendelkezésre információk arról, hogy ebből a korcsoportból milyen arányban veszik igénybe a koragyermekkori szolgáltatásokat. Ugyanakkor az Ausztrál Termelékenységi Bizottság (2004) jelentése szerint a fogyatékosággal élő 0-12 éves gyermekek 2,3%-a fér hozzá az engedéllyel rendelkező gyermekgondozási szolgáltatásokhoz.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: A gyermekszegénység szintje Ausztráliában 14,7% (az OECD átlaga 11,3%). A 0-14 éves gyermekek adatainak elemzése azt mutatja, hogy a gyermekgondozási szolgáltatásokat igénybe vevő gyermekek 31,4%-a származik alacsony jövedelmű családból. A szegénység különösen jellemző az őslakos közösségekben (2001-ben a lakosság 2,4%-a).

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: Az őslakosok 40%-a 15 évnél fiatalabb, és esetükben a várható élettartam közel húsz évvel alacsonyabb, mint a teljes lakosság körében. A gyermekgondozási szolgáltatásokat igénybe vevő gyermekek között az őslakosok aránya 2002-ben eltérő volt Ausztrália különböző vidékein, de mindenképpen alacsonyabb, mint az őslakosok teljes aránya a közösségekben. Például az Északi Területen a gyermekgondozási szolgáltatásokat igénybe vevő gyermekek 9,8%-a volt őslakos, miközben az őslakos gyermekek aránya a terület lakosságán belül 41,4%. Ezzel egy időben a Statisztikai Hivatal adatai (2001-2002) azt mutatják, hogy az őslakos gyermekek felülreprezentáltak a gyermekvédelmi rendszerben. Annak az esélye, hogy az őslakos gyermekeket védelembe veszik vagy kiemelik a családból, hozzávetőleg hatszor akkora, mint a nem őslakos ausztrál gyermekek esetében. A különböző területeken az iskolaelőkészítőbe járó őslakos gyermekek aránya nagyjából megfelelt a közösségen belüli arányuknak.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: A különböző államok eltérő engedélyezési és szabályozási rendszert alkalmaznak. Az állami engedélyek beszerzése a kötelező éves egészségügyi ellenőrzések előírásával együtt a családi napközire, a bölcsődékre, a gyermekintézményekre és az iskolán kívüli gondozásra vonatkozik. Ezen szolgáltatások minőségét a nemzeti minőségbiztosítási rendszeren keresztül is folyamatosan ellenőrzik (rendszerint két és fél évente). A (3-4 éveseket fogadó) óvodák/iskolaelőkészítők működését szabályozó követelmények még nagyobb eltérést mutatnak, mint a gyermekintézményekre vonatkozók. Néhány helyen (az általában 5 évesek számára szervezett) állami óvodai szolgáltatásoknál alkalmazott monitoring és beszámolási módszereket követik, ezek magukba foglalják a regisztrációt és a felülvizsgálatokat, a

tantervi elvárások meghatározását, a munkatársak szakmai fejlesztését és szupervízióját. Máshol a gyermekgondozási szolgálatok számára meghatározott követelményeket alkalmazzák, különösen az engedélyek kiadása és az éves egészségügyi ellenőrzés tekintetében, viszont nem vesznek részt a minőségbiztosítási rendszerben.

Finanszírozás: Az Ausztrál Statisztikai Hivatal által publikált költségvetési adatok (2002-2003) tanúsága szerint a koragyermekkorai gondozásra (ide értve az iskolaelőkészítő szolgáltatásokat) fordított összeg, figyelembe véve a közösségi és magán forrásokat is, a GDP 0,45%-át tette ki. A kiadások 66%-át adja a gyermekgondozásra fordított állami finanszírozás, 34%-ot a magán forrásokból történő finanszírozás (ide értve a szülők kiadásait is). A gyermekgondozás területén az összes költség 31%-át teszi ki a szülői hozzájárulás, az iskolaelőkészítők esetében ez az arány 22%. Az iskolán kívül szerveződő iskolaelőkészítő rendszerben a koragyermekkorai gondozási szolgáltatásokért fizetendő díjakat a piac határozza meg. A Gyermekgondozási Segélyen (Child Care Benefit – CCB) keresztül e díjak kifizetéséhez a gyermekgondozási szolgáltatásokat (akár formális/engedélyezett, akár informális/regisztrált szolgáltatásról van szó) igénybe vevő szülők több mint 98%-a kaphat támogatásra. Az alacsony jövedelmű családok magasabb CCB-t kapnak. A CCB mellett az ausztrál kormány bejelentette egy 30%-os, a gyermekgondozást segítő adóvisszatérítés bevezetését a készpénzben megjelenő, el nem számolható kiadások fedezésére azon családok számára, akik jóváhagyott gyermekgondozási szolgáltatásokat vesznek igénybe 2004 után.

Az Ausztrál Termelékenységi Bizottság (2004) adatai szerint 2002-2003-ban a szövetségi és állami kormányzatok egy gyermekre (0-12 éves) jutó kiadása a gyermekeknek nyújtott szolgáltatások esetében (ide értve a gyermekgondozást és az iskolaelőkészítőt) átlagosan 650 ausztrál dollár volt (kb. 500 amerikai dollár/380 euró), ám az összeg államonként és tartományonként eltérő. Az állami és tartományi kormányzatok egy gyermekre jutó átlagos kiadása ugyanezen típusú szolgáltatások esetében kevesebb, mint 200 ausztrál dollár (140 amerikai dollár/116 euró) volt, jelentős területi eltérésekkel. A korai nevelési szolgáltatások esetében az állami kormányzatok általában egy teljes tanév költségeit finanszírozzák az első általános iskolai évet megelőzően. Miközben minden államban biztosított a gyermekek számára egy iskolaelőkészítő év, ez néhány államban ingyenes, más államokban viszont a költségeket csak részben fedezi az állam, és a szülőknek tandíjat kell fizetniük.

A munkatársak: A munkatársak kérdését a koragyermekkorai gondozásban minden államban és tartományban a helyi előírások követelményei határozzák meg. Általában az iskolán kívüli szolgáltatásoknál vegyesen alkalmaznak szakképzett (gyakran 2 éves szakképzésben végzettséget szerző) és szakképzetlen munkatársakat. A családi napköziben a gondozók mindössze 26%-a rendelkezik formális szakirányú képzettséggel. A meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gondozási szolgáltatások esetében ez a szám 55%, az iskolaelőkészítőkben pedig a becslések szerint 57% (Tasmania kihagyásával). Azokban a meghosszabbított nyitvatartású napközbeni intézményekben, ahol a képzett munkatársak alkalmazására nincs hivatalos elvárás, a költségek minimalizálására törekcsenek, „hogy ne kelljen emelni a gondozási díjakat. Néhány államban a munkatársakat addig is lehet alkalmazni, míg a minimálisan megkövetelt végzettség megszerzéséért tanulnak. A becslések szerint az egész rendszerben a képzettséggel rendelkező, a gyermekekkel kapcsolatba kerülő munkatársak aránya 52,6%, ami az OECD átlagához viszonyítva gyenge eredmény. Az állami oktatási hivatalok által felügyelt, az iskolákhoz kötődő iskolaelőkészítőkben kötelező szakképzett tanárokat alkalmazni.

Képesítési követelmények: A pedagógusok/csoportvezető gondozók esetében a minimális megkívánt végzettség egy felsőfokú diploma. Képzett asszisztensek esetében fel-

sőfokú szakképzésben szerzett oklevél megléte az elvárás. A családi napköziben dolgozó munkatársak esetében (az elsősegélynyújtó bizonyítványon kívül) a képzettségi elvárások meghatározása csak nemrégiben történt meg. Az iskolai keretek között működő iskolaelőkészítőkben egy (többnyire 4 év alatt megszerezhető) tanítói diploma megléte az előírás, de ennek nem minden államban kell koragyermekkorai specializációt is magába foglalnia. A gyermekgondozó intézményekben dolgozó munkatársak közül azok, akik a minimálisan elvártnál magasabb képzettséget szereznek, gyakran elhagyják ezeket az intézményeket, hogy valamely oktatással foglalkozó intézmény koragyermekkorai programjában dolgozhassanak tovább.

Munkakörülmények: A koragyermekkorai intézmények részmunkaidőben dolgozó alkalmazottainak aránya a pedagógusok/csoportvezető gondozók esetében 27,5%, a képzett asszisztensek esetében pedig 31%. A törvényben meghatározott munkaidő heti 38 óra. A munkatársak minimálisan elvárt képzésének finanszírozására vonatkozóan ugyanúgy nincsenek törvényi előírások, mint ahogy nincsenek ajánlások a szakmai továbbképzésre évente fordítandó órák számát illetően sem. A koragyermekkorai, iskolán kívüli szolgáltatások területén dolgozó munkatársak elismertsége alacsony. Az iskolaelőkészítőben és az óvodákban dolgozó pedagógusokkal a gondozó munkatársaknak több órát tölt a gyerekekkel (38 óra 26 órával szemben hetente), nagyobb a felelőssége, kevesebb a szabadsága, kevesebb idejük van a foglalkozások megtervezésére és alacsonyabb a fizetésük. A fluktuáció magas, és általános probléma, hogy nagyon nehéz új embereket találni a gondozói állásokra, különösen vidéken és a távoli területeken. Férfiak alig találhatók a gondozói szolgáltatások és az iskolaelőkészítők munkatársai között.

A gyermekek és a munkatársak aránya: Az arányok különbözőek, az adott állam szabályozásától és a szolgáltatás típusától függően. A meghosszabbított nyitvatartású napközbeni ellátásnál az arány 5:1 vagy 4:1 a 0-2 éves gyermekek esetében; 12:1 vagy 10:1 a 2-3 éves gyermekek esetében, végül 10:1 és 15:1 között változik a 3-5 éveseknél. A családi napköziben az arány 5:1 vagy 4:1 a még nem iskoláskorú gyermekek körében, és 8:1 vagy 7:1 az iskolás gyermekek esetében. A közösségek és az oktatási osztályok által fenntartott iskolaelőkészítő és óvodai csoportokban a gyermekek és a munkatársak aránya a helyi előírásoknak megfelelően 20 és 26 között változik. A tanárok változó mértékben kapnak segítséget a pedagógiai asszisztensektől. Az iskolán kívüli gondozói ellátásra vonatkozóan néhány államban nem létezik külön szabályozás. Ahol létezik szabály, ott az előírt arány 15:1 és 11:1 között mozog. A csoportok legnagyobb megengedett létszáma tág határok között mozog a szolgáltatás típusától és az adott államtól függően. Az intézményi koragyermekkorai gondozási szolgáltatások esetében a maximális csoportlétszám 35 fő. A szabályozott családi napköziben a maximális létszám hat fő. Az iskolaelőkészítő és óvodai csoportokban a létszám 15 és 30 között mozog. A kisgyermekkorai szolgáltatásokban dolgozók nem minden esetben rendelkeznek megfelelő képzettséggel. Általában elmondható, hogy meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gondozási intézményekben (államtól függően) legalább egy képzett szakembernek kell dolgoznia minden gyermekcsoportban, amely a 3-5 éves gyermekek esetében 20-25 főből is állhat.

Tanterv és pedagógiai program: A tantervekkel és pedagógiával kapcsolatos szabályozások és eljárások az intézmény típusától függően változnak. A minőségbiztosítási rendszerben részt vevő gyermekgondozási intézményektől (családi napközik, egész napos és iskolán kívüli gondozási szolgáltatások) elvárják egy „fejlesztési szempontból megfelelő” program meglétét. Előre meghatározott tanterv nem létezik. Néhány államban van egy tantervi keret, amelynek alkalmazása az intézményi gyermekgondozási

szolgáltatások esetében kötelező az iskolás kor alatti gyermekek számára, habár többnyire az intézményi gyermekgondozás keretében működő iskolaelőkészítő programoknál nem kötelező bármiféle előzetes tanterv követése. Az iskolaelőkészítők és óvodák esetében az államok és tartományok külön tantervi keretekkel és útmutatókkal rendelkeznek. A legtöbb helyen kiadott ilyen jellegű anyag a 3-5 és a 4-6 éves gyermekek számára készített részletes tantervi útmutató. A Dél-Ausztráliában érvényben levő kerettanterv a 0-18 éves gyermekek számára előírt programokat tartalmazza. A legtöbb útmutató a fejlesztés szociális és érzelmi, fizikai, kulturális, kognitív és nyelvi vetületeivel foglalkozik, és felhívja a figyelmet a korai írás-olvasási és a matematikai képességek fejlesztésére is. A játékalapú pedagógia a leggyakrabban ajánlott megközelítési mód. Néhány, az utóbbi időben készült útmutató a végeredményeket határozza meg, és igyekszik azokat összekapcsolni az általános iskola alsó tagozata eredmény-alapú iskolai nevelési tantervének elvárásaival.

Monitoring, értékelés és kutatás: Korábban már utaltunk az engedélyezés és szabályozás rendszerére, illetve a minőségbiztosítási akkreditációs eljárásra. Ezeken túl a szülők szerepét tartják központi tényezőnek a KORAGYERMEKKORI szolgáltatások minőségellenőrzésének folyamatában, habár a kritikusok ennek kapcsán megjegyzik, hogy a szülőknek nem minden esetben van meg a kívánt tudásuk és idejük, illetve a szándékuk, hogy ilyen módon is kapcsolatba kerüljenek a szolgáltatókkal.

Az országos szintű monitoring és beszámolási rendszer célja az ausztrál gyermekek általános fejlődésének, egészségének és jólétének vizsgálata. Az Ausztrál Termelékenységi Bizottság (2004) a kormányzati szolgáltatások rendszeres áttekintését követően a meglévő adatbázisokat felhasználva rendszerezett információkat szolgáltat a gyermekgondozási és iskolaelőkészítő szolgáltatásokról minden államból és tartományból, illetve országos szinten is. A szolgáltatások igénybe vételére, a szolgáltatás biztosítójára és típusára vonatkozó statisztikákra koncentrált országos szintű, a legalapvetőbb adatokat tartalmazó adatbázis kialakítása folyamatban van, a későbbiekben ennek alkalmazása segíthet a koragyermekkorai ellátások feltérképezésében. A jelenlegi országos szintű erőfeszítések elsődleges célja egy Ausztráliára vonatkozó tudásbázis összeállítása, amely a gyermekgondozás eredményeit, illetve a kisgyermekkorban a hatékony megelőzést és a korai megelőzés fontosságát hangsúlyozó megközelítéseket vizsgálja. A Longitudinal Study of Australian Children (Ausztrál gyermekek követéses vizsgálata) 2004-ben indult. Az adatfelvétel első hulláma már megtörtént, és az eredmények elérhetővé váltak a kutatók számára is. Ezen kívül a szövetségi kormányzat kialakított és már tesztel egy Ausztrál korai fejlődési indexet (Australian Early Development Index), amely a gyermekek fejlődésének hasznos, közösségi szintű mérőeszköze lehet. Komoly energiát fordítanak a szövetségi és az állami szinten megvalósuló koragyermekkorai beavatkozások értékelésére. Ausztráliában a kisgyermekkor vizsgálata területén komoly tapasztalattal rendelkező szakértő kutatók egy aktív csoportja egyre nagyobb mértékben segíti a koragyermekkorai irányelvek kidolgozását, és a szolgáltatások megvalósítását.

A szülők és a közösség bevonása: A szövetségi kormány által összeállított Stronger Families and Communities Strategy – SFCS (Erősebb Családok és Közösségek Stratégiája) jelenlegi szakaszában a hangsúly a koragyermekkorai eredmények javítására kerül. A célt az erősebb közösségi részvétel megvalósításával, és a hátrányos helyzetű közösségekben a szolgáltatások színvonalának emelésével igyekeznek elérni. A Nemzeti Programterv kiemeli a szülők gyermeknevelésben betöltött szerepének, az anya és a gyermek egészségére fordított figyelemnek, és a gyermekbarát közösségek kiépítésének fontosságát. Az SFCS keretében létezik például egy projekt, amelynek célja a szülők információs igényeinek és preferenciáinak megállapítása, és ennek segítségével a legjobb

módszerek kidolgozása, hogy a gyermekek fejlesztésével és a szülői feladatokkal kapcsolatos információk eljussanak a szülőkhöz. A projekt tapasztalatait felhasználva egy új Országos szülői információs honlapot is létrehozta. A minőségbiztosítási rendszer bevonja a családokat az ilyen jellegű tevékenységekbe, és ezzel ösztönzi a családtagokat a gyermekgondozási szolgáltatások tervezésében, összeállításában és megvalósításában való részvételre. Ezen túl további adatokat is gyűjtenek a szülők igényeiről és a gyermekek első éveiben a szolgáltatások igénybevétele során szerzett tapasztalatairól. Az állami és tartományi kormányzatok mindemellett számos, további kezdeményezéssel támogatják a szülők és a közösségek bevonását.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

2001-ben az OECD Ausztráliával foglalkozó felülvizsgáló csoportja a következő témaköröket emelte ki, mint amelyekre különös figyelmet kell fordítani:

- *A gyermekkor és a korai nevelés megértése:* A koragyermekkori nevelés helyzete Ausztráliában egy sor, a kormányzati filozófiával, a felelős kormányzati szervekkel és adminisztratív testületekkel, az intézmények típusával és közösség felfogásával összefüggő meggyőződésre és szakpolitikai irányzatra világít rá. A bizottság véleménye szerint az ausztrál, koragyerekekkel kapcsolatos szakpolitikát részletesebben ki kell dolgozni (beleértve a stratégiai keretet), amely az különböző államokban és tartományokban élő gyermekek, családok, közösségek érdekeit, a szakemberek és kutatók véleményét is figyelembe veszi.
- *A rendszer koherenciája és a koordináció:* Jelenleg a rendszer koherenciájának valódi korlátait Ausztráliában a kormányzati munkának a szövetségi államban tapasztalható összetettsége, illetve a közigazgatás és a szabályozás többszintűsége jelenti. További nehézségeket jelent az ország óriási kiterjedése és a lakosság szétszórtsága.
- *Minőségügyi kérdések:* A bizottság véleménye szerint a korai gyermekkorai nevelésben dolgozók alacsony fizetése, alacsony megbecsültsége és képzettségi szintje aláássa a szolgáltatások minőségét az állami szabályozás és a minőségbiztosítási rendszeren keresztül végzett országos szintű minőségi monitoring ellenére is, ami semmissé teheti az itt megvalósított kormányzati befektetések hatását. Ezen kívül felhívták a figyelmet a koragyermekkori gondozás területén dolgozók – a nevelés más területein dolgozókhoz viszonyított – rossz munkakörülményeire.
- *A koragyermekkori gondozásban dolgozók helyzete és képzettsége:* Az OECD csapatának véleménye szerint a meghosszabbított nyitvatartású napközbeni gondozási intézményekben és a családi napköziben a képzettséggel rendelkező munkatársak számának szigorúbb szabályozása segíthetné az itt nyújtott szolgáltatások minőségének emelését, illetve ezen a területen nélkülözhetetlenek a különféle szinteken a munkatársaknak szervezett átfogó szakmai továbbképzések.
- *Speciális nevelési igényű gyermekek:* A szegénység és a korai nevelés problémája különösen fontos az őslakos gyermekek esetében. A bizottság elismeri, hogy a legutóbbi kormányok erőfeszítéseket tettek arra, hogy célzottan használják fel a forrásokat az őslakosok számára szervezett oktatási, gazdasági és egészségügyi programokban. A siker kulcsa az őslakosoknak szóló új programok esetében a szabad akarat, a kulturális jellegzetességek, és néhány esetben a nyelvi különbségek tiszteletben tartása. Az őslakos gyermekeken kívül a speciális szükségletekkel rendelkező gyermekek, mint például a fogyatékkal élők, illetve az eltérő kulturális és nyelvi környezetből érkezők is az ausztrál kormány által támogatott programok célcsoportjába tartoznak.

Ezen gyermekek inklúziója nélkülözhetetlen egy pozitív és igazságos gyermekgondozási környezet kialakításához.

Fejlesztések

Az utóbbi években a koragyermekkori gondozásra, mint a piaci verseny terepére tekintettek Ausztráliában. A koragyermekkori ellátások kormányzati finanszírozása kiterjed az állami és nem állami szolgáltatásokra egyaránt (az ausztráliai kormányzati támogatás a szülőknek, nem pedig a szolgáltatás biztosítóinak nyújtott támogatásra épül). Az utóbbi időben a vállalkozói, profitorientált gyermekgondozási szolgáltatók is megjelentek a piacon, és jelenleg jelentős szerepet töltenek be az ausztrál gyermekgondozás területén. Néhány kivételtől eltekintve 1996 és 1998 között a közösségeknek és non-profit szolgáltatásoknak nyújtott közvetlen működési támogatásokat megszüntették az „esélyek kiegyenlítése” stratégia jegyében, habár az őslakosok számára működött illetve más speciális szolgáltatások, ide értve a családi napköziket, továbbra is kapnak támogatást.

Az oktatás területén különösen nagy hangsúlyt helyeznek a tanulási eredményekre, országos szinten figyelik az írás-olvasási és matematikai képességek alakulását, mivel ezek nélkülözhetetlenek a munkaerő-piaci jelenléthez. Az államok egyértelműen az eredményeken alapuló megközelítés fenntartása mellett kötelezték el magukat, amit jól mutatnak a tantervek és a minőségi követelmények fejlesztésében részt vevő állami hatóságoknak juttatott állami szintű támogatások.

A koragyermekkori nevelés fontosságának felismerését egyértelműen tükrözi a National Agenda for Early Childhood – DFCS, 2004 (a kisgyermekkorra vonatkozó országos programterv) megalkotása. Az Országos Programterv kidolgozásában részt vevő kormányzati és civil szervezetekkel különböző szinteken lefolytatott konzultációk megmutatták, hogy a jelentős a korai nevelés és gondozás jelentős támogatást élvez, mint az ausztrál gyermekek eredményeit javítani hivatott négy akcióterület egyike. Az Országos Programterv szerint az egyik legfontosabb cél a nemzeti szinten egységesebb koragyermekkori nevelési és gondozási rendszer megteremtése. Az Országos Programterv kiemeli a képzett és intelligens szakembergárda kialakításának igényét, ami a hatékony és fenntartható koragyermekkori nevelési rendszer biztosításának elengedhetetlen tényezője. Az Országos Programtervet elfogadta az ausztrál kormány, jelenleg az államok és tartományok jóváhagyására várnak. Mihelyst ez megtörténik, kormányzati szervezeteken átnyúló együttműködési projektek kerülnek kidolgozásra az Országos Programterv égisze alatt.

Ausztia

Lakosság: 8,17 millió. Termékenységi ráta: 1.39. Egy főre jutó GDP: 28 900 amerikai dollár. 6 év alatti gyermekek száma: 487 000.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: a 15-64 éves nők 63,5%-a volt munkavállaló, ezeknek 29,6%-a dolgozott részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 3,7%) (OECD in Figures, 2004).

A hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők részvétele a munkaerőpiacon: 30% (Statistics Austria 2002/03).

A szülési és gyermekgondozási szabadság: A szülési szabadság 16 hetében a jövedelem 100%-át kapják. Ezen túl három évig részesülhetnek anyagi támogatásban.

A gyermekgondozási szabadság átlagos hossza: Nincs elérhető adat.

Tankötelezettség kezdete: 6 év.

Szociális kiadások: A GDP 26%-a. **Gyermekekszegénység aránya:** 10,2% (UNICEF, 2005) adók és transzferek nélkül (Az OECD átlag 11,2%).

Az iskola előtti oktatási szolgáltatások finanszírozása: A GDP 0,55%-a, az oktatási költségvetés 9%-a, miközben az oktatásban részt vevők 14%-a tartozik ide.

A 3 év alatti gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: Nincs elérhető adat, de biztosan nagyon alacsony. A gyermekek kevesebb mint 10%-a vesz igénybe az engedéllyel rendelkező szolgáltatásokat.

Egy gyermekre jutó költség: 6 169 amerikai dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A szülőkre jutó átlagos költség: A szolgáltatás költségeinek maximum 20%-a.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 5 éves kortól, de az óvodai helyek általában három éves kortól elérhetők.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: *Tagesmütter* vagy családi napközi; néhány *Krippe* (crèches – nagyrészt Bécsben) biztosít intézményi gyermekellátást a 0-3 éves gyermekeknek; ezek az intézmények naponta hozzávetőleg 10 órára elérhetőek. Az óvodák (*Kindergarten*) a 3-6 éves gyermekek számára nyújtanak programokat, az intézmények több mint fele kínál egész napos programokat. A *Hort*-ok iskola utáni gondozó centrumok (OSP), többnyire iskola idő előtt és után vannak nyitva – 7:00 és 18:00 óra között; a *Kinderguppen*-ek (szülő-kisgyermek és játszó csoportok – többnyire Nyugat-Ausztriában) a szülők saját kezdeményezéseként szerveződnek, többnyire félnapos (játszó csoportok) vagy egész napos (szülő-kisgyermek csoportok) programokat kínálnak; a *vegyes életkorú napközbeni gondozó intézmények* egész napos óvodaként működnek: az ilyen típusú ellátásban a három évesnél fiatalabb gyermekek aránya legfőljebb a teljes létszám harmadát érheti el.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: 0-3 éves gyermekek: 8,9%. 3-6 éves gyermekek: 80%. Iskolán kívüli programok 6-12 éves gyermekeknek: nincs elérhető adat.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: *Kindergartenpädagoginnen* vagy óvodapedagógusok teszik ki a munkatársak nagy részét az óvodákban, miközben a bölcsődékben, *Hort*-okban az alkalmazottak nagy része *Erzieherin*. Mind az óvodákban mind pedig a bölcsődékben a munkatársak több mint 60%-a rendelkezik szakirányú diplomával.

Gyermekek-munkatárs arányok: Családi napközi: 3,4 gyermek gondozónként és legfőljebb 5 gyermek csoportonként; *Krippék*: 8,7 gyermek munkatársanként, és átlagosan 12 gyermek csoportonként; *óvodák*: 16 gyermek jut egy felnőttre, és átlagosan 20 gyermek csoportonként, de a csoport legnagyobb megengedett létszáma 25-28 gyermek, kivéve, ha 3 év alatti gyermekek is vannak a csoportban; *vegyes életkorú intézmények*: 13,6 gyermek jut egy pedagógusra. A szülők által szervezett *Kinderguppen*-ben az átlagosan 6,5 gyermek jut egy felnőttre, és a csoportok 15 fősek.

Maximális csoportlétszám: A maximális megengedett csoportlétszám 28 fő (a legtöbb tartományban 25 gyermek csoportonként), de valójában az átlagos csoportlétszám 2002-ben 21 volt, miközben 16 gyermek jutott egy nevelőre (Background Report for Austria, 2004).

Hatáskörök

Ausztia szövetségi állam, amelyet kilenc tartomány, vagy *Bundesland* alkot, ezek mind saját parlamenttel és kormánnyal rendelkeznek. Az ország föderális berendezkedése és alkotmánya miatt a népjóléti, korai nevelési és gondozási kérdésekben a tartományok teljes hatáskörrel rendelkeznek. A szociális partnerség és szociális gazdaság keretében a közösségi felelősség megosztása a szubszidiaritás elve alapján történik, vagyis azt vallják, hogy a társadalmi feladatokat a lehető legkisebb társadalmi egység képes a legjobban ellátni, ami a csecsemők és kisgyermekek esetében a családot jelenti.

A gyermekek gondozását Ausztria nagy részén úgy értelmezik, hogy a feladatokat a hagyományos nemi választóvonalak mentén kell megosztani, vagyis nagyrészt az anyák hagyják ott a munkahelyüket, hogy gondoskodhassanak a gyermekükről, esetleg – ha van rá lehetőség – részmunkaidőben dolgoznak, és részmunkaidőben gondoskodnak a gyermekről. Ebben az időszakban a család- és szociálpolitika pénzügyi ösztönzők segítségével (mint például a gyermekgondozási segély) bátorítja a második keresőt a családban, hogy maradjon otthon, és foglalkozzon a gyermekneveléssel. Ezen okokból kifolyólag a bölcsődék és más gyermekgondozó szolgáltatások iránt szerény a kereslet, a kisgyermekek kevesebb, mint 10%-a veszi igénybe az egész napos szolgáltatásokat.

A Társadalombiztosítás és Generációk Szövetségi Minisztériuma határozza meg az anyasági, gyermeknevelési és ifjúsági jóléti juttatások keretrendszerét. A minisztérium szemléletét az a nézet határozza meg, hogy fenn kell tartani, sőt erősíteni kell a család szerepét a gyermeknevelésben, és a gyermekek fejlesztésének rendszerét is erre az elképzelésre építik. A „gyermekfelügyelet” rendszerét és a kisgyermekek számára biztosított gyermekgondozási szolgáltatásokat ez a szerv felügyeli. Az Oktatás, Tudomány és Kultúra Szövetségi Minisztériuma felel az óvodalapítás jogi hátterének megalkotásáért, illetve olyan rendeletek kiadásáért, amelyek szabályozzák például az óvodapedagógusok képzésének egységes keretét, és a források elosztását mind a pedagógusképzésben, mind pedig a pedagógus továbbképzésben (Background Report for Austria, 2004).

Ténylegesen a tartományi (*Länder*) kormányok rendelkeznek teljes körű felelősséggel a koragyermekkorai szolgáltatások megszervezéséért és finanszírozásáért. A tartományi kormányok alkotják meg a szabályozási és finanszírozási keretrendszert, ez alapján történhet a koragyermekkorai szolgáltatások tervezése és megvalósítása. A koragyermekkorai nevelés tényleges igazgatása az egyes tartományok szintjén történik az oktatási vagy más, a gyermek és az ifjúsági ügyeivel foglalkozó minisztérium közreműködésével, esetleg több minisztérium között oszlik meg a feladat. Az osztrák rendszer ezért összetett és rendkívül decentralizált.

Környezet

Munkaerő-piaci arányok: 2003-ban Ausztriában a nők 63,5%-a volt jelen a munkaerőpiacon. A nők 29,6%-a dolgozott részmunkaidőben, míg a férfiak esetében ez az arány 3,7% volt (OECD in Figures, 2004).

Gyermekek gondozási szabadság: A szülők maximum 3 év támogatott gyermekgondozási szabadságot vehetnek igénybe, ha mindkét szülő legalább 6 hónapot igénybe vesz. A legtöbb apa nem használja ki ezt a lehetőséget, ezekben a családokban így a gyermekgondozási szabadság maximális időtartama 30 hónapra, 1996 óta pedig 24 hónapra csökkent. Az anyák összesen 16 heti szülési szabadságra tarthatnak igényt a gyermek megszületése előtti és utáni időszakban. Erre az időszakra a teljes bér összegét elérő pénzügyi támogatást kapnak. A hosszabb ideig tartó gyermekgondozási szabadság alatt védelmet élveznek az elbocsátás ellen (maximum két évig), illetve maximum négy hétig azután is, hogy visszatértek a korábbi munkahelyükre. A gyermekgondozási szabadság alatt járó juttatást (a gyermek három éves koráig havi 426 euró, ha az éves bevételeük kevesebb, mint 14 600 euró) a családtámogatási rendszer keretében fizetik, ezzel lehetővé téve a szabadság igénybe vételét olyan hallgatók, munkanélküli, illetve a munkaerőpiacon jelen nem lévő szülők számára is, akik szeretnének teljes időben a gyermekük gondozásával foglalkozni. Az alacsony jövedelmű családok nagyvonalú gyermekgondozási segélyben is részesülnek 30 hónapig – illetve 36 hónapig, ha mindkét szülő igénybe veszi azt. A szülők ezen kívül fizetett, a munkahely megőrzését bizto-

sító szabadságra mehetnek, ha 12 év alatti beteg vagy fogyatékosként élő gyermeket nevelnek. A gyermekgondozási szabadság után a munkaerőpiacra visszatérő nők helyzete kérdéseket is felvet. A több jogcímen érkező támogatások hatása kettős: hatékonyan csökkentik egyrészt a családok és a gyermekek szegénységét, ugyanakkor arra ösztönzik a nőket – különösen az alacsony jövedelmű családokban – hogy a gyermek születését követő két vagy három évben lépjenek ki a munkaerőpiacról.

Hozzájárás és ellátás

A koragyermekkori nevelés elsősorban a gyermekek életkora szerint a következő intézményekben történik: a *Krippék* (állami bölcsődék), az óvodák és a szülő-kisgyermek csoportok alapvetően a 0-6 évesek számára elérhetőek. A nem intézményi szolgáltatások között gyermekfelügyelőket és *kindergruppe*-kat (játzócsoporthoz) találunk. Az összes koragyermekkori intézmény hozzávetőleg 70%-át működtetik a helyi hatóságok, a többit pedig egyházak, közszervezetek, non-profit egyesületek, cégek és magánszemélyek (Background Report for Austria, 2004).

A legelterjedtebb szolgáltatási forma az *óvoda*, ide jár az intézményi gondozásban részt vevő gyermekek 86,7%-a. A maradék 13,3% oszlik meg a *Krippék* (bölcsődék) (5%), gyermekfelügyelők (3,5%), vegyes korösszetételű intézmények (3,1%) és a szülő-kisgyermek csoportok (1,7%) között. A 3 év alatti gyermekeknek kevesebb mint 9%-a vesz igénybe valamilyen szolgáltatást.

A *vegyes korösszetételű intézmények* az egyre csökkenő keresletre válaszul alakultak ki, mivel a kisgyermekek száma folyamatosan csökken Ausztriában. Ezekben az intézményekben a 0-3 évesek legfőképpen a gyermekek harmadát tehetik ki. A legtöbb ilyen jellegű intézmény egész nap nyitva tart. Az új, vegyes korösszetétel – ahol 2-6 évesek találhatók egy csoportban – eredményeként nagyobb hangsúly kerül a velük született adottságok hangsúlyozására, és erősebb a csapatmunka a pedagógusok között. Minderre a csökkenő születésszám ad lehetőséget – ugyanakkor néhány óvoda fennmaradását is veszélyezteti – egyúttal nagyobb erőfeszítésekre ösztönöz a meglévő intézmények esetében, hogy így emeljék a gyermekek számára elérhető gondozói szolgáltatások és napköziok színvonalát.

A *szülő-kisgyermek csoportok* olyan független kezdeményezések, ahol a szülők és a gondozók szorosan együttműködve dolgoznak egy családi jellegű környezetben, és ahol a szülők mind szervezési, mind pedig nevelési feladatokat ellátnak. Mivel a szülő-kisgyermek csoportokat szülők működtetik, a nyitvatartási idő a helyi családok igényeihez igazodik, a csoportok közel fele napi 6-9 órán át tart nyitva. Jelentősen eltér a különböző tartományokban az az idő, amit a gyermekek a csoportokban töltenek: a Nyugat-Ausztriában jellemző félnapos szolgáltatástól az egész napos szolgáltatásig terjed a skála, utóbbi Bécsben és a keleti tartományokban elterjedtebb.

0-3 évesek: A gyermekeiket bölcsődébe járató anyák 80%-a végez fizető munkát (Statistics Austria, 2002/03), akik közül 29,6% dolgozik részmunkaidőben (a férfiak esetében ez az arány 3,7%). A gyermekfelügyelők biztosítják az otthonon kívüli gyermekfelügyeletet a legnagyobb arányban ebben a korcsoportban, akár hivatalos engedéllyel, akár anélkül dolgoznak. 2003-ban 2500 gyermekfelügyelő gondoskodott hozzávetőleg 8500 gyermekről, nagyrészt félnapos beosztásban. A *Krippék* (bölcsődék) intézményi gondoskodást biztosítanak a 0-3 éves gyermekeknek, de kevesen veszik igénybe ezeket a szolgáltatásokat (a gyermekek kb. 8,9%-a). Ebben a korcsoportban a szülő-kisgyermek csoportok által biztosított programok jelentik a szolgáltatás legelterjedtebb formáját, ez napi néhány órás, vagy akár az egész napos (9-10 órás) ellátást jelent, tartománytól és településtől függően.

3-6 évesek: Az óvodák három éves kortól a tanköteles korig (6 év) biztosítanak programokat a gyermekeknek. Az óvodai programok széles körben elismerést vívtak ki maguknak, így a gyermekek nagy része (hozzávetőleg 80%-a) jár ezekbe az intézményekbe, függetlenül attól, hogy a szülők kereső tevékenységet folytatnak-e. Az az általános iskolák iskola-előkészítő programokat nyújtanak az ebbe a korcsoportba tartozó gyermekek közül azoknak, akik elérték a tanköteles kort, de nem találták őket iskolaérettnak (*vorschulstufe*). A helyi szülői igényektől függően ezek a programok vagy 10-20 fős gyermekcsoportokban, vagy tíznél kisebb létszámú csoportokban zajlanak. Az óvodák több mint fele van nyitva egész nap, és délben sem tartanak szünetet, bár ebben a kérdésben a tartományok között jelentős eltéréseket találhatunk (Background Report for Austria, 2004).

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékosággal élő gyermekek: A „speciális képzettségű óvodapedagógusok” által működtetett, sajátos igényeket kielégítő óvodák a gyermekeket fejlesztő és terápiát biztosító programokat kínálnak. A gyermekek „integrációs csoportokba” is járhatnak, ahol a sajátos nevelési igényű gyermekek is az „átlagos” óvodák programjaiban vesznek részt. Ezek az integrációs csoportok rendszerint 15 főből állnak, közülük 3-5 olyan gyermek van, akiknek orvosi diagnózis szerint sajátos igényeik vannak. Azonban az inkluzív gyermekgondozás jogi szabályozása hiányzik, és ahhoz sem állnak rendelkezésre megfelelő adatok, hogy bemutassuk, milyen mértékben veszik igénybe ezeket a szolgáltatásokat a fogyatékosággal élő gyermekek a gyermekgondozási rendszerben és az óvodában, illetve mekkora igény lenne erre. Elmondható, hogy tartományonként jelentősen eltér, milyen arányban vesznek részt ilyen programokban a gyermekek. Itt, és más fontos területeken is a szövetségi kormány proaktív hozzáállása hiányzik.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: A hátrányos helyzetű csoportok gyermekeiről nem gyűjtenek adatokat a statisztikák. A 2004-ban Ausztriáról készített háttér tanulmány rámutatott az információs hiányra, és a „tudományos vizsgálatok teljes hiányára” ezen a területen.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: 2001-ben az országban élő nem osztrák nemzetiségű lakosok kb. 45%-a származott valamely korábbi jugoszláviai köztársaságból, és 17,5 %-uk volt török nemzetiségű. A további, jelentősebb számú csoportok közé tartoznak a németek (10,5%), a lengyelek (2,1%), illetve a románok (2,5%), a csehek (1,9%) és a magyarok (1,8%). Az óvodákban a gyermekek nagyjából 11%-a származik olyan bevándorló családból, ahol az anya nem német anyanyelvű (Background Report for Austria, 2004). Jelenleg nem létezik olyan átfogó terv, amely a gyermekek támogatását tűzné ki célul.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: A tartományi törvények pontosan meghatározzák az építési szabályokat, a programokhoz használt felszereléseket és a munkatársaktól elvárt képzettséget. Az óvodák és bölcsődék számára meghatározott elvárások jóval részletesebbek, mint a törvények által nem szabályozott intézmények esetében. A gyermekgondozási intézményeket átlagosan évente egyszer ellenőrzik. Rendkívüli ellenőrzésre is sor kerülhet, ha a szülők panasszal élnek a szolgáltatással kapcsolatban. Az ellenőrök beléphetnek az épületbe, és betekinhetnek a működési dokumentumokba, valamint első fokon megítélhetik a minőséggel kapcsolatos kérdéseket, illetve jelezhetik a minőségi hiányosságokat. Ha problémákat találnak, az önkormányzat írásos figyelmeztetést küld az intézménynek, amely köteles megtenni a szükséges lépéseket.

Az egyes tartományok között megfigyelhető eltérések azonban abban is megnyilvánulnak, hogy néhol az ellenőrök nagyon sok intézményért felelősek, illetve az ellenőrzés minden része az ő feladatuk, ide értve az építészeti előírások betartását is (Background Report for Austria, 2004). Egy tartomány kivételével a gyermekfelügyelőknek (akik saját otthonukban dolgoznak) rendelkezniük kell gondozói engedéllyel, amit a körzeti közigazgatási hatóság illetékes hivatala ad ki. Az engedélyek előírják, legfőlegbb hány gyermekre vigyázhat a gyermekfelügyelő. Az engedély kiadását követően ezeket a gyermekgondozási programokat, illetve a szülő-kisgyermek csoportok tevékenységét véletlenszerűen ellenőrzik.

Finanszírozás: 1970 óta Ausztriában az önkormányzatok vállalják a koragyermekkori szolgáltatások finanszírozásának legnagyobb részét: a költségek 60-70%-át az önkormányzatok állják, 15-25%-át a tartományi kormányok, és kb. 15-20%-át (ide értve a gyermekgondozást is) fedezik a szülők által fizetett díjak – bár itt is jelentős eltéréseket tapasztalhatunk a tartományok között (OECD, *Babies and Bosses*, 2003). Az alsó-ausztriai óvodákban például ingyenesek a délelőtti foglalkozások, de az ebédért és a délutáni foglalkozásokért a szülők már hozzájárulást fizetnek. A finanszírozás megszokott formája az önkormányzatok esetében, hogy a képzett óvodapedagógusok fizetését ők állják. Az előírások szerint a profitorientált intézmények nem kaphatnak anyagi támogatást. Az elismerten non-profit szervezetek, szülői csoportok és egyházi szervezetek által fenntartott intézmények bizonyos feltételek megléte esetén kaphatnak önkormányzati támogatást. Az általános iskola előtti ellátást biztosító intézmények (óvodák a 3-6 éves gyermekek számára) fenntartására fordított összegek a GDP 0,55%-át teszik ki, ami az oktatási költségvetés 9%-át jelenti, miközben az oktatási rendszerben megjelenő gyermekek 14%-a jár ilyen intézményekbe. A kiadások 76,2%-át fedezik közösségi forrásokból, 23,8%-át pedig magán forrásokból, ide számítva a háztartások által biztosított 11,6%-os részt is. A nagyvonalú családtámogatás, az otthoni gondozáshoz biztosított összegek (ezt Ausztriában gyermekgondozási segélynek nevezik) és a hosszú gyermekgondozási szabadság eredményeként kisebb a kereslet a gyermekgondozási szolgáltatások iránt, és az intézmények száma is kisebb, különösen a 0-3 éves gyermekek esetében.

A munkatársak: Az óvodákban és a bölcsődékben részben óvópedagógusok dolgoznak (a munkatársak 60,4%-a), a dolgozók kb. 30%-a pedig *Erzieherin* (asszisztens). Az asszisztensek hozzávetőleg 25%-a képzett pedagógus. A munkatársak maradék 10%-án belül van, akinek van valamiféle képzettsége, másoknak viszont nincs. Az óvodák igazgatói felelősek a gyermekek felvételéért, a csoportbeosztásért, a dolgozók munkabeosztásáért, az oktatási programok kidolgozásáért és a szülőkkel való kapcsolattartásért. A gyermekfelügyelők és a szülő-kisgyermek csoportokban dolgozók, az óvópedagógusokhoz hasonlóan többnyire rendelkeznek képzettséggel, és figyelembe kell venniük a gyermekek életkori sajátosságait, és az egyéni igényeiket is.

A képzettséggel kapcsolatos elvárások: Az óvodapedagógusok (Kindergartenpädagoginnen) az ötéves képzést a *Bildungsanstalten für Kindergartenpädagogik* nevű intézményben, a 24 koragyermekkorai képző intézmény egyikében, vagy valamelyik *Fachschule*-ben (középfokú oktatási intézmény) szerte Ausztriában végezhetik el. A jelölteknek sikeresen kell szerepelniük a záróvizsgán, illetve az érettségi vizsgán ahhoz, hogy óvodában vagy bölcsődében dolgozhassanak. Az óvópedagógusok az óvodákban rendszerint 3-6 éves gyermekekkel foglalkoznak. Ezen kívül dolgozhatnak vezetőként bölcsődékben is (ez gyakran előfordul), 0-3 éves gyermekekkel, de a bölcsődékben dolgozók többsége *Erzieherin* (gondozó, szociálpedagógus), akiket a *Bildungsanstalten für Sozialpädagogik*ban képeznek. A nevelők elsősorban bölcsődékben, óvodai *Hortok*ban (szabadidő centrumokban vagy napközis csoportok-

ban) dolgoznak, ahová a gyermekek délután járnak, hogy megcsinálják a házi feladatukat és eltöltsék a szabadidejüket. A nevelők kamaszokkal is dolgoznak, és a képzésük ugyanolyan szinten zajlik, mint a *Kindergartenpädagoginek* képzése, de 6, erre szakosodott iskolában, ahol szociális ismereteket is oktatnak. A bölcsődében dolgozó nevelők speciális modulokat hallgatnak, hogy felkészüljenek a gyermekekkel és csecsemőkkel való munkára. A *sajátos nevelési igényű gyerekekkel dolgozó pedagógusok* kiegészítő képzéseken is részt vesznek, ami képessé teszik őket arra, hogy fejlődési problémákkal küzdő vagy fogyatékkal élő gyermekekkel dolgozzanak. Az *óvodai asszisztensek (dajkák)* külön képzettség nélkül dolgozhatnak óvodákban vagy bölcsődékben, de sok óvodában alkalmaznak nevelőket ilyen munkakörben. Alapvetően a gyermekfelügyelőknek is részt kell venniük képzéseken Ausztriában. A Gyermekfelügyelők Ausztriai Szövetségével kapcsolatban álló gyermekfelügyelők egy rövid tematikus kurzust végeznek el, de a képzési követelmények tartományonként jelentősen eltérnek. A képzés hossza az alsó-ausztriai 30 óra és a stájerországi 468 óra között változik, utóbbi helyen szakmai vizsgát is kell tenni.

Bár a *Fachschulek*ban mind a *Kindergartenpädagoginek*, mind pedig az *Erzieherinek* képzése magas színvonalon zajlik, aggodalmak is megfogalmazódnak a képzési szint kapcsán – ami felső középfokot jelent, Európában ez az egyik legalacsonyabb. A szakmával kapcsolatban jelenleg megfogalmazódó kihívások, pl. a gyermekek sokfélesége, szülők részéről az oktatással kapcsolatban megfogalmazódó magasabb elvárások, illetve az esélyegyenlőség elősegítése a nők számára a munkahelyen – mind abba az irányba mutatnak, hogy az óvopedagógusoknak felsőfokú szakmai képzésben kellene részt venniük, amely másfelől magasabb minőségi elvárásokat is jelentene a szolgáltatások esetében.

Munkakörülmények: A speciális *Fachschulék*ban végzők általában 19 évesek, mikor megkezdik szakmai pályafutásukat, és azok közül, akik elhagyják a pályát, a legtöbben az első 10 évben teszik ezt (Background Report for Austria, 2004). A szakmai előmenetel és fejlődés lehetősége erősen korlátozott, habár a középfokú iskolát lezáró bizonyítvány megszerzésének kötelezettsége jelez bizonyos előrelépést.

A gyermekek és a munkatársak aránya: Egy csoportban átlagosan 12 gyermek van a bölcsődékben, az óvodákban pedig 20 (Background Report for Austria, 2004). A legnagyobb megengedett csoportlétszám az óvodákban 25 és 28 között mozog. A *Krippék*ben, 3 év alatt gyermekeknek fenntartott bölcsődékben a tapasztalatok szerint átlagosan 8,7 gyermek jut egy képzett munkatársra, ami nemzetközi összehasonlításban nem igazán kiemelkedő eredmény (Statistics Austria, Kindertagesstätten und After-School Child Care, 2002/03). A szülő-kisgyermek csoportokban 5-10 gyermek van együtt, és a gyermekfelügyelők egyszerre általában maximum öt gyermekre vigyáznak, az átlagos gyermek-munkatárs arány itt 3,4:1. A vegyes életkorú intézményekben a gyermek-munkatárs arány rendszerint 13-14:1, és a gyermekek kevesebb, mint harmada lehet három évnél fiatalabb.

A Charlotte Bühler Intézet egy 2004-es vizsgálatában aggodalmak fogalmazódtak meg az arányok kapcsán. A tanulmány szerint az osztrák óvodákban a valóságos csoportlétszámok a csoportok kétharmada esetében 25 körül voltak, és a csoportok 19%-ában elérték, vagy meghaladták a 28 főt. A 28 vagy még több fős, óriási csoportok azokban a tartományokban találhatók, ahol gyakran adnak ki olyan speciális felmentéseket, amelyek engedélyezik a jogilag meghatározott létszámlétszámhatár túllépését. A falvakban található óvodai csoportok jellemzően kisebbek, mint a nagyvárosiak.

A fent említett kutatásban a dolgozói összetételre vonatkozó adatokat is találunk. Az óvodapedagógusok 69%-a irányította a csoportját egy szakképzettség nélküli segé-

tővel együtt, és 14%-uk vezette a csoportot teljesen egyedül. Csupán az óvodapedagógusok 7%-a vezetett óvodai csoportot egy megfelelő képzettségű kollégával közösen, és mindössze az óvodapedagógusok 3%-ának munkáját segítette ezen kívül még egy munkatárs. Ebben a tanulmányban összességében 1:23 pedagógus-gyermek aránnyal számoltak. Csak azokban a csoportokban figyelhető meg a kedvezőnek mondható 1:12 arány, ahol a csoportot két szakképzett tanár együtt irányítja (ez pedig az összes ausztriai óvodai csoport mindössze 10%-ában valósult meg).

Tanterv és pedagógiai program: Ausztriában erős szociálpedagógiai hagyomány érvényesül, amit a jó minőségű épületek és külső terek is tovább erősítenek. Odafigyelnek az egy gyermekre jutó terület nagyságára, nemrégiben határozták meg ennek mértékét, ezek szerint egy gyermekre 3 m²-nek kell jutnia. A (gyakorlatban is megjelenő) jó gyermek-munkatárs arány elősegíti a tanterv megvalósítását, az irányelvek a kisgyermek holisztikus fejlesztését hangsúlyozzák, ami kulcsfontosságú keretet biztosít a tevékenységekhez. Az óvodában szükséges gyakorlati/művészeti képességek terén jól képzett pedagógusok stabil szakmai csapatokban tudnak dolgozni.

Monitoring, értékelés és kutatás: Az óvodákban és Krippékben meghirdetett programokat az önkormányzatok felügyelik, bár az elelnőrzést végzők feladatai sokrétűek, a felügyeletük alá tartozó centrumok száma pedig igen magas. Szövetségi szinten (az osztrák statisztikai hivatal által) összegyűjtött, az ellátás nyújtóival, a nyitvatartási idővel, az intézményekkel, hozzáféréssel és a munkatársakkal kapcsolatos adatok szolgálnak a koragyermekkorai szolgáltatásokra vonatkozó döntések alapjául. A gyermekfelügyelőkről és a szülő-kisgyermek csoportokról nincsenek egységes statisztikák. Az eltérő szükségletekkel rendelkező gyermekek adatait is tartalmazó statisztikák nem elérhetők szövetségi szinten.

A szülők és a közösség bevonása: Az anya és apa gyermeknevelésben betöltött szerepére vonatkozóan hagyományos nézetek uralkodnak, amelyek szerint a gyermekek gondozása és nevelése döntően az anya felelőssége. A szülőktől elvárják, hogy működjenek együtt az óvoda munkatársaival, és vegyenek részt az óvodával kapcsolatos tevékenységekben.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

2004-ben az OECD Ausztriával foglalkozó felülvizsgáló csoportja szerint a következőkre kell különös figyelmet fordítani:

- *A társadalmi összefüggések, beleértve a nők helyzetét és a család szerepét:* Az ebben az alfejezetben megvitatott témák a következők voltak: a jelenlegi demográfiai trendek, a családi támogatások és a gyermekgondozási szabadságok hatása (különös tekintettel a gyermekgondozási segélyre, amely a férfi kenyérkeresővel rendelkező családmoddell támogatja, és egyúttal azt az üzenetet is közvetítheti a tartományi kormányok felé, hogy ne fejlesszék a gyermekgondozási szolgáltatásokat), valamint a nők helyzete és szerepe az osztrák társadalomban.
- *Irányítás és finanszírozás:* A megvitatott témák a következők voltak: proaktívabb hozzáállás a központi kormányzat részéről (a szövetségi minisztérium bevonásával kidolgozhatják a koragyermekkorai nevelésnem jelenleg hiányzó iránymutatásokat, meghatározhatják a közös hatásköröket és elvárásokat, a finanszírozást és az „impulzusok” vagy kezdeményezések támogatását, ami az érintettek figyelmét az aktuális és fontos kérdésekre irányítja); a minisztériumokban a koragyermekkorai nevelés területén a kritikus tömeg és a megfelelő szaktudás kialakítása; végül a koragyermekkorai nevelés közösségi finanszírozásának növelése és stabilizálása. (Az az érzésünk ala-

kult ki, hogy a szövetségi kormány valódi elkötelezettségére van szükség a következő területeken: i) kiegészítő források bevonása a koragyermekkori gondozásba és nevelésbe; ii) átláthatóság és következetesség a jelenlegi finanszírozási módszerek alkalmazása során; iii) méltányos bánásmód biztosítása a sajátos igényekkel rendelkező, illetve veszélyeztetett gyermekek számára az egész országban, és iv) a finanszírozás összekötése a magasabb minőségi elvárásokkal és a jobb hozzáféréssel, például olyan óvodák működtetése révén, ahol a nyitvatartás jobban alkalmazkodik a szülők munkaidejéhez, vagy átláthatóbb pedagógiai célokat fogalmaznak meg).

- *Az hozzáféréssel kapcsolatos kihívások:* Ezen a területen a következő témák kerültek elő: a koragyermekkori szolgáltatások mennyiségi expanziója Ausztriában (különösen az 1-3 éves gyermekek esetében és a szegény környékeken); illetve megfelelő hozzáférés biztosítása a sajátos és eltérő nevelési igényű gyermekek számára (a fogyatékkal élő gyermekek Ausztriában nem minden esetben kapnak kiemelt figyelmet a szolgáltatások igénybevételekor, és az önkormányzatok néha vonakodnak az ezzel járó olyan plusz kiadásokat finanszírozni, például a további munkatársakat alkalmazni, vagy az óvoda épületét és csoportszobáit felújítani, hogy megfeleljenek e gyermekek igényeinek).
- *A minőség javításának stratégiái:* A minőség javítását biztosító stratégiák kapcsán a következő témák merültek fel: az engedélyezés és szabályozás rendszere (a jogkörök átruházása a tartományokra pozitív lépés lenne a helyi demokrácia kialakítása és a rugalmasabb helyi szolgáltatások irányába, de túlzott elvárásnak tűnik, ha számon kérjük, miért vannak jelentős eltéréseket az érvényben lévő szabályozások terén egy ilyen kis ország különböző részein); személyzeti kérdések, képzések és munkakörülmények (különösen fontos szempont, hogy áttekinthetők a *Kindergärtner*inek képzésének jelenlegi rendszerét, illetve jelentősen javítsák az alkalmazottak munkakörülményeit és a szakmai fejlődésük lehetőségeit – a karrierfejlesztéssel szoros összefüggésben); tanterv és pedagógia (országos tantervi keret kialakítása, amely egyértelművé teszi a közös értékeket és célokat a koragyermekkori nevelés és gondozás terén egész Ausztriában; kiegyensúlyozott minőségi színvonal biztosítása a különböző korcsoportokban területeken; a kommunikáció elősegítése a munkatársak, szülők és gyermekek között; a szakmai stáb irányításának és támogatásának elősegítése gyakorlati munkájuk során; a pedagógiai folytonosság biztosítása minden tartományban, illetve a koragyermekkori intézmények és az iskola között); hatékonyabb adatgyűjtés, értékelés és kutatás; végül pedig a szülők és a közösség bevonása (az óvodáknak proaktív módon be kell vonniuk a szülőket, segíteni, hogy a szülők beszéljenek a gyerekekkel, olvassanak nekik – az ilyen gyerekeknek általában kevesebb problémájuk van önmaguk kifejezésével, valamint később az írás és olvasás elsajátításával. Mélyszegénységben élők és bevándorlók lakta környékeken a koragyermekkori intézmények rendkívül hatékonyak lehetnek, ha a családok számára egymással összefüggő szolgáltatásokat biztosítanak, ahol elsődleges szempont a gyermekek jóléte, a problémák észlelése és megelőzése.

Belgium: Francia Község

Lakosság: 4,3 millió. **Termékenységi ráta:** 1,7. **Egy főre jutó GDP:** 28 600 euró (egész Belgium).

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A nők 57,3%-a volt munkavállaló, közülük 34,1% dolgozott részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 6,3%)

A hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők részvétele a munkaerőpiacon: 68%.

A szülési és gyermekgondozási szabadság: A szülési szabadság 15 hetében a jövedelem hozzávetőleg 80%-át kapják meg az anyák; az apák 10 nap szabadságot kapnak (ebből 3 napot a munkaadó, 7 napot a társadalombiztosítás fizet); a gyermekgondozási szabadság 3 hónap lehet (részmunkaidőben alkalmazva 6 hónap) ami alatt egységes juttatást kapnak; szabadság kivételére munkaidő-jóváírási rendszerben minden dolgozónak lehetősége van.

A gyermekgondozási szabadság átlagos hossza: Nincs elérhető adat.

Tankötelezettség kezdete: 6 év.

Szociális kiadások: A GDP 27,2%-a. **Gyermekezegényesség aránya:** kb. 10%. Belgium egészében az arány 7,7% az adók és szociális transzferek nélkül (az OECD átlag 11,2%).

Az iskola előtti nevelési szolgáltatások finanszírozása (ISCED 0. szint): a GDP 5%-a.

Egy gyermekre jutó költség a korai nevelésben: (amerikai dollárra átszámolva, vásárlóerő paritáson) 4 420 USD (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A 3 év alatti gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: (egész Belgiumban) a GDP 0,6%; a teljes oktatásra fordított összeg 9%-a.

A szülőkre jutó átlagos költség: 0 és 3 év között és az napközi (OSP) esetében: a szülők az állami szolgáltatások esetében legfőképpen 28%-os hozzájárulást fizetnek. Mivel a díjakat a szülők keresete szerint állapítják meg, a veszélyeztetett és alacsony jövedelmű családok ingyenesen jutnak a szolgáltatásokhoz. A közösségi szolgáltatások esetében általában a helyek 10%-át töltik be a kedvezőtlen helyzetű családok gyermekeivel, akik nem fizetnek díjat. 3-6 éves gyermekek: két és fél éves kortól ingyenes. Napközi: Nincs elérhető adat.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: Két és fél éves kortól.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: *Accueil familial* (családi napközi); bölcsőde; *école maternelle* (óvoda), *service d'accueil extra-scolaire* (napközi).

A szabályozott szolgáltatások igénybevételének aránya: 0-3 éves gyermekek: 18%. 3-6 éves gyermekek: 100%. napközi 6-12 év között: 33%.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: A bölcsődékben a csecsemőgondozók (*puéricultrices*) 3 éves, 16 éves kor után megszerezhető szakképzettséggel rendelkeznek; az *école maternelle*-ben dolgozó pedagógusok (*institutrices*) egy speciális, 3 év alatt megszerezhető felsőfokú diplomával rendelkeznek.

A legfontosabb munkatársak meghatározása: A bölcsődékben *puéricultrice*-ek; az *écoles maternelle*-ekben *institutrice de maternelle*-ek.

Gyermek-munkatárs arányok: A szolgáltatás típusától függ: családi napköziben 4:1; bölcsődében 7:1 (a gyermek életkorától függően); *école maternelle*: 15:1; napközi 6-12 éves gyermekek számára: 14 gyermek jut egy képzett felnőttre.

Maximális csoportlétszám: 3-6 éves gyermekek: 32 fő. napközi 6-12 éves gyermekek számára: az intézmények maguk döntik el.

Hatáskörök és környezet

Belgium Francia Községében a nevelés és a gondozás adminisztratív szempontból elkülönítve működik, de mindkét terület a Gyermekügyi Minisztérium (Ministre de l'Enfance) közös irányítása alatt áll. A miniszter teljes hatáskörrel rendelkezik a korai gondozás és az alapfokú oktatás (*école maternelle* és elemi oktatás) területén a Francia Községben belül. Néhány irányelvekkel és finanszírozással kapcsolatos hatáskört a két régió, Wallonie és Bruxelles-Capital kapott meg. Helyi szinten a helyi önkormányzatok szervezik a szolgáltatásokat (beleértve az napköziket is), és ők biztosítják a kiegészítő anyagi forrásokat. Az adókkal, állami finanszírozással, foglalkoztatással, szociális ügyekkel és jóléttel kapcsolatos ügyek a szövetségi kormány hatáskörébe tartoznak.

A 0-3 éves gyermekekkel kapcsolatos kérdésekben a miniszter az ONE-re (*Office de la Naissance et de l'Enfance*) támaszkodik, ami egy, az anyák és gyermekek egészségéért

és védelméért, illetve a gyermekgondozással kapcsolatos irányelvek és ellátások minden területéért felelős kormányzati szervezet. Minden, 6 évesnél fiatalabb gyermek számára ellátást nyújtó szervezet köteles bejelentkezni az ONE-hoz, és elfogadni annak joghatóságát, illetve köteles saját programját összhangba hozni az 1999 májusában kihirdetett *Code de qualité de l'accueil*-jel.

Szintén a gyermekügyi miniszter határozza meg az alapfokú oktatás céljait és törekvéseit a Közösségen belül, ami magába foglalja az alapfokú oktatás és a 2,5-6 éveseknek szervezett *école maternelle* intézményeit. Az iskolák és a nevelési szolgáltatások nagy része a három legfontosabb ernyőszervezethez vagy hálózathoz tartozik, ezek a következők: Francia Közösségi Iskolák (valláshoz nem kötődik, a gyermekek 10%-át fogja át); a helyi közösségek által szervezett, valláshoz nem kötődő Közösségi Iskolák nyilvános hálózata, ide a gyermekek 50%-a tartozik; és a Szabad vagy Magán Iskolák (ide értendők az önkéntes alapon működő, államilag támogatott katolikus intézmények), a tanulók 40%-a tartozik ide.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A nők átlagos foglalkoztatottsági aránya 57,3%, akik közül 34,1% dolgozott részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 6,3%). A hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők aránya a munkaerőpiacon jelentősen magasabb, 68%. A nők kereken harmada részmunkaidőben dolgozik, ami azt jelzi, hogy a családon kívüli gyermekgondozási lehetőségek hiánya gátolja a teljes munkaidőben történő foglalkoztatást - ezt megerősítette az INS Munkaerő felmérése is (INS, Enquête sur les forces de travail).

Szülési és gyermekgondozási szabadság: Az európai adatokkal összehasonlítva a gyermekgondozási szabadság rövid. Összességében a törvény 15 hetes szülesi szabadságot biztosít, amikor a jövedelmük hozzávetőleg 80%-át kapják meg az anyák; az apák 10 nap szabadságot kapnak (ebből 3 napot a munkaadó, 7 napot a társadalombiztosítás fizet); a gyermekgondozási szabadság 3 hónap lehet (részmunkaidős alkalmazott esetében 6 hónap), ami alatt egységes juttatást kap mindenki; szabadság kivételére munkaidő-jóváírási rendszerben minden dolgozónak lehetősége van. 2002-ben a csecsemőt nevelő anyák számára lehetővé tették, hogy napközben fél-egy órás szünetet tartsanak a munkában, hogy megszoptathassák a gyermeküket. A gyereknevelés miatti jövedelemkiesés 82%-os szintig történő kompenzálásáról a munkaadók és a társadalombiztosítás gondoskodik.

Környezet: Az OECD képviselőinek 1999. októberi látogatása során nyilvánvalóvá vált, hogy Belgium rendelkezik az egyik legkiterjedtebb korai nevelési és gondozási rendszerrel egész Európában. A ONE azon szándéka, hogy javítsa a szolgáltatások elérhetőségét és minőségét, utat nyitott a gondozási szektorban az menedzsment reformjának, az erőforrások koncentrációjának és a tervezésnek. 1999-ben egy Minőségi kódexet fogadtak el a gyermekekkel foglalkozó szolgáltatások számára, amely az ENSZ *A gyermek jogairól szóló egyezményére* és az Európai Unió ajánlásaira épül. Külön kiemelték a képzés és a szakmai fejlődés fontosságát. Nagy fellendülés tapasztalható a képzési lehetőségek területén, különösen Brüsszelben, ahol az FRAJE, egy régióhoz kötődő képzési szövetség rendkívül aktív (ld. a Biztos alapokon 1 (OECD, 2001) 3. fejezetének 3.1-es szövegdobozát). Erőfeszítéseket tettek azért is, hogy az önkormányzatoknál új pozíciókat hozzanak létre az eltérő környezetben működő koragyermekkori szolgáltatások koordinálására.

A Francia Közösségben a gyermekgondozást és az *école maternelle*-t a társadalmi ki-
rekesztődés elleni küzdelem, és a „veszélyeztetett” gyermekek integrációjának kiemelkedő fontosságú eszközeként tekintik. Az *école maternelle* segítségével a korai gondozáshoz és neveléshez való univerzális jog itt a gyakorlatban is megvalósult, ez az

ellátás minden gyermek számára elérhető két és fél éves kor felett. Az *école maternelle*-ben a minőségre helyezett nagyobb hangsúly eredményeként születtek meg a hivatalos útmutatók (*Décret mission*), amelyek felhívják a figyelmet az olyan alapvető célokra, mint a gyermekek kreativitásának fejlesztése, a korai tanulás, a szocializáció és az állampolgári tudat kialakítása, illetve a fogyatékoság és a speciális igények korai felismerése. A szakmai továbbképzéseket is olyan kiemelten fontos eszköznek tekintik, amelyek segíthetnek a munkatársaknál a megértő viselkedés és a szakmai gyakorlat fejlesztésében, és a tervek között szerepel, hogy a különböző hálózatokat összekapcsolják, és közös képzéseket tartsanak. Az egyetemi kutatók elkötelezettek a kisgyermekkor kérdései iránt, és a tanárokkal, illetve más munkatársakkal együttműködve számos gyakorlati kutatási projektet valósítanak meg jelenleg is.

Hozzáférés és ellátás

0-1 évesek: A szülői gondozás a jellemző, habár sok kisgyermek – közel 12% – kerül három hónapos kora után állami bölcsődékbe. A szabályozás és az akkreditált szolgáltatásokat igénybe vevő szülők számára biztosított adójóváírás miatt a nem hivatalos gondozási formák jelentősége kicsi (a számítások szerint hozzávetőleg 6,6% a részese-désük), leszámítva a tágabb család által biztosított felügyeletet.

1-3 évesek: Ebben a korcsoportban átlagosan a gyermekek 21,5%-a jár egész- vagy félnapos gondozást biztosító intézményekbe, valamint további 12% családi napközike. Az ellátás további formáját jelentik az alkalmi ellátások (*haltes-garderies*, stb.) és a nem hivatalos, nem regisztrált gyermekgondozó szolgáltatások. A regisztrált szolgáltatások általában napi 10-12 órában fogadják a gyermekeket egész évben.

2,5-5 évesek: Az *école maternelle*-ben minden 30 hónaposnál idősebb gyermek ingyenes, fél napos ellátásban részesülhet, ahol igény esetén iskola utáni felügyeletre is van lehetőség. 3-4 éves korában majdnem minden gyermek beiratkozik ezekbe az intézményekbe. Az iskolaelőkészítő minden nap nyitva van (szerdánként csak fél napot) 8.30-tól 15.30-ig, igény szerint iskolaidő utáni felügyelettel kiegészítve.

Napközi: A gyermekek közel 33%-a veszi igénybe rendszeresen a tanítási idő után a napközit a Francia Közösségben. Ezen a területen komoly erőfeszítésekre került sor az elmúlt években.

Odafigyelés az eltérő nevelési igényű gyermekekre

Fogyatékosággal élő gyermekek: Belgiumban korábban ezeket a gyermekeket kiskorukban otthon gondozták, majd speciális oktatási intézményekbe kerültek. Ugyanakkor egyre többen gondolják úgy, hogy előnyökkel járhat az enyhébb fokú fogyatékosággal élők bevonása a koragyermekkori nevelési formákba, és jelenleg a fogyatékoságuk miatt támogatásban részesülők az oktatási intézményekbe járók kb. 1%-át teszik ki. Három vagy négy éves kortól a speciális nevelést bőkezűen finanszírozzák Belgiumban, de az többnyire az ellátások általános formájától elkülönítve működik. A testi vagy szellemi fogyatékosággal élő gyermekek közül viszonylag kevesen járnak a többség által igénybe vett korai nevelési intézménybe.

Alacsony jövedelmű családban élő gyermekek: Az újraelosztási mechanizmusok eredményeként a gyermekszegénység szintje a Francia Közösségben kb. 10%-ra esett vissza, ami azonban magasabb, mint az egész Belgiumban mért 7,7%-os arány. Az alacsony jövedelmű családban élő gyermekek magasabb összegű juttatásokat és speciális támogatásokat kaphatnak (a bevándorlók gyermekei sokszor ebbe a kategóriába tartoznak – ld. lentebb), illetve az iskoláik is kiemelt támogatásban részesülhetnek, hogy több tanárt alkalmazhassanak, és intenzívebb programokat dolgozhassanak ki.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: Az elemi iskolába járók 12%-át teszi ki a bevándorló családból származó gyermekek, Brüsszelben ez az arány eléri a 30%-ot. A kormányzat komoly erőfeszítéseket tesz a társadalmi kirekesztődés megakadályozására, és a kiemelt nevelési programok támogatására. Az *école maternelle*-be járó gyermekek 6,4%-ánál állapították meg, hogy sajátos nevelési igényeik vannak (bevándorló családból érkeztek, rossz a társadalmi-gazdasági háttérük stb.) és így különleges figyelemre van szükségük.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Habár a rendszer az állami és magán ellátás keverékeként írható le, a gyermekeknek nyújtott szolgáltatások engedélyeinek kiadása Belgiumban szigorú eljárás után történik, és az intézményeket alaposan ellenőrzik. A korai nevelési szolgáltatások biztosítása során (*école maternelle*) a három legfontosabb ernyőszervezet is az állami szolgáltatások működését meghatározó jogszabályok szerint jár el, és a társadalom bármely csoportja számára hozzáférhető, ingyenes nevelési szolgáltatásokat nyújtanak. Ezen kívül például a minőségre vagy a tananyagokra vonatkozó közösségi szabályokat minden szervezetnek be kell tartania. Ugyanakkor a nyitvatartási idők, a belső szabályok, az éves működési idő és néhány tartalmi kérdés kapcsán a szolgáltatást igénybe vevő családok igényeinek, és az adott intézményt működtető ernyőszervezet világképének megfelelően lehetnek eltérések. A gondozás területén az állami szolgáltatók tevékenysége engedélyhez kötött, működésüket rendszeresen ellenőrzik és értékelik, míg a magánintézmények szolgáltatásait engedélyhez kötik és ellenőrzik.

Finanszírozás: Az oktatásban két és fél éves kor felett a szolgáltatások ingyenesek, az alacsony jövedelmű/ más etnikumú családok speciális támogatásban is részesülnek. Az *école maternelle*-eket hivatalos, közösségi és magán hálózatok működtetik – mindezt szinte teljes mértékben a Francia Község kormánya finanszírozza. A tényleges finanszírozási adatok tekintetében nem tudtunk a Francia Községre lebontott adatokhoz hozzájutni. Az OECD kiadványa (*Education at a Glance*, 2004) átlagosan 0,6%-os állami finanszírozással számol mindkét belgiumi közösség esetében a kisgyermekeknek nyújtott nevelési szolgáltatásoknál.

A gondozás területét vizsgálva azt találjuk, hogy a szülők az bejegyzett szolgáltatásokért díjakat fizetnek, jövedelemtől függően a valós költségek 17-25%-át. Cserébe adójóváírásban részesülnek, ami akár ezen költségek 80%-át is kompenzálhatja. Ezen a területen az ellátásokat államilag támogatják és ellenőrzik, amennyiben azt közösségi szolgáltatók nyújtják, ám amennyiben magánszervezetek (pl. a magán családi napközik esetében), akkor csak az ellenőrzés az állam feladata. Az állami szolgáltatásoknál a költségvetés 10%-át kell elkülöníteni a sajátos igényekkel rendelkező családok és gyermekek szükségleteinek kielégítésére.

A munkatársak: A gondozás és nevelés szétválasztása tükröződik a gyermekekkel kapcsolatba kerülő munkatársak képzettségében és státuszában is. A gondozás területén dolgozó *puéricultrice*-ek négy éves, középfokú általános szakmai képzésen vesznek részt, amit két éves gyermekgondozási kurzus követ (16-18 éves korban), ez számos orvosi jellegű és gyakorlati képzést is magába foglal. A bérük alacsony, általában az iskolaelőkészítőben dolgozó pedagógusok fizetésének felét teszi ki, akik mára elérték, hogy az elemi iskolában dolgozó kollégáikkal azonos fizetést kapjanak. A családi napköziben vagy *maison d'enfant*-ban dolgozó munkatársakkal szemben mindössze annyi az elvárás, hogy legyen „használható tapasztalatuk”, bár ezekben a *maison d'enfant*-okban számos *puéricultrice* dolgozik. Van lehetőség szakmai továbbképzésre, különösen

a brüsszeli közösségi szolgáltatóknál dolgozók esetében jellemző ez. A magán gyermekgondozó intézményekben dolgozók megemlítették a megfelelő képzettség hiányát, mint problémát.

Az *école maternelle*-ben dolgozó tanárok három év alatt szereznek felsőfokú végzettséget a 14 pedagógiai főiskola valamelyikén. A közösség biztosítja a szakmai továbbképzéshez szükséges pénzt az iskolának, amely köteles minden évben 11 napot képzésre fordítani. Az ernyőszervezetek szintén kötelesek részt venni a képzési tevékenységben és a minőségellenőrzésben.

Munkakörülmények: A 0-3 éves gyermekeket fogadó koragyermekkori intézményekben részmunkaidőben dolgozó munkatársak számáról nem állnak rendelkezésre adatok. Az *école maternelle*-ben a tanárok (*institutrices*) közel negyede dolgozik részmunkaidőben. Az előírások szerint mindkét szakmában a heti munkaidő 38 óra. Azt is jogszabályok írják elő, hogy a munkahelynek évente legalább hat félnapot kell biztosítania a továbbképzéssel kapcsolatos feladatokra, de a pedagógusok esetében ezt ajánlatos 10 fél napra emelni. Az irányítást kivéve a gyermekgondozás területén kevés férfi dolgozik, a tanárok között a nők aránya meghaladja a 85%-ot.

A gyermekek és a munkatársak aránya: A gyermekgondozás területén az arányok a következők: az intézményes szolgáltatásnál (bölcsődék) 1 csecsemőgondozó (*puéricultrice*) jut 7 gyermekre, a családi napközikben pedig 1 felnőtt jut 4 gyermekre. A bölcsődéknek (18-48 férőhely) is alkalmazniuk kell egy ápolónőt és képzett szociális munkást, rendszerint kettejük közül kerül ki a vezető. Az *école maternelle*-ben egy felnőttre maximálisan 19 gyerek jut, de a legtöbb esetben az arány sokkal jobb. Gyakran alkalmaznak *puéricultrice*-eket, hogy segítsék a pedagógusok kisebb gyermekekkel végzett munkáját.

Fejlesztések

A szolgáltatásokhoz való szélesebb körű hozzáférést elősegítő, és az infrastruktúrát fejlesztő állami hozzájárulás növelése: Az állami hozzájárulás növelését célzó lépések közé tartozik az erőforrások hatékonyabb felhasználása a részvételi mechanizmusok segítségével, illetve egy új, tíz éves terv kidolgozása az napközik fejlesztésére. A 0-3 éves gyermekek számára egy új Gólya Programot (*le Plan Cigogne*) fogadtak el 2003-ban, ez jelentős új beruházás ebben a szektorban. Célja a támogatott helyek számának növelése ezen a területen az elkövetkező 10 évben, hogy elérhessék az Európai Uniónak az Európai Tanács 2002. március 16-17-i barcelonai ülésén kitűzött célkitűzéseit. Ezeket a terveket az ONE menedzsment szerződésében is rögzítették, és alapvetően az egyes régiók közötti, a lefedettségben megfigyelhető különbségek kiegyenlítésére, a munkaadókkal kialakítandó szinergiákra, a családi napközik állapotának javítására (ami az első lépés egy elfogadott társadalmi státusz felé, illetve megteremtheti a lehetőséget, hogy maximum négy gyermeket fogadjanak), és egy szülők által működtetett bölcsődékkal végrehajtott kísérleti projekt megvalósítására épülnek. Az ingyenes állami oktatást minden gyermek számára biztosítják két és fél éves kortól.

Az oktatási rendszerrel kiépített kapcsolatok erősítése: A gyermekgondozás és a korai nevelés közös problémája az átmenet kérdése. Ez inspirálta az ONE-t, hogy 2004-ben a gyermekeknek a gyermekgondozási rendszerből (*le milieu d'accueil*) az *école maternelle*-be való átlépését jelölje meg az év kérdéseként. Az *école maternelle* csoportokban alkalmazott pedagógiai módszerek megújítása során is figyelembe vették az átmenet kihívásait, csakúgy, mint a gyermekgondozás területén is. Az *école maternelle*-ek számára javasolt programban a pszichomotoros képességeket fejlesztő, a bölcsődében megkezdett tevékenységeket folytatják, és megerősítették a sajátos nevelési igényű gyermekeket segítő,

pozitív diszkriminációról szóló irányelveket is. Az idősebb gyermekek esetében az *école maternelle* és az iskola közötti átmenet jelenti a problémát, itt egy közös szakaszt alakítottak ki az 5-8 évesek számára.

Változások a szabályozásban: A Francia Közösség 2002. március 27-i határozata egy Tanácsadó Bizottság (*comité de pilotage*) létrehozását rendelte el a Francia Közösség oktatási rendszerén belül (aminek az *école maternelle* is része). 2004 óta minden 12 éven aluli gyermek rendszeres gondozását be kell jelenteni az ONE-nek, és a gyermeknek nyújtott ellátásra mindenhol a Minőségi Kódex előírásai vonatkoznak. Ebben az összefüggésben az ONE létrehozott egy új munkakört: a „gyermekgondozási koordinátorok” (*coordinateurs accueil*) feladata a szabályok betartásának ellenőrzése, és a gyermekgondozási szolgáltatások pedagógiai gyakorlatának támogatása. A gyermekgondozási szolgáltatásokat nyújtóknak ki kell dolgozniuk egy, a Minőségi Kódex előírásaival összhangban lévő gyermekgondozási tervet is. Az intézmény csak akkor kaphatja meg a minőségi tanúsítványt, ha az ONE képviselői vizsgálatuk során megfelelőnek találják a tervet. Az értékelés a tanúsítvány kiadásának, illetve az intézménynek járó támogatások kifizetésének előfeltétele. A 2002. július 3-i határozat foglalkozik az napközikkel, kiemelten az iskolán kívüli projektek minőségével, a munkatársak szerepével, a gyermekek felvételével és befogadásával, illetve a pedagógiai gyakorlat kialakításával.

A programok minőségi javítása: pl. a 0-12 éveseknek számára biztosított ellátások pedagógiai programjának kidolgozása, illetve a munkatársak továbbképzése, hogy ezt alkalmazni tudják. A szolgáltatási kereteknek figyelembe kell venniük a Minőségi Kódex előírásait, és alkalmazkodniuk kell azokhoz, mivel azok jelentik a visszajelzések alapját, és az egyenlő esélyek tágabb összefüggésén belül ezek használhatók a minőség vizsgálatára. Minden szolgáltatónak ki kell dolgoznia a saját gondozási és nevelési tervét, a Minőségi Kódex előírásait elfogadva és felhasználva. A szakmai továbbképzés ezeknek a terveknek a kidolgozására és tartalmára fókuszál. A korai nevelés területén az *école maternelle*-ben folyó pedagógiai munka minőségének fejlesztésén túl jelentős növekedést tapasztalhattunk az iskolák költségvetésében (amitől az *école maternelle*-ek működése is függ) 2004 óta, és a finanszírozás új, az egyes iskolákba járó gyermekek társadalmi-gazdasági státuszát figyelembe vevő formája is bevezetésre került.

A munkatársak képzésének és munkakörülményeinek javítása: A kisgyermekek gondozásával és nevelésével foglalkozó szakemberek képzésének kérdését több kormányrendelet szabályozza: a 2000. december 12-i és a 2002. július 11-i rendelet az *école maternelle*-ben dolgozó tanárok és segítők alapozó képzését és szakmai továbbképzését, míg a 2003. július 3-i és 17-i rendeletek állapítják meg a gyermekgondozás és az napközi területén dolgozók esetében a toborzással, a munkatársak alapozó- és szakmai továbbképzésével összefüggő elvárásokat.

Előrelépés a programok értékelésében és a pedagógiai támogatásban: A szolgáltatások minden típusa számára előírások (vagy ajánlások) formájában új, közös megegyezésen alapuló strukturális-, pedagógiai- és folyamat-indikátorokat határoztak meg. Ezen túl az ONE kialakít egy új „pedagógiai tanácsadó” munkakört. Ezen tanácsadók feladata lesz a gyermekgondozás pszichopedagógiai dimenziójának erősítése. Megbízatást kaptak arra is, hogy dolgozzák ki azokat az értékelési eszközök és folyamatokat, amelyekkel az új gyermekgondozási koordinátorok érvényes és megbízható módon értékelhetik a gyermekgondozási terveket.

Az napközik fejlesztése: 2003-ban indították útjára az napközikre vonatkozó 10 éves fejlesztési tervet, amihez jelentős új forrásokat is biztosítottak. A 2002. július 3-i határozat is foglalkozik az napközikkel, kiemelten az iskolán kívüli projektek minőségével, a munkatársak szerepével, a gyermekek felvételét és befogadását szabályozó előírásokkal

valamint a pedagógiai gyakorlat kialakításával. A 2004. április 28-án elfogadott oktatási törvény jogi keretek közé foglalta az iskolai házi feladat-klubok finanszírozását. Az *école maternelle*-ekbe járó gyermekek kb. 4%-a vesz részt ilyen klubok munkájában, ezek fő célja az alsó tagozatos diákok esetében az iskolai feladatok jobb elvégzése, és kiegészítik az napközik amúgy is széles választékát.

Több figyelmet kap az adatgyűjtés és a monitoring: információs rendszereket alakítottak ki mindkét szektorban, hogy a hozzáférés és a minőségfejlesztés területén megkönnyítse a racionális tervezést, illetve a tervezésnél könnyebb legyen figyelembe venni az új családi igényeket és az koragyermekkori gondozás területén dolgozók körében lezajló átrendeződést. Az új információs rendszer lehetővé tette a 0-3 éves gyermekeknek szóló szolgáltatásokat illetően a lefedettség valódi arányának pontosabb becslését, figyelembe véve az aktuális kapacitást, ide számítva a támogatott helyekbe beolvasztott férőhelyeket. Az új rendszer lehetővé tette az általános szolgáltatásoknál alkalmazható indikátorok kidolgozását is, illetve a helyek igazságosabb elosztását, bizonyos közösségekben pozitív diszkriminációt is alkalmazva. Az új rendszer képes jelezni az egyensúly hiányát a kisebb régiók, a támogatott és nem támogatott szolgáltatások, valamint a bölcsődék és családi napközik között – így egy igazságosabb egyensúlyi helyzet alakítható ki. Hasonló kezdeményezéseket találunk az oktatási szektorban is, ahol szintén a gyermekek és férőhelyek eloszlásának pontosabb nyilvántartása az egyik eredmény, illetve a gyermekekkel kapcsolatban is sokkal pontosabb, személyre szabott adatokat biztosít a rendszer. Az oktatási Tanácsadó Bizottság kérésére továbbfejlesztik az információs rendszert és az indikátorok további felhasználási módjait is.

Belgium: Flamand Közösség

Lakosság: kb. 6 millió. **Termékenységi ráta:** 1,6. **Egy főre jutó GDP:** 28 700 amerikai dollár (Belgium). 6 évnél fiatalabb gyermekek száma: 375 935.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A nők 57,3%-a volt munkavállaló, ezeknek 34,1%-a dolgozott részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 6,3%)

A hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők részvétele a munkaerőpiacon: kb. 74%, teljes- és részmunkaidőben összesen.

A szülési és gyermekgondozási szabadság: A szülési szabadság 15 hetében a jövedelem hozzávetőleg 80%-át kapják meg az anyák, a gyermekgondozási szabadság 3 hónap lehet (részmunkaidős munka mellett 6 illetve 15 hónap), ami alatt egységes juttatást kapnak. Szabadság kivételére munkaidő-jóváírási rendszerben minden dolgozónak lehetősége van.

A gyermekgondozási szabadság átlagos hossza: Nincs elérhető adat.

Tankötelezettség kezdete: 6 év.

Szociális kiadások: A GDP 27,2%-a. **Gyermekszegénység aránya:** 5,2%. Belgium egészében az arány 7,7% az adók és jóléti transzferek nélkül (Az OECD átlag 11,2%).

Az iskola előtti nevelési szolgáltatások finanszírozása: a GDP 0,6%-a, miközben az oktatási szolgáltatásokat igénybe vevők 16%-a jár ilyen intézményekbe.

A három évesnél fiatalabb gyermekek számára nyújtott szolgáltatások, illetve az napközik (OSP) finanszírozása: a GDP 0,12%-a, ennek 74%-a állami támogatás.

Egy gyermekre jutó költség: Bölcsőde: 13 483,40 amerikai dollár gyermekenként; családi napközi (vagy regisztrált gyermekfelügyelet) 5 818,31 dollár; korai nevelés (egész Belgiumban) 4 442 dollár gyermekenként.

A szülőkre jutó átlagos költség: 0 és 3 év között, illetve az napközik (OSP) esetében: a szülők a támogatott családi napköziben a költségek 59,7%-át, a támogatott intézményes gondozásban 26,2%-át fizetik; a 3-6 évesek esetében: a *Kleuterschool* államilag finanszírozott és ingyenes. A szülők csupán az egyéb felterhelt kiadásokat fizetik, ami az összes költség kb. 4%-a.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: Két és fél éves kortól a *Kleuterschool*ban.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: A családi napközik (ezek adják a férőhelyek 54%-át) és a *Kinderdagverblijven* a legfontosabb szolgáltatás-típusok (államilag támogatott gyermekgondozási intézmények, amelyek a 0-3 éves gyermekek hozzávetőleg 22%-át látják el). Mindkét típusba tartozó intézmények egész évben, napi 11 órában működnek. Az ilyen intézmények valamivel több mint kétharmada van bejegyezve és kap támogatást a *Kind en Gezin*-től. Az oktatási szektorban a *Kleuterschoolok* (nyilvános iskolaelőkészítő intézmények) a tanév időszakában napi 7 órán át működnek, az napközik (OSP) naponta reggel hét órától (a tanítás kezdete előtt) délután hatig (a tanítási idő után), valamint szerda délutánonként és a tanítási szünetekben elérhetők.

A szabályozott szolgáltatások igénybevételének aránya: 0-2,5 éves gyermekek: 38%, 2,5-6 éves gyermekek: közel 100%. A 4 és 7 év közötti gyermekek számára szervezett napközi: 28%, ezt követően az arány csökken. A 0-3 éves gyermekek 53,2%-át a szülők vagy más családtagok gondozzák (35,2%-ukat kizárólag a szülők, 18% igénybe veszi a nagyszülő vagy más családtagok segítségét, 0,4% pedig más, informális gondozási formákat vesz igénybe). A kisgyermekgondozás területén a második legnagyobb arányt képviselő intézmények a családi napközik, ezekbe jár a nem szülők által gondozott gyermekek 38%-a, vagyis az összes rendelkezésre álló férőhely jóval több mint 54%-a tartozik ide.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: A támogatott gyermekgondozási intézmények (1 éves) felsőfokú szakképzésben szerzett oklevéllel rendelkező *kinderverzorgsters*eket (gyermekgondozókat) alkalmaznak; a *Kleuterschoolok* 3 éves felsőfokú képzettséggel rendelkező *kleuteronderwijzers*eket (óvodapedagógusokat) foglalkoztatnak. Ezek a pedagógusok az alapfokú és alsó középfokú oktatásban dolgozó tanárokkal azonos fizetést kapnak.

A képzettséggel rendelkező munkatársak százalékos aránya: A korai nevelésben dolgozó pedagógusok 99%-a teljes körű képzettséggel rendelkezik. A gyermekgondozás területén a gyermekgondozói állások mindössze körülbelül 25%-ában követelmény a diploma vagy a szakképzettség (Peeters, 2005, "Childcare in Flanders: the Essential Reversal towards Professionalisation and Sustainability", VBJK Ghent University). A szolgáltatások vezetői esetében mindig megkövetelik bizonyos képzettség meglétét, és az államilag támogatott bölcsődékben a diploma vagy azzal egyenértékű képzettség megszerzése minden munkatárs számára kötelező. A magánszektorban a képzettséggel kapcsolatos elvárások sokkal megengedőbbek. Az állami családi napközikben bizonyos képzettséggel rendelkezni kell, de nem szükséges diplomát vagy más, oktatással kapcsolatos végzettséget jelent. A napközikben dolgozók több mint 30%-a rendelkezik szakirányú diplomával.

Gyermek-munkatárs arányok: A tapasztalatok szerint az arányok a következők: egész napos ellátás: 4:1 az egész napos ellátásban részesülők esetében (a csak a nap egy részét ott töltők esetében maximum 8 gyermek jut egy nevelőre), az intézményes napközbeni ellátásban: 6,5:1; az iskolaelőkészítőben: 17:1 (a 2001-2002-es tanév-

ben), ám az első évben, amikor a tanár munkáját egy gyermekgondozó is segíti, ez az arány valójában 17:2; a napköziben 14 gyermek jut egy képzett felnőttre.

Maximális csoportlétszám: Egész napos ellátás: 8 gyermek; intézményes napközbeni ellátás: az intézmények maguk dönthetnek erről; iskolaelőkészítő: az iskolák maguk dönthetnek (az Oktatási Minisztérium nem határoz meg maximális csoportlétszámot); napközi 6-12 éves gyermekeknek: az intézmények maguk dönthetnek.

Hatáskörök

A belgiumi Flamand Közösségben a neveléssel és gondozással kapcsolatos hatáskörök világosan elkülönülnek. A gyermekgondozás és az iskolán kívüli gondozás felelőse a *Kind en Gezin* (Gyermek és Család) elnevezésű flamand kormányzati szervezet. A felelős minisztérium a Flamand Népjóléti, Családügyi és Egyenlő Esélyek Minisztériuma. A *Kind en Gezin* országos ügynökség felügyeli a szabályokat és az irányelveket, szabályozza a szolgáltatások férőhelyeinek számát és finanszírozását. Szintén a *Kind en Gezin* határozza meg – a szektor szereplőivel folytatott konzultációk után – a minimális minőségi elvárásokat, ellenőrzi a gondozás minőségét, és elősegíti a gondozás minőségének javítását. A helyi hatóságok és a non-profit szervezetek szintén működtetnek gyermekgondozó szervezeteket, ez részben a történelmi hagyományokra vezethető vissza, részben pedig a *Kind en Gezin* által kidolgozott javaslatokra adott válasznak is tekinthető.

Flandriában szinte minden oktatási kérdés (ide értve a két és fél éves illetve idősebb gyermekek ügyét – ld. a Hozzáférés és ellátás című fejezetet) a Flamand Közösség Oktatási Minisztériuma hatáskörébe tartozik. Ez a minisztérium határozza meg az oktatás átfogó céljait és feladatait a Közösségen belül. Az iskolák alapítása területén meglehetősen nagy autonómiával rendelkeznek a közösségek, ez eredetileg a vallásszabadságot volt hivatott biztosítani. A legtöbb iskola és oktatási szolgáltatás a három legfontosabb ernyőszervezet vagy hálózat egyikéhez tartozik, ezek: a Hivatalos Közösségi Oktatás, más néven Flamand Közösségi oktatás, amely vallásoktól független, ide a gyermekek 13,88%-a tartozik; a Hivatalos Támogatott Oktatás elnevezésű szervezet, amit a helyi önkormányzatok működtetnek, ide a gyermekek 22,25%-a tartozik; végül a Támogatott Magánoktatás, ahová a tanulók 63,86%-a tartozik.

A szövetségi kormányzat a diplomákkal kapcsolatos minimális követelmények, az tankötelezettség kezdete és vége, a nyugdíjak, a gyermekgondozási kiadásokkal kapcsolatos adójóváírás valamint a gyermekgondozási szabadság és fizetés nélküli szabadság kérdéseiben rendelkezik beavatkozási joggal, illetve a régiókkal közösen a foglalkoztatáspolitikába van beleszólása.

Környezet

Munkaerő-piaci arányok: 2002-ben a 3-6 év közötti gyermeket nevelő nők 76%-a, illetve a 3 évnél fiatalabb gyermeket nevelő nők 72%-a végzett fizetett munkát. A munkaerőpiacon aktív dolgozók számának az elmúlt 30 évben megfigyelhető növekedésén belül 600 000 főnyi emelkedés a nők fokozott részvételének tudható be. Ezzel egy időben a dolgozó férfiak száma csökkent. Háromból egy nő dolgozik részmunkaidőben, a férfiak esetében ez az arány húszból egy. Az 1999-ben elfogadott, a nőkkel és férfiakkal való egyenlő bánásmódot a munkához való hozzáférés és a munkakörülmények biztosítása terén is előíró törvény ellenére a nőknek gyakran ajánlanak fel részmunkaidős állást néhány gazdasági szektorban és munkahelyen. A munkaköri leírások és értékelések rendszeréből adódóan jelentős különbség figyelhető meg a nők és férfiak fizetésében. A nők arról számoltak be, úgy érzik, azért terelték őket a rövidebb munkaidő elfogadása

irányába, mivel amellet jelentős mennyiségű olyan munkát is rájuk bíznak, amiért nem jár fizetés.

Gyermekgondozási szabadság: A minden szülőt megillető szabadság hosszát 15 hétben határozták meg 1998-ban, emellett a gyermek négy éves kora előtt jár még 3 hónap részben fizetett szabadság teljes munkaidő esetén, vagy 6 hónap, illetve 15 hónap rész-munkaidő esetén. 2001-ben hozzávetőleg 75 250 anya (az igénybevételi aránnyal kapcsolatban nem érhető el adatok) számára volt elérhető ez a fajta szabadság. A kifizetésekre az egészségügyi és rokkantsági biztosítón keresztül kerül sor. Arról sincsenek adatok, hogy hány apa vette igénybe a szabadságot, habár minden apának alanyi jogon jár 3 nap (a magánszektorban) vagy 4 nap (a közsférában) fizetett szabadság a szülést követő 12 napon belül. 2002 óta a férfiak 10 munkanap fizetett apai szabadságot vehetnek igénybe az egészségügyi és rokkantsági biztosítón keresztül. 2002-ben a karrier megszakításának rendszerét (ide tartozik a gyermekgondozási szabadság) felváltotta egy olyan „time credit” rendszer, ahol minden a munkavállalónak jogában áll egy egész évnvi szabadságot kivenni. Ez a szünet jelentheti a munka teljes felfüggesztését, vagy részmunkaidőssé alakítását legalább három hónapon keresztül.

Hozzáférs és ellátás

A működtetés kérdései: A napközbeni ellátásra és a korai nevelésre egyaránt jellemző az állami és magán ellátások keveredése, miközben mindkettőt a flamand kormány finanszírozza. Általában a napközbeni ellátást nyújtó intézmények napi 10-12 órán keresztül működnek, míg az iskolaelőkészítő intézmények naponta 8.30 és 15.30 között tartanak nyitva (szerdánként csak fél napig), amihez igény esetén a foglalkozások után napközi is kapcsolódik.

Két és fél éves kor felett a korai nevelés ingyenes, és kiegészítő támogatást kapnak azok az iskolák, amelyek gondoskodnak a lényegesen eltérő családi igényekről. A *Kleuterschool*okat (az alapfokú oktatást megelőző tipikus ellátás) a különböző hálózatokhoz tartozó iskolaszékek irányítják, és minden csoportot a kormány finanszíroz illetve támogat.

Az elmúlt öt évben tapasztalható nagyfokú kapacitás-bővülés ellenére a gondozási intézményrendszer a mai napig sem képes teljesen kielégíteni a szülői igényeket. 2003-ban 65 547 férőhely állt rendelkezésre a bölcsődékben és a családi napközikben (43 874 férőhely a támogatott gondozásban és 21 673 a független intézményekben). Ezeket a szolgáltatásokat nagyrészt a kétkeresős családban élő dolgozó anyák veszik igénybe, bár kidolgoztak stratégiákat arra vonatkozóan is, hogy miként lehetne kiegyensúlyozottabb hozzáférsést biztosítani a Közösségben élő minden gyermek számára. Az igény az egyszülős családok részéről is egyre nagyobb.

0-1 évesek: Az első évben az anyai és családi gondoskodás a jellemző, a korcsoport 31%-a jelenik meg az bejegyzett állami intézményekben. Mivel azok a családok, amelyek a *Kind en Gezin* által felügyelt gondozó intézménybe viszik a gyermeküket, adókedvezményben részesülnek, a felügyelet nélküli gondozó intézmények igénybe vétele nem jellemző.

1-3 évesek: Az 1-2 éves gyermekek 42%-a, és a 2-3 évesek 32%-a vesz igénybe bejegyzett gondozási szolgáltatásokat. (A gyermekek két és fél éves koruktól vehetik igénybe az ingyenes, egész napos iskolaelőkészítő ellátást). A 0-3 évesek 35,2%-át gondozzák a szülők teljes munkaidőben. A 0-3 éves korcsoport 34,2%-a vesz igénybe legalább a nap egy részében a bejegyzett gondozói szolgáltatásokat, további 0,9% pedig a szabályozáson kívül eső gondozási formákat. Több mint 36 000 hároméves gyermek (a

hároméves korcsoport több mint 85%-a) jár az alapfokú oktatást megelőző nevelést végző intézményekbe.

2,5-6 évesek: Az ingyenes, az alapfokú oktatást megelőző nevelésben a két és fél évesek 85%-a vesz részt, míg a három évesek körében ez az arány már 98,4% (1997-98-as adat). Ezen kívül a 3-6 éves korcsoport 11,2%-a jár állami engedéllyel rendelkező gyermekgondozó intézménybe, és 17,1% vesz igénybe napközit. A 4-5 évesek körében gyermekgondozást és napközit igénybe vevők aránya 11,7% illetve 16,1%, az 5-6 évesek körében pedig 11,6% illetve 18,2%.

Napközik: Ez a típusú ellátás két formában működhet: a) államilag engedélyezett intézmények az iskolán kívül, illetve b) a tanítási időn kívüli ellátás az iskola szervezésében. Az ellátás első formáját a 4 évesek 11,7%-a, az 5 évesek 11,6%-a, a 6 éveseknek pedig 8%-a veszi igénybe. Az ellátás másik formáját a saját iskolájában a 4 évesek 16,1%-a, az 5 évesek 18,2%-a, és a 6 évesek 19%-a veszi igénybe (a részleteket lásd a lenti táblázatban).

	Államilag engedélyezett (napközit működtető intézmények)	Napközit működtető iskolák	Összesen
4 évesek	11,7	16,1	27,8
5 évesek	11,6	18,2	29,8
6 évesek	8,0	19,0	27,0

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Odafigyelés az eltérő nevelési igényű gyermekekre: Az akkreditált intézményeknek kiemelt figyelmet kell fordítaniuk az egyszülős, illetve alacsony jövedelmű családokból érkező gyermekekre, azokra a gyermekekre, akik gondozása szociális vagy nevelési szempontok miatt fontos, valamint a dolgozó szülők gyermekeire.

Fogyatékosággal élő gyermekek: Flandriában az ilyen gyermekek esetében hagyományosan az otthoni gondozást támogatják, de egyre többen felismerik, milyen előnyökkel jár, ha az enyhe fogyatékosággal élő gyermekeket bevonják a koragyermekkorai nevelésbe. Az ellátást biztosítók gyermekenként és naponta külön támogatást kapnak ilyen esetben, illetve (2001 óta) strukturális támogatásokban is részesülhetnek, hogy biztosítani tudják az intézmények optimális működését. A támogatott gondozás keretében a fogyatékosággal élő gyermekek által ott eltöltött napok száma 8,5%-kal nőtt. Az ezt követő speciális nevelést bőkezűen finanszírozzák, habár az gyakran a többségi ellátástól elkülönítve valósul meg.

Alacsony jövedelmű családban élő gyermekek: Flandria jelentős erőforrásokat fordít a társadalmi kirekesztődés elleni, és a prioritást élvező oktatási programokra. 2003-ban a hátrányos helyzetű családokba született gyermekek aránya 5,2% volt (a hátrányos helyzetbe soroláshoz a következő indikátorok közül legalább háromban kellett alacsony értéket elérniük: jövedelem, iskolázottsági szint, munkaerőpiaci státusz, a gyermekek fejlődése, otthon és egészség). A gyermekszegénység szintje 4,3%.^{ix} A 3 hónapostól 3 éves korig terjedő korosztályban a hátrányos helyzetű családokból érkezők aránya egy-

^{ix} A *Kind en Gezin* meghatározása szerint a szegénység olyan tartós állapot, amelyben az embereknek korlátozottak lehetőségei vannak, hogy megfelelő mértékben részesüljenek olyan, a társadalom által sokra tartott javakból, mint az oktatás, az otthon és a munka. Ebből a definícióból kiindulva hat kritériumot határoztak meg, amelyek alapján a Gyermekek és Család szervezetén belül meg tudják állapítani, hogy egy család hátrányos helyzetű-e: a havi családi jövedelmet, a szülők iskolázottsági szintjét, a gyermekek fejlődését, a szülők munkaerőpiaci helyzetét, az otthon színvonalát és az egészségi állapotot. Ha egy család legalább három kategóriában alacsony értékeket ér el, akkor hátrányos helyzetűnek tekinthető.

re nagyobb. 2002-ben a gyermekgondozási szolgáltatást igénybe vevők 18,8%-át tették ki, ez 2004-re 21,7%-ra nőtt. A jelenleg érvényben lévő, e csoport részvételének növelését célzó stratégiák részét képezi a szülői hozzájárulás mértékét szabályozó intézkedések átgondolása. Ennek következtében 2002-ben csökkentették a gyermekgondozásért fizetendő díjakat azon családok számára, ahol a jövedelem nem éri el a garantált havi minimálbért. Az akkreditált ellátást nyújtók is csökkenthetik a fizetendő díjakat, illetve teljesen el is engedhetik azokat. A *Kind en Gezin* az akkreditált szolgáltatók részére garantál egy fix összegű működési költséget, így az alacsonyabb keresetű családoknak biztosított kedvezmény nem jelent hátrányt az intézmény számára. 2004 óta a *Kind en Gezin* számos „Külvárosi és szomszédsági szolgáltatást” támogat, amelyek célcsoportját a kisebbségi csoportok jelentik.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: Flandriában a gyermekek 17,3%-ának nem a holland az anyanyelve. A gyermekek 4,4%-a nem belga állampolgár. A 3 hónap és 3 év közötti korcsoportban az etnikai kisebbséghez tartozók aránya folyamatosan növekszik. 2002-ben 19,6%-uk vett igénybe gyermekgondozási szolgáltatásokat, ez a szám 2004-ben 23,7%-ra nőtt. Jelentős erőfeszítések történtek, hogy ezeket a gyermekeket integrálni tudják, és speciális lehetőségeket biztosítsanak számukra az oktatásban (*gelijke onderwijskansenbeleid* – lásd a fejlesztéssel foglalkozó alfejezetet alább).

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Az engedélyezés rendszere eltérő attól függően, hogy az intézmény támogatásban részesül, vagy önállóan tevékenykedik. A támogatott szolgáltatásoknak meg kell felelniük a minimális minőségi követelményeknek, és össze kell állítaniuk egy kézikönyvet, amelyben bemutatják, hogyan zajlik náluk a minőségértékelés, hogyan alakítanak ki kapcsolatot a szülőkkel, illetve milyen képzettséggel rendelkeznek a gondozók. A független szolgáltatóknak csak regisztrációra van szükségük, de legtöbbjük mégis vállalja, hogy a *Kind en Gezin* felügyelete mellett dolgozik. Ez azzal is jár, hogy bizonyos minőségi követelményeknek meg kell felelniük. Az intézmények mindkét típusánál időnként váratlan ellenőrzéseket tart a *Kind en Gezin*.

Finanszírozás: A támogatott bölcsődéknek és családi napköziknek (állami és magán intézményeknek egyaránt) két fő bevételi forrásuk van, az állami támogatások és a szülők által fizetett díjak. A *Kind en Gezin* által felügyelt szolgáltatóknál a kormányzati támogatást közvetlenül a gyermekgondozási szolgáltatást biztosító szervezetnek fizetik. Biztosítanak egy fix összegű működési költséget, így az alacsonyabb keresetű családoknak biztosított díjkedvezmény nem jelent hátrányt az intézmény számára. Ebben az esetben a nonprofit szervezetek vannak előnyösebb helyzetben, ők magasabb egy főre jutó támogatást kapnak, mint a független szolgáltatók. A szülők által fizetett díjakat a jövedelmük figyelembe vételével határozzák meg. A támogatott gondozási szolgáltatásoknál a szülők a valós költségeknek átlagosan 26%-át fizetik meg az intézményes gondozás igénybe vétele esetén, a családi napköziknél ez az arány 60%. A teljesen független szolgáltatók semmiféle támogatást nem kapnak, és a szülők fizetik a teljes költséget. 2001 óta a kisméretű, független bölcsődék is kapnak éves támogatást a fenntartott férőhelyek után, hogy ezzel is segítsék minőség és a menedzsment színvonalának emelését. Ezen kívül, ha a szolgáltatás a *Kind en Gezin* felügyelete alatt áll (ami az esetek többségében így van), a szülők adóvisszatérítésre is jogosultak a szolgáltatásért kifizetett díjak után. A gyermekgondozási szolgáltatások igénybe vétele miatt leírható adó maximális összege 11,20 euró naponta és gyermekenként. A szövetségi parlament nemrégiben terjesztette ki az adó visszaigénylésének lehetőségét a 12 évnél fiatalabb gyermekekre. Az oktatási szolgáltatásoknál az állami finanszírozás a költségek 96,1%-át fedezi, a fennmaradó részt magán (szülői) forrásokból fedezik. A gyermekgondozásra és a korai neve-

lésre fordított, állami és magán forrásból származó összegek a GDP több mint 0,1%-át teszik ki.

A munkatársak: A gondozás és a nevelés közötti különbségtétel visszaköszön a munkatársak képzettségében és státuszában is, habár már születtek olyan kezdeményezések, amelyek változtatni akarnak ezen a helyzeten. A *Kleuterschoolok* *kleuteronderwijzereket* (óvodapedagógusokat) alkalmaznak, akik helyzete azonos az alap- és középfokú oktatásban dolgozó tanárokéval. A támogatott gyermekgondozó intézmények oklevéllel rendelkező *kinderverzorgstereket* alkalmaznak, az ő képzésük eltérő (ld. lentebb), míg a támogatott családi napköziben dolgozókat állásinterjújuk során választják ki, és előfordul, hogy később szereznek képesítést, mikor már az ellátásban dolgoznak.

Képesítési követelmények: A *Kleuteronderwijzerek* (óvodapedagógusok) három éves felsőfokú képzésben vesznek részt a tanítóképző főiskolákon, hasonlóan az alap- és középfokú oktatásban dolgozó tanárokhoz. A szakmai továbbképzések rendszere jól kiépített az oktatási szektorban, és az Oktatási Minisztérium a képzési költségek finanszírozásához szükséges források feletti rendelkezési jogot átengedi az iskoláknak. Az oktatási szektoron kívül viszont a képzések szerepe nem jelentős. A támogatott napközbeni ellátásban a munkatársak általában képzett gyermekgondozók (*kinderverzorgster*), akik a szakmai képzettségüket a középfokú oktatásban szerezték, és további egy éves képzésben specializálódtak az adott területre. A beszámolók szerint az oktatásokon részt vevők nem kapnak igazán erős elméleti alapokat a későbbi munkájukhoz. A családi napköziben dolgozók munka melletti képzése mindössze 4 és 60 óra közötti mozog, és nincs előírt képesítés az engedély megszerzéséhez. Ezután, bár rendszeresen felkeresik őket a szolgáltatások vezetői, és útmutatásokkal is ellátják őket, keveset profitálnak a szakmai továbbképzésekből. Ezzel szemben a támogatott intézményekben dolgozó gondozók esetében a szakmai továbbképzésekre munkaidőben kerül sor. Összességében kijelenthetjük, hogy a képzési helyzet aggodalomra ad okot: „Flandriában a gyermekgondozással összefüggő állások mindössze 25%-a esetében követelmény egy diploma vagy oklevél megléte” (Peeters, 2005). A *Kind en Gezin* vitát is kezdeményezett a kisgyermekeknek nyújtott különféle szolgáltatások megfelelő képzési követelményei kapcsán. Ezen megbeszélések legfontosabb eredménye a *Beroepsprofiel van de Begeleider Kinderopvang* (A gyermekgondozó szakmai profilja) című dokumentum megszületése volt, amelyet a Flamand Szociális és Gazdasági Tanács (SERV) jelentetett meg 2001-ben. A 2002-es Minőségügyi Dekrétum szintén azt a célt tűzte ki, hogy 2010-re a gyermekgondozásban dolgozók fele rendelkezzen diplomával.

Munkakörülmények: Ahogy az a megosztott rendszerekben megszokott, a korai nevelés területén a fizetések és a munkakörülmények megfelelőek, az óvodapedagógusok fizetése nagyjából azonos az alap- és középfokú oktatásban dolgozó tanárok fizetésével. A helyzet teljesen más a szociális szektorban, de itt is tapasztalható előrelépés. 2003-ban sikerült megegyezni, hogy az ellátásban dolgozó gyermekfelügyelők helyzetét jogszabályban rendezik. 2001 óta az erre a területre kerülő gyermekfelügyelők egyszeri, az elindulást segítő támogatásban részesülnek, ami a felszerelések beszerzését fedezi. Jelenleg is erőfeszítéseket tesznek, hogy a gyermekgondozás területén dolgozók karrierlehetőségeit javítsák. 2000 óta folyik a munkaköri profilok kidolgozása a gyermekgondozási szolgáltatásban dolgozó asszisztensek és vezetők számára. A formális képzésen (EVC) kívül megszerzett kompetenciák elismerésének célja, hogy elősegítsék az asszisztensek okleveles szakemberré válását.

A gyermekek és a munkatársak aránya: A szabályozott családi napközis ellátás területén a gyermekek és a munkatársak aránya 4:1. A maximális csoportméret 8 fő. A böl-

csődékben ez az arány 6,5:1, az akkreditált napköziknél pedig 14:1, de a meghatározott csoportméretek nem vonatkoznak minden csoportra. A bölcsődék esetében a fenntartók alkalmazhatják a saját minőségügyi szabályaikat az egy asszisztensre jutó gyermekek száma tekintetében. A *kleuterschool*ban azon kormányzati erőfeszítések eredményeként, amelyek növelni kívánták a kisgyermekkel foglalkozó munkatársak számát, a gyermek és a munkatársak aránya 18:1-re csökkent (1997-98), de az év egyes szakaszaiban ezek a számok magasabbak vagy alacsonyabbak is lehetnek.

Tanterv és pedagógiai program: Flandriában nem létezik egységes tanterv, minden iskola kidolgozhatja a saját tantervét és tanítási módszertanát. 1997-ben határozták meg a minimális fejlesztési célok (*ontwikkelingsdoelen*) azon csoportját, amelyek kívánatosak és elérhetőek is egyben a gyermekek számára az iskolaelőkészítő nevelésben. Minden iskola ezen célok szellemében tevékenykedik. Az *ontwikkelingsdoelen* az átfogó és harmonikus megközelítés fontosságát hangsúlyozza az oktatásban, és a következőket emeli ki: személyes jellemzők - pozitív önkép, motiváció és kezdeményezés; általános fejlesztés - autonómia, kommunikációs és együttműködési készség kialakítása, saját út kijelölése, kreativitás és problémamegoldó készség; végül speciális készségek kiválasztott területeken: testnevelés, kifejezőművészet, nyelv, környezeti tanulmányok, matematika. Különös hangsúlyt kap a keresztterv oktatás, hogy így ériék el a szociális kompetenciák és élethosszig tartó tanulási készségek által meghatározott átfogó célokat.

Monitoring, értékelés és kutatás: 1997-ben a minőség javítását célzó stratégiában a hangsúly az ellenőrzésről a tájékoztatásra és a támogatásra került. Ezzel a váltással kapcsolatban zajlott egy kutatás 2003-ban, ennek célja egy olyan értékelési eszköz kialakítása volt, amely segítségével mérhetővé tehető a 0-12 éves gyermekek tapasztalatai és percepciói. Ezen eljárások további finomítása jelenleg is folyik. A családi napköziket és óvodákat érintő monitoring eljárások jelentős különbségekre mutattak rá a szektoron belül. A *Kind en Gezin* a minőség kérdését három oldalról közelíti meg (elvárások meghatározása, monitoring és ösztönzés). Az elérendő minimális szinteket a szektorban tevékenykedőkkel folytatott konzultáció eredményeként határozták meg. A jövőben a monitoring tevékenységet egy külön ellenőrző szervezet végzi majd a 2004-ben elfogadott új rendelet előírásainak megfelelően, jelenleg az ellenőrzés még a *Kind en Gezin* feladatai közé tartozik. Az óvodákban az ellenőrzést tanfelügyelők végzik, általában az egész intézmény vizsgálatával összekapcsolva.

A szülőkkel és a közösséggel partneri viszony kialakítására törekszik a rendszer. A támogatott szolgáltatásokra vonatkozó minőségi előírások megkövetelik, hogy a szolgáltatások igénybe vevőit tájékoztassák és vonják be a szolgáltatásokba, segítsék a monitoring folyamatot, illetve a minőségbiztosítási politika ellenőrzését. A szolgáltatóknak le kell írni, hogyan valósul meg a szülők bevonása, és hogyan kezelik a szülőktől érkező panaszokat. A szülői elégedettség mérésének mikéntjéről szintén nyilatkozniuk kell. Egy gyermekgondozással foglalkozó honlap segíti a szülőket, hogy a minőségi ellátást választhassák, megértsék a különböző gondozási formák közötti különbségeket, és megismerhessék a gondozási díjak nagyságát. Ennek a fejlesztésnek a lényege, hogy a szülők egy sok információt tartalmazó adatbázisból választhassanak, illetve hogy elősegítsék a gondozás területén a minőség javítását.

A közösség bevonása helyi konzultációs csoportok megalakítása segítségével történik. Ezeknek a csoportoknak tagjai mindazok, akik valamilyen módon érintettek a gyermeknevelésben (szolgáltatók, szülők és döntéshozók). A cél egy olyan helyi terv kidolgozása, amely segíti a helyi hatóságokat a gyermekgondozással kapcsolatos kezdeményezések kérdéseiben, illetve hogy a gyermekgondozás helyi állapotát és az irányelveket vizsgáló éves értékelések elkészítésével kialakuljon egy állandó konzultá-

ciós rendszer. Az oktatásban a részvétellel (a szülői részvétellel is) foglalkozó új rendelet 2004 szeptembere óta van hatályban.

Fejlesztések

Előrelépés az inklúzió és a társadalmi kohézió területén: Az elmúlt években a flamand társadalom egyre inkább multikulturálisra vált, a bevándorlás, a szegénység és az egyenlőség kérdései egyre nagyobb figyelmet kaptak. 1995 és 1998 között a *Kind en Gezin* és a Koragyermekkorai Nevelési és Gondozási Kutató Központ (VBJK) az európai NOW kezdeményezés támogatásával kidolgozott egy képzési és foglalkoztatási programot az etnikai kisebbséghez tartozó nők számára. A projekt sikeres képzést tartott 25 etnikai kisebbséghez tartozó nő számára, és ezután mindannyian találtak állást maguknak a flamand napközbeni gondozást végző intézményekben. Ennek a programnak jelentős hatása van a koragyermekkorai intézmények toborzási elveire a nagyvárosokban. 1999 és 2004 között az európai DECET (Diversity in Early Childhood Care Education and Training) hálózattal együttműködve több, a sokféleséget hangsúlyozó projektet indítottak Gentben, Brüsszelben és Antwerpenben. A 2002-es Minőségi Dekrétum megfogalmazása szerint az „Iskolán kívüli gondozásért” kezdeményezésben megfigyelhető etnikai, illetve a nemeket érintő sokféleség fontos tényező az engedélyezési folyamat során. A sokféleség ma már nem pusztán egy lehetőség; az intézményeknek konkrét lépéseket kell tenniük, hogy biztosítsák, a munkatársaik figyelembe veszik munkájuk során a környék etnikai összetételét, illetve törekedniük kell, hogy férfiakat is alkalmazzanak.

A gyermekszegénység szintjét is sikerült csökkenteni, és a hivatalos politika fő célkitűzése ma már az, hogy a rendszeres gondozást és a korai nevelést elérhetővé tegyék minden azt igénylő gyermek számára, függetlenül a család helyzetétől, társadalmi-gazdasági háttérétől és etnikai hovatartozásától. A gyermekgondozás iránti igény gyorsan növekedett az elmúlt öt évben. A nevelés területén a 2002-es Egyenlő Oktatási Esélyek Dekrétumában azt fogalmazták meg célként, hogy minden gyermek számára annyi lehetőséget biztosítsanak, amennyit csak lehet. Minden gyermek bekerülhet a szülő által választott iskolába, az iskola pedig extra tanítási órákat számolhat el, ha a beiratkozott gyermek hátrányos helyzetű környezetből érkezik. Az utóbbi időben az általános iskolákban gondozási koordinátorokat is alkalmaznak, akik segítenek az ott dolgozóknak, hogy támogatást tudjanak nyújtani a tanulási problémákkal küzdő gyermekeknek. Számos innovatív program is elindult, mint például a Freinet iskolák Gent hátrányos helyzetű kerületeiben. Ezek az iskolák a sokféleségre épülő pedagógiai programokat dolgoznak ki az etnikai kisebbségek bevonásával, illetve a gyermekekkel folytatott konzultációkat is igénybe véve (De Meyer, 2005, Social Disadvantage: The Ghent Projects, Pedagogische Begeleidingsdienst, Ghent).

Fejlesztések a minőség területén: Flandriában folyamatos minőségi kihívást jelent a koragyermekkorai nevelés területén az a tény, hogy a kormány viszonylag kevés pénzt fordít a professzionális kisgyermekgondozásra, illetve az az 1980-as és '90-es években meghozott döntés, amely a gyermekgondozás és napközi (legalábbis rövidtávon) olcsóbb formáit részesítette előnyben. A minőségügy területén kifejtett munka nagy részét az tette ki, hogy tüneti kezelést biztosítsanak azon elkerülhetetlen problémák kiküszöbölésére, amit egy nagyméretű, alacsony képesítési szinttel rendelkező családi napközbeni ellátást biztosító szektor, egy új (gyorsan növekvő) vállalkozói alapon működő mini-bölcsődei szektor (ahol csak egy alacsony szintű szakképzésben szerzett oklevél megléte a követelmény), illetve egy alulfinanszírozott gyermekgondozási és napközii rendszer (OSP) jelent.

2001-ben a kormány javaslatot tett egy, sokkal inkább az érintettek részvételére épülő minőségügyi rendszer kidolgozására, amit a koragyermekkorai intézményekben dolgozókkal folytatott hosszú konzultáció után 2004-ben vezettek be. Az új megközelítés alapján a minőségre, mint olyan folyamatra tekintenek, amit a szülők, a gyermekgondozásban dolgozók, a gyermekek és az intézmények vezetői együtt határoznak meg (Peeters, 2005). Ezen kívül jelenleg is helyi szintű konzultációk sorát rendezik, amelyek feladata a gondozás minőségének javítása, elsősorban az napközire, a munkaidőn túli gondozásra, a sürgősségi gondozásra és a betegség idején történő gondozásra koncentrálni. Mivel a szakpolitika jellemzően a dereguláció irányába halad, olyan módszereket kell keresni, amelyek beépítik a konzultációt az irányelvek kidolgozásának folyamatába, hogy ezáltal stratégiai jellegű és integrált helyi gondozási szakpolitikák szülessenek. Jelentős energiákat fektettek a szakmai fejlesztésekbe, elsősorban hatékonyabb vezetési módszerek kidolgozásába. Kiegészítő támogatásban részesülnek a menedzsment feladatokkal és logisztikai kérdésekkel is foglalkozó intézmények, az egy főre jutó beirattozottak arányában.

Az egyetemek és képzési központok (mint a VBJK és az egyetemi, három egységből álló Gyermekgondozási Képzési és Erőforrás Centrum) azzal foglalkoznak elsősorban, hogy a gyermekgondozás mint pedagógiai tudományág megjelenjen a felsőfokú oktatásban, különös figyelmet fordítva a sokszínűsége. A nagyobb városokban, mint például Antwerpenben és Gentben a helyi önkormányzatok a napközbeni ellátást végző intézmények felügyeletét az oktatási osztályon dolgozó városatyákra bízta. A bölcsődék szorosan együttműködnek a helyi óvodákkal, hogy a gyermekek és a családok számára biztosítható legyen a zökkenőmentes átmenet az egyik intézménytípusból a másikba. Ennek a kezdeményezésnek a keretében a bölcsődében dolgozó munkatársak bejárhatnak az óvodákba. A gyermekgondozók bemutatkozása az iskola előtti oktatás-nevelésben várhatóan erősíti az együttműködést, és fokozza a programok és szolgáltatások integrációját.

Az egész rendszer egy koherens, országos minőségbiztosítási rendszer irányába halad (Vandenbroeck et al., 2004, *Diversity and Equity in Early Childhood Training in Europe* DECET Network, Gent), ugyanakkor még mindig alulfinanszírozott. 1992-ben a *Kind en Gezin* Flandria minden támogatott gondozó intézményében bevezette a pedagógiai tevékenység országos minőségi skáláját, ami az ITERS és ECERS minőségi skálákra épül. Az országos szintű pedagógiai követelmények bevezetése jelentős fejlődést eredményezett a napi gyakorlatban, mivel az intézmények nagyobb hangsúlyt helyeztek a nevelésre és az ösztönzésre a csecsemők és a kisgyermekek körében. 2004-ben ez a szervezet és az Oktatási Minisztérium közösen szorgalmazták a Leuveni Egyetemen dolgozó Ferre Laevers professzor Kísérleti Oktatási skáláinak alkalmazását. Ezek a skálák a gyermekekre koncentrálnak: egyszerű módszerekkel mérik jól-létüket, illetve az intézményekbe vagy a gyerekcsoportba való beilleszkedésüket. Az intézmények támogatják ezen önértékelő skálák alkalmazását, mivel konkrét útmutatóval is szolgálnak, hogyan javítható a pedagógiai minőség, és változtatható meg a napi gyakorlat.

Az oktatási szektorban erőfeszítéseket tesznek a gyermekek és gondozók arányának csökkentésére, illetve a gondozásban részt vevő kisgyermekek arányának növelésére is. Ezért egy olyan szabályozás lépett érvénybe, amely értelmében egy *kinderverzorgstert* (gyermekgondozót) kell alkalmazni a *Kleuterschool*ok minden első osztályában. A szakpolitika másik fontos célja, hogy az iskola előtti oktatás-nevelést (a *Kleuterschool*) és az iskolát közelítsék egymáshoz és így létrehozzák az egységesen kezelhető alapfokú oktatást. A *Fejlesztési célkitűzések* című dokumentumban meghatározták a célokat, illetve megfogalmazták azokat a minimális elvárásokat (a tudás, az

intelligencia, a készségek és a magatartás területén), amelyeket kívánatosnak és elérhetőnek tartanak az alapfokú és az azt megelőző oktatásban. Ugyanakkor széles körben felismerték, hogy az iskola előtti nevelés sajátossága, hogy a gyermek egész személyiségének fejlesztése

Csehország

Lakosság: 10,24 millió Termékenységi ráta 1,18. Egy főre jutó GDP: 15 100 amerikai dollár). 6 év alatti gyermekek száma: 540 000.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 év közötti nők 62,2%-a van jelen a munkaerőpiacon, közülük 5,2% részmunkaidőben dolgozik (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 1,5%).

A gyermekes anyák részvétele a munkaerőpiacon: a 6 évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 27%-a áll alkalmazásban, a 3 évnél fiatalabb gyermeket nevelők esetében ez az arány 16,7% (OECD, *Society at a Glance*, 2005).

A szülési és gyermekgondozási szabadság: A szülési szabadság 28 hete alatt a jövedelmük 69%-át kapják az anyák, ezt követően azonos összegű támogatás jár a gyermekgondozási szabadság idejére a szülőknek a gyermek negyedik születésnapjáig.

A gyermekgondozási szabadság átlagos időtartama: nincs elérhető adat, de legalább három év.

Tankötelezettség kezdete: 6 éves kor.

Szociális kiadások a GDP százalékában: 20,1%. Gyermekszegénység aránya: 6,8% (az OECD átlag 11,2%).

Az alapfokú oktatást megelőző ellátások finanszírozása (ISCED 0 szint): A GDP 0,46%-a (0,43% állami és 0,03% magán forrásból), ez a teljes oktatási költségvetés 10%-a, miközben az oktatásban részt vevők 13%-a jár ilyen intézményekbe.

Egy gyermekre jutó költség (amerikai dollárban, vásárlóerő paritáson számolva): 2 724 amerikai dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A három évesnél fiatalabb gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: A kormányzati forrásokat szinte teljes mértékben a gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos kiadásokra fordítják. A gyermekgondozási szolgáltatások a helyi önkormányzatok hatáskörébe tartoznak.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: 0-3 éves gyermekek: szinte minden három évesnél fiatalabb gyermekről a családokban vagy informális gondozási formák keretében gondoskodnak. 0-3 éves gyermekeknek szóló bölcsődei férőhely kevés van. 3-6 éves gyermekek: az állami *mateřská škola* (óvoda) az uralódó szolgáltatási forma, a 3-6 éves gyermekek 76-95%-a veszi igénybe az egész napos szolgáltatást ezekben az intézményekben. Napközi (*školní družina*) a 6-12 éves gyermekek számára, ide a tanév idején a gyermekek 36%-a jár.

A szülőkre jutó átlagos költség: A *mateřská školában* az első két évben a díjak maximum a költségek 50%-át tehetik ki, míg az utolsó év ingyenes. A kedvezőtlen helyzetű családok esetében a díjakat csökkenthetik vagy teljesen el is engedhetik.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 6 éves kortól, amikor az tankötelezettség kezdődik.

A szabályozott szolgáltatások igénybevételének aránya: 0-3 éves gyermekek: szinte egyáltalán nem veszik igénybe. 3-6 éves gyermekek: a korcsoport 67-98%-a veszi igénybe.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: A néhány megmaradt bölcsődében gondozónők dolgoznak. A három éves középiskolai/szakiskolai oktatásuk során a hangsúly az egészségügyi és higiénés ismereten van. Az óvodákban pedagógusok dolgoznak, 95%-uk egy speciális 4 éves középfokú tanfolyamot végzett a 18 pedagógiai szakiskola valamelyikében.

Gyermek-munkatárs arányok: Az állami óvodákban (*mateřská škola*), az ajánlott arány 12:1 legalábbis a nap legfontosabb részében. A gyakorlatban az napköziben a 23:1 arány jellemző.

Maximális csoportlétszám: 28 gyermek.

Hatáskörök

A korai nevelés a Csehországban szinte teljes mértékben állami szolgáltatásokon alapul. A *Mateřská školák* (óvodák) az oktatási rendszer részét képezik, és az Oktatási, Ifjúsági és Sport Minisztérium felügyelete alá tartoznak. A rendszerváltás óta a regionális és helyi oktatási hatóságok egyre kiterjedtebb jogkörökkel rendelkeznek, és az intézmények is jelentős autonómiával bírnak. A finanszírozás több forrásból érkezik – a regionális iskolai hatóságoktól (a tanárok fizetése, könyvek és felszerelések), az önkormányzatoktól (működési költségek és nagyobb beruházások) és a szülők által fizetett díjakból (ezek az első két évben maximum a költségek 50%-át tehetik ki, míg az

utolsó év ingyenes), miközben az anyagi helyzet javításához vagy a felszerelések és játékok megvásárlásához szükséges forrásokat gyakran magánvállalatokkal kötött támogatási szerződésekkel biztosítják. Néhány magán- illetve egyházi óvoda is működik, bár a jelentőségük kicsi.

A bölcsődék irányítását az Egészségügyi Minisztérium végzi, míg a terápiás gyermekgondozó intézmények a Szociális Ügyek Minisztériumához tartoznak. A gyakorlatban ma már nem létezik napközbeni ellátást biztosító hálózat a 0-3 éves gyermekek számára, miközben 1989-ben még 20%-os volt a lefedettség. A rendszerváltás után bevezetett kiterjesztett szülési szabadság következményeként az otthonon kívüli állami gyermekgondozás iránti igény csökkent. Mindössze 60 bölcsőde (2004-es adat) élte túl a korábbi rendszert. A korábbi bölcsődei épületeket eladták vagy más célokra használják. Ugyanakkor a két évnél idősebb gyermekek számára biztosított a lehetőség, hogy óvodába járjanak (jelenleg ezzel a lehetőséggel mindössze 20 000 gyermek szülei élnek).

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a nők 62,2%-a volt jelen a munkaerőpiacon (OECD, 2005). A munkahellyel rendelkező nők 5,2%-a dolgozott részmunkaidőben, a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 1,5% (OECD, 2005). A 6 évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 27%-a áll alkalmazásban, a 3 évnél fiatalabb gyermeket nevelők esetében ez az arány 16,7% (OECD, *Society at a Glance*, 2005).

Gyermekgondozási szabadság: A Csehország 28 hetes, mindenkire kiterjedő és fizetett szülési szabadságot biztosít a nőknek (ez a fizetés 69%-át jelenti), a gyermekgondozási szabadság 4 éve alatt pedig egy azonos összegű támogatás jár a szülőknek. A gyermekgondozási szabadságot még mindig szinte kizárólag az anyák veszik igénybe. A három évnél fiatalabb gyermeket nevelő nők mindössze 16,7%-a áll alkalmazásban (OECD, *Society at a Glance*, 2005).

Hozzáférés és ellátás

A napi nyitvatartási idő és az éven belül a működési napok száma a szolgáltatás típusától függően változik. A korai nevelésben a 3-6 évesek számára a rendszer szinte teljesen állami fenntartású intézményekre épül. A rendszer ma már decentralizált, az önkormányzatok és az intézmények jelentős autonómiával rendelkeznek. A csökkenő termékenységi rátának köszönhetően megfelelő számú férőhely áll rendelkezésre, habár a vidéki térségekben a hírek szerint korlátozott illetve elégtelen a szolgáltatásokhoz való hozzáférés. A szülők által fizetett díjakat a költségek 30%-ában maximálták, és a kedvezőtlen helyzetű családok esetében ezeket csökkenthetik, vagy akár el is engedhetik. Az alacsony jövedelmű/etnikai kisebbséghez tartozó családok és térségek különleges támogatásokban is részesülhetnek. Ennek ellenére a legkedvezőtlenebb helyzetű családok esetében a legkisebb az esély, hogy a gyermekeik bekerülnek az iskolát megelőző nevelés intézményrendszerébe. 2005-től kezdve a szülők által fizetett díjak felső határát felemelelik a költségek 50%-ára, kivéve az óvoda utolsó évét, itt az ellátás ingyenes lesz.

Az ellátásban részesülők aránya

0-3 évesek: A hosszú szülési szabadságot biztosító szabályozás eredményeként az ilyen korú gyermekek számára a bölcsődék csak korlátozott számban érhetők el. Az ebbe a korcsoportba tartozó gyermekeket szinte kizárólag az anyák és/vagy nem hivatalos gondozók látják el (a 2-3 év közötti gyermekek közül kb. 20 000 jár óvodába).

3-6 évesek: A 3 éves gyermekek 76%-a kerül be az állami fenntartású, díjköteles, egész napos ellátást biztosító óvodákba, az 5-6 évesek körében ez az arány 95%. Az eb-

be a korcsoportba tartozó gyermekek jogosultak egy férőhelyre valamely állami óvodában. A 3-6 éves gyermekek esetében a lefedettség átlagos aránya 88%. Az Állami Szociális Támogatási Törvény (No. 117/1995) havi 5 napra korlátozta az olyan gyermekek esetében az óvodai jogosultságot, akiket a szülési szabadságon lévő anyjuk otthon gondoz. A tankötelezettség hat éves korban kezdődik, bár azok a gyermekek, akik nem bizonyulnak iskolaérettnek, később is kezdenek az iskolai tanulmányaikat. Az ilyen jellegű késleltetett iskolakezdés aránya legalább 22%, az esetek több mint felében ezt a szülők kezdeményezik (Background Report for the Czech Republic, 2000). Ezek a gyermekek általában előnyt élveznek az óvodai elhelyezésben.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: A fogyatékossgal élő gyermekek számára egyre nagyobb mértékben biztosított az inkluzív nevelés, habár még sok helyen léteznek speciális óvodák és iskolák, sokszor az enyhe fogyatékossgal élő gyermekek is ide kerülnek. A fogyatékossgal élő gyermekek az összes óvodába járó gyermek 4,2%-át teszik ki, közel felük (48,8%) jár speciális óvodákba. A krónikus betegséggel, tartós fogyatékossgal élő vagy rokkant gyermeket nevelő szülő a gyermek 7 éves koráig jogosult szülői támogatásra.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: A gyermekszegénység szintje 5,9% adók és transzferek nélkül mérve, a kisgyermekes családok speciális, rászorultsági alapon járó segélyekben részesülhetnek. A szociális és kulturális értelemben hátrányos helyzetű környezetből származó gyermekek közül néhányan, akik megkésve, 5 éves korban kerülnek óvodába, olyan előkészítő csoportokba kerülhetnek, ahol a gondozók speciális felkészültséggel rendelkeznek a gyermekek sajátos környezetét és/vagy kultúráját illetően.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: A szegénység, a társadalmi kirekesztődés és az iskolai alulteljesítés problémái a roma családokban jelentik a legnagyobb gondot. Más etnikai csoportokban, például a lengyelek, németek esetében a gyerekeket általában a saját nyelvükön oktatják. Becslések szerint a roma közösség a lakosság 0,7%-át teszi ki. Ebben a csoportban a munkanélküliek aránya magas, az iskolázottsági szint pedig a csehekkel összehasonlítva alacsony, utóbbiak körében a felső középfokú oktatást befejezők aránya 84%. 1993 óta a kormány számos kísérleti projektet indított a roma gyermekek számára, illetve előkészítő osztályokat szerveztek a 6-7 éves, szociális és kulturális szempontból hátrányos helyzetű gyermekeknek, akik késve kerültek be az iskolarendszerbe. 2004-ben 126 előkészítő csoport működött 1 779 tanulóval. Az Oktatási Minisztérium pénzzel támogatja azokat a civil szervezeteket, amelyek a roma szülőkkel folytatott munkát segítik, valamint az iskolákat, hogy növeljék a roma gyermekek beiratkozási arányát, és biztosítsák az inklúzió megfelelő szintjét.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Az állami hatóságok, az iskolai szervek, az önkormányzatok, a magán vagy egyházi intézmények egyaránt alapíthatnak és tarthatnak fenn óvodákat. Jogszabályok határozzák meg az óvodák vezetőinek jogait és kötelességeit, szabályozzák az egy csoportba járó gyermekek számát, az ellátás előfeltételeit, illetve az egészségügyi, gondozási és biztonsági szabályokat. Ugyanakkor nem határozza meg a nevelés minőségének elvárt szintjét a gyermekek illetve a nevelési célok szempontjából.

Finanszírozás: Az alapfokot megelőző nevelésre fordított kiadások a GDP 0,46%-ára rúgnak. A kiadások 92,7%-a származik állami forrásokból, 6,1%-a a háztartásoktól, a

maradék pedig a magánszektorból. Az oktatási intézményekre fordított összes kiadás 10,3%-a jut az alapfokot megelőző nevelésre, ahová a gyermekek 13%-a jár (OECD, *Education at a Glance*, 2005). Jelenleg a 3 évnél fiatalabb gyermekekre fordított állami kiadások szintje rendkívül alacsony.

A munkatársak és a képzettség: Mind a bölcsődei, mind pedig az óvodai dolgozók felső középfokú képzésben vesznek részt. A *mateřská škola*ban dolgozó pedagógusok több mint 95%-a végezte el a négy éves képzést (15 és 19 éves kor között) az ország 18 pedagógiai szakiskolájának valamelyikében. Kiemelt figyelmet fordítanak a művészeti oktatásra, a zenére és sportra, vagyis azokra a területekre, amelyeket hagyományosan fontosnak tartanak a cseh óvodákban. A munka melletti továbbképzés akkreditált rendszerét még nem dolgozták ki. Bár a képzés gyakran magas színvonalú, az eltérő helyszínek és képzési szint miatt a kisgyermekkorral foglalkozó képzések valamint az egyetemiek és az ott folyó kutatások között nincs kapcsolat. A legutóbbi időben beindult néhány felsőfokú oktatási program, bachelor szinten, vagy felsőfokú szakképzésként. A óvodapedagógusokat képző középiskolákban szinte kizárólag nők végeznek, de közülük egyre kevesebben helyezkednek el a pályán.

Munkakörülmények: 2004-ben a *mateřská škola*ban dolgozó pedagógusok átlagos fizetése az csehországi átlagbér 76%-a volt (az általános iskolákban tanítók bére az átlagbér 96%-át érte el). A kötelező heti munkaidő 40 óra, ebből 31 órának kell „közvetlen, kötelező tanítási” tevékenységgel teltie. A pedagógusok számára az oktatási dolgozók helyzetét rendező törvény (No. 563/2004) 12 nap tanulmányi szabadságot biztosít. Az óvodapedagógusok státusza még mindig alacsonyabb, mint az általános iskolákban tanítóké. Mindössze néhány férfi dolgozik óvodapedagógusként, bár a képzések számukra is nyitva állnak.

A gyermekek és a munkatársak aránya: A gyermekek és a munkatársak aránya 12:1, de a csoportokban gyakran találunk akár 25 gyermeket is, akikkel egynél több pedagógus foglalkozik, legalábbis a nap egy részében.

Tanterv és pedagógiai program: 1989-ben a nevelési program és tanítási/értékelési módszerek kiválasztása az óvoda vezetőjének hatáskörébe került. A nevelési tervet és stratégiákat többé már nem határozzák meg központilag, de az óvodákban dolgozók kötelessége a helyi viszonyok felmérése és ennek megfelelő nevelési terv kidolgozása és a megfelelő pedagógiai program kialakítása. Többben azonban aggodalmukat fejezték ki amiatt, hogy a pedagógusok nem kapnak megfelelő szakértői támogatást, képzést, segítséget programjuk bevezetéséhez. 2001-ben vezették be az Óvodai Nevelési Keretprogramot, amely meghatározta az óvodai nevelés alapvető értékeit és célkitűzéseit. A programot 2004-ben módosították. 2007-ig minden óvoda elkészíti a saját, a Keretprogramra épülő *mateřská škola* programját, aminek bevezetését célzott szakmai továbbképzések is elősegítik.

Monitoring, értékelés és kutatás: Az óvodai értékelést a Cseh Tanfelügyelőség által minden iskolatípus számára összeállított általános indikátorok segítségével hajtják végre, ebbe beletartozik az ellenőrök/felügyelők által meghatározott, elfogadott pedagógiai, pszichológiai és egészségügyi alapelvek betartásának vizsgálata (*Background Report for the Czech Republic*, 2000). Habár ezek az indikátorok hasznosak, a koragyermekkor szakértők szerint nem hatékonyak a kisgyermekkel kapcsolatos szaktudás és gyakorlat továbbfejlesztésében. A koragyermekkor neveléssel kapcsolatos kutatásokkal összhangban, a háttér tanulmány szerzőikritikát fogalmaztak meg az ezen a területen tapasztalható korlátozott aktivitás miatt, és úgy gondolják, hogy összehasonlító vizsgálatokra, illetve a programok továbbfejlesztését segítő javaslatokra van szükség.

A szülők és a közösség partnerként történő bevonása: A család elismerten a legfontosabb nevelési környezet a kisgyermek számára. A szülők bevonása a koragyermekkori nevelési szolgáltatásokba fontos tényező a sikeres óvodai nevelés és a magas színvonalú gondozás kialakításához. Országos szinten a Szülők Uniója működik egyfajta érdekcsoportként, amelynek célja a szülői befolyás erősítése a cseh oktatási rendszerben. Ugyanakkor a szülőkből, az önkormányzat tagjaiból, a támogatókból és másokból álló iskolaszékek megalakítása az óvodák esetében nem kötelező. Az Oktatási Törvény (No. 561/2004) azt mondja ki, hogy az óvodai nevelés feladata támogatást és segítséget nyújtani a szülőknek, valamint a gyermekeknek. Intézményről intézményre a szülők másféleképpen kapcsolódhatnak be az óvodák munkájába. Néhány óvodában az utóbbi időben lehetőségük van a csoportok munkájában való részvételre is.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

- Az 1989-es „bársonyos forradalom” óta a Csehország újra rátalált a koragyermekkori nevelés hagyományaira. Bámulatos előrelépés figyelhető meg a sokszínűség és a pedagógiai szabadság területén. A nevelésben már nem az elfogadott tudáshoz és a társadalmi normákhoz való alkalmazkodást hangsúlyozzák, hanem az információgyűjtést és az innováció szellemiségét. A gyermeket mint a jogok alanyát ismerik el, ami egyaránt tükröződik abban a törekvésben, hogy csökkentsék a gyermekekre nehezedő nyomást az óvodákban, illetve hogy integrálják a speciális nevelési igényű gyermekeket is. Szorgalmazzák a kisgyermekek igényeihez és mentalitásához jobban alkalmazkodó pedagógiai megközelítések és munkamódszerek bevezetését, és nyugodtabb napirendet alakítottak ki az óvodákban. Nagyobb hangsúly kerül a szabad játékra és a kreativitás kifejezésére. A csoportokon belüli életkori integráció általános gyakorlattá vált.
- Teret nyert a decentralizáció, és komoly erőfeszítéseket tettek, hogy megváltozzon a viszony az nevelésben érintett szereplők között. A szülőket egyenlő partnernek tekintő megközelítés kapcsán rendkívüli fejlődés figyelhető meg, és a férfiakat is megpróbálják bevonni az óvodapedagógia korábban teljes mértékben nők uralta világába.
- Az óvodai kerettanterv kidolgozását célzó munka 2001-ben zárult le. Az új tanterv arra ösztönzi az óvodákat, hogy szisztematikus és megfelelő programokat kínáljanak a kisgyermekeknek, mégis maradjanak elég nyitottak, hogy teret engedjenek az innovációnak és a kísérletező kedvnek. A nevelési tartalmakat öt területen dolgozták ki: a biológiai, a pszichológiai, az interperszonális, a szocio-kulturális és a környezeti nevelés területén. Az általános iskolában elvárt magatartás és tudáselemekhez viszonyítva meghatározták azokat az általános kompetenciákat (személyes, kognitív és operatív) is, amelyeket a gyermekeknek az óvodában kell elsajátítaniuk. Ennek a jól átgondolt tantervnek a kidolgozását az ENSZ A gyermek jogairól szóló egyezménye, valamint a gyermekekkel foglalkozó szervezetek inspirálták, és különösen nagy hangsúlyt helyeztek a részvételre.

Dánia

Lakosság: 5,4 millió Termékenységi ráta 1,76. Egy főre jutó GDP: 29 200 amerikai dollár). 6 év alatti gyermekek száma: 400 000.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: (15-64 év közötti nők, 2004) 76,1% van jelen a munkaerőpiacon, közülük 24,3% részmunkaidőben dolgozik (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 11,6%) (OECD, *Employment Outlook*, 2005).

A gyermekes anyák részvétele a munkaerőpiacon: 3 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák: 70%; 3-7 éves gyermekeknel: kb. 80%, a 6 évesnél fiatalabb gyermekeket nevelő anyák esetében az átlagos arány 74%. A 6 évesnél fiatalabb gyermekeket nevelő anyák esetében a részmunkaidőben dolgozók aránya 5% (OECD, *Society at a Glance*, 2005). A munkahellyel nem rendelkező nők nagyrészt egyetemi hallgatók, szülési szabadságon lévők, háztartásbeliek stb. (*Børneforløbsundersøgelsen*, 2000, 2004, Danish National Institute of Social Research és OECD, *Society at a Glance*, 2005).

A szülési és gyermekgondozási szabadság: A szülési szabadság 14 hét, ezt 14 hét gyermekgondozási szabadság, és 2 hét apai szabadság követi (ezek ideje alatt a munkanélküli segélynek megfelelő összeget kapják a szülők), ez kiegészülhet még 26 hét gyermekgondozási szabadsággal, erre az időszakra a munkanélküli segély 60%-ának megfelelő összeg jár. A gyermekgondozásra kivett szabadság teljes hossza nem haladhatja meg az 52 hetet.

A gyermekgondozási szabadság átlagos időtartama: Nők esetében 43,2 hét, férfiak esetében 3,4 hét Tankötelezettség kezdete: 7 éves kor.

Szociális kiadások a GDP százalékában: 29,2%. Gyermekszegénység aránya: 2,4% adók és szociális transferek nélkül, a legalacsonyabb arány az egész világon (UNICEF 2005) (az OECD átlag 11,2%).

Az óvodai szolgáltatások és a szabadidős intézmények finanszírozása (ISCED 0 szint): A GDP 2,1%-a. Az intézményes napközbeni gondozásban az egy gyermekre jutó költség hozzávetőleg 10 200 amerikai dollár a nagyobb gyermekek esetében (és 19 550 dollár a kisgyermekek esetében), a szabadidős szolgáltatásoknál a 6-10 évesek esetében pedig 5 950 dollár. Minden, a szolgáltatásokat igénybe vevő 0-6 éves gyermekre az állam évente hozzávetőleg nettó 7 650 amerikai dollárt költ.

A szülőkre jutó átlagos költség: A díjak a költségek maximum 30-33%-át érhetik el, az alacsony jövedelmű családok ennél jóval kevesebbet fizetnek. A szülői hozzájárulás átlagos aránya kb. 22%-ot ér el.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: Az alapfokú oktatási rendszer keretében mindenki jogosult férőhelyre valamelyik óvodai csoportban, általában 6 éves kortól, de már 4 éves és 10 hónapos kortól is van erre lehetőség.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: A 6 hónapos és 6 éves kor közötti gyermekeket fogadó napközbeni gondozási intézmények (*dagtilbud*) családi napközikre (*kommunal dagpleje*) és intézményes napközi ellátást biztosító szolgáltatásokra (*Vuggestuer-bölcsőde; bornehaver - óvodák és aldersintegrerede institutioner* – több korcsoportot integráló intézmény) oszthatók. Az 5-6 évesek gyermekek *Børnehaveklassen*it, vagyis óvodai csoportjait pedagógusok irányítják; az iskola utáni szabadidős intézmények (*fritidshjem* és szabadidős tevékenységek, SFO-k) vezetői is pedagógusok.

A szabályozott szolgáltatások igénybevételének aránya: 0-1 évesek: 12%; 1-2 évesek: 83%; 3-5 évesek: 94% (2004).

A legfontosabb munkatársak és szakmai képzettségük: A szolgáltatások vezetői: minden napközbeni ellátást biztosító intézménynek – az önkormányzat által foglalkoztatott gyermekfelügyelők kivételével – van egy vezetője és egy helyettes vezetője. Mindkettőjüknek szakképzett nevelőnek kell lennie. Pedagógusok (*pædagoger*) – például képzett gyermek- és ifjúságnevelők (akiket néha szociálpedagógusnak is neveznek) – dolgoznak a napközbeni ellátást biztosító intézményekben, az óvodai csoportokban és az SFO-kban. Szintén pedagógusok dolgoznak a *Folkeskole* óvodai csoportjaiban, ami az integrált iskolai oktatás kezdete. A pedagógusok három és fél éves képzésben vesznek részt, speciális felsőfokú oktatási intézményekben. A csecsemő- és gyermekgondozó asszisztensek (*pædagogmedhjælper*) többnyire bölcsődékben, óvodákban és szabadidős intézményekben dolgoznak. Ők középfokú szakképzésben szereznek képesítést. Az önkormányzati gyermekfelügyelők, illetve a családi napközikben dolgozó gondozók esetében nincs kötelezően előírt képzettség, de a '80-as évek eleje óta (amikor a 0-2 éveseket fogadó önkormányzati gyermekfelügyeleti intézményeket és a napközbeni ellátást biztosító intézményeket egy szintre emelték) rendszeresen részt vehetnek a koragyermekkel foglalkozó tanfolyamokon. A koragyermekkorai szolgáltatások területén (a családi napközik kivételével) a munkatársak 60%-a rendelkezik felsőfokú képesítéssel.

Gyermek-munkatárs arányok: 0-2 évesek: 3,3:1; 3-5 évesek: 7,2:1; 0-9 évesek (vagy 0-13 évesek) vegyes csoportja: 6:1 (2003); speciális napközbeni ellátás: 1,4:1; napközi: 9,7:1 vagy 13,7:1, szervezettől függően.

Maximális csoportlétszám: A csoportok méretére vonatkozóan nincs jogi szabályozás. Általában az 1-2 éveseknél legfeljebb 12 fő, 3-5 éveseknél 22 fő jár egy csoportba, a 6-13 évesek esetében a csoportlétszám a tevékenységtől függően rugalmasan kezelik.

Hatáskörök

A 0-6 éves gyermekeket fogadó szolgáltatásokat Dániában a szociális jóléti rendszer szerves részének tekintik. Az iskolaelőkészítő intézmények közé tartoznak a bölcsődék, az óvodák és a 0-6 éves gyermekek egyre nagyobb számban működő integrált intézményei. A 0-3 éves gyermekek számára további lehetőséget jelentenek az állami családi napközik. Minden intézményt az 1998-as szociális szolgáltatásokról szóló törvény előírásainak megfelelően hoznak létre. A törvény meghatározása szerint az intézmények céljai pedagógiai, szociális jellegűek, illetve a gondozáshoz kapcsolódnak. A pedagógiai célok közé tartozik a gondoskodás és a megelőzés; biztosítani, hogy a gyermekeknek boldog és biztonságos gyermekkoruk legyen: lehetőségük legyen játszani és tanulni, fejlődjen fantáziájuk, kreativitásuk és a nyelvi eszközeik.

A gyermekintézményekért felelős országos hatóság a Családi és Fogyasztói Ügyek Minisztériuma. A minisztérium felelős az ezen a területen alkalmazott szakpolitikákért, illetve a felvételi követelmények felügyeletéért, a nyújtott szolgáltatások minőségéért és a minőségügyi szabályok és intézkedések betartásáért, a munkakörülmények javításáért és a munkatársak képzéséért, a szülők bevonásáért, valamint a finanszírozásáért. A legfontosabb célok közé tartozik, hogy segítség elő a kisgyermekek fejlődését a szülőkkel együttműködve, illetve biztosítsanak gondoskodó és tanulást segítő környezetet számukra, amíg a szülők dolgoznak. Az Oktatási Minisztérium a *Folkeskole* Törvény alapján (ennek hatálya alá tartoznak az iskolaelőkészítő csoportok, az alapfokú és az alsó középfokú oktatás) felelős az iskolaelőkészítő csoportokért (7 éves korig) és az iskolai napközikért.

Napi szinten azonban az igazgatási és vezetési kérdések a helyi hatóságok feladatkörébe tartoznak, ilyen feladat *például*, hogy a szolgáltatások finanszírozása és megszervezése a szülők igényeinek megfelelően történjen, felügyeljük a helyi szolgáltatások minőségét és a nevelés tartalmát, hogy megfelelő legyen a munkatársak száma és megkapják a szükséges támogatást, stb. Az önkormányzatok gyakran a gondozás és a nevelés kérdéseivel foglalkozó, egységes hivatalt hoznak létre. A helyi hatóságok határozzák meg a napközbeni ellátást biztosító intézményekben és az iskolákban folyó munka keretét és céljait, valamint ők felelnek a finanszírozásért és a felügyeletért is. Teljes körű felelősséget viselnek a gyermekintézmények fenntartásáért, a megfelelő számú férőhely fenntartásáért, és minden szükséges lépést meg kell tenniük a sajátos nevelési igényű gyermekek igényeinek kielégítése érdekében. Az ilyen módon működő rendszerben a szülők általában szabadon dönthetnek arról, hogy a gyermekgondozás mely formáját kívánják igénybe venni. A költségek és az intézmények elérhetősége miatt a legtöbb dán szülő a családi napközit választja, amíg a gyermek el nem éri a 3 éves kort. A szülők ahhoz is kaphatnak támogatást, hogy az önkormányzat által elismert, szabadon választható napközbeni ellátást igénybe vegyék.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a nők (15-64 évesek) 76,1%-a volt jelen a formális munkaerőpiacon, ami az 1990-es 77,6%-hoz képest csökkenést jelent. A foglalkoztatottak 24,3%-a dolgozott részmunkaidőben 2004-ben, szemben a férfiak 11,6%-os arányával (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A 6 évesnél fiatalabb gyermekeket nevelő anyák esetében a munkavállalók aránya 74%, a részmunkaidőben dolgozók között az arányuk 5%.

Gyermekek gondozási szabadság: Egységesen fizetett 28 hetes szülési szabadság az anyák részére, ehhez jön a két hetes apai szabadság, amikor a fizetés 100%-át kapják meg (a közalkalmazottak esetében és egyre többször a magáncégeknél is). A szülőknek lehető-

sége van további 26 hetes szabadságot kivenni, erre az időszakra a munkanélküli segély 60%-át kapják meg. A gyermekgondozásra kivett szabadság teljes hossza nem haladhatja meg az 52 hetet. Ha a gyermekgondozási szabadságot az első év után veszik ki, a 3-8 éves gyermekek részidős elhelyezést kaphatnak a gyermekgondozási intézményekben. Speciális kiegészítő támogatásban részesülhetnek az egyedülálló dolgozó szülők, akiknek 6 hónaposnál idősebb és 5 évesnél fiatalabb gyermekük van, és a gyermek gondozása céljából mennek szabadságra. A szabadság alatt kapott összeg és a kiegészítő támogatás együtt nem haladhatja meg a szülő korábbi jövedelmének 80%-át. Sok településen a 26 hét után a munkába visszatérő szülőknek azonnal biztosítani kell férőhelyet egy gyermekintézményben, de ebben a helyzetben a szülők gyakran találják magukat szembe nehézségekkel. A törvény közelmúltban történt módosítása a gyermek 9 hónapos korától biztosítja a szülők számára a gyermekgondozási szolgáltatásokat, és 2006-tól ezt a korhatárt tovább csökkentik 6 hónapra.

Hozzáférés és ellátás

A napi nyitvatartási idő és az éven belül a működési napok száma a szolgáltatás típusától függően változik. A rendszer a különböző típusú, állami és magán szolgáltatások keverékéből áll, amit a helyi hatóságok ellenőriznek és finanszíroznak (a helyi adókból és a központi kormányzati támogatásokból). Az ellátás legfontosabb formái a következők:

- A 6 hónapos és 6 éves kor közötti gyermekeket fogadó, napközbeni gondozást biztosító intézmények (*dagtilbud*) családi napközire (*kommunal dagpleje*), intézményes gondozásra (*Vuggestuer-bölcsőde; bornehaver* – óvoda és *aldersintegrerede institutioner* – több korcsoportot integráló intézmény), valamint napközbeni ellátást nyújtó független intézményekre oszthatók. A napközbeni gondozást biztosító intézmények kb. 70%-át működtetik állami, közösségi szolgáltatók. Az állami ellátást kiegészítik a független, nonprofit szolgáltatók és hálózatok (kb. 30%), amelyek további választási lehetőséget biztosítanak a szülőknek. A magántulajdonban lévő, profitorientált szolgáltatók nem játszanak jelentős szerepet, bár 2005-ben a kormány a magánvállalkozásoknak kedvező jogszabályi változtatásokat javasolt. Ahhoz, hogy a független szolgáltatók támogatást kapjanak az önkormányzatoktól, együtt kell működniük a helyi hatóságokkal, figyelembe véve a helyi előírásokat és működést szabályozó útmutatásokat.
- Óvodai csoportok (*bornehaveklasse*) a 7 évesnél fiatalabb gyermekek számára (7 év a tanköteles kor kezdete). Az óvodai csoportok – amelyekben többnyire egy pedagógus dolgozik – az általános iskolákban (*Folkeskole*) működnek és ingyenesek. Az óvodai csoportban folyó munkának a játékra kell épülnie, és a gyermekek fejlettségi szintjéhez kell igazodnia. Az állami iskolák hozzávetőleg felében indították el az „integrált iskolakezdés” programot, ahol az iskolaelőkészítő csoportokba, illetve az iskola első és második osztályába járó tanulók az órák egy részében közösen, vegyes korösszetételű, integrált csoportokban tanulnak. Az utóbbi években a bontakozó írásbeliségen alapuló megközelítések terjedtek el az óvodai csoportokban is.
- Szabadidős vagy iskolán kívüli gondoskodás különböző intézményekben vagy iskolákban, illetve szabadidős intézményekben (*fritidshjem* és más szabadidős intézmények). A napköziért fizetni kell, mégis sokan veszik igénybe, a 6-10 éves korcsoport kb. 80%-a (a 10 évesek már nem tartoznak ide) jár ilyen intézményekbe (2004).

Az ellátásban részesülők aránya

0-1 évesek: A szülői felügyelet a jellemző, de kb. fél éves kortól egyre több szülő adja be a gyermekét egy napközbeni ellátást biztosító intézménybe. A családon kívüli nem hivatalos gondozási formákat kevesen választják. A játszóházakat (*Legestuer*) közösen használják a településen dolgozó gyermekfelügyelők (családi napköziben dolgozók) – ezek a helyi gyermekfelügyeleti szabályozás alapján működnek. A szülők pusztán azért is elvihetik a gyermekeiket a *Legestederbe*, hogy ott más gyermekekkel játszanak. 2004-ben az egy évesnél fiatalabbak 12%-a vett igénybe valamilyen szolgáltatást, ezen belül 8% járt családi napközibe, 4% pedig bölcsődébe vagy több korcsoportot integráló intézménybe.

1-2 évesek: A gyermekek 83%-a veszi igénybe a napközbeni ellátást nyújtó intézményeket ebben a korban (ez Európában a legmagasabb arány). A családi napközik (45%) a legelterjedtebbek a vidéki térségekben, míg máshol a több korcsoportot integráló intézményeket és a *Vuggestuere*k (bölcsődéket) veszik a legtöbben igénybe.

3-5 évesek: A 3-6 éves gyermekek 94%-a vesz igénybe valamilyen szolgáltatást – szinte kizárólag intézményes napközbeni ellátást (több korcsoportot integráló intézményeket és óvodákat). Ezen kívül léteznek 15 órás programok olyan kétnyelvű gyermekeknek, akik nem vesznek részt az intézményes ellátásban.

5-6/7 évesek: A *Folkeskolék* ingyenes iskolaelőkészítő csoportjaiban a részvétel 98%-os, de működnek díjköteles integrált szolgáltatások, illetve szabadidős intézmények, ahol intenzív, egyénre szabott ellátásban részesülnek a gyermekek.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: A fogyatékossgal élő gyermekek inkluzív nevelése általános a koragyermekkori szolgáltatások esetében és az iskolákban egyaránt. Az általános cél a többségi nevelésbe való bevonás, de speciális intézmények széles választéka is rendelkezésre áll.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: Az újraelosztási politika alkalmazása következtében a gyermekszegénység aránya 2,4%, ami a legalacsonyabb arány az egész világon (UNICEF, 2005). Ugyanakkor a gyermekek 11,4%-a élt olyan családokban, amelyek szociális segélyben részesültek, mert alacsony volt a jövedelmük, vagy ideiglenesen elvesztették a jövedelmüket (*Red Barnet* szerint, aki a Dán Szociális Kutatások Nemzeti Intézetében a gyermekszegénység szintjével kapcsolatos, 2002-ben folytatott kutatásokra alapozta megállapításait).

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: A dán népesség 4,1%-a bevándorló, és a becslések szerint hamarosan a szolgáltatásokat igénybe vevő gyermekek 10%-a kétnyelvű lesz. 2000 februárjában a kormány kiadott egy általános akciótervet, amelynek célja ezen gyermekek jobb integrációjának biztosítása. A helyi hatóságok számára ma már kötelező nyelvi fejlesztő programokat felajánlani a 3 évesnél idősebb gyermekeknek. Ez a nyelvi fejlesztő program többnyire dán nyelvi korrekpetálást jelent az óvodában és az általános iskola első osztályában. Azoknak a gyermeknek, akik nem kerülnek be az óvodákba, heti 15 órás dán nyelvű társalgást biztosítanak a saját otthonukban.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: A helyi hatóságok kötelessége, hogy a területükön működő gyermekgondozási szolgáltatásokat felügyeljék és támogassák. A decentralizáltság következtében egyenlőtlenségek figyelhetők meg a települések között a

hozzáférés szintje és a minőség területén is, ami nem kedvez a szegény környékeknek és családoknak.

Finanszírozás: Dániában sok pénzt áldoznak a koragyermekkori nevelésre, ami beutudható az alacsony gyermek-munkatárs aránynak és a pedagógusok más országokhoz viszonyítva magas fizetésének. A napközbeni gondozásra és a szabadidős intézményekre (pl. minden koragyermekkori ellátásra) fordított teljes összeg hozzávetőleg a GDP 2,1%-át teszi ki. A szülők által fizetett díjak legfeljebb a működési költségek 30%-át tehetik ki, miközben a szegényebb családok ingyen, vagy alacsony térítési díj ellenében vehetik igénybe a szolgáltatásokat. A várhatóan 2006-ban és 2007-ben megjelenő új jogszabályok a fizetendő díjak felső határát 25%-ra csökkentik majd. A 3 évnél fiatalabb gyermekekre jutó bruttó költség 19 500 amerikai dollár gyermekenként, a 3-6 éves gyermekeknél ez az összeg kb. 10 200 dollár, a 6-10 évesek szabadidős szolgáltatásainál pedig 5 950 dollár. A kiadások egy részét a (skandináv viszonylatban) magas szülői befizetésekből fedezik. A szolgáltatásokat igénybe vevő 0-6 éves gyermekekre jutó nettó állami kiadás évente 7 650 amerikai dollár.

A munkatársak: A családi napközik kivételével minden intézménynek van egy vezetője és egy helyettes vezetője, mindkettőjüknek képzett pedagógusnak kell lennie. A pedagógusok (gyermek és ifjúsági szociálpedagógusok) töltik be minden intézményben a vezető szerepet, ide értve az óvodai csoportokat is. Azzal, hogy itt a munkatársak 60%-a pedagógus, Dániában a legmagasabb az intézményekben dolgozó képzett szakemberek aránya az északi országok között. A bölcsődékben és óvodákban csecsemő- és gyermekgondozó asszisztenseket (*paedagogmedhjælper*) is alkalmaznak. A képzett pedagógusok között a 6 hónapos és 6 éves kor közötti gyermekeket fogadó, napközbeni ellátást biztosító intézményekben a férfiak aránya 8%, az napköziben pedig 25%.

Képesítési követelmények: A pedagógusok esetében a minimálisan elvárt képzettség a Továbbképzési Központokban 3 és fél év alatt megszerezhető felsőfokú szakképesítés. Az asszisztensek kisebb része 18 hónapos felnőttképzési vagy szakképzési kurzusokon vesz részt. A négy éves felsőfokú képzésben végzett tanárok néha bekapcsolódnak a *Folkeskole* integrált iskolai osztályokhoz tartozó óvodai csoportjainak munkájába is. Szakmai továbbképzések is elérhetők a munkatársak számára. A családi napközikben dolgozók számára nincs kötelező képzés, de mindegyikük részt vesz egy legalább 3 hetes tréningen, intenzív szupervíziót vehetnek igénybe, valamint munka melletti szakmai továbbképzéseket is.

Munkakörülmények: A pedagógusok és az asszisztensek is teljes munkaidőben dolgoznak, ami heti 37 órát jelent. A családi napköziben dolgozók (gyermekfelügyelők) heti 48 órát dolgoznak. Mindenkinek jár fizetett szabadság, fizetett betegszabadság és szülési, illetve gyermekgondozási szabadság. Majdnem minden pedagógus tagja a Gyermekgondozók és Ifjúságnevelők Nemzeti Uniójának (BUPL). A csecsemő- és gyermekgondozó asszisztensek országos szakszervezete a FOA – Szakma és Munka. A csecsemőgondozói munka népszerű, mert a képzettséget nem igénylő munkákhoz viszonyítva jól megfizetik, csapatmunkában való részvételre és felelősségvállalásra is ad lehetőséget.

A gyermekek és a munkatársak aránya: 2003-ban (a teljes munkaidőben alkalmazott felnőtteket figyelembe véve) a gyermekek és a munkatársak aránya a következőképpen alakult: bölcsőde (0-2 évesek) 3,3:1; óvoda (3-5 évesek) 7,2:1; több korcsoportot integráló intézmény (0 és 9 vagy 13 év között) 6:1; szabadidős intézmények (*fritidshjem* és napközik 6-9 éveseknek) 9,7:1 illetve 13,7:1; speciális napközbeni ellátás 1,4:1. Az egy gyermekekre jutó munkatársak száma a legfiatalabb gyermekeknél a legmagasabb. A munkatársak száma azokban a speciális napközbeni ellátást biztosító intézményekben a

legmagasabb, ahol fizikai és/vagy mentális fogyatékossgal élő gyermekekkel foglalkoznak. Országos szinten nincs szabályozva a gyermekek és a munkatársak aránya, illetve a szakképzett munkatársak száma. Ugyanakkor a kollektív szerződés garantálja, hogy a gyermekgondozó intézmények vezetői és helyettes vezetői képzett pedagógusok legyenek.

Tanterv és pedagógiai program: A szociális szolgáltatásokról szóló törvény megfogalmazása szerint a koragyermekkori nevelés általános célja a gyermekek jólétének, fejlődésének és függetlenségének elősegítése, miközben oktatási, szociális és gondozási feladatokat is ellátnak, folyamatosan konzultálva a szülőkkel. A gyermekek játszva tanulnak azáltal, hogy a velük foglalkozó felnőtteket megfigyelik és interakcióba lépnek velük. A gyermekek joga a részvételre (az ENSZ gyermekjogi egyezménye alapján) biztosítja, hogy meghallgassák őket. A gyermekektől aktív részvételt várnak el, és a saját mindennapi életük során bizonyos dolgokban felelősséget kell vállalniuk. A programok olyan környezetben kínálnak tapasztalatszerzési és cselekvési lehetőségeket, amelyet a képzelet és a kreativitás stimulálására terveztek. A napközbeni ellátást nyújtó intézményeknek lehetőséget kell biztosítaniuk a gyermekeknek, hogy átfogó képet kapjanak a dán kultúráról és olyan más kultúrákról egyaránt, amelyekkel az intézményben a mindennapok során találkoznak. Ezen kívül a gyermekeknek képeseknek kell lenniük ismereteket és tapasztalatokat szerezni a természeti környezetről.

Monitoring, értékelés és kutatás: A monitoring, az értékelés és a kutatás alapvetően az illetékes minisztérium, a Családi és Fogyasztói Ügyek Minisztériuma feladatkörébe tartozik. Ezt a feladatot általában rendszeres beszámolók, adatgyűjtés illetve időszakos felmérések segítségével látják el. Az első, 2000-ben készített OECD áttekintés óta a központi koordináció helyzete némileg zavarosabbá vált, mivel a gyermekeket és családokat érintő szolgáltatásokért most már három különböző minisztérium felel. Tudomásunk szerint jelenleg nincs olyan országos szervezet, amely szisztematikus módon adatokat szolgáltatna vagy gyűjtene a helyi gyermekgondozásról Dániában. Az óvodákat az önkormányzatok szintjén kísérik szorosan figyelemmel, ahol pedagógiai tanácsadókból álló csapatok monitorozzák a szolgáltatásokat, illetve segítséget nyújtanak a pedagógusoknak a szolgáltatások minőségének javításához, valamint speciális programok beindításához. A gyermekek bevonását a döntéshozatali folyamatokba például már több mint egy évtizede szorgalmazzák olyan programokon keresztül, mint a *Gyermekek mint polgárok*. Az iskolarendszerben, ide értve az óvodai csoportokat is (6-7 évesek), az Oktatási Minisztérium felelős a tanulási célok meghatározásáért, a minőség ellenőrzéséért és a kutatások kezdeményezéséért.

A szülők és a közösség partnerként történő bevonása: Dániában a napközbeni gondozásban és a *Folkeskolé*kban komoly hatáskörrel rendelkező iskolaszékek működnek, ezek létrehozása 1993 óta kötelező minden önkormányzati és független, napközbeni ellátást nyújtó intézményben. Az iskolaszékek határozzák meg az intézményben folyó nevelési munka alapelveit, és az anyagi források felhasználását a költségvetés keretei között. Ezt a tevékenységet többnyire üzleti terv formájában hozzák nyilvánosságra. Az üzleti terv kiindulási alapot nyújt az intézményben folyó munka értékeléséhez. Az intézményben dolgozók is tagjai az iskolaszéknek, bár a szülők képviselőinek mindig többségben kell lenniük.

Az áttekintett időszak fő jellemzői 2000-ben

A dániai koragyermekkori szolgáltatások iránti igények a magas lefedettségi arány ellenére folyamatosan nőnek, bár már nem olyan gyorsan, mint a korábbi években. Habár a törvény előírta, hogy minden gyermeknek kötelező férőhelyet biztosítani három

hónapon belül^x, ha a szülők igénylik, néhány tucat településen mégis léteztek várólisták. A helyi hatóságoknak új beruházásokra volt szüksége, hogy meg tudjanak felelni a kihívásoknak, és a várakozások szerint hamarosan minden gyermek számára rendelkezésre állnak majd férőhelyek. Különös figyelmet fordítottak a veszélyeztetett gyermekek számára biztosított férőhelyekre, és a nekik megfelelő programokra; ilyen gyermekek például az alacsony társadalmi-gazdasági státuszú vagy bevándorló családok gyermekei, illetve a diszfunkcionális családból származók. A kétnyelvű gyermekek és családok számára elérhető egy, a dán nyelvtudást fejlesztő program az tankötelezettség előtti évben, és a bevándorló családok kapcsán néhány nagyszerű, kapcsolaterősítő kezdeményezés is megvalósult, elsősorban Koppenhágában.

A minőségfejlesztés területén is történt előrelépés. Az alapfokú oktatás és az óvodák –Dániában hagyományosnak tekinthető elkülönítését – is megkérdőjelezték, és egyfajta kihívásnak tekintették, hogy ezen az állapoton viták és partneri kapcsolatok segítségével túllépjenek. Az óvoda pedagógusok és tanítók közötti vita központi témája az volt, hogy melyek azok a közös társadalmi értékek és célok, melyek az óvoda nagycsoportjában és az általános iskola első éveiben egyaránt felhasználhatók. A koragyermekkorai nevelésnek tartalmaznia kell a strukturált tanulási tevékenységet, játékot, informális tanulást és szociális fejlődés kell biztosítania gondoskodást nyújtó környezetben.. A nem kötelező óvodai csoportokat a *Folkeskole* (általános iskola) kezdetén jelentős részben ez a megközelítés jellemezte, óvadopedagógusok és tanítók együtt vezették ezeket a csoportokat.

A napközbeni ellátás rendszere (például az óvodák), az iskolarendszer és a szabadidős tevékenységek közötti együttműködésre és kohézióra különös figyelmet fordítottak a *Folkeskole 2000* elnevezésű, országos tervben. Pedagógiai tanácsadók segítségével néhány település ennél nagyobb ívű tervet is kidolgozott: óvodáikat és iskoláikat aktív tanulási központokká kívánják alakítani, amelyek saját nevelési terveket alakítanak ki. A Szociális Ügyek Minisztériuma a Helyi Önkormányzatok Országos Szövetségével karöltve 1996-ban létrehozott egy munkacsoportot is, hogy javítsa a minőséget, és az óvodában folyó nevelői munkát segítő új módszereket dolgozzon ki. Más kezdeményezések is felmerültek, a munkatársak képzésének reformjára és tantervi útmutatók kidolgozására vonatkozóan.

A jelenlegi helyzet és a vitapontok

A Pedagógiai Tantervről szóló új törvény

A Pedagógiai Tantervről szóló törvény 2004. augusztus 1-én lépett életbe, és hatálya kiterjed minden 0-6 éves gyermeket fogadó gondozó intézményre, illetve az állami alkalmazásban álló gyermekfelügyelők tevékenységére. Minden egyes gyermekintézménynek ki kell dolgoznia a pedagógiai tervét, míg az állami alkalmazásban álló gyermekfelügyelők számára egy közös pedagógiai tervet dolgoznak ki.. A pedagógiai terv célja, hogy az intézmény „támogassa, irányítsa és ösztönözze a gyermekek tanulását”, többek között „spontán tapasztalatok megszerzése és játék” útján a gyermekek „lehetőségeire és kompetenciáira” figyelve. Mielőtt a törvényt elfogadták volna, a javaslat számos vitát váltott ki. Sok szülő és szakember arra a veszélyre figyelmeztetett, hogy a javaslat alapján a „tanulás” túlságosan hangsúlyos szerepet kap, és ez megváltoztatná a dánok gyermekkoráról kialakult képét, illetve azt a legfontosabb elvet, hogy a legfonto-

^x A gyermekgondozási szabadságot követően négy hét ez a határidő, feltéve, hogy a szülők az önkormányzat által meghatározott határidőn belül beadják az erre vonatkozó kérvényt.

sabb pedagógiai cél a gyermek fejlődésének elősegítése. A BUPL, az országos pedagógus szakszervezet is kifejezte aggodalmát, mivel nem volt elegendő idő a tanterv meg-
szövegezésére, átgondolására és értékelésére, illetve azért, mert az új feladatokat
ellásához a munkatársak képzésére nem biztosítottak megfelelő forrásokat.

A pedagógiai terv a következő hat témakörrel foglalkozik: a gyermekek holisztikus
szemléletű egyéni fejlesztése, szociális kompetenciák, nyelv, test és mozgás, természet
és természeti jelenségek, kulturális kifejezőmódok és értékek. A különböző intézmé-
nyek pedagógiai terveinek fel kell sorolniuk a gyermekek által „megszerzendő” kompe-
tenciákkal és tapasztalatokkal kapcsolatos végső és köztes célkitűzéseket. Ezen belül
külön kell választani a kisgyermekekre (0-3 évesek) és az idősebb gyermekekre (3-6
évesek) vonatkozó részeket. A 0-6 éves gyermekekkel foglalkozó integrált intézmények
(pl. gyermekházak) számára egységes nevelési tervet dolgoznak ki, ami mindkét kor-
csoport igényeit figyelembe veszi.

A gyermekintézmény vezetője az iskolaszéknek és a helyi hatóságoknak tartozik fe-
lelősséggel a pedagógiai terv kidolgozásának kérdésében. A gyakorlatban a pedagógiai
tervet a munkatársakkal együttműködve készítik elő, majd azt az iskolaszék és a helyi
hatóságok hagyják jóvá. A Pedagógiai Tervről szóló törvény egyik függelékében mind a
hat témakör kapcsán példákat dolgoztak ki a tartalomra, a célokra és a súlypontokra
vonatkozóan, a gyermek intézmények a saját pedagógiai tervük kidolgozása során eze-
ket mintaként használhatják fel.

A munkatársak motiválása

Az elmúlt néhány évben a szülők és a munkatársak egyaránt panaszkodtak a nap-
közbeni ellátást biztosító intézményeket érintő megszorításokra, és ebben az ügyben
nyilvános vita is zajlott. Az aggodalmakat részben az okozta, hogy az adminisztratív
feladatok egy részét az intézmény vezetőjére és pedagógusaira ruházták anélkül, hogy a
szükséges munkatársakat biztosították volna ehhez. Habár ez a lépés beleillik a kora-
gyermekkorai nevelés további decentralizálásának folyamatába, a kérdés kiemelt figyel-
met érdemel, hiszen a koragyermekkorai szolgáltatások egyik legfontosabb célja, hogy a
szakemberek minél több időt tudjanak a gyermekekkel töltetni. Interakció nélkül a
gyermekek tanulási folyamata szétszórta és strukturátlanná válhat. A Helyi Önkor-
mányzati Tanulmányok Intézete (AKF) által Frederiksberg önkormányzata (ez Kop-
penhága egyik központi része) számára készített tanulmány szerint a koragyerekkori
intézmények vezetői munkaidejüknek csupán átlagosan 27%-át tudják a gyermekekkel
végzett munkára fordítani. Ezek az eredmények egybecsengenek a BUPL, az országos
pedagógus szakszervezet által végzett, hasonló felmérés eredményeivel.

Koordináció a központi szinten

2001-ben az OECD szakértői bizottsága felhívta a figyelmet a szakpolitikák önkor-
mányzatok közötti koordinációjára. A jelentés elkészülte óta ezen a területen is történt
előrelépés, az Önkormányzati Hatóságok Szövetsége munkájának köszönhetően.
Ugyanakkor központi szinten bizonyos zavar figyelhető meg a koordinációban, mivel a
gyermekek és családok által igénybe vett szolgáltatásokat jelenleg három minisztérium
közös felügyeli. Ennek eredményeként jelenleg nincs olyan országos kormányzati
szerv, amely adatokat gyűjtene és szolgáltatna a helyi gyermekgondozás fejlődéséről
Dániában. Különösen igaz ez a gyermek-munkatárs arány, és más minőségi mutatók
esetében. Jóllehet az országos statisztikai hivatal (Statistics Denmark) adatai alapján ki
lehet számolni a gyermek-munkatárs arányra vonatkozó adatokat, de amint azt a fő-
szövegben (8. fejezet) bemutattuk, az egyes országok statisztikai hivatalai általában nem

képesek megfelelő, a koragyermekkori szakpolitikák kidolgozói és vezetői számára szükséges adatokat, és a minőségre vonatkozó információkat szolgáltatni.

Számonkérhetőség

Dániában a helyi hatóságok szabadon határozhatják meg az elvárásokat, és úgy tűnik, néhány településen nem követelik meg az intézményektől, hogy jelentéseket készítsenek az arányokról és más ügyekről sem. Láthatóan hiányzik a minőségi elvárások jogi, vagy akár formális szabályozása. Így összességében a minőség kérdése vélemények és alkuk tárgyává válik ahelyett, hogy kutatási eredményekre és más települések jó gyakorlataira támaszkodnának. Ez a helyzet korlátozza a szülők és szakemberek lehetőségeit, hogy közigazgatási, vagy az ügyfeleknek szervezett meghallgatásokon (esetleg a bíróságon) információkat szerezzenek arról, vajon egy adott önkormányzat mindent megtesz-e a minőség biztosításáért (szemben például Norvégiával, ahol az arányokat és a többi elvárást törvények szabályozzák). A szolgáltatások minőségével kapcsolatos szülői aggodalmak érezhetően fokozódtak, és 2005 elején, az általános választások idején ezek az aggodalmak felszínre is kerültek. Abban az időszakban a növekvő gyermek-munkatárs arány széles körű társadalmi vita témájává vált, míg végül a kormány bejelentette, hogy a 2005. és 2009. közötti időszakban 2 milliárd dán korona anyagi támogatást biztosít a koragyermekkori szolgáltatások támogatására. Szintén tervbe vették a szülők által fizetendő díjak 33%-os küszöbének leszállítását 25%-ra. Mindezek a pozitív reakciók azonban pusztán politikai jellegűek. A kérdés igazából az adminisztratív számonkérhetőségről szól: ki a felelős a strukturális minőségi elvárásokért (megfelelő finanszírozás, toborzás és a munkatársak képzettségi szintje, illetve a vezető szakemberek aránya a szolgáltatásban, gyermek-munkatárs arányok, az épületek és felszerelések állapota), és ha a minőségi előírások nem teljesülnek, a szülőknek és az intézményeknek valamilyen elfogadott közigazgatási eljárás keretében van-e lehetősége elérni a helyzet orvoslását.

Egyesült Államok

Lakosság: 293 millió **Termékenységi ráta** 2,07. **Egy főre jutó GDP:** 36 700 amerikai dollár. **5 év alatti gyermekek száma:** Az Egyesült Államok Népszámlálási Hivatala az 5 évnél fiatalabb gyermekek számát 19,8 millióban adja meg, de a 6 éven aluliak nem szerepelnek külön kategóriában (www.census.gov/popest/age.html).

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A nők 69,8%-a volt jelen a munkaerőpiacon 2004-ben, közülük 18,8% részmunkaidőben dolgozott, miközben a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 8,1% volt (a részmunkaidős foglalkoztatás a definíció szerint heti 30 óránál kevesebb fizetett munkát jelent. Sok részmunkaidőben, zsebből zsebbe fizetett munka nem szerepel ezekben az adatokban).

A 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák részvétele a munkaerőpiacon: kb. 58% (Népszámlálás, 2000). A koragyermekkori férőhelyek iránti igény a munkahellyel nem rendelkező szülők esetében is majdnem ugyanolyan szintű, mint a dolgozó szülők esetében, és a családi jövedelem, illetve az anya iskolázottsága számít továbbra is a részvétel legfontosabb indikátorának.

A szülési és gyermekgondozási szabadság: A Családi és Egészségügyi Szabadságról szóló törvény alapján az érintett munkáltató köteles a feltételeknek megfelelő munkavállaló számára maximum 12 hét fizetés nélküli szabadságot biztosítani bármely 12 hónapos periódusban, bizonyos speciális feltételek teljesülése esetén, ebbe beletartozik a gyermekszülés és az újszülött gondozása. Öt állam átmenetileg rokkantsági ellátást is fizet ilyen esetben 10 héten keresztül.

A gyermekgondozási szabadság átlagos időtartama: Nem áll rendelkezésre adat.

Tankötelezettség kezdete: Általában 6 éves kor.

Állami szociális kiadások: A GDP 15,7%-a (az OECD átlaga 22% – OECD, *Society at a Glance*, 2005). **Gyermekegységesség aránya:** 21,9% adók és jóléti transzferek nélkül – az OECD átlag 11,2%. (UNICEF, 2005). A Head Start és a hasonló programok öt szegény gyermekből háromnak segítenek, rendszerint alkalmankénti, vagy félnapos működési rendben, de egyre nagyobb teret nyer az egész napos ellátás.

Az alapfokú oktatást megelőző ellátások finanszírozása (ISCED 0 szint): A GDP hozzávetőleg 0,4%-ának megfelelő összeget biztosítanak költségvetési forrásokból (OECD, *Society at a Glance*, 2005) az óvoda előtti nevelés számára, elsősorban az állami és a helyi forrásokat felhasználva. Az egy, 3-6 éves gyermekekre jutó költség (csak az állami intézményekben) 7 881 amerikai dollár (ez az adat valószínűleg tartalmazza a magánszemélyek hozzájárulását is, ami az Egyesült Államokban az összes költség kb. kétharmadát teszi ki). Az NIEER^{xi} adatai szerint az óvoda előtti ellátásra az államok átlagosan kevesebb, mint 3 600 dollárt költenek minden beiratkozott gyermek után. A Head Start program valamivel több, mint 7 200 dollárt költ minden beiratkozott gyermekre, de különböző forrásokból további 20%-os támogatásban részesül készpénzben vagy természetbeni hozzájárulásként, ennek eredményeként az egy gyermekre jutó befektetés 8 626 dollárra nőhet (NIEER, 2005, *The State of Pre-School Yearbook*, Rutgers University, NJ, nieer.org/yearbook/pdf/yearbook.pdf).

A szülőkre jutó átlagos költség: Az iskolai szolgáltatások és a Head Start program kivételével gyakran a szülők állják a gyermekgondozás teljes költségét. Összességében a szövetségi kormányzat vállalja a költségek 25%-át, az állami és helyi kormányzatok a 15%-át, a szülők pedig a maradék 60%-ot. Az alacsony jövedelmű szülők átlagosan a jövedelmük 18%-át fizetik ki minden gyermek után a gyermekgondozási szolgáltatásokért.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: Hozzávetőleg 5 éves kortól, de egyre jellemzőbb, hogy a gyermekek részt vehetnek az államok által fenntartott óvoda előtti programokban már 4 éves koruktól (ld. lentebb).

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: 1) A „megvásárolt” szolgáltatások rendszere, amit általában az államok gyermekgondozó hatóságai engedélyeznek és ellenőriznek. Magánkézben lévő családi napközik, gyermekgondozó és korai nevelő intézmények tartoznak ide (különböző elnevezések alatt), amelyek egész napos és részdíjs programokat kínálnak 0-6 éves gyermekeknek; 2) a közoktatási rendszer, amely az egyes, iskola előtti (általában finanszírozott óvoda előtti programok 3-4 éves gyermekek számára) és óvodai (többnyire 5 évesek számára) programokat működtet, melyek az egyes államok irányítása alatt állnak; illetve 3) a Head Start programok az alacsony jövedelmű családokban élő 3-4 éves gyermekek számára.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: 2002-ben a 0-3 éves korcsoportba tartozó gyermekek hozzávetőleg 38%-a számára voltak elérhetők az engedéllyel rendelkező szolgáltatások, a 3-5 évesek korcsoportjában ez az arány 56,4% volt (NCCIC, 2005, www.nccic.org/, 2002-es adatok). Az állami óvodákba járó gyermekek 90%-a 5-6 éves. Barnett szerint (*Testimony to the House Subcommittee on Education Reform: Hearing on 'Early Childhood Education: Improvement Through Integration'*, 2005), a frissebb iskolai adatok a következőket mutatják: „Ma már tízből hét gyermek vesz részt az iskola előtti programokban négy évesen, tízből négy gyermek pedig három évesen (*House Subcommittee Hearing*, 2005 április)”. A Head Start a 3-4 évesek 11%-át éri el, az állami óvoda előtti programok a 3 évesek esetében 2,5%, a 4 évesek esetében pedig 16% számára elérhetők. Georgia és Oklahoma államok a 4 évesek számára is elérhetővé tették az óvoda előtti ellátást.

^{xi} National Institution for Early Education Research, <http://nieer.org/>. - A szerkesztő.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: Az állami iskolákban működő óvodai/óvoda előtti programokat 4 év alatt megszerezhető fokozattal rendelkező pedagógusok vezetik. A Head Start programokat vezető munkatársak 75%-a végzett el legalább egy 1 éves, a gyermek fejlődésével foglalkozó tanfolyamot, és nagyjából 57%-uk rendelkezik két éves, felsőfokú tanulmányok után szerezhető diplomával vagy magasabb végzettséggel. A magánszektorban (a gyermekgondozási ellátások kb. 90%-a tartozik ide) a képzett munkatársak aránya nem ismert.

Gyermek-munkatárs arányok: Az Egyesült Államok különböző részein eltérnek egymástól a működés feltételül szabott előírások. Általában elmondható, hogy 4-6:1 arány jellemző a csecsemők esetében, és 10-20:1 az iskola előtti programokban. A NIEER (2005 *State Preschool Yearbook*, 2006) a 3 és 4 éves gyermekek csoportjai számára a 10:1 arányt tűzte ki célként, és összesen 37 állam érte el ezt, vagy még jobb eredményt.

Maximális csoportlétszám: Az országban ezek az értékek széles skálán mozognak. A szabályozott intézményes ellátásban a maximális csoportlétszám többnyire 8 és 24 fő között mozog a 0-3 éves korcsoportban, illetve 14 és 40 fő között a 3-5 évesek esetében.

Hatáskörök

Az amerikaiak viszonyát a koragyermekkori és családi szakpolitikákhoz hagyományosan az határozza meg, hogy nagyra értékelik az egyéni felelősségvállalást, a családot a magánszféra részének tekintik, illetve, hogy a jóléti politikák kapcsán sokkal inkább az önkéntességre helyezik a hangsúlyt, mintsem a törvényi előírásokra (az állami jóléti kiadások szintje az Egyesült Államokban jóval elmarad az OECD átlagától). Nem létezik átfogó, országos ifjúsági- vagy családpolitika, és nem létezik olyan szövetségi minisztérium sem, amely a gyermekeknek biztosított szolgáltatásokért felelne - annak a filozófiának a jegyében, amely igyekszik távol tartani a kormányzati beavatkozás minden formáját a családdal kapcsolatos kérdésektől. Ugyanakkor a szövetségi kormány a Kongresszuson és az államigazgatáson keresztül részt vesz a „veszélyeztetett” gyermekek átfogó, koragyermekkori nevelésének megvalósításában és a szolgáltatások finanszírozásában (*Clearinghouse on International Developments*, Columbia University, 2004). A Head Start a legfontosabb célzott szövetségi program, 2003-2004-ben a 3 évesek 7%-át illetve a 4 évesek 11%-át érte el (az 5 évesnél fiatalabb amerikai gyermekek hozzávetőleg 21%-a él szegénységben, UNICEF, 2005). Többnyire a szülők által finanszírozott, piaci alapon működő vállalkozások biztosítják a 0-4 évesek korai gondozási és nevelési programjainak legnagyobb részét. A munkaadók által támogatott gyermekgondozás, illetve a munkaadók hozzájárulása a gyermekgondozás terheihez továbbra sem jelentős.

Az Egyesült Államok Egészségügyi és Humán Szolgáltatások Minisztériuma (Department of Health and Human Services, DHHS) végzi a szociális szolgáltatások nagy részének finanszírozását (ide értve a Head Start programot is), de a gyermekgondozással kapcsolatos irányelvek és az ellátás kérdései az államok hatáskörébe tartoznak, ami magába foglalhatja az alapvetően az Egyesült Államok Oktatási Minisztériuma (U.S. Department of Education, DOE) által finanszírozott, a hátrányos helyzetű 3-5 éveseket célzó felzárkóztató oktatást és speciális nevelést is. Az Egyesült Államok Legfőbb Állami Számvevőszéke (2000) szerint 69 különböző szövetségi program biztosította vagy támogatta az 5 évesnél fiatalabb gyermekek nevelését és gondozását, illetve 9 szövetségi hivatal és minisztérium foglalkozott ezen programok adminisztrációjával. Az Egészségügyi és Humán Szolgáltatások Minisztériuma, valamint az Oktatási Minisztérium technikai segítséget és kutatási támogatást egyaránt biztosít, hogy segítse az államokat saját programjaik megvalósításában, és hogy ösztönözze őket a jó gyakorlatok átvételére. 2002-ben a Bush kormányzat indította el a *Good Start, Grow Smart* elnevezésű korai írás-olvasási készséget fejlesztő kezdeményezést, hogy javítsa a gyermekek felkészültségi szintjét az iskolába lépéskor. A kezdeményezés négy területre helyez kiemelt hangsúlyt: világos elvárások megfogalmazása a kisgyermekekkel szemben, a tanárok

szakmai képzése, a jó gyakorlatok kutatási támogatása és disszeminációja, valamint a partnerségek kialakításának ösztönzése (ld. a 6. fejezet 6.2. szövegdoboza).

Az utóbbi időben az államok egyre inkább vezető szerepet töltenek be az óvoda előtti szolgáltatások kialakítása és megvalósítása terén csakúgy, mint a veszélyeztetett gyermekeket célzó korai beavatkozás terén. A szakpolitikai döntéseket az alkalmasság, a támogatás mértéke és a szolgáltatások elérhetősége, azok elhelyezkedése és várható hasznossága, valamint a szolgáltatások hatóköre és minősége alapján (beleértve az egészségügyi és biztonsági elvárásokat) hozzák meg. A szakpolitikai döntéseknek a gyakorlatba való átültetéséhez az államok felhasználják a jogalkotás, a kiegészítő finanszírozás és a szabályozás eszközeit. Azonban a létező szakpolitikák és a források elosztási rendszerét tekintve jelentős különbségeket találunk az egyes államok között, sőt az államokon belül is, 10 állam például egyáltalán nem nyújtott támogatást az óvoda előtti szolgáltatásoknak 2004-ben. Néhány államban helyi tervezési csoportok létrehozásával támogatják a helyi önkormányzatok és közösségek részvételét a kisgyermekkorú érintő szakpolitikák kidolgozásában, ezeknek a csoportoknak kell növelnie a hozzáigazított forrásokat, és kidolgozni a helyi terveket. Más államok a koragyermekkorú nevelés és gondozás kapcsán a pénzügyekkel, a szabályozással és a szakpolitikák meghatározásával járó szinte teljes felelősséget magukra vállalják.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a nők 69,8%-a volt jelen az Egyesült Államok munkaerőpiacán, közülük 18,8% részmunkaidőben dolgozik, miközben a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 8,1% (a részmunkaidős foglalkoztatás adatai nem tartalmazzák az alkalmi és a zsebből zsebbe fizetett). A 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő családok 10,5%-ában egyik szülőnek sem volt állása. A 3 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 56,6%-a állt alkalmazásban, a 3-6 éves gyermeket nevelők esetében ez az arány 60% – ez valamivel kevesebb, mint az OECD országok átlaga (OECD, *Society at a Glance*, 2005).

Gyermekgondozási szabadság: Az Egyesült Államokban az anyák a gyermek megszületésekor többnyire a fizetés nélküli szabadságot veszik igénybe. Öt államban (California, Hawaii, New Jersey, New York és Rhode Island) létezik egy átmeneti munkaképtelenség esetére szóló segélyezési forma, ami terhesség és szülés esetén is fizet az anyáknak, általában 10-12 héten keresztül. Számos munkáltató kínál a munkavállalóknak szülési szabadságot az átmeneti munkaképtelenség esetére szóló támogatás részeként. Az 1993-as családi és egészségügyi szabadságról szóló törvény (Family and Medical Leave Act, FMLA) az 50 vagy több főt foglalkoztató vállalatok dolgozói számára 12 hetes, fizetés nélküli, de a munkahely megtartását garantáló szabadságot biztosít terhesség, gyermekszülés vagy betegség esetére. A munkáltatók előírhatják, hogy a munkavállaló a családi szabadság felhasználása előtt használja ki évi rendes szabadságát és betegszabadságát. A néhány államban a szabadság rugalmasabb felhasználhatóságát célzó kezdeményezések ellenére a helyzet 1993 óta alapvetően nem változott (Clearinghouse on International Developments, Columbia University, 2004).

Hozzáférés és ellátás

Az Egyesült Államokban létező koragyermekkorú programok között számos különböző, fél- vagy egész napos, az oktatási és/vagy a szociális kérdésekre koncentrálni programot találunk. Az egész országot vizsgálva a 3 éven aluliak ellátásában a magánkézben lévő családi napközik és a koragyermekkorú neveléssel foglalkozó intézmények az ellátás 90%-át biztosítják. Hozzávetőleg kétharmaduk non-profit jellegű, egyharmad-

duk profitorientált szolgáltatás, de többségük rendelkezik engedéllyel. A 3 évesnél fiatalabb gyermekek számára házon kívül biztosított ellátások legjellemzőbb formái a magánkézben lévő szolgáltatások, amelyek fokozatosan adják át a helyüket az iskolai körzet által biztosított, államilag finanszírozott óvoda előtti és óvodai ellátásoknak, ahogy a gyermek nő. Az óvoda előtti és óvodai programok jellemzően a 4 vagy 5 éves gyermekeket fogadják, bár egyre több 3 éves is jár ezekbe az intézményekbe. Összességében három fő típusa van az ellátásnak:

- A „megvásárolható” szolgáltatások rendszere: a „megvásárolható” szolgáltatásokat olyan magánkézben lévő intézmények és családi napközik jelentik, amelyek az egész lakosság számára kínálnak programokat. Ezen szolgáltatásoknak teljesíteniük kell az engedélyeztetéshez és finanszírozáshoz szükséges feltételeket, de a munkatársaikkal szemben nagyon kevés, vagy semmilyen követelmény nem támasztanak. A legtöbb államban azonban ma már évente meghatározott óraszámú továbbképzésre kötelezik az itt dolgozókat is. A családok a gondozás olyan, szabályozás alá nem tartozó vagy informális típusait is igénybe vehetik, mint a családi, a baráti vagy szomszédok által nyújtott segítség.
- A közoktatási rendszer: A közoktatási rendszer az egyes államok hatáskörébe tartozik. Általában minden állam kínál félnapos ingyenes óvodai ellátást az ötévesek számára, és mára sikerült 90%-os lefedettséget elérni ezen a területen. A legtöbb állam iskolaelőkészítő szolgáltatást is kínál, amelyek államilag finanszírozott óvoda előtti programok a 4 és 3 éves gyermekeknek (ld. a hozzáférés arányát lentebb).
- Head Start: A Head Start és az Early Head Start átfogó fejlesztő programok a 0 és 5 év közötti gyermekek, a terhes nők és családjuk számára; de elsősorban 3 és 4 évesekkel foglalkoznak. Gyermek- és családközpontú programok, legfőbb céljuk az alacsony jövedelmű családból származó gyermekek jobb felkészítése az iskolára.

Ellátási arányok

0-2 évesek: 9 hónapos korára a csecsemők közel 50%-a szabályozott gondozásban részesül, például gyermekintézményekben, esetleg rokonok vagy mások a saját lakásukban gondoskodnak róluk (NCES, 2004, <http://nces.ed.gov/>). A rokonok által biztosított ellátás aránya 26%.

2-3 évesek: Ebben a korosztályban jellemző az otthoni vagy rokonok által végzett gondozás visszaszorulása (39%), a családi napközik, intézményes szolgáltatók és az iskolaelőkészítő programok előretörése, pl. a 3 évesek 48%-a veszi igénybe a szolgáltatásokat, többnyire a magánkézben lévő, félnapos óvodai programokat. Csak Kentucky, Massachusetts és New Jersey államokban haladja meg a 3 évesek körében a 10%-ot az állami óvoda előtti programokat igénybe vevők aránya (NIEER, 2004, *Pre-School Policy Matters*, Issue 6, Rutgers University, NJ).

3-6 évesek: Összességében a 3-6 éves amerikai gyermekek hozzávetőleg 56%-a vett részt az államok által fenntartott, alapfokú oktatást megelőző programokban (*Clearinghouse on International Developments*, Columbia University, 2004). A legtöbb iskolai körzet kínál fél- vagy egész napos óvodai ellátást a általános iskolai oktatás részeként minden 5 éves számára, 90%-uk be is iratkozik ezekbe (az Egyesült Államokban az óvodát az általános iskola első évének tekintik). A 4 évesek 16,1%-a vesz részt az államok által fenntartott, óvoda előtti programokban, a 3 évesek körében pedig 3% ez az arány. Jelentős eltérések tapasztalhatók azonban az államok között: 22 állam együttesen az összes, óvoda előtti szolgáltatást igénybe vevő gyermekek kevesebb mint 10%-át adja, és 10 állam egyáltalán nem finanszíroz ilyen programokat. Ezzel szemben néhány ál-

lam a 4 évesek körében teljes körű hozzáférést igyekszik elérni. 2001-2002-ben Georgia állam megemelte a finanszírozás mértékét, hogy elérhetővé tegye a szolgáltatást minden gyermek számára, akinek szülei erre igényt tartanak. Oklahoma államban sikerült elérni, hogy a 4 éves korosztály 60%-a veszi igénybe ezt az ellátást. New York állam néhány évvel ezelőtt kidolgozott egy „univerzális” programot, de a finanszírozás forrásait nem sikerült előteremteni. Általában elmondható, hogy az ingyenes férőhelyek csak a „veszélyeztetett” gyermekek számára elérhetők.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: A szövetségi törvények értelmében a gyermekellátó intézmények kötelesek a fogyatékossgal élő gyerekekről „a lehető legkevésbé korlátozó környezetben” gondoskodni. A legtöbb államban egyre gyakoribb az integrált nevelés. A Head Start program férőhelyeinek 10%-át a fogyatékossgal élő gyermekeknek tartják fenn (a programokban részt vevő, fogyatékossgal élő gyermekek aránya ennél magasabb, 12%). A speciális nevelési programok a 3-4 éves korosztály 5%-át érik el.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: A gyermekszegénység aránya az Egyesült Államokban 21,9% adók és jóléti transzferek nélkül (az OECD átlag 11,2%). A gyors gazdasági növekedés és a munkaerőpiac bővülése az 1990-es években sok családnak segített kitörni a szegénységből, de az UNICEF elemzése szerint a még mindig segélyben részesülő családoknak biztosított kormányzati támogatás évi 2 779 dollárra csökkent gyermekeként. 2003-ban a Gyermekgondozási és -Fejlesztési Alapból (Child Care and Development Fund, CCDF) támogatott családok hozzávetőleg fele élt a Szövetségi Szegénységi Küszöb (Federal Poverty Level) alatt (ez egy háromtagú család esetében évi 15 260 amerikai dollárt jelent).

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: 2003-ban a Gyermekgondozási és -Fejlesztési Alapból segélyben részesített gyermekek 42%-a volt afroamerikai, 35% fehér, 16% spanyol ajkú, 3% kevert etnikumú, 1% ázsiai és szintén 1% amerikai vagy alaszakai őslakos. A szövetségi hatóságok és az államok kormányai számos erőfeszítést tesznek, hogy elérjék ezeket a csoportokat, és másokat is, például jelentkezési lapokat és tájékoztató anyagokat juttatnak el hozzájuk több nyelven. 2004-ben például a Gyermekgondozási Hivatal kiadott egy füzetet a spanyol ajkú családok és szolgáltatók számára, *Mit kell tudni tudni a szolgáltatóknak a családoknak nyújtott, gondozási segítségről?* címmel.

Minőség

Engedélyezési és akkreditációs rendszer: Az engedélyezéshez szükséges elvárások és a programok akkreditációja szorosan összefügg a koragyermekkori nevelés és gondozás magasabb színvonalával (CQCO Study Team, 1995). Az engedélyezési rendszer elvárásokat fogalmaz meg az egy gyermekre jutó alapterület, az egészségügyi és higiénés kérdések, a maximális csoportméret, a gyermek-munkatárs arány, a munkatársak képzettsége, és más, alapvető jellemzők tekintetében. Az egész országot tekintve jelentős eltéréseket találunk az egyes államokban a szabályozással és az engedélyezéssel kapcsolatban. Helburn és Bergmann szerint (*America's Child Care Problem: The Way Out*, New York, St. Martin's Press, 2002) az államok közel harmadában az engedély megadását olyan alacsony szintű követelményekhez kötik, hogy az már a gyermekek fizikai épességét és egészségét veszélyezteti. Más államokban az engedélyezés során megfogalmazott elvárások és a programok számára előírt színvonal betartatása okoz gondot. Ugyanakkor az államok egyre gyakrabban biztosítanak támogatást és adnak hiteket a szolgáltatóknak a meghatározott minőségi fejlesztések végrehajtásához, a képzésekhez és a technikai segítségnyújtáshoz, illetve a szabályokban meghatározott

elvárásoknak való megfelelés ellenőrzéséhez. Az Egyesült Államok Gyermekgondozási Hivatalának (2005) megállapítása szerint a szövetségi és az állami kormányok is jelentős forrásokat fordítanak olyan kezdeményezésekre támogatására, amelyek célja, hogy emeljék a gyermekgondozás minőségi színvonalát. A Gyermekgondozási Hivatal fenntart egy olyan, technikai segítségnyújtással foglalkozó hálózatot, amelynek feladata információkat, útmutatást és támogatást biztosítani az államoknak azon szakpolitikák és gyakorlatok megvalósítása során, amelyek elősegítik a jobb színvonalú és elérhetőbb szolgáltatások kialakítását. Az államok egyre inkább támogatják a programok akkreditációját is, ehhez olyan ösztönző és jutalmazási módszereket használnak fel, mint a minőségértékelő rendszer és a támogatások lépcsőzetes folyósítása, ami arra ösztönzi a szolgáltatókat, hogy ne csak az engedélyezéshez szükséges minimálisan elvárásokat teljesítsék.

Finanszírozás: Habár a gyermekgondozásra fordított összeg megháromszorozódott az elmúlt tíz évben, és mostanra történelmi magasságokat ért el¹, a 0-5 éves gyermekekre költött 20,4 milliárd dolláros állami forrás a GDP-nek csupán 0,2%-a. Az OECD megállapítása szerint (*Education at a Glance*, 2005) az alapfokot megelőző nevelésre fordított állami kiadások a GDP közel 0,4%-át teszik ki (ez az adat feltehetően tartalmazza az 5-6 éves, óvodába járó gyermekekre költött összegeket is). A 3-6 évesek iskola előtti programjaira fordított összegek hozzávetőleg 34%-a származik állami forrásból, 66%-a pedig magán forrásokból, utóbbinak felét a háztartások kiadásai teszik ki. A szövetségi finanszírozás nagyrészt a fogyatékkal élő és a szegény családokból érkező gyermekek támogatását célozza. A NIEER *State of Pre-school* 2005 adatai szerint az óvoda előtti szolgáltatásokat igénybe vevő gyermekek esetében az egy gyermekre fordított állami forrás 2004-ben 3 551 amerikai dollár volt (kevesebb, mint 2001-2002-ben), a Head Start program esetében ez az összeg 7 222 dollár² (ez kizárólag szövetségi forrásokat jelent), miközben az állami, a szövetségi és a helyi forrásokból átlagosan 9 173 dollárt költöttek egy gyermekre az általános és középiskolákban. Ugyanitt a szerző megjegyzi, hogy a legtöbb államban "az egy gyermekre jutó kiadás túl alacsonynak tűnik ahhoz, hogy abból egy magas színvonalú iskola előtti programot meg lehessen valósítani" (17. old., 2003-as kiadás)

A szülői hozzájárulás a finanszírozáshoz: A gyermekgondozás költségeit sok esetben a kizárólag a családok fizetik, de a szülői hozzájárulás átlagos mértéke 60%, miközben a szövetségi kormányzat a költségek 25%-át állja, az államok és a helyi önkormányzatok pedig további kb. 15%-ot. Államonként változó mértékben, de a szülők évente, gyermekenként átlagosan több mint 3000 dollárt fizetnek a kisgyermekellátásért, az alacsony jövedelmű családok jövedelmüknek átlagosan 18%-át, az 1200 dollár alatti jövedelemmel rendelkező családok pedig jövedelmük 25%-át fordítják ilyen célra. A költségek egy részét a szülők szövetségi adókedvezmények formájában visszakaphatják. Az alacsony jövedelmű családok támogatást kaphatnak a Gyermekgondozási és -Fejlesztési Alapból, mégis sok alacsony jövedelmű család választja inkább az informális, szabályozatlan ellátási formákat. (Az Egyesült Államokra vonatkozó, a gyermekgondozás költségeivel kapcsolatos további információkért keresse fel a következő honlapot: www.nccic.org/poptopics/averagecost.html).

A munkatársak és a képzettség: Nincs olyan országos szintű rendszer, amely meghatározná a koragyermekkorai nevelésben dolgozók elvárt képzettségét, minden állam szabadon alakíthatja ki az elvárásokat, amelyek megfelelnek saját igényeinek és a körülményeknek.

A Head Start program kialakította szakmai profilját, elsősorban gyermekfejlesztő munkatársakat (Child Development Associate, CDA)³ alkalmaz a programok vezetői-

ként. A munkatársak felkészítése (államtól függően) általában fele olyan hosszú, mint a két évig tartó, felsőfokú szakmai diplomát, vagy ezzel egyenértékű bizonyítványt adó képzések. Az egész országban elfogadják ezt a végzettséget, és számos államban az egyetemi tanulmányok során beszámítható kreditnek minősül. A Head Start programok vezetőinek 75%-a vett részt legalább egy éves, gyermekek fejlesztésével foglalkozó kurzusokon, ami alapján megkapták a CDA státuszt, és kb. 57%-uk már megkapta a CDA fokozatot, vagy akár magasabbat is elérte. A programokban dolgozó CDA-k arányára vonatkozó adat nem érhető el.

A korai nevelési szektorban (óvoda előtti és óvodai ellátások) egy két szintből álló rendszer működik, ahol az állami iskolákban a tanárok képzettségével kapcsolatos elvárások sokkal szigorúbbak, mint a nem állami intézményekben (NIEER, 2004, *Pre-School Policy Matters*, Issue 6, Rutgers University, NJ). Az iskola előtti ellátásokat finanszírozó 44 államból 23 megköveteli a vezető pedagógusoktól, hogy bachelor fokozattal rendelkezzenek, de az államok kevesebb, mint fele írja ezt elő a magánintézményekben dolgozó vezető pedagógusok számára, habár a legtöbben megkövetelik a CDA képesítés meglétét (NIEER, 2004). Az állami iskolarendszerben az óvodavezetők diplomás pedagógusok (98%), akik legalább négy éves képzésben szerzett fokozattal rendelkeznek, de a képesítés (speciális tréning) megléte csak 29 államban kötelező. A vezető pedagógusok megoszlásáról a különböző szektorokban nem áll rendelkezésre adat. Az iskola előtti ellátásban néhány kiegészítő tanár is dolgozik, de csak 12 állam várja el, hogy ők legalább CDA képesítéssel rendelkezzenek.

A gyermekgondozási szolgáltatások nagyon sokféle embert alkalmaznak, akik közül sokan képzetlenek. A Counting the Child Care Workforce: A Catalogue of State Data Sources to Quantify and Describe Child Caregivers in the Fifty States and the District of Columbia című jelentés (Stahr-Breunig et al., 2003) arra a megállapításra jutott, hogy az államok hozzávetőleg felében hiányoznak a gyermekgondozásban dolgozókkal kapcsolatos azon adatok, amelyek segítségével meg lehetne becsülni az ott alkalmazásban állók számát és jellemzőit. Kagan és Rigby (2003) szerint (ld. az 1. jegyzetet fent) 37 állam nem követel meg semmiféle (vagy csak minimális szintű) képzettséget a gyermekgondozási szolgáltatóktól a magánszektorban, miközben ők biztosítják a szolgáltatások többségét a 3 évesnél fiatalabb gyermekek számára. A szektorban dolgozók többségének iskolázottsága alacsony színvonalú, munkakörülményei rosszak, így a fluktuáció éves aránya gyakran a 35%-ot is eléri.

Szakmai fejlődés: A szakmai fejlődés területén a korábban leírtakhoz hasonló különbségek figyelhetők meg, és a „megvásárolható” szolgáltatások területén ismét a túl gyenge szabályozással szembesülünk. Az állami, óvoda előtti és óvodai ellátásokban 27 állam követeli meg az ott dolgozóktól, hogy legalább 15 órás szakmai továbbképzésen vegyenek részt. Az Egyesült Államokban Alabama állam követeli meg a leghosszabb szakmai továbbképzést a munkatársaktól: évente 40 órát.

Munkakörülmények: Az Egyesült Államokban a közoktatási rendszeren kívüli korai gyermekgondozásban dolgozók státusza alacsony, nem ritka, hogy évente a munkatársak több mint 30%-a kicserélődik. A szakmai státusz láthatóan összhangban van a képzettséggel és a fizetéssel. Az olyan programok, amelyek több továbbképzést vagy magasabb szintű kompetenciákat kívánnak meg, általában magasabb fizetést és több juttatást kínálnak. A Munkaügyi Statisztikai Hivatal adatai szerint a 764 foglalkozás közül mindössze 15 van, ahol alacsonyabb az átlagfizetés, mint a gyermekgondozásban dolgozók esetében.⁴ Az állami oktatási rendszerben dolgozó tanárok magasabb fizetést kapnak (sok helyen akár a kétszeresét is), mint a Head Start programokban vagy a „megvásárolható” szolgáltatások területén. Az iskolarendszeren kívül nincsenek egysé-

ges, jogszabályban rögzített előírások a munkaidő vagy a munkáltató által biztosított továbbképzések tekintetében.

A gyermekek és a munkatársak aránya: Az államonként eltérő szabályozás, a működés feltételeit rögzítő előírások és a finanszírozási elvárások különbözősége, az önkéntes vállaláson alapuló akkreditációs rendszer és a szervezetek szabad döntésén nyugvó célkitűzések megnehezítik, hogy az egész országra érvényes arányokat közöljünk. Általában a csecsemők ellátásában az arány 4-6:1; az iskola előtti évben 10-20:1; a 2-3 évesek ellátásában pedig valahol a kettő között helyezkedik el. Helburn és Bergmann (2002) szerint az államok harmadában az elvárások túl alacsonyak, az engedélyezési feltételek betartatása pedig nem elég szigorú. Sok program kivonja magát a szabályozás alól, az engedélyeket kiadó hivatalok pedig munkaerőhiánnyal küzdenek, és nem tudják megfelelő módon ellenőrizni az intézményeket (*National Survey of Early Childhood Health*, 2000). Ugyanakkor az NCCIC kutatásai azt mutatják, az Egyesült Államokban 1986 és 2002 közötti évek során a gyermekek és a munkatársak arányának ellenőrzése sokkal szigorúbbá vált, és kevesebb állam hagyja szabályozatlanul a koragyermekkori nevelés kérdéseit (LeMoine et al., 2004, *Child Care Center Licensing Regulations: Child:Staff Ratios and Maximum Group Size Requirements*, NCCIC, Washington). Ráadásul, habár a gyermekek és munkatársak arányára vonatkozó állami előírásokat nem mindig tartják be, az összkép mégis kedvezőbb, mint a hagyományos, az alapfokú oktatást megelőző nevelési szektorban Európában, ahol nem ritka, hogy 1 nevelőre húsznál több gyermek jut. A NIEER (2005) szerint az 50 amerikai államból 37-ben érték el 10:1 vagy jobb gyermek-munkatárs arányt az iskola előtti nevelésben.

Tanterv és pedagógiai program: Sokféle tanterv található az iskolai körzetekben, az egyházi fenntartóknál, a gyermekgondozással és iskola előtti szolgáltatásokkal foglalkozó kereskedelmi láncoknál és hálózatoknál. A függetlenség hagyományára alapozva számos eklektikus tanterv és gyakorlat él tovább. Hagyományosan az állami szolgáltatóknál a programok tartalmát és a pedagógiai megközelítést illetően minden intézmény szabad kezet kapott, kivéve, ha az egész iskolai körzet egy közös tantervet vett át. 2002-ben indították el a *Good Start, Grow Smart* (GSGS) korai tanulási programot, hogy emelje az írni-olvasni tudás szintjét, illetve a gyermekek felkészültségi szintjét az iskolába lépéskor (ld. a 6. fejezetben a 6.2. szövegdobozt). A GSGS olyan korai nevelési tervek kidolgozására ösztönzi az államokat, amelyek tartalmazzák mindazt, ami a gyermekektől elvárható a korai olvasási és matematikai készségek területén, az alap- és középfokú oktatás elvárásaival összhangban, mire 5 éves korukban óvodába kerülnek. Ezek az elvárások egyre inkább meghatározzák, hogy az programok és iskolai körzetek milyen nevelési tervet alakítanak ki. Szinte minden állam összeállította a korai nevelési terveit, és legalább 27 állam meg is kezdte ezek átültetését a gyakorlatba. Az államok több mint 90%-a túllépett az eredeti követelményeken, és a gyermekkori fejlesztés legtöbb területén kínál útmutatókat. A GSGS együttműködést kezdeményezett az államokkal olyan tervek kidolgozására, amelyek a korai nevelési tervekkel összhangban lévő képzéseket és tréningeket kínálnak a gyermekgondozásban és az iskola előtti ellátásban dolgozó szakemberek számára.

Monitoring, értékelés és kutatás: A teljes lakosságra vonatkozó, országos szintű monitoring eredmények és beszámolók korlátozottan használhatók, mivel a koragyermekkori szakpolitikák és ellátások súlypontja és irányítása nagyrészt az egyes államok kezében van. A szövetségi kormányzat olyan kihívást jelentő működési elvárásokat határozott meg a Head Start program számára, amelyek teljesítésére néha más testületeknek és intézményeknek is törekedniük kellene. A Kisgyermeknevelés Országos Szövetsége, az Országos Koragyermekkori Program Akkreditáció (National Early

Childhood Programme Accreditation, NECPA) és az Országos Családi Gyermekgondozási Szövetség (National Association for Family Child Care, NAFCC) elkészítette azokat az útmutatókat, amelyek batartása önkéntes, mégis pozitív hatással voltak a legkülönbébb szolgáltatási típusokra. Az államok is elkészítették a saját engedélyezési és akkreditációs útmutatóikat, mint tette azt például az arkansasi Better Chance programot irányító oktatási hivatal. Az állami monitoring és felügyelet gyakran az engedéllyel rendelkező intézmények és otthonok ellenőrzését is jelenti, bár, ahogy azt többen megjegyezték, az engedélyeket kiadó hivatalok gyakran túlterheltek. A magánszektor esetében elvárják, hogy az engedély megszerzéséhez szükséges követelmények, a belső szabályozás, a verseny, az információk illetve az ügyfelek által gyakorolt felügyelet együtt biztosítsa a megfelelő minőséget.

Kutatás: Az Egyesült Államok, ahogy a formális oktatás területén, úgy a gyermekek fejlesztésével és a korai oktatással kapcsolatos kutatásokban is kiemelkedő szerepet játszik. Az értékelő vizsgálatok vannak túlsúlyban, de átfogó, követéses és a szakpolitikákra vonatkozó vizsgálatokat is finanszíroznak (ld. a jelentés 9. fejezetét). A kutatási tevékenység nagyrészt az egyetemekhez köthető, néhány egyetemen jelentős koragyermekkori kutató centrumok működnek. Az Egyesült Államok Gyermekgondozási Hivatala minden évben 10 millió dollárt biztosít a gyermekgondozással kapcsolatos kutatásokra, bemutatókra és értékelő tevékenységre, ami növeli a gyermekgondozással foglalkozó kutatási kapacitásokat országos, állami és helyi szinten egyaránt, miközben a gyermekeket és családokat érintő kritikus kérdések fogalmazódnak meg.

A szülők és a közösség bevonása: Az Egyesült Államokban a szülők bevonása fontos elemként jelenik meg a koragyermekkori programokban, és a szövetségi, valamint állami szabályozás ebben a tekintetben sokkal több elvárást fogalmaz meg, mint a legtöbb országban szokás. A legtöbb koragyermekkori ellátással foglalkozó intézmény tisztában van azzal, milyen fontos a szülők bevonása, a velük való konzultáció, és többnyire ennek megfelelő gyakorlatot alakítottak ki. A közvélemény a szülők választását az egyik legfontosabb tényezőnek tartja a szakpolitika meghatározásában, habár a kutatások azt mutatják, hogy a szülőknek a gyermekgondozással kapcsolatos döntéseit gyakran pusztán az elérhetőség és a fizetendő díjak határozzák meg (Fuller, Livas és Bridges, 2005, *How to Expand and Improve Preschool in California: Ideals, Evidence, and Policy Options*, PACE Working Paper, UC-Berkeley). Bár a Gyermekgondozási és -Fejlesztési Alap által biztosított támogatások sok alacsony jövedelmű, dolgozó család számára teszik lehetővé, hogy a gyermekgondozás területén szélesebb kínálatból választhassanak, a magas költségek és a megbízható gondozók nem megfelelő száma sok család esetében korlátozza a választás szabadságát (Bainbridge, Marcia, Meyers, Tanaka és Waldfogel, 2005, *Who Gets an Early Education? Family Income and the Enrollment of Three- to Five-Year-Olds from 1968 to 2000*, *Social Science Quarterly*, Volume 86). A Gyermekgondozási Hivatal nyilvános információs és segítő tevékenységeket is finanszíroz, ezzel is segítve a szülőket, hogy a döntésüket megfelelő információk alapján hozhassák meg.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

Az OECD Egyesült Államokkal foglalkozó felülvizsgáló csoportja szerint a következőkre kell különös figyelmet fordítani (OECD, 1999):

- **Átfogó és koordinált koragyermekkori rendszerre van szükség:** a szolgáltatások, a szabályozások és a finanszírozási források kaotikusak, az ellátások színvonalát egyenetlenné teszik, és nem biztosítják az egyenlő hozzáférhetést. Mind szövetségi, mind állami szinten a kormánynak kell vállalnia az irányító, finanszírozó szerepet, meg kell határozni az irányelveket és az ellátások rendszerének kereteit. Első lépésként egy or-

szágos bizottságot kellene felállítani, amely javaslatot tenne arra, miként lehetne a kormány szerepét erősíteni a koragyermekkorai nevelés területén. Egy társadalmilag támogatott, egyenlőségre törekvő rendszer kialakításához az oktatási szektor bevonására is mindenképpen szükség van. Állami szinten is hatékony lehet az érdekelt feleket összefogó szövetségek létrehozása.

- *A hozzáférés sürgető problémáinak megoldása:* komoly problémát jelent a 3–5 éves, kisebbségi és alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek ellátásokhoz való hozzáférése. Az alacsony jövedelmű családok 3–5 éves gyermekeinek mindössze 45%-a vesz részt az iskola előtti ellátásban (ugyanaz az arány 75% a magas jövedelmű családok gyermekeinél). Ezek az egyenlőtlenségek gyakran a társadalmi-gazdasági körülményekkel (pl. lakáskérdéssel) függenek össze, ami hozzájárul a családok jövedelem és etnikai hovatartozás szerinti szegregációjához. Proaktívabb hozzáállásra volna szükség a gyermekszegénységgel és a társadalmi sokszínűséggel kapcsolatban.
- *Minőségfejlesztésre van szükség:* a gyermekgondozási ellátások színvonala sokszor nagyon alacsony, különösen a 0–3 éves korosztály esetében. Az állami szabályozások nagyon szerény elvárásokat fogalmaznak meg, még az egészségügy és biztonság területén is. Emellett a 4 éves gyermekek gyakorta olyan programokban vesznek részt, amelyek kifejezetten oktatási jellegűek. A NAEYC által javasolt önkéntes akkreditáció jelentős színvonal-emelkedést eredményezne. A jól ismert módszerek (pl. a projekt-módszer - *Project Approach*) és útmutatók (pl. A fejlődési szinteknek megfelelő koragyermekkorai programok - *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs* - átdolgozott változata) használata jelentős mértékben hozzájárulhat a programok hatékonyságához.
- *Hatékony képzési és továbbképzési rendszer létrehozása a munkatársaknak:* az ellátás valamennyi szintjén komoly hiányosságok mutatkoznak a munkaerő alapképzését és továbbképzését illetően. Nehézségek vannak a munkaerő toborzásával, fizetésének megtartásával, státuszával, és szakmai karrierjével kapcsolatosan is. A TEACH-hez hasonló programok számos problémát megoldhatnának. Az államközi szinten érvényes képzési követelmények és engedélyezési feltételek hiánya ugyancsak problémát jelent.

Fejlesztések

Mind az Államok Oktatási Hivatala (*Education Commission of the States*, 2006), mind a NIEER (2005, *Iskola Előtti Ellátás Évkönyv - 2005 State Preschool Yearbook*, 2006) betekintést nyújt abba a rendkívül gyors ütemben lezajlott folyamatba, ami az Egyesült Államokban az utóbbi években a koragyermekkor területén, különösen pedig az államok közoktatási szolgáltatásai területén volt tapasztalható:

Hozzáférés:

- Jelenleg 41 állam biztosít iskola előtti programokat, melyeket becslések szerint 3,5 milliárd amerikai dollárral támogatnak, szemben az 1999-es 200 millió dollárral.
- Az óvoda előtti ellátásban a teljes lefedettségre való törekvés váltotta fel a korábbi célzott megközelítést. 6 államban már sikerült elérni, hogy a 4-5 éves gyermekek 60%-a részt vesz a közfinanszírozású programokban.
- Jellemző az egész napos óvodai ellátásra való törekvés a félnapos helyett.

A programok minőségének javítása:

- 2005-ben 10 állam kormányzói meghatározták, milyen erőfeszítéseket kívánnak tenni a koragyermekkorai programok minőségének javítása érdekében, beleértve egy értékelő rendszer kialakítását is. Connecticutban, például, több támogatást nyújtanak azoknak a programoknak, melyek pénzügyi nehézségekkel küzdenek, annak érdekében, hogy emeljék a gyermekgondozók képzettségi szintjét és létrehozzanak egy óvodaérettséget vizsgáló rendszert. A minősítési rendszer a szttenderdek, a számonkérhetőséget, a szakmai fejlődést, a pénzügyeket és a szülőkkel való együttműködést hivatott értékelni. Pillanatnyilag 10 állam alkalmaz ilyen rendszert.
- A minőség javításának gyakran használt módszerei az amerikai államokban a következők:
 - ❖ *A minőségi szttenderdek javítása*, a Floridai Óvoda Előtti Válaszható Ellátási Program (*Florida's Voluntary Pre-Kindergarten Education Programme*) előírja, hogy egységes elvárásokat alakítsanak ki a beiratkozott gyerekekkel szemben.
 - ❖ *A pedagógusok végzettségének és képzésének javítása és fejlesztése*, pl. Delaware-ben, Floridában, Illinoisban, Massachussettsben, stb.
 - ❖ Az engedélyezés és akkreditáció rendszerének bevezetése a programok egységes minőségének biztosítása érdekében.
 - ❖ *Az iskolaérettség előtérbe helyezése*: pl. a Texasi Korai Kezdet kezdeményezésnek (*Texas Early Start initiative*) - mely a nyelvi és az írás-olvasási készségekre koncentrál - biztosítani kell, hogy a gyermekek iskolára való megfelelő felkészítése legyen a középpontban. Florida és Massachussetts pénzügyileg támogatja az óvodaérettséget mérő rendszer kidolgozását.
- A minőséggel kapcsolatos aggályok azonban nem oszlottak el teljes mértékben. Annak ellenére, hogy 2005-ben 27 államban megemelték az anyagi támogatások összegét, valamint a beiratkozások száma is megnőtt, az ellátásra fordított összkiadás mértéke még mindig elég szerény (az alap- és középfokú oktatás 1%-a), mi több, az óvoda előtti ellátásban az egy gyermekre jutó kiadás összege csökkent 2001 óta (NIEER, 2005).

Az irányítás struktúrájának megerősítése:

- A második fejezetben említett államokon kívül (Georgia, Maryland, Massachussetts, Connecticut, Washington állam, Mississippi, stb. is célul tűzték ki a koragyermekkorai programok irányítási struktúráinak megerősítését, koragyermekkorai tanulással foglalkozó szervezetek, illetve állami szintű nevelési tervek alkalmazása (Dél-Dakota, Dél-Karolina) révén. Pillanatnyilag hat megközelítést alkalmaznak az irányítás megújítása során, amelyek között szerepel az alábbi szervezetek létrehozása (ECS, 2006. március, www.ecs.org/):
 - ❖ A koragyermekkorai foglalkozó szervezet kialakítása a szövetségi kormányzatban
 - ❖ Új hivatali egység létrehozása a végrehajtó hatalmon belül
 - ❖ Koragyermekkorai kabinet kialakítása, pl. Connecticutban
 - ❖ Irányítási csoport vagy hivatal létrehozása, pl. az Észak-Karolinai Iskolaérettségi Hivatal
 - ❖ Állami és magán szervezetek együttműködése, pl. az Ohioi Partnerség a Folyamatos Tanulásért
 - ❖ Koordináló munkacsoport vagy testület kialakítása.

A koragyermekkori, az írás-olvasás tanításával kapcsolatos, és az általános iskolai oktatás összehangolása (P-3)

- Annak érdekében, hogy az óvodai képzés alatt elért eredményeket a gyermekek később tovább tudják fejleszteni, az államok célul tűzték ki az elvárások, a tanterv, a tanítási módszerek és az értékelés összehangolását az egyes képzési szintek között és a szinteken belül is. Ezen megközelítés buktatóit és előnyeit a 3. fejezetben tárgyaljuk.

Jegyzetek

1. A gyermeknevelésre szövetségi és állami forrásokból felhasznált teljes összeg (2003-2004-ben) kb. 11,5 milliárd dollárt tett ki, a Head Start programra fordított összeg 6,5 milliárd dollár, és az óvoda előtti programokra az államok kb. 2,4 milliárd dollárt költöttek (Kagan és Rigby, 2003, Policy Matters: Setting and Measuring Benchmarks for State Policies. Improving the Readiness of Children for School. A Discussion Paper, Center for the Study of Social Policy, Washington, DC; NIEER, 2004, Pre-School Policy Matters, Issue 6, Rutgers University, NJ; Gilliam and Zigler, 2004 A Critical Meta-analysis of All Evaluations of State-funded Preschool from 1977 to 2004, Rutgers University, NIEER Working Paper).
2. Habár a Head Start programokban nagy számban alkalmaznak képzettség nélküli munkatársakat, és a fizetések is jellemzően alacsonyak, az egy gyermekre jutó költség mégis magas, mivel nemcsak nevelési és gondozási szolgáltatásokat nyújtanak a kisgyermekeknek, hanem az intenzív családi támogatás és a közösség bevonása is program részét képezi. A Head Start programok általában kb. 20%-os kiegészítő támogatásban is részesülnek, amivel az egy gyermekre jutó költség 8 626 dollárra emelkedik.
3. A CDA egy állam által odaítélt tanúsítvány olyan, legalább 18 éves személyeknek, akik középiskolai végzettséggel rendelkeznek, és az elmúlt öt évben legalább 480 óras munkatapasztalatot szereztek kisgyermkekkel folytatott munka során. Legalább 120 óras oktatásban kell részt venniük a következő 8 témában: a biztonságos, egészséges tanulási környezet megtervezése, a gyermek fizikai és intellektuális fejlődésének elősegítése, a gyermek szociális és érzelmi fejlődését segítő pozitív módszerek, produktív viszony kialakítása a családokkal, a program hatékony működtetését lehetővé tevő stratégiák, a szakmai elkötelezettség fenntartása, a gyermekek magatartásának megfigyelése és rögzítése, a gyermekek növekedésének és fejlődésének alapjai. Az elvárásoknak tartalmazniuk kell a gyermekekkel és a családokkal végzett munkával kapcsolatos készségeik teljesítmény-alapú értékelését is.
4. Egy 2005-ös közleményében az Országos Gyermekgondozási Hivatal jelezte, talán értelmezési hiba eredménye lehet, ahogy ezt az adatot a gyermekgondozás esetében meghatározták.

Egyesült Királyság (Anglia)1

(a következő összefoglaló nagyrészt Angliára vonatkozik)

Lakosság: 60,2 millió. Termékenységi ráta: 1,7. Egy főre jutó GDP: 28 000 amerikai dollár. 6 év alatti gyermekek száma: kb. 5 000 000.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 éves nők 69,6%-a volt jelen a munkaerőpiacon, közülük 40,4% dolgozott részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 10,0%) OECD, *Employment Outlook*, 2005).

A kisgyermeket nevelő nők részvétele a munkaerőpiacon: A hat évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 57%-a vállalt munkát, ami a részmunkaidős foglalkoztatás 58%-át tette ki 2002-ben; 2003-ban a három év alatti gyermeket nevelő nők 49,2%-a volt munkavállaló.

A szülési és gyermekgondozási szabadság: 26 hét szülési szabadság jár, 6 hétig a fizetés 90%-ának folyósításával, a fennmaradó időszakban pedig mindenki számára azonos juttatás biztosításával (kb. heti 106 font 2005 áprilisától). További 26 hét fizetés nélküli szabadság vehető igénybe, ezen kívül még 26 hét fizetés nélküli szabadság jár, amennyiben az anya 26 hétnél hosszabb ideje dolgozik aktuális munkahelyén. 2003-ban vezették be a 2 hét fizetett apai szabadságot, amely a gyermek születése után vehető igénybe. Tervbe van véve a 12 hónap fizetett szülési szabadság bevezetése 2010-ig.

A gyermekgondozási szabadság átlagos időtartama: Nem áll rendelkezésre adat.

Tankötelezettség kezdete: Az ötödik születésnap utáni tanév kezdete.

Szociális kiadások: A GDP 21,8%-a. Gyermekszegénység aránya: 15,4% az adók és jóléti transzferek nélkül (UNICEF, 2005) (Az OECD átlag 11,2%). Bár ez az arány az egyik legmagasabb Európában, jelentősen javulást mutat az 1998/99-es 25%-hoz képest, amikor a kormány elkötelezte magát a gyermekszegénység csökkentése mellett.

Az iskola előtti oktatási szolgáltatások finanszírozása (ISCED 0. szint): A GDP 0,47 %-a (0,45 % állami, 0,02 % magánforrásból származik), ami az oktatási költségvetés 8%-át teszi ki, miközben az összes oktatási intézménybe beiratkozott gyermek 7%-át látják el ezen intézmények. 2004-ben az Egyesült Királyság jelentős beruházásokat hajtott végre ezen a területen.

Egy gyermekre jutó költség: 8 452 amerikai dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A 3 év alatti gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: Nem áll rendelkezésre adat.

A szülőkre jutó átlagos költség: Kb. 45%. A szülőkre háruló költségek a szolgáltatás és a jövedelem szerint változnak, és jelentős eltéréseket mutatnak. A számítások szerint az alacsony és a közepes jövedelmű szülők a költségek 80%-át, a magán szolgáltatásokat igénybe vevő szülők (a többség) pedig gyakran az ellátás teljes költségét fizetik.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: a 3. életév betöltése utáni tanévben (évi 33 hétig) minden gyermek jogosult heti 12,5 óra koragyermekkorai ellátásra, amíg el nem éri a tanköteles kort (5 év). A 12,5 órát 20 órára, a 33 hetet pedig 38 hétre bővítik 2010-ig. A jogosultsági idő 15 órára fog változni 2007-ben. Néhány helyi önkormányzat tervezi, hogy kísérleti jelleggel bevezetik a hátrányos helyzetű 2 éves gyermekek ellátásra való jogosultságát. Szintén tervbe vették az napközi (OSP) biztosítását minden 3-14 éves gyermek számára a gyerekházakban (*Children's Centres*) vagy az egész napos iskola (*Extended Schools*) programjain keresztül.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: Az állami óvodák (*nursery schools*) 3-4 évesek számára nyújtanak nevelési programokat, rugalmasan beosztható heti 12,5 órában (félnapos vagy egész napos elosztásban) a tanév ideje alatt (jelenleg 33 hét). Néhány intézmény napi 6 óra teljes ellátást biztosít. Az általános iskola fogadó osztályai (*reception class*) általában teljes ellátást nyújtanak, többnyire napközi nélkül, de számos iskola reggelit, délután pedig napköziotthoni ellátást is biztosít. Az iskolaelőkészítők/játszócsoporthoz (*pre-schools/playgroups*) rendszeres, alkalmankénti vagy egész napos programokat nyújtanak 2 évesnél idősebb gyermekek számára. A gyerekházak teljes körű szolgáltatást nyújtó központok szülők és gyermekek számára, melyek egy helyen biztosítanak nevelést és gondozást, családtámogatást, egészségügyi szolgáltatást, munkavállalási tanácsadást, stb. egész évben és egész nap, „pirkadattól alkonyatig”. Manapság minden ellátási formát úgy igyekeznek alakítani, hogy betagozódjon a gyerekházak vagy az egész napos iskola rendszerébe. A helyi hatóságok felelősek a minőség javításáért és a koragyermekkorai ellátás zökkenőmentes biztosításáért mindazok számára, akik igénybe szeretnék venni. A szubszidiaritás elve alapján a helyi hatóságok kizárólag olyan esetben biztosítják az ellátást, ha magán-, önkéntes vagy közösségi szolgáltatás nem áll rendelkezésre.

A szabályozott szolgáltatások igénybevételének aránya: 0-3 évesek: a gyermekek kb. 20%-a vesz igénybe szabályozott szolgáltatásokat; 3-4 évesek: 96%; 4-5 évesek: minden gyermek részesül ellátásban; a 6-12 éves gyermekek számára nyújtott napköziról nem állnak rendelkezésre adatok.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: az állami (közfinanszírozású) óvodai nevelésben és általános iskolai oktatásban, három- vagy négyéves egyetemi képzésben szerzett diplomával rendelkező pedagógusok gondoskodnak a 3-5 évesek korai neveléséről. A pedagógusok munkáját szakképzett (3-as szintű

szakképesítéssel rendelkező) asszisztensek segítik. A korai gondozásban dolgozók képzettségi szintje igen eltérő. Az óvodákban dolgozó munkatársak 50%-a 3-as szintű vagy ennél magasabb végzettséggel rendelkezik, 20%-uk egyetemi vagy főiskolai diplomával, 30%-uk azonban semmilyen végzettséggel sem. A gyermekgondozók 16%-ának 3-as szintű vagy ennél magasabb a végzettsége.

Gyermek-munkatárs arányok: a családi napközikben 6:1 úgy, hogy maximum három, 5 év alatti gyermek kerülhet egy csoportba; az intézményes gondozási programokban 3:1 a 2 év alatti gyermekek esetén; 4:1 a 2 éves gyermekek esetén; 8:1 a 3-7 évesek esetén; az óvodai csoportokban és a korai fejlesztőkben 13:1; a fogadó osztályokban 30:2 (egy tanár és egy 3-as szintű végzettséggel rendelkező asszisztens).

Hatáskörök

Az alábbiak jórészt Angliára érvényesek. Az Egyesült Királyság az oktatási ügyeket az országrészek, Észak-Írország, Skócia és Wales felügyelete alá helyezte, melyek közül mindegyik rendelkezik önálló törvényhozó hatalommal, illetve a gondozásért és az oktatásért felelős minisztériumokkal. Az utóbbi évtizedben a négy országországban a koragyermekkel kapcsolatos szakpolitika különböző irányban fejlődött.

Angliában a koragyermekkorral kapcsolatos szakpolitika felügyelete a központi kormányzat és az önkormányzatok között oszlik meg. Az irányelvek pontosabb meghatározása és a gondozás-nevelés kettősségének megszüntetése érdekében a szolgáltatások és a nevelés irányítását az Oktatási és Szakképzési Minisztériumon (*Department for Education and Skills*) belül a Biztos Kezdet Csoport (*Sure Start Unit*) hatáskörébe utalták, melynek feladata a kormányzat tevékenységének koordinálása a gyermekeknek és családoknak nyújtott szolgáltatások hatékonyabb integrálása érdekében. A csoport koordináló tevékenysége két minisztériumot, az Oktatási és Szakképzési, valamint a Munka- és Nyugdíjügyi Minisztériumot érinti, és mindkettő felé beszámolási kötelezettsége van. Feladatai közé tartozik a kormány programjának megfelelően a legjobb kezdet biztosítása minden gyermek számára a korai nevelés, a gyermekgondozás, az egészségügy és a családtámogatás integrálása révén. A Biztos Kezdet és a helyi hatóságok szorosan együttműködnek a korai nevelés és a gyermekgondozás biztosítása érdekében (a korábbi Korai Fejlesztő és Gondozó Csoportoknak, *Early Years Development and Childcare Partnerships*, ma már inkább tanácsadó szerepük van). A Biztos Kezdet program a születéstől kezdve olyan módon igyekszik összefogni az egészségügyi ellátást, a korai tanulást és a nevelési tanácsadást, hogy azok a legmegfelelőbb módon elégítsék ki a szülők, a gyermekeik és a közösségek igényeit helyi szinten.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15-64 éves nők munkaerőpiaci részvételének aránya 69,6% volt, szemben az 1990-es 67,3%-kal. Közülük 40,4% dolgozott részmunkaidőben, a férfiak esetében ugyanez az arány 10,0% volt (OECD, *Employment Outlook*, 2005). 2002-ben a hat évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 57%-a vállalt munkát, az 1990-es 42%-kal szemben, miközben a három év alatti gyermeket nevelő nők 49,2%-a volt munkavállaló (OECD, *Babies and Bosses*, 2005). A kisgyermeket nevelő anyák szívesebben dolgoznak részmunkaidőben, de ahogy a gyermek nő, inkább a teljes munkaidőt részesítik előnyben. Átlagosan az anyák heti 29 órát dolgoznak. Minél több gyermek van egy családban, annál valószínűbb, hogy az anya nem vállal munkát. A rugalmas munkaidő-beosztás egyre jobban kezd elterjedni, a nők 25%-a veszi igénybe.

Gyermekgondozási szabadság: 2003-ban a kormány meghosszabbította a szülési szabadság időtartamát 18 hétről 26 hétre, továbbá az anya igénybe vehet 26 hét fizetés nélküli szabadságot, amennyiben aktuális munkáltatójánál több mint 26 hete áll alkalmazásban. A szülési szabadság első 6 hete alatt a fizetés 90%-át kapja meg, a további 20 hét alatt pedig heti 102,80 fontot (vagy a fizetés 90%-át, amennyiben a fizetés

90%-ának az összege kevesebb, mint 102,80 font). Ezen felül 2003 óta az apák is jogosultak 2 hét gyermekgondozási szabadságra, amennyiben 26 hétnél hosszabb ideje dolgoznak aktuális munkahelyükön. Az apai szabadság a szülés után 56 napig vehető igénybe. 1999 óta azok a szülők (az anya és az apa egyaránt), akik legalább egy éve állnak alkalmazásban aktuális munkahelyükön, 13 hét gyermekgondozási szabadságra jogosultak a gyermek első öt évében (18 hét szabadságra a gyermek 18 éves koráig, amennyiben fogyatékkal élő gyermeket nevelnek). 2007 áprilisáig újabb változtatások bevezetését tervezik: 9 hónap fizetett apai szabadság (vagy ezen belül amennyit az apa igénybe tud venni) és 12 hónap fizetett anyai szabadság bevezetését a következő parlamenti ciklus végéig (több információ erről a témáról a 10 Éves Stratégiában- *10-Year Strategy*- található)

Hozzájárás és ellátás

1998 óta a koragyermekkori ellátás nagyarányú fejlődésen ment keresztül az Egyesült Királyságban, ahol az európai országokhoz képest a kisgyermekellátás alacsony szintről indult. A dolgozó szülők 0-3 éves gyermekeiről többnyire gyermekgondozók, játszócsoportok vagy bölcsődék (*day nurseries*) gondoskodnak. A magán gyermekgondozói szolgáltatások itt fordulnak elő a legmagasabb arányban egész Európában. A gyermekgondozási adókedvezmény (*Child Care Tax Credit*, jelenlegi elnevezése gyermekek után járó adójóváírás, *Working Tax Credit Child Care Element*) 1998-ban történt bevezetéséig az ilyen ellátásokban résztvevő gyermekek semmilyen központi támogatást nem kaptak, kivéve a speciális szolgáltatásra jogosultakat, illetve a súlyosan veszélyeztetetteket. 3-4 éves kortól csaknem minden gyermek játszócsoportba vagy óvodába (*nursery school*) jár, 4 évesen pedig már az iskola fogadó osztályába (*reception class*). Az összes négyéves államilag finanszírozott fogadó osztályba (a gyermekek többsége), vagy óvodába jár. Az tankötelezettség a gyermek 5. életévének betöltését követő tanév elején kezdődik. Az ötévesek többsége fogadó osztályba vagy az általános iskola első osztályába jár, amelyet főként a helyi önkormányzatok tartanak fenn. 2004-ben a Gyermekeket és Tanulókat Érintő Ötéves Stratégiában (*Five Year Strategy for Children and Learners*) jelentős változtatások tervei szerepelnek. Megtalálhatók közöttük a nevelés és gondozás közötti rés szűkítését és a szolgáltatások integrálását célzó kezdeményezések is. 2010-ig minden 3 és 4 éves gyermek heti 20 óra ingyenes oktatásban fog részesülni (a jelenlegi heti 15 órával szemben) évi 38 héten keresztül (a jelenlegi 33 héttel szemben). Hosszabb távon tervezik továbbá a heti 20 órás ingyenes, magas színvonalú napközi biztosítását. Ez utóbbi célja, hogy a szülők rugalmasabb időbeosztásban vehessék igénybe a koragyermekkori nevelési szolgáltatásokat, melyeket a szülők lehetőségeiknek megfelelően kombinálhatnak fizetős szolgáltatásokkal, kialakítva ezáltal egy tökéletesen hozzájuk és gyermekeikhez igazodó gondozási struktúrát. Mindehhez egy, a születéstől 6 éves korig terjedő, átdolgozott minőségügyi keret elkészítésére, valamint a nevelés és gondozás integrált ellenőrzésére lesz szükség. Pillanatnyilag az ellátási formák a következőképpen alakulnak:

0-1 évesek: csaknem minden gyermeket a szülei gondoznak, illetve informális keretek között, családtagok felügyelnek rájuk. 20%-uk részesül formális gondozásban, főleg magánbölcsődékben, vagy gyermekgondozók felügyelete alatt (2001-es adatok).

1-3 évesek: a családon belüli és informális gondozáson kívül (mely a gondozás fő formája az 1 éveseknél), az ellátások nagy része gondozási jellegű ennél a korcsoportnál. Kevés 1 éves gyerek jár játszócsoportba, vagy vesz igénybe alkalmi jellegű gondozást (*sessional care*). Ennek a korcsoportnak a 30%-a (556 ezer az 1-2 évesek esetében, 570 ezer a 2-3 évesek esetében) gyermekgondozók vagy magánbölcsődék szolgáltatásait (mely az ellátások 86%-át teszi ki) veszi igénybe. A 2 évesek további 30%-a jár játszó-

csoportba vagy más, alkalmi jellegű foglalkozásra, melyek kétharmadát egyházak vagy önkéntes szervezetek, egyharmadát pedig magánszemélyek vagy más szervezetek tartják fenn. Várhatóan „a (magánbölcsődei) piac 5-6 fő hálózatba fog tömörülni az elkövetkező öt évben, ezáltal nagyobb részesedésre tesz szert a piacon” (az idézet a Cohen, Moss, Petrie és Wallace, 2004, *A New Deal for Children? Reforming Education and Care in England, Scotland and Sweden* c. cikkből származik, Nursery Market News, 2003, Policy Press, England).

3-5 évesek: jelenleg minden 3-4 éves gyermek számára ingyen férőhelyet biztosítanak a kisgyermekellátásban (napi 2,5 óra, heti 5 nap, évi 33 hét). A 3 évesek 95%-a veszi igénybe ellátást, közülük 54% a magán- és az önkéntes szektorban (Oktatási és Szakképzési Minisztérium, Biztos Kezdet Csoport, 2005). A 4 évesek 98%-a napi legalább 2,5 órát tölt el ingyenes óvodai ellátásban. A helyi önkormányzatok oktatási osztálya jelenleg a férőhelyek 70%-át biztosítja a 4 évesek számára, többnyire óvodákban, óvodai fejlesztő csoportokban (*nursery classes*) és az iskolákban működő fogadó osztályokban. A magánszektor (vállalatok és trösztök) a férőhelyek 20%-át biztosítja független, költségterítéssel intézményekben, míg a közösségi és önkéntes szervezetek adják a férőhelyek 9%-át, non-profit jellegű szolgáltatások formájában.

5-6 évesek: Angliában az tankötelezettség 5 éves kortól kezdődik. Minden 5 éves gyermek számára teljes ellátást (napi 6,5 óra ellátás 9:00-tól 15:30-ig) biztosítanak a tanév idejére (általában 38 hét). Az ellátás biztosítása itt is a magán- és az állami szektor között oszlik meg. Kialakulóban van a formális, állami napközi (OSP) is. Az új szolgáltatások többségét a Nemzeti Lottó Új Távlatok Alapítványa (*New Opportunities Fund of the National Lottery*) finanszírozza. A férőhelyek száma 137 000-ről 490 000-re emelkedett 1997 és 2004 között. A Tízéves Stratégia (*10-Year Strategy*, 2004) célul tűzte ki megfizethető, iskolához kötődő napközis férőhelyek biztosítását minden 3-14 éves számára. A tervek szerint ezek a szolgáltatások minden nap 8-tól 6 óráig állnak majd rendelkezésre egész évben, és különböző fejlesztő tevékenységekkel fogják ötvözni a gondozást, többek közt sporttal vagy művészeti tevékenységekkel. Jelenleg nincs rendelkezésre álló adat az ezen szolgáltatásokhoz való hozzáférésről.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

1998/99 óta az Egyesült Királyság jelentős összegeket fordít a legveszélyeztetettebb gyermekek számára nyújtott szolgáltatásokra. A Biztos Kezdet programot az elmaradt területekre összpontosították annak érdekében, hogy minél több veszélyeztetett gyermekhez eljusson. Ez a célirányos megközelítés része azon „progresszív-univerzalista” szemléletnek, amely ellátást igyekszik biztosítani mindenkinek, miközben előnyben részesíti a legrosszabb helyzetű gyermekeket és családokat. Ezzel párhuzamosan a jelenlegi kormány elkötelezte magát a gyermekszegénység felszámolására 2020-ig. A közelebbi cél az, hogy 1 milliónál kevesebb nélkülöző gyermek legyen 2010-11-re, az 1998-as 3,4 millióhoz képest. Ezen belül a cél, hogy 1998-99-hez képest felére csökkenjen azoknak a gyerekeknek a száma, akik alacsony jövedelmű családokból származnak, és anyagi nélkülözésnek vannak kitéve. E cél megvalósításának központi eleme a megfizethető és elérhető koragyermekkori szolgáltatások biztosítása annak érdekében, hogy a különböző háttérrel rendelkező szülők megteremthessék gyermekeik számára azokat az anyagi feltételeket, melyek segítségével egyenlő eséllyel juthatnak a képességeiknek legjobban megfelelő oktatáshoz. Az UNICEF adatai szerint (2005) a gyermekszegénység csökkentésére irányuló törekvések megfelelő mértékben haladnak.

Fogyatékossgal élő gyermekek: a kisgyermekellátás sajátos nevelési igényű gyermekekre gyakorolt jótékony hatásait felismerve egyre több gyermeket nevelnek integrált

módon. Ennek a felismerésnek köszönhető az 1993-as Oktatási Törvény, mely szorgalmazta az ilyen gyermekek integrálását, illetve a 2001-es Sajátos Nevelési Igény és Fogytékosság Törvény (*Special Educational Needs and Disability Act*), mely átdolgozott keretet és irányelveket biztosított az integráláshoz. A gyakorlatban a helyzet változó, néhány kerület a kiegészítő tanulási és szociális igénnyel rendelkező gyermekek 25%-át képes integrálni, más iskolákban és oktatási körzetekben viszont nyilvánvaló hiányságok tapasztalhatók e téren (Ofsted, *Special needs and disability: towards inclusive schools*, 2004). Egyre többen adnak hangot azon véleményüknek, miszerint az integrálás mellett a speciális iskolák (számuk meghaladja az ezret az Egyesült Királyságban) szolgáltatásait is meg kellene tartani, különösen a középfokú oktatástól kezdődően. A tanárok tapasztalatai szerint az iskolák nincsenek felkészülve a speciális igényű gyermekek ellátására, a szülők pedig aggódnak gyermekük hátrányos megkülönböztetése miatt és amiatt, hogy az iskolák túl nagyok és nem biztosítanak megfelelő gondozási környezetet a speciális igényű gyermekek számára. A kisgyermekellátásban az integrálás szempontjából a kihívást az jelenti, hogy a szolgáltatások legtöbbje magán vagy önkéntes jellegű, márpedig nagyarányú állami támogatás nélkül a szolgáltatók nem hajlandóak felvenni speciális igényű gyermekeket. Ezt orvosolandó, jelentős pénzügyi támogatásban részesült a magán-, önkéntes és független szektor.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: 2002-03-ban az Egyesült Királyságban az alacsony jövedelmű családokból származó 0-15 éves gyermekek aránya 21% volt az adók és jóléti transzferek nélkül és a háztartási kiadások előtt. Az 5 évesnél fiatalabb gyermekek 25%-át egyedülálló szülő neveli (Munka- és Nyugdíjügyi Minisztérium, 2004). Az utóbbi években kiemelt figyelmet kapott a gyermekszegénység csökkentése, amit az alacsony jövedelmű családok támogatásával igyekeznek elérni. Az egyedülálló szülőket a gyermekgondozási adókedvezménnyel, valamint a gyermekgondozási költségek maximum 70%-ig történő megtérítésével ösztönzik munkavállalásra.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: a brit népesség 9%-át teszik ki a kisebbségek (Londonban és Közép-Nyugat-Angliában ez az arány a 15%-ot is eléri). A kutatások szerint az etnikai kisebbségekhez tartozó gyermekek gyengébben teljesítenek az iskolában, ezért az állam egyre fokozza a hátrányos megkülönböztetés és a rasszizmus elleni küzdelmet.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: engedélyezési rendszer olyan szolgáltatások esetén áll fenn, melyek 8 év alatti gyermekeknek nyújtanak ellátást napi több mint 2 órában. A 3-4 évesek államilag finanszírozott iskola előtti ellátásainak a központi Képzési és Tantervi Hatóság (*Qualifications and Curriculum Authority, QCA*) által támasztott tantervi követelményeknek kell megfelelniük. Amennyiben a magán- vagy önkéntes szektor biztosítja az óvodai ellátást, a regisztrációs követelmények különböznek azoktól, amelyek az iskola előtti oktatást nyújtó intézmények esetében érvényesek. Az engedélyezett és államilag finanszírozott szolgáltatások nyomon követése a szolgáltatás típusától és a különböző szabályozási (gyermekgondozási vagy nevelési) keretektől függ, bár megszületett az elhatározás, hogy a gondozási és nevelési szolgáltatások ellenőrzési eljárásait egységesíteni fogják a jövőben. Az engedélyezett gyermekfelügyeletet és -gondozást, beleértve a családi napközit, bölcsődét, óvodát és napközit, kétévenként ellenőrzik. Az iskola előtti (óvodai) képzést legalább négyévente ellenőrzik (az iskolákban hatévenként). Tervek szerint 2005-től a 8 év alatti gyermekek számára nyújtott összes gondozási és nevelési szolgáltatást (beleértve az iskolát) közös, három-

évenkénti ellenőrzésnek fogják alávetni. Az ellenőrzések integrálásáért az Oktatási Sztxenderdek Hivatala lesz a felelős (*Office for Standards in Education, Ofsted*).

Finanszírozás: az iskola előtti ellátás intézményeire fordított kiadás a GDP arányában megadva 0,47% (*OECD, Education at a Glance, 2005*). Ezen kiadás 95,8%-a (0,45%) állami, 4,2%-a pedig magán (háztartási) forrásokból származik (*OECD, Education at a Glance, 2005*). Az összes oktatási intézményre költött kiadás 8%-át kapják az iskola előtti ellátás intézményei, melyek az összes oktatásba beiratkozott gyermek 7%-át látják el (*OECD, Education at a Glance, 2005*). Ugyanezen forrás szerint (B.1.1 táblázat) a kisgyermekellátásban az egy gyermekre (3-6 éves) jutó költség 8 452 amerikai dollár, ami a legmagasabbnak számít az OECD országok között. Nehéz azonban összevetni ezt az adatot a táblázatban szereplő többi adattal, illetve a brit kiadásokra vonatkozó, más OECD forrásból származó adatokkal.²

Az Állami Számvevőszék 2002-03-as adatai szerint, amelyek az Oktatási és Szakképzési Minisztérium, valamint az Államkincstár adataiból, és egyéb forrásokból származnak, a koragyerekkori szolgáltatások finanszírozásához 45%-ban a családok, 38%-ban az óvodai képzés (állami forrás), 10%-ban a Biztos Kezdet program juttatásai (állami forrás), 5%-ban a gyermekgondozási adókedvezmény (állami forrás), 2%-ban a munkáltatók járultak hozzá. A 2002-03-ban megvalósított összes, 6,685 milliárd fontot kitevő befektetésből a kormány ellátásra fordított kiadása 3,6 milliárd font volt, 2004-2005-ben ez az összeg elérte a 3,8 milliárd fontot, és 2007-08-ban várhatóan 4,4 milliárd lesz. 1996-97-ben ez az összeg 1,1 milliárd fontnyi befektetésnek felelt meg. Az Oktatási és Szakképzési Minisztérium adatai szerint a befektetések összegének növekedése összefüggésben van azzal, hogy Angliában egyre nagyobb figyelem irányul a koragyerekkori ellátásra és szolgáltatásra, valamint az ellátással összefüggő szakpolitikai és minőségi kérdésekre. Az 1998-99 és 2004-05 közötti időszakban a kormány további 14 milliárd fonttal támogatta a családokat és gyermekeket, 2008-ig pedig újabb jelentős juttatások biztosítására kötelezte el magát. A koragyerekkori ellátás területén megvalósított befektetések megkétszereződésére lehet számítani 2004-2005 és 2007-2008 között (az adókedvezmények nélkül), mindez évi 23%-os emelkedést jelent a reálértéken.

A gyermekgondozási férőhelyek számának emelkedése nagyrészt a szolgáltatók és a felhasználók szintjén egyaránt biztosított állami juttatásnak köszönhető. A szolgáltatók induló támogatásban részesülnek, az alacsony és közepes jövedelmű családok pedig adókedvezményt kapnak a gyermekek után járó adójóváírás révén (előző elnevezése gyermekgondozási adókedvezmény volt), amely a gyermekgondozási költségeket maximum 70%-ig fedezi. Egy gyermek esetében maximum heti 135 font folyósítható, kettő vagy több gyermek esetében pedig maximum heti 200 font. Azok a szülők vehetik igénybe, akik legalább 16 órát dolgoznak egy héten (az egyedülálló szülőkre is ez vonatkozik). (Megjegyzés: a juttatás összege 2006 áprilisától megemelkedik, maximum heti 300 font, egy gyermek esetén maximum 175 font jár majd, és a költségek legfeljebb 80%-ának fedezése igényelhető). Állami támogatást juttatások és térítési díjak formájában profitorientált vagy non-profit szolgáltatók is igényelhetik. Az utóbbiak inkább az tanköteles korig nyújtott ellátás fő szolgáltatói, ahol az ingyenes szolgáltatásokra való jogosultság mindössze évi 33 héten át nyújtott heti 15 órát foglal magába. A juttatások igényléséhez a szolgáltatók kötelesek megfelelni bizonyos követelményeknek: a regisztráció mellett *Ofsted* ellenőrzéseknek kell magukat alávetniük, valamint a kormány által meghatározott pedagógiai célokhoz kell igazodniuk. Annak ellenére, hogy a munkáltatóknak adó- és járulékkedvezmények járnak a gyermekgondozás támogatásáért cserébe, kevesen járulnak hozzá anyagilag vagy egyéb módon a gyermekgondozás támogatásához.

Az állami szektornak jutatott támogatás nagy részét (a Biztos Kezdet juttatás) a helyi önkormányzatok gyermekgondozási alapjaiba (*Children's Trusts in Local Authorities*) folyósítják, ezek feladata a helyi szolgáltatások megtervezése és beindítása. Ezt a támogatást több célra használják fel: új férőhelyek létesítésére; a meglévő szolgáltatások kiegyensúlyozott biztosítására; a gyerekházak és a szomszédsági bölcsődék/óvodák fejlesztésére és támogatására (ezeket az intézményeket jelenleg gyerekházakká alakítják át); a dolgozói létszám bővítésére; valamint a bölcsődék/óvodák fejlesztésére. Ez a támogatás hat, régebben egymástól független támogatási forrást foglal magába, ennek köszönhetően csökkentek az adminisztrációs terhek, és koordináltabb lett a szolgáltatások tervezése és kivitelezése. A helyi önkormányzatok további támogatást biztosíthatnak a nélkülöző családoknak, illetve férőhelyeket biztosítanak minden 3-4 éves gyermek részére.

A családoknak nyújtott támogatás egyrészt ingyenes szolgáltatások formájában, valamint közvetett módon, adójóváírások és egyéb juttatások formájában vehető igénybe, melyet a szülő tetszőlegesen használhat fel a gyermekgondozási piac bármely területén. A gyermekgondozási térítési díjakat elsősorban a piac határozza meg. Az egyenlő hozzáférés biztosítása érdekében javaslat született a térítési díjak maximumának meghatározására az államilag támogatott szolgáltatások esetében. Az ellátás ingyenes az 5 éves gyermekek számára, mivel ez az életkor a tankötelezettség kezdete. A 3-4 évesek évi 33 héten át heti 15 óra ellátásra jogosultak. Ez azt jelenti, hogy a 3-4 évesek szülei kénytelenek gyermekeik igényeihez igazított kiegészítő szolgáltatásokat keresni az önkéntes, magán- vagy iskolaelőkészítő szektorban. A szülőkre háruló költség nagymértékben függ a szolgáltatótól, a szolgáltatás típusától, és a szülők jövedelmétől. A szülők hozzájárulása a gyermekgondozás teljes költségéhez átlagosan 45%. Az alacsony és közepes jövedelmű szülők a költségek fedezésére 80%-ig terjedő támogatást kaphatnak, a magán-szolgáltatásokat és iskolaelőkészítőket igénybe vevő szülőknek azonban gyakran a teljes költséget kell állniuk.

Képesítési követelmények: A koragyerekkori szolgáltatásokban dolgozók képzettségi szintje függ a szolgáltatás típusától és keretétől. A 8 év alattiak gondozására és felügyeletére vonatkozó országos követelményeknek megfelelően a csoportos foglalkozást vezető és felügyelő dolgozóknak 3-as szintű (*Level 3*) vagy magasabb szakképesítéssel kell rendelkezniük. Mindegyik fajta ellátásban a dolgozók legalább felénél a 2-es szintű (*Level 2*) szakképesítés (jogosítvány a gyermekek felügyelet melletti gondozására és fejlesztésére) a minimális követelmény. A gyermekgondozók kötelesek egy, a helyi hatóságok által elismert tanfolyamot elvégezni a szolgáltatás beindítása előtti 6 hónapban. Amennyiben a szolgáltató nem teljesíti a minőségi követelményeket, egy akciótervet kell benyújtani az *Ofsted* gyermekgondozási felügyelőjének arról, hogyan orvosolható az adott hiányosság, és milyen továbbképzés szükséges a szaktudás felfrissítéshez. Számos stratégiát dolgoztak ki a munkaerő-toborzás és a képzési szint növelésére az összes ellátási területen, ezekben nyomatékosan megfogalmazódik a nagyobb mértékű támogatás, a szolgáltatókra nehezedő terhek enyhítése, a gyermek-munkatárs arányok javítása, valamint a végzettségi szintek emelése.

A munkatársak végzettsége: a 2002/2003-ban a gyermekgondozásban és a koragyermekkorai nevelésben dolgozó munkaerőről készített felmérés szerint 2001 óta a munkaerő képzettsége javuló tendenciát mutat. A államilag finanszírozott bölcsődékben/óvodákban és az iskola fogadó osztályaiban a szabályok megkövetelik, hogy a gyermekekről szakképzett (egyetemi végzettségű) pedagógus gondoskodjon, de ezt a követelményt nem mindig tartják be. Az nevelési szektorban a gyermekekkel 3-as szintű diplomával rendelkező bölcsődei/óvodai asszisztensek foglalkoznak, ezzel a

végzettséggel önállóan lehet gyermekeket ellátni. A gyermekgondozási szektorban a dolgozók végzettsége igen eltérő. A bölcsődékben/óvodákban dolgozó munkatársak 50%-a 3-as szintű vagy magasabb végzettséggel, 20%-uk pedig egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkezik, az itt dolgozó munkatársak 30%-ának azonban semmilyen végzettsége nincs. A gyermekgondozók 16%-a rendelkezik 3-as szintű vagy magasabb szakképesítéssel. A játszócsoportok és bölcsődék/óvodák vezetői közül 80%-nak van 3-as szintű vagy magasabb végzettsége. A gondozási és nevelési szektorban dolgozók 98%-a nő. A teljes munkaidőben és a részmunkaidőben dolgozók száma a szolgáltatás típusától függ, arányuk a következőképp alakul: általános iskolai környezetben nyújtott ellátás: 66:33; általános iskola fogadó osztálya: 50:50; bölcsőde/óvoda: 63:27; teljes napközbeni ellátás: 80:20; játszócsoport: 10:90; szünidei gyerekklubok: 65:45; iskolán kívüli foglalkozások: 23:77.

Munkakörülmények: A kötelező munkaidőre valamint a szakmai továbbképzés minimális szintjére és éves beosztására vonatkozó követelményeknek nincs országosan előírt rendszere, ezért igen nagy eltérések mutatkoznak. Munkaerő-toborzást célzó kampányok indultak el országszerte. Az Oktatási és Szakképzési Minisztérium felismerte a gyermekgondozók jól felépített szakmai előmenetelének jelentőségét, ami kiemelt figyelmet kapott a gyermekellátásban dolgozókat és jövedelmüket érintő stratégia kidolgozásakor. A stratégia „felül fogja vizsgálni a jutalmazási rendszert, az ösztönzés módszereit, és az egyenlőtlenségeket a gyermekellátás gyakorlatában”, és hatékony intézkedésekkel igyekszik vonzóvá tenni a gyermekgondozói szakmát. A stratégiában szintén kidolgoznak majd egy rugalmas életpályamodellt és szakképzési rendszert, meghatározzák a neveléshez szükséges alapvető képességeket és szaktudást, valamint létrehozzák a Gyermekekkel, Fiatalokkal és Családokkal Foglalkozó Szakemberek Testületét (*Children, Young People and Families Workforce Council*), mely a szektor érdekeit képviseli. Az alapvető készség- és szaktudásgyűjtemény (*The Common Core*) tartalmazni fogja azokat az alapvető készségeket és azt a tudáshalmazt, melyeket a gyermekekkel, fiatalokkal és családokkal foglalkozó szakembereknek el kell sajátítaniuk munkájuk hatékony elvégzése érdekében. Ezáltal lehetőség nyílik a főbb kérdések közös megértésére, és a szakmai határok kiszélesítésére. A az elkövetkező technikai szakasz célja az országos szakmai sztenderdek felülvizsgálata, a szakképesítések egymásra épülő rendszerének megalkotása, valamint a korai nevelés és gondozás szakmai profiljának kidolgozása, ehhez a *Common Core* szolgáltatja az alapot.

A gyermekek és a munkatársak aránya: a szabályozott gyermekfelügyelet (családi napközi) esetében a maximális csoportlétszám 6 fő (vagy 12, amennyiben a gyermekgondozó mellett asszisztens is dolgozik), akik közül (néhány kivétellel) legfeljebb 3 gyermek lehet 5 év alatti. A bölcsődékben, az intézményes koragyermekkori szolgáltatásoknál, az akkreditált játszócsoportokban és az akkreditált napközikben a maximális csoportlétszám 26 fő, az arányok pedig a következőképp alakulnak: 2 év alatti gyermekek esetén 3:1, 2 éveseknél 4:1, 3-7 évesek esetén 8:1. Az óvodákban a maximális csoportlétszám 26 fő, az arány pedig 10:1 abban az esetben, ha az intézményvezetőnek a tanítás mellett adminisztratív funkciókat is el kell látnia, vagy 13:1 amennyiben az intézményvezető nem vesz részt a csoportok munkájában. Az állami iskola előtti ellátásban (fogadó osztályok) nincsen előírt maximális csoportlétszám, de általában nem haladja meg a 26 főt egy felnőtt esetén. A 3-4 évesek esetében az arány 13:1. Jelenleg vizsgálják azt a lehetőséget, hogyan kapcsolhatóak össze az arányok a munkatársak végzettségével.

Tanterv és pedagógiai program: 2000 óta lényeges újítások történtek a koragyermekkori ellátás minőségének javítása érdekében. 2001-ben oktatási sztenderdeket vezettek be a 8 év alatti gyermekek részére nyújtott napközbeni ellátás és gyermekfelügyelet te-

rületén, mellyel egy minden szolgáltató számára érvényes országos minőségbiztosítási mércét hoztak létre. 2002 vége felé kiadták *A 0-3 évesek a középpontban: a gyermekek támogatása a kezdetektől* (*Birth to three matters: A framework to support children in their earliest years*) című tantervi útmutatót, mely tájékoztatást, útmutatást és segítséget nyújt mindazoknak, akik a 0-3 éves korosztállyal foglalkoznak. 2000-ben kiadták az alapozó szakasz (*Foundation Stage* - 3-5 éves kor) számára kidolgozott tantervi útmutatót, melyet 2002-ben a törvényhozás a Nemzeti Tanterv első szakaszaként határozott meg. A korai alapozó szakasz támogatására létrehozott központi program, melyet egy regionális tanácsadói testület irányít országos igazgató vezetésével, célul tűzte ki az alapozó szakasz minőségének javítását, valamint a gyakorló szakemberek számára egy útmutató kidolgozását a magas színvonalú korai tanulási élmények biztosítása érdekében. A gyakorló tanárok évi 4 nap továbbképzésben vehetnek részt (2004-2006). Emellett számos olyan projekt áll kidolgozás alatt, amely a tanterv fejlesztését célozza, többek között: egy korai beszéd és kommunikáció projekt (a gyakorlat és a gyakorló szakemberek tudásának fejlesztésére); fejlesztő anyagok a hallási készség javítására; a szabadidő tevékenységei színvonalának elősegítését célzó projekt; valamint az alapozó szakasz és az első oktatási szakasz (*Key Stage 1*) közti megfelelő átmenet biztosítására irányuló projekt. Az alapozó szakasz profilja (*Foundation Stage Profile*) nem más, mint egy folyamatos, a pedagógusok által készített értékelés, mely végigkíséri az alapozó szakaszt. Az előzőleg „alapfelmérés” (*baseline assessment*) néven futó értékelés elvégzése ezen korosztály számára kötelező követelményként van előírva. A korai alapozó szakaszt igyekeznek úgy átalakítani, hogy a születéstől az öt éves korig tartó időszakot ölelje fel. Ezen kívül egy új minőségi keretet fognak létrehozni a teljes korcsoport számára.

Monitoring, értékelés és kutatás: a koragyermekkori nevelési és gondozási szolgáltatások 1998 óta folyó bővülésével a teljesítmény monitoring és értékelés kiemelt hangsúlyt kapott azon kormányzati törekvéssel összhangban, amely az állami szolgáltatások színvonalát igyekszik emelni. Dolgoznak a koragyermekkori nevelés céljaira és teljesítmény-indikátoraira vonatkozó országos rendszer kialakításán, ennek középpontjában a bizonyítékokra alapozott szakpolitika áll. A teljesítmény monitoring megkönnyítése érdekében a központi adatbázis rendszerek fokozottabb igénybevételnek vannak kitéve, enyhítve ezáltal a helyi hatóságok terhein. Ennek segítségével összefüggő és következetes értékelést tudnak készíteni a haladás országos szintű mértékéről. A helyi önkormányzatok feladata a koragyermekkori ellátások minőségének biztosítása saját körzetükben, az *Ofsted* felelőssége pedig mind a gyermekgondozási, mind a korai nevelési szektor ellenőrzése.

Kutatás: A Biztos Kezdetek Csoport egy nagyszabású kutatási és értékelési program előkészítésén dolgozik (az éves költségvetés kb. 6 millió font/10 748 400 amerikai dollár) a koragyermekkori nevelési irányelvek fejlesztésével kapcsolatos bizonyítékok feltárása érdekében. A Biztos Kezdet (helyi) programról készített követéses vizsgálat a programban résztvevő gyermekek fejlődését követte nyomon a csecsemőkortól a gyermekkorig, hogy megvizsgálja a program rövid, közepes és hosszú távú hatásait. A szomszédsági bölcsődék/óvodák kezdeményezéséről szintén értékelés készül. A *Hatékony iskola előtti nevelés* elnevezésű kutatási program, (*Effective Provision of Pre-School Education*, EPPE) célja a minőség javítását elősegítő módszerek tanulmányozása, valamint az iskola előtti nevelés tanulmányi eredményre gyakorolt hatásának vizsgálata az iskolakezdéstől 11 éves korig. A megszületett eredmények – amelyek egyértelmű összefüggést mutattak ki a jó minőségű iskola előtti nevelés és a gyermekek pozitív irányú fejlődése között – jelentős hatást gyakoroltak a szakpolitika alakulására.

A szülők és a közösség bevonása: a szülőknek a koragyermekkori nevelésben való részvétele a jelenlegi szakpolitika egyik erőssége az Egyesült Királyságban. A Biztos Kezdet és a gyerekházak programjai nagy hangsúlyt fektetnek a szülők bevonására, segítséget és támogatást nyújtanak nekik a képzési és fejlesztési programok igénybevételéhez. A Biztos Kezdet helyi programjaiban a szülők fontos szerepet játszanak a programok megvalósításában (50%-os szülői/közösségi részvétel). A szolgáltatások típusát széleskörű egyeztetés során a szülők igényeihez igazítják. Egy nemrég készített hatástanulmány (*NESS hatástanulmány*, 2005, *A Biztos Kezdet programok gyermekekre és családokra gyakorolt hatása*, Birbeck, University of London) ugyanakkor kimutatta, hogy a Biztos Kezdet programok kevés (akár pozitív akár negatív) hatást gyakoroltak a szülők-re. A 0-3 éves korosztályra, valamint az Alapozó szakaszra (Foundation Stage) vonatkozó nevelési tervek kiemelik a szülői részvétel fontos szerepét a gyermek fejlődésében és oktatásában. Az új (még tervezési szakaszban lévő) koragyermekkori nevelési terv (Birth to three matters) és a jelenlegi Alapozó Szakasz Dokumentum (*Early Years Foundation Stage document*) és a bevezetés előtt álló törvénytervezet (Gyermekegondozási Törvény - *Child Care Act*, 2006) értelmében a helyi szolgáltatók kötelesek bevonni a szülőket a szolgáltatások tervezésébe, kidolgozásába, kivitelezésébe és értékelésébe.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

- 2000-ben az OECD szakértői bizottsága által áttekintett területeken – finanszírozás, a szakpolitika koordinációja, a hozzáférés kibővítése, munkaerő-toborzás és képzés, minőségbiztosítási és felügyeleti rendszerek, családtámogatás – lényeges változások mentek végbe. Az Egyesült Királyság 2004 decemberében kiadott egy tíz évet felölelő gyermekegondozási stratégiát (*10-Year Strategy for Child Care - Choice for Parents, the Best Start for Children*), hogy megerősítse ezeket a változásokat, valamint hogy felhívja a figyelmet a következő, megoldásra váró problémákra.
- A 3-4 évesek számára ingyenesen biztosított heti 15 óra ellátás nehezen kapcsolható össze a többi koragyermekkori szolgáltatással, amelyeket a szülők igénybe szeretnének venni. Kiegészítő szolgáltatások sok esetben nem állnak rendelkezésre, ezért a szülők kénytelenek a különböző szolgáltatók, szakemberek és intézmények útvesztőjén átverekedni magukat, hogy megfelelő szolgáltatáshoz jussanak. Ennek az elszigeteltségnek az új, integrált gyerekházak vethetnek véget.
- Kevés a megfelelően képzett munkaerő, különösen a gyermekegondozási szektorban. A munkatársak magas fluktuációja (esetenként az évi 40%-ot is elérheti) a minőség és a gyermekek kötődésének a rovására mehet. Tervezik egy új nevelői profil létrehozását, mely a teljes 1-6 éves korosztály ellátását végezné. Ez a stratégia radikálisan megreformálná a koragyermekkori neveléssel és gondozással foglalkozó munkaerőt, egy jobban képzett és megbecsült szakma kialakítása érdekében. A dolgozók többségénél követelmény lesz az egyetemi szintű diploma megszerzése, a teljes napközbeni ellátást pedig magasan képzett szakemberek fogják irányítani. A szolgáltatások kibővítése és a követelmények betartása érdekében 80 500 új, 2-es vagy 3-as szintű végzettséggel rendelkező munkatársat fognak alkalmazni 2006-ra a gyermekegondozási szektorban. A helyi önkormányzatok oktatási osztálya és az oktatási és képzési testületek (*Learning and Skills Councils*) által kitűzött célok ennek az új direktívának lesznek alárendelve. A helyi önkormányzatok számára 129,9 millió fontot (232 702 860 amerikai dollár) fognak átutalni két pénzügyi éven keresztül, 2004-2006-ban, munkaerő-fejlesztés céljából. Az önkormányzatokat érintő, nemrég bevezetett reformon belül egy új pénzalapot (*Transformation Fund*) hoztak létre, amely a pályakezdők

alkalmazását segíti elő a kisgyermekellátásban, valamint jobb kereseti lehetőségeket teremt a magán- és az önkéntes szektorban.

- A megfizethetőség még mindig problémát jelent az alacsony jövedelmű (különösen az egyedülálló szülők esetében) és a közepes jövedelmi kategória alsó részéhez tartozó szülőknek a formális gyermekgondozás és szünidei felügyelet igénybevételénél. A tehetősebb környéken élő nélkülöző családok hasonló helyzetben vannak.
- A fogyatékossgal élő és/vagy különleges ellátást igénylő gyermekek helyzete a koragyermekkori nevelésben és gondozásban nem tisztázott. Meggyőző érvek szólnak amellett, hogy e gyermekeknek speciális környezetet kellene biztosítani az általános vagy középiskolától kezdve, de a leghatékonyabb és legösztönzőbb módon a koragyermekkori szolgáltatásokban tudnák ellátni őket a többi gyermekkel azonos környezetben. Ez bevált gyakorlat Finnországban, Olaszországban, Norvégiában, Svédországban, az Egyesült Államokban és más országokban is. A kisgyermekkor minden gyermek életének kritikus szakasza. A közösségi konfliktusokat vizsgáló kutatások azt mutatják, hogy az előítéletek – vagy a különbözőséghez való pozitív hozzáállás – a gyermekkor korai szakaszában alakulnak ki. A fogyatékossgal élő és/vagy különleges ellátást igénylő gyermekek koragyermekkori nevelésbe és gondozásba való integrálása pluszforrásokat igényel (beleértve a különleges ellátásra szakosodott munkatársak alkalmazását), melyet az ilyen gyermekeket ellátó központok kapnának. A gyerekházakban különösen nagy figyelmet kap e gyermekek igényeinek kielégítése.
- A 2006-os Gyermekgondozási Törvény értelmében minden szülő jogosult korai neveléssel integrált gyermekgondozás igénybevételére. A jövőben a helyi önkormányzatok szolgáltatói szerepe kibővül, és az ő felelősségük lesz a szülők érdekképviselése, valamint a gyermekgondozási piac irányítása.

Jegyzetek

1. Az OECD áttekintés elsősorban Angliára koncentrált, de a vizsgáló bizottság Skóciába is ellátogatott, ahol a koragyermekkori megközelítése kissé más szemléletmódot tükröz. Nagy-Britannia országjelentésében további részletek olvashatók Észak-Írországról, Skóciáról és Walesről.
2. A szóban forgó táblázatban az egy gyermekre jutó költség Dániában 4 673 amerikai dollár, Svédország esetében pedig 4 107 dollár. Dánia és Svédország jelenleg a GDP kb. 2%-át fordítja kisgyermekellátásra, ahol a vezető munkatársak fizetése közel ugyanannyi, mint Nagy-Britanniában, azonban a 3-6 éves gyermekek részére nyújtott ellátásban sokkal alacsonyabbak a gyermek-munkatárs arányok (Dániában 7,2 gyermek, Svédországban pedig 5,6 gyermek jut egy felnőttre), továbbá a 3-4 évesek számára nyújtott nevelési foglalkozások időtartama jóval hosszabb. Számításaink szerint a dán és svéd számadatok kizárólag az iskolaelőkészítő csoportokra vonatkoznak. Az utóbbi évtizedben jelentősen megnőtt a gyermekekkel és családokkal kapcsolatos beruházások száma az Egyesült Királyságban (ld. például a gyermekszegénységre vonatkozó adatokat), de az állami kiadások koragyermekkori szolgáltatásokra fordított összegéről nincsenek pontos adatok. A Babies and Bosses c. kiadványban szereplő, koragyermekkori kiadásokra vonatkozó összehasonlító elemzés, amely az érintett országok hatóságai által szolgáltatott adatokra épül, a következő adatokat tartalmazza Svédország (2002-es adatok) és Nagy-Britannia (2003-as adatok) esetében: gyermekgondozás: a GDP 1,4%-a – Svédország; 0,1% - Egyesült Királyság; iskola előtti nevelés: a GDP 0,2%-a (egy évre vonatkoztatva) – Svédország; 0,2% - Egyesült Királyság (két évre vonatkoztatva); napközi: 0,4 % - Svédország, nincs rendelkezésre álló adat az Egyesült Királyság esetében, de valószínűleg minimális. Az előbb említett kötet az egy gyermekre jutó költséget 4 096 amerikai dollárban határozza meg a svéd iskolaelőkészítő ellátásra (6-7 évesek) vonatkozóan, ugyanez az összeg az Egyesült Királyságban az iskola előtti nevelés (3-5 évesek) esetében 3 986 dollár. Cohen és szerzőtársai hozzávetőleg azonos adatokat adnak

meg (2004). A Martin-Korpi által szolgáltatott frissebb adatok szerint Svédországban az 1-6 évesek számára biztosított iskola előtti ellátásban az egy gyermekre jutó éves kiadás összege 12 354 amerikai dollár.

Finnország

Lakosság: 5,21 millió Termékenységi ráta 1,7. Egy főre jutó GDP: 26 500 amerikai dollár. 6 év alatti gyermekek száma: 399 889.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A (15-64 év közötti) nők 72%-a van jelen a munkaerőpiacon, közülük 18,2% részmunkaidőben dolgozik (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 7,7%).

A 6 évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák részvétele a munkaerőpiacon: 49,6%, közülük 8% dolgozik részmunkaidőben (OECD, Society at a Glance, 2005).

A fizetett szülési és gyermekgondozási szabadság: A szülési szabadság 18 hét, ezt követi 26 hét gyermekgondozási szabadság, mindkettő alatt a (bruttó) jövedelem átlag 66%-át kapják az érintettek. A szabadság igénybevételének aránya közel 100%.

Szociális kiadások a GDP százalékában: 27,1%. Gyermekszegénység aránya: 2,8% 2002-ben adók és jóléti transzferek nélkül (az OECD átlag 11,2%).

Tankötelezettség kezdete: 7 éves kor.

A 0-7 évesek napközbeni ellátásának finanszírozása: (beleértve a családi napköziket és az intézményes gondozást is) a GDP 1,1%-a. Ha beleszámítjuk az iskolai előkészítő csoportokat (6-7 évesek), a finanszírozás a GDP 1,3%-ára nő, és ha az otthoni gondozásért járó juttatásokat is hozzáadjuk, az összeg eléri a GDP 1,7%-át. Az egy gyermekre jutó költség a napközbeni ellátásban évente 8 000 euró felett van.

A szülőkre jutó átlagos költség: A napközbeni ellátásban a költségek hozzávetőleg 15%-a, a maximum 200 euró gyermekenként és havonta. Az iskolai előkészítő szolgáltatások igénybe vétele ingyenes.

Jogosultság ingyenes nevelési szolgáltatásra: 6 éves kortól kezdődően.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: Napközbeni ellátást nyújtó intézmények (*päiväkotit*) egész napos nyitvatartással egész évben; az otthon/külön helyszínen működő családi napközik szintén egész nap és egész évben nyitva vannak. A legtöbb gyermeket egész napra íratják be. A 6-7 évesek iskolai előkészítő osztályai a tanév idején fél napig tartanak nyitva, és a napközbeni ellátást egészítik ki.

A szabályozott szolgáltatások igénybevételének aránya: Az 1-2 évesek 27,5%-a, a 2-3 évesek 43,9%-a, a 3-4 évesek 62,3%-a, a 4-5 évesek 68,5%-a, az 5-6 évesek 73%-a. A 6-7 évesek iskolai előkészítő csoportjaiban közel 100%-os a részvétel, közülük hozzávetőleg 70% a napközbeni ellátásokat is igénybe veszi.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: Az intézmények vezetőin kívül a gyermekek napközbeni ellátását biztosító intézmények óvodapedagógusokat (ez a hivatalos megnevezés), gyermekgondozókat, napközis asszisztenseket és gyermekfelügyelőket (családi gondozókat) alkalmaznak. Az óvodapedagógusok 3-4 éves tanulmányokat folytatnak, vagy bachelor fokozatot szereznek a koragyermekkori nevelési vagy a társadalomtudomány területén, illetve sokan szereznek mester fokozatot is.

Gyermek-munkatárs arányok: 3 éves kor alatt 4 gyermekre jut egy képzett felnőtt, 3 éves kor felett pedig egy képzett felnőttre 7 gyermek jut (sajátos nevelési igényű gyermekek esetében további munkatársak is rendelkezésre állnak). A családi napközikben egy szülőre 4 gyermek jut, ehhez adódhat egy fél napos iskolai előkészítőbe vagy iskolába járó gyermek, beleértve a szülő saját (még nem iskoláskorú) gyermekét. Az iskolaelőkészítő nevelésben legfeljebb 13 gyermek juthat 1 pedagógusra (akinek egy asszisztens segít).

Maximális csoportlétszám: A családi napközikben egész napos ellátásban a csoport legfeljebb 4 gyermekből állhat, ehhez adódhat egy fél napos ellátást igénybe vevő gyermek. A gyermekgondozó intézményekben nincsenek előírások a csoportlétszámra vonatkozóan. Az iskolaelőkészítőben az ajánlott maximális csoportlétszám 20 fő. Ha a csoport létszáma meghaladja a 13 főt, a tanár mellett egy asszisztensre is szükség van.

Hatáskörök

Finnországban a koragyermekkori nevelési szakpolitikák a kisgyermekek fejlődését és tanulását hivatottak elősegíteni, illetve ahhoz igyekeznek hozzásegíteni őket, hogy a társadalom erkölcsi szempontból felelős tagjaivá válhassanak. A szakpolitikák alapja az a minden érintett által osztott álláspont, hogy a kreatív, összetartó társadalom alapja a szociális igazságosság és a jogok tiszteletben tartása, illetve mindenki felelős hozzáállása, ide értve a gyermekeket is. A kölcsönösség jegyében alakították ki 2002-ben országos koragyermekkori keretrendszert, ami egész Finnországban meghatározta a koragyermekkori ellátások fejlesztésének legfontosabb alapelveit és irányait. A fejlesztés folyamatát meghatározó nyitott párbeszédben minden érdekelt részt vehetett.

A kormányzaton belül elsősorban a Szociális- és Egészségügyi Minisztérium hatáskörébe tartoznak a 0-6 évesek koragyermekkori nevelésének kérdései. A minisztérium

felel a koragyermekkorai nevelésre vonatkozó Nemzeti Irányelvek meghatározásáért, a szülőknek és a szolgáltatóknak fizetendő juttatásokért, az anyasági segélyekért, a közegészségügyi kérdésekért, a gyermek- és családi tanácsadásért, a gyermekjóléti intézkedésekért és az otthoni segítő szolgáltatásokért. Az Országos Jóléti és Egészségügyi Kutatási és Fejlesztési Központ (STAKES) irányításával alakították ki az Országos Tantervi Irányelveket a 0-6 éves gyermekeket érintő koragyermekkorai ellátási formák számára. Az Oktatási Minisztérium hatáskörébe tartozik a 6 évesek iskolaelőkészítő nevelése, illetve az iskolás gyermekek délelőtti és délutáni tevékenysége. Az Országos Oktatási Tanács felel az iskolaelőkészítő nevelés tantervi orientációjáért. A Munkaügyi Minisztérium a szülői és gondozási szabadságokért felelős.

Az önkormányzatok a saját településükön teljes körű felelősséggel tartoznak a szolgáltatások megvalósításáért és irányításáért. A tartományi Állami Hivatalok az önkormányzatok tevékenységét ellenőrzik, évente értékelik a szociális jóléti szolgáltatásokat. A kisgyermekek 7 éves korukig alanyi jogon jár a napközbeni ellátás, ami a gyermekgondozási szabadságot követően az általános iskolába való belépésig, 7 éves korig tart; ez olyan, hatékony katalizátor, amely elősegíti a jogszabályi és szakpolitikai fejlesztéseket. Ez a feltételekhez nem kötött jog magába foglalja azt is, hogy a szülők választhatják az otthoni gondozásért járó pénzbeni ellátást az önkormányzati napközbeni ellátás helyett, amíg a családban a legkisebb gyermek eléri a 3 éves kort.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a nők 72%-a volt jelen a finn munkaerőpiacon, ami az 1990-es 73,4%-os adathoz képest csökkenést jelent. Ezen arányon belül 18,2% dolgozik részmunkaidőben, miközben a férfiak esetében ez az arány 7,7%. (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A legalább egy, 6 évnél fiatalabb gyermeket nevelő nők aránya a munkaerőpiacon 49,6%, arányuk a részmunkaidőben dolgozók között 8% (OECD, *Society at a Glance*, 2005). A 3 évnél fiatalabb gyermeket nevelő, és teljes munkaidőben dolgozó nők aránya, 42,7%, közülük 8,5% dolgozik részmunkaidőben. A viszonylag alacsony munkaerőpiaci részvételi arány talán a három éves gyermekgondozási szabadságnak tudható be, amit az egyik szülő a gyermek megszületését követően vehet igénybe (ld. lentebb).

Gyermekek gondozási szabadság és otthoni gondozási szabadság: Finnországban mindenkinek jár 18 hét szülési szabadság, majd ezt követően 26 hét fizetett gyermekgondozási szabadság. A pénzügyi támogatás szintje a korábbi bevételektől függ, az alkalmazottak fizetésének ez hozzávetőleg 66%-a, és meghatároztak egy minimális szintet, ami napi 15,20 euró, heti 6 nappal számolva (2004). Ezen túl egy maximálisan 3 hetes apai szabadságot is biztosít az állam, amit az apák a szülési és/vagy a gyermekgondozási szabadság ideje alatt vehetnek ki. Ha a gyermekgondozási szabadság idejéből legalább két hetet az apa vesz igénybe, akkor két héttel hosszabb apai szabadság jár neki, amit a gyermekgondozási szabadság letelte után vehet ki. Ha a szülők úgy döntenek, hogy nem íratják be a gyermeküket az önkormányzati, napközbeni ellátást biztosító intézménybe, teljes vagy fél napos gyermekgondozási szabadságot vehetnek igénybe, amíg a legkisebb gyermekük eléri a 3 éves kort. Ezen szabadság ideje alatt egy mindenki számára azonos összegű támogatást kap az otthon maradó szülő. Részleges gyermekgondozási szabadság a gyermek születésétől akár az általános iskola második osztályáig is igénybe vehető, de juttatások csak a legfiatalabb gyermek 3 éves koráig járnak, illetve addig, amíg a gyermek az általános iskola első vagy második osztályába kerül.

Hozzájárás és ellátás

Finnországban minden, a tanköteles kornál fiatalabb gyermek számára alanyi jogon jár a napközbeni gondozás, amit a helyi hatóságoknak kell biztosítaniuk, miután a gyermekgondozási szabadság véget ér. A családi és intézményes gondozás egész napos és az egész évre kiterjedő szolgáltatást jelent, beleértve akár a napi 24 órás szolgáltatást is, ha igény van rá. Az iskolás gyermekek délelőtti és délutáni tevékenységének reformja 2004. augusztus 1-én lépett hatályba. Ez a napköziotthoni ellátás az általános iskolák első és második osztályos tanulóit, illetve a speciális oktatásban részesülő 3-9. osztályos tanulókat célozza meg. Mivel az napközik működtetése nem kötelező, az állam kiegészítő támogatásokat biztosít azoknak az önkormányzatoknak, amelyek évente és gyermekenként legalább 570 órányi, ilyen jellegű szolgáltatást nyújtanak. Ezen ellátások közé különféle önkormányzati szolgáltatások tartoznak, kiegészítve az evangélikus egyház és más önkéntes szervezetek által biztosított szolgáltatásokkal.

Működési jellemzők: Az önkormányzatok számára kötelező napközbeni ellátást szervezni azoknak a kisgyermeknek, akiknek a szülei igénybe szeretnék ezt venni. Az ellátás, a nyitvatartási idő és az éves működési idő a szolgáltatás típusától függően változik. Az önkormányzatok választhatják az ellátások vegyes rendszerét, ötvözve az állami és magán ellátásokat. Az önkormányzatok általában közvetlenül az önkormányzati napközbeni ellátást biztosító intézményeken (*päiväkoti*), otthon/külön helyszínen működő családi napközikben és iskolaelőkészítő csoportokban (ez az ellátás legjellemzőbb formája) nyújtják a szolgáltatásokat. A településeken a magán szolgáltatásoknak két formája van jelen: egyrészt vannak a teljes mértékben magán szolgáltatások (az összes 7%-a), amit a szülők a gyermekeiknek választhatnak, miközben egyéni gyermekgondozási juttatásban részesülnek; másrészt vannak az önkormányzatok által a magánszektor szolgáltatóihoz kiszervezett ellátások. Ezeket a kiszervezett ellátásokat az önkormányzati hálózat részének tekintik, és részben a helyi hatóságok igazgatják őket, például ők intézik a férőhelyek felhasználását és ellenőrzik az ellátás minőségét. Ezen kívül az önkormányzatok és az önkéntes szervezetek különböző részdőben vagy szezonálisan nyitva tartó koragyerekkori szolgáltatásokat szerveznek.

Hozzájárás minták

0-1 évesek: Szinte minden gyermekről a szülők gondoskodnak.

1-3 évesek: Az 1-2 évesek 27,5%-a, a 2-3 évesek 43,9%-a vesz igénybe koragyerekkori szolgáltatásokat, amelyek közül 54% családi napközi, 46% pedig napközbeni ellátást nyújtó intézmény. A szolgáltatások napi 10-12 órában elérhetők, és szinte minden gyermek egész napos ellátást vesz igénybe.

3-6 évesek: A 3-4 évesek 62,3%-a, a 4-5 évesek 68,5%-a, az 5-6 évesek 73%-a jár – többnyire egész nap – napközbeni ellátást biztosító intézményekbe vagy családi napközikbe.

6-7 évesek: Az iskolai előkészítő nevelésben hozzávetőleg a gyermekek 96%-a vesz részt. Ezen gyermekek 70%-a a napközbeni ellátást is igénybe veszi.

Az *napköziet* az általános iskolákban az első osztályos gyermekek 40,5%-a, a második osztályos gyermekeknek pedig 22,4%-a veszi igénybe. A speciális oktatásban részesülő 3-9. osztályos tanulók közül 2 500 gyermek jár ilyen foglalkozásokra.

Az *eltérő nevelési igényű* gyermekekre fordított figyelem: Finnországban a speciális szolgáltatásokat nem tekintik különálló rendszernek. Minden gyerek alanyi jogon veheti igénybe a szolgáltatásokat. Számos példát találunk szerte Finnországban az inklúzióra, ahol az „átlagos” szolgáltatások kereteibe foglalják a speciális ellátásokat.

Fogyatékossgal élő gyermekek: A koragyermekkorai szolgáltatásokon belül a gyermekek 7%-ának vannak sajátos igényei. A speciális támogatásban részesülő gyermekek 85%-a kapcsolódott be a mainstream programokba, és 15% jár speciális csoportokba, ők összesen a koragyermekkorai ellátásokban részt vevők kb. 1%-át teszik ki.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: A gyermekszegénység aránya Finnországban 2,8% adók és jóléti transzferek nélkül, ez a második legalacsonyabb érték a világon (UNICEF, 2005).

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: A svéd nyelvű népességtől (5,6%) eltekintve a finnt második nyelvként használó gyermekek aránya 2,4%. Több mint 100 különböző bevándorló csoport található az országban, a legnagyobbak közülük az oroszoké és a szomáliaiaké. Azok az önkormányzatok, ahol elszórtan találhatók bevándorlók – ilyen például Helsinki és a környező települések –, olyan szakpolitikát valósítanak meg, amely segíti a bevándorló családokat, illetve kísérleti programokat is indítanak nekik. A Lappföldön élő, kis létszámú őslakos sámí népességre is külön figyelmet és forrásokat fordít a kormányzat.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Finnország egy rendkívül decentralizált szabályozási rendszert alkalmaz. Ugyanakkor a jogszabályok szigorú és világos követelményeket határoznak meg, például a munkatársak képzettsége és a felnőtt-gyermek arány kérdésében. Ezek a követelmények egyaránt vonatkoznak az állami és magán szolgáltatókra.

Finanszírozás: Az OECD adatai szerint (*Education at a Glance*, 2005) Finnországban az alapfokú oktatást megelőző intézmények (ISCED 0 szint) kiadásaira a GDP 0,4%-át fordítják, az egy gyermekre jutó kiadás pedig évente 3 929 amerikai dollár. Ezek, az ISCED 0 szintjének definíciójára alapozott számok távolról sem teljesek. A 0-6 évesek napközbeni ellátására fordított állami kiadások a GDP 1,1%-ára rúgnak. Ha ehhez hozzávesszük az iskolaelőkészítő csoportokat (6-7 évesek számára), a koragyermekkorai nevelésre fordított összes költség eléri a GDP 1,3%-át (családi napközik, intézményes gondozás és iskolaelőkészítők). Ha ezt az otthoni gyermekgondozási juttatással is kiegészítjük, az összeg eléri a GDP 1,7%-át. A szolgáltatások megfizethetők, mivel a szülői hozzájárulás mértéke viszonylag alacsony, a költségek 15%-át teszi ki, a többit az állami és önkormányzati adókból fedezik. Ráadásul a szülők évente csak 11 hónapért fizetnek, miközben a szolgáltatások a szünidőben is rendelkezésre állnak. Az alacsony jövedelmű családoknak egyáltalán nem kell fizetniük, és a legmagasabb díjak sem haladhatják meg a havi 200 eurót. Az iskolaelőkészítő foglalkozás a 6 évesek számára ingyenes.

A munkatársak: Az intézményvezetőkön kívül a gyermekek napközbeni ellátásában óvodapedagógusokat, gyermekgondozókat és napközis asszisztenseket alkalmaznak. A közvetlenül a gyermekekkel dolgozó munkatársak 30%-ának van felsőfokú végzettsége (neveléstudományi bachelor vagy mester fokozat, illetve társadalomtudományi bachelor fokozat), a többiek felső középfokú képzésben vettek részt. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya alacsonyabb, mint Dániában (60%) vagy Svédországban (51%). Az iskolaelőkészítő csoportok esetében a tanároknak legalább egy felsőfokú képzést el kell végezniük. A munkatársak szinte kizárólag nők, ennek kapcsán meg is fogalmazódtak bizonyos aggodalmak, miszerint több férfira lenne szükség a koragyermekkorai szolgáltatásokban. Mindössze a tanárok 4,6%-át és a gyermekgondozók 5,8%-át alkalmazzák részmunkaidőben.

Képzettségi követelmények: A napközbeni ellátást biztosító intézményekben (*päiväkoti*) óvodapedagógusok (a munkatársak legalább harmada), képzett gyermekfelügyelők és asszisztensek dolgoznak. Az óvodapedagógusok 3-4 éves képzésben szereznek bachelor fokozatot a koragyermekkori nevelés vagy a társadalomtudományok területén, és néhányan közülük mester fokozatot is. Néhány intézményvezetőnek további képesítései is vannak. A munkatársak másik nagy csoportját a napközbeni gondozó intézményekben a képzett gyermekgondozók jelentik, akik három éves középfokú szakképzésben tanulnak gyakorlati gondozási ismereteket. Az asszisztensek szintén megfelelő képzettséggel rendelkeznek. A jelenlegi irányelvek igyekeznek fenntartani a több szakma képviselőire épülő csapatmunkát az intézményekben, amely során a munkatársak különböző szakmai feladatokat hajtanak végre, és különböző szerepeket töltenek be.

A gyermekfelügyelőknek is megfelelő képzettséggel kell rendelkezniük, de a gyakorlatban a képzésük eltérő hosszúságú és tartalmú. 2000-ben az Országos Oktatási Tanács bemutatta javaslatait a gyermekfelügyelők új, kompetencia-alapú képzésével kapcsolatban (*Further Qualification for Child Minders*, 2000). A képzettségi követelmények szigorúak (talán a legtöbb követelményt támasztják az összes OECD ország közül), de a gyakorlatban a képzés hossza a gyermekfelügyelő kompetenciáitól és munkatapasztalataitól függően különböző lehet. A képzéseket biztosító iskolák felelősek a kompetencia tesztek elvégzéséért, és kötelesek minden egyes tanuló részére egyéni tanulmányi tervet kidolgozni.

Munkakörülmények: Jelenleg komoly kihívást jelent a speciális nevelők hiánya a koragyermekkori nevelés területén, és nehéz új gyermekfelügyelőket találni a családi napközikebe. Született néhány kezdeményezés a családi napközikben dolgozó gondozók képzése, vezetése és fizetése területén, amelyek a helyi és regionális hálózati kapcsolatokra, illetve új képzési modellek kialakítására koncentrálnak, elsősorban a korai speciális nevelést megcélózva. Az óvodapedagógusok 73%-a számára a bachelor fokozat csak egy átmeneti állomást jelent a mester fokozat felé vezető úton. Azonban a mesterfokozatot szerző hallgatók közül sokan más területeken helyezkednek el, ahol jobb kereseti- és karrierlehetőségek várják őket, jobbak a munkakörülmények, és a munka kevesebb stresszrel jár. A képzett munkatársak számára a heti kötelezően ledolgozandó órák száma 38,15, az óvodapedagógusok és a gyermekgondozók számára egyaránt. Nincs kötelező előírás a munkatársak ismereteinek fejlesztése kapcsán, habár egy, 2005. augusztus 1-én életbe lépett javaslat évi 3-10 napban határozta meg a szociális ellátásban dolgozók – többek között a koragyerekkori szolgáltatások munkatársai – számára az erre fordítandó időt. Ettől az időponttól kezdve az önkormányzatok jogszabályban rögzített köteleessége, hogy a megfelelő fejlődési lehetőségeket biztosítsanak az ezen a területen dolgozóknak (beleértve a koragyermekkori szolgáltatások munkatársait is).

Gyermek-munkatárs arány: Finnországban a gyermek-munkatárs arány alacsony. Az intézményes gondozásban legalább egy képzett felnőttnek kell jutnia 4, három évnél fiatalabb gyermekre, illetve 1 gyermekgondozónak vagy óvodapedagógusnak 7, három évnél idősebb gyermekre. A családi napközikben 4, egész napos ellátásban részesülő gyermek juthat egy gyermekfelügyelőre, ehhez adódhat egy fél napos iskolaelőkészítőbe vagy iskolába járó gyermek. A részidős szolgáltatásokban a 3-6 éveseknél egy gyermekgondozóra vagy óvodapedagógusra 13 gyermek juthat. Az iskolaelőkészítő csoportok esetében (6-7 évesek) létezik egy ajánlás a csoportok nagyságára vonatkozóan, de nincs előírás a gyermek-munkatárs arányra. Ez azt jelenti, hogy ha az iskolaelőkészítő csoport egy napközbeni ellátást nyújtó intézményben működik, akkor az arálynak a napközbeni ellátásban érvényes előírásoknak kell megfelelnie.

(részidős 1:13, egész napos 1:7). Ha a csoport egy iskolában található, akár 13 gyermek is juthat egy pedagógusra, de ha a gyermekek száma meghaladja a 13-at, egy asszisztensre is szükség van.

Tanterv és pedagógiai program: Finnországban az Alaptanterv az Iskolai Előkészítő Nevelés Számára (2000) című javaslat indította el holisztikus megközelítést alkalmazó tantervi reformot. 2000 augusztusa óta a 6 évesek iskolaelőkészítő nevelésének tantervét minden önkormányzatnál előkészítették (napközbeni ellátást nyújtó intézmények és iskolák számára) az ellátást végzőkkel egyeztetve, ide értve azokat a magánintézményeket is, amelyekről a hatóságok megrendelik az iskolaelőkészítő szolgáltatásokat. A koragyermekkori ellátásra vonatkozó Országos Tantervi Útmutató 2003 szeptemberében jelent meg. Az útmutató a 0-6 évesekre vonatkozó önkormányzati (helyi) tantervek elkészítéséhez biztosít alapokat. Az alaptanterv hangsúlyozza, hogy a gondozás, a nevelés és az oktatás egységes egészként kezelendő kisgyermekek esetében. Ezen túl azonban a konkrét pedagógiai programok kapcsán nem fogalmaz meg elvárásokat. Az új útmutató hangsúlyozza, hogy a koragyermekkori nevelés fontos szerepet tölt be az élethosszig tartó tanulásban. A koragyermekkori nevelési terv egy átfogó, integrált egész részeként jelenik meg, amely következetességet és folyamatosságot biztosít a kisgyermekek nevelése során. Az iskolaelőkészítő nevelés számára készült alaptanterv hatásainak értékelése jelenleg is tart. A STAKES képzéseket tart a helyi tantervki dolgozás folyamatait koordináló szakembereknek, akik viszont az önkormányzatoknál tartanak képzéseket. Az intézet egy internet alapú hálózatot is kialakított, hogy így segítse a szervezőket a megvalósítás különböző szakaszaiban (www.stakes.fi/varttua).

Monitoring, értékelés és kutatás: A kormány Országos Koragyermekkori Szakpolitikai Határozati Javaslatában szerepel egy, a koragyermekkori nevelés fejlesztését célzó akcióprogram, ennek részét képezi a Koragyermekkori Minőségi és Irányítási Projekt (2000-2005), amelynek célja az irányítás és értékelés helyi, regionális és országos rendszerének erősítése. A minőséget érintő kutatások egyre nagyobb területet fednek le, és erős kapcsolatok alakultak ki néhány egyetem, a minisztérium és a STAKES között. A koragyermekkori nevelés területén dolgozók munkáját átfogó adatbázis (www.stakes.fi/varttua) segíti, amely tartalmazza a koragyermekkori neveléssel kapcsolatos legfrissebb információkat; a projektekről, az éppen folyó vizsgálatokról stb. Ennek a honlapnak kulcsszerepe van az új tantervi útmutatók megvalósításában. 2002 óta az információs rendszerrel kapcsolatos munkát a Szociális Jóléti és Közegészségügyi Adat és Információs Stratégia útmutatásai alapján végzik. Ez a stratégia azért született meg, hogy előkészítse az országos szociális jóléti és közegészségügyi adat- és információs rendszer kialakítását, amely rendszeresen megismételt vizsgálatokra és önálló kérdőíves kutatásokra épülő statisztikákat, testületi adatokat és információkat tartalmaz majd. A jövő kérdése, hogy a modern technológia felhasználásával miként lehet továbbfejleszteni a koragyermekkori szolgáltatások tervezésével, monitoringjával és értékelésével kapcsolatos tevékenységeket.

A szülők és a közösség partnerként történő bevonása: A szülőknek kritikus szerep jut abban, hogy a szolgáltatások érzékenyek legyenek a gyermekek érdekeire és igényeire. A finn kormány Országos Koragyermekkori Szakpolitikai Határozati Javaslatában erőteljesen megjelennek a szülők bevonásával foglalkozó kérdések. Az olyan országos projektek, mint az Oktatási Partnerség (2003-2005) és a Korai Támogatás (2004-2005) igyekeztek reagálni a szülői igényekre. Az előbbi olyan, a munkatársaknak tartott tréningek segítségével, amelyek fejlesztik a szülők támogatásának képességét, utóbbi pedig a szülői szerep erősítésével a korai beavatkozások során. A napközbeni ellátást biztosító intézményekben szokássá vált, hogy a szülőkkel együtt egyéni koragyermek-

kori nevelési tervet vázolnak fel minden gyermek számára, a tervek megvalósulását évente értékelik. Mindez a Szociális Jóléti Ügyfelek Státuszával és Jogaival foglalkozó 2000-es törvény szerint jogszabályban előírt kötelezettség.

Fejlesztések

A finn koragyermekkori nevelés fejlett, stabil, a szülők által elismert rendszer. A napközbeni ellátásban való részvétel minden 3 évesnél fiatalabb gyermeknek alanyi jogon jár 1990. óta, 1996. óta pedig ez minden iskolaelőkészítőbe járó gyermekre is vonatkozik. A központi finanszírozás biztosított, a minőségügyi szabályok pedig szigorúak, és szigorúan be is tartatják őket. A rendszerre jellemző, hogy érzékeny a gyermekek jogaira, és törődik az egyenlőség és igazságosság biztosításával. A fizetendő díjak még az alacsony jövedelmű családok számára sem jelentenek akadályt sem a szolgáltatás igénybe vételéhez, sem a szülők munkaerőpiacra való visszatérésekor. A díjak a bevételekkel arányosak, havonta és gyermekenként 18 és 200 euró között változnak a szülői jövedelemtől függően.

A szülők szabadon választhatnak az állami és magán szolgáltatások közül. A kitűnő állami szolgáltatásokkal folytatott verseny miatt a magán szolgáltatók mérsékelt áron biztosítják az ellátásokat. Az állami intézményekben (amelyek a szektor 90%-át jelentik) a szülők a gyermekgondozás költségeinek 15,4%-át fizetik. Az egyéni gyermekgondozás esetén járó juttatásokat és az önkormányzati támogatásokat is figyelembe véve a magánintézményekben fizetendő díj nem haladja meg jelentősen az állami intézmények díjait. Jelenleg a szociális jóléti reformot célzó projektek tartoznak a jelentős állami kezdeményezések közé, amelyek keretében az önkormányzatok és régiók juthatnak hozzá tekintélyes forrásokhoz (82 millió euró/101 245 400 amerikai dollár).

Említést tehetünk még a STAKES által kidolgozott, a koragyermekkori neveléssel foglalkozó új Országos Tantervi Útmutatóról (2003), amely segítséget ad a 0-6 évesek koragyermekkori programjainak szervezéséhez és tartalmi kidolgozásához. Ezt a tantervet az Országos Oktatási Tanács egy hasonló kezdeményezése előzte meg, amely Alaptantervet dolgozott ki az iskolaelőkészítő nevelés számára.

Mindezekén túl a Finnországban a koragyermekkori nevelést egyre inkább elismerik az egyetemeken és főiskolákon, mint tanítási és kutatási diszciplínát. Az új Szociális Jóléti Kiválósági Központok ösztönzik a kutató és fejlesztő munkát, és a közös projektekben kapcsolatok épülnek ki az egyetemi kutatók és a koragyermekkori nevelésben dolgozók között. Új kihívást jelent a kutatók és általában a kisgyermekkel foglalkozók számára a gyermek életének vizsgálata a tágabb közösség és a család viszonyrendszerében. A szülőket hatékonyan bevonják, és nem csak ügyfélként, hanem értékes pedagógiai partnerként is tekintenek rájuk. Az élethosszig tartó tanulás és az egyik nevelési környezetből a másikba történő átmenet is a figyelem középpontjában áll. A STAKES koncepciója ösztönzi a koragyermekkori nevelésben dolgozók kompetenciáinak növelését az információs technológiák alkalmazása területén, munka közbeni tanulás formájában. Ezen munka eredményeképpen egy új képzési és hálózati modell jött létre, amely továbbfejleszti a településeken belüli és a települések közötti együttműködést.

Franciaország

Lakosság: 60,42 millió Termékenységi ráta 1,89. Egy főre jutó GDP: 27 200 amerikai dollár). 6 év alatti gyermekek száma: 4,5 millió.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 év közötti nők 63,7%-a volt jelen a munkaerőpiacon 2004-ben, közülük 23,6% dolgozott részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 4,8%) (OECD, *Employment Outlook*, 2005).

A gyermekes anyák részvétele a munkaerőpiacon: A 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők 65%-ának van állása, ők adják az összes részmunkaidőben alkalmazott munkavállaló 23%-át (2002) (OECD, *Society at a Glance*). A 3 évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák esetében ez az arány 49,5% (2004) (EUROSTAT).

A szülési és gyermekgondozási szabadság: Az első gyermek megszületése után 16 hét szülési szabadság jár, a következő gyermekek után pedig 26 hét, ezalatt az anya a teljes keresetét megkapja. További szabadság (*congé parental d'éducation*) kivételére is van lehetőség a gyermek harmadik születésnapjáig, ami alatt nem jár semmiféle juttatás, kivéve a két és több gyermekes szülők esetében, akik az *Allocation parentale d'éducation*nal kombinálva vehetik igénybe, ilyen esetben egy egységesen megállapított összeget kapnak a szülők. Ez a juttatás olyan részmunkaidős munkával szerzett jövedelemmel együtt is felvehető, amely munka legalább 6 hónappal a juttatás lejárta előtt elkezdődött. Az apák 11 napos fizetett, munkajogi szempontból védett időszakot jelentő szabadságot vehetnek igénybe (*congé de paternité*).

A gyermekgondozási szabadság átlagos időtartama: 30 hét.

Tankötelezettség kezdete: 6 éves kor.

Szociális kiadások: A GDP 28,5%-a. Gyermekszegénység aránya: 7,5% adók és jóléti transzferek nélkül (az OECD átlag 11,2%).

Az alapfokú oktatást megelőző ellátások finanszírozása (ISCED 0 szint): A GDP 0,7%-a (0,65% állami és 0,03% magán forrás), ez az oktatási költségvetés 11,7%-át teszi ki, miközben az oktatásban részt vevők 17,3%-a jár ilyen intézményekbe. Ehhez esetleg hozzáadható a bölcsődék, családi napközik, a 2-3 évesekkel foglalkozó *école maternelle*-ek, a kisgyermekek számára szervezett szabadidős szolgáltatások és az államilag támogatott otthoni gyermekgondozás állami finanszírozására fordított összeg – így a kiadások a GDP legkevesebb 1%-át teszik ki.

Egy gyermekre jutó költség az alapfokú oktatást megelőző ellátásban (amerikai dollárban, vásárlóerő paritáson számolva): 4 512 amerikai dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A három évesnél fiatalabb gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: Nincs elérhető adat, de ismerte a lefedettség mértékét (27% a családi napközik és bölcsődék esetében, ehhez adódik az otthoni gyermekgondozás, illetve az összes gyermek 35%-a, akik az *école maternelle*-t veszik igénybe két és fél éves korukra) a finanszírozás mértéke valahol a GDP 0,5%-a körül lehet.

A szülőkre jutó átlagos költség: 0-3 éves gyermekek: a költségek 27%-a, a 3-6 éves gyermekek számára ingyenes.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 3 éves kortól, de függ a településtől is, több helyen akár 2 éves korban is kezdődhet.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: Az államilag finanszírozott intézményes ellátás részei a következők: bölcsőde a 0-3 éves gyermekeknek, *école maternelle* a 3-6 éves gyermekeknek (bizonyos településeken már 2 éves kortól). Az egyéni megoldások közé tartoznak az *assistante maternelle*-ek (sző szerinti fordításban „anyai segítők”) akik családi napközi szolgáltatást nyújtanak, egy vagy legfeljebb három gyermekkel foglalkoznak rendszeresen saját otthonukban. A *garde à domicile*-t, vagy otthoni gondozást egyre többen veszik igénybe, azonban – bár anyagilag támogatják ezt a gondozási formát – a képzettséggel és a programokkal kapcsolatos elvárások rájuk nem vonatkoznak.

A szabályozott szolgáltatások igénybevételének aránya: A 0-3 éves gyermekek esetében: az akkreditált családi napközis szolgáltatók a 0-3 év közötti gyermekek 18%-át gondozzák, a bölcsődék 8%-ot, a 2-3 éves korosztályból pedig további 35% jár az *école maternelle*-ekbe. A 6-12 éveseknek szervezett napközikről nem állnak rendelkezésre adatok.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: A bölcsődék és más, napközbeni ellátások esetében az előírások szerint a munkatársak 75%-ának kell megfelelő végzettséggel rendelkeznie. Az *école maternelle*-ben alapvetően minden, az oktatásban részt vevő munkatársként *professeur d'école* diplomával kell rendelkeznie. A kisegítő munkatársak (ATSEM) esetében az elvárás 1992 óta a CAP, vagy a koragyermekkori nevelés területén szerzett középfokú bizonyítvánnyal kell rendelkezniük. Az idősebb kisegítő munkatársaknak gyakran nincs képzettségük.

Gyermek-munkatárs arányok: Az arányok és a csoportméretek tekintetében a gyermekgondozásra vonatkozóan csak ajánlások léteznek, az *école maternelle* esetében még azok sincsenek. Az átlagos arányok a következők: 0-2 éves gyermekek: 5:1, 2-3 éves gyermekek (az *école maternelle*-ek kivételével): 8:1, *école maternelle*-ek (3-6 éves gyermekek): 25,5:1, napközik a 6-12 évesek számára: nincsenek elérhető adatok.

Hatáskörök és összefüggések

Franciaországban a gyermekgondozás és a korai nevelés kérdései különböző minisztériumok hatáskörébe tartoznak. A 3 évesnél fiatalabb gyermekek esetében két minisztérium, a *Ministère des Affaires sociales, du Travail et de la Solidarité* és a *Ministère de la Santé, de la Famille et des Personnes handicapées* dolgozza ki a koragyermekkorai ellátások nem iskolai formáira vonatkozó szabályozást. Szintén ők határozzák meg a Nemzeti Családi Juttatások Alapjával (*Caisse Nationale des Allocations Familiales*, CNAF) együtt a regionális családi juttatási alapok céljait és forrásait, négy éves időszakokra lebontva. A decentralizált CAF-ok, vagy *Caisse des allocations familiales*-ok, a helyi szakpolitikai fejlesztések támogatásának fontos résztvevői. Az elmúlt 30 évben a legfontosabb céljuk a koragyermekkorai ellátó intézmények fejlesztése volt az önkormányzatokkal, nonprofit egyesületekkel és néhány esetben megyékkel partnerségben. A *Direction Générale de l'Action Sociale* a koragyermekkorai, nem iskolai nevelésért felelős igazgatási egység, amely mindkét minisztériummal kapcsolatban áll.

Ezzel szemben létezik az iskola előtti nevelés egyszerű, egységes modellje, az *école maternelle*, ami minden 3-6 év közötti gyermek számára elérhető. A program – amit teljes mértékben az állam finanszíroz és szervez – az országos oktatási rendszer része, ami a *Ministère de la Jeunesse, de l'Éducation nationale et de la Recherche* felügyelete alá tartozik. A minisztérium határozza meg a tantervet, a nyitvatartási időt és az *école maternelle* működési módját. A nevelésben részt vevő munkatársak, valamint a felügyelők toborzásáért, képzéséért és javadalmazásáért is ők felelnek. Az infrastrukturális feltételek megteremtése a helyi önkormányzat feladata: az épületek kialakítása és fenntartása, az osztálytermek és oktató helyiségek biztosítása, az oktatási anyagok elkészítése, stb. tartozik ide. Az ifjúsági minisztérium, a *Ministère chargé de la jeunesse* a 12 évnél fiatalabb gyermekeket célzó szabadidős intézmények és munkatársaik ügyeinek szabályozásában illetve ellenőrzésében szorosan együttműködik a *Ministère des Affaires sociales*-al.

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15-64 év közötti nők 63,7%-a volt jelen a munkaerőpiacon, ami növekedést jelent az 1990-es 58%-hoz képest. Közülük 23,6% dolgozik részmunkaidőben, míg a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 4,8% (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők körében 65% volt a foglalkoztatottak aránya 2002-ben, ők adták az összes részmunkaidőben alkalmazott 23%-át. A 3 évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák esetében az arány 49,5% volt 2004-ben.

Gyermekegondozási szabadság: Az első gyermek megszületése után az anyának joga van igénybe venni egy 16 hetes fizetett, munkajogi szempontból védett *congé de maternité*-t (szülési szabadságot), ebből hat hetet rendszerint a szülés előtt, 10 hetet pedig a szülés után vesznek ki. A második gyermektől kezdve a szülési szabadság 26 hét, amiből 8 hetet lehet a szülés előtt igénybe venni, 18 hetet pedig a szülés után. A szabadság ikerszülés esetén is meghosszabbítható 8 héttel. 2002 óta az apák is jogosultak 11 nap fizetett, munkajogi szempontból védett időszakot jelentő szabadságra (*congé de paternité*). Sokáig létezett fizetés nélküli gyermekgondozási szabadság, ami a gyermek harmadik születésnapjáig tartott, de ezt a közelmúltban három éves, fizetett gyermekgondozási szabadság váltotta fel, ami *Allocation parentale d'éducation* vagy APE néven ismert. A nők a munkaerőpiacra való visszatérését megkönnyítendő most már korlátozott ideig az anya igénybe veheti az APE-t úgy, hogy közben részmunkaidőben dolgozik, a feltétel az, hogy legkésőbb az APE lejártá előtt 6 hónappal munkába kell állnia. A juttatás összege jelenleg havi 484,97 euró.

Hozzájárulás és ellátás

A 0-3 éves gyermekek számára az illetékes minisztériumok a CNAF és a decentralizált CAF-ek segítségével hozzák létre és működtetik a sokszínű és decentralizált gondozási rendszert. Az államilag támogatott otthoni gondozás (64%), az akkreditált családi napközis szolgáltatások (18%) és a bölcsődei szolgáltatások (8%) jelentik az ellátás alapját. Az intézményes szolgáltatások a következő formákban jelennek meg: *crèche collective*-ek (a települések, megyék vagy nonprofit szervezetek által működtetett intézményes szolgáltatások), a *crèche parentale*-ok (szülői szövetkezetek) hasonló szolgáltatások, ahol a szülők is részt vesznek a az intézmény mindennapi működtetésében, a *crèche familiale*-ok, amelyek az *assistante maternelle*-ekhez (családi gyermekgondozók) kapcsolódnak, a *crèche d'entreprise*-ek (céges bölcsőde, többnyire a közsférában és kórházakban működnek), a *centre multi-accueil*-ek (nyitott intézmények) és a *halte garderie*-ek (néhány órás, alkalmi gondozást kínáló intézmények) vannak a legelterjedtebb modellek között.

Minden gyermekeknek joga van egy férőhelyhez az *école maternelle*-ben (óvoda) három éves kortól, de sok közösségben már 2 éves kortól van lehetőség a beiratkozásra. A két és fél éves kort elérő gyermekek 35%-a jár ilyen intézménybe, a három éves korosztály esetében ez az arány már közel 90%-os. A csoportokat kor alapján állítják össze: a *petite section* a három éveseké, a *moyenne section* a négy éveseké, a *grande section* pedig az öt éveseké. A vegyes csoportok kialakítása nem jellemző a városokban, de vidéken gyakran előfordul. A két éveseket is fogadó intézményekben *toute petite section*-ok is vannak. Az *écoles maternelle*-ek az alapfokú oktatási rendszer részét képezik, ide tartoznak az egyházakhoz kapcsolódó óvodák is, amelyek szerződéses viszonyban állnak az állammal. Léteznek magán fenntartású *jardin d'enfant*-ok is a 3-6 évesek számára. Ezek esetében a nyitvatartási idők és a fizetendő díjak különbözőek. A tanítási időn kívül (és szerda délutánonként) a gyermekek szabadidő centrumokba (*garderie* vagy *centre de loisirs sans hébergement*) járhatnak. A *halte-garderie*-eket önkormányzatok és nonprofit szervezetek működtetik, részidős, illetve alkalmi gondozást kínálnak, gyakran olyan szülőknek, akik nem a szokásos munkarendben dolgoznak.

Az egyéni gyermekgondozás lehetőségei a következők: az *assistante maternelle*-ek (szó szerinti fordításban „anyai segítők”) családi napközis szolgáltatást nyújtanak, egy vagy legfeljebb három gyermekkel foglalkoznak rendszeresen a szolgáltatást nyújtó személy otthonában. A legtöbbjük közvetlenül a szülőkkel áll kapcsolatban, bár néhányan közülük a családi bölcsődei hálózat (*crèche familiale*) keretében dolgoznak. Az otthoni gondozók (*garde à domicile*) a gyermekek otthonában dolgoznak, és rájuk nem azok a szabályok vonatkoznak, mint a családi napközis gondozókra.

Néhány napközi (OSP) akkor vehető igénybe, amikor az iskolaelőkészítő szolgáltatások nem elérhetők. Szerdánként iskola után, illetve a rövidebb szünidőkben a szabadidős centrumok (*centres de loisirs sans hébergement*, CLSH) szolgáltatásait a 2,2 millió 3-6 éves gyermek közül kb. 280 000 veszi igénybe. A CLSH-k hozzávetőleg 53%-át működtetik nonprofit szervezetek, 42%-át a települések és 5%-át vállalkozások, a CAF, vagy magánszemélyek. Évente hozzávetőleg 100 napon át vannak nyitva. Az *école maternelle*-ek és iskolák egyre nagyobb mértékben foglalkoznak olyan tanítási időn kívüli ellátással, amibe beletartozhatnak szabadidős tevékenységek, vagy a házi feladat megírása.

Ellátási arányok

0-3 évesek: A legtöbb gyermekről a szülők gondoskodnak (64%), ezt követik az engedéllyel rendelkező családi napközik (*assistantes maternelles*) (18%), bölcsődék (8%), nagyszülők (4%) illetve az egyéb megoldások (6%). Sok gyermek vesz igénybe többféle

szolgáltatást, akár egy héten belül is. Az *assistante maternelle*-ekben minimum 222 euró havi díjat kell fizetni (*Background Report for France*, 2003).

3-6 évesek: A 3, 4 és 5 éves gyermekek közel 100%-a, a 2 éveseknek pedig hozzávetőleg 35%-a jár az ingyenes *école maternelle*-ekbe.

Az eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: Habár az inklúzió az oktatás deklarált céljai közé tartozik Franciaországban, és figyelembe veszik A gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezményt, az eltérő nevelési igényű gyermekek befogadása a mainsteram koragyermekkorai gondozásba még nem terjedt el olyan széles körben, mint az északi országokban vagy az olasz iskola előtti ellátásban. A forrásaink szerint az ilyen korú, fogyatékossgal élő gyermekeket hagyományosan otthon, illetve az egészségügyi ellátást és az egészségügyi intézményeket igénybe véve gondozták. Ebben a témakörben az adatok beszerzése nehézségekbe ütközött, talán a számtalan, a témával foglalkozó minisztérium és testület miatt, amelyek különböző módszerekkel gyűjtenek adatokat. Azonban 2001 óta egy több minisztériumot is érintő irányelv lépett érvénybe, ennek értelmében 3 400 pedagógiai asszisztent (*auxiliaires de vie scolaire*, AVS) alkalmaztak, akik segítséget nyújtanak a gyermekeknek, hogy részt tudjanak venni az osztály munkájában. 2003-ra már több mint 7 000-re nőtt az asszisztensek száma, akik közül 6 000 fizetését az állam állja. Ők jelenleg 11 000 sajátos igényű gyermeknek segítenek, akiknek több mint a fele az *école maternelle*-ekbe jár. A különféle orvosi és társadalmi szervezetek is részt vesznek ezekben az erőfeszítésekben, kiemelhető ezek közül a CAMSP (*les centres d'action médico-sociale précoce*, korai egészségügyi-társadalmi beavatkozási centrumok), ahol tanácsokat illetve támogatást biztosítanak a szülőknek, valamint az *école maternelle*-eknek.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: A gyermekszegénység aránya Franciaországban hozzávetőleg 8%, a pénzügyi transzferek és szociálpolitika hatásait is figyelembe véve. Az állami bölcsődékben általában kiemelten foglalkoznak a hátrányos helyzetű családokkal, és az *école maternelle*-eket is arra ösztönzik, hogy hozzanak létre csoportokat a 2 éves és idősebb gyermekeknek a kiemelt oktatási körzetekben.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: Franciaországban az iskola előtti ellátásba és az általános iskolába járók kb. 6%-a nem francia nemzetiségű, legtöbbjük a Maghreb országokból, Nyugat- és Közép-Afrikából, valamint Törökországból, Portugáliából és más országokból érkezett, de ennél is több kétnyelvű gyermek jár az *école maternelle*-ekbe. A fokozottan hátrányos helyzetű térségeket kiemelt oktatási körzetként (*zone d'éducation prioritaire* vagy ZEP) kezelik, és az ott működő *école maternelle*-ek plusz státuszokat és kiemelt finanszírozást kapnak. Azokban a körzetekben, ahol a bevándorló gyermekek aránya legalább 20%, csoportokat indíthatnak a két éves gyermekek számára.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: A *Conseil Général* felügyelete alatt álló, a gyermekek és anyák egészségének megőrzésével foglalkozó szolgáltatások (*protection maternelle et infantile*, PMI) felelnek a kisgyermekek számára az iskolarendszeren kívül szervezett ellátások engedélyezéséért és ellenőrzéséért (ide tartozik a bölcsőde, az *assistante maternelle*, a *halte-garderie*, a CLSH, stb.). Egy 2000. augusztus 1-i rendelet és egy 2000. december 26-i határozat előírásai foglalkoznak a kapacitással, építési előírásokkal, a szülők szerepével, a felnőtt/gyermek aránnyal, a csoportok létszámával, a munkatársak képzettségével és felvételével kapcsolatos kérdésekkel. Minden *assistante*

maternelle köteles megszerezni a PMI engedélyét, sok mégis kívül marad a rendszeren. Sok szülő felismerte azonban, hogy az engedélyezési eljárás egyfajta garanciát jelent a koragyermekkorai nevelésben részt vevő gyermekek biztonsága, és az ellátás minősége tekintetében, illetve biztosítékot jelent a gondozók képzésben vesznek részt, és van társadalombiztosításuk. A családi napközis ellátást biztosítók minden otthonban legfeljebb három gyerekkel foglalkozhatnak. Az *école maternelle*-t az *Inspecteur de l'éducation nationale* (IEN) felügyeli. Az *école maternelle*-ek szervezeti és működési szabályait az 1990. szeptember 6-i *Code de l'Éducation Décret* szabályozza, míg a 2002. január 25-i határozat a tanrenddel és a tantervvel foglalkozik.

Finanszírozás: Az OECD *Education at a Glance* (2005) című kiadványa szerint Franciaország a GDP 0,7%-át fordítja a korai nevelési szolgáltatásokra (*école maternelle*), ami az oktatási költségvetés 11,7%-át teszi ki, miközben az oktatásban részt vevők 17,3%-a jár ilyen intézményekbe. Az egy gyermekre jutó kiadások megközelítik az alapfokú oktatásban mért összegeket, de jelentősen alacsonyabbak, mint a közép- és felsőfokú oktatásban felhasznált összegek. Az állami *école maternelle*-ek (ezek a korcsoport több mint 90%-át fedik le) teljesen ingyenesek az étkezési díjat leszámítva, de a kedvezőtlen helyzetű családok az étkezések teljes költségének fedezésére is kapnak támogatást. A bölcsődékre, a családi napközikre, a 2-3 éveseket fogadó *école maternelle*-ekre, illetve a kisgyermekek szabadidős szolgáltatásaira fordított állami kiadásokat a fenti számok nem tartalmazzák. A koragyermekkorai szolgáltatások iskolarendszeren kívüli finanszírozása viszonylag bonyolult. A finanszírozás kérdésében számos különböző tényezőt kell figyelembe venni, az intézményeknek közvetlenül és közvetve juttatott támogatásokat ugyanúgy, mint a családoknak járó támogatásokat és az adókedvezményeket. A számítások szerint az intézményes gondozásban a családok a költségeknek hozzávetőleg 27%-át fizetik, vagy a havi jövedelmük kb. 12%-át.

Munkatársak és képzettség: A különböző szolgáltatási formákban a gyermekekkel foglalkozó munkatársak a következők: a bölcsődében, a *halte-garderie*-ben és a PMI által felügyelt más szolgáltatások esetében a munkatársak általában *puéricultrice*-ek vagy gyermekgondozók, akik munkáját *éducateur de jeunes enfants*-ok (kisgyermekkorai nevelők) és *auxiliaire de puériculture*-ek (gyermekgondozó asszisztensek) segítik. Az *école maternelle*-ekben *institutrice*-ek és egyre nagyobb számban *professeur des écoles*-ok dolgoznak, vagyis a pedagógusok egy olyan újabb nemzedéke, akik hároméves alapképzésben szerzett egyetemi diplomával rendelkeznek, ezen kívül pedig 18 hónapos pedagógusképzésben vesznek részt, ami lehetővé teszi számukra, hogy akár a korai nevelésben, akár az alapfokú oktatásban dolgozhassanak. A képzés gyenge pontja – ahogy azt az OED szakértői megállapították –, hogy a *certification* (speciális képzés) a koragyermekkorai tanulmányok és pedagógia területén viszonylag gyenge.

Képzettségi követelmények: Minden gyermekgondozó intézménynek ugyanazoknak a követelményeknek kell megfelelnie a munkatársak képzettsége kapcsán. A munkatársak legalább 50%-ának kell *puéricultrice*, *infirmière*, *éducateur de jeunes enfants*, vagy *auxiliaire de puériculture* diplomával rendelkeznie. A munkatársak negyedének az egészségügy, a szociális munka, vagy szabadidős tevékenységek területén szerzett képzettséggel kell rendelkeznie, végül az alkalmazottak negyedétől nem várnak el semmiféle képzettséget, ha a munkáltató megfelelő támogatást nyújt nekik a munkájuk ellátásához. Az *école maternelle*-ekben dolgozó tanárokat versenyvizsgákon választják ki, amelyen minden megfelelő képzettséggel rendelkező személy (ami adott esetben 3 év alatt egyetemen szerzett fokozatot jelent) részt vehet. Ezek a pedagógusok további 18 hónapos képzés után lesznek *professeur des écoles*-ok. (Az idősebb iskolaelőkészítő nevelőket, *institutrice*-ket, akik közül sokan még mindig a rendszerben dolgoznak, annak idején

érettségivel vették fel, amit két éves képzés egészített ki). A *puéricultrice*-ek ápolónői vagy szülésznői végzettséggel rendelkeznek, amit másfél éves specializáció követ, az *éducateur de jeunes enfants*-okat pedig egy továbbképzési központban oktatják (az érettségi megszerzése után 27 hónapig). Az *auxiliaire de puériculture*-ök 1 évig tanulnak a BEPC (*brevet d'école*) után.

Munkakörülmények: A képzettségi követelményekhez hasonlóan a munkakörülmények is jelentősen eltérnek a koragyermekkorai nevelés különböző típusainál. Az *instituteur*-ök és *professeur des écoles*-ok az *école maternelle*-ekben közalkalmazottak (besorolástól függően az A vagy a B kategóriába sorolva). A *puéricultrice*-ek (2,1%-uk férfi) és az *éducateur de jeunes enfants*-ok (4,6%-uk férfi) jellemzően a *collectivité locale* (önkormányzatok) és nonprofit egyesületek alkalmazottai, B kategóriába sorolt (köz)alkalmazottként, és joguk van szakmai, illetve néha vezetői tréningeken részt venni. Az *auxiliaire de puériculture*-ök (0,7%-uk férfi) általában C kategóriába sorolt közalkalmazottként a *collectivité locale*-oknak dolgoznak, ők nem jogosultak rendszeres szakmai képzéseken részt venni.

Gyermek-munkatárs arány: Az *école maternelle*-ekben nincsenek országos szintű előírások a gyermek-munkatárs arányra vonatkozóan. Jellemzően a gyermekek száma az osztályokban az elmúlt években csökkent: az 1980-as 30-ról 2001-2002-re 25,5-re. A ZEP-ekben (*zones d'éducation prioritaire*, kiemelt iskolakörzetek), az iskolák több státuszt és magasabb támogatást kapnak, hogy csökkenthessék az egy munkatársra jutó gyerekek számát. A bölcsődében az előírt munkatárs-gyermek arány 1:5 (a járni még nem tudó gyermekek esetében), és 1:8 a tipegők (járni tanuló gyermekek) esetében. A *jardin d'enfant*-ban, a 3 évnél idősebb gyermekek esetében az arány 1:15.

Tanterv és pedagógiai program: Minden iskola előtti ellátás ugyanazt az országos tantervet követi (a jelenleg használt változat 2002-ban készült), ami öt területre koncentrál: a nyelvi készségek és az írás előkészítése, az együttműködés megtanulása, az érzelmek, gondolatok átélése és kifejezése az emberi test segítségével, a világ felfedezése illetve az érzések megfogalmazása és a kreativitás. Az iskola előtti és az általános iskolai nevelés összekapcsolása érdekében a kompetenciákat tanulási ciklusokban határozták meg (*cycles d'apprentissage*), pl. a *apprentissages fondamentaux* (megalapozó tanulás) ciklusa az *école maternelle* utolsó évét köti össze az általános iskola első két évével. A tanárok a gyermekek fejlődését az Oktatási Minisztérium értékelési szempontjainak segítségével követik nyomon. A gyermekgondozó intézmények számára nem létezik tanterv, habár a szolgáltatóknak ki kell dolgozniuk egy *projet d'établissement*-t, aminek be kell mutatnia a gyermekek gondozásának, fejlesztésének illetve egészségük biztosításának módját, valamint a kínált szolgáltatásokat, a fogyatékkal és krónikus betegséggel élő gyermekek érdekében alkalmazott speciális eljárásokat és a szakemberek kompetenciáit, valamint hátterét. A családi bölcsődéknek szintén össze kell foglalniuk az elképzeléseiket az asszisztensek képzési tervével és a gyermekek számára biztosított szakmai támogatással, illetve a monitoringgal kapcsolatban. A *projet d'établissement* ülteti át a nevelés és a gyermekek fejlesztésével kapcsolatos átfogó elképzeléseket a gyakorlatba. Részét képezi a *projet pédagogique*, ami a mindennapi gyakorlat nyelvére fordítja le ezeket a célokat, a *projet social*, ami elhelyezi az intézményt a helyi politikai, gazdasági, társadalmi és együttműködési keretrendszerben, miközben meghatározza az intézmény szerepét a társadalmi integráció és a civil elkötelezettség erősítésében, illetve a kirekesztés és az egyenlőtlenségek megelőzésében. A *projet d'établissement* azt foglalja össze, hogyan működik együtt az intézmény más partnerekkel – a politika alakítóival és más szervezetekkel.

Monitoring, értékelés és kutatás: Az országos szakpolitikai célok keretében az *inspecteur d'académie* feladata, hogy meghatározza az általános iskolák irányelveit, – beleértve az *école maternelle*-eket is. Az általános iskolákért felelős tanfelügyelő minden pedagógust értékeli, a saját megfigyelései és beszélgetések alapján, általában 3-4 évente egyszer. A megyék *Conseil Général*-jának felügyelete alá tartozó *protection maternelle et infantile* vagy PMI elnevezésű országos intézmény felelős a kisgyermekek számára az iskolarendszeren kívül kínált szolgáltatások (beleértve a bölcsődéket, az *assistante maternelle*-eket, a *halte-garderie*-eket, CLSH-kat, stb.) követéséért és ellenőrzéséért.

A szülők és a közösség partnerként történő bevonása: Az *école maternelle*-ek esetében az 1989-es *loi d'orientation* (szabályozási törvény) szerint a szülők a nevelői közösség tagjai; számítanak a részvételükre az iskolák életében. A szülők képviselőt választanak az iskolaszékbe (*Conseil d'école*), de a pedagógiai kérdésekkel kapcsolatos döntésekbe nem vonják be őket, azokat a tanárok hozzák meg. Azok a szülők, akiknek az időbeosztása ezt megengedi, rendszeres tarthatják a kapcsolatot a tanárokkal a tanítási nap elején és végén. Évente legalább egyszer hivatalos szülő-tanár találkozókra is sor kerül. A bölcsődék esetében a 2000. augusztus 1-i rendelet elismerte a család szerepét a koragyermekori intézmények működtetésében, és rendezte a szülői munkaközösségek jogi helyzetét. A koragyermekkorai gondozó intézmények munkatársaitól elvárják, hogy erősítsék a szülőkkel kialakított, nem hierarchikus kapcsolatokat, alkalmazkodjanak a különböző családi igényekhez és körülményekhez, és általában éreztessék a szülőkkal, hogy szívesen látják őket.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

2003-ban az OECD szakértői bizottsága szerint a következő szakpolitikai témákra kell külön figyelmet kell fordítani:

- *A minőségre koncentrálni a gyermek szemszögéből:* A szakértői bizottság jelezte, hogy újra kell értékelni a súlypontokat a szakpolitikai viták során; a gyermekek jogaira és érdekeire helyezni a hangsúlyt. Az oktatási szektorban a jelenlegi pedagógiai megközelítéseket tökéletesíteni lehetne, ha nagyobb figyelmet fordítanának a gyermekek holisztikus fejlesztésére és a természetes tanulási stratégiáira, és nem a kognitív készségeket és az iskolai eredmények lennének a középpontban. A gondozási szektorban a 2000-es rendelethez kiadott *Guide d'accompagnement*-ra (végrehajtási utasítás) alapozva az OECD szakértők javasolták egy *référéntiel de qualité* (minőségi keret) kidolgozását, amely utat nyitna annak a vitának, amelynek keretében meghatározhatnák a minőség fogalmát, és az annak javításához vezető stratégiákat. A szakértői csapat a minisztériumokat, régiókat és a munkaadókat is arra ösztönözte, hogy ismerjék fel, milyen szerepet játszhatnak a munka és a családi élet összeegyeztetésében, pl. úgy, hogy a szülőknek megengedik, hogy a munkaidejüket a kisgyermekük igényeihez igazítsák.
- *Újra át kell gondolni a kisgyermekek igényeit,* különös figyelmet fordítva az iskolai állapotokra és gyakorlatra. Fontos, hogy a szakemberek a munkába állásuk előtti és az azt követő szakmai továbbképzéseken többet foglalkozzanak gyermeklélektannal, valamint a kisgyerekek igényeinek és tanulási mintáinak megismerésével. Különösen oda kell figyelni arra, hogy az iskola előtti ellátások minőségi gondozást és nevelést nyújtsanak az alacsony jövedelmű és bevándorló családból érkező, a kiemelt iskolai körzetekben (ZEP-ekben élő) 2 éves gyermekeknek.
- *Valódi választást kell biztosítani a szülőknek:* A szakértői csapat elismerően nyilatkozott a koragyermekkorai nevelés több típusának fejlődéséről is, de megkérdőjelezte azokat

az irányelveket, amelyek az egyéni gondozási formák terjesztését helyezik előtérbe akár országos, akár helyi szinten (pénzügyi vagy ideológiai megfontolásból). Tudva azt, hogy milyen magas szintű a munkatársak képzettsége, és hogy milyen jelentős a gyermekintézmények szerepe a gyermekek korai fejlesztésében és tanulásában, fontos, hogy a bölcsődéket – más koragyermekkorai intézményekhez hasonlóan – támogassák, bármilyen környéken is működnek. A szakértők megerősítették, hogy az intézményeknek is támogatásra van szükségük ahhoz, hogy azok magas színvonalú segítséget és képzéseket tudjanak nyújtani a családi napköziben dolgozóknak, illetve a családi napközi hálózat (RAM) keretében otthoni gyermekgondozást vállalóknak, valamint a *crèche familiale*-oknak. Ez a támogatás még akkor is szükséges, ha egyéni gyermekgondozási megoldásokat is elérhetővé tesznek a szülők számára.

- *Az intézményrendszer különböző szintjei közötti, a koherenciát és az együttműködést biztosító mechanizmusok:* Miniszteriális szinten át kellene tekinteni az Oktatási és a Szociális Ügyek Minisztériuma által aláírt közös jegyzőkönyvet, hogy kiderüljön, miként lehetne az abban foglaltakat hatékonyabban megvalósítani, a szakpolitika és a gyakorlat szintjén egyaránt. Hatékonyabb koordinációra van szükség az egyes szakterületek között: a gondozási és az oktatási szektor között, az *école maternelle* és az *école élémentaire* között, illetve az *école maternelle* és a szabadidős szolgáltatások között, különösen mivel az utóbbi minőségét sokszor nem szabályozzák megfelelően. A *contrat éducatif local*-ok (helyi oktatási szerződések) ígéretes kísérletnek tűnnek, melyek helyi szinten javítani tudják a koordinációt és a minőséget, mint ahogy az új koragyermekkorai bizottságokról is elmondható ugyanez. A szakértői csapat javasolta, hogy több pénzügyi ösztönzőt alkalmazzanak a helyi partnerek esetében, így azok közös szakmai továbbképzéseket hirdethetnek, valamint alkalmat biztosíthatnak a gondok és tapasztalatok megbeszélésére, ami segíthet áthidalni a területen tapasztalható, intézményi és hozzáállásbeli különbségeket.
- *Stabil támogatási és átfogó monitoring rendszer* működtetése a koragyermekkorai nevelés területén, amivel minden régióban biztosítható a minőségi koragyermekkorai ellátásokhoz való igazságos hozzáférés. Fontos lépés lenne ebbe az irányba, ha az intézmények számára a *fonds d'investissement* folyamatos támogatási forrás lehetne (nem pedig évről-évre ítélnék oda a forrásokat), így a helyi hatóságok számára lehetővé tennék, hogy ne csak egy évre előre tudjanak tervezni.
- *A kisgyermekkel dolgozó szakemberek képzését meg kell erősíteni,* nagyobb hangsúlyt helyezve a koragyermekkorai fejlesztésre és pedagógiára. A gondozás területén a munkatársaknak biztosított képzések sokat profitálhatnának abból, ha nagyobb figyelmet kapna a koragyermekkorai fejlesztés és pedagógia, ezzel kiegyensúlyozottabbá lehetne tenni a jelenleg inkább egészségügyi kérdésekkel foglalkozó előkészítő programokat. Ezen kívül sürgősen foglalkozni kell a munkába állás előtti képzések hiányával, és a szakmai fejlődési lehetőségek korlátozott voltával, mind az *assistante maternelle*-ek, mind pedig a *garde à domicile*-ekben dolgozók körében. A korai nevelés területén a *professeur d'école*-ok általános képzési szintje jó, de a koragyermekkorai tanulmányok és a pedagógia területén vannak hiányosságok.
- *Szakmai előmeneteli lehetőségeket kell kialakítani a kisgyermekkel dolgozó, különféle munkatársak számára:* A szakmai karrier lehetősége kritikus kérdés a kisgyermekkor területén dolgozó, szaktudással rendelkező munkatársak megtartása érdekében, mind a menedzsment, a tanácsadás és a monitoring területén. Fontos például, hogy a képzé-

sek olyan módon kapcsolódhassanak össze, hogy segítsenek az *auxiliaire de puériculture*-öknek, hogy idővel *éducatrice de jeune enfant*-ok vagy akár *puéricultrice*-ek legyenek. Egy ilyen jellegű reform lehetőséget biztosítana, hogy a közvetlenül a gyermekekkel foglalkozó munkatársak azoknak az általános képzettségi szintjét emeljék. A különböző csoportokhoz tartozó felnőttek jelenlétét olyan mechanizmusok kidolgozásával lehetne támogatni, amelyek elősegítik az etnikai kisebbségekhez tartozó munkatársak, családi napközis gondozók (*assistantes maternelles*) alkalmazását, és azt, hogy képzettséget szerezzenek a koragyermekkorai nevelés területén.

Hollandia

Lakosság: 16,3millió. Termékenységi ráta: 1,75. Egy főre jutó GDP: 9000 amerikai dollár. 6 év alatti gyermekek száma: kb. 1 000 000.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 éves nők 69,2%-a van jelen a munkaerőpiacon, közülük 60,2% dolgozik részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 15,1%)

Az hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők részvétele a munkaerőpiacon: A hat év alatti gyermeket nevelő nők 71%-a áll alkalmazásban, közülük 79% dolgozik részmunkaidőben (OECD, *Society at a Glance*, 2005); a három év alatti gyermeket nevelő nők 66,4%-a dolgozik (EUROSTAT); közülük 60% egyszülős, 39% pedig kétszülős családban él.

Fizetett szülési vagy gyermekgondozási szabadság: 16 hét fizetett szülési szabadság vehető igénybe, ez idő alatt a munkavállaló jövedelmének 100%-át megkapja. A 6 hónapos fizetés nélküli gyermekgondozási szabadságra a legalább hetente 20 órát dolgozó szülők jogosultak.

A gyermekgondozási szabadság átlagos időtartama: 4 hónap

Tankötelezettség kezdete: 5 éves kor

Szociális kiadások: A GDP 21,8%-a Gyermekszegénység aránya: 9,8% az adók és a jóléti transzferek nélkül (UNICEF, 2005) (Az OECD átlag 11,2%).

Az iskola előtti oktatási szolgáltatások finanszírozása (ISCED 0. szint): A GDP 0,38%-a (0,37 % állami, 0,01 % magánforrásból származik); az oktatási költségvetés 7,5%-át fordítják az iskola előtti szolgáltatásokra, melyek az összes oktatási intézménybe beiratkozó gyermekek 10,6%-át látják el.

Egy gyermekre jutó költség (amerikai dollárban, vásárlóerő-paritáson számítva): 4 923 dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A szolgáltatások főbb formái és finanszírozásuk a 4 év alatti gyermekek esetében: 2004 óta a gyermekgondozás áttért a kizárólag állami (önkormányzati) finanszírozásra támaszkodó rendszerről a piac-központú rendszerre, melyet a kormány (adójárulások formájában), a vállalatok és a szülők együttesen finanszíroznak. A támogatás mértékéről nincsen adat.

A szülőkre jutó átlagos költség: A gyermekgondozás egészére vonatkoztatva kb. 44%. Jövedelemtől függően a hozzájárulás 3,5% és 100% közötti skálán mozog.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 4 éves kortól. Ingyenes gyermekgondozás nem áll rendelkezésre.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: A bölcsődék egész napos ellátást biztosítanak az év teljes részében 3 hónapos kortól 4 éves korig; az iskolaelőkészítő játszócsoportok fejlesztő programot biztosítanak, alkalmanként vagy egész napos ellátás formájában; a 4-6 évesek számára biztosított félnapos, alapfokú nevelés a tanév időtartama alatt vehető igénybe; a napközi (OSP) a 4-12 évesek számára nyújt ellátást az év minden munkanapján; a szakmai testületek által felügyelt gyermekgondozók (családi napközik) 0-12 éves gyermekeket látnak el vagy a saját otthonukban, vagy a gyermek otthonában. Ez utóbbit kivéve, mindegyik szolgáltatás működhet többféle funkciót betöltő közösségi központokban.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: 0-3 évesek: 22,5%; 2,5-4 évesek: 89%; 4-6 évesek: 100%. A legtöbb szolgáltatás részdíjban vehető igénybe.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: A gyermekgondozásban a legtöbb intézményvezető rendelkezik HBO diplomával (négyéves felsőfokú alapképzés). A többi munkatársak SPW-3 (hároméves általános szociálpedagógiai) vagy MBO (2-3 éves másodfokú szakmai) képesítéssel rendelkeznek. Ezen kívül az SPH a fejlődési nehézségekkel küzdő gyermekek és a diszfunkcionális családok szakterületére vonatkozó képesítés. Az óvodai ellátásban dolgozó pedagógusok 4 év alatt megszerezhetők, tanítóképzői diplomával rendelkeznek, melyvel 4-8 éveseket taníthatnak.

Maximális csoportlétszám: A 0-4 éveseknek nyújtott, regisztrált gyermekgondozásban az átlag csoportlétszám 12 fő (egy gondozó), a 4-7 évesek óvodai ellátásában 20 fő, a 8-12 évesek esetében pedig 27,7 gyermekre jut egy pedagógus.

Hatáskörök

Hollandiában a koragyerekkori szakpolitika és az ellátás irányítása hagyományosan a központi, a tartományi, és a helyi hatóságok között oszlik meg. A központi kormány azokat a feladatokat látja el, melyeket a leghatékonyabban országos szinten lehet kezelni, ilyen például a törvényhozás, a szabályok és rendeletek alkotása, a szakpolitika irányvonalainak kidolgozása, az országos normák és közös célok meghatározása, az újítások támogatása, a minőségbiztosítással kapcsolatos országos monitoring és értékelés.

Azt még nem lehet tudni, hogy a gyermekgondozás újonnan bevezetett, önálló rendszerre hogyan befolyásolja ezeket a funkciókat (ld. alább).

A központi kormányzat szintjén a kisgyermekellátás három minisztérium, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium, az Egészségügyi, Jóléti és Sportminisztérium (VWS), valamint az Oktatás, Kultúra és Tudomány Minisztériuma (OCW) hatáskörébe tartozik. Ez utóbbi minisztérium felelős a teljes oktatási rendszer irányításáért, a 4 éves kortól biztosított nevelés területén többek közt a hozzáférésért, az egyenlőségért és a minőségért. 2002 óta a Szociális és Munkaügyi Minisztérium hatáskörébe tartozik a gyermekgondozási szakpolitika, ezen belül a nemrég megszületett Gyermekgondozási Törvény (2005). Az Egészségügyi, Jóléti és Sportminisztérium dolgozta ki a Jóléti Törvényt, mely többek közt vonatkozik a 2-3 évesek számára nyújtott iskolaelőkészítő játszócsoportok irányítására is. A gyermekgondozás és az iskolán kívüli gondozás helyi hatáskörbe tartozik, ami olykor – főként a gyermekintézmények esetében – regionális szintű együttműködéssel egészül ki. A szolgáltatásokat a helyi hatóságok 90%-a szervezi. Az Egészségügyi, Jóléti és Sportminisztérium felelős a gyermekegészségügyért is.

Az Oktatási Minisztérium hatáskörébe tartozó alapfokú nevelés 4-6 éves gyermekekkel foglalkozik (a tankötelezettség kezdete 5 éves kor, de a gyermekek az alapfokú nevelésben maradnak 6 éves korukig). Hollandiában az oktatás szabadsága azt jelenti, hogy az állami vagy magán iskolák egyenlő támogatást kapnak, amennyiben igazodnak az Alapfokú Oktatási Törvényben (Primary Education Act) foglaltakhoz. A munkatársak alkalmazása, a tananyag és az alkalmazott pedagógiai módszerek kiválasztása az intézmény hatáskörébe tartozik. A különböző szintű helyi hatóságokon kívül egyéb testületek is részt vesznek a koragyermekkori szakpolitikák megvalósításában és a döntéshozatali folyamatban: a munkáltatók, a szakszervezetek, a szülők, illetve az ifjúsági és szakmai szervezetek. Lényeges változások következtek be, amikor a jelenlegi kormány a gyermekgondozási szektort a Szociális és Munkaügyi Minisztérium (SZW) hatáskörébe helyezte.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15 és 64 év közötti nők munkaerőpiaci részvételének aránya 69,2% volt az 1990-es 52,4%-kal szemben. Közülük 60,2% dolgozott részmunkaidőben, a férfiaknál ugyanez az arány 15,1% volt. (OECD, *Employment Outlook*, 2005). 2004-ben a 15-64 év közötti nők 26,2%-a dolgozott teljes munkaidőben, a férfiaknál ugyanez az arány 68,1% volt. Az 1999-es első OECD áttekintés a nők és férfiak közötti elfogadható munkaidő eloszlást „kétszer háromnegyedben” állapította meg, a jelenleg domináló „egy és egynegyed” eloszlással szemben (OECD, *Babies and Bosses*, 2002). A hat év alatti gyermeket nevelő anyák foglalkoztatottsági aránya 2002-ben 71 % volt, ez az arány a részmunkaidőben dolgozók 79%-át tette ki (OECD, *Society at a Glance*). 2004-ben a három év alatti gyermeket nevelő anyák foglalkoztatási aránya 66,4% volt.

Gyermekgondozási szabadság: 16 hét szülési szabadság vehető igénybe, ez idő alatt a munkavállaló jövedelmének 100%-át megkapja, a 6 hónapos, fizetés nélküli gyermekgondozási szabadságra pedig a heti legalább 20 órát dolgozó szülők jogosultak. Ezzel a szabályozással Hollandia a legkevesebb szabadságot biztosító országok közé tartozik az EU-ban. Nemrég vezettek be családbarát intézkedéseket, melyeknek köszönhetően a munkaidő hossza és beosztása rugalmasabbá vált.

Hozzáférés és ellátás

Három ellátási kör alakult ki a gyermek- és családjogi szolgáltatások területén: 1) a 0-6 évesek általános ellátása; 2) a különleges figyelmet igénylő gyermekekre és családokra koncentrált intervenciók; és 3) a sajátos nevelési igényű gyermekek speciális vagy intenzív támogatási formája (SEN). Az első kategóriába a 0-4 éves gyermekek intézményes ellátása (általában egész napos ellátás az év minden munkanapján), 0-12 évesek számára nyújtott családi napközi (egész napos ellátás az év minden munkanapján), illetve a 4-12 éveseknek szervezett napközi (az önkormányzatok 90%-a által, az év minden munkanapján nyújtott alkalmankénti szolgáltatás) tartozik. Az óvodák, iskola előtti szolgáltatások és iskola-előkészítők félnapos vagy egész napos ellátást biztosítanak a tanév teljes időtartamára. Az iskolák kétharmada magánkézben van, de teljes mértékben állami forrásokból finanszírozzák őket. Minden egyes ellátási típus saját célokkal, háttérrel, finanszírozási és irányítási rendszerrel működik.

Az ellátásban részesülők aránya

0-4 évesek: 2001-ben ezen korcsoport 22,5%-a vette igénybe az ellátást, 2003-ra a regisztrált szolgáltatások igénybevétele, illetve a hozzáférés 29%-ra nőtt. A legtöbb gyermekről a szülei gondoskodnak közeli rokonok^{xii}, valamint a szolgáltatások részleges igénybevétele segítségével. A 2,5-4 évesek 89%-a részesül gyermekgondozásban, vesz részt játszócsoportok tevékenységében, vagy vesz igénybe koragyermekkorai nevelési szolgáltatásokat, ami 9%-os növekedést jelent 2001-hez képest. A magán szervezetek által létrehozott, alapítványi jogosultsággal rendelkező játszócsoportok, a legnépszerűbb ellátási formák a 2,5-4 évesek körében. Ezen alapítványok közül számos függetlenül működik, mások valamilyen gyermekgondozási szervezettel vagy általános jóléti alapítvánnyal együttműködve dolgoznak. A gyermekek általában heti kétszer látogatják a játszócsoportokat (2-3 óra hosszát töltenek el itt egy alkalommal), ahol kortársaikkal játszanak vagy intervenciók programokban vesznek részt.

4-6 évesek: Az iskola előtti nevelés integrált része az alapfokú oktatásnak. A tankötelezettség kezdete 5 éves kor, de amikor a gyermekek betöltik 4. életévüket, ingyenesen beiratkozhatnak az általános iskolába. A holland szülők azonban előnyben részesítik a korai nevelést és a 4 évesek 98%-át iskolaelőlkészítő csoportokba íratják, ahol napi 4-6 órát töltenek el a gyermekek.

2003-ban az iskolán kívüli gondozást az iskola előtti ellátásban részesülők 14%-a vette igénybe, kétszer annyian, mint 2001-ben.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: A 0-6 évesek 5%-ánál tartanak nyilván valamilyen szervi fogyatékossgot. A kisebb fogyatékossgal élő gyermekeknek a koragyermekkorai nevelésbe való bevonásával járó előnyök egyre tudatosabb felismerése számos gyermek (80%) mainstream szolgáltatásokba való integrálását eredményezi. A fogyatékossgal élő gyermekek 20%-a különleges ellátást kap. A különleges ellátás bőkezűen finanszírozott, bár gyakran elkülönítve működik.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: Az adók és jóléti transzferek utáni gyermekszegénységi ráta 9,8%. Az alacsony jövedelmű családokat különféle módon se-

^{xii} A 2003-as adatok szerint a kisgyermekek 35%-a részesült (részleges) ingyenes nagyszülői gondozásban, 13%-a nem családtagok által szolgáltatott ingyenes gondozásban, 3%-a költségtérítéses nagyszülői gondozásban, 15%-a nem családtagok által szolgáltatott költségtérítéses gondozásban és 5%-uk formális otthoni gondozásban.

gítik, például alacsony jövedelmű vagy jóléti segélyből élő (gyermeküket egyedül nevelő) szülők esetében a gyermekgondozási költségek támogatásával. Ennek segítségével a szülő lehetőséget kap az önképzésre, és ilyen formán a munkaerőpiacra való visszatérésre. A legtöbb alacsony jövedelmű család valamelyik etnikai kisebbségi csoporthoz tartozik.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: Hollandiában igen magas a bevándorlók száma: a 0-5 éves gyermekek 12%-a tartozik valamilyen kisebbségi etnikai csoporthoz, illetve kétnyelvű; a legtöbbben közülük nagyvárosokban élnek. A 0-6 évesek 25%-a küszködik tanulási nehézségekkel, aminek társadalmi-gazdasági, kulturális és/vagy nyelvi okai lehetnek. Az ifjúsági egészségvédelmi intézmények szinte minden gyermekes családot elérnek, ebből kifolyólag az ő feladatuk a szociálisan veszélyeztetett családok és gyermekek nyilvántartása, és olyan szolgáltatások felé való irányítása, mint például a veszélyeztetett gyermekek számára nyújtott koragyermekkori programok. Az olyan iskolák, ahol az alacsony jövedelmű, illetve kisebbségi csoportokból származó gyermekek aránya elér egy meghatározott szintet, kiegészítő támogatásban részesülnek, hogy több pedagógust alkalmazhassanak a csoportok létszámának csökkentése vagy a speciális ellátás biztosítása érdekében. Mindkét szektorban jelentős beruházásokra került sor a minőség javítása és a veszélyeztetett gyermekek hatékonyabb integrálása céljából.

A jelenlegi holland szakpolitika célul tűzte ki ezen gyermekek 50%-ának koragyermekkori programokba való bevonását 2,5 éves koruktól 6 éves korukig, ennek érdekében kiegészítő pénzügyi keret áll rendelkezésre 2000 óta (2002 óta 110 millió EUR). Ennek a kiegészítő pénzügyi támogatásnak nem az alapellátás biztosítása az elsődleges célja, sokkal inkább a kedvezőbb gyermek/munkatárs arányok kialakítása (15:2 az iskola előtti ellátásban, 15:1 a játszócsoportokban és 15:2 az alapfokú oktatásban), a veszélyeztetett gyermekek játszócsoportokban való részvételének megkétszerezése illetve a 2,5-4 éves hátrányos helyzetű gyermekek számára szakemberek és olyan szakszerűen kidolgozott programok biztosítása az iskola előtti ellátásban, mint például a *Kaleidoscope* elnevezésű program (a *High-Scope* mintájára) vagy a *Pyramid* program (a *Success for All* mintájára). A kormány és a helyi hatóságok jelentős beruházásokat valósítanak meg a szociális és a célzott oktatási programok területén.

Minőség

A Gyermekgondozási törvény megszületésével a minőségellenőrzési eljárások, főként az önkormányzatok gyermekintézményekkel kapcsolatos eljárásai érvényüket veszítették. A Szociális és Munkaügyi Minisztérium szerint:

az új törvény nem tartalmaz konkrét minőségi előírásokat a gyermekgondozási intézményekre vonatkozóan. Ennek köszönhetően a szektor több szabadságot kap ahhoz, hogy megalkossa saját szabályait és ilyen módon elősegítse intézményei számára a felelős gyermekgondozás biztosításához szükséges jogi követelmények teljesítését. Az üzemeltetők kötelesek nyilvántartást vezetni a biztonsági és egészségügyi kockázatokról, valamint tanúbizonyságot tenni arról, hogy odafigyelnek a gondozó/gyermek arányokra, a csoportlétszámra és a dolgozók iskolai végzettsége.

A gyermekgondozási intézmény üzemeltetője csak akkor térhet el a szülői testület ajánlásaitól, ha írásban indokolja ennek okát.

A Gyermekgondozási törvénnyel igyekeznek a gyermekgondozási szektort úgy átalakítani, hogy a piac és a szülők szabad választása nagyobb teret kapjon. A szabályok lecsökkentésével az üzemeltetőkre háruló adminisztratív terhek enyhülni fognak, mely kedvező hatással lehet a gyermekgondozási költségek alakulására.

Engedélyezési és szabályozási rendszer: 2005 januárjában a gyermekgondozásra vonatkozó helyi minőségi eljárásokat felváltotta a Gyermekgondozási törvényben szereplő általános szabályozás, amely alapkövetelményeket fogalmaz meg az egészség és biztonság, a szülők tájékoztatása, valamint az alapvető minőségi normák betartása területén. A jövőben ezen normák felállítása egy önszabályozó rendszeren keresztül fog történni, a fenntartó szervezetek és a szülői testületek közti megegyezés alapján. Ezen folyamat elősegítése és felügyelete egy szülői bizottság feladata, az egészségügyi és biztonsági előírások betartásának ellenőrzése pedig a helyi önkormányzatok felelősége. Az nevelési szektorban (4-6 évesek számára nyújtott ellátás) a minőségellenőrzést egy iskolai felügyelő testület végzi szisztematikus és holisztikus megközelítést alkalmazva az iskolák átvizsgálásakor. A testület különös figyelmet fordít arra, miként tájékoztatják az iskolák a szülőket pedagógiai programjaikról.

Finanszírozás: az általános iskolát megelőző intézményekre fordított kiadások GDP-ben kifejezett százalékos aránya 0,38%. Ezen kiadás 96,7%-a állami, 3,3%-a pedig magánforrásokból – többek közt szülői hozzájárulásokból – származik. Az oktatásra költött kiadások közel 7,5%-át kapják meg az általános iskolát megelőző oktatási intézmények, melyekben a gyermeklétszám az oktatási intézményekbe beíratott összes gyermek/tanuló 10,6%-a (OECD, *Education at a Glance*, 2005). A 0-3 évesek számára nyújtott szolgáltatások térítési díjait a piac határozza meg, ezzel szemben a 4-6 éveseknek biztosított szolgáltatások az alapfokú oktatás részét képezik, ezért ingyenesek. A gyermekgondozás finanszírozása állami és magánforrásokból egyaránt biztosított. A magánellátás túlnyomó részt profitorientált, az állami ellátást pedig közfinanszírozású testületek biztosítják.

A legtöbb országgal ellentétben, a munkáltatók fontos partnerek, akár a saját ellátó intézmények működtetőiként, akár – és az a jellemzőbb – az ellátó intézményekben „a férőhelyek vásárlóiként és bérlőiként”. Az új Gyermekgondozási Törvény értelmében az állami támogatás elsősorban a szülőket célozza meg. A szülői hozzájárulások a gyermekgondozási rendszer összköltségeinek 44%-át teszik ki. A hozzájárulások összege egyénileg változik (3,5% és 100% közt mozog) a háztartások jövedelme függvényében, a 2005-ös új gyermekgondozási törvénynek megfelelően. A koragyermekkori nevelésre fordított állami kiadások 617 millió EUR-ról 800 millió EUR-ra emelkedtek 2003 és 2005 között az egyre nagyobb mértékben igénybevett gyermekgondozási szolgáltatásoknak köszönhetően.

Az új Gyermekgondozási Törvény megreformálta a finanszírozási rendszert is. Az önkormányzatok által a szolgáltatások számára biztosított „működtetés-központú finanszírozást” felváltotta a központi kormányzat és a munkáltatók által szülők részére biztosított „kereslet-központú finanszírozás”.

A Szociális és Munkaügyi Minisztérium honlapján találhatóak szerint:

A Gyermekgondozási Törvény a gyermekgondozás finanszírozásának egy új rendszerét vezetette be. A törvény abból a feltételezésből indul ki, hogy a szülők, a munkáltatók és a kormány együttesen viselik a gyermekgondozás költségeit. Számítások szerint 2005-ben a munkavállalók 68%-a részesül majd a munkáltatója által fizetett gyermekgondozási támogatásban. A cél a 90 % igénybevétele 2008-ig. A kormány részleges kompenzációt biztosít azoknak a szülőknek, akik nem kapnak támogatást munkáltatójuktól. 2006-tól kezdődően a kompenzáció rendszere fokozatosan kivezetésre kerül. 2009-től kizárólag azok a szülők lesznek jogosultak kompenzációra, akiknek a jövedelme nem haladja meg a 45000 eurót

Az adóhivatalon keresztül a szülők közvetlenül megkapják a kormány által részükre folyósított gyermekgondozási hozzájárulást. Az intézmények közvetlen finanszírozása ezáltal megszűnik. A gyermekintézmények versengeni fognak egymással az árak és

minőség tekintetében, mivel a szülőknek lehetőségük lesz, hogy más intézményt válasszanak, ha az ár túl magas, vagy a minőség kívánnivalót hagy maga után. Röviden, a gyermekgondozási szervezeteknek egyre inkább a piaci igényekhez kell alkalmazkodniuk.

A munkatársak és a képzési követelmények: a 0-4 évesek számára nyújtott regisztrált gyermekgondozási szolgáltatásokban és a 4 év felettiek részére biztosított napköziban dolgozók végzettsége igen széles skálán mozog. A gyermekekkel foglalkozó dolgozónak elvben magasabb szakirányú végzettséggel kell rendelkezniük: vagy HBO szintű (4 éves, felsőfokú, nem egyetemi szintű végzettséggel), vagy MBO szintű (2-3 éves, középfokú) szakképesítéssel. A játszócsoportok esetében a minőségre, így a munkatársak végzettségére vonatkozó szabályokat is az önkormányzatok határozzák meg. Az oktatási szektorban dolgozókat 4 éves PABO-kban, vagy tanítóképző főiskolákon képzik, s így ők a teljes 4-12 éves korosztállyal foglalkozhatnak. Valamennyi pedagógus jövedelme azonos mértékű, függetlenül attól, hogy milyen korosztállyal foglalkoznak.

Munkakörülmények: a munkatársak többsége nő, megbecsültségük hagyományosan alacsony, főleg a napközbeni gyermekgondozásban és a játszócsoportokban dolgozók esetében. Erőteljes munkaerő- és utánpótláshiány tapasztalható a kisgyermekellátás területén, de a fizetések emelésével és a munkakörülmények javításával igyekeznek változtatni ezen a helyzeten. Az integrált szolgáltatások számának növelése érdekében ösztönzik a több funkciót betöltő ellátási környezetbe való beruházást. Ennek köszönhetően a munkatársak kétféle ellátást is tudnak nyújtani, például tanítási idő alatt (az iskolaszék által kinevezett) pedagógiai asszisztensként, tanítás után pedig (a helyi gyermekgondozási szolgálat által kinevezett) iskolán kívüli gyermekgondozóként. Ezeket a több funkciót ellátó állásokat három szakpolitikai intervenció is támogatja: a) az összekapcsolt finanszírozás rendszere b) a munkafeltételek harmonizációja c) az integráló képzési programok.

A gyermekek és a munkatársak aránya: az új Gyermekgondozási törvényben nincs meghatározva a gyermekek és a munkatársak aránya. A törvény csupán „jól átgondolt gondozásról” tesz említést. Ez azt sugallja, hogy a gyermekgondozásnak a gyermekek stabil és kiegyensúlyozott fejlődését kell biztosítania, biztonságos és egészséges környezetben. A törvény konkrét minőségi szabályokat is tartalmaz, ilyen például a gyermekintézmények kockázatértékelése, a holland nyelv használata, szülői testületek létrehozása, valamint általános minőségi követelményekre, mint például a csoportlétszáma, vonatkozó szabályok. Két országos gyermekgondozási szakszervezet és a szülők lobbiszervezete kialakított egy, a minőségre vonatkozó megállapodást, ezzel a minőségi feltételeket konkrétabb formába öntötte. Lényegében a megállapodásban szereplő feltételek fogják a minőség-ellenőrzés és monitoring alapját képezni.

Tanterv és pedagógiai program: Hollandiában nem létezik nemzeti alaptanterv az oktatás egyik szintjén sem. Az utóbbi évtizedben azonban történtek erőfeszítések az alacsony jövedelmű és kisebbségi csoportokból származó 2,5-6 éves gyermekek korai nevelésének minőségi javítása érdekében. Nemrég két tantervi program lépett életbe (*Pyramide* és *Kaleidoscope*), egy harmadik pedig bevezetés előtti elbírálás alatt áll. Egy szakértőkből álló tanácsadó testület a pedagógusokkal együttműködésben igyekszik megtalálni a leghatékonyabb pedagógiai programokat az előbb említett gyermekek számára. A holland nyelv tanításával foglalkozó szakintézet, az *Expertise Centrum Netherlands* 2004-2005-ben módszertani előírásokat dolgozott ki, melyek célja az érvényben lévő tantervi programokon belül a holland nyelvtudás fejlesztése. Számos önkormányzat rendelkezik olyan programokkal, melyek igyekeznek a szülőket rávezetni a koragyermekkor jelentőségének felismerésére.

Monitoring, értékelés és kutatás: A Gyermekgondozási törvény értelmében a családi napközire és bölcsődékre vonatkozó monitoring tevékenység az önkormányzatoknál történő regisztrációt, valamint az éves egészségügyi és biztonsági ellenőrzést foglalja magában. Az általános iskolát megelőző állami intézményekben megvalósuló monitoring jóval több mindenre vonatkozik, az előbb említett eljárásokon kívül a tantervi követelményekre, a továbbképzésre, és egy akkreditált szakértői testület által vezetett, rendszeres pedagógiai felülvizsgálatra is kiterjed. Az információs rendszerekbe való befektetés az oktatás területét is érinti, „az oktatási azonosító szám” bevezetésétől sokat remélnek a szakemberek. Ennek segítségével követhető lesz a tanulók iskolai karrierje, az adatok összegyűjtésével és kategóriák – például nemek, családi háttér, különleges oktatási igények – szerinti lebontásával pedig elemezhető lesz teljesítményük. Ez a rendszer, amely 2007-ben lép életbe, nyilvántartást vezet valamennyi koragyermekkorai szolgáltatásról, amit a gyermek igénybe vett. Megfontolandó ennek az adatrendszernek a célzott kutatással és értékeléssel való összekapcsolása is.

A szülők és a közösség bevonása: A szülői részvételt a szakpolitika és a programok tervezése során is támogatják. 2002-ben egy különleges kampányt indítottak útjára, amelynek célja az iskolaelőkészítők – főleg minőségi programokkal és széles tevékenységi körrel rendelkező játszócsoportok – népszerűsítése volt a kisebbségi csoportokhoz tartozó szülők körében. A megelőzést előtérbe helyező egészségügyi programok szintén felhívják a szülők figyelmét a koragyermekkorai szolgáltatásokra. Az új Gyermekgondozási törvény minden ellátás számára kötelezővé teszi szülőkből álló testület működtetését.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

1999-ben az OECD Hollandiával foglalkozó szakértői bizottsága a következő témaköröket emelte ki, amelyekre különös figyelmet kell fordítani:

- *A szolgáltatások koherenciája és koordinációja:* A decentralizáció korai szakaszában, az ellátó rendszer koordinációja és koherenciája kapcsán is gyakran keletkeztek feszültségek az irányítás, a szakképzés, a munkatársak beszerzése, az igazságos hozzáférés, és a minőség-ellenőrzés területén.
- *A gyermekkorai és a korai oktatás alaposabb megértése:* Az 1990-es években a gyermekvédelem és gondozás szemszögéből tekintettek a koragyermekkorai szolgáltatások rendszerére. Fejlődés tapasztalható elsősorban a játszócsoportok és a korai alapképzés terén; számos átdolgozott nevelési program lépett életbe. Ennek ellenére a gondozás és a nevelés között húzódó szakadék nyilvánvalóan nem tűnt el, aminek következtében a csecsemőknek/kisgyermeknek nyújtott szolgáltatások élesen elkülönülnek az iskolaelőkészítőktől.
- *A szülők erőteljesebb támogatása:* a koragyermekkorai szolgáltatások erősen támaszkodnak a szülőkre: magas térítési díjat, nagy áldozatkészséget, és sok – a gyermekkel töltött – időt igényelnek a szülőktől, főként az anyáktól. A bizottság azt javasolja, szenteljenek több figyelmet a nemi esélyegyenlőség kérdésének. A térítési díjak csökkentésére is szükség lehet az alacsony jövedelmű szülők támogatása érdekében. A szülők támogatásának másik formája a szülési és gyermekgondozási szabadság meghosszabbítása, valamint több napközis szolgáltatás biztosítása lehetne.
- *Munkaerő és képzés:* a munkaerőhiányt számos tényező együttese magyarázza, de a gondozási szektorban mindenképpen figyelmet érdemel a viszonylag alacsony stá-

tusz, a bizonytalan karrierlehetőségek, az alacsonyabb jövedelem, és a rosszabb munkafeltételek problémája.

Fejlesztések

A Gyermekgondozási törvény szemléletváltást tükröz a holland koragyermekkori szolgáltatások területén. A törvénnyel egy kereslet-központú rendszer lép életbe. Ennek keretein belül a szülők a piac törvényei által működtetett gyermekgondozási szolgáltatásokat vesznek igénybe, ehhez a központi kormányzat arányos pénzügyi támogatást nyújt. A munkáltatóktól elvárják, hogy a munkavállalót terhelő gyermekgondozási költségek egyharmadát vállalják át. A szolgáltatásoknak a piaci igényekhez kell alkalmazkodniuk, a célzott szolgáltatásokat azonban mindenképpen fenn kell tartani, állami finanszírozás segítségével. A többi OECD ország nyilvánvalóan nagy figyelemmel fogja kísérni az ilyen módon újjászervezett gyermekgondozási rendszer alakulását.^{xiii}

A holland ellátás rendszerében a másik újítás az iskolák és az ifjúságvédelmi intézmények közti együttműködés létrehozása volt. A gyermekgondozás, az oktatás, az ifjúsági egészségvédelem és az iskolaelőkészítő játszócsoportok országos szintű irányításának felelőssége azonban még mindig igen megosztott. 2003-ban a gyermekgondozást és ifjúságvédelmet közösen irányító miniszterek kineveztek egy, a gyermekgondozási és ifjúságvédelmi szakpolitikáért felelős főbiztost, ennek következtében számos jogi és közigazgatási akadály elhárult egy egységesebb szolgáltatási rendszer kialakítása elől. Az elkövetkezendő években a főbiztos tanácsokkal látja el a kormányt arra vonatkozólag, hogy milyen intézkedések szükségesek a koragyermekkori nevelés és gondozás szolgáltatásainak gördülékeny és magas színvonalú biztosítása érdekében.

A holland koragyermekkori szakpolitika másik figyelemreméltó vonása, hogy a kutatás fejlesztése mellett kísérleti tantervek és programok széleskörű kipróbálására törekszik. Számos ilyen program – köztük több intenzív iskolaelőkészítő program – épült be az iskolai és iskola előtti ellátás rendszerébe.

A sokszínűség és egyenlőség továbbra is kitüntetett figyelmet kap Hollandiában. Az oktatási szektor különösen nagy hangsúlyt helyez arra, hogy a kisebbségi és hátrányos helyzetű kisgyermekek számára nevelési programokat biztosítson az iskola-előkészítés előtt. A helyzet megérett a játszócsoportok és az iskola-előkészítő foglalkozások összehangolására. Ahogyan azt az első OECD áttekintés is javasolta, az elkövetkező kormányoknak fontolóra kell venniük a gyermekgondozási intézmények, a játszócsoportok és az iskolaelőkészítők egységes rendszerbe foglalását, mely egyenlő mértékben biztosíthatná a gondozás és oktatás folytonosságát minden gyermek számára.

^{xiii} Az ötödik fejezetben a finanszírozási rendszer elemzése azt sugallja, hogy a koragyermekkori szolgáltatások területén alkalmazott piaci szemlélet egyenlőtlenségeket, minőségromlást, kisebbségi szegregációt és elszigeteltséget eredményez az ellátásban. Mindez a szemlélet újdonságával és az irányító szervek tapasztalatlanságával magyarázható, ennek következtében nincsenek beépítve biztosítékok a rendszerbe. Aaz Egyesült Államokban történtek kísérletek arra, hogy a nem kívánt hatásokat kiküszöböljék a piacorientált oktatási rendszerben, valódi megoldások azonban nem születtek, az állami hatóságok és a szolgáltatók közti együttműködés támogatása kivételével.

Írország

Lakosság: 3,9 millió Termékenységi ráta: 1,98. Egy főre jutó GDP: 33 200 amerikai dollár. 6 év alatti gyermekek száma: kb. 330 000

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 éves nők 58 %-a van jelen a munkaerőpiacon, közülük 35,1% dolgozik részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 6,9%)

Az hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők részvétele a munkaerőpiacon: A 0-3 éves gyermeket nevelő anyák: 51,1% (OECD, *Babies and Bosses*), a 3-6 éves gyermeket nevelő anyák: 52%.

A szülési és gyermekgondozási szabadság biztosítása: Az anyáknak 18 hét fizetett szülési szabadság jár, ebből 14 hétig a fizetésük 70%-ának megfelelő összeget folyósítják számukra (az összeg maximálva van), vagy társadalombiztosítási juttatást lehet igényelni. A szülési szabadság után 14 hét fizetés nélküli gyermekgondozási szabadság vehető igénybe.

A gyermekgondozási szabadság átlagos időtartama: 14 hét.

Tankötelezettség kezdete: 6 éves kor.

Szociális kiadások: A GDP 13,8%-a. Gyermekszegénység aránya: 15,7%, adók és jóléti transzferek nélkül (UNICEF, 2005) (az OECD átlag 11,2%).

Az iskola előtti oktatási szolgáltatások finanszírozása: A GDP 0,44 %-a (0,39 % állami, 0,05 % magánforrásból származik), az oktatási költségvetés 8,5%-át fordítják a 3-6 év közötti gyermekek nevelésére, akik az összes oktatási intézménybe beiratkozott gyermekek 11,6%-át teszik ki.

A 3 év alatti gyermekek számára nyújtott állami szolgáltatások és az napközik finanszírozása: 2002-ben 0,07%.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 4 éves kortól.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: (nem szabályozott gyermekgondozás); szabályozott családi napközi és (nagyreszt) teljes napközbeni ellátást nyújtó óvodák; az általános iskolákban zajló félnapos iskola előtti oktatási szolgáltatás 4-6 éves gyermekek számára; játszócsoportok és főleg alkalmi jellegű iskolaelőlkészítő magánellátás. Szabályozott iskolán kívüli gondozás nem létezik.

A szülőkre jutó átlagos költség: 0-3 éves gyermekek: a gyermekgondozás szülőkre eső része a költségek 51%-a körül mozog, vagy egy átlagos dupla keresettel rendelkező család felhasználható jövedelemének 30%-a, kivéve a közösségi gyermekgondozást, amely állami támogatásban részesül; az iskola-előkészítő délelőtti foglalkozásai ingyenesek; a többi szolgáltatás (játszócsoporthoz és iskola előtti ellátás) díjköteles.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: 0-3 éves gyermekek: a gyermekek 10-15%-a fér hozzá szabályozott szolgáltatásokhoz; 3-6 éves gyermekek: a gyermekek 56%-a iratkozik be állami fenntartású iskola előtti intézményekbe.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: A gyermekgondozás területén a szakképesítések rendszere nem szabályozott. A családi napköziben, óvodákban és játszócsoportokban a munkatársak képzettsége a szakképesítéssel nem rendelkezőktől a felsőfokú alapképzéssel rendelkezőkig terjed. Az intézményes ellátásban a legfontosabb munkatársaknak két év alatt, érettségi után megszerezhető, szakképesítéssel kell rendelkezniük. Az iskola előtti oktatásban minden munkatárs felsőfokú alapképzéssel rendelkező általános iskolai pedagógus.

A gyermekellátásban dolgozó képzett munkatársak összesített százalékos aránya: A gyermekgondozás területén nem követelmény a szakképzettség, becslések szerint a munkatársak 30%-a nem rendelkezik szakképesítéssel. A korai nevelésben a legfontosabb munkatársak egyetemi diplomával rendelkező általános iskolai pedagógusok.

Gyermek-munkatárs arányok: A 0-3 éves gyermekek esetében a szolgáltatás formájától és a gyermek korától függ; a 3-6 éves gyermekek esetében az iskolaelőlkészítő foglalkozások kivételével az arány 8:1; a 3-6 év közötti gyermekek esetében iskolaelőlkészítő foglalkozásokon átlagosan 25 gyermekre jut egy tanár (asszisztens nincsen), de a gyermekek 24%-a 30 fős, vagy ennél nagyobb létszámú osztályban tanul. A veszélyeztetett gyermekek számára szervezett koragyermekkorai programok keretén belül zajló foglalkozásokon az arány általában 15:2 (egy pedagógus és egy gyermekgondozó).

Maximális csoportlétszám: 0-3 év közt: 20 gyermek; 3-6 év közt: 29 gyermek

Hatáskörök

Írországban hét minisztérium felelős a korai nevelés és családpolitika különböző területeiért, az irányítás azonban három minisztérium, az Egészségügyi és Gyermekvédelmi Minisztérium (*Department of Health and Children, DHC*), az Igazságügyi, Esélyegyenlőségi és Jogi Reform Minisztérium (*Department of Justice, Equality and Law Reform, DJELR*) valamint az Oktatási és Tudományos Ügyek Minisztériuma (*Department of Education and Science, DES*) között oszlik meg. A koragyermekkorai szolgáltatások két

külön szektorra, a gyermekgondozásra és a nevelésre vannak felosztva. Az első két helyen említett minisztérium a 3 év alatti gyermekek gondozásáért, és a napközis programokért (*out-of-school provision*, OSP) felelős. Az Oktatási és Természettudományi Minisztérium hatáskörébe az 1998. évi közoktatási törvény értelmében a 4 és 6 év közötti gyermekeket ellátó iskola előtti intézmények fenntartása, valamint (az utóbbi évtizedekben) a hátrányos helyzetű és különleges gondozást igénylő gyermekeknek összeállított programok támogatása tartozik (Írországi háttérjelentés, 2002).

A gyermekgondozási szolgáltatásokat a Gyermekgondozási törvény (*Child Care Act*) (1991) szabályozza. Az 1990-es évek végéig a gyermekgondozás támogatása és széleskörű elfogadtatása az Egészségügyi és Gyermekvédelmi Minisztérium feladatai közé tartozott, amely elsősorban a veszélyeztetett gyermekekre, köztük a védelemre szoruló gyermekekre irányította figyelmét. A *Partnership 2000* elnevezésű országos megállapodással – amely a kormányzat, a szakszervezetek, a munkáltatók, illetve a szociális és közösségi szervezetek együttműködésével született – ez a figyelem más területekre is kiterjedt. A gyermekgondozás irányítása és szolgáltatásai innentől kezdve az Igazságügyi, Esélyegyenlőségi és Jogi Reformok Minisztériumának hatáskörébe tartoznak. A Nemzeti Gyermekgondozási Stratégia (*National Child Care Strategy*) bevezetésének elősegítése érdekében az Igazságügyi, Esélyegyenlőségi és Jogi Reformok Minisztériumának Esélyegyenlőségi Részlegén belül (*Equality Division*) létrehozták a Gyermekgondozási Igazgatóságot (*Child Care Directorate*), mely felügyeli az EU Egyenlő Esélyek Gyermekgondozási Programját (*EU Equal Opportunities Child Care Programme*) (2000-2006). Ezen kívül két intézmény, a Nemzeti Gyermekvédelmi Hivatal (*National Children's Office*) és a Gyermekjogi Ombudsman Hivatala (*Office of the Ombudsman for Children*) feladata a gyermekek jogainak védelme a Gyermek Jogáról szóló ENSZ-Egyezmény (*Convention of the Rights of the Child*) 1992-es ratifikálása óta. Még nem látszik egyértelműen, hogy milyen mértékben épült be a gyermekgondozás és a nevelés különböző területeire ez a fajta jogi megközelítés (Írországi háttérjelentés, 2002).

2005 decemberében a kormány létrehozta a Gyermekjogi Biztos Hivatalát (*Office of the Minister for Children*) a gyermekekre és fiatalokra vonatkozó szakpolitikák (többek közt a kisgyermeknevelés és -gondozás, az ifjúsági igazságszolgáltatási rendszer, a gyermekvédelem, a gyermekek és fiatalok bevonása, és a velük kapcsolatos kutatások) koordinációjának jobbá tétele érdekében. Ennek az újonnan létrejött hivatalnak egy sor olyan feladata lesz, amely előzőleg az Egészségügyi és Gyermekvédelmi, az Igazságügyi, Esélyegyenlőségi és Jogi Reformok Minisztériuma, valamint az Oktatási és Tudományos Ügyek Minisztériuma hatáskörébe tartozott.

Az Oktatási és Tudományos Ügyek Minisztériuma egy új, korai gyermekneveléssel foglalkozó szakpolitikai osztályt hozott létre, a *Korai Fejlesztés Csoportot* (*Early Years Education Policy Unit*), amely közösen dolgozik a Gyermekjogi Biztos Hivatalával. Feladata a Gyermekjogi Biztos Hivatala által kidolgozott, általános stratégiai kereteken belül a korai nevelési irányelveket és az ellátást érintő fejlesztések ellenőrzése lesz.

Mindezen új intézmények a szakpolitikai fejlesztések és az ellátások elaprózottságával foglalkoznak, illetve a *Koragyermekkorai nevelés fehér könyvének* (*White Paper on Early Childhood Education*) és a kisgyermekellátás OECD áttekintésének Írországra vonatkozó ajánlásait hivatottak felülvizsgálni és kezelni.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15 és 64 év közötti nők munkaerőpiaci részvételének aránya 58% volt, az 1990-es 42,6%-kal szemben. Közülük 35,1% dolgozott rész-munkaidőben (a férfiaknál ugyanez az arány 6,9% volt) (OECD, *Employment Outlook*,

2005). A 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 52 %-a állt alkalmazásban 2002-ben az 1990-es 31%-kal szemben ez az arány a teljes részmunkaidős foglalkoztatás 8%-át tette ki (OECD *Society at a Glance*).

Gyermekgondozási szabadság: a gyermekgondozási szabadságra vonatkozó 1998-as törvény (*The Parental Leave Act 1998*) először mondta ki Írországbán a szülő gyermeknevelési szabadsághoz való jogát. Az anyák ettől kezdve jogosultak 18 hét szülési szabadságra, amelyből 14 héten át társadalombiztosítás által folyósított juttatásban részesülnek. A juttatás összege jövedelemfüggő, általában a bruttó jövedelem 70%-a, maximum heti 232,40 euró. Ezen kívül a szülők jogosultak 14 hét fizetés nélküli szabadságra az 5 évesnél fiatalabb gyermekek esetén. Mivel ez a fajta szabadság fizetés nélküli, a szülők korlátozott számban veszik csak igénybe. Néhány nagyobb munkáltató 18 hétig a teljes fizetést biztosítja női alkalmazottai számára, akik ezért cserébe a nekik járó társadalombiztosítási juttatást a munkáltatóra ruházzák, kompenzálva ezzel annak kiadásait (Írországi háttérjelentés, 2002).

Hozzájárás és ellátás

Működési jellemzők: A gyermeknevelés és -gondozás területén a szolgáltatások szerteágazóak és olykor elaprózottak. A gyermekgondozási szektoron belül fizetett gyermekgondozók szolgáltatják az ellátás nagy részét, az esetek többségében saját otthonukban. Ez a fajta szolgáltatás az év minden napján, egész nap elérhető, a szülői igények függvényében. A szülők és a gyermekgondozók közti tranzakciók az informális gazdaság keretein belül zajlanak, az egészségügyi testületeket (*Health Boards*) kizárólag azok a gyermekgondozók kötelesek értesíteni, akik 3 vagy több gyermeket látnak el. Az intézményes gyermekgondozásban (óvodák és bölcsődék) 2-3 hónapos kortól a tanköteles kor kezdetéig gondoskodnak a gyermekekről. Ez az ellátási forma túlnyomórészt magánkézben van, vagy közösségi szolgáltatás formájában vehető igénybe alacsony jövedelmű családok esetében. Ezen kívül kis számban léteznek munkahelyi, illetve alkalmi gondozást nyújtó bölcsődék. Emellett a 3-5 éves gyermekek igénybe vehetik az alkalmi foglalkozásokat kínáló játszócsoportok és iskolaelőkészítők szolgáltatásait (<3,5 óra/gyermek/nap), amelyek nagyrészt magán üzemeltetésűek. A bölcsődék és óvodák olykor szerveznek csoportokat szülők és gyermekeik számára, a játék illetve a társas kapcsolatok fejlesztése céljából. A magánkézben lévő Montessori iskolák a 3-6 éves gyermekeknek nyújtanak ellátást. A 3-6 év közti gyermekek számára léteznek ezen kívül Naionrai (ír nyelvű) iskolaelőkészítők is. Az nevelési szektoron belül az iskolaelőkészítő államilag finanszírozott, intézményes, mindenki által igénybe vehető, ingyenes szolgáltatás. Négyféle formája létezik: általános iskolákban zajló délelőtti foglalkozások 4-5 évesek számára; egyes iskolák által nyújtott különleges igényeket kielégítő foglalkozások; speciális iskolaelőkészítő kísérleti programok; valamint iskolaelőkészítő szolgáltatások a vándorló családból származó gyermekek számára.

0-3 évesek: A Gazdasági és Szociális Kutató Intézet (*Economic and Social Research Institute*) kutatásaira épülő bizonyítékok alapján (1998) megállapítható, hogy a 4 éves vagy annál fiatalabb gyermeket nevelő szülők 38%-a költségterítéses gyermekgondozási szolgáltatásokat vesz igénybe. A teljes munkaidőben dolgozó anyák egyötöde, és a részmunkaidőben dolgozó anyák 47%-a nem vesz igénybe ilyen szolgáltatásokat, ehelyett inkább a partnerükhöz, rokonokhoz, családokhoz, barátokhoz, szomszédokhoz fordulnak segítségért (Írországi háttérjelentés, 2002). Többféle forrásból származó adatok alapján az OECD szakértői bizottsága 10-15%-ra becsülte azon 0 és 3 év közötti gyermekek számát, akik államilag finanszírozott félnapos vagy egész napos ellátást vesznek igénybe.

3-6 évesek: Minden 5 éves gyermek és a 4 éves gyermekek kevéssel több, mint fele veszi igénybe az általános iskolák által szervezett iskolaelőkészítő szolgáltatásokat (Írországi háttérjelentés, 2002). Kevés hároméves gyermek vesz részt ilyen foglalkozásokon, a beiratkozás mindössze nettó 4%-át teszik ki. A 3 és 6 év közötti gyermekek számára összességében 56%-os az ellátáshoz való hozzáférés, ami az egyik legalacsonyabb arány Európában. A 4 évesek (kiscsoportosok) és 5 évesek (nagy csoportosok) számára szervezett foglalkozások általában 9 órától 14 óráig vehetők igénybe.

Eltérő nevelési igényű gyermekek: a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek nevelése az Oktatási és Tudományos Ügyekkel Foglalkozó Minisztérium hatáskörébe tartozik, amely a hátrányos helyzetű és a különleges ellátást igénylő gyermekek számára nyújt iskola-felkészítő foglalkozásokat. A hátrányos helyzetű térségek egyes gyermekintézményei az EU Gyermekgondozási Esélyegyenlőség Programján (*EU Equal Opportunities Child Care Programme*, EOCP) keresztül, más intézmények pedig az egészségügyi testületektől (*Health Boards*) kapnak támogatást (Írországi háttérjelentés, 2002).

Fogyatékossgal élő gyermekek: nem létezik olyan országos rendszer, amely állami beavatkozást biztosítana a fogyatékossgal élő gyermekek számára születésüktől fogva. Ahol lehetséges, ezen gyermekek a hagyományos iskolaelőkészítő foglalkozásokon vesznek részt 4-5 évesen, de a pedagógusok szerint nem áll rendelkezésre elegendő támogatás a megfelelő hozzáférés biztosításához. A látás- vagy halláskárosodott gyermekek kivételével az Oktatási és Tudományos Ügyekkel Foglalkozó Minisztérium nem vállal felelősséget a legtöbb 4 év feletti fogyatékossgal élő gyermek oktatásáért. A különleges ellátást igénylő gyermekek csupán 2%-a vesz részt az általános iskolai környezetben zajló előkészítő foglalkozásokon. A beiratkozott, különleges ellátást igénylő gyermek időről időre szaktanár által tartott kiegészítő foglalkozásokon vehet részt. Az ezzel a területtel foglalkozó szakemberek és önkéntes szervezetek szerint kiemelten fontos e gyermekek problémáinak kezelése, és az oktatásba való bevonásuk.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: a szegénység felszámolását célul kitűző országos szintű stratégia (*National Anti-Poverty Strategy*) bevezetése után sok olyan kezdeményezés született, amelyek a hátrányos helyzetű családokból, illetve a szegényebb negyedekből származó gyermekek támogatását hivatottak elősegíteni. A koragyermekkori nevelés területén bevezetett Korai Kezdet (*Early Start*) elnevezésű program az iskola előtti foglalkozásokon résztvevő gyermekek kognitív, nyelvi és motorikus képességeinek értékelését helyezi előtérbe. Azonban a kezdeti visszajelzések nem voltak igazán pozitívak, valószínűleg a rendszertelen részvétel, a nem megfelelő támogatás, valamint a pedagógusok szakképzettségének elégtelensége miatt, mely szétszórta, illetve nem megfelelő oktatást eredményezett. A kezdeményezést 1996-os létrehozása után nem terjesztették ki más területekre.

Iskolai előkészítő ellátás a vándorló családból származó gyermekek számára: a vándorló gyermekek az egyik legszegényebb népcsoportból származnak. Diszkriminációnak vannak kitéve, a rendszeres iskolalátogatás gondot okoz nekik. Önkéntes szervezetek működtetnek számukra közel 50 iskolát, melyeket az Oktatási és Tudományos Ügyekkel Foglalkozó Minisztérium támogat a tanári fizetések és az utazási költségek 98%-ának fedezésével. A felzárkóztatás játékos, aktív tanulásra épülő foglalkozásokat biztosít számukra, melyek a kognitív, nyelvi és társas képességeiket fejlesztik. Ezek az osztályok nem részei az általános iskolai rendszernek, és az ott tanító pedagógusok ritkán szakképzettek. Pozitívum azonban, hogy a pedagógiai asszisztensek a vándorló közösségből származnak, a vándorló tanárok képzése azonban még a jövő feladatai közé tartozik.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: abban szinte minden érdekelt egyetért, hogy a megkülönböztetés nélküli hozzáférés biztosítása az elsőrendű cél a koragyerekkori szolgáltatások területén. A Nemzeti Gyermekgondozási Felmérés (*National Child Care census*) szerint azonban a szolgáltatások kevesebb, mint egynegyede rendelkezik egyenlő esélyeket biztosító, nem-diszkriminatív, írásban rögzített irányelvekkel. A vándorló gyermekek problémáira való érzékenyítés érdekében az önkéntes szervezetek előítélet-mentes tréningeket tartanak pedagógusoknak, gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: a gyermekgondozást az 1996-os Gyermekgondozási (iskola előtti ellátásra vonatkozó) rendelet, illetve annak 1997-es kiegészítései szabályozzák. Az iskola-előkészítők, bölcsődék, óvodák, játszócsoportok, napközik, és az általános iskolai oktatást megelőző valamennyi ellátás ellenőrzése a regionális egészségügyi testületek hatáskörébe tartozik. A gyermekgondozásra vonatkozó szabályok az általános iskolai oktatás előtti ellátásban részesülő gyermek egészségét, biztonságát és jólétét hivatottak biztosítani. Hatáskörük azonban nem terjed ki a szakképzettséggel, a tantervvel és a pedagógia minőségével kapcsolatos kérdésekre. A szolgáltatások éves ellenőrzése a dolgozók elérhetőségétől és az ellátásra vonatkozó bejelentések számától függ. Az egészségügyi intézmények ellenőrei nem részesülnek kötelező jelleggel a koragyerekkori intézmények felügyeletével kapcsolatos speciális képzésben. A szabályok jelenlegi felülvizsgálata a bátorítja gyermekgondozókat, hogy regisztráltassák magukat, és munkájukban támogatást kapjanak. Az általános iskola keretein belül működő Korai Kezdet csoportokat (*Early Start Units*) szakképzett, általános iskolai pedagógusok ellenőrzik az oktatási szabályzatnak megfelelően (Írországi háttérjelentés, 2002)

Finanszírozás: a kisgyermekek oktatási intézményeire költött állami kiadás a GDP arányában 0,39%. A gyermekgondozásra szánt pénzügyi keret 2000 és 2006 közt 436,7 millió euró (580 millió USD), melynek 27%-a az államkincstárból, 73%-a európai forrásokból származik (Írországi háttérjelentés, 2002). Mivel a gyermekgondozási intézmények főleg magánkézben vannak, a finanszírozás fő forrása a szülők által fizetett hozzájárulás. A szülőkre háruló költségek aránya az egyik legmagasabb Európában, és az átlagos keresetű munkavállaló felhasználható jövedelmének közel a 30%-át teszi ki (*Average Production Employee*) (Írországi országjelentés, 2004).

A munkatársak képzettsége és a munkatársak/gyermekek aránya: a gyermekgondozásban dolgozók szakképzettsége változó minőségű és jellegű, sokan közülük (különösen a gyermekgondozók) nem részesülnek formális szakmai felkészítésben. A szakképesítéssel rendelkező munkatársak arányáról nincs pontos adat, de becslések szerint a szakképzetlen munkatársak aránya 30%. A gyermekgondozási szektorban a felnőttek és a gyermekek aránya szabályozott, nemzetközi viszonylatban megfelelőnek mondható. Az oktatási szektorban a foglalkozásokat képzett általános iskolai pedagógusok tartják, akik jórészt nem rendelkeznek speciális, koragyerekkori nevelésre vonatkozó képesítéssel. A 4-5 éveseknek tartott iskolaelőkészítő foglalkozásokon az átlagos gyermek/pedagógus arány 1:25. Az Írországi háttérjelentésben (2002) szereplő adatok alapján az iskolaelőkészítő csoportok 24%-ába 30, vagy ennél is több gyermek jár, és itt a pedagógus mellett nem dolgozik asszisztens. Az ilyen arányok kedvezőtlenül hatnak a pedagógusok munkájára, a gyermek kezdeményező készségére és koncentrációs képességére egyaránt.

Képesítési követelmények: Az utóbbi időkig az állam igen csekély mértékben vállalt részt a gyermekgondozásból. Emiatt a gyermekgondozók képzését alacsony színvonal és ad hoc jellegű fejlesztések jellemezték, emiatt a gyermekgondozási szektor sok „alacsony képzettségű, de sok tapasztalattal rendelkező” munkatársat foglalkoztat (Írországi háttérjelentés, 2002). A szakképesítések széles skálán mozognak: a skála a nemzetközi diplomával rendelkező Froebel és Montessori tanároktól kezdve a hivatalos szakképesítéssel nem rendelkező gondozókig terjed. Ma már léteznek érettségi után megszerezhető képzések. Az Országos Gyermekgondozási Stratégia (*National Child Care Strategy*) ösztönzésére létrehoztak egy képesítési kerettantervet a *Model Framework for Education, Training and Professional Development in the Early Childhood Care and Education Sector* című kezdeményezés felhasználásával (az Ír Kormány, 2002). Az általános iskolai pedagógusok államilag támogatott tanítóképző főiskolákon részesülnek alap (bachelor) képzésben. Azonban csak néhány program keretében tanítanak speciálisan a koragyermekkorai nevelésre vonatkozó tantárgyakat.

Munkakörülmények: A gyermekgondozás területét az alacsony megbecsültség és fizetés, valamint a munkatársak erőteljes fluktuációja jellemzi. A gyermekgondozók nem rendelkeznek szakszervezeti képviseléssel. Az óvodai gondozók körében elvégzett felmérések (1999) kimutatták, hogy a pályakezdők fizetése 8 900-tól 17 000 euróig terjedt, a tapasztaltabb munkatársaké pedig évi 11 900-tól 24 000 euróig. Az Egészségügyi Tanács gyermekgondozással foglalkozó munkatársainak keresete évi 24 851 és 32 621 euró között mozog, a vezetőségé pedig 35 178 és 42 430 euró közt. A nemrégiben létrehozott, fent említett mintakereten belül (*Model Framework*) azonban törekszenek a pedagógusok továbbképzési lehetőségeinek és nevelési feladatainak pontos meghatározására. A mintakeret tartalmazza a tapasztalati tanulás elismerését és akkreditációját, illetve a hivatalos szakképesítések megszerzéséhez vezető lehetőségek kiszélesítését is. A pedagógusok munkakörülményei ezzel szemben sokkal jobbak. Az általános iskolai pedagógusok fizetése 23 096 euró és 44 891 euró között mozog. A munkaidő és az egy évben ledolgozott munkanapok száma kevesebb (reggel 9-től kora délutánig tart, kizárólag az iskolai tanév ideje alatt), mint a gyermekgondozásban, ahol 9 órás munkanap és 11 munkában eltöltött hónap a jellemző. A 4-5 éves korosztállyal foglalkozó tanárok érdekeit az Országos Pedagógus Szakszervezet (*Irish National Teachers Association*) képviseli. Nincs törvényben meghatározva az éves továbbképzés mennyisége.

Tanterv és pedagógiai program: a gyermekgondozásban, a (nem állami) iskolaelőkészítő csoportokban és az állami iskolaelőkészítő foglalkozásokon alkalmazott tantervi változatok közt jelentős a különbség. Egyes iskolaelőkészítő programok a *High/Scope*, a Montessori vagy a Steiner megközelítést részesítik előnyben. Az állami szektorban a koragyermekkorai nevelés jó gyakorlatait népszerűsítő tantervi útmutató (*Curriculum Guidelines for Good Practice in Early Start*) nyújt segítséget a tantervek és pedagógiai programok elkészítésében. A tantervek és értékelések elősegítése céljából létrehozott országos tanács (*National Council for Curriculum and Assessment, NCCA*) egy koragyermekkorai oktatásra vonatkozó, nem kötelező jellegű tantervi mintakeret (*Framework for Early Childhood Learning*) kialakításán dolgozik, a koragyermekkorai fejlesztéssel és neveléssel foglalkozó intézet (*Centre for Early Childhood Development and Education, CECDE*) pedig a 0 és 6 év közti gyermekek életkorának megfelelő tanulási céljokat fogalmaz meg. Ezek a fejlesztések összhangban állnak az Egészségügyi és Gyermekvédelmi Minisztérium Gyermekgondozási Rendeletében (*Child Care Regulations*) megfogalmazott követelményekkel.

Monitoring, értékelés és kutatás: a Koragyermekkorai nevelés fehér könyve (*White Paper on Early Childhood Education*) javasolja a minőségre vonatkozó minimális elvárások

bevezetését olyan területeken, amelyekre általában nem vonatkozik a Az iskola előtti gyermekgondozásról szóló rendelet (*Child Care (Pre-School) Regulation*); más területeken pedig a lehető legjobb gyakorlat kialakítására ösztönöz. Ezeknek a normáknak a betartása kötelező lesz azokban az intézményekben, amelyek állami finanszírozásban részesülnek a fejlesztési/nevelési helyek biztosításáért. A nem államilag finanszírozott szolgáltatók önkéntes alapon bevezethetik ezeket az elvárásokat, és alkalmazhatják őket az oktatási minőség mutató (*QE Mark*) használatakor. Az oktatási minőség mutató rendszerét és egyéb megfelelőit a koragyermekkori fejlesztéssel és oktatással foglalkozó intézet dolgozza ki; a tantervekre, a módszertanra, a munkatársak képzettségére és a szakmai továbbképzésére vonatkozik majd. A remények szerint ez az intézkedés elő fogja segíteni a minőséggel kapcsolatos normák elismerését az ellátás minőségének és a szülők tájékoztatásának javítása érdekében. A javaslat szerint a minőségi elvárások teljesítését egy ellenőrző és értékelő szakmai felügyeletnek kell igazolnia. Óriási kihívást jelent a minőségértékelés bevezetése, a minőséggel kapcsolatos elvárások megfogalmazása a koragyermekkori szolgáltatások területén, annál is inkább, mivel a nagy vonalakban felvázolt célok a hagyományos ellátásban sem kapnak egyenlő figyelmet (ilyenek például az amerikai óvodai oktatás céljait kidolgozó testület, az *American National Education Goals Panel for kindergarten education* által megfogalmazott célok – egészségmegőrzés és fizikai fejlődés; érzelmi biztonság és társas kompetencia; kommunikációs készségek; ismeretek és eligazodás a világban (NEGP, 1997, *Getting a Good Start in School*, Government Printing Office, Washington DC).

A szülők és a közösség bevonása: a közoktatási törvény értelmében a szülők képviselhetik magukat az általános iskolai iskolaszékekben és szülői munkaközösséget alakíthatnak, de a korai gyermeknevelés területén nem létezik országos szülői képviselő testület. A nemrég alakult ,koragyermekkori fejlesztéssel és neveléssel foglalkozó intézet (*Centre for Early Childhood Development and Education, CECDE*) a szülők erőteljesebb bevonását ösztönző stratégiák kidolgozását tűzte ki célul, ami korábban igen gyenge lábakon állt Írországban. A Megyei Gyermekgondozási Bizottságok (*County Child Care Committees*) munkájában legalább egy szülő részt, és bevonják a szülőket a közösségi szolgáltatások irányításába. Az Országos Gyermekgondozási Felmérés során összegyűjtött adatokból megállapítható, hogy az aktív szülői részvétel nem jellemző erre a szektorra. A szolgáltatások kevesebb, mint fele (40%-a) fogalmazza meg a szülői részvétel fontosságát, és csupán 19%-uknál jelenik ez meg írásos formában is..

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

Az OECD szakértői bizottsága szerint a következő témakörökre kell különös figyelmet fordítani:

A minisztériumok, intézmények és források koordinációja: A koherens szakpolitika és a prioritást élvező feladatok hatékony finanszírozása érdekében a következő célok kitűzését javasolta a szakértői bizottság:

- Az oktatás és a gyermekgondozás szakpolitikájának egy minisztérium vagy intézmény hatáskörébe való utalása
- Országos stratégia kidolgozása a kisgyermekellátás javításának érdekében
- A koragyermekkori szolgáltatások decentralizálása: a szolgáltatások gyakorlati tervezésének és irányításának integrált intézetek vagy területi bizottságok hatáskörébe való utalásával

A szélesebb körű hozzáférés javítása érdekében a következő intézkedéseket javasolták:

- A fizetett gyermekgondozási szabadság egy évre való kiterjesztése a gyermek születése után

- A jó minőségű férőhelyek számának növelése az egyéves vagy ennél idősebb gyermekek számára, a gondozók támogatása és akkreditálása révén
- A hozzáférés megkönnyítése az alacsony és szerényebb jövedelműek számára
- A szülők támogatása és képzése; a helyi szolgáltatások szakmai megtervezésébe és irányításába való bevonásuk
- Ingyenes, akkreditált nevelés biztosítása minden olyan gyermek számára, aki betölti a 4. életévét
- Elérhetővé tenni minden 3 éves gyermek számára az államilag finanszírozott délelőtti oktatást
- A Korai Kezdet program kiterjesztése olyan területekre, ahol igény van rá
- Akkreditáció és pénzügyi támogatás biztosítása a magas színvonalú programokkal rendelkező önkéntes, közösségi és magánszervezetek számára

A különleges tanulási szükségletű gyermekek koragyermekkori szolgáltatásokhoz való hozzáférésnek javítása: Tekintettel arra, hogy sok különleges tanulás szükségletű gyermek van, az Országos Fórum (*National Forum*) különleges ellátást igénylő gyermekekre vonatkozó javaslatait sürgősen meg kell fontolni és be kell vezetni, a hátrányos helyzetű gyermekek számára pedig minőségi oktatást kell biztosítani a lehető legfiatalabb életkortól.

A koragyermekkori szolgáltatások minőségének javítása: a következő stratégiákat ajánlották megfontolásra:

- Az intézményes programok számára egységes minőségellenőrzési rendszer, a szolgáltatások számára pedig közösen kidolgozott normák felállítása
- A szolgáltatók számára olyan akkreditációs rendszer és minőségfejlesztési program bevezetése, melyhez önkéntesen csatlakozhatnak
- Az iskolaelőkészítő programok átalakítása a függetlenség, minőség és beszámoltathatóság jegyében
- Az alapozó képzés újraértékelése a kisgyermekellátás minden szintjén

Az új intézkedések finanszírozása: a pénzügyi intézkedésekkel nem kizárólag a finanszírozás megnövelése volt a cél, hanem a költségvetés egyenletesebb elosztása is a minisztériumok, a szülők és a magánszektor között. A javasolt intézkedések többek közt a következők:

- A kisgyermekellátásra szánt minisztériumi költségvetés jelentős megnövelése
- A különböző minisztériumok forrásainak egy helyre való csoportosítása és költségeik megosztása
- Az oktatásra szánt pénzek minőségi koragyermekkori szolgáltatásba való fektetése
- Az irányelvek központilag irányított, költséghatékony koordinációja
- A cégek és az üzleti szektor által nyújtott támogatások igénybe vétele
- A nemzetközi finanszírozási mechanizmusok tanulmányozása.

Kanada

Lakosság: 32,2 millió Termékenységi ráta 1,53. Egy főre jutó GDP: 30 700 amerikai dollár. 6 év alatti gyermekek száma: 2 074 860 (2005).

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A nők 73,5% (15-64 év között) van jelen a munkaerőpiacon, közülük 27,2% részmunkaidőben dolgozik (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 10,9%) (OECD, *Employment Outlook*, 2005).

A kisgyermekes anyák részvétele a munkaerőpiacon: a 6 évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák esetében ez az arány 67,7%, az összes részmunkaidőben dolgozó 30%-a tartozik ebbe a csoportba (OECD, *Society at a Glance*, 2005). A 3 évnél fiatalabb gyermeket nevelő nők 58,7% dolgozik (OECD, *Babies and Bosses*, 2005).

A szülési és gyermekgondozási szabadság: A szülési szabadság 15 hete alatt jövedelmük 55%-át kapják az anyák, ezen kívül van egy kéthetes fizetés nélküli várakozási időszak; a 35 hetes gyermekgondozási szabadság ideje alatt szintén a jövedelem 55%-át fizetik.

A gyermekgondozási szabadság átlagos időtartama: 2003-2004-ben a szülési szabadság átlagos hossza 14,5 hét volt. A gyermekgondozási szabadság átlagos hossza (az anyák esetében) 23,8 hét volt, az apák esetében pedig 14 hét. Örökbefogadó szülőknél anyák esetében ez az adat 28,1 hét, apák esetében pedig 17 hét.

Szociális kiadások: A GDP 17,8%-a. Gyermekszegénység aránya (2000-ben): 14,9% adók és szociális transzferek nélkül, azon családokat gyermekeit figyelembe véve, ahol a családi jövedelem az országos középérték 50%-a alatt van (az OECD átlag 11,2%) (UNICEF, 2005).

Tankötelezettség kezdete: 6 éves kor.

A 3-6 évesek iskola előtti nevelésének finanszírozása: kb. a GDP 0,2%-a; a teljes gyermekgondozási szektort (0-12 évesek) figyelembe véve a finanszírozásra fordított összeg eléri a GDP 0,4%-át.

Egy gyermekre jutó költség (amerikai dollárban, vásárlóerő paritáson számolva): A 2004-es és 2005-ös évre nem állnak rendelkezésre adatok az OECD *Education at a Glance* című kiadványában. A 2003-ra vonatkozó adat 6 120 amerikai dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2003).

A három évesnél fiatalabb gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: A GDP százalékában mért adatok nem állnak rendelkezésre.

A szülőkre jutó átlagos költség: Az egész országban (Quebec adatai nélkül) a közösségi szolgáltatásokat igénybe vevő szülők a költségek kb. 50%-át fizetik.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 5-6 éves kortól, a helyi szabályozástól függően.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: Családi napközik, gyermekgondozó intézmények, elő-óvodák (3 és 5 éves kor között) és óvodák (5-6 évesek számára).

A szabályozott szolgáltatások igénybevételének aránya: Az elérhetőség szintje alacsony, és jelentős eltérések tapasztalhatók az egyes államok és körzetek között. Kanada egészét tekintve a 0-6 éves gyermekek hozzávetőleg 24%-a fér hozzá a bejegyzett intézmények szolgáltatásaihoz. Az arányok jelentősen magasabbak Quebec-ben, itt található az összes szabályozott intézményi férőhely 43%-a. Egész Kanadában az 5 éves gyermekek kb. 95%-a jár államilag finanszírozott óvodákba, ahol az alsó óvodai csoportok is elérhetők, Ontario államban ez minden gyermek számára biztosított 4 éves kortól.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: Államonként/tartományonként változik. Az államok/tartományok közoktatási rendszerébe tartozó óvodai és alsó óvodai programokban 4 éves egyetemi képzésben szerzett diplomával rendelkező tanárokat alkalmaznak, akik általában az alapfokú oktatásra specializálódtak. A szabályozott iskolaelőkészítő és gyermekgondozási intézményekben dolgozó nevelők jellemzően két éves kisgyermek-nevelői (ECE) oklevéllel rendelkeznek.

Gyermek-munkatárs arányok: Államonként/tartományonként változik, a 2001-es adatok szerint: 1 évesek: 3:1-től 8:1-ig; 3 évesek: 7:1-től 10:1-ig; 5 évesek: 8:1-től 15:1-ig.

Maximális csoportlétszám: Államonként/tartományonként változik, a 2001-es adatok szerint: 1 évesek: 6-18 gyermek; 3 évesek: 14-25 gyermek; 5 évesek: 16-25 gyermek. Néhány államban/tartományban nem szabályozzák a csoportok nagyságát.

Hatáskörök

Kanadában a koragyermekkori nevelés kérdéseinek szabályozása különböző kormányzati szintekhez tartozik. Az alkotmányos szabályok szerint a szociális és oktatási programok (mint pl. a koragyerekkori gondozás és nevelés) közvetlen szabályozása az államok és tartományok kormányzatának hatáskörébe tartozik, míg a szövetségi kormány felelősségi körébe tartoznak a speciális lakosságcsoportok, mint például az őslakosok, a katonák családja, az új bevándorlók és menekültek ügyei. Szintén a szövetségi

kormányzat felelős a szülési és gyermekgondozási szabadság alatt járó juttatásokért, illetve a Nemzeti Családi Segélyért.

A koragyermekkori programokért tehát elsődlegesen az államok kormányai, illetve az az egyes tartományok felelősek. A kormányok a Prince Edward Sziget kivételével külön kezelik a gondozás és a nevelés kérdéseit. A gyermekgondozással kapcsolatos szabályok, irányelvek, illetve díjkedvezmények és a támogatások rendszere jelenti a szabályozás egyik területét, míg az állami óvodákkal kapcsolatos szakpolitikák és adminisztráció egy másik terület. Ezen kívül az államok/tartományok felelősek az alacsony jövedelmű családok számára biztosított jövedelemkiegészítő programokért, a közegészségügyi kérdésekért, a munkaügyi szempontból védettnek számító szülési és gyermekgondozási szabadság hosszának szabályozásáért, illetve a koragyermekkori nevelőket és óvodapedagógusokat képző intézmények fenntartásáért.

Az államok kormányai által meghatározott mértékben a helyi önkormányzatok és más helyi hatóságok is részt vesznek a koragyermekkori nevelésben. Ontario államban a települési önkormányzatokra ruházták a helyi koragyermekkori szolgáltatások biztosításának és fenntartásának jogát, a többi államban azonban a helyi hatóságoknak nincs beleszólása ezekbe az ügyekbe. Az oktatás területén a helyi iskolaszékek az állami kormányzat által biztosított jogkörök alapján működnek, ezen iskolaszékek felelősek az iskolákon belüli óvodai programokért is.

A szövetségi, állami és tartományi kormányzatok több államot érintő kezdeményezései az 1999-ben megszületett Szociális Unió Keretmegállapodás (Social Union Framework Agreement, SUFA) alapján valósulhatnak meg. A SUFA alakítja ki a kormányzatok közötti partnerséget, ennek keretében dolgozzák ki a kezdeményezett szociális programokat, és itt bonyolítják le a kapcsolódó pénzügyi tranzakciókat is. Az utóbbi időben a szövetségi kormány és az államok, tartományok között kötött keretmegállapodások (mint például a 2003-as *Multilateral Framework on Early Learning and Child Care*, ELCC), világosabban kijelölték a súlypontokat a koragyermekkori fejlesztés és tanulás területén. A szövetségi finanszírozás lehetővé teszi az államok és tartományok számára, hogy a korai tanulási és gyermekgondozási programokat a minőség, általános inklúzió, hozzáférés és fejlesztési lehetőségek szempontjainak figyelembe vételével javítsák és terjesszék ki. A források egy részét a rezervátumokban élő őslakosok („Első nemzetek”) gyermekei számára biztosított, korai tanulási és gyermekgondozási programok javítására fordítják, illetve arra, hogy kibővítsék a tudásbázist és elősegítsék az adatgyűjtést, így támogatva a magasabb színvonalú tervezést és megbízhatóságot.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: A 15-64 éves nők körében a munkaerőpiaci aktivitás aránya 73,5%, miközben 1990-ben még 68,3% volt (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A nők 27,2% -át alkalmazzák részmunkaidőben, miközben a férfiaknál ez az arány 10,9%. A 6 évnél fiatalabb gyermeket nevelő nők 67,7%-ának van állása, az összes részmunkaidőben dolgozó 30%-a tartozik ebbe a csoportba (OECD, *Society at a Glance*, 2005). A 3 évnél fiatalabb gyermeket nevelő nők 58,7% rendelkezik munkahellyel (OECD, *Babies and Bosses*, 2005).

Gyermekek gondozási szabadság: A szülési/gyermekek gondozási szabadsággal kapcsolatos feladatok megoszlanak a szövetségi és az állami/tartományi kormányzatok között. Az állami/tartományi jogszabályok határozzák meg a munkaügyi szempontból védettnek számító szülési és gyermekgondozási szabadság hosszát, míg a kieső jövedelem részleges pótlását a szövetségi kormány biztosítja a Foglalkoztatás-biztosítási Program segít-

ségével. A szülési és szülői támogatások Kanadában széles kör számára elérhetők. A közel egy éves fizetett gyermekgondozási szabadságot a 2001-ben elfogadott Szövetségi Foglalkoztatás-biztosítási törvény vezette be. 2003 decemberében a fizetett alkalmazottak 91,1%-a rendelkezett megfelelő mennyiségű ledolgozott munkaórával, ami jogosulttá tette őket a Foglalkoztatás-Biztosítás speciális juttatásaira. Jelenleg az önálló vállalkozók nem fizetnek be a Foglalkoztatás-biztosítási alapba, ezért nem jogosultak a szülési és szülői támogatásokra. A szövetségi juttatás a fizetést részlegesen helyettesítő kifizetés – ez a bér 55%-át jelenti, ami maximum 413 kanadai dollár/hét (265 euró/337 amerikai dollár) összeget érhet el legfeljebb 50 héten keresztül a feltételeknek megfelelő újdonsült szülők esetében (sokan nem felelnek meg a feltételeknek) (Kanada háttér tanulmány, 2003).

Hozzáférés és ellátás

Mivel a kanadai gyermekgondozási rendszer jelentős részben nem állami szereplőkből áll, sem szövetségi, sem pedig állami szinten nem állnak rendelkezésre rendszeresintű információk a kisgyermekek ellátásban való részvételéről. A szolgáltatásokhoz való hozzáférés függ az elérhető férőhelyek számától, attól, hogy a szülők megfelelnek-e a támogatás folyósításához szükséges feltételeknek, hogy képesek-e kifizetni a díjakat, illetve megtalálják-e azt a programot, amely kielégíti a gyermek/család igényeit. A részvétel alacsony szintű, és függ attól, melyik államról/tartományról van szó. A 0-6 éves gyermekek hozzávetőleg 24%-a számára van elegendő férőhely a szabályozott gyermekgondozó intézményekben, ezek többségét nonprofit és közösségi szervezetek biztosítják. Ezek az intézményes, közösségi szolgáltatók (ide értve a kisszámú, állami finanszírozású szolgáltatókat) biztosítják a 0-12 éves gyermekek számára a szabályozott gyermekgondozási ellátások 80%-át. Quebec kivételével egyik államban/tartományban sem számít alanyi jognak a gyermekgondozási szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása (Kanada háttér tanulmány, 2003). Quebecben a 0-3 évesek 34%-a, a 3-4 évesek 48%-a és a 4-5 évesek 50%-a fér hozzá az engedéllyel rendelkező szolgáltatásokhoz (OECD, *Babies and Bosses*, 2005). Ontario államban 4 éves kortól szinte minden gyermek számára elérhető az államilag finanszírozott előóvodai és óvodai szolgáltatás. 1995-ben (ebből az évből származnak az utolsó elérhető adatok) azoknak a 6 évnél fiatalabb gyermekeknek, akik rendszeres, nem rokonok által biztosított gondozásban részesültek, míg a szülők dolgoztak vagy tanultak, nagyjából 62% részesült az adott ellátásban valamilyen szabályozáson kívül álló intézményben (Kanada háttér tanulmány, 2003). Ugyanakkor egész Kanadában működik egy jól kiépített korai nevelési hálózat az 5 évesnél idősebb gyermekekkel foglalkozó alapfokú iskolarendszeren belül. Az alapfokú oktatásba való bekerülést megelőző évben minden állam/tartomány biztosítja a gyermekeknek egy államilag finanszírozott óvodai programban való részvételt, ami rendszerint nem egész napos gondozást jelent, kivételt itt is csak Quebec jelent. Ezt a fajta ellátást a közösségi felelősségvállalás és a közjó fontos részének tekintik minden kanadai államban. A kanadai gyermekek hozzávetőleg 95%-a jár óvodába 5-6 éves kora után. Az óvodák számára nagy előnyt jelent a stabil finanszírozás, a képzett tanárok és a jól felépített programok megléte, illetve a rendszeres monitoring és értékelés. Államként változik, hogy milyen kortól elérhető ez az ellátás. Ontario és Quebec államban a legtöbb 4 éves gyermek (2003-ban 48%) már óvodába jár, míg más országrészekben csak a veszélyeztetett gyermekek kis csoportja számára elérhető ez az ellátás. A tankötelezettség általában 6 éves korban kezdődik.

Fogyatékosággal élő gyermekek: A jogalkotás illetve a szakpolitikák minden államban biztosítják, hogy a sajátos nevelési igényű gyermekek is hozzáférjenek a nyilvános állami iskolák óvodai programjaihoz. Ez rendszerint (de nem minden esetben) a szokásos

osztályokba való integrációt jelenti. Egy állam/tartomány sem garantál ugyan hozzáférést a sajátos nevelési igényű gyermekek számára a szabályozott gyermekgondozási szolgáltatásokhoz, de a gyermekek többnyire megfelelő támogatást kapnak, hogy bekapcsolódhassanak a szokásos óvodai programokba. A Kanada háttér tanulmány (*Background Report for Canada*, 2003) megjegyzi, hogy 1998-ban a gyermekgondozó intézmények hozzávetőleg 40%-a jelezte, hogy szervezeti korlátok és/vagy a munkatársak saját képzettségükre vonatkozó kétségei miatt nem tudtak sajátos nevelési igényű gyermekeket fogadni.

Alacsony jövedelmű családban élő gyermekek: Létezik egy korlátozott hatókörű támogatási rendszer, sokféle és területenként változó bekerülési követelményekkel, ami az egyedülálló szülők 22%-a, valamint az alacsony jövedelmű családokban élő házasságban kb. 55%-a számára elérhető (1997-es adatok – *Background Report for Canada*, 2003). 2001-ben a szabályozott gondozásban részt vevő gyermekek 36%-a részesült támogatásban (Quebec nélküli adatok). Ezek a támogatások nem minden esetben képesek hatékonyan megvalósítani azokat a célokat, amire kitalálták őket – vagyis hogy az alacsony jövedelmű családok is megengedhessék maguknak ezeket a szolgáltatásokat. Az 1998-ban létrehozott Nemzeti Gyermekek Ellátása (National Child Benefit, NCB) két fontos részből áll: egyrészt a kanadai kormány által biztosított, alacsony jövedelmű gyermekes családoknak folyósított pénzbeli ellátásból, másrészt az államok és tartományok által kidolgozott és biztosított ellátások és szolgáltatások rendszeréből, amely minden országrészben a helyi, alacsony jövedelmű családok igényeit hivatottak kielégíteni. Az NCB rugalmasan, nagyfokú szabadságot biztosít az államok és tartományok számára olyan programok és szolgáltatások kidolgozásához és megvalósításához, amelyek a legjobban megfelelnek az adott közösség igényeinek és prioritásainak. A rugalmassághoz az is hozzá tartozik, hogy az államok és tartományok a Nemzeti Gyermekek Ellátása által biztosított támogatással azonos összeggel kiegészíthetik a szociális és a családi támogatásokat. Ezzel lehetővé válik, hogy a szociális támogatásban részesülő családok legalább ugyanannyi segínyt kapjanak, mint korábban, miközben az alacsony jövedelmű gyermekes családokat támogató új, vagy továbbfejlesztett állami és tartományi programok kiegészítő forrásokhoz jutnak. Ezen kiegyenlítő/újraelosztó befektetést jelentő mechanizmusokon keresztül az államok és tartományok jelentős összegeket juttattak a napközbeni ellátást és gyermekgondozást biztosító programoknak (2000-2004-ben 225 millió amerikai dollárt), amiben benne van az alacsony jövedelmű gyermekes családoknak adott támogatás is.

Őslakos gyermekek és a sokszínűség: 2001-ben 33 150 0-4 éves és 36 945 5-9 éves gyermek élt az őslakosok rezervátumaiban Kanadában (*Background Report for Canada*, 2003). 2001-2002-ben 13 409 gyermek (a 4 és 5 éves korcsoport 95%-a) járt alsó szintű (első) óvodába vagy a rezervátumban működő iskola óvodai programjába, bár e gyermekeknek is joga van ahhoz, hogy a rezervátumon kívüli iskolák óvodai programjaiba járjanak. A rezervátumokban és az inuit közösségekben élő gyermekek gondozásának költségeit finanszírozzák ugyan, de a férőhelyek száma nem elegendő ahhoz, hogy hatékonyan ki tudja elégíteni az igényeket. 2003-ban kezdődött a programok kiterjesztése az őslakos gyermekekre, elsősorban a rezervátumban élőkre. A nagyobb városi térségekben, ahol sok alacsony jövedelmű, őslakos illetve etnikai kisebbséghez tartozó család él, gyakran nem érhető el speciális programok az ilyen gyermekek számára. Az őslakos közösségek mellett számos más etnikai és eltérő rasszokhoz tartozó csoport él, különböző méretű közösségekben szerte Kanadában. Habár a gyermekgondozás területén nincsenek hivatalos, a sokszínűséggel kapcsolatos szakpolitikai irányelvek – bár ez a kanadai koragyermekkori nevelés egyik legfontosabb jellemzője – Kanadában hivatalosan is támogatják a multikulturalizmust.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Az oktatásra és a gyermekgondozásra külön szabályozás vonatkozik. Általában az iskolaszékek hatáskörébe tartozik biztosítani azt, hogy az óvodai programok megfeleljenek az állami/tartományi jogszabályoknak. Ugyanakkor az iskolaszékek az oktatást felügyelő igazgatókra ruházzák az ezzel kapcsolatos feladatokat, ők állítják össze a költségvetést, ők veszik fel a munkatársakat, ellenőrzik az iskolákat és biztosítják, hogy a programok megfeleljenek a gyermekek igényeinek (*Background Report for Canada*, 2003). A gyermekgondozást a (profitorientált és nonprofit) magánvállalkozások mintájára szabályozzák. A szabályozási irányelvek a szociális és/vagy közösségi szolgáltatásokkal foglalkozó hivatalokra építenek. Az előírások többnyire szabályozzák az egy gyerekre jutó alapterületet, a munkatársak képzettségi szintjét, a gyermekek maximális számát illetve a munkatársak és gyermekek arányát az intézményekben. A szabályozás elemei az egyes államokban és tartományokban eltérőek lehetnek.

Finanszírozás: A speciális célokra fordítandó, kisebb összegű támogatásoktól eltekintve a szabályozott gyermekgondozási szolgáltatások nem közösségi finanszírozásúak, kivéve Quebecet. A piac által meghatározott díj-struktúra (Manitoba és Quebec kivételével) a szülői hozzájárulás magas szintjével (34%-tól egészen 82%-ig terjed az arány) együtt fedezi a gyermekgondozás költségeit. A szülői hozzájárulás átlagos aránya az állami és közösségi szolgáltatásoknál az országban, Quebecet nem számolva épp a teljes költség 50%-a alatt marad. Egy korlátozott díjtámogatási rendszer segíti az alacsony jövedelmű családok egy részének részvételét. Összességében a 0-12 évesek állami gyermekgondozási szolgáltatásainak kiadásai átlagosan 500 amerikai dollárt tesznek ki, illetve 3 223 dollárt egy gyermekgondozási férőhelyre számolva (*Background Report for Canada*, 2001-es adatok, módosítva 2003-2004-ben). Az állami gyermekgondozásra fordított összegek az egyes államokban/tartományokban 104 és 1 448 amerikai dollár között változnak egy gyermekre vetítve, illetve 816 és 4 849 dollár közé esnek egy férőhelyre számolva, miközben az óvodákban a költség egy gyermekre 6 120 amerikai dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2003). Ugyanezen forrás szerint Kanada a GDP-je 0,2%-át fordítja a 3-6 évesek esetében az alapfokú oktatást megelőző szolgáltatásokra, de nem világos, hogy ez az adat mi mindent tartalmaz. A 2001 és 2004 közötti időszakban a megnövelt szövetségi támogatás és a koragyermekkori nevelésre fordított kiemelt figyelem számos államban a szolgáltatások megújítását eredményezte. Kanadában az államok/tartományok által a 0-12 éves gyermekek gondozására fordított összegek a GDP 0,17%-a körül mozogtak, de az új szövetségi adatok 2003-2004-ből azt mutatják, hogy a 0-12 évesek által igénybe vett szolgáltatásokra fordított összes állami kiadás hozzávetőleg a GDP 0,4%-át teszi ki. Nem világos ugyanakkor, hogy ezen belül a 0-6 évesekre fordított összegek milyen arányt képviselnek.

A munkatársak és a képzettség: A munkatársakra vonatkozó előírások annak megfelelően változnak, hogy a „nevelés” vagy a „gondozás” körébe tartozik-e a szolgáltatás. Az államok/tartományok oktatási szervezetei által szervezett óvoda előtti és óvodai programok is 4 éves egyetemi képzésben részt vett pedagógusokat alkalmaznak, akik általában az alapfokú oktatásra specializálódtak. Az óvodapedagógusok esetében nincs olyan elvárás, ami a 6 évesnél fiatalabb kisgyermekek fejlesztésére vagy pedagógiai igényeire vonatkozó speciális képzettséget írna elő. 1998-ban a szabályozott gyermekgondozási intézményekben (az utolsó elérhető adatok ebből az évből származnak) a korai nevelésben részt vevő pedagógusok 66%-a rendelkezett 2 vagy több év alatt megszerezhető ECE oklevéllel, 29%-pedig egy év alatt megszerezhető képzettséggel. A két tartományi státuszú országrészt leszámítva mindenhol vannak a gyermekgondozó intézmények-

ben dolgozók számára előírt minimális követelmények, de egész Kanadára vonatkozó, a képzési követelményeket meghatározó előírás nem létezik. A pedagógusok általában valamelyik közösségi főiskolán szerzik meg az oklevelüket. Jellemzően a képzési programjukban szerepelnek „az egészséggel és biztonsággal, a kisgyermekek fejlesztésével, oktatásmélettel, programozási stratégiákkal és magatartásirányítási stratégiákkal foglalkozó kurzusok, illetve a gyermekgondozási intézményekben felügyelet mellett szerzett tapasztalatok” (*Background Report for Canada*, 2003). Sem az óvodákban, sem pedig a gyermekgondozási intézményekben dolgozó segítők esetében nincsenek a formális képzettségre vonatkozó elvárások. Az (iskola) igazgatók esetében az elvárt végzettség egy 4 év alatt megszerezhető diploma, de nincs külön előírás arra vonatkozóan, hogy a korai nevelésre kell specializálódnia. Csak Manitobában elvárás a gyermekgondozó intézmények igazgatóival szemben, hogy közösségi főiskolán szerzett oklevéllel, és koragyermekkor nevelési specializációval rendelkezzenek. A családi napközik működtetőinek – akár valamely hivatal felügyeli őket, mint az néhány államban/tartományban gyakorlat, akár külön engedéllyel működnek – nem kell semmiféle felsőfokú szakképzettséggel, koragyermekkor képesítéssel rendelkezniük, habár néhány államban bizonyos, korlátozott idejű képzésen vagy tanfolyamon való részvételt előírhatnak.

Munkakörülmények: Alapvető különbségek figyelhetők meg a fizetések, a betegszabadság, az orvosi és fogorvosi biztosítás, a rokkantsági biztosítás, az öregségi nyugdíj, az életbiztosítás és a szervezettség tekintetében az óvodapedagógusok és gyermekgondozási intézményekben dolgozók között. Az óvodapedagógusokat szakembereknek tekintik, és ők is így tekintenek magukra. 2002-2003-ban egy széles körű konzultációs folyamat keretében áttekintették a kisgyermekkor nevelésben dolgozókkal szemben megfogalmazott szakmai elvárásokat. Ezeket a Kanadai Gyermekgondozási Szövetség 2004. júniusi éves összefoglalójában a résztvevők támogatásukról biztosították és jóváhagyták. Jelenleg a szakterület képviselői a figyelemfelkeltéssel vannak elfoglalva, illetve az állami és területi kormányzatok jóváhagyására várnak, mivel az oklevelek és az alkalmazáshoz szükséges képzettségi követelmények meghatározása ezen a szinten történik. Hét országrész már elkötelezte magát az ECE tanúsítványok mellett. Néhány országrészben a szakmai szervezetek önkéntes gyakorlati kódexet fogadtak el. A munkatársak éves fluktuációs aránya a kanadai gyermekgondozási intézményekben átlagosan 28% (ez 15 és 45%-os helyi arányokból áll össze). A gyermekgondozási intézmények munkatársai szinte kizárólag (98%-os arányban) nők, mint ahogy az általános iskolai tanárok esetében is ez a helyzet (81%). A kulturális és etnikai kisebbségek nincsenek kellő mértékben képviselve a koragyermekkor neveléssel foglalkozó intézményekben lakosságon belüli arányukhoz viszonyítva (*Background Report for Canada*, 2003).

A gyermekek és a munkatársak aránya: Jelentős eltérések tapasztalhatók az egyes államok/tartományok között. Az arányok a következő határok között mozognak: 1 évesek: 3:1-től 8:1-ig; 3 évesek: 7:1-től 10:1-ig; 5 évesek: 8:1-től 15:1-ig. A maximális csoportlétszám szintén államonként/tartományonként változik, 1 évesek esetében 6 és 18 fő között, 3 évesek esetében 14 és 25 fő között, 5 évesek esetében pedig 16 és 25 fő között.

Tanterv és pedagógiai program: Az óvodák esetében nincs országos szinten elfogadott tanterv, habár a beszámolók szerint alapvető konszenzus alakult ki az állami/tartományi beszámolókból megfogalmazott, elvárható tanulási eredmények kapcsán. Az óvodai tantervek többnyire az általános iskolai tantervekhez kapcsolódnak, és vannak arra mutató jelek, hogy néhány állam között együttműködés alakult ki a tantervi keretek kialakítása, az értékelés és a teljesítmény elvárt szintje kapcsán. Nincs viszont jele annak, hogy a koragyermekkor programokban megjelenének pedagógiai megkö-

zelítések, bár néhány állam beszámolójában felmerült, hogy kívánatos lenne valamiféle pedagógiai iránymutatás. Quebec kivételével a gyermekgondozási programok esetében nem várják el speciális nevelési tervek kidolgozását.

Monitoring, értékelés és kutatás: Néhány országos monitoring adat és beszámoló elérhető az Országos Gyermekek és Ifjúsági Követéses Vizsgálat (National Longitudinal Study of Children and Youth, NLSCY), a Megérteni a korai éveket (Understanding the Early Years, UEY) vizsgálat, és Torontói Egyetem CRRU egységének kutatásait tartalmazó, évente megjelenő Koragyermekkorai oktatás és gondozás Kanadában című kiadvány jóvoltából. Az államok is jelentős mennyiségű adatot gyűjtenek össze, ám a Background Report for Canada szerint „az alkalmazott módszertan eltérő, és a különböző államokban eredményként kapott adatok nem összehasonlíthatók. Sem a kormány, sem mások nem végeznek rendszeres, országos szintű adatgyűjtést az óvodák, a szabályozott gyermekgondozási, illetve családi erőforrásokra épülő programok hasznossága és jellemzői kapcsán, sem azon gyermekek és családok kapcsán, amelyek igénybe veszik ezeket a szolgáltatásokat. Szintén nem gyűjtenek adatokat a koragyermekkorai szolgáltatásokkal kapcsolatos igényekről és szükségletekről” (85. oldal).

A szülők és a közösség partnereként történő bevonása: Eltérő módon történik a szülők és közösségek bevonása az egyes államokban/tartományokban, sőt az egyes közösségekben belül is a koragyermekkorai nevelési és gondozási programok, illetve szolgáltatások tervezésébe és megvalósításába. Habár Kanadában sokszor hallhatunk erőteljes megnyilatkozásokat a szülők gyermekekkel kapcsolatos felelősségéről, a szülőknek a koragyermekkorai nevelésbe való bevonását célzó aktuális szakpolitikai kérdésekről kevés információval rendelkezik a közvélemény.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

Az Kanadával foglalkozó OECD szakértői bizottság szerint a szakpolitikák számára fontos kérdések a következők:

- ● A jelenlegi szövetségi/állami/tartományi megállapodásokat erősítsék meg, és azok a lehető legnagyobb mértékben a gyermekek fejlesztésére és tanulására koncentráljanak.
- ● Bátorítsák az államok kormányait, hogy legfontosabb érintett csoportokkal közösen dolgozzanak ki egy koragyermekkorai stratégiát, határozzák meg az elsőbbséget élvező célokat, teljesítményértékelési módszereket, készítsenek egy ütemtervet, valamint biztosítsák a megfelelő irányítás és a bővítés költségeit.
- ● Építsenek ki kapcsolatokat a gyermekgondozás és az óvodai nevelés között, integrálják a koragyermekkorai nevelés kérdéseit helyi szinten, valamint a szakpolitikák és a menedzsment szintjén is.
- ● Növeljék jelentősen a kisgyermek számára szervezett szolgáltatások állami finanszírozását, hozzanak létre egy átlátható és világos finanszírozási rendszert, illetve biztosítsák a szülők számára a koragyermekkorai szolgáltatások igazságosabb finanszírozását. Dolgozzanak ki hatékony eljárást egy olyan, 1-6 évesek által igénybe vehető, univerzális koragyermekkorai szolgáltatás finanszírozására, amit különböző szolgáltatók állami hivatalok felügyelete mellett, méltányos módon valósítanak meg.

A Kanadai Humán Erőforrások és Társadalmi Fejlődés (Human Resources and Social Development Canada) által jelzett fejlődés

2000 óta jelentős változások indultak meg a koragyermekkorai nevelést érintő szakpolitikák és a finanszírozás területén az egész országban. Egy, a korai tanulásra és gyermekgondozásra vonatkozó 2003-as szövetségi/állami/tartományi megállapodás (ami 2007-2008-ra évi 350 millió amerikai dollárt jelent) megnövelte a koragyermekkorai nevelési és gondozási szolgáltatások területén megvalósított befektetések szintjét. A források egy részét a rezervátumokban élő őslakos gyermekek számára biztosított korai nevelés és a gyermekgondozás színvonalának emelésére fordították.

Korea

Lakosság: 45,9 millió. **Termékenységi ráta:** 1.3 X1.16 (2005). **Egy főre jutó GDP:** 20 300 amerikai dollár. **6 év alatti gyermekek száma:** közel 4 millió (2005).

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A nők 53,9%-a munkavállaló, közülük 11,9% részmunkaidőben dolgozik (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 5,9%). A munkavállaló nők jelentős hányada nem rendelkezik állandó munkával, nem vesz igénybe gyermekgondozási szabadságot, gyermekgondozási támogatást vagy nyugdíjat. A 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők munkaerő-piaci aránya alacsony az OECD átlaghoz képest. Az országos statisztikák szerint a nők foglalkoztatottsága jóval az átlag szintje alatt van, amíg fel nem nevelik gyermekeiket.

Fizetett szülési és gyermekgondozási szabadság: Az 1987 és 2001 között hozott törvények, illetve ezek kiegészítései szabályozzák a szülési és gyermeknevelési szabadságot (a gyermek 0 és 5 éves kora között) korlátozott ellátások biztosítása mellett. Három hónap fizetett szabadság vehető igénybe kb. 400 amerikai dollár havi juttatás mellett, amit azonban igen alacsony számban vesznek igénybe a nők, és elhanyagolható mértékben a férfiak.

Az tankötelezettség időtartama: 6-tól 15 éves korig, azaz 9 év.

Szociális kiadások: A GDP 6,1%-a. **Gyermekekszegénység aránya:** Nem áll rendelkezésre adat.

Az óvodák finanszírozása (ISCED 0. szint): A GDP 0,16%-a (0,05% állami, 0,11% magánforrásból származik) (OECD, *Education at a Glance*, 2005). Korea az oktatási költségvetés 2%-át fordítja az óvodákra, melyek az összes oktatási intézménybe beiratkozott gyermekek kb. 5%-át látják el.

Egy gyermekre jutó költség az óvodákban (amerikai dollárban vásárlóerő-paritáson számítva): 2 487 amerikai dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A 3 éves kor alatti gyermekek ellátásának finanszírozása: Nincs rendelkezésre álló, a GDP százalékos arányban számított adat.

A szülőkre jutó átlagos költség: Az óvodába beiratkozott gyermekek 78%-a a magánszektorban kapja az ellátást, ahol a szülők a költségek 100%-át fizetik. A formális gyermekgondozási szektorban a szülőket a költségek 66%-a terheli.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: Ingyenes koragyermekkorai nevelés és gondozás elvileg 5 éves kortól biztosított, a kereslet azonban óriási, amit a rendszer korántsem tud kielégíteni. Az ötéves gyermekek 30%-a részesül ingyenes ellátásban, akik többségében alacsony jövedelmű családokból származnak.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: A 3-6 éves gyermekek ellátását biztosító óvodák nagyrészt félnapos nyitvatartással működnek, de az utóbbi időkben 51%-uk kínál kibővített szolgáltatásokat, és 30%-uk egész nap üzemel a tanév teljes időtartama alatt. A 0-6 éves gyermekeket ellátó intézmények 85,6%-a napi 12 órán át tart nyitva egész évben. A különféle programokat kínáló *Hakwon* iskolák (magánkézben lévő oktatási intézmények) a 3 és 12 év közötti gyermekek napi 8-10 óra ellátását biztosítják egész évben, napi 8-10 óra időtartamban.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: 0-3 éves gyermekek: 19,6%; 3-6 éves gyermekek (beleértve a gyermekgondozást): 68,3%; az 5-6 éves gyermekek 78,9%-a vett igénybe koragyermekkorai szolgáltatásokat 2005-ben. Az iskolán kívüli gondozás kidolgozás alatt áll, erre vonatkozó adatok nem állnak rendelkezésre.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: Az állami óvodákban a pedagógusok 66%-a négyéves egyetemi diplomával, a magánóvodákban a tanárok 88%-a kétéves főiskolai diplomával rendelkezik. A gyermekgondozási intézményekben a pedagógusok 15%-ának van négyéves egyetemi diplomája; 60%-uk kétéves főiskolai diplomával rendelkezik, 25%-uk részesült a középiskola vagy a felsőfokú képzés után elvégezhető, egyéves gyermekgondozási szakképzésben.

Gyermek-munkatárs arányok: Nincsen kötelező vagy ajánlott gyermek/pedagógus arány az óvodai képzésben, de a városok vagy tartományok javasolhatják az általuk elfogadhatónak tartott arány betartását az óvodai csoportokban. 2005-ben az átlag 20:1 volt. A gyermekgondozásban korcsoportonként változik az arány: az 1 évnél fiatalabbaknál 3:1, az 1 éveseknél 5:1, a 2 éveseknél 7:1, a 3 éveseknél 15:1, a 4-6 évesek esetében 20:1.

Maximális csoportlétszám: Az óvodákban: 4-5 évesek esetében 25-30, 3 éveseknél 15-25; vegyes csoportokban 20-30 a létszám.

Hatáskörök

A koragyermekkorai szolgáltatásokra vonatkozó, a kormány által hozott törvények, rendeletek és határozatok betartásának ellenőrzése főként két minisztérium, a Nemek Közti Egyenlőség és Családvédelem Minisztériuma (MOGEF) valamint a Humán erőforrás-fejlesztési és Oktatási Minisztérium (MOE) hatáskörébe tartozik. Ezen kívül az

Egészségügyi és Népjóléti, a Munkaügyi, a Kormányzati és Belügyi, valamint a Mezőgazdasági és Erdészeti Minisztérium is részt vesz a koragyermekkori szolgáltatásokkal kapcsolatos szakpolitikája alakításában, és a törvénykezésben, főként azért, mert a nők megnövekedett munkaerő-piaci részvétele, és ebből következően a gyermekgondozási ellátás bővülése az általuk felügyelt területet is érinti. A koragyermekkori neveléssel kapcsolatos kutatási tevékenység két államilag finanszírozott intézmény, a Koreai Oktatásfejlesztési Intézet (KEDI) valamint a Koreai Nők Intézetének (KWDI) égisze alatt zajlik. Az előbbi az Oktatási Minisztérium, az utóbbi a Nemek Közti Egyenlőség és Családvédelem Minisztériuma hatáskörébe tartozik. A 2005-ben létrehozott Koreai Gyermekgondozási és Oktatási Intézet (KICCE) a kisgyermekkorra vonatkozó nevelési és gyermekgondozási politika területét kutatja a különböző szemléletek összevetésének segítségével. A KEDI, KWDI és KIHASA (Koreai Egészségügyi és Társadalomtudományi Intézet) koragyermekkorral kapcsolatos szakpolitikával foglalkozó szakemberei is besegítenek a KICCE munkájába.

2004 júniusában a Nemek Közti Egyenlőség Minisztériuma feladata lett a 0-6 éves gyermekek gondozására irányuló ellátás szervezése és irányítása. A minisztérium felelőssége a szolgáltatások megtervezése és közvetítése, különös tekintettel az állami gyermekgondozási rendszer fejlesztésére. Ez a folyamat a kormány szemléletváltásának köszönhetően indult el, azzal, hogy a hangsúlyt a szelektív (alacsony jövedelmű családok és a fizetéssel rendelkező munkavállaló szülők gyermekeire összpontosító) gyermekgondozásról az általános (minden kisgyermek számára egyenlő esélyeket biztosító) gyermekgondozásra helyezték át. A minisztérium feladatkörébe tartozik a Gyermekgondozási Törvény, valamint az ehhez kapcsolódó törvények betartásának ellenőrzése és a törvényesség felügyelete; a gyermekgondozási szolgáltatásokhoz kapcsolódó különböző funkciók létrehozása és bevezetése, például a finanszírozási normák és a pénzügyi támogatás terén; az intézményi normák felállítása; a pedagógusok képzése és továbbképzése; a gyermekek gondozásával kapcsolatos tervek kidolgozása; valamint a gyermekgondozásról tájékoztatást nyújtó intézmények támogatása.

A Humánerőforrás-fejlesztési és Oktatási Minisztérium (MOE) felelős az óvodai szolgáltatásokért – különös tekintettel a 3-6 évesek nevelésére –, valamint az egyéb oktatási intézményekben folyó ellátásért. A minisztérium fő feladatai közé tartozik a korai nevelésre vonatkozó, valamint az ehhez kapcsolódó törvények betartásának ellenőrzése és a törvényesség felügyelete; a koragyermekkori nevelésre vonatkozó átfogó tervek megalkotása és közvetítése; a tanárképzés és a szakképesítések rendszerezése/áttekintése; a tantervkidolgozás és -közvetítés; az ötéves gyermekek, valamint a különleges ellátást igénylő gyermekek ingyenes oktatásának megtervezése és megszervezése, továbbá az alacsony jövedelmű családok által fizetett térítési díjak támogatása.

A többi érintett minisztériumon belül több osztály is foglalkozik ezekkel a kérdésekkel. Ilyen például a Kormányzati és Belügyminisztériumban illetve a Mezőgazdasági és Erdészeti Minisztériumban a nők helyzetével foglalkozó hivatal, valamint a nemek közti egyenlőségre szakosodott részleg a Munkaügyi Minisztériumon belül. Ezek az osztályok a gyermekgondozási szakpolitikákkal foglalkoznak, az új irányzatokat pedig a Nemek Közti Egyenlőség és Családvédelem Minisztériuma felügyeli.

A magánkézben lévő gyermeknevelési intézmények, az ún. *hawkon* intézetek egészen mostanáig a közigazgatási szférán kívül üzemeltek, azonban 2005-ben a Koreai Nemzetgyűlés elismerte a *hawkon* intézetek oktatási funkcióit. Ezen intézetek azonban ingyenes koragyermekkori szolgáltatást lehetővé tevő kormányzati támogatásban nem részesülhetnek, mivel nem minősülnek hivatalos koragyermekkori intézményeknek,

ebből következően nem jogosultak állami támogatásra. 2004-ben a koreai kormány felajánlotta, hogy állami támogatást nyújt a minőségi *hawkon* nevelésnek, amennyiben a szolgáltatók elfogadják az országos óvodai nevelési programot, az óvodapedagógusok képesítési rendszerét, valamint az országos felügyeleti és környezeti szabályokat.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15-64 éves nők munkaerőpiaci részvételének aránya 53,9% volt, szemben az 1990-es 49,9%-kal. Közülük 11,9% dolgozott részmunkaidőben, ugyanez az arány a férfiaknál 5,9% volt (OECD, *Employment Outlook*, 2005). 2002-ben a 15 év feletti felnőttek 68%-a, ezen belül a nők 49,8%-a volt munkavállaló. A munkaerőpiacon dolgozó nők 78%-a volt házas (Háttérjelentés, 2003), így a munkahelyen való helytállás mellett a háztartási munka is rájuk hárult. Ez utóbbi arány egyre növekvő tendenciát mutat. A munkahelyi kultúra és gyakorlat a kisgyermek(ek)et nevelő anyák ellen dolgozik. A koreaiak mindössze 20%-a él kétkeresős háztartásban, ami meglehetősen alacsony arány az OECD átlaghoz képest.

Gyermekgondozási szabadság: 2001-ben intézményesítették a gyermekgondozási szabadság rendszerét, a fizetett támogatás és a munkahely védettségének biztosítása mellett. Ennek ellenére kevés szülő veszi igénybe ezt a lehetőséget, mivel a munkahelyi kultúra nem támogatja a gyermekgondozási szabadságot (a férfiak gyermekgondozási szabadságának támogatására ez többszörösen igaz), illetve a családbarát intézkedéseket. Ezen kívül a nők jelentős része ideiglenes munkahelyen dolgozik, így nem jogosult gyermekgondozási szabadságra. Emellett a támogatás összege túl kevés ahhoz, hogy egy családot eltartsa. Néhány elemző összefüggésbe hozza az alacsony termékenységi rátát (1,3) azokkal a nehézségekkel, melyekkel a családalapítás gondolatát fontolgató fiatal nőknek kell megbirkózniuk. A nők hivatalos munkaerőpiaci aránya M alakú eloszlást mutat a 25 és 34 év között, amely a gyermekvállalás tipikus időszaka. A gyermekgondozási szabadság hiányosságai mellett komoly gondot okoz Koreában a kisgyermekellátás területén jelentkező óriási kereslet; a kisgyermekellátás azonban sem környezeti sem pedagógiai minőségi szempontból nem tűnik kielégítőnek.

Hozzájárás és ellátás

Koreában a koragyermekkorai szolgáltatások túlnyomó része magánkézben van, ami a születéstől az általános iskoláig tartó időszakban nyújtott gyermekellátás 93,9 %-át jelenti. A 0-6 éves gyermekek 21%-a vesz igénybe a gyermekgondozási szolgáltatásokat. A magánszolgáltatásokat – legyenek azok gyermekgondozási vagy óvodai szolgáltatások – non-profit és profitorientált szervezetek üzemeltetik, bár hivatalosan mindegyik ilyen szervezet non-profit társulásként szerepel a nyilvántartásban. A 3-6 éves gyermekeket ellátó óvodai szektorban több az állami (50,8%), mint a magánintézmény (49,2%), azonban „az óvodai foglalkozások 72%-a, a pedagógusok 79%-a és a beiratkozott gyermekek 78%-a a magánszektorhoz tartozik” (Koreai háttérjelentés, 2003., 30. old.). Csak a vidéki térségekben jellemző, hogy az állami óvodákba iratkozik be a gyermekek 50%-a. Bár a 3-6 évesek 59%-a, illetve a 0-2 évesek 10%-a vesz igénybe koragyermekkorai szolgáltatásokat, az állami intézmények aránya viszonylag alacsony.

Az ellátásban részesülők aránya

0-3 évesek: kb. 19,6%-uk vesz igénybe a kisgyermekellátást, 13%-uk az állami, 86,9% pedig magánintézmények szolgáltatásait választja. Ezen a korcsoporton belül óriási az igény a szolgáltatásokra, melyet az ellátás nem képes kielégíteni.

3-5 évesek: A szolgáltatások az életkortól függően nagymértékben különböznek. A szolgáltatásokat igénybevevő 3-4 éves gyermekek túlnyomó része gyermekgondozási ellátásban részesül. A 3 éves gyermekek 44,9 %-a vesz igénybe gyermekgondozást, 14,6%-uk óvodai ellátásban részesül. A legtöbb gyermek magánintézményekben kapja az ellátást. 4 éves korban az óvodai ellátásban való részvétel 29,7%-ra, a gyermekgondozási ellátásban való részvétel pedig 36,7%-ra emelkedik. A 4 éves korosztály egyharmada nem részesül ellátásban, bár előfordul, hogy a *hawkon* iskolák sportfoglalkozásain vagy más programokban vesznek részt.

5-6 évesek: az ötévesek 78,9 %-a veszi igénybe gyermekgondozási intézmények (31,7%), vagy az óvodák (42,2%) szolgáltatásait.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: a speciális oktatásra vonatkozó törvény ingyen ellátást biztosít a fizikai és mentális fogyatékossgal élő gyermekeknek, akik közül az idősebbek különleges oktatást nyújtó iskolákban kapnak kielégítő színvonalú ellátást és képzést, ezen gyermekek összlétszámáról azonban nem állnak rendelkezésre adatok. A koragyermekkori szolgáltatásokat nyújtó intézmények közül kevés veszi figyelembe a különleges ellátást igénylő gyermekek szükségleteit, 2005-ben hozzávetőleg 1%-uk (14 978 gyermek) iratkozott be valamilyen gyermekgondozási intézménybe vagy óvodába.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: Az alacsony jövedelmű családok részére kialakított támogatási rendszer ellenére a szülőkre háruló teher nem csökken, csak abban az esetben, ha megfelelő ellátást sikerül találniuk gyermekeik számára. 2005-ben a családok kb. 18,8%-a kapott támogatást az ellátás költségeinek fedezésére, azok a családok, akik a családtagok száma, összjövedelemük és a teljes vagyonuk szerint megfeleltek a szigorú kritériumoknak. Számos óvoda és gyermekgondozási intézmény nem találja elegendőnek az alacsony jövedelmű családoknak jutatott állami támogatás összegét, ezért olyan családok gyermekeit veszik fel, akik meg tudják fizetni a térítési díjakat és a pluszköltségeket.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: Mivel a bevándorlás nem jellemző, nincsenek nagy eltérések az ellátást tekintve a domináns kultúrához képest.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Az óvodák működését az Általános és Középsiskolai Oktatási Törvény (2002) és a Koragyermekkori Nevelési Törvény, a gyermekgondozási intézmények működését pedig a Gyermekgondozási Törvény szabályozza (2001). 1997 óta Koreára nagy nyomás nehezedik, hogy gyorsan bővítse koragyermekkori szolgáltatásait körét. Ebből következően az ellátási rendszer – az állami óvodák kivételével – engedélyezés és akkreditáció helyett dokumentált eredményekre épül. Az intézmények engedélyezése egyszerű regisztrációs eljárás keretében történik, ennek során az új gyermekgondozási intézmény értesíti a helyi gyermekgondozási hivatalt tevékenysége megkezdéséről. Számos magán szolgáltató esetében az egy gyermekre jutó alapterület kevesebb az átlagnál, hiába vonatkoznak az állami és magánintézményekre ugyanazok a szabályok. Manapság azonban egyre fontosabb szempont a minőség, ezért egy sokkal jobban kidolgozott engedélyezési rendszer bevezetését fontolgatják. A tanterv és pedagógiai program szisztematikus, az iskolai szakfelügyeleti rendszeren belül történő, külső értékelése, kizárólag az óvodákban bevett gyakorlat. A területi szakfelügyelők évente kétszer látogatják meg az intézményeket.

Finanszírozás: Az iskola előtti oktatási intézményekre (óvodákra) fordított kiadás a GDP 0,16%-át teszi ki, melynek 31,8%-a állami, 68,2%-a pedig magánforrásból származik.

zik (a szülők által fizetett hozzájárulást is beleszámítva). Az oktatásra fordított összköltségek 2,2%-át kapják meg az iskola előtti intézmények, ezekben a gyermeklétszám az oktatási intézményekbe beiratkozott összes gyermek 4,8%-a (OECD, *Education at a Glance*, 2005). A Koreai háttérjelentés (2003) szerint 2002-ben a kormány által a koragyermekkori nevelésre és gondozásra fordított támogatás a koragyermekkori szolgáltatások összköltségeinek 44,6%-át tette ki, ami a GDP 0,13%-át jelentette. Ennek az összegnek a 30%-a származik központi állami forrásból, a fennmaradó részt pedig tízenhat helyi hatóság biztosítja. Ezen hatóságoknak közvetlen adókivetési joguk van, és arányos pénzügyi támogatást kapnak a központi kormányzattól.

A munkatársak: A koragyermekkori szolgáltatások területén dolgozók alkalmazásának feltételei a szabályzatokban megfogalmazott követelmények szerint változnak. Az erre vonatkozó fontosabb információk a fenti áttekintésben találhatók. Az állami óvodákban dolgozó óvodapedagógusoknak a koragyermekkori nevelés területén szerzett diplomájuk mellett az állami tisztségviselőkre vonatkozó követelményeknek is meg kell felelniük. A koragyermekkori programokban dolgozó, pedagógusokat segítő munkatársak (pedagógiai asszisztensek és kisegítő tanárok) létszámáról rendelkezésre álló adatok nem egyértelműek.

Képesítési követelmények: A koragyermekkori képesítési követelményeket törvény szabályozza. Szakképesítés szerint négyféle beosztás létezik az óvodai ellátásban: vezető, vezető-helyettes, 1. szakképesítési szinttel rendelkező pedagógus, 2. szakképesítési szinttel rendelkező pedagógus. A második szakképesítési szint egy kétéves főiskolai diploma, az első szint pedig egy négyéves egyetemi diploma megszerzését jelenti. A pedagógusok 70%-a kétéves főiskolai diplomával, 30%-uk pedig négyéves egyetemi diplomával rendelkezik. A gyermekgondozásban dolgozó szakemberek a koragyermekkori nevelés vagy gyermekjólét területén szerzett két- vagy négyéves főiskolai diplomával rendelkeznek. 60%-uknak kétéves, 15%-uknak négyéves főiskolai diplomája van. Középiskolát végzettek, illetve felsőfokú alapképzésben részt vevők is dolgozhatnak a gyermekgondozás területén, egy egyéves, a koragyermekkorra vonatkozó képzés elvégzése után. Az asszisztensek végzettségére vonatkozóan nincsenek követelmények, munkájuk során szerzik meg a szükséges gyakorlatot a koragyermekkori ellátás területén.

Munkakörülmények: A munkatársak többsége teljes munkaidőben dolgozik, a rész-munkaidőben dolgozókról azonban nem állnak rendelkezésre pontos adatok. A kötelező heti óraszám 44, de sokuknál ez a szám magasabb. A munkatársak szakmai továbbképzésének minimális szintjét törvény szabályozza, amely javaslatokat is tartalmaz az éves továbbképzés óraszámát tekintve; az óvodapedagógusoknak például 60 óra, a gyermekgondozóknak 40 óra elvégzése kötelező háromévenként. Ezen kívül meghatározzák, hogy hány nap továbbképzés szükséges azoknak, akik előléptetést szeretnének, például egy 2. szakképesítési szinttel rendelkező tanárnak 30 nap (180 óra) továbbképzés kötelező az 1. szakképesítési szint megszerzéséhez. Az iskolán kívüli szolgáltatások területén dolgozó munkatársak elismertsége alacsony. Az óvodapedagógusokkal összehasonlítva a gyermekgondozók több órát töltenek a gyerekcsoporttal (hetente kb. 60 órát, a 40 órával szemben), nagyobb a felelősségük, kevesebb a szabadságuk, rövidebb idejük van a foglalkozások megtervezésére és alacsonyabb a fizetésük. Férfiak alig találhatók a gondozói szolgáltatásokban és az iskola előtti nevelésben dolgozók között. A Nemek Közti Egyenlőség és Családvédelem Minisztérium célul tűzte ki, hogy a férfiakat nagyobb arányban vonják be a gyermekgondozásba, segítsék elő a nemek közti egyenlőség szellemében való gyermeknevelést, egészen a kezdetektől, és támogassák a nőket és a férfiakat a munka és család összeegyeztetésében.

A gyermekek és a munkatársak aránya: A koreai koragyermekkori szolgáltatásokkal kapcsolatos elvárások elsősorban az egy gyermekre jutó alapterületre, valamint a külső és belső tereken lévő felszerelésekre vonatkoznak, a városok és tartományok pedig a gyermekek és a munkatársak arányát határozzák meg az óvodák számára készített ajánlásaikban. Országos viszonylatban a 4-6 évesekből álló csoportok létszáma 25-30 fő, a 3 éveseknél ez a szám 15-20 fő, a vegyes csoportok létszáma pedig 20-30 fő. A gyermekgondozási intézményekben a gyermek/felnőtt arány a következő: 1 év alatti gyermekeknél 3:1, az 1 éveseknél 5:1, a 2 éves gyermekek esetében 7:1, a 3 éveseknél 15:1, a 4-6 évesek esetében pedig 20:1. A gyermekgondozási intézmények kötelesek megtartani az 5:1 arányt a különleges ellátást igénylő gyermekek esetében is.

Tanterv és pedagógiai program: Az Országos Óvodai Nevelési Program – melyet 1969-es első kiadása óta ötvenként átdolgoz az Oktatási Minisztérium – általános mintaprogramokat tartalmaz. A konkrét programokat a városi/tartományi oktatási hivatalok belátásuk szerint változtathatják. A helyi szabályozásban megállapítják a tanév beosztását és az óraszámokat, többek közt a meghosszabbított és a teljes napközbeni ellátás elérhetőségét, a körzeti férőhelyek számát, a speciális ellátást, a szülők oktatását, és a helyi általános iskolákkal együttműködésben kialakított iskolaelőkészítő programokat (Háttérjelentés, 2003). Bár a tanterv a tanulási tapasztalatok sokszínűségét szorgalmazza, az OECD szakértői bizottsága 2003-ban megállapította, hogy néhány intézményben az internetről letöltött kész programok és sablonok felhasználásával zajlottak a foglalkozások. A gyermekgondozási intézményekben használt tervezési mintakeretet az Egészségügyi és Jóléti Minisztérium jelentette meg 1993-ban; a táplálkozásra, az egészségre, a biztonságra és a közösségi jólétre vonatkozó irányelveket tartalmaz. Ezzel kapcsolatban az OECD bizottság szintén megjegyezte, hogy az általuk meglátogatott intézményekben a témakörök, a tevékenységek és az eljárások megválasztása kizárólag a pedagógus döntésétől függ, a gyermekek igényeinek és döntésének figyelmen kívül hagyásával.

Monitoring, értékelés és kutatás: Lakossági szinten az országos monitoring és beszámoló rendszer két forrásra támaszkodik az oktatási szektorban: az éves oktatási statisztika adatgyűjtésre, valamint az óvodák aktuális állapotáról szóló jelentésekre. Az Oktatási Minisztérium honlapján mindenki által hozzáférhetőek e két forrásból származó adatok, melyek a munkaerővel, és az intézményekbe való jelentkezéssel kapcsolatosan tájékoztatják az érdeklődőket. A gyermekgondozási statisztikák a Nemek Közti Egyenlőség és Családvédelem Minisztérium honlapján keresztül érhetők el. Ilyen módon az összegyűjtött információk kétféle forrásból származnak. A szolgáltatások szintjén nem létezik átfogó rendszer a koragyermekkori programok minőségének értékelésére.

A szülők és a közösség bevonása: A korgyermekkori nevelés területén a családokat önkéntes munkára, a szülőket pedig az oktatási programokban való részvételre ösztönzik. A Koragyermekkori Oktatási Törvény lehetővé teszi, hogy az önkéntes asszisztensek 20 óra képzésben részesüljenek, ezt követően pedig két asszisztens segédkezhet a 26:1 gyermek-felnőtt aránnyal rendelkező csoportok munkájában (Koreai háttérjelentés, 2003. 90. old.). A szülők részére szervezett oktatási programok célja a koragyermekkori programok eredményességének maximalizálása, valamint az óvodapedagógusok gyermekneveléssel kapcsolatos tudásának és készségeinek megosztása a szülőkkel. Na és Moon (*A kisgyermeknevelés és -gondozás szakpolitikájának és rendszerének integrálása a Koreai Köztársaságban*, Párizs, UNESCO, 2003.) kimutatták, hogy 2002-ben a szülők 57%-a vett részt hivatalosan ilyen programokban. Mivel a programok többsége napközben zajlik, sok szülő nem tud rajtuk részt venni (Koreai háttérjelentés, 2003).

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

2003-ben az OECD Koreával foglalkozó szakértői bizottsága szerint a következő témakörökre kell különös figyelmet kell fordítani:

- *A gyermekek érdekeinek előtérbe helyezése:* a koragyermekkori szolgáltatások külön kategóriaként való felfogása arra ösztönözné a szülőket és a szolgáltatókat, hogy iskolaelőkészítésnek tekintsék ezt a területet. Ehhez kapcsolódóan a bizottság a kisgyermekek ellátáshoz való jogát és igényeit emelte ki.
- *A törvények és a társadalom által támogatott családbarát szemlélet hangsúlyozása:* a bizottság kezdeményezte e komplex és kulcsfontosságú terület felülvizsgálata a nemek közti egyenlőség szempontjából, különös tekintettel a munkahelyi kultúrára, az állandó és az ideiglenes munkahely közti különbségre, valamint a szülők rugalmas munkahelyi környezetére. Ebből a szempontból a közszolgálati szférának vezető szerep juthat, mivel a nők foglalkoztatottsága itt a legnagyobb.
- *Az állami finanszírozás és befolyás növelése, és a magánszolgáltatók bevonása az állami rendszerbe:* bár a koragyermekkori nevelésre fordított kiadások összege folyamatosan növekvő tendenciát mutat, a szakértői bizottság úgy vélte, hogy a magánszolgáltatói rendszer fenntartása érdekében kidolgozott költségkímélő megoldások nem feltétlenül vezetnek erős, magas színvonalú rendszer kialakulásához hosszú távon. Javaslaik között szerepel egyes, magas színvonalú magánszolgáltatások bevonása az állami ellátás és finanszírozás rendszerébe.
- *A koragyermekkori szolgáltatások kormányzati irányításának racionalizálása:* a bizottság szorgalmazta, hogy a kormánypolitika koordinációjáért felelős hivatal tegyen meg mindent a különböző minisztériumok együttműködésének, valamint a helyi szolgáltatások integrációjának elősegítése érdekében.
- *A nevelés és gondozás közt húzódó szakadék szűkítése a szemlélet és a szakképesítési rendszer megváltoztatásával:* a szemléletbeli megosztottság nagyban befolyásolja a munkatársak megbecsültségét és szakképzését, különösen a gyermekgondozók esetében. Számos gyakorlati probléma vár megoldásra, többek közt a koragyermekkori szolgáltatások területén megvalósított állami beruházások alacsony szintje, a kormány finanszírozásán és irányításán kívül eső, kiterjedt magánszektor, az ellátáshoz való hozzáférés igények szerinti biztosítása, az egymással versengő szolgáltatások kezelése.
- *A rendszer további demokratizálása a decentralizáció és a szülői részvétel segítségével:* Sok előny származhatna abból, ha a szülőket bevonnák az intézmények életébe és szervezési feladataiba, például lehetőség nyílna az aktív és kreatív tanulási folyamatok és eljárások népszerűsítésére; a gyermekek otthoni tanulása és az intézményekben folyó nevelés közötti folytonosság elősegítésére; más szolgáltatásokkal kapcsolatos információk megosztására és elérhetőségük biztosítására; a közösség bevonására a koragyermekkori nevelésbe.
- *A programok színvonalának emelése, beleértve a hawkon iskolák programjait:* a szakértői bizottság szorgalmazta a munkatársak továbbképzését a csapatmunka és a minőségbiztosítás területén, a képzés, a kritikus szemlélet és az értékelés felől megközelítve.
- *A koragyermekkori szolgáltatások területén végzett kutatások és a szakpolitika felülvizsgálatának összekapcsolása:* a bizottság megjegyezte, hogy a szakpolitika rendszeres felülvizsgálatát a kormány által támogatott intézetek koragyermekkori szolgáltatásokkal

kapcsolatos kutatásai, valamint egy alaposan kidolgozott értékelési rendszer alapján meg lehetne valósítani.

Fejlesztések

A gyermekgondozás igazgatása 2004 júniusában került át az Egészségügyi és Jóléti Minisztérium hatásköréből a Nemek Közti Egyenlőség Minisztériumának hatáskörébe. Ez a fejlemény pozitív változásokat idézett elő egyes szektorokban azzal, hogy előtérbe helyezte a nők munkaerőpiaci és társadalmi esélyegyenlőségét. Más vélemények szerint azonban a gyermekek érdekei szempontjából ez a változás nem hozott jelentős javulást a minisztériumok közti együttműködésben, illetve a szolgáltatások gyakorlatban történő integrációja területén. Összegezve, a nevelés és a gyermekgondozás közti közvetlen együttműködés ösztönzése a jövő egyik legfontosabb feladata. Az OECD áttekintés óta jelentős javulás következett be a nemek közti egyenlőség és a gyermekgondozási szabadság, valamint a gyermekek és családok jóléte szempontjából kulcsfontosságú irányelvek terén. A gyermekgondozási szabadság időtartama jelentősen megnőtt, a szabadság alatt nyújtott juttatások összegével együtt.

Ezzel párhuzamosan az utóbbi években jelentősen bővült a gyermekgondozási szolgáltatások köre. Ez magyarázható a megnövekedett kereslettel (egyre több nő szeretne visszatérni munkahelyére a szülést követően), az ellátásban részesülő gyermekek százalékos arányának növekedését okozhatja azonban a születések számának csökkenése is.

Koreában megemelték az alacsony jövedelmű családok számára nyújtott pénzügyi támogatás összegét, meghosszabbították a gyermekintézmények nyitvatartási idejét, így több mint 12 órát üzemelnek naponta, valamint enyhítették a szigorú követelményeket. Ez utóbbi intézkedéssel számos magánszolgáltató tudott belépni az ellátás rendszerébe, alacsonyabb színvonalú szolgáltatást nyújtva. Következésképp a jelenlegi szakpolitika legfőbb célja a szolgáltatások bővítése mellett a minőség garantálása és javítása.

A gyermekgondozási intézmények minőségével kapcsolatban felmerült aggályok eloszlátása érdekében a 2004-es Gyermekgondozási Törvény módosításával több olyan mechanizmust vezettek be, melyek magas színvonalú gondozást hivatottak biztosítani. A kormány a „regisztrációs kötelezettség rendszerét” hátrahagyva kezd áttérni az „engedélyezések rendszerére” a gyermekgondozás területén. A gyermekgondozó intézmények létrehozására és üzemeltetésére vonatkozó követelmények szigorodnak. A gyermekgondozók kisebb létszámú csoportokkal fognak dolgozni, munkakörülményeiket a kormányzat fogja ellenőrizni. 2005-től bevezetik a gyermekgondozási intézményekre vonatkozó Országos Akkreditációs Rendszert, valamint az Országos Gyermekgondozási Programot, ez jelenleg kidolgozás alatt áll. 2004 elején megszületett a Koragyermekkorai Nevelési Törvény (ECE), ennek hiányában a koragyermekkorai nevelés jogi háttérét eddig az Általános és Középiskolai Törvény adta. Az új törvénnyel megszületett az Alapoktatási Törvény (Basic Education Law) rendszere, ami négy részből áll: koragyermekkorai nevelésből, általános és középiskolai oktatásból, felsőoktatásból, és az egész életen át tartó tanulásból. Az ECE törvény jogi alapot teremt a magánóvodák és egész napos ellátást biztosító szolgáltatások részére nyújtott állami támogatáshoz, valamint a koragyermekkorai neveléssel foglalkozó, kutató-, a képző-, az értékelő, és különböző programokat kidolgozó intézmények alapításához.

Koreában 2002 óta évi 100 millió amerikai dollárral nőttek a gyermekgondozás területén megvalósított beruházások, 2005-ben ez az összeg 200 millió dollár volt, ami 50%-os növekedést jelent 2004-hez képest. 2005-ben a kormány megváltoztatta a gyermekgondozásban alkalmazott közvetlen támogatási rendszert (a fizetések és bizonyos

költségek fedezésének rendszerét), és a szülők költségeinek enyhítését célzó támogatási rendszert vezetett be. Ezzel párhuzamosan az óvodai ellátást támogató költségvetést (beleértve az 5 éves gyermekek ingyenes nevelését) a 2004-es költségvetéshez képest 150%-kal emelték meg 2005-ben. Ez az intézkedés az óvodákban és gyermekgondozó intézményekben ellátott 5 éves gyermekek 30%-ának életét könnyíti meg. Az elnöki tanácsadói testület kezdeményezésére több fontos lépés történt a koragyermekkorai nevelés és gondozás integrált modelljének megalkotása érdekében – többek közt egy közös kutatóközpont létrehozásával. 2004-ben ez a testület az elnöknek címzett jelentésében ösztönözte a koragyermekkorai nevelés és gondozás támogatását, és 2005 második negyedére egy második jelentés készítését irányozta elő, a gyermekgondozás és a nevelés kombinálásának módjáról. A második jelentés elkészítése után a kormány gyermekgondozásra és nevelésre irányuló politikája még inkább összhangban fog állni az egészséges kisgyermekek felnevelését célzó szemlélettel.

Magyarország

Lakosság: 10 millió. **Termékenységi ráta:** 1.3. **Egy főre jutó GDP:** 13 900 amerikai dollár. **6 év alatti gyermekek száma:** Nem áll rendelkezésre adat.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A nők 54 %-a (15 és 64 év között) van jelen a munkaerőpiacon, közülük 5,1 % dolgozik részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 2,2 %) (OECD, *Employment Outlook*, 2005).

A gyermekes anyák részvétele a munkaerőpiacon: A hat évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák esetében 30%, amely a teljes részmunkaidős foglalkoztatás 8 %-át teszi ki (OECD, *Society at a Glance*, 2005). A három évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák esetében 30,5% a foglalkoztatottsági arány (EUROSTAT).

A szülési és gyermekgondozási szabadság: A biztosított (munkavállaló) nőknek 24 hét szülési szabadság jár, átlagfizetésük 70%-ára jogosultak ez idő alatt, a harmadik év végéig pedig mindenki azonos összegű juttatást vehet igénybe. Magyarországon mindenki jogosult (a munkahellyel nem rendelkező anyák is) a gyermekgondozási segélyre (GYES), maximum 135 hétig (vagy 53 hétig, ha ezt megelőzően az anya nem vett igénybe szülési szabadságot) mindenki számára azonos havi összeg formájában, ami megegyezik a nyugdíjminimum összegével (23 200 forint 2004-ben).

A gyermekgondozási szabadság átlagos időtartama: Nem áll rendelkezésre adat.

Tankötelezettség kezdete: 6 éves kor, de az utolsó óvodai év (5-6 éves kor) szintén kötelező.

Szociális kiadások: A GDP 20,1%-a. Gyermekszegénység aránya: 8,8% adók és jóléti transzferek nélkül (az OECD átlag 11,2%).

Az iskola előtti oktatási szolgáltatások finanszírozása (ISCED 0. szint): A GDP 0,79%-a (0,73 % állami, 0,07 % magán forrásokból származik), ami az oktatási költségvetés 14,7%-át jelenti, miközben az összes oktatási intézménybe beiratkozottak 16,9%-át teszik ki az iskola előtti oktatási intézményekbe járó gyermekek.

Egy gyermekre jutó költség (amerikai dollárban, vásárlóerő paritáson számolva): 3 475 dollár (kizárólag az állami intézményeket figyelembe véve) (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A 3 év alatti gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: Nem áll rendelkezésre adat.

A szülőkre jutó átlagos költség: Az egy főre jutó GDP-hez viszonyítva, a szülők által a kisgyermekellátásra fordított kiadás 8,2% a gyermekgondozás esetében, 3,5% az óvodai ellátás esetében (Magyar Kormány, 2004)

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: Elvileg 6 hónapos kortól, de nem minden gyermek számára hozzáférhető. A munkavállaló szülők gyermekei előnyt élveznek.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: Két teljes ellátást nyújtó szolgáltatás létezik: a három éves kor alatti gyermekek számára a bölcsőde, három éves kortól tanköteles korig pedig az óvoda biztosít ellátást. Mindkét ellátási forma hosszú (10 órás) gondozást nyújt évi 50 héten keresztül. Az engedélyezett családi napközik az utóbbi időben kezdenek elterjedni.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: 0-3 éves gyermekek: 8,5%; 3-4 éves gyermekek: 85%; 4-5 éves gyermekek: 91%, 5-6 éves gyermekek: 97%; napközi (OSP) 6-12 éves gyermekek számára: a szolgáltatást az összes jogosult gyermek több mint 40%-a vette igénybe (Országos Statisztikai Hivatal, 2004).

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: Gondozó, óvodapedagógus, napközis tanító. Mindegyik csoport külön képzést kap. A képesítési előírások és követelmények átalakulóban vannak a Bolognai folyamat hatására, amely a szakképesítések összehasonlíthatóságát igyekszik megteremteni.

A szolgáltatásokban felsőfokú képzettséggel rendelkező dolgozók összesített aránya: Az óvodákban dolgozók kb. 50%-a szakképzett pedagógus, mások szakképzett napközis tanítók. A teljes dolgozói létszám 90%-a teljesen szakképzett.

Gyermek-munkatárs arányok: Családi napközi: 7:2; bölcsőde: 12:2; óvoda: 22:2; napközi 6-12 éves gyermekek számára: 26:1

Maximális csoportlétszám: Családi napközi: 7; bölcsőde: 12; óvoda: 25; napközi: 26

Hatáskörök

A minisztériumi felelősséget illetően a magyarországi intézményes koragyermek-kori szolgáltatások rendszere két részre osztott: az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium a hároméves kor alatti gyermekek intézményes ellátásáért felelős, a 3-7 éves gyermekek intézményes nevelése és gondozása az Oktatási Minisztérium hatáskörébe tartozik. Ez utóbbi szakaszt tekintik napjainkban a közoktatás első szakaszának.

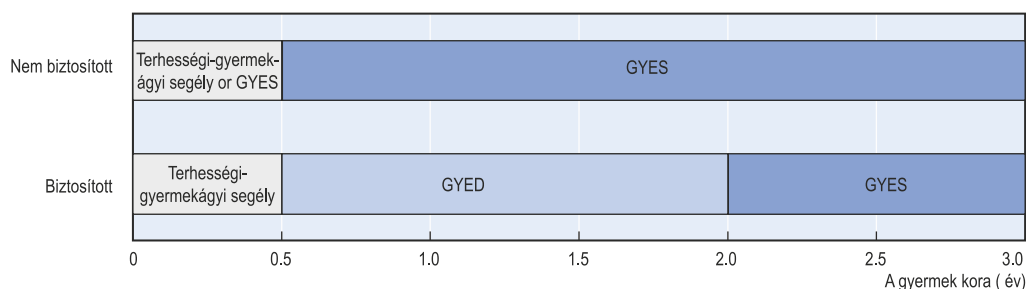
A rendszerváltás óta Magyarország közigazgatása decentralizálttá vált, és különböző szintekre tagozódik. A 3-6 éves gyermekek intézményes ellátása az Oktatási Minisztérium feladata, hatáskörébe tartozik a törvények és rendeletek előkészítésének és törvénybe iktatásának felügyelete, az alaptantervek elkészítése, a szakmai felügyelet irányítása, az oktatási intézmények fejlesztése és felügyelete, valamint az óvodapedagógusok továbbképzése. Az adminisztráció, a felügyelet, a politikai felelősség és a finanszírozás számos állami, regionális (megyei), helyi (települési) és intézményi szint között oszlik meg. Helyi és regionális szinten az oktatás – beleértve az óvodai nevelést – a közigazgatás általános rendszerébe van integrálva. Ezen a szinten a közigazgatás választott testületek irányítása alatt áll, melyek politikailag függetlenek. A főbb feladatok – mint például a finanszírozás – elvégzése helyi szinten az önkormányzatok feladatkörébe tartozik, melyek a központi kormányzattól kapnak normatív támogatást.

Az 1997. évi XXXI. törvény a 0-3 éves gyermekek gyermekvédelmi és gyermekjóléti ellátását az Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium (jelenleg Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium) feladatkörébe sorolta. A minisztérium hatáskörébe tartozik a törvénykezés felügyelete, valamint a gyermekgondozók képzése. Az óvodához hasonlóan a napközbeni ellátás szabályozása és ellenőrzése az állam feladata, melyet a minisztérium irányít, és a megyei gyámhivatalok hajtanak végre. A központi kormányzat nyújtja a forrásokat a helyi (települési) önkormányzatok számára, melyek feladata az ellátás biztosítása és ellenőrzése. A Magyar Bölcsődék Egyesülete (MBE), valamint a Bölcsődei Dolgozók Demokratikus Szakszervezete (BDDSZ) is aktív szerepet vállal a gyermekellátásban. A törvény a szakszervezet és a kormány közti együttműködést is szabályozza, ez többek közt kötelezi a kormányt az érintett csoportok szakszervezeteivel való egyeztetésre a törvénykezést megelőzően.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15 és 64 év közötti nők 54%-a volt jelen a munkaerőpiacon, szemben az 1990-es 57,3%-kal. Közülük a teljes munkaidőben dolgozók aránya 5,1% volt, a részmunkaidőben dolgozóké pedig 2,2% (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák foglalkoztatottsági aránya 30% volt 2002-ben, ez a részmunkaidőben dolgozók 8 %-át tette ki (OECD, *Society at a Glance*). A 3 évesnél kisebb gyermeket nevelő anyák foglalkoztatottsági aránya 30,5 % volt 2004-ben.

Gyermekegondozási szabadság: A támogatások és a gyermekegondozási szabadság átfogó rendszere áll a magyar nők rendelkezésére. Két főbb támogatási rendszer létezik: a gyes, a gyermekegondozási segély a nem biztosított anyák számára (munkanélküliek vagy munkanélküli segélyben nem részesülők); és a gyed a biztosított (munkavállaló) nők számára. A nem biztosított szülők 2,5 évig jogosultak gyesre (ami megegyezik a minimálnyugdíj összegével). Bizonyos körülmények között – egy rövidebb időszakra – a gyermek nagyszülei, valamint a biztosított nők is igénybe vehetik ezt a támogatást. A biztosított (munkavállaló) nők terhességi-gyermekegondozási segélyre is jogosultak 168 napig (24 hétig), ami az átlagfizetésük 70%-át teszi ki (maximum 83.000 forint havonta). Ezt követően, 53 héten keresztül vehetik igénybe a gyedet, szintén a keresetük 70%-ának folyósítása mellett, a maximum kifizethető összeg azonban limitált. Ezt követi az egy évig adható, mindenki számára azonos havi összeget jelentő gyes.

Megjegyzések: terhességi-gyermekágyi segély: 24 hét, legkorábban a szülés előtt 4 héttel vehető igénybe, a kereset 70%-a.

gyes: A gyermek 3. születésnapjáig, havi fix összeg.

gyed: A terhességi-gyermekágyi segély lejártá után a gyermek 2. születésnapjáig, a kereset 70%-a kerül kifizetésre egy bizonyos összegig.

A gyed adóköteles jövedelem, beleszámít a szolgálati évek számába és a nyugdíj-jogosultságba. Összefoglalva: minden magyar anya jogosult állami támogatásra legalább 36 hónapig gyermeke születése után, amit a legtöbb nő majdnem három évig vesz igénybe, amíg gyermeke el nem éri az óvodás kort. A fennálló törvények értelmében a munkaadónak kötelessége biztosítani a munkába visszatérő nő számára a szülés előtti állását, vagy egy ennek megfelelő állást. Nehéz azonban értékelni ennek a törvénynek a hatékonyságát, mivel a munkába visszatérő nők alacsony száma a kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzettel is magyarázható.

Hozzáférés és ellátás

Magyarországon a kisgyermekellátás valamennyi formája teljes napközbeni ellátást nyújt az év minden munkanapján. Az óvodák napi 10 órában és évi 50 héten át tartanak nyitva. A gyermekgondozási intézmények napi 8-10 órán át vannak nyitva, és kizárólag nyáron tartanak szünetet 4-5 héten át. A nyitvatartást az intézményt fenntartó hatóság, legtöbbször a helyi önkormányzatok határozzák meg, de ez általában a szülők igényeihez igazodik, így intézményenként változik. Törvény írja elő azon 3 év alatti gyermekek kötelező ellátását, akikről a szülők nem tudnak gondoskodni napközben. A helyi hatóságok feladata a szükséges férőhelyek biztosítása. A gyakorlatban azonban a bölcsődei felvételnél gyakran visszautasítják a munkanélküli szülők gyermekeit, vagy azokat, akik olyan környéken laknak, ahol az ellátást nem tudja finanszírozni a helyi önkormányzat. Ezen kívül a gyesen vagy egyeden lévő, vagy egyéb juttatásokban részesülő szülők gyermekei rendszerint nem nyernek felvételt az ellátásba. A gyermekvédelmi hatóságok ugyan javasolhatják a kedvezőtlen helyzetű gyermekek felvételét a különböző gyermekintézményekbe, a felvételi eljárás során meghatározott prioritások miatt azonban ezen veszélyeztetett gyermekek – akik pedig erre a legjobban rászorulnak – kimaradnak az ellátásból. Az ellátás költsége (főleg az étkeztetése) a család szociális és gazdasági körülményeinek függvényében elengedhető. Számos családnak nem kell közvetlenül fizetnie az ellátásért.

Az ellátásban részesülők aránya:

0-1 évesek: Majdnem az összes gyermekről a szülei vagy a rokonai gondoskodnak otthon, informális keretek között. A csecsemők 0,2%-a részesül intézményes kisgyermekellátásban.

1-3 évesek: Az 1-2 éves gyermekek 4,3%-a veszi igénybe a szolgáltatásokat, ez az arány 14,2%-ra emelkedik 2 és 3 éves kor közt. A 0-3 éves gyermekek 9,3%-a állami engedéllyel rendelkező intézményben kapja az ellátást, teljes vagy részidőben. Három év

után, a gyermekgondozási szabadság leteltével az ellátás elérhetősége és igénybevétele megnövekszik.

3-6 évesek: A 3-4 éves gyermekek kb. 85%-a, a 4-5 éves gyermekek 91%-a, és az 5-6 évesek 97%-a jár óvodába. A gyermek óvodába íratásának időpontja a szülő döntésétől függ egészen addig a tanévig, amikor a gyermek be nem tölti az 5. életévét. Ettől kezdve a szülőnek kötelessége a gyermekét óvodába íratni az iskolai felkészítés érdekében. Az óvodában nincs külön oktatási program, de minden gyermeknek kötelező az óvodalátogatás 5 és 6 éves kor között. A 3 és 6 éves kor közti gyermekek 87%-a jár óvodába, de vannak 6 év fölötti óvodás gyermekek, mivel az óvodalátogatás időtartama meghaladhatja a gyermek 6. születésnapját. Az ellátásra jogosult gyermekek 93%-a jár óvodába. Bár kevés a rendelkezésre álló hivatalos adat, azok a gyermekek, akik nem veszik igénybe az ellátást, vagy hatéves koruk után is maradni kényszerülnek az óvodában, általában alacsony jövedelmű vagy roma családokból származnak.

Napközi: az általános iskolák a 6 és 14 év közötti gyermekek számára iskola utáni felügyeletet biztosítanak az adott intézményben. Ez a felügyelet az iskolai tanítás előtt és után is igénybe vehető. Esetenként a napközis tanító felügyel egy kisebb csoport gyermekeire, de lehetőség van klubtevékenységek folytatására is. Az 1999/2000-es tanévben 3696 iskolából 3151 nyújtott ilyen ellátást, melyet a 2003/2004-es tanévben az általános iskolai tanulók 40,6 %-a vett igénybe a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai szerint.

Az iskolák nyári táborokat is szerveznek, amennyiben biztosítani tudják a tábor helyszínét (néha ugyanabban a városban, néha más helyen). Ezek a táborhelyek legtöbb esetben az iskolát fenntartó helyi önkormányzat tulajdonában vannak. Az óvodások számára is van lehetőség a táborozásra, de rövidebb időtartamra, általában 1-2 hétre. A táborok napközbeni ellátást és különféle szabadidős tevékenységeket nyújtanak a gyermekeknek. Némely esetben ezek a tevékenységek iskolai tantárgyakra épülnek vagy ezekhez kapcsolódnak, mint például a matematika, stb. A táborokban általában az iskolai pedagógusok és/vagy szülők vigyáznak a gyermekekre. Nyári táborokat szervezhetnek különböző önkéntes, vagy a magánszektorhoz tartozó szervezetek is, bár az ilyen táborok nem feltétlenül kapcsolódnak iskolai tevékenységekhez.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: A kilencvenes évek elejéig az oktatáspolitikai a fogyatékossgal élő, illetve a sajátos nevelési igényű gyermekek szegregált nevelését ösztönözte, és számos speciális intézmény jött létre ezen feladatok ellátására. Mára már az intézmények közel egyharmada (573-ból 173) működik teljesen integrált vagy részlegesen integrált módon. Mivel a gyermekintézmények lefedettsége önmagában is alacsony Magyarországon, a legtöbb speciális ellátást igénylő gyermek otthon marad, így nem jut olyan ellátáshoz, mely fejlődési szintjének megfelelő segítséget nyújtaná számára. Bár az óvodákban ma is elfogadott a szegregáció, a változás mindenképpen elindult. Az 1996. évi közoktatási törvény módosítása ösztönözte a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek óvodai nevelésben való részvételét: a beszédproblémákkal küzdő, és az enyhén értelmi fogyatékos gyerekek után két egészséges gyermek normatív támogatását, míg a mozgássérült és érzékszervi fogyatékossgal élő gyermekek, autisták, és közép súlyos értelmi fogyatékosok után három gyermek normatív támogatását kapják az óvodák. 1999-ben az óvodába járó gyermekek közül 0,6% volt fogyatékossgal élő (Magyarországi országjelentés, 32. old.).

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: A magyarországi gyermekszegénység vidéken és a roma családok gyermekeinél jelenik meg koncentráltan. 2003-ban

a 0 és 6 év közötti gyermekek 18,6%-a élt szegénységben (TÁRKI, 2003, *Stabilizálódó Társadalomszerkezet, TÁRKI Monitorjelentések*, 2003), de a mostani számítások alapján ez a szám napjainkban kevesebb, 8,8% (az OECD átlag 11,2%). 2003 óta a hátrányos helyzetű gyermekek számára ingyenes az étkezés az óvodákban, és a roma gyermekek korai óvodába íratása is javuló tendenciát mutat.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: Az 1993. évi kisebbségi törvény Európa egyik legátfogóbb jogszabályának tekinthető az egyéni és közösségi kisebbségi jogok védelmét illetően. Ezen törvény alapján a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jogosultak felállítani saját önkormányzataikat a különböző településeken és kerületekben. A kisebbségi családok gyermekei a törvény értelmében kiemelt figyelmet és különböző kedvezményeket élveznek. A kisebbségi gyermekeket befogadó gyermekintézmények nyelvoktatásért, roma gyermekek esetében a roma kultúra közvetítéséért különleges normatív támogatást kérhetnek. 2004 óta amennyiben a szülők kérelmezik, a roma gyermekek jogosultak ingyen óvodai étkeztetésre. Az óvodák a hátrányos helyzetű gyermekek gondozásáért és neveléséért is támogatásban részesülnek, sőt további támogatást igényelhetnek az integrált nevelés finanszírozására. A törvény értelmében amennyiben legalább 8, kisebbségi családokból származó gyermek szülei ezt igénylik, a helyi önkormányzat köteles megszervezni egy speciális kisebbségi óvodai csoportot. Az utóbbi években azok az óvodák, amelyek a befogadó nevelést tűzik ki célul és/vagy segítséget nyújtanak a roma kultúra és hagyományok ápolásában, további normatív támogatásban részesülhetnek. (*Magyarországi országjelentés*, 34. o.)

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: A gyermekellátást szabályozó rendszerek a szolgáltatás típusától függően változnak. A családi napközi esetében a regisztráció kötelező, egészségügyi ellenőrzésekre pedig véletlenszerűen kerül sor. A helyi hatóságok monitorozzák és segítik a vezetőket és a koragyermekkori szolgáltatásokat. Az engedélyeket szigorú feltételek mellett adják ki, és négyévente ellenőrzik az intézményeket az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzékbe felvett szakemberek bevonásával, valamint szükség esetén külső szakértői vélemények elkészítésére is megbízást adnak. Az óvodákban a regisztrációval, az egészségügyi ellenőrzésekkel és a tantervi követelményekkel kapcsolatos elvárások teljesítését szakmai továbbképzések (szakmai fejlesztés) segítségével biztosítják, a pedagógiai felügyelet pedig akkreditált szakmai testületek segítségével történik.

Finanszírozás: a 3-6 éves óvodás gyermekekre fordított kiadás a GDP 0,79%-a. Ennek az összegnek közel 91,7%-a állami forrásból származik, 6,2%-a a háztartási kiadásokhoz sorolható. Az oktatási intézményekre költött összes kiadás 14,7%-át az általános iskolát megelőző intézmények kapják, ahová a gyermekek/tanulók 16,9%-a jár (OECD, *Education at a Glance*, 2005). A koragyermekkori nevelés összes költségének 90%-át az állami ellátás finanszírozására fordítják. A többit a non-profit szektor, vagyis az önkéntes szervezetek és az egyházak által üzemeltetett óvodák kapják. A gyermekgondozás és az óvodák állami támogatása a központi kormányzaton keresztül történik, amit a helyi hatóságok egészítenek ki. Összességében a költségek 25-30%-át a központi kormányzat, 60%-át a helyi önkormányzat, a fennmaradó 10-15%-át pedig a szülők fedezik.

A szülők gyakorlatilag csak az étkeztetésért fizetnek. Minden szülő által fizetett díj már tartalmaz támogatást, így a szülők 10%-kal járulnak hozzá a gyermekgondozás teljes költségéhez, és 12%-kal a kisgyermekellátás teljes költségéhez. Az egy főre jutó GDP arányában a szülők koragyermekkori nevelésre fordított kiadása a gyermekgondozásra vonatkozóan 8,2%, az óvodai ellátás tekintetében pedig 3,5% (Magyar Kor-

mány, 2004). Az egy gyermekre jutó állami támogatás a teljes ellátásra vonatkozóan, amerikai dollárban számítva a bölcsődékben 2 758, óvodákban pedig 3 475. 1998 óta az ellátásra fordított támogatás jelentősen megnövekedett, 224%-kal a bölcsődei gondozás, 172%-kal az óvodai gondozás területén. Ennek a kiadásnak a kiszámításakor kétféle, teljes napközbeni ellátást nyújtó intézményt vettek figyelembe: a 3 év alatti gyermekeket ellátó bölcsődéket, valamint a 3 év és az iskolaköteles kor közötti gyermekeket ellátó óvodákat.

A munkatársak és a képzettség: a koragyermekkori nevelésben és gondozásban a munkatársak – ez a gondozókra és a pedagógusokra egyaránt vonatkozik – csaknem kizárólag nőkből áll. A munkatársak átlagéletkora öregedő tendenciát mutat (41 év), és a szakképzést nyújtó intézményekbe való jelentkezések száma is folyamatosan csökken. 1986 és 1996 között a 19 és 25 év közötti gyermekgondozók aránya 18,5%-ról 4,1%-ra csökkent (Korintus, 2005, “Overview of ECEC in Hungary”, *Children in Europe*, Issue 10, Edinburgh). Nincs rendelkezésre álló pontos adat a munkatársak teljes/részmunkaidős foglalkoztatottságát illetően, bár a legtöbben teljes állásban dolgoznak. Az óvodákban a közvetlenül gyermekekkel foglalkozó munkatársak kétharmada hároméves szakképzésben részesült, és becslések szerint a maradék egyharmad 60%-a szakképzett asszisztens. A 3 év alatti gyermekeket ellátó intézményekben a közvetlenül gyermekekkel foglalkozó gondozók (akik nem ápolónők) 90,1%-a képzett.

Képesítési követelmények: Az óvodapedagógusokat és bölcsődei gondozókat két különböző módon képzik, az előbbiek felsőfokú alapképzésben, az utóbbiak középfokú szakképzésben részesülnek. Az óvodai szakképzésnek évtizedekre visszamenő hagyománya van, az óvodapedagógusok 98%-a felsőfokú alapképzés keretén belül szerzi meg a diplomáját egy elismert egyetemen. Az OECD szakértői bizottsága kiváló zenei, kézműves és vizuális művészetekben való jártasságról számolt be az óvodapedagógusokat illetően. A képesítési előírások és követelmények változóban vannak a Bolognai folyamat mintájára, amely a szakképesítések összevethetőségét igyekszik megteremteni. A bölcsődei gondozók szakképzését érettségi utáni képzéssé akarják átalakítani, később pedig felsőfokú alapképzéssé, melyet sokan szívesen látnának az óvodai szakképzés integrált részeként. Ami az óvodai szakképzést illeti, aggályok merültek fel egyrészt a tanítási gyakorlat óraszámával kapcsolatban, mely nagy valószínűséggel csökkeni fog, másrészt a tantervvel kapcsolatban, amely nem nyújt elegendő és alapos pedagógiai és pszichológiai képzést. Reményre ad okot a tanítóképző főiskolák egyetemekbe történő integrálása, ami pozitív hatással lehet az óvodai dolgozók képzésének színvonalára. A dajka segítséget nyújt az óvodapedagógus munkájában, segít a gyermekeknek a napi tevékenységeik végzésében és a tisztálkodásban. Nem követelmény, hogy a dajkák szakképzettek legyenek, de ha igénylik, rendelkezésre áll egy 2200 órás képzés (40% elméleti, 60% gyakorlati), mely középfokú végzettség megszerzését teszi lehetővé számukra.

Munkakörülmények: a törvény 40 órában határozza meg a heti kötelező óraszámot a pedagógusok és a pedagógiai asszisztensek számára egyaránt, bár a bölcsődei dolgozók napi óraszámát lecsökkentették 8-ról 7-re (Magyarországi háttér tanulmány, 2004). A munkatársak váltott műszakban dolgoznak, mivel az óvodák általában 10 órán át tartanak nyitva naponta, reggel 7 órától este 5 óráig. A műszak beosztása változó, de a fő cél, hogy a nap túlnyomó részében teljes legyen a dolgozói létszám. A bölcsődei gondozók és az óvodapedagógusok továbbképzésére egyaránt vonatkozik egy törvény által előírt minimum. A bölcsődei gondozók legalább 60 óra, az óvodapedagógusok pedig 120 óra továbbképzésben részesülnek 7 évente. A továbbképző tanfolyamoknak akkreditáltnak kell lenniük ahhoz, hogy beleszámítsanak a kötelező továbbképzésbe, a teljes költség is

csak ilyen esetben igényelhető vissza. Egyre több a betöltetlen bölcsődei gondozói állás, a koragyermekkori szolgáltatások területén dolgozók alacsony megbecsültsége és fizetése miatt a szakképzésben résztvevők száma csökkenően van, mindezen problémák megoldása a jövő nagy feladatai közé tartozik.

A gyermekek és a személyzet aránya: a családi napköziben a maximális létszám 7 fő, a gyermek-munkatárs arány 7:2. A bölcsődei csoportokban a maximális létszám 12, a gyermek-munkatárs arány 12:2. Az óvodai ellátásban a maximális csoportlétszám 25, a gyermek-munkatárs arány 22:2. A szabályzat nem tartalmazza, hogy az előírt arányt egész nap be kell tartani.

Gondozási terv és nevelési program: speciális nevelési program és pedagógiai módszertan létezik minden 3 és 6 év közti gyermek gondozására vonatkozóan. A Nemzeti Alaptanterv megalkotásának egyik célja a pedagógusok támogatása volt programjaik kidolgozásában, az intézményeknek azonban jogukban áll több különböző tanterv közül választani. A 2003. évi közoktatási törvény módosításai kötelezővé tették az óvodák számára a nevelési programjuk átalakítását, és a helyi igényekhez való igazítását, formálisan bevonva a szülőket is. Az észak- és közép-európai hagyományok szerint a pedagógiában a nevelés központi eleme a gyerekgondozásnak. A nevelés eszményében a gondozás, pedagógia és oktatás elválaszthatatlanul ötvöződnek. A koragyermekkori szolgáltatásoknak olyan környezetet kell teremteniük a gyermekek számára, mely alkalmas fizikai és pszichológiai igényeik kielégítésére, valamint elősegíti tanulásukat és fejlődésüket. A cél az önállóságra nevelés, illetve az aktív tanulás feltételeinek megteremtése (Korintus, 2005). A bölcsődei gondozók feladata „megtanítani a gyermekeket a mindennapi tevékenységek végzésre, valamint az önálló és autonóm viselkedésre”, az óvodapedagógusok pedig segítséget nyújtanak „a kulturális értékek elsajátításához és az iskolára való felkészüléshez”.

Monitoring, értékelés és kutatás: A 2003. évi közoktatási törvény értelmében az óvodáknak rendelkezniük kell az önértékelést előtérbe helyező minőség-biztosítási programmal. A fenntartóknak (rendszerint a helyi önkormányzatoknak) törvényben előírt kötelessége az állami oktatási intézményekben folyó munka hatékonyságának négyévente történő ellenőrzése. Minden arra utal azonban, hogy az óvodákat ritkábban ellenőrzik, mint az iskolákat.

A szülők és a közösség bevonása: Az 1993. évi közoktatási törvény szerint a szülő joga és kötelessége részt venni az óvodai nevelésben, a törvény 2003. évi módosítása pedig tovább erősíti ezt az álláspontot. A helyi minőségbiztosítási rendszer a nemrég módosított (2003) közoktatási törvénnyel összhangban gondoskodni fog arról, hogy a szülőket eddiginél erőteljesebben vonják be az óvodai nevelésbe. Az 1997. évi XXXI. törvény a bölcsődékre vonatkozóan is megerősíti a szülők jogait, és kötelezi az intézményeket egyfajta „fórum” felállítására, amelynek feladata a panaszok és problémák kezelése, a szülők által választott képviselők bevonásával.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

Az OECD szakértői bizottsága szerint a következő témakörökre kell különös figyelmet fordítani:

- *Közigazgatási, koordinációs és decentralizációs kérdések:* a koragyermekkori szolgáltatások színvonalának emelését célzó, egész országra kiterjedő erőfeszítések két fő akadályának tartották egyrészt a kisgyermek nevelésének és gondozásának megosztottságát, másrészt a szakpolitika megvalósításának nehézségeit a magyar közigazgatás decentralizált jellege miatt. Azokon a kistélepüléseken, ahol alacsony a foglalkoztatottság,

valamint egyes vidéki régiókban különösen nagy kihívást jelent majd a minőségi koragyermekkorai szolgáltatások biztosítása a területükön élő gyermekek számára.

- *A hozzáféréssel és minőséggel kapcsolatos kihívások:* a szolgáltatásokhoz való hozzáférés változó színvonalú Magyarországon, különösen vidéken hiányos az ellátottság. A helyi hatóságokra sok feladat hárul, és a rendelkezésre álló források gyakran nem elegendők ezen feladatok elvégzésére. Különösen a 3 év alatti gyermekek, valamint a különleges ellátást és nevelést igénylő gyermekek – a fogyatékossággal élő, a szolgáltatásokkal rosszul ellátott vidéki településeken lakó gyermekek valamint a roma gyermekek – hozzáférési lehetőségeinek korlátozottsága igényel megoldást, és ehhez szükséges pénzügyi támogatást. Ezen kívül a bölcsődei gondozók öregedése, szakképzése és helyzete ad okot aggodalomra, különösen, hogy ezen a területen a fiatal munkaerő toborzása nehézségekbe ütközik a képzés és a fizetések alacsony színvonala miatt.
- *A minőség gyenge pontjai:* A minőséget feltétlenül javítani kell a következő területeken: átfogó minőségirányítási eljárásokra, a kisebbségi csoportok, különösen a roma gyermekek igényeire fogékony programokra, valamint a hatékonyabb munkaerő-toborzásra és képzésre van szükség. Ezt nagymértékben előremozdítaná azon kutatások felhasználása, melyeket a Magyarországon működő kutató és minőségellenőrző intézetek végeznek a koragyermekkorai szolgáltatások területén.
- *Az általános finanszírozás megerősítése:* az óvodai nevelés területén megvalósított nagyarányú állami befektetés kedvező hatással van sok gyermek életére. Azonban a helyi felvételi kritériumok miatt számos roma és hátrányos helyzetű gyermek marad ki az ellátásból a vonatkozó törvények előírásai ellenére. Bár a gazdasági körülmények komoly kihívást jelenthetnek a magyarországi szociális és oktatási programok számára, más országok tapasztalatai azt mutatják, hogy nem ajánlatos a kisgyermekellátás finanszírozását csökkenteni. Különösképpen a dolgozók létszámának csökkentése okozna jelentős minőségromlást, főképp a veszélyeztetett gyermekeknek nyújtott szolgáltatások területén.

Fejlesztések

A közelmúlt jelentősebb fejlesztései:

- Az EU megbízásából készített Nemzeti Fejlesztési Terv, mely célul tűzte ki bölcsődék létesítését minden, legalább tízezer lakosú településen.
- A közoktatási törvény 2003. évi módosítása, amely kötelezi az óvodákat a roma gyermekek felvételére 3 éves koruktól.
- A 2004-es kormányzati átalakítás eredményeképp létrejött Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, amely a 3 év alatti gyermekek gondozásának kibővítését tűzte ki célul.
- EU forrásokhoz való hozzáférés, ami megnövelte a folyamatban lévő képzésekre és a gyermekgondozásban új beruházások megvalósítására (óvodákban és bölcsődékben egyaránt) szánt kereteket.
- Az óvodákban a speciális gondozást igénylő gyermekek ellátására szánt új központi támogatási és finanszírozási rendszer.

Mexikó

Lakosság: 101 millió. **Termékenységi ráta:** 2,27. **Egy főre jutó GDP:** 9 370 amerikai dollár. **6 év alatti gyermekek száma:** 12,4 millió, akik közül 1,5 millióan származnak őslakos népcsoportokból. A 3-6 évesek száma 8,6 millió.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 éves nők 42,8%-a a van jelen a munkaerőpiacon, közülük 27,6% részmunkaidőben dolgozik (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 8,1%), a munkaképes népesség kb. 50%-a nem hivatalos, de gyakran a hivatalos szektorhoz valamilyen formában kapcsolódó munkaviszonnyal rendelkezik (Mexikói országjelentés, 2004).

A hat évesnél fiatalabb gyermek(ek)et nevelő nők részvétele a munkaerőpiacon: Hozzávetőleg 50% a városokban, a pontos adatok meghatározása azonban nehézségekbe ütközik a nem hivatalos szektor mérete miatt.

A szülési és szülői szabadság: Kizárólag szülési szabadság létezik – a szülés előtt és után 6-6 hét fizetett szabadság vehető igénybe, melyre csak azok a nők jogosultak, akik a hivatalos szektorban dolgoznak, és rendelkeznek társadalombiztosítással.

A szülői szabadság átlagos időtartama: 12 hét

Iskolakötelezettség kezdete: Az általános iskolába 6 éves kortól kötelező beiratkozni, a 2002. novemberi Kötelező Óvodai Törvény értelmében a szülők kötelesek 3 éves kort betöltő gyermekeiket óvodába íratni legkésőbb 2009-ig, az államok pedig kötelesek biztosítani a szükséges férőhelyeket.

Szociális kiadások: A GDP 11,8 %-a. Egyes becslések szerint a népesség 40-60%-a él a szegénységi küszöb alatt. 1 millió család kap támogatást az *Opportunidades* elnevezésű, szegénység ellen indított programon segítségével. Sem a gyermekgondozási, sem az óvodai programok nem részesülnek oktatási támogatásban.

Gyermekszegénység aránya: Az UNICEF adatai szerint 27,7% az adók és jóléti transzferek után (Az OECD átlag 11,2%).

Az iskola előtti oktatási szolgáltatások finanszírozása (ISCED 0. szint): A GDP 0,61%-a (0,52 % az állami, 0,08 % a magánforrásból származik), ami az oktatási költségvetés 9,7%-át teszi ki. Az összes oktatási intézménybe beiratkozottak 11,7%-át teszik ki az iskola előtti oktatási intézményekbe járók.

Egy gyermekre jutó költség az óvodákban: (amerikai dollárban vásárlóerő-paritáson számítva): 1643 dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A 3 év alatti gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: Nem áll rendelkezésre adat.

A szülőkre jutó átlagos költség: Nem áll rendelkezésre adat.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 2009-től kezdődően 3 év, amikor érvénybe lép a 3 évesek kötelező óvodai ellátása.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: A 0-3 éveseknek nyújtott korai nevelést (*educación inicial* vagyis nevelési célú gyermekgondozás) kétféle megközelítés alapján lehet csoportosítani: az egyik az intézményes formában történő ellátás, ahol a gyermekekre közvetlen figyelem irányul, a másik pedig a gyermekekre közvetetten figyelő ellátás, amely a szülőket és családokat előtérbe helyező programok révén működik. A 3-6 évesek számára nyújtott óvodai nevelés (*educación preescolar*): a hamarosan 3 éves kortól kötelező ellátás napi 3-4 órában történik a tanév időtartama alatt. A 6-12 éveseknek szervezett napközi (OSP) az óvodai képzés bővítése miatt nem kap kellő figyelmet.

A legfontosabb munkatársak meghatározása és képzettsége: A korai nevelés több tudományágat érint, elsősorban a gyermekek védelmére összpontosít, irányításának felelőssége pedig különböző területek közt oszlik meg. Mindezek következtében a kisgyermekellátásban dolgozók változatos egészségügyi, táplálkozási, pszichológiai, stb. szakképzettséggel rendelkeznek, mint ahogy gyakran természetesen oktatási végzettséggel is. Az intézményekben gyakori az orvosok, táplálkozási szakértők és pszichológusok alkalmazása. Ennek ellenére a 3 év alatti gyermekeket közvetlenül ellátó személyzet többsége nem rendelkezik szakképesítéssel, végzettségük a be nem fejezett általános iskolától az egyetemi képzésig és szakképzésig terjed. Nemrég több állam szakmai továbbképzést szervezett a korai nevelés területén dolgozók számára, mely fontos lépés a hiányosságok orvoslása felé, azonban felmerül a kérdés, bölcs dolog-e különválasztani a koragyermekkori szolgáltatásokban, illetve az óvodai nevelésben dolgozók továbbképzését.

Az óvodapedagógusok és asszisztenseik az iskola-előkészítés vezető szakemberei, akik az országban üzemelő 200 (tanárképző) főiskolán részesülnek egyetemi diplomával (*licentiatura*) záruló alapképzésben a gyermekfejlesztés és tanítás területén.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: 0-3 évesek: kevesebb, mint 3%. 3-6 évesek: 69,3%.

Gyermek-munkatárs arányok: Nem létezik hivatalosan előírt gyermek/munkatárs arány. A foglalkozások tervezésekor az Oktatási Minisztérium 25:1 arány figyelembevételét javasolja, az átlagos arány (a gyermekek létszáma osztva a tanárok létszámával) 22:1. A városi intézményekben azonban a 30-at, sőt a 40-et is elérheti az egy pedagógusra jutó gyermekek száma.

Hatáskörök

Egy olyan hatalmas és színes kultúrájú országban, mint Mexikó, nem beszélhetünk a koragyermekkorai szolgáltatások egységes rendszeréről, sokkal inkább laza koordinációval irányított alrendszerekről, melyek az Oktatási Minisztérium (SEP), a Szociális Fejlesztési Minisztérium (SEDESOL), különböző társadalombiztosítási intézetek (IMSS és ISSSTE), az Országos Egységes Családtámogatási Rendszer (DIF), az Oktatásfejlesztés Országos Tanácsa (CONAFE), valamint egyes civil szervezetek hatáskörébe tartoznak. Ezeket az alrendszereket történelmi hátterük és céljaik, az általuk megcélzott népesség és korcsoport, valamint szervezeti működésük, normáik és nevelési programjaik különböztetik meg egymástól. Az ország 32 különálló közigazgatási egységből épül fel, így a helyzetet tovább árnyalja a mexikói állam föderatív jellege. A kisgyermekkorai szolgáltatások egységesítését az Óvodai Törvény tűzte ki célul, amely legkésőbb 2009-re kötelezővé teszi a 3-6 évesek óvodai beíratását, ennek felelősségét pedig a szövetségi és állami minisztériumok hatáskörébe utalja.

Környezet

A mexikói kormányzat szövetségi rendszerben működik. Az ország 32 „föderációs egységre” azaz államra, valamint 2443 önkormányzatra tagolódik, melyek kisebb helyhatóságokat (városokat és intézményeket) foglalnak magukba. A mexikói elnököt hat évre választják egy ciklus erejéig. A kormány 20 tagból, a minisztériumok (*secretariat*) vezetőiből áll. A *secretariat*ok és a programok – köztük az oktatási és az egészségügyi programok – általában decentralizáltak. A közigazgatás decentralizáltságának ellenére, a hatalom és szakpolitikai rendszer központosított, a kapcsolatrendszerek pedig hierarchikusak. Az államok kevésbé tudnak saját jövedelemforrásokat igénybe venni igénybe, így függetlenségük valójában korlátozott. Bevételeik legnagyobb része a központi kormányhoz kerül, amely egy bonyolult szabályok, illetve egyeztető tárgyalások útján újraelosztja az államok és önkormányzatok között.

Kulturális sokszínűség: az *Instituto Nacional de Estadística Geografía e Informática* (INEGI) számításai szerint a népesség 8%-a (8 381 752 ember) „őslakos”, 64 etnikai csoportot tartanak számon. 1,5 millió hat év alatti gyermek él valamilyen őslakos nyelvet beszélő családban. Ez a kulturális sokszínűség igen komoly kihívást jelent Mexikó számára, egyes őslakos kultúrák felhígulásának vagy kihalásának igen nagy a veszélye. E családok gazdasági és oktatási körülményei lényegesen eltérnek az országos átlagtól: az őslakos népesség körében az írni-olvasni tudás és a jövedelmek szintje sokkal alacsonyabb, a gyermekhalálozási arányok pedig jóval magasabbak.

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15 és 64 év közötti nők munkaerőpiaci aránya 42,8% volt, az 1990-es 57,3%-kal szemben. Közülük 27,6% dolgozott részmunkaidőben, a férfiaknál ugyanez az arány 8,1% (OECD, *Employment Outlook*, 2005). Egyes számítások szerint a munkaerőpiac 50%-a a feketegazdasághoz tartozik. Különösen a nőkre igaz, hogy kénytelenek rosszul fizető munkát vállalni a feketegazdaságban a család és munka összehangolása érdekében, illetve a gyermekgondozási lehetőségek hiányában. Ennek következtében nem jogosultak szociális támogatásra és gyermekgondozási juttatásokra, melyek kizárólag a hivatalos szektorban dolgozóknak járnak. Mexikóban a vagyonmegoszlás meglehetősen egyenetlen, a kormány jelenlegi számításai szerint a lakosság 40%-a (40 milliónál is több ember) él a szegénységi küszöb alatt. A magas szegénységi arány miatt a családoknak nincs elég pénzük ruházzkodásra, a gyermekgondozási vagy nevelési programok térítési díját és járulékos költségeit pedig végképp nem tudják fedezni.

Szülői szabadság: kizárólag szülési szabadság létezik – a szülés előtt és után 6-6 hét fizetett szabadság vehető igénybe, melyre csak azok a nők jogosultak, akik a hivatalos szektorban foglalkoztatottak és rendelkeznek társadalombiztosítással. A szülési szabadság átlagos időtartama 12 hét, a mexikói nők többsége azonban nem jogosult fizetett szabadságra.

Oktatási háttér

Mexikóban az alkotmány kimondja, hogy az oktatás ingyenes és szekuláris. A decentralizáció következtében napjainkban az alapfokú oktatás, a felnőttoktatás, a vidéki közoktatás, a szakoktatás, és egyéb programok megszervezésének teljes felelőssége az államok hatáskörébe tartozik. Ennek ellenére a központi kormányzat megtartotta a normatív funkcióját, a tervezéssel, az értékeléssel és a kivitelezéssel kapcsolatos feladatköreit. A föderációs rendszerből adódóan lehetnek eltérések: az államok és önkormányzatok saját szervezeti, felügyeleti és képzési modelleket hozhatnak létre kísérleti jelleggel, valamint végrehajthatnak apróbb változtatásokat a nemzeti programokban, ennek ellenére az irányítás a központi kormányzat kezében van. A rendszer általános irányelvei továbbra is egy nemzeti program keretein belül fogalmazódnak meg, melyet minden újonnan megválasztott kormány elkészít hivatalába lépésekor. A jelenlegi kormány oktatási programja nagy hangsúlyt fektet az oktatás színvonalának javítására és a rendszer egyenlőtlenségeinek csökkentésére.

A kötelező „alapoktatás” az óvodát, az általános iskolát és a középiskola alsóbb osztályait jelenti, azaz a 3 és 15 év közti korosztályt érinti. A 2002 novemberében kelt Kötelező Óvoda Törvény, mely a pedagógusok országos egyesületének (SNTE) támogatásával jött létre, egyrészt kötelezi az államokat a 3-6 éves gyermekek óvodai ellátására, másrészt a szülőket gyermekeik magán- vagy állami óvodába való iratására. A magániskolák jelenleg az alapképzésbe beiratkozott gyermekek 10%-át oktatják. A törvény határidőket is megszab a beiratkozásra: az ötéves gyermekek esetében a 2004/2005-ös tanév eleje, a négyévesek esetében a 2005/2006-os tanév, a hároméves gyermekek esetében pedig a 2008/2009-es tanév. A törvény szintén szabályozza az óvodákban dolgozó pedagógusok szakmai felkészültségét. A 0-3 évesek ellátása nevelésnek minősül, de nem része az alapképzési ciklusnak.

Hozzáférés és ellátás

0-3 éves gyermekek

Az *educación inicial*, más néven a nevelési célú gyermekgondozás, a 0-3 évesek 3%-át látja el, főleg a Szövetségi Körzetben és a nagyobb közigazgatási központokban. A programok aszerint csoportosíthatók, hogy közvetlenül a kisgyermekekre irányulnak, vagy közvetett módon, elsősorban a szülőkre és családokra összpontosítva fejtik ki hatásukat. Az előbbiek kevesebb gyermeket érnek el (az összes gyermek 30%-át), többségükben a hivatalos munkával rendelkező nők gyermekeit látják el. A DIF és SEDESOL által szervezett kisebb programok igyekeznek a társadalombiztosítással nem rendelkező nők gyermekeinek igényeit figyelembe venni.

A közvetlenül a kisgyermekekre irányuló programok többségét hivatalos kormányzati szervek, az ún. Integrált Fejlesztés Központok (CENDI-k) szolgáltatják a Mexikói Társadalombiztosítási Intézettel (IMSS), az Oktatási Minisztériummal, az egyetemekkel, szakszervezetekkel és egyéb szervezetekkel együttműködésben. A CENDI-kben 45 napos kortól 4 éves korig fogadják a gyermekeket. Ezek a fejlesztési központok általában véve jól szabályozottak, jól felszereltek és kedvező gyermek/gondozó aránnyal működnek. Legtöbb esetben az Oktatási Minisztérium által ki-

dolgozott gondozási nevelési programot használnák, de mivel helyileg az egészségügyi és társadalombiztosítási szektorban működnek, illetve dolgozók nagy része is innen kerül ki, igyekeznek egyfajta egészségügyi/védelmi szemléletet is alkalmazni, bár manapság egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek a gyermekek fejlesztésére.

Kevésbé elterjedtek a korai nevelést biztosító közösségi intézmények (CEI-k), melyek nemrég alakultak a közösségfejlesztő szervezetek közreműködésével. Az ilyen kezdeményezések általában non-profit jellegű, nem közfinanszírozású vállalkozások. Néhányan közülük politikai érdekcsoportokkal állnak kapcsolatban, mások-- főleg az utóbbi években - női mozgalmak hatására jöttek létre. A szolgáltatásaikat igénybe vevő gyermekek létszámáról nincs adat, azonban a Szövetségi Körzet egyik felmérése szerint (Mexikói országjelentés, 2004.) a körzetben a 0-4 éves gyermekek számára nyújtott összes szolgáltatás közel egyharmadát szociális, közösségi vagy magánszervezetek szolgáltatják, például 2000-nél is több gyermeket tartanak számon a COPOME-hoz tartozó (madres educadoras által működtetett közösségi központok) közösségi központokban. Bár elvileg ezek az intézmények a helyi Oktatási Minisztérium körzeti hatósága alá tartoznak, és kapnak valamennyi eszköztámogatást, a fenntartás és az irányítás az adott intézmény felelőssége.

A korai nevelésbe (educación inicial) beiratkoztak 70%-a a szülőket és a családokat előtérbe helyező programokat veszi igénybe. A legtöbb programot a kormányzat működteti, ilyen például a CONAFE-PRODEI program (CONAFE - Oktatási Fejlesztés Nemzeti Tanácsa, PRODEI - az Informális Korai Nevelés Programja), a Felnőttoktatás Országos Intézete (INEA) által irányított program, melynek keretében előadásokat tartanak a szülőknek, a pedagógusok szakszervezete kiadványokat szerkeszt szülőknek, stb.. Kevés kutatási bizonyíték áll rendelkezésre ezen stratégiák hatásáról.

3-6 évesek

Mexikóban a 3-6 évesek számára nyújtott óvodai nevelés (educación preescolar) kormányzati hatáskörbe tartozik. A 2002-es Kötelező Óvoda Törvény értelmében az óvodai nevelés része a 3-15 évesek számára biztosított kötelező alapoktatásnak. Az óvodák - melyeknek mindössze 10%-a van magánkézben - az Oktatási Minisztérium (SEP) hatáskörébe tartoznak. Irányításuk a minisztériumon belül működő Óvodai Oktatási Hivatal (Dirección General de Educación Preescolar) feladatai közé tartozott 1948 és 1992 között, napjainkban pedig az alapképzést koordináló részleg felelős ezen intézményekért. Hatáskörébe tartozik a nemzeti tantervek és programok kivitelezése, valamint a pedagógusok képzése és továbbképzése.

Az óvodákat három típusba oszthatjuk: általános, őslakos, és közösségi. A legtöbb gyermek (80%) az általános óvodákat veszi igénybe, városi és vidéki körzetekben egyaránt. Az Oktatási Minisztériumban külön osztály irányítja az őslakos óvodai programot, amely a gyermekek 8,4%-ának oktatását végzi. A fennmaradó 3,5% az 500 főnél kevesebb lélekszámú vidéki közösségek gyermekeit ellátó, a CONAFE által nyújtott közösségi óvodai programokba iratkozik be. Ahogy arra a fentiekben utaltunk, az óvodás kort betöltő gyermekek korai nevelési programokat is igénybe vesznek, melyeket az Integrált Családfejlesztés Országos Rendszere (DIF), a társadalombiztosító intézetek (IMSS, ISSSTE), a SEDESOL, és más intézmények irányítanak.

Általánosságban véve az óvodák korcsoportok szerint működnek napi 3-4 órában, heti öt napon keresztül. Néhány óvoda reggeli és délutáni foglalkozásokat is tart. Az óvodák különleges alcsoportjába tartoznak a „vegyes óvodák”, melyek egész napos nyitvatartás mellett az óvodai foglalkozásokat gondozással kötik össze. Ez az óvodai

modell nem túl elterjedt, elsősorban a Szövetségi Körzetre és a nagyobb városokra korlátozódik.

Az iskolaelőkészítőbe való beiratkozások száma megugrott az 1975 és 1885 közti időszakban, majd 1988-tól lassú csökkenésnek indult, ami a jelenlegi 2%-os éves növekedési rátához vezetett. A hivatalos statisztikák szerint:

- Az ötéves gyermekek 81%-a veszi igénybe az óvodai ellátást, a 3-6 éves korosztálynál ez az arány 55%. A beiratkozási arány alapvetően nem különbözik a lányok és a fiúk esetében.
- Nagy az eltérés a beiratkozási arányokat tekintve az egyes államok között (az ötévesek esetében 65% és 113% között mozog, a hároméveseknél 2% és 50% között). A szegényebb államok esetében az arányok általában alacsonyabbak, de vannak kivételek.
- A magánszektor részvétele az ellátásban viszonylag alacsony (10,2%), és igen lassú tempóban növekszik az utóbbi években. Államonként változik ez az arány, a szövetségi körzetben a 30,4%,-ot, Nuevo Leonban a 24,5%-ot is eléri az oxacai 2%-kal vagy a chiapasi 2,2%-kal szemben.
- Az egyes államok feladatkörébe tartozik a kormányzati óvodai programok (kb. 80%) irányítása (a finanszírozás nem tartozik bele).
- A 3-6 évesek számára jelenleg nyújtott és a kötelező óvodai törvény által előírányzott ellátás lefedettsége közt jelentős a szakadék. Jelenleg 2 884 000 gyermek nem veszi igénybe az ellátást, számukra évi 450 000 új férőhely teremtésére lenne szükség az elkövetkezendő hat évben.

Az ellátásban részesülők aránya

0-3 évesek: 2002/2003-ban a hivatalos statisztikák szerint összesen 682 996 4 év alatti gyermek iratkozott be közvetlen vagy közvetett korai nevelési programokba, akik az összes 4 év alatti gyermek 8%-át teszik ki. A közvetlenül a gyermekekre irányuló programokat 195 931 gyermek vette igénybe, ami ennek a korosztálynak a 3%-a, a többiek a szülők részére biztosított, nem formális oktatási programok keretén belül jutottak ellátáshoz.

3-6 évesek: a 6,5 millió gyermek több mint 55%-a (3,6 millió gyermek) vesz igénybe az ellátást, 81%-uk óvodai vagy általános iskolai oktatás formájában 5 éves korukig, többségük az előbbit részesíti előnyben.

Eltérő nevelési igényű gyermekek: a Köznevelési Törvény elrendeli a sajátos nevelési igényű gyermekek hagyományos oktatásba való integrálását. Ennek gyakorlati megvalósulásáról nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű adat. Jelen körülmények között, a magas csoportlétszámok és a kedvezőtlen gyermek/munkatárs arányok mellett nehézségekbe ütközik ezeknek a gyermekek a megfelelő szintű ellátása. Ahogy más országokban is, a tanulási nehézségekkel küszködő – az alacsony jövedelmű, kisebbségi vagy kétnyelvű családokból származó – gyermekek száma ennél jóval magasabb.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: az utóbbi évtizedben az óvodai ellátás aránya általában jobban növekedett vidéken és az őslakos gyermekek körében, mint a városokban és a nem őslakos gyermekekénél szemben. Bár nem állnak rendelkezésre pontos adatok, valószínűsíthető, hogy az utóbbi években ez a növekedési arány az alacsonyabb jövedelmű családok esetében magasabb, mint a többet kereső népesség körében. A vidéki és az őslakos gyerekek még így is jóval alacsonyabb arányban járnak óvodába, min a városi középosztály és a nem őslakos népesség gyerekei. Az alacsony jövedelmű szülőknek az északi államok mezőgazdasági-ipari területeire való vándorlá-

sa következtében a szülők (főleg az apa) hosszabb idejű távolmaradása és/vagy a család elköltöztetése a gyermekek koragyermekkori programokban való rendszertelen részvételéhez vezetett. A vándorló munkások gyermekei számára külön programokat alakítottak ki a letelepedés helyszínén.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: a népesség 8%-át (8 381 752 embert) tartják számon őslakosként. Közülük 1 233 455 öt évesnél fiatalabb gyermek származik valamilyen őslakos nyelvet beszélő családból. Ezen családok gazdasági és oktatási körülményei sokkal kedvezőtlenebbek az országos átlagnál. Az őslakosok óvodai programjainak irányításáért az Oktatási Minisztérium külön részlege felelős. Nemrég dolgoztak ki egy interkulturális oktatási programot az őslakosok igényeinek magasabb színvonalú kielégítése érdekében. Más programok is léteznek, melyek egyes népcsoportokat céloznak meg – az őslakos gyermekeket, a kisebb vidéki közösségekhez tartozó gyermekeket, a vándorló munkavállalók gyermekeit, a nem hivatalos szektorban dolgozó nők, vagy a börtönbüntetésüket töltő anyák gyermekeit, – az ellátás mértéke azonban csekély az érintett családok számához képest. Ezek a programok az Országos Egységes Családtámogatási Rendszer (DIF), a társadalombiztosítási intézetek (IMSS, ISSSTE), a SEDESOL és egyéb intézmények irányítása alatt állnak.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Ahogyan azt a fentiekben említettük, a mexikói kisgyermekellátás különböző alrendszerében a legkülönbébb engedélyezési és szabályozási szisztémák léteznek, különösen a korai nevelés területén (0-3 éves korig). Az állami gyermekintézményekben alkalmazott munkatársak a pedagógiai tudáson kívül a legkülönbébb szakértelemmel rendelkeznek, pl. az egészségügy, a táplálkozás, a pszichológia stb. terén, az IMSS szabályoknak megfelelően, valamint a korai nevelés több területet érintő jellege miatt. Ezek a (legtöbbször közalkalmazottak gyermekeit ellátó) intézmények gyakran foglalkoztatnak orvosokat, táplálkozás-szakértőket és pszichológusokat, ami a legkritikább esetben mondható el a közösségi szolgáltatásokról. Összességében „a 3 év alatti gyermekeket közvetlenül felügyelő személyzet többsége nem rendelkezik szakképesítéssel, végzettségük a be nem fejezett általános iskolától az egyetemi képzésig és szakképzésig terjed” (az ISSSTE Országjelentéshez fűzött megjegyzése, 8.o.). Néhányuk részesült gyermekgondozó-asszisztens képzésben, de a legtöbb esetben hivatalos szakképesítés nélkül állnak munkába.

Annak ellenére, hogy az óvodai oktatással kapcsolatos engedélyeket és normákat tekintve vannak különbségek az alrendszerek és az államok közt, ezek az eltérések a rendszer egységességét nem veszélyeztetik, mivel a szövetségi állam erőteljesen részt vesz a közoktatási rendszer működtetésében.

Finanszírozás: a mexikói gazdaság egy olyan neoliberális modellt követ, amelyben az állam egyre inkább a normákat határozza meg, ösztönzi a beruházásokat, és egy minimális védőhálót biztosít a legrászorultabbaknak. A kormányzati kiadások viszonylag alacsony szinten mozognak, a legfőbb cél pedig az államadósság csökkentése. Ami az oktatást illeti, Mexikó csaknem kétszer annyit költ oktatásra az összes állami kiadás arányához viszonyítva, mint az OECD országok, GDP-ben kifejezve azonban az oktatásra fordított kiadás épphogy meghaladja az átlagot. Az általános iskolát megelőző oktatási intézményekre fordított kiadás a GDP több mint 0,5%-át teszi ki. Ezen kiadás 80%-a állami forrásból származik, a fennmaradó rész pedig a szülői hozzájárulásokból. Az oktatásra fordított kiadások közel 10%-át kapják meg az általános iskolát megelőző oktatási intézmények, melyekben a gyermeklétszám az oktatási intézményekbe beíratott összes gyermek/tanuló 11,7%-a (OECD, *Education at a Glance*, 2005). A Kötelező

Óvodai Törvény következtében egyre több gyerek fog beiratkozni az intézményekbe még iskoláskora előtt, így sokkal több állami beruházásra lesz szükség.

Képesítési követelmények: a 200 pedagógusképző iskola kb. fele állami, a másik fele magánintézmény, összesen kb. 8500, a gyermekfejlesztés és nevelés területén szakképesítéssel (*licentiatúra*) rendelkező pedagógust képeznek évente. A nemrég született óvodai törvény szakképzett pedagógusok alkalmazását követeli meg az óvodákban. Ennek következtében egy olyan akkreditációs rendszert kellett kidolgozni, mely figyelembe veszi a pedagógusok szakmai tapasztalatait és nevelői munkájukat. Ezen kívül egységes rendszert igyekszenek kialakítani a pedagógusok és gondozók tapasztalatra épülő szakmai elismerése érdekében (az Oktatási Minisztérium 286. sz. megállapodása). Két javaslat született: az egyik a vizsgákat helyezi előtérbe, a másik a tapasztalatot gyakorlatot, melyet és a megfigyelés alapján értékelnek.

A nevelés szakszerűsége érdekében a *Carrera Magistral*ba, azaz a tanári életpálya modellbe felvételt nyerő pedagógusok jogosultak az életpálya kötelező részének tekintett továbbképzésekre, melyek elvégzése után fizetésük magasabb kategóriába lép. A pedagógusok tehát részt vesznek olyan továbbképzéseken, melyek elvégzése fizetésemeléssel jár, de olyanokon is, melyek elvégzése után fizetésük nem emelkedik. Néhány évvel ezelőtt kötelezték a pedagógusokat, hogy minden tanév megkezdése előtt részt vegyenek egy három napos szakmai továbbképzésen.

Munkakörülmények: Mexikóban a koragyermekkori szolgáltatások területén dolgozók fizetése igen alacsony. Jövedelmük növelése érdekében sokszor dupla műszakban dolgoznak. Vannak, akik más területen vállalnak másodállást. Egyes juttatások szakszervezeti tagsághoz vannak kötve, mint például az IMSS intézményekben dolgozók esetében. A pedagógus életpálya modell rendszerébe korlátozott számú a felvétel. Úgy tűnik, az előléptetések nem az érdemek alapján történnek, egészséges szempontok szerinti megmérettetés alapján. A vezetői, szakfelügyelői és adminisztrátori állások betöltése gyakran politikai vagy szakszervezeti nyomás hatására történik.

A gyermekek és a személyzet aránya: általában egy pedagógusra 30 vagy több gyermek jut, különösen a városokban, illetve olyan esetekben, amikor a tanár hatékonyságával indokolják a nagy csoportlétszámot. A magas gyermek/felnőtt arány olykor a pedagógushiánnyal magyarázható. A pedagógus szakszervezet nem ismeri el a gyermekgondozó-asszisztensi munkakör jogosultságát.

Tanterv és pedagógiai program: az utóbbi évtizedben a *Programa de Educación Preescolar* (PEP92) elnevezésű mintaprogramot alkalmazták az intézmények. A pedagógusok véleménye szerint azonban a programból hiányoztak a pedagógiai munka fejlesztését elősegítő, világosan megfogalmazott irányvonalak. 2003-ban egy új óvodai mintaprogram (*Programa de Educación Preescolar 2004*) került kidolgozásra, melyet a pedagógusokkal és az óvodavezetőkkel való széleskörű egyeztetés előzött meg. 2004/2005-ben számos óvoda (általános, óslakos és CONAFE) vezette be ezt a programot kísérleti jelleggel. Az óvodába járó gyermekek fejlesztésének 6 területét jelölték ki: nyelv és kommunikáció; matematikai gondolkodás; a világ felfedezése és ismerete; művészi kifejezés és műelemzés; egészségmegőrzés és a fizikai erőnlét fejlesztése; valamint a hozzájuk kapcsolódó kompetenciák és indikátorok.

Monitoring, értékelés és kutatás: az OECD PISA vizsgálata kimutatta, hogy a középiskolák alsóbb osztályaiban elért tanulmányi eredmények igen alacsony szintűek. Feltételezhető, hogy az óvodai képzésben is ez a helyzet. A kisgyermekellátásba való nagyarányú befektetések ellenére – melyek összegét tovább kell növelni az elkövetkezendő években – a kisgyermekek teljesítménye gyenge a kedvezőtlen gyermek/pedagógus arányok, valamint a források és a felszereltség terén tapasztalható

hiányosságok miatt. Néhány oktatási módszer is megkérdőjelezhető, sok pedagógus még mindig direkt utasításokkal dolgozik. A pedagógusok továbbképzése, valamint jutalmazásuk és támogatásuk rendszere alapos átgondolást igényel. Nem valószínű, hogy a minőség javulása, vagy az eljövendő nemzedékek igényeinek és szükségleteinek ki-elégítése megvalósítható, míg ezekre a problémákra nem fordítanak több figyelmet, illetve a teljes napközbeni ellátás nem válik bevett gyakorlattá.

A szülők és a közösség bevonása: számos kormányzati és nem kormányzati oktatási program létezik a szülők számára. Általában azonban a szülői részvétel az iskola épületének fenntartására, a külön díjak megfizetésére és az információszolgáltatásban való segítségnyújtására korlátozódik.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

2003-ban az OECD Mexikóval foglalkozó szakértői bizottsága szerint a következő témakörökre kell különös figyelmet kell fordítani:

- *A kisgyermekkorú nevelés és gondozás célja és koncepciója:* Az OECD szakértői bizottsága közös célok kitűzését, valamint az alapvető kompetenciák világos megfogalmazását javasolta a korai nevelés és az óvodai ellátás területén egyaránt, például: egészségvédelem és- megőrzés, a másokkal való empatikus és odafigyelő viselkedés, a tanulás mikéntjének elsajátítása, a demokratikus elvek betartása, egy sokszínű társadalomban való együttélés és a különbségek értékelésének megtanulása, a környezet megértése és védelme, valamint a képességek fejlesztése a különféle diskurzusok (nyelvi, nyelvjárási, esztétikai, tudományos, matematikai, fizikai stb.) elsajátításának segítségével. Az érdemi munka azonban nem kezdődhet el a minisztériumok, a kisgyermekkorú szakemberek, a tanárok és a szülők széleskörű konzultációja nélkül.
- *Szervezés és irányítás:* A decentralizációs folyamatok elősegítése valamint a koragyermekkorú szolgáltatások területén felhalmozott szaktudás erősítése központi és állami közigazgatási szinten egyaránt. A koragyermekkorú szolgáltatások a mexikói oktatás hatalmas és kulcsfontosságú területét alkotják, ebből kifolyólag az óvodai közigazgatási egységeknek központi és állami szinten is megerősítésre és stabilitásra van szükségük. A koragyermekkorú szolgáltatásokkal kapcsolatos, az Oktatási Minisztérium és az államok részvételével történő rendszeres konzultációkkal hatékonyabb koordinációt lehetne elérni a különböző alrendszerek között.
- *Hozzáférés és beiratkozás:* A következő kihívásokkal kell szembenézni az elkövetkező időkben: több, 3 éves kor alatti gyermek számára kell biztosítani a hozzáférést, különös tekintettel a nem hivatalos szektorban dolgozók gyermekeire. Szintén kihívást jelent a Kötelező Óvodai Törvény által megszabott ütemterv teljesítése és ezzel együtt a minőség javítása; valamint a különböző társadalmi csoportok, államok és régiók közt tapasztalható, hozzáférésbeli egyenlőtlenségek csökkentése.
- *Finanszírozás és támogatás:* A finanszírozás összegének növelése és a különböző pénzügyi források arányos elosztása, különös tekintettel az alacsony jövedelmű családokra.
- *A nevelési folyamat és program reformja:* Feladat a különféle szolgáltatás-típusok összehangolása és közös normák megteremtése, a koragyermekkorú sajátosságainak elismerése (a jelenlegi a gyermek/felnőtt arányok miatt kialakult nevelési modellek nem alkalmazhatók kisgyermekkorban) valamint a pedagógiai újítások gyakorlati alkal-

mazására ösztönző továbbképzés, valamint a pedagógusok támogatásának biztosítása.

- *A munkatársak képzése és munkakörülményei:* Az alap- és továbbképzések megerősítése; a hivatalos végzettséggel nem rendelkező, de a közösségben elismert személyek bevonása, ugyanakkor a minőséggel kapcsolatos normák betartása; a szakfelügyelet és a jutalmak rendszerének átgondolása, az életpályamodell megteremtése, kisgyermekkel foglalkozó szervezetek alakítása és a szakszervezetekkel való együttműködés keresése.
- *Információ – monitoring, értékelés, és kutatás:* Az információs és monitoring rendszerek megerősítése, a szakpolitika és a programok prioritásaival összefüggő kutatási kezdeményezések ösztönzése, a gyakorlati kutatás támogatása, valamint az információszolgáltatás és -elérhetőség javítása.

Németország

ABL = *Alte Bundesländer* (a korábbi Nyugat-Németország). **NBL** = *Neue Bundesländer* (a korábbi Kelet-Németország).

Lakosság: 82,42 millió Termékenységi ráta 1,34. Egy főre jutó GDP: 25 900 amerikai dollár). 6 év alatti gyermekek száma: 4,23 millió.

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 év közötti nők 66,1%-a van jelen a munkaerőpiacon, közülük 37% részmunkaidőben dolgozik (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 6,3%).

A gyermekes anyák részvétele a munkaerőpiacon: A 6 éven aluli gyermeket nevelő anyák 42,3%-ának van állása, ők teszik ki az összes részmunkaidőben alkalmazott munkavállaló 28,4%-át (Statistisches Bundesamt, Mikrozensus 2004).

A 3 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák részvétele a munkaerőpiacon: A 3 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 31,2%-a állt alkalmazásban 2004-ben (Statistisches Bundesamt, Mikrozensus 2004).

A szülési és szülői szabadság: A szülési szabadság a szülés előtt 6 hét, utána pedig 8 hét, ezalatt az anyák a fizetésük éves átlaga alapján számított juttatást kapnak. A szülőknek ezután lehetőségük van szülői szabadságot (*Elternzeit*) igénybe venni a gyermek 3 éves koráig. A szabadságon lévő szülők maximum 30 órát dolgozhatnak hetente, ebben az esetben csökkentett összegű gyermeknevelési járadékot kapnak.

A szülői szabadság átlagos időtartama: Nem áll rendelkezésre adat.

Tankötelezettség kezdete: 6 éves kor.

Szociális kiadások: A GDP 27,4%-a. **Gyermekszegénység aránya:** 10,2% adók és jóléti transzferek nélkül (az OECD átlag 11,2%).

Az alapfokú oktatást megelőző ellátások finanszírozása (ISCED 0 szint): A GDP 0,53%-a, ebből 0,4% az állami finanszírozás. Ez az oktatási költségvetés 9,3%-át teszi ki, (Ausgaben für den Bildungsprozess) miközben az oktatási intézményekbe beiratkozottak 14%-a jár az óvodákba.

Egy gyermekre jutó költség (amerikai dollárban, vásárlóerő paritáson számolva): 4 999 amerikai dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A három évesnél fiatalabb gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: 2005-ben a szövetségi kormány számításai szerint éves szinten 1,5 milliárd euró áll majd az önkormányzatok rendelkezésére a 3 évesnél fiatalabb gyermekek számára szervezett koragyermekori szolgáltatások fejlesztésére (a megtakarítások a munkanélküli és jóléti ellátások konszolidációjából származnak), de ezek a pénzek nincsenek konkrét feladathoz kötve.

A szülőkre jutó átlagos költség: Egész Németországot vizsgálva a szülők hozzávetőleg a költségek 14%-át fizetik, de a szülői hozzájárulás mértékében jelentős eltérések tapasztalhatók az egyes régiókban és tartományokban, többnyire a jövedelemtől függően.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 3 éves kortól az iskola megkezdéséig a gyermekek jogosultak óvodai férőhelyre, de a szolgáltatás nem ingyenes.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: A 0-3 éves gyermekek körében a *Krippe* vagy intézményes bölcsődei ellátás a jellemző, miközben néhány családi napközi – *Tagesmutter* – is létezik a keleti tartományokban. A *Krippék*ben egész napos az ellátás. A 3 évesnél idősebb gyermekek számára az iskola megkezdéséig a *Kindergarten* a legjellemzőbb ellátási forma, ami szinte mindig egész napos ellátást jelent az új tartományokban, és a tendencia a nyugati tartományokban is hasonló (ott jelenleg az óvodák kb. negyede működik így). A *Hort* – vagy napközi – a harmadik fő ellátási forma, ide az iskoláskorú gyermekek járnak 10 vagy 12 éves korukig. Ezek az ellátási formák fél vagy egész napos gondozást biztosítanak (általában ebéddel). A *Krippék*, *Kindergartenek* és *Hortok* külön intézményként is működhetnek, de vegyes formában is, különböző korcsoportokkal (3 év alattiakkal és felettiekkel).

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: 0-3 éves gyermekek: A *Krippék*ben a 3 évnél fiatalabb gyermekek 2,8%-a számára van férőhely a nyugati tartományokban, a keleti tartományokban ez az adat 37%. Az óvodák esetében a nyugati tartományokban a gyermekek 89,9%-a számára van férőhely (24% az egész napos ellátás aránya), a keleti tartományokban pedig szinte minden gyermeknek (98,4%-ban egész napos ellátással). A korábbi Nyugat-Németországban napköziben a 6-10 éves gyermekek 6,4%-a számára van elég férőhely, de ez az ellátási forma egyre növekszik, az új szolgáltatások jellemzően az egész napos iskolán belül indulnak be. A volt Kelet-Németországban a helyi *Hortok*ban a gyermekek 67,6%-a részesülhet ellátásban, egész Németországban ez az arány 14,2%.

A legfontosabb munkatársak és képzettségük: A gyermekgondozás területén szinte kizárólag nők dolgoznak. Az *Erzieherinnen* (óvodapedagógusok) adják a különböző típusú ellátásban dolgozók 64%-át. A nyugati tartományokban a *Kinderpflegerinnen* (szó szerinti fordításban gyermekgondozók) nagyobb szerepet játszanak, különösen a 3 évnél fiatalabb gyermekeket fogadó szolgáltatások esetén. Utóbbiak kétéves szakközépiskolai képzésben vesznek részt, amit egyéves szakmai gyakorlat követ egy napközbeni ellátást nyújtó intézményben. Az *Erzieherinnen* és *Erzieher*ek szakmai képzése a *Fachschule für Sozialpädagogik* elnevezésű intézményekben történik. A képzés 3 évig tart, és a tanulóknak vagy integrált szakmai gyakorlaton, vagy külön egy egyéves szakmai

gyakorlaton kell részt venniük. Végül vannak *Sozialpädagogen* és *Sozialpädagoginnen* (szociálpedagógusok, 2%) akik felsőfokú képzésben vesznek részt a *Fachhochschulen*-ben. Ők leggyakrabban vezetőként dolgoznak az intézményekben, főleg a nagyobbakban, de néhol a fogyatékossgal élő gyermekekkel is ők foglalkoznak. Közöttük nagyobb arányban vannak jelen a férfiak. Nincsenek adatok arra vonatkozóan, hogy a munkatársak hány százaléka érkezik valamilyen kisebbség soraiból.

Gyermekek-munkatárs arányok és maximális csoportlétszám: A gyermekek és munkatársak aránya számos tényezőtől függ, de az óvodai csoportok létszáma általában nem haladja meg a 25 főt, ezekben a csoportokban két felnőtt dolgozik, akik közül az egyik mindenképpen képzett *Erzieherin*.

Hatáskörök

Németországban két politikai alapelv határozza meg a kisgyermekkori gondozás megszervezésével, finanszírozásával és szabályozásával kapcsolatos szakpolitikákat, ezek a föderalizmus és a szubszidiaritás. A föderalizmus jellemzi Németország szövetségi berendezkedését; a kormányzás három szintjét különböztetik meg: a szövetségit, a tartományit (16 tartomány) és az önkormányzatit (hozzávetőleg 13 000). Az önkormányzati szint feladata a koragyermekkori kialakítása és biztosítása; figyelembe véve a szubszidiaritás elvét, ami megköveteli, hogy a társadalmi feladatokat a legkisebb alkalmas társadalmi egységnek kell megvalósítani – ebben az esetben ez az önkéntes szervezeteket és a családokat jelenti – maguk az önkormányzatok nem működtetnek kisgyermekkori szolgáltatásokat, amennyiben civil szervezetek is jelen vannak ebben a szektorban. Ezért a nyugati tartományokban a szolgáltatások többségét nonprofit (többnyire egyházi) szervezetek biztosítják, ezek a *Freie Träger der Jugendhilfe*. Ezek a szervezetek a feladatok ellátásához tartományi és önkormányzati támogatásban részesülnek. A régi tartományok (a 16-ból 11) a szubszidiaritás elvét a gyermekneveléssel kapcsolatban hagyományosan úgy értelmezik, hogy a munkamegosztás nemek szerint történik, vagyis általában az anyák mennek gyermekgondozási szabadságra, közben esetleg részmunkaidőben dolgoznak. A gyermekek ellátását így számos kisebb, civil, nonprofit szolgáltató végzi, amelyek többségükben hat *Freie Träger* alá tartoznak. Az új keleti tartományokban (korábban az NDK-hoz tartozó 5 tartományban) a szubszidiaritás elvét nem alkalmazzák ilyen széles körben.

A tartományi kormányok általában egyrészt az illetékes minisztériumon (ezek általában a gyermek- és ifjúsági szolgáltatásokkal vagy az oktatással foglalkozó hivatalok), másrészt az autonóm tartományi Ifjúsági Jóléti Hivatalokon (*Landesjugendämter*) keresztül szabályozzák, finanszírozzák és irányítják a szolgáltatásokat. A szövetségi kormányzat hatáskörébe tartozik a törvények megalkotása, illetve az ösztönző lépések megtétele a gyermekek és fiatalok jólétének biztosítása terén, és ide tartoznak a gyermekeknek biztosított szolgáltatások is. A finanszírozás ugyanakkor kizárólag a tartományok és az önkormányzatok hatásköre, de a költségek egy részét a *Freie Träger* és a szülők állják. Az illetékes szövetségi minisztérium, a Családok, Idősek, Nők és Fiatalok Szövetségi Minisztériuma (a tartományokkal együttműködve) olyan projektek kezdeményezésén és finanszírozásán keresztül lehet hatással a kisgyermekkori nevelés területére, ahol megítélése szerint nagyobb odafigyelésre van szükség. A szövetségi kormány által az SGB VIII törvénnyel megalkotott keretet a tartományi kormányok tölthetik meg tartalommal, tökéletesíthetik azt és akár ki is terjeszthetik. Ők határozzák meg azt a szabályozási és finanszírozási keretrendszer, amely útmutatásul szolgál a koragyermekkori szolgáltatások tervezése és megvalósítása során, akár a *Träger*-ek keretében működő szervezetek, akár maguk a tartományok a szolgáltatók. A kisgyermekkori nevelés igazgatási kérdéseivel a különböző államokban az oktatási minisztérium vagy más, a gyermekek és fiatalok ügyeivel foglalkozó minisztérium foglalkozhat. Minden tartományban vannak a gyermekek intézményen belüli védelméért felelős speciális testületek (*Landesjugendämter*). A napközbeni ellátást nyújtó intézmények működ-

tetése az önkormányzatok feladata. Mindezek alapján elmondható, hogy a német rendszer összetett és rendkívül decentralizált. Mind a három kormányzati szint egymás útját keresztezve kommunikál a hat *Träger*-rel, aminek eredménye a rendkívüli sokszínűség (OECD *Country Note for Germany*, 2004). A kormányzat különböző szintjeinek a kisgyermekkorai nevelés területén betöltött szerepéről és kötelezettségeiről folyamatos viták és tárgyalások zajlanak, különösen a szubszidiaritás elvének alkalmazása kapcsán.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15-64 év közötti nők 66,1%-a volt jelen a munkaerőpiacon, ami az 1990-es 55,5%-hoz képest növekedést jelent. Közülük 37% részmunkaidőben dolgozott, miközben a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 6,3% volt (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A 6 évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 42,3%-ának volt állása (dolgozó anyák), ők tették ki az összes részmunkaidőben alkalmazott munkavállaló 28,4%-át (Statistisches Bundesamt, Mikrozensus 2004). A 3 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 31,2%-a állt alkalmazásban (dolgozó anyák) 2004-ben (Statistisches Bundesamt, Mikrozensus 2004).

Szülői szabadság: A szülési szabadság a szülés előtt 6 hét, utána pedig 8 hét, ami alatt az anyák, ha jogosultak rá, szülési járadékot kapnak az állami alapokból, ezt egészíti ki a munkáltató által fizetett juttatás, ezek együtt a fizetésük éves átlagból számított jövedelmet jelentenek számukra. Ezután a szülők igénybe vehetik a szülői szabadságot (*Elternzeit*), amíg a gyermek eléri a 3 éves kort. A szövetségi törvények szerint jövedelemtől függően „gyermeknevelési segélyt” (*Erziehungsgeld*) kaphatnak a szabadság első két éve alatt, illetve egy kiegészítő gyermek segélyt (*Kindergeld*) is meghatároztak, ami a gyermek 18 éves koráig jár. Négy tartományban az *Erziehungsgeld*-et a harmadik évben is folyósítják, ekkor már a tartományi költségvetésből. A szabadságot igénybe vevő szülők hetente legfeljebb 30 órás munkát vállalhatnak, ami együtt jár a juttatások csökkenésével. A szülői szabadság harmadik évét a gyermek 8 éves koráig bármikor igénybe lehet venni. Szülői szabadságra rendszerint az anyák mennek, az apáknak mindössze 2%-a használja ki ezt a lehetőséget. Figyelemre méltó eltérés Németország két része között, hogy keleten (az új tartományokban, a korábbi NDK területén) az egy éves szülői szabadság szorosan összekapcsolódott a koragyermekkorai szolgáltatásokkal, vagyis a 12 hónapos szülői szabadságot követően minden gyermek számára rendelkezésre állt egy férőhely valamely kisgyermekkorai ellátási formában. Nyugaton (a régi tartományokban) a három éves szülői szabadság nincs összehangolva a szolgáltatások elérhetőségével.

Hozzáférhetőség és ellátás

A szubszidiaritás elvének érvényesítése Németországban azt jelenti, hogy a non-profit és magán szervezetek elsőbbséget élveznek a szolgáltatások biztosítása területén, és a helyi önkormányzatok csak akkor lépnek be, ha civil szervezetek nem tudják biztosítani az ellátást. 1998-ban a nyugati tartományokban az óvodai férőhelyek közel kétharmadát (64%), a 3 év alatti gyermekeket fogadó ellátásban pedig a férőhelyek 55%-át tartották fenn magán szolgáltatók (*freie Träger*), miközben a helyi önkormányzatok a *Hortok*ban található férőhelyeknek valamivel több, mint a felét (55%) biztosították. A legjelentősebb nem állami szolgáltatók a katolikus és protestáns egyházak, ezzel Németország egyedülálló helyzetben van, legalábbis Európában, mivel itt a koragyermekkorai szolgáltatások területén az egyházi testületek vezető szerepet játszanak. A keleti tartományokban az eltérő történelmi események eredményeként az állami szektor volt a legfontosabb szolgáltató (*öffentliche Träger*) 1998-ban a 3 évnél fiatalabbak és a 3-6 évesek esetében a férőhelyek hozzávetőleg kétharmadát, a *Hortok*ban pedig a férőhelyek

86%-át működtették ilyen módon. Ezek az arányok azonban csökkentek 1998 óta, mivel minden tartomány és önkormányzat szorgalmazza a magán szolgáltatók jelentősebb bevonását.

Az intézményes szolgáltatásoknak három típusa van: *Krippék*, amelyek intézményes bölcsődei szolgáltatások 3 évesnél fiatalabb gyermekek számára, *Kindergartenek*, vagyis 3-6 éves gyermekekkel foglalkozó intézmények, valamint a *Hortok*, amelyek iskolán kívüli, napközis ellátást biztosítanak 10-12 éves gyerekeknek.

A *Krippék* és *Kindergartenek* a keleti tartományokban egész napos ellátást biztosító, több korcsoportot összefogó intézmények, amelyek jelentősen eltérnek az újraegyesítés előtt működő, szigorú elválasztáson alapuló *Kindergartene*ktől és *Krippé*ktől. A régi szövetségi tartományok is hasonló utat követnek: az óvodák negyede jelenleg egész napos ellátást biztosít, és egyre több a *Kindertagesstätte*, amely olyan óvoda, ahová különböző korú gyermekeket vesznek fel (3 éves kor alatt), a szolgáltatások széles skáláját kínálják, beleértve a *Hortokat*, és a szülőkkel való kapcsolattartás is intenzívebb. Az új tartományokban a *Hortok* és az általános iskolák közötti kapcsolatok nem annyira erősek, mivel jelenleg különböző minisztériumok fennhatósága alá tartoznak, pedig az újraegyesítés előtt még ugyanaz a minisztérium (az oktatási) felügyelte őket. A családi napközis ellátások igénybevételére is van lehetőség, ezeket többnyire *Tagesmutterek* biztosítják a saját otthonukban. Az eltérő történelmi fejlődés miatt a kisgyermekkorú ellátás elérhetősége és biztosításának módja jelentősen különbözik a nyugati és a keleti tartományokban. Az újraegyesítés előtt az óvodai férőhelyek nyugaton a 3-6 éves korosztály 70%-át voltak képesek ellátni, miközben keleten szinte minden gyermek számára rendelkezésre állt az egész napos ellátás. A 3 évesnél fiatalabb gyermekek esetében nyugaton a korosztály kevesebb, mint 5%-a számára volt elég férőhely, miközben a lefedettség keleten 56%-os volt. Az iskoláskorúak számára biztosított szolgáltatások esetében nagyon hasonló helyzetet találunk. Az intézményes ellátásban elérhető helyek számát tekintve a mai napig is megfigyelhetők az eltérések.

Ellátási arányok

0-3 évesek: Egész Németországot tekintve a férőhelyek száma alapján ebben a korcsoportban az ellátás a gyermekek mindössze 8,6%-a számára elérhető, bár az országos adat elfedi a jelentős regionális különbségeket. 2002-ben a nyugati tartományokban a férőhelyek mindössze a korcsoport 2,8%-át fedték le, míg a keleti tartományokban a korcsoport 36,9%-a számára volt elegendő férőhely. A nyugati tartományokban szinte minden 0-3 éves gyermeket a családban gondoztak (az édesanya), és csak informális gondozási formákat vettek igénybe. Keleten a rendszer sokkal rugalmasabb, mivel ott szoros kapcsolat alakult ki az egyéves szülési szabadságot biztosító szakpolitika és a koragyermekkorú szolgáltatások között, a gyermekeknek több mint harmada számára még ma is elérhetők a *Krippék* szolgáltatásai.

3 éves kortól az iskolás korig: Németország egészében ebben a korcsoportban a gyermekek 93%-a számára van elegendő férőhely. A nyugati tartományokban 2002-ben a korcsoport esetében a lefedettség közel 90%-os volt (24% az egész napos ellátást biztosító intézményeknél), a keleti tartományokban pedig minden gyermek számára volt elég férőhely (98,4%) az egész napos ellátást biztosító intézményekben. A tankötelezettség 6 éves korban kezdődik. Azok a gyermekek, akik június végéig betöltik a hat éves kort, szeptemberben elkezdhetik az iskolát, de a gyakorlatban a legtöbb gyermek jóval 7 éves kora után kerül iskolába. Az 5-6 éves korcsoportból 8% nem jár semmilyen intézménybe, de nincsenek egyértelmű adatok arról, hogy kik ezek a gyermekek. A 2001-es

mikrocenzus adatai szerint a nem német származású gyermekek kisebb arányban járnak óvodába, mint a németek.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: Az eltérő tanulási igényű gyermekek két fő csoportba sorolhatók: a fogyatékossgal élő gyermekek közé, illetve a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek közé. Utóbbi számos kockázati tényezőtől eredhet, mint például az alacsony jövedelem, rossz egészségi állapot, bevándorló státusz valamint családi diszfunkció. Az ezekkel a gyermekekkel kapcsolatos adatok nehezen elérhetők, ennél fogva sok esetben nem tudjuk, hol tart ezeknek a gyermekek az integrációja. A hivatalos irányelvek szövegei fogyatékossgal élő gyermekek esetében a mainstream szolgáltatásokba való integrálást javasolják. A régi tartományokban sok óvodában alakítottak ki speciális integrációs csoportokat, ahová fogyatékossgal és anélkül élő gyermekek együtt járnak, és ahol több felnőtt dolgozik egy gyerekcsoporttal. Az elérhető statisztikák ugyanakkor azt mutatják, hogy az ilyen férőhelyek száma a legutóbbi években csekély mértékben növekedett, kivéve a keleti tartományokat, ahol ma már a férőhelyek 3%-át az eltérő nevelési igényű gyermekeknek tartják fenn, míg a régi tartományokban ez az arány 0,84%.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: A szegény, veszélyeztetett családból származó gyermekek számára gyakran biztosítanak ingyenes vagy támogatott férőhelyeket, de az adatok azt mutatják, a legalacsonyabb jövedelmű családok (havi 500-900 eurós jövedelem) gyermekei közül 36% nem jár óvodába. A PISA vizsgálatok eredményei is azt jelzik, hogy ezen a területen komoly kihívásokkal kell szembenézni Németországban is. Néhány önkormányzatnál (ilyen pl. MoKi Monheim) részletesen kidolgozott becsalogató programok segítségével próbálnak segíteni ezen a helyzeten. Az OECD jelentés javasolja, hogy az egész országra vonatkozó terveket dolgozzanak ki az alacsony jövedelmű családok gyermekeinek koragyermekkori programokba való bevonására.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: A Német Szociális Kódex rögzíti a fiatalok jogát az előrejutáshoz, feltételeken kiterjesztve azt a jogszerűen Németországban letelepedettekre is. Az elért eredményekről azonban általában nem állnak rendelkezésre adatok. A *Németországi háttértanulmány* kiemelte, hogy „a bevándorló családok gyerekei később kerülnek óvodába, mint a német gyermekek. A 3 és 6 év közötti külföldi gyermekek durván 25%-a egyáltalán nem jár óvodába, míg ez az adat a német (bevándorló családokból származó) gyermekeknél is közel 19%” (19. old.).

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Minden tartomány saját területére vonatkozóan meghatároz bizonyos sztenderdeket a gyermekeknek nyújtott szolgáltatások terén, az elvárásoknak való megfelelést a független *Landesjugendamt* (Ifjúsági Jóléti Hivatal) ellenőrzi. Sztenderdek szabályozzák a férőhelyek számát, a nyitvatartási időt, a szülők által fizetendő díjakat, az épület tulajdonságait, a fenntartás kérdéseit, a csoportok méretét, a felnőttek és gyerekek arányát és a rendelkezésre álló alapterületet, az épületen belül és kívül egyaránt. A megfelelő hely és a szabadtéri foglalkozások a legtöbb óvodában alapvetően fontos kérdések. A pedagógiai elvárások azonban eltérőek az egyes tartományokban, miközben a monitoring tevékenység nagyban függ a *Landesjugendamt*-ban rendelkezésre álló szaktudástól és a munkatársak számától. A családi napközis (*Tagesmutter*) szolgáltatások csak csekély mértékben szabályozottak. A 3

vagy kevesebb gyermekkel foglalkozó *Tagesmutter*eknek nincs szüksége engedélyre, így ez a terület szabályozatlannak számít.

Finanszírozás: Az *Education at a Glance* című kiadvány (OECD, 2005) szerint az alapfokot megelőző oktatást végző intézmények kiadásai a GDP 0,53%-át teszik ki, ennek több mint 91%-át állami forrásokból fedezik, 8,7%-át pedig magán forrásokból. Az összes oktatási kiadás 9,3%-a jut ezekre az intézményekre (óvodákra), miközben az oktatási intézményekbe beiratkozott gyermekek/hallgatók 14%-a jár ide (OECD, *Education at a Glance*, 2005). A koragyermekkori szolgáltatásokat nyújtó intézmények számára a szövetségi kormány csak abban az esetben biztosítja a finanszírozást, ha megfelelnek a szigorú követelményeknek, és a tartományok illetve önkormányzatok mondják ki a végső szót, hogyan osszák szét ezeket a forrásokat. Ez oda vezet, hogy az egész országot tekintve jelentős különbségek tapasztalhatók a források elosztásában.

A munkatársak: Az ellátásban dolgozók túlnyomó része nő (1998-ban ez 95%-ot jelentett). Az *Erzieherine* (Az *Erzieherin* elnevezés a német *Erziehung* – felnevelés szóból származik, a kifejezést a legpontosabban talán óvodapedagógusként fordíthatjuk le) a különböző szolgáltatástípusokban dolgozók 64%-át adják. Az alsó középfok elvégzése után az *Erzieherine* általában egy három éves szakmai képzésben vesznek részt, aminek része vagy egy integrált szakmai gyakorlat egy intézményben, vagy egy külön egyéves szakmai gyakorlat a harmadik évben. A nyugati tartományokban a *Kinderpflegerine* (szó szerinti fordításban gyermekgondozók) valamivel nagyobb szerepet játszanak, különösen a 3 évesnél fiatalabb gyermekekkel foglalkozó ellátásban. Ők egy kétéves képzésben vesznek részt egy szakirányú középiskolában, amit egyéves szakmai gyakorlat követ egy napközbeni ellátást nyújtó intézményben. Végül vannak *Sozialpädagogen* és *Sozialpädagoginen* (szó szerinti fordításban szociálpedagógusok) akik felsőfokú képzésben vesznek részt a *Fachhochschul*ekben. A magasabb szintű végzettségükből következően ők többnyire vezetőként dolgoznak az intézményekben, különösen a nagyobbakban, néha viszont a fogyatékossgal élő gyermekekkel foglalkoznak. Közöttük valamivel magasabb a férfiak aránya. A munkatársak körében a kisebbségi csoportokhoz tartozók arányáról nem érhetők el adatok.

Elvárások a képzettség kapcsán: Az elvárásokat minden tartományban külön határozzák meg, bár megfigyelhető néhány közös jellemző. Az *Erzieherine* három éves képzése a *Fachschule für Sozialpädagogik*ban (Szociálpedagógiai Főiskola) zajlik, amely Németországban középfokú szakképző intézménynek számít. Ezzel szemben az általános iskolákban dolgozó pedagógusok felsőfokú képzésben vesznek részt, többnyire felsőoktatási intézményekben. Ennek következtében jelentős különbség van az *Erzieherine* és a tanítók között, képzettségüket, státuszukat és munkakörülményeiket illetően is. Az előrelépést biztosító képzéseken való részvételt anyagi okokra hivatkozva többnyire nem engedélyezik, habár azt mindenki elismeri, hogy az *Erzieherine*ekkel kapcsolatos jelenlegi társadalmi igények, illetve az élethosszig tartó tanulás elvárásainak fényében szükség lehet a képzésük újragondolására. A rendszer változásának jelei két tartományban (Berlinben és Brandenburgba) figyelhetők meg. A *Kinderpflegerine* kétéves képzésben végeznek el egy szakirányú középiskolában, amit egyéves szakmai gyakorlat követ. A *Hort*okban (napközben) dolgozó munkatársak hasonló képzésben részesülnek, mint az *Erzieherine*ek. A keleti tartományokban ez jelentős visszalépést jelent az eredeti (az NDK-ban érvényes) elvárásokhoz képest, amelyek szerint a *Hort*erziehereket az általános iskolákban tanítókkal együtt képezték, és speciális képzést is kaptak. A keleti tartományokban, az eltérő történelmi háttér és a jelenlegi folyamatok miatt a munkatársak rendszerint idősebbek, mint nyugaton. A *Tagesmutter*ek (családi

napközis gondozást biztosítók) számára nem írnak elő kötelező képzettséget, de ez a helyzet változóban van.

Munkakörülmények: Az *Erzieher*inek nagyjából a német átlagfizetésnek megfelelő összeget keresnek, ami a más szakmákban, hasonló képesítéssel hasonló munkát végző alkalmazottak fizetésének felel meg. Az előrelépés lehetősége korlátozott azon kívül, hogy az ember az intézmény igazgatója lehet. Összehasonlításképp, az iskolai tanítók nagyjából hasonló fizetést kapnak, mint az óvodák vezetői, és alacsonyabb társadalombiztosítási járulékot fizetnek, mivel kinevezett munkatársaknak számítanak. Németországban a koragyermekkori nevelésben az alkalmazottak kevesebb mint a fele dolgozik teljes munkaidőben, így az ott végzett munkáért kapott fizetés önmagában nem elegendő a megélhetéshez. Hozzávetőleg 15%-uknak csak ideiglenes szerződése van. A fizetés és a munkakörülmények (pl. egészségügyi és munkanélküli biztosítás) a *Tagesmutter*ek esetében különösen rosszak. A munkatársak számára általában minden héten biztosítanak egy kis időt, amikor nem közvetlenül a gyermekekkel foglalkoznak, hanem az adminisztrációs teendőket látják el, ennek hossza tartományonként változik.

A gyermekek és a munkatársak aránya: A gyermekek és a felnőttek aránya jelentősen különbözik az egyes tartományokban. A tartományi előírásokon kívül a munkatársak száma függ a csoport nagyságától, a munkaidő hosszától és más körülményektől, például a munkatársak száma magasabb lehet ott, ahol nem német családból származó, illetve fogyatékossgal élő gyermekek is vannak. A csoportok létszáma általában nem haladja meg a 25 főt, és ilyen esetekben két felnőttnek is jelen kell lennie, egy *Erzieher*nek és egy asszisztensnek.

Tanterv és pedagógiai program: Németországban a *Situationsansatz* vagy helyzetorientált pedagógia – amelynek keretében a tanulás, a gondozás és a nevelés egymástól elválaszthatatlan tevékenységek – volt a jellemző gyakorlat a gyermekkel folytatott munka során. A kisgyermekkori nevelés fontosságát a Családok, Idősek, Nők és Fiatalok Szövetségi Minisztériuma „A gyermekeknek nappali ellátást biztosító intézmények oktatási feladatai” (*Zum Bildungsauftrag von Kindertageseinrichtungen*) címmel 1997 és 2000 között egy modellprojektet hozott létre, mely szigorúbb és egyértelműbb szabályok szerint működött, mint a korábbi, helyzetorientált megközelítés. 1999-ben ezt követte az Országos Minőségügyi Kezdeményezés (*Nationale Qualitätsinitiative im System der Tageseinrichtungen für Kinder*) követte, ami öt projektből állt, melyek az értékelési módszerek fejlesztésére, illetve a koragyermekkori szolgáltatások különböző részeire (mint például a 3 éven aluliaknak nyújtott szolgáltatásokra, az óvodákra, az iskolás korú gyermekek gondozására, a pedagógiai munka szituációs megközelítésére és a szolgáltatók – a *Träger* és az önkormányzatok – feladataira), illetve ezek minőségének javítására helyezték a hangsúlyt. Napjainkra majdnem minden *Träger*-ben vannak minőségbiztosítási eljárások.

Monitoring, értékelés és kutatás: Országos szinten a lakossággal foglalkozó monitoring és beszámolási tevékenység irányítása a Szövetségi Statisztikai Hivatal feladata, amely a tartományi felmérésekre alapozva állítja össze az adatokat. Az adatgyűjtés elsősorban a szolgáltatások szerkezeti jellemzőire koncentrál (az intézmények és férőhelyek típusai, korcsoportok szerint). Ezek az adatok korlátozottan használhatók, mert a férőhelyeket nyilvántartják, de nincsenek adatok a kihasználtságról, illetve arról, hogy van-e szükség új férőhelyekre. Néhány tartományban, például Hamburgban az 5 éves gyermekeket az iskolarendszerhez sorolják, ezért nem jelennek meg ezekben az adatokban. A pedagógiai munka értékelését gyakran a szolgáltatók végzik, vagyis nem egy külső testület, hanem maga a *Träger* illetve a közösség. Németországban kevés kutatás foglalkozik a kisgyermekkori neveléssel, különösen mivel az egyetemek már nem vesz-

nek részt a koragyermekkori szolgáltatásokat nyújtó munkatársak képzésében és szupervíziójában. Mindössze öt egyetemi tanszék működik ezen a szakterületen egész Németországban. Számos projektértékelést és kisebb vizsgálatot finanszírozott a szövetségi kormány, illetve az egyes tartományok, ám a tapasztalatok szerint a jelentésekhez nehéz hozzáférni.

A szülők és a közösség bevonása: Túlnyomó többségben a szülőkkel való együttműködés hagyományos módjai érvényesülnek ma is, ez többek között tájékoztató esteket és szakemberek által tartott előadásokat jelent. Néhány tartomány – felismerve a szülők és a közösség bevonásának jelentőségét – megköveteli, hogy szülői bizottságokat vagy tanácsokat szervezzenek a szolgáltatókkal egyetértésben, és a szülők véleményét figyelembe kell venni a stratégiai döntéshozatali folyamatban.

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

2004-ben az OECD Németországgal foglalkozó felülvizsgáló csoportja szerint a következő témakörökre kell különös figyelmet fordítani:

- *A területet tágan kell értelmezni:* Az iskola előtti szolgáltatásokat az azokat körülvevő más szolgáltatásokkal összefüggésben kell vizsgálni (ide értve az általános iskolai oktatást és a *Hortokat* vagy napköziket), össze kell hangolni a szülői szabadsággal kapcsolatos szakpolitikát, a gyermekeknek nyújtott szolgáltatásokat és a szociálpolitikát. A szociálpedagógiai hagyomány ebben az összefüggésben átfogó és integráló keretet jelenthet, amelyben fontos a családok és a közösségek bevonása, és amelyben elválaszthatatlan egységet alkot a *Betreuung*, a *Bildung* és az *Erziehung*.
- *Hosszú távú stratégia kialakítása:* A szakértők szorgalmazták, hogy alakítsanak ki egy mindenki által elfogadott elképzelést azzal kapcsolatban, hogy hová akar eljutni Németország 10-15 év múlva a tág értelemben vett koragyermekkori szolgáltatások területén, minél előbb teremtsék elő a szükséges forrásokat és alakítsák ki a megfelelő eljárásokat.
- *A szövetségi szint szerepének megerősítése:* A szövetségi kormányzat ez idáig fontos szerepet játszott az egyesített koragyermekkori szolgáltatások kiépítésében. A szakértői csapat arra bátorítja az érintetteket, hogy ezt a szerepet olyan, a kisgyermekkori neveléshez kapcsolódó területekre is terjessze ki, mint a finanszírozás, az esélyek egyenlősége, és a szakpolitikai kezdeményezések.
- *Hatékony mechanizmusok kidolgozása a partnerség kialakítására:* A jó minőségű kisgyermekkori szolgáltatások kiépítéséhez és biztosításához a kormányzat különböző szintjei, illetve a szakpolitikák és ellátások közötti szoros együttműködés elengedhetetlennek tűnik. Átfogóbb és nehezebben megválaszolható az a kérdés, hogy vajon szükség van-e egész Németországra vonatkozó egységesebb szabályozásra a koragyermekkori szolgáltatások területén.
- *A minőség biztosítása szakmai továbbképzések, gyakorlati tanácsadók és más kipróbált minőségügyi eszközök alkalmazásával:* Sok érintett javasolt olyan eljárásokat, amelyek segíthetnének a minőség fejlesztésében és tökéletesítésében, ezek közé tartozik a szakmai továbbképzés, a több konzultációs központ kialakítása, a gyakorlati tanácsadók stabil hálózatának létrehozása az őket támogató megfelelő számú centrummal együtt, a gyermekek megfigyelésének ösztönzése, a pedagógusok képzésének és munkakörülményeinek javítása. A rendszerszemléletű áttekintés és reagálás érdekében mindeképpen támogatandó ezen területek fejlesztése.

- *A kisgyermekkori nevelés állami finanszírozásának növelése:* Az állami finanszírozás szintje összességében jóval alatta marad az Európai Bizottság *Child care Network* című kiadványában (1996) célként meghatározott értéknek, ami a GDP 1%-a. A kormányoknak – és nem utolsósorban a szövetségi kormánynak – fontos szerepet kell játszaniuk az állami hozzájárulás emelésében a kisgyermekkori nevelés finanszírozása során.
- *A sajátos nevelési igényű gyermekek bevonásának és eredményeinek javítása:* A szakértői csapat további értékelések és követéses vizsgálatok elvégzését szorgalmazza a sajátos nevelési igényű gyermekeknek (szervi eredeti fogyatékkal élő és veszélyeztetett gyermekek) a szolgáltatásokba való megfelelő mértékű bevonása érdekében, miközben elismeri a jelenleg érvényben lévő integrációs szakpolitika érdemeit. A veszélyeztetett gyermekek esetében a beavatkozás fontossága nem lehet kérdéses, azt máshol végzett kutatások eredményei egyértelműen bizonyítják.
- *A munkaerő újraértékelése:* Európai mértékkel mérve Németországban a kisgyermekkori nevelésben dolgozók képzettségi szintje alacsonynak mondható. Hosszabb távon tarthatatlan az az érvelés, hogy a magasabb képzettségű munkatársak alkalmazása túlságosan költséges lenne. A más országokban elkészített forgatókönyvek szerint a jobb magasabb minőség eléréséhez, mindenképpen magasabban képzett szakemberekre is szükség van, ha azt várjuk tőlük, hogy jobb eredményeket érjenek el a gyermekekkel az egész rendszerben.
- *A kisgyermekkori nevelés és az iskola közötti kapcsolat javítása, miközben mindkettő függetlenségét tiszteletben tartjuk:* A szakértők javasolták, hogy a 0 és 10 év közötti korosztályt fejlesztését egységes keretben gondolják végig. A két terület összekapcsolása jóval többet jelent, mint pusztán a gyermekek felkészítését az iskolára.
- *Tanulást elősegítő környezet kialakítása a koragyermekkori intézményekben:* A kutatások azt mutatják, hogy azok a gyermekek, akik az óvodában megszerzik az alapvető képességeket – az adott társadalomban fontosnak számító alapvető általános tudáselemeket, jó szociális készségeket, az iskolai oktatás nyelvezetéhez kapcsolódó, hallással és beszéddel kapcsolatos kompetenciákat, az írni és olvasni tudás valamint a matematikai készségek használatának készségét – azok általában jól teljesítenek az iskolában. Ezek a kompetenciák különösen fontosak a problémás családokban élő gyermekeknél, és a legjobban akkor elsajátíthatók, ha a nap egy részét a strukturált korai tanulási programoknak vagy projekteknek szentelik, amit egyéni tanulási tervek egészítenek ki. Ez feltételezi a következőket: a munkatársak munkába állása előtti és munka melletti továbbképzésének ösztönzését, a szolgáltatások esetében a célmeghatározás és a monitoring továbbfejlesztését illetve a helyzetorientált pedagógiai megközelítés átgondolását, világosan meghatározott célok elérése érdekében.
- *Kutatási programok kidolgozása:* A jelenlegi kutatások az érdeklődési körök és megközelítések egy részét reprezentálják, ám ezek hatóköre rendkívül kicsi, figyelembe véve a téma fontosságát és Németország méretét. A szakértői csapat további adat- és információgyűjtésre, illetve a pedagógusképzés és a kutatás közötti erős kapcsolat kiépítésére buzdított.
- *A kritikus tömeg biztosítása, különösen a szakpolitikák és a monitoring területén:* A koragyermekkori szolgáltatások jelenlegi pozíciója sokkal marginálisabb annál, mint amit bármely modern társadalomban a gazdaság, az oktatás, a társadalom és a kultúra fejlődésében betöltött szerepe indokolna. Központi és helyi szinteken a kisgyermekkori

nevelés fejlesztéséért küzdő szakpolitikai körök vagy túl jelentéktelenek, vagy nem is léteznek. A szakértői csapat a szakterület elismeréséért, és a kormányzati gondolkodásban illetve a döntéshozatalban betöltött súlyának növeléséért szállt síkra.

- *A tapasztalatcsere ösztönzése:* A szakértők elismerték a tartományok közötti, illetve a Németország és más államok közötti jelenlegi tapasztalatcsere értékeit. Az előkészítő képzések, a férfiak arányának növelése a munkatársak között, hatékonyabb támogatás a gyakorlat és az értékelés valamint a koragyermekkorai szolgáltatások és az iskolák közötti kapcsolatépítés területén azonban a nemzetközi együttműködés fokozhatná a hálózatok és a fejlesztések eredményességét. Mindezen túl más OECD országok is profitálhatnának Németországnak a kisgyermekkorai nevelés és gondozás területén szerzett gazdag tapasztalataiból, és abból, ahogyan ezt a területet Németországban értelmezik.

Norvégia

Lakosság: 4,57 millió. Termékenységi ráta: 1,83. Egy főre jutó GDP: 35 000 amerikai dollár 2003-ban. 6 év alatti gyermekek száma: 358 563

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 éves nők 75,7%-a van jelen a munkaerőpiacon, közülük 33,2%-a dolgozik részmunkaidőben, a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 10,3% (OECD, *Employment Outlook*, 2005).

A hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők részvétele a munkaerőpiacon: 2003-ban a 0-6 éves gyermeket nevelő nők 65%-a teljes munkaidőben, 35%-a részmunkaidőben dolgozott.

A szülési és szülői szabadság: 2005 óta 53 hetes szülési szabadság vehető igénybe a fizetés 80%-ának folyósításával vagy 43 hetes szabadság a jövedelem 100%-ával. 5 hét szabadságra az apák is jogosultak. 2004-ben az apáknak járó kvótát (4 hét) az érintettek 89%-a vette igénybe és 16%-uk vett ki 4 hétnél hosszabb szabadságot. Az anyák vették igénybe a szülői szabadság fennmaradó részét, amikor a családok a teljes 42/52 hét szabadságot kihasználták.

A szülői szabadság átlagos időtartama: Nem áll rendelkezésre adat.

Tankötelezettség kezdete: 6 éves kor (az első négy osztályban napi 4 óra a tanítási idő).

Szociális kiadások: A GDP 23,9%-a. Gyermekszegénység aránya: 3,4% az adók és jóléti transzferek nélkül (Az OECD átlag 11,2%).

Az oktatásra fordított összes kiadás: A GDP 6,46%-a. Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 6 éves kortól

A 0-6 évesek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: 17,3 milliárd norvég koronát, azaz 2,768 milliárd amerikai dollárt költött az állam ezen szolgáltatások finanszírozására, ami a GDP 1,7%-át teszi ki. Ebbe az összegbe nem tartozik bele a gyermekgondozási támogatás, amire a gyermeküket otthon nevelő szülők jogosultak. Egy 3 év alatti gyermek óvodai ellátása évente 9 773 euróba kerül az államnak; egy 3-6 éves gyermeknél ez az összeg 5355 euró.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: A családi napközik (*familiebarnehage*) és az óvodák (*barnehage*) 0-6 évesek számára nyújtanak félnapos vagy egész napos ellátást egész évben. Az iskolán kívüli ellátás (*skolefritidsordning*, SFO), más néven „az iskolás gyermekek részére nyújtott napközbeni szolgáltatás” a tanítás előtt és után vehető igénybe a tanév teljes időtartama alatt az 1. osztálytól a 4. osztályig (a különleges ellátást igénylő gyermekek esetében 7. osztályig)

A szülőkre jutó átlagos költség: A 0-6 éves gyermekek esetében a szülői hozzájárulás összege nem haladhatja meg a költségek 20%-át. A 6-10 éves gyermekek részére nyújtott iskolán kívüli ellátás esetében az önkormányzatok döntésétől függ a szolgáltatás költségének szülőkre hárított része.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya (2003): 1-3 évesek: 48%, 3-6 évesek: 88%; a 6-10 évesek számára nyújtott iskolán kívüli ellátást a 6 évesek 68,2%-a veszi igénybe, ami fokozatosan csökken az életkor növekedésével, az összes 6-10 éves gyermek esetében ez az arány 53%.

A legfontosabb munkatársak meghatározása és képzettsége: A családi napközikben (FDC) a fenntartó tulajdonosnak nem szükséges szakképzett óvodapedagógusnak lennie, a szabályozott családi napközik esetében azonban követelmény a szakképzett óvodapedagógus rendszeres jelenléte az intézményben. Az óvodákban (*barnehage*) hároméves főiskolai diplomával rendelkező pedagógusok (*pedagogiske ledere*), és kétéves, 16 éves kor után elvégezhető gyakorlati képzésben végzett asszisztensek látják el a gyermekeket. A gyakorlatban azonban az asszisztenseknek nem feltétlenül kell rendelkezniük szakképesítéssel, a személyzet mindössze egyharmada szakképzett pedagógus. Az iskolán kívüli ellátásban dolgozó személyzet képzését nem szabályozza törvény, az önkormányzatok vagy a fenntartók határozzák meg a szakképzettség szükséges szintjét a helyi igényeknek megfelelően. Az iskolai napközis esetében általában az iskolaigazgató felelőssége az ellátás irányítása. A szolgáltatásokban szakképesítéssel rendelkező dolgozók összesített aránya 32%.

Gyermek-munkatárs arányok: A 0-3 évesek esetében 7-9 gyermekre jut egy szakképzett pedagógus, amennyiben a gyermekek napi 6 óránál több időt tartózkodnak az adott intézményben. A 3-6 éveseknél 14-18 gyermek jut egy szakképzett pedagógusra, de olykor szakképesítéssel nem rendelkező munkatárs is jelen van. A 6-10 éves gyermekek számára nyújtott szabadidős tevékenységek esetében nincs létszámkorlát, de egyes adatok szerint az átlag 8,6:1.

Maximális csoportlétszám: Nincs központilag szabályozva, a helyi hatóságoktól függ.

Hatáskörök

Norvégiában a kisgyermekkori nevelést érintő törvényalkotás, finanszírozás és szakpolitika a Gyermek- és Családügyi Minisztérium (BFD) hatáskörébe tartozott 2005 végéig, ekkor az Oktatási és Kutatási Minisztérium vette át a kisgyermekkori neveléssel és gondozással, az oktatási intézményekkel, az iskolán kívüli ellátással és a pedagógus-

továbbképzéssel kapcsolatos feladatokat. Regionális szinten a megyei vezetők felelősek az iskolákért és a koragyermekkori szolgáltatásokért.

Az utóbbi években az irányítási feladatok jelentős részét áadták a 19 norvég megyének és a 435 *kommunernek*, azaz önkormányzatnak, amelyek többnyire közös irányítás alá vonták az általános iskolát és a kisgyermekellátást. A megyei vezetők juttatják el az állami támogatást a *familiebarnehagek*hez (családi napközi), a *barnehagek*hez (óvoda) és az *apen barnehagek*hez (nyitott óvoda és szülő-gyerek játszóház, amelyet óvodapedagógus vezet). Ugyancsak a megye feladata, hogy a régió önkormányzatait tájékoztassa a koragyermekkori szolgáltatások aktuális kérdéseiről és irányelveiről. A *barnehagek* munkáját országos szinten az 1995-ös *Barnehager* törvény szabályozza. 1996-ban kidolgozták a *Barnehager Keretprogramot*, amely útmutatást ad a célkitűzésekre, a fejlesztési feladatokra, és a pedagógiai megközelítésekre vonatkozóan. Ilyen például a KNG férőhelyek megtervezése és igény szerinti biztosítása, az új intézmények engedélyezése, az új szolgáltatások felügyelete és ellenőrzése. Az önkormányzatok kezében van a döntés, hogy a KNG szolgáltatások üzemeltetését és irányítását saját maguk végzik, vagy magánvállalkozókra bízják. Az óvodák számára az 1995-ös *Barenhager* Törvényben foglaltak adják meg az általános szabályozási keretet; a törvényt 2006. január 1-ével módosították. A 2006 márciusában fogadták el az új szabályozási keretet, mely augusztus 1-én lép életbe; irányelveket fogalmaz meg a *barnehagek*ben alkalmazott célokkal, programokkal, és pedagógiai megközelítésekkel kapcsolatosan.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15-64 év közötti nők munkaerőpiaci részvételének aránya 75,7% volt az 1990-es 70,7%-kal szemben. A nők 33,2%-a dolgozott rész-munkaidőben, a férfiaknál ugyanez az arány 10,3% volt (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A hat évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 18%-a vállalt munkát 2003-ban, közülük 65% teljes munkaidőben, 35% pedig részmunkaidőben dolgozott.

Szülői szabadság: 1993 óta Norvégiában a szülői szabadság időtartama 42 hét, mely idő alatt a jövedelem 100%-a kerül kifizetésre, vagy 52 hét a kereset 80%-ának folyósítása mellett. 2005. július 1-től ezt az időtartamot egy héttel meghosszabbították, azaz 43 vagy 53 hét szabadságra jogosultak a szülők. Az anyáknak kötelező a kiírt szülési dátum előtt 3 héttel és a szülés után 6 hétig szabadságot kivenni. Ahol mind a két szülő jogosult szülői szabadságra, valamint az anya legalább félnapos állással rendelkezik, egy hónap szabadon választható apai szabadság is igénybe vehető a szülői szabadságra kiszabott kvótából. 2005. július 1-től az apáknak járó kvótát megemelték egy héttel, így összesen öt hét vehető igénybe. 2004-ben az apáknak járó kvótára (4 hét) jogosult apák 89%-a 4 hét, 16%-uk pedig több mint 4 hét apai szabadságot vett igénybe. Az anyák vették igénybe a szülői szabadság fennmaradó részét, amikor a családok a teljes 42/52 hét szabadságra igényt tartottak. Munkaidő-átcsoportosítással a szülők részleges szülői szabadságra is jogosultak, ami rugalmas munkaidő-beosztást jelent számukra. Az ilyen részmunkaidős állás lehetőséget ad a szülőknek, hogy 2 évig vagy ennél is tovább vehessék igénybe a szülői szabadságot. A szülői támogatás összege a szabadságot igénybevevő szülő jövedelmétől függ. Amennyiben a szülő jövedelme meghaladja a társadalombiztosítási alapösszeg hatszorosát (2005-ben évi 364 194 norvég korona) a szülői támogatás nem fedezi az ezen felüli összeget. 2002-ben a gyermeket szülő nők 77,8%-a volt jogosult szülői támogatásra. Azok a nők, akik nem jogosultak támogatásra, fix összeget kapnak (2005-ben 33 584 norvég korona / 3 981 euró / 4 852 amerikai dollár).

Hozzáférhetőség és ellátás

A szolgáltatások napközbeni és év közbeni nyitvatartása a szolgáltatás típusától függ. A *barnehagek* 47%-a állami (önkormányzati) fenntartású. Az ellátást igénybe vevő gyermekek 57%-a ezen intézményekbe jár. Magánszolgáltatásokból több van, ám ezek az intézmények kisebbek, és a gyermekek 43%-áról gondoskodnak. A magánóvodai ellátás növekvő tendenciát mutat, 2005-ben a legfőbb ellátási formává lépett elő.

Az ellátásban részesülők aránya

0-1 évesek: Az otthoni gondozás a legjellemzőbb. A gyermekek mindössze 3%-a vesz igénybe intézményes ellátást.

1-3 évesek: Norvég felmérések adatai szerint a gyermekek 42%-a otthoni gondozásban részesül, 48%-uk pedig koragyermekkori szolgáltatásokat vesz igénybe. Az anyák nagyarányú munkavállalása alapján valószínűsíthető, hogy sokan családi vagy informális megoldásokat vesznek igénybe. A Minisztérium célja, hogy 2006-ra a 3 éven aluli korosztály (igény szerinti) teljes lefedettségét biztosítsák.

3-6 évesek: A gyermekek 88%-a vesz igénybe koragyermekkori szolgáltatásokat.

A *napközi* általában a 6-12 éves korosztály számára hozzáférhető. Az általános iskolai első osztályába járó 6 éves gyermekek a szolgáltatás fő igénybevevői, 68,2% a részvételi arányuk, mely az összes 6-10 éves gyermek esetében 53%.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: a fogyatékossgal élő gyermekek elsőbbséget élveznek az ellátásokba való bekerüléskor, amennyiben egy szakértő megállapítja, hogy a gyermek előnyére válik az adott szolgáltatás. 2003-ban a *barnehagek*ba járó gyermekeknek 2,5%-a volt fogyatékossgal élő gyermek, és a gyermekek 3%-a kapott kiegészítő támogatást az alapellátás mellett.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: Az adók és jóléti transzferek nélküli gyermekszegénységi ráta Norvégiában 3,4% a 11,2%-os OECD átlaggal szemben. Az újraelosztás hatékonysága miatt az alacsony jövedelmű csoportok támogatása nem tartozik a koragyermekkori szolgáltatások kiemelt céljai közé, bár több pedagógust alkalmazhatnak azok az intézmények, melyekben magas a bevándorló és alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek aránya. A *barnehagek* fontos szerepet töltenek be a preventív jellegű gyermekjóléti szolgáltatásban. A veszélyeztetett környezetben élő gyermekek esetében az ellátás költségét teljes mértékben az önkormányzatok fedezik. A *barnehagek* támogatást kapnak a fogyatékossgal élő, az alacsony jövedelmű családokban élő, valamint a kétnyelvű gyermekek hatékony ellátásához.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: Norvégiában él egy őslakos etnikai csoport, a sami, amely a népesség 1,7%-át teszi ki. A sami nyelvű óvodákat bőkezűen támogatják mindenütt, ahol nagyszámú sami család él. Az újabb bevándorlók a lakosság 3%-át teszik ki. 28 000 általános iskolást (az iskolás korosztálynak mindössze 6%-át) nem norvég anyanyelvűként írtattak be az iskolába. Az 1-6 éves korosztályban a gyermekek 7,8%-ának (ebben nincsenek benne a dán, angol és svéd nyelvet első nyelvként használó gyermekek) nem a norvég az első nyelve. Közülük megközelítőleg 50% vesz igénybe koragyermekkori szolgáltatásokat (2003).

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: az önkormányzatok felelősek a családi napközik és a koragyermekkori szolgáltatások szabályozási rendszeréért, kötelesek biztosíta-

ni, hogy a szolgáltatók regisztrálják magukat, valamint évente ellenőrzik az egészségügyi és biztonsági szabályok betartását. A tulajdonjog, az intézményi célok (például meghatározott pedagógiai vagy vallási cél), a bejutás feltételei, a térítési díjak, a nyitvatartás és a fizikai környezet vizsgálata mind része az engedélyezési folyamatnak. Az önkormányzatok feladata a felügyelet és az engedélyezés.

Finanszírozás: Az kisgyermekkori nevelésre fordított összkiadások 0-6 éves gyermek esetében a GDP 1,7%-át tették ki 2004-ben. Ugyanebben az évben a parlament a teljes napközbeni, heti 41 órában működő koragyermekkori szolgáltatás szülői térítési díját havi 2 750 norvég koronában (326 euró/ 397 amerikai dollár) állapította meg. A részleges ellátásokért ennek arányában kell fizetni. 2005 óta a térítési díjak nem haladhatják meg a szolgáltatás költségének 20%-át, ami pillanatnyilag havi 280 eurót jelent. Az állam költségei a következőképp alakulnak: az egy gyermekre jutó költség a 3 év alatti gyermekeknél évi 9 773 euró; a 3-6 éves gyermekek esetében évi 5 355 euró (Moser, személyes adatközlés, 2005). Amennyire meg tudjuk ítélni, ezek a költségek nem tartalmazzák az otthonnevelési készpénzes támogatást (ld. alább) vagy a költségek kb. 20%-át kitevő szülői térítési díjakat. Az intézményekben külön kell fizetni az étkeztetésért. Az önkormányzatok felelőssége a saját szolgáltatásaik valamint a magánszolgáltatók finanszírozása. Feladatuk továbbá az feladatellátási helyek pénzügyi támogatása olyan családok esetén, ahol több mint egy gyermek részesül ellátásban, akkor is, ha a gyermekek különböző szolgáltatásokat vesznek igénybe ugyanazon az önkormányzati körzeten belül. A családi, illetve a gyermeket egyedül nevelő szülőnek (a családok 22%-a) nyújtott támogatáson kívül minden szülő jogosult adókedvezményre a gyermekgondozás költségeinek fedezéséhez. Létezik egy olyan készpénzes támogatási rendszer is, amely pénzsegéllyel támogatja a gyermeküket otthon nevelő szülőket, illetve a részben otthoni, részben koragyermekkori ellátásban részesülő gyermek szüleit, vagy az olyan szülőt, akinek a gyermeke államilag nem támogatott koragyermekkori szolgáltatást (pl. gyermekgondozó vagy rokon) vesz igénybe. Jelenleg (2005) a teljes támogatás összege havi 545 amerikai dollár.

A személyzet: A norvég *barnehagek* személyzetének 35%-a szakképzett óvodapedagógus. Ez megfelel a törvény által meghatározott előírásoknak. Regionális szinten létezik munkaerő-hiány, országos szinten azonban az óvodapedagógus-képző főiskolákba beiratkozott tanulók létszáma alapján kijelenthető, hogy a jelenleg előírt szabályok alapján biztosítva van a munkaerő-utánpótlás. A felsőfokú alapképzésben szerzett diplomával rendelkező pedagógusok száma alacsony Dániához (60%) vagy Svédországhoz (51%) képest.

Képesítési követelmények: A koragyermekkori intézmények vezetői és pedagógusai állami főiskolákon vagy a magánfőiskolákon részesülnek hároméves alapképzésben. A dolgozók nagy részét a gyermekekkel közvetlen kapcsolatban álló asszisztensek teszik ki. Végzettségüket tekintve nincsenek előírt követelmények, ennek ellenére egyre többen közülük középszintű szakmai vagy felsőfokú diplomával rendelkeznek.

Munkakörülmények: a koragyermekkori szolgáltatások munkatársainak kötelező heti óraszám 37,5. Nincs törvényileg szabályozva a szakmai továbbképzés minimális vagy teljes óraszám. A munkakörülményekről helyi vagy állami-regionális szinten döntenek tárgyalások útján. Egy 2002-es kormányzati felmérés szerint az intézmények 84%-a tartott éves teljesítményértékelő értekezletet (szervezett, kollégákkal folytatott eszmecsereket), a munkatársak 72%-a vett részt belső szakmai továbbképzésen, és 48%-uknak állt rendelkezésére egy elkülönített összeg ezen tevékenységek finanszírozására. A dolgozók státusza, jövedelme és munkafeltételei kedvezőtlenebbek, mint az általános iskolai pedagógusoké. A gyermekekkel közvetlenül kapcsolatban álló dolgozók 8%-a férfi.

Egy 1997-2000-es minisztériumi tervezet célul tűzte ki 2000 végére a férfiak arányának 20%-ra való növelését. Ezt a célt nem sikerült megvalósítani, a határidő 2007-re tolódott ki. A státusszal, a jövedelemmel és a munkafeltételekkel kapcsolatos problémákat azonban figyelembe kell venni, hogy ezt a vállalást teljesíteni tudják.

A gyermekek és a felnőttek aránya: A 0-3 éves gyermekek esetében 7-9 gyermekre jut egy szakképzett óvodapedagógus, ahol a gyermekek napi 6 óránál több időt tartózkodnak az adott intézményben. A 3-6 éveseknél 14-18 gyermek jut egy szakképzett óvodapedagógusra. Nincsen szabály az asszisztensek számát illetően vagy arra vonatkozóan, hogy kötelező jelleggel vagy csak lehetőség szerint alkalmazzák őket. A szabályozott családi napköziben maximum öt, 3 év feletti gyermek lehet jelen egyidejűleg. A csoportlétszámot meg lehet kétszerezni 3 év feletti gyermekek esetében (maximum 10 fő) a megfelelő körülmények és személyzeti arányok biztosításával. Amennyiben a gyermekek többsége 3 év alatti, ezt a létszámot le kell csökkenteni, bár nincs meghatározva, hogy mennyivel. Ezen kívül a családi napköziben minden 30 gyermek mellé biztosítani kell egy szakképzett óvodapedagógust. Az 1995-ös és a 2005-ös törvény kimondja, hogy a dolgozók számát és képzettségét úgy kell kialakítani, hogy a keretprogramban meghatározott nevelési tevékenységeket megfelelően tudják kivitelezni.

Tanterv és pedagógiai program: Az első nemzeti tanterv, az ún. kerettanterv, mely 1996-ban lépett életbe, az északi hagyományok szerint ötvözi a nevelést és gondozást, és külön foglalkozik a sami őslakosok gyermekeivel is. Alkalmazása minden *barnehage* számára kötelező. A *barnehagek*, *familiebarnehagek*, és az *apen barnehagek* éves programjai ennek a kerettervnek kell, hogy megfeleljenek. A keretterv egyaránt hangsúlyozza a helyi kulturális értékeket és a nemzeti kulturális örökséget, amit tükröznie kell a gyermekek környezetének, és ezáltal a *barnehagek* tevékenységének (Norvég háttérjelentés, 1999). A kerettanterv átdolgozott változata 2006. augusztus 1-én lép életbe. A főbb elvek nem változnak, az új *Barnehage Törvény* értelmében a gyermekeknek joguk lesz beleszólni az ellátás területén őket érintő kérdésekbe.

Monitoring, értékelés és kutatás: 2001-ben Norvégia hároméves minőségbiztosítási programot vezetett be a koragyermekkori szolgáltatások területén, a szolgáltatások minőségének fenntartásához és javításához szükséges eszközök és rendszerek megteremtése érdekében. A 2002-es felmérés adatai szerint a legtöbb szolgáltatásban történik a minőség javítását célzó erőfeszítések. Minőség tekintetében nem volt különbség a közfenntartású és a magán üzemeltetésű intézmények közt, bár a nagyobb intézményekre általában magasabb színvonalúak. A személyzet stabilitása az ellátás egyik kiemelkedő tulajdonsága. A gyermekek jólétének és fejlődésének értékelése legtöbbször megfigyelés alapján történik. 2006 őszén az Oktatási és Kutatási Minisztérium a szektor értékelési kompetenciájának növelése érdekében tervezetet nyújt be, és 60 millió norvég koronát különít el e célra.

A szülők és a közösség bevonása: A *barnehage* munkatársai és a szülők közti együttműködés és jó kapcsolat megteremtése érdekében az 1995-ös és a 2005-ös *Barnehage Törvény* kötelez minden *barnehaget* szülői munkaközösség működtetésére, valamint egy olyan testület létrehozására, mely összehangolja a szülők, a pedagógusok és a tulajdonos erőfeszítéseit. A szabályok szerint a szülői munkaközösség feladata a szülők érdekeinek képviselése, és a jó együttműködés elősegítése lesz. Joga lesz továbbá kifejezni véleményét minden olyan kérdésben, amely a szülők *barnehage*val való kapcsolatát érinti. A koordinációs bizottság feladata a *barnehage* céljaival és gyakorlatával összefüggő kérdések megvitatása, valamint a *barnehage* és a helyi közösség közötti kapcsolat támogatása lesz. A szülőket arra ösztönzik, hogy vegyenek részt találkozókön, eszmecsere-

ken, bizottságokban és rendszeres ellenőrzéseken, és ezzel legyenek részesei a *barnehage* szolgáltatásai áttekintésének és minősége ellenőrzésének.

Fejlesztések

Norvégiában évek óta integrált rendszerben működnek a 0-6 éveseket célzó szolgáltatások, melyek alapját a stabil, kiterjedt, államilag finanszírozott *barnehage* jelentik. Az ellátási rendszer háttérében határozott és pontosan megfogalmazott gyermekkép áll, amely a gyermek egyéni és csoportos sajátosságait figyelembe véve helyezi el a gyermeket a társadalomban, és tisztában van a gyermek és a környezet viszonyával. 2001 óta a törvénykezés és a finanszírozás jelentős változáson ment keresztül annak érdekében, hogy Norvégia minden 6 év alatti gyermek számára biztosítani tudja a koragyermekkorai szolgáltatásokhoz való teljes hozzáférést. A Napközbeni Ellátási Törvény 2003-as kiegészítése az önkormányzatok köteletségévé tette a kisgyermekellátást biztosítását, hasonlóan az egészségügyi és szociális szolgáltatásokhoz. A kiegészítés előírja azt is, hogy az önkormányzatoknak illetékességi területükön minden jelentkező gyermek számára fenn kell tartaniuk egy férőhelyet. Még nem született meg az a törvény, amely minden szülő számára biztosítaná a gyermekek ellátáshoz való jogát, de minden bizonnyal meg fog születni, mire a 2007-es teljes lefedettség megvalósul. A cél, hogy ez idő alatt minden gyermeknek jusson hely az ellátásban, igényeinek és szükségleteinek megfelelően. A sajátos nevelési igényű (testi és/vagy értelmi fogyatékkal élők) gyermekek évek óta elsőbbséget élveznek az ellátásba való bekerüléskor. A teljes hozzáférés biztosítása felé tett határozott lépésekkel összhangban a norvég kormány a *barnehagek* támogatásának növelése mellett kötelezte el magát annak érdekében, hogy a szülői térítési díjak miatt egyetlen gyerekcsoport se szoruljon ki az ellátásból. A parlament ezen felül jelentős beruházásokat szavazott meg a koragyermekkorai szolgáltatások területén (a 2002-es 4,5 millió norvég koronához képest 2006-ban ez az összeg 14,8 millió lesz). A kormány célja, hogy 2006-ra a koragyermekkoriszolgáltatások költségének legalább 80%-át az állam és az önkormányzatok állják, így a szülőkre legfeljebb 20% háruljon.

A norvég parlament által elfogadott törvény értelmében a magán és a nem magán koragyermekkorai szolgáltatások egyenlő bánásmódban részesülnek az állami finanszírozás tekintetében. E törvény megszületése előtt az önkormányzatok nem voltak kötelesek a magánszektor finanszírozni, ebből következően a szülőket terhelő költségek magasabbak voltak. 2004 májusában a parlament maximálta a teljes ellátást nyújtó férőhelyért fizetett térítési díjat, a szolgáltatótól és a gyermek korától függetlenül. Ugyanezen törvény értelmében az egy családhoz tartozó testvérek csökkentett díjú ellátásra jogosultak (30% csökkentés a második gyermek, 50% csökkentés a harmadik gyermek és a sorban következő gyermekek esetében). Az önkormányzatok szintén kötelesek támogatni az alacsony jövedelmű családokat.

Ezzel a teljes ellátás felé tett lépéssel párhuzamosan a közigazgatás koordinálja a Napközbeni Ellátási Törvény értékelésével és átdolgozásával kapcsolatos feladatokat, hogy e munka eredményeként a törvény a jó minőségű koragyermekkorai szolgáltatások létrehozását és fenntartását biztosító eszközzé válhasson. Még a 2004-es év közepén a koragyermekkorai szolgáltatások területén munkálkodó kutatókból, partnerekből és a szolgáltatások érintettjeiből álló szakértő bizottság megállapította, hogy Napközbeni Ellátási Törvény és a keretterv áttekintésre szorul. A bizottság tovább finomította a különböző hatósági szintekhez tartozó hatásköröket és kötelezettségeket, és kiemelte a különböző szintek közötti dokumentáció- és információ-csere szükségességét. 2005 júliusában a minisztérium egy másik bizottságot is létrehozott a keretterv átdolgozására.

2006 januárjában lépett életbe az új törvény, és 2006 augusztusában vezették be az új keretrendszert.

Egy másik lényeges intézkedés nyomán a koragyermekkorai szakpolitikák és azok finanszírozása átkerült a Gyermek- és Családügyi Minisztérium (BFD) hatásköréből az Oktatási és Kutatási Minisztérium hatáskörébe.

Az új kormányzat által ígért fejlesztések a következők:

- 2007-re teljes lefedettség biztosítása.
- A szülői térítési díj csökkentése 2 250 norvég koronára 2006. január 1-től, majd további csökkentések végrehajtása hozzávetőleg 1 800 norvég korona szintre (kb. 279 amerikai dollár/ 231 euró), mely egy gyermek egy havi ellátására vonatkozik.
- A teljes lefedettség eléréséig az állami támogatásokat nagyrészt ennek a célnak az elérésére fordítják, majd amikor ez megvalósul, az ellátáshoz való jogot törvényben rögzítik.
- Az óvodapedagógusok számának növelése az óvodákban (jelenleg 35%).
- Egyenlő fizetés és azonos munkakörülmények biztosítása a magán- és az állami ellátásban.
- A készpénzes támogatási rendszer visszaszorítása a teljes lefedettség megvalósulása után, de semmiképpen nem 2008 előtt. Ez a rendszer korlátozott formában ugyan, de még működni fog a jelenlegi parlamenti időszakban.

Olaszország

Lakosság: 58 145 360 (forrás: Olasz Statisztikai Hivatal, ISTAT) **Termékenységi ráta:** 1,30. **Egy főre jutó GDP:** 26 347 amerikai dollár (OECD, *Education at a Glance*, 2005). **6 év alatti gyermekek száma:** 3 842 256 (forrás: Olasz Statisztikai Hivatal, ISTAT becslése, 2004. január 1.).

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15 és 65 év közötti nők 50,6%-a áll alkalmazásban, közülük 28,8% részmunkaidőben dolgozik (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 5,9%) (OECD, *Employment Outlook*, 2005).

A kisgyermekes anyák részvétele a munkaerőpiacon: A 0 és 3 év közti gyermeket nevelő anyák esetében 45,2% (EUROSTAT), a hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák esetében 53%.

A szülési és szülői szabadság: Az 5 hónapig igénybe vehető szülési szabadság ideje alatt a kereset 100%-át kapják meg a szülők. Mindkét szülő jogosult szabadságra a gyermek első életévében, és bármelyik szülő kivethet 10 hónap szabadságot, amíg a gyermek be nem tölti a 8. életévét.

A szülői szabadság átlagos időtartama: Nem áll rendelkezésre adat.

Tankötelezettség kezdete: 6 éves kor

Szociális kiadások: a GDP 24,4%-a. **Gyermekszegénység aránya:** 16,6% adók és jóléti transzferek nélkül (Az OECD átlag 11,2%).

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: A 8 és 12 óra közötti nyitvatartással működő *nidi d'infanzia*^{xiv} 3 hónapos kortól 3 éves korig nyújt ellátást. A 3-6 éves gyermekek által igénybe vehető *scuole dell'infanzia* (a 2003. március 28-án kelt 53. sz. törvény, 2-es cikkely, e) bekezdés) az iskolai tanévben áll rendelkezésre rugalmas nyitvatartással, ami évi minimum 875, maximum 1700 órát jelent (legtöbb esetben reggel 8.30.-tól délután 4.30.-ig vannak nyitva). Integrált szolgáltatások – játszóházak, családi és gyermekközpontok, otthoni szolgáltatások – egészítik ki a koragyermekkori szolgáltatásokat. A 732 integrált szolgáltatáson kívül^{xv}, egyre több kísérleti (otthoni és munkahelyi) program igyekszik bővíteni és színesíteni a szolgáltatások palettáját.

A legfontosabb koragyermekkori szolgáltatók: Az iskolák 55,2%-ának fenntartásáért az állam, a maradék 44,8% fenntartásáért pedig nem állami szolgáltatók felelősek (a nem állami iskolák közé az önkormányzatok, az egyházi szolgáltatók, és a magánemberek által támogatott iskolák sorolhatók). Egy nemrég bevezetett reform célul tűzte ki az oktatási szolgáltatások kibővítését, *scuola dell'infanzia*t igénybe vevő számának emelését, és a szolgáltatók körének kiszélesítését a családok változó igényeinek kielégítése érdekében, fokozatosan enyhítve ezáltal a szolgáltatások rugalmatlanságát (a 2004. február 19-én kelt kormányrendelet, 59. cikkely, 2. tétel). A meglévő szolgáltatások egyenletes elosztása helyett a szolgáltatások körének kiszélesítésére helyezik a hangsúlyt, így biztosítva országos szinten a területekre és régiókra kiterjedő sokszínűséget (Aldo Fortunati, 19. old.).

Iskola előtti szolgáltatások finanszírozása (ISCED 0. szint): A GDP 0,44%-a, (0,39 % állami, 0,05 % magánforrásból származik), az oktatási költségvetés 8,5%-át a 3 és 6 év közötti gyermek oktatására fordítják, akik az oktatási intézményekbe beiratkozott gyermekek teljes létszámának 12%-át teszik ki. Az önkormányzati és egyházi *scuole dell'infanzia*ban a fizetések az állam fedezi (nem áll rendelkezésre pontos adat).

Egy gyermekre jutó költség: (amerikai dollárban, vásárlóerő-paritáson számítva): 5 445 amerikai dollár (az állami intézmények esetében) (OECD, *Education at a Glance*, 2005).

A szülőkre jutó átlagos költség: 0-3 évesek: az ellátás költségét a szülői jövedelem arányában kell fizetni, de az összköltség maximum 18%-ig terjedhet. 3-6 évesek: az állami és önkormányzati szolgáltatások ingyenesek, kizárólag az étkeztetésért és a kiegészítő szolgáltatásokért kell fizetni.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: Az állami és önkormányzati *scuole dell'infanzia* 3 éves kortól; valamint minden gyermek jogosult ingyen ellátásra az iskolaköteles kor betöltése után.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: 0-3 éves gyermekek számára: 18,7%***. 3-4 évesek számára: 98,1%. 5-6 éves gyermekek számára: 100% (***forrás: Olasz Statisztikai Hivatal 2001-es felmérése)

A legfontosabb munkatársak meghatározása és képzettsége: Négyéves képzettséggel rendelkező *insegnante* (pedagógus) a *scuola dell'infanzia*ban, középfokú szakképesítéssel rendelkező *educatrice* (nevelő) az *asilo nido*ban.

Gyermek-munkatárs arányok: Otthon végzett gyermekgondozás esetén: 3:1. A *asilo nido*ban 7:1. A *scuola dell'infanzia*-ban 2 pedagógus jut 20 gyermekre (abban az esetben, ha vannak fogyatékossgal élő gyermekek a csoportban), illetve 25 gyermekre (normál esetben), 28 gyerekre (kivételes esetekben), speciális ellátást igénylő gyermekek esetében pedagógiai asszisztens segíti a pedagógus munkáját, valamint egy hittan tanár is rendelkezésre áll.

^{xiv} Aldo Fortunati, "I servizi educativi per la prima infanzia come risorsa ed opportunità per bambini e genitori: tendenze e prospettive", in *Cittadini in Crescita*, 2004, pp. 18-29.

^{xv} *I servizi educativi per la prima infanzia. Indagine sui nidi d'infanzia e sui servizi educative 0-3 anni integrativi al nido al 30 settembre 2000*, Florence, Istituto degli innocenti, 2002.

Maximális csoportlétszám: *Asilo nido*: 10 gyermek; *scuola dell’infanzia*: maximum 25 fős csoportok. Előfordul, hogy a nap bizonyos szakaszaiban több pedagógus is rendelkezésre áll egy szekción belül, így laboratóriumi, természetjáró, kutatási és szabadtéri tevékenységek esetében különféle létszámú csoportokat lehet kialakítani.

Hatáskörök

Olaszországban a kisgyermekellátással kapcsolatos szakpolitikákért viselt felelősség a kormányzati szintek, a szolgáltatás típusa, és a gyermekek életkora szerint oszlik meg. Az oktatási minisztérium felelős a 3 és 6 év közti gyermekeket ellátó *scuola dell’infanzia*-ért. Ellenőrzi az oktatási programokat, a minőséget, és értékeli a *scuola dell’infanzia* rendszerét. A 2000. március 10-án kelt 62. számú törvény alapvető változásokat vezetett be a koragyermekkori szolgáltatások hátterének rendszerébe. Miután törvény kötelezte őket, a legtöbb nem állami *scuola dell’infanzia* sikeresen pályázott az egyenlő státusz (*parità scolastica*) megszerzéséért. A *scuole paritarie*ek olyan nem állami intézmények – köztük tartoznak a helyi hatóság által fenntartott iskolák – amelyek a *scuola dell’infanzia*tól kezdődően kötelesek betartani az általános nevelési irányelveket, megfelelően a családok által támasztott nevelési igényeknek, valamint a minőségre és hatékonyságra vonatkozó követelményeknek (a 2000. március 10-én kelt 62. sz. törvény, 1. cikkely, 2. bekezdés). A törvény értelmében rendelkezniük kell: az olasz alkotmány elveit követő oktatási projekttel, a hatályos szabályokkal és rendelkezésekkel összhangban lévő oktatási tervvel (POF), demokratikusan megválasztott képviselőtestülettel, továbbá kötelesek helyet biztosítani minden jelentkező gyermeknek, betartani a fogyasztóssággal élő vagy hátrányos helyzetű gyermekekre vonatkozó szabályokat, valamint egyéni szerződésekkel szakképzett pedagógusokat alkalmazni, a szektorra vonatkozó országos kollektív szerződések figyelembevételével.

A régiók és önkormányzatok hatáskörébe tartoznak az *asilo nido*k, melyek 3 hónapos kortól 3 éves korig nyújtanak ellátást. Helyi szinten, a közösség igényeitől függően az önkormányzatoknak jogukban áll saját forrásaik felhasználásával szolgáltatásokat indítani és működtetni. Az anyasági és gyermekegészségügyi szolgáltatások, a kisgyermekgondozás, a gyermekjólét, és a hozzájuk kapcsolódó szociális szolgáltatások a regionális és helyi önkormányzatok hatáskörébe tartoznak. A régió kiegészíti az önkormányzati költségvetést a munkáltatók által befizetett, szociális juttatásra (elvileg kisgyermekellátásra) szánt 1% szétosztása révén. A helyi önkormányzatok feladatai közé tartozik az épületek fenntartása is. A munkatársak szakmai továbbképzését a *scuole dell’infanzia*ért közvetlenül felelős testületek szervezik:

- Az oktatás területén végzett kutatásokért felelős regionális intézet (IRRE), valamint az oktatással kapcsolatos innovációt és kutatást dokumentáló országos intézet (INDIRE) révén az állam
- A helyi önkormányzatok, egyházi szolgáltatók és magánszemélyek (az általuk irányított szervezetek kezdeményezésein keresztül).

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15 és 64 év közti nők munkaerőpiaci részvételének aránya 50,6 % volt, az 1990-es 44%-kal szemben. Közülük 28,8% dolgozott teljes munkaidőben, 5,9 % pedig részmunkaidőben (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 53%-a állt alkalmazásban, és 29%-uk dolgozott részmunkaidőben (OECD *Society at a Glance*). 2004-ben a 3 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák foglalkoztatási aránya 45,2% volt.

Szülői szabadság: Olaszország 5 hónapos szabadságot biztosít az anyáknak keresetük 80%-ának folyósítása mellett, amit a társadalombiztosítás fedez, valamint kötelezi a munkáltatókat, hogy a szabadság letelte után biztosítsák a munkavállaló szülés előtti állását. A közalkalmazottak a teljes fizetésüket kapják ez idő alatt, valamint számos kollektív szerződés tartalmaz olyan társadalombiztosítási és egyéb juttatásokat, melyek fedezik a fennmaradó 20%-ot. A teljes munkaidőben dolgozó anyáknak jogukban áll 2 órányi napi pihenő beiktatására a szülés utáni első évben, és amennyiben ezt a két órát egyben veszik igénybe, munkanapjuk jelentősen megrövidül. 2000 óta mindkét szülő jogosult 10 hónap szabadságra, amit bármikor igénybe vehet a gyermek 8 éves koráig. A munkáltatókat arra ösztönzi az állam, hogy részmunkaidős állásokat biztosítsanak a szabadság leteltével munkába álló szülőknek. A kis cégek, amelyek pótolni kényszerülnek a hiányzó munkaerőt, adókedvezményben részesülnek.

Hozzáférés és ellátás

Olaszországban az ellátásnak három fő típusa létezik a gyermekek életkora szerint:

A *nidi d'infanzia* (gyermekgondozási intézmény) a 3 hónap és 3 év közötti gyermekek ellátásáért felelős, és szeptembertől a következő év júniusáig/júliusáig tart nyitva. Az utóbbi években megnőtt a számuk (2180-ról 3008-ra 1992 és 2000 között, ami 27,5%-os növekedést jelent) és szolgáltatásuk köre kibővült (5,8%-ról 7,4%-ra 1992 és 2000 között). Becslések szerint ezek szolgáltatásait az érintett korosztály 6,75%-a vette igénybe 1992-ben; ez a szám 2000-ben 8,6%-ra emelkedett.^{xvi} A nem állami szolgáltatók száma 146-ról (az összes intézmény – szám szerint 2180 – 6,7%-a) 604-re (az összes intézmény – szám szerint 3008 – 20,1%-a) emelkedett 1992 és 2000 között. A *nidi d'infanzia*ak országos eloszlása nem egyenletes, és a szolgáltatások elérhetősége is változó: az északi régiók rendelkeznek a helyek 59,3%-ával, a középső régiók a 25,4%-ával, a déli régiók és a szigetek a 15,3%-ával (i.m. 41. old). Ezek az intézmények szeptember 1-től akár augusztus 31-ig is nyitva állnak, de legtöbbjük (36%) 45-48 héten keresztül, 34%-uk 40-44 héten át, 20%-uk 49 vagy ennél több héten keresztül, 105 intézmény pedig 39 héten keresztül vehető igénybe (i.m. 72. old.). Hétfőtől péntekig látják el a gyermekeket változó munkaidőben: legtöbbjük (36%-uk) 11-12 órát, 34%-uk 9-10 órát, 27%-uk 7-8 órát, 3%-uk pedig 7 órát üzemel. A *nidi d'infanzia*ák közül 2404 (79,9%) állami tulajdonban, 604 (20,1%) pedig magánkézben van.

A *scuole dell'infanzia* a 3 és 6 év közti gyermekeknek biztosít ellátást. Az iskolarendszer nemrég bevezetett reformja (a 2003. március 28-án kelt 53. sz. törvény és a 2004. február 19-én kelt kormányrendelet) lehetővé teszi azon gyermekek beíratását is – fokozatosan és kísérleti jellegű beszoktatással – akik a tanévet megelőző április 30-ig töltik be 3. életévüket. Ehhez szakmai és szervezeti újítások bevezetése szükséges. Jelenleg azok a gyermekek nyernek felvételt a *scuola dell'infanzia*ba, aki február 28-ig töltik be 3. életévüket (2004. december 30-án kelt 90. sz. rendelet). A *scuola dell'infanzia* közel 55,2%-a közvetlenül a Közoktatásért, a Felsőoktatásért és a Kutatásért felelős Minisztérium hatáskörébe tartozik. A *scuole dell'infanzia* teljes napközbeni ellátást nyújt reggel 8.30-tól délután 4.30-ig, szeptembertől júniusig, az önkormányzatok pedig nyári programokat is szerveznek a gyermekek részére. Az állami és önkormányzati *scuole dell'infanzia* ingyenes, egyedül az étkeztetésért kell fizetni. Az egyházi *scuole dell'infanzia*ban fizetni kell az ellátásért, legtöbbször azonban igen szerény összeget, mivel ezen intézmények a

^{xvi} I servizi educativi per la prima infanzia. Indagine sui nidi d'infanzia e sui servizi educativi 0-3 anni integrativi al nido al 30 settembre 2000, Florence, Istituto degli innocenti, 2002., 13.o.

régióktól és az államtól is kapnak támogatást. A magánszolgáltatók esetében előfordulnak magas térítési díjak, sokan közülük azonban non-profit szervezetként működnek.

Integrált szolgáltatások: az 1 és 6 év közötti gyermekek ellátását biztosítják, ötvözve a gondozást és a nevelést. 2000. szeptember 30-án a 2404 állami és 604 magán *nidi d'infanzia*n kívül 504, 0-3 éveseket befogadó állami, és legalább 228 magánkézben lévő integrált szolgáltatást vettek nyilvántartásba (az összes szolgáltatás 31%-a).^{xvii} A 0-3 éveseknek nyújtott állami szolgáltatások felmérése során pontos adatok születtek, a magánkézben lévő szolgáltatások esetében azonban a számítások csak kis mértékben tükrözik a valóságot. Az integrált szolgáltatások „új szemléletű tipologizálása” az *asilo nido*ban nyújtott ellátás differenciálásának igényére, és a családok, nők és gyermekek eltérő szükségleteire igyekszik választ adni (i.m. 79. old.) Az integrált szolgáltatásoknak három fajtája létezik (79. old.): *gyermek- és családi intézmények*, melyek elsősorban, de nem kizárólag 0 és 3 év közötti gyermekeket látnak el, akik szüleikkel vagy más felnőttekkel együtt is igénybe vehetik a szolgáltatásokat. Az ellátás egy adott, és az erre a célra megfelelően kialakított helyszínen zajlik, de nem feltétlenül csak ennek az ellátási formának ad otthont. A foglalkozások rendszeresek és folyamatosan igénybe vehetőek. 18 és 36 hónapos kor közti gyermekek számára kialakított *játszóházak*: a gyermekeket vagy délelőtt, vagy délután fogadják napi 5 órán keresztül. A szabályzat a szolgáltatást igénybe vevők különféle igényeihez alkalmazkodik. Kiegészítő szolgáltatások, mint például étkezés vagy délutáni alvás nem vehetők igénybe. A 3 évesnél fiatalabb gyermekek számára biztosított *nevelési szolgáltatások*: szakképzett dolgozók által nyújtott ellátás, helyszíne lehet az egyik igénybe vevő, vagy a gondozó otthona (i.m. 80. old.) A legismertebb intézmények közt ott találhatók Reggio Emilia önkormányzati iskolái, amelyek ötvözik a csecsemők ellátását, a bölcsődei gondozást és az óvodai nevelést. Mivel ezekben az intézményekben nagy a túljelentkezés, a Reggio Emilia programok a nap és a hét korlátozott szakaszában vehetők igénybe. Az önkormányzati szolgáltatások közt megtalálhatók az új szemlélet szerint kialakított integrált, vegyes korcsoporttal működő szolgáltatások, melyek olyan szülőkhöz és gyermekekhez is eljutnak, akiknek egyébként nem lenne lehetőségük a másokkal való társas érintkezés ezen formájára.

Az ellátásban részesülők aránya

0-1 évesek: Legtöbbször a szülői szabadságon lévő szülők gondozzák gyermekeket, ezt informális (szabályozatlan) családon belüli gondozás és az *asilo nido* szolgáltatás egészíti ki.

1-3 évesek: A gyermekek a következő ellátási formákban részesülnek: 27%-uk otthoni ellátásban; 48%-ukra rokonok vagy egyéb informális gondozók vigyáznak; 15%-ukat gyermekgondozó látja el otthonukban; 7,7%-uk az (egész nap, 11 hónapon keresztül nyitva tartó) *asilo nido*ban részesül ellátásban; 2%-ukról édesapjuk vagy egyéb családtagok gondoskodnak (Olaszországi Háttérjelentés, 1998).

4-6 évesek: A gyermekek 98%-a (régiótól függően) *scuola dell'infanzia*ba jár 3 éves kortól, ez az arány az 5-6 éves gyermekek esetében országos szinten eléri a 100%-ot (a 100%-ot is meghaladja a nem regisztrált külföldiek gyermekeivel együtt)

^{xvii} “I servizi educativi per la prima infanzia. Indagine sui nidi d'infanzia e sui servizi educativi 0-3 anni integrativi al nido al 30 settembre 2000”, Florence, Istituto degli innocenti, 2002., 14.o.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: Olaszországban kötelező a fogyatékossgal élő gyermekek integrálása a koragyermekkori szolgáltatásokba illetve az iskolákba, ez esetben kisebb csoportlétszámban folyik az oktatás, és sajátos nevelési igényű gyermekek ellátására szakosodott pedagógusok állnak rendelkezésre. A 2004/2005-ös tanévben ^{xviii} 10 084 fogyatékossgal élő gyermek iratkozott be az állami *scuole dell’infanzia*ba, az összes beiratkozott gyermek (968 399) 1,04%-a. Fogyatékossguk szerint a következő csoportokra oszthatjuk őket: mentális és fizikai fogyatékossgal élők: 9 270; látáskárosultak: 299; halláskárosultak: 515. 4 898 sajátos nevelési igényű gyermekek ellátására szakosodott gyógypedagógus áll alkalmazásban, ezen kívül különleges esetekben még több pedagógus alkalmazható. 79 370 általános tanári állást tartanak nyilván (ibid.).

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: az adók és jóléti transzferek nélküli gyermekszegénységi ráta Olaszországban 16,6% (Az OECD átlag 11,2%), de az országos kimutatás alapján a régiók között jelentős a különbség e tekintetben. Az alacsony jövedelmű vagy egyszülős családból származó gyermekek előnyt élveznek a *nidi d’infanzia*ba történő felvételkor.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: a 2003/2004-es tanévben az állami és nem állami *scuole dell’infanzia*ba beiratkozó külföldi gyermekek aránya az összes beiratkozott gyermeket tekintve 3,83% volt.^{xix} A 2002/2003-as tanévhez viszonyítva ez az arány 0,43%-kal emelkedett, megerősítve ezzel a folyamatosan növekvő tendenciát. A *scuole dell’infanzia*ba beiratkozott 54 947 külföldi gyermek közül 64,61% folytatja állami intézményben tanulmányait (10-ből 6 gyermek). A külföldi beiratkozók aránya változó az ország különböző területein: 6,19% az északi-nyugati régiókban; 6,24% az északkeleti régiókban; 5,4% a déli régiókban; 0,76% a szigeteken (35. old.). A 2003/2004-es tanévben a *scuola dell’infanzia*ba beiratkozott 54 947 külföldi gyermek különféle származású: 1 547 Európai Unió országokból, 20 435 nem Unió európai országokból, 19 584 Afrikából, 5 084 Amerikából, 8 216 Ázsiából, és 81 Óceániából származik, illetve származási helyük ismeretlen (42. old.).

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Olaszországban az igen erős regionális tradícióval rendelkező koragyermekkori szolgáltatások miatt régióként változik az országos normák és szabályok betartásának mértéke. Elvileg az állam, az általános iskolák és a vezető tanárok felelőssége az állami intézmények, valamint az önkormányzati és magániskolák monitorozása. Szakfelügyelők látogatják az állami *scuola dell’infanzia*át a szabályok betartásának ellenőrzése céljából.

Finanszírozás: Az iskolát megelőző oktatási intézményekre fordított kiadás a GDP 0,44%-át teszi ki, melynek 88,8%-a állami, 11,2%-a pedig magánforrásból származik (háztartások). Az állami szektorban az oktatási intézményekre költött összkiadások 9%-át kapják meg az iskola előtti intézmények, melyekben a gyermeklétszám az oktatási intézményekbe beiratott összes gyermek/tanuló 12%-a (OECD, *Education at a Glance*, 2005). A *scuola dell’infanzia*ba való bekerülésre (iskola előtti ellátás a 3-6 évesek számára)

^{xviii} Forrás: “Sedi, Alunni, classi, dotazioni organiche del personale docente della scuola statale, Anno scolastico 2004-2005”, MIUR, 2004. szeptember 29. old.

^{xix} Forrás: *Alunni con cittadina non italiana*, Anno scolastico 2003-2004, MIUR, 2004. szeptember, 33. old.

minden gyermek jogosult. Az állami *scuola dell’infanzia* ingyenes.^{xx} A szülői térítési díjak jövedelemfüggőek, és az ellátás költségének maximum 20%-át érhetik el. Az *asilo nido* (3 hónapos és 3 éves kor közti gyermekek gondozását ellátó intézmények) szintén állami támogatásban részesülnek, bár a költségek egy részét a szülők fedezik, melynek összege havi 90 és 460 euró között lehet, az önkormányzattól és a szülők jövedelmétől függően.

A munkatársak: A *scuola dell’infanzia*tól a középiskolai szintig a pedagógusok képzése az egyetemeken történik (*corsi di laurea specialistica*). A képzésekre való felvételt az 1999. augusztus 2-án kelt 264. számú törvény (1. cikkely, 1. fejezet) és ennek kiegészítései szabályozzák. A felvételi rendszert a törvény 3. cikkelyébe foglaltak határozzák meg a, régiók oktatási intézményeiben rendelkezésre álló munkahelyek függvényében (2003. március 28-án kelt 53. sz. törvény, 5. cikkely, 1. tétel, a) bekezdés). Az 1990. november 19-én kelt 341. sz. törvény 5. cikkelyének 2. fejezetében „az általános iskolai oktatás tudománya”-ként feltüntetett egyetemi képzés államvizsgával végződik, melyben a képzés részeként elvégzett tanári gyakorlatot is minősítik. Az államvizsgával szakképzett pedagógusok lesznek a *scuola dell’infanzia*ban és az általános iskolában tanítani kívánó jelöltek, akiket a végzés után felvesznek a pedagógusok névjegyzékébe (2003. március 28-án kelt 53. sz. törvény, 5. cikkely, 1. tétel, g) bekezdés).

Képesítési követelmények: az oktatási rendszer jelenlegi reformja az egész országra kiterjed. 1997/1998-ban két törvény került bevezetésre azzal a céllal, hogy az iskola előtti intézményekben és az általános iskolákban tanító tanárok szakképzését egyetemi szintre emeljék. A törvényt megelőzően a katolikus (*scuole magistrali*), illetve állami tanítóképző intézmények látták el a tanárok képzését, ami középszintű képzésnek felelt meg. A jövőben az *asilo nido* koordinátorainak négyéves egyetemi képzésen, míg a többi munkatársnak felsőfokú alapképzésen kell rész venniük. A jelenleg körvonalazódó képzési reform szerint a *scuola dell’infanzia* pedagógusainak a jövőben egyetemi diplomával kell rendelkezniük.

A reformtörvény értelmében a kormány jogában áll az oktatás általános szabályainak illetve a szakmai oktatás és képzés alapkövetelményeinek meghatározása (2003. március 28-án kelt 53. sz. törvény, 3. tétel). A törvény megerősíti, hogy a tanárképzésnek egyetemi szinten kell folynia (másoddiplomás képzésként), és az így szerzett egyetemi diplomával – melynek része a pedagógiai gyakorlat minősítése – lehet pedagógus diplomát szerezni. A különleges szükségletekkel élő gyerekek ellátásra szakosodott gyógypedagógusok (gyógypedagógiai asszisztensek) részt vehetnek az egyetemi képzésben „az általános iskola tudománya”-nak elsajátítása érdekében (1990. november 19-én kelt 341. sz. törvény, 3. cikkely, 2. bekezdés), bizonyos feltételek mellett: felvételi vizsgát kell tenniük, érettségivel kell rendelkezniük, krediteket kell gyűjteniük a felvett (elméleti és gyakorlati) tantárgyaik és vizsgáik alapján ahhoz, hogy megszerezhessék kétéves képzés után a különleges ellátást igénylő gyermekek oktatására feljogosító (gyógypedagógus) diplomájukat (ibid.).

Munkakörülmények: A *scuola dell’infanzia*ban a pedagógusok ugyanannyi fizetést kapnak, mint az általános iskolai pedagógusok, munkakörülményeik kielégítőek. Az állam számos továbbképzési lehetőséget nyújt számukra. Az *asilo nido*ban dolgozók munkafeltételei sokkal kedvezőtlenebbek. Annak ellenére, hogy ugyanolyan képesítéssel rendelkeznek, a fizetésük kevesebb, a munkaidejük hosszabb, és kevesebb tovább-

^{xx} 1968. március 18-án kelt 444. sz. törvény, 1. cikkely: A beiratkozás nem kötelező, az ellátás ingyenes.

képzési lehetőség áll rendelkezésükre, mint a *scuola dell'infanzia*-ban dolgozó pedagógusoknak.

A gyermekek és a munkatársak aránya: Az *asilo nido*-ban a maximális csoportlétszám 10 fő. A *nido*-ban 7:1 a gyermek/felnőtt arány, valamint 8:1 az intézményen kívüli, illetve 3:1 az intézményen belüli kiegészítő szolgáltatások esetén. Az arányok magasabbak az állami *scuola dell'infanzia*-ban: 20 gyermekre (amennyiben a csoportban vannak fogyatékossgal élő gyermekek), 25 gyermekre (normál esetben), 28 gyermekre (kivételes esetekben) két pedagógus jut (vagy kétszer ennyi, amennyiben a heti óraszám meghaladja a 25-öt), plusz egy pedagógiai asszisztens (különleges ellátást igénylő gyermekek esetén) és egy hittan tanár is rendelkezésre áll.

Tanterv és pedagógiai program: a személyre szabott oktatási tantervek kidolgozását elősegítő országos irányelvek meghatározzák azokat az alapkövetelményeket, melyeket a *scuole dell'infanzia*-nak^{xxi} teljesítenie kell annak érdekében, hogy a gyermekek minőségi képzésben és nevelésben részesülhessenek. A nevelés főbb elemeinek a következőket tekintik: a kortársakkal és felnőttekkel való személyes kapcsolat; a játék minden formában és kifejezőmódban való előtérbe helyezése; a kreativitás hangsúlyozása; a természettel, tárgyakkal, anyagokkal, szociális környezettel és kultúrával való közvetlen kapcsolat kialakítása személyes tapasztalatokon keresztül.

Az oktatási programokra vonatkozó országos irányelvek a következő általános oktatási célokat tűzik ki: a személyes identitás, önállóság és kompetenciák kialakítása és fejlesztése. Ezen kívül konkrét nevelési célokat fogalmaznak meg négy területen: 1) az én és mások; 2) test, mozgás és egészség; 3) üzenetek értelmezése és alkotása; 4) feltérképezés, tudás és tervezés (i.m. 4-5. old.). A pedagógusok további feladata egyéni nevelési tervek kidolgozása, melyekben megtervezik, hogy az általános oktatási céloknak megfelelően hogyan alakíthatóak ki az egyéni kompetenciák. Az egyéni nevelési tervek kialakítása során figyelembe veszik a gyermekek különböző igényeit; a nevelési tervekbe a családok betekintést nyerhetnek, és amely fontos részét képezi az egyéni kompetenciákra összpontosító portfólió kialakításának. (i.m. 6. old.)

A *scuola dell'infanzia*-ban minden gyermekről feljegyzéseket készítenek: milyen foglalkozásokon vett részt, milyen eredményeket ért el a gyerek, milyen adottságokkal rendelkezik, mi iránt érdeklődik; milyen forrásokat, módszereket és időbeosztást alkalmaztak (ezt megadott formában dokumentálják) (i.m. 7. old.).

A *scuola dell'infanzia*-k autonóm irányítású intézmények, módszereiket maguk alakítják ki.^{xxii} Kísérleteket folytatnak és kutatócsoportokat alakítanak ki, nagy hangsúlyt helyeznek a gyermekek egyéni igényeinek megfelelő foglalkozások szervezésére (szekciók/interszekciók, szintek, feladatok vagy egyéni választás alapján).^{xxiii} A központi kormány szabad kezet ad saját programok és pedagógiai célkitűzések kialakításához. Az autonómiának köszönhetően számos iskolában (Reggio Emilia, Pistoia and Milano) széles körben elismert innovatív programok születtek, más programok azonban kedvetlenebb fogadtatásban részesültek. Nincsenek országos irányelvek az *asilo nido* ellátásra vonatkozóan. Több önkormányzati és regionális projekten belül program és pedagógiai irányelv közül választhatnak az intézmények.

^{xxi} The "Indicazioni Nazionali per i Piani Personalizzati delle Attività Educative nelle Scuole

^{xxii} Az 1999. március 8-án kelt 275. sz. köztársasági elnöki rendelet – az iskolák autonómiáját szabályozó 1997. március 15-én kelt 59.sz. törvény, 21. cikkely

^{xxiii} "Indicazioni Nazionali per i Piani Personalizzati delle Attività Educative nelle Scuole dell'Infanzia", 8.old.

Monitoring, értékelés és kutatás: A széles körű önkormányzati autonómiának köszönhetően a helyi körzetek saját felvételi kritériumrendszerrel alakíthatnak ki, pedagógusokat egyéni szempontok alapján alkalmazhatnak, szakmai továbbképzéseket és pedagógiai programokat igényeik szerint választhatnak. Az innováció és kutatás területén is hasonló különbségek tapasztalhatók. A lombardiai, emilia romagnai, és toszkánai régiók jelentős mértékben hozzájárultak a magas színvonalú koragyermekkorai szolgáltatások létrehozásához. A *nidi d’infanzia*, az integrált szolgáltatások, a magán, egyházi és önkormányzati *scuole dell’infanzia*ak mindig is nagyfokú autonómiával rendelkeztek. A nemrég született törvények^{xxiv} értelmében az állami oktatási intézmények – beleértve az állami *scuole dell’infanzia*t – önállóan dönthetnek irányítási ügyekben, a régiók és helyi hatóságok feladatköreinek és funkcióinak figyelembevételével jogukban áll megtervezni és kivitelezni saját nevelési programjaikat.^{xxv} Minden egyes intézmény önállóan dolgozza ki saját nevelési tervét, ami az intézmény kulturális identitásának és tervezési módszerének alapdokumentuma. Céljai közé tartozik a tantervi és tanterven kívüli oktatási és szervezett tevékenységek önálló, intézménytől függő megtervezése (ld. fent 3. cikkely). Az oktatási intézmények a szak módszertan, az oktatásszervezés (ld. fent 5. cikkely), kutatás, kísérletezés és fejlesztés területén szintén autonómiát élveznek (ld. fent 6. cikkely).

Az önálló irányítás és szak módszertan-kialakítás ösztönzésén kívül az oktatási reform egy új posztot iktat be a *scuola dell’infanzia* rendszerébe: az egy adott körzeten belül, egy vagy több (háromnál kevesebb tagozattal rendelkező) iskolában tevékenykedő pedagógiai-koordinátort, akinek feladata az oktatási és szervezeti dokumentumokban megmutatkozó összhang és következetesség ellenőrzése, a családok, helyi hatóságok és osztálytanítók bevonásával.^{xxvi} A pedagógiai koordinátor megállapodásokat köthet a helyi hatóságokkal a 3 éves kor alatti gyermekek ellátását szolgáló tagozatok felállításáról az *asilo* nido-kkal együttműködésben, teljes tanévre vagy ennél rövidebb időszakra vonatkozóan, a helyi iskolák oktatási és nevelési programjaival összhangban (ibid.).

A szülők és a közösség bevonása: A *nidi d’infanzia*ban és az integrált szolgáltatások esetében szülői bizottságok és testületek biztosítják a szolgáltatás társadalmi irányítását. A *scuole dell’infanzia*ban évek óta működő testületnek tagja minden pedagógus, és tagozatonként egy szülő. Az állami *scuole dell’infanzia*ba beiratkozott gyermekek szülei beválaszthatók a körzeti testületekbe (*consigli di circolo*).^{xxvii} A *scuole dell’infanzia paritarie*k feladatai közé tartozik a demokratikus módon megválasztott kollektív testületek létrehozása (2000. március 10-én kelt 62. sz. törvény, 1. cikkely, 4. bekezdés).

Az OECD szakpolitikára vonatkozó észrevételei

2001-ben az OECD Olaszországgal foglalkozó szakértői bizottsága szerint a következő témakörökre kell különös figyelmet fordítani:

- *A 0-3 év közötti gyermekek viszonylagos mellőzése:* az állami intervenciót tekintve a kisgyermekkorai nevelési rendszer főként a 3-6 éves kor közti gyermekeket részesíti előnyben. Az államnak sürgős lépéseket kell tennie a 3 év alatti gyermekek és szüleik igényeinek kielégítése érdekében. A szülői szabadság nemrég bevezetett meghosz-

^{xxiv} Az 1997 március 15-én kelt 59. sz. törvény, 21. cikkely és az 1999. március 8-án kelt 275. sz. köztársaságelnöki rendelet.

^{xxv} Az 1999. március 8-án kelt 275. sz. köztársasági elnöki rendelet, 1. cikkely, 1. tétel.

^{xxvi} *Indicazioni Nazionali per i Piani Personalizzati delle Attività Educative nelle Scuole dell’Infanzia*, 8. old.

^{xxvii} A kollektív testületek működését továbbra is az 1974-es 416. sz. köztársasági elnöki rendelet szabályozza, melyet az 1994-es Konsolidációs Törvény tartalmaz.

szabbbítása jelentős lépés e cél megvalósítása felé. Az önkormányzatok további támogatása elősegítené az integrált szolgáltatások kibővítését a kisgyermekes tanulás és szocializációs igényeinek kielégítése érdekében, még abban az esetben is, ha a szülő otthon neveli gyermekét. Az *asilo nido* ellátásban bekövetkezett pozitív változások mellett (az intézmények száma 27%-kal emelkedett, 2180-ról 3008-ra, az ellátás pedig 5,8%-ról 7,4%-ra), az integrált szolgáltatások is javultak és bővültek az „otthoni” és „munkahelyi” szolgáltatásoknak köszönhetően. Ezen kívül a nemrég bevezetett reform lehetővé teszi, hogy a 3 évesnél fiatalabb gyermekek is beiratkozassanak a *scuole dell’infanzia*-ba: egyelőre csak azok a gyermekek, akik február 28-ig, később pedig azok is, akik április 30-ig töltik be 3. életévüket (2003. március 28-án kelt 53. sz. törvény és a 2004. február 19-én kelt 59. sz. kormányrendelet).

- *Az irányítás és a szolgáltatások koordinációja*: a felelősség túlzott megosztása régóta megoldásra váró probléma az olasz koragyermekes szolgáltatások koherenciájának megteremtése érdekében. A szakpolitika kidolgozása és tervezése szervezettebb koordinációt igényel mind vertikálisan (állami, regionális és önkormányzati szinten) mind horizontálisan (az állami, önkormányzati és magánszolgáltatók szintjén). Szorosabb együttműködés kialakítására lenne szükség a különböző partnerek között. Az iskolai autonómiára vonatkozó, nemrég bevezetett törvény az intézményeket iskolai hálózat-rendszer megalkotására és működtetésére kötelezi (1999. március 8-án kelt köztársasági elnöki rendelet, 7. cikkely, 4. bekezdés); az iskolákkal, testületekkel, önkéntes és magánszervezetekkel való közös tevékenységek koordinációjára ösztönzi (1999. március 8-án kelt köztársasági elnöki rendelet, 7. cikkely, 9. bekezdés); valamint szorgalmazza az iskolák állami és magán konzorciumokban való részvételét, az oktatási tervben megfogalmazott intézményi feladatok elvégzése, valamint az oktatást megkönnyítő termékek és szolgáltatások beszerzése érdekében.
- *Hatékony szakpolitika kidolgozása, és eljuttatása az önkormányzatokhoz és régiókhoz*: A magánszektor egyes területein nem feltétlenül alkalmazhatóak a koragyermekes szolgáltatásokra vonatkozó alapelvek. A rendszer hatékonyabb monitorozására lenne szükség. Tökéletesíteni kellene a belső ellenőrzésre és a tájékoztatásra vonatkozó normákat, hogy átlátható legyen a források és szolgáltatások elosztásának és irányításának rendszere. A javaslatok közt található a különböző ellátási hálózatokhoz tartozó munkatársak és pedagógusok integrált szakmai továbbképzése. A személyre szabott nevelési programok kidolgozását elősegítő országos irányelvek lehetővé teszi a *scuole dell’infanzia* számára, hogy a helyi önkormányzatokkal és az *asilo nido*-kkal együttműködésben létrehozzanak 3 éves kor alatti gyermekeket ellátó, az intézmények oktatási és nevelési projektjeivel összhangban lévő tagozatokat hozzanak létre a tanév teljes időtartamára vagy rövidebb időre.
- *A kutatás és jó gyakorlatok terjesztése*: az olasz kisgyermekes neveléssel foglalkozó szakemberek lenyűgöző tudással rendelkeznek a kisgyermekesről, és számos világszerte elismert, magas színvonalú olasz oktatási program létezik. Azonban a mai napig érvényes az a megállapítás, mely szerint ez a tudás nem lépi át a különböző városok és iskolák határait, így kevés gyermek és család profitál ezekből a tapasztalatokból. A jelenleg zajló reformintézkedések bevezetése érdekében számos szakmai továbbképzésben vesznek részt az állami *scuole dell’infanzia*-ban dolgozó pedagógusok. Az oktatási innováció és kutatás dokumentálását végző országos intézet (INDIRE) szervezésében internetes továbbképzések is hozzáférhetőek.

Fejlesztések

A 3 éves kornál fiatalabb gyermekeket ellátó *nidi d'infanzia* – bár még mindig elmarad a többi gyermekintézmény színvonalától – folyamatos növekedést mutat mind az intézmények száma (2180-ról 3008-ra nőtt a számuk 1992 és 2000 között, ami 27,5 5-os növekedést jelent) mind a szolgáltatást igénybe vevők aránya terén (5,8%-ról 7,4%-ra emelkedett 1992 és 2000 között).^{xxviii} Ezzel párhuzamosan a koragyermekkorai ellátások – *nidik*, integrált szolgáltatások (játszóházak, családi intézmények, otthoni szolgáltatások), valamint a nemrég kipróbált kísérleti programok (otthoni és munkahelyi szolgáltatások) – komplexebbek és sokoldalúbbak lettek. Két jelenséget fontos kiemelni:

- Az ellátás formái bővültek, új típusú szolgáltatások születtek egyrészt a *nidi* szűkös (ezáltal ellátási hiányt okozó) forrásainak, másrészt a családok alternatív szolgáltatások iránti igényének köszönhetően.
- A koragyermekkorai szolgáltatók körének kiszélesedését, a magánkézben lévő, de az állami hatóságokkal karöltve létrehozott szolgáltatások számának növekedését.^{xxix}

A 3 és 6 év közti gyermekeket ellátó *scuole dell'infanzia*-ban a reform hatására bevezetett legfontosabb újítások a következők: a 3 éves kor alatti gyermekek beíratásának lehetősége, illetve a személyre szabott nevelési tervek kidolgozását elősegítő országos irányelvek kiadása.^{xxx} Ezen irányelvek a következőket tartalmazzák:

- Az oktatási folyamat általános és konkrét célkitűzéseit a következő területeken: én és mások; test, mozgás és egészség; üzenetek értelmezése és megalkotása; a világ felfedezése, tudás és tervezés.
- A nevelési célkitűzések és az egyéni nevelési tervek közti összefüggéseket.
- Az egyéni kompetenciák portfóliójának kidolgozását tisztázó leírásokat.

Az iskolai munkatársak részére kiadott szervezeti szabályok és útmutatók gyűjteménye a következőket tartalmazza:

- Az autonómia gyakorlásának lehetőségeit az irányítás és a szakmódszertan területén
- A pedagógiai koordinátori munkakör megteremtését
- A 875 órától 1700 óráig terjedő, éves modulokat tartalmazó programot, melyek közül a szülők választhatnak gyermekük beíratásánál
- A helyi hatóságokkal kötött megállapodásokat, melyekben az *asilo nidokkal* együttműködve 3 évesnél fiatalabb gyermekek részére hoznak létre tagozatokat, a tanév teljes időtartamára vagy ennél rövidebb időszakra, a helyi iskolák oktatási és nevelési programjaival összhangban.

^{xxviii} *I servizi educativi per la prima infanzia. Indagine sui nidi d'infanzia e sui servizi educativi 0-3 anni integrativi al nido al 30 settembre 2000*, Florence, Istituto degli innocenti, 2002.

^{xxix} Aldo Fortunati (2004) "I servizi educativi per la prima infanzia come risorsa ed opportunità per bambini e genitori: tendenze e prospettive", in *Cittadini in Crescita*, 18-19. old.

^{xxx} *Indicazioni Nazionali per i Piani Personalizzati delle Attività Educative nelle Scuole dell'Infanzia*.

Portugália

Lakosság: 10,5 millió. Termékenységi ráta: 1,44. Egy főre jutó GDP: 18400 amerikai dollár. 6 év alatti gyermekek száma: 666 762

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 éves nők 67%-a volt jelen a munkaerőpiacon, közülük 14% dolgozott részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 5,8%) (OECD, *Employment Outlook*, 2005); a hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 79%-a vállalt munkát, mely a részmunkaidős foglalkoztatottság 6%-át tette ki (OECD, *Society at a Glance*, 2005); a három évnél fiatalabb gyermeket nevelő anyák 70,8%-a volt munkavállaló (OECD, *Babies and Bosses*, 2004).

Szülési és szülői szabadság: 16 hét szabadság jár a fizetés 100%-ának, vagy 20 hét szabadság a kereset 80%-ának folyósításával. Az apák szintén igénybe vehetik a fizetett szabadságot, ha a párok úgy döntenek.

A szülői szabadság átlagos időtartama: Nem áll rendelkezésre adat.

Tankötelezettség kezdete: 6 éves kor

Szociális kiadások: 21,1%. Gyermekszegénység aránya: 15,6% az adók és jóléti transzferek nélkül (Az OECD átlag 11,2%).

Az iskola előtti oktatási szolgáltatások finanszírozása (ISCED 0. szint): A GDP 0,44%-a, ami az oktatási költségvetés 6%-át teszi ki, miközben az oktatásban résztvevők 13%-a veszi igénybe ezeket a szolgáltatásokat.

Egy gyermekre jutó költség: 4 158 euró/4 986 amerikai dollár (kizárólag az állami intézményeket figyelembe véve, *Education at a Glance*, 2005).

A 3 év alatti gyermekek számára nyújtott szolgáltatások finanszírozása: Nem áll rendelkezésre adat.

A szülőkre jutó átlagos költség a bölcsődék esetében: Az átlagos éves kereset 11%-a.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 3 éves kortól a gyermekek jogosultak a *jardim de infância*-ban (óvoda) nyújtott ellátás nevelési komponensét igénybe venni. Férőhelyek nem mindig állnak rendelkezésre, de a helyzet javuló tendenciát mutat.

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: Intézményes bölcsődék (a gyerekek 11%-át látják el napi 8-9 órában); családi napközik (gyermekek 1,5%-át érinti ez az ellátás); 3-6 évesek: *jardim de infância* napi 5-6 órában; 6-12 évesek számára nyújtott napközi (OSP): nem áll rendelkezésre adat.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya és rendszere: 0-3 évesek: a gyermekek majdnem 90%-áról otthon vagy informális ellátási formákban gondoskodnak; 12%-uk kap ellátást bölcsődében vagy családi napköziben. 3-6 évesek: 3 éves kortól a gyermekek 60%-a jár *jardims de infância*-ba, az 5-6 éveseknél ez az arány 90%-ra emelkedik (a 3-6 éveseknél az átlagos arány 76,3%).

A legfontosabb munkatársak meghatározása és képzettsége: A bölcsődékben (négyéves egyetemi vagy főiskolai szakképzettséggel rendelkező) *educadorok*, gondozónők és szociális munkások dolgoznak, valamilyen nyelven felsőfokú szakirányú végzettséggel rendelkeznek. A *jardim de infância*-ban a munkatársak jelentős része *educador de infância*, akik négyéves egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkeznek. Középfokú végzettséggel kizárólag pedagógiai asszisztensek dolgozhatnak.

Gyermek-munkatárs arányok: 10 vagy 12:2, a *jardimek*-ben az arány 25:1, vagy 25:2 attól függően, hogy teljes állású asszisztens rendelkezésre áll vagy sem; az iskolán kívüli ellátásban (OSP) az arány általában 15:1 vagy 20:2.

Maximális csoportlétszám: A bölcsődékben 10-12 fő; a *jardimek*-ben 25 gyermek.

Hatáskörök

Az 1997-es Országos Kerettörvény definíciókat ad, megfogalmazza a koragyermekkorai szolgáltatások legfőbb irányelveit és célkitűzéseit, valamint a gyakorlati megvalósítás stratégiáit. Bár a törvény az iskola előtti nevelést az „élethosszig tartó tanulás” első fázisának tekinti, hangsúlyozza a családokkal való együttműködés fontosságát is. Portugáliában a kisgyermekellátás állami és magánfenntartású szolgáltatásokból áll, és mindkét hálózat két minisztérium, az Oktatásügyi Minisztérium, valamint a Társadalombiztosítási és Munkaügyi Minisztérium (MSTT) hatáskörébe tartozik. A minisztériumok különböző partnerekkel dolgoznak együtt, akik törvényben meghatározott feladatokkal rendelkeznek. Az Oktatásügyi Minisztérium határozza meg az iskola előtti neveléssel kapcsolatos elvárásokat (nyitvatartás, szervezés, pedagógiai irányelvek, értékelés és monitoring) és finanszírozza a 3-6 éveseket fogadó *jardims de infância*-t. A Társadalombiztosítási és Munkaügyi Minisztérium felelős a 0-3 évesek számára biztosított

koragyermekkori szolgáltatások szabályozásáért és finanszírozásáért és az alacsony jövedelmű családok támogatásáért pl. ingyenes óvodai étkeztetés vagy pénzügyi támogatás révén; ilyen módon lehetőséget adnak ezen családok gyermekeinek az óvodai ellátásban való részvételre.

Az utóbbi időkben a rendszer a decentralizálódás irányába mozdult el, és ma már számos szakpolitikai és szervezeti kérdéssel az önkormányzatok döntenek, ilyen kérdések között a szakmai továbbképzés, az álláshelyek, a *jardimek*ben dolgozó kisegítő dolgozók fizetése valamint az állami szektorban a szülői szervezetek segítségével biztosított iskolán kívüli ellátás. A Regionális Oktatási Igazgatóságok és a Regionális Szociális Jóléti Központok az országos koragyermekkori irányelvek regionális gyakorlatba való átültetéséért felelősek. Az együttműködés fenntartása érdekében 1996-ban létrehozták az Iskola Előtti Nevelés Kiterjesztéséért és Fejlesztéséért Felelős Hivatal, amely összeköttetést teremt a kisgyermekellátásban érdekelt felek között; többek között az Önkormányzatok Országos Szövetsége és a nagyobb non-profit jellegű vagy önkéntes szervezetek, mint például a Szociális Szolidaritás Magánintézményei (IPSS) elnevezésű szervezet között.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15-64 éves nők munkaerőpiaci részvételének aránya 67% volt, az 1990-es 59,6%-kal szemben. Közülük 14% dolgozott részmunkaidőben, a férfiaknál ugyanez az arány 5,8% volt (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A hat év alatti gyermek(ek)et nevelő anyák 70%-a vállalt munkát, legtöbbször teljes munkaidőben, 10%-uk dolgozott részmunkaidőben (OECD, *Babies and Bosses*, 2004).

Szülői szabadság: 16 hét szülési szabadság vehető igénybe a fizetés 100%-ának folyósításával, vagy 20 hét a kereset 80%-ának folyósításával. Az apák szintén igénybe vehetik a fizetett szabadságot, ha a párok úgy döntenek: 5 napra jogosult az apa, ha az anya is igénybe veszi a szabadságot, ha viszont az anya helyett veszi igénybe a szabadságot, 120 nap jár a fizetés 100%-ának folyósításával. Fizetés nélküli szabadság szintén igénybe vehető 3 hónaptól 4 évig terjedően, a gyermek 6 éves koráig. A nagyszülők is jogosultak 30 nap gyermeknevelési szabadságra, abban az esetben, ha az anya 16 évesnél fiatalabb a szülés idején.

Hozzáférhetőség és ellátás

A napközbeni és éves nyitvatartás a szolgáltatás típusától függően változik. 3 hónapos koruktól 3 éves korukig a gyermekekről az egész napos bölcsődékben vagy családi napközikben gondoskodnak. A 3-6 éves gyermekek *jardims de infância*ban kaphatnak ellátást. A *jardimek* napi 5-6 órát tartanak nyitva (a fenntartótól függően). Az óvodai foglalkozások után a gyermekek további társas és kulturális tevékenységekben vehetnek részt, amennyiben a dolgozó szülő igényli ezt a plusz szolgáltatást.

Az ellátásban részesülők aránya

0-3 évesek: A gyermekek majdnem 90%-áról otthon vagy informális ellátási formákban gondoskodnak; 12%-uk kap ellátást bölcsődében vagy családi napköziben.

A 3-6 éves korosztálynál a *jardim de infância*ba járó gyermekek aránya a következő: 3-4 évesek: 60%; 4-5 évesek: 75%; 5-6 évesek: közel 90%. Községi intézmények és mobil szolgáltatások is kínálnak ellátásokat azokon a területeken, ahol nehézséget jelentene a *jardim de infância* fenntartása. Az állami *jardim de infância*ban a „tanulási szakasz” (a nevelési komponens) igénybevétele ingyenes, és 2001/2002 óta a három, négy és öt éves

gyermekek számára is ingyenesen elérhető a magánszektor non-profit intézményeiben (IPSS).

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékosssággal élő gyermekek: A nevelés valamennyi szintjére egyre inkább jellemző a fogyatékos gyermekek integrált nevelése. A sajátos nevelési igényű gyermekek számára törvény biztosítja a férőhely az iskoláskort megelőző ellátásban. A szakpolitika célja a sajátos nevelési igényű gyermekek hagyományos óvodákba való integrálása, és sok intézmény ezt kitűnően megvalósítja. Azonban a 6-10 évesek közt jóval nagyobb ezen gyermekek aránya, amiből arra lehet következtetni, hogy a sajátos nevelési igényt sok gyermek esetében túl későn ismerik fel.

Alacsony jövedelmű családokból származó, etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: A gyermekszegénység aránya Portugáliában igen magas, a gyermekek 15,6%-át érinti az adók és jóléti transzferek nélkül (UNICEF, 2005). A veszélyeztetett gyermekek számára a Kisebbségi Kérdésekkel Foglalkozó Bizottság, a kormányservek és az önkormányzatok számos, szociális integrációt célzó és nevelési vonatkozású programot támogatnak. Bizonyos ellátások esetében a veszélyeztetett gyermekek elsőbbséget élveznek a felvétel során – a már beiratkozott gyermekek, illetve az iskoláskort egy év múlva betöltő gyermekek után őket részesítik előnyben. Az OECD szakértői bizottsága felhívta a figyelmet arra, hogy az ilyen gyermekek felismerése, illetve a rájuk vonatkozó egészségügyi intervenciós stratégiák átültetése a gyakorlatba nem eléggé hatékony, elsősorban az ellátáshoz való hozzáférés elégtelensége miatt.

Minőség

Engedélyezési és szabályozási rendszer: Az állam feladata az iskola előtti ellátás általános elvárásainak meghatározása szervezési, pedagógiai és technikai szempontok alapján. Az elvárások betartását a nyomon követés, az értékelés és az ellenőrzés segítségével igyekeznek biztosítani. A Szociális Jóléti Minisztérium (*Ministério da Segurança Social, da Família e da Criança*) felelős a 0-3 évesek számára nyújtott ellátás minőségéért. A gyakorlatban azonban a decentralizáció következtében a régiók kezében van a pedagógiai kezdeményezés, valamint a humán, anyagi és pénzügyi erőforrások kezelése. A földrajzilag decentralizált Társadalombiztosítási Körzeti Központok hatáskörébe tartozik például az adott régióban a társadalombiztosítási rendszerek irányítása, ezen rendszerekkel kapcsolatos jogok és köteleességek meghatározása, valamint a szociális intézkedések átültetése a gyakorlatba. A bölcsődék (0-3 évesek számára) és a *jardimek* (3-6 évesek számára) szintén e Központok irányítása alatt állnak. A családi napközis engedélyezési folyamata mindössze a regisztrációból és az éves egészségügyi és biztonsági ellenőrzésekből áll. A bölcsődékben, a *jardimekben* és az akkreditált iskolán kívüli ellátásban további követelmény a kiválasztott nevelési program követése.

Finanszírozás: az iskola előtti ellátás intézményeire fordított kiadás a GDP 0,44%-a (OECD, *Education at a Glance*, 2005). Ezen összeg 92%-a állami, 7,7%-a pedig magánforrásokból származik. Az oktatási intézményre fordított összkiadás 6%-át kapják az iskola előtti ellátások, melyekben a gyermeklétszám az oktatási/nevelési intézményekbe beíratott összes gyermek/tanuló 12%-a. Az OECD (*Education at a Glance*, 2005) számításai szerint az egy gyermekre jutó költség az iskola előtti ellátásban 4 158 euró. Az állami segítségnyújtás elsősorban közvetlen módon, akkreditált (kormánytól független) intézmények közreműködésével történik, állami támogatás útján. A támogatás összegét közvetlenül a szolgáltatónak folyósítják. A magánellátás főleg non-profit jellegű, mivel kizárólag non-profit szolgáltatók kaphatnak állami támogatást.

A 0-3 évesek esetében a szülői térítési díjakat nagyrészt a szabad piac határozza meg, bár egyes csoportok igénybe vehetnek ingyenes állami szolgáltatásokat. Az állami intézményrendszeren belül a szülők egy része költségmentesen jut bizonyos ellátásokhoz. A magán non-profit jellegű szolidaritási hálózaton belül a költségek kb. 35%-át állják a szülők; a magánszolgáltatások esetében a szülői hozzájárulás összege elérheti a 95%-ot is. A gyermekgondozásért fizetett átlagos szülői kiadás egy család átlagos összjövedelmének 11%-át teszi ki. A 3-6 évesek számára nyújtott óvodai ellátás nevelési komponense – a profitorientált intézmények által nyújtott programok kivételével – ingyenes. Ez utóbbi esetben az állam támogatást nyújthat az alacsony jövedelmű családoknak az intézményekkel kötött „fejlesztési szerződés” útján. Ezen kívül az állam a Társadalombiztosítási és Munkaügyi Minisztériumon keresztül jelentős családsegítő támogatást nyújt a koragyermekkori szolgáltatások révén ingyen étkezés, orvosi felügyelet illetve szociális és kulturális programok biztosításával. Az alacsony jövedelmű családok további kedvezményeket kapnak. A családok szintén jogosultak adómentességre bizonyos nevelési költségek esetében.

A személyzet: Minden intézménynek rendelkeznie kell egy pedagógiai vezetővel, és minden csoportot végzett óvodapedagógusnak (*educador*) kell irányítania. A bölcsődékben *educadorok*, gondozónők és szociális munkások dolgoznak, akik valamennyien szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkeznek. Őket a kisegítő személyzet támogatja, esetükben nem követelmény a szakképzettség, képzésük átszervezése és megvalósítása jelenleg is folyamatban van. A bölcsődékben dolgozó szakképzett személyzet arányáról nincs rendelkezésre álló adat. A *jardim de infância*-ban az *educadorok*, vagyis óvodapedagógusok alkotják a munkatársak jelentős részét. Az *educadorok* jövedelme ugyanannyi, mint az általános iskolai pedagógusoké, bár a szociális szektorhoz tartozó IPSS-bölcsődékben dolgozók jövedelme és munkafeltételei ennél kedvezőtlenebbül alakulnak.

Képesítési követelmények: A minimális képzettségi követelmény a bölcsődében dolgozó szociális munkások és gondozónők esetében négy év alatt megszerezhető egyetemi diploma megléte. A *jardimek*ben az *educadorok*nak négy év alatt megszerezhető, többféle intézményben felhasználható nevelői diplomával kell rendelkezniük. Az intézmény pedagógiai vezetői posztját általában az egyik óvodapedagógus tölti be.

Munkakörülmények: a koragyermekkori szolgáltatásokban kevés a részmunkaidőben dolgozók száma. A szakképzett és a kisegítő személyzet kötelező heti óraszama 30. Ahogyan azt korábban említettük, az *educadorok* jövedelme ugyanannyi, mint az általános iskolai pedagógusoké, a szociális szektorhoz tartozó IPSS-bölcsődékben dolgozók jövedelme és munkafeltételei azonban ennél kedvezőtlenebbek.

Szakmai fejlődés: az óvodapedagógusok és a pedagógusok továbbképzését az állam és az Európai Szociális Alap finanszírozza, a képzések megvalósításában pedig főként az Oktatási Központok és az Iskolai Szervezetek vesznek részt. A helyi önkormányzatok, illetve több önkormányzat együttesen létrehozhat továbbképzési központokat, amelyek különböző képzési és oktatási szinteket képviselnek. A továbbképzési tanfolyamok indulhatnak egy önálló kezdeményezésből vagy több iskola közös összefogásából. Az *educadorok* számára évi 56 óra szakmai továbbképzést kell biztosítani, de nem kötelesek a teljes kvótát kihasználni. Ugyanakkor egy minimális éves szakmai továbbképzés elvégzése nélkül szakmai előmenetelük nem biztosított. Annak ellenére, hogy a jelenleg elérhető továbbképzések közül a legtöbbet az állami intézményrendszer pedagógusai vehetik igénybe, a magánintézményekben dolgozó pedagógusok számára is elérhetőek a tanfolyamok. A kisegítő személyzet szakmai továbbképzése tanfolyamok vagy összegyűjtött modulok formájában történik.

A gyermekek és a munkatársak aránya: a *jardimek*ben a maximális csoportlétszám 25 fő, a felnőtt/gyermek arány általában 25:1, esetenként 25:2. A törvény előírja, hogy minden két, 25 fős csoportra jusson egy kisegítő dolgozó. Abban az esetben, ha az állami *jardim* csak egy teremmel rendelkezik, egy óvodapedagógus és egy kisegítő dolgozó jelenléte is kötelező. Ez a helyzet általában vidéken áll fenn. A szabályozott családi napközik esetében a maximális csoportlétszám 4 fő, és a felnőtt/gyermek arány 4:1. A szolidaritási hálózathoz tartozó IPPS- bölcsődékben a csoportlétszám 12 vagy 10 (magánintézmények esetén) 12:2 illetve 10:2 felnőtt/gyermek arány mellett. Az akkreditált iskolán kívüli ellátás legfeljebb 20 fős csoportokkal dolgozik, 20:2 gyermek/felnőtt arány mellett. A nevelési vonatkozású programokon kívül eső szociális-nevelési tevékenységekre vonatkozó követelményeket az önkormányzatok határozzák meg. Általában egy szociálpedagógus van jelen a 15-25 fős csoportokban.

Tanterv és pedagógiai program: 1997-ben az Oktatásügyi Minisztérium *Nevelési Irányelveket* dolgozott ki a pedagógiai módszertan és tartalom javításának érdekében. Az irányelvekben kifejezésre jut a kisgyermekellátás minőségének fontossága, egyrészt a gyermekek fejlődése és tanulása, másrészt a szülőknek nyújtott segítség szempontjából. Ezen irányelvek teret adnak az ország különböző területein érvényesülő helyi sajátosságoknak. Még nem áll rendelkezésre olyan adat, melyből következtetni lehetne arra, hogy ez az újítás milyen hatást gyakorol a gyermekek mindennapi tapasztalataira. Az is tisztázatlan, hogy az eddigi játékorientált pedagógia mennyire maradt fenn a rendszerben. A multimédiás eszközök használata szintén jelentős hatást gyakorolhat a tanterv és a pedagógiai program minőségére és irányára, elősegítheti a pedagógiai program kivitelezését, és segítséget nyújthat az óvodapedagógusoknak. Elkezdődött az iskola előtti ellátásra vonatkozó irányelvek gyakorlatba való átültetésének vizsgálata, annak érdekében, hogy átalakíthassák és aktualizálhassák ezeket. Szakértők véleményét kérték az iskola előtti ellátásokkal és nevelési programokkal kapcsolatban és határozzák meg, milyen kompetenciákat kell kialakítani az iskola előtti nevelés során.

Monitoring, értékelés és kutatás: a minőségellenőrzést a rendszer minden területén meg kell erősíteni. A koragyermekkorai szolgáltatásokra szakosodott minőségellenőrök közül kevesen végzik a *jardimek* vizsgálatát és segítségét. Bár az állam jelentős anyagi támogatást nyújt az önkéntes és jótékony szervezeteknek, nincs szerződéses kötelezettségük az anyagi támogatás valós felhasználásának, a célkitűzések megvalósításának és a megfelelő eredményének igazolására. A számonkérhetőség, az önértékelés és a felügyelet struktúráinak kiépítése érdekében a minisztérium az iskolát megelőző nevelési programok nyomon követésére és ellenőrzésére egy átfogó rendszert igyekszik kialakítani. A nyomonkövetés rendszere az állami és magánhálózat óvodáira is ki fog terjedni, és legkülönbözőbb szituációkban fogják azt felhasználni. E cél érdekében partnerségi kapcsolatot építettek ki a Felsőoktatási Intézmények Regionális Oktatási Hatóságaival.

A szülők és a közösség bevonása: Az iskolák autonómiájának, igazgatásának és irányításának a 115-a/98. számú törvényrendelet által elfogadott rendszere szabályozza a szülők részvételét az iskola különböző testületeiben, illetve közreműködésüket az iskola szabályzatának elkészítésében és elfogadásában. Ami a *jardimeket* illeti, a szülők részvételét a Szülői Szervezetek biztosítják a 80/89. számú kormányrendelet alapján. Az Önkormányzati Oktatási Tanácsokban („koordinációs és konzultációs testületek, melyek az önkormányzatokon belül koordinálják az oktatási szakpolitikát, valamint az oktatási rendszeren belül az oktatás szereplői és a szociális partnerek által eszközölt intervenciókat” 7/2003. sz. törvényrendelet) a szülői szervezetek és az oktatásért felelős szakemberek képviseltetik magukat. Még nem tisztázott, hogy a gyakorlatban hogyan működnek ezek a törvény által meghatározott irányelvek.

Az OECD által kiemelt területeken történt fejlesztések

Az OECD áttekintés óta történt szakpolitikai fejlesztések közül a következőket érdemes megemlíteni:

A teljes hozzáférésre való törekvés, különös tekintettel a 3 év alatti, és a speciális ellátást igénylő gyermekekre. A Szociális Szolidaritás Magánhálózatán belül az állam egyre jelentősebb anyagi támogatást fordít a szolgáltatások minőségének javítására. Ezen kívül az állam támogatja az intézményeket, és jövedelmüktől függően a családokat a programok részét képező nevelési és családtámogatási komponens költségeinek részleges fedezésével. A nevelési komponens költségeihez az állam a kisgyermekellátásban dolgozó pedagógusok és más munkatársak fizetésének finanszírozásával, valamint a didaktikai és pedagógiai eszközök egy részének beszerzésével járul hozzá. Ezen kívül az állam anyagilag támogatja a koragyermekkori programok családsegítő komponenseit, például ingyenes étkezésekkel vagy a szociális-nevelési tevékenységek finanszírozásával. A különleges ellátásban részesülő gyermekek számának növekedését a következő táblázat mutatja:

1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
4 434	6 009	6 108	6 943	7 174	7 696

Pedagógiai reform: Az 1997-ben az óvodai nevelés (3-6 évesek) területén bevezetett *Pedagógiai Útmutató* tekintetében nem történt változás, a pedagógusok továbbra is ez alapján dolgozzák ki programjaikat. Jelenleg próbálják meghatározni koragyermekkori nevelés programjának főbb területeit, valamint az óvodai nevelés során elérendő főbb kompetenciákat. 2004/2005-ben kísérleti jellegű munka kezdődött el az új tanterv országos bevezetésének előkészítése érdekében. Az Oktatásügyi Minisztérium által kidolgozott projekt az óvodába járó gyermekek készségeinek fejlesztéséhez szükséges képességek és tanulási módszerek meghatározást tűzte ki célul. Ez része egy szélesebb körű, az óvodától a középiskoláig terjedő tantervi reformnak, melynek célja, hogy a koragyermekkori programok és az alapfokú oktatás első ciklusa (6-10 évesek) közt szorosabb kapcsolatot és zökkenőmentesebb átmenetet biztosítson, eloszlatva a felmerült aggályokat. A projekt részeként kiemelt figyelmet kap a kultúrák kölcsönös megismerése, mely fontos értéknek számít a portugál társadalomban és a jelenlegi koordinációs munkában.

Minőségellenőrzés: Az Oktatás Általános Felügyelő Testülete (*Inspecção-Geral de Educação* – IGE) a minőség javítása érdekében kb. 600 *jardim* 1999. és 2002. között programját értékelte. A vizsgálat területei a következő tanítási és módszertani indikátorokat tartalmazták: a tanítás megtervezése, tantervi irányelvek, oktatási segédeszközök, tanulási forrásanyagok, a tanulás és teljesítmény értékelése, társas kapcsolatok, a pedagógusok közötti együttműködés; a kommunikáció/ tájékoztatás alkalmazott formái, valamint az intézmény interakciója a környező közösséggel. Pillanatnyilag az IGE egy olyan projekten dolgozik, amely az óvodai nevelés és az alapképzés első ciklusában alkalmazott tanítási módszerek minőségét értékeli. Célja a kisebb egységek szemügyre vétele, amire nem került sor az utóbbi 5 évben. A nyomon követés a pedagógiai teljesítmény, a pedagógus munkája és a közösségi integráció vizsgálatára fog összpontosítani.

A jardimek és a játszóházak iskolai klaszterekbe integrálása: az Oktatásügyi Minisztérium igyekszik egy közös iskolába integrálni a játszóházakat és a *jardimeket* a kisgyermekne-

velés (3-6 évesek) és az alapfokú oktatás közti hatékonyabb koordináció érdekében. Ezen iskolákon belül az egész évre szóló tervezés, a közös projektek valamint a kisgyermekkorai nevelés és az általános iskolai képzés (6-10 évesek) közti átmenet folyamata kap majd hangsúlyt.

Az educadorok és a kisegítő személyzet képzésének javítása: az Oktatásügyi Minisztérium létrehozta a pedagógiai asszisztens munkakört. A már dolgozó asszisztensek munka mellett 80 órás szakképző tanfolyamot végeznek (184/2004. sz. törvényrendelet); a pályakezdőknek minimum érettségivel vagy ennek megfelelő végzettséggel, valamint egy 180 órás tanfolyamon szerzett szakképesítéssel kell rendelkezniük. A Szociális Jóléti Minisztérium célul tűzte ki a pedagógiai asszisztensek képzésének javítását, az elnevezésüket pedig a következő kategóriákra osztotta: szociális és nevelési asszisztens, speciális oktatásra szakosodott szociális és nevelési asszisztens, közvetlen asszisztens és foglalkozási asszisztens.

A kutatásra összpontosítás: az Oktatásügyi Minisztérium és a Felsőoktatási Intézmények közti koordináció jegyében egy közös projekt indult el az új technológiák kisgyermekkorai nevelésben való felhasználásának elősegítése érdekében. Az APPROXIMAR elnevezésű projekt keretében az Évora Egyetem kutatást indított az óvodai nevelésben és az alapfokú oktatás első ciklusában (3-6 évesek) alkalmazott új technológiák területén. Ez a projekt az 1990-es évek elején kezdődött néhány óvodával (Alentejo), ahol a vidéki népesség városokba költözése következtében az elszigeteltség komoly problémává vált. A projektet jelenleg igyekeznek kiterjeszteni az óvodák és az alapképzés első ciklusára is.

Svédország

Lakosság: 8,99 millió. Termékenységi ráta: 1,71. Egy főre jutó GDP: 28100 amerikai dollár. 7 év alatti gyermekek száma: kb. 420 000

A nők részvétele a munkaerőpiacon: A 15-64 éves nők 76,6%-a van jelen a munkaerőpiacon, közülük 20,8%-a dolgozik részmunkaidőben (a férfiak esetében a részmunkaidő aránya 8,5%) (OECD, *Employment Outlook*, 2005).

A hat évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők részvétele a munkaerőpiacon: 2004-ben a 15-64 éves nők munkaerőpiaci részvétele 76,6% volt az 1990-es 82,5%-kal szemben. Közülük 20,8% dolgozott részmunkaidőben, a férfiaknál ugyanez az arány 8,5% volt (OECD, *Employment Outlook*, 2005).

A három évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők foglalkoztatási aránya: 44%-uk teljes, 36,2%-uk pedig részmunkaidőben dolgozik.

Fizetett szülési és szülői szabadság: A két szülő összesen 480 nap szabadságra jogosult, aminek egy részét tetszőlegesen oszthatják meg egymást közt. 390 nap szabadság a fizetés 80%-nak folyósításával, a fennmaradó rész pedig egy meghatározott, mindenki számára azonos összegű juttatás mellett vehető igénybe. 60-60 nap szabadság jár az anyának és az apának, a fennmaradó időt oszthatják meg tetszőlegesen. Az apák 35%-a veszi igénybe a 60 napot, ami a legmagasabb aránynak számít az összes OECD országot vizsgálva.

A szülői szabadság átlagos időtartama: A rendelkezésre álló szabadnapok kb. 87%-át veszik igénybe a szülők, az anyák a szabadnapok 82,8%-át, az apák pedig a 17,2%-át használják fel.

Szociális kiadások: A GDP 28,9%-a. Gyermekszegénység aránya: 4,2% az adók és jóléti transzferek nélkül (UNICEF, 2005). Bár az OECD átlaghoz képest ez az arány még mindig nagyon alacsony, az utóbbi öt évben 50%-kal nőtt.

Tankötelezettség kezdete: 7 éves kor

Az iskola előtti oktatási szolgáltatások finanszírozása: 2004-ben az állam a GDP több mint 1,9%-át költötte a kisgyermekellátásra. Az intézményes kisgyermekellátás egy gyermekre jutó költsége a második legmagasabb szintet éri el az OECD országok között (Dánia után), 2004-ben az gyermekekre jutó átlag 12 097 amerikai dollár volt (Martin-Korpi, 2005).^{xxxi}

A szülőkre jutó átlagos költség: A szülői térítési díjak az ellátás költségének 9%-át érik el, ami az átlagjövedelem 2%-át jelenti. Az egy gyermeket nevelő szülők maximum havi 135 amerikai dollárt fizetnek, két gyermek esetében ez az összeg havi 107 dollár, három gyermek esetében pedig havi 54 dollár.

Jogosultság ingyenes szolgáltatásra: 4 éves kortól (vagy 3 éves kortól abban az esetben, ha a gyermek kiégészítő ellátást igényel, pl. a kétnyelvű gyermekek esetében).

A legfontosabb szolgáltatások típusa és időtartama: Az iskola előtti nevelés (*förskola*) teljes napközbeni ellátást biztosít az 1-6 éves gyermekek számára. Az iskola előtti nevelés intézményei egész évben nyitva vannak, a napi nyitvatartás pedig igazodik a szülők igényeihez. A szabadidőközpontok (*fritidshem*) a 6-12 éves gyermekek számára biztosítanak szabadidős tevékenységeket. A nyitott iskola előtti nevelési intézmények (*öppen förskola*) szintén szabadidős tevékenységeket szerveznek a gyermekek számára, amelyeket a gyermeküket otthon nevelő szülők és a családi napközi ellátás biztosítói vehetnek igénybe. A családi napközi otthonok (*familjedaghem*) teljes napközbeni ellátást nyújtanak az iskola előtti korosztálynak (1-6 évesek). A 6-7 éves gyermekek számára nyújtott iskola-előkészítő (*förskoleklass*) célja megkönnyíteni az átmenetet az általános iskolai oktatás felé.

A szabályozott szolgáltatások elérhetőségének aránya: Az 1-2 évesek 45%-a, a 2-3 évesek 86%-a, a 3-4 évesek 91%-a és az 5-6 évesek 96%-a vesz igénybe ellátást. A 6-7 éves gyermekek 91%-a jár iskolaelőkészítőbe, további 7%-uk iskolába. Napközi 6-12 évesek számára: X50%.

A legfontosabb munkatársak meghatározása és képzettsége: *Familjedajhem*: a családi napköziben dolgozó szülőket a helyi közösség alkalmazza, amely meghatározza az elvárt képzési szintet is. A gondozók közül sokan előzőleg pedagógusként (egyetemi szintű képzés) vagy gyermekfelügyelőként (középfokú szakmai képzés) dolgoztak. Az 1-6 évesek számára szervezett *förskolaban* dolgozók 50%-a iskola előtti ellátásban dolgozó pedagógus (*Förskollärare* tanítók/pedagógusok – három és fél éves egyetemi képzésben szerzett diplomával rendelkező nevelők), 50%-uk pedig hároméves középfokú szakképesítéssel rendelkező gyermekfelügyelő. A *fritidshemben*, vagyis a napköziben (OSP) három és fél éves egyetemi képzésben szerzett diplomával rendelkező szabadidő-szervező pedagógusok látják el a gyermekeket.

Gyermekek-munkatárs arányok és maximális csoportlétszám: nincsenek országosan érvényes követelmények a gyermek-felnőtt arányt vagy a csoportlétszámot illetően, ezekről önkormányzatok döntenek, ennek következtében nagy eltérések tapasztalhatóak. Az intézményes koragyermekkori ellátásban és a családi

^{xxxi} Martin-Korpi, B. (2005), "Kisgyermekkori Nevelés és Gondozás Svédországban – Egy Általános Jóléti Modell", *Learning with other Countries*, 4. szám, Daycare Trust, London.

napköziben 5-6 gyermekre 1 felnőtt jut. Az országos statisztikai adatok szerint az iskola előtti intézményekben a maximális csoportlétszám átlagosan 17 fő, a gyermek-felnőtt arány pedig 5,4:1. A napköziben (OSP) a maximális csoportlétszám 30 fő, a gyermek-felnőtt arány pedig 18,4:1.

Hatáskörök

Svédországban az 1-6 éves gyermekek szervezett ellátása egységesen a Svéd Oktatási és Tudományos Minisztérium felügyelete alá tartozik. A Minisztérium kizárólagos felelőssége a kisgyermekkorai nevelés központi irányelveinek kidolgozása, a célok megfogalmazása, az útmutatók elkészítése és a pénzügyi keretek meghatározása. Az óvodák és a gyermekfelügyeletet biztosító intézmények közötti különbségtételt az 1998-as Oktatási Törvény megszüntette azzal, hogy az 1-6 éves korosztályt célzó valamennyi iskola előtti ellátási formát „elő-iskolának”, az 5-6 és 7 év közöttieket ellátó intézményeket pedig „iskola-előkészítőnek” nevezte. A tankötelezettség kezdete a 7. életév. Az 1998-as törvény – csakúgy, mint néhány évvel korábban az egységes felügyelet kialakítása – jelentős szemléletváltást jelez a kisgyermekkorai ellátás terén, amelynek középontjában napjainkban az egyéni és szociális fejlődés áll.

Az Oktatási Törvény más fontos feladatokat is átruházott a 290 helyi önkormányzatra, amelyek teljes felelősséggel tartoznak a kisgyermekellátás biztosításáért. Az önkormányzatok kötelessége megfelelő számú férőhelyet biztosítani az ún. „elő-iskolákban” és szabadidőközpontokban, folyamatosan figyelemmel kísérni a szolgáltatások minőségét, és biztosítani a megfelelő erőforrásokat. A kisgyermekellátás átfogó értékeléséért, az adatgyűjtésért, a fejlesztésért és a szakmai felügyeletért úgy a helyi, mint központi szinten az Országos Oktatási Hivatal felelős.

Környezet

Munkaerőpiaci arányok: 2004-ben a 15-64 éves nők munkaerőpiaci részvétele 76,6% volt, az 1990-es 82,5%-kal szemben. Közülük 20,8% dolgozott részmunkaidőben, a férfiaknál ugyanez az arány 8,5% volt (OECD, *Employment Outlook*, 2005). A legalább egy 3 év alatti gyermeket nevelő anyák 44%-a teljes munkaidőben, 36,2%-uk pedig részmunkaidőben dolgozott (OECD felmérési adatok, 2004).

Szülői szabadság: A fizetett szabadság összesített időtartama (mindkét szülőre összesen) 480 nap. 390 nap szabadság a fizetés 80%-nak folyósításával, a fennmaradó rész pedig egy mindenki számára azonos összeg, napi 60 svéd korona (6,58 euró/ 8 amerikai dollár) kifizetése mellett biztosított, melynek összege megduplázódik nélkülöző családok esetében. A rendelkezésre álló szabadság kb. 87%-át veszik igénybe a szülők, az anyák a napok 82,8%-át, az apák pedig a 17,2%-át használják fel. A 480 napnyi készpénzben fizetett szabadságot a szülők egyenlően megoszthatják egymás között. A szülőknek joga van lemondani maximum 180 nap szabadságából a másik szülő javára (60-60 nap tetszőlegesen felhasználható szabadság jár az anyának és az apának egyaránt). Az anyagilag kedvezőbb 390 nap 95%-át, és az azonos összegű juttatással járó napok 80%-át veszik igénybe. Ezen felül ideiglenes szülői támogatásra is jogosult a gyermek 12 éves koráig (néhány esetben 16 éves koráig) az a szülő, aki beteg gyermekét ápolja. Ilyen esetben a szülő 120 napig készpénzben fizetett támogatásban részesül a keresete 80%-ának folyósításával. Gyermekeként átlagosan évi 7 napot vesznek igénybe erre a célra a szülők. A terhesség utolsó 60-11 napjában terhességi támogatásban részesülnek azok, akik már nem tudják ellátni a munkájukat.

Hozzájárás és ellátás

Az 1-12 éves gyermekeknek törvényben biztosított joguk van a napközbeni ellátáshoz. Az iskola előtti ellátás nagyobb részét az önkormányzatok által fenntartott intézmények nyújtják, de emellett – különösen az aprófalvas vidékeken – jelentős a családi napközik részesedése: ezekben a gyermekek 12%-át látják el. A magánfinanszírozású ellátási formákat – amelyeket a szülők, egyházak, vállalatok és egyéb szervezetek tartanak fenn – a gyermekek 13%-a veszi igénybe. A magánellátást a szülői költségtérítés mellett támogatják az önkormányzatok, és ezekre az intézményekre is érvényesek a gondozás alapvető követelményei, bár nem kötelesek követni az *Iskola előtti ellátás* programját. Jelenleg a szülői hozzájárulás összege, nem haladhatja meg a jövedelem 11%-át, a kétgyermekes nevelő családok esetében az összjövedelem 3,2%-át, három gyermek esetében pedig az 1%-át, és az anyagi nehézségekkel küzdő családoknak nem kell fizetniük.

Az ellátásban részesülők aránya

0-1 évesek: 18 hónapos kor alatti gyermekek ritkán vesznek igénybe kisgyermekellátást a szülői szabadság rendszerének köszönhetően (ld. fentebb). Csaknem valamennyi gyermeket az egyik szülő (általában az anya) gondozza. A gyermekek 1 éves koruktól jogosultak koragyermekkori szolgáltatásokra, de általában 15-18 hónapos koruktól kerülnek a napközbeni kisgyermekellátásba.

1-6 évesek: az 1-2 évesek 45%-a, a 2-3 évesek 86%-a vesz igénybe ellátást. A 3-4 éveseknél ez az arány 91%, az 5-6 évesek esetében 96%. Az 1-6 évesek további 7%-a családi napköziben kap ellátást. Hasonlóan az intézményes kisgyermekellátás és az akkreditált iskolán kívüli (szabadidős) ellátás szolgáltatásaihoz, a családi napközik is egész évben üzemelnek.

6-7 évesek: a gyermekek 91%-a jár iskola-előkészítőbe, további 7%-uk iskolába. A 3-12 éves gyermekek több mint 50%-a jár szabadidőközpontokba, a 6-9 évesek esetében a részvétel elérheti a 75%-ot. Ezen kívül a nyitott iskola előtti intézmények családoknak és gyermekeknek egyaránt kínálnak szolgáltatásokat (ezeket főként alacsony jövedelmű vagy bevándorló családok veszik igénybe). Vidéken előfordul, hogy ezeket az intézményeket családsegítő központokká alakítják. Az Országos Oktatásügyi Hivatal dolgozta ki az ilyen a központokra és a családi napközikre vonatkozó működési előírásokat.

Eltérő nevelési igényű gyermekek

Fogyatékossgal élő gyermekek: a fizikailag vagy pszicho-szociálisan sérült gyermekeket integráltan nevelik, és elsőbbséget élveznek az ellátásba való felvételnél. Ezek a gyermekek nincsenek külön csoportokba sorolva, iskola előtti ellátásuk nem okoz gondot.

Alacsony jövedelmű családokból származó gyermekek: a szegénységben élő gyermekek aránya 4,2% az adók és jóléti transzferek nélkül (ez a legalacsonyabb arány az OECD-országok közül). Ebből következően az alacsony jövedelmű családok támogatása nem kiemelt fontosságú, bár az alacsony jövedelmű vagy bevándorló gyermekeket nagyobb számban ellátó intézmények jogosultak több pedagógust alkalmazni.

Etnikai kisebbséghez tartozó és kétnyelvű gyermekek: Svédországban egyre növekszik a bevándorló népesség. A kisgyermekellátásban részesülő gyermekek 14%-ának nem a svéd az anyanyelve. Az állam napi háromórás ingyenes foglalkozást biztosít a kétnyelvű gyermekeknek 3 éves koruktól. A külön segítséget igénylő gyermekek ingyenes kisgyermekellátásra jogosultak.

2004-ben az iskola előtti intézmények országos értékelése során az Országos Oktatási Hivatal aggályait fejezte ki amiatt, hogy a különböző önkormányzathoz tartozó szolgáltatók igen eltérő szolgáltatásokat nyújtanak (Skolverket, 2004/2391^{xxxii}). Az 1990-es évek gazdasági válsága, valamint a beiratkozások számának növekedése együtt oda vezetett, hogy az egyes önkormányzatokra egyre nagyobb pénzügyi nyomás nehezedett, ami rányomta a bélyegét az ellátás minőségére, elsősorban a csoportlétszámok emelkedése következtében (az 1-3 éveseknél 14,6, a 3-5 évesek esetében 19,7). A Hivatal elfogadhatatlannak vélte, hogy miközben a különleges támogatást igénylő gyermekek száma emelkedett (a magas csoportlétszámok, a nehezebb életkörülmények és a bevándorlás miatt), az iskola előtti nevelés minőségét tekintve az önkormányzatok között, sőt a településeken belül is jelentős különbségek tapasztalhatók. „Egy decentralizált rendszeren belül megvan a kockázata annak, hogy a rosszabb helyzetben lévő, iskola előtti ellátást biztosító intézmények nem kapnak elegendő támogatást feladataik elvégzéséhez. Az értékelés kimutatta, hogy a támogatás, vagyis a források és a menedzsment hiánya a szűkös forrásokkal rendelkező iskolakörzetek iskola előtti intézményeit érinti a legsúlyosabban” (Skolverket, 2004/239, 33. old.). A jelentés szerint a minőségbeli egyenlőtlenségek némely esetben a célzott (a különböző igényeket kielégítő) ellátás hiányának tudhatóak be, más esetekben pedig az általános forráshiánynak. Ez aggodalomra adhat okot, különösen annak figyelembevételével, hogy a gyermekszegénység jelentősen megemelkedett Svédországban az 1990-es években (UNICEF, 2005).

Minőség

Szabályozási rendszer és monitoring: A koragyermekkori szolgáltatások szabályozásáért és nyomon követéséért az Országos Oktatási Hivatal (Skolverket) felelős. A családi napközik, az intézményes ellátás, és az iskolán kívüli gondozás szolgáltatásai kötelesek regisztráltatni, éves ellenőrzéseknek alávetni magukat, követni a nemzeti alaptanterv irányvonalait és szakmai továbbképzéseket biztosítani. A pedagógiai irányítás és felügyelet része a minőségellenőrzési eljárásoknak. Az 1-5 évesek számára biztosított koragyermekkori szolgáltatásokra hasonló szabályok vonatkoznak, mint az iskolákra, beleértve az évente elkészítendő minőségügyi jelentést. A koragyermekkori szolgáltatások országos indikátorait az Országos Oktatási Hivatal dolgozza ki és követi nyomon, de nem kizárólag a szabályozásra fekteti a hangsúlyt, éves jelentéseket készít a koragyermekkori szolgáltatásokról, többek közt a gyermek-munkatárs arányokat és egyéb minőség-indikátorokat figyelembe véve.

Finanszírozás: 2004-ben az iskola előtti szolgáltatások finanszírozása a GDP 1,9%-át tette ki. Az intézményes koragyermekkori szolgáltatásoknak az egy gyermekre jutó finanszírozása tekintetében Svédország a második helyet foglalja el (Dánia után) az OECD országok közt. 2004-ben az egy gyermekre jutó átlag elérte a 12 097 amerikai dollárt (Korpi, 2005).^{xxxiii}

A munkatársak: Minden intézmény rendelkezik vezetővel, a neveléssel foglalkozó pedagógusokkal (*förskollärare* pedagógusokkal) és gyermekgondozókkal (gyermekfelügyelőkkel). A *förskollärare* pedagógusok teszik ki az iskola előtti ellátásban dolgozók

^{xxxii} Skolverket (2004), *Preschool in Transition: A National Evaluation of the Swedish Preschool*, National

Agency for Education, Stockholm

^{xxxiii} Az OECD (*Education at a Glance*, 2005) az iskola előtti ellátásban az egy gyermekre jutó költségek összegét 4 107 amerikai dollárban adja meg az ISCED 0. szintjén, de nem tudjuk pontosan, hogy a Svéd Statisztikai Hivatal mit ért ez alatt. A 12 097 dolláros összeg összhangban van a magas színvonalú ellátással, illetve a svéd iskola előtti ellátás strukturális felépítésével, vagyis pl. a gyakorlatban megfigyelhető gyermek/felnőtt arányokkal, vagy a pedagógusok végzettségével és fizetésével.

60%-át. A szabadidő-szervező pedagógusokhoz hasonlóan munkájukat gyermekfelügyelők segítik (a munkaerő-állomány 38%-a). Más országokkal ellentétben a szabadidő-szervező pedagógusok magasan képzettek, és az elő-iskolai pedagógusokhoz hasonlóan három és fél éves egyetemi képzésben szerzett diplomával kell rendelkezniük. A munkatársak nagyjából 2-3%-a férfi.

Képesítési követelmények: Az iskola előtti ellátásban dolgozók 98%-ának van valamilyen, a gyermekellátással kapcsolatos képesítése. Minden intézmény vezetőjének egyetemi szintű pedagógus diplomával kell rendelkeznie. A neveléssel foglalkozó, illetve a szabadidő-szervező pedagógusoknak egyaránt három- vagy négyéves felsőfokú, egyetemi képzésben szerzett diplomát kell szerezniük. A pedagógusokat segítő gyermekfelügyelők három éves, középfokú képzésen vesznek részt, amely a „Gyermekek és szabadidős tevékenységek” területen nyújt ismereteket. Az idősebb dolgozók egy része nem rendelkezik megfelelő végzettséggel, de jelenleg több lehetőség is van arra, hogy a gyermekfelügyelők a továbbképzésekbe kapcsolódva pedagógusi végzettséget szerezzenek. A családi napközik dolgozói számára nincs előírt végzettség, ennek ellenére közel 70%-uk vagy gyermekfelügyelői végzettséggel rendelkezik, vagy részt vett egy 50-100 órás képzésen, amelyet a fenntartó biztosít. Az Országos Oktatásügyi Hivatal javaslata szerint a családi napközikben dolgozóknak a gyermekfelügyelőivel egyenrangú végzettséget kellene szerezniük.

Munkakörülmények: A koragyermekkori szolgáltatásokban dolgozó munkatársak számára előírt kötelező heti óraszám 40. Nincs törvényben meghatározva a szakmai továbbképzés minimális szintje, és ajánlások sincsenek az éves továbbképzés óraszámát illetően. Ennek ellenére az önkormányzatok szükségesnek tartják az intézményes gyermekgondozók és a szabadidő-szervező pedagógusok szakmai továbbképzését, de kevésbé hangsúlyozzák a családi napközik dolgozóinak esetében.

A gyermekek és a munkatársak aránya: Nincsenek országosan érvényes követelmények erre vonatkozóan, ám a tényleges arányokat folyamatosan és kötelezően figyelemmel kísérik. Az intézményes koragyermekkori ellátásban és a családi napközikben jelenleg egy felnőttre 5-6 gyermek jut. Az országos statisztikai adatok szerint a koragyermekkori szolgáltatások intézményeiben átlagosan 17 fő a maximális csoportlétszám. Az akkreditált napközikben/szabadidőközpontokban egy átlagos csoportban 30 gyermekre jut egy pedagógus és egy gyermekfelügyelő, de ezt a létszámot a szülők és a szakma egyaránt magasnak tartja. A 2004 szeptemberében a parlament (*Riksdag*) elé terjesztett minőségügyi törvénytervezet 6000 új munkahely megteremtéséhez szükséges nagyarányú állami támogatás biztosítását irányozza elő, a koragyermekkori szolgáltatásokban tapasztalható gyermek-felnőtt arányok javításának érdekében. Ez akár 10%-os növekedést is jelenthet az iskola előtti ellátásban dolgozó személyzet esetében.

Tanterv és pedagógiai program: Az Oktatásügyi és Tudományos Ügyek Minisztériuma 1998-ban elkészített egy nemzeti alaptantervet (*Lpfö*, 1998) minden intézményes szolgáltatás számára, a tanterv és a pedagógiai program egységességének országos szintű biztosítása érdekében. Ugyanakkor a felügyelet önkormányzatokra történő ruházásával összhangban az intézmények szabad kezet kapnak saját tanterveik és pedagógiai módszereik kidolgozásában, a nemzeti alaptanterv irányelveinek figyelembevételével. Az *Lpfö* (1998) nagy vonalakban határozza meg a célokat és irányelveket, a megvalósításukhoz szükséges eszközök megválasztását az intézményekre bizzák. Az alaptanterv filozófiai háttérében a gyerek, mint kompetens tanuló, aktív gondolkodó és tevékeny cselekvő áll. A koragyermekkori szolgáltatások programja a következőkre épül: demokratikus értékek, folyamatos tanulás és fejlődés, a gyermek tapasztalataival való azonosulás, csoportokban történő fejlesztés. Emellett kiemelt hang-

súlyt kap az iskola-előkészítő, az iskola és a tanítás utáni ellátás együttműködése. Az önkormányzatok felelőssége a programok bevezetése és értékelése.

Monitoring, értékelés és kutatás: Svédországban nagy hagyománya van a kisgyermekkor tanulás és a kisgyermek nevelése kutatásának és elemzésének. Ennek ellenére meglehetősen kevés kutatás folyik e téren, különösen a gyermekek szociális helyzetét érintő kutatások száma korlátozott, mivel a legtöbb kutatás finanszírozása saját forrásokból történik (Svédországi országjelentés, 1999). Az államilag finanszírozott kutatást a központi kormány támogatja és a Társadalomtudomány Kutatás Alapítvány finanszírozza.

A szülők és a közösség bevonása: A szülők meglehetősen kevés szerepet játszanak a svédországi iskola előtti ellátásokban. Jelenleg új szabályok kidolgozása van folyamatban: meg kell erősíteni a szülők részvételét és befolyását a kisgyermekkor nevelésben, a minőség ellenőrzése és a szolgáltatások alkalmazkodóképessége érdekében.

Fejlesztések

Jelentős fejlesztések történtek a svédországi koragyermekkor szolgáltatások területén az OECD áttekintés óta. A szektor az oktatási tárcához került, emellett a rendszer kiterjesztéséről és megújulásáról is beszélhetünk. A helyi önkormányzatok biztosítani tudják a gyermekek azon jogát, hogy ésszerű időhatárokon belül (amit három hónapban maximalizáltak) helyet kapjanak az ellátásban. 2003-ban a parlament törvénybe iktatta azt a javaslatot, amely minden négy- és ötéves számára elérhetővé és ingyenessé teszi az iskola előtti ellátást. A kétnyelvű családban nevelkedő gyermekek számára 3 éves kortól napi három órás ingyenes foglalkozást biztosít az állam. A rendelet fellép a térítési díjak helyi különbségei ellen, ami korábban azzal a következménnyel járt, hogy számos alacsony jövedelmű család nem tudta igénybe venni a szolgáltatásokat. Teljesen megszüntették a hozzáférés korlátozását, ami a munkanélküli és a szülői szabadságon lévő szülők gyermekire vonatkozott, most már alanyi jogon jár minden gyermeknek, a szülők helyzetétől függetlenül. További rendelkezéseknek köszönhetően a családok egységesen alacsony térítési díjat fizetnek. A költségek további részét az állam biztosítja az önkormányzatok számára, ami 2001 és 2003 között 5,6 milliárd svéd korona összegű költségvetési hozzájárulást jelentett.

Komoly erőfeszítéseket tettek a minőség javítása érdekében. 2004-ben az állam 2 millió svéd koronával megnövelte a helyi hatóságoknak szánt támogatás összegét, 6000 új *förskollärare* pedagógusi és gyermekfelügyelői állás létesítésének érdekében, azzal a céllal, hogy csökkentsék a csoportlétszámokat, és javítsák a gyermek-felnőtt arányokat (átlagosan 1:5 arányra) a 0-6 éves korosztály esetében. Számos erőfeszítés történt az idősebb gyermekek ellátásának javítása érdekében. 2004 szeptemberében elkészült az a minőségbiztosítással kapcsolatos kormányrendelet tervezete, amely plusz munkaerő alkalmazására és az iskola előtti ellátás (1-5 évesek) oktatási rendszerbe való integrálására tett javaslatot. A további javaslatok a kisgyermekkor nevelésnek az esti időszakra és hétvégre történő kiterjesztésére, valamint a multikulturalizmust tükröző pedagógiai programok kidolgozására vonatkoztak. Az oktatási rendszer többi részéhez hasonlóan a jövőben a koragyermekkor szolgáltatások minőségét is évente ellenőrzik. Az Országos Köznevelési Bizottság pedig azon fáradozik, hogy az egész országra kiterjedő minőségi indikátorokat alakítson ki.

2002-ben új továbbképzési programot hoztak létre az elő-iskolai, iskolai és szabadidő-szervező pedagógusoknak, ahol közösen vesznek részt pszicho-pedagógiai képzésben. A nevelés általános kérdéseit követően választható szakterületek és szakirányok – kisgyermekkor, iskoláskor, szabadidős tevékenységek – szerint folyik a képzés, mely-

nek köszönhetően e három szakirány képviselői együtt foglalkozhatnak 1 és 10 éves kor közötti gyermekekkel az elő-iskolákban, az iskolákban és a napköziben. Erről a reformról eddig nem született értékelés, de a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az elő-iskolái lehetőséget kevesen választják, valószínűleg a hosszú munkaidő és az alacsonyabb fizetés miatt. A probléma egyik lehetséges megoldása a tanárok munkakörülményeinek kiegyenlítése lenne (fizetések, heti és éves óraszámok, stb.).

„F” MELLÉKLET

Az áttekintő csoportok tagjai

Australia

Nemzeti koordinátor

Tony Greer

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Wolfgang Dichans (Németország)

Helen May (referens) (Új-Zéland)

Michelle Neuman (OECD)

Mikko Ojala (Finnország)

Austria

Nemzeti koordinátor

Marisa Krenn-Wache

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Martha Friendly (Kanada)

Wassilios Fthenakis (Németország)

Collette Tayler (Ausztrália)

Belgium, flamand közösség

Nemzeti koordinátor

Sonja Van Craeymeersch

Az áttekintő csoport tagjai

Boudewijn Bekkers (Hollandia)

John Bennett (OECD)

Tarja Kahiluoto (Finnország)

Michelle Neuman (OECD)

Helen Penn (referens) (Egyesült Királyság)

Belgium, francia közösség

Nemzeti koordinátor

Dominique Barthélémy

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)
Sylvie Rayna (referens) (Franciaország)
Isabel Lopes da Silva (Portugália)
Michelle Neuman (OECD)

Kanada

Nemzeti koordinátorok

Ross Ezzedin
Kathryn McDade
Lindy VanAmburg

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)
Bea Buysse (Belgium)
Paivi Lindberg (Finnország)
Helen Penn (referens) (Egyesült Királyság)

Csehország

Nemzeti koordinátorok

Petr Roupec
Jaroslav Sekot

Az áttekintő csoport tagjai

Josette Combes (Franciaország)
Lars Gunnarsson (referens) (Svédország)
Korintus Márta (Magyarország)
Michelle Neuman (OECD)

Dánia

Nemzeti koordinátorok

Helle Beknes
Lisbeth Denkov

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)
Patrizia Orsola Ghedini (Italy)
Perrine Humblet (Belgium)
Michelle Neuman (OECD)
Bridie Raban (Rapporteur) (Australia)

Egyesült Államok

Nemzeti koordinátor

Naomi Karp

Az áttekintő csoport tagjai

Jytte Juul Jensen (Dánia)
Michelle Neuman (OECD)
Pamela Oberhuemer (referens) (Németország)
Mark Weekenborg (Hollandia)

Egyesült Királyság

Nemzeti koordinátorok

Nick Blake (2000 márciusától)

Patrick Curran (2000 márciusáig)

Az áttekintő csoport tagjai

Kristin Bruusgaard Arneberg (Norvégia)

Ferre Laevers (Belgium)

Sally Lubeck (referens) (Egyesült Államok)

Michelle Neuman (OECD)

Finnország

Nemzeti koordinátorok

Sirkku Grierson (until June 2000)

Barbro Högström (from June 2000)

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Philip Gammage (Rapporteur) (Australia)

Michelle Neuman (OECD)

Ulla Nordenstam (Sweden)

Milada Rabušicová (Czech Republic)

Franciaország

Nemzeti koordinátorok

Viviane Bouysse

Nadine Prost

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Fred Deven (Belgium)

Ferre Laevers (Belgium)

Michelle Neuman (Rapporteur) (Egyesült Államok)

Tullia Musatti (Italy)

Hollandia

Nemzeti koordinátorok

Mark Weekenborg

Anke Vedder

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Tricia David (referens) (Egyesült Királyság)

Abrar Hasan (OECD)

Pino Kosiander (Norvégia)

Michelle Neuman (OECD)

Teresa Vasconcelos (Portugália)

Írország

Nemzeti koordinátor

John Fanning

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Colette Kelleher (Egyesült Királyság)

Pamela Oberhuemer (referens) (Németország)

Anke Vedder (Hollandia)

Korea

Nemzeti koordinátor

Jung Na

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Kathleen Flanagan-Rochon (Kanada)

Marta Korintus (Magyarország)

Collette Tayler (referens) (Ausztrália)

Mark Weekenborg (Hollandia)

Magyarország

Nemzeti koordinátor

Korintus Márta

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Richard M. Clifford (referens) (Egyesült Államok)

Milada Rabušicová (Csehország)

Heino Schonfeld (Írország)

Peter Jorna (Hollandia)

Németország

Nemzeti koordinátor

Wolfgang Dichans

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Marisa Krenn-Wache (Ausztria)

Peter Moss (referens) (Egyesült Királyság)

Jung Na (Korea)

Mexikó

Nemzeti koordinátor

Dulce Maria Nieto

Az áttekintő csoport tagjai

Irene Balaguer (Spanyolország)

John Bennett (OECD)

Robert Myers (referens) (Mexikó)

Ofelia Reveco Vergara (Chile)

Norvégia

Nemzeti koordinátorok

Kristin Bruusgaard Arneberg (2000 szeptemberéig)

Eli Sundby (2000 szeptemberétől)

Kari Jacobsen

Az áttekintő csoport tagjai

Peter Moss (referens) (Egyesült Királyság)

Michelle Neuman (OECD)

Rosemary Renwick (Új-Zéland)

Albert Tuijnman (Svédország)

Anke Vedder (Hollandia)

Olaszország

Nemzeti koordinátor

Mario Giacomo Dutto

Az áttekintő csoport tagjai

Abrar Hasan (OECD)

Barbara Martin Korpi (Svédország)

Michelle Neuman (OECD)

Rebecca New (referens) (Egyesült államok)

Martin Woodhead (Egyesült Királyság)

Portugália

Nemzeti koordinátor

Teresa Vasconcelos

Az áttekintő csoport tagjai

Anthony Bertram (referens) (Egyesült Királyság)

Jo Hermanns (Hollandia)

Kari Jacobsen (Norvégia)

Michelle Neuman (OECD)

Patrick Werquin (OECD)

Svédország

Nemzeti koordinátor

Barbara Martin Korpi

Az áttekintő csoport tagjai

John Bennett (OECD)

Sharon Lynn Kagan (referens) (Egyesült Államok)

Susanna Mantovani (Olaszország)

Michelle Neuman (OECD)

Tine Rostgaard (Dánia)

Biztos alapokon II.

KORAGYERMEKKORI NEVELÉS ÉS GONDOZÁS

A gazdasági és gyors társadalmi fejlődés jelentősen átalakította a családi és gyermeknevelési mintákat az OECD országokban. A koragyermekkorai nevelés és gondozás áttekintése, melyet 20 OECD országban végeztünk el, leírja azokat a társadalmi, gazdasági, konceptuális és kutatási tényezőket, amelyek hatással vannak a koragyermekkor ügyeivel foglalkozó szakpolitikára. Ezek közé tartozik a nők munkaerő-piaci részvételének növekedése; a munkahelyi és családi feladatoknak a nők számára méltányosabb összehangolásával kapcsolatos elvárások; az OECD országok szembesülése a demográfiai kihívásokkal; és különösen a szolgáltatásokhoz való hozzáféréssel, a koragyermekkorai ellátás minőségével, a népesség növekvő heterogenitásával, a gyermekszegénységgel és az oktatási egyenlőtlenséggel kapcsolatos ügyek megfelelő kezelésének követelménye. Hogy az egyes országok miképp közelítik meg az ilyesféle ügyeket, azt meghatározzák társadalmi és gazdasági hagyományaik, a családdal és gyermekekkel kapcsolatos felfogásuk, valamint a jó minőségű koragyermekkorai szolgáltatások hozadékaival szülő kutatási eredmények.

A Biztos alapokon II. leírja azt a fejlődést, amit a résztvevő országok elértek azon kulcstényezők vonatkozásában, melyeket a sikeres koragyermekkorai nevelés és gondozás szakpolitikájával kapcsolatban a *Biztos alapokon* (ORCD, 2001) korábbi kötetének szerzői megfogalmaztak. Jelen kötetben megtalálható a koragyermekkorai nevelés és gondozás területén létrejött új szakpolitikai kezdeményezések számos példája is. Következtetéseikben a szerzők tíz szakpolitikai területet határoznak meg, melyeket a kormányok további kritikai figyelmébe ajánlanak. A kötetben ország-profilok is bekerültek, melyek a 20 résztvevő ország koragyermekkorai ellátórendszerét írják le.

Ez a kötet mindazok érdeklődésére számot tarthat, akik a gyermekek fejlődésével, a munka/család összhangjával és a koragyermekkorai ellátás politikai dimenzióival foglalkoznak.

A résztvevő országok: Ausztrália, Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Kanada, Korea, Magyarország, Mexikó, Németország, Olaszország, Norvégia, Portugália és Svédország.

Eredeti nyelven a kötet teljes szövege elérhető a következő linkeken:

<http://www.sourceoecd.org/education/9264035451>

<http://www.sourceoecd.org/socialissues/9264035451>

Akik elérhetik az összes OECD könyvet az interneten, a következő linket használják:

<http://www.sourceoecd.org/9264035451>

A SourceOECD az OECD online könyvtára, melyen elérhetők a könyvek, időszaki kiadványok és statisztikai adatbázisok.

További információért erről a díjnyertes szolgáltatásról és az ingyenes kipróbálásról kérdezze könyvtárosát, vagy írjon nekünk a következő címre: SourceOECD@oecd.org.

www.oecd.org

